
3 1761 08691802 6

Ludvig Feilbergs

Samlede Skrifter

Anden Udgave

Gyldendalske Boghandel
1918

Ludvig Feilbergs

Samlede Skrifter

M·E·M.

Ludvig Feilbergs

Samlede Skrifter

Anden Udgave

GYLDENDALSKE BOGHANDEL - NORDISK
FORLAG - KJØBENHAVN OG KRISTIANIA
MDCCCCXVIII

GYLDENDALS FORLAGSTRYKKERI
KJØBENHAVN

Om

størst Udbytte af Sjælsevner

Bidrag til praktisk Psykologi

(1881)

Indledning.

En Mand er en Vinterdag i Tusmørket ad Gothersgade naaet Kongens Nytorv, hvor han sætter Kurs midt ud over Torvet. Den, der vil lægge Mærke til sig selv, vil ofte kunne iagttage, hvorledes tilsyneladende smaa Forandringer i Omgivelser kunne medføre betydelige Stemningsskifter, saaledes f. Ex. her Overgangen fra den skidne Gade med generende Færdsel, med Snesjap, Raaben og Vognrummel til den store rolige Plads, hvor Larmen høres paa Afstand, hvor Huse og Lygter ligesom vige tilbage. Det er, som man fik Ro til at udvide og samle sig, til at se paa Vejret og Himlen. Vor Mand følte sig friere til Mode; uvilkaarlig gik han langsommere. Dagskær fra Vest lysnede hen ad Torvet. En stor Stjerne glimtede over Theatret; usædvanlig rene Pytter mellem Brosten, der begyndte at tørres, mindede om Frost. Stundom spejledes i en vis Retning langs de vaade Sporvejsskinner et underligt blaaligt og roligt Skær, der slet ikke lignede Lygternes røde hvirrende Lys. Han saa' i Vejret. Der sad en Halvmaane i tiltagende i Færd med at bemægtige sig Herredømmet over Belysningen.

Et Blink af fyldig Ungdomsfølelse slog igjennem ham med en saa ejendommelig Styrke, at det vakte hans Opmærksomhed, „Det er dog underligt“, tænkte han, „saadan var det ogsaa i Morges, da jeg stod ved Stensætningen i botanisk Have og saa' paa Solstraalernes Spillen i Vanddraaberne paa Brombærbusken. Hvilken sær Rigdom er der ikke i Dag! Det er, som

man saa' mere end ellers. Til andre Tider lever man i Maaneder uden saa meget som en Følelse. Hvordan kan det være?" Han huskede sig om. Hvor havde han været? Hvad havde han taget sig for? Ja, om Gaarsdagen havde han gaaet en lang Fodtur langs Strandvejen til Helsingør. Det kunde rigtignok gjærne være, at det var Grunden; thi nu mindedes han, at han paa Slutningen af denne Tur havde bemærket ganske lignende stærke Følelsesblink f. Ex. oppe ved Humlebæksbugten, hvor Fiskerne satte Næt ud efter Solnedgang. Man hørte deres Tale og Aarernes forskjellige Lyd saa klart hen over den stille Vandflade, hvori røde Aftenskyer spejlede sig. Det Indtryk var saa forunderligt. Ligesaa var det, da han gik igjennem Snekkersten By, hvor Fiskerne stode i Smaagrupper uden for Husene, snakkende og rygende Tobak i Aftenstunden. Det forekom ham saa ejendommelig hyggeligt, mindede ham saa sært om hans Barndom. Men hvorledes skulde saadan en Tur kunne have den Virkning? Var det altid Tilfældet, maatte alle Folk, der rejste eller gik meget, være lykkelige Mennesker. Han vidste ikke ret, hvad han skulde tænke. Imidlertid vedvarede de forholdsvis hyppige Blink af fyldig Følelse og Tankeklarhed næsten en hel Maaned, en December af sjælden rigt Indhold, hvori mange af hans bedste Erindringer fik hjemme. Hvor var det ønskeligt at kjende Betingelserne for og Grunden til slig Opvækkelsesperiode! Han spurgte, læste og talte med alle forstandige Mennesker, med hvem han kom i Berøring, om Sagen. I Begyndelsen gik Folk ind paa hans Ideer, nogle endog med en vis Interesse, fortællende forskjellige Historier, som de selv havde oplevet, men som for Resten slet ikke kom dette ved. Senere fandt man det trættende og smaalo. Til sidst fandt hans Venner det endog betænkeligt, og enkelte af de mere forsynsfulde og indseende begyndte at tale om, at det vist ikke var heldigt at tænke saa meget paa sin egen indre Tilstand — der var en Mand, der havde gaaet saadan i lang Tid, og som til

sidst kom i den Tro, at han havde en Specie i Maven. Saa døde Historien hen; men der kom nye og atter nye. En Opvækkelsesperiode oplevede han en anden Gang tydelig som Følge af et Maleriudstillingsbesøg. En tredje Gang kom den uden synlig Grund, medens den til andre Tider i hele Aar ikke var til at opnaa ved nok saa mange Maleriudstillinger eller Fodture. Theaterbesøg havde ogsaa Indvirkning, men den var nok negativ. Ja Sagen blev mere og mere indviklet. Han bemærkede, at der inden for større Opsvingsperioder forekom mindre, ligesom der paa Overfladen af en stor Bølge kan bevæge sig mindre; men saadanne mindre Opsving vare afhængige af rent lokale Omstændigheder. Saaledes tænkte han altid bedre og klarere paa Spaséreture i Frederiksberg Have end paa Glaciet eller i Rosenborg Have, skjøndt Aarsagen var ubegribelig. Ligesaa vare visse daglige Beskjæftigelser (børste Tænder o. desl.) mere aandelig frugtbringende end andre. Paa et Værksted var der ypperligt med Indfald; ligesaa gik Tænkning godt paa Læsestuer, hvor der var mange omkringsiddende, forudsat, at de forholdt sig rolige. Omsider blev Sagen saa broget, at det syntes ham umuligt at finde Rede i den, og han mismodig ligesom vendte om for at begynde for fra paa en ny og bedre Maade med lidt mere Orden og Methode i sin Undersøgelse.

Det første Forsøg paa at tilvejebringe Orden kan nu bestaa deri, at han spørger sig selv, „hvad er det, jeg i Grunden vil undersøge?“ Her kommer Fornuften til. Fornuft er noget, der først skal komme til langt hen i en Undersøgelse. I Begyndelsen raader Instinktet, den umiddelbare Fornemmelse i én. En instinktmæssig Bryden i en Hjærnekrog er det første. Saa stræber man en lang Tid frem paa halv ubevidst Maade ret

som en Spire uden at vide hvor hen, uden at vide, hvad det er, der rører sig i én, uden at vide, hvad man egentlig vil. Endelig kommer Methode og Orden. Vi føre med Forsæt Læseren ind i Undersøgelsens Gang gjennem et broget uordnet Vildnis, dels fordi den naturlige Vej altsaa gaar saaledes, og dels fordi Vildnisset i Grunden er det fineste og vigtigste Led i hele den organiske Udvikling. Det er fra Instinktets Uføre, at Spiren skal have sin Næring. Det er den kaotiske Urtilstand, hvorover Vildsomheden ruger, der giver Frugtbarhed. Deri gjære og virke de Stoffer, den unge Spire behøver, og hvori den hører hjemme. Fornuften kan ikke begynde noget nyt; den er ufrugtbar. Den kan ordne og lede, mens Spirekraft og Held høre hjemme i Kaos.

Fornuftspørgsmaalet „hvad er det, jeg i Grunden vil undersøge?“ fører én ligesom ind paa følelsesmagre og kolde Gebeter. Man faar en Fornemmelse, som om man stod ved en mathematisk Opgave. Uvilkaarlig lyder det for én: „Vælg en Størrelse til ubekjendt og kald den x“. Det er virkelig det, der skal gjøres.

Men hvad skal være x? Det gjælder om at finde det rette x. Den, der har syslet med Løsningen af mathematiske Opgaver, vil vide, hvor meget det kommer an paa et heldigt Valg i saa Henseende. Ofte kan en Undersøgelse ved et uheldigt Valg antage Omfang, der gjøre Løsningen praktisk umulig, medens et snildt valgt x mangen Gang paa overraskende simpel Maade kan føre til Resultatet. Dér viser just Mathematikerens Dygtighed sig, at han strax indser, hvilket x der egner sig.

Vi skulle ikke opregne, hvor mange forskjellige x vi have forsøgt uden Resultat, men strax anføre, at Løsningen i nærværende Tilfælde kan opnaas ved at rette Undersøgelsen imod den ubekjendte sjælelige Faktor, der betinger det nyes Fremkomst i Sjælen, — det nye i Betydning af helt nye Tanker og Følelser, saadanne, der for saa vidt kunne siges at være skabte

i Øjeblikket, som de ikke kunne udledes igjennem Omformninger og Kombinationer af ældre. (Man tænke sig t. Ex. Idealfølelsen, der altid optræder med Karakter af en fuldstændig Nyhed).

Den Evne, i Følge hvilken Sjælen *frembringer saadanne helt nye Ting*, ville vi kalde Menneskets *Mulighedsværdi* (Selvfødelsesværdi). Det var den, der var høj hos vor Vandrer, da han stod ved Humlebæksbugten og lyttede til Lydene fra Fiskerbaaden. Hvorledes skulde han ellers kunne lade sig fortælle saa meget, saa mange smukke Ting af saa lidt? Til andre Tider kan den være lav, naar selv stærke Indtryk ikke formaa at vække den mindste Klang eller Tanke i én.

Al sjælelig Værdi er langt fra ét med Mulighedsværdi; navnlig bør denne ikke forvexles med en vis hos mange forekommende vag Forestilling om noget godt ganske i Almindelighed. For strax at stille Læseren klart, at Værdi og Værdi ingenlunde altid er samme Ting, skulle vi strax nævne en anden Slags Værdi, der i det efterfølgende ogsaa bliver af Betydning, *en Værdi, der ogsaa er særdeles „god“*, men i høj Grad er forskjellig fra Mulighedsværdien. Det er *Flidsværdien* eller Omsætningsværdien, den Værdi, i Kraft af hvilken Sjælen *forarbejder det én Gang foreliggende Materiale, altsaa det, der tidligere er født formedelst Mulighedsværdien.*

Det er vigtigt nøje at skjelne imellem disse to Værdier, da vi ellers inden kort Tid ville sidde fast i et Væv af Modsigelser. Lad os til Øvelse se dem optræde ved Siden af hinanden i et Exempel. En Mand gaar i Tusmørket frem og tilbage i sit Værelse og faar en dunkel Indskydelse, en af de svage, instinktmæssige Mindelser, hvorved man føler sig sjælelig berørt, men saa dunkelt, saa langt tilbage, at man ikke strax kan fremdrage

eller blive rigtig vàr, hvad det var. Han staar uvilkaarlig stille og ser ned i Gulvet. Han gaar et Par Skridt, staar atter stille. Hvad Pokker var det? Et saadant Indfald er saa ganske og aldeles noget, der bliver én givet. Man véd ikke, hvorfra det kommer, har ingen Andel i dets Tilblivelse. Intet som helst kan gjøres for at paaskynde dets Fremkomst, lige saa lidt som et Barn kan fremskynde Opvæxten af en Asparges ved at trække i den. Vi se Manden staa stille og ligesom vente, vente paa noget, hvori han kan faa fat. Først naar dette noget er kommet til et vist Punkt, kommer han i Bevægelse. Saa er det, som han gjorde en løftende Bevægelse med Øjenbrynene. Maaske kommer der et lille Nik med Hovedet, som om han vilde sige: „Ah, nu ser jeg“. Her er et Vendepunkt. Fra dette Nik at regne, fra det Øjeblik, Personen „fik fat“, begynder en Periode i Indfaldets Historie, der kunde kaldes Arbejdstiden, en Periode, i hvilken der bliver Spørgsmaal om Individets Flidsværdi, medens det før den Tid, i „Nybruddet“ udelukkende gjaldt om Mulighedsværdien, om frugtbar Jordbund for Fremvæxten af sjælelige Spirer. Man ser tydelig den skarpe Streg mellem de to Værdier. Det ser næsten ud, som om de vare hinandens Modsætninger. I hvert Fald er det vist, at det Menneske, der har særlige Anlæg i Henseende til Flidsværdi (en dygtig Forretningsmand), ofte ikke er stærk til Selvfødelse (Mulighedsværdi). Hans Hænder ere billedlig talt ligesom for grove til fint Arbejde. Omvendt mangler den geniale Fusentast Arbejdsdygtighed: han finder stadig paa nye Ting, men har ikke Taalmodighed til at udføre det mere eller mindre trælsomme Arbejde, der udfordres til en Sags Tilendebringelse. Hvorledes det end forholder sig i saa Henseende, er det os kun magtpaaliggende at lægge Vægt paa, at der er Forskjel paa Værdi, og at man ved Talen om Værdi altid nøje maa klare sig, hvad Slags Værdi man mener.

Den Værdi, hvormed vi i vor Indledningshistorie have at

gjore, er aabenbart Mulighedsværdien. Flidsværdien træder til, hvor Talen bliver om Udvikling; men det var der jo slet ikke her. Hvad der slog vor Vandrer, vakte hans Forundring og Lyst til Undersogelse var ikke Tankers Mængde, — der var maaske ikke en nyttig Tanke paa hele Turen eller, for saa vidt den var der, spillede den en ren uvedkommende Rolle — det var rent momentane Rørelser, der et Øjeblik viste sig for at forsvinde, lige saa hurtig som de kom, uden Tale om Væxt og uden at føre til nogetsomhelst andet end at brede en forbigaaende Lysning ud over den sjælelige Himmel. Ved deslige Blink er der kun Tale om Fødsel; de ere Fødsel alene.

Saadanne Blink (Mulighedsmeldinger) spille en uhyre Rolle i det sjælelige Liv. De ere ingenlunde Sjeldenheder, der alene findes hos lykkelig udrustede Individer; de danne tværtimod det sjælelige Grundlag, en Grundkapital, hvormed ethvert Menneske udrustes af Naturens Haand. De haves i Overflod hos ethvert Barn, og de ere rigeligt til Stede i ethvert sundt Sjæleliv, selv om de ikke komme til Udvikling, saaledes som det sker hos Genierne; thi ligesom det er en Lov i Naturen, at tusinde Frøkorn skulle gaa tabte, for at et enkelt kan opnaa sin egentlige Bestemmelse, saaledes naa Legioner af disse Smaablink aldrig til at blive mere end fødte, forsvinde uden at have udrettet andet end bidrage til en forbifarende aandelig Lykke. Tit vare de borte, før man egentlig opfattede dem, saa at man først bagefter indsaa deres Værdi og saa' tilbage efter det Sted, hvor de strøg forbi én som Stjerneskud. Ethvert friskt Øjeblik, enhver lykkelig Stemning beror nærmere beset paa Fremkomst og Forsvinden af slige Blink; de ere Livsdifferentialerne, hvoraf det levende i Sjælen er bygget. Hvor man vil lægge Vind paa Sjælsøkonomi, ɔ: hvor man vil have størst muligt Udbytte *) — ikke i verdslig Forstand, men i indre Betydning —

*) Man mindes herved Begrebet „Nyttevirkning“ fra Maskinlæren, hvorved forstaas Forholdet mellem den Arbejdsmængde, en Maskine yder, og den, den kunde yde, i Fald der intet Kraftspild var, hvad der

ud af en given sjælelig Udstyrelse, bør man først og sidst have Opmærksomheden henvendt paa at holde Kilden aaben for disse Smaating.

Dobbelt gjælder det naturligvis at pleje Mulighedsværdien, dersom Individet er saaledes beskaffent, at enkelte af disse Blink — hvilke, kan man ikke vide; det beror paa Natur og Forhold — ved Flidsværdiens Hjælp kunne blive førte videre til ordnede Tankeformer. I saa Fald faar Mulighedsværdi endnu større Betydning som første Betingelse for al Nytænkning og aandelig Rørelse. Men dette Tilfælde forudsætte vi ikke foreligger her. Dertil førtes vi jo slet ikke i Indledningshistorien. Her er ikke Tale om, hvad Spiren er Spire til, eller hvad Muligheden er Mulighed til; det er ligegyldigt; her er kun Spørgsmaal om selve Frøkornet, om Spiren som Spire, for den Livsfriskheds Skyld, som den fører med, uden Hensyn til, om den udvikler sig eller, som hyppigst sker, gaar til Grunde. Selvfølgelig ligger heri ikke nogen Underkjendelse af Flidsværdiens Betydning; Ægget skal ruges ud, lige saa vist som det skal lægges; det er blot en Side af Sagen, der ikke ligger for her til Undersøgelse.

Studiet af Mulighedsværdi bliver altsaa den Opgave, hvorpaa vi i det følgende skulle henvende vor Opmærksomhed. Vi ville finde Lovene for Mulighedsværdiens Fremkomst og Væxt, de Love, man maa holde sig efterrettelig for at opnaa eller pleje den i sig.

Planen i vor følgende Eftersøgen af disse Love er kortelig denne:

---

selvfølgelig ikke kan undgaas. Sligt Forholdstal kan blive meget forskjelligt, alt eftersom man indretter sig mere eller mindre rationelt. Medens man ved gamle slette Konstruktioner af Vandhjul maaske fik 20 pCt. som Nyttevirkning, kan man ved Nutidens gode Turbiner faa 70—80 pCt.

1) iværksætte en I n d s a m l i n g af Iagttagelser og Kjendsgjerninger angaaende Mulighedsværdi, udstrakt til et saa stort Antal Erfaringer som muligt. Det gjælder om gjennem saa mange Beretninger, som lade sig samle, at faa konstateret, hvor og naar Værdien er iagttagen, under hvilke Forhold den er set, nojagtig Beskrivelse af alle Omgivelser i Iagttagelsesmomentet, af enhver lille Biomstændighed, der muligen kunde lede paa Spor efter dens Herkomst og Natur. Først naar saadant Materiale foreligger i tilstrækkelig righoldigt Udvalg, gaa vi over til

2) en O r d n i n g af Erfaringerne, hvorved man søger at sammensætte Billeder af enkelte Karaktertræk omtrent paa samme Maade, som man ved Børnenes Mosaik-Legetøj forsøgsvis bygger Billeder af smaa bemalede Tærninger, om hvis indbyrdes Stilling der fra først af intet er opgivet. Sligt Ordningsarbejde er besværligt. Det fordrer idelige Forsøg og Prøver, hist med én Brik, her med en anden, stor Taalmodighed og Utrættelighed i at gjøre om; men det kan lykkes. Ved idelig Syslen kan man faa Stykkerne til at finde Sider, hvormed de kunne lægge sig imod hverandre, og til ligesom at arbejde sig sammen til et sammenhængende Hele, hvori hver enkelt Del sidder efter sin naturlige Attraktion til Naboerne. Saa har man Billedet af den ubekjendte, selvbygget ud af Kjendsgjerninger.

I det vi gaa over til Arbejdet efter denne Plan, bemærkes, at, saafremt der ikke er hastet alt for stærkt med Afslutningen af den føromtalte Kaosperiode, vil Indsamlingsarbejdet egentlig allerede være i fuld Gang, i det man vil have en hel Bunke mere eller mindre spredte og uordnede Iagttagelser liggende. Ordningen kan altsaa allerede forberedes, selvfølgelig dog uden i lang Tid at kunne faa andet end ganske foreløbig Betydning, idet nye tilstedekommende Iagttagelser stadig ville influere paa Opstillingen og Principerne derfor. Ganske at beskrive og følge et saadant Arbejdes Gang er umuligt. En Hær af Mellemstadier

og famlende Forsøg maa overspringes, naar man ikke vil fylde et helt Værk med forskjelligt daterede Kladder uden Spor af andet end rent personlig Interesse. Vi kunne ikke gjøre andet end fremsætte Samlingen i ordnet Form, det vil sige i den Form, som den senest fik; men det er vigtigt, at man erindrer sig Existensen af talrige besværlige Mellemarbejder, af en Mængde Gjøren om og tilsyneladende spildt Anstrængelse, just hin Roden om blandt Brikkerne, hvorved man i Legetøjet fik dem til at forme sig sammen til Billede efter deres naturlige Slægtskab.

For i et Exempel ret at stille sligt Mellemarbejde anskuelig for Øje kan man tænke sig, at en med Insekter uerfaren Mand paa én Gang faar flere Hundrede Biller at sætte i System. Hvor maa der ikke blive Arbejde med dem! Hvor mange Forsøg kommer han ikke til at udføre, før han finder en blot nogenlunde brugelig Inddeling! Hist finder han to Dyr, der begge ere blaa, her to med samme Slags Bagben, andre med éns Rygskjold, atter andre med éns Følehorn. Hvad er det væsentlige? Hvad skal han gaa efter? Snart forsøger han denne, snart hin Ordning. Snart stiller han dem op efter Størrelsen, snart efter Farven, Rygskjoldets Form eller Benenes Dannelse. Det ene System afløser det andet under idelige Flytninger; stundom vil Tilstedekomsten af en enkelt Bille kunne kuldkaste en hel Inddelingsmaade og bringe Bevægelse i hele Samlingen.

Ret saaledes er det gaaet med denne Samling. Der er ordnet og omordnet paa den i det uendelige, og ganske færdig hverken er eller bliver den; det kan en Samling aldrig blive; derpaa kan det ikke nytte at vente. Den hidsættes her, som den er, med alle øjeblikkelige begyndermæssige Mangler. Maaske kan den finde en Læser, der selv vil samle, og ved hvis Hjælp den kan vinde mere end ved yderligere Tøven.

Samlingen af Iagttagelser.

Samlingen deler sig i to Hovedrækker, omfattende Erfaringer, ved hvilke henholdsvis forhøjende og formindskende Indflydelser i Henseende til Mulighedsværdi ere iagttagne.

1ste Iagttagelsesrække. Mulighedsforhøjende Indflydelser.

De herhen hørende 81 Iagttagelser og Erfaringer ere delte i to Afdelinger, der efter deres mest karakteristiske Træk have faaet Overskrifterne Suspension og Selv-Overantvordelse (Slip).

A. Suspension (Ophold).

Naar man i et Reagensglas ryster et fint Bundfald, kan det stundum meget længe derefter holde sig svævende i Vædsken. De enkelte Korn ere ligesom ophængte i Vædsken (Ophold); de bæres og føres af den; de løbe rundt, naar Vædsken løber rundt; de ryste, naar Vædsken ryster, kunne hverken stige eller synke. Hvis de havde Fornemmelse, maatte det omtrent være den, man har i Badet, naar Vandet bærer saa stærkt, at „Benene gaar fra én", en Følelse af ikke at kunne noget, af ikke længere at være Herre over Situationen; de vilde synes *suspenderede* fra Vilje og Evne. Slig Suspensions- eller Opholdstilstand forekommer paa mange Maader i den sjælelige Verden; *overalt er den ledsaget af forhøjet Mulighedsværdi.*

a. Vegetative Tilstande.

Hermed betegne vi en Række Stemninger, der paa en ejendommelig Maade minde om Plantelivet, Tilstande, hvori man ligesom ikke raader for sig selv, men snarere maa siges at gró, tilhørende Naturen og gjørende dens Vilje, Tilstande, hvori en vis Hverdags-Bevidsthed paa en ejendommelig Maade træder tilbage paa samme Tid, som man ligesom glemmer sig selv, bliver sat uden for Tiden.

1. Klitpartier paavirke altid dem, der ikke før have set dem, paa en ejendommelig Maade. Det forunderlige vilde, der her møder én, taler med sine store, døde Træk et eget tiltrækkende Sprog, som det er vanskeligt at gjengive for den, der ikke har hørt det. En Vandrer, der fra Land kommer til Kannestederne *), og passerer den saakaldte Kannerende, gjennem hvilken en lille Bæk mellem taarnhøje Klitter finder Vej ud til Vesterhavet, gjør uvilkaarlig Ophold; han føler sig tiltrukken paa en egen ubevidst Maade, men kan egentiig ikke sige hvoraf. Skjønhed er det ikke, der tiltaler; thi den findes ikke. Sand, Vand og Marehalm er alt. Forundring er det heller ikke, som fængsler ham; thi egentlig forundrer han sig slet ikke. Han syntes i Grunden slet ikke, at det er noget nyt. Skjønt det ganske vist paa en mærkelig Maade staar i Strid med, hvad han før har set, er han tilbøjelig til at kalde det en gammel Historie, som han godt skulde kjende fra en eller anden Forverden. Ret er det, som der var hjemlige Aander i Luften, der bøde ham sidde og puslede ham i Tanker nu over en Tue, nu over en Tot Marehalm, nu over Muslingeskaller, som han uvilkaarlig stabler op i Taarne eller sorterer efter den vexlende Farve. Man kan sidde saadanne Steder i Timer og tro, det er Øjeblikke. Det er, som enhver inderst havde noget Klit i sig, som her fandt sin Hjemstavn. Man mindes det hvide Sand, man i Barn-

*) 2 Mil fra Skagen ved Vesterhavet.

dommen legede med uden for paa Trappestenen i Solen. Den vidtstrakte Ørken, der ligger for én saa langt, man kan øjne, og hvori Uvejrs Rasen ligesom er afbildet, om end alt er saa stille, synes at fortælle én gamle Historier. Man lytter. En Gang imellem høres et Maageskrig hen over Sandkullerne, en sagte Listen af Sandet imellem stride Marehalmstotter. Man gribes ejendommeligt. En gammel Oberst fra sidste Krig, der ellers raabte op til enhver Tid, talte dæmpet og næsten ængsteligt, da han kom op i Klitten. Stundum vender man sig om efter en udhængende Klittørv. Det var, som et Øjenbryn rynkedes. En underlig Alvor og Sandhed er alle Vegne. I saadanne Stemninger gaar man ligesom op i Naturen. Mens man gaar langs Havet lyttende til Bølgeslaget, til Spillet omkring de gamle Vragstumper, er det, som man gik med nogen. Det er, som om man ikke tænkte selv, men tænkte Havets eller Naturens Tanker, som om man ingen Vilje havde, men gjorde Naturens. ligesom Marehalmstraaet. Her foreligger én af de Stemninger, vi kalde vegetative Stemninger. Det er fine, ædle Stemninger med høj Mulighedsværdi. En egen Art Ubevidsthed, en ejendommelig Upersonlighed er karakteristisk for dem.

2. Man tænke sig tæt Snefald en stille Vintermorgen med den saa karakteristiske Ro og Stilhed, hvori man ikke engang hører Lyden af sine egne Fodtrin i den bløde Sne. Stille og jævnt falde Sneflokkene mod Jorden, medens det hvidprikkede Slør aftegner sig paa mørke Tjørnebuske i Baggrunden; langsomt og let svæve de enkelte Fnug ned forbi Grene og Kviste og visnede Bøgeblade; hist falder en lille Klump paa en Bænk, her en anden paa en lille Gran. Det er, som hele Naturen sov. Slig Stemning kan paavirke én paa mærkelig Maade. Medens man med opsmøget Krave og Hænderne i Lommen slentrer ned ad Stien, kan det være, som om man ganske glemte sig selv, som om man paa én Maade gik og sov, men paa

en anden dog var sig i høj Grad bevidst; det kan være, som om man helt var slettet ud af Tilværelsen. Det er Stemningen fra Klitten. Det vegetative er kommet frem i én. Man er Plante som ved Klitten.

Overalt, hvor man træffer paa monotone, inddyssende Omgivelser, ere vegetative Stemninger tilbøjelige til at dukke op; det er, som det vegetative var noget i én, der laa paa Bunden og kun kom frem derved, at noget for samme fjendtligt blev dysset i Søvn ved Naturens Vuggevise.

3. Sidder man uden for et Mølleværk og hører paa den énsformige Klapren og Banken, ser paa de mange store Hjul, der vælte sig tilsyneladende ørkesløst imellem hverandre, ser Hjultænderne komme frem, fare støjende forbi og forsvinde, efterfulgt af nye Tænder, der gjøre akkurat det samme,

4. eller sidder man længe og lytter til den énsformige Rislen af en Kilde, hvorved man har søgt Hvile,

5. til en stadig Regns prikkende Lyd i Trætoppene,

6. eller til den ejendommelige sagte, bløde Brusen, der paa en Vinterdag kan lyde i Skoven, saa kan man ganske paa lignende Maade blive sat ud af Tiden som ved Klitten, og glemme sig selv og Øjeblikket. Der er den samme Fremkomst af det vegetative i alle disse indlullende Billeder. Men læg stadig Mærke til Stemningernes Finhed, til den høje Mulighedsværdi, med alle Haande Tanker og Indfald.

7. Kjører man en Sommeraften hen ad en Landevej under Fjedervognens hule, énsformige Rumlen, betragtende de lange, vandret udstrakte, endnu i Vest rødmende Skyer, hvis talrige Tinder og Øer i den natlige Fred og Ro ligesom kalde paa Fantasien, ligesom føre den bort til fjerne Egne, hvorfra den fredelige Stemning synes at være kommen over Landskabet, vil man ofte føle en egen Lyst til at komponere og nynne Me-

lodier. Med hel Virtuositet sætter man Musik til Vognens Rumlen, og det gaar fortræffelig. Tonerne føje sig til hinanden med Lethed og Elegance, alt imens Fantasien henter Næring fra Skyformerne og Vognrummelen. Holder Vognen et Øjeblik stille, er det ganske ubehageligt; det afbryder Stemningen. Vognen maa kjøre, ellers kan man ikke; ja vil man ved Hjemkomsten søge paa Instrument at gjenkalde sig nogen af de smukke Ting, saa er der ikke Spor tilbage hverken af Melodier eller af musikalsk Begavelse; Mulighedsværdien er forbi. Her foreligger umiskjendelig en vegetativ Stemning, der paa en pudsig Maade giver sin forhøjede Mulighedsværdi til Kjende i Følelsesprodukt.

8. Beslægtet hermed er en Stemning af Udenforstaaenhed, som man stundum kan opleve i stor Folkevrimmel. Den er en Gang iagttagen særlig tydeligt ved en Grundlovsfest paa Eremitagesletten. Iagttageren var kommen derud ganske alene uden Maal og Med, uden at have det ringeste paa Stedet at gjøre, eftersom han savnede al politisk Interesse. Han gik og stod og saa' uden at vide, hvad han egentlig skulde bestille. Tusender af Hoveder bølgede omkring ham, raabende og demonstrerende. Alt var i et Liv og en Bevægelse, der stod i Modsætning til hans egen Passivitet. Han fulgte med Sværmen, men følte sig ligesom tilovers, eller rettere, han følte sig maaske slet ikke. Just dette, at han slet ingen Rolle selv havde, men derimod fulgte de andres Liv omkring, bevirkede, at han uvilkaarlig ligesom selv blev borte. Jo længere det varede, desto mere glemte han sin egen Tilværelse. Havde en bekjendt pludselig slaaet ham paa Skulderen, vilde han have faret sammen og ikke vidst, hvad han skulde sige; thi han var slet ikke belavet paa Tilværelse. Han var kommen i en egen Ensomhedstilstand, hvori han følte sig mere alene, end om Egnen havde været uddøet. Det var, som om han var kommen helt ud af Tiden, et Par

Hundrede Aar tilbage. Mens ivrige Politikere strede paa Talerstolen, drømte han sig til Frederik den tredjes Tid: Som Solen dér henne skinner rolig paa de runde Bøgekupler, har den sikkert ogsaa skinnet den Gang. De hvide Sejlere hist ude, der glide for Vinden saa langsomt og roligt, som de i Aarhundreder havde pløjet det dybe blaa, er den hollandske Flaade, der skal hjælpe Hovedstaden. Disse larmende Folk her er Svenskehæren, raske, livlige Folk for Resten, ret som de, der nu leve; kun mærker man paa Stemningen i Luften, at de alle ere døde for to Hundrede Aar siden. Hør, hvor deres Trompetere blæse; det er for Karl den tiende. Hør, hvor de raabe og skrige; Døden har indhentet dem alle. Det var, som just denne Raaben, der fyldte saa lidt under Himlen, mindede om de raabendes Forgængelighed, som om alle disse Hoveder, der skrege, vare levende Mumier. Et ejendommeligt Behag var der dog ved den hele Stemning. Der var mere end almindelig Mulighedsværdi. Det var som den Gang ved Møllehjulet.

En lignende Stemning er stundum iagttagen i Theatret, naar man fra en afsides Krog længe har iagttaget den brogede Sværm med dens monotone Mumlen, dens sirlige Skikkelser og optagne Ansigter *).

9. Søvnen, hvorpaa man maaske flere Gange i det foregaaende er kommen til at tænke, fortjener nogle Øjeblikkes Opmærksomhed. Vi træffer her et Sjæleliv, der mere end noget andet fortjener Benævnelsen vegetativt Liv, og om vi end ikke kunne vente at se store Virkninger af det vegetative i en Tilstand, hvori overhovedet intet virker stærkt, saa burde man dog i det mindste kunne finde Spor eller Anlæg. Lad os se. Vi mindes her flere pudsige Ligheder, som Søvnen har med den højeste Intelligens, Tænkningen: I dybe Tanker kan det være, som man gik og sov; det er ikke tilfældigt, at man har

*) Heegaard: Om Intolerance p. 57.

Talemaaden „vaagne op af dybe Tanker". Ligesaa erindres den Maade, hvorpaa Tanker kunne saa at sige „pusles frem"; lette Smaabeskjæftigelser (se 12 i det følgende) kunne virke til Tanker ganske ligesom Vuggen og Vuggesang virke til Søvn. Fremdeles minde vi om den Maade, hvorpaa Tanken „nu tænker jeg" virker dræbende for Tænkning, ligesom Tanken „nu falder jeg i Søvn" gjør det for Søvnen. Mangen Gang har den førstnævnte Tanke forhindret Tænkning, og mangen Gang, naar man inderlig ønskede at sove, har den sidste ligesom giver én et Stød tilbage til Bevidsthedsliv. Man vil maaske indvende, at der i sidste Tilfælde kun foreligger en simpel Forstyrrelse af Søvnen, at den nævnte Tanke ikke skader mere end hvilke som helst andre; men det er langt fra Tilfældet. Mange Tanker (Forestillingen om f. Ex. drejende Møllevinger) høre just til de Husraad, man giver for at fremkalde Søvn. Den nævnte Tanke indeholder absolut en særegen Gift for Søvnen, beroende paa en Pirring af den Bevidsthed, der just skulde hvile eller forjages, og deri ligne altsaa Søvn og Tænkning hinanden, at de have denne Gift til fælles. Vi minde fremdeles om den Maade, hvorpaa det ofte kan klare et Forhold, „at sove paa det", som man udtrykker sig. Den Sag, man om Aftenen tænker sig sort paa og ikke kan overskue, sér man ofte modent og klart paa efter Søvnen. Det er, som man under Søvnen havde faaet Tid til at klare sine Begreber, til at ordne og rømme op i Sjælens Værksted, ligesom en Kræmmer kan gjøre det, naar han efter en travl Dag har lukket sin Butik. At det skulde være Hvilen alene, der bevirker denne sjælelige Fremgang, tro vi ikke. Det er sikkert mere Tabet af Bevidstheden, altsaa den vegetative Tilstand, der virker frugtbringende. Ofte kunne Drømme tiltrække sig Opmærksomhed ved en egen Opfindsomhed, hvorfra Troen paa Drømmes Betydning vist nok for en stor Del hidrører. En Mand, der om Dagen havde søgt efter en god Benævnelse paa en Ting uden at have kunnet finde

andet end lutter uheldige, tvungne Ord, drømte et meget træffende og tilfredsstillende om Natten. Ordet havde ligget ham paa Munden hele Dagen, uden at kunne kæmpe sig frem. Nu, da Bevidstheden var borte, kom det. Paa lignende Maade gaar det hyppig med Forestillinger og Tanker, der vel nok have været vakte om Dagen, men saa dunkelt og ubevidst bagest i Sjælen, at man ikke har mærket det. Om Natten i Drømme komme de til Syne, iklæde sig Ord og Form. Hvad der ligesom har manglet Kræfter til at bryde sig frem til klar Erkjendelse i vaagen Tilstand, spøger i Drømme. Det er, som der skulde en vis Kraft til at bryde igjennem Bevidstheden, som om denne lagde en hæmmende Haand paa Sjælelivet. Det er denne Modstand, som Tænkningen bryder; men Søvnen har altsaa en vis Styrke i selv samme Retning, Anlæg, hvis Slægtskab med Tænkning er øjensynlig, til at lade det svage voxe frem, til at begunstige de fine bløde Spirer, af hvad Art de end ere. Det er just, hvad vi kalde Mulighedsværdi.

En Betragtning af Følelseslivet i Søvne bekræfter samme Opfattelse. Hvor kunne Følelser i Drømme ikke være stærke! Drømme efter et Bal kunne fylde den unge med en Ild, der langt overgaar selve Aftenens Bevægelse, Drømme om Ildebrande, om at falde ned, om vilde Dyr paa en Jagt, o. desl. vække en Rædsel, som man ikke kjender i vaagen Tilstand. Det er, som Følelserne under Søvnen havde en vis tøjlesløs Frihed, et større Raaderum, og Bevidstheden var det, der om Dagen hæmmede dem og holdt dem i Ave. Selv nogen Tid efter, at man er vaagnet op af en yndig Drøm, kunne saadanne stærke Følelser endnu vedblive at leve, saa man i vaagen Tilstand ret kan iagttage deres Karakter. Bevidstheden har ligesom ikke faaet dem kvalt endnu; men det varer sjældent længe. Saa snart Selvlivet begynder at røre sig, mærker man, hvorledes det aabne hæmmes og lukker sig i én. Det er, som naar der bliver lukket paa et Museum. Nu trækkes til for et Vindue, nu

falde Dørene i én efter anden, til sidst bliver der mørkt og sort. Hvor var det smukt under Søvnen! Da stod ligesom alle Sjælens Døre aabne. Men kun saa længe man holder Bevidsthed, Selvliv og alt, hvad dertil hører, borte eller dog i Baggrunden, kan Følelsen af Dørenes Aabenstaaen bevares. Ofte gaar man stille omkring om Morgenen, lider ikke Tiltale, undgaar alt hvad der ligesom kalder Bevidstheden i Gevær. Man siges at være morgengnaven, men det er med urette. Gnavenheden kommer kun, naar man tiltales. Faar man Lov til at gaa om i Fred, er man just sjælelig vel til Pas. Falder Blikket tilfældigvis ud paa Voldskraaningen, hvor Morgensolen skinner varmt og livfuldt, hvor Hunden ligger og soler sig mellem Skygger af nedhængende Lindegrene, snappende efter Fluer, saa staar man vel til Freds og ser derpaa. Sjældent er man i Grunden saa modtagelig for slige venlige Indtryk; man kan blot ikke lide at tale derom, fordi det vilde ødelægge en vis selvfri Stemning og kalde paa Bevidstheden. Endnu paa Morgenturen vidne de friske Indtryk om den sjælssunde Stemning efter Søvnen; men Blodcikulation og Frokost gjør Ende derpaa.

b. Mellemøjeblikke.

I naturlig Følgerække slutter sig hertil en Del Iagttagelser af, hvad der kunde kaldes Mellemøjeblikke, det er Smaaøjeblikke, der uden særlig Anvendelse ligge saaledes ligesom tabte imellem andre mere væsentlige, at de undgaa Opmærksomheden, overses, glemmes, paa lignende Maade, som det skete i de vegetative Tilstande.

10. Man har siddet og læst og holder en lille Pavse, der anvendes til at gjøre Piben i Orden, til at se ud ad Vinduet paa Volden, hvor Kragerne flokkes om den lille Pige, der hver Morgen bringer dem Brød. Sligt Øjeblik er et Mellemøjeblik. Man er endnu halvt ved Bogen, men er dog ikke ved Bogen;

man ser ud paa Volden, og er dog i Tankerne slet ikke paa Volden. Man befinder sig i en ejendommelig omløbende, halvopløst Tilstand uden Plan eller Orden. Saadanne Øjeblikke høre til Sjælens bedste. Der er intet, hvorved Tankerne bedre trives, end ved saadan at være uden Bestyrelse. Stemninger og Indfald, finere og skarpere Forstaaelse af, hvad man nys læste, dukke op i saadanne Minutter. Mulighedsværdien er kjendelig forøget.

11. Ventetider. Man er ved at gaa ud og staar paa det første Trin af Trappen, ventende paa en Person, der skal med, men som imidlertid har tusende Ting at udrette. Der hengaar nogle Minutter, i hvilke man med en vis Resignation betragter dette eller hint, trommer paa Rækværket med Stokken, ser paa en lille Sprække i Væggen eller desl. Man ser i slige Øjeblikke uden alligevel ret at se, man vil ikke den Sprække noget, ikke en Gang besidde Forestillingen om den, hvis man kunde blive fri, men Blikket skal være ét Sted. Man er i det hele slet ikke transitiv. Ud ad til mod Gaden er der en vis Forventningens Intransitivitet, bag til mod dem, man venter, Resignationens Selvopgivelse. Derimellem er Nutiden ligesom „omløbende", Opmærksomheden opløst. Sligt er saa godt for Tanker. Medens Blikket optages af dette eller hint, dukke alle Haande Ting op i Sjælen. Øjeblikket besidder kjendelig Mulighedsværdi.

Det er aabenbart, at det opløste i den sjælelige Tilstand (Ophævelsen af Bestyrelse, Suspensionen), er det, der er Skyld i Mellemøjeblikkenes Aandsfinhed. Det er ingenlunde det, at man i Øjeblikket har særlig Tid og Lejlighed; man har ofte langt bedre Tid og Lejlighed, uden at der derfor kommer Tanker, f. Ex. naar man sætter sig hen just med det Forsæt at ville tænke. Lige saa lidt maa Grunden alene søges i den opnaaede Fart, hvoraf man fra det foregaaende Arbejde

er i Besiddelse. Ganske vist er det sandt, at hvis den ikke havde været til Stede, vilde man ikke have kunnet tænke; men man kan jo overhovedet intet udrette uden Fart. Fart giver ingenlunde altid Tanker. Der er Fart i den goldeste Kræmmervirksomhed; kun i de færreste Tilfælde fører Fart til aandelig Frugtbarhed. Man havde jo endelig ogsaa den selv samme Fart den Gang, man sad og læste eller før end man kom ud paa Trappen — ja vel endog lidt mere —, uden at den da medførte noget særligt. Det var først, da Farten kom til at gjennemstromme en halvopløst Sjælstilstand, at der fremkom en ejendommelig Virkning.

c. Sideoptagelser

give ofte Anledning til Stemninger af ganske lignende Art:

12. Man lægge Mærke til talrige Smaapuslerier i det daglige Liv, f. Ex. stoppe Pibe, pakke sammen paa sit Arbejdsbord, vaske sig om Morgenen, børste Tænder eller desl. Tanker pusles frem ved saadanne Smaabeskjæftigelser lige som Søvnen hos Børn (se Pag. 23).

13. En lignende Mellemstemning er der i den tankeløse Sideopmærksomhed, hvormed man paa Spaséreture i Reglen betragter Træer, Huse og Ting, der passere forbi. Blikket gaar let og flygtigt fra det ene til det andet, opholder sig kun ligesom overgangsvis derved paa Vejen til det næste. Her træffe vi de samme gunstige Forhold for Indfald. Gaden er et fortræffeligt Laboratorium for den, der vil overtænke noget, fange en Idé eller lægge en Plan. Man holdes „oppe“, hindres fra at tænke sig snæver.

En let Ombevidsthed, halvdunkel Forestilling om noget omkring én syslende eller værende, kan ofte paa lig-

nende Maade — ved ligesom at fordele Opmærksomheden — bidrage til Forhøjelse af Mulighedsværdien:

14. Arbejde i en Forenings Læselokale blandt mange omkringsiddende gaar saaledes ofte bedre fra Haanden end hjemme. Det er, som man blev friere derved, at en vis Opmærksomhed flyttede sig ud paa Omgivelserne, som om en fra disse udgaaende mild Vibreren borttog et skadeligt Stof i én.

15. Besøg i Huset af en anden Beskaffenhed, at man ikke derved forstyrres i sit Arbejde, kan virke paa lignende Maade. Bevidstheden om, at der er noget paa Færde omkring én, sætter én i Opholdstilstand.

d. Overgangstilstande.

Hvor de et Mellemøjeblik omgivende Tilfælde ere af væsentlig forskjellig Art, faar Mellemøjeblikket Karakter af en Overgangstilstand, et Udtryk, der i saa Fald bliver mere anskueligt.

16. En Overgangstilstand foreligger, naar man en Aften har læst sig søvnig og tung og i Bevidstheden om det unyttige i Fortsættelsen af sligt Arbejde bryder op for at gaa i Seng. Den Stemningsforandring, der følger med Opbruddet, er mærkelig. Det er, som om alt vaagnede til Liv ved Tanken om nu at maatte hvile for den Gang. Søvnen forsvinder. Medens man gaar omkring og pusler med forberedende Arbejder, rydder op paa Bordet, lukker Vindue o. desl., gaar en ganske paafaldende Friskhed og Klarhed forbi, der maaske mangen Gang vil kalde én tilbage til Brugen af Pen og Blæk ved Arbejdsbordet. Det er Mulighedsværdi som Følge af Overgangstilstanden.

17. En Tegner var beskjæftiget med Tegnearbejde, men vilde just til at holde op: „Endnu den Streg til“, tænkte han, „saa lægger jeg Ridsefjederen“. Det var en lignende Over-

gangstilstand og af ganske samme oplivende Virkning. Der kan gaa som et nyt Liv igjennem én i sligt Øjeblik. Den sidste Streg bliver trukken med en vis Dygtighed, med et vist heldbringende Syn paa Tingene, der slet ikke hidrører fra, at man glæder sig til Hvile, men fra noget vækkende ved Overgangstilstanden. Det kan tit være, at Overgangsøjeblikket netop kan betage én Lyst til Hvile, saa at man særlig føler sig oplagt til Arbejde i det Øjeblik, man havde bestemt at holde op. Man slaar da maaske en Streg til efter den, der skulde have været den sidste. Siden tænker man: „Jeg kan dog gjærne tage endnu det lille Stykke hen til den Linje“, og under saadan stadig Staaen i Overgangstilstand bliver man mere og mere levende, bliver maaske tilsidst ganske ærgerlig over, at man ikke kan blive ved, nu da der lige er kommen Fart i Arbejdet.

18. En Landmaaler fik paa den Maade et meget stort Stykke Arbejde færdig paa én Dag. Hver Gang, han havde tænkt sig at holde op, tog han stedse et lille Stykke til og kom derved mere og mere „i A a n d e“, indtil endelig den energiske Tanke gjennemfor ham, at han med Raskhed maaske nok kunde ende det hele med det samme. Havde nogen strax forlangt det, vilde han have erklæret sligt Forlangende for højst ubilligt og urimeligt. Det frugtbargjørende i Overgangstilstanden er her øjensynligt.

Overgangstilstande forekomme ved alt, hvad der hedder F o r a n d r i n g. Derfra hidrører dennes oplivende og forfriskende Indflydelse, den store Effekt, som en ny Tilstands Indtræden altid medfører.

19. Tænk paa et Middagsselskab; man staar i Grupper og konverserer før Bordet. Det Øjeblik, da den første jomfruelige Duft af Stegen trænger ind gjennem en aabnet Dør, ligesom meldende den nye Tilstands Ankomst, er af forbavsende Virkning. Stemningen faar et gjennemgaaende Stød; stundum

standser Samtalen; det er, som enhver et Øjeblik fornam sig selv, glemte Konversationsæmne og paatagen Interesse; selv den lærde Hr. N., som er midt i en genial Udvikling, bliver øjensynlig adspredt og gjør helt forunderlige Vendinger i sin Tale.

Tænk paa den første Indtræden i en Balsal. Den har et æsthetisk Skjønhedsindhold, der staar i paafaldende Modsætning til de senere Indtryk og sikkert kun skyldes Overgangstilstandens Forhøjelse af Mulighedsværdien. Dennes Forøgelse synes at staa i Forhold til Forandringens Pludselighed og Størrelse, ganske ligesom det i Fysiologien læres om Nerveirritation, der ikke beròr paa den elektriske Strøms absolute Styrke, men væsentlig kun paa dens Forandringer i Øjeblikket.

En egen Art Overgangstilstande træffes i, hvad vi ville kalde u a f s l u t t e d e S t e m n i n g e r, det vil sige saadanne, hvori man vedvarende holdes „i Overgang" derved, at man ligesom ikke kan faa fat i en Afslutning paa den nye Tilstand, hvortil Overgangen har ført. Dette er Tilfældet overalt, hvor man tiltales paa en vis halvskjult Maade, saaledes at man vel berøres, men ikke ret kan klare sig, hvad det egentlig er, Tiltalen gaar ud paa, hvad det er, der sætter én i Bevægelse.

20. Ser man en indtagende ung Pige, kan man ofte ikke ret klare sig, hvad det er, som indtager én. Snart synes man, det er noget ved den elegante lille Hat, snart noget ved et Smil, eller ved en Skulderform; men hvad dette „noget" er, er man ude af Stand til at klare sig. Det er, som det ydede én en vis Modstand. Man ser og ser igjen. Det er noget, hvori man ikke ret kan faa fat, noget, hvormed man ikke kan faa Bugt. Tilstanden er uafsluttet. Ligesaa kan det være med en smuk Blomst. Der kan være noget næsten utilfredsstillende ved Synet deraf. Det er, som om man havde Lyst til at spise den (et Udbrud, der stundum høres), men dog alligevel strax igjen

frafaldt denne Begjæring. Heller ikke dér kan man faa Bugt med en vis Modstand mod Afslutning.

Saadan Uafsluttethed giver altid fine og stærke Folelser, altsaa Mulighedsværdi. Deraf kommer Forelskelsen. Kunde man faa Bugt med Indtrykket, vilde hele Trylleriet dermed være slaaet til Jorden. Faar man Tid til at gjøre sig fortrolig med Modstanden, udbryder man ofte „ikke andet" om det, der i første Øjeblik truede med at beruse én.

21. En Melodi, hvoraf man mindes enkelte Toner uden at kunne gjenkalde sig den i Erindringen, kan tiltale paa en lignende Maade. Saa længe den utilfredsstillede Søgen i Erindringen vedvarer, saa længe Tonerne ligesom skulle hentes frem fra et allerbageste Dyb, synes man de klinge saa forunderlig dejlig, saa ideelt. Men kommer man pludselig i Tanke om, hvad det er for en Melodi, saa at Opholdstilstanden bortfalder, kan det tit være, at man udbryder: „ikke andet end den". Mange halvt anede Forhold, f. Ex. et Bal, hvis Lysekroner man lige skimter fra Gaden, kunne fremkalde de mest ideale Forestillinger. Ved nærmere Indblik vilde det ideale hurtig formindskes.

Brudstykker gjøre altid god Virkning.

22. En Rose skal ikke sættes midt oven i en Buket, men bør kigge koket frem igjennem et Slør af Gypsophila.

23. Et Par flagrende Baand, der ses forsvinde i en Havegang, gjør ofte mere ideel Virkning end hele den unge Pige en face.

24. En Hund, der glimtvis kommer til Syne i en Kornmark, nu Hoved, nu Hale, nu endog en Pote, gjør et livfuldt Indtryk. Ligesaa

25. Lysskjæret paa et Kirketaarn fra en Ildebrand, der selv ikke ses.

26. Lyden af Musik gjennem et aabentstaaende Vindu, som man just gaar forbi, eller:

27. Orgeltoner gjennem en Kirkedør. I alle disse Tilfælde synes den fuldstændige Kundskab, Afslutningen, at virke forringende paa Indtrykket, den uafsluttede Tilstand, Opholdstilstanden, derimod at berige og forskjønne Følelserne.

28. En klumpet Masse, der ligger paa Volden en mørk Nat, kan vække forunderlig stærke Følelser af Uhygge, saa længe til man faar at vide, hvad det er. Saa falder det mystiske bort, dermed Opholdstilstanden og med denne de stærke Følelser.

29. Ligesom det uafsluttede i disse Exempler virker vækkende, se vi til andre Tider det afsluttende virke i modsat Retning. Det oplivende Indtryk, som en smuk Taskenspillerkunst kan frembringe, forsvinder ofte brat, naar Sammenhængen bliver bekjendt. Det er vel tilfredsstillende at kjende denne, men hele den æsthetiske Duft er borte. Til en vis Grad kan dette siges om al Tilfredsstillelse.

e. Løbende Tilstande.

Ligesom det om den krumme Linje gjælder, at man i ethvert Punkt befinder sig paa Overgang mellem én og en anden Retning, saaledes maa man kunne tænke sig al sjælelig Bevægelse sammensat af Elementer, der hver især ere Overgangstilstande. Saaledes kommer man fra Overgangstilstande ind paa Bevægelsestilstande eller, som vi her ville kalde dem, „løbende Tilstande“. Deres mulighedsforstørrende Indflydelse er meget fremtrædende.

30. I Ex. 18 kom Landmaaleren ved idelig at befinde sig i Overgangstilstand efterhaanden „i Aande“. Det var en lø-

bende Tilstand. Slig Stemning forekommer ofte ved Arbejde, for hvilket man har sær Interesse, i det hele taget ved al Beskjæftigelse, der „morer én". Altid er den forunderlig aandig vækkende og frugtbargjorende. Man tænke sig et Individ, der gjennem en rum Tid har levet i den ikke sjælden forekommende træge Aandstilstand, hvori man kjeder sig ved alting. Hvor kan et saadant Individ faa et mærkeligt Opsving ved en Gang ret at blive bragt „i Aande", det være sig ved at opleve én eller anden Begivenhed, ved en Aften at more sig ganske fortræffelig el. desl. Der kan efter aarlang Hvile pludselig skyde Tanker op i ham, som han ikke hidtil kjendte. Det kan være, som Huse, Træer og Omgivelser skiftede Udseende, tabte deres sædvanlige klamme og lunkne Tone, bleve udtryksfulde, indholdsrige at betragte.

31. En Lærer har meddelt, at han under Foredrag, medens han f. Ex. forklarede en Ting for omkringstaaende Tilhørere, ofte fik gode Indfald i Henseende til at gjøre Fremstillingen saa forstaaelig og anskuelig som mulig. Det bekræfter sig hyppig. Medens man er i Aande, kan man langt bedre faa fat i anskueliggjørende Ord og Vendinger, end om man f. Ex. i Forvejen vilde sætte sig hen for at udtænke saadanne.

32. Det smukkeste Exempel paa løbende Tilstandes Mulighedsværdi er dog den Maade, hvorpaa Tænkning holder sig selv vedlige, naar den først én Gang er begyndt, nærende sig selv som en Ild, der, én Gang antændt, vedbliver at brænde paa Grund af den Varme, den selv udvikler. Begyndelsen ved en Tænkning er altid det vanskelige. Er man først kommen i Gang, saa er det, som om den ene Tanke trak den anden med sig. Det gaar af sig selv. Man er som kommen i Drift (se 82 i det følgende). Det er, som om noget havde aabnet sig allerbagest i én (Ophold).

f. Dæmringer.

Benævnelsen „Dæmringer“ kan benyttes som Overskrift for første Gruppe af en stor Klasse Exempler, hvori der paa lignende Maade som i „løbende Tilstande“ er Tale om Bevægelsestilstand, men hvori Bevægelsen er af mere stillestaaende „sitrende“ Art, mere ligner Lys og Varme end levende Kraft (Fart). Ligesom vi i Kemien altid se, at Lys og Varme virke forhøjende paa Muligheden af nye Dannelser, saaledes ville de følgende Erfaringsgrupper vise, at den samme Lov ogsaa gjælder i Sjælens Laboratorium.

Under „Dæmringer“ have vi samlet de svageste og fineste Sitringer, der kunne sammenlignes med den sarte Vibrering, hvormed frembrydende Morgendæmring ligesom opfylder Luften. Siden — i de følgende Grupper — faa vi at gjøre med stedse grovere Udgaver indtil ganske grove, som vi kalde Rystelser.

Allerførst komme vi her til Forventning, om hvis mulighedsforstørrende Virkning man let indsamler talrige Exempler.

33. Iagttageren var en Eftermiddag slet disponeret til Tænkning. Det vilde slet ikke gaa, han faldt mere og mere sammen og standsede tilsidst i den Bevidsthed, at det ikke kunde nytte at sidde længere paa den Maade. „Om man skulde gaa i Theatret i Steden for“, tænkte han med ét. Der gik just et ypperligt Stykke den Aften. — Lad gaa; men det var jo alt for tidligt. Der var halvanden Time til endnu. Han maatte atter sætte sig ved Bordet. Men hvor kunde saadan en eneste Tanke ikke gjøre Underværker! Nu kunde han tænke. Det gik fortræffeligt. Den ene Tanke føjede sig til den anden. Hvorfor? Fordi Forventningen havde sat ham i Opholdstilstand. Ved at tænke sig den Mulighed, at der ikke var Billetter at faa, følte han tydelig den henfaldne Stemning melde sig paa ny.

Der er en egen ædel Skjønhed ved saadanne Forventningstilstande, en egen fin Bevægelse over Stemningen, hvorved nye Forbindelser fremskyndes. I selve Øjeblikket, lægger man ikke Mærke dertil; men bag efter forekommer det én ofte, at Forventningen i Grunden var langt ædlere end selve Nydelsen. Den har noget jomfrueligt, noget rént ved sig. Dens Billeder huskes ofte, efter at Nydelsen selv forlængst er glemt.

34. Det Øjeblik staar underligt klart, da jeg med Frakken paa Armen og Vadsæk i Haanden nærmede mig til Banegaarden, hvor Lokomotivet dampende stod og ventede, medens hvide Skyer i Horisonten syntes at indbyde og love. Det var i Grunden det smukkeste og ædleste Øjeblik paa hele Rejsen. Saadanne Erindringsbilleder kunne umulig dannes uden sjælelig Finhed i Øjeblikket. Man maa være i Besiddelse af særegen Mulighedsværdi.

Af saadanne Exempler kan der fremdrages utallige.

35. Tænk paa en ung Pige, der pynter sig til Bal, — den sjælelige Sitring er her saa stærk, at den kan fremkalde en Art Feber, — eller paa

36. Forberedelserne til en Højtid. Hvilket ejendommeligt Skjær tilhører ikke Dagen før Juleaften, naar Folk, taalmodig findende sig i al Slags Taabelighed, i Kulde og Sne trave om mellem Torvets Grantræer. Man synes ofte ikke om det i Øjeblikket; men bag efter gaar det én tit som Grantræet i Æventyret, da det, hensat paa Loftet mellem alskens Skrammel, omsider kom til at tænke: „Det var dog i Grunden ganske rart den Gang o. s. v.“ Om Erindringen staar en egen venlig, hyggelig Stemning til Vidnesbyrd om den aandelige Værdi, Øjeblikket maa have haft.

37. To Arbejdere sade udenfor en Beværtning ved et lille Bord med to „Kognaker“, som de længe lode vente, alt imens

de fordybede sig i Samtale. Man skulde efter Tiden, der hengik, tro, at de ganske havde glemt deres Tilgodehavende; men Kognakernes Indflydelse sporedes i Stemningen. Skjønt Talen drejede sig om ganske andre Ting, skjønt ingen saa meget som saa' efter Kognakerne, var der et Liv over Mændene, Udbrud af umotiveret Munterhed, der tydelig nok henpegede paa noget tredjes Tilstedeværelse. Man mærkede ogsaa paa Smaating, at de trods den tilsyneladende Ligegyldighed allerbagest stadig havde Snapsene i Sigte, f. Ex. paa den nøjagtige Enstidighed, hvormed deres Hænder ligesom efter en stiltiende Aftale omsider bevægede sig i Retning af Glassene, saaledes at ikke den første lille Nærmelse var gjort af den ene, før den i et Nu endog med fraværende Blik var set og efterfulgt af den anden. Hvor tydelig spores ikke Dæmringens mulighedsforhøjende Indflydelse i sligt Exempel! Denne Sitring i Horisonten var sikkert den, der gav hele Samtalen Liv. Derfor kunde der være den Tilfredsstillelse ved at lade Bakken staa og vente. Saa snart Nydelsen var forbi, indtraadte en Pavse. Man sad et Øjeblik ved de tomme Ruiner ligesom halvflove af Mangelen paa yderligere Udsigter. Saa rejste man sig og gik. Saa var jo Opholdstilstanden, som Tanken om de to lovende, fulde Glas bevirkede, forbi, dermed ogsaa den Mulighedsværdi, der skulde præge Samtalen.

Til Dæmringer kunde flere af de Exempler henregnes, der alt have faaet Plads under Sideoptagelser. Den lette Ombevidsthed, hvorom Talen var den Gang, gjenfindes jo omtrent uforandret i Arbejderhistorien. Saadanne Overgangssteder ere heldige. De forbinde ligesom Grupperne til en eneste sammenhængende Masse.

g. Det nye.

Nye Indtryk fremkalde ligesom „Dæmringer" indre Bevægelsestilstande, der minde om Sitring, kun at Sitringen her

mærkes paa en lidt mere grovkornet Maade. Det er, som om Støvet rystedes af én, som om man frigjordes fra Bund og Vægge, hvis Fastklæben hindrer Sjælens frie Bevægelse. Nye Situationer — saadanne, der virkelig ere at kalde h e l t n y e, — bringe Sjælen i, hvad Kemikeren kalder „s t a t u s n a s c e n d i“, den Tilstand, hvori Stofferne befinde sig i Frembringelsesøjeblikket. Ligesom Kemien lærer, at S t o f f e r n e i d e n n e T i l s t a n d b e s i d d e s æ r l i g s t o r T i l b ø j e l i g h e d t i l a t i n d g a a n y e F o r b i n d e l s e r, saaledes er det ogsaa i Sjælen. Den ligesom svævende, fra noget gammelt befriede Tilstand indeholder forhøjede Chancer for nye Tilstandes Paabegyndelse (Mulighedsværdi).

38. En Dag kom jeg alene i Skoven til en stor Mose, hvor jeg ikke før havde været. Jeg havde længe gaaet utilfreds omkring og syntes, der var kjedeligt overalt. Her var der Hvile. Græsset var nedtraadt. Smaa Graner stode i Rader, og mellem hver to Rækker var der tiltrampet en lille Gangsti. Der maatte vel færdes mange Mennesker. Gud véd hvem? Der stod en Bænk paa en lille Forhøjning, hvorfra der var Udsigt over Mosen. Hvad var dér vel at se? Nogle Smaabølger ude i et Morads. Der stod et gammelt Pæleaag derude. Maaske der i gammel Tid havde været en Bro. Nu var der ingen. Trækroner kuplede sig i Baggrunden; en egen blød Brusen gik igjennem dem ligesom fortællende, at det var længe siden, dette Sted havde været i sin Glansperiode. Jeg satte mig paa en Tue og vegeterede. Maaske kunde saadant et Sted have en eller anden mærkelig Historie. Det kunde godt være. I hin Brusen i Træerne syntes der at ligge en hel Fortælling med ejendommeligt Udtryk og i saadan fredelig Tone uden Uro og Opspind. Man befandt sig i en vis opslemmet (suspenderet) Tilstand. Det var, som éns Atomdele vare i en mild sitrende Bevægelse, hvorved de holdt sig svævende i deres Medium fri af hinanden, fri af

Bunden og Væggene. Varme bestaar just i en saadan Sitring af et Legemes Smaadele. Dette kunde vel ogsaa kaldes en Slags Temperatur. Stemningen var forunderlig ny, men samtidig forunderlig righoldig og tankevækkende. Aar efter huskedes med sær Klarhed den Dag ved Mosen og dens Følelser.

39. En Vinterdag havde jeg mod Sædvane løbet paa Skøjter paa Stadsgraven. Det gav en ganske ny Stemning. Jeg havde løbet længe og begyndte omsider at tænke paa, at det kunde være nok, saa meget mere som det var Helligaften. Det havde været et dejligt Vejr den Dag, og mange havde været paa Isen; den var ganske hvid af Skøjtespor i alle Haande Retninger, og fortræffelig glat. Det var næsten Synd at forlade den just nu, som man var bleven rigtig lind i Lemmerne; men det kunde snart blive ganske mørkt, og alle syntes at være gaaede. Jeg tøvede lidt. Der var ganske stille. Længe havde man kunnet hørt Lyden af et enkelt Skøjtejærn; nu var Manden vist gaaet hjem; thi der hørtes intet mere; før løb han ind i Tykningen. Enkelte Vindpust hvislede i Rørene, og lidt Sne begyndte at falde. De lette Fnug, der førtes vildsom omkring, utydeliggjorde Baggrunden; man skimtede i blaalige Omrids de enkelte Skikkelser, der bevægede sig ovre paa Broen. Det var, som den vilde Naturform kom stærkere og stærkere frem; kun Lyden af den énsformige Vognraslen i det fjærne mindede om Byen. Paa en Skraaning, der begyndte at blive hvid, stod en énlig Tjørnebusk, hvis sorte Farve stredes med det hvide. Sneen begyndte at bemægtige sig dens Grene. Der lagde sig smaa Snelinjer hen ad Kvistene. Naar man lyttede tæt ved Busken, kunde man høre Snekrystallerne ganske ejendommeligt klingre og hviske derinde, naar de i Faldet strøg mod Kvistene. En sær alfeagtig Musik. Det lød, som der blev sagt en hel Mængde rundt om i alle Risene. „Naturens Skjønhed er dog ejendommelig", kom jeg til at tænke; „hvor forskjellig fra f. Ex. Musikkens! egentlig langt ædlere, og dog er der slet ingen Tilskuere her, mens

Theatret er fuldt". Umærkelig begyndte en Filosoferen over dette Thema. Det var tydeligt, at Situationes Nyhed havde noget vækkende og frembringende ved sig.

40. Paa en Fodtur langs Kysten var jeg kommen op forbi Hellebæk og gik paa de i Strandkanten opskyllede, for en træt Vandrer saa indbydende, fastlejrede Sandmasser, hvor krystalrene Bølger slikke Sandet med lange Vandtunger, som de efter Brydningen i Havstokken skyde lydløst op ad den glatte Flade med bristende Skumperler, Vandmænd og frisk sølugtende Tangblade. Hvor kunne saadanne helt nye Forhold ikke virke vækkende paa én. Der er atter denne milde Sitring, hvorved man rystes op, ligesom naar en Fugl pudrer sine Fjer. Der er noget aandsbefriende, noget tankenyfødende ved slig Stemning. Det er, som Horisonten udvidede sig, og man fik Oversigt over en hel Mængde. Man indser, hvorledes man til daglig har gaaet og døset uden at bruge Tiden. Mens man gaar langs Vandet, lægger man alle Haande Planer om, hvad der skal gjøres, naar man kommer til Byen igjen, Planer, der oftest glemmes, saa snart man er borte fra de vækkende Forhold, der bidroge til at fremkalde dem. Én vis Tankejomfruelighed, en egen blød Finhed i Sjælen vidner her om Mulighedsværdi.

41. Kommer man paa en saadan Tur til en gammel Ruin, en Kilde eller desl., læser man hele Historier af Murbrokkerne, forstaar Kildens monotone Fortælling om svundne Dage. Lad slige Ting tabe Nyheden, se paa dem hver Dag en Tid, saa forsvinde Historierne. Udtrykket bliver moderne, kommer til at omhandle koldere Hverdagsæmner. Kagekonen ved Emiliekilde hører næppe gamle Fortællinger af sin Kilde. Skulde hun nogen Sinde kunde det, maatte det være en Dag, naar der var hændet hende noget særligt, naar forefaldne Begivenheder, der ellers ikke vedkom Kilden (en Bortrejse, et Dødsfald) havde sat hen-

de i Opholdstilstand. Kilden selv vil ikke kunne yde hende den til Forstaaelse af sine Fortællinger nødvendige Sitring.

42. Det første Indtryk, man faar af en Person eller en Sag, er altid af særlig Værdi. Det er, som man i første Øjeblik havde ligesom „en finere Næse“ end siden. Mangen Gang vil man komme til den Erkjendelse, at det første Indtryk dog var det rigtige. Slig Erfaring afgiver et Forbindelsesled med Overgangstilstande.

I det foregaaende har Mulighedsværdien navnlig bevist sin Tilstedeværelse ved Fremkomsten af Tanker. Den kan imidlertid lige saa godt tilkjendegive sig ved Følelsens Livfuldhed og Styrke. Man tænke sig

43. Solskin efter en lang Regn, naar de møke, skarprandede Skyer sés bortdragende, mens Solen opvarmer den vaade sorte Jord, eller

44. en violbevoxet Skraaning mod Syd paa en Foraarsdag, naar det risler i alle Grøfter, og Solen blinker i Vandpytter rundt omkring, eller

45. det første Syn af høje Bjærge o. desl.

Hvor kan der ikke være noget følelses-fornyende i slige Indtryk! Hvor formaar det nye her ikke at vække intensive Følelser til Bevis paa Mulighedsværdi; ved saadanne Exempler mindes man Forandringsstemningen.

h. Varme.

Følgende Bevægelsestilstand af en atter lidt anden Art fortjener mere end de foregaaende Navnet sjælelig Varme.

46. En kold og blæstfuld Morgen bemærkedes en indbydende lille, solbeskinnet Krog, inderst i Læ ved Plankeværket. Gule Mælkebøtter solede sig i bugnende Velbehag under Biers

Summen, de lange nikkende Græsstraa bleve næsten slet ikke naaede af Vinden. Krogen ejede en Slags Bænk, en gammel Kasse med Bunden i Vejret, hvorved Drengene havde spillet Klink. Rundt om var Jorden fast tiltrampet og slidt. I den kolde Morgen var saadan en lille, lun Krog, vidunderlig yndig. Hvor var det venligt at sidde i den! En saadan lille Plet kan være som en Verden for sig, hvorfra Bevægelsesmængde og Livskraft summe op imod Himlen, sjælelig Varme med mild og venlig Sitring. Det udvider Mulighedernes Horisont, kalder hjemlige legende Følelser til Live. I det naturlige Menneske, f. Ex. Barnet, er det, som noget allerinderst kunde vibrere af Glæde derved.

i. Rystelser.

Sluttelig komme de mest grovkornede Bevægelsestilstande, som vi kalde R y s t e l s e r.

Uden her at hente Exempler fra den sjælelige Udvikling, som synes at kunne bevirkes ved enkelte sjælden forekommende store Rystelser, saasom en Revolutions Rædsler, Farer, Ulykker og desl., skulle vi hellere søge Exempler fra mere dagligdags Forhold, fra Tildragelser, hvorpaa man saa at sige kan tage og føle med egne Hænder. De ere de mest overbevisende og tilfredsstillende at betragte.

47. Lad os tænke paa Rystelsen, frembragt ved Synet af en Stjernehimmel. I Reglen mærkes ingen; i Reglen ser man paa den som paa et andet Objekt uden at tænke paa, hvad det egentlig er, ret som en Hund ser paa en sindrig Maskine: men stundum hænder det, at man studser ved at se paa denne Uendelighed, at man ligesom gribes af en ængstelig Følelse af sin egen Lidenhed. Saa haves en Rystelse, en stærk Suspensionstilstand. Den er ejendommelig forædlende og tankefrembringende.

48. Lad os se paa en Begravelse. Det behøver ikke at være af nogen Slægtning. Den bekjendte N. N. siges at blive begravet i Dag i Frost og Kulde. Man staar i forbigaaende stille et Øjeblik og hører paa Musikken. Nu er det forbi med ham. Hvor sært! den virksomme Mand! Naar Begravelsen er endt, og der er kastet Jord, og Folk paa Hjemvejen begynde at fordybe sig i Samtaler, én om Told paa Varer, en anden om Persontaxter paa Statsbanerne, naar det stormfulde Liv er gjemt hen til Forglemmelse, uden at nogen synes at tænke en Tanke derved, — kan man føle en egen Sitren indvendig. Det er, som man blev opholdt midt i sin Fart. Man kan ikke lægge det fra sig. — En saadan Stemning er besynderlig rig paa Muligheder. Alt ses som i en renere, mere egentlig Belysning, end ellers. Man kommer til at tænke paa saa mange Ting. Medens man gaar ned ad Alléen, og Vinden blæser visne Blade tværs over Vejen, og Sneen fyger efter, ligesom for at dække til, hvad der ikke længere skal røre sig, lege alskens Tanker om: „den betydelige Mand død . . . Hvor rig er dog Naturen, at den har Raad til at lade saa meget opraadne“! Der stod just en ung Pige. „Du her med brogede Baand“, tænkte man, „hvor det passer lidt! Du er ikke paa din Plads her“! — Man anstillede just Betragtninger over Alvorens Modsætning til de brogede Baand, da pludselig en drilagtig Tanke paastod, at hun netop havde sin Plads her, at Stemningen just maa fremhæve hende, at Opholdstilstanden just maa adle den hele Omgivelse. Uden at mærke det førtes man af Rystelsen ind i en Tænkning.

49. En Efteraarsdag sildig rasede Uvejr uden for. Alle omkring vare i Seng, og der var ganske stille i Huset. Regnen piskede paa Ruden, og Stormen tordnede i Trætoppene i den mørke uhyggelige Nat. Stumdum peb det i Dørene eller sukkede i Skorstenen. Man følte sig mærkelig alene. En saadan Stemning kan have noget vist rystende ved sig, noget højtideliggjørende; men samtidig noget aandig vækkende og tankefrem-

bringende. Hvert Øjeblik griber man sig i, at man slet ikke læser, at Blikket er ved Lampefoden i Steden for i Bogen, og at man, lyttende til Akkorden mellem Oljens sagte, stemningsfulde Snurren i Lampen og Uvejrets Brøl uden for, udmaler sig Billeder. Pudsig er Overgangen til Søvnen. Til sidst kan man sidde og halvsøve. Saa drømmer man altid, at man tænker og er uhyre filosofisk. Man gaar altid meget højt. Det kan være f. Ex. om Døden. „Hvorfor kan slig Stemning skrække én? Det er jo Sandhed ...“ Stundum dukke ældgamle Erindringer op: „Gamle Grethe, der nu har ligget saa mange Aar derude i Jorden, ... hvor er hun nu henne, det Skind?“ — Kommer pludselig en Nabologerende farende ind i Stuen, vaagner man halvforskrækket over at høre, at der er en Verden til endnu, og taler han ligegyldig om Musik og Dagens Hændelser — ikke en Gang om Vejret —, føler man sig ganske flov. Man sov dog ikke mere, end man havde et vist Ansvar for Drømmenes Barnagtighed. Det er, som man skammede sig for sig selv. Men underligt er det for Resten; det var en rar Stemning; der var noget tillokkende ved den midt i dens Taabelighed (Mulighedsværdi).

k. Brydning.

Paavirkninger til Bevægelse kunne være saa stærke, vedholdende eller pludselige, at de frembringe varige Forandringer i én Form af indre Knæk eller Brud, altsaa mere end Sitringer og Rystelser.

50. Man tænke sig et Styrtebad. Det giver en Slags Sønderbrydning. Naar man hører det kolde Vand bruse over sig og mærker de første ubeskrivelige kolde Draaber, er det, som man opgav sig, som om Personligheden knækkede. Saadanne Brud ere værdibringende og mulighedsforstørrende.

51. Lad os besøge en Maleriudstilling. Her bliver man brudt paa en ganske egen Maade, ikke ved et enkelt voldsomt Stød

som under Styrtebadet, men ved en fortsat Paavirkning af mange efter hverandre følgende smaa Stød. Stemningen bliver idelig forandret. Fra en Søstemning springer man til et roligt Hedebillede, derfra til en fattig Skomagers Stue. Hver Gang maa den gamle Stemning ligesom rykkes over eller knækkes, før den nye kan komme til at udfolde sig. Idelige smaa Knæk. Et, to eller ti mærkes ikke, men mange smaa Virkninger summere sig op. Det gaar én som Hør, der brydes. Ved idelige Bøjninger og Stød knækkes Straaet paa alle Steder: den haarde Skal knager: til sidst falder den af i Smaastykker, saa kun det bløde indre bliver tilbage. Næppe har man gaaet 1/2 Time paa Udstillingen, før man mærker Virkningerne. Én klager over Træthed, uagtet man dog tilsyneladende aldeles intet foretager sig, der berettiger dertil: andre ville gaa deres Vej, idet de gjøre gjældende, at man kun skal have lidt ad Gangen af sligt: én sætter sig paa en Stol; atter andre synes tørstige o. s. v.; kort sagt, man mærker Tilstedeværelsen af et vist indre Ubehag, om det end lægger sig for Dagen paa meget forskjellig Maade. Det er den omtalte Knagen. Undlader man her at give efter for disse forskjellige Tilbøjeligheder, — „varer" man Ubehaget ud, — saa kommer efter et Par Timers Forløb det Stadium, hvor Hørtraaden begynder at blive bøjelig, hvor man ikke længere berøres brydende ved Retningsforandringerne. Man bliver vel oplagt, Billederne smukkere og smukkere. Man kommer i en egen fin Stemning. Ser man ned i botanisk Have, mindes man i smukke livfulde Glimt den Tid, da man studerede dernede: møder Blikket Hesten paa Kongens Nytorv, saa ses den ogsaa i en hel ny Belysning. Man studser næsten ved at se den ret som Kobbersmeden i „Gjenboerne", da han opdagede sine egne Vinduer. Denne brudte Stemning er fortrinlig frugtbar i Henseende til Tanker og ideale Glimt. De fremkomme med en Hyppighed og Styrke, der vække éns Forundring. Snart finde de denne, snart hin ubetydelige Anledning. Sjælden finder man

saa udprægede vel disponerede Øjeblikke, ja man tør vist nok sige, at naar Folk ikke vækkes paa denne Maade, lade de sig overhovedet vanskelig vække.

52. Ganske lignede Forhold kunne træffes paa lange Fodture helst i smukke Egne, hvor man ikke før har været. Det meget nye, man ser, den idelige Afvexling i Forbindelse med den legemlige Anstrængelse, virker ligesom Maleriudstillingen til at bryde og bøjeliggjøre. Naar man hen imod Aften efter en saadan Dagmarsch kommer til en Jærnbanestation, hvorfra man vil vende hjem, er det ofte i denne Nystemning, hvormed man i forrige Exempel betragtede Hesten og under samme ualmindelige Rigdom paa aandelig Livsblink.

53. Et eget Slags Brud fortjener Navnet „I n d s l a g". Lad os tænke, at en Dreng med smilende Ansigt begynder en rask Slædetur fra Toppen af en Bakke, men at Slæden tager en gal Retning, saaledes at det et Øjeblik ser ud, som om der skulde hændes en stor Ulykke. Faren driver over; der sker heldigvis intet; men i Drengen foregaar dog en stor Forandring. Hans Smil er falmet. Han staar ved Foden af Bakken, vil maaske gjærne le med de andre for ikke at se ud som en Kryster; men han kan ikke; det bliver en tvungen Latter. Hans Kinder blusse. Han har lidt et Indslag. Ligesaa kan det gaa naar man

54. pludselig og heftig forskrækkes (f. Ex. af en Hund, der farer frem fra et Baghold), eller

55. udsættes for Skam eller Ærgrelse. Der er i saadanne Øjeblikke noget, der ligesom „s l a a r   i n d" i én. Man bliver uskikket til udadgaaende Syssel; alt synes at vende sig indad, og at der virkelig sker en vis fysiologisk abnorm Virkning, kan ses paa de i Reglen blussende Kinder. Saadanne Indslag ere altid mulighedsfrembringende ligesom Rystelser, hvormed de ere i Slægt.

56. Betragt en Dreng, der i halvvoxen Alder har faaet et Ørefigen. Han sidder tavs og stille, føler sig som tilintetgjort. Personligheden er knækket. Hans Kinder gløde. Tiltaler nogen ham, svarer han ugjærne og med faa Ord; han vil helst være i Fred. Med Haanden under Kinden sidder han og betragter Naboens Tagrende, hvorfra den ene lange Dryp falder ned efter den anden. Nogle falde paa Væggen og sætte en lang vaad Stribe, andre paa en Tud, medens det overvejende Antal falder i en lille Pyt, hvor de plaske og danne Bobler. Det er, som om han nøje iagttog sligt, som om han midt i sin Sorg fandt en Tilfredsstillelse i at sidde og ruge over noget, ligegyldig hvad. I denne Stemning foregaar den fysiologiske Virkning, som vi kalde Indslaget. Den giver ham ligesom indad til Afløb for al Bevægelsesmængde — deraf Tilfredsstillelsen —. Saaledes kan der hengaa lang Tid. Først, naar slig Stemning er forbi, faar Fyren atter Lyst til at røre sig; men saa er han kjendelig forandret i sjælelig Henseende. Havde han haft Opmærksomheden henvendt paa sin Stemning, vilde han have kunnet mærke, hvorledes Tingene ligesom efterhaanden trøstede ham, hvorledes Solen efterhaanden ligesom skinnede varmere og venligere paa den af Mennesker forladte, hvorledes Tagrenden blev mere og mere underholdende at se paa, ja hvorledes det ligesom alt gjorde sit til at mildne hans Sorg. Just denne Tingenes Trøsten vidner om Frembringelse af finere og smukkere Følelser i Personen selv; thi Tingenes Udtryk er jo kun Spejlbilledet af ham selv. Mulighedsværdien er forhøjet som Følge af Indslaget.

57. Smukkest ses en indre Brydens frugtbargjørende Virkning ved S e l v o v e r v i n d e l s e. Hvor kunne Følelser være levende og friske efter en Selvovervindelse! det kan være, som det hele Aandsliv var bragt op i renere Lys og Luft. Det er efter en Selvovervindelse omtrent, som naar man er kommen op ad

en Bakke med en tung Slæde. Vejen op ad er den ubehagelige; men er man først kommen op, saa har man Muligheder i sig. Paa Toppen af Bakken — efter Overvindelsen — besidder Slæden Evne til selv at glide; den rummer ligesom en vis Mængde Lykke i latent Tilstand, en Lykke, der netop er tjent ved Ubehaget (Ækvivalens). Lykken kommer ikke til Udbetaling, før Slæden glider ned og atter udgiver sin fortjente Formue, men at den er til Stede, kan mærkes glimtvis. Lad os se paa en Examensmand i Halvaaret, før han skal op. Han befinder sig i en Tid fuld af Selvovervindelser og Ubehag, han bestiger Bakken. Han vil i denne Periode tit mærke Glimt, der tyde paa Tilstedeværelsen af Mulighedsværdi. Staar han i et Mellemøjeblik ved Gardinet, og ser ud ad Vinduet paa Stakittet og Spurvene i Solskinnet, saa er det ofte med den Følelse: „Hvor kunde dog Verden ikke være dejlig, naar man ikke ... o. s. v.“ — Slæden vil et Øjeblik glide ned ad Bakken, men han holder den tilbage. Han maa holde sig i Opholdstilstand —. Naar kan senere et Stakit og et Par Spurve skaffe ham saa smukt et Sjælsøjeblik? Og hvor kan man i en saadan Periode ikke udmale sig Tiden efter Examen som et Paradis! Man skriver lange Huskesedler over, hvad man skal foretage sig, naar Frihedens Dag kommer; omsider kommer den, men uden at Paradiset kommer med. Lang Tid efter Examen, naar den første Rus har sat sig, og Slæden er kommen „i Bund“, mindes man Huskesedlen og tager den frem for at se, hvad man nu yderligere skal delikatere sig med. — Saa staar der lutter Barnestreger noterede. Man kan ikke tænke sig, hvorfor man skulde gjøre disse Ting. Man har ikke det Syn mere, hvormed Sedlen blev skreven; med et snusfornuftigt Smil ser man paa den og lægger den hen til Erindring. At hin Bakketid var rig, ses ogsaa af de Billeder, hvormed den har aftrykt sig i Erindringen. Tit mindes man med Behag de Aftener, da man sad og arbejdede ved Lampens

Surren, og den gamle stundom ud paa Natten kunde komme ind med Kaffe. Aldrig bliver man træt af at fortælle gamle Historier fra den Tid, man selv „var oppe“.

B. Selv-Overantvordelse (Slip).

Vi hensætte Læseren ved Bredden af en Bæk, hvori nedfaldne Blade og Kviste have frembragt et uregelmæssigt Leje fuldt af Forhindringer, der danne Smaavandfald med munter Rislen. En lille Pind er kastet ud i en Bredning med forholdsvis dybt og stille Vand. I Begyndelsen sejler den ganske langsomt, siden hurtigere, efterhaanden som den kommer i snævrere Farvand med mindre Vanddybde; nu rører den ved en lille Bladstilk, nu maa den dreje sig en hel Omgang for at komme klar af en Gren, nu tager den til at løbe med stor Fart lige igennem et Vandfald. Helt farligt er det at komme ind i Hvirvler. Fartøjet bliver ved at løbe rundt uden igjen at kunne slippe bort. Der maa sagte hjælpes med Stokken. Saa sejler det paa ny. Men saa er det paa Siden af Strømmen, hvor der er mindst Bevægelse og flest Forhindringer. Et skjønt Øjeblik hænger Pinden fast ved et Ris, der gjør Ende paa Sejladsen.

Saadanne Hæftninger ved Hvirvler og Smaaris ville vi kalde „F a n g“. Det er dem, der standse og døde en Bevægelse, som berøve et Fartøj dets Muligheder. Opgivelsen af Fang er en Hovedopgave for den gode Sejler. Det gjælder om at „s l i p p e“ og „o v e r a n t v o r d e“ sig til Strømmen.

Dette Billede være nok til Definitionen af de to Ord, vi have anvendt som Overskrift for nærværende Afsnit, og som her overføres paa sjæleligt Omraade paa lignende Maade, som Ordene Suspension og Ophold i sin Tid hentedes fra Betragtningen af de i en Vædske opslemmede Korn.

Som Slægtskabet mellem Billederne alt kunde antyde, er

det, vi kalde Selv-Overantvordelse (Slip), i nær Slægt med Suspension, ja egentlig ikke meget forskjelligt derfra. Naar vi ikke have forsøgt at slaa Begreberne sammen, at faa dem til at gaa op i en Slags fælles Generalnævner, maa Grunden egentlig alene siges at ligge i den Vanskelighed, der overhovedet er forbunden med Opstillingen af nye Klassemærker, og den Forsigtighed, man altid bør anvende for ikke at ødelægge, hvad man af brugelige Ting kan besidde af den Art. Har man noget, der kan gjøre Tjeneste, som det er, bør man endelig saa vidt muligt lade det staa, gjøre saa faa Operationer dermed som muligt, ikke være for rask til at identificere Ting, som i Tidernes Løb ere voxede op saa at sige hver med sit eget ejendommelige Livscentrum, sin egen Historie, sit eget Udspring. Navnlig bør man ikke gjøre det, hvis det kun sker af theoretiske Pynteligshedshensyn.

Nogen Forskjel kan der dog altid blive imellem Suspension og Slip. Der er vel samme Ophævelse af Berøring med Bund og Vægge, samme stadige Overgang til nye Tilstande, samme Forhindren fra at „sætte sig"; men Suspension minder mere end Slip om noget positivt gavnligt, Slip mere end Suspension om Fjærnelse af noget skadeligt. Muligt, at det nær kommer ud paa ét; men paa et rent iagttagende Samlerstandpunkt kan man intet vide derom.

Idet vi altsaa fremsætte Selv-Overantvordelse (Slip) som en egen Klasse for sig, gaa vi over til Omtalen af de derhen hørende Erfaringer, der godtgjør, at *sjæleligt Slip, lige saa vel som Suspension, altid ledsages af høj Mulighedsværdi.*

Erfaringerne opstilles paa lignende Maade som i forrige Afsnit i Grupper.

a. Strakthed.

Et lille Billede oplyser bedst, hvad vi mene med Strakthed.

58. En stille, mild Foraarsaften gaar man sig en Tur ud ad

Strandvejen, det er endnu før den Tid paa Aaret. da Folk i Byen ere begyndte at se efter Landet. At komme uden for Staden er helt uvant. Man gaar alene, lyttende til de forskjellige natlige Foraarsbebudere, til Frøerne, der allerede begynde at røre sig omkring i Dammene, frembringende en Art snorkende Lyd som Forløber for egentlig Kvækken, til Rylen, der lader sin lille hyggelige Stemme høre nede fra Stranden, og til Vildgæssene, som man hører trække højt oppe, uden at kunne se dem, alt mens deres hæse Skrigen skifter Retning og taber sig mod Nord. Ligesom en Snegl, der efter en mild Regn kryber hen ad en Bladstilk, med et vist vederkvæget Udseende spiler sine Følehorn ud til den yderste Grænse uden Frygt, saaledes er det, som Sjælen i saadanne Øjeblikke forsigtig kom ud af sit Hus og i Naturens milde Stemning og Stilhed spilede sine fineste Traade ud for at indaande Friskhed. Gaar en Mand et Øjeblik forbi, er det, som om noget i én trak sig tilbage og tøvede, til han var borte. Naar alt igjen er stille, naar man kun hører den enlige Harmonika i det fjærne og Hundeglam fra Bøndergaarde paa Landet, strækker det sig atter frem.

Denne Strækken sig frem saa langt, man kan, er den, vi tænke os ved Strakthed! Det karakteristiske derved er en vis „Gaaen til Grænsen“.

Enhver har bestandig en Grænse, som han kun i hin strakte Tilstand lige kan naa, og ud over hvilken han ikke kan komme. Beliggenheden af den er forskjellig hos de forskjellige. Én tager Dansen som en Alvorssag, en anden som en Kaadhedssag, én nyder med Munterhed, hvad en anden nyder med Lidenskab; én fyldes med Alvor ved at virke som Medlem af Arbejderforeningen, en anden ved at høre Tale om Penge, en tredje ved Lyden af raslende Silkekjoler i Saloner, en fjerde ved Betragtning af Stjærnehimlen. Grænsen varierer endog stadig hos den enkelte under Udviklingen. En ældre Mand, der saa' en ung

handle taabelig, sagde med et Skuldertræk: „Herregud! er han ikke kommen ud over det endnu“? Det var tydeligt, at hans egen Grænse en Gang havde været sammesteds; men den havde flyttet sig. Grænser ere langt fra altid lette at se. Just fordi de ligesom afgive et Maal for Individet, skammer man sig ved at lade dem til Syne, stræber at skjule dem for andre eller endog for sig selv.

59. En kjøbenhavnsk Dame gik forbi Gardens Musikkorps. Paa Spørgsmaalet, om hun ikke fandt Anledning til at blive staaende lidt og høre paa den dejlige Musik, svarede hun: „Aah, jeg kan ikke sige, jeg bryder mig videre derom. For hvem, der ikke har hørt bedre, kan det jo være ret godt; men jeg er saa vant til det kongelige Kapel.“ Hun undsaa sig synlig ved at lade sig tiltale af noget. Med et medlidende Smil kunne saadanne Personer se paa Folk, der ere i Stand til at forbavses, mens de selv stræbe at lægge en Overlegenhed for Dagen, som om de altid var langt fra deres Grænse, og intet kunde afficere dem. Noget af denne Følelse findes i Grunden i enhver; man gaar nødig i Ilden med alt, hvad man ejer og har, blotter sig nødig for en vis Reserve, en Følelse af at kunne mere, „hvis man vilde“ (Reservering i Modsætning til Strakthed): men hyppigst ser man slig Følelse komme til Orde sammen med Halvdannelse og forholdsvis ringe aandigt Indhold.

Strakthed kan træde frem i Bevægelser, i Følelser, i Tanker og Stemninger. Lad os først betragte

Strakthed i legemlige Bevægelser.

Vi nævne Øvelse. Øvelse (ɔ: det at være øvet) medfører altid en vis Strakthed. Lad os se, hvorledes den ogsaa stadig ledsages af en ejendommelig, man tør næsten sige aandig Værdi.

60. Se paa en Berider, der i sine dristige Spring ligesom folder sig helt ud, strækker sine smidige Lemmer i Luften. Her

er aabenbart Tale om Strakthed. Et saadant Spring kan udvise en æsthetisk Skjønhed, der vækker Beundring. Der kan være en Elegance, et Udtryk i saadanne Bevægelser, som river ĕn med sig. Man forbavses over, hvor Bevægelse og Bevægelse kunne være to Ting. Det er tydeligt, at det her er Straktheden, som gjør Virkning. Den, der ikke formaar saaledes at udfolde sig i Luften, som ikke rigtig tør det, men rummer en vis Reserveringfølelse, Tanken om, hvad han f. Ex. vilde gjøre, hvis han faldt ned, han vil aldrig kunne lægge det Udtryk i Springet. Han farer tungt igjennem Luften.

61. Ligesaa gaar det med Skøjteløb. Her kan man selv faa Lejlighed til at føle den indre Virkning. Uden Strakthed er der ikke nogen ret Art ved Løbet. Det er trættende. Éns Livskraft spændes, uden at man kan faa noget ud deraf; man kan ikke begribe, hvor Folk kunne more sig derved. Først, naar man begynder at turde betro sig til sine Ben, naar man tør give sig hen i et fyldigt, rask Sving, strække sig ud i Luften som Berideren uden Ængstelse for det prosaiske Plump, først da begynder Sporten at afvinde én Interesse, først da kan man finde noget, som man kunde kalde aandigt Indhold i den.

Man kan studere Forholdet i den simpleste Virksomhed.

62. Lad os betragte en Brændehugger. At hugge Brænde er, naar man ikke forstaar det, et besværligt Arbejde. Det er trælsomt, saa længe man skal staa ængstelig og holde paa hver Pind, bange for at hugge sig i Fingrene og uden Mod til ret at slaa til. Der er noget ved alt Begynderarbejde, der næsten deprimerer Sindet. Nej, naar Øxen kan blinke i Luften, naar man tør svinge den op over sit Hoved, sikker paa ved et betegnende „Khu“ at se den midt i Revnen, saa Stykkerne rasle, — først da er der noget ved Huggeriet. Saa er der et virkelig aandeligt Indhold deri, et Indhold, som man kan komme til at elske; stadig er det Straktheden, som tiltaler. Det er den, der giver Indhold.

63. Ved Latteren viser sig det samme. Hvor kan en „strakt“ Latter, en Latter, der ligesom udfolder de inderste Kroge i én og bringer dybtliggende Muskler til at røre sig, ikke indvirke forunderlig paa Sindet. Den kan ligesom berøre Sjælen allerbagest. Der kan være noget af dette ejendommelige „helt nye“ derved, som man traf hin Dag ved Mosen. Herved ere vi komne ind paa

Strakthed i Følelser.

64. Man tænke sig Tilbøjelighed, Venskab, Hengivenhed eller lignende ædle Følelser. De hente alle deres Værdi fra Strakthed. Den for dem karakteristiske „Givensighen“ og Selvnedlæggelse er kun en egen Form for Strakthed. Eller man tænke sin hin besungne Stemning, som Synet af en varm, dampende Punschebolle i godt Lag kan fremkalde hos den unge. hint naturmenneskelige skikkelige Lune, hvori enhver siger sin Mening uden Baghold, hvori alt høres og optages uden Fornærmelse, mens den enkelte ligesom glemmer sig selv for at give sig hen i Øjeblikket. Her er atter den samme Strakthed. Hvilken ejendommelig Følelsesværdi kan der ikke ligge i denne Stemning, og hvor underlig ringe synes i Forhold dertil ikke den betitlede fine Verdensmands Alvor og Værdighed, naar han med et Slags beskyttende Smil betragter Munterheden, holdende sig i reserveret Afstand.

65. Herhen hører Adækvatfølelsen, Følelsen af at staa lige over for noget, som er én lige, som man kan slutte sig til med hele sit egentlige Jeg. Man tænke sig en ung Student, der fra Regenslivet kommer ud i Verden i raa Forretningsforhold mellem udannede Personer, over for hvilke han ikke kan nære nogen Følelse af Egentlighed. Han snævres inde, han lukker sig. Han savner noget sig selv ligt og befinder sig ilde. Nej, naar han en Dag kan komme op at drikke sin Kaffe i den

gamle Gaard under Lindetræet, saa lever han atter op, folder sig ud paany (Strakthed). Det er ham en Hvile. Under disse Blade er der for ham ligesom en ædlere Luft; imod disse røde Mure kan han ligesom udstrække sin Sjæl. En vis Adækvatfølelse (Egentlighedsfølelse) er nødvendig for hele den sjælelige Existens ligesom Hvilen for Legemet.

Strakthed i Hvile.

En ret sød og vederkvægende Hvile, den være sig legemlig eller sjælelig, har altid noget strakt ved sig.

66. Vi hensætte Læseren en Juniaften sildig paa Frederiksberg Bakke. Foran til venstre ligger Kirken, hvis hvide Urskive blandt mørkere Omgivelser, synes at fange Skjæret fra den lyse Nordhimmel, til højre paa Exercérpladsen ses et stort Piletræ, hvis Blades énsformige Hvislen netop høres i Stilheden, og i Baggrunden Pilealleen, hvorfra en énlig Harmonika med forunderlig Udholdenhed i Timevis vedbliver at udsende sin monotone næsten søvndyssende Musik. Stundom slaar en lille Klokke paa Slottet med venlig og hyggelig Klang, der synes at skulle fremkalde venlige Erindringer. En Cigar er bleven tændt. Man giver Tanken fri; oven paa Dagens Uro vederkvæge gamle Minder. En underlig vegeterende, halvopløst Stemning kan efterhaanden bemægtige sig én. Man mindes Aftnerne derhjemme paa Landet, hvor Karle og Piger sade sladrende paa Stengærdet uden for Gaarden — stundom sang én af dem en melankolsk slæbende Folkemelodi eller spillede paa Harmonika — eller man tænker paa Oehlenschläger, som levede sin Barndom her og boede hist nede „Bag Lindes og Kastanjetræers Skygge“ — en underlig, yndig lille Melodi; det er, som den afmalede det hele for én —; nu opdager man en Flagermus, der flyver frem og tilbage i lydløs Flugt uafladelig paa samme Sted, som om den ledte efter noget; nu høres en Del unge synge et Sted nede i Haven, mens Resonansen ligesom lyder over Træ-

erne. Det er, som Ekko svarede med Slutningstonerne af hin oehlenschlägerske Sang: „Med sine Alfevinger dækker Graven“. En ejendommelig Følelse af „L e j e“, hvori man strækker sig, besjæler én. Det er, hvad vi kalde Strakthed i Hvile. Klokken slaar ti paa Frederiksberg Kirkeur, det er Tid at gaa hjem. Saa kommer man til Vesterbro, hvor Folk just komme fra Cirkus. Café l'Europe, en ny Kafé; Gud véd, om den faar Søgning; — man træffer bekjendte, der sidde uden for. Er det Erlanger Bier? Man sætter sig ned, der diskuteres og snakkes om ligegyldige Ting, Dagens Begivenheder og Politik; Frederiksberg glemmes. Den Stemning hvori man her kommer, er ogsaa Hvilestemning, men det er den flegmatiske Hvile i Modsætning til den strakte, den, hvorom det hedder: „der drikkes og der skjænkes i døsig Ro og Mag“. Den giver ikke Mulighedsværdi.

Det er umiskjendeligt, at man i slig strakt Hvilestemning besidder en egen aandelig Finhed, en vis Nærhed til sjælelige Frembringelser. Ting, man troede glemte, dukke op, Betragtninger gjøre sig gjældende af Spirer, saa svage, at de under andre Forhold aldrig vilde være komne til Live. Stemningen minder stærkt om Klitstemningen og de vegetative Tilstande; der er det samme Naturliv som i disse Tilstande, den samme Tilbagetrængthed af Personlighed og Hverdagens Bevidsthed.

67. Oplysende er det at lægge Mærke til de forskjellige Menneskers forskjellige Hvileindhold, — Hvile stadig tagen i hin frederiksbergske Betydning (ikke den flegmatiske Hvile) —. Det er, som deres Frugter og hele Værdi bestandig stode i Forhold til et saadant. Ganske vist kan der her aldrig blive Tale om mere end et Skjøn, — man har jo ingen Maalestok hverken til at bedømme Menneskers Værd eller Hvileindhold —; men Skjønnet faar mere end almindelig Betydning ved Objekternes Mangfoldighed og den gode Tid, man har til at se paa dem. Lad os følge Rækken af Mennesker lige fra dem, i hvis Karakter

Hvile er som et Grundtræk, i hvis hele Maade at være paa man overalt sporer denne harmoniske Tilstands Ro og Simpelhed, og til dem, hvis aandelige Færd er ligesom støjende, hvis Liv er en stedsevarende spektakuløs Tilstand, en sjælelig Forjagethed, hvori der idelig søges. Jeg betragtede en Mand B, der stod og saa' ind gjennem et Stakit. Han havde fundet en Hane, der i en venlig lille Solkrog stod og konverserede to Høns, medens disse fangede Fluer paa Væggen. „Hæ! Sikken én“, udbrød han, „den nyder Livet“. Han fandt aabenbart selv Hvile ved at se derpaa, se den Vigtighed, hvormed Hanen stod over for Hønsene, og den komiske Maade, hvorpaa den stundum faldt ud af Rollen, naar den midt i sin Majestæt fik Øje paa en Flue paa Væggen, ret som Peder Ruus, da han midt „i Processen“ fik Øje paa en Bagerbod. — B har et eget Blik for sligt, en ejendommelig Sans for det umiddelbar omgivende, en egen Ro til venlig at nyde slige Smaating, ret som om han ved dem kunde glemme Verden og Øjeblikket. Tag omvendt en Mand A af dem sidst i Rækken og sæt ham over for samme Hane. Han kan aldeles ikke indlade sig paa at se paa Haner. For det første kan han ikke se andet end en ganske almindelig kotsjinkinesisk Hane, som man jo nok har set før, og for det andet har han ikke Tid. Han skal skynde sig; han skal op til à Porta at spise Frokost, han skal hilse paa Skuespiller N, der just gaar forbi — sirlig og belevent med en halv Drejning af Kroppen, — og han skal mange Ting. Nys havde han det Uheld at maatte følges et Stykke med en gammel skikkelig Borgermand; det ærgrede ham; det var lige midt paa Østergade . . . „det er mit Princip“, siger han, „at naar man ikke deler Interesse med Folk, saa skal man ikke hykle et Bekjendtskab med dem, som eo ipso er unaturligt. Gud bevares, jeg respekterer dem i fuldeste Maade; men jeg siger blot, hvorfor skal man . . .“ ja han har meget at tænke paa, Sager, der alle præsentere sig for ham

som Ting af højeste Vigtighed. Og ikke nok med det umiddelbart foreliggende; men Belavelse paa, hvad der kunde komme, og Totalsynet, — de stille de allerstørste Krav. Det halve af A's Sjæl ligger ligesom indkvarteret i Horisonten beredt paa hvad der mulig kunde indtræffe. Hans indre Verden har en uhyre Størrelse, og for at være alle Steder til alle Tider farer han om deri som den vilde Jæger. Hvilken skrigende Modsætning til B! B's hele Verden maaler kun faa Alen til alle Sider. „Hvorfor skulde man tage sig den større", siger han, „over for det uendelige bliver den dog alligevel forsvindende; en lille Verden kan man bedre omfatte og betragte med Kjærlighed". Det er just det, han forstaar. Han véd at finde Næring i det enkelte smaa i Steden for som A at sprede sig spejdende og søgende i det store og tomme. Han véd at sætte Pris paa den venlige Dugperle, der glimrer i Græsset; naar Solen skinner paa en Brosten, saa varmer det i hans Sjæl. At elske Stedet, hvorpaa han staar, at elske Naturen i det enkelte, det er hans store Bud, som han dog ikke opfylder, fordi han synes, det er Pligt, men fordi det nu én Gang er hans Natur at gjøre det. B har Hvileindhold. Det kjender A slet ikke.

Forhøre vi os nu nærmere om disse to Mennesker, saa synes Erfaring at lægge Flidsværdien paa A's Side og Mulighedsværdien paa B's. A er ofte den duelige, flinke Arbejder, der med sine spændte Fibre hurtig og let tager Bestemmelse i det praktiske Livs Forhold, og med sin haardere Knokkelbygning taaler Stød og Slag uden at vige eller forstyrres. B med sin bløde Natur kan derimod bedst sætte nye Skud. Det nye voxer altid frem af det bløde. Hans Følelses- og Tankeliv er rigere, mere renset end A's; det er som den hvide glitrende Kulild, naar A's er den lange Flamme, der formedelst sin ringere Temperatur saa let slaar over i Røg.

B minder ofte om Barnet, hos hvem Udviklingen af nye

Ting er saa rig; man vil ogsaa mindes Rækker af Anekdoter om store Mænd, der tyde paa, at saadanne have hørt til B's Klasse.

b. Tilbageføring (Reduktion).

Omgivelser som hine fra Frederiksberg kunne have noget ejendommelig tilbageførende ved sig. De kunne ligesom erindre én om noget tidligere, sætte én tilbage i Stemninger af mere oprindelig Natur. Heri ligger et vist Slip.

68. Landliv kan indvirke paa saadan Maade paa den, der kommer lige fra Byen. Den underlige Ro og Fred, hvori man lægger Mærke til alle Ting, til Hønsenes Klukken, til enhver lille Begivenhed, har noget mindende ved sig. Man synes at skulle kjende en vis naturlig Levemaade. Naar man ser Præsten gaa ned igjennem Byen med sit „Goddag, min lille Pige, hvad hedder Du", til Barnet, eller „Ih, se dér har jo Jens Christian faaet et nyt Plankeværk", vækkes en erindrende Forestilling om Oprindelighed og Hvile i én. Jeg har hørt Urosfolk fra Byen sige, at det forekom dem, at Folk maatte blive bedre Mennesker ved at komme paa Landet.

69. Da jeg første Gang saa' Eremitagen, vakte dette Sted et ganske lignende mindende Indtryk. Skjønt jeg vitterlig aldrig havde sét Stedet før, var det næsten, som jeg maatte kjende denne store Slette med sine i idyllisk Ro græssende Dyrehjorde, sine rundkuplede Bøgetoppe og det dybe blaa Sund med sine langsomt — ligesom i forhistorisk Fred — henglidende hvide Sejlere, et Billede, der i Forbindelse med en ensformig Musik inde fra Haven gjorde Indtryk af et Panorama. Der kan i det første overraskende Syn af slige Naturbilleder være noget, der næsten kan raabe til én paa lignende Maade som Samvittighed, noget, som midt i den idylliske Ro sætter én i Uro, fylder én

med ubestemt Bevægelse. Det er, som man syntes, at noget var løbet fra én. Uvilkaarlig søge Tankerne fra de hvide Sejlere til Byen. Om det skulde være dér? Man „slipper“ det nærværende. En ældre Erkjendelse, et vist allerbageste Selv træder frem i én. Slig Stemning er af høj Mulighedsværdi.

70. Klassisk Skjønhed har noget af det samme i sin Virkning. Ser man paa en gammel, stilfuld Bygning, hvori Blikket finder Hvile ret som i et blødt Leje, er det som man skulde gjenkjende noget hjemligt (en vis oprindelig Grundform) deri. Der er den samme ejendommelige Tilbageføring med Slip fra Øjeblikket.

71. Ved at træffe Havet, stille Skove o. desl. kan man stundum paa lignende Maade blive tilbageført. Det sker især, naar man i Forvejen har været i modsat Stemning af den, Naturen udtaler. Det kan være, som man blev opholdt i sin Fart og vist tilbage. Slig Tilbageføring er altid mulighedsvækkende.

72. Lige saa kan Synet af hjemlige Forhold paavirke den, der selv ikke er i Besiddelse af hjemlig Stemning, det være f. Ex. en Person, der har tilbragt lange Mellemtider i bevægede Livsforhold. Stadig er det en Betingelse for Tilbageføring, at man skal være i en Stemning, forskjellig fra den, hvoraf man paavirkes. Det tyder noksom paa, at det ved Tilbageføringen kun er Forandringen fra Stemning til anden (Slippet), som er af Betydning, at den iagttagne Værdi altsaa slet ikke beror derpaa, at den Stemning, hvortil man føres tilbage, er af særlig ædel Beskaffenhed eller bedre end den, hvorfra man kommer. Tilbageføringer nærme sig paa denne Maade til Overgangstilstande, hvorfra ogsaa forskjellige Fænomener komme os i Møde som beslægtede (f. Ex. 21). Man er i Overgangstilstand i det Øjeblik, man ophører med en vis Retning og staar i Be-

greb med at vende sig mod en anden. En betydelig Retningsforandring er ogsaa forklarende for den Uligevægt og Bryden, der ofte ledsager Tilbageføringen, — Folk kunne ved Reduktion sættes saaledes i Bevægelse, at de fælde Taarer.

c. Formindskelse.

73. Over for noget meget stort kan man have en Følelse, som om man selv blev ganske lille. Man tænke sig et mægtigt Tordenskrald, et højt Fjæld eller et Vandfald. Det giver et vist Slip, hvormed der altid følger Mulighedsværdi (jfr. Rystelse).

74. Herhen høre religiøse Stemninger,

75. lige saa Stemninger, fremkaldte af Skuffelse, Sorg eller desl. De medføre altid en vis personlig Formindskelse, en Følelse af Opgivelse eller Slip. Slige Stemninger ere altid mulighedsværdifulde. Sorg er for mange ligefrem et nødvendigt sjæleligt Næringsmiddel, uden hvilket de aandelig vilde forkomme. Der er dem, der saa at sige længes efter Sorg, som søge efter Sorg, hvor der ingen er (tænkt Sorg). Stundum kunne de finde Tilfredsstillelse ved at sætte sig hen og sørge uden en Gang at gjøre sig Rede for hvorover. De sørge ganske i Almindelighed. Slige abnorme Rørelser synes ofte at gaa forud for sjælelige Opsving og at bero paa en Trang til Slip. Aandstomme Personer omtale dem aldrig.

Alt, hvad der i det hele taget er u b e h a g e l i g t, medfører en vis Selvformindskelse, ledsaget af Slip og Mulighedsværdi (jvfr. Selvbetvingelse Ex. 57).

76. Vi fremhæve her Indflydelsen af Sommer og Vinter paa det aandelige Liv. Vinteren er ubetinget mest frugtbringende. Naar man i Kulde og Snefog gaar ned ad Gaden, søgende saa vidt muligt at trække Hovedet helt ned under Frakkekraven,

ere Forestillingerne om Flammeskjæret fra Kakkelovnen i Tusmørke langt renere og dybere end de Følelser, man f. Ex. har paa en smuk Sommerdag, naar man glæder sig i Skoven. I det ene Tilfælde vises man ind i sig selv og „slipper“ Omgivelserne, i det andet vises man ud ad og „fanger“ dem. Vinteren ligesom fortætter én (Juletid). Ligesaa gaar det med slet Vejr. Naar det stormer og er Slud, naar Grene blæse ned paa Volden, og Folk gaa hjem derfra, saa der bliver tomt og forladt, da er det sjælelig sundest at gaa dér. Man „fanger“ ikke paa slige Omgivelser. De yde én „Slip“. Erfaring viser ogsaa, at de ere bedst til Tænkning. Forskjellige lærde have udtalt, at de tænkte bedre om Vinteren end om Sommeren (Milton). Alt for gode Dage due ikke til Mulighedsværdi. Vilde man tale om Træet som et bevidst Væsen, kunde man sige, at medens det om Vinteren døjede af Kulde og Is, blev just Mulighederne fortættede deri til den skjønneste Foraarsvirksomhed.

d. Objektivitet.

Faste Virkeligheder (Gjenstande) og Omgang dermed (legemlig Beskjæftigelse) have altid en sjælelig sund Indflydelse, virke til Frembringelsen af et vist sjæleligt Slip.

For en Del synes dette Forhold simpelt at bero paa en Art Substitution af legemlige Fang for sjælelige: Man er som Regel overforsynet med sjælelig Fang. En uøvet Svømmer, der falder i Vandet, overdriver altid sin Søgen efter Fang. Han fægter som rasende med Hænder og Fødder, stemmer taabeligen Albuerne mod Vandfladen, mens han i al Ro og Mag kunde flyde ved blot at forholde sig rolig. Han kan ikke frigjøre sig for en vis Ængstelighed. Paa lignende Maade gaar det i Sjælen. Følelsen af, at der behøves sjælelig Fang til Tilværelse, fører til en stedsevarende feberagtig, urolig Søgen og Spejden og til Overforsyning med Fang ved enhver Lejlighed.

— Naar nu en med sjælelige Fang overforsynet Person faar fat i et fast Fang, maa det som let forklarligt virke aandelig afledende, idet den omtalte Ængstelighed forsvinder. Naar vor Svømmer faar fat selv blot med den ene Haand i Kanten af en Baad, faar han et helt andet Syn paa Tingene, indser, hvor overflødig den Sparken var; et velgjørende „Slip“ udbreder sig over hans Lemmer, som han nu maaske med Velbehag strækker i Vandmassen. Paa lignende Maade strækker Sjælen sig over for faste Virkeligheder. Følelsen af fast Udgangspunkt lader én ligesom indse, at man godt kan være sikker uden dén overdrevne Masse af Fang, gjør én mere modig til „Slip“.

For en anden Del synes Forholdet paa dybere Maade at maatte sættes i Forbindelse med en forædlende Indvirkning, som det objektive i det hele taget har paa Sjælen; det livløse har et Præg af ædel Naturtro, som paavirker én. Det gjælder om det store (Bjærgegne) og om det smaa; der er noget beroligende, noget tilbageførende ved alle Gjenstande. Tit kunde det være, som om et Bordben eller en tro Lysestage i Øjeblikke, hvor man var lidende, talte til én, opmuntrende og beroligende, som om man blev tilrettevist af Tingene, disse rene Objekter, Dele af den store objektive Natur, der altid er rolig. Hvor kunne paa natlige, ensomme Hjemture fra Selskab med Drik, Fjas og subjektiv Iver de døde Ting ikke tale i mærkelige Udtryk. Der kan ligge en Haan i deres Ubevægelighed, saa man vækkes ganske underlig derved. Der er et Indhold i det døde, som er belærende for de levende, en vis Egentlighed (Simpelhed, Mangel paa sjælelig Vidtløftighed og Mærkelighed). Vær en Time i et Værksted, den næste i en Tesalon. Man vil ikke være i Tvivl om, at der det første Sted er forholdsvis mindre Plads for aandelig Uredelighed og Uegentlighed, mindre Anledning til sjælelig Vidtløftighed. Tag paa et Stykke Træ. Hvor er det sundt og rensende at sysle med noget saa grundpaalideligt og sandt, noget, hvortil der aldeles intet er at sige. Det er,

som man over for saadanne Ting gav „Slip" paa en hel Del sjælelige Bestræbelser. Hvor kan det stundum være vederkvægende! En vis Tilbøjelighed til aandelig talt at „lave" noget kan slet ikke trives mellem slige Omgivelser fri for Humbug og Snak, prægede af Naturens sande Egentlighed og Virkelighed.

Hvad der her er bemærket om legemlig Beskjæftigelse, gjælder dog ingenlunde alle Arter i lige Grad. Naar legemligt Arbejde drives i Forretningsøjemed, kan det paa sin Vis medføre Overfyldning med Fang lige saa fuldt som det sjælelige. Legemligt Arbejde kan være saa blottet for aandeligt Indhold, at Hjærnen figurligt talt falder sammen derved. (Trædemølle). Det maa heller ikke være. Fang maa være lette, men ingen Fugl kan flyve i lufttomt Rum. Bedst er saadant Arbejde, — viser Erfaring —, som netop vækker Forestillinger om Tanker, indeholder Formen af et sjæleligt Indhold (Legetænkning). Lad os se nogle Exempler:

77. Paparbejde benyttes ofte paa Hospitaler som Beskæftigelse for sindssyge. Det at sidde og lave Æsker, klistre, skære til og lægge Planer om, hvorledes Papiret bedst kan anvendes, synes at have noget sjæleligt velgjørende og opholdende ved sig.

78. Spinding. Forskjellige ældre Damer har jeg hørt uopfordrede sige, at det var lykkelige Timer, der tilbragtes ved Spinderokken (jfr. Mellemøjeblikke).

79. Frivillige smaa Puslearbejder, f. Ex. rive Løv i Haven om Efteraaret, hænge Skilderier op ved Flyttetid med Løben hid og did, Raadslagning, Maaling o. s.v. Slig Virksomhed sætter én i Aande (se 30) uden at vække den sjælelige Etablering, som er karakteristisk for egentligt Arbejde (Pligtarbejde).

80. Let Haandværk med dets sjælelige frie Syslen med mange forskjellige Gjenstande og Redskaber, hvis Virken hyp-

pig frembyder noget særlig aandelig anskueligt f. Ex. en Savs Biden i Træ. Her findes ofte denne føromtalte Forestilling om Tanke (Legetanke) der bringer Sjælen til at indbilde sig, at den bestiller noget. Ved sligt Arbejde kan man sysle sig fangfri og objektiv. Mærkeligt er det da at iagttage, hvorledes det sjælelige Slip fører Mulighedsværdi med sig, snart i Form af frembrydende Indfald eller forstærkede Følelser, snart i Form af almindeligt sjæleligt Velvære.

81. Samlerarbejde kan ogsaa være aandelig velgjørende, denne Syslen med saa mange forskjellige Gjenstande (Konkylier, Biller, Mineralier). Her ere vi dog maaske paa Grænsen af Arbejde, der formedelst for meget sjæleligt Indhold let kan sætte subjektive Rørelser i Gang (Passion).

Tilbageblik paa 1ste Iagttagelsesrække.

Med nærværende Exempler have vi angivet, hvad vi ved Samlerarbejde have været i Stand til at indbringe af Erfaringer, hvori Forhøjelse af Mulighedsværdi er iagttagen. Angaaende dette Æmne er altsaa den første Del af Planen fra Pag. 15 — Indsamlingsarbejdet — bragt i Udførelse. Hvad Ordningsarbejdet angaar, er det, som alt berørt, ikke af den Natur, at det lader sig beskrive, — man kan kun angive Resultatet deraf, og det er allerede angivet, i det vi have fremsat Samlingen i ordnet Form — men et enkelt Forhold derved fortjener dog yderligere at belyses.

Det er den Maade, hvorpaa en saadan Samling bidrager til sin egen Ordning ligesom ved en Art Selvvæxt. Igjennem et Kaos, hvori et System ligger skjult, trænger Tanken ingenlunde frem paa hvilken Maade, den vil. Hvor den ikke forceres frem med raa Kraftanvendelse og Plumphed, vil den, uden at

man mærker det, drages til at følge visse i Massen nedlagte Ledningstraade paa lignende Maade, som Elektriciteten følger de metalliske Ledere. Det giver en af Vilkaarlighed til en vis Grad uafhængig Fremskriden. Ofte maa den igjennem et saadant Kaos sig arbejdende Tanke med en let forklarlig Forbavselse mærke en Forløbsmaade, hvortil den ikke selv har givet Befaling, men som dog synes at være fremkommen efter en endog fint udtænkt Plan. Det er, som om den fornam noget fremmed levende røre sig midt i sin egen Virken. Den, der med Omhu sysler med et Ordningsarbejde som nærværende, vil ofte have lagt Mærke til slige levende Indflydelser. Tit kan det ordentlig være pirrende at iagttage, paa samme Maade som paa Laboratoriet at betragte de ved de kemiske Virkninger fremkaldte selvstændige Bevægelser i Masserne. Det kan være, som om noget paa en munterhedsvækkende Maade løb forud for én. Tit fremkomme Resultater, uden at man i Grunden begriber, hvordan det er gaaet til. Krystal sætter sig ligesom paa Krystal, snart slutter dette, snart hint sig sammen til Harmonier, man slet ikke havde tænkt sig (Overensstemmelserne mellem Søvn og dyb Tænkning Pag. 23), ja stundum kunne Resultaterne gaa stik imod éns Ønsker og være én for saa vidt uvelkomne, som man, under Paavirkning af urigtige forudfattede Meninger, kunne have ønsket at se noget helt andet udkomme.

Sligt Forhold bidrager i høj Grad til at give den hele Methode Værd. Dén tager højlig fejl, som gjør Udfaldet af en saadan Ordning til Frugten af Spekulation, og som deri kun ser Afspejlingen af en Samlers personlige Meninger. Der er noget, der her bygger sig selv af Kjendsgjerninger i højere Grad, end man skulde tro det muligt (Udkrystallisation), noget, der stedse virker stærkere, jo mere Samleren som viljeløst Redskab kan stille sig til Naturens Raadighed (selvopgiven Naturtjeneste). Hvis sligt Forhold ikke fandt Sted, vilde det sikkert være umuligt at faa en Ordning tilfredsstillende gjennemført. I alt Fald

viser det sig idelig og idelig, at selvfabrikerede Meninger og udspekulerede Systemer stedse have kort Levetid og aldrig ere Sagen til Held. Kun hvad der ligesom faar Lov til at blive til af sig selv, som bliver færdigt ganske uforvarende, saaledes at Ordneren til sidst staar med en Følelse af, at der i Grunden kun tilkommer hans Gjerning et Minimum af Ære for Resultatet, eftersom det slet ikke er blevet til som Følge af hans Beregninger, — kun slige Systemer vise sig at kunne staa deres Prøve, at have Levekraft i sig. De ere Naturens eget Arbejde.

Ved saadan Selvvæxt kan en Iagttagelsesrække efterhaanden ordne sig sammen til én eneste harmonisk Masse, hvori den enkelte Erfaring sidder som et Led i et stort Hele, og hvori alle Iagttagelserne ligesom smelte sammen til én eneste Grundiagttagelse. Saaledes er det just sket i nærværende Samling. Det er efter den foreliggende Ordning umiskjendeligt, at samtlige Iagttagelser over mulighedsforhøjende Indflydelser udgjøre én eneste stor Familie. „Suspension“ og „Slip“ ere saa lidet forskjellige, at en Adskillelse derimellem, som omtalt, gjærne kunde have været undgaaet, og hvad de enkelte Grupper angaa, ere de ikke blot udsprungne enhver saa at sige af den foregaaende, saa at de danne en fortløbende Række, men forbundne ved idelige Forbindelsesgrene mellem selv de længst fra hinanden staaende Grupper. Man mærker tydelig den fælles Traad igjennem det hele; det er, som om man stod over for et stort Træ, mellem hvis Blade og Aabninger en indre for alle Grene fælles Stamme lod sig til Syne. Brikkerne have — for at vende tilbage til Udtrykket fra Pag. 15 — forenet sig til et enkelt stort Mosaikbillede, hvori den enkelte Brik har fundet sin naturlige, utvungne Plads efter Slægtskab med Naboerne, og hvori der findes saa jævne Overgange i alle Retninger, at det hele danner én sammenarbejdet Masse, hvoraf enhver Deling vilde være unaturlig.

Det, som det nu efter Indsamling og Ordning kommer an paa, er at opfatte Énheden af Iagttagelserne, at udpege og karakterisere en gjennem hele Rækken gaaende Hovedegenskab, der ligesom en Generalnævner indeholder alle de enkelte Iagttagelsers Udsagn i sig og saaledes kan antages at betegne den almindelige Aarsag, der ligger til Grund for al Forhøjelse af Mulighedsværdi.

Vi kunde ønske paa mathematisk Vis at indføre en Bogstavbetegnelse for denne ubekjendte. Kald den søgte Hovedegenskab „Y-Egenskaben". Aarsagen til denne ejendommelige Benævnelsesmaade er navnlig den, at vi i det følgende, hvor Talen bliver om at opfatte Resultater og formulere dem i Sætninger, ikke kunne undgaa at komme ind paa Spekulation, og at Frugterne af sligt Arbejde, saa vidt muligt ikke bør sammenblandes med de ad Iagttagelsernes sikre Vej indvundne, over Formeninger hævede Resultater. I Samlingen staar den absolute Sandhed udtrykt, man kan sige i en Art Natur-Grundsprog. Hver lille Erfaring er som en Rune eller Type. Sammensætningen af slige Tegn efter deres egen Tilbøjelighed danner en Art Naturtale, den eneste Maade, hvorpaa Naturen direkte kan udtrykke sig. Forstaa vi end ikke Sproget, saa ligger dog den absolute Sandhed her for os lige til Læsning, og bygget paa saadan udelukkende Definition ved Samlingen bør den søgte Egenskab have en Benævnelse, der i Tvivlstilfælde bestandig kan vise én tilbage til Samlingen, og hvormed den kan adskille sig fra alle i det følgende ved Tydningsforsøg opstaaede Tilnærmelser, (Konvergenter).

Vi maa strax stille os klart, at et af en Samling fremgaaet Hovedresultat umulig kan ventes bestemt anderledes end tilnærmelsesvis. Naar man erindrer, hvor vanskelig det overhovedet kan falde at udtrykke Tanker, hvorledes det ofte kun mangelfuldt lader sig gjøre, vilde det være urimeligt at antage,

at vi her, hvor Talen er om en Bestemmelse af et helt nyt Begreb, ved et enkelt Ord skulde kunne træffe Sandheden saa fortrinlig, at vi ikke stadig behøvede at se tilbage til den Sammenhæng, hvori Begrebet først blev til. Y-Egenskaben bør lignes ved et irrationalt Tal. Et saadant kan kun angives nøjagtig ved Betegnelsen af den Regningsoperation, der har frembragt det (Kvadratrodstegnet i $\sqrt{3}$). Alle Forsøg paa at udtrykke en Størrelse som $\sqrt{3}$ ved almindelige Tal (Brøker som $^{7}/_{4}$, $^{19}/_{11}$ og $^{26}/_{15}$) blive kun tilnærmende „Konvergenter", der ganske vist kunne have mere praktisk Interesse end det irrationale Tal, men aldrig kunne erstatte den egentlige Sandhed,

Naar man klarer sig dette Forhold, vil man hverken komme til at tillægge vort følgende Forsøg mere eller mindre Værdi, end det netop fortjener. Man vil, i Fald man stødes over noget, i Steden for at hengive sig til kritisk Rugen over Mangler, der i Følge Sagens beskrevne Natur ikke kunne undgaas, erindre, at her kun er og kun kan være Tale om Tilnærmelser, at vi ved næste Regning maaske ville kunne være heldigere og finde et et Par Decimaler flere, samt at der endelig i Opdagelsen af saadanne tilladelige Mangler kun ligger en Opfordring for Kritikeren til selv at danne sig nye Approximationer, der bedre tilfredsstille ham. Samlingen ligger jo nu saaledes til rette, at han selv kan læse i den. Det Naturgrundsprog, den taler, er kun en Art Modersmaal, hvortil enhver selv burde være vant til at lytte. Efterfølgende Tydningsforsøg bør i Grunden kun være for Begyndere, for dem, der have Vanskelighed ved i en Hast at læse Samlingen bedre end Angiveren.

Skal man kunne danne sig en Mening om en Ting, en Sag, en Egn, gjælder det først og fremmest at faa en vis Oversigt. Uden Oversigt kan man ikke uddrage almindelige Resultater. Men en Række af Iagttagelser som den foreliggende er temmelig stor til at kunne betragtes under ét; man glemmer den ene Erfaring, mens man lægger Vægt paa den anden. Det

bedste, man da under saadanne Forhold kan gjøre, er at danne sig en Art U d t o g *). Man gaar Samlingen igjennem, mærker sig alle de Steder, der især ere forekomne én slaaende og have vakt Tanker i én og danner sig ligesom en Række Stikord, der repræsenterer Samlingens væsentlige Indhold, og som siden lettere kan betragtes samlet. Rækken kan maaske blive følgende:

F o r g l e m m e l s e (Ubevidsthed), V e g e t a t i o n,
„i A a n d e“ (Fart),
S i t r i n g e r (med Bevægelsens Friskhed og Aabenhed),
O p h æ v e l s e a f H æ f t e n ved „Bund og Vægge“, s t a-
t u s n a s c e n d i,
S t r a k t h e d, Overgivelse til N a t u r e n,
E g e n t l i g h e d, O p r i n d e l i g h e d,
T i l b a g e t r æ d e n af Selvet,
O v e r e n s s t e m m e l s e med G j e n s t a n d e;

eller den kan faa en anden lignende Form; det er ingenlunde nødvendigt, at det netop skal være denne. Alt, efter som den ene eller anden Læser foretager Udvalget, kan der blive lagt fortrinsvis Vægt paa det ene eller andet Ord eller Udsagn, saa at Rækken snart kan faa dette, snart hint Udseende; ét er kun klart, at Indholdet af saadanne Rækker i det væsentlige altid maa forblive det samme.

Dér have vi da den Recept, hvoraf Resultaterne skulle udledes, i Overensstemmelse med hvilken Konvergenterne for Y-Egenskaben, de Hovedbegreber, der ligesom skulle forene alle de lokale Udsagn i sig, blive at opstille. En saadan Række af Stikord er som en Forsamling af Repræsentanter, indsendte fra Landets forskjellige Dele; bægge have rent lokal Oprindelse. Det er disse Repræsentanter, der nu skulle give Love,

*) Se en udførlig Indholdsfortegnelse bag i Bogen.

og hvorimellem der skal udvælges enkelte til ligesom at repræsentere hele Landet.

Vi maa her strax skjelne imellem positive og negative Udsagn. Forglemmelse er t. Ex. et negativt Udsagn, fordi det omhandler en Opgivelse af noget; ligesaa ere en Mængde af Repræsentanterne for Afsnittet Selv-Overantvordelse af negativ Art. Saadanne negative Udsagn komme foreløbig ikke i Betragtning. Skal man karakterisere Y'et som noget — som et Plus — for sig, gjælder det selvfølgelig om at sige noget positivt derom. De negative Udsagn ville komme for, naar Talen bliver om Y'ets Modsætning.

Rækken af positive Udsagn synes væsentligst at samle sig om følgende to Hovedsætninger:

a) at en vis Bevægelsestilstand er en nødvendig Betingelse for alle nye sjælelige Frembringelser, — Bevægelsestilstand i den Betydning, som navnlig træffende fremgaar af Udtrykket „status nascendi". Vi nævne Ex. 38. Den i denne lille Historie forekommende milde Sitring, hvori man besidder den levende Krafts Fylde og Frihed og ligesom er rystet løs fra Bund og Vægge, kan erindres som en Art Grundtype for alle Bevægelses-Fænomenerne ved Y'et.

b) at denne Bevægelsestilstand paa ejendommelig Maade er knyttet til Naturen, at en vis Naturoverensstemmelse hører med til aandelig Frugtbarhed. Denne mærkelige Sætning fremgaar klart af en Mængde Steder i Samlingen. Først træffe vi den ved de vegetative Tilstande, hvormed Samlingen begynder, — man tænke sig Klithistorien, hvor Iagttageren ligesom gik op i Naturen, Selvforglemmelsens hele naturbeherskede Præg eller den Maade, hvorpaa Tanker gro frem ganske som voxende Spirer —, siden lader den

sig forfølge igjennem hele den øvrige Del af Samlingen. Hvor tydelig ses den ikke ved Strakthed! Det er, som man i Strakthed overgav sig til Naturen (58). Samme Overgivelse er der ogsaa ved Rystelser, f. Ex. i Styrtebadet; i det Øjeblik, man føler de første usigelig kolde Draaber, er det, som om man anbefalede sig til de milde Guder, overgav sig til Naturens Forsorg. Endelig træder en Naturoverensstemmelse stærkt frem hen imod Slutningen af Samlingen, i Egentlighed, Oprindelighed samt i Objektiviteten.

Grundet paa disse forskjellige Resultater skulle vi nu ved Slutningen af 1ste Iagttagelsesrække opstille vore Konvergenter for Y-Egenskaben, de enkelte Karaktértræk, som vi formene bedst ere i Stand til at udpege det ejendommelige ved hele Rækken. Helst maa saadanne Ord udgaa fra Rækken af Stikord. Naar en højere Embedsmand ikke har indtaget lavere Stillinger, er han lettere udsat for at forfalde til theoretisk Kunstighed.

Vi anbefale følgende fire Konvergenter for Y-Egenskaber:

1) Udtrykket „status nascendi“. Dette Udtryk betoner omtrent i lige Grad Bevægelsesegenskaben og Naturoverensstemmelsen, og forekommer os at sige sin Mening paa en skarp og fin Maade. Lige saa fortræffelig det passer for Nystemningen, lige saa tilfredsstillende betegner det Stemningen i Klitten og Mellemøjeblikkene. Det skildrer levende de uafsluttede Stemningers Væren under Dannelse, Strakthedens kaotiske Urtilstand og Selvopgivelsens Forvirring under Rystelse. Endelig betoner det ogsaa det oprindelige fra Gruppen „Tilbageføring“ og minder om Objektiviteten (Overensstemmelsen med Gjenstande). Men det er ikke noget folkeligt Ord, hvad der ikke er heldigt, naar det vil gøre Fordring paa praktisk Interesse.

2) Benævnelsen „S u s p e n s i o n s t i l s t a n d“ (Ophold). Dette Ord har alt tidligere formedelst sin almindelige omfattende Karaktér været benyttet som Klassemærke. At det dog ikke er fuldt udtømmende, derpaa tyder allerede den Omstændighed, at det i Samlingen fik en Konkurrent ved Siden af sig i Selv-Overantvordelse, der ganske vist væsentligst indeholder negative, men dog ogsaa enkelte positive Elementer. Suspension betoner for meget Bevægelsesindholdet paa Naturoverensstemmelsens Bekostning. Anderledes gaar det med

3) Udtrykket den „o b j e k t i v e E g e n s k a b“ eller „N a t u r e g e n s k a b e n“. Det betoner tilsyneladende kun Natursiden af Sagen. Et saadant Udtryk kan i mange Henseender være fortræffeligt, men det staar i alvorlig Fare for at kunne misforstaas af den almindelige Opfattelse, der i Reglen ikke tillægger Naturen synderligt Bevægelsesindhold. Folk tænke sig hyppigst Naturen som det døde i Naturen, som Ophobningen af Sten, Vand og Klipper, — i Steden for, at man netop skulde tænke sig den som noget i høj Grad bevæget og levende —, eller man misbruger Ordet som Naturlighed paa endnu værre Maade.

4) Den smukkeste Konvergent for Y'et er sikkert Udtrykket „E g e n t l i g h e d e n“. Ved sit Slægtskab med Naturen faar Y-Egenskaben noget „egentligt“ ved sig. Se paa Ex. 61: et strakt Hug er et egentligt Hug; noget halvgjort kan aldrig blive noget egentligt. Eller tænk paa Adækvatfølelsen (65) eller Tilbageføringerne (68—72) med deres hjemlig-egentlige Indhold. Egentligheden er paa en vis Maade Y-Egenskabens fineste og dybeste Træk. En vis „egentlig“ Grundtone gaar over hele Rækken, ligesom en Belysning kan hvile over et Landnskab. Man kunde kalde Y-Egenskaben den egentlige Egenskab (Livsegenskaben). Men Ordet Egentlighed fortæller intet om Bevæ-

gelse, naar man i Forvejen ikke véd, at Bevægelse er „det egentlige“.

Vende vi os herfra til de negative Udsagn, saa forene disse sig i en Opgivelse af noget i én til Fordel for den omtalte Naturegenskab og Bevægelsestilstand. Hvad dette noget er, — det, som man glemmer i Selvforglemmelsen, lader fare i Straktheden og nedlægger i Selvformindskelsen —, vedkommer ikke nærværende Række og kan heller ikke deraf bestemmes. Vi kunne kun sige, at det maa staa i Modsætning til Y'et, og at det altsaa, — idet Y-Egenskaben var en Natur-Egenskab —, maa være at karakterisere som noget særlig for Mennesket gjældende, noget „specifikt menneskeligt“ eller, som vi i Modsætning til Udtrykket „objektiv Egenskab“ ogsaa kunde kalde det, noget „subjektivt“.*) I næste Række bliver Talen nærmere derom.

2den Iagttagelsesrække: Mulighedsformindskende Indflydelser.

De herhen hørende Erfaringer ere opstillede i tre større Grupper, der efter deres væsentligste, mest ejendommelige Egenskaber have erholdt Overskrifterne Beflitning, Indstilthed (Etablering) og Befangenhed.

a. Beflitning.

Særkjendet for denne Gruppe er en vis sjælelig Transitivitet, en vis „Villen selv“ i Følge hvilken Sjælslivets Begivenheder ikke faa Lov til at udvikle sig vegetativt og frit, men stadig under Indvirkning af Vilje og Bestræbelse (Beflitning).

*) Hvor dette Ord i det følgende muligen kunde synes benyttet paa en lidt ualmindelig Maade, henvise vi til den Sammenhæng, hvori Ordet her første Gang er kommet frem.

Saadan Indvirkning, skulle vi se, virker hæmmende paa Nydannelse.

Smukkest ses Forholdet ved Tænkning:

82. En Mand er falden i den i Ex. 32 omtalte dybe, selvforglemmende Tænkning, hvori Verden ligesom bliver én af Syne, hvori Sjælsvirksomheden skjøtter sig selv som en Ild, der ved egen Varme holder sig vedlige og brænder fort, til der ikke er mere Materiale. Han sidder ved sit Skrivebord. En behagelig Sitren har grebet ham allerinderst lig den, en Jæger føler, naar han er paa Spor efter Vildt. Den énsformige Kradsen i Papiret lyder stemningsfuldt, al énsformig Lyd forliges godt med Tænkning. Det er, som en egen Dybde bemægtigede sig ham, som om der i hans Indre aabnede sig en stor Luge, hvorigjennem Tanker og Indskydelser trængte op som Vældet i en Kilde, en tung og svær Luge, der stadig staar ligesom paa Vip, rede til at smælde i. Falder den til, saa er det forbi med Tænkningen; men Tankerne holder den „oppe“, én tager fat, naar en anden er træt; Lugen holdes lige svævende (Suspension, Aande). Slig Tilstand kan være forunderlig beflitningsfri, ganske og aldeles vegetativ. Man selv er helt glemt, ligesom borte (suspenderet). Sjælen er afstaaet til Naturen; det gror i én ligesom ude i Naturen. (Jvnf. Klitstemningens Følgefølelse).

Lad os betragte Beflitningens Tilstedekomst til denne Stemning. Hertil kræves visse Forberedelser. Vi maa have Manden bragt lidt ud af den gode Tankestrøm, Lugen maa bringes til et Øjeblik at smælde i. Man kunde sende Pigen ind for at lægge i Kakkelovnen eller lade Fabriksmaskinen pludselig begynde at støje. Det forstyrrer mærkelig nok ikke. Manden vilde endog kunne taale at se paa Malerier, hvori der dog er Tale om store Stemningsforandringer, uden egentlig at forstyrres, (se Museets tankevækkende Indflydelse i 51). Nej! Vi maa lade det ringe paa Klokken, og fremmede træde ind for

at gjøre Visit. Det knækker ham; dette, at der skal ageres, konverseres, præsenteres sirlig og belevent, det kan Lugen ikke taale. Det er ret, som noget snørede sig sammen indvendig. Hvor var det uheldigt med den Visit. Gjærne gav han de gode Mennesker Guld for at gaa. Det er, som om han skulde faa ondt i Hovedet, som om Strømmen tørnede mod den lukkede Luge med Fordring paa at komme igjennem, men blev kastet tilbage. Man tænke sig et konversabelt Intermezzo paa en Times Tid med et Glas Vin; saa gaa de fremmede. Manden sætter sig skyndsomst paa ny til Skrivebordet. Nu kommer Beflitningen. Han banker paa Musens Dør, den omtalte Luge, men den er fast lukket. Han søger med Flid at trække Indfaldene frem. Hvor det var tungt, at de Mennesker skulde komme! Nu vil det slet ikke gaa. Hvor underligt! jo mere han bestræber sig, desto mindre kommer der, jo mere han bryder sit Hoved, desto mere løber ligesom Blodet ud af det. Til sidst er han aldeles udmagret deroppe; der er ikke Spor af Idéer til Stede. Han repeterer og repeterer den sidst skrevne Sætning, dypper Pennen, prøver den og dypper igjen; der er intet, og der kommer intet. Aldrig var han i den Grad tom; denne Villen, denne Bestræbelse har aldeles ødelagt hans Tænkning, gjort den mager og fattig. Stemningen har ogsaa skiftet Karaktér; den er ikke som før. Han kan mærke det paa mange Smaating. Der laa et Stykke Avispapir paa Bordet, hvorpaa man læste: „Vanda nærmede sig bleg og skjælvende til Bordet“ ... o. s. v. Den Romanstemning, der lyste frem af disse Ord, berørte ham før ubehagelig; nu derimod slet ikke. Der laa ogsaa en Beregning. Beregninger vilde før have forekommet ham som Gift. Nu derimod kunde han gjærne sætte sig hen at regne, uden at det egentlig vilde forandre Stemningen kjendelig. Hans Tanketilstand har nærmet sig mere til, hvad man kunde kalde *subjektiv Tænkning*, den Tænkning, hvori man ikke saaledes selv er borte, som nys beskrevet, men tvært imod selv

er den dirigerende, den Tænkning, som f. Ex. Forretningsmanden har, naar han gjør sit Pengeregnskab op og lægger Planer til Forretningens Drift og Udvidelse. Her er ikke Tale om Vegetation, men om Selvstyrelse. Tankerne ledes og føres af Manden selv; Tøjlerne ere intet Øjeblik ude af hans Haand. Grossereren sidder ikke saaledes vegetativ og modtager sine Indfald som en Gave, han har alt, hvad han skal bruge, er rigtig godt hjemme i Tingene, „har fat“ i fuldeste Maade. Han er alt for dygtig og klog en Mand til, at han skulde sidde saadan og famle. Vor Iagttager er kommen til Grosserertænkning, den, der havde Flidsværdi, men ikke Mulighedsværdi (se Pag. 11—12). Han er aabenbart færdig. Hans Forsøg er endt.

Se vi nu tilbage paa dette tabte Slag og spørge om Aarsagerne til den usædvanlige, højst paafaldende Magerhed, hvoraf Manden saaledes efterhaanden blev besjælet, da have vi næppe nogen anden tænkelig Forklaring derpaa, end at den maa have været en Følge af Beflitningen. Man kan ligesom føle det, føle hvorledes Beflitning hæmmer hin allerbageste Rørelse af Mulighedsværdi i én og gjør én til Filister. Lige saa lidt som det kan nytte at trække i en Spire for at faa den til at voxe, lige saa lidt kan Beflitning fremkalde de helt nye Ting i Sjælen. En spirende Tanke maa udvikle sig ganske af sig selv, ikke ledet i nogen Retning, ikke styret efter nogen Plan, ret som Vildbækken, der selv opsøger sin Vej.

En pudsig lille Bekræftelse paa Rigtigheden af denne Opfattelse kunne vi faa, hvis vi til Slutning endnu ville skjænke Manden et Øjebliks Opmærksomhed. Han sidder og ser paa dette og hint, paa Figurerne i Lampefoden eller Billederne paa Væggen, prikker med Pennen i Bordet, lytter til Oljens sagte Sprutten og Surren i Lampen. Den mægtige Summen fra en stor Spyflue, der kredser om i Værelset, tier et Øjeblik, men i næste atter summer i en Krog oppe ved Loftet, eller hen forbi Lampen, giver omsider hans udpinte, vistnok blodtomme

Hjærne Hvile; han indser, at der ikke er andet for end at gaa i Seng. Mismodig pakker han sammen og laver sig til. „Lad saa alle Tanker fare“. Han lukker Vinduet op og ser ud. Dejlig stjærneklar Himmel. Det er, som om han „strakte“ sin fortørrede Hjærne. Men hvad var det? Der kom et Tankeblink, smukt, fint og skarpt. Hvor drilagtigt! nu da han staar og skal i Seng og har opgivet alt. Overgangstilstanden vækker ham. Hvor tydeligt er det ikke her at se, at Beflitningen var det, der før hæmmede. Saa snart den fjærnedes, vaagnede Mulighederne ved ringe Anledning igjen hos Manden.

83. Beflitning i Form af slig Tankebehjælpelighed kan hos enkelte Personer udarte til en Slags sjælelig Sygdom, som ytrer sig deri, at de aldrig kunne lade deres Indfald og Tanker faa en rolig og normal Udvikling, men af lutter Iver for at forbedre og fremme ligesom overfalde og kvæle dem, før de ere tænkte halvt til Ende. Det spores i Mimik og Bevægelser. Én rynker Brynene paa det mest alvorsfulde, en anden indtager en dybsindig Stilling, en tredje begejstres, en fjerde bliver drømmende. Hos saadanne Folk finder man altid ringe aandeligt Udbytte. Deres Tankeprodukter vidne i Reglen om Usundhed og hæmmet Natur. Det er, som om de omkom deres Tanker med lutter Behjælpelighed, som om de underkastede dem saa megen Behandling, saa mange Processeer, at de til sidst ganske forsumpede dem. Slig Behandling er Tankens Natur imod, ligesom det er Kattekillingens imod at blive krammet af Mennesker. Den skal staa upaaagtet hen som den vilde Plante, saa udvikler den sig normalt og sundt. Et frembrydende Indfald er en belærende Stemme, hvortil man skal lytte opmærksomt og rolig uden nogen Slags Støj. Man skal ikke ville lede det. Folk som disse faa oftest ingen fine Tanker. Der betros dem ingen.

Ligesom det gaar med Tænkning, saaledes gaar det ogsaa med Følelse:

84. Den Poet, der sætter sig hen og vil afpine sin Muse Følelse, vil sikkert ofte komme til at gjøre samme Erfaring som Manden i 82. Ideerne blive fattige, Digtene magre.

85. Det samme gjælder den, der leder efter Skjønhedsindtryk, som f. Ex. gaar ud for at gjenbetragte et hyggeligt, venligt lille Syn, som paa Morgenturen i forbigaaende har glædet ham. Gjensynet svarer aldrig til Forventningen. Alt i øvrigt lige, er det tilfældige, ubeflittede Indtryk altid det friskeste og mest berigende.

86. Faar man en Aften, i det man lukker sit Vindue ganske tilfældig Øje paa Maanen, kan det stærkt tiltale én. Men tager man Hat og Frakke paa for at gaa ud og nyde Synet nærmere, saa er Duften forbi. Visse Alfer smutte bort, naar man ser efter dem. Jo mere ubeflittet og vegetativ, desto nærmere er man de smukke Følelser.

87. Her kunde man nævne den Følelsestilstand, der altid ledsager en Tænkning som den i 82 beskrevne. Alle Omgivelser, Askebægeret, Lampefoden, den gamle Pult med sine grimme Fødder, det hele ser saa venligt, skikkeligt og udtryksfuldt ud. Hvor forskjelligt kan det være fra det daglige tomme Hverdagssyn, hvori alt er kjedeligt og indholdsløst, fordi en ubevidst indre Beflitning og Søgen har gjort Sjælen mager paa lignende Maade som Manden i Exemplet.

Den i 83 omtalte Behjælpelighedssygdom træffes endnu hyppigere ved Følelse end ved Tænkning, især hos Kvinder. Man bearbejder sig ligesom indvendig for at frembringe de stærkest mulige Følelser.

88. Betragt en vis Klasse Individer, naar de skulle lægge Følelse for Dagen i Musik eller Sang (synge „med Følelse“). Det kan være, som de vred sig indvendig, som om de ynkeligen led og pintes, eller

89. se Folk i Selskabslivet beflitte sig paa Behagelighed. Man føler med dem. Det er, som noget indvendig gik over Kors (exede sig) blev vendt i sit naturlige Leje.

90. Se paa en Person, der med Haand under Kind i Følelsen af egen Poesi sidder sværmerisk hensunken ved Vinduet og betragter Aftenrøden. Enhver kjender den Situation. Ogsaa her er der en Følelse af, at man ligesom klemmer eller piner sig indvendig. Alt sker i Følelsens Tjeneste til dens Befordring og Udvikling; men det er en saare slet Methode. Højst frembringer man syge og usunde Følelser; i andre Tilfælde forøder man virkelig gode og sunde Spirer.

91. En Kvinde, der larmende udbreder sig om en smuk Himmel: „Nej, hvor er det dejligt“, kan sikkert med lutter Skrigen og indvendig Iver forøde al virkelig Følelse.

I Reglen „pine“ saadanne Mennesker tillige Fantasien:

92. Ved at betragte en Afbildning i Illustreret Tidende af N. N.'s Fødested (det være sig endog en temmelig ligegyldig Person) ser man meget mere end et almindeligt Hus. Der er strax en hel selvlavet Nimbus deromkring; man sér ikke Træ og Sten som i andre Huse, men lutter Mærkeligheder. Navnlig er man i Stand til at udbringe meget, hvis der lyder Musik i Nærheden, — derfor sørges altid for Musik ved Panoramaer o. desl.

93. Et ungt Menneske sidder i en fremmed Stue og venter paa Herren i Huset, med hvem han skal tale. I den lange

Ventetid ser han sig rundt omkring. Paa en Stol ligger en elegant, smagfuld lille Damehat og et Par Muffediser henslængte, paa Bordet staar en Buket med ejendommelig smukke Blomster. Snart hviler hans Blik paa en smuk blaa Blomst, snart paa den ejendommelige Tegning i Bordtæppet, hvorfra han ligesom instinktmæssig søger at drage Slutninger om Beboernes Beskaffenhed, snart føler han sig tiltalt af noget, — han véd ikke hvad —, i den hele Anordning. Der høres Akkorder fra Naboværelset. Man spiller. Uvante Toner. Saadan lyder Musik blandt disse Folk. En ejendommelig Klang. Maaske der er en Datter i Huset. Tonerne forme sig i Fantasien til Billeder af Ejerinden til Hatten og Muffediserne. Det er, som de i Forening med den blaa Blomst søgte at danne Billeder af det mulig ideale, ubekjendte i Huset. Maleriet paa Væggen fortæller ganske sælsomt om Familiens Historie og alle de Ting, som disse Vægge have sét. Selv Luften er hel anderledes end ude paa Gaden. Hvor velbekjendt er ikke slig subjektiv Udsmykning. Enhver har præsteret deraf, i det mindste i sin Ungdom. Hvor underlig uegentlige maa slige Forestillinger ikke siden forekomme Mennesket, naar han ved maaske ofte at komme i Huset, lærer Beboerne at kjende i Hjemmets egentlige, upyntede, dagligdags Tone uden Tilsætning af Hjærnespind.

Den sjælelige Usundhed, der avles, naar Beflitning, — som saa ofte sker —, i for høj en Grad faar Raaderum til Udvikling af slige Forestillinger, er farlig. Mange Mennesker have en fuldstændig Hang dertil. De maa nødvendigvis pynte og forbedre enhver Ting ved Tilsætning af sjælelige Krydderier, i Steden for at tage Tingen som den er, ja de have ligefrem Principer i saa Henseende: mene sig forpligtede til at gjøre deres til at forskjønne den hæslige og raa Virkelighed, til ved den høje, menneskelige Tankes og Følelses Hjælp, at bringe saa meget ud af den ufuldkomne Natur som muligt. Det er ret,

som om Livet var en Skueplads, hvor man selv skulde frembringe Illusionen og ved god Vilje bøde paa Kulissernes noget simple Beskaffenhed, en uvirkelig Situation, hvori det væsentligst kun gjaldt om at lægge Vind paa Effekten.

Ved at se en Stenhøj med smukke Blomster inde i en Have, blev jeg mig en Gang en Følelse af Væmmelse bevidst. Det kunde aabenbart ikke være over Blomsterne eller de i og for sig smukke Stene; det var just denne indre Bestræbelse efter at bringe noget extraordinært ud af hvad man sér, denne Vilje til at lægge noget i Tingene, som der slet ikke er, der et Øjeblik traadte modbydelig frem for Anskuelsen. I Reglen er slig sjælelig Byggelyst saa tilvant, at man ikke mærker dens Tilstedeværelse.

94. Man kunde med Navnet „sjælelig Støj“ betegne Resultatet af en vis indre Spektakelvirksomhed, hvorved man paa nævnte og lignende Maade under en stadig Selvhidsen søger at bringe meget ud af lidt, en Virksomhed, der fortjener Opmærksomhed formedelst dens hyppige Forekomst og den skadelige Rolle, den spiller i Samfundslivet, hvor den hindrer Folk i at se og dømme sundt og egentlig. Den rettes navnlig imod de ædleste og bedste Følelser. Talen og Tanken f. Ex. om historisk Storhed, — det være sig i Retning af Videnskab, Digtekunst eller hvad andet —, bringer mangen ung ligesom i Kog. Han kan ikke tale rolig og besindig derom, men raser og støjer ligesom indvendig, alt mens han ødelægger Forestillingernes ædruelige, sunde Sandhed. — Der er Klasser af Forestillinger, „Rabalderforestillinger“, der nyde stor Kredit selv hos det virkelig dannede Publikum, men som det ikke desto mindre i høj Grad gjælder om at blotte og bekjæmpe. Sjælsstøjende Virksomhed virker altid forringende paa Individet og dets Frembringelser.

95. Man tænke sig en ung Student, der deltager i et Fakkeltog. Hans Følelser for Jubilarens Storhed kunne ofte uden synderlig Grund — ved et Trompetstød el. desl. — blive saa vældige, at Haarene rejse sig under Kaskjetten, og det selv om Jubilaren og hans Fortjenester i Virkeligheden ere ham temmelig ubekjendte. Det er mest Raabet og Effekten, der vækker Beflitningen i ham. Naar han tænker sig Storhed, og samtidig hører en klingende Fanfare, overrumples ligesom Egentligheden i ham. Han bliver billedlig talt i Stand til at gjøre alle Haande Ting. Det er, som han tog Kæmpeblokke og slyngede dem i Afgrunde eller mod Himle. Han bygger Storhedsidealer for sin Stræben af saadan Form, at han ved sund Eftertanke hellere maatte bede Himlen bevare sig for slig Uegentlighed, Usimpelhed og Giftighed. Hvor underlig ringe er altid Frugten af slig indre Beflitning! Det kan ikke nytte ved egne Midler at ville gjøre Virkning større end Aarsag. Man hæmmer i Steden for at fremme.

94 og 95 gaa selvfølgelig ingenlunde ud paa at vise, at Begejstring skulde være uheldig. Den ungdommelige Ild, der ligger til Grund for Begejstring, giver netop Mulighedsværdi og bør skattes. At benægte dette er slet ikke Meningen. Vi sige kun, at det Gode her er voldtaget. Det er om Voldtagelsens Skadelighed, ikke om Begejstringens, at Talen drejer sig. Den ungdommelige Ilds Renhed og Kraft er just den, der fortæres ved hin Støjen. Hvor Flammer slaa ud i lange røde Spidser, blive de kolde og osende. Larm er altid et sikkert Kjendetegn paa aandeligt Misbrug. Det sande Liv larmer aldrig. Skrig og Støj er subjektive Mærker. Jo højere Folk billedlig talt skrige, desto mindre er det i Reglen bevendt med dem.

Mange tilbringe hele deres Liv paa en vis sjælelig støjende Maade, imellem derved forvanskede og opstyltede Begreber.

96. Skuespil frembyde rig Lejlighed til Studiet af Beflitning. Beflitning er Skuespillerens værste Fjende, en Hestefod,

der idelig stikker frem. De simpleste Replikker, som man i det daglige Liv hører rundt om sig udtryksfuldt og smukt (en Moders Tale til sit Barn), mislykkes for Skuespilleren formedelst Beflitning. Bedst vilde det være, hvis han kunde indbilde sig, at det var en virkelig Situation, hvori han befandt sig, men selv saadan Indbildning vilde dog ikke være fri for Beflitning. Kun Virkeligheden er „egentlig".

97. Paa lignende Maade taber Vittighed, naar Fortælleren beflitter sig paa at være morsom. Al „søgt" Aandrighed (invita Minerva) vidner om en Hæmningsvirksomhed.

Arbejde er en Beflitningsvirksomhed, der, overfladisk betragtet, synes at afgive ganske forvirrende Iagttagelser. Det ligger i, at den under Arbejde forekommende Beflitning ikke er i den Forstand universel, som den har været det i de hidtil betragtede Tilfælde. Arbejde har ligesom to Sider. Hvad det ved Arbejde gjælder om strax at klare, — og som imødegaar alle tilsyneladende Modsigelser —, er den Sætning, at Beflitningen under Arbejde er henvendt i alle Retninger, undtagen netop i Retning af Objektet, en Sætning, der tager sig ud som en Paradox, men i Virkeligheden er en Selvfølge. Beflitning bestaar i en vis Opstemmen eller Aflukken. Den kan i Følge Sagens Natur ikke være til Stede i selve Udløbsaabningen for Arbejdsstrømmen. I selve Udløbet maa der endog danne sig en Tilstand ganske modsat Beflitning. Ligesom Damp i en Dampkjedel under Udstrømningen omsætter sit Tryk i Akceleration, saaledes maa Beflitning i Udløbsaabningen forvandle sig til løbende Tilstand (Fart), som just er et af vore Stikord fra forrige Række.

Man kan ligefrem gjennem sin indre Følelse faa Bekræftelse

paa, at det forholder sig saaledes. Beflitningen mærkes som det besværlige, det anstrængende, men det besværlige ved Arbejde ligger, nærmere besét, egentlig slet ikke i Retning af Gjenstanden, men tvært imod i alle andre Retninger. Hører man et Foredrag, ligger det besværlige slet ikke i Hørelsen, men i det at holde sig samlet om, hvad man hører. Selve Forstaaelsen er ikke besværlig. Den er snarere en Lindring, et Behag. At høre efter, uden at kunne forstaa, er noget af det allerubehageligste; man kan sidde og vride sig paa Bænken i alle Haande Stillinger af Utilfredshed. Paa lignende Maade er det utaaleligt at trykke mod en Klippevæg eller en anden Modstand, man ikke kan rokke. Mærker man derimod, at Objektet begynder at røre sig, faar man en forfriskende Fornemmelse af Frihed og Aabenhed. I selve Udløbet ligger en vis behagelig Strakthed, et vist Slip, der staar i fuldstændig Modsætning til den omgivende Beflitning; man overantvorder sig, glemmer sig i Strømmen; man kan „blive borte“ i Arbejde.

Saaledes har da Arbejdet en objektiv og en subjektiv Side. Den objektive Side (Slipsiden, Udløbssiden) haves paa det enkelte Sted, der vender mod Objektet, — Navnet hidrører dog ikke fra Retningen mod Objektet, men fra Besiddelsen af den objektive Egenskab, Y-Egenskaben —; den subjektive Side (Beflitningssiden) er saa at sige hele den indre Baggrund i alle de øvrige Retninger. Den subjektive Side er den egentlige Kjærne i Arbejdet. Som Følge deraf er F l i d s v æ r d i e n G r u n d b e t i n g e l s e n f o r E v n e n t i l A r b j d e, man kunde for saa vidt kalde den „A r b e j d s v æ r d i e n“.

Vende vi os fra denne Indledning om Arbejdets Natur til vort stadige Formaal, Indsamlingen af Indflydelser paa Mulighedsværdien, viser Erfaring, at Arbejde i Overensstemmelse med sin dobbeltsidige Natur har en dobbelt Indflydelse. D e t r e n t o b j e k t i v e v e d A r b e j d e e r a f æ d e l Natur, virker aabnende, tændende og mulighedsforøgende; d e t s u b-

jektive derimod indsnævrende og mulighedsformindskende. Det ligger nær at forstaa: man kunde i Grunden i Forvejen have indsét, at det maatte være saa, selv om ikke Erfaring havde lært det: En almindelig Aflukning, som den, vi f. Ex. fandt paa Foredraget, er jo en Hæmning, der ligesom lægges over et helt sjæleligt Distrikt. Den maa hæmme saa vel gammelt som nyt paa én Gang. Man kan ikke tænke sig, at alle fra ældre Tid existerende passable Udløb og Veje skulde kunne afspærres, og dog Mulighed vedblive for nye Baners Dannelse. I alt Fald maatte nye Udløb (Spirer), der dannede sig i slige Egne, strax saa at sige i Fødselen blive lukkede, delende Skæbne med alle andre.

Mulighedshæmmende Indflydelse af Arbejde, træffe vi navnlig i rigeligt Maal ved

98. det daglige Forretningsarbejde. Sligt kan gjennem Aarene ligefrem virke udryddende paa Mulighedsværdi. Millioner af Individer blive aandelige Filistre gjennem dagligt Slid og Slæb. Man kan se Dannelsen foregaa lige for sig og i sig, se hvorledes sjælelig Husflid, Handelsstræben, Timelærervirksomhed o. s. v. saa at sige Dag for Dag udrydde det bedste i Mennesket, hvorledes den Mulighedsværdi, hvormed enhver i sin Ungdom ligesom blev udstyret af Naturen, Time for Time gaar til Grunde i Forretningslivets saakaldte Alvor, alt imens Flidsværdi kommer frem paa dens Ruiner.

Men medens den hæmmende Indflydelse paa denne Maade og navnlig gjennem længere Tidsrum har Overvægten, kan man i enkelte Øjeblikke, hvor Arbejdet medfører særlig stærke og livfulde Strømninger, se Arbejdets objektive Side gjøre sig gjældende og besejre den subjektive:

99. Arbejde kan tænde. Naar der en Dag kommer ret Fart og Flugt deri („i Aande“), kan der i Udløbsaabningen, hvor der er Frihed, Selvoverantvordelse og løbende Tilstande, alle disse

saa frugtbare Betingelser, ligesom danne sig den Gnist, der sætter Mulighederne i Bevægelse.

100. Mangen studerende vil man kunne høre paastaa, at han ved Arbejde er kommen til alle sine Tanker og Indfald. Nu skjelner Folk ganske vist i Reglen ikke skarpt mellem virkelig nye Sjælsbevægelser og Bearbejdelser af gamle (Omsætninger), — man hører ofte Virksomheder anførte som Bevis paa Tilstedeværelse af Mulighedsværdi, der tvært imod bevise en høj Grad af Omsætningsværdi (Flidsværdi, Arbejdsværdi) —, men noget sandt kan der godt være i Paastanden, virkelig nye Rørelser kunne ved Arbejde være blevne indledede. Mangen Nat, medens Manden med Iver og Lyst sad ved sin Lampe, kan den raske Strøm have tændt noget i ham, der førte ham langt ud over Bogen og bragte ham til at glemme sit Arbejde. Her sejrer Arbejdets objektive Side. Aldeles ukorrekt er det imidlertid, naar vedkommende paastaar, at Indfaldene „altsaa" kom ved Beflitning. De kom just formedelst Arbejdets Indhold af Ikke-Beflitning. Indfaldene kom til ham som Gave fra Naturen, ikke som noget, han skaffede sig selv ved egen Bestræbelse og Dygtighed. Hvor langt er det fra, at man kan skaffe sig slige Tændinger, naar man vil, i den Forstand, som man ved Beflitningens Hjælp kan frembringe Arbejdsstrøm, naar man vil; Mangen driftig Forretningsmand lever maaske Aar ud og Aar ind i den raskeste Arbejdsstrøm, uden nogen Sinde at have sporet dem. Havde vor Iagttager set nøje til, vilde han have kunnet bemærke, hvorledes Beflitningen — langt fra at spille nogen virksom Rolle — ligesom veg tilbage for det Liv, der blev tændt, hvorledes dette ligesom drev sig selv, ja netop fordrev Beflitningen. Medens han sad og tænkte, var Arbejdet egentlig gaaet istaa. Han sad og saa' paa en Prik paa Bordet, læste slet ikke i Bogen. Han tænkte ikke paa at beflitte sig. Men alt imens steg den indre Bevægelse. Der var noget selvstændigt, der rørte sig i ham langt ud over Beflitning.

101. Vi kunne gaa videre. Vi kunne forfølge Kampen mellem Arbejdets hæmmende og fremmende Indflydelse til det enkelte Øjeblik, forfølge, hvorledes den Mulighedsværdi, der findes i Udløbet, tydelig bliver trykket og forulempet af Beflitningen. Der er altid noget stivt, noget énsidigt ved slig Mulighedsværdi. Den Disposition til Tænkning, der er fremkommen ved interesserig Læsning af Kemi, vil f. Ex. kun uvillig give Indfald til Løsningen af mathematiske Opgaver; man føler, at den ligesom først maa brydes. Ligesaa vil den Mulighedsværdi, vi saa' i 31, aldrig fjærne sig væsentlig fra Øjeblikkets snævre, bestemte Krav; man føler, at der kun er en enkelt lille, sjælelig Plet, hvor der kan gro noget, mens alle andre ere som lammede af Hæmning. — Aldrig bliver den Nyvæxt, der maa strides med Beflitning, ny i den Forstand, som vi f. Ex. saa' i 69, hvor noget fra det vante helt grundforskjelligt ligesom aabenbarede sig for én; aldrig bliver den jomfruelig og altomfattende i den Forstand, som den kan føles, naar man paa en Aften-Spaséretur langs Søen tankeløs og uden Spor af Beflitning faar Øje paa den første Ring af Nyet, der netop er kommet til Syne paa den svagt lysende Vesthimmel. Hvor tydeligt er det ikke, at den Mulighedsværdi, der hidføres af Arbejde, taber i Værdi ved Beflitningens Tilstedeværelse!

Vi kunne ogsaa her henvise til Erfaringerne fra Mellemøjeblikke. Tænk paa det Opsving, som Arbejdets Ophør medførte i 10. Selv om Mulighedsværdien alt havde været til Stede under Arbejdet, er det øjensynligt, at den først blev ret frugtbringende ved at blive befriet for Beflitningens Følgeskab.

Saaledes pege da Erfaringerne fra Arbejde ligesom alle de foregaaende hen dérpaa, at Beflitning i og for sig er mulighedsformindskende. Noget helt andet er, at Beflitning paa indirekte Maade kan være til Nytte for Mu-

lighedsværdi, ved at opretholde Legemet og bringe Fart i Livsfunktionerne. Arbejde er aldeles uundværligt saa vel for den legemlige som for den sjælelige Husholdning; uden Arbejde vilde hele Organismen forkomme. Men deri, at Beflitning kan tilvejebringe Betingelser for Mulighedsværdi, ligger ingenlunde Berettigelse til at kalde den mulighedsforøgende i den direkte Forstand, hvori Ordet stadig her er taget. Fordi en Gartner kan bringe Jord og Gødning til en Plante, derfor kan han ikke siges at udøve nogen direkte Indflydelse paa Spiringen. Han kan tilvejebringe Betingelser, men Planten maa selv gro; Forsøg paa en direkte Hjælp vilde ogsaa her kun skade. Mad og Drikke ere nødvendige Betingelser saa vel for Nyvæxt som for Liv overhovedet; ingen vil dog derfor opstille dem som mulighedsforhøjende Indflydelser i den her gjældende Forstand.

En anden Maade, hvorpaa Arbejde ligeledes indirekte kan være til Fordel for nye Muligheder, er ved at give Anledning til Selvovervindelse (57). Hvor denne ledsager Arbejde, — det gjør den jo ingenlunde altid —, foreligger ogsaa en objektiv Rørelse, der omhyggelig maa holdes ude fra Beflitning.

I Modsætning til Beflitning nævne vi Uvilkaarlighed og Uafvidenhed:

102. Ynde er smukkest hos den, der slet ikke véd sig i Besiddelse deraf. Man tænke sig en Kattekilling, naar den gjør sine fuldendt behændige Spring efter et Halmstraa og krummer Halen af Kaadhed. Hvor frisk er ikke slig Ynde i Sammenligning med den beregnede Ynde hos en Kokette.

103. Uvilkaarlige Udbrud udmærke sig altid ved ejendommeligt Liv og Styrke og ere i Besiddelse af en egen Skjønhed.

104. Godt Humør over Udsigten til en Fornøjelse trives bedst, saa længe det ikke bemærkes. Det virker altid nedsættende, naar man skal gjøre Rede for Grunden til sin Stemning.

105. Tanken om, at man tænker, er i høj Grad giftig for Tænkningen.

106. En Præst maa nødig tænke paa sin Gudsfrygt eller en Giver paa sin Gavmildhed.

107. Naar en Person rejser bort, uden at man egentlig derved finder nogen Grund til at sørge, men et Indtryk af Skilsmissen alligevel bag efter indfinder sig, kommer det stærkere, end det vilde have gjort, hvis man i Tide havde lamenteret dygtig over Afskeden. Jo mere man kan synes, at Savnet er taabeligt og ubegrundet, desto mere kan det nage allerbagest. Følelser, der komme af sig selv, uden at man saa at sige har haft Bud efter dem (Samvittighedsnag), ere altid stærkest.

108. Nye Tanker kunne ofte komme ligesom Stemmer, man hørte tale, sigende helt andre Ting, end man egentlig selv synes at tænke (se Slutningen af 48). Slige Stemmer bedrage aldrig.

b. Indstilthed (Etablering).

En Taler udbredte sig over politiske Æmner for en stor Forsamling under idelige Afbrydelser og Angreb, som han med beundringsværdig Aandsnærværelse og Behændighed stedse forstod at optage og uden Betænkning at besvare. Hvert Øjeblik maatte han sætte sig ind i en hel ny Tankegang, dømme derom med det samme og svare derpaa, alt uden at tabe sit egentlige Maal af Sigte. Han lignede en Fægtemester, der kun behøver et Nu til at iagttage den mindste Bevægelse af sin Modstanders Kaardespids, for strax at følge efter og parere Angrebet.

En saadan Mand maa i Øjeblikket have en ganske egen indre Bygning. Det er som enhver Fiber i ham var spændt og stod slagfærdig, ventende paa sin Chefs Befalinger, for i et Nu at kunne træde i Virksomhed. Lad os kalde ham „e t a b l e r e t“ eller „i n d s t i l t“, hvorved vi da forstaa Egenskaben at være sat i en vis indre Modform lige over for ydre Forhold, parat til Vexelvirkning med Omverdenen, til Modtagelse af Paavirkninger og Reaktioner derpaa. Udtrykket „b e l a v e t“ (Belavelse) havde ogsaa været anvendeligt.

Indstilthed er modsat Strakthed. Betragt et Tilfælde, hvor de to Stemninger ligesom strides, den i 58 skildrede Spaséretur paa Strandvejen, hvor Manden ved Lyden af Fodtrin i sin Nærhed udrives af strakt Stemning. Det er just Indstilthed, hvortil han tvinges. Den strakte Stemning udmærkede sig ved Frihed, Aabenhed og Hvile, der tilsammen frembragte et vist Velbefindendets Lunhed, hvori Personligheden ligesom opløste sig og blev borte. Hel omvendt stiller alt sig ved Indstilthedens Tilstedekomst. Hvad der før opløste sig, det samles nu. Tænk ret paa Lyden af de Fodtrin. De ligesom vække og kalde tilbage; den samfundsmæssig etablerede Personlighed træder frem af Strakthedens kaotiske Urtilstand. Man vilde kunne læse det i Mandens Blik; Personlighed kommer til Syne deri; et vist noget løber sammen i ham. Den befriede, ophævede Følelse giver Plads for en indsnævrende Følelse af Baand og Regering, alt imens en vis Kulde gjennemtrænger ham, — man kunde kalde den E t a b l e r i n g s k u l d e n (C i v i l k u l d e n); den er karakteristisk.

Følger nu Mulighedsværdi (Fornyelse) altid med Strakthed, er det at vente, at Mangel derpaa maa træde frem ved Etablering. En Række Exempler skal søge at oplyse dette.

Vi begyndte med Exempler, der stille sig umiddelbart ved Siden at det nys omtalte derved, at det er Hensynet til omværende Personer, der fremkalder Etableringen. N æ r v æ r e l-

sen af Mennesker synes i mange Tilfælde paa en ejendommelig Maade at fremkalde Etablering, medens omvendt Gjenstande (som vi saa' Pag. 62) have modsat Indflydelse. Grunden dertil vedkommer os ikke, saa længe vi kun holde os til en simpel Indsamling af Kjendsgjerninger. Man kan tænke sig den forskjellig. Maaske er det, fordi man lige over for Personer nødes til at begrænse sig paa en vis Maade, maaske fordi man i Reglen selv ønsker at udvise en vis Personlighed over for andre, maaske endelig blot fordi det overhovedet ikke er muligt at opfatte og klare sig Begivenheder og reagere paa kommende Paavirkninger uden en vis Grad af Etablering. Blot man gaar ned ad Gaden, hist hilsende en bekjendt og her undvigende en Vogn, er en vis Opmærksomhed og dertil svarende ordnet indre Tilstand nødvendig og sikkerlig til Stede, selv om man paa Grund af Vane ikke bemærker det. Paa Grund af dens Udspring fra borgerligt Samkvem kunde man betegne denne Etablering som borgerlig Etablering (Samfundsetablering).

109. En befærdet Sti, som man var vant til at passere paa et bestemt Klokkeslet mellem travle konverserende Ansigter, fik til sidst et Præg for én, som om etableret Stemning dér var ligesom hjemmehørende. En Gang traf man den under helt uvante Forhold. Det var en stille Nat. Ikke et Menneske sporedes i Nærheden, Træernes Kroner afbildede sig som mørke Kupler paa den lyse Nordhimmel, Rørsangeren pippede i Rørene, og Vand hørtes risle neden for i en Dybde, der mørknedes af Piletoppene. Man stod lyttende stille og befandt sig vel. Det var ligesom ikke den solbrændte Gang, der om Dagen havde været saa kjedelig, og hvor man var vant til at se alle disse Mennesker. Det var et helt nyt Sted. Man glemte at etablere sig; man glemte sig selv. Et eget Tankeliv syntes just at ville voxe frem af de natlige Indtryk, da der paa én Gang hørtes et livligt Stemmeskifte af et stort Selskab lige i Nærheden. Virkningen af dette var

pudsig. Ligesom med ét Slag var hele Østergadestemningen fra om Dagen bragt i frisk Minde; man kjendte ligesom igjen Stedet med hele dets sædvanlige tomme Tone. Det var, som man fra Velstand pludselig var falden ned i Fattigdom; Tankelivet var endt; med en vis Ærgerlighed drejede man sig uvilkaarlig rundt paa Hælen og gik hjemad. Hvor tydelig mærker man i sligt Øjeblik Etableringens hæmmende Indvirkning, dens mulighedsformindskende Indflydelse! En kold ufrugtbar Etableringsstemning er i Grunden den, der saa at sige karakteriserer og opfylder det meste af éns daglige Tilværelse (Hverdagsaanden, den civile Stemning). Kun i enkelte smaa Oaser af Øjeblikke som det her beskrevne, — naar der hændes noget uhverdagsagtigt, naar man af en eller anden Grund billedlig talt føler sig forflyttet —, formaar man at lægge den fra sig.

110. Et andet Bevis paa Etableringens hæmmende Indflydelse ligger deri, at Nytænkning af den i 82 beskrevne Art slet ikke taaler Etablering. Vi minde om Manden, der godt kunde taale Fabrikslarm og alskens Støj, men ikke Visitter. Et lignende Forhold kan bemærkes, naar man en Gang paa en Spaséretur er falden i mere end almindelig dybe Tanker og i det samme møder en bekjendt, der skal hilses. Den borgerlige Etablering, som følger med saadan Hilsen, virker i høj Grad lammende. Det er slet ikke Forstyrrelsen, — selv Sildekonens Skrigen lige ved éns Øren generer ikke —, men den behagelige Hilsens flade Stemning. Uvilkaarlig gaar man af Vejen og søger mere fredelige Steder.

111. Lyst til Afsondring kan bemærkes i mange Tilfælde. Lad os nævne en Skovtur og forudsætte, at man søger virkelig Naturnydelse ved denne, ikke den sædvanlige Søndagsmorskab, som mere drejer sig om Livet i Skoven end om Naturen. Der er noget vederkvægende ved paa en saadan Tur at skille sig ud fra

den store Masse og finde sig en lille afsides Plet for sig selv, hvor man f. Ex. i en Hostak, kan ligge og iagttage Skyernes Bevægelse. Stedet lider ligesom ved Menneskers Tilstedekomst, synes man. Hvor ubehageligt at se dem komme anstigende! Det er, som om den borgerlige Etablering var fjendtlig mod Naturfreden og borttog Friskheden.

112. En Mand, der i høj Grad elskede en Have, tabte største Delen af Interessen for den derved, at den aabnedes for Publikum.

113. I det kongelige Theater havde en gribende og smuk Scene just sat én i „strakt" Stemning, saa man glemte hele Omgivelsen, da der pludselig hørtes Larm i Nabologen, og en brutal Kontrollørs Tale til to Personer, som i Begejstringens Hede havde erhvervet sig uberettigede Pladser. En uhyggelig isnende Kulde fór igjennem én, ødelæggende hele Illusionen og den smukke Stemning. „Intet Øjeblik kan man dog være fri for Virkeligheden", sagde man ved sig selv; man mente Etableringen, der forekommer i Virkeligheden. Hvad var det vel andet end den oven omtalte borgerlige Kulde, Etableringsaanden, der vendte tilbage efter et Øjeblik at have været fordreven. Hvor tydelig føler man i saadant Exempel ikke dens hæmmende Indflydelse! Den gik i dette Tilfælde ud over Følelseslivet, ligesom den i 82 gik ud over Tankelivet.

Etablering kan dernæst studeres ved Arbejde. Ligesom ingen Paavisning kan opfattes, eller Handling udføres, uden en vis indre ordnet Tilstand, kan intet Arbejde finde Sted uden en vis Etablering, A r b e j d s e t a b l e r i n g. For en Del komme vi herved tilbage til, hvad der under Beflitning er sagt om Arbejde, men i anden Belysning.

114. En Dillettant-Fotograf havde fundet paa at aftage smukke smaa Naturstykker og havde erhvervet sig et eget Blik

for Opdagelsen af hyggelige dertil egnede Smaapartier. Han gik omkring paa Spaséreture og tog ligesom Maal af alt, hvad han saa', for at udfinde, hvad der muligen kunde tage sig ud paa Billedet; til sidst var dette Blik blevet ham til en saadan Vane, at han næsten ikke kunde se paa noget uden med forretningsmæssig Bagtanke. En Dag forekom dette ham aldeles modbydeligt. Han havde ved at trænge frem i tætte Kratpartier en Morgenstund fundet en idyllisk lille Plet, der tiltalte ham forunderlig. Den laa dybt inde i Krattet, lunet af Graner og vogtet af høje Nelder, syntes ubetraadt af Mennesker. Friskheden og Naturfreden derinde vare urørte, de nedhængende Grenes frie Former og smukke Skygger, Græssenes stride Elegance, Insekternes Summen i Solen og den friske Dug med sit silkeagtige Overtræk over Bladene, sit blaalige Skjær i Skyggen og funklende Draaber paa Spidsen af Græsstraaene. I Baggrunden lidt oppe havde en vældig Korsedderkop forfærdiget sig et sjældent Kunstværk af et Spind, der stjærneformig udgik til alle Sider, ophængt i Grene ved lange Traade opad og nedad. Det hang lige i Solen. Langs hen ad Traadene havde Duggen sat sig med talrige smaa Vanddraaber, der spillede som Tusend Diamanter, naar Grenene sagte bevægede sig. Derpaa maa Apparatet indstilles, tænkte han. Det Spind egner sig just til Centrum i et Billede. Apparatet blev hentet, og Manden fik Hovedet ind i dets mørke camera. Dér klinkede Krukker og Glas mod hverandre i Lugt af Spiritus og Eddike, mens Dugdraaberne udenfor tindrede i Solen. Der var underlig nok noget ved dette, der gjorde et ubehageligt Indtryk. Der var en Dissonans, der mishagede ham ved hele denne Fotografering. Jo mere han bag efter tænkte derpaa, desto mere var der noget deri, der forekom ham modbydelig. Han mindedes et Tilfælde, han en Gang havde oplevet med en smuk Melodi af Weyse, som han, efter at have hørt den, strax vilde skaffe sig Noder til og lære, hvorledes det den Gang harmede ham, at man aldrig kunde nyde en Skjøn-

hed uden strax at skulle have fat i den og ligesom berøre den, ret som Børnene, der altid skulle tage paa Legetøjet. Her var atter det samme. „Hvad skulde jeg med min usle Kasse“, tænkte han, „paa dette lille Sted? Hvorfor kunde jeg ikke nøjes med at se det og glæde mig derover uden strax at skulle beklamre det med raa Hænder“. Hele Duften syntes ham borte derfra. „Alfer“, tænkte han siden, „maa man aldrig jage, saa forlade de Egnen“. Med Uvilje satte han Kassen op paa en Hylde og fotograferede aldrig mere Naturbilleder.

115. En religiøs Forretningsmand, der talte om Søndagens Betydning, skildrede en Gang med levende Farver den Skjønhed, der kunde være udbredt over hans Landsby en Søndag Formiddag, den fredelige, hjemlige Stemning, der kunde hvile over Egnen, naar Folk i godt Vejr med bedste Klæder saas vandre ned ad Kirkestien over Marken, mens Kirkeklokkerne hyggelig ringede i det fjærne. Han følte øjensynlig Modsætningen til den Kølighed og Snæverhed, der er egen for Hverdagen og alt, hvad der drejer sig om Ordet Forretning, denne Filisteraand, som det ligefrem hører med til sjælelig Nødtørft en Gang imellem at frigøre sig for. At Etablering er det, der væsentligst giver slig Tone sin Karaktér, er øjensynligt.

116. Nu og da træder slig Modsætning særlig tydelig frem. Man sidder en Aftenstund i hyggelig Tusmørke ved Kakkelovnen. Ilden snurrer og kaster et legende Skjær paa Gulvet, nu op ad et Bordben, nu ind under Sofaen eller hen over Skammelen. Man er uetableret, uindstilt. Det er, som Sjælen holdt Rast, og Tankerne imens legede ligesom Flammeskjæret omkring blandt gamle og nye Ting. Lad i saadan Stemning Døren gaa op og Lampen komme ind med sit Kald til Arbejde, saa mærkes ret Etableringens Indflydelse. Hvilken kold Snævring, i det man samler og bereder sig til Arbejde! Uvilkaarlig spørger man,

hvorfor tænder du saa tidlig Lys? Uden at Ubehaget i nogen Maade stammer fra Dovenskab, er det, som man tabte noget fint, som en vis sjælelig Værdi gik fra én.

117. En Forretningsmand, der hele Dagen havde travet om i Regn og Gjenvordighed, sad efter Middagen ved det aabne Vindue og gav sig lidt Tid til Hvile. Blodet cirkulerede travlt i hans Hjærne. Dagens Begivenheder løb ligesom omkring derinde og etablerede alle Fibre. Han glædede sig slet ikke ved den nyvaskede, friske Luft efter Regnen; han tænkte paa saa meget ansporende og anspændende. Pludselig faldt det ham ind, at slig Anspænding jo nu ikke længere var nødvendig, at han gjærne kunde lade Anspændingen bero for i Dag. Han fik ligesom et indre Tilbud om at maatte forandre sin Stemning, i Fald han kunde, og han modtog Tilbuddet. Ligesom ved en aandelig Kraftudøvelse lagde han pludselig al Etablering fra sig, glemte det hele, gjorde sig ganske uindstilt. Kunststykket var slet ikke saa let; men det lønnede sig. Det var, som en strammende Fornemmelse i Tindingerne ophørte. Han blev fri og hvilende, en egen Lykke indfandt sig i Modsætning til Dagens ubehagelige Sammensnøring. Nu, da Etableringen var borte, kunde han nyde Luften, se Solnedgangens Farvespil. Mulighedsværdi dukkede op. Det, at kunne gjøre sig ret uindstilt, er én af de fornemste Betingelser for Lykke. Det er meget en Øvelse, hvori man ikke tilstrækkelig søger at perfektionere sig.

Et saa kjært Barn som Etablering faar let mange Navne. Gaar man igjennem en trækfuld Stue, kjender enhver den Følelse, hvormed man ligesom spænder sig op mod Kulden og posterer sin Opmærksomhed ved alle Porer for at hindre Forkølelse i at overliste én. Det er aabenbart ogsaa en Slags Etablering, men en ny Form, hverken borgerlig Etablering eller Arbejdsetablering. Den kunde kaldes V æ b n i n g. Meget nær be-

slægtet dermed er R e s e r v e r i n g e n, som tidligere er omtalt, f. Ex. hos den Berider, der nærede Frygt for at falde (i Ex. 60). En vis B e r e d t h e d (Tankevillighed) forekommer endelig hos mange Mennesker, der i en mærkværdig Grad ere hurtige og parate til at dømme, handle og udtale sig om alt. De kunne saa at sige forstaa en Ting længe før, den er udtalt, have baade Mening og Dom parat, før de have hørt en Sag mere end halvt til Ende. Det beror ogsaa paa en Slags Etablering. Saadanne Personer afgive i Reglen Bevis for, at Etablering er alt andet end mulighedsforhøjende. Med slig Beredthed nærme vi os forskjellige andre af Samlingens Afsnit (Behjælpelighed Pag. 78 og den nu kommende Gruppe).

c. Befangenhed.

Navnet F a n g er berørt ved Talen om Slip. Slip sagdes at være Manglen paa Fang. Egentlig er dette ukorrekt, for saa vidt som man aldrig kan være ganske fri for Fang. Man tænke sig blot frit svævende i Rummet uden Berøring med noget, og sætte sig ind i, hvor ufuldkommen éns Tilværelse derved vilde blive, — og det dog samtidig med, at man endnu dér vilde have beholdt en Mængde Fang —. Strakte man højere Ben frem, vilde venstre gaa tilbage; drejede man Overkroppen til den ene Side, vilde Underkroppen gaa til anden og Legemet vrides. Tyngdepunktet vilde med alt det ikke røre sig. For at man skal kunne udrette noget, maa man kunne faa fat i noget, noget, hvori man kan trække, eller hvortil man kan støde. Før er Virksomhed umulig. Men deri ligger jo netop Fang. Tilværelse uden Fang er overhovedet ikke mulig; den kan ikke tænkes.

Men Fang kunne være af meget forskjellig Styrke lige fra de letteste og mindst forbindende som, i nysnævnte Exempel, til de sejeste og mest klæbende, som haves, naar man f. Ex. sidder fast i ét eller andet léragtigt Medium. De letteste Fang kunde kaldes „O p h o l d s-F a n g“. En Svømmer har et saa-

dant Fang i den Vandmasse, hvori han holder sig oppe. Ved Hjælp af visse hensigtsmæssige Bevægelser forstaar han at „fange“ Vandet, især med den flade Haand og med Fodsaalen (jvfr. Vindfang ved en Mølle o. s. v.) Saadant Fang holder ham fri for fastere Fang, som han f. Ex. vilde faa ved Berøring med Bunden (Bundfang). Man indser, hvorledes Suspension og Slip i Grunden kun bero paa slige svævende og lette Fang. I anden Forstand kunne Begreberne slet ikke forekomme.

Faar Svømmeren fat i en paa Vandet flydende Gjenstand, foreligger et lidt grovere Fang, men dog endnu et bevægeligt. Suspensionen er mindre, Tilstanden ikke fuldt saa svævende, om end stedse usikker. Et ganske „fast Fang“ haves ved et Tag i en Klippe. Det giver Sikkerhed; men det behøver dog derfor ingenlunde helt at ophæve al Suspension; Manden kan jo røre alle sine Lemmer og kan slippe Klippen, naar han vil. Faste Fang kunne endnu ikke siges at staa i Modsætning til Slip, lige saa lidt som en tempereret Varmegrad kan siges at være det modsatte af Kulde. Fuld Modsætning faas først ved, hvad man kunde kalde „bindende Fang“, de Fang, som man ikke kan slippe igjen, naar man vil. Skærer man med en skarp Kniv i Træ, er der noget bindende ved Biddet, (en sløv Kniv glider af uden Fang). Ligesaa er det, naar man trykker en Stok ned i Jorden, mødende en sej Modstand i denne. Man føler Stokkens Fang i Jordmassen; man er ligesom gjennem Fanget i Forbindelse med den; men at slig Forbindelse er bindende, mærker man, naar man vil have Stokken op igjen. Saa sidder den fast. Saa er man (eller Stokken) „befangen“, et Udtryk, man kan bruge om Behæftning med Fang, man ikke kan slippe, ikke kan lægge fra sig. En Flue er befangen i et Edderkoppespind, en Mand, naar han gaar i Lerælte, hvori han kun med Besvær kan flytte Fødderne. Befangenhed er den egentlige Modsætning til Slip.

At der ved sjælelig Virksomhed maa være Tale om Fang lige saa vel som ved legemlig, er indlysende. Det ligger i Arbejdets Natur. Staa stille i Haven og se paa en Busk. Hvor tydeligt er det ikke, at man „fanger“ derpaa. Busken yder én en Modstand, hvorpaa man udøver et Arbejde, men i Arbejdet ligger et Fang. Her er det dog et let Fang, et bevægeligt Fang ligesom Svømmerens. Efter nogen Tids Forløb er det ligesom løbet fra én paa lignende Maade, som Vandet undviger Svømmeren; det kan ikke længere bære én (Kjedsomhed). Saa maa man ligesom han forny sine Fang (Bevægelser i Vandet) ved at henvende Opmærksomheden paa en anden Ting. Paa den Maade er det, man holder sig „oppe“ (Ophold), holder sig i den til Tilværelse nødvendige Suspensionstilstand (en Art Svømning eller Flugt). Methoden er den, at man *ved lette Fang holder sig fri for faste eller bindende*; det er Principet for al Flugt og fri Bevægelse. Ganske uden Fang kan man lige saa lidt være, som en Fugl kan flyve i lufttomt Rum. Taler man med en Mand, som man opdager er sindssyg, eller med en kjedelig Person, føler man ret Nødvendigheden af Fang til al sjæleligt Underhold. Samtalen kan aldrig faa nogen opholdende Karaktér. Man savner en Modstand i disse Folk, hvorpaa man kan støtte sig. Man føler en lignende Flovhed, som om hin Stok pludselig var sunken ned i Jordmassen gjennem en Myretue eller et tomt Rum; der er ingen Fang; det er, som man faldt plat til Bunden.

Og ligesom der var Befangenhed i den legemlige Verden, saaledes er der ogsaa i den sjælelige. Ligesom en Mand var befangen, naar han gik i Lerælte, saaledes er han det ogsaa i sjælelig Forstand, naar han er hildet i alle Haande Forestillinger og forudfattede Meninger, der hindre hans Tankers frie Bevægelse. Sjælelig Befangenhed er meget almindelig.

Som man af det modsatte Forhold til Slip kunde vente, har

Befangenhed altid hæmmende Indflydelse paa Mulighedsværdi. Vi anføre følgende Erfaringer:

118. For en Ingeniør, der skal lægge Planen til et Arbejde, er det altid af største Vigtighed at holde sig saa fri som muligt for al Forudindtagelse i nogen Løsning af Spørgsmaalet. Det gjælder om at lade alle Maader komme til lige Ret, give alle Muligheder lige Lejlighed til Fremkomst. Enhver „Biden sig fast“ i en Idé, Hæften ved en enkelt Side, hvorfor man særlig har faaet Blik, én og anden Forfatter, man særlig har studeret, er skadelig og uheldbringende. Det gjør én énsidig, begrænser én i Valget, formindsker Mulighedsomfanget.

119. Bornérthed skriver sig i Reglen mere fra Befangenhed end fra egentlig Dumhed. Man bider sig fast i visse Methoder og Veje, uden for hvilke man aldrig begiver sig, har visse enkelte Melodier, hvorpaa ligesom alting skal gaa, som man til enhver Tid har liggende parate og kan foredrage med den mest beundringsværdige Virtuositet, men saa til Gjengjæld heller ikke er i Stand til at variere. Mange halvdannede Personer, opvoxede uden synderlig Tænkning og aandelig Gymnastik, kunne fremvise slig fuldstændig Mangel paa Variationsevne og Bøjelighed. Det kan være umuligt at bringe dem til nogen Side. Sættes de paa en ny Plads, forholde de sig ganske stille. De ville slet ikke forfølge nye Tanker. De ligesom „lure“; og da skal man passe nøje paa dem. Ved mindste Uforsigtighed ser man dem betegnende nikke længe før, man har faaet talt ud, til Tegn paa, at de have fundet en Smutforbindelse ind paa deres eget gamle, ad hvilken de nu i rivende Fart kjøre frem. Intet er saa nytforbydende som saadan Befangenhed, saadan Fastklistring til egen Tankegang. Det én Gang fundne lader sig ganske vist udvikle til stor Fuldkommenhed af saadanne Folk, — der kan være stor Flidsværdi —, men der er ingen Nyværdi eller Mulighedsværdi.

Beslægtet med slig Mangel paa sjælelig Smidighed er en vis Fasthed og Ubevægelighed, der ligger til Grund for Overlegenhed, Selvtillid, ydre Personlighed o. desl., en vis i Selvet fremtrædende Sikkerhed og Djærvhed, der passende kunde gives Navnet „S e l v f ø r h e d“ *). Ogsaa ved dén viser der sig Mangel paa Mulighedsværdi, men interessant er det at se, i hvor høj Grad Arbejdsværdi (borgerlig Dygtighed) her har afløst Mulighedsværdien. Befangenheden synes her at maatte kaldes „S e l v b e f a n g e n h e d“.

120. Betragt en gammel rutineret Sergent, naar han med imponerende Ydre i majestætisk Embedsvirksomhed marscherer forbi med sin Trop: „Trit, — Trit . . .“. Hvor kan det ikke paa slige Folk være at se, at sjæleligt Indhold og en vis ydre Personlighed ere hinanden fjendtlige. Hvilket talende Vidnesbyrd afgiver ikke ofte en saadan forbidragende Magthaver! Ved nærmere Eftersyn finder man hans Art repræsenteret i alle Stænder. Betragt hans foresatte, Oberst N, eller den energiske Chef for Handelshuset P, hele den Klasse af Mennesker, hvis højeste Ambition det er at kaldes „Mænd“, Mennesker, som opstille Energi, Viljeskraft, jærnhaard Fasthed, Ubøjelighed o. desl. som tilbedelsesværdige Idealer, medens de synes at sætte al Kraft paa at drive det til den størst mulige Grad af Udvikling i Henseende til Selvførhed. Der er i sjælelig Forstand ligesom noget af Underofficéren ved dem alle, om end en vis aandelig Forbenethed og Sterilitet ikke træder saa drastisk og lærerig frem hos nogen som hos den, der mangler Dannelse, og i sin raa Storhed slet ingen Røverkule gjør af sit Hjærte. — Hvad der ofte gjør Selvførhed vanskelig at gjennemskue, er det føromtalte Pund af Arbejdsværdi, der altid ledsager den. Folk af den betragtede Slags ere altid dygtige Mennesker, fremtrædende Figurer, der paa en vis Maade bære Sam-

*) En Benævnelse, hvori et vist aktivt Moment paa en heldig Maade kommer frem (jvnf. Ord som vaabenfør).

fundet, og som i Forhold dertil anses, hædres og betales højt af dette (Markedsværdi). Deres Dygtighed gjør, at man oftest overser deres aandelige Svaghed; men just derfor er intet saa vigtigt for en ung, som i Tide at studere denne aandelige Race, erhverve sig Blik for dens Indhold, lære at kjende og faa Afsmag for det aandelige Bedrageri, som drives med Personlighed. Det kan ikke noksom betones, fordi det idelig overses, at slige Folk i en paafaldende Grad ere blottede for Mulighedsværdi. Man kan iagttage det rundt omkring, og hvor rimeligt er det ved nærmere Eftertanke i Grunden ikke? Hvorledes skulde det kunne være anderledes? Man hører dem tale om Manddom. Er det, ret fuldstændigt at have traadt sine Børnesko, da ikke det samme som at være sjælelig afsluttet, og det, at være sjælelig afsluttet, atter ikke det samme som at være sjælelig død og uden Spirekraft. Man mindes ved disse Folk det haarde Ved i Træet. Det er ogsaa det, der bærer Træet; men Liv og Spire er der ikke i det, Livet og Frugtbarheden kommer fra det bløde Kambium under Barken. Eller man mindes Skelettet i Legemet; ingen vil dog falde paa at lægge Livsværdien i de stive Knokler. Men der er noget skuffende og forførende ved den dygtige, raske Færd. Hvor ofte har man ikke set op til slige fremragende Skikkelser og tænkt: „For dem maa da alt være let. De maa jo ved et Pennestrøg kunne klare alle de store Spørgsmaal“. Underligt nok; det gjorde de aldrig. Der kom intet fra dem. Saa tænkte man: „Ja, de kunne nok, men de ville ikke“; men underligt var det, at de aldrig vilde. Man vogte sig for ikke at overvurdere Arbejdsværdi og alt, hvad dertil hører, Dygtighed, Hurtighed, o. s. v., selv om disse Ting ere nok saa smukke og i Penge nok saa betalbare. Vi staa over for Værdier der slet ikke skulle tages til Mønster. Det er Mulighedsværdien, det kommer an paa. Dén kjender disse store Personligheder slet ikke. Den have de solgt for Dygtigheden.

121. Se paa en Assistent i et Bureau eller en anden rask

Kontormand, naar han med Pen bag Øret, indknebne Læber og bestemt Udtryk trakterer sine Protokoller, saa man maa tænke paa deres Holdbarhed, alt imens han besvarer det imponerede Publikums famlende Spørgsmaal med skrækindjagende, affærdigende Korthed. Man sætte sig ret ind i, hvordan saadan en Mand maa føle indvendig. Det er, som der sad en Bund i ham omtrent i Højde med det Sted, hvor Thor havde sit Styrkebælte, en Bund, der, i det den udøver et let Tryk paa Indvoldene, afgiver Fundament for Personligheden. Man tænke sig Mellemgulvet. Det er, som han afhang af saadan Bund og fik Styrke derfra, som om Dygtigheden havde sit Sæde dér paa lignende Maade, som Modet sidder i Brystet. Enhver maa kjende denne Følelse af Bund (B u n d i g h e d, G r u n d i g h e d). Det er denne Bund der saa forunderlig opløser sig ved Suspensionen (f. Ex. over for en Stjærnehimmel, sé 47), det vil sige, hvis den ikke ved langvarigt Slid og Brug er bleven saa haard og sej, at den er bleven permanent; det kan ogsaa ske. Den kan, synes det, ligefrem forbene. Saa bliver saadan en Mand en sand Petrus, staaende paa klippefast Grund. Man har da den højeste aandelige Magerhed. Hel underligt er det her at vende Blikket til den i 38 skildrede Stemning, hvor Atomdelene ligesom sitrede i Usikkerhed, hverken rørende Bund eller Vægge; hvor ulig er den denne Mand, i hvem alt er fast, som aldrig føler Usikkerhed, som altid vil mærke Klippe under sig! Hvorledes skulde han kunne føle eller sætte Spirer? Han har jo intet blødt i sig, der kan sitre. Hvorledes skulde der kunne komme Suspension i ham over for noget som helst, han, hvis Force er den Selvstorhed og Duelighed, hvorfra man netop ligesom er midlertidig afsat i den suspenderende Tilstand. Man kunde maaske mene, at han i enkelte Øjeblikke kunde være hel anderledes; men deri ligger en Naturmodsigelse. Det er, som man vilde antage, at én, der om Hverdagen syslede med Smeddearbejde, om Søndagen kunde have fine Hænder.

122. Bondehovmod er ogsaa lærerigt i Henseende til Bedømmelsen af Selvførhedens aandelige Værd. Man har den Art Selvførhed i de mest forfinede Udgaver. Man tænke sig en ung Fremskridtsmand, der overlegent smiler i Betragtningen af sit fremskredne Standpunkt uden for Resten at naa videre end til Kæmpebevidsthed, en dum Adelsmand eller lignende Personligheder. Interessant er det at se, hvorledes Folk i Reglen ere desto mere overlegne, jo mindre de have Grund dertil.

123. Det er et kuriøst Faktum, at det i den sociale Verden anses for uhøfligt at fremsætte Personlighed alt for meget, navnlig over for foresatte, at gjøre sig for ugenert og magelig, udtale sin Mening med alt for stor Sikkerhed, hilse med Cigar i Munden o. s. v. Skjønt Personlighed udklækkes med Omhu af den enkelte, er det ofte, som om man hadede hverandres Personligheder og kun respekterede dem af Nødvendighed og gjensidig Hensynsfuldhed, som om Personligheden i og for sig var i Miskredit. Særlig kan slig Følelse mærkes over for Børn eller Personer, der ikke formenes at kunne gjøre Krav paa sligt Hensyn. Man har ubeskrivelig Lyst til at tugte en 15 Aars Junker, der vil efterabe de voxne. Det kan være, som om noget oprørtes i én, som om man indsaa Fordærvelsen i Drengens Tankegang. Man husker ikke, hvorfra han har det, at han maaske selv gjør det samme som Drengen. — Omvendt kan en fornuftig Bondemand, der uden at gjøre sig til andet, end han er, i Simpelhed bruger den Forstand, Naturen gav ham, stundom opfylde én med den varmeste Sympathi. Et sundt Instinkt synes at tale gjennem slige Smaating.

124, Modsætningsvis skulle vi her nævne B a r n e t, der saa ganske mangler den i det foregaaende skildrede Personlighed. Barnet har ingen Arbejdsværdi (Markedspris). Det duer ikke

til at styre og lede, til at virke og gribe aktivt ind i Forhold; men hvilken rig Mulighedsværdi rummer det ikke? Ud af et sorgfuldt eller forventningsfuldt Barneøje kan der lyse et Væld af Mulighedsværdi, hvoraf den ikke altfor fordærvede voxne ofte kan føle sig forunderlig berørt, ligesom beskæmmet.

Man spørger maaske: Hvad udretter saa Barnet med denne store Værdi? Svaret er simpelt: Det, at et helt Menneske udvikler sig og bliver til, et indre Arbejde, et saare stort Produkt. Man kan minde om Børns Opfattelsesevne. Hvad kunne Børn ikke næmme og lære? Med hvilken Klarhed kunde de ikke optage Indtryk? Erindringer fra Barndommen kunne staa lysende og uforglemmelige længe efter, at selv vigtige Begivenheder i den modne Alder ere glemte. Endelig maa det huskes, at al Bedømmelse maa ske i Forhold til de Kræfter, der staa til Individets Raadighed. Man kunde tænke sig en Abe med uhyre Mulighedsværdi, saaledes at den med rivende Fart udviklede sig imod et idealt Maal. Ingen vilde derfor kunne forlange Menneskeværk af den. Ligesaa gaar det med Barnet. Betragt Alderen fra 15 til 20 Aar, hvori Barnets Mulighedsværdi til Dels endnu forenes med den voxnes fuldkomnere Bygning. Hvad er det ikke for en betydningsfuld Tid i Sjælelivet, i Grunden den, der bestemmer hele det følgende Menneskeliv. I denne Aladdinsalder fødes de Spirer, hvormed den 30-aarige Mand siden florerer. Naar de en Gang ere forbrugte, er Individet færdigt. Resten bliver idelige Opkog paa det samme.

Men skal først Barnet stilles op som Mønster, hvad bliver der saa af Selvførheden?

En anden Art Befangenhed kunde kaldes „Hild“:

125. Se paa en ungdommelig Herre, der holder Taler ved et Bal eller med betydningsfuld Mine drøfter den Fejl med sin Dame, at N. N. ikke blev præsenteret, før han engagerede. Ved Lyden af Silkeslæb og Duften af Parfume opbygger en saadan

ung sig en hel tænkt Verden, der i hans Øjne har Præg af Virkelighed, og hvori han gaar op med hele sit Sjælsindhold. Opvoxet fra lille i slig uegentlig *) Atmosfære, vil han maaske komme til at henleve hele sit Liv i en vis permanent sjælelig Rus, hvori han bestandig sér Verden i et ejendommelig farvet Skjær og maaske aldrig rummer en med Naturen blot nogenlunde stemmende Forestilling. Det kan være, som om Egentlighed ikke fandtes i visse Mennesker.

Hild følges aldrig med Mulighedsværdi. Erfaring synes gjennemgaaende at vise, at den slaar desto bedre an i Folk, jo mindre aandelig begavede de i det hele taget ere.

126. Lyt til en Aftenpassiar mellem en Gruppe gamle Stamgjæster i en Borgerforening. Den Mine fuld af impliceret Iver, den Agtelse for Situationens Betydning, hvormed de drøfte Byraadsbetænkningerne, vidner ofte i lige Grad om Hild og aandelig Magerhed.

127. Eller vær en Gang til Stede i et fint Selskab især mellem den Slags Fornemheder, der mere skylde borgerlige Dyder end sjæleligt Indhold deres Anseelse. Se disse Folk gaa omkring med ædelt Væsen og Tale, som det sømmer sig. Én har lagt Vind paa langsomme, korte Skridt for derved at udtrykke Noblesse; en anden er bleven aristokratisk beskeden, bukker meget og taler med klangfulde i Sproget sjælden forekommende Ord for derved at udtrykke Særegenhed og Intelligens; en Dame har paa en Udenlandsrejse faaet Akcent; hendes Mand husker endnu sit Modersmaal, men har tillagt sig en ejendommelig Venlighed, der ikke var ham medfødt, og hvormed han især smiler, naar han nedladende spøger med de unge. Hvor

---

*) Heri maa ikke ses en dogmatisk Paastand om, at noget i Følge blot og bar Antagelse skulde være uegentligt fremfor andet. Ved at noget er „uegentligt“ forstaa vi kun, at det ikke har Indhold af den Pag. 81 nævnte Egentlighed, at det altsaa ikke er naturoverensstemmende.

forunderlig righoldige kunne saadanne Situationer ikke være, naar man vil lære sjælelig Befangenhed og dens aandelige Frugter at kjende!

Tilbageblik paa 2den Iagttagelsesrække.

Ligesom Erfaringerne angaaende Mulighedsforhøjelse føjede sig sammen til et enkelt harmonisk Hele til Tegn paa Tilstedeværelsen af en i dem alle virkende fælles Aarsag, saaledes danner nærværende Række af mulighedsformindskende Indflydelser med sine mange jævne Overgange mellem Beflitning og Indstilthed og atter mellem Indstilthed og Befangenhed øjensynlig paa lignende Maade én eneste Familie.

Skulle vi til Bestemmelse af en heri virkende enkelt Aarsag paa lignende Maade som ved 1ste Række søge at uddrage en gjennemgaaende Grundejendommelighed ved alle Erfaringerne, maa vi under Henvisning til, hvad i sin Tid er anført, allerførst gjentage og fremhæve, at Talen ved slig Bestemmelse kun kan være om Tilnærmelse (Konvergens). Det fører os ligesom dén Gang til Indførelse af en Bogstavbetegnelse for den søgte Grundegenskab, en Betegnelse, der stadig kan vise tilbage til Samlingen, stadig kan minde om, at man i Tvivlstilfælde kun har dennes Natur-Grundsprog at gaa tilbage til som den eneste absolut paalidelige Avtoritet. Kald den søgte Hovedegenskab i 2den Iagttagelsesrække for X-Egenskaben.

Opgaven er da at fremstille Konvergenter, der kunne udpege og bestemme X-et (det hæmmende Princip) saa nær som muligt.

Det første, vi maa gjøre, er ligesom sidst at erhverve os en vis Oversigt over Erfaringerne. I det vi dertil atter anbefale Udtog i Form af Stikordsrækker, bør det gjentagende betones, at Udseendet af saadanne Rækker er aldeles uvæsentligt. Lige-

som Hensigten kun er at give en Art Husraad til Lettelse for Begynderen, og ligesom enhver egentlig helst selv burde forfærdige sig sine Udtog, saaledes som de synes ham mest anskueliggjørende, saaledes maa der ikke lægges Vægt paa nogen enkelt Form som den rette, ja det vilde overhovedet være urigtigt og vildledende at fremsætte noget Forslag, naar det ikke skete med dette udtrykkelige Forbehold.

Det er kun for rent exempelvis at oplyse, hvorledes et saadant Udtog kan se ud, at vi anføre følgende Række af Stikord som det væsentlige Skelet i 2den Iagttagelsesrække:

Selvmedvirkning, sjælelig Behjælpelighed („Villen selv"),
Selvbetragtning,
Besindelse, Fatning, „Tagen sig sammen",
Flid,
borgerlig Organisation,
Personlighed,
Sikkerhed, Fasthed, Uforanderlighed.

Hertil slutte sig dog alle de negative Udsagn fra forrige Række, der ganske vist ikke i og for sig sige noget om X'et, — andet, end at det er opgivet i Y-Tilstanden —, men i Forbindelse med nærværende Rækkes positive Udsagn ikke desto mindre ere af stor Betydning. Det er gjennem disse negative Udsagn (se Pag. 74), at Udtrykket „det specifikt menneskelige" eller „subjektive" ligesom overleveres os fra forrige Række. De medbringe Kundskab om, at en vis Mangel paa Bevægelsestilstand (dvælende Tilstand) og en vis Modsætning til Naturens Objektivitet skulle være ejendommelige for hele denne Række. Allerede en flygtig Betragtning af et Udtog som ovenstaaende kvitterer strax for rigtig Modtagelse af denne Arv. Det dvælende (ubevægede) træder just paa en slaaende Maade frem overalt, — man tænke sig Selvbetragtning (Ex. 90 el. 106), Sikkerhed, Bornérthed, Hild o. s. v. —, og en

vis Subjektivitet, en vis Forholden sig som Subjekt i Situationen, er ligeledes grundejendommelig for den hele Række. Overalt ses en paa et indre Fodfæste (Besindelse, Fatning, Samling) beroende Disposition til at virke og være, hvad enten denne Virken og Væren gaar indad til (sjælelig Beflitning), udad (Arbejde) eller blot kommer til Syne i en vis Fasthed og Sikkerhed.

Hvad der nu er at gjøre, er at finde Konvergenter, der nærmere kunne betegne Beskaffenheden af dette specifikt menneskelige, nærmere kunne fortælle, hvad det er, der saaledes findes i Mennesket og ikke i Naturen, ja endog er Naturen fjendtligt. Det er ret, som naar man ved Bestemmelsen af en Decimalbrøk har fundet 1ste Decimal og derefter søger den 2den og 3die.

Ved Dannelsen af Konvergenter for X-Egenskaben henledes Opmærksomheden naturlig først paa Ordet

1) Bevidsthed. Naar man fra Fysiologien véd, hvorledes Bevidsthed udøver en tydelig udtalt hæmmende og dæmpende Indflydelse paa en Mængde Virksomheder, de saakaldte Reflexvirksomheder, naar man véd, at der gives Hæmningsnerver, hvis hæmmende Indflydelse beror paa Forbindelse med Bevidsthedens Sæde og ophører ved denne Forbindelses Afbrydelse, naar man dernæst sér den Rolle, som Ubevidsthed spiller i 1ste Iagttagelsesrække, og den Maade, hvorpaa Selvet bestandig gjør sig gjældende i den foreliggende, ligger det nær at tro, at vi ved Ordet Bevidsthed kunne staa over for Hæmningsindflydelsernes egentlige Kjærnepunkt.

Hvor tillokkende Tanken end kan være, viser det sig dog snart, at Sagen ikke er saa simpel. Ganske vist træffe vi ved at gjennemgaa Samlingen det ene Exempel efter det andet paa mulighedshæmmende Indflydelse, udøvet af Bevidstheden, — overalt træder Uvilkaarlighed frem som det sjælelig befrugtende Princip, overalt er det Opgivelse eller Forringelse af Be-

styrelse, der give Mulighedsværdi —, men ved nærmere Overvejelse bliver det klart, at Talen stadig er om en ganske bestemt Art Bevidsthed, og at der er en anden Art, der langt fra at virke hæmmende er i høj Grad fremmende for Mulighedsværdien. Mens man sad i Klitten ganske selvforglemt, var man sig nok i en vis Forstand ubevidst, men i en anden Betydning havde Bevidstheden naaet en stor Højde. I en vis Forstand er man sig just i høj Grad bevidst, naar man allermest glemmer sig, ja det kan være, som man egentlig først fandt sig selv ved saaledes at blive borte for sig selv. Det er tydelig to Arter af Bevidsthed, en allerbageste egentlig Bevidsthed (Naturbevidsthed), sjældnere og ligesom kun kommende frem ved Højtider, og en anden af mere specifik menneskelig Art (subjektiv Bevidsthed), til hvilken sidste den hæmmende Egenskab alene indskrænker sig. Ganske vist er det i ni af ti Tilfælde den sidstnævnte Bevidsthed, man mener, naar man i daglig Tale nævner Ordet, men „Bevidsthed“ tør dog altsaa ikke i fuld Almindelighed, men kun med en nærmere forklarende Tilsætning, bruges som Konvergent for X-Egenskaben.

2) Paa lignende Maade gaar det med Ordet „S e l v“. Efter at have talt om Selvforglemmelse, Selv-Overantvordelse og Selvførhed ligger det nær at vente, at Selvet maa staa i et vist Forhold til den omspurgte X-Egenskab. Ligesom der imidlertid er to Arter af Bevidsthed, saaledes er der ogsaa to Arter Selv. Vi henvise til 69, hvor et ejendommeligt ligesom ældre Selv kom til Syne i Modsætning til Dagens almindelige. Ligesaa var det ved den nysomtalte Selvforglemmelse, hvor man paa én Maade fandt sig selv derved, at man i anden Forstand glemte sig selv. En Dobbelthed kommer fremdeles til Syne i Selvbetvingelse. Her ere de to Selv komne i Strid med hinanden; det ene overvinder det andet; hvor tydeligt, at der er to! En lignende Uenighed forekommer ved Samvittighedsnag; her kri-

tiserer og bebrejder det ene det andets Optræden. Hint ældre dybtliggende Selv, der traadte frem i Eremitagehistorien, dunkelt mindende, synes at have den reviderende Myndighed. Det kunde kaldes „I n d r e-S e l v e t“. Det er paa en ejendommelig Maade konstant, træder altid frem paa éns Maade, ligesom Himlen altid er éns, hver Gang den kommer til Syne bag Skyerne. Det kan vise sig med Aarrækkers Mellemrum under de mest forandrede Forhold, saa gjenkjendes det dog paa samme Maade, vækker de selv samme Følelser igjen med sin ejendommelige, om Hjemmet mindende, Stemme. I Modsætning dertil er det andet Selv i høj Grad variabelt og ubestandigt. Lad os kalde det „F o r s e l v e t“. Det leder den udadgaaende Virksomhed, tilhører Dagen og Omgivelserne. Er hint Selv at ligne ved Himmelbaggrunden, saa er Forselvet de urolig forbidragende, idelig afvexlende Skyer. De kjendes ikke fra den ene Gang til den anden, der er ved dem ikke Spor af den erindrede Følelse, der knytter sig til Indre-Selvets pletvise Fremkomst, Følelsen af at skulle kjende noget gammelt (68—70). — Ved at tænke sig, at Indre-Selvet stadig betragter Forselvet paa en overordnet reviderende Maade, forstaas de før omtalte to Slags Bevidsthed. Kun ved Forselvet kan der blive Tale om Beskuelse af sig selv, eftersom det alene har noget overordnet Selv til at beskue sig. Dermed maa nødvendig følge Bevidsthed i en hel anden Forstand, end der kan være Tale om ved det ubeskuede Indre-Selv, en Bevidsthed af ligesom mere selvfølende, haandgribelig Art.

Medens Ordet „Selv“ uden nærmere Betegnelse altsaa ikke kan bruges som Konvergent, — der maa i Konvergenten ligge en udtrykkelig Angivelse af et bestemt Slags Selv —, faa vi en særdeles god Benævnelse for X'et i Udtrykket „Forselv“ *).

---

*) Omvendt bliver Udtrykket „Indre-Selv“ at føje til Rækken af Y-Konvergenterne. Det kunde stilles ved Siden af „Egentligheden“, hvortil det meget nærmer sig.

Forselvet er det, der glemmes i Selvforglemmelse, suspenderes ved Rystelse og nedlægges i Selvformindskelse, Forselvet er det transitive i én, der paa hæmmende Maade gjør sig gjældende i hele den foreliggende Iagttagelsesrække. Paa lignende Maade kan man danne forskjellige mere eller mindre praktisk brugbare Udtryk ved til Forstavelsen Selv- at føje Endestavelser, der nærmere betegne, hvad Slags Selv man mener. Udtrykket „Selvførhed“ er allerede benyttet. Andre Ord af lignende Art ere „Selvmægtighed“ og „Selvduelighed“. I de her benyttede Tilføjelser ligger noget transitivt, der nødvendig maa pege hen paa Forselvet. Paa lignende Maade er Misforstaaelsen ikke mulig ved Ord som „selvhaven“ eller „selvfri“. Eftersom Forselvet er det eneste variable af de to Selv, det eneste, som der altsaa kan være Tale om at „have“ eller „ikke have“, (Indre-Selvet var jo altid til Stede i samme Skikkelse), maa slige Ord indeholde tilstrækkelig Vejledning til deres Forstaaelse.

En herhen hørende, særlig brugbar Benævnelse haves i Udtrykket Selvfang, som er hentet fra Talemaaden „at tage sig selv fangen“. Da Forselvet er det eneste Selv, der kan mangle, og selvfølgelig ogsaa det eneste, der kan „tages fangen“, er Betydningen af sligt Ord egentlig given ved det foregaaende; men vi komme til en finere Forstaaelse deraf ved ligesom at opbygge det paa mere selvstændig Maade. Lad os gaa ud fra det Pag. 109 omtalte Fodfæste. Et saadant Fodfæste beror aabenbart paa Fang (se Pag. 99), men et ejendommeligt Slags Fang. Uden mindste Hensyn til det foregaaende fristes man her til at indføre Ordet Selvfang. Der er noget ved X-Egenskaben, der minder om at have fat i sig selv, ligesom en Kat har, naar den bider sig selv i Halen, noget reflexivt, i sig selv tilbageløbende. Naar en Mand sidder hensunken ved en Kilde, ganske selvforglemt, og pludselig farer op ved at komme til at se paa sit Ur, saa kan man ikke tænke sig noget anskueligere

Billede at bruge end det, at Manden ligesom griber fat i sig selv (i sit Forselv).

Selvfang ledsager paa en mærkelig Maade alle faste Fang. Det er, som om det at føle noget omgivende og at føle sig selv hørte sammen paa lignende Maade som Kraft og Reaktion. I det man (Pag. 99) føler Jorden med Stokspidsen, føler man ligesom sig selv. Spørger man sig: „Sover du eller er du vaagen“? har man intet andet Middel til at afgjøre sin Tvivl, end ved at se rundt paa Stole og Borde i Stuen. Man faar ligesom sit Fodfæste i Reaktionen fra Tingene. Stundum kan man se og se; man kan ikke „samle sig“; det kan være, som om Fodfæstet manglede én, som om man ikke kunde finde noget at „sætte fra paa“. Alt tyder paa Nødvendigheden af Tingsfang til Selvfang. Der er dog ingen Nødvendighed for at identificere disse Ting. Vi skulle siden komme til at belyse en mulig Sammenhæng imellem dem.

Udtrykkene Fatning og Besindelse komme Selvfang nær, og ere ligeledes brugelige som Konvergenter for X'et.

3) Efter dette Felttog mod „Selvet“ kunne vi fatte os kort om en tredje Konvergent „Personlighed“. Det er indlysende, at der ogsaa herved maa blive den selv samme Tvedeling at foretage, at man kommer til at skjelne mellem en indre objektiv og en ydre subjektiv Personlighed, svarende til de to Arter af Bevidsthed. Ogsaa her er den subjektive (hæmmende) Form den mest bekjendte og fremtrædende, den man i ni af ti Tilfælde tænker sig ved Brugen af Ordet; men man kan dog altsaa ikke ganske i Almindelighed — uden nærmere Tilføjelse — opstille „Personlighed“ som noget for Mulighedsværdi skadeligt; der gives en Art — om end en sjælden forekommende — som er gavnlig.

4) Sluttelig fremføre vi Udtrykket „d e n d é l t e" Beskaffenhed (B a a d e — o g). Der er noget ejendommeligt délt ved X-Egenskaben paa lignende Maade, som der var noget egentlig ved Y-Egenskaben. Ligesom den egentlige Virksomhed (det strakte Hug, Latteren af Hjærtet) var karakteristisk ved en vis Handlen „fuldt ud" eller „for Alvor", — man var ikke dels her og dels dér, men paa det enkelte Punkt med hele Indsatsen —, saaledes knytter der sig til X'et altid en vis F ø l e l s e a f R e s e r v e, Følelse af at kunne mere, „hvis man vilde". Slig Reservefølelse staar i Forhold til Forselvets hele Natur. Opgives Reserven, saa falder Forselvet. Et voveligt Spring af yderste Evne (uden Reserve) er selvforglemmende.

Man kan forklare sig den délte Natur af al Forselvsvirksomhed derved, at Forselvet skal svare Tribut til Indre-Selvet. Forselvet skal beskues af Indre-Selvet, og da intet kan gjøres gratis, maa Undersaatten betale den til Revisionsarbejdet nødvendige Fortæring. Men derved bliver jo Virksomheden délt, i det noget gaar til indre, andet til ydre Arbejde. Det eneste Tilfælde, hvori et Forselv skulde kunne komme til at virke udélt, skulde være det, hvor Indre-Selvet var saa tilgroet, at det forholdt sig som manglende. Ligesom man kan finde Mennesker, der synes blottede for Samvittighed, saaledes kan man finde Mennesker, hvis Indre-Selv er saa tildækket og tilgroet, at det synes ganske utilgængeligt og indtil videre maa betragtes som ikke existerende. Saadanne Mennesker synes lutter Forselv, og deres Virken og Tragten, hvori man ser hele deres aandelige Indhold gaa op, synes udélt; men egentlig er jo Forselvet hos dem ikke længere Forselv; thi naar der kun er ét Selv, er Forselvet paa en Maade blevet til Indre-Selv. Saaledes forholder det sig med mange.

Vi gjøre opmærksom paa, hvorledes alle disse Konvergenter for X-Egenskaben staa i øjensynlig Modsætning til Y-Konvergenterne. For saa vidt som man altsaa kan faa Sikkerhed af

Tilnærmelser, maa man drage den Slutning, at de to Rækkers Grundegenskaber simpelt hen ere hinandens Modsætninger ligesom Varme og Kulde, at den ene kun bestaar i den andens Ophør. Saaledes fortsætte og komplettere de to Rækker da hinanden; saaledes føjer hele Samlingen sig sammen til én eneste Grundiagttagelse.

Almindeligt Resumè.

Resultatet af vor Indsamler-Methodes Anvendelse paa Spørgsmaalet om Mulighedsværdi er altsaa i faa Ord følgende:

1) Tilstedebringelsen af et Mosaikbillede, der danner ligesom det originale Aktstykke for Udledelse af Love for Mulighedsværdi, Kildeskriftet, hvori Lovene foreligge beskrevne paa ufejlbarlig Maade i Natur-Grundsproget. Til sligt Kildeskrift bør der altid vendes tilbage; derfra bør ethvert nyt Spørgsmaal, enhver Tvivl hente sin Afgjørelse.

2) Mere individuelle Forsøg paa Tydning og Oversættelse af sligt Aktstykke. Disse samle sig derom, at der i et Menneske væsentlig bør skjelnes mellem to Slags Virksomhed, en Naturvirksomhed (objektiv Virksomhed) og en specifik menneskelig Virksomhed (subjektiv Virksomhed):

Naturvirksomheden er Betingelsen for Fremkomsten af de nye Rørelser. Den fortjener for saa vidt Navnet „Indskydelsesvirksomheden". Indskydelser kunne ikke vilkaarlig bringes til Fremkomst, men ere af vegetativ Natur, voxe frem ligesom Spirer af Jorden. Hélt nye Tanker, Følelser og Stemninger maa indgives én*).

*) Sammenlign hermed Loven om Kraftens Vedligeholdelse i Fysiken, i Følge hvilken ingen ny Virksomhed kan begynde noget Sted uden at være fremkaldt „andensteds" fra (Indskydelse).

Den specifik menneskelige Virksomhed virker modarbejdende Mulighedsværdi og fortjener, saa længe man alene ser hen til denne, Navnet „Hæmningsvirksomheden“. Den er derimod fremmende i Henseende til Flidsvirksomhed (Arbejde). Det, man nærmest skulde kalde Regeringen i et Menneske (Vilkaarligheden), kan arbejde, udrette og virke, men har intet som helst at gjøre med de nye Tings Frembrud.

Da nu Frembringelsen af nye Ting (Spiring) er det karakteristiske for Liv, hvorimod Arbejde kan sés udført af enhver død Dampmaskine ved blot inertisk Videreføring af Kræfter, bliver ovenstaaende Resultat ensbetydende med, at der i Mennesket maa skjelnes mellem en levende*)

---

*) Ordet „levende“ maa selvfølgelig ikke her forstaas i hin ældre mystiske Betydning, hvori man ved Liv tænkte sig noget, der i Modstrid med Loven om Kraftens Vedligeholdelse kunde frembringe Virkning af intet. I den Betydning kan man vel gaa ud fra, at Ordet ikke existerer mere i Videnskaben. Den moderne Fysiologi viser stedse tydeligere, at alle Livsfænomener bestaa i Omsætninger af de samme fysiske og kemiske Kræfter. I saa Fald gives der ikke noget „levende“ i hin gamle Betydning og altsaa heller ikke noget „dødt“. Men paa samme Tid, som Ordene fortrænges fra en ældre Betydning, maa det være berettiget at definere dem paa en ny Maade, og her lader det sig da vist næppe tænke, at de skulle kunne faa anden Betydning end den, vi netop tillægge dem, naar vi knytte „levende“ til Indskydelsesvirksomheden og „død“ til den Virksomhed, der arbejder uden Bibringelse af ny Paavirkning, altsaa for saa vidt i Følge Inerti.

Det egentlig ejendommelige for Liv bliver derefter altsaa, at en vis Tænding „gives“ én, hvorimod den døde Virkning frembringes uden Indskydelse (for saa vidt selvforaarsaget) ved Hjælp af de Betingelser, man allerede har i sig (en Art Inerti). En Attraa kan kaldes levende, en Vilje ikke. I selve Virksomhedens Resultat er der aabenbart ingen væsentlig Forskjel; men i det ene Tilfælde **kommer** noget til Stede i én, som i det andet **er** til Stede.

I øvrigt bemærkes, at hvis nogen Læser skulde finde Betænkelighed ved Brugen af Ordene „levende“ og „død“, er der selvfølgelig ingen som helst Nødvendighed for at indføre dem. Man har jo Ordene Indskydelsesvirksomhed og Hæmningsvirksomhed (i sidste Instans Bogstavbetegnelserne Y og X).

og en død Virksomhed, der virke jævnsides, den døde i den levendes Tjeneste, samt at *Mulighedsværdi fremmes enten ved at værne om den levende Virksomhed eller ved at modarbejde den døde* (vise den tilbage, inden for passende Grænser).

Theori.

Intet Resultat er fuldstændig færdigt, før det har opnaaet en saadan Form, at det synes umiddelbart indlysende, og man fristes til at udbryde: „Ja, det kunde man i Grunden strax have indsét“. Derved faar det først sin Indlemmelse i „egentlig“ Sandhed. Ikke al Sandhed er egentlig. Man har Sandheder saa underlig vendte paa Hovedet og tagne med Vold, at de kun med Møje indses og halvt have tabt deres Værd. Man har fysiske Love, der ved første Færd — skjønt rigtige — have sét ganske ubegribelige og forunderlige ud, men som senere ved en anden Belysning bleve saa overraskende simple, at de næsten ikke syntes at behøve Bevis eller synderlig Omtale. Saadan skal det aabenbart være; er Sandheden ikke af slig Beskaffenhed, inkarnerer den sig ikke i én, faar ingen praktisk, i hvert Fald ingen folkelig Værdi.

Men til en simpel Opfattelse udkræves først og fremmest, at man enten indsér Grunden til det foreliggende Fænomen eller, — hvor tilstrækkelige Bevismidler i saa Henseende i Følge Sagens Natur ikke kunne haves —, dog i alt Fald øjner en sandsynlig Sammenhæng.

Hvad der i det foregaaende navnlig kunde ønskes belyst, er Hæmningsvirksomheden. Hvorledes kan subjektiv Virksomhed virke hæmmende? Hvorfor skal der overhovedet være noget, der er hæmmende? Det syntes langt bekvemmere, naar Hæmning slet ikke forekom. Hvori ligger Nødvendigheden af et Aag, der tilsyneladende kun er skabt til Skade og Plage i Naturen, til at rejse Modstand og Tryk alle Vegne? Intet er jo dog omsonst. Hvorfor staar endelig Hæmningsvirksomheden netop i Forhold til det subjektive?

Efterfølgende Theori søger, i det den ligesom afgiver en forbindende Ramme for alle disse Spørgsmaal, at paavise i alt Fald Muligheden af deres Besvarelse ved Hjælp af simple fysiske Love. Hvor

vidt den er mere end et blot Tankeexperiment, et Huskemiddel, der kun maa hjælpe til at samle Resultaterne i en enkelt Forestilling, maa staa hen, — man har Ret til at indvende, at Samlingen hverken er righoldig eller omfattende nok til at kunne tjene som Grundlag for almindelige Theorier —; men vist er det, at den har meget for sig, og at den overalt passer fortræffelig med Erfaring.

Theorien bygger paa den Pag. 117 nævnte og som Resultat af Samlingen fremgaaede Adskillelse mellem to Slags Virksomhed i et Menneske, en Indskydelsesvirksomhed og en Hæmningsvirksomhed. Støttet paa den Erfaring, at Arbejdsvirksomhed altid ledsager sidstnævnte, søger den at inddrage Hæmningsvirksomheden under de for Arbejde gjældende bekjendte Naturlove, samtidig med, at Indskydelsesvirksomheden holdes borte som noget ganske for sig, paa hvis Forklaring der ikke gjøres mindste Forsøg, — den bruge hvilke Kræfter og følge hvilke Love, den vil —. Vi gaa ud fra, at saa længe Talen kun er om Arbejde, maa dette udvikles paa samme Maade, hvad enten det sker i et menneskeligt Legeme eller i en Maskine. Ingen gjør Forskjel paa den Arbejdsénhed, der udgaar fra en Arm, og den, der udgaar fra en Dampmaskine. Den menneskelige Organisme frembringer sin Arbejdsmængde under Tab af Varme og Forbrug af Kul ganske som andre Maskiner. Hvorfor skulde Frembringelsen ikke begge Steder ske ved lignende Midler og under Styrelse af de samme Naturlove?

Det ligger herefter nær at sætte Hæmningsvirksomheden i Forbindelse med det almindelige Reaktionsprincip. Ingen Kraft kan arbejde uden Omgivelse af reaktionsydende Hindringer (Hæmninger) i de Modstanden modsatte Retninger. Betragt en Mand, der triller med en Bør paa Gaden. I Fald han ikke havde Fodfæste, i Fald Jorden ikke ydede ham Reaktion, kunde han intet udrette. Det Sidetryk, han udøver mod Børen, udøver hans Fod i modsat Retning mod Jorden. En Hæmning (mod Fodens Gliden) er en nødvendig Betingelse for Arbejde. Forholdet bliver tydeligere ved en Vandmølle. Betingelsen for, at Vandet her kan komme til at udvikle Arbejdsmængde, er den, at det bringes til at falde, at man ved en Dæmning stuver det op til en vis Trykhøjde; men deri ligger jo netop en Hæmning mod Kraftens Fremtrængen. Hvis man ikke ved saadan Hæmning bragte Vandet til at lide af Bestræbelse, kunde det intet udrette. — Jo mere bevægeligt det Medium er, hvortil Kraften er knyttet, desto mere er Indeslutning (Hæmning) nødvendig. Man tænke

sig Dampkraft. Dampen maa omgives med en helt lukket Kjedel, en fuldstændig Skal af Hæmning paa alle Sider, før den kan faa Arbejdsdygtighed (Spænding). Under Arbejde aabnes denne Skal delvis i enkelte Retninger ved Hjælp af passende Ventiler (Kanaler). Lignende Forhold maatte tænkes, i Fald Elektricitet, ubekjendte vitale Kræfter eller hvilke som helst andre „løbende" Former for Arbejdsmængde skulde anvendes som Bevægekraft. Deres Udbredelse maatte hindres i alle Retninger, undtagen netop i den, hvori de skulle virke. Var dette ikke Tilfældet, vilde de simpelt hen gaa deres Vej uden at arbejde.

Heri ligger en naturlig og utvungen Forstaaelse af Hæmningsvirksomheden. Antag blot en vital Kraft i et Menneske analog med Dampen i en Dampkjedel, — kald den „Vitaldampen" eller slet og ret „Dampen" —, saa er Hæmningsvirksomheden den Indeslutning, der omspænder denne Damp paa alle Sider, ligesom Dampkjedlen omspænder Vanddampen. Den Indeslutning, der holder en Kraft fangen, maa aabenbart ogsaa være den, der giver den fri, naar den skal være fri, og lukker af for den, naar den ikke skal arbejde længere, som i det hele taget regerer Kraften og raader over dens Bevægelse. Dér have vi da Forklaring paa Hæmningsvirksomhedens inderlige Sammenhæng med det subjektive (Regeringen).

Er Tilstedeværelsen af en saadan Damp ved nærmere Eftersyn i Grunden ikke temmelig given? Men véd, at der under Arbejde virkelig udstrømmer noget af Arbejderen (Arbejdsmængde), noget, der er hæmmet af Kul, Kvælstof, Ilt og Brint o. s. v., der ligefrem kan gjøres til Gjenstand for Maaling som enhver anden Substans. Dette noget, denne Kraftsubstans, maa have været til Stede i én i Forvejen *), enten i løbende Form eller saaledes opsparet i latent Form, at den i hvert Øjeblik kunde antage den løbende Form paa lignende Maade, som Vandet i en Dampkjedel i hvert Øjeblik, — efter som Dampforbruget fordrer det —, kan antage Dampform.

*) Lige saa lidt, som der existerer et perpetuum mobile, lige saa lidt bliver Arbejdsmængde nogensteds skabt. Der er stedse kun Tale om Flytning. Naar et Stykke Kul brænder, skabes derved ingenlunde Arbejdsmængde. Den var i Forvejen i Kullet, selvfølgelig i latent Form; det er Fortidens Solvarme, vi sé komme frem paa Ildstedet. Hvad der sker ved Forbrændingen, er kun, at Arbejdsmængde forlader en latent, usandselig Form og antager løbende Form for gjennem Dampmaskinen eller andre Mellemled at flytte sig hen i en ny latent Form.

Men der er jo Dampen. Mere behøver Theorien ikke. Den nærmere Beskaffenhed af denne udstrømmende Kraftsubstans, — om det er Varme, Elektricitet eller en splinterny Form af levende Kraft — kan være os ganske ligegyldigt. Enhver løbende Form af Arbejdsmængde maa altid behøve Indeslutning (Hæmning) for ikke at gaa sin Vej, for at kunne styres og drives, hvorhen det fordres.

Talen om Damp har i mange Henseender noget overordentlig tilfredsstillende ved sig. Der er tit noget i én, der levende minder om et saadant Bevægelsesindhold og en Indeslutning deraf. Føler man ikke Trykket og Spændingen i sig? Se paa den gamle Mand, der ryster paa Hænderne. Hvor tydeligt spores ikke Spændingen her! Kjedlen er utæt. Dampen bryder ud, hvor den ikke skulde. Kun, naar den gamle hviler, ryster han ikke. Saa har han ingen „Damp oppe“. Og føler man ikke, hvorledes der er noget indelukkende ved Hæmningsvirksomhed, Beflitning. Etablering o. desl., stundum noget tungt og knugende (Arbejde, Samvittighed), omvendt noget aabent og let ved alt, hvad der hedder Suspension og Slip. Tænk paa Hvile. Man siger, at Folk ere længere om Morgenen; hvor forstaaeligt, at man kan udvide sig under Hvilen! Alt indsnævrende er ligesom borte. Eller tænk paa Stemningen ved Eremitagen (69) eller ved hin Mose (38); der er noget ejendommelig uindsluttet i slige Øjeblikke.

Er Antagelsen af en „Vitaldamp“, indesluttet af Hæmningsvirksomhed, slaaet fast, kunde det være hensigtsmæssigt at anstille nogle orienterende Betragtninger og at forfølge Konsekvenserne af en saadan Antagelse.

Damp og Hæmningsvirksomhed staa som to Antagonister over for hinanden. Der er en stedsevarende Bryden imellem dem, en Bryden, der ligesom opfylder enhver Fiber, og som aldrig kan mangle, selv om den overses. I Dampen ligger det egentlige Væld af Kraft, der ligegyldig for Retning virker ud til alle Sider: den er den positive Virksomhed. Hæmningsvirksomheden, Midlet, hvorved det styrende og ledende i én (Subjektiviteten) bringer Kraften i Spænding er udelukkende negativ. For saa vidt kan man sige, at Dampen er den stærkeste af disse to Antagonister, som dens Spænding kan stige uden bestemt Grænse, hvorimod Hæmningsvirksomheden i Følge Sagens Natur kun kan opnaa et vist Maximum, (enhver Kjedel kan sprænges). Der kommer altid et Punkt, hvor den indesluttede Damps Spænding stiger saa højt, at Hæmningen maa vige. Saa driver den

sine Modstande foran sig, som Dampen driver Stemplet i en Dampmaskine; der opstaar en Strøm af levende Kraft, som er uadskillelig fra Tilværelse. Tag med en Arm, der føler Trang til Motion, paa en Modstand; er det ikke som man mærkede den levende Kraft strømme igjennem den ud paa Modstanden? Forholdet er ganske som i en Maskine; og hvorledes skulde det i Grunden kunne være anderledes? Arbejde er Arbejde, hvor det saa end forekommer.

Lad os tage en Dampmaskine for os og betragte den i hele dens Virkemaade gjennem alle Tilfælde med stadigt Hensyn til Mennesket.

Betragt et Lokomotiv, der skal ud at kjøre, som sydende og dampende staar forspændt foran Toget, ventende paa Afgangssignalet. En ejendommelig dyb Dundren, en tilsyneladende let Sitren lader én ligesom ane en ængstelig høj indre Virksomhedstilstand. Det staar som det ventede med Utaalmodighed, som om det ikke havde Hvile paa sig. Hvile er jo ogsaa kun mulig, naar Damp og Hæmning begge samtidig, som efter fælles Aftale, nedlægge Vaabnene, og dette er saa langt fra her at være Tilfældet, at de tvært imod holde hinanden haardest i Skak. Jo længere Toget holder, desto værre bliver Forholdet. Dampudvikling sker jo stadig, og Forøgelsen af Dampmængden giver større og større Spænding. Til sidst maa der aabnes for én eller anden lille Ventil, for at lidt Damp kan strømme ud (Man kommer til at tænke paa et Menneske, der i lignende ledige Øjeblikke trommer med Fingrene paa Bordet eller ser ud ad Vinduet). Naar Signalet gives til Afgang, ophøre alle slige Sideudløb. Det før hvæsende og sydende Lokomotiv bliver nu paa en Gang ganske stille. Naar der skal arbejdes, maa alle overflødige Udløb lukkes, og kun det eneste, hvorigjennem Kraften skal føres hen paa Modstanden, holdes aabent. Saaledes er det just i Mennesket. I det Øjeblik man giver sine Muskler Befaling til at tage fat paa en svær Ting, f. Ex. en Byrde, der skal løftes, er det, som alle overflødige Udløb lukkede sig, man tilbageholder endog Aandedrættet i sin Iver for at afspærre alt. Nødvendig er slig Aflukning vel ikke, — man vilde kunne arbejde med adskillige aabne Kraftudløb —, men det vilde være uøkonomisk ikke saa vidt muligt at koncentrere Dampkraften. En Feriegjæst, der kommer ud til Høstfolkene og morer sig med at deltage i deres Gjerning, arbejder ofte paa slig uøkonomisk Maade; men han kan heller ikke holde ud i Længden. Skulde han blive ved Arbejdet, vilde han ogsaa med Tiden blive nødsaget

til at lukke alle overflødige Udløb, til at slaa ind paa Arbejdets indsnævrede Stemning, der saa ofte gjør det tørt og kjedeligt.

Omsider gaar Toget. Interessant er det at se, hvorledes Stængerne i Lokomotivet begynder at røre sig, bevægende sig imellem hverandre. Det er, som om at et stort Leddyr (en Hummer) begyndte at sprede sine Lemmer. Dorsk og langsom skyder Stempelstangen sig ud af sin Bane, saa langt den kan komme, vender den store Krumtap for atter med sej Langsomhed at trække sig ind i sit Hylster. I det Hensigten med Bevægelsen tydelig spores, faar den Udseende af en Livsytring. Mærkelig er den Evne, Lokomotivet har til, som man ofte udtrykker sig, at kunne „gaa af sig selv", det vil sige fortsætte sin Virksomhed uden Menneskehjælp, naar det én Gang er sat i Bevægelse. Maskinen bevæger selv sine „Glidere", ved Hjælp af hvilke Dampen paa hensigtsmæssig Maade vexelvis ledes ind paa den ene og paa den anden Side af Stemplet, den pumper selv Vand ind i sin Kjedel (drikker), den puster selv til Trækket i Skorstenen (drager Aande), ja vilde man indrette et Lokomotiv saaledes, at det med visse Mellemrum kastede Kul ind paa sit Ildsted (spiste), maatte det kunde foretage meget lange Udflugter uden mindste Indblanding fra nogen Fyrbøders Side. Lokomotivet har, hvad man kunde kalde m e k a n i s k S u b j e k t i v i t e t. Det kan indvirke paa sig selv (Selvfang)*), er i Stand til at a n v e n d e e n D e l a f s i n K r a f t t i l F r i g j ø r e l s e n a f e g n e K r æ f t e r. Ogsaa heri ligger en fuldstændig Overensstemmelse med Forholdene i et Menneske. Menneskets Subjektivitet er jo ogsaa af mekanisk Natur. Det er det, som Samlingen har vist, at Beflitning, Etablering, ydre Personlighed og alle disse subjektive Fænomener staa i Forhold til Arbejdsvirksomhed alene, ere uden Slægtskab med Indskydelsesvirksomheden, det levende i Mennesket. Menneskets Subjektivitet, siger Samlingen, er en Funktion af den selvsamme Virksomhed (Arbejdsvirksomhed), der virker i Lokomotivet. Den er ganske at parallellisere med Loko-

*) Talen om Selvfang føjer sig her paa en illustrerende Maade til Pag. 113, hvor man var i Forlegenhed med at se Forskjel paa Selvfang og Fang ganske i Almindelighed. Man fristedes til at antage ethvert Fang for et Selvfang. Ved Lokomotivet forholder det sig saaledes, at Selvfang og Fang ikke ere identiske, men at ethvert Fang er ledsaget af et Selvfang. Lokomotivet kan jo slet ikke røre sig, uden at Glidere o. s. v. strax tillige sætte sig i Bevægelse. Man kunde paa saadant Grundlag vende korrigerende tilbage til hin Betragtning.

motivets mekaniske Subjektivitet. Begge ere døde Virksomheder. Ligesom der ikke ligger noget levende deri, at kunne anvende en Del af sin Kraft paa Frigjørelsen af egne Kræfter, ligesom der overhovedet ikke er Liv i Naturens „levende Kraft" (Arbejdsvirksomhed), saaledes er der heller ikke Liv i hvad Form, denne Virksomhed kan antage i Mennesket. Subjektiviteten er den mærkeligste og skjønneste Form af Arbejdsvirksomhed; men til Livsvirksomhederne hører den ikke; Lokomotivet har ganske tilsvarende.

Forskjellen mellem Mennesket og Lokomotivet (det levende og det døde) kommer først frem i Indskydelsesvirksomheden, (Pag. 117). Til denne Menneskets ypperste Virksomhed har Lokomotivet intet tilsvarende. Ingen Maskine, den være nok saa fuldkommen, kan faa Indskydelser. Hvad Hensigt, vi se i den, ligger i døde Baner, hvad Bevægelse, den udfører, skriver sig fra døde Kræfter. Nye Baner, nye Bevægelser kunne ikke opstaa saaledes som i det levende Væsen. Sætte sig selv i Gang, standse sig selv eller tage nye Bestemmelser, kan den døde Maskine ikke, og dertil vil det stedse være umuligt at oplære eller indrette den. Her maa til alle Tider blive en dyb Kløft mellem, hvad Maskinen og hvad det levende Væsen formaar.

Indskydelsesvirksomheden har ved Lokomotivet et tilsvarende i Lokomotivføreren. Han er just paa Lokomotivet, hvad hin Virksomhed er i Mennesket. Fra ham komme de nye Rørelser (Indfaldene). Naar vor store Maskinpersonlighed midt i sin tilsyneladende ustandselige, energiske Fremadstræben paa Foranledning af f. Ex. et Stoppesignal pludselig forandrer Plan og faar en ny jærnfast Vilje, den at ville staa stille, saa er det ham, der har rørt ved en lille Hane i dens indre Dele. Sligt Arbejde kan Maskinen ikke selv udføre. Indskydelser maa komme fra Kræfter, der ere Maskinen helt fremmede. Indskydelser maa gives den. Saaledes var det just, det hed om Subjektiviteten i Mennesket; den kunde heller ikke indlede nye Rørelser; Indskydelser maatte ogsaa her gives; men til Forskjel fra Maskinen var det saa, at Mennesket indeholdt den givende Virksomhed i sig ved Siden af den subjektive. Tage vi Lokomotivføreren med som integrerende Del af Lokomotivet, saa er Overensstemmelsen mellem Lokomotivet og Mennesket i enhver Henseende atter fuldstændig. Saa har man begge Steder den samme Grundejendommelighed, at der er to Slags Virksomheder, der ligesom arbejde jævnsides, fremmede for hinanden i deres Udspring, men uadskillelig

knyttede til hinanden i deres Virkning, en levende, som alene skaber og indleder de nye Rørelser, og en død, der kun virker til Fortsættelse af den Mulighed, der én Gang er anvist, som alene udfører og forplanter (Omsætningsvirksomhed, Inertivirksomhed).

De fleste Mennesker leve med meget ufuldkomne Forestillinger om Grænsen mellem det levende og det døde. Dette, at en hél Side af Menneskets Virksomhed og tilmed den i det daglige Liv mest fremtrædende skulde være død Natur, er en Tanke, hvorpaa de fleste enten slet ikke indlade sig, eller paa hvis allerbageste Forstaaelse man i hvert Fald ligesom „lurer“. Skjævheden i den almindelige Opfattelse er i saa Henseende let forklarlig. Den skriver sig ingenlunde blot derfra, at de fleste fra Barndommen af ere blevne vænnede til stiltiende at forudsætte, at alt, hvad der er i Mennesker og Dyr, er af levende Natur, men langt mere fra forskjellige vildledende Forhold. Vi have allerede berørt, at det sig bevægende Lokomotiv lignede et levende Væsen; Arbejdsvirksomhed har, selv hvor den træffes uden for Organismer, noget vist levende ved sig („levende Kraft“ i Fysiken); man kunde tale om et vist „subjektivt Bedrag“, der overalt knytter sig til dens Fremtræden. De gamle henlagde Liv i Vind, Bølger o. desl.; allerede den simple Bevægelse kan sætte Fantasien i Virksomhed. Hvor meget mere maa det ikke gjælde om Bevægelsen „af sig selv“ hos Lokomotivet! Gaa langs op ad en Jærnbane, naar et Tog kommer farende. Selv om man gaar i fuldkommen sikker Afstand, kan man næsten ikke undgaa at blive greben af en vis uhyggelig, halv overtroisk Følelse. Man synes at se et rasende Uhyre. Og dog ser man det maaske hver Dag, kjender dets hele Indretning og véd, at det er bygget af Jærn og ved Menneskehænder. Helt anderledes vilde det vel stille sig, hvis man var en fremmed, der aldrig tilforn havde sét Lokomotiver, og i hvor høj Grad anderledes maa det saa ikke stille sig, naar man staar over for den menneskelige Maskine, der er uendelig mange Gange mere fuldkommen og sammensat, som ikke er bygget af Menneskehaand, og om hvis maskinmæssige indre Indretning de fleste i vor Tid — mangen Gang de forholdsvis dannede — kun besidde den tarveligste Kundskab. Hvor forberedt bør enhver ikke være paa subjektivt Bedrag i uhyre Maalestok over for en saadan Maskine!

Og dog, maa vi her strax tilføje, er dette ikke det eneste vildledende Forhold, hvormed man har at strides. Der er et andet, der næsten er værre; det er den i Mennesket forekommende inderlige

Blanding af de to Virksomheder, en Blanding, der ofte gjør det højst vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at filtre dem ud fra hinanden. Ved Lokomotivet fandtes denne Vanskelighed ikke. Ganske vist greb Virksomhederne ogsaa her ind i hinanden; men det skete paa en saadan Maade, at man aldrig tabte Forskjellen af Syne. Man saa' jo Lokomotivføreren staa dér bagest ganske adskilt fra Maskinen, man vidste, at han kunde forlade den, hvad Øjeblik han vilde, og man saa' ham skrue og dreje, hver Gang Maskinen skulde fatte en ny Bestemmelse, saa at det slet ikke kunde misforstaas, at han var Skyld i Forandringen. Ganske anderledes stiller det sig i Mennesket, hvor Maskinføreren er usynlig, hvor han saa at sige er indelukket i og groet fast til Maskinen, og hvor hans Virksomhed er saa mangfoldig, at Maskinen egentlig aldrig noget Øjeblik overlades til sig selv uden Paavirkning. Hvis der var en saa inderlig Indgriben mellem de to Virksomheder ved Lokomotivet, vilde man sikkert allerede ofte dér komme stærkt i Knibe med Tydningen af mange Fænomener. Hvor let kan det da ikke tænkes, at man, uden at se Grænse mellem det levende og det døde, kommer til at slaa det hele i Hartkorn og kalde det Liv altsammen, eller maaske i materialistisk Iver gaar til den modsatte Yderlighed og kalder det Død altsammen.

Intet er dog saa vigtigt som at komme til en nogenlunde sund Opfattelse i denne Henseende, naar man ikke vil bedrages paa en uhyggelig, næsten ængstelig Maade; thi der er noget ængsteligt ved ikke at vide Forskjel paa det levende og det døde. Der foreligger her én af de smukkeste Opgaver, som en ung i sin private Tankeverden kan sætte sig. Man kan sige Opgave; thi Erhvervelsen af et blot nogenlunde analyserende Blik i dette Punkt er særdeles vanskelig, kræver lang Tidsanvendelse, omhyggeligt Studium og Øvelse. Den foreliggende Sandhed er (hvor den virkelig fremtræder som ny) ikke af den Natur, at det er nok at indsé den; man maa saa at sige daglig arbejde med den gjennem Aar, før man kan komme til at eje den, før man ret „føler“ dens Rigtighed.

Man kan raade dén unge, der føler Attraa efter at lade sig lede af Naturen, til at underkaste sig en Art sjælelig Kur med følgende to Øvelsesmidler:

a) at han jævnlig, naar som helst Lejlighed tilbyder sig, med Ex. 120—21 for Øje, nøje iagttager og studerer de store energiske Personligheder, som vi paa dette Sted have omtalt, vænnede sig til

at opdage Døden i dem, til at se, hvorledes deres stærkt fremtrædende ydre Individualitet hænger sammen med en allerbageste Stivning. Intet er saa belærende om Døden, som Studiet af saadanne Mennesker, intet vil saaledes lette Opdagelsen af det subjektive Bedrag og Slægtskabet mellem den subjektive Virksomhed og Lokomotivvirksomheden. Man kommer efterhaanden til at begribe, at det meste af hvad man sér hos Folk, er deres døde Sider. Det allerbageste Liv kommer egentlig kun glimtvis til Syne. Det, som man allerhyppigst til daglig tænker sig ved Manden N. N., Personligheden, Individet (Etatsraaden, eller hvad han ellers er), er det døde; det levende i én har Præg af Upersonlighed (Ex. 1 og 124). — Jeg sér i Tanken mangen Læser ærgerlig lægge Bogen fra sig ved Læsningen af sligt. Man er ofte indtil Fordom hildet i subjektivt Bedrag, og ved Berøring af Fordomme bliver man altid ærgerlig. En saadan Læser bør erindre, at vi her idelig og idelig bygge paa Fakta, at Fakta ikke bør bortkastes med Overlegenhed og Ærgerlighed, samt at vi, som før omtalt, her staa over for et Forhold, der kræver Øvelse og derfor behøver mere end et første Øjeblik til sin Bedømmelse.

b) at han dernæst vænner sig til at have Øje for, hvor overordentligt meget der minder om Mekanik i éns daglige Virksomhed, om en i éns Indre foregaaende Omsætning af rén livløs Natur, hvor mange Ting man gaar og foretager sig aldeles mekanisk uden mindste Spor af Indskydelse, blot fordi man skal gjøre noget og i Øjeblikket ikke sér Anledning til at gjøre noget andet (Mangel paa Indskydelse). Hvor tydeligt er det, at der ved saadan Virksomhed ikke er Tale om andet end en rén inertisk Fortsætten af ældre Livsindhold. Mangt et Menneske tilbringer saa at sige et hélt Liv i en vis dagligdags jævn Trav, saaledes at hvert Øjebliks Handling egentlig med Nødvendighed følger af det foregaaende og saaledes, at der ingensteds er synlig Brug for noget som helst andet end den selvsamme Omsætningsvirksomhed, som vi saa' ved Lokomotivet. Alt gaar paa en rolig og net Maade „af sig selv“ ligesom ved Lokomotivet. Det er fuldstændig den Slags Virksomhed, hvorfor der gjælder Formler. Det er overordentlig belærende og øvende daglig at have sin Opmærksomhed henvendt paa slige Forhold. Jo mere man sér, desto mere kommer man til den Erkjendelse, at man ikke til daglig lægger tilstrækkelig Mærke til Ringheden (Dødheden) af sine egne Motiver*).

*) En rigtig Opfattelse af disse Forhold griber paa en forunderlig righoldig Maade ind i éns hele daglige Betragtningsmaade af Tingene.

Er man i Begreb med at skjænke sig et Glas Vand paa Grund af, at man føler Tørst, saa er der intet til Hinder for, at man kan faa en Indskydelse, der bringer én til at lade være med at drikke; men uden nye Indskydelser kan man lige saa lidt undlade at fuldføre sin Hensigt, som Lokomotivet af egen Vilje kan standse midt i sin Fart. Uden nye Indskydelser, ere alle de mange kombinerede Bevægelser, lige fra det første Skridt hen imod Karaflen indtil Glassets Hensætning, ikke andet end forskjellige Omsætningsformer af den selv samme Strøm af Bevægelse, der løber igjennem Maskineriet. Det er rén Maskinvirksomhed, der passer sig selv, indtil Maskinisten griber ind. Man ser endog Folk gjøre sligt i Søvne. Tilvirkningen, Tilpasningen af Maskindelene, saaledes at de kunne faa denne Evne til at passe sig selv, sker møjsommeligt fra Barndommen af. Enhver af éns Handlinger, endog en vis Del af éns Tænkning — kun ikke Indskydelsesvirksomhed: man kan ikke direkte øve sig i at faa Indskydelser —, beror paa Øvelse. Men hvor der er Øvelse, er der ogsaa Mekanik.

Vi slutte Omtalen af Menneskets subjektive Virksomhed (Hæmningsvirksomheden, Pag. 120) med den Bemærkning, at hvis nærværende Theori om den er rigtig, erhverve de mekaniske Naturkræfter sig derved ligesom et hélt Territorium, hvorpaa man i Reglen slet ikke søger den. Det er en værdifuld Erobring. Selv om det allervigtigste og højeste stedse maa blive staaende som noget for Iagttagelse og Studium utilgængeligt, er det af stor Betydning, at

---

Stod man igjen paa Eremitagesletten (Ex. 8) og hørte paa de tusendtungede Raab, der fyldte saa lidt mod Himlen, vilde man tænke helt anderledes derom. Man vilde ikke længere sige, at det lød, som Døden var over dem; man vilde forstaa, at det virkelig var selve Døden (Lokomotivvirksomheden), der skreg i dem, eller i alt Fald i det væsentlige den, eftersom der i hin aandløse politiske, søndagsfade Stemning næppe kunde være Tale om synderligt Procentantal Liv. Man vilde vide, at det egentlige Liv aldrig ytrer sig med Skrig, lige saa lidt som noget spirer med Larm. Man vilde forstaa, hvorfor saa mange af disse Ansigter saa' raa og plebejiske ud, at det skrev sig fra Døden, der var i dem, og endelig, at det ikke var tilfældigt, naar det hele Fænomen fremkom her paa Eremitagesletten fremfor ved saa mangen anden Folkefest, hvori man havde deltaget uden sligt Syn paa Tingene. Det var just, fordi Døden maatte føles dobbelt, hvor den kom til at staa lige over for en om det uendelige, bestandige Liv vidnende glimrende Natur.

man ikke i det gaadefuldes Pulterkammer henlægger Ting, som man — ved lidt Betragtning — særdeles godt kjender, og af hvis Bekjendtskab man kan høste megen Nytte.

Angaaende Indskydelsesvirksomhedens (Indre-Selvets) Natur og Væsen kan Samlingen selvfølgelig intet udsige, og der lader sig vel overhovedet fra erfaringsmæssigt Standpunkt næppe noget sige derom; men ligesom man godt kan angive Lokomotivførerens Plads paa Lokomotivet uden at kjende hverken ham eller Lovene for hans Handlinger, saaledes vilde Theorien have et Hul, hvis den ikke i det mindste havde en Plads aaben til Indskydelsesvirksomheden, hvis den ikke kunde gjøre Rede for Stedet, hvor den ubekjendte Virksomhed greb ind i Maskineriet. Det kan den gjøre paa en særdeles smuk og utvungen Maade.

Den egentlige Forskjel imellem Indskydelse og Arbejde ligger i Nydannelsen. Vi have set, at Tænkning (Pag. 76), Bevidsthed, Selv og Personlighed alle kunne optræde saa vel i objektiv som i subjektiv Form; det samme lod sig vel sige om Følelse og næsten enhver Slags Livsytring. I selve Frembringelsens Art er der for saa vidt ingen Forskjel ved de to Modsætninger af Virksomhed; men Indskydelsen er den første spireagtige Begynden, den, der baner Vejen for en ny Evne, hvorimod Arbejde er Brugen af ældre Besiddelser, af Tanker, der før have været tænkte, Virksomheder, der før have været udøvede, kort sagt af tidligere existerende, fuldt udviklede Kapaciteter. I det nu Theorien udsiger, at Arbejde bestaar i en Dampudstrømning gjennem tilstedeværende Aabninger i Kjedlen (ældre existerende Aabninger), saa ligger jo deri, — uden at det næsten behøver at siges —, at Indskydelse maa bestaa i en Nydannelse af slige Aabninger eller Baner gjennem Kjedelvæggen. Det er dem, der ligesom spire frem, som begynde i sitrende Finhed ret som Naalestik for efterhaanden at udvikle sig til den Størrelse og Fasthed, som de maa besidde, for at der skal kunne drives større Dampmasser under Tryk gjennem dem, saaledes som det sker ved Arbejde.

Men længere end til saaledes at angive Stedet, hvor Indskydelsesvirksomheden ligesom lægger Haand paa Maskineriet, formaa vi heller ikke at komme. Hvorledes Spiringen nærmere gaar for sig, hvad det er, der foraarsager de nye Rørelser, om de fremstaa tilfældig, eller

om der er Love for dem og i saa Fald hvilke, — det er altsammen noget, der ikke kan besvares. Det er ganske umuligt at vide noget derom. Man véd kun, at Mennesket (det subjektive) ikke har nogen Indflydelse i saa Henseende; det maa i hvert Fald være Naturindflydelser, der gjøre sig gjældende. Stundum kunne saadanne spores og forfølges: Medens man gik langs Søen paa hin Aftentur, var den svagt belyste Vesthimmel med sin Nymaanering og den hele Omgivelse øjensynlig af en saadan vækkende Beskaffenhed, at den formaaede at sætte ligesom den Prik i Kjedelvæggen, hvorigjennem Dampen siden spirede frem. Til andre Tider unddrage Paavirkningerne sig vor Opmærksomhed; til atter andre maa hélt ubekjendte Indflydelser (det ubevidste) være raadende, saaledes naar Talen er om instinktmæssige Følelser.

Men lige saa vist som Mennesket (det subjektive) i direkte Forstand intet har at sige over den nævnte Banedannelse, lige saa vist udøver det, — som vi have sét (Pag. 89) —, indirekte en meget betydelig Indflydelse. Medens Gartneren paa direkte Maade ikke stod i mindste Forhold til Plantens Spiring, kunde han ad indirekte Vej paa utallige Maader gribe ind i dens Væxt, blandt andet hélt standse denne ved at skade Planten. Ogsaa denne Sammenhæng fremgaar paa en smuk Maade af Theorien. Var der strømmet en sjælelig Beflitningsfølelse igjennem én i hint Øjeblik ved Søen, vilde Kjedelvæggene have fortykket og hærdet sig paa samme Maade, som en Muskel gjør, naar den strammer sig, og have gjort en brat Ende baade paa Naalestik og Spiring. Spiring er kun mulig, saa længe Hæmningsvirksomheden vil lade den i Ro. — Theorien belyser i det hele taget paa en anskuelig Maade Afhængighedsforholdet mellem Indskydelses- og Hæmningsvirksomhed. De to Virksomheder, siger den, ere uadskillelig knyttede til hinanden samtidig med, at de dog staa som Modsætninger og stridende Parter (Kraft og Reaktion). Uden Hæmningsvirksomhed kunde der ikke være Tale om Spiring; thi saa var der intet at spire igjennem. Uden Hæmningsvirksomhed var der i det hele taget slet ingen Tilværelse. Kjedelvæggen (Hæmningsvirksomheden) er, om man vil, Konturen af Mennesket, den Begrænsning, hvormed dette ligesom afstikkes som noget særegent for sig fra den øvrige Natur, den Omslutning, uden hvilken Dampen vilde vejres hen i Rummet, og Mennesket flyde jævnt over i den øvrige Natur, hvor alt er Indskydelsesvirksomhed (Naturvirksomhed).

Uden Hæmningsvirksomhed kunde det kun lidt nytte, om Indskydelsesvirksomheden steg i det uendelige; thi der vilde ikke være nogen Person mere til at føre den ud iblandt Mennesker.

Dampen staar paa en ejendommelig Maade midt imellem begge Virksomheder. Den er det Medium, hvormed de begge virke, tilhører saa at sige dem begge, er éns for begge. Ingen Livsytring af nogen Art kan jo tænkes uden et Forbrug af levende Kraft. Ved begge udgaar en Dampstrøm af Kjedlen, men medens det ved Arbejdsvirksomheden sker som en Følge af Tvang, sker det ved Indskydelsen paa en vis ledet Maade af uvilkaarlig Art. Hvor Dampen gaar hen i Organismen, hvorledes og hvoraf den dannes i Kjedlen, under hvilke Betingelser begge Virksomheder maa standse af Mangel paa Damp, ere Spørgsmaal, der lige saa lidt behøve at vedrøre os her, som Spørgsmaalet om Dampens egen Beskaffenhed. Det gjælder kun her om at belyse Forholdet til Virksomhederne. Skulde Dampen kunne siges at være knyttet til nogen af disse i Særdeleshed, skulde det være til Hæmningsvirksomheden. Den indeslutter jo Dampen og har — ved at fremkalde Arbejdsstrøm — til enhver Tid det i sin Magt at indvirke paa Dampudviklingen. Noget saadant kan ikke siges om Indskydelsesvirksomheden. Indskydelsesvirksomhed synes ikke at medføre Dampudvikling, ja synes endog at kunne blive unyttig af Mangel paa Damp. For saa vidt udøver Hæmningsvirksomheden (stedse i indirekte Forstand) en endnu større Indflydelse paa Indskydelsesvirksomheden end før omtalt. Den har ligesom Nøglen til Spisekamret, hvoraf begge ere afhængige.

Man sér af Theorien, hvorledes Arbejde paa én Gang er hæmmende og dog uundværlig for Mulighedsværdi, hæmmende, fordi det navnlig i Længden gjør Kjedelvæggene grove og barkede, og uundværlig, for saa vidt som det betinger Tilstedeværelsen af Damp. Hvis Maskinen ikke jævnlig „gik“ og blev tvungen til at antage høj Spænding, vilde der ikke kunne holdes „Damp oppe“, og saa vilde der intet Medium blive til at trænge igjennem Naalestikket, naar Øjeblikket en Gang kom. Arbejdsvirksomheden er den fornuftige Bestyrer, der holder Pungen lukket og sørger for Indkomsten, Indskydelsesvirksomheden den forbrugende Ødeland, der kun giver ud. Sligt gaar ikke i Længden. En bestandig Fusen ud med Dampen gjennem saa store Aabninger som muligt fører med Nødvendighed til Ruin; ingen kan i Længden udelukkende leve hverken af Tanker eller

Drømmerier. Arbejde maa til. Man maa dukke sig i Subjektivitet for at forny sin Damp. Der maa hæmmes, før der kan fremmes.

At Arbejde kan „tænde“ (Ex. 99), stemmer ogsaa godt med Theorien. Man véd, at en Vandstrøm, der er i Fart i et Rør, virker sugende paa derfra udgaaende Sideledninger, i det den i sin Fart river med, hvad der indeholdes i disse; (der kan endog danne sig betydelig luftfortyndede Rum paa denne Maade). Ved en lignende Medrivning kan man let forklare sig, at der i Udløbet, hvor der er stærk Fart, kan ske Opbrud af nye Smaaveje, hvilke navnlig efter Beflitningens Ophør (i Mellemøjeblikke) kunne give Anledning til Nyvæxt.

Man kan vedblive med saaledes at fremdrage Forhold, der paa særdeles tilfredsstillende og anskuelig Maade lade sig forklare ved denne Dampkjedel-Theori.

Vi nævne endnu Barnets Overlegenhed i Henseende til Mulighedsværdi. Det er let forstaaeligt, at der igjennem svage Kjedelvægge lettere kan frembryde Spirer, lettere kan danne sig nye Udløb og Veje end gjennem tykke og stærke. Saa længe Jordskorpen var tynd, havde den indre Ild let ved at bryde igjennem paa ethvert Punkt. Ved Fortykkelsen henvistes den til bestemte Kratere (begrænset Mulighedsværdi, Befangenhed). Jo stærkere de Kræfter ere, der lukke Kanalerne (Hæmningsvirksomheden, Subjektiviteten), desto vanskeligere bliver det for fine indre Smaarørelser at bane sig Vej til Overfladen, størst Mulighedsværdi faas ved Lavtrykskjedlen, størst Arbejdsværdi ved Højtrykket.

Omvendt maa altid Mulighedsværdi blive ledsaget af en vis Barnlighed, Bøjelighed, Usikkerhed. Gjennem meget perforerede Vægge bryde let nye Spirer, der kunne føre Personen hid og did (en Bold for Indskydelser). — Fasthed og Sikkerhed fordre Evnen til at kunne forhindre nye Baners Dannelse. Det er en negativ Kunst; den, der har Mulighedsværdi, formaar kun vanskelig at lære den. Jo goldere Folk ere i Henseende til nye Spirer, desto lettere kunne de holde en uforandret Strøm vedlige, desto lettere have de ved at være „Jærnkarakterer“. Den megen Manddom kommer af Middelmaadighed.

Et andet Forhold, der ligeledes paa naturlig Maade kan bringes i Samklang med Theorien, er Fjendskabet mellem Bevægelsestilstand (Varme, Sitring) og Hæmningsvirksomhed. Det skriver sig dels derfra, at Varme (Ild under Kjedlen) udvikler Damp, der ligesom ud-

spænder Kjedlen, dels derfra, at Varmen blødgjør og optøer Kjedelvæggene. Hæmningsvirksomheden synes i Mennesket at være af stivnet Natur ligesom den Skal, der fryser om Kloderne, naar de fra det varme Moderlegeme kastes ud i Rummet. Det er fra Kulden, at Subjektiviteten har sin Styrke (jvnf. Etableringskulden Pag. 91). Varmen optøer; jo mere Varme, desto blødere, tyndere og mere gjennemtrængelige blive Væggene.

Om Udbyttets praktiske Anvendelse.

Særkjendet for den hele Samlermethode er, at den giver sit Resultat i en Art Billede (det ofte omtalte Mosaikbillede), at den altsaa paa en Maade appellerer til Forestillingsevnen. Dette Forhold skulde om muligt give Methoden Krav paa folkelig Interesse. Forestilling er af alt i den sjælelige Verden det, som er lettest tilgængeligt, som mest egner sig for Hvermand. Ligesom Barnet begynder med Forestillinger, saaledes ligge Forestillinger ligesom paa Vejen til Tanker, danne en Art Begyndelsesstadium. Man har Forestillinger om Ting længe før, man har Tanker derom, og længe før, man i nogen Maade kan udtrykke sig derom. Skal en Methode være folkelig, maa den tale til Forestillingsevnen. Man maa se Billeder. Der maa males med Pensel.

At en paa Forestillinger grundet Methode maa blive uvidenskabelig i strængere Forstand, er indlysende. Man nøjes ikke med Forestillinger i Videnskaben. Men deri ligger ikke nogen som helst Anklage imod Methodens praktiske Værd, tvært imod. Dersom klare Forestillinger ikke til fulde vare nok til at vise Vej, saa' det galt ud med de flestes Livsførelse. Man kan særdeles godt gjennem Forestillinger komme til paalidelige Resultater i hvert Fald saa vidt, at man véd, hvad man i et givet Tilfælde skal gjøre, og det er kun det, hvorpaa det for Praktikeren kommer an. Om han kan fremsætte en Ting skarpt og nøjagtig eller ikke, er ham mindre væsentligt. Det har altid plaget ham og er forekommet ham unyttigt. Han nøjes allerhelst med Forestillinger.

Methoden egner sig ret til, hvad man kunde kalde Hjemmebrug i den enkeltes private Tankeverden. En saadan Afbildningsmethode er sikkert den eneste Maade, hvorpaa Lægmanden kan komme til selvstændig Erhvervelse af Sandhed. Gjennem egentlig Viden-

skab naa'r han ingen Vej. Videnskaben med alle de Fordringer, den stiller til sin Dyrker, — navnlig den Videnskab, hvorom her nærmest skulde være Tale —, bliver for ham en utilgængelig, lukket Bog, ja de alenlange lærde Værker synes ikke en Gang at indeholde noget for ham brugeligt Udbytte. En Folkemethode derimod som denne sætter ham i Stand til ligesom at opbygge sig hin Videnskab fra ny, gjør ham det muligt at faa noget at vide — og ikke saa ganske lidt — uden at passere en for ham uhyggelig Labyrinth, hvoraf han endnu ikke til Datum har forstaaet at fremdrage det mindste. I øvrigt maa vi dog strax bemærke, at der vel intet kunde være til Hinder for, at en Samling som denne kunde gjøres til Gjenstand for noget mere end en blot populær Betragtning. Den er et af Naturen fremgaaet Objekt lige saa fuldt som et Dyr og en Plante. Den maatte vel kunne studeres videnskabeligt lige saa vel som disse. Sligt er kun her ikke vor Opgave. En saadan Opgave har ingen folkelig Interesse, og det er navnlig den, vi fremfor alt se hen til. Kun en enkelt kan være Videnskabsmand, men enhver kan være Samler.

For saa vidt et Billede burde kunne opfattes og forstaas uden Text, er nærværende Afhandling nu færdig. Saaledes skulde det efter den oprindelige Plan (Pag. 15) egentlig være. Naar en Samling var rigtig ordnet, og den læstes med nogenlunde Opmærksomhed, skulde dens Udbytte i Billedform ligesom skinne frem imellem Linjerne under Læsningen, saa at det til Slutning kun var en overflødig og triviel Gjentagelse at gjøre opmærksom derpaa; Billedet skulde kunne tyde sig selv, og nærmere besét kan det egentlig slet ikke tydes paa anden Maade. Et Billede kan ikke fyldestgjørende gjengives ved Ord; man kan ved Beskrivelse ikke blot tilnærmende faa alt med og, hvad værre er, det er umuligt at undgaa Beskadigelser af Sandheden, fordrejede, énsidige Opfattelser o. desl. Naar det allerede om et Skrift kan siges, at det bør læses i Grundsproget, hvor meget mere maa det da ikke gjælde om Billeder, at de maa sés og ikke erhverves gjennem Beskrivelse.

Det vilde imidlertid være uforsigtigt her ganske at løbe an paa den selvstændige Opfattelse fra Læserens Side, ganske at undlade enhver Antydning af Beskrivelse. Det kunde derved meget let ske, at Billedet slet ikke blev sét, at man rént kunde gaa forbi det uden at lægge Mærke dertil og bag efter paastaa, at der intet var. Dels kunne vi langt fra forudsætte, at vor Samling er blot nogenlunde

komplet og rigtig ordnet, og dels viser Erfaringen, at Folk i Reglen i den mærkeligste Grad ere ubehjælpsomme og fjærnsynede, naar det gjælder om selv at se paa den Art Ting. Det ligger i Tidsaanden ikke at kunne se selv paa Naturen. Man er for subjektiv til at have Blik for det objektive. Det forunderlig glimrende Sprog, Naturen kan tale til et Menneske, er de fleste for tungt og besværligt at opfatte. Man lader det fare forbi. Hundreder af sjældne Fænomener, der burde opfylde et Menneske med den inderste Bevægelse, gaa daglig tabte for Sandheden, fordi Folk ikke en Gang gide iagttage, hvad der rører sig i dem selv. En saakaldet „dannet" Mand kan i vor Tid godt gaa igjennem et helt Museum uden i Grunden at se det ringeste eller mærke .en Følelse derved. Hvorfor skulde han ikke ogsaa kunne staa foran et Mosaikbillede som dette uden at se det, og uden i nogen Maade derved at anspores til selvvirksom Videbegjærlighed? Derpaa maa man ikke gjøre Regning. Et Resultat, man ønsker skal blive sét, maa bestemt paapeges, og paapeges paa saadan Maade, at det kan erhverves med ringe Ulejlighed — egentlig helst i en Slags Ordsprogs- eller Katekismusform, begyndende med et „Du skal ..." som Svar paa Spørgsmaalet: „hvad skal jeg gjøre?" —. Ellers tager man det ikke til sig, gaar forbi Billedet, sigende, at man meget vel kjender slige Smaafænomener (se Historien nederst Pag. 8), og at der ikke kan ligge noget væsentlig nyt i Ting, som enhver har oplevet og sét for sig lige fra Barnsbén.

Saaledes gaar det til, at vi i det følgende forsøge en délvis Fremstilling af Samlingens økonomiske Udbytte, om vi end ugjærne indlade os paa slige Behandlinger, om vi end formene, at sligt Arbejde burde være Iagttagelsessamleren som saadan uvedkommende og i Følge sin hele Natur egentlig kun kan udføres med Held af den enkelte, der selv vil bruge Resultaterne i sit daglige Liv. Det er nødvendigt paa en haandgribelig Maade at gjøre den yngre Læser opmærksom paa, at der er mere ved en Samling end, hvad der ligefrem staar at læse, at han er ikke færdig, naar Samlingen er sluttet, men at der tvært imod er et vist Hjemmearbejde, der nu først kan tage sin Begyndelse, et Arbejde, der paahviler ham selv som en Art privat Opgave, nødvendigt ved assisterende Antydninger ligesom at fange den glippende Opmærksomhed og føre den tilbage til selvstændig Overvejelse. Vi bede det udtrykkelig erindret, at efterfølgende ikke har anden Hensigt. Derfor ere Betragtningerne altid kun délvis udførte i blot antydende Brudstykker, derfor have vi i det hele taget

hverken anvendt Flid eller Omhu derpaa. Vi kunde næsten ønske, at Fejl og tabte Værdikorn i efterfølgende Oversigt maatte vække Læserens Opmærksomhed for gjennem Kritik at føre ham til selvvirksom Betragtning.

Udbyttet af nærværende Samling kan, hvad praktisk Anvendelse angaar, fremsættes i to Hovedlove (Økonomilove):

1ste Økonomilov

kan udtrykkes saaledes:

Det er økonomisk vigtigt at vedligeholde sjælelig Opholdstilstand (status nascendi). Begrundelse og nærmere Forklaring af denne Lov ligger i Samlingens 1ste Hovedafsnit. Vi have her ved „Opholdstilstand" forstaaet en vis opslemmet Tilstand, hvori man ligesom det rystede Korn hverken rører ved Bund eller Vægge, men holder sig svævende ved den Bevægelse, hvori man befinder sig. Opholdstilstand er en Bevægelsestilstand med ligegyldig Bevægelsesretning. Om „Kornet" løber fremad eller rundt i et Glas (om Manden er Etatsraad eller Arbejdsmand), er ganske uvæsentligt. Retning og Øjemed for Bevægelsen ere at ringeagte. Det egentlige ved Opholdet er det frie, dette: „hverken at røre ved Bund eller Vægge" (Suspension). Ophold er en Slags sjælelig Varme, og i det Mennesket, som vi have sét, forholder sig som en Dampmaskine, er denne Lov i Grunden ingen anden end den, som enhver Fyrbøder saa nøje kjender, at det gælder om at holde god Ild vedlige under Kjedlen, eller hvis vi ville holde os til Sammenligningen med Svømmeren (Pag. 99), at det gjælder om at forny sine Fang i Mediet, hvori man befinder sig. Gjør Svømmeren ikke det, saa synker han. Den Fugl, der ikke bruger sine Vinger, falder til Jorden (Bundfald).

En saa almindelig Lov faar altid en Mængde mere eller mindre omfattende Biformer, — lad os kalde dem specielle Principer —, stundum kun vedrørende en ganske enkelt Side af Sagen, til andre Tider mere omfattende, saa at de nærmer sig til at blive Gjentagelser af Hovedloven.

De kommer frem som Svar paa Spørgsmaalet: Hvorledes kommer man til Ophold?

Det ligger i Sagens Natur, at et saadant praktisk Spørgsmaal kun kan besvares ved at gaa i Detail i Samlingen, ved omhyggelig at analysere og detailleret forfølge de enkelte Historier, studere, hvorledes Opholdet ser ud og kommer frem i det enkelte særegne Tilfælde. Enhver saadan speciel Betragtning fører til en Biform af Loven. Man faar efterhaanden en hel Samling af sjælelige Husraad, dannende en Slags „Ethik til Hjemmebrug". Da det slet ikke er vor Opgave at fremsætte en saadan, da det kun gjælder om at lede den unge Selvarbejders Opmærksomhed, maa nogle faa Exempler være tilstrækkelige:

Af Afsnittene I a, b og c (Pag. 18—28) udledes:

a. At man skal lægge Vind paa den vegetative Aandsretning, den Aandsretning, hvori man saa vidt muligt gaar „i Følge med" Naturen, gjørende déns Handlinger, ikke sine egne. Den vegetative Retning plejes bedst ved at holde Hævd over Evnen til at glemme sig selv, til, hvad man kunde kalde, at „dø sig". Den vegetative Lov fordrer, at man saa vidt muligt skal holde sig sondret fra Forhold, der i alt for stærk Grad kalde Selvet til Live. Mange indsylte sig saaledes i Livsforhold, at al Vegetation paa Forhaand er umulig. Om de store praktiske Vanskeligheder, hvorpaa en saadan Lov maa støde, er her selvfølgelig ikke Tale. Vi fremføre kun som et Faktum, at Samlingen giver den.

b. At man holder sig iværksættende (i Fart, se løbende Tilstande Saml. I e). De Tab, der i sjælelig Henseende kunne lides ved, at man ligesom gaar i Staa af Mangel paa Optagelse, ere overordentlige. Den Mand, der i Ex. 30 ligesom vaagner op efter saadan Forsømmelse, føler beklagende, at Tiden er løben fra ham, føler, hvor meget han gjennem Tiderne har tabt ved ikke at sørge for Fyldning med Motiver. De opslemmede Korn ere faldne til Bunden.

c. At man skal tilegne sig Blik for Opsøgelsen af sjælelig Vidde og Varme (Temperatur; se Sitringer Saml. I. f—i). Dette er for en ikke ringe Del en Øvelsessag. En Fugl kan faa Øvelse i at finde sparsomt paa Jorden liggende Smaakorn. Mange Mennesker gaar forbi alt, ligesom Personen A Pag. 56. Andre have ligesom en ejendommelig Evne til at standse, hvor der findes sjælelige Næringsmidler, til at opdage det venlige og lune i mangfoldige Kroge, hvor førstnævnte slet ikke saa' det.

Vi skulle ikke trætte med Fremførelsen af flere saadanne Principer, som alle mere eller mindre tydelig kunne læses i Samlingens enkelte Smaahistorier, men hellere vende os mod et mere betydningsfuldt Fænomen, der viser sig, hvor Talen — saaledes som her — er om at udlede Love af et Iagttagelsesbillede. Et saadant Billede viser sig at have „Sider", at kunne ses fra forskjellige Sider i forskjellige Belysninger paa samme Maade som andre Malerier. Naar man har sét sig tom paa en Samling fra et enkelt Standpunkt og ikke synes, at der nu kan være mere Udbytte at vinde deraf, kan man ved ligesom en kaleidoskopisk Bevægelse faa den til at vise sig under en hel ny Form med en Sværm af tilsyneladende nye Bilove efter sig. Man kommer vel snart til den Erkjendelse, at det i Virkeligheden ikke er nye Love, men idelig og idelig de gamle i nye Skikkelser; men saadanne Øvelser ere dog af stor Betydning. Ved bestandig at se flere Sider af en Lov kommer man stedse til finere og skarpere Opfattelse af den, kommer til bedre at ane dens egentlige Kjærne. Derhos kan man ved slige nye Betragtninger ofte træffe paa smukkere og simplere Former for Lovene af større praktisk Anvendelighed. Ved at bearbejde en mathematisk Formel paa alle mulige Maader, opløse den med Hensyn til alle ubekjendte, udfinder man til sidst de bedste Skikkelser, hvori den kan fremsættes.

Vi skulle anføre et Exempel paa slig Øvelse.

Lad os gaa ud fra den Lov, der fremgaar navnlig af Saml. I B (jfr. Pag. 73), at en Økonom skal være „egentlig", og derpaa foretage en Omformning. Egentlighed var en Grundoverensstemmelse med noget allerbageste oprindeligt i én. Men det mest oprindelige for et Menneske er Naturen og Hjemmet, hvorfra man er udgaaet som Barn. Knyttende sig til disse kommer Egentligheden nødvendig altid til at ligge tilbage i Tiden. Efterhaanden som man impliceres i Kultur og Samfundsliv — disse i Modsætning til Natur og Hjem staaende Ting —, maa man fjærne sig fra Egentligheden. Det fører til følgende ny Form for 1ste Økonomilov:

Der gives en vis „egentlig Tilstand, hvorfra Kulturlivet fjærner én, og hvortil det for den sjælelige Økonom idelig gjælder om at komme tilbage (Reduktion).

For en flygtig Betragtning er slig Lov hel forskjellig fra Opholdsloven. Og dog er den i enhver Henseende lige saa rigtig. At den voxne Verdensborger som Regel staar forholdsvis langt fra Egent-

lighed, er et Resultat, hvis Sandhed man med lidt Opmærksomhed ofte vil være i Stand til at føle. Ikke just i hvert Øjeblik, — naar alt er blaat, kan man ikke se den blaa Farve, naar alt er Træer, kan man paa en Maade ikke se Skoven; der maa Lejlighed til —; men læg Mærke til, naar Blink af Egentlighed drage forbi. Stundum kan en ophøjet Naturscene vække den i én, i det den minder om noget, man synes at savne (69); stundum var det, som om man saa' den i en afsides Præstegaard paa Landet, hvor man paa en Fodtur var inde for at faa en Drik Vand, og hvor en ejendommelig ligesom ellers uddøet hjemlig Tone lyste én i Møde; stundum glimter den frem i Smaating i betydelige Personers Nærhed, i et vist Præg, som disse have formaaet at udbrede om sig, en vis Simpelhed, der ligesom oasevis hos dem har haft Kraft til at holde sig; stundum saa' man den paa Regensen mellem Ungdom og Liv i ufordærvet Friskhed, mens trykkende Kaar, Dannelse og Fremadstræben holdt Uegentligheden ude. Hvor underligt kan man ikke i slige Øjeblikke føle, at der er noget, der mangler en til daglig, noget, man stod nærmere som Barn; man mærker, at man til Hverdag lever i en hel Atmosfære af Uegentlighed, der kun blinkvis kan bringes til at forsvinde, ja man mærker en Vanskelighed, der for den voxne overhovedet stiller sig imod at kunne rumme Egentlighed. Det er, som der savnedes en dertil passende Jordbund i én. Naar Egentligheden i Blink viste sig, var det tit, som om man hverken havde Tid eller Ro til at modtage den, som om en Mængde Forhold stillede sig derimod, uagtet man bag efter kunde indsé, at der slet ingen var. Uagtet Egentligheden ligger paa Bunden i enhver, uagtet enhver i Grunden leder efter den og føler Trang til den, er det ligesom umuligt at fastholde den. Man ser den et Øjeblik; saa sover man ind igjen og drømmer kun uklart om den. Til at fastholde Egentligheden synes der at udfordres en vis Betydelighed og aandelig Styrke. — Derfor kan Uegentligheden trives i Samfundet i den Grad, som den gjør, ofte udarte til et sandt Samfunds- og Kulturonde, der opfylder Luften og forgifter Aandedrættet. Stundum raser den ligesom epidemisk igjennem hele Samfundsklasser. Enhver, der ikke ligefrem trykkes tæt til Jorden af ublide Kaar og ved Omstændighedernes Tvang er hindret fra at fare vild, enhver, der blot har den mindste Frihed til selv at vælge, indretter strax sin indre Verden med den mest kunstige og usande Ugentlighed, der især kan blive modbydelig og sjælelig stinkende, hvor den er i Følge med Halvdannelse og Raa-

hed. Interessant er det at se, hvorledes en Advarsel mod denne Uegentlighed ikke kommer frem som nogen personlig Mening af den eller den, der i Morgen kunde blive modsagt af en anden, men som Facit i et Regnestykke, en Herkomst, der har Krav paa Godkjendelse. Nærmere besét er denne Reduktionslov i Grunden bestemmende for en hel Livsanskuelse og én af Samlingens smukkeste Love.

Til enhver saadan Transformation hører Udledelsen af nye Bilove. Spørge vi paa lignende Maade som tidligere: hvorledes kommer man da til Egentlighed? og gjennemgaa vi Samlingen paa ny med dette Spørgsmaal for Øje, fremkommer nye Rækker af Husraad. Hist finder man Reglen, at det gjælder om at opdage og tilegne sig det hjemlige i alle Forhold, her at Simpelhed og Hvile i Betragtningen bør være en Grundlov, atter andre Steder at det gjælder om at opsøge det adækvate. Nærmere Omtale af slige Principer maa her endnu mere end tidligere ligge uden for vor Opgave.

Har man saa udtømt, hvad der fra Egentlighedens Standpunkt lader sig læse og udlede, kan man vende sig til Straktheden (Pag. 43) og danne den Lov, at det gjælder om at naa' det „inderst liggende“ — et vist „for Alvor“ — i alt, hvad man foretager sig, Ordet Alvor ikke taget i Betydning af den, man kan se paa Forretningsmandens bistre Aasyn eller i Rektorens værdige Mine. men i inderste sand Belysning. Eller om man kan udlede den Lov, at man skal være objektiv (i Overensstemmelse med Gjenstandene). Det er stedse kun nye Former af Opholdsloven. Hver saadan Lovform fører ind paa nye Rækker af Betragtninger, Opfattelser og specielle Bilove. Man ser det store Omfang, hvori slige Øvelser maa kunne lade sig anstille.

2den Økonomilov,

der fremgaar af 2den Iagttagelsesrække, kan gives følgende Udtryk:

Det er sjælelig økonomisk saa vidt muligt at frigøre sig fra det subjektives Herredømme.

Ligesom Forskrifter for, hvad man ikke maa gjøre, ofte kunne være noget af det allervigtigste (Diæt ved en Sygebehandling), saaledes fortjener denne Lov i høj Grad Opmærksomhed. Loven er ikke at forstaa saaledes, at man noget Øjeblik maa tro det muligt

eller heldigt at udrydde al Subjektivitet i sig: man skal kun holde den under Saxen, vogte sig for Overgreb af den. En vis Subjektivitet kan aldeles ikke undværes, lige saa lidt som man kan undvære Arbejdsværdi, om end Mulighedsværdi er den, der har størst Betydning og Værd. Subjektiviteten er at ligne ved Regeringen i en Stat. Den maa ikke være despotisk; men den fuldstændige Mangel paa Regering er endnu værre end Tyranni. Saa raaber enhver Tosse højt. Saa er al Orden og Fremgang umulig. Der maa være en vis hæmmende Kraft til Stede, der uden at trykke til Jorden dog formaar at dæmpe de urolige Hoveder og holde Orden. Vaagn om Morgenen efter en hæslig Drøm og læg Mærke til de Minutter, der hengaa, inden man faar de uhyggelige Forestillinger ud af Kroppen, inden det ret gaar klart op for én, at det ingen Ting var, og at man akkurat er den samme som i Gaar. Hvor mærker man ikke her, at det subjektive Herredømmes Tilbagevenden bringer Ro og Orden til Veje, bringer de balstyrige Skygger, der før tumlede sig i truende Højde, til at forsvinde. Man finder det samme velgjørende ved Subjektiviteten, som der kan være ved Øvrigheden paa Tider, man har Brug for dens Beskyttelse. Omvendt se vi ved Lidenskaberne de skæbnesvangre Følger af Mangel paa Regering. Og Barnet med sin store Mulighedsværdi! Hvor nær til Ufornuft og dumme Streger! Ja man behøver blot at nævne Ordet Fornuft, denne afgjort subjektive Ting, for med det samme at have slaaet fast, at en vis Subjektivitet er aldeles uundværlig. — Men videre heller ikke. Man maa paa den anden Side altid huske, at Subjektivitet er skadelig for Mulighedsværdi, at den hæmmer Nyvæxten og de fine Spirer, der ere Hovedbetingelsen for al aandelig Lykke. Fornuft kan være god, men den megen Fornuft er til syvende og sidst Skyld i langt flere Tusenders aandelige Undergang end Ufornuften. Det er ikke Opgaven her at bevise dette. Beviset skulde ligge i Samlingen; vi minde blot exempelvis om 117, eller om den fornuftige, ivrige Borgermand, der tidlig og sildig stræber og virker i Forretningen for at bringe de flest mulige Skillinger ud af den (98). Hvor mangen har ikke syltet sig saa længe ind i en subjektiv Fornuft-Atmosfære, indtil det aandelige Hæmningsaag sad saa fast over ham, at det ikke kunde løftes, og al egentlig og lykkelig Rørelse var umulig! Hvor økonomisk slet er ikke saadan sjælelig Bestyrelse! Kuriøst er det at se, hvorledes mange Individer, der synes at høre til de aandelig bedste, kunne have en ligefrem medfødt Modbydelighed

for Fornuft, en Antipathi, der, hvor lidet den end kan billiges og tiltrædes, godt kan forstaas og virkelig synes at have sin Rod i en instinktmæssig sund Vurdering: Det er forstaaeligt, at nogen kan finde Ungdommens Ufornuft elskværdig; det er forstaaeligt, at man kan finde Behag i, som en Art Protest mod Fornuftafguderiet, mod den evindelige Snusfornuft, en enkelt Gang at foretage sig noget rigtig ravgalt, at tage med Toget en sludfuld Aften ud i Landet for at gaa over i et andet Tog og strax at kjøre tilbage igjen eller lignende fuldstændige Fjærnelser fra Hverdagens stadige Plan og Hensigt. Dette, at lægge alt Spor af Hensigt eller Øjemed fra sig, indeholder noget opgivende, der til enkelte Tider kan være sjælelig vederkvægende. Se en Gang paa et stort Møllehjul med dets mange Tænder, der komme frem ved den ene Side, fare forbi én og forsvinde, efterfulgt af nye Tænder, der gjøre akkurat det samme, uden at der for en flygtig Betragtning opnaas det ringeste, uden at man ser Spor af Hensigt i den hele larmende Færd. Stundum kunne saadanne Syner behage Sjælen. Det tilsyneladende hensigtsløse bringer ligesom Fornuften og det subjektive til at sætte sig. Lyt til en Bæks Rislen eller betragt Smaabølger paa en Sø. Hvor betydningsfulde for den sjælelige Økonomi ere ikke de Stemninger, som slige ørkesløse Lyde og Billeder formaa at fremkalde (se „Vegetative Tilstande“)!

Ved anden Økonomilov kunne følgende Exempler paa specielle Principer (Bilove) fremføres:

a. Man bør anvende Beflitning i stadig Erindring om, at den forringer Kvaliteten af nye Tanker og Følelser, stedse have for Øje, at Indskydelsesvirksomheden er som en fin Blomst, der ikke taaler at bekrammes eller besnuses, men kun holder sig frisk i sin frie Naturform. Nye Tanker og Følelser maa komme, som de ville, og om de ville. Ved Beflitning forringes det bedste i Sjælen.

Denne Lov hører til dem, der ere skabte til at lide en ilde Medfart. Det vil næppe fejle, at mere end én kritisk, selvdygtig Læser — uden at erindre, at Loven er fremgaaet af Kjendsgjerninger og Iagttagelser, saa at dens Tilværelse ikke er afhængig af Læserens „jeg synes“ —, vil erklære den for ravgal. Aarsagen ligger i et dobbelt Forhold:

For det første gjør man sig ikke Rede for Skjellet mellem Nydannelse og Omdannelse, mellem virkelig nye Skud og Brugen af ældre Evner. Vi betonede udtrykkelig, at Sætningen kun vedkom-

mer Nyvæxten; at Arbejdsvirksomhed gaar bedst ved Beflitning, vil visselig ingen benægte. Dette er en stadig Anstødssten. Ved at holde sig til mere eller mindre ubestemte Begreber om Nytte og Gavn ganske i Almindelighed finder man paa let forklarlig Maade Hundreder af Beviser, der godtgjøre, at Beflitning er den nyttigste Ting af Verden. Med mangen Forretningsmand vil det alene af denne Grund være aldeles umuligt at tale sig til Rette. Indvilliger han et Øjeblik i den forlangte Adskillelse, saa er han saa vant til at slaa al Slags sjælelig Virksomhed i Hartkorn, at han strax i det næste forvexler Omsætningsvirksomhed med Nyvirksomhed paa den mest forvirrende Maade. I det denne Mand maaske overlegen og ligegyldig vender sig fra én med den Forsikring nok i sin Tid eftertrykkelig at skulle lære sine undergivne til at beflitte sig, vil det forekomme ham, som om Loven kun paa en fordærvelig Maade anbefaler Dovenskab og Efterladenhed, og allermindst vil han tænke, at han maaske i Øjeblikket selv bedst af alle afgiver Bevis for dens Rigtighed.

For det andet forvexler man indirekte Nytte (se Pag. 89) med direkte. Det, at Arbejde kan „tænde", at det gøder og forsyner Nyvæxten med levende Kraft og for saa vidt er uundværligt for samme, vil ofte blive fremstillet som Bevis paa, at Beflitning langt fra at hæmme Nyvæxt netop fremmer den. At her foreligger en meget overfladisk Bedømmelse, bliver imidlertid ved Betragtning af Pag. 131—133 indlysende. Fordi „der skal hæmmes, før der kan fremmes", kan man ingenlunde drage den Slutning, at det at hæmme er det samme som at fremme.

b. Man skal kunne gjøre sig uindstilt. Vi minde om Ex. 117. Bilægning af det subjektive til Tider er en Livsbetingelse for Sjælen, ligesom Søvn er det for Legemet (at „dø sig" en Gang imellem). Ligesom al Fiberstramning falder hen under Søvnen, saaledes hviler Sjælen ved Afhæmning og Uindstilthed. Det er Sjælens Maade at sove. Saadan Hvile maa den stundum have, naar den ikke skal forkomme. Uindstiltheden ligger paa Vejen til Livet. Det er den Dør, man nødvendig maa passere for fra det døde i Sjælen at komme til det levende, den Ariadnes Traad ved Hjælp af hvilken man — allermest indviklet i død Virksomhed — altid maa kunne finde tilbage til Friheden.

c. Man maa ikke overvurdere Personlighed,

S e l v f o r h e d, S e l v d y g t i g h e d etc. Denne Regel faar sin meste Interesse derved, at den i saa høj Grad strider mod Skik og Praxis i det daglige Liv, hvor just Personlighed, Fasthed, Energi o. s. v. ere Ting, for hvilke de fleste nære den dybeste Æstime, Ting, der paa Markedet staa i den allerhøjeste Kurs. Ja, at Personlighed lønnes højt med Penge og Rang, er særdeles rimeligt, eftersom Samfundet behøver Arbejdsværdi; men at nogen i sit inderste nærer sand Ærbødighed for den, beror paa den dybeste Miskjendelse af Værdi, den tykkeste Uvidenhed om, hvad det kommer an paa, ligesom man i Reglen ogsaa altid vil finde, at jo mindre Folk vide om sjælelige Forhold, og jo lavere de staa i sjælelig Henseende, desto større Agtelse have de for Personligheden. Aldrig burde det glemmes, at Knokler ere særdeles gode til at bære et Legeme og holde det oprejst, men at de i og for sig ere døde, at det ædleste Liv ligger i de allersvageste, sarte Væv. Saa vidt kan Uvidenheden om slige Forhold gaa, at man hører Folk rose sig af Egenskaber, hvorved de give sig selv den klareste Attest paa Middelmaadighed og værdiløs Struktur, at man misunder hverandre Ting, for hvis Mangel man burde takke Skæbnen.

d. M a n s k a l s ø g e a t h o l d e s i g f r i f o r B e f a n g e n h e d. Tag til Billede en lille Vandstrøm, der ved begyndende Regnvejr løber ned ad Voldskraaningen. De allerførste vejsøgende Draaber ere ligesom vægelsindede. Snart løbe de til højre, snart til venstre for at finde Vej; stundum dele de sig, som om de var uenige. Frihed besidde de mere, end der siden bliver dem til Del. Friheden er tabt, naar Strømmen har udskaaret sig sin Rende i Skraaningen. Saa er den befangen, kan ikke forlade den én Gang valgte Vej, indeholder ikke mere Mulighed for nye. Sligt Billede er instruktivt. Uøkonomisk Bevaring af fri Valgraadighed træffes saa almindelig i det daglige Liv. Man beflitter sig ligefrem paa Udskæringen af det befangende Leje. Den unge kaster sig med Iver og Voldsomhed over det første det bedste, Æsthetik, Politik, Selskabsliv o. s. v., søgende, saa hurtig som muligt at tilintetgjøre sin Usikkerhed, saa hurtig som muligt at komme ret fast i Sadlen, i stensat Løb. Man har saa travlt, at man ikke en Gang har Tid til at være kræsen i Valget; man udvælger sig de simpleste Rendestene. Man ser Folk ofre deres Mulighedsværdi, deres bedste sjælelige Eje for de usleste Ting, ret som det kun gjaldt om at blive af med den aandelige Frihed. Be-

fangenhed er en Samfundsskade. Se paa den unge, der i Spidskjole og med indholdsrig Mine kommer farende og skal i Selskab hos Advokat N., forfærdende mindre Væsner omkring sig, der ikke komme hos Advokater; lyt til, med hvilken Andagt man i Klubben behandler Spørgsmaalet om Byfogdens Stilling til Havnekommissionen, om Kaptejn P.s Forfremmelse og den nye Toldlov, eller kig ind i en af de saakaldte „dannede“ Familier, hvis Medlemmer danne ligesom en Ring, uden for hvilken enhver bliver betragtet med et overlegent Smil og den halvtænkte Bagtanke: „Han kan ikke bruges i vor Kreds“. Overalt stinker Befangenhed én i Møde. En vis Trang til Dyrkelse (Kultus) synes medfødt. Deri ligger Spiren til Befangenhed. Man tør vel sige, at det i Længden er umuligt for nogen at undgaa den, ligesaa vist som det er umuligt for Vandløbet at undgaa Udskæringen af Lejet, — den aandelige Død maa i en vis Forstand mere eller mindre stærkt indfinde sig længe før den legemlige, men derfor kan man dog stræbe at forhale dens Komme saa længe som muligt.

Loven om Befangenhed møder let lignende Indvendinger som Loven om Beflitning. Fang er jo en Betingelse for Liv overhovedet (Damp) og kan lige saa lidt undværes som Arbejde. At imidlertid Fang ligesom Arbejde kun gavner Nyvæxt paa indirekte Maade ved at tilvejebringe levende Kraft, — at det i og for sig er af skadelig Natur, saaledes at det gjælder om at skaffe sig den levende Kraft ved saa lidt deraf som muligt —, ligger ikke blot i det om Arbejde udsagte, men fremgaar ved direkte Betragtning af Samlingen allerklarest deraf, at de lette, svage og mindst bindende Fang ere de mest frugtbare, — den mulighedsværdifulde Suspensionstilstand beroede jo netop derpaa, at man ved lette Fang holdt sig fri for svære.

Dernæst skulde Transformationerne af anden Økonomilov, Fremstillingen af nye Lovformer med dertil sig sluttende nye Rækker af Principer, tage deres Begyndelse. Man kunde gaa ud fra Begrebet Selvfang — og danne Regler som den, at man ikke skal „se sig tilbage“ i Betydningen betragte sig selv —, eller man kunde gaa ud fra Bevidsthed; men vi tro det nu ikke nødvendigt at fortsætte disse Øvelser. Vi have alt sét Exempel paa slig Transformation ved Behandlingen af 1ste Økonomilov, og det gjælder jo stadig blot om en antydende Begyndelse. Det maa være tilstrækkelig klart, hvad

det er for et Efterarbejde, vi mene, der knytter sig til en Samling, og i hvor stort Omfang det kan udstrækkes. Man ser, hvorledes man ved Syslen med saadanne Natursamlinger billedlig talt kan bringe Naturen til at holde Prædikener for sig i det uendelige. Det er ret et Arbejde for dén unge, der ad ufeilbar og selvstændig Vej ønsker at komme til sine Principer.

Slutning.

Vi slutte nærværende Afhandling med en Bemærkning om, hvor nødvendigt det i vor Tid er, at den unge har sin Opmærksomhed henvendt i den økonomiske Retning, der ligger til Grund for foreliggende Forsøg. Der finder et forméntligt Misforhold Sted mellem Tidens Dannelse, specielt Kjendskab til Naturvidenskab, og den Maade, hvorpaa man i vor Tid gjør sjælelige Kræfter nyttige. Trods Naturvidenskabens betydelige Udvikling, trods at den Dag for Dag vinder Terrain og gjennemtrænger den enkelte i Samfundet med sin Simpelhed og Sundhed, er den Forestilling — selv hos de mere dannede — langt fra rodfæstet i Bevidstheden, at sjælelige Kræfter ere Naturkræfter, virkende efter Naturlove, og at der kan drives mere eller mindre rationelt Brug af dem paa lignende Maade, som man f. Ex. kan drive mere eller mindre økonomisk og forstandigt Agerbrug. Sjælelig Økonomi drives i vor Tid enten kun rént instinktmæssig eller som Affødning af og i forvirret Blanding med det religiøse, hvormed den som en rén verdslig, naturvidenskabelig Sag selvfølgelig ikke har det ringeste at gjøre (ikke mere end Agerbrug). Det er, som om man kun trægt og tøvende vilde modtage Naturvidenskaben paa de Omraader, hvor den kom til at fordre, hvor den optraadte afkrævende og paalæggende. Paa andre Omraader, hvor det kun gjaldt om at nedbryde og frigjøre sig, har man forlængst indført den.

Slige Forhold ere Aarsag til, at man næsten som Regel kan træffe de mest opløste Tilstande i Henseende til sjælelig Bestyrelse, Tilstande, hvori grove økonomiske Fejl, dækket af misforstaaet Naturkundskab og forbavsende Sorgløshed, kappes om at reducere alt aandeligt Udbytte til et Minimum. Det er ingen Overdrivelse, at der i vor Tid er Mennesker, der ligefrem af Princip lægge Vind paa,

hvad der i økonomisk Henseende er det mest ødelæggende, Mennesker, som i Mangel af bedre Kundskab planmæssig arbejde paa at udrydde netop det, der alene er af Værdi (Egentlighed). Man ser Folk vejlede og opdrage deres Børn til Udvikling og Fremgang i subjektive Retninger, der bevislig ere skæbnesvangre for Børnenes hele Velfærd; man ser Mennesker, der, som det synes, ligge inde med alle Muligheder for en lykkelig Existens, indrette deres Liv med en saa øjensynlig Uvidenhed om de simpleste aandige Krav, at de til Slut blive mere at beklage end de allerfattigste. Ja Misforholdet kan stundum blive ligefrem pudsigt. Man ser Folk af den fineste Dannelse udvikle Kundskabsforraad i Henseende til Sprog, Literatur o. desl., mens de i Henseende til sjælelige Spørgsmaal af den allerhøjeste Vigtighed ere saa aldeles nøgne, at de i en vis Forstand gjærne kunne siges at staa lavere end Dyrene, idet de forlængst have forskjertset det sunde Instinkt, hvoraf disse ere i Besiddelse.

Ved Betragtningen af den moderne Tidsaands Økonomi kommer man mere end én Gang til at tænke paa en Bjærgstrøm, der tumler sig mellem Klipperne og ved sine Vanddeles uøkonomiske Bevægelser uden Plan og Orden saa at sige slider hele sin indeholdte store Kraft op imod Bjærget til ingen Nytte. Snart løber den store Omveje, snart spreder den sig i utallige smaa, støjende Cascader, der hver for sig forspilde sig i Brusen og Spektakel, snart arbejde Delene mod hverandre, dannende unyttige Hvirvler, der modvillige føres bort af Strømmen, snart tordner det hele i en Afgrund for rént at knuses og splittes til det fineste Skum mod Klipperne. Hvor vildt og uøkonomisk er ikke sligt Løb! Mangen en Kraft, som kunde have været ført til Nytte, gaar derved til Grunde. Saaledes er den folkelige Sjælsøkonomi i vor Tid.

Hvor velsignelsesrig vilde i saadan Tidsalder ikke en Folkevidenskab kunne være, der med den enkelte Persons sjælelig økonomiske Tarv for Øje gik uden for Studérkamret søgende at gjøre sig til hver Mands Ejendom!

Man har talrige „anvendte Naturvidenskaber“ (polytekniske Videnskaber) med det daglige praktiske Livs Behov og Økonomi for Øje. Hvorfor har man ikke „anvendte Naturvidenskaber“ paa sjæleligt Omraade? Hvorfor har man ikke en folkelig, praktisk Sjælsvidenskab (en personlig anvendt Naturlære), der kunde forholde sig til Naturlære omtrent, som f. Ex. teknisk Kemi forholde sig til Kemi? En saadan Videnskab vilde anbefale sig til den enkelte ved

sin praktiske Betydning og Nytte paa lignende Maade, som den tekniske Kemi anbefaler sig til Fabrikanten. Den maatte komme til ligesom at tilhøre den enkelte paa samme Maade, som den praktiske Videnskab tilhører Praktikeren. Det er almindelig anerkjendt, at en praktisk Videnskab taber i Værdi, naar den skal drives som theoretisk Stuelærdom, at den allerhelst bør dyrkes af en Praktiker. Ret saaledes maatte det komme til at stille sig med denne Videnskab; den vilde egentlig slet ikke kunne dyrkes uden af Folket, fordi det er den enkelte, der oplever og ser de Fænomener, hvorpaa den skulde bygges. Talrige sjælelige Fænomener ere i den Grad knyttede til det personlige, at de umulig kunne studeres uden af den Person, der oplever dem, saaledes beskafne, at en udenforstaaende stuelærd aldeles ingen Mening kan have derom, men maa spørge Iagttageren paa lignende Maade, som den theoretiske tekniske Kemiker tit maa lade sig belære af den ulærde Fabrikant. Jeg sætter som Exempel, at en ung Student er kommen ud at ligge paa Landmaaling i Dyrehaven og under sine maanedlange Maalinger og ensomme Sysler i Skoven gjør en for ham mærkelig sjælelig Iagttagelse; han føler noget gribe sig sjæleligt paa en uhyggelig underminerende og dog alligevel sælsom behagelig Maade; han føler en Indvirkning saa stærk og betydningsfuld, at han tror at være nødt til at tage Hensyn dertil i sin hele Fremtidsbestemmelse. Han maa og vil begribe Sammenhængen. Hvem skal han nu spørge? Ingen kan i Grunden sige ham noget. Ingen kan jo se hans Følelser end sige forklare dem. Spørger han Lægen, vil han maaske sigte ham for at have en slet Fordøjelse og give ham Pulver, og hvad skal Filosofen sige? Han har aldrig været paa Landmaaling, og selv om han havde været der, var det jo slet ikke sagt, at hans Natur havde ladet ham opleve de samme Fornemmelser. Af saadanne Exempler kunde man fremdrage mangfoldige. Hvor mange Fænomener ligge ikke saa dybt i Sjælen, at Iagttageren ikke en Gang kan skildre dem for andre (lige saa lidt som et Barn kan sige, hvad det har sét) end sige, at uden fra kommende plumpe Hænder skulde kunne naa' dem. Mange Forhold af sjælelig abnorm Beskaffenhed (Sindslidelser) har Videnskabsmanden indtil de seneste Decennier dømt om paa den plumpeste Maade, fordi han ikke havde Begreb om den syges indre Følelser og Forhold, fordi han intet vidste om de uendelig fine, beskadigede Traade i det inderste Sjæleliv. Det er sagt, at enhver Videnskabsmand burde være sin egen Videnskabs Filosof, fordi han bedst

kunde være det. Hvor meget mere maa det ikke gjælde, at enhver bør være sin egen Videnskabsmand, fordi ingen andre i Grunden kan være det.

Ingen trænger saa haardt til en personlig anvendt Naturlære som den unge i Alderen mellem 15 og 20 Aar, i den Tid, da han skal vælge sine Principer, da Tusender af Spørgsmaal trænge sig ind paa ham, saafremt han ikke er aandelig ligegyldig, Spørgsmaal, han synes, han maa og skal have besvaret, og hvoraf hans hele fremtidige Vel afhænger. Hvor vilde en paa paalideligt naturvidenskabeligt Grundlag bygget Egenvidenskab kunne yde ham Selvstændighed, ikke af hin hule Art, der hidrører fra subjektivt Overmod, men den, der skriver sig fra Følelsen af at have et Redskab i Haanden, hvorpaa man kan stole, og som man véd, man kan løfte. Den vilde give ham sjælelig Modenhed og Ro, Evne til at vælge og vrage, beskytte ham for at blive et Bytte for Tilfældigheder. Særlig kunde det behøves paa Tider, hvor han tit ikke véd, hvad han skal mene, naar Luften gjenlyder af den enes klare Beviser for den andens Hulhed. Den unge, som kan forlange al den Hjælp og Vejledning, der kan skaffes ham, har en vis Ret til at spørge: hvorfor gjøres der intet for at lette mig Adgangen til og Erhvervelsen af en saadan Videnskab? Hvorfor foreligger der ikke saa meget som et mislykket Forsøg i saa Henseende?

At sørge for Ungdommens sjælelige Udvikling er paa en vis Maade en Opgave, Samfundet slet ikke stiller sig. Det maa enhver især passe. Vil nogen uddannes til Embedsmand eller have Raad med Hensyn til Indretningen af en Butikshandel, saa faar han trofast og fortrinlig Vejledning; men vil han have Raad for sin Sjæl, vil han have noget af den Undervisning, hvortil enhver som Menneske trænger, uden Hensyn til, hvad han skal være, saa maa han i Virkeligheden skjøtte sig selv. Dertil har han jo Kirken, siges der, hvor der læres god, sund kristen Lærdom for enhver. Det er ret, som om et enkelt Universalmiddel, — det være sig nok saa fortrinligt —, kunde kurere alle Sygdomme uden Hensyn til deres Beskaffenhed, ret som om Kirken i mindste Maade vedkom det, hvorom her er Tale.

Det er næsten komisk at lægge Mærke til Samfundsforholdene i en Retning, der maaske turde kaldes den vigtigste af alle. Der lader sig forfærdige hele Rækker af drastiske ved deres Bedrøvelighed næsten latterlige Sammenstillinger:

Glemmer en Mand at feje sin Rendesten, bliver han mulkteret, ligger en død Hund og en død Fisk sammen i Stadsgraven, saa skrives der i alle Byens Blade om Tidens Raaddenskab, Avtoriteternes Slaphed og den uforsvarlige Maade, hvorpaa man omgaas med Folks Sundhed. At man derimod i aandelig Henseende er nær ved at raadne op af Fordærvelse, det gjør intet; at Rækker af unge, begavede Mænd, de, der i Tiden skulde have dannet Samfundets Kjærne, sjælelig talt gaa til Grunde, den ene efter den anden, paa Grund af den tilstedeværende aandelig sanitære Tilstand, det vækker ikke en Gang saa meget som Opmærksomhed, og gøres man opmærksom derpaa, hedder det med et Skuldertræk: Ja, hvorledes skulde det kunne forhindres.

Er Talen om Hesteavl, mangler det ikke paa Mænd, der have Vilje og Dygtighed, som med Iver ville arbejde for Samfundets Sag, som ere villige til at sætte Formuer paa Spil for om muligt at opdrætte Racer, der ved Væddeløbene kunne tilbagelægge blot én Fod mere i Sekundet. Er Talen om sjælelig Forædling, ville sikkert de samme Mænd finde vore Racer saa gode og Tiden saa oplyst, at nye Foranstaltninger ud over dem, der alt ere trufne, vilde være aldeles overflødige end sige, at det skulde falde nogen ind at ofre 2 Øre i saa Henseende.

Man har tusende af Staten ansatte Embedsmænd til at varetage Folkets religiøse Velvære og lige saa mange Læger til at sørge for den legemlige Sundhed, men der er ikke saa meget som én til at sørge for den simpleste aandelige Pleje i verdslig Henseende (verdslig Sjælesørger). Hvor er der et Sted, en ung kan henvende sig og faa Besvarelse paa et af de mange sjælelige Spørgsmaal, der stille sig for ham, Spørgsmaal, der aldeles ikke vedkomme Præsten og endnu mindre Lægen; hvor er der et Sted, han i et kritisk Øjeblik, naar han maaske staar overfor en sjælelig Ulykke, kan faa saa meget som et godt Raad eller en Oplysning? Man har Foreninger til Dyrenes Beskyttelse, men ikke til Menneskenes.

Det er ret, som om man levede i hin Guldalder, hvor Ulv og Lam kunde gaa ved Siden af hinanden, uden at man behøvede at frygte, ret som det ikke kunde tænkes, at den unge kunde have noget som helst at være tvivlraadig om eller bekymret for. Er den aandelige Situation ikke alvorlig nok? Var der i en Tid som vor ikke hellere Anledning til i det mindste at gjøre Forsøg paa at samle Ungdommen, at hjælpe den til simpelt hen at redde det fattige

aandelige Liv, som trues med Opløsning og Forsumpning? Hvorfor har man ikke Læreanstalter for den dannede Ungdom i Lighed med Bøndernes Folkehøjskoler, Skoler, hvor den unge kunde have et sjæleligt Tilflugtsted, hvor han i Løbet af nogle Halvaar maaske ved Siden af sine andre Studeringer kunde faa Vejledning i Naturvidenskab, Fysiologi, Psychiatri og fremfor alt i sjælelig Økonomi, for saa vidt som man har den? Ingen ung, — der ikke netop skal være Læge —, oplæres i vore Dage en Gang om Indretningen af sin egen Hjærne. Ingen Student har i Skolen modtaget saa meget som det sarteste Begreb om fysiologiske Forhold af den mest alméne Interesse end sige, at han skulde vide Besked med Mentalfysiologi eller økonomiske Regler for fornuftig sjælelig Livsførelse. Slig Uddannelse maa den unge selv skaffe sig, i Fald han har Lyst og tilfældig er i Stand dertil. Dén fordrer Samfundet ikke som Bevis paa Dannelse. Fornuftigt indrettede Læreanstalter af nævnte Art vilde kunne komme til at staa som Fæstninger mod Tidens aandelige Løsagtighed, mod den misforstaaede Naturkundskab og mod den gode gamle Befangenhed, kort sagt mod Subjektiviteten i alle dens med Tiden kun vexlende Former, den ene mere modbydelig end den anden. At Universitetet ikke kan tjene som saadan folkelig Anstalt, er vel indlysende. — Meget kunde der gjøres, naar man blot havde Vilje; men i dens Sted raader enertisk Ligegyldighed, uden at nogen saa meget som tænker paa den i Grunden herskende aandelige Elendighed, specielt blandt Ungdommen. Den, der selv er ung, har Ret til at have Mening derom. Man ser den ene efter den anden af sine bedste Kammerater, til hvem man saa' op, og af hvem man med rette ventede ualmindelige Ting, gaa omkring som aandelige Invalider og Krøblinge for Livstid. Er det nødvendigt, at det skal være saa? Véd man slet intet Raad at meddele imod sligt? Jo! Man véd meget. Sandheden tør siges at være den, at man intet gjør for at meddele, hvad man véd.

„Ja," siger en Indvender, „det er alt sammen meget godt; men man glemmer den egentlige, sande Aarsag; det er Ungdommens egen Fordærvelse". Det er som om Slægter kunde fødes til at være fordærvede paa lignende Maade, som man i gamle Dage troede, at visse Bevægelser i Følge deres Natur vare krumlinede. Mon det ikke altid er Alderdommens Skyld, naar Ungdommen er fordærvet? Læg Mærke til, at det stedse er de bedste blandt Ungdommen, der strande haardest. Den ringere Part arter sig bedst og kommer uskadt igjennem.

Det tyder ikke paa, at det egentlig er slette Kvaliteter, der ere Skyld i Fordærvelsen. Sær smukt kan det være at høre hine forulykkede Kammerater bedømmes af middelmaadige Vislinger, der ikke have Begreb om de Kræfter, hvorfor hine faldt, men ikke desto mindre med alt indseende Skarpsind og Alderens Overlegenhed saa nøje kunde paavise den beklagelsesværdige og strafværdige Mangel paa Dygtighed, Kraft, Energi osv. osv. Hvor underligt lyder det for dén unge, der føler med sig selv, at han ikke formedelst egen Fortjeneste, men kun ved et Tilfælde er undgaaet at dele Skæbne med flinke Kammerater. Hvor fristes han ikke til at udbryde: Have I dømmende Vismænd gjort for dem, hvad I kunde?

„Men hvad er der paa Færde? Hvorfor skriger Du saa heftig, min unge Ven? Hvor ligge de faldne? Jeg ser slet ingen ...“, udbryder en anden, der ser mere jovialt paa Tingene, en korpulent lille Mand, der efter et velsmagende Middagsmaaltid strækker sig paa en Chaiselongue og til Kaffe og Havaneser i kritisk Nedladenhed lader Blikket løbe hen over et Par Sider af denne Bog. „Hvad har Ungdommen at beklage sig over i vor Tid? Til ingen Tid har den haft det saa godt. Gjøre vi ikke Baller og Selskaber for den hver anden Dag? Regerere den næsten ikke os gamle i denne Frihedens Tid; Saa ere de endda ikke tilfredse. Gud véd, hvad de vilde have mere?

Tavs og med et Dommerudseende, der maa gjøre enhver ganske beklemt til Mode, har en tredje, en ældre Herre, hørt paa Sagen. Hans aandelige Overlegenhed forbyder ham at forholde sig anderledes end koldt iagttagende over for enhver fri Tale. Desuden hører han til de sjælelig forsigtige. „Der er to Slags Ungdom“, siger han omsider. „Mellem mine Børn har aldrig nogen hørt slig Tale. Det har været dygtige Mennesker, der ere gaaede frem ad lige Vej som deres Fader. Slige Beklagelser komme ikke af det gode“. — Visselig er der to Slags Ungdom. Der er en særdeles stor Klasse, som er konservativ, som kun ønsker Fortsættelse af Fædrenes gode Levned. Den klager ikke, den har det fortrinligt, savner hverken Anvisning eller godt Exempel. Men ved Siden af den gaar en mindre Klasse, opfyldt af ærlig Vilje til at stræbe fremad, til at ville noget mere end det rént dagligdags, blot usikker og spørgende i Henseende til Valget af Midlerne. Det er kun denne Klasse, der er stedmoderlig vejledet, hvis Individer i vor Tid rækkevis gaa til Grunde i sjælelig Henseende, og som man visselig med rette kan beklage. Beklagelsen

er sikkert unyttig, — vi indsé, hvor afmægtig alle urolige Betragtninger ville falde tilbage over for den nævnte Middagshvile —, men lige saa sikkert er det, at en Beklagelse i det mindste én Gang bør have været fremsat, kommen fra en ung.

Dette være nok til Belysning af, hvorledes nærværende Arbejde er kommet til Verden saa at sige voxet frem af Forholdene, og hvorledes det har faaet sin hele Retning. Ofte er det forekommet mig, at det hele var saa primitivt og puerilt, at det ikke burde have Ret til ogsaa at besvære det offentlige Marked, at Indholdet i og for sig kun var en Selvfølge, enhver maatte kjende; men naar saa til andre Tider den offentlige sjælelige Ødselhed og kjæmpemæssige, sorgløse Uvidenhed traadte frem i grelt Lys, syntes mig, at deri maatte ligge en Undskyldning for Bogens Fremkomst. Under aandelig barnlige Tilstande maa Børnebøger være berettigede. Ja, naar atter til andre Tider Ungdommens hele aandelige Skæbne i vor Tid fik én eller anden levende Illustration, naar man billedlig talt følte sig med den i en ussel Baad, prisgiven Vind og Vejr med falske Fyr i Land og dybt følende Savnet af kyndige Hænder og paalidelig Føring, saa tænkte man, at Forsøget maaske kunde være til Nytte for Kammerater: Maaske kunde det bevirke, at en og anden kom til at gnide et søvnigt Øje.

Bilag.

Et Par i Fysiologien hjemmehørende Fakta.

Under Navnet Reflexbevægelser indbefatter man i Fysiologien en stor Klasse af Bevægelser, der have til Særkjende, at de fremkomme uvilkaarlig, naar Sansenerverne paa én eller anden Maade afficeres. Føler man et Stik i Armen, trækker man den uvilkaarlig til sig; sætter en Flue sig paa éns Næse, gjør man uvilkaarlig en afværgende Bevægelse, maaske endog i Søvne. Saadanne Bevægelser fremkomme altid stærkere, jo omhyggeligere man formaar at adskille de Organer, hvormed de udføres, fra Bevidsthedens Hovedsæde, Hjærnen.

Overskæres Rygmarven paa en Frø, blive de Reflexbevægelser, man kan fremkalde i Lemmerne neden for Snittet, langt voldsommere end før Overskæringen. Giver man ét af Baglemmerne et elektrisk Stød, ser man begge Bén bevæge sig i de heftigste Trækninger, hvad der ikke skér i normal Tilstand. Sænker man dem i fortyndet Svovlsyre, trække de sig hurtig op af Vædsken, hvorimod den uskadte Frø ofte kan lade dem blive hængende forholdsvis længe deri uden mindste Tegn paa Ubehag.

Reflexbevægelser kunne forekomme i mere sjælelig Forstand.

Betragt en nervøs Kvinde, der skriger ved et Knald. Det er aabenbart en Reflexbevægelse, men af mere sjælelig Art. Her gjør atter det samme omvendte Forhold til Viljen sig gjældende. Jo mere Uvilkaarlighed og jo mindre sjæleligt Herredømme, desto stærkere Skrigen. Det er, som om Vilkaarligheden var det, der til daglig ved en hæmmende og dæmpende Indflydelse holdt Orden paa Livsvirksomhederne.

En Mand, der ser en Vognstang i Færd med at gaa igjennem en Butiksrude, gaar uvilkaarlig baglængs eller indtager ganske forvredne Stillinger, ret som om han ménte derved at kunne indvirke paa Stangens Bevægelser.

Paa lignende Maade gaar det en Keglespiller, der ser sin Kugle tage en lidt mindre heldig Retning. Man kunde nævne utallige Exempler af denne Art.

Bevidsthed og Vilje synes ved disse Reflexvirkningere at spille samme Rolle som Øvrigheden i Staten. De holde Orden ved at hæmme og dæmpe det uhensigtsmæssige. Jo svagere Individ, jo mindre Viljestyrke, desto mere Uhensigtsmæssighed, Skrigen og sjælelig Støj for Smaating. Jo stærkere Vilje, desto mere faar man Bugt med af den Art. Stundom kan man ligefrem mærke Kampen, som hos den Mand, der en mørk Nat opdager en utydelig, klumpet Masse liggende paa sin Vej (Ex. 28). Den uvilkaarlige Sindsbevægelse, der griber ham, medfører ofte sekundært simple legemlige Reflexbevægelser, f. Ex. Rystning, „Rejsning af Hovedhaarene“ o. desl. Man føler tydelig Viljens Kamp mod disse Reflexer. Den hæmmende Virksomhed bukker under i det Øjeblik, man gribes af panisk Skræk.

Man har altsaa ogsaa i Fysiologien Exempel paa, at Viljens Indflydelse kan være af rén negativ Art. Den synes i disse Reflexbevægelser at udøve ganske samme Hæmningsvirksomhed som den, vi kjende fra den sjælelige Organisme. En lignende hæmmende Indflydelse kunde vel iøvrigt tænkes ved

andre Bevægelser. Naar man bevægede en Arm, kunde det være som Følge af en énsidig Ophævelse af én ellers paa det hele Legeme hvilende Viljeshæmning (jvnf. den tidligere Kjedel-Theori). Betragt en gammel Mand, der ryster paa Hænderne. Saadan Bevægelse skér aabenbart ikke med Viljens Samtykke, men trods Viljen formedelst Slappelse i Regeringen. Det er ret, som om Regeringens Indflydelse ogsaa i fysiologisk Henseende var af negativ Natur.

Læren om Hæmningsnerver er fremdeles mærkelig. Det er Nerver, der forbinde visse i Legemet forekommende Bevægelsescentra (Ganglier) med Hjærnen; man kan som Exempel nævne den, der forbinder Hjærtets Ganglier med Hjærnen. Saadanne Nerver udøve en umiskjendelig hæmmende Indflydelse paa de nævnte Bevægelsescentra. Afbrydes Nerveforbindelsen mellem Hjærte og Hjærne ved Overskæring af en vis Nerve (n. vagus), hvori hin Hæmningstraad findes, blive Hjærtets rhytmiske Bevægelser langt hyppigere, og i Begyndelsen tillige stærkere, end før Gennemskæringen. Det synes, som om Hjærtet ved at blive sat ud af Forbindelse med Centralnervesystemet fik en større Frihed, som om derfra udgaaende Virksomheder til daglig udøvede en hæmmende Indflydelse paa Bevægelserne.

Disse fysiologiske Fakta om Uvilkaarlighed staa paa en mærkelig Maade i Samklang med Samlingens Erfaringer og synes at maatte kunne tjene til Støtte for den hele Theori. Naar vi have sat dem i et Bilag, er det, fordi vi dog ønske at trække en Streg imellem dém og den egentlige Samling. De ere ligesom fremmed Ejendom, hvorover vi som usagkyndig i Fysiologien ikke have at raade, og vi behøve dem slet ikke. Det er just et Hovedøjemed med denne Afhandling at vise den unge, hvorledes han ganske overladt til sig selv ved egne Midler ad empirisk Vej er istand til at opbygge sig nok til derpaa at grunde et selvstændigt Valg af Anskuelser og Principer.

Holbergs Træ i Fiolstræde

En Analyse

henhørende til „det skønnes Naturlære“

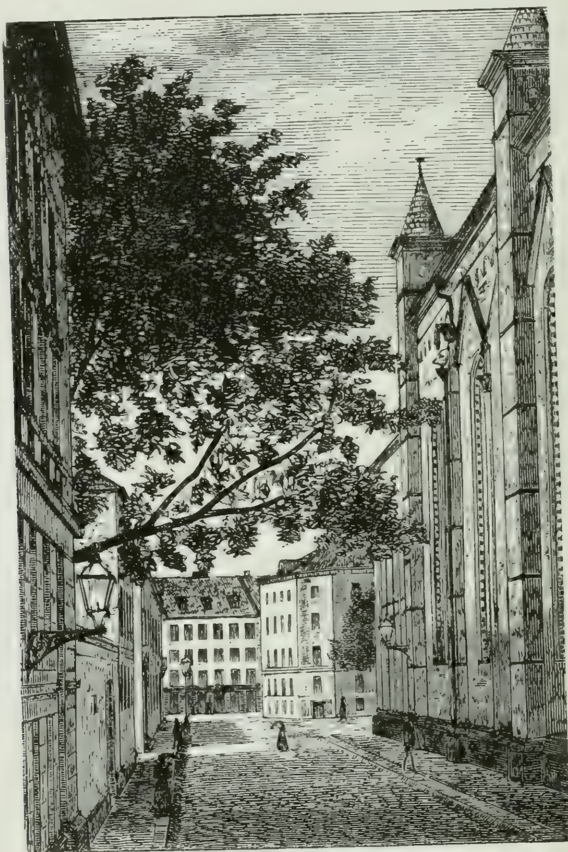
(1882)

Indledning.

Naar man en Junidag, kort efter Solnedgang (Kl. 8—9), vil lægge sin Aftentur om ad Fiolstræde, træffes Holbergs bekjendte smukke Kastanjetræ i en tiltalende Skikkelse. Med sine store Grene, der inde fra Provstegaarden naa helt over imod Universitetsbiblioteket, vækker det allerede paa Frastand enhvers Opmærksomhed. Ejendommeligt er det at se, hvorledes Træet frembringer forskjellige Indtryk i forskjellige Afstande. Der er bestemte Steder i Gaden, hvor det med særlig Styrke gjør sig gjældende, og atter andre, hvor det mere ubemærket blander sig mellem sine Omgivelser. Omtrent ved Huset Nr. 7 bliver man i Reglen først opmærksom paa det (se ovenst. Træsnit). Her præsenterer det sig smukt. Den Maade, hvorpaa de nedhængende Grene aftegne sig paa Skindergades Huse, af hvilke 2den Sals Vinduerne netop ses, hvorimod 3dje Sal skjuler sig bag det grønne, er virkningsfuld; det er, som om man saa' ind paa en Skueplads med halvtoprullet Tæppe. Nærmer man sig, taber Indtrykket kjendeligt i Virkning, indtil man kommer hen omtrent ved Hus Nr. 14. Her er atter et gunstigt Sted for Iagttagelse. Virkningen fremtræder dog imid-

lertid paa en anden Maade, ret som om Aarsagerne til Skjønhed kunde være andre. Det er mere, som man var kommen ind i en langagtig Gaard. Man har den selvsamme Følelse af Bygningernes Enhed, som naar man gaar over en Gaards-

Holbergs Træ, set fra Fiolstræde Nr. 14.

plads. Denne Følelse skriver sig aabenbart derfra, at Træet ligetræder saa stærkt frem i Modsætning til Husene, at det ligesom forliger disse med hverandre. Hus er Hus lige over for et Træ, selv om Husene er lidt forskjellige; de maa holde sammen imod den sære, fremmede Gjæst, der er kommen iblandt

dem. Dette Gaardsplads-Indtryk giver en ejendommelig hjemlig Ro. Saaledes skifter Indtrykket under Gangen idelig Karakter. Kommer man helt hen i Træets umiddelbare Nærhed, bevirkes en gjennemgribende Stemningsforandring derved, at Skyggevirkningen kommer til. Det kalder en hel ny Række Fornemmelser til Live. Sært hyggeligt er dette Spil. Uden at man lægger Mærke dertil, udøver denne Vexlen en „opholdende" Indflydelse paa Sindet. Staar man ved Hjørnet af Frue Plads, kan det være, som man her mistede noget venligt. Tit var det, som om Pladsen var kold og tom, tit — naar man ikke havde noget Maal for sin Gang — skete det, at man uvilkaarlig vendte sig om og gik tilbage mod Træets ligesom sjælelige Lunhed. Der findes ved dette Træ noget, man saa ofte leder efter og savner, men sjældent finder. Man taler om Skjønhed; det er slet ikke det. Mangfoldige Ting ere skjønne uden i mindste Maade at besidde dette ejendommelige. Der er noget her, som er meget mere end Skjønhed; eller skal det kaldes Skjønhed, saa er det Skjønhed af ganske egen Art, en Art, som det vilde være højst ønskeligt at kjende nærmere.

Her er vor Opgave i nærværende Afhandling: Vi ville sætte os for at analysere Skjønhedsindtrykket, som Holbergs Træ udøver, paa den Tid af Aaret og Dagen, der oven for blev nævnt, ville søge at efterspore om muligt alle medvirkende Aarsager, stadig i Haab om derved at komme efter, hvad det ejendommelige var, der den Gang virkede saa velgjørende paa Sindet, i Haab om derved at træffe paa en Vej, der mere almindelig kunde lede til den aandelige Raritet, som sikkerlig her ligger skjult.

Og nu Methoden? Ja, der skal slet ingen være, i hvert Fald ikke nogen forud udtænkt. Naar man i Tænkning fremfor alt frygter det, man kunde kalde at knække Spidserne af Sandheden, naar man kun attraar et lille Tankedivertissement, hvori man sætter Tankens ukunstlede Friskhed og Varme som

noget væsentligere, end at Resultatet fremkommer i Kollegieramme („Gang i Talen“), maa man allerhelst slet ikke paabegynde en Undersøgelse efter Methode eller systematisk forud lagt Plan, men overlade til Ilden at finde Vej til Brændselet. Lad os gribe fat i og begynde ved den første den bedste Enkelthed, den, der først vakte vor Forundring; det var Skyggevirkningen.

A. Om Skyggevirkningen ved Holbergs Træ.

Naar man paa sin Vandring langs Fortovet paa Universitetsbibliothekets Side stundum uvilkaarlig kommer til at staa stille, for med Behag at betragte Pladsen under Træet, og det samtidig med, at Kronen over éns Hoved dog ganske er skjult for Blikket, maa det være fordi der er noget virkningsfuldt i Belysningen, i den svage Mørkning, der opstaar ved, at Dagslys i visse Retninger holdes ude, medens det ensidigt falder ind i andre. Det kan ikke være tilfældigt, naar man studser gjentagne Gange ved et Indtryk paa selvsamme Maade. Man kan sige: Derfor behøvede det ikke at være netop Skyggevirkningen, der vakte Opmærksomheden. Nej! men dertil føres man idelig tilbage. Saaledes husker man, at der i Vinterens Løb aldeles ikke var noget særlig mærkeligt ved dette Sted; under de nøgne Grene stødte man aldrig paa noget særlig hyggeligt; men lige fra den Dag i Maj, da de første halvtudfoldede bløde Bladknopper begyndte at naa dækkende sammen for oven, mærkedes dette hyggelige Skjær paa Fliser og Brosten. Man kan ogsaa ligefrem føle det „med sig selv", føle, at hvis nogen, mens man stod der, med ét kunde borttage den skyggende Krone, saa det fulde Dagskjær uhindret kunde falde ned i Gaden, vilde den hyggelige Stemning være forbi; et Argument, som Videnskabsmanden maaske ikke tager for gyldigt, men som ikke desto mindre i enhvers egen indre Tankeverden bør tillægges den hojeste Opmærksomhed, fordi det skriver sig fra den mest fintfølende og mest dybtgaaende Avtoritet i den sjælelige Verden.

Egentlig er det underligt, at Skygge kan medvirke til Skjønhed. Skygge maa dog saa vel som Død og Mørke i Følge hele sit Væsen være uskjøn, skulde man synes. Ja, man kan ad Erfaringens Vej overbevise sig om, at det som Regel virkelig ogsaa er saaledes:

1. Se vi paa den Mur, der begrænser Frederiksberg Kirkegaard ud imod Frederiksberg Alleé, og over hvilken der breder sig en jævn, ensformig stærk Skygge fra Allétræerne, saa har denne her en alt andet end forskjønnende Indvirkning. Muren synes raa og sur at se til og først, hvor Træerne paa et enkelt Sted lade den tilfalde fuld Belysning, faar den et venligere, hyggeligere Præg, et ligesom oplivet Fysiognomi. Skygge og Skummelhed fremtræde her afgjort som uskjønne, og af saadanne Exempler vilde der kunne fremdrages utallige.

Hvorledes kan da Skyggen i nærværende Tilfælde virke forskjønnende? Vi staa her i Virkeligheden over for et ret drilagtigt Fænomen. Mangen Gang, naar man stod ved Træet og vilde forklare Skjønheden, synes man, at der slet ingen var. Skyggen var hæslig og blev hæslig. Jo mere man saa' skarpt og opmærksomt, navnlig paa Partiet omkring Holbergs Mindetavle, desto mere syntes det at være utvilvsomt, at det var uskjønt. Men naar man saa gik og næste Dag uden særlig Opmærksomhed atter passerede Stedet, var det alligevel, som om det netop var Skyggen, der henrev én. Sligt kan ordentlig være ærgerligt. Ser man efter Skjønheden, saa er den borte, og vender man sig fra den, saa kalder den paa én. Det er, som om man havde at gjøre med hine legende Alfeskikkelser, der forsvinde, naar man ser efter dem.

At det er den subjektive Hæmningsvirkning (se St. U.*)

*) „St. U.“ er her og i det følgende en forkortet Betegnelse for et af Forfatteren i 1881 udgivet Skrift: „Om størst Udbytte af Sjælsevner“, paa Grundlag af hvilket nærværende Afhandling gennemgaaende er bygget.

Pag. 117), der her driver sit Spil, er indlysende. Naar det lader sig godtgjore, at et Indtryks Finhed og Styrke lider ved, at Bevidstheden direkte henvendes derpaa, er det let forklarligt, at et svagt Skjonhedsskjær af halv ubevidst Natur som det her foreliggende, fuldstændig ligesom kan blive borte mellem Hænderne paa én, naar man ser vist paa det. Deraf maa man slet ikke slutte, at Skjønheden ikke findes. Man kan være fuldstændig sikker paa, at hvad vi paa slaaende Maade i første Øjeblik iagttog, virkelig maa være til Stede, selv om vi kunne tabe det af Syne. Det er ikke Sagen, men Blikket, der kan forandre sig. Man blindes af Bevidstheden. Derpaa bør vi ikke bygge nogen forandret Dom, og derfor bør vi heller ikke her et Øjeblik tvivle om Tilværelsen af den Skjønhedsaarsag, der i første Øjeblik greb saa stærkt ind i Stemningen. Men paa samme Tid kunne vi dog heller ikke forkaste den senere aldeles klare Erkjendelse af, at Skyggen var uskjøn. Det var ikke til at tage fejl af. Hvorledes skal man forstaa en saadan tilsyneladende Modsigelse? Her synes at herske en fuldstændig Forvirring.

Til Klaring af slige Forhold er intet saa lærerigt som at betragte andre Gjenstande af samme Art som den, man undersøger, men under lidt forandrede Forhold.

2. Vi ville stille Læserne over for et Træ, der i flere Henseender minder om Holbergs-Træet, men dog i andre væsentligt adskiller sig derfra, Kastanjetræet ved Indgangen til Rosenborg Exercerplads lige over for Huset Gotersgade Nr. 121. Naar vi kortelig skulle angive, hvilke nye Forhold, der her ere de væsentlige, maa det fremhæves, at dette Træ staar friere, og at den Mur, hvorover dets Grene hænge ud, er længere og lysere, hvorved den partielle Mørkning, Træet frembringer under sig, fremtræder paa en langt mere kjendelig Maade end ved Holbergs-Træet; i nogen Afstand ser den ud som en temmelig bestemt afridset, lille mørk Plet. At denne Skygge i og for sig er uskjøn, er her tydeligere at se end ved Holbergs-Træet.

Det træder navnlig frem ved Sammenligning mellem to Piller i Muren, af hvilke den ene staar lige i Mørkningens Centrum, den anden i dens Udkant paa Grænsen af det lyse. Den første er skummel og hæslig, den sidste overordentlig hyggelig; ja, her træffe vi det paafaldende, at den sidst nævnte Grænsepille egentlig er langt smukkere end Murens øvrige Piller, kjendelig hyggeligere end de ganske fuldt belyste længere ned ad Gaden. Det synes, som om den Omstændighed, at Grænsekampen mellem Lys og Skygge just falder ved denne Pille, at Mørket ligesom brydes paa dens hvide Dæksten, er det, der bringer Hyggeligheden til at concentrere sig der. Det samme Forhold gjentager sig til alle Sider rundt om Træet. Det hyggelige ved Skyggen kan ved nærmere Undersøgelse stadig henføres til visse bestemte Linjer — man kan næsten med Fods Nøjagtighed udpege, hvor det findes, paa den eller den Flise, ved dette eller hint Parti Brosten — og i Overensstemmelse med det sagte viser det sig stadigt, at disse Linjer følge Grænsen mellem Lys og Skygge. Til dette Overgangssted, denne Forpostlinje, synes Behaget altid knyttet.

Heri ligger et Fingerpeg. Det fremgaar umiskjendelig heraf, at Behaget hverken knytter sig til Mørket alene eller til Lyset alene, men ligger i Samspillet imellem dem i selve Indgribningen af Lys i Mørke, et Forhold, der allerede lader os øjne Forstaaelsen af, at Skyggen godt i og for sig kan være uskjøn og dog nødvendig til Skjønhed; thi ét er Samspillet mellem to Indvirkninger, et andet de Indtryk, som hver for sig alene frembringe. Lysets Forhold til Mørket maa være det skjønne, aldeles uanset, om Lys og Mørke hver for sig alene ere skjønne eller ikke.

Men hvad er det saa igjen i dette Samspil, der kan være saa velgjørende? Er det blot det, at Lyset naar til Mørket, eller det, at Lysets Ejendommelighed mere kommer frem ved, at det stilles ved Siden af Mørket, eller hvad er Grunden?

For at faa Besvarelse paa dette Spørgsmaal, er det nødvendigt at se flere Tilfælde.

3. Under en nærmere Indsamling af Erfaringer, komme vi da en Dag ud paa Vesterbrogade i Nærheden af Enghavevej. Der findes en Række Kastanjetræer med en meget mørk Skygge under sig. Naar Gaden her uden for Kl. 2—3 belyses stærkt af Solen, kastes Reflexlys ind i det mørkeste Centrum af denne Skygge og frembringer her det Særsyn, at Skyggen faar sit smukkeste Sted just der, hvor den er mørkest.

Hvad er nu det? Det synes at staa ganske i Strid med Erfaringen i 2, hvor vi netop fandt, at Skyggen var hæslig i Midten, mens Behaget knyttede sig til Randene.

4. Ligesaa var der, indtil for et Aar siden, en særlig hyggelig Skyggeplet i Alléen ud for Frihedsstøtten, umiddelbart til højre for Indkjørslen til Jærnbanens Ankomststation.*) Aarsagen til denne Plets Hyggelighed, navnlig ved Middagstid i Solskin, laa øjensynlig i det overordentlig stærke Sidelys, der blev kastet ind under Allétræerne fra den store, solhede Plads omkring Støtten.

Den Omstændighed, at Lys dirigeres paa en vis Maade, synes at vække Behag.

5. Mange ville sikkert kunne erindre den ejendommelige Virkning, som kan fremkomme, naar bølgende, solbelyst Vand kommer til at kaste Lys op under tætte Trækroner, paa mørke Skrænter eller Gjenstande. De bølgende Lyslinjer, der afbilde sig paa disse, og det hele neden fra kommende Skjær gjør sælsom Virkning.

Behaget staar aabenbart i Forbindelse med, at Øjet ligesom fatter den hele Sammenhæng. Man føler Vandets Tilstedevæ-

*) Den ene Række Træer i denne Allé er nu fældet.

relse i disse bølgende Linjer. L y s e t f o r t æ l l e r; d e t e r d e t, d e r b e h a g e r. Det var netop det, det dirigerede Lys ogsaa gjorde i forrige Tilfælde: det fortalte om Frihedsstøttens store, solhede Plads midt i den kølige Skygge.

En tilsyneladende ubetydelig lille Erfaring bliver dog navnlig den, der her skal bringe Lys i Sagen:

6. En lille, frisk affalden grøn Kastanje laa paa Stenbroen under Holbergs Træ ved Siden af nogle affaldne Smaagrene, ældre snavsede Kastanjer og halvvisne Kastanjeblomster, der af Vinden vare fejede sammen. Det var overraskende at se, hvor den var smuk i denne Omgivelse; det var den slet ikke, medens den sad i Træet. Tvært imod vakte den lille piggede Ting, der mindede om, at Blomsternes Tid var forbi, den Gang nærmest Mishag. Her var den ganske ejendommelig hyggelig. Man kunde ikke lade være at lægge Mærke til den.

Jeg mindes et Par lignende Erfaringer:

7. at en nylig affalden Fuchsiablomst, der laa i Vindueskarmen, ligesom den var falden ned fra Grenen af et Fuchsiatræ, gjorde en smukkere Virkning end selve de paa Træet hængende Blomster, og navnlig saa længe den laa ganske uberørt, ligesom den var falden.

8. Ligeledes at et frisk nedfaldent Æble i en Have var i Besiddelse af en ejendommelig Skjønhed i Sammenligning med lidt ældre Nedfald i Nærheden. Dette, at Æblet laa ganske frisk, uberørt, som det var styrtet ned, syntes især af Betydning.

Er det ikke tydeligt, at en saadan nedfalden Gjenstand er skjøn paa Grund af, at der ligger en Fortælling i den? Ser man paa den lille grønne Kastanje, saa indeholder den ligesom en

hel Beretning: om Pladsen deroppe, den nylig har forladt, om Faldet undervejs, med Stød imod Blade og Kviste og endelig om, at det hele er sket lige for et Øjeblik siden. Saaledes kunde de visne ikke fortælle; de vidnede snarere om, at de havde ligget i længere Tid, hvor de laa, uden oplevede Hændelser.

9. Regndraaber, der dryppe ned fra et Træ og danne Bobler i Pytter paa Gaden, nu hist og nu her, kunne paa lignende Maade frembringe et ejendommeligt forfriskende Indtryk. De tilvejebringe ligesom en Forbindelse mellem Gaden og Trækronen oven over, lede Tanken hen paa de vaade, dryppende Grene, der hænge ud over det Sted, hvor Dryppen faldt, — paa den vaade, sorte Bark, hvorpaa de klare Draaber lidt efter lidt voxede, — paa det stille Vejr efter Regnen.

10. Eller lad os tage den sagte Brusen, som et Vindstød kan frembringe i Kronen. Hvor har den tit indtaget én! Man hører ligesom den mægtige Krones Omrids fra alle Kanter i denne Lyd, Enheden af de tusende hviskende Blade i alle Hjørner.

Det syntes aldeles umiskjendelig, at det stadig er Indtrykkets fortællende Indhold, der i alle disse Tilfælde skaffer det Skjønhed. Vi kunne saa meget sikrere antage dette, som vi derved ere i Overensstemmelse med den bekjendte Ørstedske Sætning, at der fremkommer Behag, naar Tankeindhold gjennem Tingene ubevidst „aabenbarer sig for Anskuelsen“.

Men lad os vende tilbage til Skjønheden i Samspillet mellem Lys og Mørke. Lys og Mørke ere netop ved Skyggegrænsen — men ogsaa kun ved Skyggegrænsen — i Besiddelse af et betydeligt fortællende Indhold. Lysstraalerne bringe Bud fra Kronen ganske paa lignende Maade som Kastanjefrugterne og Regn-

draaberne, de ere netop dirigerede paa en vis henvisende Maade ligesom i alle hine Exempler, og Mørket meddeler én netop ved sin Forskjel fra det lyse en Forestilling om Dækning og Beskyttelse og derigjennem en hel Fortælling om det overhængende Hele. Er man da efter alt dette ikke berettiget til at slutte, at Skyggevirkningens Skjønhed i alt Fald væsentlig skriver sig fra et i Lysgrænsen liggende Fortælle-Indhold? Om al den ved Skyggevirkningen iagttagne Skjønhed lader sig forklare paa denne Maade, er en anden Sag; det kan ikke vides, men at én af Skjønhedsaarsagerne, — hvis der er flere —, maa søges her, synes utvivlsomt.

Man kunde spørge: Ere vi herved egentlig komne synderligt videre? Er det mere oplysende at kunne sige, at Skjønheden ligger i et Fortælle-Indhold, end naar vi Pag. 170 sagde, at den beroede paa Samspillet mellem Lys og Mørke. Hvis den sidste Forklaring er lige saa god, saa er den for saa vidt at foretrække, som den er nemmere at komme til, i det den ligger i Sagens Natur, eftersom fuldstændig Ensartethed er udtryksløs. Vi spurgte den Gang: Hvorfor er dette Samspil mellem Lys og Mørke smukt? Kunde man endnu ikke med samme Ret spørge: Hvorfor er da Fortælle-Indhold smukt? Jo, men herpaa kunne vi svare. Den Kjendsgjerning, at Fortælle-Indhold frembringer Skjønhed, kan paa en let og simpel Maade forklares gjennem Læren om Mulighedsværdi. Vi vide herfra (St. U. Pag. 18, 35 og 58), at Fortælle-Indholdet eller de ubevidste Tanker, som man af Omgivelserne modtager, stemme én objektivt og at den objektive Stemning igjen er Betingelsen for Mulighedsværdi. Fortælle-Indholdet pirrer altsaa Mulighedsværdien; men hvor denne er, er der Friskhed, Liv og Fylde, just hvad vi finde i Skjønhed.

Det er et Spørgsmaal, om vi ikke her befinde os ligesom i Udkanten af en Lov af større Almindelighed, om det ikke al-

mindeligere gjælder, at en ved objektiv Stemning foraarsaget Pirring af Mulighedsværdien altid er Aarsag til Skjønhed. Den Slags almindelige Sætninger kunne ikke bevises paa anden Maade, end ved at man paaviser, at de uden Undtagelse gjælde i et stort Antal Tilfælde, saa mange, man har været i Stand til at samle. Nu gjælder Loven for dette Tilfælde; lad os dermed standse Theoriens Pegasus i dens Tilbøjelighed til altid at løbe forbi Erfaring.

Forinden vi gaa videre, skulle vi meddele nogle Iagttagelser, der ligesom danne Prøver paa Rigtigheden af det i det foregaaende meddelte, Prøver, der ikke blot give større Sikkerhed, men ere ypperlige til Øvelse.

11. Vi ville stille Læseren over for et ved reformert Kirke staaende mægtigt Kastanjetræ, hvoraf vi her bringe en delvis Afbildning (Træet længst til venste i Figuren Pag. 183). Det minder i mange Henseender baade om Holbergs-Træet og Træet ved Indgangen til Exercerpladsen, men adskiller sig fra dem i Henseende til Undergrundens Belysning derved, at det — i hvert Fald paa den her valgte Tid, Kl. 8—9 Aften — ikke frembringer nogen Mørkning paa Stenbroen under sig. Den store, frie Østhimmel over Exercerpladsen kaster, uhindret af lige over for staaende Husrækker, rigeligt Lysskjær ind under Kronen og helt op ad Kirkegaardsstakittet under dens udhængende Grene. En ejendommelig Hyggelighed knytter sig ved Aftentid til denne lyse Undergrund. Det er, som man kunde tænke sig et Parti fra Indkjørslen til en gammel Herregaard, ikke som man var i en kjøbenhavnsk Gade, hvorpaa urolige Bymennesker færdedes. Især er det dog dette Stakit, der væk-

ker Forestillingen om klassisk Ro og Simpelhed. Men paa Stakittet falder netop omtrent Lysgrænsen, dets øverste Del er godt paa Vej ind i Skyggen, medens dets Fod er stærkt belyst.

Lærerigt er det at sammenligne dette Træ med det faa hundrede Alen derfra staaende, før omtalte Kastanjetræ ved Indgangen til Exercerpladsen. Det sidste staar paa samme Tid med sin mørke Undergrund, hvor Lyset fra Øst lukkes ude af Træet selv, medens den over for staaende Husrække holder det borte fra Vest. Lysgrænsen falder helt ud over Sporvejen i en Halvkreds, der ved begge Sider trækker sig ind over Fortovet. Man er næsten i Tvivl om, hvilken af de to Undergrunde, man skal give Prisen. Man kan gaa tvivlraadig frem og tilbage imellem dem. Begge ere overordentlig udtryksfulde og smukke, hver paa sin Maade. Sikkert vil dog den lyse for de fleste til sidst vinde Prisen; der er noget ved det lyse, der er venligere og mere levedygtigt end det mørke. Man kommer til det Resultat, at hvis Universitetsbiblioteket blev borttaget, maatte Undergrunden under Holbergs Træ blive smukkere end den er, mere livsvarm og fyldig uden at tabe sit klassiske Præg; thi det besidder jo den lyse Undergrund lige saa fuldt som den mørke. Men dette, at man baade kan opnaa Skjønheden ved Lys og ved Mørke, viser aabenbart, at det hverken er Lyset eller Mørket for sig alene der giver Skjønheden. Vi komme da atter til, at det er Grænsekampen mellem Lys og Skygge, der frembringer Behaget. Vi kunne ydermere her faa en Bekræftelse paa, at Skygge i og for sig er uskjøn, i det det synes klart, at Skjønheden fornemmelig maa søges ved den lyse Side af Skyggegrænsen, altsaa i Lysstraalerne, ikke i Mørket.

12. En anden Række bekræftende Erfaringer indvindes ved Sammenligningen mellem forskjellige Arter af Træer. Mærkelig

er den Kjendsgjerning, at Kastanjetræer i Henseende til Skyggevirkning ere mere effektfulde end Lindetræer. Man kan finde talrige Steder, hvor Lindetræer hænge ud over Mure eller Stakitter, uden at der er Tale om samme Virkning som den nys betragtede. Vi nævne Trægruppen paa Norregade lige over for Universitetskvæsturen, den i St. Pederstræde lige over for polyteknisk Læreanstalt og i Gotersgade ved Stedet 109, netop i Nærheden af det sidst nævnte store Kastanjetræ. Lindetræer have ikke tilnærmende den Virkning som Kastanjetræer. De kunne endog give et næsten uhyggeligt skidenskummelt Præg under sig, saaledes f. Ex. paa Nørregade.

Aarsagen til denne Forskjel er ikke strax let at indse. Man kunde søge den deri, at Lindekronen i Reglen ikke hænger saa langt ud over Muren som Kastanjekronen, men denne Slutning falder til Jorden ved Betragtning af et lille Kastanjetræ ved Siden af det store ved reformert Kirke, en lille, tæt sluttet Kuppel, der kun er meget lidt overhængende, men desuagtet i høj Grad virkningsfuld. Snarere kunde dette lille Træ lede Tanken hen paa Tætheden, lade én søge Aarsagen i Kronernes forskjellige Gjennemtrængelighed for Lys. Kastanjekronerne synes langt mørkere og tættere at se op under og give en renere Skygge end Lindekronerne, hvis lysegrønne Blade halvt gjennemtrænges af Lyset.

Hvis dette var Grunden, maatte det altsaa kun komme an paa Udelukkelse af Lys fra oven. Dertil behøvedes egentlig ikke med Nødvendighed Træer. Opmærksomheden henledes her paa.

13. Markiser. Lad os se. — Man kan bekvemt studere disse ved de smaa Anlæg med gule Havebænke og Borde, der i de sidste Aar ere blevne saa almindelige uden for Caféerne, og synes at have vundet en vis berettiget Popularitet. Disse Anlægs Hyggelighed synes i Virkeligheden at staa i et nært Forhold til

de over dem altid anbragte Markiser. Ser man paa et saadant Sted, hvor nogle Markiser ere oprullede, andre ikke, er Skyggevirkningens Betydning aldeles umiskjendelig. Skyggen giver noget aftenagtigt i Belysningen, der stemmer til Hvile og Sladder ved et Glas. Mangen Gang er man i forbigaaende derved bleven fristet til et Ophold, hvorpaa man sikkert slet ikke havde tænkt, hvis Markisen havde været oprullet.

14. Det er det samme Forhold, der i forstørret Maalestok finder Sted i hele Naturen efter Solnedgang. Den karakteristiske Aftenhyggelighed staar utvivlsomt i nær Forbindelse med Ensidigheden i Belysning paa denne Tid, med en i alle Gjenstande fremtrædende Henvisning mod den lyse Vesthimmel.

Netop dette aftenagtige er der just ved hine Borde, en vis hyggelig Hvilestemning, der paa den pudsigste, kolde Maade forsvinder, naar Markisen rulles op, og man bliver sig Dagen bevidst midt paa Bordet.

B. Projektionsforholdene.

Men hvad var det mere end Skyggevirkningen der allerførst vakte vor Opmærksomhed ved dette Træ? Der var blandt andet endnu det særegne Forhold, at Træet tog sig smukkere ud fra Huset Nr. 7 end baade før og efter. Lad os tage denne Enkelthed for og forfølge den.

Vi bemærke derved allerførst, at Træet selv ganske ser ens ud, hvad enten det ses fra Huset Nr. 7, 5 eller 9. De Forskjelligheder, der kunne opstaa ved en saa ringe Forandring i Afstand, synes ganske forsvindende og kunne umulig være Aarsag til nogen kjendelig Indtryksforandring. Den iagttagne Forskjel maa derfor skrive sig fra Forskjelligheder i den Stilling, som

Træet, set fra de forskjellige Steder, indtager i Forhold til sine Omgivelser. Ser man paa Billedet Pag. 163, vil det bemærkes, at de nederste Grene af Træet netop herpaa (ved Nr. 7) begynde at gribe dækkende ned over Vinduerne paa 2den Sal i Huset i Skindergade. Derpaa synes i Virkeligheden Effekten at bero. Kommer man nærmere, er det, som om Grenene løftede sig, Vinduerne træde klart frem og stedse mere og mere af Muren over dem; fjærner man sig, dækkes de af det grønne. I begge Tilfælde bliver Indtrykket mattere. Denne Overgangstilstand synes det at være, som er særlig frugtbringende. Det er det samme, vi finde ved alle Overgangstilstande (jvnf. St. U. Pag. 28).

Her træffe vi da en ganske ny Skjønhedsaarsag, kun for saa vidt beslægtet med den forrige, som det ogsaa her kan antages at være en ved Suspensionstilstanden bevirket Pirring af Mulighedsværdien, der foraarsager Skjønhedsfølelsen. Det ses dog snart, at denne Aarsag ikke er særegen for Holbergs-Træet. Den findes lige saa vel ved alle Husene omkring, ja den findes egentlig, hvor som helst man ser hen, i rigeligt Maal. Overalt, hvor noget ses halvt, fremtræder i til Dels skjult Skikkelse, fremkommer denne Virkning (jvnf. St. U. Brudstykker Pag. 31).

15. Billedet Pag. 183 viser et Exempel herpaa ved det i Fig. anbragte Bogstav c, hvor Kirkens Frontispice skjuler sig bag Kastanjekronen. Det er særdeles virkningsfuldt Parti.

16. Lignende Forhold træffes, hvor et Landskab ses igjennem en Tunnel eller lang Port, som naar man f. Ex. inde fra Gotersgades Exercerhus ser den aabne Plads ud gjennem Porten for Enden af den lange Bygning. Og man kunde nævne mangfoldige Exempler.

Det kan da heller ikke være denne Skjønhedsaarsag, der forklarer det ganske særegne ved Holbergs-Træet. Der maa være andre Aarsager, andre for Træet mere særegne Aarsager, naar dette Træ kunde fremkalde Følelser, som man ikke fandt ved andre Gjenstande.

C. Begrebet „Selvexistens".

Vi have ikke nærmere berørt det ved Nr. 14 i Fiolstræde bemærkede ejendommelige Forhold angaaende Bygningernes Enhed over for Træet.

Lad os gaa nær til og se at faa et saa vidt muligt ublandet Indtryk af den mægtige Krone alene, lad os stille os lige hen derunder. — Det er ganske ejendommeligt at staa og se op i en saa omfangsrig Trækrone midt i en By, at se disse store Rum mellem Grenene i det Indre af Kronen. Det er, som man saa' ind i et stort Værelse af en ganske ejendommelig Beliggenhed og i en sær Modsætning til hele den øvrige Verden. Paa den anden Side af den Gavlmur færdes Kjøbenhavnerne i pyntelige Toiletter under alle Haande sirlige Komplimenter; her sidder Uglen stille og alvorlig og har den hele Løvsal for sig alene. Det er, som denne upaaagtede Verden i sin tavse Alvor og sin Afsondring fra menneskelig Indblanding udtrykte Naturens Majestæt lige over for de møblerede Saloner i Nærheden, som om der skjulte sig noget ængstende et Sted i dette sære, tavse Rum, hvori Grene stundum knage.

Man fristes let til at paastaa, at Aarsagen til et saadant Indtryks Skjønhed ligger i Modsætningen, uden at man dog egentlig derved strængt gjør sig Rede for, hvad man siger, eller om man overhovedet siger noget. „Modsætningen mellem Kultur og Natur" føjer man maaske her til, naar bejaende Svar lader

vente lidt længe paa sig, i det man tilkaster de omkringstaaendes Ansigter et af disse halvt spørgende, halvt overtalende Blik, der ligesom synes at røbe en Følelse af, at det ikke er stærkt bevendt med Sætningens indre Beviskraft.

„Jo—h vel,“ siger omsider en tilstedeværende, „det er ganske rigtigt. At Modsætning er virkningsforhøjende, er egentlig kun en slet og ret Selvfølge. En uendelig stor Ensformighed (Flade) vilde slet ikke kunne opfattes; det er i Kraft af Modsætning, at Indtryk overhovedet blive til. Modsætningens Betydning kan siges at ligge i Tilværelsens hele Natur og sidste Grunde.“

Et saadant Svar kan have noget næsten forknyttende ved sig. Der er en vis Slags Sandhed, der ligefrem kan være ærgerlig, fordi den, uden at være urigtig eller kunne forkastes, dog træder i Vejen for en bedre Erkjendelse. Man føler en vis Flovhed ved i nærværende Tilfælde at skulle gaa hjem med den Forklaring, at Træets Skjønhed skriver sig fra en saaledes beskreven Modsætning. En bagest liggende Følelse siger én, at man højst derved har faaet den halve Sandhed, at det egentlig hører til samme Slags Forklaringer, som vi i sin Tid gav af Skyggevirkningens Skjønhed, da vi paa et vist Stadium af Undersøgelsen havde udfundet, at Skjønheden beroede paa Samspillet mellem Lys og Mørke. Der siges intet udtømmende med den Slags Ytringer.

„Ja“, indvender ogsaa en anden, „det kan lade én forstaa, at Modsætning fremhæver, men da egentlig ikke mere. Der er Forskjel paa Fremhævelse og Skjønhed. Selv om der nok ligger et i Tilværelsens Natur grundet Behag i Synet af al Fremhævelse, saa er dette Behag af en vis plebejisk Kvalitet i Forhold til Skjønhedsbehaget og overordentlig forskjelligt derfra, hvad man allerbedst ser deraf, at Ting, der træde stærkt frem (grelle), godt kunne være uskjønne, ja i Reglen altid blive stemplede som saadanne af det forædlede Øje, om end det

umodne Blik betragter dem med et vist raat Behag. Der er saa stor Forskjel paa dette raa Behag og paa Skjønhedsfølelse, at Skjønaander kunne væmmes ved hint, medens omvendt Folk, der have Smag for det raa Behag, ofte slet ikke have Begreb om egentlig Skjønhed. Saaledes kan det ingenlunde paastaas, at Modsætning „i Følge Tingenes Natur og sidste Grunde“ maa frembringe Skjønhed, fordi den virker fremhævende.“

„Og én Ting til“, bemærker jeg, „selv om man nu vilde gaa ind paa, at Modsætning virker, lad os sige, forhøjende paa Indtrykket, hvad har saa Modsætningen med den Majestæt at gjøre, der saa stærkt fremtraadte i Indtrykket af Træet blandt Husene?“

„Der kommer vi ind paa et helt andet Forhold“, siger atter den første af de to talende. „Der er ved ethvert Indtryk ikke blot en „direkte“, men ogsaa en „associativ“ Indflydelse. Fænomenet med Modsætningens Fremhæven beroede paa den direkte Indflydelse; dette med Majestætsfølelsen beror paa den associative, derpaa, at Paavirkningen vækker visse Forestillinger, saaledes den om Naturens Overhøjhed over Kulturen. Derved kan der opstaa ny Skjønhed ganske uafhængig af og forskjellig fra den første.“

Her kommer egentlig Spørgsmaalet frem igjen i hele sin oprindelige Form, kun frigjort fra en enkelt forurenende Tilsætning. Det, vi søgte at faa at vide, var fra første Færd netop de Love, hvorefter saadanne Ideassociationer kunne medføre Skjønhed. Modsætningens direkte Indflydelse har egentlig aldrig noget Øjeblik ligget os paa Sinde, og i Virkeligheden er den Anskuelse sikkert rigtig, at det er raa Behag, den vækker, aldeles ikke er noget, der bør medindbefattes under Begrebet Skjønhed. Med Hensyn til Modsætningen maa vor Usikkerhed staa aldeles uforandret endnu. Modsætning er ingenlunde udelukket fra at give andet end den direkte Indflydelse. Vi have jo Modsætninger af højere Art mellem Begreber, Forestillinger og

Stemninger, ja, den Modsætning vi oprindelig nævnte, mellem Kultur og Natur, er jo netop saa ganske og aldeles af associativ Natur. Altsaa staa vi med andre Ord ved Indgangen til Sporgsmaalet, aldeles som ved Samtalens Begyndelse. Kun er Situationen for saa vidt forandret som vi indse, at et Bevis for vor Paastand om Modsætningens Betydning ved Holberg-Træet ingenlunde kan føres gjennem en simpel Henvisning til Tilværelsens Natur og sidste Grunde. Dertil er det foreliggende Skjønhedsindtryk af alt for sammensat Natur.

Skulde der mon ligge noget urigtigt i Paastanden? Skulde den lunkne Sandhedsfølelse, vi i første Øjeblik sporede, — og som jo utvivlsomt havde sin Grund —, alene skrive sig fra en ubestemt Følelse af, at Forklaringen selv trængte til en Forklaring, eller skulde den hidrøre fra en instinktmæssig Mistanke til Rigtigheden eller dog Almengyldigheden af det sagte?

17. Betragt et enestaaende Træ paa en Slette; det kan fremtræde fuldt saa virkningsfuldt, fuldt saa majestætisk som Holbergs Træ, det kan gjøre et ganske mærkeligt Indtryk. Darwin beretter, at et saadant Træ, der stod ganske enligt paa en af Sydamerikas vidtstrakte Stepper, blev tilbedt af de indfødte som helligt. Man kan tænke sig det mærkelige, ærefrygtindgydende Indtryk, som sligt Træ har maattet kunne gjøre paa den vilde. Men ved saadant et Træ er der jo slet ikke Tale om den Modsætning mellem Kultur og Natur, som man ved Holbergs Træ fristedes til at tillægge saa stor Betydning. Paa Steppen er det Natur og Natur altsammen. Ganske vist er der Modsætning, men det er paa en hel anden Maade. Man maa da i hvert Fald ganske opgive den Tanke, at det majestætiske Præg, hvoraf begge Træer ere i Besiddelse, skulde være et Udtryk for Naturens Højhed over Kulturen.

Paa lignende Maade støder man mere end én Gang paa Forhold, der bringer èn i Tvivl, Erfaringer, der gribe modificerende ind i den tilsyneladende strax saa klare Forestilling.

18. Paa Amagertorv ses forskjellige Træer, hvis Grene hænge ud over en Gade af sjælden livlig og kjøbenhavnsk Karakter. Her er Modsætning mellem Natur og Kultur saa godt, man kan forlange det, og dog er hin Virkning alligevel ikke ret at opdage nogetsteds. Meget kan det ligge deri, at det er mindre smukt formede Kroner, men man skulde dog kunne opdage Spor af det klassiske Præg.

Modsætningen synes altsaa slet ikke altid at være det, der gjør Udslaget. Vi kunne nævne flere saadanne Tilfælde.

19. Ved reformert Kirke findes ved Siden af det tidligere omtalte store Kastanjetræ en Række mindre Træer, der frembyde et paafaldende Fænomen. De ses paa Træsnittet Pag. 183. Et lille Kastanjetræ nærmest det store udmærker sig ved en særlig smuk Bladflade. Store, brede Blade slutte sig saa tæt til hverandre, at Kronen faar et Indtryk af Fasthed og Bæreevne. Det er, som man i Tankerne kunde faa Lyst til at benytte den sadelformede Flade som Lænestol eller Hængekøje; den hele Fylde er i høj Grad tilfredsstillende og smuk. I Modsætning dertil bemærkes henne ved Hjørnet ligesom en tom Plads (*a* i Fig.), en mørk Hulhed, der ser ud, som den kunde være opstaaet ved, at et lille Træ var blevet borttaget eller nedre Grene paa Hjørnetræet vare blevne kappede. Denne Tomhed er afgjort uhyggelig især i Sammenligning med de smaa, fyldige Kastanjekroner. Og dog træder den sorte Tomt stærkt frem i Modsætning baade til Stakittet og til den omgivende, af Løv udfyldte, Bladvæg. Hvorledes kan det stemme med, at Modsæt-

ning forhøjer? Modsætningen skaber jo her Hæslighed i Stedet for Skjønhed, synes det. Hvordan kan det hænge sammen?

Saadanne Indvendinger og Spørgsmaal maa i Reglen længe henstaa ubesvarede, indtil man ved et Tilfælde kommer efter Sammenhængen.

20. En Formiddag i Solskin falder éns Vej igjennem Fiolstræde. Underlig hyggelig hænge disse Grene uden for Uni-

Træer uden for reformert Kirke.

versitetsbibliothekets Vinduer. Det er, som maatte man lægge Mærke til hvert enkelt af disse Blade, saa klart aftegne alle Enkeltheder sig. Det er ikke som i Have eller Skov, hvor alt det grønne ligesom smelter sammen. Her er hver Gren som et levende Væsen, hvis aarlige Bevægelse man kunde tænke sig der blev holdt Bog over fra et eller andet Vindue i Nabobygningen. De store Blade, der sveje om og næsvist trænge sig lige hen til de lærde Vinduer, have ligesom noget indivi-

duelt ved sig. Det er, som de i hyggeligt Lune nysgjerrigt kigede ind ad Ruderne for at se, hvad Bibliothekaren, der saa flittigt traver omkring der inde, tager sig for med alle de Bøger, han sætter omkring paa Hylderne. Enkelte Blade hænge ludende ned over Gaden og se paa Skyggerne nede paa Brostenene og op ad Muren. Naar de spile Fligene ud fra hinanden, gjøre Skyggerne ligesaa, naar en enkelt rører sig som et Æseløre, eller den hele Gren svejer sagte frem og tilbage, ses tilsvarende Virkninger nede paa Gaden. Der er noget saa grundørkesløst ved det hele Liv, og dog er det, som om der gik en frisk Luftning igjennem det, som om disse dovne Blade vare bekjendte med Indgangene til de store Værdier. Uvilkaarlig fremkommer en vis indre Smaasnakken ved Betragtning af et saadant Syn: „De maa være meget smaa, de Indgange, — Naalestik, der ikke ere til at forcere for Mennesker. — Hyggeligt er det for Resten at se Døren til Lykken, selv om man ikke kan komme igjennem den. — Maaske der er dem, der kunne . — Maaske Spurvene kunne; — der sidde tre“. — Ejendommeligt selvexisterende*) er det hele. Ses en Etatsraad eller en Jagtjunker paa Fliserne, kan man slet ikke i en Hast faa ham indordnet i Systemet. Det er, som man ikke strax vidste, hvor han hørte hen. — „Hvad er det for en Karl?“ — Det er, som om saadanne Mennesker kom som Repræsentanter for et fremmed, ganske ejendommeligt Folkefærd. Men snart besinder man sig, at det er at vende Sagen paa Hovedet. I Virkeligheden er det Bladverdenen, der her er noget for sig, er i Besiddelse af en særegen Existensform i Forhold til sine Om-

*) Vi minde om, at Ordet „Selv“ kan tages i to hinanden aldeles modsatte Betydninger (Forselv og Indreselv St. U. Pag. 111). Naar vi her og i det følgende tale om Selvexistens som noget heldigt, menes ved „Selv“ selvfølgelig „objektivt Selv“ (Indreselvet). Træets Selvexistens er altsaa vidt forskjellig fra den Selvexistens, hvorpaa man nærmest vilde komme til at tænke, hvis Talen havde været om den i det følgende nævnte Jagtjunker. Dog, da Talen her kun er om Gjenstande, vil Misforstaaelse ikke kunne være mulig.

givelser. Junkeren repræsenterer jo netop den rigtige Verden, hvori vi alle leve og stræbe og have vore daglige Interesser.

Jo mere man ser, desto mere forstaar man, at det er denne Selvexistens ved Træet, der er saa forunderlig velgjørende at mærke, desto mere opdager man den i hvert Blad, i hver Kvist, i hele det majestætiske Totalindtryk; det bliver én klart, at det egentlig hele Tiden var den, der stod bag ved og var Skyld i det klassiske Behag. Træ-Tomten ved reformert Kirke træder nu i Erindringen hjælpende til. Den var hæslig, fordi den manglede Selvexistens. Modsætningen kunde ikke hjælpe den; den kunde jo dog ikke meddele „intet“ Selvexistens. Det maa være saaledes, at Modsætning kun virker forskjønnende, for saa vidt den kan bidrage til at vække Forestillingen om Selvexistens. Det kunde den ved den lille, buttede Kastanjekrone, hvis tæt sluttede Bladkuppel netop i Modsætning til Træ-Tomten traadte frem som et selvexisterende Livscentrum. Selvexistens maa være den sidste Aarsag til Skjønheden.

En saadan Opfattelse vil straks kunne blive greben og støttet af Theorien. At Selvexistens virker forskjønnende, er fra et theoretisk Standpunkt at forklare paa en meget let og utvungen Maade. Vi vide nemlig (St. U. Pag. 73 og 111), at det objektive Selvliv, hvorom Talen her er, just er en Betingelse for Fremkomsten af Mulighedsværdi. Men Mulighedsværdi giver jo Friskhed og Fylde. Saaledes opstaar Skjønhed.

Skjønheden synes paa ny her at blive til som Følge af en ved objektiv Stemning foraarsaget Pirring af Mulighedsværdien, ganske som vi saa' det ved Loven for det fortællende Indhold.

Men lad os i Overensstemmelse med det foregaaende underkaste det vundne Udbytte nærmere Prøve og Betragtning.

Naar et Forhold er kommet til en ret simpel Forstaaelse, er det tit, som om det bredte sig for Opfattelsen, og man fik Øje for det paa flere og flere Enemærker, hvor det tidligere slet ikke sporedes. Jo klarere man kommer til at forstaa denne Selvexistenslov, desto mere finder man, at den i Grunden spiller en væsentlig Rolle paa overordentlig mange Punkter.

Var dette Forhold med Selvexistens egentlig ikke ogsaa til Stede ved den ovenomtalte Skyggegrænse, hvis Skjønhed vi alene forklarede ved Grænselysstraalernes fortællende Indhold. Mon det ikke ogsaa her spillede nogen Rolle, at Skyggen illustrerede Lysets Livsindhold (Selvexistens)? At Lyset besidder et vist Leveindhold fremfor Mørket, føler saa at sige hver Celle i éns Legeme; men saa længe alt er Lys, faar man alligevel ikke det rette Begreb derom; man kan ikke se Lyset for Lys. Først naar Mørket afbryder det, naar man ser de skraat indfaldende Straaler strejfe Væggen ligesom nedfaldende Regndraaber, først da bliver man gjennemtrængt af den rette Forestilling om Lyset.

Fordi vi antage en saadan Illustration af Lysets Livsindhold som medvirkende Skjønhedsaarsag, behøve vi ingenlunde at forkaste det ældre Resultat om Betydningen af Lysstraalernes fortællende Indhold. At vi deri have en Skjønhedsaarsag, er jo én Gang for alle paavist og kan ikke ophøre at gjælde, fordi vi foretage andre Undersøgelser. Men Skjønhedsvirkningen kan jo ogsaa godt bero paa flere Aarsager. I Virkeligheden var der i sin Tid adskillige Lakuner, som Loven for det fortællende Indhold ikke tilfredsstillende udfyldte, og som nok kunde tyde paa, at andre Skjønhedsaarsager virkede ved Siden. Vi nævne Forholdet med Skyggens Uskjønhed. At Skyggen er uskjøn, og

at Behaget navnlig ligger paa Lyssiden af Skyggegrænsen. forstaas egentlig kun mangelfuldt, saa længe man antager, at Behaget alene stammer fra Lysstraalernes Udsagn om Trækronen: thi hvorfor skulde et saadant Udsagn ikke lige saa godt kunne overbringes af Mørket som af Lyset? Mørket kunde vel være lige saa talende som Lyset. Man faar egentlig slet ingen Forklaring paa dette Forhold før nu ved Selvexistensloven. Skyggen er uskjøn af samme Grund som Tomten, fordi den mangler Selvexistens.

Et Punkt, hvor Selvexistensloven ligeledes kommer Forstaaelsen til Undsætning paa en simpel Maade, er ved Talen om de før nævnte Markiser. Ved at forklare disses Hyggelighed i Overensstemmelse med Loven for det fortællende Indhold støder man paa den Vanskelighed, at Fortællingen om et Stykke Lærreds Tilstedeværelse over éns Hoved egentlig er en Meddelelse af en saa flad og fattig Art, at man skulde undre sig over, at den kunde frembringe saa stor sjælelig Virkning, større, end man kan opnaa paa utallige andre Maader, naar f. Ex. Vognrummel fortæller om Vogne, Fodtrin om Mennesker o. desl. Den Art Tanker er der nok af i hvert Øjeblik, og ganske vist have de alle en til en vis Grad opholdende (mulighedsforhøjende) Virkning, men dog ingen, der hæver sig til det særlig bemærkelsesværdige. Langt mere tilfredsstillende er det at tænke sig, at Behaget ved Markisen tillige hidrører fra, at Lysets Livsindhold (Selvexistens) illustreres ved Brydningen med Skyggen. Deri ligger en langt stærkere aandelig Bevægelse, som man kan forstaa kan virke særlig „opholdende".

Saaledes supplere disse to Forklaringsmaader hinanden. Men jo mere man ser paa dem og mindes deres overensstemmende theoretiske Forklaring, desto mere kommer man til, at

de vistnok egentlig ikke ere meget forskjellige, at de vist kun ere Affødninger af en og samme almindeligere Lov, uden at vi dog se nogen saadan, hvori de begge paa fyldestgjørende Maade kunne indbefattes. Slægtskabet mærkes især paa Overgangssteder, hvor de stundum ganske kunne smelte sammen:

21. Betragt et mægtigt Taarn, der rager højt op i Luften, ganske enestaaende. Det er smukt, fordi det illustrerer en Selvexistens, og

22. betragt dernæst en Bataljon Fodfolk paa Fælleden, opstillet paa en eller anden letoverskuelig Maade. Den er smuk, vil man sige, fordi man fatter Enheden af alle disse Mennesker.

23. Tag saa endelig et stort kuppelformet Kastanjetræ. Er det nu smukt, fordi det som Taarnet illustrerer en Selvexistens, eller fordi man som ved Bataljonen fatter Enheden af alle disse Blade og Grene, eller er Sandheden ikke allersnarest den, at det noget nær er det samme, sagt paa to forskjellige Maader?

Til andre Tider skille Lovene sig mere ud fra hinanden. Er Spørgsmaalet saaledes om de Pag. 172 nævnte Kastanjefrugter, saa er her ikke mindste Tale om Selvexistens. Det er en ren og bar Fortælle-Skjønhed. Man føler gjennem en saadan nylig affalden, frisk lille Frugt ligesom hele Faldets Historie, alt hvad der er gaaet forud, for at den kunde komme til at ligge der.

Et saadant Sted opgiver man Forsøget paa at ville sammensmelte Lovene i hinanden. Naturligvis lod der sig sagtens udfinde en eller anden Maade, hvorpaa det kunde gjøres, og man kunde vel endog øjne hvorledes, — man behøvede jo blot at hævde, at Forestillingen om Selvexistens er en Tanke lige saa fuldt som den, Fortælleindholdet meddeler, saa kunde man dérigjennem opstille en Tankeindholdslov, hvori begge Lovene gik op som i en højere Enhed —; men man skal vogte

sig for højere Enheder. En saadan højere Lov kommer meget let, formedelst sin almindelige Art, til at staa saa langt fra de Fakta, den skal forklare, at det almindelige Menneske ikke kan udføre Springet, og at Loven — den være sig nok saa rigtig og pyntelig — saaledes i Virkeligheden kommer til at mangle al praktisk Betydning for det ulærde Menneske. Mangfoldige fortræffelige Forklaringer kunne ved saaledes at tvinges ind i fabrikerede Rammer aldeles ødelægges og berøves deres egentlig tilfredsstillende Tilspidsning. Intet er saa aandelig livsfarligt som at fjærne sig et eneste Skridt fra Erfaring, og intet saa dræbende for det egentlige Mulighedsliv i Tanken som System. Erfaring har givet Lovene som to, ikke som én. Lad det være nok til at bestemme, at de i det følgende maa blive staaende som en Tvillingforbindelse, der indtil videre savner en Generalnævner.

Selvexistensloven er egentlig praktisk talt en meget gammel Bekjendt. Enhver véd særdeles godt, at Selvexistens har noget virkningsforhøjende ved sig. Man siger det blot ikke lige frem.

24. Da jeg en Dag hos en jævn Borgermand beundrede et Kobberstik, han havde hængende paa Væggen i sin Stue, svarede han, at han nu ikke brød sig videre om det, fordi det var blevet saa almindeligt, at hveranden ejede det. Paa lignende Maade ser man atter og atter Personer, om hvem man ikke skulde tro, at de kjendte Loven, alligevel lægge en Bestræbelse eller Selvexistens og Selvegenhed for Dagen, som om de godt vidste, at det flatterede det hele sjælelige Fysiognomi.

25. Mangen Gang kunde man have tænkt sig Loven, naar man gik forbi et Hus, hvori Ungdom og Liv var inden Døre, naar man i Gangen saá Studenterhuer og unge Pigers Hatte mellem Ringspil og Fjerbolte, eller naar man hørte Latter og Kølleslag fra Haven, eller saa' de unge Minervas Sønner ved alskens snurrige Foretagender; tit forekom det én tomt at gaa

uden for paa Vejen, uagtet man dog slet ikke kjendte disse Mennesker. Det var Selvexistensen der inde, der tiltalte én, og hvori man gjærne havde ønsket sig Part, denne Tilværelse i og for sig, uden Hensyn til nogen Omverden. Virkningen taber, naar Hækken eller Plankeværket er saa lavt, at man kan kige ind og se, hvad det er. der foregaar der inde, eller naar man blandt en af Deltagerne gjenkjender en tom, flov Person, for hvis Selvexistens man ikke nærer nogen særlig udpræget Agtelse.

D. Om Betingelser for Opfattelsen af Selvexistens.

Men lad os vende tilbage til de Vanskeligheder, der i sin Tid — før Talen blev om denne Selvexistenslov — stillede sig, og se, om de nu alle ere overvundne. Der er endnu Forholdet mellem Træerne uden for Helligaands Kirken. der ikke vilde forekomme os saa smukke, som de efter Theorien skulde. Er her ikke Selvexistens? Jo, det skulde man synes. De staa jo i slaaende Modsætning til det hele Gadelig, indtage tilsyneladende en meget selvstændig Stilling. Hvorfor er da Selvexistensen ikke her smuk? Hvorfor lægger man i forbigaaende slet ikke videre Mærke til disse Træer? Dette Spørgsmaal stod mig længe som en uoverkommelig Hindring.

En Forklaring, der synes at frembyde sig, er den, at Træet her staar i Modsætning til noget negativt (det mulighedsformindskende Samfundsliv), og at dette negative ligesom skjuler Virkningen, — at Træet, med andre Ord, vel yder sin mulighedsforhøjende Virkning, som det efter Theorien skulde, men at Gadelivet, hvis hele Karakter er afgjort subjektiv (mulighedsformindskende), neutraliserer dets Virkning, overdøver dets Stemme. En saadan Forklaring har noget net og avtoriseret ved sig, men er ikke desto mindre en af disse let fan-

gende Snarer, hvorfor navnlig den unge i saa høj Grad bør vogte sig, et af disse glatte Fabrikater, hvormed man saa gjærne lader sig nøje, men hvorved éns Tænkning fordærves. Længe betragtede jeg den som højst tilfredsstillende og med en vis Glæde, thi jeg maa tilstaa, at det er den eneste i den hele Undersøgelse, som jeg egentlig skylder mig selv. Resten er falden mig ind paa fortjenstløs Maade, uvist hvor det kom fra; dette er derimod mit eget Værk; da der intet vilde falde mig ind, forfærdigede jeg Forklaringen med egne Hænder, med stor Dygtighedsfølelse og Selvbehag. Underligt var det dog med dette kjære Barn, at man aldrig kunde huske det. Hver Gang der var gaaet et Par Dage, og jeg mødte Spørgsmaalet igjen med en eller anden lille Afændring, maatte jeg idelig spørge: „ja, hvordan var det nu, det lod sig forklare"; jeg kunde ikke føle Sandheden gjennem hele Legemet, som man kan med en Ting, der er ret uimodsigelig sand. Det var, som om Spidsen manglede paa denne Sandhed; der var ikke noget vederkvægende ved den. — Det varede da heller ikke længe, før betydelige Skjævheder fremtraadte, der mindede om, at Forklaringen var et Kunstprodukt (Arbejdsværdi) og ikke et Naturprodukt (Mulighedsværdi).

26. Det faldt mig ind, at jeg flere Sommeraftener i Tivoli havde faaet et ganske mærkeligt Indtryk af Maanen. Den fremtraadte med en ganske ejendommelig Skjønhed, hvormed jeg aldrig før saa' den, underlig stille, alvorlig og ligesom i meget stor Afstand, det var ordentlig, som man følte disse 50,000 Mile fra dens kolde Klippeflade til Kjøbenhavns Sommer-Tivoli. Og navnlig var det mærkeligt, at denne Skjønhed ikke saa meget traadte frem, hvor Modsætningen var størst, f. Ex. hvor Maaneskiven opdagedes imellem orientalske Lamper, der hang i Træerne, men tværtimod mest traadte frem, hvor Modsætningen maatte synes at være allermindst, naar man gik

over aabne Pladser, hvor Maanen saa's i Forhold til en større Himmelflade. Her kom navnlig dette talende, men melankolske Udtryk, som om den sad deroppe og græd over det hele. Hvordan kunde det være?

Her kan vor selvfabrikerede Forklaring aabenbart aldeles ikke holde Stik. Her ses det jo tydeligt, at Modsætning til det allermest negative godt kan fremkalde Effekt, uden at det negative behøver at opsluge Effekten. Virkningen fremtræder jo endog paa en til Modsætningens Størrelse svarende glimrende Maade.

Ved nærmere Betragtning fører denne Erfaring os tillige ind paa en bedre Forstaaelse af det hele Spørgsmaal. Dette, at Virkningen under visse Omstændigheder kunde fremkomme, under andre kunde udeblive, tyder paa, at der maa være B e t i n g e l s e r f o r S k j ø n h e d s d a n n e l s e n, som vi have overset. Derpaa kunde vel ogsaa Erfaringen med hine Kirketræer pege hen. Hvad kan det nu være for Betingelser? Hvorledes kunde det være, at Virkningen ikke var størst, hvor Modsætningen var størst, den Gang Maanen saa's imellem de orientalske Lamper? Modsætningen var her saa enorm, at den næsten blev spottende, og dog sank Virkningen. — Lad os se.

Analyserer man nøje sin Stemning fra hint Øjeblik, var det egentlig, som om man ikke ret kunde opfatte Maanen i den Situation. Den sad som en sær Lysmasse, man ikke kunde faa indordnet i det omgivende Hele, ret som den Gang, man ikke kunde finde Plads til Jagtjunkeren ved Holbergs-Træet. De orientalske Lamper fattede man klart, men Maanen saa' man paa med en Art forvildet Blik, som om man ikke forstod dens Forhold til det øvrige. Her kommer aabenbart en Betingelse frem. Det er ikke nok, at Modsætning skal være til Stede; man skal kunne opfatte den, før den kan fremkalde nogen Forestilling om Selvexistens. Det er i Grunden ganske rimeligt.

Der skal nok være Modsætning og for saa vidt stor Forskjel, men Forskjellen maa alligevel ikke udelukke en vis Forbindelse mellem Indtrykkene; ellers magter man ikke at se dem under ét (i en enkelt Forestilling), ellers kommer man slet ikke til at opfatte nogen som helst Sammenhæng.

Dernæst synes det ogsaa nødvendigt, at Indtrykkene til en vis Grad ere hinanden lige i Styrke. Et ubetydeligt Indtryk synes ikke at kunne stille sig i Modsætning til et stærkt. Naar det ene er saaledes, at det bemægtiger sig hele Forgrunden, opfylder hele Forestillingskredsen, drager det ligesom det andet med over paa sin Side, og der bliver da slet ingen Modsætning, følgelig heller ingen Selvexistens. Maaneindtrykket blev først smukt, da vi kom ud paa den frie Plads, fordi det først her fik Styrke nok til at hævde en selvstændig Tilværelse blandt de subjektive Omgivelser.

27. Betragt Dyr, der hænge i en Vildthandlerbutik. Fandt man et af dem liggende i Skoven, eller saa' man Skytten komme kjørende med det i Dyrehaven, vilde det gjøre et stærkt Indtryk. Man vilde have følt Dyrets Selvexistens lige over for den øvrige Natur og have betragtet det med Opmærksomhed. Som det derimod hænger her ved Vildthandlerens Dør gjør det slet intet Indtryk. Man lægger næppe Mærke til det. Det formaar ikke at hævde nogen Selvexistens over for disse Omgivelser, smelter sammen med det hele Butiksliv, betragtes som noget til Butikken og Kulturlivet hørende.

28. Paa lignende Maade gaar det med Træer i Tivoli. Det falder én egentlig aldrig ind at betragte saadanne anderledes end som Dele af Tivoli, besjælede af den samme Tivoliaand som alt det øvrige. Med deres støvede, af Gassen angrebne

Kroner, er man langt mere tilbøjelig til at betragte dem som Funktionærer i Etablissementet end som Repræsentanter for Naturen. Man betragter dem med selvsamme Antipathi som hele den øvrige Larm, som Deltagere i hele den tomme Færd.

I saadanne Tilfælde opfattes slet ingen Modsætning. Vil man nøje analysere sin Stemning f. Ex. i Tivoli, saa indeholder den intet andet end en simpel mekanisk Blanding af Indtryk, hvori der allerhøjest er Tale om den Pag. 182 nævnte direkte Virkning, ikke om den associative. Træer, Basar, Musik og Gas svømme omkring i et broget Virvar, hvori hver for sig gjør sin faktiske Existens gjældende, men hvori ingen som helst sjælelig Bygning gjør Tegn til at rejse sig ved det ene Materiales Forbindelse med det andet.*)

En saadan uvirksom Blanding af Indtryk forklarer Forholdet ved Helligaands Kirkens Træer. Sandheden er her slet ikke den — som vor selvfabrikerede Forklaring lod formode —, at Træerne ved deres Modsætning til Gaden vel frembringe Skjønhed, men at denne ligesom bliver overdøvet af Gadelivets hele mulighedsformindskende Beskaffenhed; Forholdet er det, at der slet ikke opfattes nogen Modsætning. Træerne blive ikke staaende som en overvunden, knurrende Minoritet, der dog altid gjør, hvad den kan. Nej, den overvundne indlemmes i Fjendens Rækker, ophører at hævde nogen selvstændig Tilværelse. Det er saa langt fra, at den modsatte Natur af de enkelte Bestanddele i en saadan uvirksom Blanding frembringer Skjøn-

*) Modsætning faar efter alt dette noget ved sig, der minder om kemisk Forbindelse. Dette, at Indtrykkene skulle staa i et vist passende Forhold til hinanden, skulle være hinanden lige i Styrke, har allerede noget aldeles kemisk ved sig. Sker saa Forbindelsen, har man denne stærke Udvikling af aandeligt Liv og Varme (Skjønhed). Og er endelig Betingelserne ikke til Stede, saa faar man en aldeles uvirksom mekanisk Blanding paa lignende Maade som naar Ilt og Brint ere blandede (Knaldluft) uden derfor at have indgaaet Forbindelse.

hed, at Indtrykkene tvært imod ofte kunne synes at skade hinanden ved at staa i Vejen for hinandens rene Opfattelse. Et Exempel herpaa giver den kjøbenhavnske Søndagsfærdsel i Skoven, der aldeles kan fordærve Naturnydelsen; Modsætningen bevirker i saadant Tilfælde kun, at det hele faar et vist sammenrodet Præg.

Men interessant er det at se, hvorledes der til en saadan uvirksom Blanding af Indtryk ofte kun behøves en Gnist, for at der kan fremkomme den mest storartede Virkning. Kunde man ved Tivolitræerne et eneste Øjeblik faa Øje paa Modsætningen mellem Natur og Kultur, kunde det lykkes én at forestille sig Træerne som Naturens Repræsentanter, der her paa forhaanende Maade staa behængte med brogede Lamper og Blus, vilde der gjennem en saadan Tanke fremkomme en Skjønhed, der kunde staa i Forhold til Modsætningens enorme Størrelse.

29. Jeg har virkelig enkelte Gange truffet paa denne Virkning; saaledes ved en Fest i Rosenborg Have, hvor de høje Popler paa Exercerpladsen ved Nattetid blev belyste af Fyrværkeri og Fakler, saa at de mægtige Kroner med deres utallige i Bevægelse værende Blade saa's lyse mod den sorte Nathimmel. Det var en storartet Virkning. Man glemte rent det egentlige Skuespil, og rundt om hørtes der: „Se, se!“

30. I Lysskjæret fra en Ildebrand paa en Trægruppe i Frastand kan der fremkomme det samme trylleagtige.

31. Eller det kan dukke frem ved Betragtningen af et Juletræ, denne besynderlige Gjæst ude fra Skoven, opstillet midt i en aldeles modsat Omgivelse. Ofte kan et Tilfældighed med ét aabne éns Blik for en hel ny Betragtningsmaade af et saa-

dant Træ. Det kan være, som om de mørkegrønne Grene pludselig levende mindede én om Lyd af Graner der ude i Skoven, hvor Stubben nu staar tom mellem frisk afhuggede Træsplinter, mens Fodspor i Sneen og en enkelt tabt Halmvisk vise den Vej, Folkene gik. Det kan være, som noget sjælelig stærkt hurtig løb forbi. Hvor kom det fra? Ude i Skoven vilde man vist intet finde. I den snurrende Kakkelovnsild laa det vel endnu mindre. Skyldtes det Lys, Kage og glade Ansigter? Nej, saa maatte det være blevet ved. Sikkerlig var det intet af Stederne. Det kom fra en Art kemisk Forbindelse, der et Øjeblik dannede sig i Sjælen af de modsatte sjælelige Stoffer.

32. Uden for et Hus, hvor en gammel Kone laa syg, hørte jeg de sidste Uger af hendes Levetid jævnlig en Lirekasse, der kom og spillede i Gaarden. Den kunde en Melodi af „den stumme i Portici". Pibende og hæse løde Tonerne op imod Vinduerne, hvor den lidende Stakkel laa og talte Timerne, der aldrig syntes at ville faa Ende. Naar man stod ved sit Arbejde, gled Indtrykket forbi, uden at man videre lagde Mærke dertil, men for den, hvis eneste Adspredelse det var at ligge og lytte til de tilfældige Lyde, maatte disse slæbende, ensformige Toner vist ligesom afbilde en forunderlig Langvarighed. Hvor maatte det vist være drøjt at lide. Det var, som om denne Musik først bragte én til at forstaa det, som om man derigjennem fik et Glimt af den syges Forestillingskreds: hvad kunde det nytte hende at ønske Melodien færdig? Naar den var til Ende og alt blev stille, var der dog kun Lidelse. Hun kunde lige saa gjærne taalmodig følge Tonerne i alle deres Løb og Triller. Men hvor var det et underligt Tidsfordriv og det hele et gribende Livsbillede. Stundum lagde man uvilkaarlig Tegnepennen fra sig og lyttede; det var, som om denne Elendighedens Musik havde noget ved sig, man ikke turde lade gaa upaaagtet forbi. Nogen Tid senere kom jeg en klar stille Frostvejrsmorgen ud paa

Kirkegaarden, hvor Sneen i et tyndt Lag dækkede Jorden. Der laa et Hus i nogen Frastand. Pludselig hører jeg den velbekjendte Melodi af „den stumme“ der oppe fra. Det var, som den i den rene, stille Luft kom ilende med usædvanlig Klarhed og Styrke ned over Snedækket, slaaende an imod Gravmonumenterne. Den var fulgt med her ud og kom nu ligesom for at minde om alle hine trange Øjeblikke, for at fortælle om, hvor mange sure Timer, der blive overstaaede i Verden, uden at man véd det. Aldrig har jeg hørt nogen Kapelmusik saa gribende.

Denne Exempelrække belyser paa en særdeles fin Maade Betydningen af de tidligere fundne Betingelser og navnlig den om Forbindelsen mellem Indtrykkene. Den ejendommelig voldsomme Maade, hvorpaa Virkningen momentant indfinder sig ved den gnistvise Forbindelse, viser klarere end noget i det foregaaende, hvilken Hovedrolle Forbindelsen spiller, og hvorledes det i Grunden er den, hvorpaa hele Opmærksomheden bør rettes. I samme Nu som Forbindelsen ligesom ved et Slag tilvejebringes, i samme Nu have vi Skjønheden med den selvsamme slaaende Karakter. Det er, som det var samme Ytring. Forbindelse kan aabenbart ikke være nogen Biting, noget, der skal finde Sted, forinden Skjønheden kan komme; det forstaas stedse klarere, at den egentlig er den, der tilvejebringer Skjønheden, den, hvorpaa hele Akcenten skal lægges. Det er, om man vil, selve Forbindelsen, der er det skjønne. Man kan ordentlig føle det, naar man gjennemgaar et Exempel som det sidstnævnte. Mens denne ubarmhjærtige Lirekasse producerede sig, mens den stod der og ligesom illustrerede Verdens Gang, hvor lidt den ene bekymrer sig om den andens Lidelser, maatte det forekomme én, som om Stakkelen laa der inde forunderligt alene — ganske alene (Heegaard). Man forstod, hvor umuligt det var for menneskelig Personlighed at holde sig under slige Forhold; Personen maatte falde; der var ingen anden Udvej

end til et stort Indreselv (St. U. Pag. 132). Men derigjennem kom det lille sitrende Centrum, der var tilbage, til at gløde af Liv. Det var, som de enligt pibende Toner sloge en Bro, der førte Tanken fra den ubeskrivelig døde Verden, fra den taagede, tomme Gaard, den mørke revnede Gavl med nedfalden Kalkpuds, til et forunderligt Liv, der tonede ud af Elendigheden, en mægtig Bueforbindelse (Tankebro) mellem de to mest fjendtlige Forestillinger, man i en Hast kan tænke sig. Var det ikke, som om denne Sammenfatning netop var Skjønheden?

Ganske paa lignende Maade var det med Juletræet. Ogsaa her fandtes denne Bueforbindelse mellem to forunderlig forskjellige Forestillinger. Grangrenene dannede en Tankebro, der gjorde det muligt for Forestillingen paa én Gang at fatte Stuen og Skoven. Ved Foreningen opstod Glimtet. Det er stadig det, der kommer tilbage. Foreningen, Sammenfatningen er det egentlige Kjærnepunkt, hvori den nye Kvalitet dukker frem. Kald den Selvexistens eller hvad som helst, det kan være det samme; det væsentlige er det, at den egentlig *sjælelig skabende Kraft gjør sig gjældende gjennem Sammenfatning; derved opstaar det nye, derved avles Sjælens Lys og Varme.**)

Dog maa vi her hurtig tilføje, at den hele nærværende Undersøgelse jo kun bevæger sig paa et ganske bestemt sjæleligt Omraade (det æsthetiske), og at det selvfølgelig ikke er vor Mening, at Sætningen skal opfattes som gjældende for andre Omraader end det, hvorpaa den er bleven til. Maaske vi staa ved en almengyldig Lov, maaske det i det hele taget er Sjælens Maade at arbejde paa, saaledes at danne de ædlere Kvaliteter ved Sammenfatning af de forholdsvis simple; — det kan ikke vides; det kan lyde overordentlig stemmende med den hele Naturorden, og mangfoldige Erfaringer kunde tyde derpaa;

---

*) Vi henvise stadig til den snurrige Lighed med kemiske Forhold.

men det ligger ikke her for at undersøge. Interessant er det kun at se, hvorledes en lille Undersøgelse af tilsyneladende ørkesløs Beskaffenhed ofte kan komme til at yde sin Skjærv til Løsningen af Spørgsmaal af indgribende Betydning.

Men vi have ved denne Sammenfatning aldeles ikke haft nogen nødvendig Anvendelse for Ordet Modsætning. I Virkeligheden er Modsætning et Ord, som i det enkelte Tilfælde kan være særdeles betegnende og udtømmende, men som i den hele Sammenhæng betragtet ikke egner sig til at figurere i en almindelig Lov. Det, der skal betones, er Nødvendigheden af Sammenfatningen og dennes videre Afhængighed af Tankebro og Jævnbyrdighed. Se vi paa Modsætningsforholdet, saa kunne ganske vist alle disse Betingelser deri ske Fyldest: der er meget hyppig Jævnbyrdighed mellem Indtrykkene; der er ogsaa Tankebro, i det de modsatte Parter netop ved deres Modsætning pege hen paa hinanden, og der kan endelig være Sammenfatning af det hele paa Grundlag af disse Betingelser — det er jo ogsaa i Reglen saaledes, at Modsætning af den her omhandlede associative Art frembringer Skjønhed —; men dels er det nu ikke altid Tilfældet (Ex. 18, 19 og 26), og dels kan Skjønheden opstaa paa mange andre Maader end netop ved Modsætning. Det have vi set i alle disse Exempler; imellem en Skov og en Ildebrand kan man ikke godt tale om Modsætning.

Skulle vi derfor til sidst rekapitulere Udbyttet af dette Afsnit, gjøre vi rettest i at fremsætte vort Resultat med fuldstændig Udelukkelse af Ordet Modsætning i følgende Form: Betingelsen for Opfattelsen af Selvexistens*)

*) Man kunde maaske paa lignende Maade ønske Ordet „Selvexistens" elimineret. Det kunde godt gjøres, der er ikke nogen Nødvendighed for at bruge det. Man kunde sige sjæleligt Liv og Varme. Eller man kunde skyde det hele Spørgsmaal om Selvexistens ind under Loven for det fortællende Indhold, støttende sig paa, at „Bueforbindelsen" er en Tanke. Vi komme derved ind paa Omraader, hvor vi før have været (Pag. 191). Det forekommer os ikke, at man ved slige Forandringer vilde vinde i Sandhedens Tilspidsning og Klarhed.

og derigjennem af Skjønhed er den, at væsentlig forskjellige Indtryk blive sammenfattede i en enkelt Forestilling. Dertil udfordres dels en „Tankebro“, dels en vis Jævnbyrdighed i Indtrykkenes Styrke. I Mangel deraf faar man en udtryksløs Blanding af Forestillinger, hvori dog gnistvise Forbindelser kunne frembringe stor Virkning.*)

Efter dette almindelige Resultat skulle vi efter Sædvane anstille Prøver til yderligere Sikkerhed og Øvelse.

33. Naar en Mur og et Træ staa i nogen Afstand fra hinanden, opfattes de ikke let samlede i en enkelt Forestilling; man ser ikke noget Forhold imellem dem og finder ingen Skjønhed (den nye Mur ind imod Jærnbanen imellem Frihedsstøtten og gamle Kongevej). Staa de derimod tæt ved hinanden, staa de saaledes, at de nedfaldende Kviste blive liggende paa de røde Dæksten, at grønne Blade hænge viftende og skjærmende ud over Muren, mens det røde ses gjennem Mellemrum (Gotersgade Nr. 109), er Forholdet helt forandret. Her fatter man Modsætningsforholdet mellem Kultur og Natur; her haves denne Bro, ad hvilken Tanken fra den ene Part ledes over paa den anden; her er Skjønhed.

Forholdet med Sammenfatning er vist egentlig ogsaa det, der — i alt Fald for en væsentlig Del — ligger til Grund for

34. Tonernes Harmoni. Naar to Toner, hvis Svingningsantal forholde sig som 2 til 3, harmonere, foreligger jo

*) „Modsætnings-Skjønhed“ kommer efter dette, om man vil, til at staa som et specielt Tilfælde af „Sammenfatnings-Skjønhed“. Begge maa adskilles fra den tidligere omtalte „Fortælle-Skjønhed“.

netop en saadan Blanding af skarp udpræget Forskjel og Forbindelse, der i Følge det foregaaende maa give Behag.*)

35. Om Farverne gjælder sikkert noget ganske lignende. En rød og en grøn Flade ere forskjellige og dog tankeforbundne. Forbindelsen er den sædvanlige Modsætnings-Forbindelse, hvori Parterne ved deres modsatte Beskaffenhed vise hen paa hinanden. Det er jo her endog saa stærkt, at naar man en Tid har set paa en rød Flade og vender Blikket derfra, breder et grønt Skjær sig over alt, hvad man betragter. Sligt Sammenfatnings-Forhold kan umulig andet end give i hvert Fald sit Bidrag til Skjønheden.

Man kunde søge en Forklaring paa Skjønheden i den forhøjede Farvevirkning, der opstaar ved Farvernes Gjenfrembringelse af hinanden — og ganske vist er det vel ogsaa, at en Del af Behaget stammer herfra — men hvis det var alt, maatte jo Virkningen ogsaa kunne fremkomme, hvis man malede den ene Flade lidt stærkere grøn, den anden lidt stærkere rød, hvad der aabenbart ikke er Tilfældet. Det vil overhovedet næppe heller her være rigtigt at søge Forklaringen alene i den direkte Virkning; thi ganske vist er det saa, at enhver Bonde med Nødvendighed maa modtage et Indtryk af Behag ved at se rødt og grønt sammen; men det er dog utvivlsomt, at der er noget mere i Indtrykket end dette, noget, som Bonden maaske ikke ser, men som Maleren ser, noget, som netop her for os er det væsentlige, i det vi fastholde den tidligere fremførte Adskillelse mellem raat Behag og Skjønhed. Denne associative Del af Behaget maa sikkerlig søge sin Forklaring i en ved Modsætningen vakt Forestilling om Selvexistens, der atter pirrer Mulighedsværdien. Man kan tydelig føle denne Selvexistens. Der er en

---

*) Man har muligen herved en for stor Tilbøjelighed til at ville forklare alt ved den direkte Virkning (Pag. 182). I hvert Fald spille associative Virkninger sikkert her en ikke ringe Rolle.

Nimbus af Selvegenhed over de to Farver, mens de staa der i deres forskjellige Felter og sige hinanden Skak. Allerklarest fornemmes maaske sligt i en vis Art vaagne Drømme, saaledes naar man ved i Historien at læse om stridende Slægter, der henholdsvis havde den røde og den grønne Farve som Særmærke, af disse Farver alene søger at danne sig visse Forestillinger,*) eller naar man i den tidlige Ungdom udmaler sig en Kvindeskikkelse i rød Klædning, en anden i grøn; det er, som om man vilde lægge Sjæl ind i disse Farver.

36. To ansete konkurrerende Familier kunne kaste et lignende forhøjende, klassisk Skjær over hinanden. Familien Krabbe har for sig alene ikke noget som helst klassisk eller romantisk ved sig, Familien Bille heller ikke; men derved, at man tydelig opfatter den skarpt udprægede Familieforskjel, samtidig med at Familiernes rivaliserende Stilling letter Tankens Overgang fra den ene til den anden, tjene de begge til gjensidig at belyse hinandens Selvexistens og derved at kaste Glans over hinandens Huse. Har Krabbes en Dag Konfirmation, saa virker den klare Forestilling, man har af, at det er i den Krabbeske Kreds og ikke blandt Billerne**), at der foregaar noget, i høj Grad forhøjende paa Konfirmantens hele Anseelse, ja sker det en Gang, at to unge fra de mægtige Huse knytte en Forbindelse med hinanden, bliver man ganske bevæget derover ligesom „Klatterup“, da han udbryder: „Hvor skjønt, hvor opløftende, at se to store Mænd i samme Fag, gjensidigen at lade hinanden vederfares Ret uden smaalig Jalousie ....“

I Virkeligheden fortjener jo ogsaa denne Ytring i og for sig Opmærksomhed som Bevis paa, hvorledes Sammenfatningen af to beslægtede Forskjelligheder kan frembringe Skjønhed.

*) Den røde og den hvide Rose i England.

**) Jvnf. Talemaaden „de Biller“, „de Marsviner“, „de Povisker“ i gammeldansk.

37. En Dag gik 3dje og 4de Kompagni forbi hinanden, i det de hver fra sin Side kommanderede: „Gevær paa Skulder". Det var en aldeles pudsig Virkning det gjorde, at se disse to Magténheder gjensidig bevise hinanden deres Respekt.

38. Paa lignende Maade kunne to Forfattere, der gjensidig i Skrift ville udtale deres Agtelse for hinanden, af mere end én Grund derved virke til hinandens Berømmelse.

39. Udvexling af Signaler betragtes altid af Tredjemand med Behag. Det er aabenbart atter Sammenfatningsskjønhed.

Heldige Sammentræf af Forskjellighed og Slægtskab kunne i Virkeligheden forekomme paa de mest forskjellige Maader, i mange Tilfælde uden at man lægger Mærke til, hvori Slægtskabet bestaar.

40. Vi minde endnu om den lille Erfaring, at man ikke alle Steder i lige Grad har Øje for Skyernes Udseende og Bevægelser. Nogle Steder lagde man aldrig Mærke til dem, skjønt der tilsyneladende var rig Lejlighed dertil; det faldt én aldrig ind at se videre paa Himlen. Andre Steder var Skyernes Betragtning og Studium ligefrem en Yndlingsadspredelse. Der er ikke Spørgsmaal om, at sidst nævnte Steder — selv om man ikke indser hvorledes — maa have staaet i et vist Sammenfatnings-Forhold til Skyerne, hvorved Tankens Overgang til disse er bleven lettet, og hvorved Skjønhed er opstaaet.

Saaledes er det, hvor Talen er om en Gjenstands Skjønhed, ikke blot Gjenstanden selv, men i langt videre Forstand end man strax skulde formode, dens Omgivelser, det kommer an paa. Lad os et Øjeblik vende tilbage til Holbergs-Træets Omgivelser og se, om vi nu ogsaa kunne forstaa, at de ovennævnte

Betingelser for Opfattelsen af Selvexistens derved i saa fortrinlig en Grad have været opfyldte.

Ja, med Hensyn til Jævnbyrdigheden i Indtrykkenes Styrke forstaas det snart, at der ikke har kunnet mangle noget, i det baade Kultur- og Naturindtrykket ved dette Træ hver paa sin Side gjør sig gjældende med ejendommelig udfordrende Mægtighed og Kraft; men hvorledes var det med Tankebroen? Den maa naturligvis først og fremmest søges i det ofte omtalte Modsætningsforhold mellem Kultur og Natur. Holbergs Træ er og bliver altid væsentligst en Modsætningsskjønhed. For saa vidt var vor Formodning fra det allerførste Øjeblik rigtig; men dermed er kun ikke alt sagt. Der er sikkert endnu en anden Forbindelse mellem dette Træ og dets Omgivelser. Der er et vist klassisk Præg over begge Dele. Det er uden Tvivl af største Betydning med Hensyn til Skjønheden, at Holbergs Mindetavle sidder der i Muren under Træet, at Universitetsbiblioteket, Provstegaarden og Metropolitanskolen ses i dets umiddelbare Nærhed. Havde Træet staaet i en af Smaagaderne paa Kristianshavn vilde det ikke nær have frembragt den Virkning. Saaledes maa det vist forstaaes, at Tankebroen ved Holbergs-Træet kan besidde den betydelige Styrke, hvorom Virkningen bærer Vidnesbyrd: den er egentlig dobbelt. Man kunde synes, at Forbindelser af sidstnævnte Art maatte udviske Indtryksforskjellen og derved skade, men som vi have set, kan det lidet nytte, at Forskjellen er den størst mulige, naar man ikke kan fatte den. Hellere maa den mildnes ved tilstedeværende Slægtskab, naar dette kan bevirke, at man hurtig og let fatter Sammenhængen. Hvad det kommer an paa, er en Middelvej imellem de to stridende Fordringer: stor Forskjel og dog ikke større Afstand, end at Sammenfatning kan iværksættes. *Det er denne Middelvej, der saa heldig er truffen ved vort Træ.*

Et Slutningsbesøg.

Saaledes have da efterhaanden Forholdene ved Holbergs-Træet klaret sig. Lad os nu til Afsked en Gang endnu aflægge det et lille Besøg.

41. Det er en Søndag Aften efter en smuk Dag. Der er stille i Gaden. Alle Butiksvinduer ere tilskoddede; man hører enkelte Fodtrin fra de faa Mennesker, der ikke i Dag have været i Stand til at søge Skoven. Ingen Vognrummel, ingen Støj overdøver Lyden af de enlige, skarpe Anslag mod Flisen; man hører Resonnantsen mellem Husenes høje Rækker efterhaanden tabe sig ned ad Gaden. Der er som noget uddødt ved Byen. En Gang imellem afbrydes Stilheden ved, at en eller anden Bagerfamilie kommer jagende gjennem Gaden i en Char-à-banc med grønne Grene fra Skoven og holder stille uden for et Hus, hvor Selskabet under Latter, Fjas og gjentagne Godnatter skilles ad eller forsvinder i Huset. Saa er der atter stille. De lukkede Butikker, Metropolitanskolens soltørrede Mure, der ligesom endnu fortælle om den Hede, det var i Middags, og hvor trykkende det er i Byen om Sommeren, alt vidner om, at Folk ere helt andre Steder henne. Byen er egentlig ret ejendommelig en saadan Dag; der er noget klassisk ved den. Det er, som om den stadige Tanke om Skoven bevirkede, at den syntes mere byagtig end sædvanlig — om man tør bruge dette Udtryk —, at den fremtraadte for Forestillingen med større Særegenhed, større Selvexistens. Dette Forhold kommer Træet til gode. Det har paa en Maade faaet Assistance af den hele Skov i sin Modsætningskamp og kan nu føre den bedre. Derved, at det ligesom har Skoven bag ved sig, formaar det at give et forstærket Naturindtryk, og derved, at den stadige Erindring om, at Folk ere i Skoven, tjener som Tankebro mellem Natur og Kultur, formaar det dog samtidig inderligere end sædvanligt at forbinde sig med Byen. Baade Forskjel og For-

bindelse ere blevne stærkere. I Virkeligheden gjør Træet en saadan Søndag Aften et langt hyggeligere Indtryk end sædvanligt; det er ganske ejendommeligt at se, og man vilde ikke let begribe Aarsagen, naar man ikke havde de Love, hvortil vor Undersøgelse nu har ført, som forklarende Middel ved Haanden.

Om

Ligeløb og Kredsning i Sjælelivet

Bidrag til en aandelig Sundhedslære

(1896)

Forord.

Nærværende lille Arbejde har en Forhistorie, der maa fortælles, hvis Læseren skal kunne forstaa adskillige Besynderligheder ved det.

Det abnorme Forhold — som ethvert om Undervisning handlende Skrift i vore Dage burde begynde og ende med at fremdrage — at Ungdommen endnu i vor „oplyste" Tid sendes ud i Livet uden andet Indblik i Kunsten at leve end det, den tilfældig kan have erhvervet sig gennem Forældre og gode Mennesker, at der, trods alt hvad der læres og studeres, endnu ikke engang af Navn haves nogen praktisk Videnskab, der kan fortjene Navn af Levelære, har givet Anledning til Fremkomsten af en egen aandelig Hjemmeindustri paa dette for alle saa nærliggende og dyre Omraade. Dette er i og for sig fortræffeligt; men slig privat Virksomhed har den Mangel, at dens Resultater saa let blive hængende i de specielle Forhold, der frembragte dem, ikke blive i tilstrækkelig Grad abstraherede. Vil man ikke ende i Særbevægelse, gælder det om at komme bort fra det specielle, at faa uddraget det almindelige af sine Erfaringer, det vil med andre Ord sige at faa videnskabeligt fat paa Sagen.

Som ungt Menneske var det derfor min Yndlingstanke: Om det dog ikke skulde kunne være muligt at skrive en Levelære ud fra et praktisk videnskabeligt Synspunkt. Om den var aldrig saa lille og fattig. Det kunde dog være en Begyndelse, der maaske kunde føre til, at andre gjorde Arbejdet bedre. Det lod sig imidlertid ikke gøre. Arbejdet var for omfattende til at være Fritidsarbejde. Det krævede som første Betingelse, at man udelukkende ofrede sig derfor, drev det som et regelmæssigt Livsstudium, og det vare mine Forhold ikke til. Det maatte lægges hen; men mange Aar efter er det faldet mig ind, at det jo allerede var en Begyndelse, hvis man blot kunde naa

til at vække lidt Interesse for den Slags Syssel overhovedet, og her har Læseren da Anledningen til nærværende lille Afhandling. Den ses i den korrekteste Belysning, naar den opfattes som et Indbydelsesskrift til Studiet af ovennævnte, formentlig manglende Videnskab, et Prøveskrift, hvori der gennem Brudstykker hentede hist og her fra i de forskellige Afsnit søges bibragt unge Mennesker en Forestilling om, hvad der kunde være at tage fat paa i denne Levelære, og hvorledes Sagen kunde gribes an. Det er Meningen allerførst at fremdrage et Par Kapitler af den almindelige sjælelige Bevægelseslære, som selvfølgelig maa danne det første Grundlag for enhver Levelære. Senere vilde jeg, om Tid og Lejlighed maatte blive dertil, især gerne fremsætte nogle Kapitler af, hvad man kunde kalde Værdsætningslæren (eller Værdilæren), det er Læren om, hvorledes de forskellige sjælelige Livsfænomener alt efter deres naturhistoriske Rækkefølge og Udvikling af hinanden med Naturnødvendighed maa værdsættes forskelligt, maa tillægges forskellig Modenhed — ganske den samme Værdsætning, vi se foregaa i Zoologien og Geologien. Naar der paa denne Maade er kommen til at foreligge en Værdimaalestok for de sjælelige Frembringelser, vokset frem af sig selv paa empirisk Grundlag, vil det være mindre nødvendigt ogsaa at fremføre Prøvestykker af den mere specielle Levelære (Økonomilæren). Det kan Læseren godt selv arbejde med, eller det kan ligge hen, indtil Videnskaben med sine rige Midler engang bestemmer sig til at tage disse Spørgsmaal op.

Maaske vil Læseren sige, at det er for lidt at komme frem med for Offentligheden. Ja, maaske; men han bør tage Vanskeligheden ved sligt Arbejde i Betragtning, huske, at det ligger helt uden for, hvad der har Anerkendelse og Borgerret. Det er ingen Sag at arbejde, naar man har Støtte til alle Sider. Vil En studere Myggemaver, har han hele Universitetet i Ryggen, og kan han sætte en Rekord ved at løbe fra Marathon til Athen, kan han gøre Regning paa hele Samfundet; men vil han udfinde, hvorledes man bedst skal leve, finde Raad og Regler for den aandelige Velfærd, saa maa han hjælpe sig selv; ja, hvad der er det allerværste, Samfundet er slet ikke indrettet paa at levne ham Tid dertil. Den Slags Beskæftigelse kan hverken finde Plads under Videnskab eller Kunst, Bedrift eller Sport eller noget af det, der optager eller interesserer vor Tidsalder. Man har den slet ikke paa Programmet. — Det fattige Liv! — Og

samtidig er Opgaven saa omfattende, at den nødvendig kræver Hjælp. En enkelt Mand kan ikke gaa ene imod den og besørge den behandlet i sine Fritimer. Den er saa omfattende, at man kunde beskæftige et helt Laboratorium dermed og sikkert engang vil blive nødt til at gøre det (jfr. Pastor Malling Hansens Maalinger, der aldrig bleve fuldførte af Mangel paa Arbejdskraft, og nu ligge unyttet hen). Nej, saa længe de aandelige Forhold ere saaledes, er det eneste, der kan gøres, at slaa ind paa Sparebøssesystemet, at enhver Mand, der har Interesse for Sagen, giver sit lille Bidrag, indtil Sagen er saa vidt fremme, at Samfundet nødes til at skænke den Opmærksomhed. Under saadanne Omstændigheder mener jeg, man er berettiget til at komme med den mindste Smaaskilling.

Her er nu en Enøre fra mig. Det skulde gøre mig ondt, om Metallet deri ikke var rent. Maatte den kunne bidrage saa meget, at der hist og her blev arbejdet lidt mere paa dette Omraade, hist og her kunde vækkes blot en lille Smule Ansvarsfølelse for den Uvidenhed, man i vore aandelig tunge Tider mener at have Raad til at lade herske paa dette vigtige Punkt, saa har den trods sin Lidenhed fortjent at komme med i Bøssen.

Frederiksberg i Maj 1896.

Første Kapitel.

Om Ligeløb.

Ligesom man i den mekaniske Bevægelseslære naturlig begynder med den retlinede Bevægelse, ligger det nær at begynde en sjælelig Bevægelseslære med de Livsytringer, ved hvilke Arbejdsmængde (levende Kraft) forplanter sig i saa vidt muligt lige Løb fra Stedet, hvor den fremkaldes, til Stedet, hvor den udføres, altsaa hvor indført Arbejdsmængde uden Oplagring, Tøven eller Reservation af nogen Art straks og fuldt ud slaar ud i Virkning. Lad os kalde den Slags umiddelbare og direkte Virkninger for Ligeløbsvirkninger. Det er dem, der ligge os nærmest i Sjælelivet. Dette, at udføre Virkningen fuldt ud og straks, er, hvad der ligger lige for, hvad Dyret og Barnet uvilkaarlig gør.

Eksempler:

1. De simpleste og mest rene Ligeløbsvirkninger ere Refleksbevægelserne. Naar et uventet Stik frembringer en heftig Bevægelse eller et Skrig, foregaar der et saa lige Løb fra Paavirknings- til Udførselsstedet, at det er, som om man havde med et fysisk Apparat at gøre. Legemet gør egentlig kun Tjeneste som et Gennemgangsled, som en Ledningstraad i et galvanisk Element.

Slet saa enkle ere Forholdene sjeldent. I Reglen finder man Ligeløbet i en meget blandet Skikkelse men selv i saadanne Tilfælde kan det tegne sig overordentlig tydeligt.

2. Naar et ungt Menneske sætter afsted i en rask Galopade, er det ikke langt fra, at Fødderne flytte sig selv efter Takten. Bevægelsen, som Musiken indfører, løber lige igennem Personen ligesom i Refleksbevægelsen. Der gives unge, paa hvem Fødderne vanskelig kunne holde sig rolige, naar Musiken begynder.

3. Naar man paa en Skovtur gaar i Samtale med Folk, og Snakken gaar livlig og muntert, ganske anderledes levende end til daglig, er det noget lignende. Bevægelsesmængden, de forandrede Omgivelser vækker, giver sig til Kende ved en Forstærkning af Livsfunktionerne i det hele.

4. Af saadanne Fænomener hænger egentlig hele Livet sammen. Gaar man ned ad Gaden og „tænker paa ingenting", vil det jo ikke sige andet, end at man nøjes med de lette og usammensatte Tanker, som det øjeblikkelige Indfang giver. Ser man et Hus, saa vækker det en let Sindsbevægelse, der i samme Nu løber ud i allehaande Tankeudslag, det være sig om Beboerne, deres Egenskaber, Virksomhed etc. Det er egentlig ikke andet end en Refleksvirkning: En indført Bevægelsesmængde løber lige ud i forhaandenværende Baner og udføres.

Der gives Mennesker — flere end man skulde tro — der egentlig aldrig komme ud over dette lette Ligeløb, som leve det meste af deres Liv paa denne Maade, (Ligeløbere, Døgnmennesker). De leve aandeligt fra Haanden i Munden, tale om, hvad Øjeblikket giver Anledning til uden at føre noget paa Lager. De saa ikke, de høste ikke, de sanke ikke i Lade. Men Naturen sørger for dem med kærlig Haand, og Livet falder i aandelig Henseende let for dem uden Bryderi og Tvivl, alt imens de hente deres Meninger og Tænken rundt omkring fra, hvor Indtryk gøres paa dem. De ere mere Produkter af den omgivende Natur, end de ere noget selv.

5. Jeg saa en Mand sidde ved et Kupevindue, trommende med Fingrene paa Karmen og nynnende en Melodi, alt imens han betragtede de forbifarende Marker og Huse. Han var ikke i Stand til at tilbageholde den Bevægelsesmængde, Naturen indgød i ham; den maatte ud endog af Fingrene. Naturen spiller ligefrem paa saadant et Menneske, ligesom vi kunne gøre det paa et Klaver. Kører Toget et Øjeblik ind i en Gennemskæring, der tager Udsigten bort, mær-

ker man, hvorledes den omtalte Nynnen taber sig og giver Plads for en flovere Stemning; kommer det atter fri, saa Blikket kan strejfe ud over det smukke Landskab med Søer og fjerne Skove, er det, som Melodien genfandt sin Sangbund; saa klinger den paany med Kraft og Stemning.

Naar jeg kalder saadan et Forløb „lige“, tænker jeg paa Umiddelbarheden i Bevægelsen fra Indførselssted lige til Udførselssted, selvfølgelig ikke paa nogen matematisk Retlinethed hos Strømmen. Den „lige“ Vej kan i Virkeligheden gaa paa meget forskellig Maade i de forskellige Mennesker. Hos en frembringer Synet af den smukke Sø en erotisk Stemning, hos en anden Glæde, hos en tredje Tungsind, men stadig er det de samme Virkninger, der komme igen hos de samme Mennesker af denne Art. Man kan forudsige Udslaget i disse Ligeløbere som i en Maskine.

6. I de anførte Eksempler har Ligeløbet været af let Art; men man kan fremdrage Eksempler paa Ligeløb, der høre til de allerstærkeste og mest gedigne sjælelige Livsytringer. Jeg vil nævne Arbejde, naar man uden Sidehensyn af nogen Art gaar lige løs paa Sagen. Der er, naar Arbejde gaar rigtig rask fra Haanden, noget, som minder om Refleksbevægelser. Eller dyb Tænkning, naar man ligesom er ophørt at være til selv, og Naturkræfterne arbejde i os, ganske som naar Syre forbinder sig med Base; det er slet ikke os selv, der har Fortjeneste af noget. Eller religiøse Stemninger, i hvert Fald af en vis Art. Naar en gammel Mand fortæller, at han kunde vaagne om Natten og finde alt saa indholdsløst og forladt, saa sort og tomt, som om der ikke var det mindste at gribe fat i til nogen Side; men at han da foldede sine Hænder og bad sit Fadervor, styrende uforknyt lige ud i Mørket, saa er det et af de simpleste, mest karakteriserende Eksempler paa Ligeløb, man kan fremdrage, men tillige en af Sjælelivets stærkeste Virkninger. Eller naar en Soldat fortæller, hvorledes han ved Frederits stormede frem uden anden Tanke end „Gaa paa“ i Følelsen af, at der nok skulde være en Haand, der vilde beskytte ham. Det er rent Ligeløb, den mest enkle Bevægelse, man har i Sjælelivet. Men sjelden er den saa stærk.

Hvad det ved den karakteriserende Beskrivelse af et saadant Fænomen navnlig gælder om, er Fremdragelsen af Fæno-

menets Hovedegenskaber. Her maa der altid blive et vist Spillerum for Vilkaarligheden. Om det saa er den rette Linje, saa kan den af de forskellige Matematikere beskrives paa meget forskellig Maade, uanset at Tankeindholdet hos dem alle med Nødvendighed er det samme. Hvad man navnlig maa tage Sigte paa, er at faa det væsentlige forrest og faa det til at staa paa en saa selvfølgelig Maade som muligt.

Den første Egenskab, vi ville nævne ved Ligeløbet, er

1) Aabenheden.

Den følger med Ligeløb som Grundaarsagen dertil. Det er just den Omstændighed, at Vejen staar aaben, der bevirker det direkte, lige Forløb. Hvor en Bane staar aaben, løber Strømmen lige igennem den. Lukkes den, maa Strømmen standse, opstuves eller gaa Omveje. Det er en selvfølgelig Sammenhæng. Paa en lignende selvfølgelig Maade knytter der sig til Ligeløb altid

2) Udførsel af levende Kraft.

De to Ting Aabenhed og Udførsel høre uadskillelig sammen. Hvor der lukkes op for en Beholder, hvori noget er indeholdt under en vis Spænding, maa med Nødvendighed Indholdet strømme ud, og omvendt kommer intet af Indholdet ud uden Aabenhed. Hermed er imidlertid ikke sagt, at de to Fænomener altid følge Ligeløbet i samme Grad. Forskel i Spænding, Ledningsmodstande m. m. kan bevirke, at samme Aabenhed kan give højst forskellig Udførsel (af et og samme Damprør kommer der mere Damp ud ved 3 Atmosfærers Tryk end ved 2). Deraf kommer det, at de ikke altid synes lige fremtrædende; snart lægger man mest Mærke til den ene snart til den anden. Men mangle fuldstændig kan ingen af dem. Ser man den ene, saa er det vor Fejl, naar vi ikke kunne opdage den anden; thi den skal med Nødvendighed være der. Begge maa findes ved ethvert Ligeløb.

Paa Grund af Selvfølgeligheden af disse Forhold er der

ingen Anledning til at belyse dem ved lange Rækker af Eksempler. Et Par enkelte være nok:

7. Lad os allerførst se hen til vort Udgangspunkt, Refleksbevægelserne, hvor vi der have Aabenheden og Udførselen. Ja Udførelsen er jo netop den, der falder saa stærkt i Øjnene (Bevægelsen). Aabenheden er ikke saa let kendelig, men dog ikke vanskelig at opdage. Den ligger i Uforberedtheden (Overrumplingen), der er en nødvendig Betingelse for enhver Refleksbevægelse. Strømmen smutter ud af en Aabenhed og udføres, inden man faar fat i den.

8. Ved Siden deraf ville vi sætte et Eksempel som Arbejde. Her ses Aabenheden slet ikke, synes man. Er der noget aabent ved det daglige trælsomme Slid? Jo der er. Tænk engang paa Forskellen imellem det at skyde bag paa en Vogn, der flytter sig, og at arbejde paa noget ubevægeligt, en uhyre Sten el. l. Der er ordentlig noget pinligt ved det sidste. Spændingen stiger til en Højde, som man skulde sprænges, netop fordi der ingen Aabenhed kan findes, ingen Løb for Arbejdsenhederne, ingen Udførsel. Man føler en Lindring, naar Modstanden giver efter, og Udførselen begynder (Kraft Gange gennemløbet Vej). Det er Aabenheden, der kommer til Stede.

Aabenhed og Udførsel ville vi betegne som Ligeløbets Grund- eller Kendeegenskaber. Ved Siden af dem komme vi til en tredje ikke nær saa forstaaelig Hovedegenskab:

3) en vis Maskinmæssighed, Ubevidsthed eller Upersonlighed, der altid følger Ligeløbet.

Da Tilstedeværelsen af denne Egenskab i hvert Fald indtil videre maa godtgøres ad aldeles empirisk Vej, er det nødvendigt at tage en større Række Eksempler, om end den stærke Begrænsning, der i det hele taget maa anvendes overfor dette Arbejde, nødvendiggør, at meget overlades til Læserens Selvarbejde.

9. Det vil atter være rigtigt at begynde med Udgangspunktet. Refleksbevægelserne. Der er fuldstændig Ubevidsthed. Man faar ved dem en klar Forestilling om, at en vis Tilbageholdelse af Bevægelsesmængden er Betingelse for Bevidsthedsdannelse. Løber Strømmen lige igennem En, mærker man ikke noget til den, der bliver ikke mere Bevidsthed end i et fysisk Apparat. Den skal have Tid til at gøre Ophold i En paa en bestemt Maade, til at foretage visse Vendinger, udføre visse Virkninger. Men Betingelsen derfor er, at der lukkes af for den paa passende Maade, at den opholdes paa Vejen. Det er denne Aflukning, man ikke havde i Orden ved Refleksbevægelsen. Saa smuttede det hele igennem En, uden at man vidste af det.

I de anførte blandede Eksempler træder Ubevidstheden i tilsvarende Grad mere udvisket frem, men spores dog overalt. Vi minde saaledes om den Maskinmæssighed, der saa stærkt traadte frem hos Ligeløbsmennesket og bragte os til at tænke paa et fysisk Apparat, om hvorledes Samtalen i Skoven, Dansen og de tilfældige Tanker (Eks. 2—4) alle havde en selvforglemmende Virkning (forkortede Tiden), om hvorledes man kan glemme sig selv ved Arbejde, der gaar rask fra Haanden (Eks. 6), kan blive fuldstændig borte i en dyb Tænkning etc.

Endnu tydeligere træder dog Forholdet frem i følgende nye Eksempler:

10. En Gymnastiker staar og skal springe over en Hest. Mens han venter paa Kommandoraabet, gennemlever han ligesom i Tanken hele Springet. Han føler, at han vil kunne gøre det, og med det samme føler han sig selv, er sig bevidst. Det er, som om han lader en Strøm af Bevægelsesmængde løbe lige tæt ned ved Udførselsstedet, saa tæt, at der kun mangler en Ubetydelighed i, at Foden skal flytte sig — ja somme Tider flytter den sig en lille Smule —; men lukket op er der dog ikke, Strømmen maa vende tilbage. Der er ingen Aabenhed, men Bevidsthed. Først idet Raabet lyder, lukker han op, og i samme Nu begynder Udførselen. Men i samme Øjeblik synker Bevidstheden. Det er, som om han lagde sit Selv, ja hele Tilværelsen til Side i Ligeløbet — der er ikke Raad til slige Overflødigheder. Mens han befinder sig i Luften, er han egentlig borte, har overgivet „sig“ til Naturkræfternes Gang. Han bliver sig først igen bevidst, naar Kravet til Udførsel er ophørt, naar han

efter at have genfundet sine Lemmer i al Ro kan vende sig om imod Tilskuerne.

11. Det selvsamme Forhold ville vi se gentage sig ved alle stærkt optagende Begivenheder. I Slagets Tummel og under store Farer er Selvet altid suspenderet. Der er ligesom ingen Tid til Bevidsthed. Man veed aldrig rigtig, hvordan det gik til; man „tænker først over det“ bagefter. Det er som Bevidsthedsdannelse var en særegen Tankevirksomhed, der maatte lægges til Side, saa længe Udførselen maatte gaa i lige Løb (strakt).

12. En lille Dreng var i overlegen Kaadhed klavret højere op i en Gren, end han egentlig havde Mod til. Da han skulde tilbage, slog Overlegenheden ikke til; han saa betænkelig ud. Især var der et Sted, hvor alle hans Evner øjensynlig maatte udfoldes, og hvor hans Ansigt antog et forbløffet, næsten dumt Udtryk. Det var, som om hele det aandelige Overskud var gaaet ned i Lemmerne. Efterhaanden som han kom længere ned, vendte Sikkerhed og Selvbevidsthed lidt efter lidt tilbage, først hørte man et ganske svagt vibrende Aa-haah! og siden, da Foden naaede den sikre Kløft, et lydeligt Hurrah! Det var saa tydeligt, at Personlighedsudfoldelsen var betinget af hint aandelige Overskud. Ligesom et saadant Overskud eller Lager af levende Kraft nødvendig maa tildele En Evne til at gribe ind i Begivenhedernes Gang, giver det En ogsaa Selvfølelse (Personlighedsfølelse, Bevidsthed). Naar Ligeløbet begynder, gaar det altsammen.

13. Det kan tit være komisk at lægge Mærke til, hvorledes Selvfølelse kan formindskes ved pludselig Udførsel, hvorledes en opblæst Person kan svinde ind, naar der stilles Krav til ham, han udsættes for uventet Fare el. l. Det er, som om Udførselen borttog det Overskud af levende Kraft, han brugte til Personlighedsudfoldelsen.

14. Undertiden kan man have en Følelse af, at det personlighedsdannende Overskud af levende Kraft var en kunstig Opstilling, der kunde slaas om med et rask Slag. Jeg tænker paa et Styrtebad. Bevægelsesmængden fra Indtrykket kommer her saa hovedkulds ind i En, at man ikke formaar at dirigere den paa fornøden Maade. Man taber Styret, det nye tager det gamle med i Farten, og det hele

løber paa en lignende herreløs Maade igennem En som ved Refleksbevægelserne. Det er sikkert netop det, der i fysiologisk Henseende er saa velgørende. Bevægelsesmængden kan komme ned i Vævene og udføre Arbejde paa dem paa en Maade, den ellers ikke kunde. Men komisk er det at iagttage Bevidstheden ved denne Lejlighed. Det er, som om den tog Flugten paa den mest selvopgivende Maade, naar de første kolde Draaber begynde at risle.

15. Et ejendommeligt Ligeløbsfænomen er Hvile. Den store Aabenhed, der findes ved Hvile — under en rigtig sød Hvile er det, som om alle Sluser og Døre stode aabne — bevirker to Ting: Ligeløb og lav Spænding. Der gaar en ganske lavspændt Strøm ad en iøvrigt lignende Vej som i det forrige Eksempel nemlig til Vævene, til Rekreation og Istandsættelse af det trætte Legeme. Hvorledes det gaar med Bevidstheden ved dette Ligeløbsfænomen, se vi af den Nærhed, hvori Hvilen staar til Søvnen.

Det var mere fysiologiske Eksempler; men vi kunne gaa til hvad Hjørne af Sjælelivet, vi ville, saa træffe vi det samme Forhold.

16. Lad os tage et Eksempel som Musikens Indflydelse paa Sindet. Den er meget forskellig, ingenlunde altid aabnende (adskillig Kunstmusik); men naar den er det, ville vi altid finde Selvformindskelse i Følge med Ligeløb. Naar Du en Aften i Tusmørket sidder ved Vinduet og lytter til Musik i Etagen ovenover, ligesom knyttende Tonerne til nogle røde Skyer, der ses langt ude i Horisonten, kan det stundum være, at Aabenhed kan komme til Stede i Dit Sind. Saa have vi Ligeløbet. Det er, som Tankerne uden at se hverken til højre eller venstre søgte den lige Vej til noget langt borte. Men samtidig er det, som om Personligheden gik sin Vej, blev ganske lille. Saasnart noget „griber En“, virker det aabnende paa Sindet, men i samme Grad selvformindskende. Det er, som om dette at blive greben bestod deri, at nogen tog Ens Selv og gik med det. Det er eo ipso en Selvformindskelse.

17. Eller lad os nævne et Fænomen som Kærlighed. Det er ikke heller altid et Ligeløbsfænomen. Den kan være alt andet end aaben, som naar vi tænke paa Egenkærlighed eller den Kærlighed. Zeloter kunne have til en Sag, som de betragte som den ene rette.

medens alt andet er værdigt til Ringeagt. Slig Kærlighed giver nok af Bevidsthed (Hovmod, Selvtilfredshed). Omvendt kunne vi have de mest aabne Former, hvori Selvet saa at sige slet ikke eksisterer f. Eks. den, en Moder har over for sit Barn, naar hun, rede til at bringe ethvert Offer, gaar imod Fare, uden at det noget Øjeblik falder hende ind at tænke paa sig selv. Det er Ligeløb med Tilbagetræden af Selvet.

Noget lignende gælder

18. Religion. Den har sine lukkede Former med Mangel paa Forstaaelse, Intolerance, Selvbevidsthed og Selvtilfredshed. Men hvor virkelig Aabenhed findes, gaar Strømmen paa sin egen Maade den lige Vej med en Nedlæggelse af Selvet, der ikke findes andetsteds.

19. Naturen har altid en aabnende Indflydelse paa Sindet, stemmer En til Ligeløb. Den store hvælvede Himmel, denne Uendelighed af Aabenhed til alle Sider lader Strømmen fare lige ud uden mindste Reserve. Sammen med dette ejendommelige Ligeløb ville vi altid finde ringe Selvdannelse. Der er faa Steder, hvor man føler sig saa lille som i Naturen. Naturen optager „os". Selvet bliver borte.

Et Par Naturskildringer af Turgenjéw kan tjene til Oplysning:

„Intetsteds saa man en hvidmalet Kirke eller en blomstrende Mark — overalt stod Træ ved Træ, overalt steg takkede Toppe op i Luften, og ovenover svævede der en fin sørgmodig Taage, som evigt tilslører denne Skovregion. Store hvide Skyer droge stille forbi højt oppe i Luften. Synet af Skovregionen erindrer om Havet; den samme jomfruelige Urkraft breder sig vildt og vældigt for den betragtendes Øje. Skoven er blot mere ensformig, mere melankolsk, især er der over Fyrreskoven et bestandigt eet og det samme og en næsten lydløs Stilhed. Havet truer og smigrer, det antager alle Farver, taler i alle Stemmer. Over den uforanderlige, mørke Naaleskov er der enten en vranten Tavshed, eller der lyder dumpe Hyl, og Synet af den gør Bevidstheden om vor egen Intethed mere levende, mere uimodstaaelig, Mennesket — dette Døgnvæsen, født igaar og dømt til allerede at dø imorgen — har svært ved at udholde den evige Isis' Blik, der koldt og deltagelsesløst er rettet paa ham; det er ikke blot Ungdommens dristige Haab og højtflyvende Drømme, der blive ydmygede og udslukkes i ham ved Elementærmagternes

isnende Aande; hele hans Sjæl trækker sig angst og bøjet tilbage i sig selv; han føler, at den sidste af hans Brødre kunde forsvinde fra Jordens Overflade, uden at saa meget som en Fyrrenaal paa hine Grene sitrede derved; — han føler sin Ensomhed, sin Svaghed, sin Afhængighed af Tilfældet, og med hemmelig Rædsel skynder han sig tilbage til Livets smaa Sorger og Sysler; i denne Verden, som han selv har skabt, bliver han lettere om Hjertet; her føler han sig hjemme, her vover han endnu at tro paa sin egen Betydning og at stole paa sin egen Kraft.“ (Nye Billeder fra Rusland).

En saadan Tegning skildrer os paa en fortræffelig Maade Selvformindskelsen i Naturen. Paa et andet Sted viser Digteren os Aabenheden i Naturindtrykket og den dertil nødvendig sig knyttende Udførsel, hvorledes Naturen saa at sige har en tærende Indflydelse paa Sindet, vejrer vor levende Kraft hen:

„En Eftermiddag vare vi 5 Jægersmænd sammen hos Peter Petrowitsch. Vi havde tilbragt hele Formiddagen paa Marken, havde gjort det af med et Par Ulve og en Mængde Harer og vare komne hjem i denne glade, animerede Stemning, som enhver ægte Jæger kommer i ved en heldig Jagt. Det begyndte at mørknes. Hist ude strøg Vinden hen over Markerne og bøjede raslende de bladløse Toppe paa Birke og Lindetræerne, der stode rundt omkring Lutschinows Hus. Vi vare komne hjem og vare staaede af Hestene ... jeg blev staaende paa Trappen og saa' tilbage: langstrakte Skyer trak henover den graa Himmel; det klagede og jamrede i de mørkebrune Hække, der piskedes af Vinden; det visne Græs, der ikke kunde tænke paa at gøre Modstand, trykkede sig melankolsk, saa langt det var, ned imod Jorden; Sværme af Drosler trak hen over Rønnebærtræerne med deres Klaser af højrøde Bær; smaa Musviter hoppede pippende omkring paa Birketræernes tynde og skrøbelige Kviste; ovre fra Landsbyen lød der et hæst Hundeglam. Der kom en tungsindig Følelse over mig ... og med sand Vellyst traadte jeg ind i Spisestuen. Skodderne vare lukkede for Vinduerne; over det runde med en snehvid Dug dækkede Spisebord og de slebne Flasker med funklende rød Vin i kastede 8 tændte Vokslys i Sølvlysestager deres tindrende Skær; en lystig Ild knitrede og flammede henne i Kaminen, og en gammel, yderst anstændig Hushovmester, med en stor Skaldepande og klædt paa engelsk Mode, stod ærbødig, ubevægelig henne foran et andet Bord, hvor allerede en stor Suppeterrin prangede, indhyllet i en fin duftende Damp.“

Læseren vil sikkert genkende den Stemning, Digteren her sigter til, fra sit eget Liv. Have vi ikke været paa Jagt hos Peter Petrowitsch, saa vide vi, hvorledes der paa Fodture, paa Forretninger i Marken (jeg husker især Vinterdage) kan paakomme En ganske lignende Stemninger, en Følelse, som om man var sjælelig udpint, ikke kunde taale flere Indtryk. Man kan ikke begribe, hvorledes de tørre Græsstraa ude paa Gærdet kunne holde ud at lade sig piske længere af Vinden, eller hvor det store Træ ved Vejen kan holde ud at staa og se længere ud over den ensformige, nøgne og frosne Mark. Al Ens indre levende Kraft er løbet ud. Et besynderligt Fænomen! Hvor er den løbet hen?

Det er ikke til at tage fejl af, at vi i Naturen have at gøre med en stærk aandelig Udførsel (Aabenhed, Ligeløb) i Følge med ringe Selvudvikling.

Naar man ser paa en Eksempelrække som ovenstaaende, kan man faa en pirrende Følelse af en Aarsagssammenhæng, man er lige ved at faa fat i, er saa snublende nær ved, at der ligesom kun synes at mangle et eneste Ord. Men dette Ord kan man stadig ikke komme efter. Ved nærmere Eftertanke er det ikke saa underligt. Tingen er den, at Eksempler som 9 (Refleksbevægelserne) eller 14 (Styrtebadet) nok kunne give os en levende Følelse af, at Bevidsthed er betinget af en vis Opstilling af Livsstrømmen, en bestemt Strømform; men at vi med alt det dog ikke kende denne Form, i Virkeligheden slet ikke vide, hvad Bevidsthed er, og at det jo dog er for meget at forlange, at vi skulde kunne forstaa, hvorfor Ligeløb ikke egner sig til at frembringe noget, vi ikke vide, hvad er. Der maa nødvendig blive et Hul. Som der blev sagt straks ved første Omtale af denne Egenskab (Pag. 218), maa vi indtil videre lade den teoretiske Forstaaelse fare og nøjes med at betragte det som en Erfaringssag, at Ligeløb nu engang ikke er selvdannende.

Men ere vi nu ogsaa sikre paa den Erfaring? Det er jo dog

kun en Række Eksempler. Kan man ikke finde andre Eksempler, hvori Ligeløbet optræder sammen med Selvfølelse?

Ja her støde vi paa et ejendommeligt Forhold. Somme Tider kan der dukke noget op, som man synes maa kaldes Selv og dog ikke Selv, noget, som man synes kunde fortjene Navn af Ens allermest egentlige Jeg, og som dog staar i absolut Modsætning til det Personlighedsbegreb, vi til daglig knytte til Ordene Selv og Bevidsthed. Det kan i enkelte Øjeblikke komme En for, som om der gaves et upersonligt Selv, hvortil netop Ligeløbet bragte En nærmere. Kan man ikke i Eks. 16 (Musiken i Aftenskumringen) faa en Følelse af noget, der kunde kaldes Selv, en Følelse af et gammelt Selv, langt, langt tilbage, som man havde glemt; men som kalder paa En igennem disse Stemninger; kan ikke Havet, en mægtig Fjeldnatur eller lignende stærke Naturindtryk stundom vække lignende Følelser i os af en Oprindelighed, som vi ordentlig rette os over Ende ved at mindes, en Følelse som af et gammelt Jeg, man havde tabt? Hvad det er for noget, vi her berøres af, vide vi ikke, kun saa meget kan iagttages, at det er et Liv, der ligger helt udenfor det personlige i os, som bliver stort, naar det personlige i os formindskes og omvendt trækker sig tilbage, naar det daglige Selv gør sig gældende. Med andre Ord, det er ikke Personens, ikke vort. Man kan kalde det Selv eller ikke Selv, som man vil (Naturselv, Ligeløbsselv) — det ligger nu engang til os Mennesker at ville personificere alt Liv, fordi vi selv ere Personer —; rimeligst var det vist simpelt hen at kalde det det ubevidste Liv, Naturlivet i os. Det er et Liv, der griber langt stærkere ind i vor daglige Væren, end vi tro. Om det end kun er en enkelt Gang, at vi paa ovennævnte Maade bliver det var, saa er det til alle Tider allerbagest til Stede og leder alle vore gode Handlinger, uden at vi mærke det (jfr. et Fænomen som Samvittighed). Alt, hvad der fødes uvilkaarligt i os (gives os),

kommer fra dette Liv. Hos Dyrene kalde vi det Instinkt og tale om det som noget, vi saa godt kendte; hos Mennesket skjules det af det personlige Selv (Forselvet), saa man næsten slet ikke ser det, næsten slet ikke kender det; men det er det, der ligesom giver Straalerne i Glæde, Frihed, Friskhed og Haab, i Forundring og Idealfølelse, alle disse Livsfænomener, hvori Sindets Baggrund saa underligt træder frem, og hvori Aabenhed er et saa udpræget Grundtræk. Det er dette ubevidste Liv, Ligeløbet bringer os nærmere til ved at føre os bort fra det personlige. Ligeløbet er jo som et rent fysisk Fænomen heller ikke vort, men Naturens. Det hører jo ogsaa med til det Liv, vi ikke raade over; men hvis Resultater mere gives os end vi tage dem.

Det er fra Slægtskabet med dette ubevidste Liv, at Ligeløbet henter den sidste Hovedegenskab, vi skulle nævne:

4) en vis Evne til at frembringe nye Ting i Sjælen (sjælelig Spireevne, Mulighedsværdi).

Belysningen af dette Forhold skal jeg dog ikke komme ind paa her, da det er behandlet andetsteds („Om størst Udbytte af Sjælsevner“ 1881), og jeg er nødsaget til at benytte mig af enhver mulig Forkortelse.

Nødvendigere er det, at vi nu gaar over til et Spørgsmaal, der allerede flere Gange i det foregaaende har meldt sig, hvor den levende Kraft gaar hen ved Udførselen.

Udførsel af Arbejdsmængde kende vi allerede fra det rent legemlige Liv i to Hovedformer: Subjektiv og objektiv Udførsel.

Den subjektive Udførsel er den, hvorved der udrettes et indre Arbejde.

Det kan enten være til

a) Organisation, saaledes som naar der forbruges Arbejds-

mængde til Dannelsen af en Knokkel — i saadanne Tilfælde bindes Arbejdsmængden for bestandig — eller til

b) midlertidig Oplagring (Magasinering), som Tilfældet f. Eks. er under Hvilen, hvorved Arbejdsmængde akkumuleres i Vævene. Man kan sige, at de to Tilfælde egentlig ikke behøve at adskilles, idet Akkumuleringen ikke kan finde Sted uden en vis Organisation; men det er dog Organisation af en løsere Art, idet Arbejdsmængden kan gives ud straks igen. (Udførselen er af en mindre egentlig Art end den under a) nævnte: det er, som naar vi i vore Regnskabsbøger opføre „indsat i Sparekassen“ som en Udgift.

Objektiv Udførsel er den, hvorved der udrettes et ydre Arbejde, altsaa virkelig bortgaar Arbejdsmængde af Legemet, som naar vi skyde bag paa en Vogn, afkøles (opvarme Omgivelserne) eller lignende.

Vi skulle i det følgende søge at vise, at disse forskellige Former af Udførsel alle genfindes i Hjernelivet.

Subjektiv Udførsel ved Hjernearbejde er let at paavise i begge de ovenfor nævnte Former.

a) Udførsel til Organisation foreligger ved alt, hvad Lægmanden kalder „Hovedbrud“. Naar man skal regne „et Stykke“ eller komme til Klarhed over en foreliggende Sag, forbruges der en Arbejdsmængde til Rydningsarbejde i Hjernen. Baner brydes op, Molekuler flyttes og stilles i Orden, saa at Hjernen bliver en anden end før. Det koster Arbejdsmængde, og ligesom ved Knokkeldannelsen bindes Arbejdsmængden her for bestandig (indre Organisation). Det er Mængden af disse Arbejdsenheder, der skaber Forskellen mellem den dannede og den udannede Mands Hjerner. Der er indlagt flere Arbejdsenheder i den første, hvorved den er bleven finere i sin Bygning (jfr. grovt og fint Lærred). Man har et sikkert Kendemærke paa denne subjektive Udførsel deri, at den med Nødvendighed

altid maa foregaa under et vist Tryk. Det hænger simpelt hen sammen med, at der skal overvindes Modstande. Hvor der er Modstande, kan man ikke undgaa Tryk.

b) Udførsel til Akkumulation (Magasinering) have vi allerede i det foregaaende haft Eksempler paa. Idet Jægeren i Eks. 19 træder i Hus, begynder han at akkumulere. Derude var alt Udgift og Spredning, hans levende Kraft vejredes hen i Rummet, til der ikke var mere. Her er det, som der blev trukket en Skodde i etsteds i Hjernen, og han indenfor den paany kunde begynde at rekonstruere sig. Dog bliver Stemningen ikke lukket; thi der kommer Aabenhed frem i andre Retninger. Over for den dampende Suppeterrin og de tændte Lys føler han en henrivende Aabenhed; men den udtømmer ham ikke, tværtimod, den styrker ham, rekreerer og samler. Strømmen, som Aabenheden nødvendig medfører, gaar til Fylding af Hjernevævene.

Af andre Eksempler kunne vi nævne Hjernehvilen, saaledes som den findes i Hjemmets Fred eller under religiøs Andagt, hvorved et Menneske kan have en Følelse, som om der skete en Udaanding af Arbejdsmængde paa Hjernen, der derefter kan føle sig styrket og kvæget ganske som Legemet efter Hvilen.

Eller Rekreationen en Teateraften, hvor det forøvrigt ikke blot er Hjernen, der modtager Næring; men hvor man kan have en Følelse, som om ogsaa Legemet undergik en total Forandring, som om alle Muskler og Væv bleve udpolstrede med Næring. Et Eksempel som dette kan ikke undlade at henlede vor Opmærksomhed paa den inderlige Sammenhæng og Overgang, der er imellem det legemlige og sjælelige, et Forhold, der saa meget mere gør det venteligt, at Virksomhederne begge Steder kunne vise sig at være analoge.

Udførselen til Akkumulation, den være sig legemlig eller

sjælelig — det kan egentlig være os ganske ligegyldigt — spiller en Hovedrolle i Økonomilæren. Det er den, hvorved vi for en stor Del regulere Gangen af hele vort Maskineri. Vi modtage jo ikke saaledes uophørlig Tilgang af Arbejdsmængde, at vi stadig kunne give ud, hvad Øjeblikket tilfører. Stundom stilles der de allerstørste Krav til os paa Tider, hvor Tilgangen er allermindst. Saa tære vi paa Forraadene i Hjerne og Legeme, indtil de ere tømte (Træthed), for bagefter igen at fylde dem ved Hvilen.

Det der altsaa kun bliver tilbage, er Paapegelsen af objektiv Udførsel ved Hjernearbejde, Spørgsmaalet om, hvorvidt Hjernen kan udføre et ydre Arbejde, hvorvidt der gives Hjernevirksomhed, der medfører virkelig Bortgang af levende Kraft fra Organismen.

Der lader sig fremføre ikke mindre end to Beviser, der, følgende hver sin Vej, mødes i det fælles Enderesultat, at en slig objektiv Hjerneudførsel ikke blot er mulig; men at den i hvert Øjeblik af vort Liv finder Sted i udstrakt Maalestok, ja i visse Tilfælde udgør vor Hovedvirksomhed.

Det første Bevis støtter sig paa den Iagttagelse, at betydelig Udførsel af levende Kraft er mulig ved en Spænding, der nærmer sig til Nul.

Allerede i det foregaaende have vi haft Eksempler paa dette Forhold, saaledes i Eks. 19 (Paavirkningen af Naturen). Den mægtige Udførsel, her finder Sted, er ledsaget af en Frihedsfølelse, der egentlig udelukker enhver Spænding. Men vi kunne nævne Eksempler, hvor Forholdet træder endnu tydeligere frem:

At Tænkning kan finde Sted med Spænding, vide vi saa godt. Det var jo Tænkning af denne Art (Hovedbrud), vi omtalte som Eksempel paa subjektiv Udførsel ved Hjernearbejde; den allermeste Tænkning er Tænkning med Spænding (Orga-

nisationstænkning, subjektiv Tænkning). Men ligesaa sikkert er det, at der gives Tænkning uden Spænding, ja at denne Tænkning udgør vort højeste og fineste Aandsliv. Det er en Tænkning, der er forholdsvis lidt kendt iblandt Hverdagsmennesker; der er dem, der aldrig have sporet den, og for saadanne er det overordentlig vanskeligt at forklare, hvad man mener, bestandig køre de frem med deres subjektive Tænkning og ere ikke til at bringe derfra. Jeg vil begynde med at sige, at det er den Art Tænkning, der udspringer af Forundring, og udføres med den for Forundring ejendommelige aabne Hjerne. Forundring er en forunderlig Ting. Intet kan aabne et Menneske saaledes som Forundring, og intet sætte det aandelige Liv saaledes i Bevægelse med nye Tanker. Hvad enten det er Stjernehimmelen, Du betragter med Forundringens Tilløb til Smil, eller det er Uendeligheden i Naturen, der forundrer Dig, naar Du hører det suse over Hovedet paa Dig i Skoven og tænker paa det Mylder af Celler, der er i hvert eneste lille Blad, det uendelige Antal Kredsløb, hvert eneste lille Atom maa udføre for at skabe Begrebet Materie, Sekund efter Sekund i al Evighed, eller det er Intetheden, der griber Dit Sind, naar Du kommer til en gammel Hjemstavn og finder en hel Tidsalder borte, overalt er Forundring den Kim, hvoraf et stærkt nyt aandeligt Liv udvikler sig. Det Menneske, der ikke mere kan forundre sig eller ikke vil forundre sig, er tabt for Livsudviklingen. Enhver, der kender det mindste til dette Aandsliv, vil vide, hvor fjendtligt det er imod al Spænding og Tryk (jfr. „Om størst Udbytte af Sjælsevner", Pag. 74). Det er noget, et Menneske skal „gribes af", som ikke engang taaler, at man vil hjælpe det. Magtanvendelse paa sligt Tankesæt er det sikreste Middel til at kvæle det, omdanne det til Arbejdstænkning (subjektiv Tænkning). Det er en Ild, der selv maa fænge, selv maa brænde. Ja i Sandhed! Naar jeg staar og be-

tragter en Stjernehimmel i Forundring, vilde jeg snarere tro paa en dragende Kraft udefra (negativt Tryk), end at Ordet Spænding skulde falde mig ind.

Men enhver, der kender dette Aandsliv, ved ogsaa, hvor udførende det er i Henseende til levende Kraft. Der er ikke noget, der i den Grad udtømmer Ens Forraad. Kunstnere og Digtere maa kunne tale derom. Tankevirksomhed af denne Art kan i faa Timer udbrænde En, saa at man bliver som en Klud, saa det kan suge og snurre i Vævene, indtil Tænkningen tilsidst af sig selv standser med en sviende Følelse i Mellemgulvet, der minder om Sult. Jeg kender intet saa intensivt Forbrug.

Men hvorledes er dette nu muligt? Hvorledes kan der udføres Arbejdsmængde (Kraft Gange gennemløbet Rum), naar der ingen Tryk er? Kun paa een Maade: Ved fri Udstrømning. Det er jo netop Særkendet for fri Udstrømning, at Trykket omsættes i Bevægelsesmængde, altsaa i Udløbet aftager imod Nul, samtidig med at Udførselen af Arbejdsmængde, der er afhængig af Hastighedens Kvadrat, finder Sted i meget høj Grad. Kun ved fri Udstrømning kan store Arbejdsmængder bortgaa uden Spænding paa Udførselsstedet.

Men var det ikke ogsaa netop en Følelse af slig fri Udstrømning, Jægeren havde i Eks. 19, idet hans levende Kraft ligesom vejredes hen i Luften, til der ikke var mere?

Er Tilstedeværelsen af Udstrømning til det fri godtgjort, saa er objektiv Udførsel imidlertid dermed givet; thi hvad der strømmer ud ved fri Udstrømning, kommer ikke i nogen Form tilbage.

Man kunde sige, det var dog maaske muligt. Der kunde foreligge Magasinering. Hvile finder jo Sted med meget ringe Spænding. Man kunde tænke sig store tomme Rum i Organismen, hvori Udstrømning foregik; saa vilde det være, som om

den foregik i det fri, samtidig med at man dog beholdt den levende Kraft i Legemet. Ja! Men saa forelaa der jo en Fylding, en Styrkning, som Tilfældet altid er ved Hvile; men det er netop det modsatte, Erfaringen lærer os, naar vi iagttage fuldstændig Tømning.

I Henhold til ovenstaaende mener jeg ikke, der kan være Tvivl om, at en vis Mængde levende Kraft (Arbejdsmængde) virkelig forlader Organismen. Hvor den gaar hen, og hvorledes den bære sig ad med at komme ud af os, er et andet Spørgsmaal. Derom kunne vi paa nærværende Tidspunkt ikke sige det mindste. Man kunde tænke paa Varme. Udførsel ved Varme kan i mange Tilfælde ganske skjule sig. Pløjer man en Ager, indføres der store Arbejdsmængder i Jorden, der ikke staa i nogetsomhelst Forhold til det stedfindende Løftnings- og Løsningsarbejde, ja vi ville antage, at Jorden er løs i Forvejen, at det f. Eks. er Sand, man pløjer, og at Jordsmonnet ikke kommer til at ligge højere efter Pløjningen end før samme, saa bliver jo i Grunden hele den levende Kraft borte. Hvor bliver den af? Ja den bortgaar ved fri Udstrømning i Form af Varme. Paa lignende Maade gaar det med en Vædske, hvori man indfører Arbejdsmængde ved Rystning. Her kan der slet ikke være Tale om indre Omorganisation. Her bliver hele Arbejdsmængden omdannet til Varme, der kan iagttages paa Termometret, for saa vidt som den ikke bortgaar ved fri Udstrømning. Kunde man ikke tænke sig et lignende Forhold ved den ovennævnte Hjernevirksomhed, at der dannedes Varme, og at det var den, der bortgik ved fri Udstrømning? Nej! Saa maatte Varmen kunne mærkes. Paa Ageren kan den gaa umærkelig bort paa Grund af den store Overflade; men i Legemet maatte den kunne mærkes. Man maatte med andre Ord blive varm ved Tænkning paa lignende Maade, som man bliver det ved legemligt Arbejde. Det strider mod Erfaring. Der sker

snarere en Afkoling. Pulsen kan under en Tænkning af den omhandlede Art gaa ned fra 72 til 48 Slag i Minuttet, samtidig med at der mærkes en kølende, forfriskende Fornemmelse i Hjernen.

Heller ikke er der mindste Tegn til, at der skulde udvikles Elektricitet i et Menneske ved Tænkning, om der vel end ikke er anstillet direkte Forsøg i den Retning.

Det synes, som om Hjernen har sin egen Udførselsvej, sin egen fri Udstrømning, om hvis Beskaffenhed intet vides.

Der er ydermere Anledning til at tro, at denne fri Udstrømning spiller en stor Rolle i det daglige Liv. Ganske vist kan nærværende Bevis ikke anvendes uden i de enkelte Tilfælde, hvor Spænding mangler eller er meget lille — saa snart der er Tryk, savne vi Midler til at godtgøre, at Arbejdsmængden ikke forbruges til indre Organisation — men fordi vi kun ere i Stand til at paavise den fri Udstrømning, naar Trykket er lille, er det ingenlunde givet, at den ikke ogsaa kan finde Sted, naar Trykket er stort. Tvertimod, der er al Rimelighed for, at det er Tilfældet, ja at den endog kan finde Sted i endnu stærkere Grad. Jeg kan i saa Henseende ikke undlade at henstille et Eksempel til Overvejelse. Det misforstaas ikke, at det jo altsaa er et Eksempel, der ganske staa uden for ovennævnte Bevisførelse.

20. En ung Mand staar uden for et Auditorium, hvori han om nogle Øjeblikke skal eksamineres. Han vil friske sig lidt, inden han skal ind, og holder ogsaa nok af at være alene, fri for Kammeraterne. Han er ingenlunde bange; men det er en vigtig Ting, han gaar til. Hans Blik falder paa en Flise nede i Gaarden. Egentlig tænker han sig intetsomhelst ved den; men alligevel bliver han ved at staa og betragte den, som om han nøjagtig vilde indprente sig dens Form. At der sker en stærk Udvikling af Arbejdsmængde i ham, kan ikke betvivles. Naar Nitoget holder færdigt til Afgang, sker der i hvert Sekund samme Udvikling af Arbejdsmængde i Lokomotivkjedlen som under Farten. Den kan spores paa Trykmaaleren

og tilsidst paa, at Dampen pibler ud af Sikkerhedsventilen og dermed bortfører den Arbejdsmængde, der ikke længere kan holdes opsamlet. Hvor bliver nu Arbejdsmængden af hos denne unge Mand?

Ja, der kan jo ogsaa danne sig høj Spænding i ham ligesom i Kjedlen. Men er det en rolig og besindig ung Mand, er det egentlig ikke Tilfældet. Spændingen bliver ikke væsentlig større. Skulde han da have en Sikkerhedsventil ligesom Lokomotivet? Vi se, Mennesker kunne staa aldeles rolige og fattede i de allervigtigste Øjeblikke. Hvorledes er det muligt, uden at der findes en eller anden Afløbskanal, vi ikke lægge Mærke til? Det er en fysisk Nødvendighed. Men hvad kan det være for en? Det ligger nær at tænke paa aandeligt Forbrug; men dertil maa bemærkes, at vor unge Mand aldeles ikke tænker. Det er noget, enhver vil vide, at forud for en vigtig Begivenhed, er man ikke stærk i at tænke. Man ser kun frem i Ligeløb. Den Mangel paa Tanke, der er karakteristisk for Handlingsøjeblikket, har allerede indfundet sig. Naar vor Delinkvent staar og betragter den omtalte Flise, tænker han sig egentlig intet, hverken ved Flisen eller ved noget andet. Man kan ikke tænke sig, at der derved skulde ske noget væsentlig Forbrug til indre Organisation. Og paa hvilken anden Maade skulde Forbrug til indre Organisation ellers kunde finde Sted? Mig forekommer det langt rimeligere at antage, at Arbejdsmængden er gaaet en anden Vej. Se vi alle Aabenheder efter, hvorigennem Arbejdsmængden kan tænkes at være smuttet ud, saa er der en, der paa en ejendommlig Maade minder om Forundringen i det foregaaende, det er F o r v e n t n i n g e n s Aabenhed. Forventning er maaske et daarligt Ord, fordi man gerne derved tænker paa noget godt, der skal komme, og noget godt behøver det jo ikke altid at være. Vi savne et Ord, der kan udtrykke Ubestemtheden i Sindet, over for hvad der nu skal komme. Heri ligger en mægtig Aabenhed. Hvor en saadan og Spænding ere sammen, maa og skal der være et mægtigt Udløb. Kunde det ikke være, at den levende Kraft var gaaet denne Vej? Eller dog i hvert Fald en stor Part deraf — saa lad der finde et indre Organisationsarbejde Sted ved Siden, forrettet af Spændingen; det behøve vi slet ikke derfor at benægte. Hele Mandens Optræden tyder paa et saadant Udløb. Dette, at han gerne vil være alene. I vigtige Øjeblikke vil et Menneske med Indhold helst være alene. Over for ligegyldig Tiltale forstyrres Aabenheden og dermed Udførselen, Spændingen stiger, man bliver nervøs etc. Kan man derimod faa Lov at staa i Ro,

er det, som om der deri laa en Afløbskanal. Stemningen kan endog blive af en egen Skønhed. Den Bevægelsens Friskhed, Sjælen i slige Øjeblikke kan frembringe, er egentlig dejlig. Tit kan man siden i træge Tider tænke tilbage derpaa. En saadan Flise kan godt blive husket et helt Liv igennem. Der har været ofret til det ubekendt paa den.

Men Forventningens Aabenhed — hvor gaar den Udgang hen?

Det er omtrent, som om man vilde spørge en Muldvarp, der er vant til, at Udgangen fra den ene Hule fører ind i den næste Hule, hvor den Udgang førte hen, der fandtes i Muldvarpeskuddet.

Ejendommeligt er det, hvor et saadant Eksempel breder sig, naar man ser paa det. Forventning er jo ikke noget, man blot har, naar man skal op til Eksamen. Den har man i hvert Øjeblik, og uden den kan man slet ikke leve. Det er vort aandelige Aandedrag, en Hoved-Livsbetingelse, uden hvilken vi straks falde sammen. Men er det saaledes, saa maatte der jo i hvert Øjeblik finde et lignende Udløb Sted i os. Der maatte med andre Ord i ethvert Menneske findes en Hoved-Livsstrøm, der bestandig løb — uvist hvorhen — og hvoraf vor Tilværelse i allerførste Instans var betinget.

At vi ikke mærke slig Strøm kan simpelt hen ligge i, at den altid er til Stede, paa lignende Maade som vi jo heller ikke lægge Mærke til Luftens Tilstedeværelse. Og dog! — Skulde det ikke netop være den, man mærkede, naar man undertiden har en Følelse af et aandeligt Aandedrag, et Træk i en Skorsten et eller andet Sted deroppe som Betingelse for aandelig Friskhed og Afdrag. Det kan blive for et Menneske, som han skulde kvæles, naar dette Afdrag, dette aandelige Vejr gaar fra ham.

Men hvor skulde denne mærkelige Strøm løbe hen? Er det en Aare, hvis Indhold efter en vis Omgang kommer tilbage ligesom Blodet i Legemet, eller er det en Flod, der løber ud i et Hav? Og hvor skulde al den Arbejdsmængde i saa Fald blive af, der saaledes Sekund efter Sekund udførtes hele Livet igennem?

Det andet Bevis for objektiv Udførsel ved Hjernevirksomhed kommer man til ved Betragtning af en bestemt Gruppe af sjælelige Fænomener, de saakaldte Intetfang. Jeg skal allerførst søge at karekterisere disse.

Det kan vel anses for unødvendigt at godtgøre, at al Tilvæ-

relse er knyttet til Fang*), saa at sige bestaar i Fang. Planter man en Levkøj i Haven, hænger den til Begyndelse slapt med Bladene, fordi dens Rødder ikke have Fang i Jorden. Der er ingen Forbindelse, ingen Vekselvirkning. Først naar Fanget er kommen til Stede, kan den begynde at drage Næring af Jorden. Man kan sige, Fanget er en Forbindelse med Fangobjektet til Indtagelse af Næring. Ser Du paa det Hus derovre, saa har Du Fang i det, begriber det, har ligesom fat i det. Man kan kalde det Opfattelse, Forstaaelse, eller hvad man vil, saa er det en Forbindelse imellem Genstanden og Dig, der gør en vis Vekselvirkning mulig, en Forbindelse, hvorigennem den aandelige Ernæring foregaar. Lige saa vist vi ikke kunne undvære Ernæring, lige saa vist kunne vi heller ikke leve uden Fang.

Men Fang kunne være af meget forskellig Art. Det nævnte Fang er et fast Fang (konkret). Det er, som naar vi i den legemlige Verden tage paa et Haandtag eller lignende. I Modsætning dertil har man Fang, hvorved man fuldstændig slipper det konkrete, slipper til alle Sider, som naar en Svømmer giver sig ud paa det dybe Vand og alene holder sig oppe ved sine Bevægelser, eller som naar en Fugl flyver. Derved er der ogsaa Fang. Svømmeren fanger Vandet med Fladen af Haanden og med sine Lemmer, Fuglen Luften med sine Vinger; men det er en egen Slags frie, ubindende Fang. Det er dem, jeg kalder for Intetfang, fordi vi i dagligt Sprogbrug ere tilbøjelige til at regne bevægelige Medier, der omgive os til alle Sider, og som unddrage sig os, naar vi gribe efter dem, for ingenting. Hvem regner til daglig Luft for andet end Intet? Og naar vi svømme i Vandet, vil dog enhver paastaa, at vi ikke røre ved noget.

Disse Intetfang, hvori der altsaa er en fuldstændig Mangel paa fast Fang, hvori man ligesom slipper til alle Sider, forlader

*) Angaaende Forstaaelsen af dette Ord maa jeg atter for Kortheds Skyld henvise til forannævnte tidligere Arbejde „Om størst Udbytte af Sjælsevner“.

det konkrete til alle Sider, spille en stor Rolle i den sjælelige Verden. Lad os se nogle Eksempler:

21. Naar man staar ved sit Vindue og ser paa Sneens stille Bevægelse igennem Luften forbi Genbohusets røde Mur nedad imod Jorden, stadig eet og det samme i hypnotisk Ensformighed, stundom en lille snirklende Bevægelse, som om nogle Fnug vilde prøve paa at gaa tilbage, saa igen det samme; naar man ser denne Ro og Stilhed, føres man ud af Tiden. Det kan være, at Tanken glider hen i en bred Betragtning af store Tidsafsnit, som man synes tegner sig i dette, Tider, der ligesom fare forbi og skrive sig i Luften — man ved snart ikke ret, om det er gamle, der gik, eller nye, der skulle komme — eller det kan være, at Snefaldet gennem Buskenes Grene forbi mørke Stammer fører Tanken ud i Naturen til de store Arealer derude paa Sletten med Skov og nøgen Vildhed; men aller hyppigst vil det dog vel være saaledes, at man tænker paa slet ingen Ting. Det er, som om Tankerne, trætte af at vende sig imod noget, drev med Sneflokkene under deres Leg i Luften, hvilede sig i Intetheden, og der følte sig som hjemme. Man staar og ser ud, som om man opmærksomt betragtede noget langt ude — og egentlig er der ikke den bitterste Tanke i Ens Hoved. Det er vanskeligt at begribe, hvad man staar der efter; men vender man sig om og gaar hen til Arbejdsbordet, saa er der noget, der støder En tilbage, og uvilkaarlig kommer man atter hen til Vinduet. Det er, som om man saa noget i denne Intethed, ja underlig nok saa overordentlig meget.

22. Med Intetfanget ved Snevejr har jeg altid tænkt mig, det hang saaledes sammen, at disse Sværme af hvide Bier, der opfylde Luften, flytte Tanken bort fra Genstandene ud i Luften, hvor Intet er. Lige saa kan det være med Lyd, f. Eks. Lyden af en Klokke. Jeg mindes en Aften, den lille Klokke ringede ud af Frederiksberg Have: Ding, ding, ding. Jeg var gnaven til Sinds, melankolsk over Mangelen paa Frihed, gik og tænkte paa, hvor trælsom dog Vejen er her hjemme for Enhver, der vil frem med lidt Nyt, hvorledes han i alt er henvist til at hjælpe sig selv, ja tvungen af Forholdene til ligefrem ikke kan faa Lov til at arbejde. Jeg brød mig ikke mere noget om det hele og gik hen ad Vejen uden Vilje, uden Ønsker. Havde jeg bedt den lille Klokke om at ringe? Men den blev ved at

tone ud i Luften, ud imod det sidste blaalige Skær af Dagen, der endnu saas i Vest hen over de mørke Trætoppe. Hvor kunde det være lige meget med det altsammen! Og saaledes gik Livet. Alligevel kom man efterhaanden til at lytte. Hvor der er en sidste Fred i saadan en lille Klokke! Den knytter Tanken til sig, alt som Lyden runger ud i Luften. Det er, som om man fornam, hvorledes den bredte sig ud deroppe, som den lille venlige Malmklang tog En med sig ud i Rummet. Saa holder den op lige med et, og saa er man uden at tænke paa det ude i Intet. Det sidste Slag bliver ved at klinge for En. Hvor lød det smukt! Saa mildt, lidt svagere end de andre og dog vægtigere. Det lød, som om noget sluttede af med et venligt Ord tilsidst og sov ind. Nu kom jo ogsaa Natten. Det stod for mig, da jeg kom hjem og sad ved mit Arbejde, mens det susede koldt udenfor under Vindueskarmene, at der er nogt ved Begrebet Intet, der luner Sjælen. Helt paradokst kan det komme En for, at der er mere i Intet end i alt Noget tilsammen.

23. Vinteren er Intetfangets Tid. Alt har trukket sig tilbage eller er forgaaet. Paa den haarde, frosne Jord, der hist og her er fejet bar for Sne af Vinden, er der kun Tegn paa Kulde og Tilintetgørelse, og den bløde Luning, man kommer ind i ved Sneen, er Intethedens. Fodtrinene blive borte. Genstandene blive borte. Naar det i Frastand suser i de høje Trætoppe, er det, som om Naturen derigennem vilde sige: „Her er intet for Dig". Søvndysset af Sneen taber Lyden sig jevnt hen i Intet. Det suser op, som om Kronerne vilde fortælle en hel Mængde om de frosne Grene og den bidende Vind; men saa er det, som om de betænkte sig — det kan være det samme; saa taber Lyden sig, bliver svagere og svagere, indtil ganske Intet. Men besynderligt, at alt som Lyden taber sig uden om En, blive indre Stemmer stærkere. Man kan gaa uden at lægge Mærke til, hvor stille der er rundt omkring; man synes, der siges saa meget. Det er Intethedens Sprog — dette rige Sprog.

24. En Dag i Oktober var det et ilde Vejr med Blæst og truende Skyer, mørkt og trist. Men regnede gjorde det just ikke, om end alting var gennemblødt, og koldt var det egentlig heller ikke, især naar man kunde finde en lille Læplet, f. Eks. inde i Gaarden ved Plankeværket. Hen i Gruset laa nedfaldne, trefligede Ahornblade

klask ned paa Jorden i Hobetal. andre krusede sig lidt i Kanterne. buede Midten op eller stak Stilken i Vejret. ret som om de endnu ikke vare faldne til Leje paa det nye Sted. de vare komne. Engang saa det ud, som om et Blad hurtigt faldt ned af Træet; men det var ikke Tilfældet; det var en vaad Spurv, der fløj ned og satte sig i Gruset. Gud ved, hvad den vilde der, og lidt efter fløj den da ogsaa igen. Siden kom der nok en og to; saa kom der et Vindstød, der vendte alle de vaade Grene i Vejret. En enkelt Gang kunde der komme en Lysning i Skyerne op over Tagryggen, som man kunde tænke sig, at det vilde klare op til godt Vejr; men saa tabte det sig igen i det graa. Sommeren er forbi; der er intet mere at vente, det staar skrevet paa alt. Men alligevel staar man og finder Fred i det Hele. Man tænker ikke — hvorfor skulde man tænke? Man er ikke opfyldt af Vilje — hvad skulde man ville? Man ser paa Intet, er opfyldt af Intet, og Intetheden opfylder rundt om den hele Natur, har skrevet sit Mærke paa Buske og Træer, hvorhen Øjet vender sig, ja paa Tiden selv, som den ligger i Luften. Saa kan det falde En ind: „Hvor det i Grunden er rart!“ Alt dette „Noget“ fik man forlængst nok af; men saa falder Tanken igen hen i Intet. Uden at tænke over det trækker man sin Cigaretmaskine op af Lommen, vender det blanke Laag, hvorfra Lyset spredes i det fri, presser Tobakken og ser med langsomt Velbehag Cigaretten komme frem. Rager i Lommen og finder et gammelt, brændt Trærør, siden i en anden en Æske Svovlstikker. Hvad har det Hast med? Intet, intet! Den blaalige Røg staar sælsomt i den rene, vaskede Efteraarsluft, stiger op imod et Par strittende Elmegrene, som om den vilde danne en Kontrast imod det vaade og raa i Naturen, men opgiver Forsøget og falder hen i Intet. Der er noget udjævnende og formildende ved Efteraaret midt i dets Barskhed, en sælsom Fred i Opløsningen. Hvad er der i Grunden at være nedtrykt over i saadant Vejr? Intet, slet intet. Hvad gør det, om det ene og det andet, ja saa meget i Tilværelsen saa tit paavirker En til modbydelig Kvalme. Naturen vil viske det altsammen ud paa samme Maade som dette her. Aflagte Klæder, der falde til Jorden ligesom disse Blade. Men ligesom ved Træet bliver Stammen tilbage med Kraft til næste Sommer. Fred og Renhed bliver der, hvergang „Noget“ gaar. Derfor skal det altsammen gaa. Ah! hvor det er en ren Luft at aande i den Efteraarsluft. Hvor underligt kommer det En for, at alt naas i Intetheden.

25. Om Morgenen er man tit stemt til Intetfang: Vintermorgener, naar man i Halvmørke er krøben ud af den varme Seng og staar paa bare Fødder og klæder sig paa med en Følelse, som man ikke kunde begribe, hvad man egentlig skulde her i Verden. Derude ses Morgenstjernen med sit rolige, klare Lys. Inde falder Blikket paa Lampen med dens blaakolde Kuppel, uden Lys og uden Petroleum, som den gik ud i Aftes. Man gaar omkring med et svagt Indtryk af de iskolde Genstande, kommer hen til Servanten og skænker Vand ud af Kanden, der, idet man sætter den fra sig, klinger ubeskrivelig koldt imod den haarde Stenplade. Allerkærest er det at skjule sit vaade Ansigt aldeles i Haandklædet, saa at man ingenting ser. Man synes, det højeste maatte være, Intet at være. Dog synes man egentlig slet ingen Ting. Det Skriftsted falder En ind: „Jorden var øde og tom, og Guds Aand svævede over Vandene". Der kunde være noget i det. Det samme kunde vel egentlig siges endnu. Morgenstjernen — den er endnu fra den Tid. Tit mindedes man Synet af den Morgenstjerne.

Den samme Morgenstemning finder jeg en anden Gang beskrevet saaledes:

26. Naar Du om Morgenen efter en Del Overvindelse rask sætter Benene ud af Sengen og stiller Dig ret op paa Gulvet, har Du paa lidt nær intet i Bevidstheden. Du staar og ser paa et eller andet og attraar ikke at se andre Steder. Er der ikke en Lyd at høre, er det godt. Rumler det stærkt paa Gaden, saa er det ogsaa godt. „Godt" siger Du til det hele; det er Dig uden Forskel. Du forstaar, at der formodentlig nok venter en eller anden Livsopgave paa Dig for Dagen i en eller anden Krog; men det staar Dig ikke ganske klart, hvad det er, og det kan ogsaa være ganske ligemeget. Det kommer nok. Med eet staar Du henne ved Døren i nogen Tvivl om, hvad Du nu egentlig skal gøre. Saa synes Du, at Du skal se ind ad den aabentstaaende Dør ind i Spisestuen, hvordan der ser ud derinde, om Pigen er oppe, om der er gjort rent, rullet op, eller hvad det nu kan være. Men idet Du ser derind, falder der et Ubehag over Dig, og Du trækker Blikket tilbage, ganske som en Snegl kan trække sine Følehorn til sig efter en ubehagelig Berøring. Hvad var det? Det forekom Dig overhovedet saa ubehageligt at føle

Interesse. Hvor det er et ringe Ord, det Ord Interesse! Det er, som om Du følte Dig for aristokratisk til at nære Interesse, til at lade Dig tilskynde af Stole, Borde og Omgivelser. At man et Øjeblik kan være betinget af Sligt! Hvor det forekommer Dig modbydeligt med denne stadige Interesse, Menneskene løbe omkring med. Med sælsom Hvile og Fred dvæler Du ved Tanken om hin første Historie, da der ingen Interesse var til endnu. Hvad skulde dette lave Begreb blive til for? Derfor kunde der jo godt være Liv. Hvor kunde Indtryk være dejlige uden Interesse: Ælmebuskene derude med de lange, stride Grene med Blade til begge Sider, som om det var bondefødte Palmer, Morgensolen, Indtrykkene fra Vogne og Færdsel, det kolde Vand paa Hovedet — hvor det er dejligt altsammen, naar man blot møder det uden Interesse. Hvor kunde Livet være en prægtig Tilværelse uden dette Begreb. Blomster nyde Luften, Solen og Vandet, men de have sikkert ingen Interesse. Kommer det altsammen, saa er det godt, kommer det ikke, og gaar Blomsten til Grunde, saa er det ogsaa godt. Ja saaledes er just Din egen Stemning i Øjeblikket. Men Du ved paa Forhaand, at det ikke vil vare længe, at det ikke vil vare 5 Minutter, før Interessen vil melde sig. Blot det lyder bagved Dig: „Aah, Fatter! Træk det Rullegardin op“, saa bringes Begrebet til Dig. Halværgerlig tænker Du ved Dig selv: „Gud ved, hvad nu det skulde op for, hvorfor man ikke lige saa godt kunde have det, som det hang — det kan jo være lige meget, hvordan det sidder“, — det hjælper ikke; Livet kommer til Dig med sine Krav, og Interesse bliver puttet ind i Dig, Din egen eller andres, det faar omtrent samme Virkning. Det er en egen snørende Fornemmelse at skulle til at ase med Livet igen. Der kommer en Træthed over Dig, som Du tænker Dig en Hest maa føle, naar man bringer den Seletøjet. Morgenstunden er paa en besynderlig Maade ud over det daglige. Saa længe man ligger og lytter, er man endnu uden for Dagen. Tit kunde det ske, at Du med Behag laa og hørte efter en lille Klokke, der blev ved at ringe et Steds ovre paa Holmen, der ovre ad, hvor Solen er i Færd med at staa op i sin Farvepragt. Det har ingen Hast; Tiden er endnu ikke begyndt. Det er adelige Øjeblikke i Sjælen og dog lige let tilgængelige for enhver Skabning paa Jorden. Det er, som om der var to Slags Liv til i Verden: det daglige, som man lever mest, og et uden for Tiden liggende.

Intetfanget spiller, som det vil ses, altid paa den Streng at forlade, at lægge det nærværende fra sig. Stundom er det med en mere eller mindre tydelig udpræget Følelse af Anstrængelse. Saaledes i følgende Eksempel:

27. Jeg havde været til Bal, og en rask Dansemelodi klang for mine Øren, da jeg gik min Morgentur. Pludselig mindedes jeg Tante Lenes fornærmede Mine i Anledning af den unge Student, der blev lidt for kaad, og den stikne Frues bidende Bemærkninger. Pyh! Jeg har aldrig været nogen passioneret Ynder af Bal; men naar der kommer slige Stænk af „Alvor" deri, faar jeg en Fornemmelse, som om jeg var reden af en Mare. Hvor græsselig fattigt bliver ikke det hele, naar det ikke kan tages som Leg. Man kan ikke tænke sig, at Selskabelighed af den eller lignende Art kan betragtes for andet end Spøg. Ved at mærke Alvor bliver man ganske forbavset. Der er vel i Virkeligheden næppe noget, der saaledes udpeger aandeligt Lavmaal, som dette at tage for Alvor, hvad der burde være Leg. Dette her var ligefrem pinligt at tænke paa i den friske Morgenstund; det var, som om der var bleven siddende noget udenpaa En. Og alt imens vedblev denne afskyelige Melodi at klinge for Ørene som en Haanlatter. Man havde jo været med. Bare blot den Melodi vilde gaa væk! Men det er utroligt, hvor paahængende Toner kunde være. Det drillede mig, saa det ordentlig smertede, dette Di .. di .. de rit .. dit, indtil jeg tilsidst blev saa forbitret, at jeg i Tankerne med en voldsom Kraftanstrængelse slængte det hele fra mig, Selskabstone, Dansemelodi, Alvoren og det hele ud i Himmelrummet: „Hvad har jeg med Eders Livssyn at gøre? Skal gaa og plages her med Eders .... Drik selv Eders Mikstur!" Ah, hvor det lettede! Livet lysnede ligesom paany, Dansemelodien var borte, Tante Lene blæst væk. Hvor kunde det jo i Virkeligheden ogsaa være mig ligegyldigt! Jeg havde jo ikke det mindste med alt dette Stads at gøre, nærede ingen Agtelse derfor og var kun af Nødvendighed kommen med deri. Dog aldrig saa snart var jeg gaaet et lille Stykke Vej, før det igen lød: Di .. di .. de rit dit. Men denne Gang maatte jeg næsten le; thi saa yndig en Musik har jeg da aldrig hørt; det var, som om den løftede En i dansende Jubel fra Jorden. I det ene Øjeblik satte man let og fint en Taaspids lige paa Næsen af Tante Lene, i det andet pirouetterede man foran Musike-

ren, der skulde have 3 Kr. Timen og gjorde pas de bas foran den bitre Frue ved de røde Portierer. Man kunde have hylet af Latter. Jeg saa jublende paa, hvorledes de store, grønne Knopper paa Træerne bagede sig i Foraarssolen. Hvor Livet kunde være rart, naar man blot forstod at leve det!

Hvis jeg nu tør gaa ud fra, at Læseren ved, hvad jeg mener med Intetfang, kan jeg gaa over til at omtale den Mærkelighed ved dette Fang, at man ikke bemærker noget Fangobjekt. Det er en Selvfølge, at der maa være et saadant: man kan ikke fange intet. Objekt maa der være, og synes det ikke saa, maa det være, fordi Objektet unddrager sig vor Iagttagelse: det kan siges med samme Sikkerhed som den, hvormed man beregner Tilstedeværelsen af en usynlig Planet.

Men hvad kan det vel være for et Objekt, der ikke kan iagttages. Ja, vi saa jo ved Luft og Vand, hvorledes et saadant Forhold var muligt. Et Element, der omgiver os til alle Sider, er man tilbøjelig til at overse. Naar en Fugl flyver i Luften tror den sikkert, at den flyver i ingenting. Saaledes maa Forholdet være. Der maa være et os til alle Sider omgivende Element, som vi ikke mærke.

Ja, men Fuglen maa dog, hvis den har mindste Observationsevne, ved mange Lejligheder, ved Vindstød o. l. kunne mærke, at der er noget omkring den. Det kunne vi ikke.

Jo! Det kunne vi under samme Betingelse nok. Jeg skal nævne et lille Eksempel:

28. En lille Fortælling i Turgénjews „En Jægers Dagbog“ — Biæschin-Engen — havde i høj Grad grebet mig ved sine Naturskildringers Renhed, især dette Sted, hvor Fortælleren, efter at have beskrevet Stjernehimlen og Stjernerne, der syntes at bevæge sig hen i Retning ad Mælkevejen, slutter med at sige: „Og sandelig! naar man saa op paa den, var det En, som havde man selv en utydelig Fornemmelse af Jordens rivende, ustanselige Flugt“. Det havde sat mig i denne ejendommelige, ligesom sitrende Stemning, der kan

komme frem, naar noget griber En, en Stemning, som kan holde sig længe. Denne Stemning blev kombineret med en anden: Jeg kom for sildig et Sted, fik Ubehageligheder og blev ked af Livet paa den Maade, man kan blive det ved mindre Fataliteter. Det gav en underlig sammenrodet Sjælstilstand. Man gad ikke tænke mere paa hin Skildring, og dog gjorde den sig ubevidst gældende midt under det hele. En underlig Overgang syntes at være i alt. Det var ved Teatertid. Folk stormede ind og smækkede med Dørene. De. skulde se „Don Juan". Mørket begyndte at falde paa med sin blaagraa Overgangstone i Belysningen. Jeg kom forbi en Bod, hvor der solgtes Mel, Gryn og Lampeglas — det var sært med de Lampeglas, dog det sælger vel forresten alle Urtekræmmere. Egentlig var jeg underlig langt fra det, jeg tænkte paa, lagde først ret Mærke til, hvor jeg var, da jeg naaede Frue Plads og saa Kirken afbilde sig som en høj mørk Masse paa den endnu svagt lysende Himmel i Vest. Der var kommen flere Stjerner frem. En stor én blev ved at følge med, alt som jeg skraaede over imod Universitetet hen over Tagryggen paa Kirken, som om den styrede lige paa Taarnet. Jeg blev staaende et Øjeblik, inden jeg gik ind. En dejlig Aften! det var, som om en fin Sitring opfyldte Luften. Man kunde deroppe lige skimte ti Minutter over Syv paa Uret; men det var ikke ved Lygtelyset. Det var tydeligt, at Taarnet omme paa den Side, saa højt oppe, endnu fangede en Rest af Dagslyset i Vest, mens det forneden udelukkende var Lygterne, som regerede. Besynderligt! Hvor pegede dette fine Skær ud fra Jorden ligesom Turgénjews Skildring. Der kan være Øjeblikke, hvori et Menneske føler sig som en Plante over for omværende Indflydelser. Planten ser ikke Solen, der varmer, eller Skyen, der regner, men den mærker noget omkring sig, der gør den godt, drejer sine Blomster og aabner sig derimod.

Der kunde anføres en Mængde Eksempler af denne Art, Eksempler, i hvilke vor naturlige Følelse giver os ligesom en Anelse om noget omkring os, hvori vi leve og slaa vore Rødder; men jeg vil med Forsæt ikke komme ind derpaa, dels fordi slige Tilfælde ifølge deres Natur altid maa staa uklare og derfor angribelige, dels fordi jeg aldeles ikke behøver dem for den følgende Udvikling. Hvad jeg behøver, er kun dette, at ethvert

Fang nødvendig maa have et Objekt, Intetfanget også, samt at Intetfangets Objekt maa være af en særlig let og fin Art, siden det kan unddrage sig vor Iagttagelse.

Herpaa kan der støttes følgende Bevisførelse:

Tænker man sig to Legemer med Masser M og m uden Begyndelseshastighed udøvende en vis Virkning paa hinanden (Tiltrækning eller Frastødning), saaledes at de komme i Bevægelse, ville deres Hastigheder V og v komme til at forholde sig omvendt som Masserne

$$MV + mv = 0 \text{*)},$$

hvoraf

$$MV = -mv.$$

Legemerne ville altsaa faa lige store Bevægelsesmængder i modsatte Retninger. Derimod ville de ingenlunde faa samme Indhold af levende Kraft. Medens det lille Legeme fjerner sig med en levende Kraft af Størrelsen mv^2, bliver Indholdet af levende Kraft i det store

$$MV^2 = M\left(-\frac{m}{M}v\right)^2 = \frac{m^2}{M}v^2 = \frac{m}{M}mv^2,$$

altsaa betydelig mindre, saa meget mindre, som M er større end m Antages M uendelig mange Gange større end m vil det store Legeme slet ikke modtage nogen levende Kraft; hele den udviklede Arbejdsmængde gaar over paa det lille Legeme.

Basker altsaa en Fugl imod Jorden med Vingerne, gaar ingen Arbejdsmængde over paa Jorden. Den vil helt og holdent virke til Løftning af Fuglen, altsaa udføres paa selve Individet, der frembragte den. Det er den Slags Udførsel, vi kaldte subjektiv Udførsel.

Anderledes, naar Fuglen flyver. Saa slaa Vingerne imod noget, der kan bevæges, og som gaar bort med Indhold af levende Kraft. Flyver en Flok Vildgæs i en vandret Linje gennem Luften, vil Vingeslaget frembringe en uophørlig nedadgaaende Luftstrøm, der bortfører al den udviklede Arbejdsmængde. Selv be-

*) Jfr. Forfatterens „Teknisk Mekanik“ pag. 6, Eksemplet.

holde Dyrene intet. Paa samme Maade gaar det, naar en Skibsskrue kaster store Vandmasser agterud fra Skibet med stor Hastighed. Vandet fjerner sig med den udviklede levende Kraft, Skibet faar intet deraf, opnaar ikke andet end at vedligeholde sin en Gang erhvervede Hastighed. Og paa samme Maade maa det nødvendig gaa med alle Fang, hvorved en bestemt Tilstand opretholdes i et bevægeligt Medium. Hele den udviklede levende Kraft gaar over paa Objektet og fjerner sig med samme. Det er, hvad vi kaldte objektiv Udførsel.

Anvende vi nu dette paa os selv, komme vi til, a t d e r v e d a l l e f a s t e F a n g m a a f o r e l i g g e s u b j e k t i v U d f ø r s e l. Tage vi fat i en Klippe, gaar den levende Kraft tilbage paa os selv, Klippen faar intet, forandres ikke. Ligesaa naar vi se paa et Hus. Det er ogsaa et fast Fang — vi tage i Virkeligheden paa Huset med Lysstraalerne som Mellemled, ligesom vi kunne tage paa en Ting med lange Tænger. Huset forandres ikke, al den levende Kraft gaar tilbage paa os selv til indre Organisation eller Magasinering, ligesom da Fuglen baskede imod det faste. Det er netop den Maade, hvorpaa vi indtage vor daglige aandelige Næring. Uden faste Fang, uden at sanse givne Ting og begribe urokkelige Sandheder kunde vi ikke leve selv en kort Tid. Naar jeg siger til min Nabo, at det er godt Vejr, og min Hustru kalder det en overflødig Bemærkning, fordi Manden jo nok selv kan se, hvad Vejr det er, saa er det en skæv Betragtning. Det er en Næringsbemærkning, jeg gør; det er dem, man lever af. Det er ved disse aldeles ørkesløse Foretagender, hvorved der tilsyneladende ikke udrettes det mindste, at den indre Fyldning med levende Kraft foregaar. Derfor elsker man saa meget det konkrete. Derfor er det at sysle med det konkrete noget, som alle vil og kan, selv de tarveligste. Ja, jo ringere Folk ere i aandelig Henseende, jo mere det at indtage Næring efterhaanden bliver det eneste, de kunne, desto mere vil man se dem bevæge sig mellem de mest konkrete, begribe-

lige Ting. Tager man en Tur med en Sunddamper i Landliggertiden, i den Tid Folk rigtig rekreere sig, faar man en Fornemmelse af, at der ikke eksisterer andet for disse Mennesker end de allermest konkrete Fang, Villaer, Ponnyvogne, Etatsraader, Grosserere, Cykler og Badehuse etc. etc. Massen af disse konkrete Ting fører en mild, jævn Strøm ind i det trivelige Legeme.

Anderledes ved Intetfanget. Her er Objektet ikke fast. Kunne vi ikke sige andet om det, saa kunne vi i hvert Fald sige dette, at det unddrager sig vor Paavirkning, at det er det Element, som det er vanskeligst at faa fat i af alle, saa let og fint det er; vi kunne ikke en Gang opdage det. Men saa maa det ved Fanget deri nødvendig gaa os, som det gik Vildgæssene og Skibsskruen, at Elementet fjerner sig med den levende Kraft, uden at vi faa noget deraf. Her maa nødvendig blive objektiv Udførsel.

Det var netop det Resultat, vi kom til Pag. 232. Bedre Prøve paa en Udviklings Rigtighed synes man ikke at kunne faa, end at man kommer til samme Resultat ad to saa vidt forskellige Veje.

Spørgsmaalet om, hvorvidt objektiv Udførsel af levende Kraft finder Sted ved Hjernelivet eller ikke, er af en større Betydning, end man straks antager.

Det ser saa naturligt og selvfølgeligt ud. Vi se Planterne omdanne Stofferne i Jorden og frembringe nye Former for Naturenergien. Vi se Dyrene fortære dem for atter at producere andre, formentlig mere udviklede Former. Dette, at vi indtage Næring ved det daglige Fang i Omverdenen, omdanne denne Næring i ny Form og saa igen afgive den til en større Husholdning, er saa naturstemmende, at man i første Øjeblik ikke kan

finde noget mærkeligt deri. Det vilde, synes man, være mærkeligt, om det var anderledes, om vi i en Natur, der ellers udgør en sammenhængende Kæde, hvori ethvert Led tjener det hele, skulde gaa omkring og kun tjene os selv. Enhver Celle maa producere og yde. Hvorfor skulde vi ikke gøre det samme? Vi se, hvorledes vore egne Celler ved deres Virksomhed opbygge os. Hvor rimeligt, at vi selv maa tjene.

Men ved nærmere Eftersyn fører denne objektive Udførsel til Konsekvenser, der kunne give vor Tanke nok at bestille.

Lad os rigtig klare os, hvad det egentlig vil sige. Naar Du i hint Eksempel med Taarnet (Eks. 28) staar og ser paa Aftenstemningen, saa skal der gaa en levende Kraft ud i Rummet, som ikke vender tilbage. Du lægger et lille Myreæg derude. Hvor det bliver af, og om Du skal se det mere, ved Du ikke; men foreløbig giver Du Afkald derpaa. Besynderligt! Uvilkaarlig udbryder man: „Det kan jeg ikke tro." Man glemmer, at her ikke er Tale om at tro eller ikk tro; men om hvorvidt et Bevis er rigtig eller ikke.

Og naar vi færdes ude i den „frie" Natur og lægge Mærke til, hvorledes det ikke saa meget er det, vi høre og se, der optager os, men noget uden for Tingene staaende, ikke saa meget de grønne Træer og det blaa Hav, ja ikke engang de hvide Skyer, som noget ubekendt ud over det hele liggende, hvorimod Sjælen aabner sig, og hvorpaa den udfører sit fulde Arbejde, hvorledes man har en Følelse af ligesom at vejres hen i Rummet, og der netop ligger en egen Henrykkelse ved denne Ubegrænsning, saa skulde vi her staa lige foran det, hvortil Leverancen ydes, og hvortil alle tidligere Slægters levende Kraft er gaaet. Kan det være rigtigt?

Ja, Konsekvenserne kunne gøre os ganske betænkelige. Vi tro, at vi ere noget for os selv og gaa omkring her, uden at nogen kan se, hvad vi tænke og føle. Det behøver da slet ikke at være Tilfældet. Se vi hen til, hvorledes den Udførsel af Ar-

bejdsmængde, der finder Sted ved Lyset, sætter vort Øje i Stand til at opfatte fuldkomne Billeder af Genstande, ja til at følge deres Væren og Bevægelse fra Tid til anden, saa maa jo vor egen Eksport af Arbejdsmængde med alle dens øjeblikkelige Variationer paa en ganske lignende Maade kunne lægge os blot, for hvem der nu har Sanser til at opfange den Slags Udførsel. Den maa ligefrem kunne afsætte Billeder af vort sjælelige Indhold paa lignende Maade, som Lysstraaler kunne tegne fotografiske Billeder. Ligesom der aldrig er nogen Genstand saa mørk, at der jo ikke kommer lidt Lys fra den, saaledes vil der vel heller ikke være det Liv til, hvorved der ikke frembringes saa megen Udførsel, at der kunde være nok til at tegne slige Billeder. Men saa maa jo hele vort indre Liv kunne blive set andetsteds fra. Og hvad der endnu er betænkeligere — hvis vi ikke have vore Papirer i Orden — er dette, at hvad, der paa den Maade kommer ud om os, bliver ved at være. Ifølge Loven for Energiens Bestaaen kan ingen Arbejdsmængde gaa til Grunde. Den kan flyttes, og den kan bindes for en Tid, saa at det ser ud, som om den forsvandt (bunden Varme); men den kan ikke forgaa. Det fører til, at al vor Virken, alle vore Følelser og Tanker, alle vore aandelige Bevægelser — for saa vidt de have været forbundne med Udførsel — maa blive ved at øve Virkning. Paa den Maade kan det jo blive af den største Betydning, at hvert Øjeblik i vort Liv bliver levet ganske anderledes mønsterværdigt og udbyttebringende, end det sker. Dette er ikke til at komme bort fra, at der er en fysisk Mulighed for Eftersyn og Maaling af vore aandelige Frembringelser. Tag Dig i Agt, Læser, at der ikke er Röntgen'ske Y-Straaler, der lægge Dig blot, hvor Du mindst venter det! For Du er tynd i vore Dage.

Men den mærkeligste Konsekvens er dog følgende. Forholder det sig saaledes, at der eksisterer objektiv sjælelig Udførsel, altsaa en Hjerneudførsel, der virkelig bringer levende Kraft bort

fra Individet, saa maa denne Udførsel føre etsteds hen. Naar levende Kraft er en Realitet, der ifølge Loven for Energiens Bestaaen ikke kan forgaa, maa der ogsaa findes en Realitet, hvor denne levende Kraft strømmer hen, Sekund efter Sekund, Time efter Time, Aarhundrede efter Aarhundrede. Hvad kan det være for en Realitet? Skulde det være en ny Verdensdel? Af Flodernes Størrelse kan sluttes, at den maa være af uhyre Dimensioner. Et nyt Amerika? Man har egentlig slet ikke Følelsen af det. Man ser ingen mærkelige, røde Fugle, man ikke før har set, ingen mærkelige Skove og Bjerge. Tvertimod; hvad man mærker, synes En saa bekendt. Kunde det ikke tænkes, at det var vor egen Hjemstavn, vi vare komne forkert tilbage til og i vor Fortumlethed ikke kendte igen? Ja i Sandhed. Der gives ikke nogen Stemning, hvori vi føle os saa hjemme som i den ubevidste Stemning, hvori det personlige ligesom er lagt til Side, og man gaar op i hin aandelige Udførsel. Jeg mindes engang, jeg var ude i Klitterne og sad og tænkte paa slet ingen Ting, saa nu og da paa en Søfugl, der fløj hen over Sandhøjene, eller paa et Marehalmstraa, der skrev Cirkler i Sandet. Intet fangede. Intet drog Bevidstslivet frem. Tiden gik, uden at man mærkede hvorledes. Hvor underligt kom det mig for, at her var vor egentlige Hjemstavn! Det kan i slige Øjeblikke være, som om et gammelt Selv kaldte paa En, et gammelt oprindeligt, hjemligt Selv, som man kendte saa godt og i Øjeblikket længtes efter at komme tilbage til igen, ja som det var det egentlige Selv, og Ens eget var et fremmed. Ens eget Selv, Personen, kan i slige Øjeblikke med al sin Færd forekomme En saa ringe, saa liden Agtelse værd.

Men er det ikke hint gamle, tidligere omtalte, ubevidste Selv, vi nu tale om og ere komne tilbage til? Skulde det være det, vi vare Leverandører til?

Længere end hertil kan Empirikeren med vor Tids tarvelige

Naturkundskab paa aandeligt Omraade ikke komme. Og vel vogte han sig for at lade sig lokke udenfor sine Enemærker. Hvis han vil holde sig paa et rent objektivt Standpunkt, hvorfra han kun søger at fremstille Sagen for Læseren, saaledes som den kan iagttages af enhver, hvis han ikke vil udsætte sig for at blive sigtet for Tendens i den ene eller i den anden Retning, saa maa han fremfor alt holde sig det strengt efterretteligt, ikke at forlade fysisk Grund. Men den naar ikke længere end hertil. Empirikeren maa have Forsøg og atter Forsøg, og her mangler endnu alle Forsøg. Der er imidlertid ikke Tvivl om, at den næste Slægt vil anstille dem. Udført Arbejde er noget, der kan maales, som man kan faa fat i med Apparater og Formler. Der er ikke Tvivl om, at disse Forhold, der i Øjeblikket ere fysisk upaaagtede, engang vil blive Genstand for en udstrakt Forsøgs- og Beregningsvirksomhed. Og saa kan Empirikeren maaske naa et Stød frem igen.

Det er dette Arbejdsfelt, jeg gerne vilde lægge et Ord ind for. At føre Ungdommen lidt ind paa disse udyrkede Marker, vilde maaske være nyttigere end at lære dem 5 Slags Sprog o. l.

Et Punkt, der navnlig forekommer mig at ægge til Undersøgelse, er Maaden, hvorpaa den levende Kraft kommer ud af os ved Udførselen.

Om Bølgebevægelse, som ved Lys og Varme, kan der dog formentlig ikke være Tale her. Endskønt hvem ved?

At vi i hver Fald ikke behøve at antage Tilstedeværelsen af nye Naturkræfter for den Sags Skyld, forstaas bedst, naar vi se hen til Sidestykker som den almindelige Tiltrækning, Frembringelsen af elektriske Strømme ved Nærmelsen af en Magnet til Jern, ved Induktion el. l. Naar to Kloder, der ere adskilte fra hinanden ved Millioner af Mile, gennem tomt Rum formaa at udføre Arbejde paa hinanden og aldrig noget Øjeblik undlade

at gøre det, naar levende Kraft fra enhver Smaadel i Jordens Indre trods Indeslutning og Afstand finder ud til fjerne Kloder, saa er det vel ikke saa mærkeligt, at den kan finde Vej ud af vor Hjerne. Men hvorledes kunne vi blot ikke i Øjeblikket forstaa.

Andet Kapitel.

Om Tilbagevending (Kredsning).

Have vi først klaret os Ligeløbet, kommer dets Modsætning af sig selv. Lad os straks tage et Eksempel for at have et Udgangspunkt.

29. En Mand gaar langs med en Plantage i sine egne Tanker, det vil sige, uden at han egentlig tænker sig noget ved Omgivelserne. Hans Tanker hæfte ikke ved, hvad han ser; de gaa andre Steder hen, maaske ingen bestemte Steder, men ubestemt ud i Himmelrummet. Han ser meget godt Plantagen og faar sjælelige Strømninger derfra; men de gaa bort i ham, komme ikke tilbage. Han kan godt gaa meget længere, end han tilsigter, ja længere end det er ham tilladt; thi han har glemt baade Tiden og Stedet. Han er aaben, ligeløbende og ubevidst. Det er den Type, vi nu kende. Pludselig faar han Øje paa en Tyr, der staar paa Vejen. Det bevirker en Typeforandring i ham. Han kommer til sig selv, kalder alle sine omstrejfende Strømninger tilbage til Stedet, de gik ud fra, og nu først bliver han sig rigtig bevidst, hvor han er kommen hen.

En velbekendt Typeforandring. Snese Gange om Dagen maa vi saaledes kalde vore Strømme hjem til Stedet, som de gik ud fra, naar der paa en eller anden Maade stilles Krav til os. Hvad er det, der her foregaar?

Man fristes straks til at sige: „Manden besinder sig, fatter sig“. Det er imidlertid ingen Forklaring; det er kun Benævnelser paa Fænomenet. For iøvrigt gode Benævnelser. Det reflek-

sive i disse Ord er rammende. Besindelsen (Fatningen, Samlingen) er det, Manden er kommen noget bort fra, naar han gaar der i sine egne Tanker. Men som sagt, det er kun Benævnelser; lad os se videre, hvori denne Besindelse eller Fatning egentlig bestaar.

At der sker en vis Tilbagevending til Sagen, en Genbrug af vedkommende Baner, kan ikke være Tvivl underkastet. Det kunne vi ligefrem mærke. En saadan Genbrug af Baner kendes saa godt fra Erindring; men medens der ved al Erindring er et vist Tidsforløb imellem Indtrykket og dets Genkaldelse, saa sker Genkaldelsen her i samme Nu. Man husker i det samme, man ser, eller dog i det konsekutive Tidselement.

Hvorledes kan det nu gaa til, at Manden ved denne forenede Huskning og Betragtning kan opnaa en forøget Klarhed i Opfattelsen af det sete? Ja, det er jo da i Grunden let at forstaa. Han oplever jo paa den Maade Indtrykket to, flere, ja maaske uendelig mange Gange efter hinanden. Det maa nødvendig give en forøget Virkning. Naar Strømmen ikke nøjes med at løbe een Gang igennem en Bane, men ligesom Tordenskjolds Soldater ad en Omvej kommer tilbage til den samme Gade og gaar en Gang rundt til, forstærket af den nye tilkomne Indførsel, maa der nødvendig opnaas forøget Strømstyrke og tilsvarende forøget Virkning. Ved Tilbagevendingen vindes simpelt hen den Arbejdsmængde, der før udførtes. I Stedet for at den før gik bort fra Organismen, vender den nu tilbage og deltager i Arbejdet. Det maa hjælpe.

Antagelsen af en saadan Kredsgang af Strømmen (Hvirvel) stemmer godt med den tilbagevendende Opfattelses hele kontinuerte Natur. Egentlig er en kontinuerlig Virkning noget, der bør forundre os .Et Indtryk er efter sin Natur ikke noget, der saaledes kan vare igennem et vist Tidsrum. Det er ligesom et Stød momentant. Og saaledes er jo ogsaa Virkningen af den enkelte Ligeløbsstrøm. Mens Manden gaar „i Tanker“, ere alle

Indtryk momentane (forbigaaende). I et enkelt Sekund ser han noget af et Hegn, i det næste er det igen borte — huskes ikke. Indtryk dukke op og ere borte med det samme. I og for sig er det ejendommeligt, at der overhovedet ad nogen Vej kan skabes Kontinuitet i Opfattelsen, at det er muligt at fastholde et Indtryk, saaledes som man kan det. Men Forholdet forklares noget ved den ovenstaaende Betragtning. En Hvirvel kan blive ved at løbe rundt meget længe. Den er et vedvarende Lager af Arbejdsmængde, af det Valuta, der — hvorledes Opfattelsen saa end maa tænkes at gaa for sig — dog altid maa være Betingelsen for enhver sjælelig Frembringelse.

Men lad os se nogle flere Eksempler:

30. Man kan sidde i Tanker og se paa en Knap paa Gulvet, betragte den indtil de mindste Enkeltheder, uden at man dog alligevel egentlig rigtig har opfattet den. Der kommer det ene Indtryk til Sjælen efter det andet om Knappen, men ingen af dem overlever det Øjeblik, der frembragte dem. Først naar en tilfældig Mindelse om, at der i Gaar blev søgt efter saadan en Ting, kan bringe En ligesom tilbage til den i en reproducerende Betragtning, kan en skarp og klar Forestilling om det sete pludselig danne sig. Idet man tænker: „Men hvad var det? Var det ikke Knappen fra i Gaar?“ sker der en Genkaldelse af Strømmene, hvorved den fuldstændige Opfattelse og Fastholdelsen af Indtrykket kommer i Stand.

Udtrykkene ufuldstændig og fuldstændig Opfattelse ere ret betegnende. Ved den enkelte Ligeløbsstrøm opnaa vi kun et ufuldstændigt Syn, en aandfraværende, ligesom halv drømmende Opfattelse — man ser og ser dog ikke, har egentlig kun halvt opfattet Tingene. — Fuldstændig Opfattelse faas først, idet vi kalde Strømmene tilbage og ligesom se Tingene een Gang til (Togangesynet; noget analog Synet med 2 Øjne).

31. En Dag kom der en ung 15aarig Fyr op til mig. Han vilde gerne opføre sig som Herre og behandles som saadan; men uagtet

jeg bestræbte mig for at vise ham alt Hensyn, skete det flere Gange, at mine Tanker kom til at gaa i en anden Retning, og at jeg ligesom glemte, at han var til Stede. Jeg saa ham jo nok og svarede ogsaa paa alle hans konverserende Bemærkninger; men det var maaske ikke altid, at Svarene passede saa godt. Man tænkte paa andre Ting i det samme. Man saa ham kun een Gang. Helt anderledes vilde det have været, hvis der havde staaet en Etatsraad. En saadan Mand ser man 2 Gange.

Hvad man skal opfatte klart, skal man tilbage til i en gentagen Betragtning. Er Indtrykket af en saadan Natur, at Tilbagevending vanskelig kan iværksættes, at man ikke kan faa Strømmen fangen, vil det straks kendes paa Opfattelsens Tydelighed:

32. Ser man første Gang i sit Liv en Dampfærge eller en lignende kunstig Ting, kan man have en Følelse, som om man ikke rigtig kunde „samle sig“. Indtrykkene faar man korrekt nok; men idet Banerne ere ganske nye, er man ikke indøvet i Genbrugen af dem. Det er, som man ikke kunde huske fra det ene Indtryk til det andet, og selv om man stirrer, alt hvad man kan, mangler der ligesom noget i det fuldstændige Syn.

33. Ved en Indtogsfest eller lignende, hvor det gælder om at opfatte enhver lille Enkelthed, kan dette Forhold især være generende. Det er, som om man kun fik Tid til at tage nogle enkelte, spredte sjælelige Billeder af den kongelige Vogn, eller hvad det nu gælder om, som om man med den bedste Vilje ikke rigtig kunde se. „Saa Du det?“ siger man til sin Ledsager om en lille Ting, det er lykkedes En at fastholde.

34. Paa lignende Maade kunne Ansigter berede En Vanskeligheder. Naar jeg bliver forestillet for en fremmed Person, kan jeg, især naar Vedkommende ikke har meget markerede Ansigtstræk, tit have vanskeligt ved at opfatte, hvorledes Mennesket egentlig ser ud. Man har ikke faaet Banerne i Orden endnu. Vender man sig et Øjeblik om, er man ikke i Stand til at huske, hvordan det Ansigt var, og maa tage sin Tilflugt til Kendemidler som Klædedragt o. l.

Man har ingen Baner, der kan genbruges. Først naar Trækkene begynde at fæstne sig i Erindringen, bliver Genbrug af Banerne mulig. Dermed kommer skarp og klar Opfattelse.

Til andre Tider kan Opfattelse saa at sige blive altfor fuldstændig. Man kan, hvor Banerne er i Orden, lægge saaledes Vind paa Tilbagevending, at Virkningen bliver overhaandtagende stor (Beflitning, „gjort“ Virksomhed):

35. Staar man paa Bakkerne nord for Aarhus og ser over imod Kalø Ruiner, er det straks ved første Indtryk et smukt Syn (Ligeløb); men i Reglen nøjes man ikke dermed. Man lader Strømmen gaa rundt i de Baner, man har om Kalø, passere Claus Limbek og Gustav Vasa, og idet den forstærket kommer tilbage til Kalø, ser man nu et langt tydeligere aandeligt Billede end før. Og den gaar igen rundt; man tænker paa Livet derovre i den Tid, Gustav Vasa sad fangen, hvorledes han maa have følt sig, da han hørte de overmodige, unge danske Adelsmænd sige, at der vilde blive saa faa højbaarne Svenskere tilbage, at menige danske Krigere skulde hjemføre de svenske Adelsfrøkener som Hustruer. „Alt det,“ tænker man, „er passeret derovre“. Klarere og klarere staa Ruinerne for En, og kan der tilsidst føje sig en lille Sang til: „Udrundne er de gamle Dage“ — hen over det blaa Vand, kan den aandelige Belysning blive ligefrem bengalsk. Men det hele et „gjort“, som Kunstnerne sige. Det er ikke det Førstehaandsliv, om hvilket man kan sige, at den højre Haand ved ikke, hvad den venstre gør. Den finder man kun i Ligeløbets svage og enkelte Virkninger.

I det foregaaende have vi talt om Indtryk; men de samme Fænomener gentage sig i Tankelivet. Naar man „reflekterer“ over en Sag, ved Enhver, hvorledes man har en Følelse af, at man stadig vender tilbage til Sagen. Deraf kommer Ordet Refleksion. Man kredser rundt om den, indtil man finder en Udvej i Form af en Idé. Saa kan det gerne være, at Strømmen løber ud i Idéen, og ikke kommer tilbage; men saa har man forladt Refleksionen og er kommen ud i Ligeløbet, denne utilbagevendende Bevægelse, hvori Strømmen gaar bort i En (til Udførsel).

36. Tilbagevending i Tankelivet (Refleksion) er mere eller mindre altid til Stede. Til Tider kan den blive saa stærk, Hvirvlerne saa smaa og vedholdende, at vedkommende Sted af Hjernen føler sig trykket deraf. Det er det vi kende fra Arbejde, Lektielæsning o. desl. Man kan ordentlig føle sig som forkrympet af at lade Strømmen saaledes blive staaende og snurre rundt paa samme Sted. Det er, som om Hvirvlerne efterhaanden snørede sig fastere og fastere sammen til haarde Nøgler (Billedet hentet fra et Garnnøgle). Man siges da at trænge til Adspredelse, det vil egentlig blot sige til at faa Strømmen rettet ud igen i Ligeløb. Gaar man et Øjeblik ud paa Altanen og ser de hvide Skyer trække oppe i Luften, opløse de haarde Nøgler sig og forsvinde.

37. Som et ret lærerigt Eksempel paa, hvorledes man pludselig kan lade Kredsningen fare, nævnes Latter og Graad. Det, der her sker, er egentlig en Sprængning af Hvirvlen. Et Svinghjul kan løbe saa hurtig rundt, at det sprænges. Dog sker dette ikke saa let ved et roligt Løb (Lektielæsningen ovenfor), som naar der kommer Stød. En pludselig altfor stærk Tilførsel af Bevægelsesmængde (en Vittighed) kan bringe Hvirvlen til at springe og opløse sig i ustyret krampagtig Virkning. Deraf denne Følelse af Opløsning og Befrielse, der altid ledsager baade Latter og Graad.

Tilbagevending (Kredsløb) finder utvivlsomt ogsaa Sted i den legemlige Virksomhed:

38. Staar Du i Eks. 10 og venter paa Kommandoraabet, gaar der ligesom i hvert Øjeblik Bud ned til Musklerne og kommer Melding tilbage, at de ere parate. Det er, som om Du kunde mærke Kredsløbet snurre i Dig. Der er neppe Tvivl om, at der stadig er en Korrespondance imellem Legemets forskellige Dele og tilsvarende Hjernecentrer, at der, saa længe Herredømme udøves over Legemet, finder en stadig Udgaaen af Befalinger Sted (de motoriske Nerver) og ligesaa en stadig Tilbagemelding med Stoftilførsel til Hjernen (de sensitive Nerver) — et Kredsløb, svarende til det, Blodet udfører. Men man ved intet derom med Sikkerhed.

39. Jeg vaagnede en Morgen efter en slet Søvn, en af disse, hvorved man i Drømme ingen Vegne kan komme, men bliver ved

at kredse rundt i samme Emne. Det susede og sydede oppe i Hjernen, som om en glohed Strøm blev ved at hvirvle rundt i samme Ring. Idet jeg slog Øjnene op, havde jeg i saa meget som et Sekund en bestemt Følelse af, at der foregik en Opløsning af denne Ring, saaledes at Legemet blev draget med ind i Kredsløbet. Det forekom mig, som om Strømmen paa en behagelig afledende Maade blev dirigeret ned i Lemmerne, hvor den vilde kunne faa Tid til at afsvale sig lidt, inden den kom tilbage.

Det er altsaa denne Tilbagevending (Genbrug, Kredsning, Reproduktion), der kommer til at staa som Ligeløbets Modsætning, karakteriserende en ny Type.

Lad os nu se, om vi kunne paavise og forklare Hovedegenskaberne ved denne nye Type paa lignende Maade som i sin Tid ved Ligeløbet.

Det bliver for saa vidt en Art Gentagelse, som det stadig bliver Modsætningerne til Ligeløbets Egenskaber, vi faa at omtale.

Svarende til Ligeløbets Aabenhed og Udførsel træffe vi allerførst her

1) Lukkethed med en deraf følgende Tilbageholdelse af den levende Kraft. Lukketheden er et af de mest karakteristiske Træk ved denne Type. Det er den, der er skildret i Turgénjews Jægerhistorie (Eks. 19) paa det Sted, hvor Fortælleren træder ind i Huset, efter at han ude i den fri Natur havde tilsat sit Indhold af levende Kraft. Det er med en Følelse, som om noget blev lukket i et Sted oppe i Hjernen, som om denne rullede sig sammen og gik til Hvile. Noget lunt, men dumt, en Følelse, der er saa let at kende, og som uvilkaarlig bringer Tanken hen paa vor legemlige Beklædning, hvor Forholdet jo i Virkeligheden er aldeles analogt, idet vi jo ogsaa her — ved Hjælp af Klædningsstykkerne — lukke i for en Udførsel for derved at iværksætte en Opsamling af den levende Kraft. Det lunende skriver sig fra den Vederkvægelse, som

Stofopsamlingen frembringer i Tilfælde, hvor man er tom og trænger til den.

Lukkethed kan betegnes som Hoved- eller Kendeegenskaben for denne Type. Tilbageholdelsen af levende Kraft, der selvfølgelig altid maa følge Lukketheden, er mindre praktisk brugbar som Kendemiddel, fordi den kommer for nær ved den tidligere omtalte Magasinering. Ihvorvel Forskellen imellem dem er tydelig nok — under Hvile kan dog ingen tale om Tilbageholdelse af levende Kraft, naar netop alle Sluser og Døre lukkes op for Udstrømning af den — saa er dog den Omstændighed, at Virkningen i begge Tilfælde bliver en Stofopsamling (Akkumulation), nok til at gøre Forveksling mulig.

40. Hvile er et Fænomen, der paa en ejendommelig Maade viser Aabenhed og Lukkethed imellem hinanden. Medens vi ved den legemlige Hvile traf Aabenhed i Vævene, der udhviles, og samtidig Lukkethed i Hjernen, der forholder sig forholdsvis uvirksom, er Forholdet omvendt ved den sjælelige Hvile f. Eks. ved Følelsen af Fred. Der er Aabenheden rykket op i Hjernen. Det er med andre Ord altid paa de Steder, der udhviles, at vi finde Aabenhed. Alle andre Steder er der lukket.

Det er i Lukkethed, at vi leve vor meste Tid. Naar Folk gaa rundt paa Gader og Stræder og se paa de Fænomener, der frembyde sig, tale med Naboer og Genboer, naar de passe deres vante Arbejder, tænke over Sager, der over hundrede Gange have været gennemplojede, naar de i Selskaber holde deres obligate Bordtaler og med Interesse dvæle ved Spørgsmaalet om Toldreformen, saa er det mere eller mindre altsammen Tilbagevendingsvirksomhed, Virksomhed, hvori der under normale Forhold er ringe Aabenhed — vel altid noget, men forholdsvis lidt. Det er de samme Strømme, der blive ved at kredse rundt og vende tilbage. Paa den Maade kan man blive ved saa længe, det skal være, uden Anstrængelse; det koster intet. Det er den samme Bevægelsesmængde, der bliver ved at gaa igen, og idet

der altid kommer lidt Tilløb til undervejs, kan der endog etableres en stor Strømstyrke, en velsignet Levekraft, uden at det som sagt koster Anstrængelse eller stiller Fordringer til nogen særlig Stofudvikling.

Dog maa Lukkethed paa ingen Maade derfor angribes. Det er en Lykke, vi have den. Ingen kunde holde ud at være aandelig udførende altid. Ligesom Legemet behøver Søvn, er det nødvendigt at sove aandeligt, endog den meste Tid. Hvis der ikke idelig lukkedes i for det aandelige Udløb, vilde vi hurtig løbe tomme.

41. Man fortæller om Thorvaldsen, at han kunde tilbringe Maaneder i Uvirksomhed, tildels paa sin Sofa, samlende sammen paa Bevægelsesmængde, indtil han en skønne Dag sprang op og greb sit Værktøj. Saaledes gaar det i det mindre os alle. De Øjeblikke, hvori vi virkelig leve, det vil sige udvikle og udføre noget i Sjælen, kunne vi tælle. Den meste Tid gaar enten til Hvile eller i Lukkethed, i begge Tilfælde til Stofansamling. Man elsker den Luning, det giver, tror i hvert Fald at gøre det og forlanger ikke bedre. Kun en enkelt Gang kunne vi ligesom Thorvaldsen føle Lyst til at springe op og aandeligt røre os.

Uden Lukke kan man lige saa lidt bringe noget ud af sin indeholdte levende Kraft, som der kan faas Virkning af en Dampmaskine, saa længe alle Ventiler staa aabne.

42. Betegnende Eksempler i denne Retning levere mangfoldige geniale, men letsindige Naturer, der ligger inde med aandelige Rigdomme uden at bringe det mindste ud deraf.

En nærmere Behandling af disse Forhold vilde føre ind paa Økonomilærens Omraade.

Det næste Hovedtræk, vi skulle omtale, er en i Modsætning til Maskinmæssigheden (Upersonligheden) i forrige Type staaende Række Fænomener, der tilsammen gruppere sig omkring Begrebet

2) P e r s o n l i g h e d.

Allerførst maa vi her nævne B e v i d s t h e d e n.

43. Idet Plantagevandreren i Eks. 29 kalder sine Strømme tilbage, er det først, at han egentlig vaagner til Bevidsthed: „Ih, jeg er jo gaaet altfor langt!“

Herom foreligger der saa mange Eksempler i det foregaaende, at det under Hensyn til den tilstedeværende Nødvendighed af en stærk Begrænsning maaske foreløbig vil være unødvendigt at fremdrage flere.

I Forbindelse med Bevidstheden kommer en vis H a n d l e d y g t i g h e d til Stede, Evne til at gribe ind (Slagfærdighed). Den beror paa den ejendommelige Egenskab hos Hvirvelen, at den i et Nu kan opløse sig i tangentiel, retlinet Bevægelse og omvendt kan blive staaende urokkelig rolig i meget lang Tid bevarende sit Bevægelsesindhold.

44. Man behøver blot at se hen til Gymnastikeren i Eks. 10, idet han staar og skal springe over Hesten. Han mærker ligefrem Strømmene snurre i sig, og i et Nu kan han udløse dem; men han kan ogsaa lade være og staa ganske stille, dog ikke saa længe, det skal være, uden at Bevægelsesmængden kendelig synker. Ingen Hvirvel kan holde sig saa længe, det skal være. Bevægelsesmængden taber sig efterhaanden i Friktionsmodstande o. l.

Dette løbende Oplag af Bevægelsesmængde spiller en uhyre Rolle i det daglige Liv. Al dygtig Optræden i Tilværelsen er betinget af løbende Oplag.

45. Derfor ere Børn og Stemningsmennesker (Ligeløbere) ikke vel skikkede til Handling og Indgriben. Idet de ytre sig straks og aldrig samle Oplag, have de heller aldrig noget, naar der skal handles. De nærme sig som tidligere sagt til det fysiske Apparat, som Strømmen løber lige igennem, men som ogsaa holder op at frembringe Virkning, saasnart Strømindledningen ophører.

Jo større Bevægelsesforraad et Menneske kan indsamle og oplagre i løbende Form (Hvirvelform), desto mere kan han, i hvilket Øjeblik det skal være, gribe ind i Tilværelsen og udrette noget. Heraf resulterer en vis Uafhængighed af Omgivelserne, som er Personligheden egen.

46. Naar Provsten i gamle Dage kom over til min Fader, og de gik op og ned ad Gulvet og talte noget, som jeg vel nærmest tænkte mig var Latin, kunde jeg lægge det mærkeligste Legetøj frem paa Gulvet, uden at Manden saa meget som skulde se efter det. Han behøvede ikke at hente sit Bevægelsesindhold fra de umiddelbare Omgivelser. Han havde nok i Latinen.

47. En anden stakkels Synder ved ikke at tale om andet end, hvad man lige ser for sig. Gaar man ned ad Vesterbro, kiger og spejder man efter enhver Bygning, læser paa ethvert Skilt, maaler hver forbigaaende Person, alt for at indfange en Smule Strøm, der kan nære Tanke- og Bevægelseslivet. Man er saa fattig paa Bevægelsesmængde, lever ligesom Spurvene af de Korn, man kan pille op, af det øjeblikkelige Indfang. Kommer en Brandsprøjte kørende eller Regimentsmusiken forbi, sætter det stærk Fart i En; men ere de forbi, synker man efterhaanden igen ned i sit Lavmaal. Man har ingen indre Indhold. Hvor besynderlig uafhængig af Omgivelserne kan man i Modsætning dertil føle sig, naar man en Dag virkelig har moret sig, har været med i et godt Lag eller lignende. Man kan komme helt ud paa Broen uden at have lagt Mærke til et eneste Hus, og falder Blikket paa Bager Jensens Skilt, gaar man forbi det med fornem Ligegyldighed. Man trænger ikke til det i Dag, har nok paa Lageret.

Et tomt Forraadskammer er Aarsag til den aandelig lidende Stemning, hvori de fleste Mennesker tilbringe i hvert Fald lange Tider af deres Liv. Det gaar med Fattigdom i den aandelige Verden som i den materielle. Paa dette Punkt have Personlighederne et stort Forspring i deres løbende Oplag. Deres Hvirvel er som et Svinghjul, der i hvert Fald let fører dem over Smaatomheder i Tilværelsen.

48. Naar Stemningsmennesker ikke have noget, der i hvert Øjeblik kan holde dem oppe, ere de tilbøjelige til at tabe Modet. Uden Svinghjul gaar man i Staa paa de døde Punkter ligesom Fultons Baad. Naar man lader Blikket strejfe ud over de tilsyneladende endeløse, oversvømmede Enge ved Skjern Aa, hvor der i det højeste en Gang imellem kan ses en Flok Stære, der hæver sig og igen slaar sig ned, kan det til Tider virke saa nedslaaende paa En, at man næsten bliver syg. Øjet søger noget, men finder intet; Sindet falder sammen. Sligt anfægter ikke Personlighederne. Svinghjulet kommer kun til at løbe lidt langsommere.

49. Da en Bonde en Gang i en Kupé fortalte mig, at han fra det Sted, han boede, ikkun havde en Mil til Vrads, paakom der mig en kvælende Fornemmelse. Thi naar man kom til Vrads, hvad saa?

Den nærmere Behandling af disse Forhold — af det sjælelige Tomløb — vilde dog atter føre ind paa Økonomilæren og ligger ikke for her.

Det ses af foranstaaende, at der følger en ejendommelig Reguleringsevne med Hvirvellivet, betinget deraf, at en Kredsstrøm ved at løbe hurtigere og hurtigere rundt ganske paa samme Maade som et Svinghjul er i Stand til at opsamle og opbevare (akkumulere) levende Kraft, som den saa til andre Tider igen kan afgive ved at formindske sin Rotationshastighed.

50. Man kan undertiden ligefrem føle dette Svinghjul i sig under den daglige Virksomhed. Naar der er „Fart i En“, gaar Alting saa godt, regulerer sig saa godt. Omvendt kan der være Tider, hvor man ingen Ting kan faa til at lykkes. Farten mangler; Maskinen hugger, gaar hvert Øjeblik i staa.

Reguleringsevnen er en af de mest karakteriserende Egenskaber ved Personligheden. Dette, blot at reagere paa Indtryk, kan jo enhver hovedløs Frø gøre (Refleksbevægelser). Hvad derimod et levende, personligt Væsen skal have forud fremfor Frøen, er netop dette at kunne staa for Indtryk uden at reagere,

at kunne „tage Bevægelsesmængden fangen“ (Samlingen, Fatningen), og ved anden Lejlighed komme frem med den igen, naar Folk mindst venter det.

Reguleringsevnen har hos Enhver sin Grænse. Navnlig kan der ved pludselige uventede Tilførsler opstaa fuldstændig Uorden („tabe Fatningen“, „gaa fra Samlingen“, Latter, Graad etc.). I saadanne Tilfælde løber Bevægelsesmængden vildt ud i alskens Refleksbevægelse og Larm. Det maa nødig ske for tit for Folk, der holder paa deres Personlighed.

Vi staa her i Nærheden af den egentlige Regering i Mennesket. I dette at være „fattet“, at kunne regulere saaledes, at vilde Virkninger holdes tilbage, og at der i hvert Øjeblik ikke gives andet ud, end der skal, ligger jo Regeringen.

Endnu knytter der sig til Kredsstrømmene og Hvirvellivet et ganske ejendommeligt Træk, der spiller en stor Rolle i det daglige Liv, det er en vis Stædighed og tilsyneladende Selvstændighed, der altid knytter sig til Hvirvelbevægelsen.

Vi kende alle en Snurretop og vide, hvad det er for et ejendommeligt Legetøj, hvorledes det kan staa paa sin Spids tilsyneladende trods alle Naturlove. Fænomenet hidrører simpelt hen fra Inertiens Lov, ifølge hvilken et Legeme, der er i Bevægelse paa en vis Maade, maa vedblive at være i denne Bevægelse, indtil en udvortes Aarsag bringer det bort herfra. Naar en Snurretop er i stærk roterende Bevægelse omkring en eller anden Aksestilling, kan den ikke ophøre med denne Bevægelse eller komme bort fra denne Aksestilling uden ydre Aarsag. Idet nu Tyngdekraften søger at bevirke en Væltning af Toppen, det vil sige en ny Omdrejning omkring en vandret Akse, kommer det til en Sammensætning af to Omdrejningsbevægelser efter Hastighedernes Parallelogram, og ved denne Lejlighed bliver den Omdrejningshastighed, Tyngdekraften kan frembringe, aldeles forsvindende lille i Forhold til Toppens og derfor næsten uden Virkning. Den faar ikke anden Indflydelse end, at Toppens

Akse kommer til at dreje sig en ubetydelig Smule og langsomt beskrive ligesom et Kræmmerhus i Luften. Det kende vi saa nøje fra Erfaring.

Ganske lige saa maa det med Nødvendighed gaa vore Kredsstrømme. Træffe de paa en udvortes Aarsag, der vil forandre deres Plan og Akse, gøre de Modstand ifølge Inertiens Lov, og ere de i Besiddelse af tilstrækkelig stor Omdrejningshastighed, vil den ydre Indflydelse blive virkningsløs. Derfor er det saa vanskeligt, som det er, at udøve Indflydelse paa et Menneske. Naar Folk engang ere komne til at løbe rundt i en Mening, er det jo næsten ikke muligt for nogen dødelig at faa dem derfra. Det er egentligt kun meget faa Mennesker, der ville „lade sig sige". De fleste „blive ved deres", og jo stærkere Bevægelsen er i dem, desto værre er Forholdet. Det er simpelt hen ifølge Inertiens Lov, og der er ikke andet at sige dertil, end at man burde lade være med at kredse saa hurtig rundt.

Stædigheden maa for saa vidt blive større hos Mennesket end hos Snurretoppen, som denne kan dreje sig frit i Luften, kan stille sin Akse, i hvad Retning, den har Trang til, hvorimod Antallet af Stillingsmuligheder i et Menneske er stærkt begrænset ved de engang tilstedeværende sjælelige Baner.

Denne Stædighed — denne Virkning af Inertien — kan tit faa Udseende af S e l v s t æ n d i g h e d. Hertil bidrager ikke mindst den Omstændighed, at Bevægelsen udføres i en Retning og paa en Maade, der gaar paatværs af de Indflydelser, man ser og skulle tro vare raadende, ja kan fortsætte sig, selv om disse Indflydelser ophøre. Det ser ud, som om der var noget, der „kunde selv".

Men man skal lægge Mærke til, at det hele kun gaar, saa længe det er i Fart. Saasnart Strømmen sagtner, opdager man, at intet „kan selv". Saa falder Snurretoppen.

51. Naar Kong Olaf i Spidsen for sin Hær taler djærve Ord til Fjenden, saa er det Tilbagevendingen til de bag ham staaende Kæm-

per. der giver ham Hvirvelstyrke til at kunne tale med saa stor Sikkerhed og Fynd. Sligt gør Tilskueren ikke op. Han ser den kongelige Magtudfoldelse og Majestæt og tror, at det kommer ud af Kongen altsammen.

Lægge vi alt dette sammen, kan man vel sige, at den nye Type faar Personlighedslivet som sin Part af det sjælelige Liv i Modsætning til første Type, der fik det ubevidste Liv. Alle disse her betragtede Egenskaber knytte sig jo som integrerende Bestanddele til det, vi kalde Personen i et Menneske. Dermed er ingenlunde sagt, at de helt skabe Personen. Der hører mere til; der hører egentlig dertil en Uendelighed af Egenskaber bundende i Fødsel, Opdragelse, Livsvilkaar etc., en Uendelighed af Forskelligheder, hvorefter samme Indtryk, samme Bevægelsesmængde i det ene Menneske kan fremkalde Virkninger, der aldrig vilde kunne komme frem i det andet.

Endelig skulle vi som sidste Hovedtræk ved denne Type nævne en i Modsætning til Mulighedsværdien i første Type staaende udpræget

3) Hæmningsvirksomhed for aandeligt Vækstliv.

Af tidligere berørte Grunde maa vi i det væsentlige forbigaa dette Emne med en Henvisning til, hvad andetsteds er fremsat. Det skal kun her tilføjes, at man efter ovenstaaende godt kan forstaa Grunden til dette mærkelige Fænomen (hvormed tillige følger Forstaaelse af den ubevidste Types Mulighedsværdi). Forklaringen ligger utvivlsomt deri, at en kraftig Kredsstrøm er betinget af en vel banet Strømvej. Vi saa (Pag. 256), hvorledes Genbrug af Baner i Begyndelsen kun fandt Sted med Besvær. Strømmen skal have faret igennem dem i en vis Tid, de skulle have opnaaet en vis Vidde og Glathed (Permeabilitet), før der kan etableres en kraftig Hvirvel igennem dem. Naar vi nu tænke os, at der fra en saadan vel tilslidt, stor og rummelig Bane gøres et Forsøg paa at sende en lille Sidegren ud til en ny Hjerneegn, saa maa Vilkaarene for en saadan

ny Banes Udvikling altid blive yderst ugunstige. Den kan ikke konkurrere med den gamle. Idet Strømmen staar paa Skillevejen og har Valget imellem at gaa en snæver, vanskelig Vej med store Modstande og en stor rummelig, bekvem Vej uden betydelige Modstande, vælger den naturlig den sidstnævnte. Og jo mere brugt og bekvem den ældre Vej er, desto værre bliver Forholdet. Det maa nødvendig føre til, at alt Nyliv forsvinder i Nærheden af en slig permeabel Bane.

52. Forholdene belyses paa en lærerig Maade ved Bornerthed (se „Om størst Udbytte af Sjælsevner" Pag. 101). Denne Faren frem paa gamle velbanede Veje er det, som er saa nytforbydende. Saasnart man kommer i Nærheden af en slig gammel Kæphest, løber hele Bevægelsesmængden ud deri, og saa er der ikke den Magt, der kan standse Løbet. Det bliver stadig den gamle Vej om igen og ikke andet.

Man skal kunne glemme det gamle eller dog midlertidig kunne lægge det helt til Side, før der kan være Tale om ny Spiring. Men det er vanskeligt for den, der rigtig er kommen i Fart.

53. Derfor er det, man med Hensyn til nye Ting altid maa henvende sig til Ungdommen. Den Unge er endnu ikke „falden i Bane", hos ham staar Strømmen og bryder allevegne, har endnu ikke valgt sin Vej. Dér kan være Tale om nye Linjer.

54. Overalt, hvor noget farer frem med Kraft og Larm, er det nye udelukket. Naar man ser en Folketaler staa og rase paa en Tribune med den vældigste Strømkraft, opfyldt af Baner, saa fortrinlig forberedte, at Strømmene kunne marchere kolonnevis igennem dem som gennem Kaserneporte, kan man dristig sværge paa, at der ikke kommer nogen aandelig Nyhed frem i den Mand. Kun den, der staar søgende, finder. Jo dygtigere et Menneske er paa de gamle Veje, desto umuligere er han paa de nye.

Paa den Maade gaar det til, at det personlige i os, som man kunde synes maatte være det fornemste (Regeringen), og

som ogsaa iblandt Borgere skattes som det højeste i Mennesket, fordi det betinger Evnen til at gribe ind i det borgerlige Liv. Evnen til at gøre sig nyttig over for Samfundet, til at kunne yde og interessere i Samtale og Omgang imellem Mand og Mand, at denne Personlighed alligevel bliver til Bærer for den aandelige Negativitet, og at enhver, der ikke vil afsluttes aandelig, men vil have Lov til at blive ved at vokse ud imod den Uendelighed, der kalder ad ham paa alle Sider, mere eller mindre bliver nødsaget til at holde sig tilbage fra Personligheds-livet i Tilværelsen.

Det bliver Økonomilærens Opgave at sige, hvor langt man maa gaa i saa Henseende; thi at gaa saa vidt, at man princip-mæssig stiller sig imod al Kredsning, have vi jo tidligere set slet ikke gaar an. Kredsning spiller en overordentlig vigtig Rolle i det sjælelige Værksted. Vi kunde slet ikke undvære den, ja hvor besynderligt det lyder i Sammenhæng med oven-staaende, vi kunne ikke engang helt undvære den til Nyvækst.

En ny fin Spire kan ikke blive ved at løbe frem imod for-haandenværende Modstande uden at miste sin Kraft og tilsidst løbe ud i Sandet. Det er nødvendigt engang imellem at standse dens Løb ved at lade den gaa i Kredsgang, og man behøver ikke at gøre noget derfor; den finder paa det af sig selv. Lige-som et spinkelt Søm, der slaas ind i Muren, vil krumme sig, naar det støder mod en haard Sten, saaledes vil en svag Strøm gaa i Kredsgang, naar den ikke længer har Styrke til at bane sig Vej. Saa staar det aandelige Liv stille saa længe. Under denne Kredsgang faar Strømmen Tid til at samle Styrke, og derved kan ny Fremtrængen blive mulig. Det er det, man kal-der at „sunde sig lidt paa en Ting“, at „tænke lidt nærmere over en Sag“, „sove paa den“ o. l. Mangen Gang kan et flyg-tigt Glimt fare som et Lyn forbi Sjælen og være borte med det samme, det formaaede ikke at holde sig oppe; men forholder man sig ganske stille, kan det ske, at det kommer frem igen.

Der kan danne sig et lille Nøgle, der vokser og bliver stærkere og kommer til at danne ligesom et Holdepunkt, en Befæstelse af den vundne Stilling, hvorfra man atter siden kan trænge frem. Med andre Ord: Tilbagevending er af den største Betydning som Middel til at klare og styrke det ved Ligeløbet indvundne og gøre det til vor sikre Ejendom. Et nyt erobret Land erhverves først rigtig, ved at man kredser rundt i det, lukker sig over det, bliver sig bevidst i det. Deraf Ordet at „tilegne" sig noget. Det er Personligheden, der tager i Besiddelse, hvad Ligeløbet har fundet.

Tredje Kapitel.

Blandede Eksempler paa de to Typers Forekomst i det daglige Liv.

Som det blev sagt i Fortalen, er det en Fejl, naar Praktikeren forsømmer at tilvejebringe en vis systematisk Orden i sine Erfaringer. Han maa have de nødvendige Hylder i sin Hjerne, hvorpaa hver enkelt Erfaring har sin Plads og kan henlægges, ellers bliver det hele en uklar og sammenrodet Masse. Men naar han har bragt Ordenen og Sammenhængen dette Offer, kan man forøvrigt godt give ham Ret i, at den fineste Undervisning foregaar i Praksis. Fornuften er i Slægt med Hæmningsvirksomheden (Pag. 269). Hvor den har været, kommer der ofte til at se ud, som om et slemt Vejr var gaaet hen over Markerne, saa mange fine Spidser er der brækket. En Forfatter kan gøre sig saa megen Flid, han vil, saa opnaar han ikke at faa haarfine Ting til at passe ind i hinanden uden Beskadigelser. Han maa være glad, naar han ikke helt ødelægger dem. Han kan bedst mærke det derpaa, at det fremkomne ikke fuldt tilfredsstiller ham. Det ser anderledes ud, end han havde tænkt sig. Altid bliver der en Mængde Ting, der ikke staa, som de skulde, ikke ere betonede paa rette Maade, ja som ved nærmere Gennemsyn maaske slet ikke findes nævnte eller ere komne til at staa i et andet Lys, end de burde. Mangen Gang sukker han ved Slutningen af Arbejdet: „Det var ikke det, jeg vilde,“ og i sin Misstemning føler han Lyst til at raabe ud til

Læseren: „Men kan du dog ikke nok se, hvad jeg mener?“ Der bliver ikke andet for, end at den sidste Appel altid saaledes maa rettes til Læserens Selvsyn. De sidste fine Spidser, som Forfatteren i sin Ubehændighed har brækket, maa Læseren selv rette op. Det er for øvrigt noget, en Læser saa udmærket kan gøre, ja som man egentlig er berettiget til at fordre af en god Læser, at han skal gøre. Det er først ved slig endelig Afpudsning, at Læseren optager Sagen iblandt sine aandelige Ejendele. Først naar en Læser er kommen saa vidt, at han kan udbryde: „Ja, nu ser jeg nok, hvad Forfatteren mener; men han siger det ikke godt, han fortegner det helt, siger noget andet, end han mener,“ først da foreligger der en virkelig Forstaaelse. Fra det Øjeblik af er Forfatteren overflødig og maa helst gaa med sine Værker; thi nu er det ikke nok, at de ikke mere behøves; men de kunne gøre Skade ved deres Mangler. Læseren ved nu bedre Besked, end Bogen kan give.

Der blev sagt om en bekendt Forsker, at han var lige ved at naa Maalet, at der ligesom kun manglede en ganske lille Smule — d e n sidste Smule, som det imidlertid er saa vanskeligt at faa med. Det kommer an paa, om det overhovedet er muligt at faa samme „sidste Smule“ med, naar Talen er om noget nyt, som Hjernerne ikke ere passede til for endnu, og om Fejlen, hvor det mislykkes, saa meget ligger hos vedkommende Forfatter som hos Læseren. Der gives Ting, som Læseren ikke kan faa serveret til Kaffe og Cigar i en magelig Lænestol; men hvorom det hedder: „Vil Du med, saa maa Du virke“. De sidste Spidser, hvori Tilegnelsen ligger, kan egentlig kun Læseren selv rejse. Man kan ikke leve Livet for ham. Det maa han selv gøre.

Men for at naa til dette Selvsyn tror jeg, at der maa stødes til Læserens Selvvirksomhed ved en Art aandelig Botanisering. Han maa omgaas Kildeskrifterne, de upræparerede Originaler, han maa have Lejlighed til at tænke over en Række

Tilfælde, hvis Indstilling i Systemet endnu ikke er forsøgt, Tilfælde, hvori man taler om Fænomenet for Fænomenets egen Skyld, ikke for noget Systems Skyld. Kun det kan kalde den Selvundervisning frem (Naturselvet), uden hvilken man aldrig kan komme til at eje en Sag levende.

Nu er det dog ingenlunde Meningen, at jeg vil bringe en hel botanisk Have ind og lægge den foran Læseren. Det har jeg ikke Lejlighed til. Men jeg elsker denne Botanisering — Undervisning af denne Art burde altid indtage en Hovedplads — og jeg vilde gerne, at der i hvert Fald i et Afsnit skulde holdes Plads aaben for slig Syssel. Vinder jeg nogensinde Tid til at komme tilbage til disse Ting, skal det være for at fortsætte og udvide dette Afsnit.*) Det er alene i denne Form, at Undervisning for „viderekomne" kan og bør meddeles.

Med disse indledende Bemærkninger skal jeg uden anden Kommentar end nu og da en henstillende Bemærkning gaa over til at forestille Læseren en Række spredte Smaaeksempler, som enhver har eller vil have kunnet opleve, og hvis korrekte Fremstilling enhver altsaa vil være i Stand til at kontrollere.

55. Der laa et Nummer af „Illustreret Tidende" paa Bordet med et Billede: „Nytaarsaften udenfor Skovløberhuset". Et meget pænt Billede, hvori man øjeblikkelig fik fat i den Stemning, Tegneren tilsigtede at fremkalde. Er det nu en Fejl ved et Billede? Saa meget er vist, at der var noget, der stødte mig i dette, at man straks kunde se Meningen. Der er noget ved al Hensigt, der gør En forstemt.

Næste Aften var det Snevejr. Hele Alleen var dækket med Sne, Fliserne skilte sig ikke ud fra den øvrige Vejbane; det hele blev til en stor Bredde, som det syntes af meget større Udstrækning end ellers. Det er mageløst, med hvilken Fart Tanken kan løbe hen over en Sneflade. Der er intet, der standser den. Ellers skal den standse lidt ved hver lille Genstand, hver Sten, hvert Græsstraa, ligesom

*) Det er af Hensyn til denne for øvrigt lidet sandsynlige Mulighed, at Afhandlingen er mærket: „Hæfte A".

slaa en lille Hvirvel om hver — det sinker og gør Løbet saa tungt. Her er alt glattet ud, saa at den løber som paa Ski. Det giver Ligeløb og Aabenhed. Lyset fra Butiksvinduerne skinnede hyggeligt ud paa Sneen. Jeg følte mig vel til Mode. Pludselig gik det op for mig, at der jo egentlig kun manglede et Par Hjorte og en Jæger i, at det hele var som paa Billedet i Gaar. Det var da pudsigt! Thi nu stod det ganske anderledes. Nu var der ingen Ting, der stødte, ingen Ting, der ærgrede. Men ganske vist — der var heller ingen Ting, der vilde noget; det kom ganske lige imod mig (Ligeløb). I Gaar var der udpræget Tilbagevending (Reproduktion). For Resten forekom det mig, at jeg i dette Øjeblik vilde have kunnet se paa det omtalte Billede uden mindste Ubehag. Jeg kunde i hvert Fald tænke derpaa uden Ubehag. Nu var Stemningen engang bleven aaben i den Retning. Man skal komme aaben til saadan noget. Derfor er det vel, at unge Mennesker, i hvem Sindet er aabent, kunne føle sig tiltalte ved æstetiske Paavirkninger, for hvilke vi andre føle Kedsomhed, ja Vammelhed.

56. Lignende Forhold har jeg truffet paa Maleriudstillinger. Som Ung kom jeg meget paa den Kgl. Malerisamling paa Christiansborg, hentede der mange af mine bedste Indtryk. Det var tilfældigt, jeg fandt derop, og de første Stemninger deroppe havde Tilfældighedens hele Friskhed og Kraft. Siden skadede det noget, at man vidste, at der var Skatte deroppe; men dog var det ikke anderledes, end at man godt kunde styre lige hen paa dette og hint Maleri, som man nu havde erfaret kunde sætte En i Stemning, og virkelig genfinde Stemningen. Ungdommens Friskhed besejrede Kredsgangens hæmmende Indflydelse og udvirkede, at alting alligevel endte i Ligeløb. Saa kom der en Tid, hvor Besøgene bleve sjældnere. Slid og Slæb trykkede den aandelige Vækst ned. Det var, som om man ikke kunde tillade sig slig aandelig Luksus mere, som om det ikke rigtig var Alvor at tænke paa sligt. Kom man saa en enkelt Gang derop, kunde hin Ungdomskraft ikke bryde igennem mere. Man huskede godt nok de gamle Stemninger, man styrede endnu lige hen imod de gamle Billeder; men man kan huske saa længe paa en Erindring, at den bliver ufrisk. Der havde lagt sig en Forgemthedens Aand over de gamle Venner deroppe, som man ikke formaaede at bryde. Billederne vare ikke levende mere. Det var altid, som om man levede tilbage gennem hine gamle Tider paa ufuldkommen Maade, som om

Øjeblikket ikke havde noget selvgyldigt Liv, men tilhørte Sliddet derude. Jeg husker en Dag — der var hengaaet meget lang Tid — at jeg fandt paa at ville derop; det var Ferie, og det kom mig for, at jeg trængte til lidt aandelig Bevægelse. Ja, Christiansborg var forlængst brændt; Billederne vare komne til at hænge paa et nyt Sted, i en ny Rækkefølge; men de vare der allesammen. Jeg huskede dem jo saa godt; der hang dette, og der hang hint. Jeg huskede ogsaa godt de ildfulde Følelser, de engang vakte; men idag var det, som om intet kunde vækkes mere. Hin Forgemthedens Aand var bleven saa tyk, at det grænsede til det modbydelige. Det var umuligt at genoplive disse Følelser. Naar jeg saa paa Billederne, maatte jeg ordentlig bedrøves over mig selv. „Lever jeg ikke mere, er jeg gaaet ud?“ spurgte jeg mig selv. „Hvor har det Stykke der engang kunnet fylde mig med Ild. Nu er der ikke en Gnist at hente mere. Ligegyldigt og uden Fang kan Blikket løbe hen over hele Væggen.“ Ja, det kunde det. Nu og da standsede det ved Hjørnet af en Ramme, og saa kunde man sidde halve Timer og se derpaa, som om den var et af Kunstværkerne. Jeg brød mig ikke om at se paa noget af det hele. „Det kan jo være mig det samme med alle disse Stemninger; hvad komme de mig ved? At der nu har siddet saadan en solbeskinnet lille Sky paa Himmelen der, kan ret gerne være; men hvad saa? Hvorfor skal man ase med alle disse Forestillinger. Se nu det Stykke der fra 1848, hvor de køre i Holstenskvogn; nu skulde man begynde at føle gammelt ved det. Næh! Jeg forsikrer, jeg gør det ikke. Saa lad mig før hedde en Filister. Der er noget, jeg oprøres imod derved. Naar man har naaet en vis Alder, er man ikke længer oplagt til at gaa og følge alle de Anvisninger paa Følelse, Folk kan finde paa at hænge op. Hvorfor i al Verden skulde man gøre det, gaa og krybe ind i alle disse „Skind“, hvoraf hver enkelt jo kun er en Begrænsning for Tanken. Hvor det ordentlig er en Vederkvægelse at nøjes med at se paa Rammerne! Underligt nok faldt det mig slet ikke ind at gaa. Saa satte jeg mig i en af de behagelige bløde Sofaer, der staar, lagde Hovedet tilbage og kunde i lange Tider se paa en eller anden Gesims, et gammelt Stykke forgyldt Ornament el. l. Hvor det var dejligt! Hvilken Fred kunde der ikke komme til Stede i Sindet! Hvor vidunderligt, saaledes at lægge Verden bort, ret som om man var død og borte, og det var et forbigangent Standpunkt, da man havde noget med Livet at gøre! Hvad har man til syvende og sidst med det at gøre? Med

Alderen mindre og mindre. Se den Aftenlysning der paa Billedet; med d e n har man at gøre. Det er, som om den gik langt ud over det nærværende, bort fra Tiden og Øjeblikket, som om den hang der paa Væggen og levede sit eget Liv uden at bekymre sig om Mennesker. Den tykke lille hvide Sky dér — hvor er den nydelig! Ih! Men det var jo den, jeg før ikke gad se paa. Hvordan kunde det være? Jeg maa ikke ret have lagt Mærke til den. Og se nu der! Hvilken sælsom Frihed for Sindet ligger der ikke i de lange fine Slørskyer ud over det blaa Hav og de gamle Ruiner fra Tider, hvorom man vistnok slet ikke gør sig nogen ret Forestilling! Den Kyst kan jeg godt lide — vistnok fra Capri eller saadan et Sted — blaa Bjærge i Baggrunden — det er, som om man hørte Bølgerne skylle imod Land. — En gammel Mutter med sin Kop Kaffe! — Nej se, hvor det Maanelys der spiller koket i Andemaden! Og saa det gamle Hus fra 1848, hvor de køre i Holstenskvogn. Ak ja! Det var andre Tider end dem, vi nu har. Men se, se! Det var jo det Billede, der for lidt siden irriterede mig saa stærkt. Hvordan kunde dog det være? Man ligesom forbavsedes over at se Tingene fra en ny Side, mærkede ikke, at den gamle Bevægelse fra Fortiden paany havde listet sig ind i Sindet, ikke som Opkog af gamle Erindringer, men som et selvgyldigt Øjeblikslív. Nu gik man aaben imod Tingene, før mødte man dem lukket. Det giver den Forskel i Verdens Udseende.

Men da jeg kom ud og gik hjem over Kongens Nytorv, var det helt mærkeligt, som Træer, Huse og Brolægning saa forandrede ud — saa lyse, friske og rene i Konturerne! Det forekom mig, at jeg saa et meget større Stykke af Torvet, end jeg ellers plejede at kunne rumme i et Synsfeldt; det hele syntes mig mere at ligne et Maleri end Virkelighed. Det kunde ordentlig vække min Opmærksomhed, at disse Figurer her rørte sig; det kunde de ikke paa Billederne. — Paa Østergade mødte jeg en pæn Mand, hvem det var nødvendigt at give en tilsvarende Hilsen. Det var modbydeligt. Nu mærkede jeg først, at jeg var kommen ud i det daglige Liv igen.

57. En mørk Vinteraften i Fygevejr gik jeg op og ned ad Gulvet i Ventesalen paa en lille Landstation imellem Slagelse og Næstved ventende paa Toget. Dengang vi kom kørende, kunde vi langt ude fra Vejen se Lyset fra Stationen skinne med imponerende Fylde. Man forstod straks, at det ikke var Lys fra et Husmandsvindue; men

at det var et Kulturfænomen. Nu, vi vare komne her, var Indtrykket ikke saa mægtigt, navnlig ikke i Ventesalen. En Petroleumslampe kastede et alt andet end stærkt Skær over det kedelige Stationsbohave og over de vaade Spor af Snestøvler paa Gulvet; henne ved Døren havde der efterhaanden dannet sig en fuldstændig Sø. Jeg gik i Staa ved Glasdøren ud til Banen. Hvor det var indholdsløst det hele! Udenfor Stationen var der vistnok til den Side nøgen Mark; men man kunde ikke se det i Mørket. Der var aldeles sort at se ud. Vinden bar lige paa, og det susede i Dørsprækkerne med en Lyd, som godt kunde vække Forestillingen om, at man var tilsøs. Der vilde godt have kunnet være Hav derude, uden at det havde kunnet ses. Jeg afbrød hurtig denne begyndende Fantasibevægelse: „Nu skulde jeg vel begynde at tænke mig store, sorte Bølger arbejdende derude, og Skibstovværk uhyggeligt tudende i Vinden. Nej, jeg gør saamænd ikke. Naar jeg ser paa de Døre der, ønsker jeg jo kun at blive fri for dem; men saa bør jeg ogsaa lade Fantasien hvile og kun betragte dem som Fænomener. Ellers rykker de mig jo straks paa Livet. Nej, sus kun Storm! Godvillig vil jeg ikke have noget med det hele at gøre." Saa kom jeg til Næstved. Sneen fygede langs hen ad Perronen. En lille Dreng gik og raabte med noget, der var dækket af Papir; jeg syntes, det var Synd, at ingen købte af ham i den Kulde. „Hvad har du min Dreng?" spurgte jeg. Han saa ganske forbavset paa mig, raabte „Frokostkurve" og gik videre, uden at jeg heller standsede ham; thi det kunde jeg ikke godt købe. Med en Følelse af Afmægtighed overfor Livets Haardhed og Tryk saa jeg over imod Stationsbygningen, som Toget holdt lidt ud fra. Smaa Sneskyer svævede som lette Skikkelser forbi Lygter og Hushjørner og opløste sig. Der var ikke noget at gøre ved det hele. Man kunde lige saa gerne ganske stille se paa det. Et stærkt Lysskær fra Vinduerne faldt ud over Perronen og Banen i Sneen. Det fangede Blikket en lille Smule, holdt Opmærksomheden et Øjeblik tilbage. Folk larmede og stræbte omkring; det fangede ogsaa. Et Øjeblik syntes jeg, at Vinden holdt inde, saa at der blev lunt og stille henne ved Lysene, som derved mere kom til at beherske Stemningen. Overraskende paakom der mig et Glimt af Hyggelighed midt i al denne øvrige Uhygge. Det var, som om jeg vendte mig om og greb efter denne Følelse, og nu forekom pludselig det hele mig vidunderlig skønt. Hvad det var, som var skønt, havde jeg ikke Spor af Tanke om; men der var noget, der kom mig yndigt for. Det var, som jeg

vilde udbryde: „Her er endnu et Korn, der har Værdi, naar man kunde faa fat i det; men det er umuligt.“ — „Det vilde være umuligt,“ tænkte jeg siden, „at afmale et saadant lille Træk“. Jeg forsøger det alligevel her; men jeg indrømmer, at det ligner ikke. Om Læseren skal kunne gætte Meningen efter denne Tegning, vil udelukkende bero paa, om han har været i lignende Stemninger selv. Ellers forstaar han mig ikke. Dog vil Historien altid kunne bruges til at belyse, at Modgang giver Ligeløb, at en frastødende, haabløs Omgivelse bringer En til at give Slip paa Reproduktionen og derved retter En fremad. Omvendt, hvorledes blot det mindste Læ bag en Stationsbygning bringer Folk til at gaa i Kredsgang igen. Det er noget, Folk ligesom med Magt skal holdes fra. Man elsker Reproduktionen simpelt hen paa Grund af dens mageligt erhvervede stærke Virkninger. Kun Modgang reproducerer man ikke. Ubehagelig Mad holder man ikke af at faa to Gange; det kan være nok med den ene. Derfor er det vel sagtens, at Naturen er nødt til at føre saa meget af den Vare. Var det Musik og Blomster altsammen, bleve vi alle siddende i den mest intensive Kredsgang. Nu driver Storm og Snefog os fremad.

58. En anden Gang, en livsfrisk Sommerdag med Sol og Byger, var jeg kommen ud til Søborghus Kro. Skønt denne Kro ligger saa nær Byen, er det ikke enhver Københavner, der kender den, og navnlig kender han ikke Vejen dertil fra Frederiksberg norden om Byen forbi Bellehøj og Utterslev. Den er endnu komplet landlig med Korn og Græs; men det landlige ligger ligesom i Kamp med det byagtige. En rigtig Overgangsvej. Ret som jeg kom til Kroen, blev jeg sulten, og da der paa den anden Side af den saas lange, nøgne, som de syntes næringsløse Vejstrækninger, følte jeg mig draget som af en magnetisk Kraft, gik ind i Haven og fandt et hvidt nyhøvlet Bord imellem nogle temmelig voksne Kyllinger, idet jeg i Forbigaaende bestilte noget Kaffe af en Pige. For et Bysbarn lyder et Hanegal af en halvvoksen Kylling komisk — denne hæse Stemme! Jeg skulde ret til at nyde dette Fænomen, da der pludselig kom en af Dagens vældige Byger, der bragte alt Fjerkræ til at flygte ind i et nærliggende, lukket Lysthus. Lidt efter, da det begyndte at regne igennem Træerne og dryppe paa Bordet, hvor jeg sad, indsaa jeg, at Kyllingerne — erfarne som de vare paa Stedet — havde handlet klogt, rejste mig og gik bagefter, fulgt af en grim, næsten med

Grævlingeben forsynet Hønsehund, der i Forventning om en Bid stadig holdt Øje med mig. Vort Komme i Lysthuset bragte stor Forstyrrelse, idet samtlige Kyllinger troede det nødvendigt at forlade Huset, hvad der, da der kun var een Indgang, maatte ske umiddelbart forbi de indtrædende. Det er altid forekommet mig: at der er noget ved halvvoksne Kyllinger, der minder om unge Piger. Hvilken Spektakkel de kunne gøre! Da Lejligheden var ryddet, satte Hunden og jeg os ned og spiste Frokost. Der var ikke meget at dele, og da Hunden tilsidst indsaa dette, lagde han, formentlig især i Misfornøjelse over at være bleven budt et Sildeskind, sukkende Hovedet lige ned i Gruset imellem Poterne. Stundom saa han ganske idiotisk ud af Øjnene, stundom løftede han, naar en eller anden Lyd hørtes, kløgtigt paa Ørene. I saadanne kloge Øjeblikke forekom han mig at være ringest, saa knyttede hans Interesse sig til en eller anden Gaardskarl, en Hest el. l. Naar han derimod saa rigtig idiotisk ud, var der noget i hans Blik, der udsagde, at han havde hele Universets uendelige Dybde for sig, som han ikke forstod det mindste af; det kunde vi snart blive enige om; thi det gjorde jeg heller ikke. Naar han saa saadan ud, kunde jeg ikke lade være at give ham en Bid; thi jeg følte, at vi vare Kammerater i samme Situation og i Grunden vist ikke saa forskellige, som man tror og siger. Over for hans Klogskab følte jeg kun Ringeagt: Hundeklogskab, Hundeoverlegenhed! Den lignede ganske Menneskenes. I denne Naturomgivelse — under denne store, hvælvede Himmel — syntes intet mig saa modbydeligt som Klogskab.

Klogskab bygger paa Lukkethed og Tilbagevending; men hvor uskøn er en saadan Tilbagevending til sig selv ikke over for den saa at sige uendelig aabne Natur! Se Solstraalerne, hvor de spille og glimre i det vaade Græs og paa Blade! Man føler Milene ud til alle Sider. Og fra denne Uendelighed tør saadanne Skabninger et eneste Øjeblik afgrænse sig og tro, at de indenfor deres egne Dimensioner kunne rumme noget. En Skabning er en Afgrænsning af Naturen; men deri ligger just dens Svaghed, dermed bliver den billedlig talt med det samme stødt ud af Paradiset. Kun ved en fuldstændig Aabenstaaen til alle Sider kunne vi komme tilbage til Naturen igen, faa Del i dens store Dimensioner og store Liv. Nu er det Tørvejr igen: Hanekyllingerne staa og gale ude i den vaade, solbeskinnede Havegang. Nu maa vi ud og bruge Tiden til at aabne os for Naturen.

Det Blik, som Hunden i Søborg satte op, ser man ikke hyppig hos Mennesker; dertil staa de Naturen for fjernt. Kan være, at en og anden i ensomme Timer i sit Hjem sidder og ser saaledes hen for sig; men træder nogen ind ad Døren, retter han sig hurtig, og ingen faar det at se. Dog kan man træffe det ude paa Landet blandt Naturborn; det har altid virket paa mig med en ejendommelig Magt. Jeg husker engang, jeg sad og hørte paa et Foredrag. Taleren stod midt i en levende Udvikling, han var kommen ind paa ved Omtalen af en By i Spanien. Lige overfor sad en af Livslyst struttende ung Knøs med sin gamle Fader, der just den Dag var kommen hen for at se til ham. Der var en mærkelig Modsætning imellem de to. Mens Sønnens hele Blik og Holdning lige indtil Maaden hvorpaa han spærrede sine Ben ud i en stærk Stilling, udtrykte noget af dette at ville gaa paa egen Haand, der altid stemmer til Modvillie, fordi man føler, hvor ynkværdig menneskelig Selvstændighed er, saa hvilede Blikket med Fred ved den gamle. Det var en mager lille Bondemand, paa hvis Pande, der ligesom af Vane perlede af Sved, selv naar han sad ganske stille, Slid og Slæb havde sat dybe Furer. Engang imellem aftørrede han den med sit røde Lommetørklæde. I den duvede Stilling, hvori han sad, saa han ud, som om han aldrig kunde tænke paa at ville være noget selv, som om Livets Alvor havde lært ham, at der var dybere Ting at tænke paa end sig selv. Dette her opfattede han øjensynligt som en Art aandelig Leg; men naar han ligesom langt nede fra saa op imod Taleren, udtrykte hans Blik en ubegrænset Tillid og Forvisning om, at det sagte jo sikkert var til Ungdommens Bedste. Dette om Spanien kunde han jo ikke opkaste sig til Dommer om, men at der hørte stor Dygtighed til at staa der og tale, kunde enhver forstaa. Der kan i et saadant aabent Blik være noget aldeles betagende. Man føler, at denne Mand, der ingen Ting er og slet ingen Ting vil være selv, staar i et langt dybere Forhold til det store Naturliv end alle disse Kloge omkring ham tilsammen. Man kunde have haft Lyst til at klappe ham. Et saadant trykbetynget aabent Blik kan i et eneste Sekund lære En mere Brodersind og Kærlighed til Næsten end de længste Prædikener. Det er Naturen, der prædiker sit Evangelium ud derigennem paa uendelig fuldkommen Maade. Man forstaar i et Nu, hvorledes vi alle ere Parthavere i det samme store Arbejde, og hvorledes denne gamle trofast gør sit meget bedre end vi andre. Der er noget i dette aabne Forhold til noget større — ligegyldig om vedkommende klarer sig, hvad det

er, eller ikke — der uvilkaarlig fænger Beskueren. Han føler, at han staar over for noget, der maa betragtes med det allerstørste Hensyn, jeg kunde fristes til at sige med Ærefrygt, føler, hvor usselt han vilde komme til at staa, hvis han hævdede sit Selv over for slig Aabenhed, og han skynder sig med at lægge Selvet ned for ikke at tage Skade ved at blive den store. Hvor Reproduktion mødes med Ligeløb, maa den altid skyndsomst træde til Side, hvis den ikke vil lide et aandeligt Nederlag.

Tit har jeg følt noget lignende over for Børn. Der lyser ogsaa noget af det samme ud af dem, som vi saa hos denne Gamle, noget af dette underlig broderlige. Saa snart man ser et Glimt deraf hos Næsten, kender man ham og omfavner ham, selv om han er aldrig saa lille og fattig. I Reglen ses kun det personlige, dette Skillerum imellem Sjælene, der stemmer til Ringeagt, hvor det træder frem, som avler Kiv, Strid og Forbandelse til alle Sider.

Spørgsmaal til Øvelse: En Elev vil fotografere hin gamle Bondemand. Har han Lov til det? Jeg mener absolut nej. Han vil ikke kunne gøre det uden at tage Skade selv. Det er Tilbagevending paa et ganske særlig farligt Punkt. Man har Lov til at nikke venligt til saadan en gammel Stridsmand og i Forbigaaende give ham et broderligt Haandtryk, og det endda kun for saa vidt som man er ganske sikker paa at kunne gøre det virkelig aabent og ligeløbende (uden æstetisk Kredsgang af nogen Art, Overlegenhed el. l.). Men saa skal man lade ham gaa og danne sit Led i den store Naturaabenhed, der ikke taaler Tilbagevending over for sig. Da Loths Hustru vendte sig og saa tilbage, blev hun til en Saltstøtte. Jeg vil gaa meget videre: Det er et stort Spørgsmaal, om han kan fotografere en højtidelig og stemningsfuld Naturomgivelse uden at tage Skade derved (jfr. „Om størst Udbytte af Sjælsevner“ Eks. 114).

59. Hvad man kan faa en synderlig Afsmag for i vor Tid, er Ord. En ny Idé fødes intuitivt, altsaa uden Ord. Saasnart den er sat i Ord eller System, er den nyfødende Udvikling afsluttet, og hvis man da ikke passer paa at gaa fremad, men begynder at gaa Kredsgang om, hvad man har fundet, gaar det hele i Forraadnelse. Det er denne Fordærvelse af det indre Nyliv, der saa hyppig knytter sig til Ord, disse Reproduktionens Værktøjer. Jo færre Ord, der kan bruges om en Ting, desto bedre. Jeg havde en gammel Lærer, der oprindelig havde været Smed og aldrig talte meget. Et „Naah“ og

et Nik var det meste, der kom fra ham; men hans Tavshed var af større Betydning for vor aandelige Udvikling end samtlige de Veltalenhedsstrømme, vi fik andensteds. Der er noget, der ikke kan siges, men maa praktiseres ind i Folk (Mødres Indflydelse paa Børn), og dette „noget“ var der i hans Undervisning. Han kunde paa en ejendommelig Maade gaa den lige Vej og faa andre til at følge efter, uden at der blev sagt noget derom. En Gang skulde han lære os om visse Talforhold, der uvilkaarlig tilfredsstille Øjet, naar de ere til Stede i en Bygning eller lignende. „De ved det godt“ sagde han om Arkitekterne; „men de siger det ikke,“ og det var, som om han i Maaden, hvorpaa dette blev sagt, vilde udtrykke en væsentlig Ros. Jeg har senere tit maattet tænke paa disse kantede Ord. I det, som man ved, men ikke siger, ligger vort bedste Liv. Naar man har sagt det, er det ikke langt fra, at man med det samme har ødelagt det. Naar der ikke er et inderste Liv i et Menneske, som man ikke taler om, duer han egentlig ikke. Det er det, der skal bære ham, og hvor underligt det lyder, er det til syvende og sidst det, han virker mest med; thi det kan ses paa ham; det skinner ud igennem ham, gennem hans Handlinger, hans Blik, hans hele Væsen; ja, har han en Dag vundet talrige Venner ved et Foredrag, kan det godt være, at det ikke nær saa meget er ved det, han har sagt, som ved det, han ikke har sagt. En af vore fineste Tænkere har ytret, at han kunde have stort Udbytte af at tale med en gammel Husmand. Jeg tænker, han stod og opdagede noget i den gamle, som denne vidste, men ikke sagde, en og anden gammel Sandhed, som Menneskeheden er født med, men har glemt, eller maaske har talt saa længe om, til den er bleven ødelagt. For dem, der have en tilstrækkelig fin Opfattelse, skal Træer og Stene være de allerfineste Lærere, man kan udvælge sig:

Vi sprang ned til Fjorden, vi stirrede mod
Den askegraa Bauta, hvor gammel den stod;
Den stod der end ældre, sa'e ingen Ting:
Men stensatte Hauger laa rundt i Ring.

(Bjørnson.)

Stundom, naar man havde været ude om Aftenen og talt ivrig op med de andre om, Gud ved hvad, kunde Træerne paa Hjemvejen se ganske stille paa En. De sagde ingenting; men man skammede

sig som en Hund. Det var Reproduktionsselvet, der luskede af for Ligeløbsselvet.

Jeg husker saa klart, da Løvet faldt i Fjor. En Frostvejrsnat tog det sidste. Om Morgenen, vi kom ud, laa det der altsammen. En vemodig Stemning kommer over En ved at se disse Masser af grønne Blade ligge, det sidste, det sidste. Hvor ser det dejligt ud, som det ligger i Overflod paa Jorden. Men nu gaar det fra En. Det var, som om Begivenhederne kom En for hurtigt, som man endnu ikke rigtig havde faaet set paa disse Blade i Aar. Man burde have passet Tiden; nu er det for sent. Nu staa de nøgne Grene og rage op i Luften. En sær Fred er der kommen over dem. Der er intet mere. Saa længe der var et eneste Blad tilbage i Træet, var der Uro i Sindet; man tænkte endnu paa Aarstiden, gik og saa efter, hvad der var tilbage. Nu er der ligesom intet at tænke paa. Naar Aftenen kom med Lygteskin, kunde der være noget sælsom roligt ved at gaa og se paa alle disse mørke, nøgne Grene i den endnu milde Luft. Man kunde gaa og aabne sig for Intetheden i en egen Hvile. Det var, som om der laa en Slags Rigdom i dette, at der intet fandtes, som om de tomme Grene lærte En derom. En egen ren Undervisning, ganske anderledes rig end den, man faar af Mennesker. En Mand gik forbi og vendte sig om: „Er det ikke D. F.?" udbrød han. „Kender de mig ikke? Jeg er Hansen, deres gamle Elev". Vi stode og talte lidt. Jeg fulgte ham op ad Alleen. Han fortalte, at han havde været sindssyg, siden vi saas sidst. Nu var han kommen sig igen og havde faaet lidt Arbejde med nogle Blade. Han haabede nok, han skulde klare sig, naar han blot maatte beholde Helbredet. Jeg fulgte ham hen til en Sporvogn i Runddelen; gik saa tilbage. Hm, ja saa! En stor, klar Stjerne lyste imellem de nøgne Grene. Mennesker kunde nok yde Bidrag til Undervisning af ovennævnte Art; men de gøre det finest, naar de tale om eet og uden at vide det vidne om noget andet, som de ikke sige et Ord om.

60. Mærkelig er den aabnende Indflydelse, det nye har paa Sindet. Det kan være det tarveligste ny f. Eks. en taabelig Mode bestaaende i, at man hænger en Tournure paa Bagen, saa gribes den med Begærlighed, saa længe den er ny, det kan være de skrækkeligste Lærdomme eller Kunstretninger — blot de ere nye, er der straks en Mængde med. Denne Sans for det nye maa ingenlunde forkastes; den bunder vistnok i hvert Fald i mange Tilfælde i en vis

Sans for Ligeløb. Vammelhed ved gammel Kredsgang. Det nye maa jo ifølge Sagens Natur altid medføre Ligeløb. Hvor ældre Baner mangle, kan der ikke være Tale om Genbrug af dem, altsaa heller ikke om Kredsgang. Det nye maa altid rette En frem efter og derved forfriske Sindet. Men selvfølgelig ligger der ingen Værdi i Nyheden, hvis ikke Ligeløbet er af den Beskaffenhed, at det kan holde sig, hvis man styrer ind i den første den bedste Bane, der efter kort Tids Forløb viser sig at være en *cul de sac*. Betingelsen for, at et lige Løb skal kunne holde sig, er, at der virkelig er Vej fremad, at Banen er naturstemmende, tilrettelagt af Naturens Haand. Er den ikke det, vil man være i Kredsgang, og det hele være gammelt, inden imorgen. Man kan begynde med det smukkeste lige Tilløb, saa gaar det En hurtig som det tynde Søm, der krogede sig ved at gaa i Væggen (Pag. 270). Man taler om at bryde nye Baner; men har Naturen ikke brudt dem i Forvejen, kommer Folk ingen Vegne. Den Fortjeneste, et Menneske kan indlægge sig paa den Maade, er saare ringe og indskrænker sig egentlig til, at han lader være med at gaa paa egen Haand, nøjes med at følge de simple Baner, Naturen lægger lige for ham. De ere de eneste, der kunne holde sig ny. En naturstemmende Bane kan holde sig ny, saa længe det skal være; de Unges Kærlighed til det andet Køn er trods alt, hvad der i Aartusinder er sunget og skrevet derom, endnu den Dag i Dag „immer neu“.

61. En ung Ingeniør har meddelt mig, at han under Arbejdet med Tegninger og Projekter kunde have en Følelse af „Ly“, der stod i afgjort Modsætning til den Stemning, han havde paa Forretninger i Marken.

Det er meget rigtigt. Det er i Grunden ikke andet end det samme. Turgénjew fortæller os i Jægerhistorien (Eks. 19), den gamle Forskel imellem Lukkethed og Aabenhed. Arbejde ved et Projekt har nærmest Plads i den lukkede Type. Det lyder underligt, at Arbejde kan være andet end udførende; men det gaar med Arbejde, som det gaar med ethvert paa Livstrøm beroende Fænomen, det har to modsatte Former, en aaben og en lukket — Strømmen kan enten gaa lige eller i Kreds — Arbejde og Arbejde er to Ting. Der gives Arbejde, hvormed der ikke er forbunden nogen nævneværdig Udførsel. Arbejde, hvorved den samme Lire bestandig drejes, og hvorved man langt mere trættes af Mangelen paa Udfør-

sel (Trang til Adspredelse) end ved Afgivelsen af levende Kraft. Man tør vel endog sige, at den allerstørste Del af det daglige Livs Arbejde hører til dette Kredsarbejde. Ved virkelig Udførselsarbejde mærker man ligesom en Ild indvendig. Naar Arbejdet en Dag gaar rigtig rask fra Haanden, naar det ligesom griber fat af sig selv, avler en egen fængende Stemning, saa har man denne Slags for sig. Saa er der Udførsel, saa kan man blive træt af virkelig Afgivelse af levende Kraft. Men ved hvormeget af det, vi til daglig kalde Arbejde, gaar det saa varmt til? Det meste udføres ret lunkent af det daglige løbende Oplag af levende Kraft, af den som Betingelse for Liv bestandigt løbende Kredsstrøm, hint Svinghjul (Personen, Pag. 265), der regulerer Gangen af det daglige Maskineri ved at optage det løbende Indfang fra Omgivelserne og til passende Tid igen afgive den til det løbende Forbrug. Men andre Ord: Det er Reproduktionsvirkning, Arbejde med levende Kraft, der har været rundt engang før. Personlighedsarbejde, Personlighedstænkning, Personlighedstale.

Ved virkeligt Udførselsarbejde er der ingen Personlighed. Alt gaar med, Reserven maa i Ilden. Man kan indvende: Hvorledes kan det da være, at der ved sligt „varmt" Arbejde kan være saa god Regulering, som der faktisk er? Der er jo netop en Fart i Arbejdet, som man ellers ikke kender. Ja det hænger sammen med Tilstedekomsten af en ny regulerende Faktor, Legemet. Det tærede man ikke paa ved hint Kredsarbejde. Vævene ere Forraadskamre, som der til daglig ikke tages videre til, saa længe Regulatoren kan besørge Udgiften. Men naar Svinghjulets Indhold af levende Kraft er fortæret, maa Vævene rykke frem. Man kan tydelig mærke, naar der gøres Angreb paa dem; det er, som om der blev sat Ild paa dem. I Virkeligheden foregaar der en Proces, der minder om en Antændelse. Man kan ikke saadan uden videre gaa hen og tage levende Kraft af Vævene; der skal noget fængende til, en Idé, noget, der rigtig griber En, en Selvovervindelse el. l. Med Aarene bliver det vanskeligere at finde sligt Fængstof. Man bliver tungere, tykkere og vanskeligere at sætte Ild i. Dog er der enkelte, der kunne bevare en egen Evne til at faa Gang paa disse Forraad. Der er Mennesker, hvis bedste Eje er denne Ild, som paa Grund af den kunne føle sig opfyldte med en forunderlig Glæde ved blot det at leve — fjernt fra saa vel Regulatorerne omkring dem som Begivenhederne i Verden overhovedet. Det er Folk, der forstaa at leve, som leve det Liv, Naturen oprindelig har bestemt for Mennesker. Det er en

stor Fejl, at man ikke passer sin Ild bedre, end man gør. Det er en af den dannede Klasses allerstørste økonomiske Forsyndelser (et Hovedpunkt i Økonomilæren). Tag Din Stok, Læser, og gaa Dig en lang Tur ud i Landet, til Du rigtig faar sat Ild paa Vævene, og læg Mærke til, hvor Du kommer til at føle Dig som et andet Menneske! Du svarer mig, at Du har ikke Tid. Ja, der have vi det. Det har jeg heller ikke. Derpaa strander alting. Men økonomisk Synd er det, og vistnok har man intet ret Begreb om, hvilke aandelige Tab der lides, Individ for Individ hele Verden igennem paa denne Maade. Folk lever kun halvt. Man har ikke Tid til at leve.

62. At det sædvanlige daglige Arbejde er af lukket Natur, kommer paa en pudsig Maade frem i følgende lille Eksempel. Naar jeg Vintermorgener stod tidlig op, mens de andre sov, kunde der som Rest af Nattens Hvile være en behagelig Stemning af Aabenhed, mens jeg klædte mig paa. Det er en Aabenhed, der er som en Mimose saa følsom: ved den allermindste Berøring bliver den sarte Plante beskadiget og lukker sig. Natlampens hvirrende Flamme er behagelig at se paa; man tænker intet derved. Alt som Ildtungen snart hopper lidt op og ned, snart bevæger sig til den ene eller den anden Side, føler man, at der er intet, som kalder. En lang Skygge, som Randen af Glasset kaster paa Væggen, og som stadig er i Bevægelse, skader heller ikke den aandelige Hvile. Mærkelig nok, at Tankevirksomhed ikke generer f. Eks. Tanken om, at den omtalte Skygge maa have Hyperbelform som Skæringen imellem en retstaaende cirkulær Kegle og et lodret Plan. Dejligt er det, at man ikke behøver at haste. Alt som man langsomt drejer de sæbede Hænder omkring hinanden, staar man, som man sov. Men man sover langtfra; man hviler. Egentlig et lykkeligt Øjeblik med en sjælden Fred i Stemningen. Man er kun ikke oplagt til at tale derom eller tænke derpaa. Saa træffer det sig, at Blikket falder paa en lille Æske med Lampevæger, der staar ved Siden af Natlampen med fransk Udskrift: „Veilleuses 1. Qualité“. Snese Gange har jeg, mens jeg stod og vaskede mig, læst paa den Æske uden at tænke videre derved. Idag ved jeg ikke, hvorfor der ved Synet af disse Bogstaver gennemfor mig et ubehageligt Stik, saa jeg øjeblikkelig saa bort derfra. Mimosen kunde ikke taale det. Hvorfor mon? Ja, det maa jo altsaa have forstyrret Aabenheden. Om det nu var, fordi det var Fransk, at man derved mindedes om et Koketteri med det uden-

landske, der har stærke Stænk af Reproduktion i sig, eller det var, at det overhovedet var ubehagelig at læse. Det kom mig for, at der i al Opfattelse laa en Lukning. Man kan ikke henvende sig paa en Ting uden ligesom at lukke sig over den. Henvendelsen bestaar jo netop i, at man kommer tilbage til Tingen igen, altsaa i Andengangssynet. Dertil kommer, at ethvert Arbejde, selv det mindste, kræver en vis Anspænding; men al Anspænding er umulig uden Tillukning. Man kan ikke samle Spænding i en aaben Beholder. Under almindelige Forhold føler man det ikke, fordi man jo altid har en Del Spænding oppe — nok til at læse paa et Æskelaag; men her i denne Sovestemning, hvor alle Sluser og Døre stode aabne, var der saa at sige slet ikke nogen Spænding. Her kunde man ikke engang læse, uden at man maatte „samle sig“ først. Jeg formoder, at det nærmest var det, der var saa ubehageligt.

63. Jeg har hørt Folk sige, at de ved at se paa det Liv, der rørte sig rundt om i vore Dage, kunde blive grebne af en ejendommelig Kvalme, at vor Tid var en Periode, i hvilken alle gode Borgere maatte trække sig tilbage og holde sig hjemme. Hvorledes det end maatte forholde sig hermed, saa er det sikkert, at der er meget lidt Ligeløb i Tiden. Naar man har lagt en moderne Forfatter fra sig og i Tilgift fulgt en eller anden Strid i Avisen, har været paa Kafeen og hørt, hvorledes unge Levemænd kunne kalde paa en Opvarter, eller i en Forsamling har haft Lejlighed til at beundre, hvorledes vore fremragende Mænd paa Aandens Omraade kunne tale formfuldendt med bred og klangfuld Stemme i Følelsen af deres Intelligens og Betydning, naar man har gaaet en Tur ned ad „Strøget“, har været til Protestmøde eller til Middag hos Konsulens paa Landstedet, kort sagt, naar man har faaet et Pust af den Duft, der staar over Samfundet, kan man gribes af en Følelse, som om noget snørede sig sammen i Mellemgulvet. Dejligt er det da at staa og se paa en lille rask Vandstrøm ude i Bakkerne, naar den skyller ned ad en stejl Skraaning. Hvilken Friskhed og Fart! Alene Lyden er saa fornyende. Det er, som om Sjælen aabnede sig imod den og løb med. Der er ikke Plads til Kredsgang over for sligt Ligeløb. Hvor ejendommelig fremmed synes man ikke, vor Tid staar over for Naturen og dens hele Tankegang! Og saa besynderligt netop paa et Tidspunkt, da man er utilfreds med dens Modsætning. Hvad Grund have hine gode Borgere til at trække sig ind i deres Skal og sørge over Tidens aande-

lige Ruin. De kunne jo bare gaa herud. Her er ingen Ruin. Det er, som man ikke syntes, at her var aandeligt Liv at hente, som om det var en gammeldags Betragtning. Naturen hører til hint gamle, der altid bliver nyt (Eks. 60). Det aandelige Liv kan udvikle sig saa ildelugtende det vil, saa er den lige frisk med den samme rene Luft, det samme dejlige Lys som altid. Du Misfornøjede, som tror at kunne vælte Skylden for Din egen Sygelighed over paa Samfundet med den Paastand, at det ikke er Mennesker, der leve nutildags, betragt det hele som en ubehagelig Drøm og kom herud, saa skal Du se noget, der endnu lever virkelig, paa gammel Vis. Og det er tilmed det, hvormed Du alene har at gøre.

Dog er der stor Forskel imellem Landboere og Bymennesker paa dette Punkt. Landboerne ere kendeligt paavirkede af at være saa nær ved Naturen, der hver Dag taler til dem om Ligeløb. Og saa have de Dyrene. Det er sikkert rigtigt, at det i hvert Fald i vore Dage er sundere at omgaas Dyr end Mennesker. Dyrene lære os Ligeløb, Mennesker Kredsning. Navnlig vil en stor By altid udvikle Kredsning. Det Liv, der rører sig der, er rigtig noget, der kan kredses om, en Hilsen af Vekselmægler T., et Pust af en fin Parfume i Forbigaaende, det sidste nye chic etc. etc. — ja egentlig er det ikke saa meget hver Enkelthed for sig, der optager En, som Samfundslivet i det hele. Det kan aldeles binde Bymenneskers Tankegang. Det kan en god Kjøbenhavner holde ud med at kredse om gennem en hel Levetid i fuldstændig March paa Stedet. — Naar man staar ovre paa Heden og ser ud over Landet uden anden Underholdning end et brægende Faar i Nærheden eller en Brokfugl, saa er der ikke noget at kredse om. Det viser altsammen udad.

64. Men nu H i s t o r i e da, der tilsyneladende staar saa langt fra Naturen. Er den lutter Tilbagevending og Kredsgang? Nej, paa ingen Maade! Naar Historien udøver den mægtige Indflydelse, som den har paa vort Sind, naar den mere end mangen anden Viden formaar at rive En med sig, saa er det netop, fordi den kan sætte En i Ligeløb. Alt, hvad der tager det personlige Selv med sig, giver *eo ipso* Ligeløb (Eks. 16). Vi saa ved Naturen, at fordi en Vej er gammel og ofte brugt, behøver den ikke at føre i Kredsgang. I Historien træffe vi atter noget af det gamle, der altid kan blive nyt (Eks. 60). Det gaar med Historie, som det gaar med at leve i gamle Minder. Det er man ogsaa straks tilbøjelig til at erklære for Tilbage-

vending og Kredsgang; men det behøver ikke at være Tilfældet. Naar Talen er om Baner, der have en saadan gennemgaaende Betydning i et Menneske, at Bevægelsen deri er „født“, hver Gang, den kommer frem, saa have vi et Ligeløb, hvad enten Banen er gammel eller ny. Paa lignende Maade gaar det med saa mange af vore ofte gentagne Følelser, f. Eks. Forældres Kærlighedsfølelse over for deres Børn. Selv om den gentages tusinde Gange, er den „født“ hver Gang paany. Folk, der ikke selv have Børn, dømme tit uretfærdigt derom. For dem faa slige Bevægelsesfænomener let et Skær af Reproduktion, grundet paa, at de ikke have gennemgaaende Baner paa dette Punkt. Det vilde blive Reproduktion hos dem.

At der ved Siden heraf altid bliver megen Tilbagevending og Kredsning i den historiske Syslen, kan paa den anden Side heller ikke benægtes; men den er af en egen værdifuld Art. Det vilde føre ind paa Artsbegrebet (Vurderingslæren), at omtale det her, det kunne vi ikke; dog skader det ikke at holde en Sidevej aaben paa dette Punkt, at henlede Læserens Opmærksomhed paa de yderst forskellige Arter (Kvaliteter), hvori baade Ligeløb og Kredsning kunne optræde. Man har Ligeløb lige fra de allerringeste dyriske Drifter til de højeste Livsytringer. Sjælen formaar at frembringe. og paa ganske lignende Maade gaar det Kredsning. Saaledes som vi ældre mest kende Kredsning — under Slid og Slæb og Interesser for Penge og Vinding — er den intensiv og haard. Smaa, tæt sammenrullede, benhaarde Nødder (Nøgler), ingen kan knække, Personligheder, som ingen hverken løber med eller drejer. Men Kredse kunne være af større og finere Art. Naar man en Dag uventet støder paa et smukt Indtryk — lad det være et Musikstykke eller lignende — og man ikke er bleven altfor gammel og tør, kan man ligefrem mærke dem vokse, mærke, hvorledes de svinge videre og videre ud. Hvem kender ikke det Fænomen fra Ungdommens Dage? Det er en af de vidunderligste Fornemmelser, der kan komme i et Menneske. Folk kunne sidde stille og stirre hen for sig ved at tænke derpaa. Det er, som om Centrifugalkraften blev større som Følge af den større Hastighed, og derved Udsvinget større, som om noget løftede sig, som om Brystkassen fyldte mere, og der kom mere Luft ind. Saa have vi disse store, vide Kredse, som jeg beskrev ved Kalø (Eks. 35). Jeg tænker mig altid en halvoprullet Uhrfjeder, der i Spiralform staar og svinger, snart videre ud, snart i mindre Vendinger. Saaledes er Kredsningen hos de Unge. I den Form er den baade nydelig og

berettiget i hvert Fald hos dem. De skulle leve og dertil udfolde en vis Kraft; men Kraft kan kun faas ved Kredsning. De maa nødvendig kredse; ellers vilde de aldrig kunne have levende Kraft paa Lager til at sætte ind paa et Spørgsmaal. Men Kredsene ere saaledes levende, at de ethvert Øjeblik kunne opløse sig, snart i en Latter, snart i en fin Tankevending. Saadan skal det være. Paa den Maade lides der intet økonomisk Tab ved Kredsningen. Kredsene ere kun midlertidige Hvileophold for den levende Kraft, hvorfra den før eller senere bryder ud igen, mens man i Mellemtiden har haft stor Nytte af den til Reguleringen. Det er først, naar Opholdene blive permanente, naar Kredsene begynde at forbene sig til haarde Nøgler, at den levende Kraft er tabt for Livsudviklingen.

Men hvor nydelig Kredsning kan tage sig ud, og hvor meget man maa skatte den i slige Former, saa maa den ikke forveksles med Ligeløb. Kredsning giver aldrig Udførsel. Før Kredsene fuldstændig aabne sig og kaste sig ud i Uendeligheden, før kommer den levende Kraft ikke bort fra Individet. Dertil skal der Ligeløb; kun den rette Linie gaar i det uendelige, det naar Cirklen ikke, selv om den bliver nok saa stor.

65. Det vil forstaas, at en Botanisering bliver baade utilfredsstillende og vanskelig, naar man saaledes som her kun maa se paa en bestemt Slags Planter. Og egentlig er den misvisende for Læseren; thi i den fri Natur ser det ikke saaledes ud; der træffes alt i broget Uorden, Bevægelsesfænomener, Artsspørgsmaal, Økonomi, Erfaringer, individuelle Betragtninger og Meninger imellem hinanden. Maaske det til Slutning kan være tilladt at gaa lidt uden for Snoren og anføre et Par slige brogede Eksempler, dels for at have saadanne repræsenterede i Samlingen, dels fordi de muligen kunde anspore en eller anden yngre Læser til at gaa videre paa egen Haand i Retninger, vi her maa forbigaa. Af Hensyn til Omfanget maa det gøres rent aforistisk.

Der er faa Ting, der give Anledning til saa brogede Betragtninger som almindelige Begreber, Begreber som Sandhed, Alvor og Selvstændighed. Man har netop Lov til at kalde dem almindelige, fordi de omfatte saa meget.

Sandhed har ligesom ethvert paa Livsstrøm beroende Fænomen to Former, en aaben og en lukket, man kunde fristes til at

sige en feminin (fødende) Form og en maskulin. Strømmen kan gaa lige eller i Kreds.

Naar man almindelig taler om Sandhed, mener man i de allerfleste Tilfælde den aabne Form. Det er f. Eks. i den Betydning, Ordet bruges, naar det i Livsøkonomien hedder, at man skal leve i Sandhed. Sandhed og Aabenhed komme derved nær ud paa et. Hvad man føler som Sandhed, kan ingen undlade at aabne sig imod og omvendt er det, et Menneske med hele sit Sind kan aabne sig imod — selv om vedkommende er Ildlænder, og hans Forestillinger ere iklædte de taabeligste Former — altid i Forbund med en vis Sandhed. Man maa sige „en vis"; thi ved nærmere Eftersyn viser det sig, at der er mange Arter af aaben Sandhed. Naar en ung Pige danser med sand Lyst, er det selvfølgelig Sandhed; men det er en anden Art Sandhedsfølelse end den, hvormed en Haandværker staar over for et Arbejde, der optager ham fuldt ud, og den er atter artsforskellig fra den Hjertesandhed, et Menneske kan føle i sit Hjem i sin Familie. Ja, der er endnu flere Arter. I disse tre Eksempler støtter Sandhedsfølelsen sig paa konkrete Fang, hvad der ifølge det foregaaende (Pag. 246) giver subjektiv Udførsel (konkret eller subjektiv Sandhed); men der er en Sandhed, der knytter sig til Intetfanget, og hvorved den levende Kraft gaar bort til objektiv Udførsel (Livssandhed, objektiv Sandhed). Man kan t. Eks. anføre den religiøse Sandhedsfølelse. — De nævnte Arter ses let at være af meget forskellig Værdi. Hvad det i første Linie gælder om for et Menneske, er at finde den aabne Sandhed i alle Arter: Aabenhed i sand Glæde, Aabenhed og Sandhed ved Arbejdet, Aabenhed i Hjemmet og Aabenhed over for det ubekendte. I saa Henseende ere vi langt tilbage. Derimod ere vi vidt fremme med Hensyn til en hel anden Sandhed, der passende kunde kaldes Fornuftsandheden eller den nøgne Sandhed. Den er af lukket Natur. Naar et „fornuftigt" Menneske vender sig bort fra Dans og Leg som fra Daarskab, saa lukker han sig for noget. Og naar han forkaster Religionen med den Motivering, at Naturvidenskaben lærer ham Umuligheden af Mirakler, og at han vil leve i Sandhed, saa er denne Sandhedsform atter af lukket Natur. Men ogsaa ved den lukkede Sandhed støde vi paa Artsforskel. De to nævnte Eksempler ere artsforskellige. I det sidstnævnte Tilfælde er Sandheden af en højere, abstrakt Art (Livssandhed) end den, hvormed Manden vendte sig fra Dansen (konkret Sandhed).

Man har altsaa Sandhed i to modsatte Betydninger eller Former,

saa indbyrdes forskellige, at hvad det ene Menneske kalder Livssandhed, kan det andet kalde for Livsløgn, og under hver af disse to Hovedformer have vi igen en hel Del indbyrdes meget forskellige Arter, der maa vurderes paa forskellig Maade. Det synes indviklet.

Det er den lukkede Gruppe, der i vore Dage aldeles har indtørret Folk. Har man paa den aabne Sandheds Omraade muligen nu og da været for lidet hensynstagende til den aandelige Udvikling, som man ikke ustraffet kan slaa en Streg over, saa ere Følgerne til Ulykke for Samfundet heller ikke udeblevne. Man er kommet ned paa et Minimum. Nutildags kunne Folk neppe engang mere more sig i Sandhed. Det er ikke nogen Overdrivelse, at der i vor Tid lever Mennesker, der ikke have set aaben Sandhed siden deres Barndom — som Børn have vi alle set den. Deres Tid — den eneste de have — gaar hen, uden at de egentlig nogensinde have aabnet sig for noget. Det er ufatteligt, hvilken Nøjsomhed der eksisterer i saa Henseende. Man betragter denne Fattigdom som noget, der nu engang skal være. Der gives Mennesker, der overhovedet betragte det som usandt at aabne sig. De leve i en jævn lunket Lukkethed, saa længe det kan gaa, og naar det ikke kan gaa længere, gøre de op med en eller anden aandelig Fallit, ved hvilken de komme til den for dem overraskende Erfaring, at man ikke kan leve paa „Sandhed". Det er ikke saa sært; thi deres Sandhed er den lukkede. Og man kan ikke leve paa Lukkethed.

Alvor kan være ensbetydende med Sandhed, men kan ogsaa helt udelukke Sandhed. Der gives en Alvor, man kan blive saa forunderlig ked af; det er den, der almindelig præger sig paa Ansigterne af Gæster i et Restaurationslokale. Naar man i et Provinshotel ser en Hotelgæst sidde ved Vinduet med Avis, Sodavand, Cognak og Cigar, hørende paa den uden for paa Torvet opstillede Regimentsmusiks Præstationer, kan der i hans overlegne, alvorsfulde Mine ordentlig være noget aandeligt nedtrykkende. Er det et Menneske? Denne Alvor er af afgjort lukket Art. Der synes ikke at være Tale om at aabne sig for noget. Men der er andre Arter af Alvor. Der er f. Eks. den, man har ved sit Arbejde under det daglige Slid og Slæb. Den er i Reglen ogsaa lukket, hvis det ikke er noget, der særlig optager En; men den er artsforskellig fra den foregaaende og ikke saa lidt mere respektabel. Ogsaa den kan man for Resten blive ked af. Tit kan det falde en ind: „Hvad er det dog for noget, man gaar her og slider Tiden hen med for ramme Alvor, sidder og

bilder sig ind at interessere sig for i Møder og ved Forhandlinger, fylder den korte Tid med, Gud har givet En! Skulde det ikke være ganske anderledes Opgaver man havde for den eneste Gang, man lever. Det er ikke Alvor for en alvorlig Mand at gaa rundt i slig Trædemølle." Her spiller Ordet Alvor igen; hvad vil det sige andet, end at der her er Tale om flere Slags Alvor? Saa tænker man igen: „Hvor kan det være ligegyldigt, hvad Borgergerning man tager sig til overfor den eneste Opgave af alvorlig Interesse, der ligger for enhver, den Opgave, der bringer en til at forstaa, at Personen er intet, over for hvad det drejer sig om, den Opgave, som maa bringe ethvert tænkende Menneske til at se bort fra alt andet, ikke fordi den er ængstende — den er tvertimod saa forunderlig lys og forhaabningsfuld — men fordi den er saa vigtig og mærkelig!" Her spøger Begrebet Alvor paany. Nu er det imidlertid tydelig, at der tales om en aaben Form. I det at optages af noget „for Alvor" er der Aabenhed. Det er „strakt" Virksomhed. Det er en Alvor, man ikke kan „blive ked af", om end man let glemmer den, fordi man ikke kan holde sig paa en slig abstrakt Højde. Men der er endnu mange flere Slags: En kan blive stemt for fuldstændig ramme Alvor ved den raslende Lyd af en Silkekjole med Duft af fin Parfume — det er ogsaa en aaben Form, men af en ringere Art — en anden ved Talen om de sjællandske samvirkende Landboforeninger — der har nu han sin Alvor — en tredje kan fuldstændig vindes ved et venligt Ord, som han nu engang anser for den eneste Værdi. Verden „for Alvor" har at byde. Det er lutter forskellige Slags. Stundom kan Folks Alvor stemme En til Ringeagt, som naar man mærker, at det virkelig har alvorlig Betydning for en Mand at opnaa en eller anden Titel eller Ære, til andre Tider til den dybeste Ærbødighed, som naar man ser en gammel fattig Mand, tynget af Livet, staa og se ubestemt ud for sig med et Udtryk, som om han ikke ansaa det for Alvor at hæfte ved noget.

At der ved dette er Tale om meget forskellig Værdi, er indlysende. Ejendommeligt er det med Hensyn hertil at iagttage en hos mange Mennesker forekommende Undseelsesfølelse ved, at andre skulle se, hvad der kan stemme dem til aaben Alvor, hvorledes Folk med Omhu kunne dække over dette ømme Punkt, nogle ved at lade, som om intet kunde stemme dem til Alvor, andre ved Anlæggelsen af hin Restaurationsalvor, der saa rart dækker over, hvor Folk have deres sande Liv, ved kun at vise Død udad imod Beskueren. Det

er øjensynligt, at man har en instinktmæssig Følelse af, at de forskellige Slags Alvor kunne betegne forskellig indre Værdi, og at man kan blotte sig ved at vise, til hvilken Slags man hører. Det kan man ogsaa. Man kan blotte sig til Skindet. Men Selvet burde aldrig være anderledes, end at man kunde vise det frem for enhver. Det kan den gamle Mand oven for gøre med Ære.

Selvstændighed er et Begreb, som der køres besynderlig rundt med, og navnlig er den Maade, paa hvilken man ved dette Begreb kan blande Aabenhed og Lukkethed sammen, næsten interessant. I Reglen anses Selvstændighed for en Dyd, og selv om man, naar Dyden gaar højt hos Næsten, undertiden nok kan blive lidt betænkelig og komme Skriftens Ord i Hu om Selvfornægtelse og Ydmyghed, saa finder man sig dog sjælden foranlediget til at foretage nogen egentlig Adskillelse imellem forskellige Slags Selvstændighed, og navnlig kunde det ikke falde En ind andet end at prise enhver Form, naar det gælder En selv. Selvstændighed, synes man, er det, der giver En Personlighed. Naar man kan fortælle Folk, hvad „jeg" altid siger, hvad der nu er „mit" Princip etc., har man Følelsen af at være en selvstændig Personlighed. Et Menneske, siger man, skal ikke lade sig trække rundt af andre, men skal forstaa selv at danne sig en Mening: „Hellere lade sig flaa end krybe i andres Skind, om det saa var den romerske Kejsers."

Den Begrebsforvirring, som hersker paa dette Punkt, skyldes paa let forstaaelig Maade igen Mangelen paa Skel imellem en aaben og lukket Form, hvortil kommer det Uheld, at Ordet Personlighed, som man paa ovennævnte Maade altid blander med Selvstændighed, ikke er skarpt defineret i Sproget. Snart taler man om Personlighed i en videre Forstand, hvorved den paa lignende Maade som alle de i det foregaaende omtalte „almindelige" Begreber kommer til at omfatte to Former, en aaben og en lukket (indre og ydre Personlighed), snart i en snævrere Forstand, i Betydning af den lukkede Form alene (saaledes er Ordet forstaaet her i Bogen, fordi det antoges at være mest i Overensstemmelse med Sprogbrug). Slig Usikkerhed i Sproget begunstiger selvfølgelig Sammenblandingen. Hvis nogen angriber Personligheden i snævrere Forstand, kan man være sikker paa, at Forsvarerne deraf kommer frem med Egenskaber, der tilhøre Personligheden i videre Forstand (Naturselvet) o. s. fr.

Hvad vel alle snart kunne blive enige om, er dette, at man ikke skal have andre Mennesker til at vise sig Vej til Naturselvet. Med

det skal man være i selvstændig „Forstaaelse“ uden Mellemmænd. saa at man baade handler og tænker efter, hvad det lærer En, trods alt, hvad der rundt om kan siges. Man skal have sit eget Øre til Naturen. Men dette at staa aaben for Naturselvet er saa langt fra at stille sit personlige Selv frem, at det tvertimod er at stille det tilbage. Ens eget Selv er i Virkeligheden ogsaa en af de Personer, man ikke skal lade sig trække rundt af. Det er meget rigtigt, at man ikke skal krybe ind i andres Skind; men der hører en ejendommelig Kortsynethed til ikke at forstaa, at man heller ikke skal krybe ind i sit eget. Hvorfor i al Verden skulde det være bedre end de andres? Det er i Reglen meget værre, fordi den Kredsning, der ikke engang har været uden for Vesten, aldrig har haft Lejlighed til at blive tæmmet det mindste.

Der kan være noget mistrøstende ved slig aandelig Uorden. Og navnlig bliver den pinlig, naar man kommer ind paa Opdragelsens Omraade, naar man hører de faa, der finde det Umagen værd at vejlede Ungdommen i slige Retninger, anbefale den Selvstændighed uden at tænke paa, hvilke modsatte Ting der kan komme ind under dette Begreb, og hvilke Giftstoffer der kan indpodes i Ungdommen ved Konfusion paa dette Omraade. Kan man ikke paa det allernøjagtigste udrede disse Forhold, saa er Ordet Selvstændighed et saa farligt Ord, at man burde gaa uden om det i en stor Bue. Det burde man for en Sikkerheds Skyld allerhelst altid gøre, saa meget mere som Selvstændighed i den gode Betydning er en Ting, der kommer af sig selv, naar den kommer, og som det i en sjelden Grad er overflødigt at tale om. Lærer man den Unge at aabne sig for Naturselvet, saa behøver man ikke at frygte for, at han eller hun „skal krybe i andres Skind“; thi saa falder Talen om andre Mennesker og deres Meninger bort af sig selv. Man har ingen Brug for dem, og det kan fornuftigvis ikke falde nogen ind at „krybe i deres Skind“, al den Stund man slet ikke har Brug for „Skind“. Det eneste, der naas ved at tale til de Unge om Selvstændighed, er Fare for en Misforstaaelse af den alleruheldigste Art. Nej, lær dem Ligeløb og Aabenhed, saa falder Resten af sig selv. Saa træder det personlige Selv tilbage af sig selv, mens Naturselvet vokser i dem, som det skal. Saa kommer Sandheden af sig selv til os, ellers bliver det os, der gør Forsøg paa at komme med Sandheden, et Forsøg, der aldrig krones med Held — det, man kommer med, bliver ikke ren Sandhed.

Men den første Betingelse for, at Eleven skal komme til at gaa

lige, er selvfølgelig, at den voksne selv faar Rede paa disse Forhold. I saa Henseende er det lidet trøstende at se paa den aandelige Maskerade, der stilles an i Samfundet. Ingen viser Naturselvet frem; alle have en tyk Ham af Pesonlighed over. Hvor er det egentlig modbydeligt! Her ser man vore første Mænd gaa omkring, den ene med værre Ham end den anden, saa at selv deres egne Venner og Tilhængere maa trække paa Skulderen og smile med Udbrudet: „Det ligner ham". Er der ikke ligefrem noget naturforhaanende deri, at se et Menneske saaledes gaa omkring dybt indhyllet i sit eget Skind, med sine egne knortede Aandssærheder, sin egen Kortsynethed, sin egen Stædighed og Sikkerhed? Hvornaar skulle vi dog komme ud over at anse sligt for tilladeligt eller endog at prise det som en Dyd, lære, at der kun er et stort fælles Liv til, og at vi ved personlig Selvstændighed og Individets Hævdelse kun afgrænse os derfra, trække mere eller mindre hæslige Skyer for Solen? Hvornaar skulle vi lære, at et Menneske intet har af sig selv, intet er af sig selv og derfor kun er ægte Menneske, naar han intet vil være?

Det er, som om denne Maskerade endog forplantede sig over paa Genstandene, paa Huse, Gader og Vogne (Bager Jensens gule Vogn, naar den med sin smagløse Bemaling drejer ind ad Porten), som om det gav hele Tilværelsen en Bismag. Overalt, hvor man vender sig, smager det af „Ham". Dog ikke Træer. Skoven ikke, Havet heller ikke. Ja, hvor kunde Tilværelsen blive ren, naar alt dette „hammede" blev renset ud!

66. Morsommere er det at studere de blandede Følelser, der kan spores hos Folk over for Begrebet Personlighed, hvorledes man, trods det Afguderi, der almindelig drives med Selvstændighed og Personlighed, alligevel tit er alt andet end velvillig stemt imod Virkningerne deraf. Det er, som om Folk ikke rigtig vidste, hvad de vilde, paa dette Punkt, som om et sundt Instinkt paa en drilagtig Maade modsagde dem alle Vegne. Man er ikke i Tvivl om at hædre Mennesker, der ere i Besiddelse af Personlighed, man udvælger sig Venner og Omgang iblandt Personligheder, taler om Opdragelsens Betydning med Hensyn til Udvikling af Personligheden hos de Unge, som om det var det ideale Maal; men alligevel er man midt under alt dette paa Nakken af hinandens Personligheder paa alle mulige Maader. Man er alt andet end fornøjet med dem. Og er Reproduk-

tionen, denne Selvfølelsens Bærer, egentlig ikke altid i Miskredit overalt, hvor der virkelig rører sig en alvorlig og dyb aandelig Bevægelse? Lad os tage et Eksempel som Religion. Der er faa Steder, hvor Personligheden kan optræde saa mægtig som paa det religiøse Omraade. Apostolisk Myndighed og Kraft kan bringe Folk til billedlig talt at kaste sig næsegrus paa Jorden. Men samtidig er der neppe noget, der i den Grad frister til bitter Modstand. Man har baade stegt og ristet Folk paa denne Konto, hvor man kunde komme til. Mon det ikke er, fordi den religiøse Bevægelse i Følge sin Natur maa og skal være aaben og ligeløbende, og en instinktmæssig Følelse siger En, at disse Egenskaber ikke hører hjemme i Personligheden? Man føler sig ægget til at bestride Folks Ret til at være Personligheder paa dette Omraade. Jeg sætter det Tilfælde, at En med fremtrædende Personlighed vilde komme og lære En Aabenhed; man vilde jo dog faa Lyst til at slaa ham. Det er af de Ting, der ikke kan gøres, og i Forsøget derpaa ligger der en Forhaanelse imod noget, man holder helligt. Mon det ikke ogsaa for en Del er Grunden til det ejendommelige religiøse Had imod anderledestænkende? Man mærker Gentagelsens dybe Spor hos Modparten (hos sig selv overser man dem) og har en instinktmæssig Følelse af, at her er noget, der er fjendtlig imod det aabne Ligeløb, der skulde være Religionens Hovedegenskab. Hvor der virkelig mærkedes Umiddelbarhed, maatte selv en Soltilbedelse opfylde En med Ærefrygt. Der gives Folk, der have en egen Gave til at kalde religiøs Aabenhed frem i andre alene ved deres Ærlighed og Oprindelighed. Saadanne Mennesker komme selv Hedninger til med aabne Hjerter. Intet Menneske kan falde paa at hade eller vende Ryggen til Ligeløb; han føler sig draget dertil. Tit kan et ubevidst Tonefald, et Blik el. l. være af større Indflydelse end de længste Prædikener, berøre en Livsstræng i Mennesket, saa han tændes og forfærdes over, hvad han er gaaet forbi og Dag efter Dag har tabt.

En lignende tvivlsom Yndest synes Kredsning og Personlighed at nyde over for et Begreb som Kærlighed. Man har noget, man kunde kalde at blive siddende i Kærlighed, naar Tilhængere af en Sag knytte sig med saadan Varme til Ideer eller Personer, at de blive utilgængelige for al anden Følelse. Det vækker altid Væmmelse hos andre. Man føler, at Aabenheden er tabt, det, der netop skulde udgøre Fænomenets Hovedværdi.

Eller Digtekunst. Bliver man ikke her altid ilde berørt, hver

Gang man mærker, Reproduktionen stikke sin Fod frem? Der er iblandt Digtere en Mængde, der ikke ere i Stand til at se paa en Solopgang, uden at den har passeret Snese Gange rundt i deres Hjerne. De holde sig aldrig i Kurs. Man bliver vammel derved. Andre reproducere Mennesker (udenlandske Ideer o. l.), atter andre reproducere sig selv. Lige ilde smager det Folk overalt.

Ligesaa med Malerkunst. „Gjorte“ Malerier ere noksom bekendte. Det er Malerne selv — det vil sige de gode af dem — der have opfundet Udtrykket.

Og Skuespil. Hvor er en Skuespiller, der er ligeløbende i sit Spil, ikke uimodstaaelig (Rosenkilde)! De ringere reproducere; men Folk ynder dem ikke; man mærker „Hensigten“ og forstemmes.

Overalt hvor vi staa over for Fænomener, der ifølge deres Natur kræve Aabenhed, synes Personligheden egentlig slet ikke at staa i høj Kurs hos Folk. Det gælder selv det enkelte Menneskeliv. Har et Menneske ved Fødsel eller Bedrifter vundet et vist Ry, saa at han betragtes af andre med Forventning (Aabenhed), maa han helst ses lidt paa Afstand. Kommer Folk ham saa nær, at de faa hans daglige Færd og Vaner at se og navnlig mærker, at han ogsaa er et Menneske, taber Glansen sig. Personligheden stikker Foden frem. Tit kan navnlig sunde Naturmennesker faa en vammel Bismag ved at komme Storhed paa altfor nært Hold. De skatte Jævnheden højere. Dog er det en Fejltagelse at tro, at de ikke ogsaa træffe Personlighed i Jævnheden. De stille blot der ikke saa store Fordringer. Ja, man behøver ikke at gaa længere end til det gamle Eksempel, et naivt og barnligt Væsen hos en ung Pige. Er det virkelig i Følge med Aabenhed og Ligeløb, saa finder man det smukt, og saa holder Folk af hende; men er det „bevidst“, saa ve hende.

67. Hvor aandelig Umodne skal vindes for en Sag, skal det efter Sigende være nødvendigt at betjene sig af Reproduktion, ikke blot fordi Tingen skal siges hundrede Gange; men fordi det er nødvendigt at gaa frem med Larm og Brask og Hurraraab — ellers kan Indtryk ikke gøres paa den raa Natur. Undertiden kan man for en Periode selv finde et saadant Behag i Larmen, at man tror virkelig at leve et Førstehaandsliv, naar man yder sit rigelige Bidrag til Støjen. Særlig gælder det de smaa Eftersnakkere (Epigonerne); de kunne især med synligt Velbehag bore sig dybere og dybere ned i

Reproduktionen og brede sig i den. — Men lærerigt er det at lægge Mærke til, hvorledes man i Længden altid bliver vammel ved slig Støj og lægger den af.

Larm og Brask ere altid sikre Kendetegn paa Reproduktion. Store Virkninger naas kun ved Gentagelse. Ser man en Mand slaa ud med Armene i Henrykkelse over en smuk Udsigt, saa kan man med temmelig Sikkerhed slutte, at han er en Reproduktør. Ligeløbende Førstehaandsvirkninger kunne ikke være saa stærke. Hvis Manden virkelig havde levet paa første Haand, vilde Indtrykket ikke have været stærkere, end at han godt kunde have gaaet forbi Stedet uden at tænke videre over det. Maaske det vilde have meldt sig, naar han var kommen et Stykke forbi, ved at han kom til at tænke: „Hvad var det, jeg saa dér? Det var i Grunden kønt". Stærkere er Førstehaandsliv ikke. Resten er „gjort". Der er dem, der kunne blive rasende over en saadan Paastand; men jeg har grundet Anledning til at tro, at selve deres Raseri er „gjort". Klinker man med dem og siger „Skaal", ere de ikke aldeles utilbøjelige til selv at smile.

Kender Du det, at der kan være bestemte Steder paa en Vej, hvor man altid faar Lyst til at tænde en Cigar. Inden Sortedamsgade blev forlænget forbi St. Hansgade, greb jeg mig stadig i, at jeg kort efter at være kommen fra den brede Gade ind paa den smalle, fredelige Dossering halede min Tobak op af Lommen. Det er Steder, der ere i Besiddelse af aandeligt Indhold, uden at der er blevet sagt noget derom endnu, og som man af den Grund endnu kan nyde uden at gaa i Kredsgang. Tit kan det være, at man ude paa en tarvelig Markvej, der fordringsløst bugter sig forbi en Stenbunke, kan befinde sig ejendommlig vel, uden at man ved hvorfor. Det er, fordi Stedet er i Besiddelse af Evne til at tale til Sindet, uden at det endnu har faaet borgerligt Prædikat af Skønhed. Man nyder Paavirkningen i Ligeløb. Saa kan det ske, at en Maler finder Vejen og lærer Folk at se Skønheden, hænger den op for os og sætter officielt Stempel paa den. Det kan være godt nok; men — der er alligevel noget, der er forbi. Næste Gang, man kommer der, kredser man rundt i hans Baner. Han har spist, hvad der var af Umiddelbarhed, og reproducerer nu for os. Saa kunne vi faa det.

Ren Nydelse gaar ikke længere end til, at man befinder sig vel uden Ønske om at sige det, hverken til sig selv eller andre. Kultur-

livet fører bort derfra. Man er saa gennemsivet med dette, hvad nu Hr. A. eller Hr. B. vilde sige i et saadant Tilfælde, og hvorledes man selv skal udbrede sig derover, at man glemmer selve Oplevelsen derfor. Alt er Omverdenen og atter Omverdenen. Det er en Samfundssygdom, der især hærger Ungdommen.

Engang var jeg af Skæbnen sat midt ud paa en Landevej i Jylland i 14 Graders Kulde. Sneen sang under Støvlerne for hvert Skridt, og en stor Pilealle, jeg nærmede mig til, var saa behængt med Rim, at den lignede en hvid Skov. Solen stod op bag ved den og skinnede imellem Grenene, saa at de kom til at se ud som forgyldte. Jeg befandt mig usigelig vel ved at se det; men til at gaa ud over dette Velvære følte jeg mig ligesom for træt. „Nu skulde jeg vel begynde at lamentere over dette indvendig og tænke ved mig selv: Hvor det er dejligt! Hvilken Renhed! Hvilken Skønhed! Nej, jeg gør ikke. Det maa for mig være, hvad det vil; det er mig ganske lige meget.“ Men det er rart at gaa paa den Vej.

Saaledes skal det være. Skønheden skal ikke paavirke os anderledes, end til at man befinder sig vel i den. Resten er Reproduktion, hvorved man egentlig driver Gæk med sig selv. Man arbejder Indtrykket op til tidobbelt Styrke og indbilder sig, at det er saa stærkt i Virkeligheden. Det er løgnagtigt. Og det værste ved det hele er, at en umiddelbar Renhed gaar tabt. Der er ligesom nogen Blasfemi med i Spillet. Dersom Guddommen pludselig kunde lade sig til Syne i Skyerne, vilde det dog ubetinget være Blasfemi at give sig til at reflektere over Storheden af saadan et Syn. Men saa er det ogsaa Blasfemi at møde med Reproduktion over for store Naturindtryk, over Havets Mægtighed og Tordenens Rullen. Jeg hørte engang en gammel Bonde blive i høj Grad opirret over en drengeagtig Ytring, der faldt i Anledning af et Tordenskrald. Man forstaar saa godt hvorfor. Man stemmes umiddelbart over for et saadant Indtryk; al Reproduktion er en Unaturlighed paa sligt Sted og dermed en Modbydelighed. Men saa kan man blive saadan ved. Store og smaa Naturindtryk; hvor er Grænsen? Hvad der gælder for de store, maa ogsaa gælde for de smaa. Saa kommer man til, at det overhovedet er naturforhaanende at møde Naturen med andet end Ligeløb, Aabenhed og Selvunderkastelse. Det er ejendommeligt at lægge Mærke til, hvilken medfødt Sans der kan spores hos mange Mennesker i saa Henseende. Reproduktionens Hjem bliver til alle Tider Stuerne; kommer man ud under aaben Himmel, stemmer Folk Selvtonen ned.

68. Underligt, som Folk leve lidt med sig selv! Der gives Mennesker, der ikke engang kunne le, uden at de skulle le til nogen. Latteren har for dem ingen Værd, uden at den drives i Fællesskab. Det er en økonomisk Fejl. Man skal kunne smaale ved sig selv uden at sige det til nogen. I det at se til andre ligger noget tilbagevendende, der afbryder Ligeløbet. Egentlig er denne „Smaaleen ved sig selv“ slet ikke Latter. Den er som et lille Lyn af Strømmen, idet denne springer fremad. Lad den blive ved at gaa fremad i Ligeløb! En Lægprædikant talte engang om, at man skulde give Gud alting. Det var ikke nok at give ham Æren; han skulde have alting i den Grad, at han fik os selv med. I det Øjeblik En saa hen til sig selv, gerne vilde gøre sig gældende, frygtede for, at Naboen skulde løbe ham over Ende som en Ubetydelighed o. s. v., gav han ikke Gud, hvad Guds er. Det er ejendommeligt at se, hvorledes denne Grundtanke ikke blot gælder paa det religiøse Omraade, men gaar igennem hele Livsøkonomien. Læren om Udførsel peger afgjort hen paa, at et Menneske ikke lever for sig selv. Man har sikkerlig ikke Lov til at beholde den levende Kraft, man finder i Naturen, til Kredsning og Selvdannelse efter eget Tykke. Den skal udnyttes, Arbejdsmængden afgives videre i Ligeløb. Faar man en lille Indtægt, skal man ikke se til nogen og le den bort. Naar Synet af Sneflokke, der falde skraat ned forbi den mørke Skov en Frostdag, fylder Dig med stille Bevægelse, saa maa Du ikke bruge denne Bevægelse til at leve selv for. Den skal gaa videre i Ligeløb. Om Du vil sige, at den skal lede vor Tanke til noget højere, eller at den skal gaa til Storarmeen, eller hvad Udtryk Du vil bruge, er mig ganske ligegyldigt; den vil nok finde den Vej, den skal. Blot at den ikke gaar i Selvdannelse og forbliver der og spildes. Det er ikke tilladt. Det gør Dig til et Snyltedyr i Naturen, der suger Kraft ud af Naturen til Dig selv. Bevægelsesmængden skal bestandig fremad (Fremfang).

Det er en af de Ting, man lærer, efterhaanden som man bliver ældre. Efterhaanden som man kedes baade ved det ene og det andet, fristes man mindre og mindre til at lade sin Bevægelsesmængde gaa i Peder eller Povl. Efterhaanden som Folk faa det ene og andet Fang huggede af, miste den ene og anden af de Venner, de havde Lyst til at le med, og som deres Tanke stadig vendte tilbage til, lære de at se mere lige ud. Saa kan det ske, at Du som gammel staar uden for dit Hus og ser paa Aftenstjernen, naar den sidder stærkt

lysende paa denne ejendommelige, pragtfulde, mørkeblaa ligesom fløjelsagtige Grund, der kan danne sig paa Overgangen imellem en lyseblaa Aftenhimmel og den mørke Nathimmel. Det er, som Fænomenet talte til Dig om stærkt levende, men ikke nærværende Ting, og Du staar længe og ser derpaa. Men Du har ikke i Sinde at sige det til Nogen.

Dog maa alt dette selvfølgelig ikke forstaas saaledes, at den enkelte skal beholde de Erfaringer, han gør, for sig selv. Et er at kaste sin Bevægelsesmængde ud for alle Vinde og et andet, at enhver er pligtig at aflevere alt, hvad han finder, paa en saadan Maade, at det kan blive vejet og sigtet, at det, der duer deraf, kan komme andre til Gode.

Paa sidstnævnte Maade ere Folk imidlertid alt andet end meddelsomme. Her komme vi tilbage til vort Udgangspunkt. Her er det, vi savne Levelæren, hin omtalte Sparebøsse, hvori enhver kunde kaste, hvad han fandt, og hvorved de unge kunde blive skaanede for selv møjsommelig at maatte gøre alle deres Forfædres Erfaringer om igen lige fra Grunden.

Lad os slutte med paany at bringe dette Punkt i Erindring og dertil føje en lille Historie, der — greben lige ud af Hverdagslivet — kan tjene til at belyse Lægfolks Tanker og Stemninger paa dette Omraade.

69. Jeg kom til at sidde i Kupé med en ældre Handelsrejsende, og det kom paa Taie, at jeg var Lærer. „Ja, Kundskab er en god Ting," sagde han. Den sætter En i Stand til at leve et stærkere indre Liv, og det er det, det skorter paa. Man er afskaaren fra altfor meget af Mangel paa Kundskaber. Det er mine bedste Timer, naar jeg faar fat i mine „Forfattere", som jeg kalder dem. Jeg har altid en hel Del derhenne i Kufferten, og naar jeg kan faa en ledig Time, saa siger jeg til saadan en: „Kom nu min Ven og fortæl mig noget"! Og saa fortæller han mig alt, hvad han ved, paa den allerbedste Maade, han kan — og gaar det mig for hurtigt, saa beder jeg ham blot tage det om igen, og saa tager han det om saa taalmodig, saa længe, til jeg forstaar det. Ja, er det ikke herligt? Men hvad have vi lært? Intet! Nogle Ramser i en Katekismus og en Bibelhistorie. Ikke En har saa meget som sagt: „Det skal Du gøre for at blive et Menneske". De siger, kære, at man skal have sligt fra Hjemmet. Ja, det er godt nok. Men man har ikke Tid til at være det for sine

Børn, som man skulde. Man kan ikke. Alt gaar op i dette: Kampen for Tilværelsen. Og saa den ulivsalige Luksus! Hele denne Skal af Humbug. Ungdommen vokser op i og faar sin Paavirkning igennem; den tommeste Skal — Visitter og Chokoladeselskaber — og den kan man sandelig ikke faa væk. Nej, det er godt nok at sige, Hjemmet; men Hjemmet kan virkelig i de fleste Tilfælde ikke. Men burde saa ikke Skolen træde til og sige: „Kunne I ikke, saa skulle vi hjælpe Eder“. Var det formeget forlangt. Men hvad faar man der? Ikke et Ord. Ikke saa meget som den tarveligste Leveregel. Saadan en stor Dreng, han har megen Forstand, naar blot der blev talt til ham. Men der bliver knap sagt til ham, at han ikke maa lyve. I hvert Fald ser han Løgn og Humbug florere til alle Sider, uden at en eneste tager Ordet derimod. Se, hvad er nu Handel? Ja, jeg lyver ikke — det gør jeg ikke; men gælder det dog ikke om at stille alt frem saa gunstigt som muligt. Og hvad er saa Øjemedet? At faa fat i Næstens Penge, at faa mig til at købe noget, der maaske ikke er det halve værd af, hvad jeg giver for det. Og naar jeg saa er ruineret — ja, saa er det en Handel. Det er i Grunden væmmeligt. Ja, saadan er det nu i Handelsverdenen. Og er det bedre andre Steder? Løgn og Humbug altsammen. Ingen Ting indenfor Vesten. Nej, det er Synd, som alt faar Lov at gaa. Hvor vi trængte til at faa hele vort højere Skolevæsen omordnet! Jeg ved meget godt, at det er lettere sagt end gjort; men De maa dog virkelig ogsaa indrømme mig, at der ikke gøres det mindste. Men derfor er alt, som det er.“

Toget holdt stille i Skive, og jeg hørte min Rejsefælle give en Hotelkarl Besked om at telefonere til Viborg om et opvarmet Værelse. „Naar jeg nu kommer til Viborg,“ sagde han, „saa skal jeg have mig „en Time“. Man maa bøde paa de uheldige Forhold, saa godt man kan.“

Om

sjælelig Ringhed

Indbydelsesskrift til Studiet af en praktisk sjælelig Naturlære (Levelære)

(1899)

Forord.

I Forordet til et i 1896 udkommet Indbydelsesskrift „Om Ligeløb og Kredsning i Sjælelivet“ er der givet en Udsigt over de Hoveddele, hvori en praktisk sjælelig Naturlære (Levelære) naturlig kommer til at dele sig. Det nævnte Skrift behandlede eksempelvis forskellige Kapitler af Levelærens første Del, „den almindelige sjælelige Bevægelseslære“, det vil sige den Del af Naturlæren, der omhandler Grundformerne for sjælelig Bevægelse. I nærværende Indbydelsesskrift er det Hensigten dels at genoptage Traaden fra hint Arbejde, dels at føre Læseren videre ind paa den næste Del, „Værdilæren“. Det bør dog straks tilføjes, at der her ikke kan være Tale om nogen færdig Behandling af hele Værdilæren. Den vilde behøve for lang Tid, dels som Følge af Maaden, hvorpaa Resultaterne skulle bygges ud af Iagttagelsessamlinger (Materiale, der i nærværende Tilfælde gaar tilbage til 1866), dels fordi Arbejdet ifølge sin Natur kræver samlet Tid, der kun med lange Mellemrum kan skaffes. Det gælder overhovedet alle Arbejder, der som dette mere skulle leves frem end forfattes, at de stille vidtgaaende Forudsætninger i Retning af Tid og uforstyrret Tilblivelse, Fordringer, der i vor travle Tid sjeldent møde gunstige Betingelser. Hvad her kan naas, bliver kun en delvis Behandling. Foreløbig er det Meningen at give en Fremstilling af Værdilærens 1ste Afsnit (den laveste Kvalitet). Dertil vil allerede medgaa et Decennium, idet den vil optage en halv Snes Hefter som dette, der under de forhaandenværende Omstændigheder ventelig hver især ville lægge Beslag paa et Aar. Hvis der, naar den engang er færdig, bliver Lejlighed til mere, er det Planen at paabegynde 2det Afsnit (den reale Kvalitet) ligeledes som en Bog for sig. Om en Behandling af de højere Kvaliteter (Hjertelivet og Aandslivet) vil der derimod neppe kunne blive Tale, lige saa lidt som om at komme ind paa Økonomilæren.

At en saa langsom og stykkevis Udgivelse er uheldig, behøver ikke at siges. Den er utilfredsstillende for Forfatteren og til Skade for Arbejdet — paa sine Steder til ødelæggende Skade; men under de forhaandenværende Forhold er der intet derved at gøre. Den er et Udtryk for de Vanskeligheder, hvormed Arbejder af den Art ville have at kæmpe i vor Tid. At vente, indtil der kunde fremlægges en samlet Helhed, har en 15-aarig Venten lært mig, let bliver det samme som at lægge Arbejdet hen, og dertil er der for faa Skrifter af den Slags. Hvad der kan skaffes, bør frem som Incitament, og staar det klart, at det i vor Tidsalder ikke kan falde i Enkeltmands Lod at levere noget afsluttet og helgjort paa dette Omraade, da faar det netop Hast med at faa begyndt, at Ungdommen kan faa at se, at her er Tale om en Opgave, som det er værd at sætte Livet ind paa at løse bedre.

Frederiksberg i Somrene 1898 og 99.

Indledning.

Spørgsmaalet om, hvor Værdi og Værdiløshed ligger i den aandelige Tilværelse, har hidtil ikke været Genstand for nogen fysisk Undersøgelse.

1. Man lever med Hensyn til denne af fundamental Betydning værende Afgørelse i Virkeligheden paa Meninger. En finder, at Sagen i den Grad vedkommer Religion, at man derigennem kan faa besvaret alle Spørgsmaal, en anden er i Stand til at afgøre alt ud fra et etisk Synspunkt. En synes, at Digtning er Maalet, en anden, at Politik er ulige vigtigere, en tredje, at Dannelse i Omgang dog egentlig er det, det kommer an paa for et Menneske. Man ser de mest individuelle Formeninger fremsatte med en Aabenhed, der sikkert engang vil blive Genstand for senere Slægters Omtale og Munterhed. Man kan finde Folk, der slet ikke ville vide af Værdi at sige. „Jeg kan i Grunden ikke se rettere,“ kan man høre fremragende Folk udtale, „end at al denne Klassifikation er uberettiget, noget vi sent eller tidlig maa aldeles ud over, at der ikke er den Forskel paa Dannelse, Udvikling, Værdi o. desl., som man tidligere har villet se; men at Tiden snarere bærer hen imod at stille alt lige, det ene omtrent lige saa godt som det andet. Hvad er f. Eks. Ting som Dyd og Moral? Heuristiske Kategorier, Begreber, der ere blevne til ved en Vedtægt. I gamle Dage var det en Dyd at slaa Folk ihjel, nu er det omvendt.“ At der er noget, der hedder Naturværdi, hvis Betydning er givet ved Naturens Love og derved hævet over menneskelig Mening (absolut Værdi), synes at være dem ganske ubekendt.

Naturvidenskaben er i Stand til at give væsentlig større Oplysninger om sjælelige Forhold, end man tidligere har an-

taget, den griber med hver Dag mere ind paa det sjælelige Omraade, ligesom den rummer den eneste Mulighed for en objektiv Afgørelse af Spørgsmaal som det nævnte. Det bør underkastes en nojagtig Prøvelse, hvad den maatte kunne have at sige. Den er en Part, der har Ret til at blive hørt, og som man ikke har Raad til at gaa forbi.

2. Det er et Særsyn, at man i vor Tid, der ellers udmærker sig ved sin Søgen efter aandelig Udvej, en Søgen, der er saa stærk, at man ikke engang kan lade det ligge, der een Gang er bleven erkendt for slet, men skal have alting op til fornyet Prøve for ligesom paa det nøjeste at efterse, om man ikke skulde have overset et eller andet værdifuldt Korn, hvis Tilsidesættelse kunde være Skyld i det herskende Onde — at man i en saadan Tid kan gaa helt uden om Naturvidenskaben med Hensyn til aandelige Spørgsmaal, at der her findes et stort Felt, der er i den Grad forsømt, at det næsten maa siges at være udyrket, ja, at det just skal være den af den ny Tid ellers saa paaberaabte Naturvidenskab, som man her, hvor det gælder den aandelige Velfærd, ligesom ganske har glemt, slet ikke har raadspurgt. Man spørger Stok, og man spørger Sten, man glemmer denne Gang selv ikke Misteltenen; men man spørger ikke Naturen, endda den hører til de faa Autoriteter, hvis Udsagn ere hævede over Mands Mening. Det er hel ubegribeligt, hvordan det kan være.

Om det skulde ligge i, at den reale Tendens, der er egen for vor Tid, har stillet Naturvidenskaben fjernere fra aandelige Spørgsmaal og Opgaver, end det tidligere har været Tilfældet (Ørsted); eller det skulde staa i Forbindelse med den ejendommelige litteraære Retning, vor Tids Dannelse efterhaanden har taget, den ejendommelige Maade, hvorpaa man derved sætter sig ud over Naturkundskab, som om den ikke hørte med til Dannelse. Det er en hel mærkelig Dannelse, man i vor Tid træffer. En dannet Mand citerer os Alfred de Musset og Balzac, mens han er ubekendt med de simpleste fysiske Love for Sjælelivet, Love, der er af en saa gennemgribende Betydning for Livet, at Kendskab dertil vilde gøre ham til et helt andet Menneske; han kan med Formfuldendthed holde Foredrag om det Heibergske Hus og fortælle os om de mindste Enkeltheder i den og den Digters Liv, hvem det var, denne til Stadighed kom i Huset hos,

hvad det var for et Kærlighedsforhold, han her kom til at staa i, og som gav sig Udslag i hans Digtning, hvilke berømte Mænd han her traf sammen med, som fik en væsentlig Indflydelse paa hans Udvikling osv. — alt imens Taleren i Virkeligheden slet ikke ved noget om, hvad det kommer an paa ved Udvikling, hvad det er, et Menneske lever for, og i hvad Retning Naturudviklingen gaar. Ja, hvad der næsten er det værste ved denne litterære Dannelse, er dens Afstand fra egentligt Selvliv. Uden Øje for den Naturselvstændighed, Naturen stadig anviser enhver af sine Skabninger, lever vor Tids dannede egentlig slet ikke Livet selv. Ingen lærer at se selv, ingen lærer at iattage, ingen lærer at tænke over Fænomener. Man kan rejse fra Skagen til Gjedser uden at træffe et Menneske, der har lært at lytte til det mærkelige Sprog, Naturen daglig taler til ham, end sige er i Stand til paa egen Haand at æske dens Svar paa det simpleste aandelige Spørgsmaal. Sligt hører i vor Tid ikke med til Dannelse.

3. At man i tidligere Tider ikke ændsede Naturen mere, end man gjorde (Søren Kierkegaard, Grundtvig) havde vistnok meget sin Grund i et ensidig religiøst Udgangspunkt. Saaledes som Religionen læres, viser den ikke hen til Naturen. Der er ingen Brug for Naturens Afgørelse; der er Sikkerhed nok. Der har vel endog tidligere kunnet være Mennesker, der ikke have følt sig sikre paa, at Naturen gerne kunde lære noget andet end det, man ad religiøs Vej vidste var Sandhed, og som af den Grund holdt sig tilbage fra den. Man kendte den jo ikke.

Nutildags synes en af Kultur og Frihed avlet individuel Selvudvikling i mange Tilfælde at danne en lignende Hindring og heller ikke at vise hen til Naturen. Naturen er den absolute Enevælde, der ikke gaar paa Akkord med Menneskeriet i nogen Form. Enten maa Mennesket fuldstændig underkaste sig og gaa op i Naturen, eller ogsaa ere de hinanden fremmede. Der er ingen Mellemting, ingen Sideordning mulig. Det passer kun slet for menneskelig Aandsautoritet. De menneskelige Storheder kunne ikke undgaa at mærke, at Naturen ikke respekterer dem, ikke har Brug for deres Stemmegivning; de have en ubevidst Fornemmelse af, at det er ude med deres Autoritet den Dag, Naturen faar Magt med Menneskeheden. Kan man undre sig over, at de let komme til at vende den Ryg-

gen? Den er ikke Frihedens Ven. Den maa vente. Vi ville have Lov til at sætte vor Hat, som vi ville. Det er Kulturens Tid, ikke Naturens.

Hvorvidt hine gamle kunde gøre Ret i ikke at spørge Naturen i deres faste Stilling paa Religionens Grundvold, maa staa hen; men at den ny Tid, der vil bestride vor Ret til at benytte de gamles Udgangspunkt, fremdeles kan gaa forbi den, synes ligesaa utilgiveligt, som det er uforstaaeligt: thi kasseres det gamle Grundlag, saa er der intet andet, der ligger fast, end de eksakte Videnskaber, og gaar man ogsaa forbi dem, hvad har man saa? En fortsat Forbigaaelse betegner i Nutiden paa en ganske anden Maade end tidligere et Brud paa al Sikkerhed, en Ophævelse af al Naturorden. Det er en Uregelmæssighed, der ikke tør finde Sted i en Tid, der kalder sig oplyst.

4. Det er nødvendigt at faa Øjet op for, at en Tilsidesættelse af Naturen er aandelig farlig, og at der navnlig under det ovenfor omtalte menneskelige Selvregimente er sket Menneskenaturen ubodelig Skade. Det er ikke blot dette, at man ved at leve uden egentligt Fundament som sin egen Autoritet nødvendig kommer til at mangle den i den faste Grund boende Sikkerhed og Spirekraft, den, der skal holde Træet friskt i Toppen; men store og vigtige Sider af Sjælelivet ere lagte øde. Man har mistet det gamle Øre for Naturen, denne hver Mand medfødte Sands, der kunde være saa fin hos de gamle, og som hos vilde Folkeslag kan træde saa ejendommeligt vejledende frem, ja, som vi maa beundre selv hos Dyr (Instinktet) — den synes som døvet af den vældige Kulturbølge, der er gaaet over Samfundet. — Og man har mistet sin Varme og sin Oprindelighed. Nutidsmanden er bleven kold og er kommen bort fra den oprindelige Lykke, der ligger i det at kunne se og føle. Førstehaandslivet er tabt. Naturen er gaaet ud i ham.

Men ville vi lægge os efter sjælelig Naturlære, gælder det om at søge Naturen, saaledes som den er, i Overensstemmelse med dens Maade og Væsen.

5. Allerførst lærer den os Ubevidsthedslivet, dette mærkelige Liv, der med Friskhed og nye Muligheder, aaben og fremadrettet, aldrig seende sig tilbage, gaar igennem den hele Natur som

en frugtbargørende mægtig Understrøm tilskyndende Skabningen til, hvad der skal gøres; men uden at vi faa at vide, hvad Hensigten er med noget, uden at vi faa Svar paa noget Spørgsmaal hvorfor — med Bevidstheden kan det være det samme. I det Liv ere vi fødte, i det Liv ere vi voksede op som Børn, og det er om det Liv, Naturen altid taler, naar den underviser. Vor Bevidsthed synes den slet ikke at anerkende. Overalt er det Ubevidsthed, den tegner for os og vækker i os. Mennesker bringe med Larm og Brask deres Bevidsthed til Torvs. Naturen gaar bag efter og sletter dem allesammen ud, saa der bliver stille efter dem. Naar de ere borte, og det suser i Træernes Grene, faar man en Forstaaelse af, at det ikke er Bevidsthed, Naturens Hjerte hænger ved, men Livet. Den har Raad til at lade den ene Slægt, det ene Folkeslag efter det andet forgaa i Vankundighed; det gør intet, naar blot de leve Livet friskt og kraftigt, og det skal den nok lære dem. Deres Bevidsthed maa de gerne tage med sig; for den har Naturen ikke Brug. Naar en Lærke stiger syngende op fra Marken, er det en Lovsang for Livet, men ikke for Individets Bevidsthed, naar en Flue snerrer forbi i Middagssolen eller en Skarnbasse summer hen over Kæmpehøjen i Aftningen, er det en Tale om alt det gamle, der er lagt ned i Ubevidsthed. Det er ikke til at tage fejl af, naar blot man vil høre. Det er selve Livet, det gælder; ikke det at blive sig bevidst.

Men hvis det er Naturens Lære, saa faar vor Kundskab overhovedet kun Naturberettigelse, for saa vidt den kan lære os at leve stærkere, for saa vidt den bunder i hint Naturliv. Det er paa dette Punkt, der i Aarhundreder saa besynderligt har manglet Forstaaelse lige fra Holbergs latinske Tider med deres Parykstil til Nutidens mange visne og støvede Rum i Kirke, Universitet, Skole og Samfundsliv. De bunde ikke i Naturlivet. Det mangler altsammen Natur. Det kendes paa det altsammen, hvorledes man i Aarhundreder er gaaet udenom Naturen, som om det ikke var en Magt, man havde med at gøre.

6. Naturen lærer os S e l v l i v, men bestandig af en ganske bestemt Art, et Selvliv, der ikke maa forveksles med vor egen Selvklogskab. Den skrives med store Bogstaver allevegne, hvorledes det først og sidst kommer an paa at lære at staa ene, lære selv at klare for sig, selv at finde Vej, kort sagt, at være selvlevende, — det faar enhver Fugleunge at mærke, der er falden ud af Reden; —

men det er en Selvstændighed, der er forbunden med, at Naturen staar bagved som Læremester og hvisker Skabningen i Øret, hvad den skal gøre, en Selvstændighed, der altsaa egentlig bestaar i, at vi gøre Naturens Vilje. Det er ejendommeligt at lægge Mærke til, hvorledes Opfyldelse af Naturens Vilje er Selvliv for Skabningen. Ikke blot træde vi ved vor Lytten efter en indre Stemme i Modsætning til det at gaa efter andres Hoved; men vi komme i et Identitetsforhold til Naturen, idet Naturen og den Skabning, der gør dens Vilje, i Virkeligheden blive eet. I det Øjeblik, vi gøre Naturens Vilje, tilhøre vi Naturen som Del af den og gaa dens Ærinde midt i vor Selvstændighed. Da er det, Naturen tilskynder os at gaa ud alene, søge selv, se selv og dømme selv.

Men forstaa vi denne Naturselvstændighed, dette Naturbrev paa at gaa alene ud med Naturen i Ryggen, denne Selvstændighed under Udøvelsen af Naturens Vilje, fordi vi selv tilhøre Naturen, da komme vi bort fra vort personlige Selv (Selvklogskabens), — det svinder bort af sig selv som noget, der ikke er naturbegrundet, noget der er kommet ind uvist hvorfra, — og vi komme bort fra det med vort personlige Selv i Forbindelse staaende Aandsliv i Flok, som er ejendommeligt for Samfundslivet, denne færdige Viden uden Undersøgelse, med Henten af Meninger fra Aviser, Moder, Partiførere o. l., denne Bekenden sig til en Løsning i Stedet for at arbejde sig til den. Det forekommer En som en Art Uredelighed, som en Maade, hvorpaa man kommer uden om sin Pligt til selv at være. Enhver er pligtig til selv at søge Sandheden. Naturen gemmer ikke Vejen for sine Skabninger, den er lagt lige uden for vor Dør; men vi skulle selv gaa den. Det er en Hovedlov, der gaar igennem hele Naturen og forstaas af alle dens Skabninger, undtagen af Menneskene.

7. Naturen stemmer til I a g t t a g e l s e, idet den bestandig fortæller. Det gælder da om at skærpe vor Iagttagelsessans. Det gælder om at tage paa alt det mærkelige, der fra Morgen til Aften fremstiller sig for os, det gælder om at forstaa, hvad det vil sige at staa ganske stille og lytte.

En Spurv flyver fornøjet pippende omkring uden at tænke ved noget, tilbringer Tiden, indtil den bliver taget af Katten; men Mennesket kan nu og da komme til at se længere ud og blive et og andet var, der ligesom bringer det til at standse sin Fart. Jeg var inde paa Kirkegaarden og sad et Par Minutter. Hvad er det

egentlig ikke for et underligt Sted, et underligt Fænomen med alt det derinde. Tanken lurer. Et Øjeblik kan det være, som man syntes, man fik Øje paa noget saa uhyre, noget saa mægtigt, som om man ikke kunde begribe, at Folk ikke kastede sig næsegrus imod Jorden i Bøn og Faste over for en saa vældig Bevægelse. Men i næste Sekund er det igen borte; saa mærker man igen ingenting andet, end at enhver passer sin Gerning. Man faar ikke fat i noget. Ingen Oplysning, intet Udsagn at spore. Og dog bliver der maaske sagt mere, end vi tro. Hvorfor paatrykker det hele En en saa ejendommelig Stemning, berører En paa en saa ejendommelig Maade? Den underlige Fred, der er saadan et Sted! Noget stedforladende, noget, der bringer En til lettere at falde i Tanker dér end andre Steder. Hel underlig lyder Lirekassemusik fra Naboejendommene ned over alle disse Stene. Mon der alligevel ikke bliver sagt mere, end vi opfatte, at det paa en Maade gaar os ligesom Spurven, der løb for let hen over Fænomenerne. Maaske vi ubevidst høre en hel Mængde, som vi ganske vist ikke ere i Stand til at klare os, men som dog formaar at sætte sit Spor i denne Stemning. Maaske Naturen daglig fortæller os den hele Natursammenhæng saa klart og dejligt; men vi forstaa det ikke. Kun nu og da opfatte vi en Enkelthed og blive da underligt grebne; men beholde alligevel ingenting. Kun en Ting begriber man, og det er, at det ikke kan nytte at kvidre som Spurven, hvis man vil tænke paa at fange noget. Man maa være stille som en Mus og lytte. Lære at faa fat i det ubevidste. Skulde det dog ikke være muligt at opdage noget tilsidst i alt dette mærkelige.

8. Naturen er fuld af Varme og Oprindelighed. Det er Grundbetingelser, der ikke i noget Tilfælde maa mangle. Uden dem er der ingen Produktionsevne i Jordbunden (Mulighedsværdi), uden dem bliver Tankelivet ikke levende (Ørsted, Grundtvig*). Det er Egenskaber, Læseren maa skaffe; kan han ikke det, maa han støbes om.

Der maa spilles for ham for at faa ham tilbage til den Fortid, hvorfra Kulturen har bjergtaget ham. Men det gør Naturen hver Dag. Naturen er i visse Maader en stor Musik, et stort Digt. Det Livsindhold, der tiltaler os i det gode Digt, har Digteren, der altid

*) „han har aldrig levet, som klog paa det er blevet, han først ej havde kær“.

er et Naturbarn, netop faaet af Naturen. Den spiller altid for os, naar blot vi ville høre efter. Saadan er just dens Stemme. Den bjergtagne vil kende den Stemme, naar han hører den, og det vil være den eneste, der kan faa ham tilbage. Før ham til Steder, hvor den rigtig lyder, og Du skal se, at han lytter. Der er noget, han kender.

9. Og endelig er der Simpelheden. Kunne vi ikke bibeholde denne Hovedegenskab i Naturen, vil al Bestræbelse paa Forhaand være forgæves, idet Resultatet ikke vil finde Genklang i Læserens Natur, hvoraf atter vil følge, at han ikke optager det i sig. Han lægger det fra sig med de Ord: „Jeg er jo ikke Fysiker.“ Han har i Nutiden ingen Forestilling om, at ethvert Menneske er født Fysiker, at det er fra den Kant, han er kommen, og til den Side, hans Rige ligger, hvormed det gælder om at holde sig landfast. Hans Naturbetragtning er overlegen til Kaffe og Cigar, lejlighedsvis og overfladisk. Han er videre i Teksten, inden man ser sig om. Og allermindst maa man gøre Regning paa, at han skulde præstere et Selvarbejde over for noget, der er ham af en saa uvant Beskaffenhed, og iblandt gode Mænd regnes for liggende uden for almindelig Dannelse. Dertil føler han sig aldeles ikke forpligtet.

Det hele maa være „lige til at stikke i“, kort, katekismusagtigt og nemt.

Det er sjælelig Naturlære i Overensstemmelse med fornævnte Naturegenskaber, vi kalde praktisk sjælelig Naturlære.

Det er en Videnskab, der har et Element af Kunst i sig. Alle disse Naturtræk ere netop dem, der gaa igen i Kunst, og hvorved den gode Kunst bliver til det, den er. Men med Indholdet af Kunst følger ikke faa Vanskeligheder; navnlig er Fordringen om Simpelhed i Begyndelsen ikke let at opfylde. Læseren vil i denne Henseende finde store Mangler, der kun kunne undskyldes ved det Begynderstadium, hvorpaa Sagen befinder sig, hin bekendte Rørighedstid, under hvilken forholdsvis simple Ting paa Grund af deres Nyhed og Uvanthed tegne sig overdrevent og kantet for En, og under hvilken man

ved Forsøg paa at rette Manglerne saa let forfalder til Bestræbelser, der giver Kunstighed i Stedet for Kunst — saa er Naturen tabt. Det er Mangler, der efterhaanden af sig selv maa falde bort ved Omarbejdelser og ved Sagens Overførelse paa nye Hænder.

Her er netop et Punkt, hvor Læserens Selvvirksomhed kan komme til Nytte, hvis han interesserer sig for Sagen. Ved at se med nye Øjne, nye Forudsætninger og ved at møde med andet Ordforraad, vil han i mange Tilfælde være i Stand til at anvise Maader, hvorpaa en Tanke kunde have været fremsat meget simplere, mere praktisk. Naar Sagen kommer dertil, at den bliver et Fælleseje for mange Mennesker, vil den hurtig kunne gaa frem i Simpelhed.

Til praktisk Fremgangsmaade hører sluttelig, at man søger at lette Læseren Adgangen til de Forkundskaber, han muligen maatte mangle. I Henhold hertil skulle vi nu, forinden Talen bliver om Værdi, gaa over til at give en Oversigt over de vigtigste af de Sætninger i den sjælelige Bevægelseslære, Læseren vil komme til at bruge i det følgende. Det bliver som en Slags Tillæg til Indledningen, en Mellemting imellem en Indledning og Bogens første Kapitel.

Kort Oversigt

over de for det daglige Liv vigtigste Sætninger af den almindelige sjælelige Bevægelseslære.

Enhver sjælelig Livsytring er i Følge med en Strømning af levende Kraft i Organismen.

10. Tænker man over en Sag, ser paa en Genstand eller hører en Lyd, gaar der en Strøm af levende Kraft gennem visse indre Baner. Man kan til Tider ligefrem mærke et ildende Løb gennem Legemet ved pludselige Sansepaavirkninger, naar man slaar Øjnene op om Morgenen el. l. Om Strømmens nærmere Beskaffenhed, hvor den kommer fra, af hvilke Organer den udvikles, hvorledes den forløber, under hvad Form den levende Kraft er til Stede, om det er som Elektricitet eller i andre, maaske ganske ubekendte Energiformer, vide vi lidet eller intet; men trods den videnskabelige Betydning, alle slige Spørgsmaal kunne have, have de kun ringe Interesse for Praktikeren. Han har nok af at vide dette, at der foregaar en Strømning af levende Kraft.

Anm. Man kender i Naturen kun en Slags levende Kraft. Frembringer et Legeme ved Fald gennem en vis Højde et Antal Arbejdsenheder, kan deraf fremstilles baade Lyd, Lys, Varme, Elektricitet, Røntgenske Straaler etc., kort sagt alle i Naturen bekendte Bevægelsesformer. De ere alle Ytringer af den samme Naturenergi. Fastholdes denne Energiens Enhed, er der imidlertid intet til Hinder for, at man betjener sig af forskellige Navne for den levende Kraft, eftersom den optræder paa den ene eller anden Maade, at man f. Ex. benytter Udtryk som „aandelig levende Kraft“, „aandelige Midler“

o. l. om levende Kraft, der i muligen os ubekendte Energiformer kommer til Anvendelse ved et Tankearbejde, taler om „mekanisk levende Kraft“ i en Kanonkugle el. l. Det kan ikke volde Misforstaaelse.

En Strøm kan vedligeholdes paa to Maader: Enten ved

a) en stadig Udvikling paa eet Sted og Forbrug paa et andet, imellem hvilke to Steder der da nødvendig maa foregaa en Strømning, eller ved

b) Tilbagevending (Cirkulation), saaledes at den samme Bevægelse, Bølge eller hvad det nu er, der forplanter sig, vedbliver at komme igen og løbe rundt i de samme Baner.

I Naturen træffes begge Slags Strømme. Vandløbet, der udspringer paa Bjergene og løber til Havet, er Eksempel paa den første Strømform, Vindens Kredsbevægelser paa den sidste. I Naturen maa det dog altid være saaledes, at Strømme af første Art gennem omdannede Forløb ad kortere eller længere Omveje vende tilbage til Udgangspunktet. Det kan ikke være anderledes, naar den samlede Stof- og Bevægelsesmængde skal forblive konstant. Naar Flodvandet er kommet ud i Havet, fordamper det og føres som Skyer og Regn ind over Land for paany at gaa i Vandløbet osv. For saa vidt kan det siges, at der i Naturen som Helhed betragtet ikke gives anden Strømform end Kredsløbets. Anderledes stiller det sig i Organismen, hvor man har med Indførsel og Udførsel at gøre. Der maa altid kunne blive Tale om Strømme af første Art, idet den Strøm, der udføres, jo ikke vender tilbage.

At Cirkulationsstrømme (Tilbagevendingsstrømme, Kredsstrømme) dog ogsaa i Organismen, i hvert Fald i vor Organisme og specielt i det, vi kalde Sjælelivet, spille en Hovedrolle, er let at paavise.

11. Det kan alene sluttes deraf, at det ellers ikke vilde kunne være saa billigt at leve, som det er. Der er stor Forskel paa de to

Strømformers Kostbarhed for Individet. Ved den ene er der en stadig Udgift. en stadig Produktion. Den anden koster ingenting udover, hvad der medgaar ved Slid og Spild. Hvis alle Strømme vare af første Art, saaledes at der bestandig skulde ny Strøm til, bestandig skulde præsteres ny levende Kraft, vilde de Organer, hvis Opgave det var at frembringe eller indbringe den, hurtig blive udmattede. Forbruget vilde blive altfor enormt. Vi kende meget vel slige Livsytringer, Virksomheder, der i Løbet af faa Timer kunne udtømme et Menneske til Bunds; men vi vide ogsaa, at det under det daglige Livs normale Forhold ikke er saa dyrt at leve. Erfaring lærer, at det daglige Livs Forbrug af Aandskraft for de fleste Menneskers Vedkommende egentlig maa siges at være ubetydeligt, at den aandelige Anstrængelse ved at leve gennem lange Tider næsten kan være lig med Nul. Den, der vil se lidt paa det borgerlige Liv i Almindelighed, maa ligefrem forbavses over, hvor billigt Folk forstaa at ekspedere Livet. Bestandig den samme Trædemølle. Bestandig Tonden vendt paa den mest ensformige Maade under Fremsættelse af de samme Tanker, de samme Meninger, Opsøgelse af de samme Adspredelser. Man kan lukke Øjnene og se det hele. Betragt engang Omgangslivet, hvorledes man kan holde ud med de samme Oplevelser i det uendelige, Visitter og Konversationer paa samme Maade Aar ud og Aar ind i utrættelig Ensformighed. Hvis der var noget udmattende derved, maatte Folk forlængst være lagte øde. Nej, det koster aandeligt ingenting, det er Sagen. Derfor skattes den Levevis saa meget, især af dem, der ikke have store aandelige Midler at raade over, derfor kan man holde ud dermed, saa længe det skal være. Hele dette Levned kunde slet ikke føres uden Genbrug af levende Kraft. Det er den samme levende Kraft, der bliver ved at marchere op ligesom Tordenskjolds Soldater i Marstrand.

Cirkulation kan i mange Tilfælde fornemmes:

12. Man kan ved opmærksom Iagttagelse ligefrem føle, hvorledes der under Virksomhed indkommer Bud til det centrale Organ fra Legemet og samtidig udgaar Befalinger i omvendt Retning. Ja, selv i Øjeblikke, hvori man tilsyneladende ikke foretager sig det mindste, finder slige Strømninger Sted i udstrakt Maalestok, baade i indadgaaende og udadgaaende Retning. Staar jeg og venter paa at skulle udføre en Bevægelse, kan jeg bestemt mærke, hvorledes

der i hvert Øjeblik udgaar Ordrer til vedkommende Muskler, at de skulle holde sig parate, og til samme Tid indkommer lige saa mange Meldinger om, at alt er i Orden. Det er et Energikredsløb, der, nærmere beset, fortsætter sig saa lang, Dagen er.

Kendemidlerne paa disse Tilbagevendingsstrømme, Kredsninger eller Aksninger fremgaa paa en selvfølgelig Maade af det foregaaende. Allerførst nævnes

1) den føromtalte aandelige Billighed, dette, at Virksomheden foregaar uden væsentlig Forbrug af levende Kraft. Det kan for saa vidt siges at være det egentlige Kendetegn, som Mangelen paa Udførsel maa anses for Grundejendommeligheden ved disse Strømme. Det har imidlertid som Kendemiddel den praktiske Mangel, at det kræver Tid, idet Forbrug eller Ikke-Forbrug som Regel først blive kendelige efter nogen Tids Forløb; som Følge deraf er det tit ikke anvendeligt i det daglige Liv. Blandt andre Kendemidler mærkes da

2) en vis Lukkethed (Sluttethed) hidrørende fra Strømmens Venden tilbage, uden at nogen levende Kraft kommer ud, og

3) et Udtryk af dvælende Gentagelse, der ligeledes paa en selvfølgelig Maade hænger sammen med Strømmens Tilbagevending.

Det er navnlig de sidstnævnte Egenskaber, der ved deres lette Iagttagelighed komme til at afgive bekvemme Reagenser i Praksis. Med lidt Øvelse kan man ved Hjælp af dem ikke blot langvejsfra udpege, hvor der foreligger en Kredsstrøm, men, hvad der er af særlig Betydning i det daglige Liv, træffe Afgørelsen straks.

Anm. 1. I den nyeste Tid synes man at skulle faa et ganske ejendommeligt Kendemiddel paa Tilbagevendingsstrømme, tilmed af eksakt videnskabelig Natur. Dr. phil. A. Lehmann viser i et nylig udkommet betydningsfuldt Værk, „De sjælelige Tilstandes legemlige Ytringer“ — et af de første i Videnskaben, hvori man kan finde

sjælelige Forhold gjorte til Genstand for en ren fysisk Undersøgelse —, at ydre Paavirkninger gennem Sanserne i de allerfleste Tilfælde frembringe legemlige Reaktioner (Forandringer i Armvolumen, Pulskurver o. l.), samt at Reaktionernes Fremkomst er betinget af, at Paavirkningerne komme til Individets Bevidsthed. Efter dette maa der fra det Sted af Perferien, hvor Paavirkning finder Sted, normalt udgaa en Bevægelse (Strøm), der gennem visse af Betydning for Bevidsthedsdannelsen værende Veje igen vender tilbage til Periferien paa samme eller andre Punkter af denne. Idet imidlertid de frembragte Reaktioner selv ere Incitamenter, maa denne Virkning nødvendig gentage sig. Der maa gaa Bud om de frembragte Forandringer, paany komme Strøm tilbage til Periferien osv. Paa denne Maade ses det ikke rettere, end at legemlig Reaktion og Kredsstrøm blive Ting, der høre sammen. Reaktionen kan ikke finde Sted, uden at der allerede har fundet een Omgang Sted af Kredsstrømmen — fra Periferien gennem Bevidsthedsvejene tilbage til Periferien; — men da denne første Omgang ifølge det fremsatte nødvendig maa efterfølges af en anden Omgang osv., kan Reaktion overhovedet ikke finde Sted, uden at der med det samme opstaar en regulær Kredsstrøm. Paa den anden Side synes Kredsstrøm heller ikke at kunne haves uden Reaktion, idet jo Kredsen netop sluttes ved Strømmens Passage gennem de perifere Væv, hvorved Reaktionen fremkaldes. Skulde denne Sammenhæng imellem legemlige Reaktioner og Nervekredsstrømme yderligere stadfæste sig ved Dr. Lehmanns i Udsigt stillede fortsatte Forsøg, vil der være gjort en Opdagelse, der kan blive af uberegnelig Betydning. Ikke blot konstateres derved Tilstedeværelsen af et gennem Nerverne stadig foregaaende Kredsløb (en Opdagelse, der i Betydning kan stilles ved Siden af Harveys Opdagelse af Blodets Kredsløb); men Stødet er givet til videnskabelig Behandling af en Række helt nye Emner, man kan sige til en helt ny fysisk Videnskabsgren, som Lægmanden netop for Tiden saa bittert savner.

Anm. 2. Et andet Kendemiddel, som de fornævnte Forsøgsresultater nødvendig maa henlede Tanken paa, er Bevidsthed, Der hefter dog ved dette Reagens den Mislighed, at det kun er en bestemt Art Bevidsthed (Selvbevidsthed), der ledsager Kredsstrømme, hvorimod en anden Art (Albevidsthed) netop er fjendtlig imod

alt Kredsliv*). Kendemidlet maatte altsaa i hvert Fald siges at være Selvbevidsthed; men da daglig Sprogbrug ikke skelner imellem flere Slags Bevidsthed, vilde man derved være udsat for stadige Misforstaaelser. Vi skulle derfor i nærværende Arbejde ikke betjene os væsentligt af dette Ord.

Til Brug for Begyndere anføres nedenfor en Række Eksempler paa Fænomener, der i fremherskende Grad bero paa Tilbagevendingsstrømme. De ere med Flid hentede saaledes fra forskellige sjælelige Omraader, at man faar Lejlighed til at se, paa hvilken Maade Tilbagevending træder frem i de forskellige Livsarter Sjælelivet igennem.

13. **Eksempler paa Tilbagevendingsfænomener (Aksning):**

A. Genkaldelsesvirksomhed ved Tænkning (Refleksion):
- I. Tankeliv under almindelig behagelig Konversation (Salontænkning).
- II. Fornuftig Tænkning i Forretningen.
- III. Insektsamlerens Overvejelser ved Opstillingen af hans kære Dyr.
- IV. Dansk Stil-Tænkning, „gjort“ Tænkning (se „Om størst Udb. af Sjælsevner“, Pag. 76).

B. Tilbagevending i Følelse (Genfølelse):
- I. Udbrudet „Er det ikke yndigt“ om en Nydelse.
- II. En Mand, der „føler“ sig ved at se paa sin Bedrift.
- III. Den maleriske Betragtning af Tingene.
- IV. En Mand, der i Kraft af sit Aandsliv og sit Standpunkt forlanger at respekteres.

C. Tilbagefang i Vilje:
- I. Forfaldenheden til Samfundslivet med Higen efter at være med i visse vante Former, „som de andre“ (Façademenneskeri).
- II. Den filistrøse Gaaen op i det daglige Slid, saaledes at hele Ens Vilje drejer sig derom og aldrig kommer ud derover.

*) „Om størst Udbytte af Sjælsevner“, Pag. 110.

III. Amagerpigen, der med Pietet og Kærlighed holder fast ved den gamle Nationaldragt („At blive siddende i Kærlighed").
IV. Religiøs Fasthed i een Gang antagne Meninger.

Man faar ved Betragtningen af en saadan Tavle et levende Indtryk af Kredsstrømmenes omfattende Forekomst i Sjælelivet. Det kan næsten se ud, som om det var Kredsning altsammen. Ikke desto mindre er det andre Strømme, der ere af størst Betydning for Livet. At de under a. Pag. 321 nævnte Udførselsstrømme (Gennemgangsstrømme) altid maa spille den egentlige Hovedrolle i ethvert levende Væsen, er paa Forhaand givet. Det er jo først ved dem, at Livet rører sig, først ved dem, at det levende Væsens mest karakteristiske Ejendommelighed kommer frem, dets Evne til at forandre Omgivelserne. Der kan være Kredsstrømme i en Graasten, uden at man veed det. Først idet Udførsel begynder, bliver Livet kendeligt for andre, først da faar det Interesse og Betydning for Omverdenen. Man behøver blot at minde om et Fænomen som Arbejde.

Men hvor Talen er om Udførsel, staa vi over for Strømme, der ikke vende tilbage i sig selv, i hvert Fald ikke indenfor Organismens Grænser. Det er ikke Kredsning.

Lad os for saadanne Strømme, der ikke vende tilbage i sig selv, men hvis indeholdte levende Kraft forløber direkte fra Tilvejebringelsesstedet til Forbrugsstedet, indføre Benævnelsen Umiddelbarhedsstrømme, Udførselsstrømme eller Ligeløb.

14. Staar en Arbejder og venter paa at udføre et rask Tag, er han, som tidligere omtalt (Eks. 12), opfyldt af Kredsstrøm. I det Øjeblik, Ordren lyder, gennemløbes hans Arm af en kraftig Strøm, der ikke vender tilbage, idet den medgaar ved Udførselen. Det er en Ligeløbsstrøm.

Idet hele Livet, nærmere beset, er en eneste fortsat Udøvelse af Virksomhed, maa Ligeløbsstrømme til enhver Tid

være til Stede i os. De maa da altsaa forekomme samtidig med Kredsstrømmene. I Virkeligheden er Forholdet utvivlsomt det, at ingen af de to Strømformer til nogen Tid ganske kan mangle, at „bevidste“ Væsner under normale Forhold ikke til nogen Tid kunne være ganske uden Kredsstrøm (se Anm. 2, Pag. 325); men at de heller ikke kunne være uden Ligeløb (Udførsel).

Derimod kan enhver af dem være til Stede i ringe Grad.

15. I selvforglemmende, „ubevidste“ Øjeblikke er man stærk ligeløbende. Under optagende Virksomhed med en saa rask Udførsel, at man netop med Nød og Næppe kan præstere den udkrævede Arbejdsmængde, kan det i hvert Fald se ud, som om der ikke var meget andet end den direkte Strøm fra Tilvejebringelsessted til Forbrugssted.

Det ligger i Sagens Natur, at de to Strømformer altid maa være til Stede i omvendt Forhold, saaledes at den ene vokser, naar den anden aftager. Kredsløbet er Individets staaende Oplag af levende Kraft; det maa nødvendig formindskes under Udførsel og forøges, naar Udførselen indstilles.

Kendemidlerne for Umiddelbarhedsstrømme ere de omvendte af de Pag. 323 for Tilbagevendingsstrømme nævnte. Et Hovedkendemiddel er:

1) Forbruget, Udførselen af levende Kraft. Da Forbrug dog først bliver kendeligt efter en vis Tids Forløb, egner dette Reagens sig ikke godt til Anvendelse ved kortvarige Fænomener. Til saadanne haves et for det daglige praktiske Liv mere egnet Kendemiddel i

2) Aabenheden. Aabenhed og Udførsel høre paa en selvfølgelig Maade sammen. Man faar ikke Vand ud af en Be-

holder, før man aabner for den. Hvor der er Aabenhed i Sindet, er der Udførsel, og hvor der er Udførsel, vil den altid blive ledsaget af en Aabenhedsfølelse. Skyder man bag paa en Vogn, som man netop er i Stand til at faa fremad, mærkes en Følelse af Aabenhed over for den sig bevægende Modstand. Vilde man paa ganske lignende Maade tage et Tag i en Klippe eller noget, man ikke kunde rokke, vilde man faa en ubehagelig Følelse af Lukkethed. Et godt Reagens haves endelig i

3) den fremadrettede Karakter (Strakthed), som Udførselen ifølge Sagens Natur altid maa have, i hvilke Fænomener vi end træffe den.

Anm. Efter de fornævnte Lehmannske Forsøg synes man ydermere at skulle faa et Kendetegn af eksakt videnskabelig Natur i Mangelen paa legemlig Reaktion. Hvis det stadfæster sig, skulde man altsaa være i Stand til at bestemme en Tankevirksomheds Natur (om det er Refleksion eller Ligeløbstænkning) ved blot at se paa et Apparat. Viser Apparatet Tilbagekastning af Strøm til Periferien (Refleks), er Tænkningen Refleksion, viser det ingen Tilbagekastning, foreligger der en Ligeløbstænkning. Under et af Dr. Lehmanns Forsøg blev en Person udsat for Incitamenter, samtidig med at han udførte et Hovedregningsarbejde. Det var netop et Tilfælde, i hvilket man kunde være i Tvivl om Virksomhedens Natur; thi det kommer meget an paa, hvorledes et saadant simpelt Tankearbejde tages, om det skal blive Refleksion eller Ligeløb. Apparatet viste, at der i det Tilfælde ikke fandt nogen kendelig legemlig Reaktion Sted, det vil altsaa sige, at man i det Tilfælde havde en Ligeløbstænkning for sig. Det tilføjes, at der var draget særlig Omsorg for, at Arbejdet lagde stærkt Beslag paa vedkommende Persons Opmærksomhed.

16. Eksempler paa Umiddelbarhedsfænomener (Ligeløb):

A. Selvforglemmende Tankeliv (Ligeløbstænkning):

I. Tankeliv under en Spadseretur, en fængslende Teaterforestilling el. l. (Legetænkning).

II. Optagende Tænkning over et nyt Projekt.

III. Tankeliv under de Gamles Fortællinger i Tusmørket i hjemlig Hyggelighed.

IV. En ubevidst Tænkning, der efterhaanden tænder sig selv („gives En“).

B. Ligeløb i Følelse:

I. Stemning ved munter Leg, uden at man lægger Mærke dertil.

II. Stemning ved Haandarbejde.

III. Aabenhedsfølelsen i en Hjerteglæde.

IV. Selvforglemmelse i religiøs Følelse.

C. Fremadrettet Vilje

I. Et ungt Menneske, der ser Idealet i et lystigt Byliv med Kammerater.

II. En driftig Forretningsmand, opfyldt af allehaande Planer om Virksomhed (Forretningsligeløb).

III. Viljen til det gode.

IV. Den troendes ejendommelige Styrke over for Opgaver og Modgang.

Et Blik paa de to Tavler Pag. 321 og 324—325 vil let overbevise Læseren om, at der imellem Tilbagevendings- og Umiddelbarhedsfænomener ikke bestaar nogen Artsforskel. Betragte vi saaledes Eksempel A I i begge Tavler, falder det straks i Øjnene, at Tankeliv under en behagelig Konversation ikke er artsforskellig fra Tankeliv paa en Spadseretur eller under en Teaterforestilling. Det er den selv samme løse, lette og nydende Tænkning i begge Tilfælde, i Salonen som i Teatret; det kommer ud paa eet. Men i det ene Tilfælde skal man være reaktionsdygtig, parat til at svare og gribe ind paa heldig Maade, i det andet behøves det ikke. I det ene Tilfælde kan man lade Strømmen gaa bort i sig, i det andet maa man kalde den tilbage; det er hele Forskellen. I det ene Tilfælde er der lukket op for noget, i det andet lukket i derfor; men man forvandler ikke Vand til Vin, fordi man aabner eller lukker for det. Stoffet bliver det samme.

Det stiller sig vel endog saaledes, at det selv samme Fænomen nødvendig altid maa have sin Tilbagevendingsform og sin Ligeløbsform. Enhver Strøm kan løbe lige og gaa i Kreds; begge Dele. Man kan forfølge Strømmen, idet den slaar over fra den ene Form til den anden, ligesom man kan bøje et Verbum. Naar et Selskab morer sig ypperligt ved at lege Enke i Skoven, have vi Ligeløbsformen for os (den fremsættende Maade); men naar det under et Ophold hedder: „Er det ikke yndigt, som vi løbe her og more os!“ er man bøjet om i Tilbagevendingsformen (den refleksive Maade).

Det er en Dobbeltformethed indenfor Arten, som vi træffe paa flere Steder i Naturen, f. Eks. i Forskellen imellem de to Køn, Magnetens to Poler o. l.

17. Man gør sig i de færreste Tilfælde nogen Forestilling om, hvor megen Misforstaaelse, Splid og Vildfarelse der kan føres tilbage til Mangelen paa Kundskab om denne Dobbelthed. Egentlig umuliggør den al korrekt Tale om en hel Klasse Emner; thi naar ethvert paa Strøm beroende Fænomen er dobbeltformet, og man ikke præciserer, hvilken Form man taler om, er det jo et Lykketræf — mangen Gang kun en Frugt af god Vilje eller Høflighed — om den Person, man taler med, netop skal have Tanken henvendt paa samme Form som den, man i Øjeblikket forestiller sig. Er han modvillig stemt eller stridig, vil han som Regel foretrække den anden Form. Man kan træffe paa Tilfælde, hvor Mennesker, der af en eller anden Grund stille sig oppositionelt imod hinanden, er ude af Stand til at finde et eneste Punkt, hvorom Enighed kan opnaas, samtidig med at begge Parter dog argumentere rigtigt. Synspunktet er forskelligt; Formen, man gaar ud fra, forskellig. Naar Formen, man til Begyndelse tænkte paa, fastholdes, sker der ikke anden Skade, end at der ingen Ende bliver paa Striden, det bekendte Tilfælde, at begge Parter kunne have Ret, alt eftersom man ser paa Sagen; men meget værre bliver det, naar Formen ikke fastholdes, naar man slutter fra en Form og overfører Slutningen paa en anden. Saa bliver Resultatet galt. Saa er det, at der kan fremkomme de mærkeligste Anskuelser, Læresætninger saa vilde, at de ved at praktiseres kunne ødelægge en hel Samtid. Den, der har fremsat dem, behøver slet ikke engang

selv at have foretaget Forbytningen. Han har maaske tænkt hel rigtigt med Henblik paa en bestemt Form, men ikke gjort sig klart, at hans Sætninger savnede en saa almindelig Gyldighed, som han tillagde dem, samtidig med at han har udtrykt sig saa uforsigtigt, at en Ombytning af Formerne er bleven mulig for hans Elever. Saa kan det ske, at Tilhængerne ende i et helt andet Hjørne, end Læreren havde tænkt sig. Man vil forstaa, hvilken Upaalidelighed slige Forhold maa indføre i det aandelige Liv.

Hvor megen Strid er der t. Eks. ikke bleven ført om et Begreb som Frihed, der forstaaet paa een Vis er et af Sjælelivets højeste Goder, men praktiseret paa en anden kan føre til noget af det alleruheldigste i Sjælen.

Og hvilken besynderlig Uorden hersker der ikke med Hensyn til et Ord som Vilje. Man er nutildags kommen i med at anbefale os Vilje; man skal „ville Livet“, hedder det sig. Ja, men er der ikke mange Tilfælde, hvor det netop gælder om at bekæmpe Viljen, hvor vi have altfor megen Vilje, hvor det at „ville Livet“ netop bliver noget af det alleruheldigste? Man tænke paa Tilfælde, hvor en stærk Vilje i en bestemt Retning gør Folk ganske uddøde i andre og vigtigere, eller hvor Folk sætte højere Hensyn til Side for at opnaa deres Hensigter lige indtil, at de forføre og bedrage hinanden. Er denne Lære om Viljens Betydning uden nærmere Bestemmelse ikke farlig? Der maa siges, hvad det er for en Vilje. Det er en af disse runde Lærdomme, der kunne gøre Ulykker, fordi Sandheden ikke er mere præcist afstukket, end at der ogsaa kan blive Plads for Usandhed.

Man taler om Selv: „Menneske vær Dig selv!“ Og naar man skal have nærmere at vide, hvad det vil sige, faar man den Oplysning, at man for at blive sig selv netop skal døde Selvet. Er det ikke ligefrem pudsigt, som de to Former her spille omkring hinanden? Der er maaske ikke noget Ord, der spilles saadan med, som dette. Det er ved dette Ord, at man har det ejendommelige Tilfælde, at en Lærer, der anbefalede sine Tilhængere Selvstændighed, maa siges at have fremkaldt en samtidig Udvikling i to modsatte Retninger, idet Tilhængerne alt efter deres Intelligens og aandelige Anlæg have taget Ordet Selv i den ene eller den anden af dets to Betydninger.

Eller lad os taget et Eksempel som Alvor. Det er da vel noget godt, vil enhver sige. Ja, i de fleste Tilfælde, men ikke i alle. Naar

en Forfatter søger at latterliggøre den Alvor, man kan se sat op i et Restaurationslokale, under en Festtale eller i et Byraadsmøde, har han visselig Ret, og naar han skildrer os den af Forretningsmæssighed og Sidehensyn prægede religiøse Alvor som foragtelig, har han ogsaa Ret. Men han har Uret, naar han paa Grundlag heraf ironiserer over Alvorsmænd overhovedet og søger at opdrage sin Samtid saaledes, at der ikke bliver Alvor i den.

Interessant er det at lægge Mærke til, hvorledes Folk overfor slige Dobbeltfænomener tit klare sig ved Brugen af Ordet „sand" i Sammenstillinger som „sand" Alvor, „sand" Æresfølelse el. l. Man bruger mest Ordet til ligesom at varsko Tilhøreren, gøre ham opmærksom paa, at der gives mere end een Form. Hvori det „sande" bestaar, bliver som Regel ikke oplyst. Undertiden kan det være Kvalitetsforskelligheder, man sigter til (saasom naar man taler om „sand" Dannelse); i andre Tilfælde f. Eks. ved Alvoren tænker man øjensynlig paa den heromhandlede Formforskel imellem Aabenhed og Lukkethed, denne sjælelige Kønsforskel, der gaar igennem hele Rækken af Strømfænomener med samme Ufravigelighed, som Forskellen imellem Han og Hun gaar igennem Dyreriget.

Lærer man ikke fra Begyndelsen af at holde disse Sjælens to Køn ude fra hinanden, er al Nøjagtighed umulig.

Anm. Spørgsmaalet om Kredsning og Ligeløb er ikke nyt. Fænomenerne ere saa indgribende og betydningsfulde, at man nødvendig mange Gange har maattet støde paa dem og mange Gange har haft dem under Behandling snart under et snart under et andet Navn (jfr. den i det foregaaende benyttede Benævnelse Refleksion). En særlig instruktiv Fremstilling af en vis Slags Kredsning har en Italiener, G. Ferrero, nylig givet i det engelske Tidsskrift „The Monist" (Oktoberhæftet 1896) under Omtalen af, hvad han kalder „standset Tænkning" (arrested Mentation). Han gør opmærksom paa, hvorledes Grænsen for, hvor langt man kan forfølge en Tanke, hyppig giver sig til Kende derved, at man springer over i andre Baner, der paa en let Maade kan føre En tilbage til kendte Forestillinger, en Proces, der selvfølgelig er uberettiget og giver et galt Resultat. Naar en Australneger anraaber Europæeren om, at denne ikke maa lade sin Bøsse skyde ham, er Negeren med Hensyn til Opfattelsen af Bøssen ved det omtalte Grænsepunkt. Han har tidligere set Ild komme ud af Bøssen med ødelæggende Virkning; han begriber ikke, hvordan

det gaar til, gør sig heller slet ikke Umage for at komme til Forstaaelse af Fænomenet, men finder sig selv i den Opfattelse, at Bøssen er et levende Væsen, der selv kan skyde. Som et andet Eksempel anføres visse vilde Stammers Respekt for Skrivekunst. Den vilde har set, hvorledes et Stykke beskrevet Papir er i Stand til at sætte en Person i Kundskab om, hvad en anden har tænkt eller sagt maaske hundrede Mile derfra. Han forbavses, hans Tanke staar stille; men utilbøjelig til lang Tankeanstrængelse opgiver han at forfølge Sagen, idet han drejer ind paa en for hans Hjerneliv bedre liggende Forestilling om hemmelige Magter. Det er en lettere Udvej end at udforske Sandheden. Ikke væsentlig anderledes er det med den hos ukyndige Mennesker ikke sjældent tilstedeværende Respekt for Bøger. Man har lagt Mærke til, at Folk af høj Udvikling have en stor Mængde Bøger, hvori de ofte læse. Uden at gøre sig videre Ulejlighed med at tænke derover, kommer man til den Forestilling, at det er Bøgerne, der have frembragt Geniet, og at hele Sagen er gjort med at have mange Bøger. Fejltagelser af denne Art begaas iøvrigt ingenlunde alene af vilde og ukyndige Personer. Som Eksempel nævner Ferrero en berømt Kemiker, der troede, at Guldet var Nationernes Rigdom. Videnskabsmændenes i tidligere Tider altfor store Tilbøjelighed til at afgøre alt ad spekulativ Vej mener han ogsaa kan anføres som et Eksempel. Den eksperimentale Forsknings besværlige Methode var dem for brydsom; saa slog man ind paa den lettere Genvej at afgøre Spørgsmaalene apriorisk.

At denne Anneksion af Veje, der paa en nem Maade kunne føre Tanketraaden tilbage til kendte Forestillinger, er en Slags Kredsning, behøver ikke at siges. Men det er en egen Slags Kredsning. Den er karakteristisk ved, at Strømmen forlader en engang paabegyndt Vej og slaar over i en helt anden; det behøver ikke altid at være Tilfældet. Man kommer til at tænke paa en Papins Gryde; Dampen stiger op imod det lukkede Dæk, finder den naturlige Udvej dér for besværlig at forcere, bøjer saa af og gaar ned langs Siderne. Det er en Kredsning, der paa en instruktiv Maade illustrerer, hvorledes Tillukning og Kredsning høre sammen. Samtidig kaster denne standsede Tænkning et Lys over, hvorledes Folk i det daglige Liv tit ere tilbøjelige til Tillukning for at slippe for sjælelig Anstrængelse. At tænke Tanker helt til Ende, helt ud (Ligeløb, Udførsel) er en Anstrængelse, der tærer, ja, som i Længden vilde tære Individet helt hen. Det er man ikke altid oplagt til. Tit foretrækker Folk at

bryde Tankerne af paa Halvvejen og lade Strømmen løbe rundt i Gryden paa den ovenfor nævnte Maade. Der dannes derved et Forraad af levende Kraft (Spænding), som paa en vederkvægende Maade opfylder de indre Organer. Man kan ligefrem bage sig i standset Tænkning, ved denne hovedløse Bryden af, snart med en Vittighed, snart med Talemaader, Latter eller lignende. Der er næppe Tvivl om, at standset Aandsliv er nødvendigt endog i stor Maalestok, for at man kan udholde at leve, ganske paa lignende Maade som Søvn er nødvendig. Man kan ikke udholde at være aandelig udførende altid lige saa lidt som at være vaagen altid. Det er vistnok Grunden til, at der er saa meget standset Aandsliv, som der er (jfr. Eks. 11). Livet er mere opfyldt af Eksempler derpaa, end man straks antager. Alene det at færdes omkring i Tilværelsen og lade Indtrykkene summe omkring sig, uden at man gør noget egentlig ved et eneste af dem, er standset Aandsliv. Du sidder i et Middagsselskab og nyder Øjeblikkets Behagelighed. Ovre paa den anden Side af Bordet sidder Grosserer N. og konverserer sin Dame paa en nobel Maade. Vinglas, nedhængende Druer, Damernes Silkeærmer, hvorunder hvide Kniplinger koket kige frem — det hele er en broget Forvirring af Indledninger til Tanker, der allesammen ere standsede: „Arrested Mentation". Fuldstændig Idiotisme! siger en og anden. Ja, men det er behageligt for Legemet. Der er ved en saadan rigtig aandelig Arrest noget, der luner Sjælen paa ganske samme Maade, som Klæder lune Legemet. Det er i begge Tilfælde den forhindrede Udførsel, der giver Lunhed. Ingen kan undvære Klæder. Ingen kan heller undvære et vist Maal af denne Hovedløshed.

Om Stande. Det er en mærkelig Kendsgerning, som vi ikke skulle forsøge paa at forklare, men som maa staa hen som en Erfaringssag, at Kredsstrømme ere i Besiddelse af Stædighed (Inerti), det vil sige, af Evne til at modsætte sig uden fra kommende forandrende Indflydelser.

Af en saadan Evne maa nødvendig følge en vis Særstilling over for Omgivelsen. Den, der kommer ude fra og møder

Kredsstrømmen, faar Indtrykket af et vist Selvliv, naar han sporer Bevægelsesfænomener, han ikke ser sig i Stand til at forklare, noget, der „kan selv", noget, der kan staa alene (Snurretoppen); og for Individet, der frembringer Kredsstrømmen, maa Evnen til at modsætte sig nødvendig give en Følelse af Sikkerhed og Egendygtighed.

Lad os kalde denne Stædighed ved Kredsstrømmen for en Særstand eller en Akse.

Efter Styrken, hvormed den træder frem, kunne vi tale om forskellig Længde af Akse.

18. Naar en Spækhøker staar i sin Dør og kan sende prøvende Tankestrømme rundt i alle Hjørner af sin store Bedrift og faa Melding tilbage, at alt er, hvor det skal være, alt er husket og besørget paa rigtig Maade, føler han en Sikkerhed, der bringer ham til at staa, hvor han staar i hele sin Brede som en Mand, der ikke er til at løbe med.

19. At man „kan" noget, vil egentlig blot sige, at man har Vej i Orden for en Kredsstrøm, at man ligesom Spækhøkeren kan sende en prøvende Tankestrøm ud og faa tilfredsstillende Melding tilbage, at alt er i Orden, at Strømmen kan finde Vej. Ethvert saadant „kan" er identisk med en Sikkerhedsfølelse. Idet man føler, at man „kan", har man et Følelse af Jeg. Lad os sige, Talen er om et Spring. Du staar og skal udføre et Spring; spørger først dine Muskler og modtager Svar tilbage. Du spørger ikke een, men mange Gange; Du kan staa saadan længe. Sommetider er Du lige ved at begynde; men det bliver alligevel ikke til noget; Kredsningen er ikke rigtig tilfredsstillende. Først naar Du kan sende en Ordre ned og i samme Nu faa den pareret tilbage, naar Strømmen løber saa glat igennem Dig, at Du ligesom føler hele Banen paa een Gang, paa lignende Maade som man ved Læsningen af Skrift kan opfatte lange Stykker forud for det Sted, man er paa, naar Du ligesom i Tanken kan gennemleve hele Bevægelsen, først da tør Du. Der kommer en vis Forberedthedens Sikkerhed til Stede, en Sikkerhed, der tydelig ligger i selve Kredsstrømmens Kraft og Fart.

En saadan „Væren parat" er der i ethvert Øjeblik i et Menneskes Liv. Det, at færdes iblandt Omgivelser, ja, overhovedet at

leve, bestaar i en stadig „Væren parat“, der maa medføre de samme Fænomener som hos Gymnastikeren. Vi ere alle Gymnastikere i at leve og springe stadig. Alene det at staa paa Benene er en Øvelse, der kræver et Utal af Befalinger og Tilbagemeldinger, en Uendelighed af Kredsløb, der tilsammen give den Sikkerhed, som er uadskillelig fra Tilværelse. Det er denne Forberedthedens Sikkerhed, der skaber os i hele vor daglige Færd. Man er altid mer eller mindre forberedt paa at være til, veed saa omtrent, hvad der vil komme, hvad man vil gøre. Stundom er det saaledes, at man kunde lukke Øjnene og fortsætte det hele. En stadig Trædemølle, som man tilsidst faar en kunstnerisk Øvelse i at turnere, sammen med en Sikkerhed, der ikke lader sig bøje det mindste. Det er denne Sikkerhed, der skaber Hverdagslivets Mennesker, de Mennesker, vi møde paa Gader og Stræder, som vi hilse paa, tale med, have Forretninger med, som invitere os til behageligt Selskab, og som vi anerkende som samfundsbetydende Størrelser (Vanthederne). De ere byggede op af Kredsløbets eller Forberedthedens Sikkerhed ved mer eller mindre vante Begivenheder. Naar man ser Knippelsbro fuld af Mennesker, farende imellem hverandre, nogle her og andre fremover, allesammmen ilende i Travlhed, kan man sommetider undres over det Kors, Menneskeheden lægger paa sig med al denne Travlhed, Uro og Løben; men det er i mere end een Forstand det, de leve af, det, der gør dem. Uden disse vante Begivenheder vilde de slet ikke være. Det er Begivenhederne, der skaber dem, Begivenhederne, der udgør dem. Man kan ligefrem læse det i Blikket paa saadan en Skabning. Det er ikke andet end en Hoben tilvante Begivenheder, der kommer gaaende. Mange af dem lever Aar uden saa meget som en aandelig Nyhed udover hvad Tryk og Lidelse giver. Men sommetider kan der i en og anden være noget, der siger „Puh!“ sommetider kunne Banerne være saa forpinte af den evindelige Genbrug paa samme Maade, at man ordentlig kan tørste efter blot en usædvanlig Begivenhed, ikke at tale om en Rejse el. l., der kunde bringe Strømmen til at løbe paa en lidt ny Maade. Og dog vilde det kun være et nyt Kredsløb. Man vilde straks finde en ny Maade at kredse rundt paa med gamle Baner i ny Sammenstilling. Hvis alt var helt nyt, vilde man slet ikke kunne „samle sig“. Det man kalder Samlingen, Fatningen, er netop dette, at have Banerne saaledes føjede sammen, at man let kan finde Rede i dem og i en Hast kan sende en Kredsstrøm igennem dem til at „sikre“ sig paa. Før man har

dem saadan, er man egentlig slet ikke jeg. Til sætte Folk en Ære i at være rigtig tilvante („durkdreven“, „sikker“). Man mener, Sikkerheden hojner Mennesket.

20. Det er Forberedthedens Sikkerhed, der ligger til Grund for det, vi kalde Øvelse. Hurtig Kredsning med stor Sikkerhedsfølelse. Man siger, at Øvelse gør Mesteren; men Øvelse gør i det hele taget Mennesket, om ikke anden Øvelse, saa en vis Livsøvelse. Naar en Bondeknøs kommer ind fra Landet og staar og glor uden at vide, hvad han skal sige eller gøre i næste Øjeblik, saa er det, fordi han mangler Livsøvelse til under de forhaandenværende Forhold at kunne faa sine Kredsstrømme i Gang paa fornøden Maade. Han har ikke faaet Banerne rigtig knyttet sammen, saa at han kan fare rundt i dem. Men det kommer nok. Eller, naar Du selv ligger vaagen en mørk Nat, og Din Overlegenhed og Kraft fra om Dagen har givet Plads for en vis Usikkerhed, saa er det vel det samme. Du er ikke rigtig bevandret i denne Intethed. Nej, i „National“ eller „Tivoli“, der skal Du se Livsøvelse med tilhørende Sikkerhed. Et Øjekast, som en livsøvet Dame uformærket kan aflevere, kan have noget ved sig, som om man saa blanke Vaaben fare igennem Luften.

Det er egentlig først, naar Kredsløbet faar denne Øvelsens Fart, at Ordet Aksning ret bliver rammende. Jo hurtigere en Snurretop løber rundt, desto mere træder Aksen frem som det eneste, der tiltrækker sig Opmærksomhed.

21. Naar man ser paa et Menneske, og det ikke netop er en skøn Kvinde, overfor hvilken Hensynet til det ydre paa en forstyrrende Maade griber ind i Ens Tankegang, er det fornemmelig Aksen (Personligheden i ydre Forstand), der aldeles optager os. Om Hr. N. er trekantet eller firkantet, anse vi for uvæsentligt. Det er Aksen, man hilser paa, Aksen, der indgyder En Respekt, Aksen, man gaar udenom. Har Folk ingen Akse, saa Gud naade dem.

Det er Aksning, der behersker Verden og giver Samfundet sin Karakter. Allevegne, hvorhen man vender sig, ser man Akserne rage op og gøre Figur. Mest i Kulturlivet. Er Du Landboer og kommer ind til Byen, er det, som der slog Dig en Atmosfære af Aksning i Møde. Denne Fermhed, denne Rutine hos alle ligefra Butiksjomfruen, der ekspederer Dig, og Overretssagfører N., der gaar forbi i

ivrig Samtale, til den gamle fine Mand, der er standset over for en anden Fornemhed og med en vis værdig Skæmten tillader sig en let og spøgefuld Berøring af dennes Arm. „S'ikken et Par Akser!“ Kommer Du ind paa et offentligt Kontor, ser Du den ene Akse gaa omkring længere end den anden, saa Du næsten maa ængstes over Din egen Ubetydelighed, og sker det, at Du faar Lejlighed til at høre et Foredrag eller en Tale, maa Du næsten forbavses over den Udvikling, Menneskeheden er naaet til, naar klangfulde Ord, udtalte med lærd Væsen og udviklet Bevidsthed, opfylde Luften. Det var ved en Eksamination, at det især var komisk at iagttage Forskellen i Akselængde hos Eksaminator, naar han med skrækindjagende Alvor, Værdighed og bred Betoning af Ordene — „Gud, hvor det Kræ akser sig!“ — stillede sine Spørgsmaal til den af Angst og Forbløffelse prægede Eksaminand, der havde stukket Aksen ind saa meget, som det er et Menneske muligt. Mærkeligst af alt er det dog at se, hvorledes Folk ikke engang formaa at lægge Akserne ned, naar de stilles over for virkelig Alvor. Naar Præsten paa Højtidsdagen taler med en Myndighed, der gør Tilhørerne ganske smaa, tror han, at han har lagt Aksen ned; men alle Tilhørerne kunne se den, og naar Overlægen gør sin Stuegang med overlegent skæmtende Bemærkninger til de stakkels af Elendighed afaksede Patienter, eller de unge Læger tale om Overholdelsen af deres Konsultationstid som noget, hvorfor de fornemmelig have Tanke, er det tydeligt, at de ikke engang mægte at lægge Aksen fra sig, naar den ræddelige Alvor er lige omkring dem. Mangen en Gang tror Folk, at de nu endelig have faaet den udryddet, og saa træffes den pludselig af enorm Størrelse i en Krog, man slet ikke havde tænkt paa at undersøge. Sommetider kommer der Fremskridtmænd, der med fint kritisk Blik formaa at udpege alle de gamles aksede Steder, og som ville have hele denne gamle Slendrian af Vejen. Hvor lyder det godt, og hvor knytter Folk ikke en Tid Forhaabninger til dem! Men lur dem. De have selv deres Akser, meget længere, kæmpestore Akser. Storheden har kun skiftet Plads, og mangen Gang kommer den blot hen paa Steder, hvor den netop slet ikke maa være. Ja, pas paa Dig selv, naar Du rigtig mener at have faaet Aksen pillet ud, om Du maaske ikke netop er stor af Din Lidenhed og uden at mærke det har en vældig Akse paa dette Punkt. Naar man veed, hvorledes Menneskeheden nu i Aartusinder har gennemskuet denne Sikkerhed, hvorledes man har faaet den serveret i alle Skikkelser

lige fra Kejsere, Paver og Riddere til Kontordamer, Opvartere og Kommandersergenter, hvorledes man har kiget den i Kortene allevegne og egentlig fra alle Sider er saa ked af den som Kat af Sennop, saa vammel ved den, som man kan være — „Herregud, hvor er den ussel!“ — og naar man med alt det alligevel ikke har formaaet at faa den udryddet eller blot at faa den formindsket, kommer man let til den Tanke, at det kan være umuligt for Mennesker at blive den kvit, at den maaske paa en integrerende Maade hører med til den menneskelige Natur, saa at man ikke vilde kunne være til foruden den. Kan være. Men Naturen er den dog foruden. Naturen fører slet ikke den Akse, og Naturen hader og forfølger den. Se paa en Hund, om der er nogen Storhed i den. Se til Barnet, det kender heller ikke noget til den Storhed. Maatte vi ikke kunne drive det til det samme, som et Dyr og et Barn kan? Skulde man tro, at det kunde være saa vanskeligt? Skulde det være vor Bestemmelse paa dette ene Punkt at staa lavere end Dyrene? Man tager neppe fejl i, at det er Samfundslivet, der i denne ene Henseende sætter os tilbage. Saalænge vi leve i et Samfundsliv, hvor Eksistensen beror paa dette at gøre sig gældende over for andre, er Aksning vistnok umulig at undgaa. Det er Konkurrencen, der har ført os til denne altfor vidt drevne Aksevækst. Det er Livet over for andre Mennesker, der har udviklet denne Farsot.

Anm. 1. Der er ikke noget, der i Økonomilæren maa advares saa meget imod som en for vidt dreven Aksning. Aarsagen dertil er for det første Aksens Upaalidelighed. Den Sikkerhed, vi iagttage ved et Kredsløb, er kun et Hastighedsprodukt, der varer ved, saa længe Rotationen varer, men ikke længere. Den er med andre Ord rent forbigaaende, noget, der ikke kan bygges paa. Se paa en Støvhvirvel paa Landevejen. Man kan tro, det er en Skikkelse, der farer hen; men indeni er den hul ligesom en Ellepige. Et Spøgelse. Det er en storartet Misforstaaelse, at der er noget solidt at bygge paa ved en saadan Axe. Men i denne Misforstaaelse leve vi fra Morgen til Aften. Enhver gaar rundt og akser sig det bedste, han kan, og sætter sin sikreste Mine op uden at gøre sig klart, hvad det er for et Vindprodukt, han fabrikerer, og uden at lægge Mærke til, at Naturen gennem Aartusinder tilstrækkelig har belært Menneskeheden om Intetheden og Upaalideligheden af denne Side af vort Sjæleliv. Naar Hr. Jensen sætter Cigaren højt i Mundvigen og med sikker

Mine betaler Kelneren Drikkepenge, tror han fuldt og fast paa Fænomenet Hr. Jensen. Han har ingen Forestilling om, at det, han der stoler paa, som retter ham i Vejret og giver ham Rankhed og Form, kun er en Akse, der i næste Øjeblik kan falde sammen, et tomt Rum. Det er af væsentlig økonomisk Betydning, at man klarer dette Forhold, fordi man ellers bedrager sig selv. Det gaar ikke an at overse, at en stor Mængde Mennesker saa at sige kun ere til i deres Løb, saaledes at de, hvis Farten standsede, vilde være færdige med det samme. Man maa lære at forstaa dette, hvorfor de have en saadan Hast, hvorfor der er saa lidt Fred og Hvile i dem. Det er deres Eksistens om at gøre. Saa snart Kredsningen sagtner, er der ingenting. Hyp, halloh, følg med! Jo hurtigere Rotation, desto større Mand. Taber Du Farten et Øjeblik, saa synker Du. Bedst studeres Aksningen hos en vis Klasse Mennesker, der, imponerede af Samfundslivet, gerne ville være med i Akseriet, men ikke rigtig kunne komme afsted med at gøre Figur — deres Anlæg gaar ikke i den Retning. Det er Mennesker, der ikke evne at være Naturen saa meget imod, som deres Hu egentlig stod til. Et underligt Kuld, hvis højeste Ambition mangen Gang, naar det gaar lavt, bliver staaende blot ved det, ikke at være forknytte over for deres Modpart. Tilsidst gaa de ud; saa er der ingenting, ikke engang Mindet om dem.

Men Aksningen har ogsaa en anden svag Side; det er dens Mangel paa Evne til at bevare Friskhed, en naturlig Følge af Strømmens Venden tilbage i sig selv, uden at Afløb finder Sted. Hvor Afløb mangler, er Forsumpning uundgaaelig. Opdæmme vi et Vandløb, vil det ses, hvorledes der straks danner sig en lille Sø, hvori Vandet en Tid lang løber rundt — Vandet er i Bevægelse og maa fortsætte Bevægelsen; det kan ikke komme frem, saa løber det rundt. Der have vi Kredsningen. Men har denne varet lidt, vil der indfinde sig en Stigning, der eventuelt vil kunne hindre yderligere Tilløb, og saaledes vil Forholdet i hvert Fald altid blive i Mennesket. Hvor der ikke sker Forbrug, vil Udviklingen aftage. Der sendes ikke Bud efter mere levende Kraft, end der er Brug for, altsaa i Tilfælde af slig Stilstand ikke efter mere, end der behøves til Vedligeholdelse af Kredsstrømmen, og det er ikke meget. Saa sagtner Løbet. Og jo svagere Strømmen bliver, desto mere er man udelukket fra at bryde nye Løb, desto mere sidder man fast i Kredsning med ringe Produktion. Saa have vi Forsumpningen. Den bliver en uundgaaelig Følge af en i længere Tid fortsat Kredsning. Se paa et gammelt

Individ, der har kredset et helt Liv igennem, hvor alt kan være tilstoppet paa det bestemte Udvalg af Baner nær, der er kredset igennem. Det er denne Forsumpning, vi kende under Navnet Bornerthed.

Vi skulle siden faa at se, hvorledes denne standsende Indflydelse bliver af Betydning i Værdispørgsmaalet.

Anm. 2. Hvorfra Sikkerheden ved Kredsløbet skriver sig, vide vi ikke. Om den skulde staa i Forbindelse med Inertiens Lov, som man ikke kan undgaa at komme til at tænke paa, eller den skulde ligge i, at en vis Tilsliden af Banerne gør det lettere for Strømmen at følge det Spor, hvori den engang er slaaet ind. Eller det skulde have noget at gøre med Solenoidefænomenet. Man veed jo, at en Metaltraadsrulle, der, ophængt i et Silkespind, gennemløbes af en elektrisk Strøm, ogsaa bliver stædig, stiller sig an som en Magnet og trænger Genstande til Side, der staa i Vejen. Endelig er der Snurrefænomenet, Snurretoppen, der staar paa sin Spids og trodser Tyngdeloven. At Forklaringen er at søge paa et af disse Steder, er rimeligt; men lad det staa hen, til det engang kan blive videnskabelig undersøgt. Praktikeren interesserer det kun lidt at faa at vide, hvorledes det hænger sammen. Han har nok i det, at Fænomenet er en Kendsgerning, hvorom enhver selv kan overbevise sig.

Under Ligeløbet forsvinder den heromhandlede Særstand ganske.

22. En Gymnastiker, der befinder sig midt i et vanskeligt Spring, hvori han vel at mærke ikke har Øvelse, har opgivet al slig Sikkerhed. Han sætter Standen til i Springet. Det er, som om han i et Par Sekunder var helt borte, havde overleveret sig selv til Naturkræfternes Gang. („Om Ligeløb og Kredsning" Eks. 10).

Men til Gengæld træffe vi ved Ligeløbet en ny Slags Stand. Der indeholdes i al Udførselsstrøm en ejendommelig Selveksistens, en egen Udøvelsens Sikkerhed, der ligesom udgaaende fra en inderste Kerne har nok i sig selv uden Hensyn til Omverdenen, kan staa alene,

om det skulde være midt i det tomme Rum. En Herlighed ved at leve, der nu engang er.

23. Naar en Ung rigtig morer sig med Unge og med en Art Følelse af Medynk ser paa den ansete Etatsraad med de afmaalte Skridt og den stive Holdning, ret som om han vilde sige: „Hvad nytter Dig al Din Fornemhed? Du forstaar jo dog ikke at leve“, naar han uden Spor af Seen tilbage i Sjælen i regulært Ligeløb traver ud ad Alleen syngende i Kor om „den støvede Magister“, saa er der ogsaa en „Stand“ til Stede, ogsaa en Sikkerhed, Sikkerheden for Livet. Aldrig føler han saa sikkert, at han er til, som naar han i sligt Øjeblik tænker: „De Okser, der ikke forstaa at leve!“ Der er ogsaa noget, der kan staa alene; men det er en hel anden Slags Stand end Etatsraadens. Det er en Livsstand. Etatsraadens Stand har egentlig ikke noget med Livet at gøre. Der er en kvalitativ Forskel. Omvendt mangler den Unge Etatsraadens Stand. Denne dvælende Selvsikkerhed er noget, der ligger ham fjernt.

24. Gaar man Eksempeltavlen Pag. 234—325 igennem, vil man træffe denne ejendommelige Livs-Selvgyldighed allevegne: „Livet er, hvad det er. Undertiden kan den træde frem med en alt tilsidesættende Styrke saasom i A IV, B III eller IV, C III og IV, som om den var den eneste Kraft i Tilværelsen. Men i næste Øjeblik kan den være helt borte; der er noget stjerneskudsagtigt ved den.

25. I Barndommen og Ungdommen ere disse Stjerneskud saa stærke og saa hyppige, at de formaa at kaste et kontinuerligt Skær over Tilværelsen af stor Skønhed. En egen Herlighed ved at leve. Siden bliver det jo saadan, at vi mest leve i Kredsning, og at Egenstanden trænger Glimtene i Baggrunden. Med Alderen bliver Døden stærkere i os end Livet. Men engang imellem kan det ske, at Barnestanden igen vaagner og som en mægtig Holger Danske tager et Tag i Stenbordet. Da er det, som om den skulde knuse sin Medbejler. Naar Du staar ovre i Dit Skur og slaar Koks itu, og Solen skinner ind ad Døren til Dig, kan det træffe sig som ved en Art Hallucination, at Du synes Solen pludselig skinner langt ind i Dig selv med en dejlig Lysning og Varme ligesom fra tidligere Dage *), — eller

*) **Goldschmidt, om „den Vordingborg Jord.“ (Livserindringer).**

naar Du gaar i Dine egne Tanker i Haven og ser paa Blomster, Sol og Skygger, at Du et Øjeblik kan blive greben af Allivet deri i sin Storhed og Skønhed. Da kan Du med eet føle en vidunderlig Sikkerhed for, at Du lever, en mærkelig Øjeblikkets Selvgyldighed. Der ligger en Magt i en saadan Følelse, der overgaar alt. Det kan i sligt Øjeblik være med en forunderlig Haan, at Du tænker paa Samfundslivet med dets Interesser og Opgaver med dertil sig knyttende menneskelig Storhed og Sikkerhed. Thi den Sikkerhed, Du i dette Øjeblik saa stærkt føler, er ikke Menneskets, men Naturens, Allivets. Kunde Du blot altid føle den! Forunderlig er denne indre Fylde, denne Øjeblikkets Egengyldighed uden Hensyn til hverken Fortid eller Samtid. Den kan udøve en betagende Magt over Sindet. Men den kan ikke blive hos Dig. Dertil er Du for meget Menneske. Inden Du naar Enden af Havegangen, er Du maaske allerede slaaet over i Selvglæde og Selvtilfredshed; saa sidder Du midt i Kredsningen igen. Saa viger hin stærke Magt fra Dig, saa er den borte, helt glemt, som om den aldrig havde været, borte for lange Tider, indtil den en skøn Dag, naar Du har glemt Mennesket, paany pludselig dukker op som et Stjerneskud, som en Nyhed, der aldrig er set; thi den har altid Nyhedens Præg. Den er „den gamle Historie, der altid bliver ny“. Men hvor er den dog henne til daglig?

26. Er det aldrig hændt Dig, naar Du, træt af Arbejde, en Dag har rejst Dig fra Dit Skrivebord og staar og stopper et Par Blade i Piben, at et eller andet tilfældigt Indtryk, f. Eks. af en Vognrummel, der er kommen til at lyde lidt anderledes, efter at de dobbelte Vinduer ere satte i el. dsl., har kunnet frembringe et sitrende Glimt i Sjælen, saa stærkt, at Du har studset ved Dig selv: „Hvad var det?“ Men inden Du kunde faa fat deri, var det igen borte. Et lille Lynglimt, men af en saa stærk Virkning, at Du i figurlig Forstand kunde staa og sitre og dirre bagefter. Hvad det var, siger Du. Ja, hvad var det? Et Signal fra et andet Hjørne af Sjælen, fra Livet, det oprindelige Liv, som Du er kommen bort fra; men som engang imellem kalder efter Dig. Men Du veed hverken Vej eller Sti til det.

27. En Bagerkusk kører en Dag igennem Alleen og slaar til Tidsfordriv op i Lindetræerne med sin Pisk, saa et Par Ungskud falde ned. En lille Lindefrugt med Kuglen nedad og en lidt drejet Vinge, der gør Tjeneste som Skrue, snor sig som en Proptrækker rundt i

Faldet. Manden ænser det ikke, og Bladene bliver liggende paa Jorden efter ham. Men paa en Gang kan det være, som om Du skulde mindes noget, som om Du fornam en Glød indvendig, der kunde bringe Dig til at udbryde: „Hvad er det dog, jeg glimtvis sporer her i Tilværelsen, som ganske løber fra mig?“

Efterhaanden som man bliver ældre, faar man sjældnere slige Fornemmelser. Den ene Dag gaar som den anden, og tit kommer man til det Resultat, at det ene kan være lige saa godt som det andet. Men har Du endnu Ungdommens Friskhed i Sindet, vil Du kende disse Blink.

28. Der er noget ved den her omhandlede Selveksistens, der ikke blot træder frem i det enkelte Menneskeliv, men ligesom fortsættende sig forbi dette gaar igennem den hele Natur og tegner sig gennem Historien. Jeg var forleden Aften oppe paa Koldinghus Slotsbakke, kom kørende der forbi ved Solnedgang og besluttede at staa af og vente til næste Tog for at se den gamle Ruin. Der kan være noget i et saadant Indtryk, der ligefrem kan slaa. Ved Synet af de høje Tinder, der staa forladte af den Tid, de havde med at gøre, ligesom raabende efter den, er det, som man kom til at sitre i Sjælen, som om noget i En sagde: „Gud forbarme sig over os“. Intetheden af Mennesket bliver saa anskuelig, at man ængstes, næsten kryber sammen, ret som man frygtede for, at et ubekendt noget skulde falde over En, hin Magt, som er falden over alt dette. Saa satte jeg mig tilsidst paa et Hjørne af Bakken og saa ud paa Træformerne. Var det ikke, som om en af dem lignede Erik Emun eller saadan en gammel Fyr, saa sært og sort den rynkede Brynet. Nede i Slotsgaarden var der nok Marked. Man hørte Musik af nogle græsselige Horn, engang imellem Slag paa en stor Tromme; det var vist fra en Karrusel. En enlig Stjerne formaaede netop at gøre sig gældende paa den endnu lyse Himmel. Underlig at tænke sig, at der endnu var en Deltager i Tilværelsen fra den Tid. Den var jo akkurat den samme, har siddet dér akkurat, som den sidder idag. Var det ikke, som om Musikken talte derom? Det eneste tilbageblevne levende, der har været med; thi den maa vel regnes for levende; den kan dog blinke. En mærkelig Musik, de har haft den Gang! Den har Riddere og Jomfruer traadt Dansen til, mens Kongen af Danmark stod under Hvælvingerne, jeg saa derinde. Jeg havde faaet en Cigar op og sad og saa paa, hvorledes Røgen trak væk i Smaaskyer i den

stille Aftenluft. Det var efter haanden blevet mørkere, flere og flere Stjerner var komne frem, et helt Mylder, hele Mælkevejen fuld af blinkende Diamanter, det var, som om de vare vældede levende frem. Var det ikke, som de talte i Munden paa hverandre. De kunde jo alle fortælle. Den dejlige, lille Jomfru Anna, hun stod netop der paa Hjørnet af Volden, mens Musikken klang paa sin gammeldags Vis. Det er i Aar 612 Aar siden, hun forsvandt fra Jordens Overflade; men endnu kan man i gode Kikkerter paa de noget fjernere liggende Stjerner se hende staa der lyslevende i sin friske Ungdom; thi det Lys, som dengang udgik fra Jorden, naar først dertil i dette Øjeblik. Hertug Erik gaar hen imod hende: men man kan ikke høre, hvad han siger. De gamle, revnede Mure belystes svagt af Blussene fra Markedspladsen og gave Genlyd til de skrattende Karruselhorn. Det var, som om Lyden spredtes ud i Himmelrummet, ud hvor Tid og Rum gik sammen. Gennem en gammel Vinduesaabning kigede Arcturus klart og roligt. Gennem to andre, der laa lige for hinanden, kunde man se Stjerner tværs igennem Slottet. Men ligefrem mægtig var Pragten i Mælkevejen. Aldrig mindes jeg at have set en Himmel saa levende.

Man vil lægge Mærke til det ejendommelig selvstændige Liv, der gaar igennem alle disse Blink, en Selvgyldighed eller Selveksistens, der bliver ved at være bagved alle tildækkende Indflydelser, brydende igennem snart her og snart der. Det maa ogsaa kaldes en Stand: det er ogsaa noget, der kan staa alene; men det er en Stand, der er vidt forskellig fra Særstanden.

Lad os kalde denne altid tilstedeværende, men særlig i sine Glimt karakteristiske Selvgyldighed, der ligger i selve Udøvelsen, i det strakte Ligeløb, for A l s t a n d e n, Navnet taget efter den brede, ligesom universelle Karakter, Aabenheden altid maa medføre, hvor den findes. Af Hensyn til dens mod Omgivelserne i mindre Grad rettede Karakter kunne vi ogsaa kalde den for I n d r e s t a n d e n *). Undertiden have vi af

*) En bekendt, jydsk Præst har brugt Benævnelsen „I n d e r s t e m a n d e n."

Hensyn til dens Forhold til det, der egentlig er Livet i os, kaldt den for Egentligheden („Om størst Udb. af Sjælsevner", Pag. 73).

Anm. Hvorfra denne Stand skriver sig, kan selvfølgelig lige saa lidt siges, som det lod sig gøre at forklare Særstandens Tilstedekomst. Den er et Fænomen, der nu engang følger med Ligeløbet; det maa tages som en Erfaringssag. Men forøvrigt kunne vi heraf lære, at Stand ikke er noget, der nødvendig behøver netop Kredsstrøm til sin Frembringelse; den kan avles af al Strøm. Tanken føres derved snarest hen til en Sammenhæng med Inertiens Lov. Man ved, at der til al Bevægelse i Naturen knytter sig Stædighed og Sikkerhed, at enhver Bevægelse er en Magt, til hvis Forandring der nødvendig kræves en anden Magt, ligegyldigt om Bevægelsen er af den ene eller anden Art, om det er en Kredsbevægelse eller en retlinet Bevægelse. En Snurretop kan trodse Tyngdeloven ved at udføre Kredsbevægelse; men en Geværkugle kan under sit Ligeløb ogsaa gøre det. Der er al Rimelighed for, at Forklaringen ligger i hvert Fald i Nærheden af disse Forhold; men som alt sagt interessere det ikke Praktikeren at forfølge slige teoretiske Spørgsmaal. Han behøver ingen Teori.

Hvad er nu egentlig Forskellen mellem disse to Stande, Særstanden og Alstanden, hver med sin Selvgyldighed, hver med sin Sikkerhed? For en flygtig Betragtning ser det maaske ud, som om der ikke var nogen videre Forskel. Sikkerhed og Sikkerhed, er det ikke det samme, om den kommer til Stede paa den ene eller anden Maade? For at besvare dette Spørgsmaal behøver man blot at vise hen til Standenes forskellige Funktioner og Betydning i Organismen.

Hvad der navnlig giver Særstanden sin Betydning, er

1) Kredsstrømmens staaende Oplag af levende Kraft, dette, at den til enhver Tid kan kaste betydelige Energimængder ind i Begivenhedernes Gang, og

2) dens regulerende Evne, at den ligesom et Svinghjul er i Stand til at optage alle Overskud i Tilførsel eller

Produktion af levende Kraft, blot ved at forstærke sin Rotationsenergi, og omvendt igen kan afgive levende Kraft ved at formindske denne.

Det er navnlig disse Egenskaber, der giver Særstanden et Udseende af Evne til at kunne gribe ind i Livsforholdene af egen Magtfuldkommenhed, Udseende af at kunne svare paa Paavirkninger efter eget Tykke. Af den største praktiske Betydning er dernæst

3) dens ejendommelige Fasthed og Evne til at blive staaende saa længe, det skal være. Den skaber ligesom Skelettet i den sjælelige Bygning, det stive og modstandskraftige, der kan give Tilknytning, Skikkelse og Figur.

29. Den samme Kredsstrøm kan blive staaende paa en aldeles uforandret Maade næsten saa længe, det skal være. Man kan se Mennesker leve et helt Liv igennem uden i aandelig Forstand at have flyttet sig en Tomme og med en Sikkerhed, som ingen Magt formaar at rokke.

Man vil forstaa, at Særstanden med disse Egenskaber egentlig bliver den, der skaber Mennesket i os. Det, der ses hen til i Menneskelivet, er jo Handling, Særvilje, Karakter, Virksomhed, Dygtighed, Evne til at kunne udøve Kraft, hvor der skal brydes paa etc. etc. Men alle disse Ting ville væsentlig komme til at bero paa Særstanden. Ganske vist kan det nok synes, som om det derved netop drejede sig om Udførsel; men det er ikke nær saa meget Tilfældet, som det ser ud til. Udførsel er der som ovenfor omtalt i alting og slet ikke i særlig Grad heri. De væsentlige Hovedegensaber ere Fastheden, Oplaget af levende Kraft og den regulerende Evne.

Samtidig med at Kredsstrømmen saaledes skaber „Mennesket“ (Særlivet), skaber Udførselsstrømmen det, vi kunne kalde Allivet i os, det vil sige det Liv, som den ovenomtalte Menneskelighed ikke staar bagved, og som vi derfor nærmest

ville være tilbøjelige til at anse som overladt „til sig selv", til Naturens Gang og Forsorg, hele det Liv, der „gives os". Det er som bekendt til dette vegetative Liv, at Mulighedsværdien knytter sig, den aandelig fødende Evne, Evnen til at frembringe nye Ting i Sjælen. Dette er andensteds omtalt (se „Om størst Udbytte af Sjælsevner"). Men i denne Evner ligger først egentlig det aandelige Liv. Udføre levende Kraft med stor Styrke og i behørig reguleret Form kan enhver Dampmaskine gøre, naar det kun gælder Udførsel paa bestandig samme Maade. Det, som er Hovedsagen ved et aandeligt Liv, er Evnen til at frembringe nye Veje. Uden den ere vi egentlig døde (Etatsraaden).

Efter dette ses der at blive en Art Modsætningsforhold imellem de to Stande, for saa vidt man tør tale om Modsætning imellem det mekaniske og det levende.

Hertil kommer yderligere, at der er et Hæmningsforhold imellem dem, det vil sige, at den enes Bestaaen paa en betingelsesfjernende Maade er til Hinder for den andens Fremkomst. Det er en Erfaringssag, der ligeledes andensteds er omtalt („Om størst Udbytte af Sjælsevner"), og som vi heller ikke her udførligere kunne komme ind paa. For en stor Del hænger det vistnok sammen med det omvendte Forhold imellem Kredsstrømme og Ligeløbsstrømme, det, at den ene Stand aftager, naar den anden vokser. Deraf kan forklares, at Standene udelukke hinanden, at altsaa et Menneske ikke kan ofre sig for Samfundslivet uden efterhaanden at sætte Indrelivet til, og at en stærk Udvikling af Umiddelbarhedslivet som Regel maa blive parret med en ringere Udvikling i Retning af Handling (Barnet). Paa den anden Side er det dog, som om det omvendte Forhold ikke strakte til at forklare hele Hæmningsforholdet. Der ligger i dette noget fjendtligt og forbydende, der synes at maatte have en anden Grund.

Hvorom alting er, vil det forstaas, at der er en Forskel

imellem de to Stande, der maa gribe stærkt ind i det praktiske Liv. En Forveksling eller blot undladt Adskillelse af dem maa nødvendig afstedkomme aandelig Forvirring. Det er Ting, Praktikeren maa holde et lige saa skarpt Skel imellem som imellem Plus og Minus. I Delingen af Livet imellem de to Stande, saa at hver faar sin berettigede Part, ligger en stor Del af Kunsten ved den daglige, sjælelige Økonomi.

30. For det i Dybden gaaende Menneske, der vil leve et Aandsliv, vil tænke, føle og frembringe, er Indrestanden med dens Mulighedsværdi selvfølgelig den værdifuldeste; men for den, der skal virke i det daglige Liv, — og den Side af Tilværelsen kan man jo ingenlunde gaa forbi, — er Akse en Nødvendighed. Til at være Kriger, Selskabsmand eller Diplomat kan det ikke nytte at sætte en Mand med udelukkende Indrestand. Det skal være en Person, der kan handle og træde frem. I Reglen vil det være saaledes, at et vel udviklet Middelmenneske maa have sin Part af begge Dele. Han skal i det ene Øjeblik bruge den ene Stand, i det andet den anden, ja, han skal tildels ved Hjælp af den ene tilvejebringe Betingelserne for den anden. Ingen af dem kan undværes, og ingen af dem maa tilsidesættes.

En anden Ting er, at man i en Tidsalder, hvori der er sket den ene af de to Stande Overlast og Uret, kan tage Parti for denne, og at man under en stedfindende stærk Udvikling af Kulturlivet har sin Opmærksomhed henvendt paa, at Indrestanden ikke rent forkommer.

31. Umiddelbarhedslivet er hos de fleste Mennesker i vor Tid dækket med et tæt Væv af kredsende Bitanker om det daglige Kulturlivs mange Begivenheder. Man finder ikke mange Mennesker, der ere i Stand til at se paa en Ting uden Bitanker (kredsende Ideassociationer). Dette at koncentrere Blikket paa en Enkelthed, en smuk Blomst, en frisk lille Scene og saa for Resten glemme hele Verden, — leve i saadan en lille Ting alene — er noget, man ikke mere kan. Det passer ikke til Kulturlivets brogede Mangfoldighed. Naar Bymennesker komme ud i Skoven i Anemonetiden, er det dem ikke muligt at se paa tre Alen Skovbund uden Bitanke. Den lille

friske Spire, som man er rejst ud for at opsøge, spindes ind, saa at dens Udbredelse i Sindet bliver ganske umulig. En tænker paa Frokosten paa „Konstantia“, en anden paa Fru Jensen, der gaar derhenne med sin Søster, en tredje paa Villalejlighed, som man gerne skulde se paa med det samme; men der er det ved alle disse Bitanker, at de ere Tilbagevendinger til kendte Ting, kedsommelige Ting, der fylde Sindet med Kredsning. Man er led og ked deraf; men man kan nu engang ikke komme fra dem. Hvem bryder sig om at faa Tanken ledet til Konstantia? Det Sted kan man jo udenad. Hvad skal den derhen for? Og ligesaa ringe Interesse har man maaske for Fru Jensen. Men alligevel vilde det ikke kunne nytte at sige: „Saa lad dog Fru Jensen gaa“; thi man kan aldeles ikke lade Fru Jensen gaa. „Du, Caroline! Vi maa da ogsaa snart op at gøre en Visit hos de Mennesker. Hvor det er en Plage!“ Tilsidst kommer man hjem fra en „dejlig“ Tur med Botaniserkassen fuld af Anemoner, men uden i en vis Forstand at have set en eneste af dem. Man kan for lutter Bitanker ikke aabne Sindet for noget. Tit har jeg oplevet det samme, naar f. Eks. smuk Sang er kommet mig for Øre i Frederiksberg Have. Man har ikke Tid og Lejlighed til at fæste Opmærksomheden enkelt paa saadan et Indtryk. Man er opfyldt af de hundrede Kredsløb, der altsammen maa passes. Man synes ikke, man kan glemme et eneste af dem. Og dog ere de alle grundkedelige Tilbagevendinger til Ting, man er mæt og træt af.

Tit har Folk helt glemt, hvordan det er kun at tænke paa een eneste Ting. Man bliver en Morgen Kl. 4—5 purret ud af et Hotel, veed i Grunden ikke rigtig, hvor man er, gaar omkring og tumler imellem mange Genstande i Mørke og Kulde og befinder sig tilsidst, uvist hvordan det er gaaet til, siddende ved et aabentstaaende Omnibusvindue paa Vej til Jernbanen. Blikket er falden paa en enlig Stjerne. Det kunde ikke falde En ind at se bort fra den; thi man søger ingen Ting andre Steder. Man kan lige saa gerne se paa den som paa noget andet, og saa bliver man ved at se. Kun ser man ikke, som man plejer, efter, om det er Svanen, Lyren, eller hvad det er for en. Paa den Tid af Døgnet er Himmelen vendt paa Hovedet, og det kunde ikke falde En ind at søge at faa Rede paa den. „Vega — Lyren — Aah, lad mig være fri!“ Alt bekendt forekommer En saa ulideligt. Men hvor kan saadan en lille bitte Ting se dejlig ud, idet Tanken koncentrerer sig paa et Synsfeldt, der ikke er større end en Nøddeskal. Og lader den øvrige Verden være.

En vis Koncentration i Blikket kan gerne siges at være en nødvendig Betingelse for Ligeløb, for saa vidt som alle disse kredsende Bitanker maa være borte, før der kan siges at foreligge et rent Ligeløb. Men deraf at slutte, at det, vi kalde Ligeløb, ikke er andet end en Koncentration af Tanken paa en enkelt Forestilling, vilde dog være forhastet. En Koncentration om Forestillingen „Konstantia“ vilde t. Eks. ikke give Ligeløb. Der fordres altsaa andet og mere end Koncentration. Dertil kommer, at Koncentreringen slet ikke behøver at foretages i den Forstand, at der kun bliver en eneste Forestilling tilbage. Hvis man en Dag kom til Bal paa Mars eller i en anden helt ny Situation, vilde man kunne have Hundreder af Forestillinger i Sjælen paa een Gang, der alle gave Ligeløb. Og naar man en Dag rigtig er kommen i Ligeløbsstemning paa en Fodtur el. desl., saa er det ikke een Ting, men alting, man ser i Ligeløb. Til Ligeløb kræves kun, at Tankens Veje ikke gaa tilbage. Om der er et eller hundrede Løb er ligegyldigt.

32. Hvor tilbagetrængt Umiddelbarhedslivet er, mærkes ikke mindst paa den H a l v h e d, der i vor Tid præger alle paa Aabenhed beroende Fænomener. Der er Halvhed i Religion, Halvhed i Følelse, Halvhed i Tænkning, Halvhed i Vilje, Halvhed i Glæde; selv det at more sig, kan man tit ikke mere end halvt. Grundbetingelsen mangler, Aabenhed; man kan ikke lukke sig op. Mangen Gang kan en Beskæftigelse, som man synes sætter En i aaben Stemning, vise sig at være et af Kredsning i høj Grad forurenet Produkt, naar det engang stilles ved Siden af noget, der virkelig er „fuldt ud“. Jeg havde i længere Tid skrevet paa noget, der i høj Grad interesserede mig, og som jeg antog i særlig Grad gav Ligeløb, da jeg en Dag gik en Tur paa Fredericia Volde og blev stødt af en Dissonans. Det kom mig for, som om der var mig noget imod dette at sætte en levende Tanke i Form, at skulle ligesom spise den een Gang til. Jeg følte ordentlig Lede ved alt dette Formsætteri, som om jeg kunde have Lyst til at sige: „Nu vil jeg ogsaa have Lov til at leve Livet selv.“ Der blæste en frisk Morgenbrise i Træerne, Bladene vendte deres hvide Underside frem; men jeg havde ikke Lyst til at reflektere derover. Engang imellem faldt Blikket ud over den historiske Egn; men jeg havde ingen Lyst til at se paa den. Alt dette gamle var jo nu forbi. En Del smaa Hvidkløver i Græsset vare de eneste, der formaaede at fange Blikket. De havde intet med Menneskeriet

at gøre og talte saa stærkt: „Her paa denne Jordbund var det; det var Alvor dengang". Ja, det var Alvor. Det er vist nok. Nu er det Politik. De bleve ved langs hele Vejen. Saadan en Mængde. Omsider standsedes jeg af Strandbredden, hvor Strandvejen drejer ud igennem en lille Gruppe af Piletræer. Deres bevægelige Blade satte en tusindstemmig Snakken op i den friske Vind ind fra Bæltet. Hvad stode de vel og snakkede om af gamle Sager. Der var jo ikke mere at tale om. Det var, som om alle disse gamle Ting nu skulde ile bort i Fred. Og som Ens egen Tanke heller ikke havde Lyst til mere. Havde man ikke arbejdet nok paa alt dette Stads, som man dog ikke havde noget med at gøre. Skrive? Nej! Det kunde være det samme. „Nu har jeg lagt nok af mit bedste Liv i Blækket; nu lader jeg Resten gaa forud". Og saa saa' man paa Piletoppene, hvori Blæsten ruskede. Tænkte slet ikke. Nu først var Ligeløbet rent.

33. Det kan ved Overgangen fra den aabne til den lukkede Form (fra Ligeløb til Aksning) være, som om noget blev brækket i En. Jeg sad og saa over imod Jægerhytten paa Saltholm, da der imidlertid kom et Dampskib imellem. Det er morsomt at se et saadant Skib komme sejlende, den store Snude, der skærer i Bølgerne, og det hvide, brusende Vand foran. Hvilken Rigdom af Enkeltheder i det oprørte Vand! Hvor det er friskt! Men en slig aaben Betragtning af Livet kan Samfundsordenen kun i de færreste Tilfælde tillade. „Det er en Damper", skal man bare sige og saa ikke tænke videre ved det. Dermed skal man affærdige det hele og gaa over til det næste. Er det ikke, som om noget blev brudt i En ved denne Afsnupning af Fænomenerne, som om der blev øvet raa Vold imod noget fint. Et Sind, hvori Aabenhedsspirerne paa den Maade ere knækkede, kan ligne en Mark, Uvejret er gaaet hen over. Saaledes er meget Sjæleliv i Nutiden.

Anm. Der er ved Forskellen imellem de to Stande — den ene den stærke og handlende, den anden den fødende — meget, der minder om de to Køn. Selvfølgelig er det ikke vor Mening, at den ene Stand af Naturen skulde være bestemt for Mænd, den anden for Kvinder — vi have jo netop ovenfor omtalt Nødvendigheden af, at begge ere til Stede i ethvert Menneske; — men det synes virkelig, som om Særstand skulde være noget, der bedst „laa for" Mænd. Den faar hos dem en sundere Udvikling, end den faar hos Kvin-

derne. Omvendt synes Kvinder, der ikke ere aandelig beskadigede af Kulturen, at være i Besiddelse af en Umiddelbarhed i Sjælen, som Mændene aldeles ikke kunne konkurrere med, ja, det ser ud, som om store Mænd just vare blevne til det, de vare, fordi de havde arvet dette feminine i Sjælen (Ørsted), som de saa med deres større Fond af levende Kraft have formaaet at udnytte bedre end Kvinderne. Paa den anden Side synes Kvindernes Umiddelbarhed lettere at kunne tage Skade ved Berøring med Kulturen end Mændenes og da at lide et større Forlis. Naar en lille Dreng spiller Top op ad Fliserne i Alleen, vil man paa de forbigaaende ældre Herrers Ansigter gerne kunne spore en vis Skikkelighed. De sparke aldrig til Toppen; man kan se en svag velvillig Skæven efter den, der i enkelte Tilfælde kan stige til ligefrem Interesse for, om den virkelig skulde kunne blive staaende. Paa Kvindernes Ansigter, især de ældres, spores gerne kun Uvilje over, at et saadant Uvæsen skal tillades.

En ejendommelig Forskel imellem de to Stande ligger i Maaden, hvorpaa vi føle dem lokaliserede i os.

34. Ved enhver Kredsstrøm har man en uvilkaarlig Følelse af Lokalisering. Det er, som om man kunde udpege Steder i Legemet, som Standen nødvendig maatte have noget at gøre med. Om det virkelig staar i Forbindelse med, at Strømmen følger visse Veje i Legemet, eller det muligen skulde være at forklare som ved Solenoiden, hvor en Kredsstrøm er i Stand til at frembringe Fænomener, som om der laa en Magnet i Strømrullens Axe, et Sted, hvor der i Virkeligheden ingenting er, hverken Strøm eller Magnet, — ligger uden for vor Kompetence at afgøre; men vist er det, at Tanken ledes hen paa et eller andet Centrum. Snart er det, som om Evnen sad i Armen, snart i Hovedet, snart i Mellemgulvet. Naar man en Dag ekspederer rigtig flinkt i Kontoret, saa at Protokollerne flyve imellem hverandre, kan det være, som om man følte en fast Bund etsteds nede ved Mellemgulvet, som om noget dernede ordentlig snørede sig sammen paa en tankeforbydende Maade. Omvendt kan det under Tænkning være, som om alt havde opløst sig, som om alle Baand hang slappe.

En saadan Følelse af Centrum iagttages ikke ved Ligeløbet. Skulde man dér tale om Sted, vilde man komme uden for det daglige, man kunde fristes til at sige, helt bort fra Tilværelsen. Det er,

som om man ved Ligeløb havde at gøre med Kredse med uendelig stor Radius, hvor Centrum faldt udenfor os. Naar et Musikstykke, en Solnedgang bag Skoven el. l. har grebet En og sat En i Ligeløb, er det, som om Lokaliseringen var at søge, langt borte fra Stedet, uvist hvor, men langt, langt borte. Ja, selv i Leg og Løjer, der knytte sig til Stedet, er der noget selvforglemmende af en lignende fjerntliggende Herkomst.

Egentlig er enhver Strøm en Kredsstrøm. Idet den i Naturen indeholdte samlede Mængde af levende Kraft ifølge Loven for Energiens Bestaaen ikke kan variere, maa den levende Kraft, der forlader os, sent eller tidlig komme tilbage; men Kredsløbet kan være saa stort og kan forsinkes saa meget derved, at den levende Kraft midlertidig bindes, at vi ikke kunne følge dets Løb. Forskellen imellem Kredsløb og Ligeløb kommer derefter kun til at bestaa i, at Kredsløbet i det ene Tilfælde sluttes straks indenfor vore egne Grænser, i det andet bliver et Naturkredsløb, hvori vi paa et enkelt Punkt indgaa som et Gennemgangsled. Vort Ligeløb maa paa den Maade altid blive et Stykke af Naturens Kredsløb. Forholdet bliver altsaa med andre Ord det, at vi under Ligeløbet deltage i Naturens store Kredsløb og faa hjemme i dens dertil svarende store Stand (Alstanden), hvorimod vi under Kredsningen skille os ud fra Naturens Kredsløb og etablere vore egne smaa Særstande, der tildels ere fjendtlige imod Naturens, fordi de opholde og borttage den levende Kraft *).

Læren om Stande er noget af det ejendommeligste i Levelæren, noget, der paa en nær Maade hænger sammen med, hvad Tilværelsen egentlig er.

---

*) At saadanne smaa Særstande kunne spilde Kraften, kan mærkes, naar man kommer Vand i et Kar og derpaa prøver at foretage Bevægelser med det. Man vil mærke en ganske anderledes stor Modstand, end om der i Karret laa samme Vægt Sten. Det er de indre Bevægelser i Vandet, der stjæle den levende Kraft.

Anm. 1. Atomlæren peger hen paa, at den simple Rumopfyldning maaske ogsaa har noget med Kredsning at gøre. Kredsning af Atomerne omkring hinanden (jfr. Himmellegemerne). Hvis sligt kunde tænkes, blev det jo saa at sige til „Stand“ altsammen.

Anm. 2. Det behøver ikke at siges, at vi ved Talen om sjælelige Stande bevæge os paa et Gebet, hvor man ellers er vant til at bruge andre Benævnelser, Benævnelser som Bevidsthed, Selv, Jeg, Personlighed, Individualitet, Subjektivitet etc. etc. Naar vi ikke hidtil have gjort nogen væsentlig Brug af disse Ord og i det følgende fremdeles med Flid skulle søge at undgaa dem, ligger det i det tidligere omtalte Forhold, at man ved Anvendelsen af dem i daglig Tale slaar begge Stande sammen som en og samme Ting. Ord, ved hvilke sligt Misbrug er bleven til Sædvane, er det ikke heldigt at bruge. Naar man det ene Øjeblik kan tale om Personlighed som en Dyd, man stræber at udvikle hos sig selv og sine Paarørende, og i det næste maa harmes over den, ved at blive stillet over for Hovmod, Selvforgudelse o. desl., bliver det farligt overhovedet at have noget med den Betegnelse at gøre (smlgn. hermed Betegnelser som Standighed, en alstandig Mand, et særstandigt Menneske). For at kunne bruge hine gamle Ord, maatte vi ved ethvert af dem skelne imellem en Alform og en Særform, altsaa imellem en Albevidsthed og en Særbevidsthed, et Alselv og et Særselv, et Alsind og et Særsind osv., men uagtet der i Sproget nok kan træffes Tilløb til en slig Deling (Ord som Selvbevidsthed og Egensind), vilde man dog næppe altid komme til at sætte sine Skel paa de samme Steder som Læseren (Særsind falder t. Eks. ikke ganske sammen med Egensind), og saa vilde man atter være udsat for fordrejede Meninger. Under saadanne Forhold er det utvivlsomt rigtigst slet ikke at betjene sig af Ordene.

Dertil kommer, at de her benyttede Betegnelser alle ere af fysisk Herkomst, have deres bestemte fysiske Definitioner. Dem kan man ikke uden videre identificere med Benævnelser, der ere komne frem ad almindelig sproglig Vej. Det har man ingen Ret til. I hvert Fald ikke før der er ført et Identitetsbevis; men et saadant er umuligt, saa længe man ikke veed, hvad fysisk Betydning, der maa lægges i hine gamle Ord, ja, saa længe man overhovedet ikke med større Sikkerhed ved, hvad de betyde, end det fremgaar af ovenstaaende.

Om Maaden, hvorpaa Udførsel af levende Kraft kan finde Sted i Organismen. Der gives Fænomener, der ligesom vokse sig stærke, som i stadig stigende Grad lægger Beslag paa Opmærksomheden og trænge sig frem med Fordring paa at nævnes først. Det er Tilfældet med to af de i det foregaaende (Indledningens 1ste Hefte) fremførte: Den sjælelige Lukkethed, forbunden med Kredsning, og den sjælelige Aabenhed, forbunden med Udførsel af levende Kraft. Et Par mærkelige Fænomener af ren mekanisk-fysisk Natur. Denne Tale om at lukke op og lukke i, og ikke mindst den mærkelige Sammenhæng imellem Lukkethed og Kredsning og imellem Aabenhed og Udførsel, er, som om man havde med en Kasse, Gryde el. l. at gøre (se Anm. Pag. 330). Lukker man i for den, saa maa alle tilstedeværende Strømninger derinde blive Kredsbevægelser, og lukker man op for den, saa løber Indholdet ud. Det er komplet Mekanik. Og af den simpleste dagligdags Art.

Det er ordentlig, saa man studser; thi man tænkte sig, at her maatte noget mere kunstigt til, noget, der mindst var paa Latin.

Sagen er undersøgt nærmere, navnlig for Kredsningens Vedkommende. Vi have set, hvorledes Lukkethed og Kredsning ikke ere Ting, man træffer paa i Ny og Næ, men nødvendige Hovedbetingelser for al Tilværelse, hvorledes de muliggør en Økonomi, uden hvilken Livet slet ikke vilde kunne tænkes. Hvis man ikke er indesluttet, flyder man ud. Livet er ikke saa rigt, at man hvert Øjeblik kan skabe ny levende Kraft; den Smule, vi kunne udvikle, maa der være Lukke for og holdes Raade med. Og til Sparsommeligheden hører Gengang af det nødvendig altid tiloversblevne. Det er ligesom med Blodet. Man kan ikke producere nyt Blod, hver Gang der skal sendes Blod til en Legemsdel. Det blev dyrt. Hvad der ikke optages, maa gaa igen: der maa være Kredsløb. Ganske paa lignende

Maade maa der være Gengang af den tiloversblevne levende Kraft. Ellers blev det for dyrt at leve. Det vilde være en aldeles umulig Husholdning, der ikke var baseret paa Gengang alle Vegne; det kunde slet ikke gaa paa anden Maade. Det hører til den Slags Sandheder, man med lidt Omtanke kunde have sagt sig i Forvejen, ja, ved hvis selvfølgelige Simpelhed der næsten er noget ærgerligt — at man noget Øjeblik har kunnet tro, at det kunde være anderledes. Der maa være en Bølge af levende Kraft, der bliver ved at cirkulere; men under hvad Form den levende Kraft deri befinder sig og forplantes — derom kunne vi intet vide. Det eneste, der synes godtgjort, er, at Strømmen gaar fra Legeme til Hjerne og derfra tilbage til Legeme (L e h m a n n) eller med andre Ord, at det er den ydre Paavirkning, der er igangsættende. Anderledes er det ved Blodets Kredsløb, hvor det centrale Organ (Hjertet) er igangsættende (smlgn. hermed Afhængigheden af ydre Paavirkning).

Undersøgelsen har fremdeles vist os, hvorledes en Mængde af de sjælelige Fænomener, vi kunne iagttage, paa en naturlig og simpel Maade ere knyttede til denne Lukkethed og Kredsning.

Hvorledes det er Lukkethed, der holder den levende Kraft samlet og betinger S p æ n d i n g, S a m l i n g, T a g e n s i g s a m m e n (Handledygtighed),

hvorledes det er Lukkethed af alle andre Udveje end dem, der netop skal bruges, d e r s t y r e r Strømmen igennem de Veje, den skal gaa, og bringer den tilbage til Udgangspunktet,

hvorledes det er denne af Lukkethed betingede Tilbagevending til Udgangspunktet, der er det centrale i det, vi i det daglige Liv kalde T i l b a g e v e n d i n g, T i l b a g e f ø r i n g, T i l k n y t n i n g, R e f l e k t i o n,

og hvorledes den hurtigt foregaaende Kredsning (A k s n i n g) medfører Fremkomsten af en vis Sikkerhed (S æ r-

s t a n d), der synes at staa i Forbindelse med det, vi til daglig kalde B e v i d s t h e d (Mennesket i daglig Forstand).

Men samtidig med, at det ved den nærmere Undersøgelse af Lukketheden saaledes sikrere og sikrere former sig som en klarende og Forstaaelse af en Mængde Forhold bringende Kendsgerning, at der eksisterer et vitalt Kredsløb, jævnstillet med Blodkredsløbet, staar det tilbage at se, hvad der kan udvikle sig af det andet af de to Hovedfænomener, Aabenheden, med den dertil sig knyttende Udførsel af levende Kraft, særlig med Hensyn til Spørgsmaalet om, hvorledes den levende Kraft udføres, og hvor den gaar hen ved Udførselen.

Det er dette, der nu skal være Genstand for Omtale i 2det Hefte.

A n m. Det er Skade, at vi ikke paa dette Sted — inden noget nyt paabegyndes — kunne levere en Række Indøvelseseksempler til det foregaaende, en Eksempelrække, hvorigennem Læseren kunde faa Lejlighed til at indøve sig i Adskillelsen af Kredsnings- og Udførselsfænomener paa en hurtig og sikker Maade. Det maa imidlertid opgives. Under den Krig, vi bestandig maa føre med Tid, Plads og Raad, bliver det nødvendigt at overlade den Side af Arbejdet til Læseren selv. Det er noget, der k a n overlades til ham. Interesserer han sig virkeligt for Sagen, saa den er mere for ham end en slet og ret Underholdning, vil han kunne faa Lejlighed nok til Øvelse gennem sine daglige Oplevelser, blot han vil lukke sine Øjne op. Der vil ikke gaa en Dag, der ikke paa utallige Maader vil indbrænde et Billede i hans Sjæl af denne bestandige, daglige Gaaen igen, bestandig tilbage som i et Garnnøgle, bestandig i Relation til, i Tilknytning til det foregaaende, snart i intensive, smaa Vendinger, saa indøvede og forhærdede, at de synes at knude sig sammen til haarde Nødder, snart svingende ud i bløde, vide Kredse, der synes paa Vej til at løse sig helt op og gaa over i Ligeløb. Præsenteres han for en livsferm Dame, der i et Nu kan gribe en Replik og „har“ hele Situationen længe forud for nogen, parat til at reagere, saa illustrerer hun Tilknytningsdygtigheden og Særselvigheden for ham paa en levende Maade. Han ser, hvor intensive disse smaa Kredsløb eller Nøgler kunne blive, og hvorledes de betinge en fast og sikker Optræden i den foreliggende Verden. Ser han ind imod Stranden paa

en Villa, begriber han, hvorledes Livet kræver af ham, at han i et Nu skal kunne gennemløbe alle de Baner, der nu knytte sig til saadan en Genstand, om Grosserer N. og P. etc. etc. Han kan ikke staa og fortabe sig i Bølgernes Leg, saa er han en Drømmer; han kan ikke i storøjet Glæde staa og se paa den smukke Verden som paa et Billede, saa er han en taabelig Barnenatur, der ikke er skikket til at leve med og reagere, og han kan heller ikke staa og falde hen i sine egne Tanker, saa er han en distrait Person, der vil komme til at spille en latterlig Rolle. Det bliver ham ikke tilladt saaledes at lade Bevægelsen flyde ud. Der skal holdes sammen paa den, lukkes i for den (Lukkethed, Samling, Fatning), og den skal med Kraft kunne reflekteres igennem de om en saadan Genstand bekendte Baner, saa energisk, at der kan dannes en Særstand imod udenfra kommende Paavirkninger, helst som et lille bitte haardt Nøgle, at føle paa vindtørt og ufrugtbart, men ikke til at trænge til Side, ikke til at løse af nogen Magt. Saa først er han „en Mand", en Særselvighed, en særformet Skikkelse. Og efterhaanden som han ser disse Forhold idelig og idelig gentage sig paa det ene og paa det andet Omraade, forekommer den hele Tilværelse ham som bygget op af disse smaa Nødder, som ingen kan knække, Indkapslinger af den levende Kraft, der kun synes at kunne løsnes ved Døden, haarde og golde som Sten. Og han bliver kold om Hjertet og gruer.

Men saa kan han til andre Tider mærke et pludseligt Ophør af noget. Naar det en Dag træffer sig, at han ved at se paa Solskinnet, Foraaret og de smaa hvide, trækkende Skyer ligesom faar en Følelse af at have genfundet noget gammelt, sin Herkomst og sig selv og med en Art Forfærdelse kommer til at gøre sig det Spørgsmaal: „Hvor er det dog, jeg er kommen hen?", saa forstaar han, at der er en anden Levevis end den. han var i Færd med at tro var den eneste, saa begriber han, hvad det vil sige ikke at vende tilbage til det bestandig foregaaende. hvad det vil sige engang imellem at lægge „Tilknytningsmanden" fra sig. Saa ser han Alselvigheden afbildet. Tit kan han da faa en Følelse af, at noget er gaaet fra ham; tit kan det komme ham for, at det er en farlig Leg med denne Tilbagevendings- og Tilknytningsfærdighed, at man kan miste sig selv derved i en dybere Forstand, at man kan sælge sig selv til Tilværelsen paa en ussel Maade.

Det er disse Ting, Forholdene ikke ville tillade mig at være med til at indøve, skønt jeg saa gerne vilde. Der er ikke Tid. Til sligt Arbejde har Samfundet ikke Raad til at give os Stunder.

Vi gaa da over til det føromtalte Emne, Spørgsmaalet om, hvorledes den levende Kraft forbruges, og hvor den kommer hen ved Udførselen.

Hvad er det nu allerførst for en levende Kraft, der tales om? Det maa vi selvfølgelig paa det nøjeste være enige om, inden vi begynde. Det er Individets levende Kraft (Arbejdsmængde). Vi tænke os, at Legemet til et givet Tidspunkt har udviklet en vis Mængde levende Kraft (Antal Arbejdsenheder), der nu befinder sig paa Vej (Strøm) hen efter Stedet, hvor den skal forbruges, og saa stilles Spørgsmaalet: Hvortil kan nu denne levende Kraft finde Anvendelse, paa hvilken Maade kan den blive udført? Hvad er det saa for en levende Kraft? Ja, det er altsaa den i den vitale Livstrøm til et givet Tidspunkt indeholdte Arbejdsmængde, kald den Strømenergien.

For den er der to Forbrugsmuligheder:

Den kan a) udføres paa Legemets egne Væv og Organer (intern Udførsel; indre Arbejde), saaledes at den i Virkeligheden ikke forlader Legemet, men kun overgaar i en bunden (latent) Form, hvorfra den i de fleste Tilfælde kan vende tilbage. Udførsel af denne Art maa paa en selvfølgelig Maade forekomme i ethvert Legeme, der skal kunne udvikle sig, vokse og istandsættes efter Anstrængelse.

Eller den kan b) gaa helt bort af Legemet, saaledes at Organismen for bestandig mister den (ekstern Udførsel; ydre Arbejde; objektiv Arbejde). Udførsel af denne Art maa ligesaa selvfølgelig finde Sted i enhver Organisme. Naar Organismen paa ovennævnte Maade har optaget saamegen levende Kraft, den kan, maa Resten kunne komme bort; det er lige saa nødvendigt, som at en Sø, der har Tilløb, ogsaa paa en eller anden Maade maa have Afløb.

Anm. 1. Det vil forstaas, at det kun er saa længe, vi paa den føromtalte Maade se hen til Strømenergien, at intern Udførsel er en Udførsel. Se vi Sagen fra Legemets Side, maa vi tvertimod tale om Indførsel; thi Legemet faar jo noget. En legemlig Betragtning fører

til Udtrykkene Indtægtsliv og Udgiftsliv istedetfor henholdsvis intern og ekstern Udførsel. Det kan ikke volde Misforstaaelse. Det, som vi her kun have at fastholde, er, at alt Arbejde — indre saavel som ydre — er Udgift for Strømenergien. Indre Arbejde skal ogsaa udføres, koster ogsaa Strømenergi. Det gaar med Hensyn til indre Arbejde omtrent, som naar vi sætte Penge i Sparekassen. I det daglige Pengeregnskab bliver det altid en Udgift; man kommer jo af med Pengene. Paa lignende Maade kommer Strømmen ved indre Arbejde af med den levende Kraft. At den levende Kraft kan komme igen, er en Sag for sig, der i Øjeblikket ikke vedkommer Regnskabet. Sommetider kan det i Virkeligheden ogsaa vare længe nok, inden man ser den. Sommetider kommer den aldrig, som naar den er forbrugt til Dannelsen af en Knokkel eller en Nervecelle. Saa vil man da ikke være i Tvivl om, at der foreligger en Udgift.

Anm. 2. Hvorledes de to Slags Udførsel tilsammen staa overfor Kredsning, fastholdes hensigtsmæssigt ved Hjælp af en Figur.

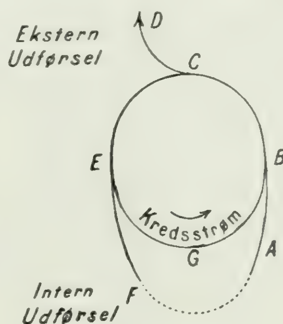
Stedet, hvor Strømmen begynder som Følge af ydre Paavirkning, tænke vi os fremstillet ved A B. Den samlede Strøm B C har derefter følgende 3 Muligheder:

I) Den kan løbe ud ved C D og aldrig komme tilbage (ekstern Udførsel),

II) den kan gaa til Legemet (fremstillet ved E F) for derfra ved given Lejlighed at vende tilbage ad Vejen A B (intern Udførsel, legemlig Indtægtsliv), eller

III) den kan forblive i løbende Tilstand, idet den ad Vejen E G B vender tilbage til sit Udgangspunkt og etablerer Kredsløbet.

En Arbejder, der har overvundet en begyndende Ulyst til at tage fat, har derved bragt sit Legeme i en saadan Udviklingstilstand, at det afgiver levende Kraft ved A B. Synet af Spade, Hakke etc. bringer Strømmen til at løbe paa lignende Maade, som Madlugt kan bringe Spytkirtler o. l. i Virksomhed. Giver man sig nu til at arbejde, saa stærkt han kan, gaar Strømmen ud ved C D til ekstern Udførsel. Holder han op og lægger sig ned til Hvile, gaar Strømmen til legemlig Rekreation ad Vejen E F. Men gør han ingen af Delene, f. Eks. staar stille og ser paa, hvor meget han har faaet gra-

vet, stadig „i Aande“, men dog uvirksom, gaar Strømmen rundt i Kredsløb som i et Slags Svinghjul.

Naar Hensyn tages til Udførselen, saaledes som her er Tilfældet, staa de under I og II nævnte Strømforløb hinanden nærmest. I en anden Henseende — naar Hensyn tages til Tilbagevendingen — staa II og III i Gruppe sammen. Opholdet i Legemet (F A) kan blive saa kortvarigt, at der dannes jævne Overgangstilfælde mellem II og III (forsinket Kredsning).

Vi skulde nu underkaste hver af de to Slags Udførsel en nærmere Undersøgelse.

I n t e r n U d f ø r s e l eller den Udførsel, hvorved den levende Kraft udføres paa selve Legemet (legemlig Indtægtsliv, Internering, Udførsel af indre Arbejde) kendes ifølge Sagens Natur paa sine l e g e m l i g e V i r k n i n g e r. Disse kunne imidlertid være af meget forskellig Slags, idet Bindingen af den levende Kraft kan finde Sted paa forskellig Maade, i forskellige Øjemed og med forskellig Kraft.

Undertiden gaar den interne Udførsel ud paa en simpel F y l d n i n g eller L a d n i n g af Vævene (H v i l e f æ n o m e n e r n e). Naar Muskler eller Organer ved længe fortsat Virksomhed ere blevne udtømte (trætte), kan man paany fylde dem med levende Kraft, ganske som man fylder en Leydnerflaske. Der sker derved en meget løs Binding af Energien, en saa svag Binding, at den hvert Øjeblik kan slippe løs igen. Det er den Form af Binding, der staar nærmest ved den frie Energiform, som vi have set i Kredsløbet. Den giver os, hvad vi kunne kalde vort „staaende Oplag“ af levende Kraft, medens Kredsstrømmene indeholde det „løbende Oplag“. Fyldingen af Vævene kan ligefrem føles. Det er en Følelse af lun Udpolstring, der er forbunden med et lignende Behag som Indtagelsen af legemlig Føde, naar man ikke i Forvejen er overmæt. Det er denne Følelse, vi have ved alt, hvad der hedder Rekreation.

Til andre Tider er den interne Udførsel forbunden med i n d r e O m d a n n e l s e r (O r g a n i s a t i o n s f æ n o m e-

n e r n e), det være sig ved Vækst, Udvikling af Hjerneceller, Dannelse af nye Baner etc., Processer, der nødvendig maa finde Sted, saa længe Livet varer. Det er en stærkere Form af Binding, og man faar som Regel ikke derved den levende Kraft tilbage. Heller ikke er denne Optagelse af levende Kraft forbunden med Behag saaledes som Rekreationen. Enhver indre Organisation er et Arbejde, der frembyder Modstande, som maa overvindes. Man kan ikke foretage Forandringer med noget Legeme i Naturen, heller ikke med sit eget, uden at anvende en vis Anstrængelse derpaa, hvad enten Talen er om, at noget skal løftes, spaltes, udvides, eller hvad der skal gøres ved det. Delene ville altid gøre Modstand og maa bringes paa deres Plads ved Magtanvendelse. Men deraf følger, at indre Organisation altid vil være forbunden med Spænding og Brydning, der igen er forbunden med et vist Ubehag (Brydningsfølelsen). Det er denne Bryden, der fra Morgen til Aften opfylder Legemet som Følge af alle de Livsprocesser, der nødvendig skulle gennemføres, Brydninger, der til Tider kunne være en sand Leveplage. Tit lægger man af Vane ikke Mærke til dem; men saa kan der sommetider komme et Gennembrud, naar en eller anden Modstand, hvorpaa der har været arbejdet, endelig giver efter, et dybt Suk og en pludselig Lettelse. Saa mærker man rigtig, hvilken Brydning der alligevel var. For gamle og svage kan det især være svært; tit puste og stønne de; men det hører nu engang til at leve. Det kan ikke være Behag altsammen. Hvor der ikke brydes og spændes, kan ingen Modstand overvindes, og der er nu engang Modstande nok, der skulle overvindes i ethvert Legeme, meget, der skal udrettes. Det er ogsaa denne Brydning, vi kende fra Hovedbrud, naar noget nyt skal bankes ind i Hjernen, nye Hjerneceller og Veje skulle indrettes. Man kunde med ganske lignende sproglig Ret ovenfor have talt om Muskelbrud. Men netop ved alle disse „B r u d“ bliver den indre Organisations-

virksomhed saa let kendelig. Det er en Form for intern Udførsel, der ikke let skal undgaa en Iagttagers Opmærksomhed. Man kender denne Brydningsfølelse paa lang Afstand.

Men saa er der ogsaa legemlige Virkninger, der simpelt hen bestaa i en Forøgelse af Legemets Bevægelsestilstand ved Opvarmning, forstærket Pulsslag, vasamotoriske Virkninger o. l. (Bevægelsesfænomenerne). Saadanne Virkninger kunne endnu vanskeligere undgaa Opmærksomheden, idet de, saasnart de naa nogen betydelig Størrelse, ville være ligefrem udvortes iagttagelige.

Hvilken Slags legemlige Virkninger man end maatte støde paa, er det sikkert nok, at saadanne altid ere et ubedrageligt Kendetegn paa intern Udførsel. Mindre sikkert er selvfølgelig det omvendte, at intern Udførsel ikke skulde kunne være til Stede, fordi legemlige Virkninger i Øjeblikket ikke ses; thi de kunde jo være oversete; men er Talen om nogenlunde store Mængder af levende Kraft, er det dog i yderste Grad usandsynligt, at de skulde kunne indføres i Legemet, uden at man paa nogensomhelst Maade og i nogensomhelst Form skulde kunne opdage Virkning af dem.

Eksempler paa intern Udførsel:

35. Som et typisk Eksempel paa intern Udførsel have vi allerede foran nævnt Hvile efter Arbejde.

Du har efter en trættende Tur strakt Dig, saa lang Du er, over Din Seng. En stærk udpræget Aabenhed er til Stede; det er, som alle Sluser og Døre i Legemet stode aabne. Kendetegnet paa Udførsel (ifølge Pag. 328) er altsaa til Stede. Men Udførselen er ikke ekstern. Der kommer ingen Ting ud. Det hele gaar i Legemet til Rekreation og Istandsættelse af de trætte Væv. Man mærker, hvorledes Muskel for Muskel, Organ for Organ vederkvæges paa en behagelig Maade. Udførselen er intern (legemlig Indtægtsliv).

Det støder maaske Læseren at kalde det Udførsel. Er det Udgift? Ja, det er, naar Talen er om vor Beholdning af Strømenergi. Hvile er forbunden med Forbrug af Strømenergi. Man tror, at det til

Hvile er nok at være træt og faa sig anbragt i en magelig Stilling; men det er at overse det væsentlige. Den egentlige Rekreationsfølelse begynder først med Vævenes Istandsættelse ved Tilførsel af ny levende Kraft i mere eller mindre fri Form i Stedet for den forbrugte. Det er det væsentlige ved Hvilen. Men denne Tilførsel er ensbetydende med et Forbrug af den i Kredsløbene — Blodets og det vitale Kredsløb — indeholder levende Kraft. Idet man lægger sig ned til Hvile, tærer man paa det Forraad af Strøm, man lagde sig med, og efterhaanden som det bliver brugt op ved Udførsel (Indførsel) i Legemet, sakker Hvilen af, tager i Intensitet (Sødme). Man hviler Strømmen op. Den bliver forbrugt ved Hvilen, hvis den ikke paa en eller anden Maade kan blive holdt vedlige.

Læg Mærke til den Betydning, Bevægelsestilstanden har paa Hvilens Intensitet, — til ingen Tid kan man hvile sig saa vederkvægende, som naar der af en eller anden Grund har været Strøm oppe. — Og læg Mærke til, hvorledes Hvilen kan holde sig længere, naar man, f. Eks. paa en Fodtur, har lejret sig paa et Sted, der er skikket til at vedligeholde en vis Bevægelsestilstand (en smuk Udsigt, en Hængekøje i Skoven). Bevægelsen gaar lige i Kødet. Eller hvorledes Hvilen pludselig kan blive „sød" om Morgenen, naar Kaldet til Gerning sætter Strøm i Bevægelse. Det er næsten ikke til at komme op, og hver Gang man tager en Bestemmelse, at man vil, giver det ny Strøm, der giver Hvilen ny Sødme. Gamle Folk kunne være saa trætte, det skal være, uden at kunne finde rigtig Hvile. Det er smaat med Strømmen. De maa sande, at det til Hvile visselig ikke er nok at ligge hen og lukke Vævene op; der skal være noget at komme i dem.

Resultatet af alt dette bliver, at det til Rekreation er nødvendigt, at Udviklingsorganerne for den levende Kraft holdes i en vis Brand. Hvor der er Ungdom og Friskhed, falder det af sig selv. Der er Kedlen altid i Produktionstilstand. Der er altid Damp oppe. Siden maa der Pirring til. Saa kommer man til denne Kombination af legemlig Opladthed og ydre Paavirkning, der er saa bekendt, og som sædvanlig gaar under Navnet Underholdning.

Seks Japaneserinder danse frem: To, tre, fi - - re, fem Skridt, vifte med Vifterne, gøre omkring, de samme Skridt tilbage, vende sig, danse frem igen med nogle ligesaa unyttige Bevægelser osv. Folk sidder og ser derpaa med Opmærksomhed. Hvorfor gør Folk egentlig det? Det er jo aldeles ørkesløst. Jo—oh! Det gør de. Selv den

alvorlige Jurist N. lader ikke være at skænke det en vis Opmærksomhed. Men hvorfor dog? Tja—ah! Det er en aandelig Ernæring at se derpaa. Det sætter Strømme i Bevægelse i En. Alene det, at man mærker Legemernes Tyngde i Gulvet, at et og andet Brædt knager under de forøvrigt lette Fodtrin, at Fødderne bliver satte i Takt etc., bringer et Opstig til Stede af levende Kraft. Man kan ligefrem mærke, hvorledes en eller anden individuel Maade at sætte Fødderne paa kan sætte Strømmen i Gang i særlig Grad. Uvilkaarlig ser man til sin Sidemand og gør nogle nikkende Smaabevægelser med Hovedet, som om man vilde eftergøre det. Hah, hah! De ere ret søde! Tip, tip, tip! S'ikken, de kan. Der er ikke Spor af aandeligt Indhold i sligt, en ren og bar Sansning af en aldeles ufornuftig Form. Men det gør sin Virkning. En opmærksom Iagttager vil snart komme til Resultat, at vi aldeles ikke kunne undvære slige Sansninger for overhovedet at leve. Naar Hs. Ekscell. Hr. Gehejmekonferensraad P. kører paa Jernbane og gennem et Kupévindue ser en Krage sidde ved en Aa, internerer han den levende Kraft, hvormed han siden skal virke, naar det gælder Danmarks Riges Velfærd.

36. Teatret er ligefrem en Interneringsanstalt, som om det var indrettet til det samme. Man kan komme derind tør og aandelig afmagret og nogle Timer efter gaa derfra med et Legeme, der strutter af levende Kraft. Man sidder ganske stille og bliver ladet som en Leydnerflaske. Ved Lyden af Klarinetter og Instrumenter, der stemmes i Orkestret, ved Synet af den bekendte Digter N., der fra 1ste Parket kaster et mønstrende Blik ud over den brogede Forsamling, ved idelig Sansebearbejdning af det opladte Legeme fyldes man, saa at Vævene tilsidst blive som trinde og bløde Puder. Man kan mærke, hvorledes der foregaar en fysiologisk Forandring med Legemet. Dersom man et Øjeblik bevæger sig, er det, som om Klæderne gned anderledes imod Overhuden, end da man kom ind. De synes at være en større Følsomhed. Paa Hjemvejen kan det være, som om Legemet var kommen i en hel anden Tilstand, og som den hele Sindsstemning var undergaaet en tilsvarende Forandring. Men endnu har man ikke Apparater, der kunne paavise, hvad der er sket.

37. En fornem gammel Dame kører Tur i sin Landauer. Man kan efter hele Maaden, hvorpaa hun lader Blikket hvile paa Omgivelserne, ikke være i Tvivl om, at hun sidder og internerer (spiser

i sjælelig Forstand). Naar hun trods sin Højhed og Anstand kaster naadige Blikke ud til de fattige Hytter med skidne Børn, saa er det ikke for Børnenes Skyld, af Interesse for dem; men fordi hun behøver Synet af Omgivelserne for at leve. Det vækker Livsstrøm i hende. Hvorledes denne Livsstrøm forløber, er det ikke vanskeligt at læse. Der er baade Lukkethed og Aabenhed. Naar hendes Blik strejfer ind over de hende tilhørende Landstrækninger og Skove, sker der en Tilbagevending til Baner, der ikke ere hende ukendte, og som bringe Særselvet til at vokse til en fornem Bevidsthed. Det er Lukkethed med Kredsning (Gengang). Det er, som om hun indesluttede det hele. Hun „har" det. Men saa er der andet, hun ikke kan indeslutte. Der vil altid være et Utal af Indtryk, der aabne Sindet (Erektion); men som hun ikke kan faa Tid til at lukke sig over, ikke bliver sig bevidst. Ved dem bliver Aabenheden staaende, ved dem er det, at der sker Udførsel, intern Udførsel til Hvile og Rekreation. Naar Vognens bløde Fjedre frembringe en ejendommelig fornem Rumlen hen over den snavsede Jord, saa rekreeres hendes Naades indre Organer og Væv. Saa internerer hun. Det er derfor, hun kører.

Det er tydeligt, at der ved dette at se paa Tingene er noget, man kunde kalde at blive færdig med dem, faa Bugt*) med dem. Saasnart man kan det, har man etableret Gengangen om dem; saa lukker man sig over dem, bliver sig bevidst over dem. „Har" dem. Nu er det mine.

Men efter denne Historie er det jo egentlig kun, saa længe man *ikke* har Bugt med Tingene, at de give Indtægt. *Saasnart man „har" dem, saa „gi'er" de ikke mere.* Saa ere Indtrykkene døde.

Hvis saa er, haster det jo i Grunden ikke saa meget med dette Herredømme over Tingene. Al denne Forstaaelse. Saa er det jo bedre ikke at „have" Tingene saa meget. Hvad skal man egentlig med dem? Hvad har man egentlig med Tingene at gøre? Man skal sanse dem for at erigere sig over dem, som den gamle Dame før (aabne sig legemligt). Men det er nok. Gaar man længere, saa at man lukker sig over dem igen, saa mister man netop det, man skulde have af dem. Kom dem ikke for nær, Menneske! Du er for fornem til at sylte Dig i dem, for livsfornem til at lukke Dig over et Gardin, et Bord eller en Bygning. Hold Dig lidt fra dem. Paa Afstand ere de gode; for nær ere de Døden.

---

*) „Om størst Udbytte af Sjælsevner", Pag. 30 (Eks. 20).

38. Onkel Jens var en rigtig Internant, — som det syntes af Naturen særlig bestemt til at internere ved et L'hombrebord. Ved dette var det en Fornøjelse at se ham sidde. Egentlig tror jeg slet ikke, at det saameget var selve Spillet, der interesserede ham, som Stemningen, det gode Humør og Gemytligheden, den svage blaa Tobakstaage over det blanke Bord, Lysskæret paa den gamle rare Kammerraad, Konerne med Toddy etc. etc., en Mængde Indtryk, der fyldte ham med levende Kraft, som han paa en behagelig Maade afsatte i sine Væv. Han var hyggelig. Da han var paa Landet, kunde man se ham tænde sig en Cigar og med et veltilfreds Udtryk stille sig i Laagen eller gaa ud paa Vejen udenfor sit Hus og se sig til den ene og til den anden Side, indtil han fandt en eller anden Genbo, med hvem han da gerne faldt i en lang Snak. Der var et Udtryk i hans Ansigt, som om han vilde sige: „Espergærde er en rar By; der har man da Tid til at tale med sin Nabo.“ Han gik ligefrem ud for at internere. Jeg har siden lagt mig efter den Kunst. Hæh! Men saa blev det jo bevidst, og en Internant maa ikke være sig bevidst. Saa kommer der Gengang ind. Hvor hyggelig og rar kan Verden ikke blive, naar man gaar ud i den blot for at internere! Hvor højt staar det ikke over Folks dagligdags Gengangeri uden Hvile. Du vil naturligvis svare mig, at det er ørkesløst Driveri. Ja, hvis man ikke eksternerede ved Siden af, saa vilde det være sandt. Eksterneringen er selvfølgelig til syvende og sidst alene det, som det kommer an paa, det eneste, hvorved man virkelig bringer noget ud; men man kan ikke eksternere altid, og i den Tid, man ikke eksternerer, kan man ikke gøre bedre end internere af al Kraft for derved at gengive Legemet dets Evne og sætte det i Stand til ny Eksternering. Nej, ørkesløs er netop den sædvanlige Kredsning med dens Løben rundt paa Stedet som Hestens i en Cirkus, uden at der opnaas nogetsomhelst, ikke engang Rekreation. Internering er ikke blot berettiget, men nødvendig, og hvor kan den ikke gøre Livet venligt, naar den drives i god Forstand. Kender Du det kun at se ganske nær omkring sig, at glæde sig ved Stedet og kun ved Stedet, at sidde og se paa en Bænkeryg og bilde sig ind, at den er meget større, end den er, eller følge en Myres Gang imellem alle disse store Klipper, som den maa kravle udenom og opover. Hvad har man med Verden og dens evindelige Gengang at gøre? Kun med Livet har man at gøre; men Livet ligger lige tæt inde omkring os. Lær af Børn. De gaa aldrig langt bort i deres Forestillinger. Naar de ligge og lege med en Hund paa Gul-

vet el. l., saa er deres Tanke ikke mange Tommer foran det umiddelbart foreliggende. De maa internere stærkt, fordi deres lille Legeme behøver levende Kraft til at vokse. Men skulde ikke ogsaa Du behøve levende Kraft til at vokse, vokse i Sjælen, til at tænke og leve aandeligt?

39. Den til Internering nodvendige legemlige Opladthed (Erektion) og samtidige Pirring af Udviklingsorganerne for den levende Kraft kan ikke blot skaffes til Veje ved Sansning, men ogsaa ved let Tankevirksomhed.

Tankevirksomhed kan være mange Ting. Der er Tankevirksomhed, hvoraf Legemet hverken har Indtægt eller Udgift, den lukkede Tankevirksomhed over bekendte Ting (Gengangertænkning). Den udgør den allerstørste Del af vort Tankeliv.

Og der er Tankevirksomhed, der kan være forbunden med en enorm legemlig Udgift; det skulde vi siden komme til at se (ekstern Udførsel, Udgiftstænkning).

Men saa er der ogsaa Tankeliv, der er forbunden med Indtægt for Legemet (Indtægtstænkning, Legetænkning). Det er Tænkning, som nok kan sætte Udviklingsorganerne for den levende Kraft i Virksomhed, men som ikke er forbunden med væsentligt Forbrug, af hvilken Grund den levende Kraft gaar tilbage til Legemet igen (let Refleks). Som Eksempel paa en saadan let Tankevirksomhed kan nævnes den, man har som Tilhører af et populært Foredrag, lad os sige af historisk Indhold. Det koster ikke noget videre. Foredragsholderen har haft Udgiften, hvis der har været nogen; nu faas Sagen gratis. Det er Indtægt altsammen. Men det kan godt sætte Udviklingsorganerne for den levende Kraft i Bevægelse. Man sætter sig ned og ser med Opmærksomhed hen paa Taleren; allerede dermed er en vis Pirring og Virksomhed af Udviklingsorganerne givet. Der er straks en vis Ild under Kedlen, Damp oppe. Saa begynder Taleren at anslaa de forskellige Tangenter og Baner, man har. Er han heldig i sit Spil, saa lukke de sig op, een Bane her og en anden der: „Ja, det er rigtigt.“ Saa strømmer den levende Kraft igennem de opladte Veje. Og hvor gaar den hen? Ud af Legemet kommer den ikke; thi saa maatte der kunne mærkes Udgift og Forbrug ved Udmattelse, og det er der ikke Tale om. Man sidder og hører om Abraham, hvad han mon tænkte i Mamre Lund. Tja! Det kan godt holde En oppe; men nogen Udgift ved det er der jo ikke. Det er mildt

rekreerende at høre paa, nu og da lidt organiserende, naar nye Synspunkter komme frem; men om noget væsentlig Forbrug er der ikke Tale. Dermed er det da givet, at Strømmen maa gaa tilbage til Legemet, hvorpaa jo ogsaa den førnævnte Rekreationsfølelse tyder. Men saa foreligger der jo en Internering.

Pudsigt er det at lægge Mærke til, naar det kniber med Opladtheden. Jeg sætter, at en Tilhører kommer til at tænke: „Hvad Abraham har tænkt, er der jo ingen, der kan vide noget om, det er jo ørkesløs Tale," saa vil han i et saadant Øjeblik forholde sig mindre aaben. Men det forhindrer ikke, at den levende Kraft bliver ved at løbe til — man sidder med samme Opmærksomhed —. Den finder nu kun ikke saa aabne Veje til sin Modtagelse som før. Saa kan det ske, at den kommer til at ophobe sig paa en ubehagelig Maade, en Brydningsfølelse, som vistnok enhver kender, der jævnlig har hørt Foredrag. Snart sidder man i een Stilling, snart i en anden; mangen Gang vrider man sig som en Orm — gid det snart var færdigt! Der er ikke Aabenhed nok til at optage de levende Kraft, eller ogsaa bliver den optaget paa en eller anden ensidig Maade — det ved jeg ikke — det er, som om man nok var ret aaben paa nogle Steder, men reserveret paa andre; tit kan det være, som om man følte Trang til en Hvile, der kunde bringe en mere alsidig Aabenhed til Stede. Man vilde give et Kongerige for at maatte have Lov til at lægge sig langs ud ad Bænken. Hvor tit har man ikke under en Prædiken, der ikke rigtig formaaede at lukke helt op, set Folk strides med Søvnen, naar denne Frister tilbød at aabne Hjernens Sluser for den levende Kraft, saa at al Spænding skulde ophøre. Fuld Aabenhed faas, naar virkelig Interesse kommer til Stede. Saa forsvinder hin Brydningsfølelse. Men derfor foreligger der ligefuldt Internering (Intægtsliv). Udgiftsliv vil man overhovedet vanskelig træffe ved et Foredrag. Dertil er man for modtagende, sidder som en Flaske, der proppes, tager ind og tager ind.

40. Paa lignende modtagende Maade forholder man sig ved Læsning af i hvert Fald lettere Ting, æstetisk Litteratur, Aviser el. l. Det er ogsaa Indtægtsvirksomhed (Indtægtslitteratur). Lærerigt at lægge Mærke til, hvilken Plads denne Indtægtslitteratur indtager i det brede, saakaldte dannede Lag. Det er noget, man kan. Det er saa tydeligt, at man i en Mængde Tilfælde aldeles ikke har andet Formaal med sin Læsning end Ernæring (Internering). Naar man

har indtaget et Bind eller to af disse Ernæringsskrifter, og det har været „gode“ Bøger, der ikke blot have kunnet pirre, men ogsaa have kunnet faa En til at aabne sig, kan man tilsidst rejse sig fra sin Stol med en Følelse af Fylde og legemlig Vederkvægelse (jvfr. Teatret). Det er derfor, man læser; det er for Legemets Skyld, ikke for Sjælens. Man tror, det er aandelig Virksomhed; men det er en ren kødelig Fylding med levende Kraft, det hele gaar ud paa at tilvejebringe til Behag og atter Behag. Andet Formaal end Behag (Rekreation) har man ikke. Det er interessant at lægge Mærke til, hvorledes det aandelige Indhold for Læserens Skyld egentlig kan være saa skralt det vil; det gør ikke noget. Undertiden er der vitterlig ingenting; undertiden kan det nok se ud, som om man satte Pris paa, at Digteren havde lagt et vist Tankeindhold ind; men læg Mærke til, at det helst skal være af den Slags, man enten har hørt før eller nok kunde sige sig selv, og som ikke er vanskeligere tilgængeligt, end at det godt kunde egne sig til Foredrag for Damer. Det er ikke til at tage Fejl af, at Tankelivet kun spiller en rent tjenende Rolle, bruges til Pynt. Kan der være lidt, uden at det hele bliver for tungt, saa er det godt; men det væsentlige er, at Bogen er „godt skrevet“, at den paa en let og elegant Maade kan sætte En i Bevægelse og holde En aaben, uden at det koster noget. Det hele skal kunne indtages til Kaffe og Cigar. Saaledes ser det aandelige Folkeønske ud, hvoraf Digterlivet er en Afspejling, og saaledes gaar det til, at den litterære Elegance i vor Tid efterhaanden har naaet en ligefrem fænomenal Udvikling sammen med en Genialitet i Retning af at erigere Sindet, der tit grænser til Letfærdighed. „De vil ha'e det saadan.“

Stundom kan man undres over, at hele dette Indtægtsliv i Teatre, Selskaber og i litterære Værker kan optage den Plads blandt alvorlige Mænd, som det gør. Ja, Hvile vil altid være nødvendig, Indtægtslitteratur vil ogsaa altid have sit Værd som aandeligt Rekreationsmiddel af mere eller mindre udviklende Art; men man skulde tro, at det i hvert Fald for mange maatte staa klart, at det ikke er ved det, Tusinder af Godtkøbsindivider kan læse og skatte, at Verden føres frem, — at det ikke er ved Rekreation, at man udretter noget. Den kan være god for Kvinder og Børn og for trætte Mænd til en Tid, men saa ikke længere. Mærkeligt, at man i hvert Fald ikke jævnlig kommer til at sætte sit Maal højere. I gammel Tid gik man i Leding og Fare og fandt deri noget, der var en Mand værdigt. Nu

gaar Vejen til Fremskridt gennem Skuespilhuse og æstetiske Værker af let Art. Mon den Tid ikke skulde komme igen, da modne Mænds Stræben paany gik i Retning af Virksomhed, der kostede noget, og ikke i Retning af Indtægtslæsning for Kvinder?

Meget ligger nu sikkert i, at Forfatterne af slige Værker ikke have dem saa billigt, som Læseren har Læsningen af dem. Digteren maa udøve en aandelig Selvvirksomhed, Læseren ikke har nogen Forestilling om. Han kommer gennem Fremstillingen af sine Stemninger til at bestride en aandelig Udførsel, som slet ikke genfrembringes hos Læseren, ja, som denne i dets Sted faar Indtægt af. Paa den Maade kunne begge let komme til at overvurdere Værkets Betydning for Læseren.

Det er ikke gennem Rekreation, Læseren skal føres frem; den kan han tidsnok lære. At Interneringen paa æstetisk Vis har Ret til at eksistere, fremgaar alene deraf, at der er Blomster til i Naturen; men Naturen er den første til at lære os, at der er mere, der skal lægges Vind paa, end Blomstringen, naar Blomsterne ikke skulle falde af uden Frugt. Forbindelsen med den faste Jordbund maa ikke glemmes. Vi have andet Aandsliv, ved hvilket man husker de solide Betingelser altfor godt, saa at man glemmer at blomstre. I begge Tilfælde blive vi bedragne for Frugterne. I begge Tilfælde er det Dig, Læser, der kommer til at staa som Narren. Og saadan vil Du blive staaende, saa længe Du skal have andre til at give Dig Dit Aandsliv ind med Skeer, saa længe til Du lærer at blive Dig selv i alselvig Forstand.

41. Er Læsningen forbunden med Anstrængelse, have vi Arbejdet.

Arbejde vil altid være ledsaget af Internering, grundet paa at man ikke er i Stand til at udføre levende Kraft paa noget modstandsdygtigt Objekt, uden at der sker et Tilbageslag af levende Kraft paa En selv.

Tænker man sig et Legeme A paavirke et andet B med et vist Tryk, vil B udøve et Gentryk af ganske samme Størrelse paa A (Reaktion). Der er ingen Forskel. Indtræder nu Bevægelse, ville begge Tryk komme til at gennemløbe Vejlængder (arbejde); men idet Legemernes Masser M og m kunne være forskellige, ophører Partiet nu at være lige. Der vil fremkomme forskellige Hastigheder V og v, bestemte ved

$$M V + m v = 0$$

og som Følge deraf forskelligt Indhold af levende Kraft,

$$M^2 V^2 = m^2 v^2,$$

$$\frac{1/2\, m v^2}{1/2\, M V^2} = \frac{m}{M};$$

det vil sige, Legemerne ville faa Indhold af levende Kraft i omvendt Forhold til Masserne. Det lille Legeme vil være det, hvorpaa Virkningen bliver størst; men ogsaa paa det store vil der spores Virkning (Tilbagevirkningsloven).

Støder jeg til en Baad, vil Baaden altsaa kun modtage en Del af den af mine Armmuskler udviklede levende Kraft, en anden Del vil gaa tilbage i mit Legeme og maaske fremkalde en Internering i mine Indvolde etsteds. Man kan ligefrem mærke, hvorledes den ilder igennem En (Motion). Hvor stor en Brøkdel Tilbageslaget bliver, vil bero paa Modstandens Størrelse. Tænker man sig A og B ligestore, vil det blive Halvdelen. Kun hvor Modstanden er uovervindelig (f. Eks. en Klippe), vil hele den levende Kraft blive tilbagekastet. Støder jeg til et Penneskaft, faar jeg næsten intet igen af min udgivne levende Kraft, støder jeg til et Bord, kan jeg faa temmelig meget, maaske Halvdelen, hvis Bordet er lige saa tungt som jeg. Hvad jeg faar igen, beror paa den Modstand, Genstanden er i Stand til at rejse; simpelt hen af den Grund, at det er denne Modstand, der arbejder paa mig. Derfor skatter man altid en vis Modstandsevne (Genstandighed). Barnet vil gerne have noget imellem Hænder. En svag Personlighed vil altid blive overset. Et Menneske, der ikke kan staa for et Blik, vender man Ryggen. Paa den anden Side vil man dog ikke have Modstandene altfor store (Klipper); thi dels bliver den eksterne Udførsel saa for ubetydelig, og det er jo dog den, hvori Livet egentlig ligger — noget vil man nok have ud — dels kræves der saa for stor Anstrængelse, og man er jo selv Kraftleverandøren. Det maa altid huskes. Saa finder man en Middelvej, en vis passende Størrelse af Modstande. Dog er der mange raske Folk, der ikke ere saa kneben med Udvikling af levende Kraft; de elske de store Modstande (Genvordigheder, Farer) for deres høje Procenters Skyld. Og intet nok saa tarveligt Individ kan ganske undvære Omgivelse med noget, der skal overvindes. Det er simpelt hen ved Tilbageslaget derfra, at han holder sig levende. En Del af Tilbageslaget gaar i Kredsløbet og forstærker det — det kan mærkes paa den forstærkede Bevidsthed, Arbejdet medfører — en anden Del giver Inter-

nering — det kan mærkes paa de legemlige Virkninger, der altid ledsage Arbejde.

Det er denne Indførsel af levende Kraft ved Arbejde (Tilbageslagsinternering), der spiller saa stor en Rolle i det daglige Liv, og uden hvilken Mennesket slet ikke vilde kunne trives. Et Menneske, der ikke sørger for Arbejde, vil kun komme til at leve halvt. Man skal have det til at sætte sig i Gang ved. Den, der skyder paa en Skubkarre, faar Varme derved, den, der sidder over et Projekt, føler en behagelig Følelse af „Ly“ (et Udtryk, en ung Ingeniør har lært mig), som om det kunde være i Ryggen etsteds, og den, der gaar omkring paa et Kontor og giver Ordrer — nu skal det gøres og nu det — føler et Velvære, jeg tror etsteds i Mellemgulvet, eller hvor det er, som umiskendeligt Tegn paa den Legemsindførsel, der finder Sted. Enhver maa sørge for at have sin Gerning, en Gerning, der „fylder“ ham, siger man. Ja, rigtig! Det er netop det, den gør. Den fylder ham med levende Kraft.

Men tilbage til Sagen. Naar nu Talen er om Læsning af f. Eks. en matematisk-fysisk Afhandling, saa er det Arbejde, der skal udøves, fornemmelig, at visse nye Baner skulle brydes, visse Modstande i Hjernen overvindes. Forholdet bliver da det, at den af mig udviklede levende Kraft dirigeres op imod disse Modstande, fra hvilket Arbejde Tilbageslaget igen internerer ned i mit Legeme. Hvor tit har man ikke ved Læsningen af en fysisk Bog følt denne behagelige Fornemmelse af, at noget i En blev fyldt, ret som om det kunde være i Ryggen etsteds („Ly“). Man kan ikke slippe Arbejdet, slet ikke saa meget for Indholdets Skyld som for Behagelighedens Skyld ved selve Læsningen. Det Forhold kender enhver Studerende. Virkningen er beslægtet med Refleksvirkning (saaledes som vi kende den fra den nydende Læsning). Men medens vi der havde med en let Gennemgang gennem Centralorganet at gøre, foreligger der her en Tilbagekastning, som Følge af at Gennemgangen kun med Besvær kan fremtvinges. Det kan maaske være, at vi under Læsningen af Afhandlingen efterhaanden komme til en let Forstaaelse, saa at Gennemgangen ikke længere volder Vanskelighed. Saa faar vi en jævn Overgang til Refleksvirkningen.

Noget Tilbageslag er nu sikkert i Følge med enhver Refleks; der er altid lidt Modstand.

Det vil af det foregaaende forstaas, at Tilbageslag og Refleks meget godt kunne være samtidig til Stede. Det samme gælder Brudubehag og internerende Behag. Paa det sidste kan man træffe mange pudsige Eksempler. Selvfølgelig behøver Bruddet ikke altid at være netop Hovedbrud; det kan være Brud af en hvilkensomhelst Art:

42. „Maa jeg se Deres Billet..terr,“ lød det fra en Konduktør, der ligesom skudt op af Jorden pludselig viste sig midt i Kupévinduet. En Rejsende, der sad i Krogen, saa' som lamslaaet paa ham med et Blik, der syntes at udtrykke en rystet Sindsstemning. „Man maa vel op med Papirerne,“ sagde han omsider, efter at Konduktøren nogen Tid havde betragtet ham med et hvast Blik. „Ja, der er ikke andet for at gøre,“ svarede Konduktøren, idet han nøjagtig eftersaa den fremrakte Billet, klippede den og gav den tilbage. Man kunde paa begge Ansigter se, at der v a r de Muskler, hvormed et Smil frembringes; men man brugte dem ikke. Alligevel var det tydeligt for enhver Dansk, at der paa begge Sider kvitteredes for Spøgen. Der fandt en Udførsel af levende Kraft Sted paa en eller anden Maade. Morsomt er det at lægge Mærke til den ejendommelige Evne, Danske have, til at lade Bevægelsesmængden ligesom sive ud igennem Kødet. De le ikke, tale ikke; men den arbejder sig alligevel igennem dem. Mangen Udlænding vilde le ved sligt eller paa anden Maade spilde Bevægelsesmængden. Den Danske forstaar, at den er Valuta, og internerer den i Vævene (spiser den). Hvor den kommer hen i ham, er vanskeligt at sige; det kan vel være forskelligt hos de forskellige Personer. Hos nogle kan den vel forøvrigt ogsaa godt gaa i Kredsstrømmen. Naar den vigtige Rejsende Hr. N. har drevet et saadant Spil, kan man paa hans „seje“ Mine tydeligt se, at Selvet er vokset, at der er sket en Forstærkning af Kredsstrømmen i ham (Genganger-Personligheden). Men er det et Menneske, der ikke har Anlæg i den Retning, gaar den levende Kraft sikkert i Oplag paa anden Maade ved en eller anden Internering. Hvilken er vanskeligt at sige; men det kan jo iøvrigt ogsaa være det samme. At det ikke er nogen let Refleksinternering (Fylding), men at der sker et Arbejde (Organisation) med tilhørende Tilbageslag, kan mærkes

paa den pirrende og kildende Maade, hvorpaa Bevægelsesmængden bryder i Vævene.

Noget af denne Bevægelsesmængdens Arbejden i Kødet kunne vi ved mange Lejligheder iagttage. Naar der ikke er lidt „tør Lune“ i en Samtale f. Eks., bliver den let flov. Der maa gerne være lidt, som man ikke lader løbe ud i Latter og Effekt, men som man internerer i Vævene (spiser i Vævene).

43. Meget almindelig i aandelig simple Kredse er en Internering, der udvælger sig Legemets sanselige Side som Virkefelt. Brogede Baand, rosenrødt Tarlatan og Parfume sætter en levende Kraft i Bevægelse, der gaar lige i Kødet. Jeg tænker paa Grosserer N.s nydelige Hus. Alting var komplet og ulastelig; men naar man saa' de henkastede Damehatte i Entreen, den lyserøde Ampel ud imod Haven, Kroketspil og Ketsere, naar man saa' de hvidklædte, smukke, kandidatforlovede Døttre gaa igennem Stuen med deres Livbaand og Sløjfer, var det alligevel, som om man smagte paa det. Det var, som om der stod skrevet „Legeme“ paa alting, og som man paa en lummer Maade blev sat i Varme. Havde man endda set det føre nogetsteds hen i aandelig Forstand. Bag ved Onkel Jens' Internering kunde man godt se noget skinne frem, — et Indhold af Hjerte. Men hvad stod bag ved dette? Det sigtede andre Steder. Uvilkaarlig faldt de Ord En paa Læben: „Det er jo Løgn.“

I Sammenligning dermed var der noget rent ved Husherrens forretningssikre Skikkelse, naar han med sit af Bevidsthed lysende Blik ligesom gennem en Art Refleksvirkning udbredte Forestillingen om Penge til alle Sider. Det vidste man dog, hvad var; det var ikke Løgn. Det var snarere Døden ved Siden af Løgnen.

44. Internering er nok vor Hoved-Livsvirksomhed. For Dyrene er det Indtagelsen af Føde, hvorom Livet fornemmelig drejer sig, for Mennesket Indtagelsen af levende Kraft („aandelig Ernæring“). Som Børn begynde vi vort Liv i Internering. Barnet reflekterer kun lidt og udretter kun lidt. Alt drejer sig om Udvikling og Vækst (indre Arbejde); derfor er det saa aabent, derfor er hele dets Livsbetragtning legende — nødig maa det blive reflekterende og „gammelklogt“ for tidligt. For saa vidt kan det siges, at vi ere fødte Internanter. Saa kommer der en Tid, hvor Sindet lukker sig, hvor Legemet ikke længer stiller de store Krav. Saa reflekterer man, det vil sige „gaar

igen". Naar den unge Fyr kommer til Universitetet, saa traver han trostig rundt i Fædrenes Baner og bliver Genganger og Banemand ligesom alle de andre. Det er just hans Glæde at kunne blive som de andre. Saa tager han Parti, om han skal gaa i Studenterforeningen eller i „Samfundet", saa terper han, hvad den og den Professor lærer ham, noget, Professoren igen har lært af en anden Professor, saa proppes og stoppes han i Tørhed, medens Selvliv og aandelig Varme sygne hen i en Krog. Endelig drager han ud i Verden som en velstuderet, veludviklet Banemand, det vi sige, en Mand, der har lært mange Baner og har lært at bruge dem. Ak! Han er i mere end een Forstand Banemand for Aandslivet. Det er det andet Stadium; men saa kommer der gerne siden et tredje. Det er, naar han kommer ud i Embede, naar han ikke længere finder saa stærk Anvendelse for sin Kløgt og kommer til at leve med Naturmennesker og Naturen i dens Skønhed og Herlighed. Saa er det tit, at han imellem Høns og Ænder igen aabner sig og kommer tilbage til Barndommens Synspunkter. Saa kommer igen denne imod Legemet rettede Aabenhed. Thi imod Legemet bliver det jo — især hvis det er et godt Embede. Ganske vist trænger Legemet ikke nu som i Barndommen; men saa lægger man Kapital op af levende Kraft, saa lægger man sig Mave til. En elskelig rar Mand med et aabent Sind for alle, en Mand, der kan vederkvæge sine Omgivelser ved sit hyggelige, fredelige Aandsliv, og i hvis Hus jeg har tilbragt mangen en uforglemmelig Time ved en L'hombre i al Tarvelighed. Det er egentlig Menneskehedens Blomster disse ældre Internanter. Thi ganske vist er de jo nok dem, der ville rynke paa Næsen ad deres aandelige Stagnation; men det er Tidens lukkede Kritici, Gengangerne, og de ere meget værre. Nej, maa jeg be' om Velærværdigheden, naar Valget skal være; der er dog Aabenhed, selv om den gaar i Kødet.

Men saa kan der iblandt alt dette undertiden være en Side af Menneskeheden endnu. Engang imellem kan det ske, at en og anden kan blive greben af en vis Betænkelighed: „Det kan dog umuligt være Meningen, at det skal gaa saadan." Hvad det hele i Grunden er? I Reglen beroliges man hurtig, finder nogle gamle dertil indrettede Baner, som man giver sig til at galoppere rundt i som Cirkushesten. Men undertiden kan der være dem, der endda ikke ere tilfredse, som ikke synes, at der er Sandhed i den Færd, og som stille for sig selv lede efter Sandhed hver paa sin Maade. Hvad disse Mennesker naa til, faar man aldrig at vide; thi de sige ingenting.

Der er Ting, der skal leves i Selvliv og holdes Hævd over, hvis Aabenheden ikke skal tabes. Der er vel ogsaa Strømninger, som man ikke skal blive sig rigtig bevidst, hvis man skal leve dem i Alliv. Derfor tier saadan en gammel Svend — det er kun nogle daarlige Stakler (egentlig af Gengangernatur), der absolut skal skrive eller tale om sligt (jfr. Eks. 32) —. Men mærkeligt kan det være at træffe Folk af denne tavse Slags, en gammel Husmand maaske, der staar stille og ser for sig hen over Heden. Jeg husker tilbage paa mange af den Slags Skikkelser med sælsom Ærbødighed. Det stille, rige Øje, der vidnede om aandelig udførende Aabenhed, Mennesker, man ikke kunde staa for, uden at noget i En ligesom standsede sin Fart. Der kan være noget betagende ved gamle Folk. Alene i Blikket.

Det er denne — jeg kunde fristes til at sige — private Side af Livet, vi nu skulle gaa over til at omtale. Jeg vil haabe, at Læseren har lidt „Side“ af denne Slags. Ellers vil han ikke forstaa meget af det følgende.

Ekstern Udførsel eller Udførsel, hvorved levende Kraft kommer helt ud af os — overgaar til Omverdenen (Eksternering, Udgiftsliv, se Pag. 356) — er det undertiden meget let, undertiden meget vanskeligt at paavise.

Er en Mand i Færd med at meje Korn, der Skridt for Skridt falder for hans Le, er Eksterneringen ligefrem synlig. Den levende Kraft ligger hen ad Marken bunden paa Skaar.

Er Talen derimod om Tankeliv, ville de fleste vel paa Forhaand være tilbøjelige til rent ud at benægte Muligheden af, at dermed kunde være forbunden en Udførsel til Omgivelserne. Hvor skulde den gaa hen? Kan der derved være Tale om andet end et indre Forbrug til Dannelsen af nye Hjerneceller og Veje (altsaa en intern Udførsel)? Man ser jo ingen Virkning nogensteds udenfor os. Man vil vel i de fleste Tilfælde smile ad en saa urimelig Tanke som den, at noget virkelig skulde kunne komme ud af Legemet.

Og dog er en vis Side af vort Aandsliv ledsaget af stærkere ekstern Udførsel end noget Høstarbejde (Udvejring, Aludfør-

sel), en Side af vort Aandliv, der spiller en aldeles bærende Rolle for ethvert Menneske, der vil leve.

Men det vil vare længe, inden man faar Folk til at tro det.

45. Lad os tage en Livsytring som Jubel. Ja, hvad er det, vil man sige. Man veed i vore Dage knap, hvad det er. Det er ikke Tider, man jubler i. Der hører dertil en vis Umiddelbarhed, som ikke kendes mere, i hvert Fald hos voksne og knap nok mere hos Børn; de skulle være ganske smaa. Man maa forklare, hvad man mener. Jeg kørte en Dag paa Jernbanen forbi Glostrup, forbi Præstegaardens Eng og kom til at tænke paa et Par Verselinjer, som engang for ca. 100 Aar siden bleve sagte her af et Menneske, jeg af Beskrivelse saa godt kendte:

Unsre Fehler groß und klein
Schlummern alle mit uns ein.

Engene grønnedes fulde af gule Blomster, og Solen skinnede oplivende paa alt. Hvor var det dejligt at køre ud af den støvede By og lægge alting bag sig som glemt. Det var, som om der ogsaa deri var noget, der sagde:

Unsre Fehler groß und klein . .

Og hvor maatte det vel ogsaa være stort engang at køre ud af den støvede Verden og lægge 100 Aar bag sig til fuldstændig Forglemmelse, som dette Menneske nu havde gjort; naar jeg tænkte paa det, var det, som om jeg syntes, at Blomsterne lo, og at Solen gjorde alting levende som dengang — det samme Liv som altid, bestandig vort, arbejdende sig ud af tilbagelagte Former, der alle ere urigtige. Er der ikke noget i denne Naturens Gentagelse, som om Hjul løb rundt, og man kørte og kørte, snurrede bort fra en støvet By.

Unsre Fehler groß und klein
Schlummern alle mit uns ein.

Jeg veed ikke, hvorfor de Ord betoge mig saa stærkt; men de bleve ved at klinge, som om de løde ud over de hundrede Aar, som om Huse og Skorstene vege tilbage for dem, bleve mindre og mindre, tilsidst ganske smaa ude i Horizonten, alt imens en dejlig hvid Sky

fulgte med hen over Træerne som en Drage. Hvor var det ikke at føle, at Livet laa ud over Ting og Slægter, og at det ingenting gjorde, om de os fangende Enkeltheder bleve mindre og mindre og tilsidst helt borte. Livet i det hele blev ved at følge, det, der talte ud af Blomsternes vilde Aabenhed imod Solen og Græssenes stride Friskhed. Det var vort; det var, som om Naturen borgede for, at Livet var vort ud over Tingene. Der gives en aandelig Jubel, som overgaar al Forstand, og som man føler, hver Gang man lever. Men man lever saa sjeldent. Sjeldnere og sjeldnere, efterhaanden som Tiden gaar. Tit staa nøgne Mure og fortælle om nogle faa Øjeblikke, hvori der virkelig blev levet for Aarhundreder siden.

Men nu kommer det, jeg egentlig vilde fortælle. Det er det, at en saadan Jubel tærer. Længe inden jeg naaede Ringsted, fandt jeg det bedre at læse i en Avis om de sidste Nyheder fra Boerkrigen. Skønt jeg ellers aldrig køber Aviser, havde jeg midt i Jubelen funden paa at handle om Aviser i Roskilde. Det var, som om det paa en behagelig ernærende Maade lunede i Mellemgulvet at sidde og læse om disse flade Ting, som om man igennem Læsningen deraf søgte Ly imod noget.

Men er det dog ikke et mærkeligt Fænomen? At man søger Ly imod noget saa behageligt som Jubel. Hvordan kan det egentlig være? Hvorfor søger man ikke snarere at blive ved at juble alle sine Dage? Forklaringen er simpelt hen den, at Jubel er forbunden med en stærk Eksternering (ud af Legemet gaaende Udførsel), der forholdsvis hurtigt udpiner En. Efter en kort Tids Forløb ser ethvert Menneske sig uvilkaarlig om efter en Internering, der kan bøde paa eller i hvert Fald standse Forbruget. Ingen Mennesker kan holde ud at juble ret længe. Ingen Pengepung kan holde ud med at øse Penge ud i et væk.

Men der er neppe mange, der ville gaa med til en saadan Forklaring. Ja, Læseren vilde rimeligvis blive hel ængstelig, hvis jeg føjede til, at der var noget, der igennem denne eksterne Udførsel blev skrevet i Stjernerne. Tænk Dig: Den Kjole, som en lille Pige for saa og saa mange Hundrede Aar siden havde paa ved den og den Lejlighed — den med de brune Læg, som det kneb saa meget med at faa færdig i rette Tid, men som voldte saa megen Glæde — den staar der skreven om i Stjernerne. Kjolen er væk; men Jubelen, den vakte, den er ikke borte. Den kan ifølge Loven for Energiens Bestaaen ikke forgaa; den staar der skreven om i Stjernerne. Gold-

schmidts Flitsbue, som vakte saadan Henrykkelse; men som blev borte for den lille Dreng, og som han siden i Drømme saa hænge paa Skabet — den staar der skreven om i Stjernerne. Ja, det er ikke Bagateller blot, de Stjerner fortælle om. Den Fart, der var i Sindene i Frihedens første Dage, den, der kastede et saa sælsomt Skær ud over hele hin Tid, den blev ogsaa skrevet. Men det holdt op. Stærkt Liv varer aldrig længe; saa køber man sig en Avis i Roskilde, og saa staar der intet skrevet mere i Stjernerne. Jubel er udødelig; men den Følelse, hvormed to Handelsrejsende paa et Hotel rafler om en Kognak, den er ikke udødelig.

Der behøves neppe mere end et saadant enkelt Eksempel til at gøre klart, at Talen om en Udførsel som den heromhandlede vil møde almindelig Tvivl, at man nærmest vil være tilbøjelig til at betragte den som Fantasteri, noget, man maa stille sig tilbageholdende over for, saalænge der ikke kan fremlægges bestemte Beviser.

Saa rettes da altsaa Spørgsmaalet efter, hvilke Beviser der haves. Beviser! Ja, var blot Sagen endt med Beviser! Beviser kan let skaffes. Allerede i 1896 har Forfatteren fremlagt ikke mindre end to samstemmende Beviser for, at en aandelig ekstern Udførsel nødvendig maa eksistere.*) Men skønt de aldrig ere blevne gendrevne, have de ikke forandret Forholdet det mindste. Sligt læses ikke. De synes aldrig at være blevne undersøgte af nogen; man er sprunget over dem, som man springer over kedelige Steder i en Roman. Aldrig har nogen saa meget som omtalt dem. Selvfølgelig skal der præsteres Beviser; men man maa gøre sig klart, at de langt fra ere af afgørende Betydning; men at der er noget, der hedder nødvendige indledende Arbejder, der maa til for overhovedet at bringe Folk til at beskæftige sig med Beviser, ja, at det fornemmelig er paa disse indledende Arbejder, at Vægten ligger. Det væsentlige turde være det at faa Læseren revet ud fra sin moderne, slet

---

*) „Om Ligeløb og Kredsning", Pag. 229—247.

og ret æstetiske Standpunkt og lokket til at tænke. Det skal der stor Kunst til i vor Tid.

Det er belært af disse Erfaringer, at vi nu skulle gaa en lidt særegen Vej. Den gaar ud paa, at der forud for Beviserne sættes en „Bryder“, det vil sige en Historie, der ikke har andet Formaal end at vække aandelig Uro og bryde Hul. Der tages dertil et skarpt, klart Eksempel af en letopfattelig Skikkelse; vi have ikke vidst bedre end at vælge netop det, der i sin Tid førte os selv ind paa Sagen. Naar man i populære Fremstillinger læser om Opfindelser, er det gerne altid saadanne Situationsskildringer der stilles forrest: En lille Dreng, der tilfældig staar og ser igennem et Par Glas op paa Byens Raadhustaarn etc. Der er noget fangende ved dette at fortælle Sagen nøjagtig, som den er gaaet til — en Fordel, man ikke maa lade ligge. Særlig hvor det kniber, bør den første Historie altid frem.

Bryderen, som vi da sende ud med alle gode Forbønner, er følgende:

46. En Mand bemærker en Dag, at der under et Tankearbejde af en bestemt Slags er bleven ca. **600,000** Arbejdsenheder borte i hans Legeme. Det kan han godt nogenlunde beregne, naar han veed, at en Mands normale Dagsarbejde er 1,200,000 ℔.

Han bliver i første Øjeblik saa allarmeret, som om han stod overfor et Tyveri, som om han havde Lyst til at melde Sagen for Politiet. Men der er ingen Politi. Der er ingen aandelig Øvrighed, ingen, der tager sig af noget, ingen, der saa meget som interesserer sig for Lov eller Ret i Sjælen, om det gaar galt eller skævt. Saa sætter han sig igen og tænker sig om.

„Det var et løjerligt Tankearbejde,“ tænker han. „Det var ikke som almindeligt“:

Han er en Aften Kl. 10—11, da Husets øvrige Beboere ere gaaede til Ro, kommen i Lag med et Tankearbejde, hvori han mere og mere bliver borte for sig selv, som man kan i Tænkning. Imens han faar Øje paa det ene efter det andet, der bringer den for en Jæger

saa vel bekendte Sitring til Stede, stundom saa hurtigt, at Pennen ikke kan følge efter, griber Udviklingen om sig som en Ild, der fængende sig frem efterhaanden forplanter sig igennem hele hans Legeme. Det er en Bevægelse, der egentlig slet ikke er af ham selv; men hvori han rives med paa en vandfaldsagtig Maade. En underlig lykkelig Stemning, i hvilken Øjeblikket helt forsvinder, i hvilken han ikke lægger Mærke til, at Uhrets Dikken og Vognrummelen paa Broen lyde helt anderledes end ellers, som om de havde noget at gøre med gamle Tider, ikke lægger Mærke til, at Gardinerne, der ellers synes ham mørkegrønne, iaften synes ham lysegrønne, ikke lægger Mærke til den udsugende Fornemmelse i Legemet, hvorledes det snurrer i Vævene Muskel efter Muskel, Legemet igennem, hvorledes det snart suser for Ørene, snart ringer for dem, hvorledes den ene Time gaar efter den anden, — før han omsider Kl. 2—3 standser ved en stærk sviende, ligesom sultlignende Følelse i Mellemgulvet, ledsaget af den bestemte Erkendelse: „Nu kan jeg ikke mere." Der var Tanker, han endnu vilde have haft frem; men han maa lade dem ligge. Det er en Udmattelse, en Udtømthed, voldsommere end han nogensinde har oplevet den ved legemligt Arbejde. Pennen falder saa at sige fra ham; der er ikke Tusinde Arbejdsenheder tilbage i ham; han kan ikke mere.

At her foreligger et Forbrug, antager jeg ikke, nogen vil bestride. Ganske vist kunde man sige, at Udmattelse ikke altid behøver at bevise Forbrug; der kunde foreligge et sygeligt Fænomen, en Art Nervelammelse; men for enhver, der kender den spillende Sundhed, der netop er karakteristisk for dette Fænomen, og har oplevet de Fornemmelser, der ledsage Kræfternes Svind af Legemet, det kraftige Fang i Vævene, den sunde tømmende Følelse, der paa en ejendommelig vederkvægende Maade (ɔ: naar Individet er sundt og trænger til Forbrug) forplanter sig fra Muskel til Muskel igennem Legemet, indtil man til Slut, sulten og træt, nyder Hvilen paa selvsamme vederkvægende Maade som efter et strengt legemligt Arbejde, for ham er Forveksling med sygelige Lammelsesfænomener ikke mulig. Træthedsfænomenet er i hele sin Karakter saa overensstemmende

med den Træthed, der kan iagttages ved legemligt Arbejde, at han ikke kan være i Tvivl om, at der foreligger et regulært Forbrug og et Forbrug saa stort, at der er brugt alt, hvad der er.

Men lad os nu ogsaa sige, at der heller ingen er, der vil bestride, at der foreligger et Forbrug, et enormt Forbrug, saa er dermed ingenlunde givet, at Udførselen er ekstern, at den levende Kraft kommer ud af Legemet. Der kunde foreligge et indre Forbrug. Den levende Kraft kunde være forbrugt enten til Forstærkning af Kredsløbet, eller til Internering, det være sig Rekreation, midlertidige Magasineringer i Hjernen, Binding ved Organisation af Nerveceller, Brydning af nye Baner el. l. Det er navnlig om Muligheden af slige indre Forbrug, at Slaget vil komme til at staa.

Hertil kan svares med følgende Erfaringer:

a) At den levende Kraft umulig kan være medgaaet til en Forstærkning af Kredsløbet, eftersom Tilstanden er en af de mest ubevidste, altsaa kredsningsfri Virksomheder, man har. Det er saa rent Ligeløb, som skaffes kan.

b) At der ikke, imedens Tænkningen staar paa, spores internerende Virkninger af nogen Art i Legemet. Legemet sidder slapt og passivt som en Blyklump i Stolen. Der er ikke Tale om Opvarmning som ved legemligt Arbejde, ikke Tale om forstærket Pulsslag, ikke Tale om Fylding, Rekreation eller Hvile nogetsteds. 600,000 Arbejdsenheder maatte dog kunne mærkes, hvor de kom hen. Der er intetsteds Spor af slig Velstand. Tvertimod mærkes Udmattelse, Udsugning og Tømning alle Vegne.

c) at der heller ikke bagefter Tænkningen spores saadanne internerende Virkninger. Man kunde jo ellers tænke sig, at der fandt en midlertidig Magasinering Sted i Hjernen, og at den levende Kraft derfra paa et senere Tidspunkt vendte tilbage til Legemet maaske

ganske gradvis, saaledes at det unddrog sig Opmærksomheden. Men slige ernærende Eftervirkninger spores ikke, lige saa lidt som der er mindste Tegn til, at Hjernen til nogen Tid skulde ligge inde med opsparet Formue. Hjernen er efter en saadan Tænkning næsten endnu mere elendig end Legemet, ret som en Klud. Den har visselig intet at give af, indeholder ingen Magasiner. At den skulde staa i et ydende Forhold til Legemet, blever næsten parodisk, naar man ser Manden, en tynd Svækling, der slaas med sin Ryg og sit Helbred, og hvis Magerhed snarere kunde lede Tanken hen paa mangelfuld Ernæring end paa, at Legemet fik nogen Kraft fra hans Hjerne. Saaledes er jo næsten altid hans Udseende.

Nej, Hjernen er netop det Organ, der gør den Mand tynd og suger ham ud. Tit maa han sætte Bom for sin aandelige Virksomhed for ikke helt at ruinere sit Legeme (Søren Kierkegaard). Der er ikke noget, en Tænker kender bedre til, end de Hensyn, han maa tage til sit Legeme. Hvorledes det er Legemet og atter Legemet, der sætter ham Grænser og Betingelser, Legemet, som bliver tilbage, og som ikke kan taale. Hvert Øjeblik maa han tage Hensyn til sit stakkels Værksted, gaa i Teatret, ligge paa Sofaen, tage sig en L'hombre etc. etc. Legemet har visselig ikke faaet den levende Kraft til nogen Tid eller i nogen Form.

Saa er der d) B i n d i n g e n t i l H j e r n e n, at den levende Kraft muligen kunde være medgaaet til Dannelsen af Nerveceller og Baner paa en saadan Maade, at den blev helt borte baade for Legeme og Hjerne. Det lyder ret plausibelt; man kan jo ikke vide, hvormeget der kan bindes ved slig Nervedannelse. Maaske Dannelsen af en eneste lille Nervecelle kan koste mange hundrede Tusinder af Arbejdsenheder. Det er fine Varer. Men heller ikke derhen kan den levende Kraft ved nærmere Eftersyn være gaaet. Det bliver fysisk umuligt alene af den Grund, at der er Grænser for, hvormegen levende Kraft man kan blive

ved at pakke sammen i et lille Rum. Hjernen vilde tilsidst ende som en Dynamitmasse. De Mængder af levende Kraft, her er Tale om at rumme, Aar efter Aar en hel Levetid igennem, ere saa store, at de ikke vilde kunne indeholdes i det stærkeste Sprængstof. Og Hjernen viser ikke mindste Tegn til at være af en slig farlig Konsistens, til at ligge inde med saa store Mængder af latent levende Kraft. Jeg skal rent lade være uomtalt, hvad det vilde være for en underlig ørkesløs, Naturen lidt lignende Ordning, at Hjernen saaledes skulde være en cul de sac, der bestandig modtog, uden at der igen kom noget ud, et Fødenød, der bestandig laa og spiste uden nogensinde at yde. Den Slags unyttige Ting plejer der ikke at være Raad til i Naturen.

Men hvor bliver den levende Kraft da af, Læser? Nu er Turen til Dig, hvis Du længere vil benægte, at den udføres af Legemet. Du har ikke Lov til at tie den Sag ned. Dertil er den af altfor enorm Betydning for os begge; thi Du kan vel nok se, hvad der ligger bagved. Det er ikke min Sag at komme ind derpaa; men Du kan velnok selv se, hvad det gælder. Sagen maa og skal undersøges. Du har ikke Lov til at sige, at Du ikke har Tid og Lejlighed til at sætte Dig ind i den. Naar der er Ild i Dit Hus, saa skal Du have Tid. Der udkommer aarlig 100 æstetiske Værker; dem har Du god Tid til at læse; men der gaar maaske 100 Aar, inden en Menneskesag som denne igen bliver lagt for Dig. Vi have ikke Lov til at hvile noget Øjeblik, før vi faa at vide, hvor denne levende Kraft gaar hen. Og svar mig ikke: „Jeg har læst Dit Skrift med Fornøjelse.“ Her er ikke Tale om Fornøjelse. Og svar mig ikke med Meninger; thi jeg fremlægger Beviser; de tør kun mødes med Modbeviser.

Se, i alt dette ligger der, skulde man synes, dog egentlig en ret kraftig Opfordring til Tænkning. Stærkere kan Naturen efter hele sin Maade at tale paa vanskelig rette den til os. Jeg siger Naturen; thi maaske vil Du nok sige, at det er mig, der ta-

ler; men det er det ikke; det er Fænomener, der stille sig i direkte Forhold til Dig, og det er Din Sag selv at forstaa, hvad det betyder og gælder. Jeg er slet ikke derimellem. Hvad mon nu Læseren siger til alt det? Hvad Indtryk vil det mon gøre paa ham? Ikke det allermindste. Det kunde aldrig falde ham ind at røre sig. „Ja, men det kan han jo ikke undlade," udbryder man. „Hvorledes vil han, hvis han er en aandelig hæderlig Mand, kunne finde Paaskud til at komme uden om den bydende Tankeordre, der faktisk ligger i et saadant Naturfænomen?" Jo, det klarer han meget let. Han benægter simpel hen Fænomenets Rigtighed. Og paa den Maade kan han enddda blive ganske hæderlig; thi han har virkelig aldrig oplevet noget saadant: Dette, at Tænkning skulde være forbunden med et saa enormt Forbrug. Det er hans Tænkning ikke. De fleste Mennesker ville med Forbavselse læse om en Nattehistorie som denne. Det er aldrig hændt dem. Deres Tænkning er enten Indtægtstænkning (Legetænkning, internerende Tankeliv), og den giver ingen Udgift, eller ogsaa Refleksion (Kredsningstænkning, Gengangertænkning), og den giver heller ingen Udgift. Andre Tankearter erkende de ikke. „Hvad er nu det for noget Fantasteri igen," sige de, „at fortælle saadan en Historie." De kende slet ikke den paagældende Tænkning. Nu kunde Læseren jo ganske vist nok sige sig selv, at fordi han intet ser, kan Fænomenet meget godt eksistere. At et helt Regiment Soldater i taaget Vejr ikke kan se en Pæl paa Fælleden, beviser aldeles intet. Har derimod 3 Mand fundet den og rørt ved den, saa er det vidnefast godtgjort, at den er der. Her kunde vel nok skaffes 3 Mand. Men det er formeget at forlange af Læseren. Det gør han ikke. Han fordrer Selvsyn, og saa stor er vor Respekt for det berettigede i Fordringen om Selvsyn, at vi øjeblikkelig indrømme, at Slaget paa dette Sted er tabt. Der lader sig ikke paa Grundlag af dette Fænomen føre noget almengyldigt Bevis. Det kan blive overbevisende for enkelte, ikke for alle.

Men selv om det nu ikke lykkes at formaa Læseren til at gøre en Oplevelse som denne til Genstand for selvstændig Tænkning og Undersøgelse — det gør han ikke —, saa kunde den dog maaske have kastet en Del Tvivl og Betænkelighed ind i hans Sind. Og hvem kan vide, om det saa ikke kunde lykkes at faa ham til at læse mine to Beviser fra 1896 igennem engang til.

Jeg skal referere dem saa kort og klart, som det er mig muligt.

Men een Ting maa jeg blot forud betinge mig. Og det er, at Læseren ikke i Forbindelse med Beviserne taler om sin Mening, hvorvidt han er enig eller uenig med mig. Her er ikke Tale om Nogens Mening, men om hvorvidt der kan paavises Fejl i et Bevis eller ikke. Er det rigtigt, eller er det ikke rigtigt? Og er det ikke rigtigt, hvor er saa Fejlen? Det maa vi vide. Det er uberettiget at møde Beviser med Meninger; saaledes ser Domstolen for Beviser ikke ud.

Det, som Beviserne søge at godtgøre, er, at *der finder en ekstern Udførsel af levende Kraft Sted ved visse aandelige Virksomheder.*

Det første Bevis støtter sig paa Frihedsfænomenet. Frihed er et Aabenhedsfænomen, der som alle Aabenhedsfænomener er ledsaget af en Udførsel af levende Kraft (Pag. 328); men denne Udførsel kan ikke foregaa til Legemet (Internering), fordi den saa vilde være forbunden med et Indesluttethedens Tryk, der ikke spores i det, vi kalde Frihed. *En fuldstændig Mangel paa Indeslutning og Tryk som den, der iagttages i Frihedsfølelsen, kan kun haves, hvor Udførselen foregaar til det fri. Men Udførsel til det fri er ekstern Udførsel. Den levende Kraft, der strømmer ud til det fri, kommer ikke tilbage (Udvejring, Aludførsel).*

Naar Strøm gaar til Legemet, have vi set, at den enten maa medgaa til Organisationsarbejde, i hvilket Tilfælde der indfinder sig et stærkt Tryk („Brud"), eller til Opsamlinger. Men selv Opsamling er uadskillelig fra en vis Ophobningsspænding, der i hvert Fald hurtig maa indfinde sig. Intet kan opsamles uden under en vis Spænding. Et vist Indesluttethedens Tryk er uadskilleligt fra den Begrænsning, Legemet ifølge Sagens Natur altid maa frembyde. Gennemgaar man Rækken af Eksempler paa Internering, vil man lægge Mærke til, hvorledes Velværet alle Vegne er forbundet med Følelsen af en vis indelukket Lunhed (Beklumrethed, Lummerhed), en Følelse, der paa naturlig Maade følger af Strømningen fra een Beholder ind i en anden Beholder med Vægge paa alle Sider. Men denne Lummerhedsfølelse er langt fra Frihed; saaledes ser Frihed ikke ud. Fuld Frihed er det fuldstændige Ophør af Begrænsning. Der maa man ingenting have foran sig. Fri er kun den Udstrømning, der foregaar til det fri. Det er givet. Men saa er det ogsaa givet, at Frihed giver ekstern Udførsel. Det er det eksterne (uden for os liggende), der giver Fænomenet sin hele Karakter.

Men samtidig med, at det saaledes turde være klart, at Frihedsfølelsen ikke blot beviser ekstern Udførsel, men ligefrem *er* Følelsen af ekstern Udførsel, er det værd at lægge Mærke til, i hvilken Grad Frihed hører med til vor aandelige Nødtørft. Uden Frihed kan Sjælen ikke trives. Det er ikke et Fænomen, vi træffe paa engang imellem ved festlige Lejligheder, men en aandelig Livsbetingelse, der er lige saa nødvendig for Sjælen, som Mad og Drikke for Legemet. Lad være, at den største Del af vor sjælelige Virksomhed nok foregaar under et vist Tryk, der ifølge det foregaaende berettiger til Antagelsen af en stadig stedfindende Internering, saa er det en Kendsgerning, at det aandelige Liv dør hen i hin Lummerhed alene, at ingen kan undvære et vist Aandedrag

ud i fri Luft, et vist allerbageste „Træk i Skorstenen“ („Om Ligeløb og Kredsning.“ Eks. 20, Pag. 231). Mangler det, kvæles man i aandelig Forstand, et Forhold, hvorom vore mange aandelig døde bære Vidnesbyrd. Det er et Fænomen, der hænger sammen med Livets inderste Væsen, og hvis fundamentale Betydning vi føle hver Time paa Dagen, ja hvert Sekund, lige saa sikkert som vi drage Aande.

Men er det Tilfældet, bliver Resultatet, at ekstern aandelig Udførsel ikke blot eksisterer; men at den er en Hovedvirksomhed i vort Aandsliv.

47. Paa Rejse kommer man i en egen sjælelig Fart, der hindrer En i at synke ind paa Tingene og lukke sig over dem paa den i Eks. 37 omtalte Maade. Dertil er der ikke Tid. Kører man forbi en Pæl i Stakittet er der ikke Tid til at anstille Refleksioner derover eller sætte sig ind i de nærmere Forhold derved; der er Hundrede Pæle i næste Øjeblik. Man farer den rask forbi og lukker sig ikke over den. Det har den Virkning, at Refleksionslivet bliver trængt tilbage, og en udpræget Aabenhed kommer i Stedet. Holder Toget et Øjeblik stille, og man kommer til at se en lille Tid paa saadan en Enkelthed, kan man godt mærke, hvorledes det vilde være at lukke sig, hvorledes Tingene vilde falde ind paa En paa en haardere Maade. Det kan være, som om Tingene bleve nærgaaende, som om man kom til at forstaa, hvorledes de maatte se ud til daglig for dem, der skulde se paa dem altid. Glansen kan pludselig gaa af dem, ja, træffer det sig, at de ved denne nærmere sjælelige Berøring vise sig ret indholdsløse, kunne de i Løbet af faa Øjeblikke tabe saa voldsomt, at man ender med at blive helt deprimeret alene ved Tanken om at skulle bo et saadant Sted til Hverdag. Men kører saa Toget igen, kommer man paany i Fart ud over Tingene, saa at de ophøre med dette nærgaaende „Tilfald“, et Fænomen, der øjensynlig beror paa et øjeblikkeligt Ophør af den Aabenhed, der ellers er saa fremherskende paa en Rejse. Af og til kan man køre forbi lidt Tilfald, en og anden Bygning, der kan ærgre En eller kan paaføre En en astmalignende Følelse, naar man har set den for tit; men i det hele og store er Stemningen aaben.

Rejseaabenheden er imidlertid tydelig af to Slags: En „intern“

og en „fri“ Aabenhed. Saa jeg paa en lille Have, hvori Solen paa en hyggelig Maade belyste Gruset i Gangene, var der ikke nogen særlig Frihedsfølelse deri, ligesaa lidt som man kan tale om Frihed ved legemlig Vederkvægelse, en Middag el. l. Der fandt utvivlsomt en rekreerende Virkning Sted efter den lune og nærende Karakter at dømme; det var en rent legemlig Virkning (Internering). Men saa jeg ud over de store Flader med Skove og Kirketaarne og Egne, hvis Indhold man ingen Forestilling havde om, blev der en vid Mark for Tanken, og saa kom Rejselivets ejendommelige Frihedsfølelse rigtig frem. Men samtidig dermed dukker et andet Fænomen op, som jeg kalder Rejsetæringen, en ejendommelig stærk angribende Virkning paa Sindet. Den er foraarsaget af Aabenhed, men det er ikke den interne Aabenhed, hvorved der sker Tilførsel til Legemet, men den frie, en Aabenhed, hvorved Legemet i en ganske mærkelig Grad mister levende Kraft, udtømmes, ja udtæres. Det er, som om den levende Kraft vejredes hen i Luften (Udvejring), og som om Frihedsfølelsen netop beroede derpaa. Et stærkt aandeligt Behag, men dyrt for Legemet. Udgiften kan være saa stor, at man til Tider maa ønske at søge Beskyttelse derimod ved en Samtale med en anden Rejsende, Læsning i en Avis el. l. Det kan være saaledes, at man ligefrem ikke synes, man kan taale mere. Enhver vil kende denne Naturens tærende Paavirkning, særlig fra Vinterliv i Mark og Skov, naar Naturens rekreerende Paavirkning bliver i Minoriteten og giver Plads for en mere aandelig end legemlig Nydelse. Især kan det blive slemt, naar det paa en eller anden Maade falder ind med aandelige Ekstraforbrug ved Siden af. Saa kan Situationen blive af den Art, at man ligefrem maa flygte for den.

Jeg kom en Sommeraften ned til Vordingborg og tænkte, jeg vilde se Gaasetaarnet. Klokken var ti; men det var ret lyst; thi det var den længste Dag. Alt imens man gik der, og Mørkningen faldt paa, var der nogle Frøer eller Fugle, hvad det var, der vedligeholdt en ensformig Knebren paa den anden Side Vandet. Der stod saa Gaasetaarnet — det kendte jeg jo nok — med Gaasen. Det var under Reparation. Ja, hvad skulde jeg nu med det? Man ser og ser paa saadan noget og kommer ingen Vegne. Der er ikke noget at gøre. Det Liv er borte. Man ser paa Tjørnebuskene, der vokse paa Ruinerne, men faar ingen anden Oplysning, end at de have vokset her en Del Aar, plantede af en eller anden eller voksede op af sig selv. Perspektiverne forsvinde bag dem. Det er, som Tanken plum-

pede igennem. Jeg havde netop brugt min Hjerne en Del i de Dage og var nu tilmed træt af Rejsen. Jeg syntes ligefrem ikke, jeg havde Kræfter til at følge efter i Forestillingen. Det hele forekom mig saa omsonst. Jeg saa lidt paa Gaasen igen og drejede saa omkring ned ad en Sidevej. Der var intet at gøre. Intet! Jeg gik ned langs den store Mur ud imod Vandet. Etsteds var der en Guldregn, der med pragtfulde Klaser hang ned over de gamle røde Murrester. Jeg stod stille og saa derop; uvilkaarlig kom jeg til at ryste paa Hovedet, jeg veed ikke hvorfor. 100 Aar, det vidste man omtrent, hvad var, det kunde jeg følge tilbage gennem min Moders Fortællinger, og 200 Aar, det kunde man endda til Nød komme ud af; thi det var jo saa bare lige saa langt til. Men dette var 700 Aar. Det vidste man ikke, hvad var. Jeg stod og saa paa, hvorledes de gamle Murbrokker vare forvitrede. I en stor Hjørnemur kunde man se Huller efter de Gulvbjælker, Kong Valdemar havde gaaet paa. Og hvad saa? Han var jo ikke bedre end andre Mennesker. Det var mere det store Apparat, der saaledes kunde lade 700 Aar gaa hen og Slægt følge efter Slægt. Og saa var det dog intet. Den Stjerne, der sad og tindrede derovre, havde siddet der paa akkurat samme Sted og tindret paa akkurat samme Maade i mange Gange 700 Aar. Man forstod ikke et Muk af det hele. Det var ikke til at have med at gøre. Det var, som om man blev helt ilde. Der hørtes en Nattergal ovre fra Halvøen, og en Ugle fløj stille omkring. Tilsidst gik jeg rask til ligesom opdagende, at det var behageligt at komme bort fra det hele. Lyden af Rendestensbrædtet, man traadte paa i Byens Gade, var en hel Vederkvægelse. Der er noget fast og solidt ved saadan noget, noget virkeligt, noget realistisk i Modsætning til hvilket alt andet træder frem som Fantasteri. Disse Brostene vare dog noget, man kunde stole paa, kunde sætte Hælene i fast og sikkert. S'ikken en reel Klang! Det var noget, man kunde. Det var med en egen Vellyst (Turgénjew), at jeg efter at have tændt Lysene i Hotelværelset, satte mig til Rette i Sofaen. Nu havde man Indeslutning paa alle Sider, Dække over Hjernen. Denne Udstraaling til Himmelrummet var lidt for stærk.

Noget af denne Stemning har man forøvrigt altid over for Naturen, selv om man ikke just rejser i den. Men det er da blot ikke Farten eller Historiens Uføre, der bryder Kredsløbet paa den føromtalte Maade, men Naturens uendelige Størrelse, der ligesom gør

det umuligt at faa Lukke om Sagerne. Gennem Naturen vil der altid staa en Vej aaben ud i Uendeligheden, en Vej, der tager sin Part. Det gør, at Naturen altid bliver aandelig anstrengende og tærende.

Sammenlign hermed Turgénjews Naturskildring, naar han taler om „Døgnvæsenet, der har svært ved at udholde Naturens Isisblik, naar det koldt og deltagelsesløst er rettet paa ham, og som i Følelsen af sin Ensomhed, sin Svaghed og Afhængighed af Tilfældet med hemmelig Rædsel skynder sig tilbage til Livets smaa Sorger og Sysler, til den Verden, han selv har skabt.“ Eller naar han skildrer Jægerens Stemning, efter at han havde fartet rundt i Naturen den hele Dag, hvorledes han et Øjeblik blev tungsindig ved at staa og se paa det nøgne, udtærede Vinterlandskab og med sand Vellyst traadte ind i den hyggelige Spisestue („Om Ligeløb og Kredsning“, Pag. 220).

Vi se i disse Eksempler en udpræget Frihedsfølelse, ledsaget af en Udførsel saa stærk, at Mennesket ordentlig flygter for den. Og det til Trods for Frihedens ellers saa herlige Beskaffenhed (jfr. Jubel Eks. 45). Ingen kan være i Tvivl om denne Udførsels eksterne Karakter. Selv om Beviset ikke oven for var givet, taler den tærende og indtil Forpinthed angribende Følelse et altfor tydeligt Sprog. Det er ikke Indtægtsvirksomhed; det er Udgift. Hvorledes Indtægt ser ud under de samme Omgivelser, faar man at vide, idet Jægeren „med sand Vellyst“ træder ind i den hyggelige Spisestue. Der faar Legemet noget. Der se vi en Internering, en Udførsel til Legemet. Det andet var fra Legemet.

Men Udførsel fra Legemet er ekstern Udførsel.

Det andet Bevis grunder sig paa, at man har Fang, ved hvilke betydelige Kræfter finde Optagelse af forsvindende Modstande, de saakaldte Intetfang.

En Række Eksempler paa disse Fang er givet i „Om Ligeløb og Kredsning“, Pag. 235—242, hvortil der her maa henvises. Det ejendommelige ved dem er navnlig dette, at man „fanger i ingenting“, at en betydelig Kraftudøvelse optages af Modstande, der ikke ere i Besiddelse af Modstandsdygtighed, men bestandig vige tilbage, bestandig smutte fra En, uden at holde Stand paa noget Punkt. Det er, som om man intet havde

for sig; men alligevel bliver Resultatet, at en betydelig Kraft optages, at nogle af de stærkeste Fang, Sjælelivet ejer, kommer til Stede.

Det lader sig godtgøre, at saadanne Fang maa være i Følge med i hvert Fald en stor Del ekstern Udførsel:

1) maa Overførelsen af betydelige Kræfter paa ubetydelige Modstande ifølge Sagens Natur være betinget af en hurtig og uhindret Vigen af disse, saaledes at bestandig nye kunne komme frem, i desto hurtigere Veksel jo større Kræfterne og mindre Modstandene ere. Det er Princippet for al Flugt, Svømning etc. Det er den hurtige Veksel, der bøder paa Modstandenes utilstrækkelige Størrelse. Saasnart et Modstandselement, af hvad Art man nu vil tænke sig det, har optaget saa megen levende Kraft, det kan bære, maa det uhindret kunne komme bort, givende Plads for et nyt, der kan gøre det samme osv. Paa anden Maade er Overførelsen af betydelige Kræfter paa forsvindende Modstande fysisk ugørlig.

2) er en hurtig Vigen af smaa Modstandselementer ifølge Tilbagevirkningsloven, Pag. 369, altid i Følge med en stærk Udførsel af levende Kraft, idet det mindste Legeme altid maa fjerne sig med det største Indhold af levende Kraft *). Holder en Fugl sig svævende paa samme Sted i Luften, sætter den Luftdelene omkring sig i en stadig nedadgaaende Bevægelse. Men under denne deres Bevægelse fjerne de sig med et saa stort Indhold af levende Kraft, at de netop bortføre al den Arbejdsmængde, Fuglen udvikler.

3) kan denne stærke Udførsel ikke gaa til Legemet eller dog kun i ringe Grad gøre det, fordi den uhindrede Vigen ikke kan tænkes i Legemet, ikke er forenelig med Tanken om legemlig Begrænsning, Indeslutning og Lukke.

*) Tanken heri er egentlig den samme, som naar vi tidligere sagde, at Aabenhed giver Udførsel, idet lette Modstande jo ikke adskille sig væsentlig fra Aabenhed.

Under begrænsede Forhold maa enhver Vigen straks fremkalde en Ophobning til den Side, hvorhen Udvigningen foregaar og dermed en Spænding og Hindring for Udgivningen (Lummerheden, Pag. 388). Selv om man kunde tænke sig en eller anden hurtig Binding i Vævene, hvorved de undvigende levende Kræfter efterhaanden bleve bragte til Side, vilde det ikke kunne foregaa uden at møde en vis Hindring, idet enhver Transformation eller Organisation i Legemet med Nødvendighed maa fremkalde en vis Spænding, et vist „Brud" (Pag. 359). Men al Hindring, Brud og lummer Ophobning er Fænomenet fremmed. Det er netop det lette, fine og paa ethvert Punkt hindringsfrie, der er det ejendommelige ved Fænomenet. Det er bestandig, som om man havde Uendeligheden for sig. Plads nok, ingen Ophobninger, intet i Vejen for at komme bort, fri Udvigning. Men fri Udvigning kan kun haves i det fri.

Men er det rigtigt, at den levende Kraft ikke gaar til Legemet, og at Fanget fører ud i det fri, saa er Udførselen ekstern.

Af Hensyn til Betydningen af disse Intetfang og det fremmede Forhold, hvori vor Tids Læsere staa i til dem („Fantasteri"), vil det maaske være rigtigt at tilføje endnu et Par Eksempler.

48. Kender Du det, naar Memnonstøtten klinger? Denne gamle Figur, der staar dernede ved Nilen, glemt af sin Tid, der gik fra den, men som klinger, naar Solen skinner paa den. Saadan er der indeni ethvert Menneske noget, der kan klinge, uden at man er i Stand til at sige, hvor Lyden kommer fra, eller hvad der egentlig foraarsager den. Det kan tilsyneladende være ganske tilfældige og intetsigende Anledninger: En stor Hund, der ved Aftentide staar og gøer nede i Alleen, saa det giver Genlyd ovre paa Broen; en Gadedreng, der med skingrende Stemme kalder paa en anden nede i den anden Ende af Gaden; Ilden, der pludselig giver sig til at buldre i Kakkelovnen eller Stemmer af Folk, der etsteds gik ind ad en Gade-

dør. Tit kunde det være, naar noget havde sat Sindet i en vis ubestemt Bevægelse, naar Julen stod for, eller en Fest var forbi, og man kom til at vende sig om efter en Fakkel, der stod og kæmpede med Vinden og nu snart skulde slukkes; tit traf det sig, naar der ligesom var „noget i Luften“, naar Dagen var i Færd med at gaa, naar det var i Færd med at slaa om til Frost, eller vi vare i Nærheden af Malling Hansens Kurvemaksima.*) Følelsen kan være, som om man kom i Berøring med noget bag ved Indtrykket liggende,

*) Ved omfattende Maalinger har vor i Udlandet saa højt værdsatte Landsmand, Pastor M a l l i n g H a n s e n, godtgjort, at et Menneskes Højde langtfra altid er den samme; men at vi til visse Tider rette os ud, til andre synke sammen, og at Børn til de samme Tider henholdsvis vokse stærkt, staa i Stampe eller endog aftage i Højde. Han fandt, at disse Udretningsperioder foraarsages ved varierende Indflydelser af Himmellegemerne (Perioder i Solens Varme og Maanens forskjellige Stillinger til Jorden); men han naaede kun at faa offentliggjort lidt derom (intet om Maaneperioderne), og efter hans Død har ingen spurgt videre om Sagen.

Det var beklageligt, at denne mærkelige Sag ikke blev fremmet i en ganske anden Grad, end den blev, og det er helt underligt den Dag i Dag at se disse enestaaende Arbejder ligge ufuldendte og ufortsatte i en Krog paa Døvstummeinstituttets Loft iblandt andet Skrammel. Det var den første energiske Selvlivs-Bestræbelse i Retning af en l i v s a n v e n d t N a t u r v i d e n s k a b i Danmark. Den kom paa Loftet. Man mindes de aandelige Forhold, der i Begyndelsen af Firserne saa levende bragte Tanken hen paa Nødvendigheden af en slig Videnskab: Trykket af den aandelige Vanrøgt, der var bleven vore dyreste aandelige Interesser til Del, hele den aandelige Ligegladhed og Opløsning, som lod enhver om at redde sit fattige aandelige Liv, der var givet til Pris for Ulvene. Saa kom dette første, ovenikøbet med genial Dygtighed fremførte Stød. Og mere havde Dansken saa ikke tilovers for det, end at det nu ligger her. Der er ved Standsningen af Malling Hansens Arbejder tabt Traade, som det maaske vil falde vanskeligt nogensinde at faa op paa ny. Underligt saa svær den gamle Slægt i sin Mangel paa fysisk Interesse paa alle Punkter skal gøre Vejen for en ny, der kommer, og som den aldeles savner Forstaaelse af. Hvordan kan det dog være? Men Sagens Betydning gør det til en dyr Pligt for den ny at fortsætte og tage Eksemplet op. For hver selvstændig Stræben, det lykkes at faa loftlagt ved slig moderne Pleje af Selvlivet, bør der komme 10 igen, som man vel en Tid endnu kan behandle paa samme Maade; men hvis Arbejder ville ligge som lige saa mange Anklager, der engang maa nøde til en Forandring (smlgn. hermed Betydningen og Nødvendigheden af „anvendt Videnskab“ paa det materielle Livs Omraade, F j o r d, D a l g a s, og hvad der gøres i den Retning).

noget gammelt af stor Betydning, noget, man saa godt skulde kende, men ikke lige i Øjeblikket havde Vej til. Det kan til Tider klinge saa stærkt, at Du staar som naglet til Jorden og lytter (jvfr. Andersens Æventyr „Klokken"). Engang imellem kan det være, som om Du pludselig skulde kunne huske, hvad det var; men i samme Øjeblik er det borte.

Hvad det er med denne Klang, er ikke til at komme efter; men at gaa forbi Fænomenet af den Grund, saaledes som man plejer at gøre det, er hel mærkeligt. Det er et klart iagttageligt, kraftigt udtalt fysisk Fænomen. At lade det ligge som overspændt Tøjeri uden videnskabelig Betydning, er aldeles utilladeligt. Paa den Maade behandler en samvittighedsfuld Iagttager ikke Fænomener.

Saa meget kunne vi komme efter, at der her foreligger betydelige Kræfter i Forbindelse med ubetydelige Modstande, Modstande, der ordentlig smutte fra En, naar man griber efter dem, Modstande, saa lette, at de fleste Mennesker aldeles ikke faa fat i dem. Og det vide vi, at hvor det lykkes at fange slige lette Modstande, maa Fanget ifølge Tilbagevirkningsloven være forbundet med stærk Udførsel. Det er denne Udførsel, der ifølge det ovenfor udviklede for den allerstørste Parts Vedkommende maa være udadgaaende (ekstern). Der kan nok hist og her være en Bryden i Sindet som Kendetegn paa indre Organisation; men det er altid kun som ved Døren til Fænomenet, i det Øjeblik Talen er om at faa Fænomenet frem. Er først Døren brudt op, saa er der netop i en sjælden Grad „fri Udvigning", saa er det saa langt fra, at noget skal brydes frem, at noget tværtimod synes at drage En efter sig med en uimodstaaelig Magt. Det er netop det, der er det væsentlige og karakteristiske ved Fænomenet, Følelsen af denne Lokken bort og Vigen fra os uden Grænse. En underlig Udgangsdør for den levende Kraft gennem disse smaa, fine og lette Fang. Utvivlsom værdig til større Opmærksomhed fra vor Side. Men Folk have ikke Tid og Ro til at opholde sig ved saadanne Smaating.

49. En Mand sidder en Septemberaften sent i sit Vindue og ser ud paa Træernes Blade, der belyses af Lygteskinnet. Nu og da ser han op paa den mørke Himmel med funklende Stjerner eller lytter efter de fine, natlige Lyde, Rummel af Vogne, der lyder fjernere og fjernere, Puslen af Vinden i Bladene. Han er opfyldt af denne Uligevægt i Sindet, Efteraarets Nærmelse saa tit bringer. Følelsen

af, at man ikke rigtig veed, hvorledes man er faren med Sommeren. Han synes. Luften er saa mild og behagelig, tænker paa, hvor koldt det var i Juni, og dog er det, som om Sommersjælen var borte. Han har en Følelse af at burde glæde sig ved Øjeblikke, der endnu ere tilbage; men samtidig er det, som om noget sagde til ham: „Du Nar! Det er jo ikke Sommer mere." En underlig Bryden i Sindet, fine sjælelige Bevægelser, der faa Ro til at komme frem i Nattestilheden. Saa kommer et Par „Herrer" gaaende gennem Gaden ivrig talende og spektakuløse i hele deres Optræden. Hvor langt er der ikke fra dette traditionelle Menneskeudseende, fra denne farende Fasthed, til hine smaa, fine Bevægelser i Sjælen og alt det mærkelige, Naturen ligesom lader skimte frem bagved de Indtryk, den gør paa os; men som Folk gaar forbi. Saadan et Par Mennesker se ingenting. Dertil ere de for larmende og farende. De vælte alle fine Ting over Ende med deres sjælelige Voldsomhed. Men Farten er Kredsningens, kommer af den bestandige Venden tilbage til let permeable Baner. Det er Refleksionens Kraft. Den knækker disse fine Spirer; de kunne ikke taale den Brask. Her støde vi egentlig paa Forklaringen af den tidligere omtalte mærkelige Kendsgerning, at Refleksion er en aandelig Hæmningsvirksomhed (Pag. 344). Det er utvivlsomt af den her omtalte Grund, fordi den stadige Gennemløben af let farbare Veje gør Strømmen saa strid og farende, at ingen nye Spirer, der til Begyndelse ifølge Sagens Natur maa være fine og svage, kunne faa Lov til at udvikle sig. Den sjælelige Fart knækker dem. Det er utvivlsomt denne farende Sjælsbeskaffenhed, der ødelægger Mulighedsværdien i Folk og dermed Selvlivet. Fine Ting kunne ikke trives ved Siden af Kredsningens raa Kraft og Larm. Betingelsen for deres Vækst er den, at man kan staa stille, kan vente, kan standse sin sjælelige Fart, standse sin Larmen og høre efter. Intetfangene skal kunne tages op.

Interessant er det at lægge Mærke til, hvorledes denne farende Sjælsbeskaffenhed ligesom er groet ind i „Tiden". Hvad der kræver sjælelig Stilhed, kunne de færreste indlade sig paa. Møder man en eller anden gammel Ting, der taler til En med sit „Stat stille, Vandringsmand! saa skal jeg fortælle", er det, som man havde Lyst til at skubbe den til Side for at komme forbi. Man har ikke Tid. Det besværer En. Kunne Folk se deres Snit uden at lægge deres Mangel paa Sans for meget for Dagen, ere de egentlig gerne med til at rive en saadan gammel Bygning ned og erstatte den med noget „tids-

svarende“ (Josty), til at lade sig overbevise om Nødvendigheden af, at vore Alleer maa vige for elektriske Sporvogne, vore Slotte maa laves om til Kaserner, og vore berømte Udsigtspunkter finde sig i Opførelsen af høje 4 Etages Huse lige foran sig (Frederiksberg Bakke) etc. „Ja, hvad! Det gamle Stads.“ Det gaar med i Farten. At lytte efter Smaating derved, er der øjensynlig ingen, der i Øjeblikket er indstillet til. Det er en travl Tid. Og læg Mærke til, hvorledes denne raserende Tendens snarere er i Tiltagende med „Kulturen“ end i Aftagende. Og ingenlunde mindst hos de saakaldte „dannede“ (Restaurationen af vore Domkirker o. l.).

50. Intetfangene ere for Aandsliv, hvad Internering er for Sjæleliv, hvis man vil foretage en slig Adskillelse. Liv er overhovedet den Virksomhed, hvorved der sker Udførsel af levende Kraft (Alliv, Pag. 341). Er denne Udførsel rettet imod Organismen, faa vi det sjælelige Liv, vi saa hos Barnet og hos Internanten (Indtægtslivet). Er den derimod som her rettet bort fra Legemet imod umærkelige Objekter, der vige fra os uden Grænse (Abstraktion), kommer der noget frem, der fortjener Navn af aandeligt Liv. Liv er et Ord, der saa tit misforstaas. Man kalder det Liv, naar en Herre er flink til at konversere sin Borddame, naar man kan koge gamle Tanker op i ny, elegant Form eller flytte dem fra et Land til et andet, naar man kan sætte nye Snirkler paa et N, saa at det bliver halvt ulæseligt etc. etc. Det er altsammen kun Omløb og Opkog (Refleksion). Hvis der var virkeligt Liv i Folk, vilde de skamme sig ved at kalde det Liv; men Grunden til, at sligt faar Lov til at gaa under Hædersnavne som Liv og Fremskridt, er netop den, at virkeligt Liv er trængt tilbage. Kulturliv og tillært Kundskab fjerner Folk fra egentlig Liv, fylder dem med Baner, dresserer dem — tit kan man synes, at det snart er Dressur altsammen. Men Dressur er Gengang. Jo mere Dressur, desto mere dør alt Liv. Tit kan hele Kredse være dresserede til Døde. Aandelig Død er langt mere udbredt, end man straks antager. Læg rigtig Mærke til, hvor mange der i Grunden gaar omkring af disse døde Ben, af disse aandelige Gengangerskikkelser, hvis Udvikling forlængst er afsluttet, Folk, der aldrig vige fra deres færdige Meninger, og som betragte enhver søgende Selvlivsbevægelse med den Venlighed, hvormed man kan betragte Børn; thi de famle ikke; de have forlængst fundet deres Standpunkt. Folk, der ikke have Blik for saa meget som den aandelige Livsfare, hvori de selv befinde sig.

Tilsidst finde de kun Aabenhed i Middage o. l. Ellers er alt stivnet i Kredsning og Lukkethed. Saa have vi dette kinesiske, der kan staa i Aarhundreder som Genstand for egen og andres Beundring, men smager som den indtørrede Kerne af en gammel Valnød. Den var maaske god engang. Mange Gange kan man føle en uimodstaaelig Lyst til at fyre en Kanon af el. l.; men det kan ikke nytte. Det vilde kun være Spektakel, som der er nok af i Forvejen. Livet er færdigt.

Mærkelig er den Fornemmelse, man i Ungdommen kan have af, at noget ligesom lukker sig over Ens Hoved, ret som det var Bølger. En Mand har fortalt mig, hvorledes hans juridiske Studium i de første Studieaar tit kunde pine ham ved sin Mangel paa egentlig Livsrørelse, og en Polytekniker beretter ligeledes om, hvorledes det kneb for ham at komme fra Studiet af Matematik og Naturvidenskab over paa Rambukke og Bolværker. Der var saa lidt Aandsliv deri. Men saa gik det over, og siden følte ingen af dem nogen Gene mere. Det ene kunde være lige saa godt som det andet. Livet lukkede sig over dem. Farvel! Men pas paa Læser, at Du ikke faar for lidt ud af Tilværelsen paa den Maade! Pas paa, at Livet ikke under Din Lukkethed løber hen over Dit Hoved, uden at Du naar at komme med! Der gives aandelige Forsømmelser, hvorved man paadrager sig en Dom, der straks eksekveres. Kan Du ikke mærke, at der er gaaet en aandelig Dom over Dig, og at det bedste i Livet er taget fra Dig? Tit var der en jævn, „ulastelig“ Indholdsløshed at læse i Dit Ansigt. Det er galt fat. Du har glemt noget, som de gamle kendte. Du har glemt at leve. Du faar for lidt ud af Livet. Se paa en Tornskade, der sidder og snærrer paa sin Gren ad Forstyrrerne. Den lever; men Du lever ikke. Du er kommen til at staa tilbage for Dyrene uden at mærke det. Husker Du ikke den Fugl fra den Tid, vi som Børn vare ude at lede efter Fuglereder i „Skovkrogene“? Den havde blaa Æg. En egen Stemme, som om man slog to Flintstene imod hinanden. Dengang levede Du paa samme Vis som Fuglen. Siden har Du aldrig set Tjørnebuske, synes Du. Jo, det maa Du dog vel have; de ere jo ikke saa sjældne; men de have ikke gjort Indtryk paa Dig. Engang imellem kan der være et enkelt Menneske, der kan faa en Forestilling om noget, der er tabt — saa kan det være, som om Blodet skreg i ham.

At leve et Aandsliv hænger utvivlsomt for en meget væsentlig Del sammen med at bevare sine Intetfang. Der er al Grund til at tro, at vi i disse fine, lette Fang have den oprindelige af Naturen plan-

lagte Vej for vor Udforelse af levende Kraft til en os ubekendt Omverden — den Ydelse af Afgift til noget usynligt om os, hvori det aandelige Liv nu engang bestaar.

Det er navnlig ved at hænge os i det faste, at vi komme bort fra Intetfangene (Eks. 37, sidste Linje). Tit ere Folk gaaede saa fuldstændig i Bund, at de slet ikke længere vide, hvad Aandsliv vil sige, at de begynde ikke at tro paa, at der er andet til end de Knokler, de se for sig. De have glemt Intetfangene og vendt sig ensidigt imod det faste (konkrete).

Se vi tilbage paa disse forskellige Forekomsttilfælde af ekstern Udførsel, ved legemligt Arbejde (Høstmanden), i Frihedsfænomenet og ved Intetfangene, vil man lægge Mærke til, hvorledes vi alle Steder træffe paa et fælles Grundpræg: Følelsen af en foran os liggende Uendelighed, som vi ligesom bearbejde. Følelsen af, at en Udvigning finder Sted i det ubegrænsede. Det træder navnlig paa en lærerig Maade frem ved Høstarbejdet. Man kunde et Øjeblik synes, at Høstarbejde ikke har noget med Uendelighed at gøre; den levende Kraft kommer jo ikke længere end til Mandens Fod, hvor Straaene blive liggende i en ganske ringe, endelig Afstand; men det er en kortsynet Betragtning. Saasnart den levende Kraft er ude af Manden paa en saadan Maade, at den aldrig kommer tilbage, foreligger der en Afvigelse til den uendelige Omverden, uanset hvor den levende Kraft siden til de forskellige Tidspunkter midlertidig maatte tage Ophold. Der er ved legemligt Arbejde et direkte Forhold til Uendeligheden, og det er det, Arbejderen har en bestemt Følelse af; det er, som om noget i ham fik ubetinget Afløb, som om han paa en definitiv Maade sagde Farvel dertil, som om hans Arm sendte noget ud i et Gab, der kunde sluge alt, uden selv at blive federe. Og man tager neppe Fejl ved at sige, at det netop er deri, at Rigdommen ved legemligt Arbejde ligger, det forunderlig friske og tillokkende, der kan være ved legemlig Syssel, det, der stiller den i en saa skarp Modsætning til Interneringen med sin Lummerhed og Kredsningen med

sin Lukkethed: Uendelighedsfølelsen, den giver. Hvor kan den ikke være henrivende, naar man en Dag er gaaet fra Bog og Pen ud til Høstfolkene og har faaet Lov til at tage paa et Mejered! Denne Objektivitet, denne Sandhed! Men Objektivitet hører med til Uendeligheden udenom os. Ganske det samme Forhold til Uendeligheden, ganske den samme Uendelighedsfølelse er det, der kommer igen i Frihedsfænomenet og i Intetfangene. Kun er der ikke derved Tale om direkte Berøring med Objektet som ved legemligt Arbejde, men om en Afgivelse paa Afstand, det være sig gennem Røntgen'ske Straaler eller hvilke Transportemner, den levende Kraft nu maatte finde paa at benytte — det kan være os ligegyldigt: der er i saa Henseender Muligheder nok (jvfr. den almindelige Tænkning, Udstraaling o. l.). — Det er tydeligt, at vi i denne Uendelighedsfølelse (Uendelighedsfang) have et Fællesmærke for alle hidtil paatrufne Tilfælde af ekstern Udførsel. Det er værd at lægge Mærke til, fordi vi der synes paa Vej efter den Selvfølgelighed, som altid er et Kendetegn paa, at man er naaet Kernen af Sandheden. Der er noget selvfølgeligt i dette, at den levende Kraft gaar over paa Fangobjektet. Er Fanget rettet mod Legemet, gaar den levende Kraft til Legemet (Internering); og fanger man Uendeligheden, gaar den levende Kraft bort til Uendeligheden (Eksternering). Det synes ligefrem.

Og det er værd at lægge Mærke til, fordi dette Uendelighedsfang, hvorledes man nu end vil se paa det — om man vil give os Ret til i Tilstedeværelsen deraf at se noget Bevis eller ikke — altid vil kunne være os til stor Nytte ved Opsøgelsen af nye Forekomsttilfælde.

Det er ledet af dette formodede Kendemærke, vi nu i det følgende Hefte skulle gaa over til at undersøge, om der ikke muligen maatte kunne paavises flere Tilfælde af ekstern Udførsel. Der er saa lidt Uendelighedsfang i Folk, at man let kan

overkomme at gøre de faa Tilfælde, man træffer, til Genstand for Undersøgelse. Og Anledningen til et Eftersyn er saa meget større, som man i flere af de Tilfælde, hvori Uendelighedsfang træder frem med nogen Styrke, træffer Tegn paa et stærkt Forbrug. Vi nævne t. Eks. Fænomener som Sorg og aandelig Lidelse med de dertil sig knyttende Afmagringsfænomener. Der er al Grund til at tro, at vi i saadanne Tilfælde virkelig kunne have med en ekstern Udførsel at gøre.

Anm. Det vil forstaas, at den øjensynlige Omhu, hvorved begge vore ovenanførte Beviser søge at gaa uden om alt, hvad der hedder Tryk og Spænding, slet ikke behøver at bevise, at Mangelen paa Tryk er en nødvendig Betingelse for ekstern Udførsel. Den skriver sig blot derfra, at vi med vore nuværende Hjælpemidler ikke ere i Stand til at føre Beviserne, naar Tryk er til Stede, fordi der da bliver Plads for den Indvending, at den levende Kraft kan være medgaaet til indre Arbejde. Saa længe vi staa blottede for ethvert Apparat eller Middel til at maale, hvor megen levende Kraft, der forbruges til indre Arbejde, kan Paapegelsen af ekstern Udførsel kun ske i saadanne Tilfælde hvor indre Forbrug af en eller anden Grund vides ikke at være til Stede i nogen nævneværdig Grad. Men det behøver selvfølgelig ikke at være til Hinder for, at ekstern Udførsel ogsaa kan haves i andre Tilfælde. Spørgsmaalet om Tryk ses overhovedet ikke at staa i nogen nødvendig Forbindelse med Muligheden for ekstern Udførsel, ligesom vi jo ogsaa ovenfor saa' Høstmandens eksterne Udførsel finde Sted under et meget stærkt Tryk. Skyder man bag paa en Vogn, vil det vel endog som Regel være saaledes at vi udfører den største Arbejdsmængde, naar vi udøve det største Tryk; og hvad Grund er der til at tro, at Forholdet skulde være omvendt i Sjælen? Er det overhovedet godtgjort, at vor sjælelige Bygning har Vinduer og Døre, hvorigennem den levende Kraft kan komme ud til det omgivende Univers, saa er der ingen rimelig Grund til at antage, at Bygningen skulde blive anderledes, fordi Tryk kommer til Stede. De samme Veje maa forefindes til alle Tider, og kan der ske Udstrømning igennem dem ved lavt Tryk, skulde man vel endog snarest tro, at der maatte kunne ske endnu større Udstrømning ved højt.

Der er med andre Ord i det hidtil oplyste intet til Hinder for, at ekstern Udførsel meget godt kunde tænkes at finde Sted ogsaa i de Tilfælde, Undersøgelsen slutter med at nævne.

Den i det foregaaende fremsatte fysiske Lære om en ekstern Arbejdsudførsel, der foruden den bekendte Udførsel ved legemligt Arbejde tillige omfatter en hidtil ubekendt Udførsel af levende Kraft ved visse aandelige Virksomheder, er navnlig mærkelig derved, at den flytter Grænsen for, hvad vi hidtil have kaldt den materielle Verden. Sjælden har noget Skel staaet saa skarpt og uanfægtet som det imellem den legemlige og aandelige Verden, og dog er det aldeles selvsat og ved nærmere Eftersyn urigtigt. Naar vi kunne sende levende Kraft (Pundfod) ind paa et „aandeligt" Omraade, saa hører det uafviselig med til den materielle Verden, saa ere vi fuldt og fast paa Fysikkens Grund. Saa maa Skellet flyttes. Der er Land udenfor. Veritabelt fysisk Land. Der er noget, der kan stille sig som Objekt for levende Kraft, og saa er det vort.

I gamle Dage regnede man Luft for intet. Klippens Overflade var Jordens Overflade. Nu er man opmærksom paa, at Luften ogsaa er noget, ogsaa hører med til Jorden. Jordgrænsen maa flyttes. De skarpe Grænser i Naturen blive ved nærmere Eftersyn borte. Hvad der den Gang stod som en klippefast Forskel imellem noget og intet, er for Fysikeren nu kun en tilfældig og uvæsentlig Forskel i Aggregattilstand, som kan forekomme ved ethvert Stof.

Anm. Rimeligvis vil der her i lang Tid blive et Sted, hvor man faar den almindelige Opfattelse imod sig. Som Eksempel nævnes, at man kan høre ansete Mænd forklare Udmattelsesfænomenet ved den aabne Tænkning (Træretænkningen) som et Forbrug af noget, der skulde hedde aandelig levende Kraft, og som ikke skulde have noget — i hvert Fald ikke noget væsentligt — at gøre med den levende Kraft, vi kende fra Fysikken (Pundfoden). Der foreligger, mene de altsaa, kun en „aandelig Udmattelse", ingen legemlig (fysisk). En

saadan Forklaring er simpelthen i Strid med Erfaring, idet den Pag. 378 omtalte Slags Udmattelse er saa legemlig i hele sin Natur, som tænkes kan. Man kan anstille Forsøg, der godtgøre en endog meget stor, legemlig Kraftforringelse: Et Menneske, der under almindelige Forhold kunde gaa 4 Mil paa Fodtur, inden et bestemt Maal af Træthed indfandt sig, kunde efter en Tænkning, som den i Eks. 46, som Middeltal af mange Forsøg ikkun gaa $1^1/_2$ Mil under iøvrigt aldeles uforandrede Forhold. Det aandelige Arbejde havde tydelig forbrugt en vis Energi, der kom til at mangle ved det efterfølgende legemlige Arbejde. Vi nævne endvidere den fysiologiske Kendsgerning, at en i 3 à 4 Timer fortsat Tænkning som den beskrevne (vel at mærke aaben Tænkning, Tæretænkning, ikke Refleksion, der intet koster) er i Stand til at frembringe en saa fuldstændig seksuel Immunitet, som kun kendes fra det allermest anstrengende legemlige Arbejde. Det er tydeligt, at „Aanden" meget godt forstaar, at tage for sig af den legemlige Kraftbeholdning, et Forhold, hvorpaa Tænkernes tidligere omtalte magre, udpinte Konstitution (Pag. 381) forlængst kunde have henledt vor Opmærksomhed (Arbejdermagerhed).

Vi skulle rent lade staa hen, hvor ufysisk hele denne Tale om „aandelig Udmattelse" er med sine to Slags levende Kraft i halvvejs Forbindelse med hinanden — thi nogen Forbindelse vil man dog altid blive nødt til at indrømme. — Man mindes Middelalderens Phlogiston o. l. Den Slags gaadefulde Antagelser, der indrettes efter den Brug, man har for dem, og for hvilke der ikke føres Skygge af Bevis ud over Mening og Paastand, har man ikke længere Lov til at komme med. Det er en Fremgangsmaade, der hørte hin Tid til, ja maaske endnu kan tages for god enkelte Steder; men som paa fysisk Grund paa det bestemteste maa anholdes og tilbagevises.*)

*) I et under Trykningen af netop dette Ark udkommet Arbejde af Alfred Lehmann („Die körperlichen Äusserungen psychischer Zustände") fremlægger denne en Række Forsøg over den Indflydelse, som psykisk Virksomhed har paa et samtidig dermed udført legemligt Arbejde, (maalt paa et særlig dertil indrettet Apparat, den saakaldte Ergograf). Det fremgaar heraf, at Hovedregningsarbejde og lignende, med et vist Eftertryk „betonede" aandelige Virksomheder („psychische Thätigkeiten") bevirke en betydelig Formindskelse af det samtidig udførte legemlige Arbejde.

Af særegen Interesse for os er det, at Lehmann finder andre Virksomheder („Unbetonte Empfindungen und Vorstellungen"), der intet

Men forholder det sig saaledes, at vi her ere stødte paa et nyt fysisk Land, saa maa dette erhverves, saa maa der gøres noget ved det. Det er uforsvarligt at lade det henligge udyrket. Det maa undersøges; vi maa se at komme til den nøjagtigst mulige Kundskab om dets Beskaffenhed.

Det er med Hensyn hertil, at vi nu skulle gaa over til at omtale forskellige Egenskaber, der lade sig udlede af Aabenhedsfænomenet.

Aabenhedsfænomenet er et mærkeligt Fænomen, der i høj Grad fortjener vor Opmærksomhed. Det er som en Port, man kan se ud igennem. Dersom man var født og opvokset i et fuldstændig lukket Rum, vilde det aldrig have kunnet falde En ind at tænke paa, at der skulde være noget udenfor. Det er Vinduer og Døre, der lære os om Tilstedeværelsen af en Be-

---

koste. Man øjner her en Vej, ad hvilken vore Resultater kunne blive underkastede en Prøve med fysiske Apparater og Talstørrelser. Er nu alt rigtigt, saa skal det vise sig, at de Fænomener, hvorved Lehmann intet Forbrug finder, falde sammen med vore Kredsnings- og Interneringsfænomener, og at omvendt de af ham som psychische Thätigkeiten betegnede Fænomener falde sammen med vore eksterne Livsytringer. Til at anstille en saadan Prøve er der endnu for lidt Materiale; men det lidet, han anfører, gaar paa en fortrinlig Maade i den nævnte Retning:

Et Arbejde som Hovedregning er efter os et blandet Fænomen, der nok fornemmelig er bygget paa Kredsning, men ved Siden deraf indeholder sin Part af den Modgangsstemning, der altid giver ekstern Udførsel (se Pag. 398 og Fortsættelse i det følgende). Det skal altsaa give Nedgang i Apparatet, og det gør det ogsaa.

Lehmanns „ubetonede Fornemmelser og Forestillinger“ ere efter os rene Kredsningsfænomener (se Ex. 11 Pag. 317), der ikke ere forbundne med noget nævneværdigt Forbrug. De maa ikke give Nedgang. Det passer ogsaa med Apparatets Resultater.

Endelig har Apparatet udsagt, at lystbetonede Fornemmelser heller ikke give Nedgang i Muskelarbejdet, men under visse Omstændigheder endog en Forhøjelse. Det passer ligeledes med vore Resultater om Internering og den dermed forbundne legemlige Indtægt.

Det var at ønske, at disse Forsøg kunde blive fortsatte i stor Maalestok. Vi kunne ikke noksom henlede Opmærksomheden paa dette mærkelige Værk, der af forventet Mangel paa danske Læsere i Henhold til tidligere Erfaringer udkommer paa Tysk (Smlgn. Malling Hansens berømte Værk i 1886, der er saa godt som ulæst herhjemme).

grænsning ved at vise os dens Ophør. Egentlig har dette Fænomen alle Dage været os en Kilde til Forundring. Hvor mærkeligt har det ikke været at iagttage et Aabenhedsfænomen som Frihed og se, hvilken Rolle det spiller i Sjælelivet. (Om Ligeløb og Kredsning, Pag. 235), eller naar der ved Lyden af Musik fremkom Aabenhed, der lignede en fjerntliggende Attraa („Længsler") og syntes at tyde paa noget andet end det nærværende. Men der var ikke noget at gøre derved, ingen Oplysning at faa. Først da fysisk Iagttagelse viste, at Aabenheden var af en saadan Art, at noget materielt kunde udbringes derigennem (levende Kraft), og at dette noget ved samme Lejlighed sporløst forsvandt, først da fik vi Grundlag for en fysisk Undersøgelse. Fra det Øjeblik var det givet, at Aabenhed ikke var et digterisk og billedligt Udtryk; men at Talen var om en Aabenhed i virkelig materiel, fysisk Forstand, og i samme Øjeblik var det ogsaa givet, at der maatte være Land udenfor. Men endelig er det da ogsaa samtidig klart, at det maa blive Aabenhedsfænomenet, hvorigennem vort nye Land naturlig maa studeres. Derigennem gik vor levende Kraft, og derigennem maa vi kige ud efter den, hvor den blev af.

Det første, vi opdage, er, at der er et stort Rum udenfor.

Hvis et saadant ikke fandtes, kunde der ikke vedvarende foregaa Udstrømning dertil, uden at nogen Opfyldning var at mærke, uden at Udstrømningen noget Øjeblik blev mindre fri. Vi se Dag efter Dag, hvorledes al den levende Kraft, der kan rummes i os, sporløst vejres hen. Vi se, hvorledes dette Forhold kan blive ved et helt Liv igennem, uden at der mærkes Spor af Virkning. Udførselen er lige fri. Et endeløst Gab! Vi se Millioner af Medmennesker leve som vi, den ene Slægt forsvinde efter den anden efter at have udført al den levende Kraft, de havde. Og Spørgsmaalet stiller sig bestandig mere indtrængende: „Hvor bliver al den levende Kraft af"? Det er ikke Smaating, det drejer sig om derude. Det er Ting af Ver-

densstørrelse. Vi føle os overfor et Univers. I Begyndelsen troede man, at vor lille Jord var hele Verden. Saa opdagede man et Univers omkring den, hvori den kun blev et ubetydeligt Gryn. Ret det samme Forhold er det nu, der kommer igen i den saakaldte aandelige Verden. Vor lille aandelige Synskreds viser sig ikke at være hele Verden. Der er noget udenom. Noget uhyre stort.

Dersom en Hulebeboer dybt inde i Jorden var i Stand til af Varmeudstraalingsforhold eller lignende at slutte sig til Eksistensen af et uendeligt Himmelrum, eller en Plante var i Stand til af Regn, Blæst og Fordampning at slutte noget om en stor Plads uden om den, vilde det være Fænomener af ganske lignende Beskaffenhed.

Men denne Erkendelse af en uendelig Størrelse er ikke den eneste Oplysning, vi kunne skaffe om det nye Land. Loven for Energiens Bestaaen siger os, at udført levende Kraft aldrig kan forgaa. Hvis det er Tilfældet, maa det nye Land være i Besiddelse af samme Egenskab. Det bliver da uendeligt ikke blot i Størrelse, men ogsaa i Tid.

Og een Ting til kunne vi tydeligt skelne: At der er noget derude, der i hvert Fald ligner Liv. Den eksterne Udførsel, der udgaar fra os, finder ikke Sted i konstant Strøm som Udstraaling af Varme o. desl. men idelig varierende fra Øjeblik til andet. Hvad vil egentlig det sige? Hvad er Musik, Tale o. l. andet end idelig varierende Lyd, hvad er Billede andet end idelig varierende Lys og Farve fra Punkt til andet? Hvad vil idelig varierende Udforsel af levende Kraft sige andet, end at Muligheden for en vis Tegning er indeholdt i den levende Kraft? Det gælder kun om, hvorvidt Variationen foregaar efter en vis Tanke; men det gør den jo. Det er ikke en Variation, der er planløs eller tilfældig; men en Variation, hvorved det kommer frem, hvad der i hvert Øjeblik er i os. Det maa blive en fuldstændig Beskrivelse, der paa den Maade, Øjeblik for Øjeblik, afgives til Uendeligheden. Den maa komme til at indeholde

hele vort Liv med en Nøjagtighed, som det var fotograferet. Alle vore Tanker og Handlinger have jo givet deres Kontingent af levende Kraft, alt hvad vi have levet og virket, stræbt og gennemgaaet har Øjeblik efter Øjeblik sat sit Mærke i Produktionen af levende Kraft — det er telegraferet til Hovedstationen. Ethvert lille Træk, enhver Ejendommelighed har sendt sit Bidrag. Og ikke nok med det, at der saaledes er afgivet en Beskrivelse; men det er en Beskrivelse, der kan røre sig. Det er ikke en Tegning paa Lærred eller Papir, der sidder uforanderlig fast. Det er et Udsagn, der er indeholdt i levende Kraft med alle den levende Krafts Bevægelses- og Udviklingsmuligheder. Det er en Beskrivelse, der er levende. Men det er jo egentlig en fuldstændig Meddelelse af Livet i os til Naturen, en fuldstændig Aflevering af os selv til Uendeligheden, der saaledes hvert Øjeblik finder Sted. Paa den Maade dør man sig jo selv hver Dag hele Livet igennem, indtil til Slut en maaske forholdsvis ganske ubetydelig sidste Rest gaar bagefter alt det andet.

Men hvad Beskaffenhed maa vel Uendeligheden faa efter alt dette? Kan det undgaas, at der maa være et Slags Liv i alt det, der paa denne Maade kommer sammen? Kan man tænke sig, at denne Uendelighed af, hvad der i os udgjorde Livet, ikke selv skulde være levende? Det ser i hvert Fald ud, som om den hele Natur maatte være en eneste stor, levende Organisme.

Det er de Egenskaber, vi ved første Indblik i det nye Land ere i Stand til at iagttage.

Men vi kunne gøre mere til at sætte os i en god Besiddelse af det. Vi kunne sætte Mærker for Færdselen paa det. Vi kunne kunne sætte F y r til at gaa efter.

Have vi rigtig forstaaet dette, at Uendeligheden *) paa det

*) Vi bruger her Ordet Uendelighed med bestemt Artikel; thi Fysikeren har jo kun denne ene Uendelighed. Om der muligen er en anden eller andre af immateriel Karakter, det veed han ikke; det er ham som Fysiker uvedkommende. Han kan kun tale om sin.

ene som paa det andet Omraade, paa det legemlige som paa det aandelige, er en Realitet, hvorpaa der kan udføres levende Kraft som paa enhver anden Realitet, og at Aabenhed er en virkelig materiel Aabenhed, hvorigennem den levende Kraft finder Vej, idet den udføres, saa maa de simple Love, der gælde for Virksomhed i den materielle Verden, ogsaa kunne overføres paa aandelig Virksomhed.

Aabner jeg for Stigbordet i Mølledammen, saa strømmer Vandet ind paa Vandhjulet og sætter dette i Bevægelse; lukker jeg op for Damprøret i en Dampmaskine, saa strømmer Dampen ind paa Stemplet, og saa begynder Maskinen at gaa. Det er ganske simpelt. Men ganske paa samme Maade maa det saa ogsaa hedde her:

Aabner jeg mig imod Uendeligheden (ekstern Aabenhed), saa udfører jeg levende Kraft paa denne og udretter et Arbejde paa Naturobjektiviteten (ekstern Udførsel).

Aabner jeg mig imod mine egne Væv og Organer (intern Aabenhed, sanselig Aabenhed), saa udfører jeg ikkun levende Kraft paa disse. Saa gør jeg ingen Gavn i den store Natur ud over det, at jeg plejer mig selv til mulig senere Virksomhed (intern Udførsel).

Lukker jeg mig endelig ganske, er jeg unyttig overfor Na-

Hvorsomhelst vi derfor i det følgende tale om Uendelighed, mene vi den heromtalte fysiske Uendelighed, Indbegrebet af hele den uden om os liggende uendelige Natur, der kan stille sig som Objekt for vor eksterne Udførsel af levende Kraft (Naturobjektiviteten). I Modsætning dertil bliver Endeligheden for Fysikeren den i individuel Form afgrænsede Natur, hvori enhver Strøm af Mangel paa Udvej grænses tilbage i sig selv til Kredsning (Gryden, Pag. 329) eller finder Optagelse ved Internering (Natursubjektiviteten). Det bliver Kredsningens og Interneringens Region indbefattende alt det, der ikke kommer uden for sine egne Grænser. Kun i Uendeligheden er der Plads til Ligeløb.

Et Bøgeblad vil for Fysikeren høre med til Uendeligheden; thi ganske vist er det kun af endelig Størrelse; men idet det ikke individualiserer sig, gaar det sammen med de andre Bøgeblade op i den hele Skov, den hele Natur.

turen i sin Helhed og bevarer kun min hidtilværende Formue og Tilstand.

Heri ligger imidlertid ved nærmere Eftersyn et fuldstændigt Naturprogram for ethvert levende Væsen.

Det er nemlig indlysende, at de to sidstnævnte Veje kun have rent selvopholdende Betydning. Det er alene gennem den første, at der udrettes noget udenfor Individet. Har altsaa en Skabning noget, der hedder dens Naturopgave, har den sin Gerning at gøre, noget der skal udrettes — og en saadan Antagelse nødes vi til at gaa ud fra, naar vi se paa Naturens hele hensigtsmæssige og økonomiske Indretning, hvorefter ethvert Korn, ethvert Blad har sin Bestemmelse, og ethvert Organ, der ophører at have det, straks degenererer og forsvinder — saa er det ad den første Vej, Opgaven skal søges løst, saa er det gennem de eksterne Livsytringer, det skal ske. Der kommer ingen levende Kraft ud ad anden Vej, og det er med levende Kraft, at alting skal gøres. Alt hvad der hedder at nytte, at udrette noget, at virke, maa med fysisk Nødvendighed samle sig om ekstern Aabenhed, eller som vi med Henblik paa Uendeligheden ville kalde den, universel Aabenhed. Det er ud paa Naturobjektiviteten, at den levende Kraft skal bringes, og det er kun igennem ekstern Aabenhed, at den kan skaffes derud. Det er en ren Selvfølgelighed. Det er i denne Sammenhæng lige meget, hvilken Form af ekstern Aabenhed, vi ville vende os imod; det gælder, naar jeg tager fat paa en Høtyv og arbejder med mit Legeme; det gælder, naar vi aabne os imod Uendeligheden i Frihedsfanget; det gælder, naar vi glemme os i den dybe Tænkning eller i Intetfangets Tilbagetræden af Tilværelsen; det gælder i alle Tilfælde, hvori vi aabne os imod noget, der ikke er vor egen Endelighed; det er altsammen Uendelighedsfang; der udføres ved ethvert af disse Fang levende Kraft paa Naturobjektiviteten. Arbejd i dit Ansigts Sved, hvis Du ikke kan andet; arbejd med din Hjerne, hvis Du forstaar det;

brug den Udførselsform, der svarer bedst til dine Evner, og som Du formaar at bruge med størst Virkning og Dygtighed; men husk med alt, at Udførselen skal være ekstern; tro ikke at Du kan sjæle *) Dig igennem Livet uden at udføre levende Kraft paa andet end Dig selv og Dine fyldte Væv og endda være lige leveberettiget i Naturen! Det Menneske, der ikke vil andet, er naturoverflødigt og faar til Straf, at han degenererer paa samme Maade som det førnævnte overflødige Organ. Livet vil blive usselt for ham.

Hvad Betydning et saadant Naturprogram har, behøver ingen Omtale. Naar man veed, hvor lidt der eksisterer af slig Naturkundskab, hvorledes Tusinder af Mennesker leve uden nogetsomhelst Sigte, uden at vide saa meget som, hvad de leve for, hvad det kommer an paa, hvad de skulle bestræbe sig efter, saa vil det forstaas, hvilken Betydning et saadant Fund har for den praktiske Levekunst. Det er i Tilvejebringelsen af den Slags Mærker for Færdselen, at Levelærens Opgave ligger.

Vi ville gøre et lille Ophold paa dette Sted for rigtig at mærke os det. Vejen til dette Livsfyr har været møjsommeligere, end Resultatets Simpelhed maaske lader formode. Bag dette ene Punkt ligger et helt Livs Arbejde.

Fyret er praktisk.

Det er først og fremmest sikkert. Ingen Opstilling af Menneskehaand paa Grundlag af Tro, Mening eller Paastand, men noget, der, vokset ud af Naturen, som det er, staar med hele dennes Autoritet bag sig.

Samtidig er det simpelt, som alle Naturresultater. Anvisningen er saa ligefrem, at man næsten generer sig ved at komme med den. Det hele er jo ikke andet end, hvad enhver i

---

*) Vi tænke os ved denne Benævnelse Sjælen som havende særlig Hensyn til Interneringen i et Menneske (de grønne Skove, de smilende Enge, Indtægten), Aanden som knyttet til Livet i den eksterne Udførsel (Udgiften). Smlgn. hermed Benævnelsen „være i Aande“ ved Arbejde.

et Nu selv kan begribe, kan forfølge lige til Grunden næsten paa triviel Maade. Og dog indeholder dette fattige Resultat hele vor Livssag. Saaledes skal en Levesandhed være.

Endelig er det iøjnefaldende. Enhver vil med lidt Omhu let kunne prøve sin Kurs derefter, om den er rigtig.

Du, der lever et jævnt kedsomt Liv, kun med det Formaal at forslaa Tiden, Du vil straks kunne begribe, at det ikke er Sejlads efter noget Fyr. Du ser intet. Du har ikke Aabenhed i Dig end sige universel Aabenhed.

Du, der gaar op i Sliddet, ikke i det Slid, der bringer Sveden ud paa Panden, og heller ikke i det, der bringer Liv i Hjertet, men i det Lunkenhedens Brødslid, der gør Folk trætte af Livet, Du vil ogsaa i et Øjeblik begribe, at Du ikke har noget Fyr, der leder Dig. Du ser intet. Heller ikke Du er aaben. Hvor skulde Du saa kende til universel Aabenhed?

Du, der er saa heldig at have opnaaet Velvære, som kommer paa Skydebanen, har Mave og Ordener og er glad ved dine Venner, Du har vel nok fundet Aabenhed; men det er ikke universel Aabenhed. Skydebaneaabenhed er intern. Du har heller ikke Fyret. Du mangler noget. Tit var Du led og ked af det Liv og fandt, at det var tomt.

Men Du, flinke Arbejder, der gaar hjem fra Marken „i Aande“ med Leen paa Nakken og med Muskler, der dirre, Du er baade aaben og ekstern i Din Udførsel. Mangen Rig skulde misunde Dig.

Og Du, unge raske Gut, der ser glad paa Livet og endnu har Øje for dets straalende Skjønhed, Du er baade aaben og universel. Du har endnu Fyret. Men pas paa og bevar det.

Mærkeligt som der i ethvert Menneske synes nedlagt en Evne til at se dette Fyr! Ret som om Naturen, idet den sendte sine Skabninger ud i Verden, havde gjort sit til at indprente dem Vejen, der skulde følges. Der er ikke et Folkeslag saa vildt, at det ikke altid har haft sine Forestillinger om noget

ledende, noget, man skulde aabne sig imod. Man har givet det de mest forskellige Former, iført det de mest forvirrede Klædedragter; men alle have været enige om, at der var noget; det stod dybt indskrevet i Sindene. Man har kunnet mishandle dette Livsfyr, man har kunnet tyde det paa de latterligste Maader, man har kunnet haane og tilsmudse det; det stod der alligevel og var altid det gamle. Hundreder af Religioner have lavet Vrængbilleder derover, og lige saa mange Genier lagt deres Vid og Snille ind paa at jævne det med Jorden. Det bliver ved at staa paa uforandret Maade; thi det er sat af Naturen. Enhver fattig Husmand, ethvert Barn, der lever et virkeligt Menneskeliv, kan hver Dag gaa udenfor sin Dør og paa en uforklarlig, instinktmæssig Maade vejre denne Uendelighed i sin Sjæl og i sit Hjerte, uvilkaarlig aabnende sig imod den. Universel Aabenhed er et Udtryk, vi blot behøve at have forstaaet een Gang, saa nikke vi, hver Gang Talen bliver derom. Vi kende den fra hvert Skridt i vort Liv. Vi kende den fra Haabet, fra den friske Livsfølelse, naar vi kom op om Morgenen, og Solen stod nede imellem de to smaa Huse og forgyldte Himmelen, eller fra Aftenerne, naar vi saa paa Stjernehimmelen. Vi kende den fra vort legemlige Arbejde, fra vor Frihed og fra vor Tænkning. Vi kende den fra Alvoren i Livet, fra Sorg og Modgang, og vi kende den fra den religiøse Bevægelse. Alle Steder var det, som om der derigennem tegnede sig noget oprindeligt i os, der egentlig var det, der bar os oppe. Naar de gamle talte om Brillerne, om Øjnene, der ikke duede mere, om Hukommelsen, der svigtede, om Sanserne, der svækkedes, — naar de med en vis Vemodighed lagde Mærke til, hvorledes Livet lidt efter lidt gled fra dem, saa var det tit, som om hint oprindelige traadte stærkere frem, og som det gamle Øje lyste af universel Aabenhed. Gerne var den der, naar vi paa en eller anden Maade tøvede og blev tilbage i Livsfaren. Vintermorgener, naar man var kommen tidlig op i Kulde og Mørke, kunde

det ske, at man sommetider blev staaende et Øjeblik foran Servanten i en Følelse af Lykke. Man syntes, man var borte fra det hele. Engang ligger Du maaske gammel i Din Seng, færdig med det altsammen. Kan ikke sove. Alt er borte og fremmed, forandret fra, hvad det var engang. Du hører et Par Træsko klapre paa Gaden og hører det dog ikke. Du har det godt, Du er hos Allivet i universel Aabenhed.

Men paa samme Tid som den universelle Aabenhed saaledes paa en ganske forunderlig Maade synes lagt ind i vort Sind — paa en Maade, der i ikke ringe Grad minder om Instinktet hos Dyrene (smlgn. t. Eks. Trækfugleinstinktet) — paa samme Tid er der igen andre Forhold, der føre os bort derfra.

Og de faa i Reglen Overhaand.

For det første er der vor grænseløse aandelige Magelighed. Ekstern Udførsel vil med sit stærke Forbrug altid blive anstrengende. Man tiltales stærkt af den en kort Tid; men saa trættes man, og inden man ser sig for, glider man over i interne Fænomener (Hvile, Rekreation o. l., se Pag. 376). Det er dette bestandige Skraaplan, hvorpaa Menneskeheden alle Dage er gleden, og som altid vil tage Masserne, ja til syvende og sidst tager alle. Overalt, hvor man ikke gør noget særligt derimod, kan man være ganske sikker paa efter en vis Tids Forløb at befinde sig ved Skraaplanets Fod i intern Behagelighed. Det er denne Sjælsmagelighed, der allermest er Skyld i, at den aandelige Tilstand er saa fortvivlet, som den er. Man gør ingenting. Forfalder aandeligt for hver Dag, der gaar. Tænker tilsidst slet ikke. Kender ikke til Selvvirksomhed. Kender ikke til Livsansvar.

51. Interessant er det at lægge Mærke til, hvorledes Krav til Selvtænkning næsten aldrig træffer Folk hjemme; det er, som om de vare borte allesammen, som om der ikke fandtes et Menneske; men saa at se, hvorledes de, saasnart et Refleksionsemne bringes paa

Bane, igen kunne myldre frem med voldsom Larm, som om det nu først gjaldt om noget.

Hvis nogen paastaar, at Aarhundredet begynder den 1ste Januar 1900, er der straks et Utal af Penne i Bevægelse for gennem lange Spalter at bekæmpe en saadan Vranglære. Dèr mærker man et Samfund, en Intelligens, Ryg imod Ryg. Dèr kommer ingen Kættere ind. Men gælder det noget, der kræver dybere gaaende aandelige Anstrengelser, saa er det, som om der ikke fandtes et Menneske. En Forfatter kan skrive Bøger hvori han underminerer den offentlige Moral og Velfærd og spreder Ulykke i vide Kredse, uden derved at møde en eneste Modsigelse, uden at nogen skal gøre Forsøg paa at hindre ham. Lejligheden er aaben. Blot det han leverer, er „godt skrevet", løber let og ikke koster aandelig Anstrengelse. En halv Snes raske Litterater, der skriver godt for sig og holde godt sammen, kunne i Løbet af et Par Decennier indbilde et helt Folk hvadsomhelst, vende saaledes omkring paa Individerne, at ingen er til at kende fra tidligere Tid, tage deres aandelige Ejendom fra dem, saa at de staa som blottede til Skindet, forandre deres Sæder og Skikke, ja selv deres Smag. De kunne faa Folk til at klappe af Ting, der før ere forekomne dem afskyelige, faa dem til at beundre en Kunst, der før vilde have vakt deres Latter. Man kan paa Teatrene lade opføre Stykker, der stille Tilskuerne sympatetisk over for baade Tyveri og Usædelighed, og høste bragende Bifald. Det er, som om ingen levede selv (Arrested Mentation. Ferrero. Pag. 328), som om Maalet for enhver kun var efter Evne at „følge med" i noget, man kalder Tidens Udvikling, men som i Virkeligheden ikke er andet end at løbe bagefter „de andre" — det foragteligste Aandsstandpunkt af alle.

Ved Siden af denne degenererende Indflydelse, Mageligheden har, er der et andet Forhold, der i høj Grad vanskeliggør Fastholdelsen af universel Aabenhed. Det er den forvirrede Blanding, hvori de forskellige sjælelige Fænomener forekomme i Praksis, og de skuffende Overgangsformer, der kan træffes imellem dem, saavel imellem eksterne Fænomener og Kredsning som imellem eksterne og interne Fænomener, Overgange, der paa en næsten umærkelig Maade kan bringe En fra den ene Livsform ind i den anden, tit saaledes at man først

mærker en Forveksling, naar man er langt inde i et Forfald. Hvor der i Forvejen er en uheldig Tendens, faar den under saadanne Forhold en egen overlistende Karakter, der gør den dobbelt farlig. Lad os se et Par Eksempler.

52. Selvliv er en kostbar Ting, naar det er af den ekstern udførende Art (Alselv). Enhver Slags Dygtighed er først og fremmest betinget af Selvliv af udførende Art. Man bliver ikke dygtig til at meje Korn, før man gennem et vist Selvliv har fundet „Taget“. Man bliver ikke Mester i noget Fag, før Selvlivet vækkes.

Men læg Mærke til, hvorledes dette eksterne Selvliv let degenererer og slaar over i Rutine, som er et Kredsningsfænomen, og hvor ødelæggende denne Overgang altid er. Navnlig træder dette drastisk frem paa aandeligt Omraade. Hvor Rutinen dèr holder sit Indtog, er Livet færdigt („Rutinør“). Men det er næsten ikke til at undgaa, selv om man vil staa Vagt imod Faren med nok saa stor Omhu. Det er en Kendsgerning, at der iblandt de Hundreder af Religioner, der har været, ikke findes een, der har kunnet holde sig i sin oprindelige Renhed. Man skulde tro, at Udviklingen maatte gaa frem ved Øvelse, at de maatte vokse i Renhed, Skønhed og Sandhed. Men de gaar den anden Vej; de degenerere. Det er Rutinen, der har ødelagt dem. Der er noget paa dette Punkt, der kræver den største Forsigtighed.

53. Paa Rejser kan man tit træffe Stemninger af universel Aabenhed. Man sidder og ser ud af Vinduet paa en Tilværelse, der glider forbi og bliver borte. Sættes i Bevægelse; men den vakte Bevægelse finder ikke Udløb ved noget enkelt. Uvilkaarlig stemmes man imod Naturen i sin Helhed, aabner sig imod Rummet, hvor der er Afløb nok i Frihed. At der i slige Stemninger sker et stærkt Forbrug af levende Kraft, er tidligere omtalt. Det er typisk eksterne Stemninger.

Men hvis man her vil tænke paa at gribe ind med det mindste Selvliv i den Hensigt at forstærke Aabenheden, saa er saadan en Stemning ødelagt. Du sidder maaske og ser ud over en Eng med gule Blomster og tænker: Hvor den er smuk! Den fattige Blomst, den faar mere Lov til at aabne sig imod Solen end vi. Den kan springe ud og lukke sig op lige imod Universet. Skulde hele Skabningen

ikke gøre det? Staar saadan en lille Blomst egentlig ikke der og lærer os, hvorledes vi skulle leve, lærer os universel Aabenhed? Hvorfor følger man ikke en saadan talende Naturanvisning? Har man egentlig Lov til at være en slig Anvisning overhørig? Har man Lov til at følge Menneskeraad og Menneskeeksempel, naar man møder en tydelig udtalt Naturanvisning, der gaar lige i modsat Retning? Man ved jo ydermere med Bestemthed, at samme Menneskehed aldeles ikke er paalidelig, og at den netop for Øjeblikket har grebet fuldstændig fejl af Naturen, at Kulturen i Øjeblikket fuldstændig har vanskabt den, at den ikke har Begreb om, hvad den gør. Men hvor i Alverden kan det saa gaa an at følge dens Eksempel? Det er jo hel galt. Man gribes af en Følelse, som om man vilde staa af. Eller stod stille og var helt raadvild. „Jeg vil ikke være med mere“, siger Du til dig selv. „Jeg gaar i Lære i Præstegaardsengen“. Og det er, som om Du tænkte Dig, at Du var den gule Blomst, og at Du spilede Dine Kronblade ud til deres yderste Grænse. Hvor det er dejligt! Herligt at blive lukket rigtig op og at dreje sig lige imod Solen! Saaledes ser universel Aabenhed ud, siger Du til Dig selv.

Men det er nu alligevel galt. Saadan ser universel Aabenhed slet ikke ud. Det er intern Aabenhed. Det mærker Du, naar Du har kørt et Øjeblik, paa de stærke vasamotoriske Virkninger, der komme til Stede, paa den Varme og Fylde, der breder sig ud over din ellers saa visne Hud. Saa ved Du, hvor Du er. Det er intern Virkning. Du lægger ogsaa Mærke til, at der slet ikke er Tale om at blive træt af denne Stemning, saaledes som man ellers plejer at blive det af ekstern Virksomhed. Og Du kommer til at tænke paa, at der jo egentlig heller ikke er andet Formaal for en saadan Blomstertilværelse end Ernæring og Vækst. Blomsten hentes i Forhør: Kan Du arbejde? Nej. Kan Du tænke? Nej. Ja, men saa er det hele jo kun Internering. „Det kan man tidsnok lære“, siger Du til Dig selv. „Smaa Internanter! I forstaa ikke, at det ikke er nok med at aabne sig. Man skal aabne sig udførende. Ellers udretter man intet i Verden.“

Internering er noget, der kan narre En lumskt, især naar man ser den i lidt ekstern Belysning.

Endelig forstaa vi af dette Eksempel, at Bevidsthedslivet nødvendig ogsaa maa blive en af de Vanskeligheder, vi have at arbejde imod, naar Talen er om Fastholdelsen af den univer-

selle Aabenhed. Enhver Indblanding fra Bevidsthedslivets Side er ødelæggende for den Slags Livsytringer. Universel Aabenhed er ikke noget, man selv kan anlægge. Frembringelse af den ved egen Hjælp er lige saa umulig som Selvbefrugtning. Den skal gives En. Der skal ydre Faktorer til. Berøring af et Stykke Værktøj, Lugten af Høvlspaaner paa et Snedkerværksted, en stor Sten, Du tager paa, kan give Dig den; men selv kan Du ikke tage den. Og at jage efter den, nytter ikke. Hvad der er selvfrembragt, bliver af intern Natur, hvis det bliver til mere end slet og ret Kredsning. Selv kan Du give Dig, hvad der gaar tilbage i Dig selv. Det er ligesaa sikkert, som at Du ikke ved egen Hjælp er i Stand til at flytte Dit Tyngdepunkt.

Heri ligger en stor Anstødssten for de fleste. Bevidstheds-mænd, som de ere, komme de paa den Maade til idelig at lægge Hindringer i Vejen for, at Omgivelsen kan stemme dem til universel Aabenhed. Kunde de bare lade deres „Mennesker“ gaa, saa vilde Livet blive vidunderligt for dem, saa vilde Synet af enhver Brosten skænke dem Lykke, saa vilde Livet i sig selv blive det samme som Lykke. Men dertil har Tiden og Verden nu engang ikke opdraget Folk. Alle gaa de omkring med deres „Mænd“ i Brystet, bange for ikke at skulle faa sig gjort gældende i tilstrækkelig Grad, ragende med Bevidsthedens tunge og klodsede Haand paa enhver Ting og dermed ødelæggende alt. Universel Aabenhed er et Ubevidsthedsfænomen*),

*) Naar vi tale om Bevidsthed, er det nødvendigt at tilføje, hvad vi ville forstaa ved dette Ord. Hidtil have vi med Flid undgaaet at bruge det af Hensyn til de mange Ting, der kan lægges ind derunder, de mange Betydninger, det kan have. Her er et Sted, hvor det kunde være ret ønskeligt at anvende det; men saa maa det defineres.

Egentlig knytter der sig Bevidsthed til enhver Livsvirksomhed. Der er Selvbevidstheden (Særformen), knyttet til Kredsning. Der er en egen intern Bevidsthed, knyttet til Hvile og Rekreation. Og der er Alformen, knyttet til den eksterne Udførsel. (Om Ligeløb og Kredsning. Pag. 225). Men i daglig Tale regner man ikke saaledes. Naar man dèr taler om Bevidsthed, mener man kun de to første Slags. Selvbevidsthed kender man saa nøje. Og heller ikke vil nogen tvivle om, at man er sig bevidst

som man egentlig slet ikke direkte kan henvende sig imod eller tale om, uden at det med det samme er borte. Det kan ikke nytte, at man kommer med sine plumpe Fingre; thi Alfen er der ikke. En universel Aabenhed, som man er sig bevidst, er ingen universel Aabenhed; den er ophørt at eksistere, og for saa vidt som der overhovedet er noget af Aabenheden tilbage, vil det være intern Aabenhed.

Det er alle disse Vanskeligheder, der ere Skyld i, at den universelle Aabenhed har en saa lille Plads i Menneskeheden, som den har. Men Held den, der trods alle Hindringer forstaar at bevare den! Det er Livet, og det er Lykken, der ligge skjulte paa dette Sted.

Af ikke mindst Interesse ved alt dette er den mærkelige Overensstemmelse, der paa det ene Punkt efter det andet glimtvis spores imellem de her fundne Resultater og, hvad man ad anden Vej alle Dage har ment at vide med en vis Sikkerhed.

Vi tænke herved i første Linje paa den af Læseren sikkert alt bemærkede ejendommelige Overensstemmelse med, hvad de forskellige Religioner lære, naar de tale til os om en Uendelighed, hvorimod vi skulle aabne os og dermed forbundne uoverstigelige Vanskeligheder, som Mennesket ikke ved egen Hjælp formaar at overvinde, eller naar der tales til os om Forfald, Udødelighed etc. Vi tænke endvidere paa den mærkelige Overensstemmelse med, hvad vort instinktmæssige Følelsesliv siger os — en Overensstemmelse, der er saa stor, at vi, som omtalt i det foregaaende, ligefrem kunde bruge vor naturlig medfødte Uendelighedsfølelse som Kendemiddel paa ekstern

---

ved Hvile og interne Livsytringer. Derimod overser man som Regel ganske den til de eksterne Livsytringer knyttede Albevidsthed og taler i dette Tilfælde om „det ubevidste Liv“ i et Menneske. Det er i denne gængse Forstand, Ordet Ubevidsthed ovenfor tages. I anden Forstand eksisterer der overhovedet ingen Ubevidsthed i et levende og vaagent Menneske.

Udforsel. Og vi tænke endelig paa den ejendommelige Overensstemmelse, der er imellem meget af det foregaaende, og hvad Digtekunsten lærer os. Naar Poesi er, som den skal være, er den et Undervisningsmiddel. Meget af det, Menneskeaanden ikke magter at føre frem paa ordnet og klaret Maade, men som alligevel inderst fanger Sindet, ret som om man fornam en Genklang af noget — meget af det kommer frem i Poesien ganske paa lignende Maade, som vi saa tit se Drømme række længere frem, end vi ere i Stand til i vaagen Tilstand. Det er netop det, der saa tit giver Poesien sin forunderlige Værdi. Men mærkeligt er det nu at se, hvorledes flere af de i det foregaaende fremkomne Ting netop høre til dem, Digterne have sunget om.

54. Der er noget, der giver Genklang i Sindet i dette, at Du hver Time, Du lever, yder Bidrag til Storhusholdningen, betydelige eller ubetydelige, fine eller simple, som Du er Karl til, at Du hvert Øjeblik sender levende Kraft afsted, der vil gro videre i al Evighed. Smaating, Du aldrig tænkte paa, have været de største. Øjeblikke, det aldrig faldt Dig ind at skænke Opmærksomheden, have været dem, hvori Du naaede længst som Skabning, dem, hvori Du udsendte dine smukkeste Bidrag af levende Kraft: Dengang Du sprang Buk over Brændestabelen i Skoven med Børnene, dengang gamle „Bi“ lagde Nakken tilbage og lo, saa det klukkede, dengang Du sad og saa paa de grønne Gardiner ved Østervold og tænkte. Man mindes Digtere, der øjensynlig have haft fat i dette, H. C. Andersen, der lader Engelen flyve omkring med Barnet til alle de Steder, hvor det har leget, samlede Blomster, der skulle gro videre i al Evighed, og Turgénjew med hans „Bliv staaende“ (Senilia). Mennesker, der stode Naturen nærmere end vi andre have drømt om, at det maatte være saaledes. Der gives en Poesi i det at leve, som fra alle Tider har haft sit Hjem hos Digterne, og som, hvor Kundskaben slipper op for os andre, har kunnet lade disse føle en Livssammenhæng med en saa sælsom Magt, at de begreb: „Dette kan ikke være fejl!“ En mærkelig Naturundervisning ud over, hvad der lod sig udtrykke gennem Endelighedens Begreber; men af en saa uimodstaaelig overbe-

visende Kraft, at den ikke levnede Tvivl: „Dette er ikke af Mennesker; det er af Naturen selv i Uendelighed“.

Mærkeligt nu at se, hvorledes Naturen, idet den gennem den voksende Naturkundskab kommer til at tale til os i bestemte, klare Former i vort eget Sprog, lærer os det samme, som Digterne sang om, bestandig det samme, den evige Sandhed. Kun er den straalende Iklædning nu forsvundet. Det er en simpel Ligefremhed, der ligger for os, en simpel, nøgtern Kundskab. Men en Kundskab, der hjemme i den enlige Krog, langt fra Tilværelsen, fylder vort Sind med Lov og Tak.

Der kan være noget ved disse Overensstemmelser, der til Tider kan faa En til at standse, ret som om man syntes, at det hele ikke var noget nyt, men kun, hvad enhver vidste. Det er det heller ikke; men derfor er Arbejdet ingenlunde omsonst. Sandheden, kunde vi paa Forhaand have sagt os, kunde ikke blive ny. Det er den samme Natur, der til alle Tider har tilhvisket Menneskene, hvorledes alt var; den kan ikke begynde at fortælle noget nyt, fordi den adspørges paa en ny Maade. Enderesultatet maa altid blive det gamle. Sandheden maa altid blive den samme. Men derfor vil den søgendes Arbejde aldrig blive overflødigt; Vejen kan blive bedre og bedre, den kan istandsættes, den kan renses, og den kan ryddeliggøres. I saa Henseende har det sin ubetalelige Værdi at se disse gamle Ting komme frem ad direkte, naturlig Vej, saa vidt det kan lade sig gøre, lige fra Kilden uden Mellemhandlere. Det er, som om man levede op ved dette, selv at faa Lov til at se, selv at komme til at erfare, at det hele ikke er saa kunstigt, som det fik Skyld for at være; men at der er Plads for Forstaaelse lige til Grunden; at den ene og den anden af de Ting, der fik Navn af Livsgaader, ere saa simple i deres Sammenhæng, at de godt kunde staa i en ABC for viderekomne Smaabørn og uden Tvivl engang vil komme til at staa der. Efterhaanden som Naturvidenskaben faar mere Indgang i Sindene, end den

for Øjeblikket har, vil man komme til at tillægge disse tilsyneladende saa simple Fordele en uvurderlig Betydning.

55. Det er tit bleven sagt, at vi levede i en naturvidenskabelig Tid. Det er egentlig kun delvis rigtigt. Det kan være rigtigt, saa længe vi se hen til Opfindelser, til Fremskridt paa Dampens og Elektricitetens Omraade o. desl.; men skal det forstaas paa den Maade, at vi leve i en Tid hvori man staar Naturen nær, saa er det absolut urigtigt. Tværtimod; vi leve i en overmægtig Kulturs Tid og netop derved fjernere fra Naturen, end maaske nogen anden Tidsalder har gjort i Historien. Det kan tit være, som om Naturen var bleven trængt helt tilbage.

Man taler om Tidens Realisme; men det er en Realisme, der har grumme lidt med Naturen at gøre, en Realisme, der nok kan vise os Naturens ydre Form — det gør den mesterlig med indtil fotografisk Nøjagtighed — men som samtidig dermed staar fremmed for dens dybere Indhold. „Aanden i Naturen“ er der ikke. Den er som helt overset. En ejendommelig Naturrationalisme, der lader Folk se Naturen i en vis afklædt, forringet Skikkelse, ret som naar en Pariser ved Talen om Nordboere tænker sig Mænd i Skind med Istappe i Skægget. Noget i Formen passer — noget med Nord — men Indholdet mangler.

Men læg Mærke til, hvor ringe Vægt, der i vor Tid lægges paa Naturafgørelser. Skal der skaffes Afgørelse paa noget, saa gaar man ikke til Naturen — de fleste vilde med en vis Forbavselse spørge, hvorledes man vel skulde bære sig ad dermed? — nej, man læser Nr. N. eller Hr. P., hvad hans Mening er, strides derefter lidt med Hr. O. og saa har man Sandheden. Det er Meningslivets Tid, Avisernes, Foredragenes og Snakkens Tid. Iagttagelser og Forsøg forlanges ikke. Naturen er noget, man egentlig godt kan sætte sig ud over. Dersom Hr. A. opstiller en Lære, og Naturen siger, at den er urimelig og umulig saa er det ikke i mindste Maade til Hinder for, at man alligevel holder med Hr. A. Det er, som om man fra gammel Tid var bleven vant til en vis Mangel paa Underordning under Naturens Autoritet og i Forbindelse dermed havde tabt Blikket for, at der kan være noget at hente fra den Kant. 50 Lærde kunne godt forsamles for at drøfte Spørgsmaalet om, hvad Sandhed er, uden at en eneste af dem skal saa meget som hentyde til Studium

af Naturen som den selvfølgelige eneste Kilde, hvor det gælder et virkeligt Bevis. Den omtales ikke. Ja, det kan hændes, at man ligefrem kan komme til at høre Foredrag om Naturvidenskabens Fallit i aandelige Spørgsmaal. I Sandhed, en Fallit! (Ørsted).

En saadan Tid er ingen naturvidenskabelig Tid.

Det er, som om Naturens simple Tankebygning ikke passede for Kultursindene i vor Tid. De ville se Kunst, de ville se Personlighed og Meninger, de ville se Vilje og noget, man kan kalde menneskelig Storhed. Det kan Naturen altsammen ikke skaffe. Det ejer den ikke. Den har kun den fattige Sandhed i al sin Simpelhed.

Men selv om aandeligt Naturstudium ligger fjernt fra vor Tid, saa er det uforsvarligt, som man lader denne Kundskabsgren ligge hen. Man studerer de mærkeligste Snurrepiberier, men ikke Menneskehedens Livssag. Det er en Haan! En Haan imod den levende og lidende Menneskehed. Det er, som om der ingen Grænse var for, hvad der kunde bydes os paa det aandelige Omraade. Hvor længe skal det vare? Dette maa ikke være. Vil ikke andre tage Arbejde i denne Sag, saa skal Menigmand selv efter fattig Lejlighed. Vil ikke Du, saa vil jeg. Det er sandt, og det kan med Rette anvendes imod os, at Menneskehedens Livssag aldeles ikke interesserer Mennesker i Almindelighed; men det kan ikke berettige til at lade os alle i Stikken. Der er enkelte, for hvem denne Sag er af uberegnelig Betydning, Mennesker, der i Stilhed arbejde paa egen Haand udenfor deres Tid, og som selv ville gaa til Kilden for at faa direkte og sikker Oplysning om, hvorledes de skulle bære sig ad at leve. Overfor saadanne er det en utilgivelig Uret, naar ikke alt ligger fremme. Derhos kan ingen vide, i hvilken Sæson det kan blive Mode for Folk at se deres medtagne aandelige Dragt lidt efter. Efterhaanden som Naturvidenskaben gaar frem, vil det tidlig eller sent blive en Umulighed at faa dannede og udannede til at gaa under samme Hat. Der bliver ikke to Sandheder, men to Maader at udtrykke Sandheden paa, en for tænkende og en for ikke tænkende. Dette at tvinge alle Folk ind i

samme Form er kun gørligt ved de allerlaveste Aandsstandpunkter. Allerede hos Kineserne træffe vi paa en Form for dannede og en for udannede. Det er kun et Tidsspørgsmaal, naar et lignende Forhold udvikler sig ogsaa hos os. Men til at holde en slig Bevægelse fra at gaa i vildt Spor var det saa, at den aandelige Naturvidenskab skulde hjælpe os. Det var at ønske, at den maatte blive dyrket, inden den aandelige Tilværelse endnu var helt ødelagt. Kun ad den Vej kan man øjne en Ende paa den nuværende Opløsningstilstand, hvori Aandslivet befinder sig, en Rodløshedens Tid, hvori det altid er den tænkende, aandsudviklede Mand, der volder Ulykkerne, altid er ham, der bryder ud af Rækkerne i Protest og i Bitterhed, spredende Usikkerhed rundt iblandt alle dem, der mangle Modenhed til at forstaa Sammenhængen. Det vil han aldrig gøre, naar han lærer at forstaa, at der kun er Tale om en Sprogforskel, og at Sandheden nøjagtig er den samme, hvad enten den siges paa den ene eller anden Maade, i det ene eller andet Sprog. Han, der før var Urostifteren, vil da tværtimod blive den første til at se, at der intet er at strides om. Han vil blive den første til at indordne sig under de gamle Faner i Forstaaelsen af, at det, Naturen selv har ladet vokse frem efter Hjernernes Behov under andre Betingelser, andre Forhold, er noget, som skal være, og som Mennesket i Ærbodighed skal lade staa. Den, der taler begge Sprog, skal rette sig efter den, der kun kan et.

Det er i Overensstemmelse med disse Betragtninger, at vi have ment os berettigede til at give et ganske kort Rids af den fysiske Livsopfattelse. Men saa heller ikke mere, som Forholdene ere. Enhver forceret Fremtvingen af, hvad der endnu mangler Hjernebygning til, avler — deri har man sikkert Ret — kun altfor let Fortræd og Sygdom (jfr. Frihedens Historie). Saa bør vi lade den Sag staa hen, ganske for hvad den er, til dens Tid engang kommer, og vende os til vore Pag. 398 af-

brudte, empiriske Undersøgelser over eksterne Udførselsveje, dette Grundfundament, hvorpaa den fysiske Uendelighedslære altid vil komme til at hvile, og som indtil videre alle Bestræbelser bør være rettede imod at befæste med et saa overvældende Iagttagelsesmateriale som muligt. Jo rigere Materiale, der kan samles her, desto bedre bliver ikke blot Sagen belyst, men desto bedre vil man staa rustet til at møde i den mærkelige Kamp, der engang i Aarhundredets Løb utvivlsomt maa komme til at staa paa dette afgørende Punkt. Det kan ikke undgaas, at Naturen engang vil komme tilbage og kræve sin første Plads. For Øjeblikket er den landflygtig i Menneskesindet; men den samler Kræfter for hver Dag, der gaar.

Videre Udvikling af Læren om ekstern Udførsel. Efter det foregaaende maa alle Livsfænomener, ved hvilke man træffer den Pag. 398 omtalte Aabenhed overfor Uendeligheden (universel Aabenhed), være forbundne med ekstern Udførsel af levende Kraft (Loven for den eksterne Udførsel).

Man tager næppe fejl ved at anse denne Lov som den mærkeligste og betydningsfuldeste, Levelæren ejer. Mærkelig i sit Indhold og mærkelig i sin næsten selvfølgelige Simpelhed. En ganske underlig Simpelhed! Hver Gang Naturen vidner paa sin simple Maade, er det, som om den vilde gøre menneskelig Lære og Lærdom overflødige, idet man jo da ikke kan kalde en Selvfølgelighed for en Lære og heller ikke for en Lærdom. Det er ingen Lære, at der staar en Kakkelovn, lige saa lidt som det kan kaldes for en Lærdom. Det er et Ligeløb, som er lige at løbe til. Det er denne Naturens Simpelhed, der tit kan bringe os til at studse og standse, ret som om der var noget, vi

kendte. Det er, som om det talte om en Tid, da de aandelige Forhold skulle blive meget simplere end nu, da enhver skal komme til at tænke selv, da vi alle skulle blive Mennesker igen i aandelig Henseende, da vore kunstige Spekulationer og vidtløftige Udviklinger gennem tykke Bind ville være svundne ind til Linjer — en simpel Sandhed behøver ikke mange Ord —, da vore taarnhøje Forestillinger om Videnskab og Videnskabelighed, Lærdom og Aandsstorhed ville være aftagne til Nul; thi kun det har Værd, som er ganske ligefrem. Naar man slaar Hul i Bunden af et Fad Vand, løber Vandet ud. Det er jo da en Selvfølge; det er overhovedet ikke noget at opholde sig ved. Men hvad andet er det i Virkeligheden, der paastaas, naar vi sige, at Aabenhed imod Uendeligheden er i Følge med Udstrømning af vor levende Kraft i Uendeligheden. Det er, som om det slet ingen Sætning synes at være, men en Selvfølgelighed. I Dag kalder jeg det for en Lære, fordi det stiller sig i Modsætning til tidligere Forestillinger. Om 50 Aar vil man kalde det for Trivialitet overhovedet at tale om sligt. Saaledes er det netop, en Natursætning skal se ud, saa simpel, at den saa at sige helt bliver borte, opløser sig i vor naturlige Forestillingskreds som en Selvfølgelighed. Den Gang man troede paa syv Himle, var der noget at tale Latin om; nu synes Klodernes Gang om hverandre at være en selvfølgelig Simpelhed. Loven for den eksterne Udførsel er saa simpel, at den knap synes værd at nævne, og dog er det saaledes, at den bærer en hel Livsanskuelse i sig. Eller rettere sagt en Livsafgørelse; thi man maa jo huske, at her ikke er Tale om nogen menneskelig Anskuelse, som naar Hr. P eller Q fremsætte deres lærde Formeninger. Naar Naturen siger en Ting, saa er det en Afgørelse, en endelig Dom, der, forudsat at vi have hørt rigtigt, gør hines Meninger ganske ligegyldige. Det er kun dette, hvorvidt vi virkelig have hørt rigtigt. Men deri kan der jo da ikke være nogen Fejl, at Organismen er en Beholder for levende

Kraft, og at enhver Aabenhed i en Beholder maa medføre Udløb af det, der indesluttes i Beholderen.

Er man imidlertid kommen et lille Stykke frem og aner Konsekvenserne af saadan en Sætning, kan man alligevel blive bange. Man farer tilbage. Have vi hørt rigtigt? Kan der ikke være indløbet en Misforstaaelse nogetsteds? Det er jo forfærdeligt, dette! Den, der af Erfaring kender, hvad det vil sige at støde paa en ny Erkendelse, han vil kunne forstaa, at det over Livet tænkende praktiske Menneske over for en Sætning som denne kan blive greben af en Slags Feber. Det er, som om han rystede paa Haanden.

Saa er det, at han, idet han forfærdet løber tilbage for ligesom at hente Raad og Hjælp hos Venner, møder den videnskabelig dannede Verden, der med overlegen Tavshed gaar forbi hele denne Sag, som om den var Luft. Det er, som om det fuldstændig forvirrede ham, som om han et Øjeblik ikke vidste andet at mæle end et forundret A . . . h! Den store højagtede Dannelse! Den, der tager alle Spørgsmaal i sin Haand, selv de mindste Snurrepiberier, den har ikke Brug for en Kundskab som denne, der mere end nogen anden naturvidenskabelig Erkendelse synes at bære en aandelig Afgørelse i sit Skød, en Sætning af saa indgribende praktisk Betydning, at den egentlig omskaber et Menneske fra det Øjeblik, han rigtig har forstaaet den. Om den har Videnskaben ikke et Ord at sige, værdiger den ikke Omtale, har nu paa syvende Aar *) overset den uden saa meget som at ville gøre de derfor fremlagte Beviser til Genstand for en Betragtning. Hvorledes skal egentlig dette forstaas? Selv om Sætningen var urigtig, rent ravgal, kan man jo da ikke lade et Udsagn, der prætenderer at være af almen Betydning, staa uundersøgt uden Omtale. Skikkelige Folk kunde jo blive narrede. Folk burde dog i

*) Sætningen fremsattes første Gang i 1896.

hvert Fald advares imod Kætteriet (jfr. det kraftige Genmæle imod Kætteriet om Niels Kjeldsen). Og hvad vil det sige at forbigaa fremlagte Beviser uden Omtale? Er det Overlegenhed? Vort videnskabeligt dannede Publikum er jo da paa dette Omraade egentlig ikke saa overlegent. Er det Fornemhed? Er det Ringeagt? Er Talen om noget, der paa Grund af et eller andet videnskabeligt Hensyn ikke maa godkendes, eller er det Mangel paa Vilje til at arbejde paa, hvad der er af Betydning for Folket? At tie denne Sag hen er et Overgreb (Malling Hansen), og at indskrænke sig til en ikke nærmere begrundet Hovedrysten Mand og Mand imellem er simpelt hen ikke hæderligt. Sagen er for mærkelig til, at man har Lov til at affærdige den paa den Maade. Man skal huske, hvad Skade man derved forvolder den, i Virkeligheden det værste, man kan gøre den. Man kunde ikke med det mest raffinerede Snille have udtænkt en for Sagen mere skadende Behandlingsmaade end denne den videnskabelige Verdens tavse Forbigaaelse, engang imellem ledsaget af en lille Ytring om, at noget „ikke er bevist“, eller „ikke er Videnskab“. Selvfølgelig bliver Levelæren aldrig Videnskab af den traditionelle Slags; men kunde det ikke være, at det netop var en slig praktisk anvendt Videnskab, der i Øjeblikket saa haardt savnedes (F j o r d, D a l g a s), turde det ikke være saaledes, at Videnskaben paa dette Sted havde et saarbart Punkt, og turde det endelig ikke være under Videnskabens Værdighed og imod dens Forpligtelse at møde en fra Folkets Side fremkommen Stræben efter Sandhed paa den Maade?

Men for Praktikeren ere saadanne Forhold alvorlige. Det er paa en Maade hans aandelige Liv, det gælder. Hvad er der at gøre? Naar man ikke engang kan formaa den videnskabeligt dannede Verden til at værdige et Bevis, der har kostet et Livs Arbejde, saa meget som en Undersøgelse, hvorledes skulde man saa kunne tænke paa at faa almindelige Mennesker til at

modtage den Slags Kundskab? De springe slige Ting over som kedelige Afsnit.

Her er det, Praktikeren med saa stor Kraft føres over imod sin gamle Hverdagsallierede, Følelsen. Aldrig er et Menneske saaledes med, som naar han har en Ting „paa Følelsen". Naar Trang til Sandhed ikke er Grund nok til at faa Folk til at tænke, bør man forsøge, om man ikke kan faa dem til at føle. Kunde det lykkes at stille den her omhandlede Sammenhæng saaledes op, at Folk kunde føle den, vilde det blive dem umuligt at komme forbi Sandheden. Den vilde indfange dem. Maaske der endnu kunde være en Gnist af Haab ad denne Vej.

Den ved ekstern Udførsel stedfindende Overførelse af levende Kraft paa en om os værende Uendelighed kan bogstavelig føles. Man mærker den som en vis Rumudbredelsesfølelse, der navnlig paa en karakteristisk Maade træder frem i Frihedsfænomenet, denne ejendommelige Følelse af, at noget udbreder sig i det uendelige Rum (Udvejring), ret som Dampen fra en Skorsten kan opløse sig i Luften. At vi i denne Rumudbredelsesfølelse have Følelsen af vor levende Krafts Udbredelse i Rummet, kunne vi navnlig saa meget sikrere vide deraf, at vi ved Afkøling have en ganske lignende Rumudbredelsesfølelse sammen med haandgribelige Beviser for, at der derved sker en Udbredelse af levende Kraft i Rummet. Afkølelsesfølelsen og Frihedsfølelsen ere paa en ganske mærkelig Maade parallele. Man mærker i begge den levende Krafts Udbredelse, som om man fulgte med den ud i Rummet.

56. En Spurv sidder ude i Buskene, drejer Hovedet til den ene Side og til den anden Side, vipper lidt med Halen og flytter sig lidt paa Grenen. Den kunde lige saa godt sidde ganske rolig, som store Fugle; men den sætter Pris paa en vis Udbredelsesfølelse, dette at føle, at den ligesom kan være mange Steder paa en Gang, kan gøre en hvilkensomhelst Bevægelse, — en vis alsidig Aabenhed i For-

nemmelsen, der er af største Betydning for Dyrets Velbefindende og paa det nøjeste hænger sammen med dets Liv overhovedet. Er det imidlertid ikke en Følelse, som vi andre ogsaa have, mere end vi lægge Mærke til. Dette, i hvert Øjeblik at føle os i Stand til Udbredelse til alle mulige Sider. Dersom du en Dag faar et Hekseskud i Nakken, saa du ikke kan røre Hovedet, kan der gaa en Følelse igennem Dig, som om Du skulde faa et apoplektisk Tilfælde, og det uagtet Du dog endnu kan lade Øjnene rulle og kan røre Lemmerne. Paa ganske lignende Maade gaar det os i aandelig Henseende. Ogsaa der er dette, i hvert Øjeblik at have fri Udbredelse til alle Sider, os af den allerstørste Betydning for vor Eksistens. Kommer en Fanatiker og siger: Du maa ikke tænke til den Side og heller ikke til den og heller ikke til den, faar man en Følelse, som om man skulde kvæles. Det er, som om der ogsaa i aandelig Forstand var noget, der hed at drage Vejret, og som om dette Vejr beroede paa fri Udbredelsesmulighed til alle Sider. Der er noget af denne Udbredelsesfølelse (Udvejring) i hvert Minut vi leve*), noget, der bringer En til at tænke paa rislende Vand i en Bæk. Det maa have Vejen fri. Det er Betingelsen for Renhed, Friskhed og Liv i Bækken. Paa ganske lignende Maade har Sjælen sin fri Udstrømning. Det er en Følelse, der ikke er til at tage Fejl af, naar man engang rigtig har taget Maal af den.

Det er den fri Udbredelsesfølelse, vi ikke kunne andet end tyde som Følelsen af vor stadig stedfindende eksterne Udførsel, den Udbredelse af vor levende Kraft i Rummet, som vi vide hvert Øjeblik af vort Liv finder Sted, og som jo netop paa den beskrevne Maade er en Hovedbetingelse for vor Eksistens, den der giver Friskhed og Fart i Sjælen, den som er Livet i Sjælen, ganske paa samme Maade som vi saa Strømmen være det i Bækken. Liv er Strømning, og Menneskets aandelige Livsstrøm er Udstrømning af vor levende Kraft i Uendeligheden. Det er den, man føler i Rumudbredelsesfølelsen.

Man vil i vore Dage paa dette Sted tit møde en Advarsel imod for megen Appel til Følelsen. Den er upaalidelig, siger

*) Smlgn. hermed „Om Ligeløb og Kredsning“ Pag. 235.

man. Højst subjektiv. Den ene kan føle saa, og den anden saa. Der bliver, siger man, ved enhver Appel til Følelsen altid noget af et Skøn, noget som maaske nok kan synes; men som derfor aldeles ikke er godtgjort. Hvem borger for, at alle have en slig Rumudbredelsesfølelse, og hvor tit ser man ikke Folk blive ganske vildledte af deres Opfattelser, som naar man under Hallucinationer ser en Kakkelovn, hvor der ingen er. Det er navnlig fra videnskabelig dannede Menneskers Side, at man tit kan se denne Mistænksomhed over for Følelsen komme frem.

Slig Betragtning turde imidlertid være uden Anvendelighed i det foreliggende Tilfælde. Den vilde til Nød kunne have været af en vis Betydning, hvis vi havde søgt et Bevis ad denne Vej; men det gøre vi jo aldeles ikke. Bevis have vi leveret ad anden Vej, endog hele to Beviser. Det maa altid huskes. Her er Talen kun om et Illustrationsmiddel. Her henstille vi kun, hvorvidt en slig Rumudbredelsesfølelse ikke er et Fænomen, der kan iagttages hos i hvert Fald en Mængde Mennesker, og som i de Tilfælde, hvor den findes, danner en mærkelig Illustration til de i det foregaaende paa anden Maade leverede Beviser. Dertil kan der da intet være at sige.

Forøvrigt kunne vi paa dette Sted ikke nægte os at indflette en Bemærkning om, at hin moderne Frygt for Følelsens Subjektivitet vistnok kunde trænge til et lille Eftersyn. Ganske vist se og føle de forskellige Mennesker ulige dygtigt, en kan se klart eller føle klart, hvad der staar uklart eller maaske slet ikke kommer frem for en anden; men deri ligger da ingen Modstrid. Ganske vist kan der være nogen Forskel paa Folks Følelser; men sandelig ikke paa den regelløse Maade, som ovenfor er supponeret. Det gaar med det som med Bøgeblade i Skoven. Der er ikke to, der ere ganske ens; men Typen er overordentlig fast og konstant. Og ganske vist gives der

Hallucinationer, under hvilke Folk kunne se en Kakkelovn, hvor der ingen er; men det er grove Uregelmæssigheder, der i Praksis øjeblikkelig ville blive eliminerede, og som ere aldeles uden Betydning. Gud give, man altid havde den Sikkerhed, som naar man ser en Kakkelovn! Følelsen er et aldeles ypperligt Erkendelsesmiddel, sikkert det betydningsfuldeste, vi eje (Instinkt, Samvittighed); men det er rigtigt, at de stiller Betingelser, som ikke altid ere tilfredsstillede. Det stiller den Betingelse, at man overhovedet kan føle og kan skelne imellem Følelser. Ellers gaar det ved Brugen galt. Naar man føler ufint og slet og forveksler sine uklare Følelser, saa er det ganske rigtigt, at Følelsen kan blive i høj Grad upaalidelig; men paa den Maade kunde vel ogsaa Tænkning blive upaalidelig. Der er her et Omraade, hvor Begrebet Mode paa en ganske mærkelig Maade synes at have faaet fat i Sindene. Det er ikke Mode at føle. Det er, som om der var gaaet en Slags aandelig „Politik" i den Sag. Følelsen skal anses som en Slags lavere Virksomhed, der ikke sømmer sig for det aandelig modne Menneske; og idet man samtidig heller ikke befatter sig med den højere Virksomhed, bliver der saa tit overhovedet ikke noget tilbage. Man kan træffe Mennesker, der, af Skræk for den gamle Romantik, ligefrem metodisk have vænnet sig til at føle som Okser og være tørre som knagende Brædder. Det kalder man Realisme. En mærkelig Realisme! Man har slet ikke Forstaaelse af, at Tænkning skal have sin Rod i Følelse, hvis den skal blive fødende, at enhver original Tanke begynder som Følelse (Instinkt), og at et for Følelse udtørret Sind aldrig vil kunne præstere andet end døde Tanker (Kredsning). Man har slet ikke Forstaaelse af, at man ved at stille sig overlegent overfor Følelseslivet, som om det var „Drømmeri", ogsaa ødelægger Tankelivet og da med Nødvendighed tilsidst havner i et rent dyrisk eller maskinmæssigt Standpunkt.

Man ser Dyr, og man ser Maskiner rundt omkring alle Vegne. Det ser ud, som om der snart ikke vilde være andet tilbage. Følelsen kan ved at overdrives paa usund Maade blive sygelig og værdiløs — det erfarede vore Fædre — og den kan ved at nedtrykkes og forsømmes blive landevejsagtig fortørret og ikke mindre værdiløs — det har vor egen Slægt nu erfaret. Men den kan ogsaa ved omhyggelig Udvikling under Tankens og Naturkundskabens Kontrol blive vort allerfineste, allerskarpeste og allerpaalideligste Erkendelsesmiddel. Det have vi tilbage at konstatere, — hvis vi ville. Paa visse specielle Omraader er det alt erfaret nok. Man behøver blot at tænke paa den vidunderlige Finfølelse, der f. Eks. paa Musikkens Omraade kan udvikles i et Menneske. Vare vi lige saa „musikalske“ i andre aandelige Retninger, vilde vi kunne opfatte meget, som nu gaar forbi vort tunge og klodsede Sind.

Hvad rimelig Grund skulde der dog være til at forbigaa Følelsen, til ikke at medtage al den Belysning af en Sag, man kan faa! Og hvad Grund skulde der vel, navnlig for Praktikeren være til at deltage i den æstetiske og videnskabelige Verdens vitterlige Fejl paa dette Omraade! Han har saa grumme lidt med disse to Verdener at gøre, der egentlig ere ham halvfjendtlige, og med hvem han egentlig skal gøre Regnskab op for gammel Forsømmelse. Han har sine egne Formaal, sine egne Metoder og sin egen Videnskab; han har visselig ikke Raad til af et Slags Modehensyn at bortkaste og ødelægge et af de fineste, ja sikkert det allerfineste Erkendelsesmiddel, Naturen har skænket ham.

Saa er det da, at vi skulle gaa over til en nærmere Betragtning af hin ejendommelige Maade, hvorpaa den eksterne Udførsel direkte lader sig iagttage i os gennem Følelsen, idet vi samtidig ville benytte Lejligheden til at føre Læseren ind paa et nyt Eksterneringstilfælde, nemlig det allerede Pag. 398 i

Udsigt stillede, men ikke dengang nærmere omtalte Fænomen, Sorg og aandelig Lidelse eller, som vi kortere ville betegne det, Modgangsfænomenet.

Modgangsfænomenet kunne vi ifølge Loven for den eksterne Udførsel vide, er et Eksterneringsfænomen. Aabenheden over for Uendeligheden spiller ved alle herhen hørende Oplevelser en saa ejendommelig og fremtrædende Rolle, at den til alle Tider har været bemærket og omtalt, og hvor den er til Stede, maa og skal der efter Loven være ekstern Udførsel. Derom kunne vi ikke være i Tvivl. Hvad vi derimod mangle Rede paa er, hvorledes det stiller sig med den direkte Iagttagelse af denne Udførsel, om den overhovedet kan mærkes, og hvorledes vi mærke den. Vi se Fænomener, der nok kunne tydes som Virkninger; vi se, hvorledes Sorg kan afmagre Folk; men vi vide jo ikke, om det er den eksterne Udførsel, der her staar som direkte Aarsag, eller hvilke andre Grunde, der muligen kunne være medvirkende. Hvad vi navnlig maatte ønske, er at kunne føle selve Udførselen. Kan det ikke lade sig gøre? Kan man ikke føle den i sig paa lignende Maade, som vi f. Eks. føle Udførselen af levende Kraft ved Afkøling? Saa først vilde vi rigtig begribe den. Lad os se, hvor langt det maatte være muligt at komme i saa Henseende.

Det første, vi skulle lægge Mærke til, naar vi ville tydeliggøre vore Følelser ved dette Fænomen, er det ejendommelig positive, der ligger i Sorgens hele Karakter. Det er ikke en Tilstand af Henfalden, Stillestaaen, Svækkelse eller Standsning, saaledes som vi saa godt kende den fra sygelige Afmagringstilfælde; men langt snarere som en vild Udfoldning, en vild Anstrengelse midt i en Slagtummel, hvor Huggene faldt, en Følelse af saa vældige Krav til Udviklingsorganerne, at disse ikke kunne holde Skridt med Forbruget, en Følelse, som om noget skreg af Overanstrengelse og ikke kunde taale mere.

En Sorg kan i Løbet af kort Tid faa et Menneskes Hoved til at synke ned paa Brystet af Træthed. Det kan ikke være som Følge af Ernæringsforstyrrelser, det kan ikke være, fordi man har tabt Appetitten etc. etc. Dertil har Følelsen en altfor positiv Karakter.

57. En Mand modtager, siddende ved sit Arbejde, Meddelelse om, at en nær Slægtning er gaaet bort, en Person, der var almindelig skattet og afholdt. Al Virksomhed standser. Man sidder som lammet. En handledygtig Person griber sit Tøj og iler afsted. Fortælleren selv har ikke Forestillingen om, at det er til nogen Nytte og bliver tilbage, men er ikke i Stand til at foretage sig det mindste. Han sidder og ser paa Lampefoden, rejser sig og gaar urolig op og ned ad Gulvet, og det ender med, at han griber sin Frakke og iler bagefter. Det er, som om han maatte foretage sig noget.

Det hele har Karakteren af et Angreb, der i høj Grad koster.

Der kan komme en Hjernetræthed, der ganske minder om den, hvormed man kan betragte tænkende Arbejde et Øjeblik, man ikke er disponeret dertil. Det kan være, som om man vilde sige: „Jeg kan ikke", som om man havde Lyst til at gøre en undvigende Bevægelse med Hovedet, vilde bøje det til Side for en angribende Paavirkning, stundom som om noget skar En i Kødet paa en sviende og tærende Maade. Interessant er det ved slige Lejligheder at lægge Mærke til en Mængde Smaafænomener, der synes at tyde hen paa, at Folk gerne ville unddrage sig en anstrengende Paavirkning. En gammel Kone, der var knust over Tabet af sin eneste Søn, foreslog til alles Forbavselse en Tur til Josty. „Man kan trænge til Adspredelse", sagde hun. Jeg har hørt om andre, der efter 8 Dages Forløb erklærede, at nu kunde de ikke holde ud at sørge mere over den Ting. Det viser saa øjensynligt, at der er noget positivt, man vil unddrage sig. Det er ikke en standset Ernæringsproces el. l., men et Angreb af en Mare, man vil undfly. En hel anden Ting er selvfølgelig, om det kan nytte at komme med en slig Erklæring, om man virkelig derved er i Stand til at unddrage sig Anstrengelsen. Interessant er ogsaa den Iver, hvormed Folk under slige Omstændigheder ses at tage sig af intetsigende Ting, der for et Øjeblik kunne bortlede Opmærksomheden, skrive Breve til Slægtninge, Venner o. desl.

Man skulde tro at de ikke vare oplagte dertil; men det er simpelt hen en Maade, hvorpaa de undvige den aandelige Anstrengelse.

Det hele tegner paa en levende Maade Billedet for os af noget, der koster. Det er, som man følte Udførselen foregaa i sig.

58. Jeg husker engang, der var Sygdom og stor Ængstelse. Kl. 2 om Natten gik jeg hjem fra Nattevagt. Jeg havde Time for Time siddet og hørt paa den ensformige Lyd af Sporvogne, der kørte forbi paa Gaden, set paa det flirrende Skær af Natlampen og lyttet til den syges Aandedræt. Nu var jeg bleven løst af i Vagten. Jeg husker det Smæk, Gadedøren gav, da jeg lukkede den efter mig, og Lyden af mine Fodtrin i den stille Gade, som Vinden bestrøg paalangs op imod mig. Den kom lige ind fra Kalleboderne og bragte mig til at tænke paa de store Sten, der ligge i Vandet ud for Kongelunden. Der maatte være mørkt derude nu. Hvor fattigt og svært altsammen i denne Tilværelse! Og dog var det, som om noget mægtigt og rigt gik forbi, som om man fornam noget sælsomt stort i denne Intethed. Men af den Slags Storhed, Mennesket ikke lider og helst gaar til Side for. Hvor usselt kom det En i dette Øjeblik for at tænke paa det daglige Livs tynde Stemninger med Avislæsning, let Tale om ingenting, Tobaksrygning etc. Hvor kunde dog nogen have Livet til en saa billig Pris, at der var Raad til at opfylde det med sligt Indhold! Hvor underligt var man ikke i sligt Øjeblik kommen bort fra denne dagligdags Betragtningsmaade af Tilværelsen! Som om hele dette Pjattesyn var langt borte, og man gik her ganske alene. Det var, som om man var kommen til at se paa Tilværelsen i en Belysning, den oprindelig engang havde, og som om man nu slet ikke kunde begribe, hvorledes nogen kunde se anderledes paa den, ja som om man under denne Betragtning ordentlig væmmedes ved det Menneskeliv, der til daglig føres. Hvad er det dog for noget, man gaar rundt og funderer gladelig paa, Fru Hansens kostbare Egetræs Buffet og Malerier af blomstrende Kirsebærtræer. Uhah, uhah! Det er jo næsten fornedrende.

Der gives et stærkt Liv uden Hensyn til Mennesker, et Liv, som er forholdsvis lidt kendt; thi det Liv, man sædvanlig lever, er altid med Hensyn til Mennesker. Det er, som om det rykkede tæt ind paa En i slige Øjeblikke, ude fra Rummet et Sted, hvor det er. Til andre Tider er det ganske borte. Stundom kan det komme frem i

korte Glimt, som man har ondt ved at fastholde. Jeg saa det forleden ude paa Kirkegaarden, men kun i et Øjeblik og pudsigt nok kun, naar jeg fæstede Blikket paa et bestemt Sted af en Bænkeryg. Det var, som om Larmen fra Gaden og det hele Menneskeliv forekom mig saa ligegyldigt; slet ikke foragteligt; thi det forudsætter allerede et vist Hensyn, en vis Interesse, og den manglede jeg fuldstændig; nej ligegyldigt. Det var, som om det mægtige Liv laa langt ud over det altsammen, langt ud over den Bænkeryg, men uden Hensyn til Mennesker. Det er Øjeblikke, hvori man har en Følelse af det uendelige Rum. Men tillige en Følelse, som man gik op i det, som om det tog Ens egentlige Person bort fra Jorden. Da har Du den eksterne Udførsel. Man kan ligefrem føle den. Mærkeligt, hvor de daglige tynde Velværestemninger skille En fra Universet. Naar man møder Stemninger, der bringe Sjælen til at dirre af Sandhed, kommer man det igen nærmere, — lever ud i Rummet (universel Aabenhed). Da er det, den eksterne Udførsel gaar for sig. For hvert Suk, der kommer fra Hjertet, gaar der en Formue foran Dig ud i Uendeligheden. En levende Kraft gaar i Forvejen ud i Universet. Men besynderligt, som denne stærke Stemning koster! Den kan angribe En i den Grad, at man ordentlig kan føle det som en Hvile, naar man af Omstændighederne igen tvinges ind i det daglige Livs Arbejde, Virksomhed, som man ellers regner for Anstrengelse. Det bringer En paa andre Tanker, siger man. Men Sandheden er den, at det et Øjeblik standser den stærke eksterne Udførsel og sætter Kredsning og Internering i Stedet som den udtømte Hjerne trænger til.

I Tordenvejr kan man tit se mere opmærksomt end ellers paa Enkeltheder, saasom et Mandehoved i Gesimsen over et Vindue, et Refleksionsspejl el. l. Naar man saa i det fjerne hører den rullende Lyd, er det som om saadanne Genstande blegnede*). Det dumpe

*) Dog blegne aldrig Træer eller Blomster. Tvertimod er det, som om de bleve mere talende, og som de udtrykte „Det er os, det er Naturen, der kalder dig ud i Rummet.“ Det er kun den interne Verden (Menneskeligheden), der blegner, simpelt hen fordi Interneringen standses af Eksternering. Et saadant Mandehoved over en Gesims har altid to Sider. For det første er det Objekt; som saadant tilhører det Naturen og Uendeligheden; som saadant blegner det ikke, selv om der skød en Vulkan op midt i Gaden. Men ved Siden deraf er det Menneskehoved med Indlæg af en Mængde menneskelige Forestillinger, der alle samle sig om dette, at der skal fremkaldes et vist Behag (Internering). Det er derfor,

Bulder med sin Stilhed ovenpaa fører En ud i Rummet, og tilbage staa de menneskelige Ting i hele deres Fattigdom. Netop saaledes er det, at Sorg og Modgang forstaa at faa En til at slippe Tingene og leve bort fra dem ud i Rummet.

Man kan i slige Eksempler ligefrem føle Rumudbredelsen — man kunde fristes til at sige — tage og føle paa den. Man føler ligefrem den levende Kraft brede sig ud i Rummet ganske paa samme Maade som ved Afkøling. Man maa være enten stupid eller tendentiøs for ikke at lægge Mærke til sligt. Det er det mærkeligste Naturfænomen, jeg kender.

Anm. Udbredelse kan i en vis Forstand gerne siges at være Slagordet for et Menneskeliv. Det er den, der giver Livet sin Karakter og sit Værd. Ganske vist hører der mere til Livet end Udbredelse. Der skal ogsaa aandelig Ernæring til, den vi faa ved Interneringen (Indbredelse). De to Ting aandelig Ernæring og Udbredelse skabe i Forening Livet, ligesom Indtægt og Udgift skabe en Butikshandel. Men aandelig Ernæring kommer nu engang saa temmelig af sig selv. Gaa omkring og opleve Begivenheder og derved blive sat igang, kan jo enhver aandelig Døgenigt. Det kunde de alle, naar de ikke ere syge. Det, som det gælder om, det, som Kunsten egentlig først begynder med, er den aandelige Aktivitet, der ligger i Udbredelsen. Der er det, at enhver skal vise, hvad han duer til og ikke ved Nydelsen. Som Udbredelsen er, saaledes er Manden. Og der kommer enhver paa den aandelige Plads, han fortjener. Den, som søger sin Udbredelse i Snavset, kommer til at tilhøre Snavset, den, der udbreder sig i det konkrete, bliver i det konkrete, den, der vil elske Rumudbredelsen, kommer til at tilhøre Rummet. Helt undvære den sidste kan nu ingen; saa forkommer han.

Til andre Tider kan Rumudbredelsen være Genstand for direkte Iagttagelse gennem noget, vi kunne kalde Fremadfølelsen. Naar Tingene ere af en saadan Beskaffenhed, at

---

man sætter det. Det er som Menneskelivsbærer af denne interne Art, at det er hult og blegner i Tordenvejr. Navnlig hvis det er dygtig raat gjort, saa Løgnen er let gennemskuelig. Dog tror jeg, at selv græske Antikker med Aartusinder paa Bagen vilde skygge lidt for sig over for et saadant Tordenskrald. Der er for meget Menneske i dem.

de opfylde En med Modbydelighed eller Afsky, kan man under visse livfulde Omstændigheder tydelig mærke en Udførsel (Afkøling, Udvejring) foregaa til noget andet end netop selve Omgivelsen.

59. Naar Du bliver gammel og træt, og Møje og Modgang gennem Livet efterhaanden kommer til at danne ligesom en Baggrund, hvorpaa alle Ting ses, kan der stundom falde en ejendommelig Higen over Dig fremefter. Du gaar igennem et nyt Villakvarter betragtende nogle Villaer. Aah, ja! Første Gang, Du saa dem, var det jo ret morsomt. Anden Gang trættede „Villa Pietro“ Dig allerede stærkt. Senere, naar Du saa' dem, sank Du hen i denne Sløvhed, enhver vist saa godt kender, og som kan stige til Væmmelse. Men saa kan der en Gang paakomme Dig en Følelse, at Du vil frem over det altsammen. Hvem kan i Længden holde saadant noget ud? Gaa og se paa alt dette Stads. Du forbarmende! Der er jo ikke Liv i det, ikke Udbredelse i det. Det er, som noget skreg i Dig: „Livet, Livet“. Jeg vil leve. Jeg vil ikke være her. Det, Menneskene gaa her og lave, er ikke Liv. Det er Død. Det er Asensagtighed. Jo ældre Du bliver i Aarene, desto yngre bliver Du i aandelig Henseende. Du mindes Fornemmelser, Du har glemt i mange Aar, fra dengang Du var ganske lille og fandt Fuglereden i det lille Grantræ. „Jeg vil tilbage til det, tilbage til Livet!“ udbryder Du. „Dette har aldrig haft med Liv at gøre. Herrejemini, hvad er det for en Elendighed!“ Det er, som der foregik en Sprængning i En og derefter fri Udstrømning.

Dersom Folk ikke føle en Udbredelse i slige Eksempler, ikke have en tydelig Følelse af et foran dem liggende Rum, saa er det, fordi de overhovedet ikke række længere end til det konkrete. Det er der jo en Mængde Mennesker, der ikke gør.

60. Du er Forfatter, det vil sige en af disse Lægmandsskribenter, der blive til paa samme Maade som en Soldat kan blive Kok i Felten — tvungen af Omstændighederne. Du har ved et Tilfælde gjort et Fund, som Du nødvendig maa have meddelt, et mærkeligt Fund, som det ganske simpelt er din Borgerpligt at aflevere til Offentligheden. Og saa skriver Du, saa godt som Du som Lægmand kan. Men det vil aldeles ikke gaa for Dig, uvant som Du er med

den Slags Arbejde. Du kan ingen Forlægger faa. Du kan ingen Penge faa, Du kan ingen Læsere faa, og Du kan til syvende og sidst ingen Tid faa. Du ansøger om Bistand alle vide Vegne. Tilsidst faar Du et venligt, egenhændigt Brev fra en fornem Lærd, hvori han meddeler, at han vilde gøre Uret, hvis han skjulte for Dig, at han næppe troede, at Dine Arbejder vilde blive ansete som tilstrækkeligt Grundlag for ... osv. Det tager det sidste Mod fra Dig, og saa opgiver Du det hele. „Det maa jo saa ikke due noget." Saa gaar der en lang Aarrække, hvori Du nøjes med at udnytte Fundet for Dig selv. Men derved gør Du den Erfaring, at det er en storartet Kostbarhed, Du ved et lykkeligt Sammentræf af Omstændigheder har fundet. Du lever et Liv som en rig Mand. Nu veed Du af Erfaring, hvad Fundet er værd. Og Tiden gaar videre, og Du bliver gammel. Du ser den ene og den anden sørgelige Skabning gaa omkring i aandelig Sult og Nød. De vilde have været hjulpne, naar de havde vidst dette. Du ser dem gaa og søge netop efter det, Du har fundet, men søge paa fejlagtig Vis. Det er næsten ikke til at holde ud at se paa. Det er som om dine Fingre kløede; men Du er stillet saaledes, at Du intet kan gøre. Ja, men kunde jeg dog ikke bare raabe? Saa kunde maaske andre optage Sagen. En skøn Dag ser man Dig skrabe dine sidste Spareskillinger sammen og efter mange Aars Forløb lægge ud paany paa eget Forlag; thi eget maa det blive; ingen vil have med dig at gøre.

Men det gaar ganske som sidst. Du kan gerne stille Dig op midt paa Torvet og raabe i billedlig Forstand; Du faar ikke en eneste til at høre. Den Forudsætning, at Folk paa en selvfølgelig Maade skulde gøre Sagen til deres egen, naar de erfarede, hvad det drejede sig om, ret som det ved en Ildebrand kun er nødvendigt at sige Folk, hvor Ilden er — den Forudsætning skuffes aldeles. Du forsøger, hvad Du kan gøre ganske alene; men gør den Erfaring, at Du i saa Fald kan være 6—7 Aar om at faa en eneste Sætning sat i Pen. Det bliver sent. Uvilkaarlig regner Du ud, hvor lang Tid der med den Fart vil behøves til 50. Du forstaar, at det er haabløst for en enkelt Mand at ville slukke Ildebrande. Der skal Bistand til, der skal mange til, og saa opgiver Du omsider definitivt Sagen. Men Du gør det med stor Sorg. Ikke for Din egen Skyld — Dig kan det være det samme —; men Du ser paa den gruopvækkende aandelige Fattigdom, som ingen vil hjælpe det mindste til at fjærne, Du ser paa den hele aandelige Ledelse, der har ført os til Afgrundens Rand, paa en

aandelig Økonomi, hvorved Tusinder af Liv spildes paa de mest intetsigende Ting. Du ser paa de Rækker af Dygtigheder, der gaa med til Erhvervelse af Formuer og Berømmelse til liden Glæde for nogen, hvorledes Hundreder af glimrende Hoveder slide sig op paa Studiet af de tarveligste Bagateller, hvorledes stolte Skønaander ikke naa til højere Livsindhold end utugtige Romaner for lette Sjæle og Skraal af Studenter. Du ser, hvorledes man løber forbi Ting saa nærliggende, at man skulde tro, enhver maatte snuble over dem, Ting, som Alverden vilde kunne se, hvis man blot gad lukke sine Øjne op; men man gider ikke se. Man gider ikke engang lade andre gøre Arbejdet for sig. Man har overhovedet ikke Begreb om, at der er noget at gøre, ikke Øje for det mærkelige, der bryder i alle Kroge, den aandelige Omvæltning, som Luften er i den Grad svanger med, at den vilde kunne gennemføres, blot ti Mennesker vilde sætte Ryg til i en halv Snes Aar. De ti Mennesker findes ikke. Man har det godt, som man har det, befinder sig rigtig vel og er aldeles ikke til Sinds at ville flytte sig det første Par Aarhundreder. Saa sejle vi da ud igen i vor „oplyste" Tid med Raab om Fremskridt. Hundreder af Aar om, hvad der kunde have været gjort paa ti. Saaledes er nu engang vor Økonomi.

Men saa er det, naar Du fuldstændig har opgivet alt, at den Følelse saa mærkeligt kan komme frem, som jeg kalder Fremadfølelsen. Idet Du forgæves søgte i Tingene efter et vist noget, som ikke var der, og idet Blikket ligesom uroligt flakker omkring, gør Du den Opdagelse, at hint noget overhovedet slet ikke er i Tingene, men i Rummet lige tæt foran Dig. Naar en Regnbue sætter sit ene Ben ned paa Hveen, tror man, at den er langt borte; men det er den ikke. Den findes i Vanddraaberne i Luften maaske lige tæt ved os. Dette med Tingene er et rent Projektionsfænomen. Der er ingenting i Tingene (Realisme). Det findes i Rummet lige tæt foran os, og det er kun for os, at det ser ud, som om det laa i Tingene. Nu først forstaar Du, hvor taabeligt det var at gaa og søge i Tingene, at ville finde noget i Samfundslivet, i en Gerning i Verden, i Omgang med Mennesker etc. etc. Selvfølgelig skal Du gøre, hvad Du kan; kan Du udrette noget nyttigt for Samfundet, saa er det din Borgerpligt at gøre det; og kan Du ruske nogle søvnige Mennesker op, saa er det godt; men egentlig er det først, naar Du af Omstændighedernes Tvang bliver sat udenfor Tingene, at Du til din Overraskelse gør den Opdagelse, at det, Du søgte, slet ikke ligger i Tingene, men i

Rummet lige foran Dig. Der alene er Udbredelsesmulighed i Uendeligheden. Du kan saglens faa Fang i Tingene; men Du kan aldrig i dem finde den Udbredelse, Du søgte, simpelt hen fordi det uendelige Rum er denne Udbredelses Grundbetingelse. Det var det, hin store Tænker mente, da han talte om sin Leven „alene", det vil sige med Uendeligheden. Der har Du Nøglen til Fremadfølelsen. Det er Udbredelsen i Rummet, der kalder Dig saa mærkeligt fremad. Fremad til hint lykkelige Tankeliv ved de grønne Gardiner. Fremad til Fuglereden med de nydelige Æg i det lille Grantræ! Jeg har flyttet meget rundt (Goldschmidt). Jeg mindes den Følelse, hvormed man fik en ny Lejlighed istandsat, hvorledes vi raadsloge om, hvilken Farve Væggene skulde have, og hvorledes vi daglig bragte Bajere til Malerne, for at de skulde gøre det pænt. Ja, de grønne Vægge! Jeg husker dem saa godt, saa pæne de bleve. Herregud! De grønne Vægge, de grønne Vægge! Hvor ere de henne? Det er, som om noget gav et Stik i Sindet, men samtidig talte om hin Udbredelse i Uendeligheden. En ti Billioner Mil kan det vel nu være siden, ja maaske meget mere. Efterhaanden som man bliver ældre, er det, som om man ikke havde Raad til at ofre Omgivelserne den Opmærksomhed, man har kunnet før. Tænke saa meget paa nogle Vægge, som man dog ikke kan blive ved. Man har ikke det Overskud af Kraft, som behøves til Frigørelsen af den levende Kraft forbi Omverdenens standsende Indflydelse. Man maa slippe Tingene for at komme forbi. Ellers slider det for meget, standser for meget. Men desto stærkere tegner det fremadliggende sig for En i hele sin Mægtighed, ret som naar man i et Skib staar ud fra Land. Desto renere, mere ublandet mærker Du den Rumudbredselse af levende Kraft, som det er, Du lever for.

Anm. Man kan høre Folk forklare det heromhandlede Fænomen som hidrørende fra en „ideal Trang", der skulde være til Stede i ethvert Menneske; men som for Resten ingen ved det mindste om. Hvor denne Trang, siges der, ikke finder Tilfredsstillelse i det nærværende, kommer Mennesket til at se frem efter og leve i Haabet.

Det er selvfølgelig kun Ord; thi at henføre et Fænomen til ubekendte X'er, er ingen Redegørelse.

Lige saa godtkøbs er det at ville forklare Fænomenet ved en religiøs Trang; thi dels gaar man ogsaa derved ud fra et ubekendt X.

dels har man ingensomhelst Sikkerhed for, at dette X kan være Aarsag til de Fænomener, man iagttager. Man har irreligiøse Mennesker med levende ideal Trang. Naar man lader Fremadfølelsen være en Følge af religiøse Forestillinger, kunde andre med samme Ret lade de religiøse Forestillinger være en Følge af Fremadfølelsen. Det er atter kun Ord.

Den omtalte ideale Trang er, som det let vil forstaas af det foregaaende, simpelt hen den i ethvert Menneske til enhver Tid selvfølgelig tilstedeværende Trang til Udbredelse (ekstern Udførsel) og derigennem til Livsstrøm. Det er med andre Ord simpelt hen Trangen til at leve. At et levende Væsen vil gennemstrømmes af levende Kraft, er ligesaa selvfølgeligt, som at en Bæk, hvis den kunde føle, maatte føle Trang til rindende Vand; thi det er jo netop det, der gør Bækken. Livet ligger i Strømmen af levende Kraft, og derigennem maa Udbredelse (Eksternering) paa en selvfølgelig Maade blive Genstand for ethvert levende Væsens Stræben. Føjer man nu blot hertil, at den levende Kraft optræder i forskellige Fortætningsformer i et Menneske (Kvaliteter), saaledes at en indeholder mere levende Kraft end en anden, paa samme Maade som en Guldmønt indeholder mere Værdi (levende Kraft) end en Sølvmønt, bliver da den ideale Trang til en ren Selvfølgelighed, som slet ikke behøver at omtales som noget, der skal forklares, end sige behøver nogen græsklatinsk Benævnelse.

Det er ganske ejendommeligt at se, hvorledes den praktiske Levelære bringer mange af Fortidens kunstige Ting („Gaader") til at falde aldeles af sig selv, saaledes at der slet intet bliver at forklare derved. Det er egentlig deri, det praktiske ligger. Give græsk-latinske Navne er de Lærdes Sag. For Praksis gælder det netop at undgaa sligt. Praktikerens Stræben skal ikke saa meget gaa ud paa at forklare, som at gøre Forklaringer overflødige. Han skal ikke løse Gaader, men undgaa at stille dem. Først derved bliver det hele naturlig simpelt. Saalænge vi ikke ere naaede til dette ligefremme, man kunde fristes til at sige, Lægmandsstandpunkt, have vi ikke fundet Naturen, som den er, i dens fulde uendelige Simpelhed: En eneste stor Selvfølgelighed uden Gaader og uden Plads til menneskelig Lære eller Lærdom. Naturen er for Menigmand, slet ikke for den Lærde.

Saa indeholder denne Tale om „ideal Trang" forøvrigt noget ligefrem urigtigt, naar der siges, at den ideale Trang skyldes en utilfredsstillet Søgen, der ikke fører En til det, man vilde; thi det

er netop det, den gør. Man kan ikke leve af den blotte Udsigt til Liv. Den ideale Følelse (Fremadfølelsen) er, som før omtalt, et Projektionsfænomen, Projektionen af et i Øjeblikket stedfindende Liv ud paa Fremtiden (Regnbuen). Den skyldes en stærk Udbredelse (ekstern Udførsel), der foregaar lige i Øjeblikket, lige paa Stedet; men som paa Grund af Forholdenes tilsyneladende ugunstige Natur tager sig ud, som om den laa langt ude fremad.

Naar vi i det foregaaende have søgt at gøre den eksterne Udførsel til Genstand for direkte Iagttagelse gennem Rumudbredelsesfølelsen og Fremadfølelsen, maa det bemærkes, at der ogsaa er andre Følelser, der, selv om de ikke ligefrem illustrere Udbredelsen i Rummet, saa dog paa en mærkelig Maade bidrage til at karakterisere den og gøre det forstaaeligt, hvad det er, vi have for os.

Vi nævne saaledes Friskhedsfølelsen, der er saa karakteristisk for Afkøling, og som vi overalt i Naturen finder knyttet til Stofveksel, det vil sige Udbredelse. Vi behøve blot at minde om det rindende Vand i Bækken (Eks. 56).

Ogsaa denne Følelse træffes paa en karakteristisk Maade ved Modgangsfænomenet.

61. Engang, Træerne lige vare sprungne ud og derved med et Slag havde forandret hele Naturens Udseende, gjort alting yndefuldt og skønt, samtidig med at tunge Erindringer netop paa den Tid af Aaret stemte mig til alt andet end Nydelse, gik jeg en Tur med Børnene i Tusmørket og blev staaende ved nogle Vejbomme, som en af dem skulde balancere paa. Da jeg tilfældig saa hen paa en Bakke i Nærheden, kom der en Stemning over mig, som om vi vare komne et helt andet Sted hen, som jeg ikke kendte og heller ikke brød mig videre om at efterforske. Det var ved Nymaane. Hvad er det for en Segl, der sidder deroppe? Men mærkeligst ved det hele var, at denne Stemning af Fremmethed forekom mig bekendt. Netop dette, at jeg var falden ud af Tingene, syntes identisk med, at jeg havde fundet noget gammelt. „Hvad var det for en gammel Stemning, der gik forbi?“, tænkte jeg et Øjeblik. Det var for Resten kun som et Glimt. Men dog nok til at lade mig forstaa,

at der er noget yderst tarveligt i denne daglige Traven rundt i Tingene med en vældig Viden-Besked om alt Det var, som om der var noget andet, som laa ud over al denne Personlighed; men som man havde glemt. Hvorfor gaar man i Grunden til daglig og hager sig fast i alt dette Stads? Var man lidt mere fremmed i Verden, vilde man tit komme i Tanke paa mærkelige Ting, man nu har glemt. Det er denne Verdens-Fremmethed, Sorg og Modgang udvikler, en sælsom aandelig Renhed og Friskhed.

62. Du staar i din Stue i Modgangsstemning og ser paa Genboens Hus, der ellers plejer at fylde Dig med en Mængde modbydelige Fornemmelser, som bedst kunne karakteriseres under Benævnelser som Livslede. Dødhed, Kedsomhed, Grimhed, Raahed etc. etc. I Dag ser det ligesom slet ikke ud. Det er, som om Du var hævet over det, hvorledes en Ting saa ud. Du ser nok paa Cementbaandene under Vinduerne med à la grec Forsiringerne, men tænker ikke det mindste derved, og der er ikke Tale om nogen Paavirkning deraf. Naar Pigen derovre kommer ud paa Altanen med Stol og Børste, er det, som om Menneskenes Liv var for indholdsløst at se efter. Blikket fæstner sig ved en Stolpe i Rækværket. Der er næppe noget saa selvtillagt som en Opfattelse af en stor Helhed. Man tror at se et helt Landskab, men ser i Virkeligheden kun et Par Punkter. Resten er selvtillagt. Her i denne sande Stemning vil man ikke have med sligt at gøre. Blikket hviler paa en enkelt Tremme, en enkelt Sten og kommer ikke videre. Man er ikke oplagt til Fantasier. Det er, som om en slig Enkelthed talte stærkt til En, talte om en gammel Urstemning, man er fra og skal tilbage til igen, naar alt andet taber sin Interesse. En gammel ren Urstemning, man stunder til.

63. Modgang lærer egentlig først Folk at leve et sandt Liv. Mærkeligt med det stærke og friske Liv, der kan præge sig i Erindringen fra Modgangstider. Hvor tit maa man ikke mindes denne og hin Enkelthed paa en aandelig rig Maade. „Kan Du huske den Gang, vi drak Te paa Sengen?“ „Kan Du huske den Gang, Casper illuminerede med Lysestumperne fra Regeringsjubilæet til Ære for Lovises Fødsel?“ De største Bagateller kunne i Erindringen forekomme En saa indholdsrige. Hvorfor? Fordi man dengang levede. Der var Eksternering. Det aandelig dovne (Kredsgangen) var borte.

Det er Svøben, der bringer Folk til at leve, og som formaar at gøre rent i Sjælen. Modgang, Tryk og Bekymring ere Nødvendighedsartikler, uden hvilke det aandelige Liv vilde saa godt som ophøre hos de fleste Mennesker, de eneste Veje, ad hvilke Folk komme i Berøring med virkeligt Liv og Sandhed. Saa snart Medgang indfinder sig, ser man dem dø hen i aandelig Forstand.

64. Ejendommeligt at lægge Mærke til, hvorledes Modgang kan fylde Sindet i en ganske anden Grad end Medgang, og hvorledes den sidstnævnte tit kan faa et ligesom vammelt og løgnagtigt Præg. Jeg var engang i Besøg et Sted, hvor der syntes at være en overordentlig huslig Lykke. Alt gik paa Omkvædet, lille Kone etc. med venlige Ord og Kærtegn. Saadan skulde det være alle Steder. Ja, det var nydeligt. For Resten faldt det mig pudsigt nok siden ind, at jeg syntes, der kunde være noget vammelt ved det, som om det i Længden maatte være trættende og kedeligt. Snak! Hvor kunde en saadan dum Tanke komme? Fred og Lykke, det er det første paa Jorden. Men er det da Sandhed? faldt det mig siden ind. Ikke i den Forstand, at jeg troede, at Manden og Konen gik og hyklede Lykke; thi det tvivlede jeg intet Øjeblik om, at det var sandt, at Lykken var hos dem. Tanken gik mere i Retning af, om det var Livssandhed saaledes at gaa omkring og være lykkelig altid i Fred og Glæde. Det var, som en indre Stemme sagde: „Det er jo Løgn!“. Skal man da slaa til hinanden engang imellem, hvis det skal være det rette Udtryk for Sandhed? Atter en dum Tanke. Hvorfor skulde Folk ikke kunne leve fredeligt og godt og alligevel være i Sandhed? Jo, det kan de naturligvis nok. Men alligevel var der noget, der smagte mig vammelt. Eller var det maaske et Ord som unyttigt, der skulde frem. Jeg syntes, der manglede noget i det absolute Ideal. Det forekom mig, som om Vorherre havde Grund til at kede sig over al den Lykke. Som om det næppe kunde være Livsformaalet.

Siden efter er jeg kommen i Tanke paa, hvad det var, der manglede. Det var den eksterne Udførsels Friskhed. Udførsel af levende Kraft til Uendeligheden er nu engang vor Naturbestemmelse. Hvor den ikke findes, mangler en vis Sandhed. Selv om det er det skønneste Liv, der stilles frem, er det, som om der manglede noget i den fulde Sandhed og netop det egentlige, det væsentlige. Som om man sneg sig fra sin almindelige Verdenspligt.

Modgang er Tilværelsens Salt, det, der giver Friskhed. Hvor alt gaar lykkeligt og glat, faar man den ovennævnte ferske Smag. Det er, som om der var noget kemisk rent ved den nøgne Virkeligheds Alvor, Sorgens Aandsfinhed og Sliddets haarde Brutalitet. Uden denne opholdende Indflydelse forraadner Livet. Tag al Modgang fra et Menneske (et Samfund, et Rige), og Du vil se, hvorledes det fra samme Øjeblik langsomt forfalder. Hvorfor? Fordi der ingen ekstern Udførsel er, den eksterne Udførsel, der ligger i Modgangen.

65. Særlig Opmærksomhed fortjener det Forhold, at man kan have en instinktmæssig Følelse af, at det ikke er rigtigt, naar der ikke er en vis Modgang.

Om Hans Tausen hedder det saaledes:

„Den Dag, han ej kæmped med Modgang eller Nød,
Han frygted, Guds Naade som før ej til ham flød."

Noget lignende kommer frem i den Haan, hvormed en fattig Fisker kan se paa og tale om kjøbenhavnske Landliggere. Det staar ham klart, at det er Folk, der omgaa Tilværelsen. Saadan er Tilværelsen ikke. Det er Løgn.

Og hvor mærkelig er ikke Naturen — som vi dog ad anden Vej vide er gennemtrængt af Hensigtsmæssighed — overalt ligesom forsætlig indrettet paa at skaffe sine Skabninger Modgang. Det ser ganske ud, som om det var med dette Formaal, den hele Tilværelse var bygget. Man kunde ikke med større Kunst have sørget for, at der var Modgang til alle, end paa den Maade, Verden er indrettet. Der er nok til alle, og den skal være snild, som skal undgaa sin Part. Det behøvede jo slet ikke at være saaledes; Verden kunde jo lige saa godt være indrettet saaledes, at alle gik omkring og vare lykkelige. Men det er øjensynlig slet ikke Meningen, naar man ser, hvorledes Naturen lader den ene Skabning efter den anden vokse frem til at æde, overfalde, pine og plage den anden, Bakterier til at plage Mennesker, Sult og Nød og Alderdom til at plage alle. Det behøvede jo slet ikke at være saaledes indrettet, naar det ikke var gjort med Vilje. Det er af den Slags Ting, man skal lægge Mærke til.

Efterhaanden som vi komme nærmere ind paa dette Modgangsfænomen, gaar det op for En, at det ikke blot har sin Plads imellem Eksterneringsfænomenerne; men at det, i hvert

Fald som Forholdene ere, sikkert er det vigtigste af dem alle, Hovedmidlet, hvorved et levende Væsen bringes til at afgive den Ydelse, som det nu engang er dets Naturopgave at tilvejebringe.

Modgang synes at faa en ganske lignende Betydning i Rækken af Eksterneringsfænomener, som Nydelse havde det i Rækken af Interneringsfænomener. Det vil være i Erindring, hvorledes vi i sin Tid kunde bestemme et Interneringsfænomen ved blot at se hen til, om der var Nydelse i det eller ikke. Var der det, saa var det i 9 af 10 Tilfælde et Interneringsfænomen, i hvert Fald saalænge Ordet „Nydelse“ toges i en vis legemlig Betydning (ikke „aandelig Nydelse“). Her synes vi at træffe det omvendte. Her se vi Eksterneringsfænomenerne paa en ganske lignende Maade samle sig om Ordet Modgang.

Ganske vist er der andre Veje til Eksternering end Modgangens. Man kan i store Træk sige, at Eksterneringsfænomenerne gruppere sig i to store Fløje. Paa den ene staar den fødende Tænkning, Friheden og Intetfanget. Den Fløj kunne vi sammenfatte under Navnet aandeligt Selvliv. Paa den anden staar Møje, Lidelse, Sorg o. l., eller hvad vi kunne kalde aandelig Modgang. Men enhver ved, hvorledes det paa Skabningens nuværende Standpunkt staar til med aandeligt Selvliv i Verden. Der er ikke meget af det. Skønt det er denne Tilværelsesform, der fornemmelig skulde sætte Skellet imellem Mennesket og Dyrene, saa er det jo virkelig tit saaledes, at den er ganske ukendt. Haves ikke; er der ikke. I saadanne Tilfælde bliver Modgangsfænomenet altsaa Menneskets eneste Vej til Uendeligheden, det eneste Fænomen, hvori man finder virkelig ren Eksternering. Interessant er det at lægge Mærke til, hvorledes den Smule Selvliv, der nu og da kan træffes, i Reglen er forurenet, hvorledes de ovennævnte Selvlivsfænomener, naar de en enkelt Gang forekomme, i Reglen ere befængte med Nydelse (internerede) for ikke at sige lige-

frem med Kredsning (reflekterede). Tit kan en Tænkning være saa forurenet af intern Nydelse og Tilbagevending, at man som hin Dag paa Fredericias Volde (Pag. 347) med Modbydelighed vender sig fra den og hellere foretrækker et Stykke surt Nyttearbejde. I dets Modgang er der mere Sandhed.

Det er muligt, at det ikke altid vil blive saaledes. Kan være, at Selvliv oprindelig var Menneskets Bestemmelse, og at vi engang kunne naa til vor Bestemmelse; men som Slægten i Øjeblikket er, er den ikke til andet end Lidelse. Deri kan man godt være enig med den gamle Biskop.

66. Efter Bondefrigørelsen var Trældyret i mange Aar saaledes indgroet i Menigmand, at Tiden helt maatte forandres, Slægter maatte uddø, før det gik op for ham, at han jo egentlig var et Menneske. Ligesaa er det med os i Øjeblikket. Slægter maa uddø, inden vi kunne tændes til aandeligt Selvliv. Af de nuværende vil det aldrig kunne naas. Dertil kommer, at det i nærværende Tilfælde er efter eget frit Valg, at Menneskeheden har lavet sig Tilværelsen, som den er. Man har jo haft et Valg og har det hver Dag. Man kunde jo have lagt Vind paa Aandsliv (aandeligt Selvliv, aaben Tænkning, Aandsfrihed), hver især for sit Vedkommende. Man kunde gøre det den Dag i Dag. Men man har ikke Lyst. Ved en forøget Eksternering ad denne Vej, vilde man utvivlsomt i mindre Grad blive henvist til Modgang som den eneste Udvej. Men det er Lettelser, man slet ikke har Blik for, ret som Bonden, der ikke havde Blik for Friheden. Man er egentlig godt fornøjet som aandeligt Trældyr.

Saa lavt ere vi komne, at vi egentlig kun ere Naturskabninger, naar vi lide. Ellers kommer der ikke noget ud af vort Sind imod Uendeligheden, — Kendetegnet paa en Naturskabning, der lever efter sin Bestemmelse. Naar det rusker og regner, og Vinden suser koldt og indadstemmende forbi dine Øren, gaar Du, uden at Du bliver dig rigtig bevidst, i en ren Stemning hen ad den vaade, sjaskede Vold. Saa er Du Naturens kære Barn. Men klarer det op til Sommervejr, der bringer Dig til at tænke paa Skovtur, saa have vi inden et Øjeblik igen hele Foragteligheden indsyltet i Internering og Refleksion. Aandeligt Selvliv bliver der ikke noget af, om jeg kender dig ret.

67. Underligt at staa og se paa en Regnorm i Søndermarkens Gange, hvorledes den med sin fattige Krop slider lange Linier i Sandet og arbejder ned i Muldet, efter Lærdes Sigende til stor Gavn for Skovjordbundens Porøsitet. Selv det fattige Skind giver ved sin Møje sit Bidrag af udført levende Kraft til Storhusholdningen. Den synes ikke at have anden Vej til at yde sin Skærv end ved sin Lidelse. Mennesket har en højere Vej, men bruger den ikke. Mennesket har det forud for Ormen, at det kan tænke og udbringe levende Kraft ad aandelig Vej; men det bruger ikke denne Vej, fordi det overhovedet slet ikke er til Sinds at bruge nogen Vej. Det vil overhovedet slet ikke udbringe noget. Saasnart der er noget, der koster, er Mennesket slet ikke med. Det vil ikke vide, at det har en Naturpligt, der samler sig om dette, at udbringe levende Kraft, en Naturpligt, som det er umuligt at komme udenom; men som forøvrigt for Mennesket kan blive saa lykkelig let, naar det blot lærer, at hele Sagen ligger i dette ene at aabne sig imod Uendeligheden. Underligt, at det ikke vil! Gør det ikke. Frivilligt erkender det ikke nogen Naturpligt. Frivilligt aabner det sig ikke. Men saa kommer det til at gøre det nødtvungent paa Ormens Maade, derved at Naturen lægger Sorg og Modgang paa det. Saa bliver det dreven til sin Pligt med Pisken. Der løber din Hund; han eksternerer heller ikke, hverken paa den ene eller anden Maade, tænker ikke, arbejder ikke, lider ikke. Han er spildt for Naturhusholdningen. Men han er ogsaa et Kulturprodukt ligesom Du. Var han vild i Naturen, vilde han strejfe rundt paa Jagt i Følelse af Frihed og med Sult i Maven som Naturens ægte Barn. Saa vilde han eksternere som Regnormen. Du har lært ham at bedrage Naturen.

Der sidder Du nu med dine Aktstykker foran dig, Du foragtelige Menneske! og har ikke Begreb om, at din Kultur har ført dig ind i en Kredsningsverden, hvorved Du ikke eksternerer det mindste, og at Du ved at gøre slig Virksomhed til dit Livs Gerning, dit Livs Interesse, paa en bedragerisk Maade unddrager Dig din almindelige Naturpligt. Og der gaar Du pyntet i Selskab, Dit foragtelige Menneske! og har ikke Begreb om, at det kun er Internering, og at Du ved at gøre den til dit Livs Indhold og Interesse atter paa en bedragerisk Maade unddrager Dig din almindelige Verdenspligt. Hvor længe skal det Kulturuvæsen vare? Der er noget usigeligt hesteagtigt ved den Maade, hvorpaa Mennesket vægrer sig ved at udføre sin Naturpligt. Det er med en Kraft, der trodser alt, men tillige

med en Dumhed, der overgaar alt. Men Naturen er klogere end Du. Vil Du ikke tænke, vil Du ikke føle, vil Du ikke kende selvvirksom Aandsfrihed, og vil Du ikke glemme dit Kryb af en Person i Selvforglemmelse og Intethed, saa skal Du nok komme til at eksternere paa anden Vis. Den stædige Hest! Den tror at kunne gøre sig opsætsig. Men Ejeren er klogere end den; godt forspændt, med Pisken over Ryggen skal den nok komme til at yde sit Bidrag.

68. Vi stode og saa paa en Bogfinke, der sad og sang oppe i et nylig udsprunget Bøgetræ. Man skulde egentlig tro, at Skaberen maatte have naaet det fuldkomne, da han kom til Fuglene. Saadan et nydeligt lille Væsen med en Evne til at bevæge sig, som Mennesket maa misunde den, og øjensynlig ogsaa med en Evne til at glæde sig, man meget maa misunde den. Men Udviklingen gik videre. Det var aldeles ikke Letheden og Glæden, det kom an paa. Skabningen skal yde (eksternere). Den skal ikke flyve, og den skal se lidt paa Afstand paa Glæden nede fra Jorden. Disse smaa Internanter deroppe i Træerne ere pæne nok; men de yde intet med deres Glæde, de eksternere ikke. Det er altid dette: „Hvad bringer Du ud?“ Det er aldeles ikke Idealet for en Skabning at være Bogfinke.

Ligesaa er det i Grunden i Samfundslivet. Det lette, fine, skønne, elegante, æstetiske, saakaldte dannede kan være godt nok; men der kommer saa lidt Eksternering ud af det. Det er altid Internering og Kredsning. Pas paa og kom ikke til at høre til disse Bogfinker hverken i social eller litterær Retning! Det er egentlig det, vi trænge til at faa Øjnene op for, at disse bevingede Skabninger — i hvert Fald som Forholdene i Øjeblikket ere — ere Tilværelsens Skadedyr, der have Hovedansvaret for den aandelige Nød og Elendighed, vi i Øjeblikket lide under. Det er Kulturens aandelige Lethed og Løshed, der har ødelagt os, den stadige Internering og Kredsning paa den usleste Maade. Det har bragt os ned paa et Minimum, der næsten er forfærdende og bliver dobbelt farligt derved, at Folk slet ikke have Øje for den sjælelige Ringhed, der skjuler sig i dette nydeligt udseende Menneskeliv. Man har ikke Mistanke om, at der er noget i Vejen med det. Den Dag, vi faa styrtet denne aandelige „Kultur“, vil en af de største Anstødsstene for Menneskehedens Lykke være fjernet. Men der skal en ny Slægt til, uddannet paa andet Grundlag end det nuværende, paa Naturens solide Grundlag i Stedet for paa det selvgjorte, æstetiske, hvorpaa nu alting hviler.

Æstetikkens Tid maa allerførst have Ende.

Naturlærens Leve-ABC.

Kort Fremstilling af livsøkonomisk Levelære

(1905)

Forord.

Efter Udgivelsen af 4de Hæfte af „Om sjælelig Ringhed“ i Sommeren 1902 udtalte et Par af mine faa interesserede Læsere, at det var ønskeligt, om der fandtes en kort samlet Oversigt over hele den Naturvidenskabsgren, hvorunder dette Arbejde maatte henføres. Folk vidste ikke rigtig, hvad det var for et uvant Stof, de stilledes over for, hvad denne anvendt-naturvidenskabelige Bevægelse gik ud paa, og hvor vidt den strakte sig.

I Erkendelsen af det rigtige heri, og idet jeg ikke mente, det kunde være nogen stor Sag at sætte en saadan lille Oversigt op, naar alt, hvad dertil skulde bruges, laa færdigt, begyndte jeg endnu samme Efteraar paa denne ABC. Alt i alt — tænkte jeg — behøvede den maaske slet ikke at forsinke Udgivelsen af 5te Hefte af ovennævnte Arbejde i nogen væsentlig Grad. Det var imidlertid en Regning uden Vært. At samle 36 Aars Arbejde i en lille kort Oversigt viste sig at være et vanskeligere Arbejde end antaget. Først henad Nytaarstid 1904 saa jeg mig i Stand til at sende et første Udkast til C. Lambeks „Tidsskrift for Aandskultur og Menneskekundskab“ (II. Bind Nr. 9—10, 20—21, 22 og 23—24), og først nu lader det sig gøre at paabegynde den endelige Udgivelse, der ventes at ville strække sig over et Par Aar. Det er nu engang ikke med denne Slags Arbejder som med „litterære Bøger“, hvoraf der i en snever Vending kan skrives et Par Stykker om Aaret.

Det maa selvfølgelig beklages, at „Om sjælelig Ringhed“ saa grundigt skulde blive afbrudt; men over for Læsere, der have ofret Tid derpaa, maa det tjene som Undskyldning, at saa vel selve det afbrudte Arbejde som andre Fremstillinger af særlige Afsnit af Levelæren gennem nærværende ABC have vundet væsentligt ved at faa en Slags fælles Benbygning, hvortil de i høj Grad trængte, ligesom

det endelig ogsaa turde være en Vinding, at en Mængde Afsnit af Levelæren, hvoraf der ellers ikke kunde have været Tale om at give nogen udførlig Fremstilling (saasom Differential- og Integrallæren, 2den, 3die og 4de Kvalitet i Værdilæren samt forskellige Afsnit af Økonomilæren), dog nu i hvert Fald faa saa megen Omtale, at det kan ses, hvad de skulde have omhandlet.

Selvfølgelig er det Meningen at fortsætte „Om sjælelig Ringhed", saasnart Tid og Lejlighed gives.

Frederiksberg, Bakkegaardsalle 6, i September 1905.

A.

Udviklingslæren viser, at den Forandring, Naturen daglig undergaar, ikke er af tilfældig Karakter, saaledes at den i Dag gaar til én Side og i Morgen til en anden; men at der er en bestemt Bevægelsesretning i den. Der er Mening i den.

Endvidere fremgaar det af dette naturlige Udviklingsfænomen, at Naturen ikke er fuldkommen eller færdig, men i en stadig Arbejden sig frem fra noget ringere til noget mere fuldkomment, langsomt overvindende en vis Modstand (Naturantagonisme) [1].

B.

Dermed ere to Hoved-Tilværelsesretninger givne: Naturens Udviklingsretning og den modsatte Retning. Man kan gaa til den ene Side, og man kan gaa til den anden (I).

Eks. Man træffer i Praksis atter og atter en mærkelig Forvekslen af to Retninger, som Folk aabenbart ikke har Rede paa. Det gaar saa vidt, at en Mængde Benævnelser paa Livsfænomener efterhaanden have faaet Hævd paa at kunne bruges i to hinanden endog helt modsatte Betydninger. Det er ubegribeligt, at det ikke er Genstand for mere Opmærksomhed, end det er. Et og samme Ord kan det ene Øjeblik betyde noget heldigt, til andre Tider, i anden Sammenhæng, noget højst uheldigt, uden at man i nogen Maade synes at være sig Faren ved denne Forvekslingsmulighed bevidst. Det er Aarsagen til en Sprogforvirring, hvorunder man kan se de mærkeligste Ting foregaa. Forvekslingen bevirker Gang paa Gang, at man paa en ligefrem komisk Maade kommer til at vende

Tingene paa Hovedet, saaledes at man til en Tid kan regne for en Dyd, hvad man til en anden har regnet for en Last o. l.

En, af Hensyn til Sagens praktiske Betydning, med Flid foretagen Indsamling af en større Række Eksempler paa denne sproglige Misère er vedføjet i Tillægget [2]).

Over for en slig, øjensynlig ved den ovenomtalte Retnings-Dobbelthed fremkaldt Usikkerhed, bliver det Livsøkonomiens allerførste og mest præliminære Opgave at faa tilvejebragt, hvad man i Matematikken kalder et Koordinatsystem, det vil sige bestemte faste Retningslinjer, der kunne tjene til sikker Orientering og da navnlig her til sikker Bestemmelse af, hvornaar vi ere i Overensstemmelse med den førnævnte Udviklingsretning i Naturen, og hvornaar vi ikke ere det.

C.

Overensstemmelse med Naturens Udviklingsretning (Plusretningen) haves:

1) Naar vi gaa op i Naturen paa samme Maade, som vi ere gaaede frem af den, i den Ubevidsthed og Selvforglemmelse, hvori vi fra første Færd ere blevne til. Naar vi slet ikke ere noget selv, ere vi Naturen, der frembragte os — integrerende Dele af den store Objektivitet (Ordet objektiv taget i Betydningen forholdende sig som Genstand), ligesom alting da paa en selvfølgelig Maade er i Naturoverensstemmelse. Naar vi ere borte, er kun Naturen tilbage (Oprindelighed) [3]).

Som Modsætning til denne Forsvinden staar Subjektiviteten, Os-selvet, Jegmægtigheden. Der ligger i al Jeghævdelse en Skillen sig ud som noget for sig og dermed en vis Protest eller Særstilling, under hvilken man ikke behøver at være i Overensstemmelse med noget, eller rettere paa en selvfølgelig Maade frembyder en vis Modstand

imod alt. Enhver Særstilling over for en Fremtrængen er en Reaktion derimod, det vil sige en Modstand. Hvad vil det sige, at en Ting overhovedet kan mærkes, andet, end at den yder en vis Modstand imod Ens Fremtrængen imod den.

E k s. Styrter en Vandstrøm frem imellem Klippestykker, staa disse som Selvstændigheder, der yde Modstand (Reaktion) imod Strømmens Fremtrængen, en Modstand, der forplanter sig videre til tilbagekastede Vanddele, som i stædige Hvirvler, Skum og Sprøjt gaa lige imod Hovedstrømmen. Saaledes maa Forholdet paa en selvfølgelig Maade være ved enhver Særstilling overfor en Fremtrængen. Den er identisk med Modvirksomhed. Ellers var den ikke sær, det vil sige imod. Og slig Modstand maa tidligt eller sent møde enhver Fremtrængen. Engang møder Fremmet sin Begrænsning, og saa have vi Antagonisten med Selvstændighed og Jeghævdelse i Begrænsningen.

Det menneskelige Jeg er en saadan naturantagonistisk Hævdelse, dannet ved Naturens Sammenstød med sine Modstande og derfra forplantende sig op imod Hovedstrømmen i stædige Hvirvler. Jeget er Jeg ved sin Særstilling, d. e. ved sin Minusnatur. Uden den vilde det gaa op i den hele Bevægelse og blive lige saa umærkeligt som Jordens 4 Miles Fart gennem Himmelrummet.

D.

Overensstemmelse med Plusretningen maa

2) endvidere være til Stede, hvor der er V e g e t a t i o n; thi Vækstlivet er jo netop det ejendommelige Plus i Naturen, hvorpaa den under A nævnte Udvikling beroede.

Ved at tage Udgangspunkt deri føres vi imidlertid kun tilbage til den samme Ubevidsthed og Tilbagetræden af Os-selvet som før; thi det er jo netop det ejendommelige ved Vegetation, at den ikke har noget med Os-selvet at gøre. Den foregaar „af sig selv“. Hvad dette „A f s i g s e l v“ er, vide vi ikke; men det er noget i os, der bestandig føder og frembringer, os ubevidst.

bestandig vil myldre ud i skabende Liv, naar der ikke sættes Hindringer derfor (det feminine Princip, Mulighedsværdien[4]), Naturen selv i os). Os-selvet har slet ikke med den Slags Skabelse at gøre. Det spiller en ganske anden Rolle; det er det begrænsende, formende, dygtigt indgribende og handlende Princip, hvorved det under Vegetationen fremvældede faar Form og Spænding, styres, ledes og omsættes. Os-selvet er med andre Ord Regeringen i Mennesket. Regering er altid negativ (Hæmning, Begrænsning); den kan ikke skabe; den kan kun tillade, derved at den undlader at hæmme paa et enkelt Punkt (Hæmningsvirksomheden, Begrænsningsvirksomhenden, det masculine Princip, Flidsværdien).

Eks. Det er et daarligt Menneske, der ikke kender Bedriftslyst, det vil sige, som ikke til Tider gennemstrømmes af Vilje til — en vis Kløe efter — at bruge Livet til at udrette noget overordentligt, mens han endnu har det. Man vil sige, at det ikke falder i hvert Menneskes Lod at udrette noget overordentligt; men det er ikke rigtigt. Sligt Vrangsyn kommer af, at Folk ikke kender andre Bedrifter end dem, der knytte sig til Samfundet, til Magtstilling, Rigdom, Ære etc.; men de største Bedrifter vedkomme i Virkeligheden slet ikke Samfundet. Den største Bedrift (Mission) er at leve, og den staar det aabent for alle at udføre, om end det som Regel kun er faa, der naa dertil. Den staar aaben for selv den allerfattigste, ugunstigt stillede Stakkel, ja, maaske netop mest for ham. Kender Du det at sidde paa en Bænk i Søndermarken og pludselig fare op i Følelsen af, at Du vil noget overordentligt; „Tiden er ikke til at sidde længere der.“ Du bør kende den Oplevelse; kender Du den ikke, saa duer Du ikke; saa har Du ikke Bund i Naturskuddet. Det kan være, som en Ild løb igennem Legemet. Hvor den Ild løber, sker der altid store Ting, selv om vedkommende hverken bliver Millionær eller General. Store Ting i Sjælen! Det værste er, at man ikke kan give sig selv den Ild. Den skal komme. Ganske som Spirekraft i et Græsstraa. Af Betingelser, man ikke engang har Rede paa.

Saadan ser Plusretningen ud, det store vegetative Skud i Naturen, som det gælder saa meget for et Menneske at gribe og forfølge. Faar Du ikke fat i det, saa er Du et Forbiskud af Livet.

Unge Mennesker ville i Reglen kende dette Skud. denne vegetative Bryden. Enhver fik den som Gave med fra Naturens Haand. De kunne føle Ilden løbe igennem sig, blot de om Morgenen slaa Øjet op og se, at det er godt Vejr („Skud“ i et Menneske) — denne fremvældende Ild, der vil frem blot for Fremmets Skyld, uden at havne i sig selv.

Ganske modsat den, staar det kulturelle Menneske med sit i sig selv tilbagevendende Blik, sin bestandige Husken sig selv i selvgod Ubekymrethed og sin bestandige Negativitet uden at bygge op. Det er Minusretningens Fysiognomi. Den springer aldrig urolig op fra Bænken.

Erfaring lærer, at der alle Dage har staaet Fjendskab imellem de her beskrevne to Tilværelses-Retninger, imellem hvad man kunde kalde Osmændene, Osmennesker, Jegmennesker (de aandeligt selvstore) paa den ene Side og de „smaa“ Mennesker (de feminine Naturer) paa den anden. Osmændene se overlegent paa de smaa, fordi de mangle Handledygtighed og ikke ere i Stand til at gøre Figurer i Samfundet (Nulliteter); men de smaa kunne se, at de stores prægtige Os er falskt[5]), selvgjort og uden Bund i Naturskuddet. (Goldschmidts „falske Nr. 1)[6]). Saaledes som Forholdet imellem de to Parter kommer frem her under D, vil det imidlertid forstaas, at der egentlig ikke burde være noget Fjendskab; thi hvad ere de to Modsætninger andet end Kraft og Reaktion? Og det er jo tvertimod Ting, der ikke kunne undvære hinanden, lige saa lidt som Hammer kan undvære Ambolt. Den vegetativt frembrydende Naturkraft behøver Begrænsning; ellers vilde der hverken blive Spænding eller Produkt. Ja, de to modsatte Retninger behøve hinanden i den Grad, at enhver af dem vilde styrte Individet i Ulykke, hvis den anden ikke fandtes. Naar en Hest løber løbsk, er det Følgen af Mangel paa Begrænsningsvirksomhed, og naar en Mand bliver Filister, er det Følgen af tilbagetrængt Fødevirksomhed. Af Naturen (som Børn) begynde vi i Vegetation; men det gaar galt, hvis denne Plusretning ikke mødes af Be-

grænsning i Form af Knubs, Stød og Modgang, der tvinge Osselvet til at etablere sig (tage sig sammen, tage sig fangen, Samling, Fatning). Men saa kan Begrænsningen maaske blive saa overstærk at den danner en Negativitet, der gør det af med Positiviteten (beregnende Børn, kloge Børn. „Din Stakkel! Vil du ogsaa være med?"). Saa er det igen galt. I saadanne Tilfælde af Misforhold er det, at Fjendskab kan faa Berettigelse. Det er egentlig kun Misforhold, der blive at frygte og forebygge. Det er ved Misforhold, at d e t o n d e i det væsentlige [7]) opstaar, hvad enten nu Overgrebet kommer fra den ene eller den anden Side (et „ondt" Instinkt, den „onde" [8]) Natur, en „ond" Tyran) eller, hvad der maaske vil være hyppigst paa blandet Maade fra begge Sider paa én Gang.

E.

Men man kan endnu kende Plusretningen paa en tredje Maade, der er den ulige mest praktiske. Man kan tage Udgangspunkt i det Forhold, at Naturens Plus (Frembringelse) nødvendig maa være U d f ø r s e l a f l e v e n d e K r a f t, Ordet taget i fysisk Forstand (Kraft Gange gennemløbet Rum). Intet kan frembringes, uden at det maa frembringes af noget, og Naturen har kun det ene Valuta at frembringe alting af: Arbejdsmængde eller levende Kraft (Pundfoden). Deraf maa alting fremgaa. Al Udvikling, al Positivitet maa være Udførsel af levende Kraft.

Det stemmer fortrinlig med det foregaaende. Det stemmer med D, fordi Vegetation er et Arbejde, altsaa Udførsel af levende Kraft; det at bryde frem, er det samme som at bringe noget ud. Og det stemmer med C, idet Erfaring bestandig viser, at stærk Udførsel af levende Kraft er knyttet til Selvforglemmelse. I Slagets Tummel, i altoptagende Øjeblikke har

man altid glemt sig selv [9]). Al Udførsel af levende Kraft er selvformindskende — indtil Selvofring.

Men Udførsel af levende Kraft maa igen paa en selvfølgelig Maade være knyttet til Aabenhed. Hvor der skal noget ud af en Beholder, maa der lukkes op.

Vi føres da til at søge Plusretningen i det, vi kunne kalde Strakthed og Ligeløb, de Livsfænomener, hvori vi finde Aabenhed og selvforglemmende Ydelse sammen med Tilbagetræden af Selvet (Selvofring) og udmattende Forbrug (Udførselsformen, Tæreformen).

Og omvendt føres vi til at se den antagonistiske Retning i det, vi kunne kalde Kredsgangen, den Tilværelsesform, hvori man under Lukkethed og deraf følgende Tilbagevenden i tidligere Løb (Omtanke) beholder den levende Kraft for sig selv. Kredsbevægelse er uadskillelig fra Lukkethed, naar der overhovedet skal være Tale om Bevægelse. Lukker man i for en Strøm, saa at den ikke kan komme frem, har den ikke anden Vej end at vende tilbage i sig selv. Det bliver Snurretoppens Bevægelse omkring sig selv, og det til Lukketheden knyttede Jegfænomen danner i Virkeligheden noget ganske tilsvarende til det ved Snurrebevægelsen (saa vel som ved al Hvirvelbevægelse) saa ejendommelige Stædighedsfænomen (Stand).

Det vil forstaas, at de to Tilværelsesformer med Hensyn til Naturarbejdet ganske simpelt repræsentere de to Muligheder: Bestille noget og ikke bestille noget. Det er to Gradsformer, som ethvert Livsfænomen maa kunne antage.

Eks. Ville vi se denne Udførsel af levende Kraft belyst ved Eksempler, kunne vi tænke paa Ting som legemligt Arbejde med sit stærke Forbrug, sine øjensynlige Resultater, sin Aabenhed, sin Livsfølelse og sin Tilbagetræden af Selvet. Eller paa et Fænomen som Livstroskab (det at være tro i sin Gerning) med sin ejendommelige Selvofring, sin fængslende Aabenhed og sine store Resultater. Eller et Fænomen som Universfølelse, den Fø-

lelse, vi kunne have over for en uoverskuet Naturhelhed, der paatrykker os en ubestemt Følelse af noget stort, vi ligesom i dunkle Omrids ane bagved Tingene, men ikke ere i Stand til at spænde over, saasom naar vi aabne os over for det lyse i Horizonten, det frie i Sjælen og det uendelige i Himmelrummet (universel Aabenhed). Der finde vi en Aabenhed, der ligefrem tvinger Selvet helt ned i Krogen, og samtidig et udført Arbejde, der bedst forstaas, naar vi se hen til, i hvilken Grad denne Følelse bærer hele Menneskelivet oppe (om Maalingen af den Slags Arbejde i Pundfod se senere).

Eks. 2. Som et omvendt Eksempel kunne vi hertil føje følgende. Jeg var oppe hos en Bekendt. Vi sad og konverserede hinanden om Vejret o. l. Der var ingen Udførsel i Samtalen. Det er det, man allerførst bemærker (Afsluttethedsformen, Forbeholdenheden, Døformen).

Det at være i Udførselsform (Ydeform, „Skud"), er det, der skal tilstræbes, naar man vil være i Overensstemmelse med Naturens Udviklingsretning (Plusretningen). Det er den Vej, Naturen gaar under sin Udvikling. Det er Leveformen i os. Overalt, hvor vi finde Strakthed og Ligeløb, ville vi finde en stærk udpræget Livsfølelse.

Eks. Jeg kendte en Mand, der havde gjort en Opdagelse paa historisk Omraade. Naar han kom til at tale derom, tindrede hans Øje med sælsom Glød. Saa kunde han blive helt aaben og borte. Saaledes ser Livet ud i Plusform. Men saaledes er ikke det, man ser til daglig, naar Folk gaa rundt i lukket Stemning, Aar ud og Aar ind opfyldt af det samme Aandsindhold, holdende de samme Foredrag, nu og da fiksede op med en og anden lille ny Krølle, eller afhaspende de samme Temaer paa de samme Møder, i de samme Selskaber med den samme Omgangstone i utrolig Lirekasseagtighed og jævn Kedsommelighed: „Vi traf Frk. Jespersen i Teatret." Det koster altsammen ingenting. „Der er ingen Udførsel i det." Men der er heller ikke Liv i det; det er Døden. Man tror, det er Liv; men saaledes ser Liv slet ikke ud. Kan man ikke gøre andet, kan man i sjælelig Forstand slet ikke regnes med til de levendes Tal. Man bedrager Naturen. I Liv skal der være Udførsel, der gør mager: En

sydlandsk Dans med Kastagnetter, en Tordenskjolds Leg med Fjendens Kugler, en altopoirende Kærlighed, en sidste Forstaaelse af Verdenssammenhængen, saa at man sitrer over sin Livsopgave. Saaledes ser Livet ud i Plusform; det andet er Død og Bedrag.

Liv er der i en Solsort, naar den i hoppende Løb smutter ind imellem Buskene og med et larmende Gyp, Gyp, Gyp sætter til Vejrs op i Rønnebærrene. Liv og Sandhed. Som lille Dreng vidste jeg ogsaa, hvad Liv var, naar jeg tidligt om Morgenen var nede i Haven for at se efter nedfaldne Blommer, og der saa pludselig kunde lyde et fedt Klask paa et Kaalblad lige bag mig. Jeg husker den Følelse, hvormed man bøjede Kaalbladet til Side og saa en dejlig rødprikket Blomme ligge paa Jorden. Det var Liv. Siden den Tid husker jeg altid Hvidkaalens ejendommelige Lugt; jeg synes, den minder mig om Blommer. Og Blommer minder mig igen om det vidunderlige, Livet.

Almindelige Hæmningsmennesker vide tit slet ikke, hvad Liv er, hvad det er for en mægtig Rørelse. Dog have de fleste i det mindste én Gang i deres Liv været lige ved at fange det, været lige ved at gøre den store Opdagelse, Opdagelsen af Livet. Det var den store Tid i deres Liv, som de mindes med Rørelse. Men det gik altid saadan, at de ikke rigtig fik fat. De tabte det igen; de naaede ikke til at faa Opdagelsen gjort og kom aldrig til at leve. Begrænsningsvirksomheden tog dem og gjorde dem mere og mere lukkede og tilsidst ganske snevre (aandsbekvem, aandelig Bekvemmelighed).

Bagefter kan man drømme om det: Som om der var noget, der løb forbi En i Tilværelsen. Som om man ikke naaede at komme med til det bedste og det egentlige, det, der kunde tage det store Tag i En [10]).

F.

Udførslen af levende Kraft er i egentlig Forstand Livet, Kredsgangen Døden (den aandelige Død).

Men Udførsel af levende Kraft kan igen være to Slags, idet den kan være rettet udad imod den os omgivende Natur (e k s t e r n Udførsel) eller indad imod vore egne Væv og Organer til Organisation og Istandsættelse af disse (i n t e r n Udførsel, Internering, Incarnering).

Der bliver derved to Slags Liv, hvoraf dog det ene, det sidste, bliver et ejendommeligt uegentligt, ligesom løgnagtigt Slags, idet det er en Udførsel, hvorved der ingenting kommer ud. Udførsel *er* det; thi der udføres vitterligt et Arbejde paa disse Væv; men paa den anden Side bringes der ingenting ud af Legemet. For Legemet er den Slags Udførsel tvertimod en Indtægt (Indtægtsvirksomhed).

I Overensstemmelse hermed ser man hyppigt i Sproget gjort Forskel paa to Slags Liv L i v s s a n d h e d og L i v s l ø g n. Det man tænker paa ved Talen om Livssandhed, er altid eksterne Udførselsfænomener, Ting som „sand" Stræben, „sand" Alvor, „sand" Glæde, „sand" Nydelse, „sand" Følelse etc. Det er øjensynlig, at man ved Ordet „sand" søger at udtrykke en vis Strakthed i universel (ekstern) Retning med Aabenhed og Bidrag af yderste Evne. Omvendt finder man altid Benævnelsen Livsløgn brugt om noget, hvorved den nævnte udadgaaende Stræben er ombyttet med et vist kødeligt Behag med Aabenhed imod sit eget Legeme (intern Aabenhed) saasom naar Talen er om Selskabsliv, Elegance, Balsal, Leg, Komfort etc. etc.

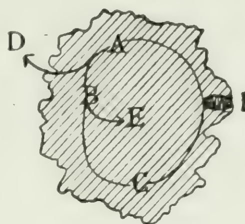
A n m. Der bliver paa den Maade at skelne imellem 3 Slags Tilværelse: Sandhed, Løgn og Død (Eksternering, Internering og Kredsning).

Af disse danner Interneringen en Slags Overgangsform imellem de to andre. Ser man hen til, hvad der har Livsindhold, kommer Internering i Gruppe sammen med Eksternering, idet begge ere Livsfænomener (Udførselsfænomener). Ser man derimod hen til, hvad Bidrag der ydes til den uendelige Omverden, kommer Internering og Kredsning til at staa sammen, nemlig som de Tilværelsesformer, hvorved intet Bidrag ydes (Kvasitilværelsen).

G.

Man faar den bedste Forstaaelse af Forholdet ved at betjene sig af en Model. Man tænke sig en stor Beholder (hosstaaende

skraverede Figur) med en Uendelighed af Ind- og Udgange, lad os sige en stor Svamp eller lign., og at der paa et Sted af dennes Omkreds (ved I) findes et Indvæld, der bestandig tilfører Beholderen Vand (den fødende Naturvirksomhed). Hvor dette Sted ligger, og hvor dette Vand kommer fra, have vi ikke med at gøre. At det kommer ude fra, er en given Sag; men det kan komme ind paa hundrede Maader, gennem legemlig Ernæring, gennem Lys og Varme, ved Induktion gennem elektrisk Paavirkning, Røntgen-Straaler etc. etc. og rimeligvis paa en Mængde Maader, der endnu ere os ganske ukendte. Og det kan komme ind paa de hundrede Steder gennem enhver af de omtalte mangfoldige Ind- og Udgange. Det skal slet ikke beskæftige os. Det ligger før det Sted, hvor vi have nødig at sætte Begyndelsen. Vi have nok i at sætte en Signatur for Indførelsen paa den omtalte Maade paa et enkelt Sted af Omkredsen: Der er givet et Indvæld ved I.

Saa har Beholderen desuden en barket Overhud, der som en Bælg omslutter hele Svampen, og ved Hjælp af hvilken der ikke blot kan lukkes af for enhver Aabning (Begrænsningsvirksomhed), men ved Kontraktion kan udøves et Tryk paa Beholderens Indhold, saa at der kan staa lange Straaler ud af enhver Pore, man derefter vil aabne.

Saaledes er Grundtegningen af den menneskelige Sjælsorganisme. Gaar den fra Indvældet kommende Strøm Vejen I A D gennem en tilstedeværende Aabenhed i Bælgen ud af Organismen, haves ekstern Udførsel, hvorved der præsteres en Naturydelse (Livssandhed). Gaar den Vejen I B E indad i Organismen til Forbrug i samme, haves Interneringen, hvorved Individet tjener sig selv i Stedet for Naturen (Livsløgnen). Og gaar den endelig som Følge af almindelig Lukkethed af alle

Aabninger Vejen I A B C I tilbage til sit Udgangspunkt og videre rundt, haves Kredsningen med sin løbende Opsparing af den levende Kraft uden Udgift (Billigheden).

En saadan Model er selvfølgelig kun et Sindbillede; men den fremstiller paa korrekt Maade de almindelige Principper, der ere gældende for den menneskelige Bygning. Mennesket er faktisk en saadan Beholder, der kan aabne og lukke sig; Aktion og Reaktion staa faktisk over for hinanden paa den fremstillede Maade osv. osv. Følgen deraf er, at Modellen meget godt kan bruges til at forklare en Mængde af det daglige Livs Erfaringer, nemlig alle saadanne, der ikkun bunde i de nævnte simple Grundprincipper.

Lad os se en Række Eksempler paa slige simple Forklaringer af Hverdagslivets Erfaringer:

a. Der er allerførst Erfaringen om, hvorledes det gaar til at arbejde. Det kender enhver. Pointet er dette, at man „tager sig sammen“ ɔ: lukker i for alle uvedkommende Udveje for derefter at aabne en enkelt, hvorigennem den stærke Virkning skal foregaa. Det kan enhver føle, gaar saaledes til, blot man skal løfte en Sten. Man mærker en almindelig Lukning, en almindelig Hæmningstonus, der kan være saa intensiv, at man endog „holder Vejret“. Det er netop for en stor Del denne Hæmningstonus, der er det ubehagelige ved Arbejde, dette, at man saaledes skal lukke alle Vinduer. Det er dem, man lukker op igen, naar man efter Arbejdet lægger sig til Hvile i en behagelig lukken op for alle Veje. Alt dette demonstrerer Modellen ypperligt: Hvorledes man lukker Bælgen undtagen paa det ene Sted, hvor Virkningen skal ske, og derefter ved Kontraktion tvinger en Straale ud af Hullet. Det er saa simpelt, at det egentlig ikke behøver at siges; thi anderledes kan overhovedet ingen Maskine virke, der virker ved Tryk, og det gør jo vitterligt et Menneske. Der maa være en almindelig Indeslutning og en enkelt Aabenhed. Det er en fysisk Selvfølge (jfr. en Dampmaskine).

b. Har man faaet dette simple og selvfølgelige Forhold til at staa klart, saa sætter det efterhaanden det ene efter det andet paa Plads. Lad os betragte et Fænomen som Opmærksomhed. Opmærksomheden er netop den omtalte enkelte Aabenhed, vi vende ud mod

Tingen, en Slags Pupil, som man kan rette, hvorhen man vil, og hvor den vender sig hen, bliver der Virkning, alt i Forhold til det Tryk, man samtidig sætter paa Bælgen. For saa vidt er Opmærksomhed en fortræffelig Ting; den skaffer koncentreret Virkning, hvor man vil have den. Men den har ogsaa sin Skyggeside. Idet man retter Opmærksomheden mod et enkelt Sted, lukker man af for alle andre, hvor der selvfølgelig da bliver mindre Virkning eller rettere ingen Virkning; Forholdet bliver det, at den før omtalte Hæmningstonus alle andre Steder kommer til at hvile som et Interdikt over Landet, forbydende alt Gennembrud af nye Spirer.

Det forklarer, at almindeligt Arbejde sjældent er aandelig udviklende. Den der „gaar op“ i sit Arbejde, bliver i Følge Erfaring jevnlig til en Filister. Man skulde synes, at han netop kunde frembringe store Virkninger paa det Sted, hvorimod han retter sin Pupil, og det kan han ogsaa; men saasom Pupillen altid rettes mod noget, han kender, altsaa noget gammelt, bliver der ingen Steder, hvor noget nyt kan komme frem. Der bliver store Virkninger nok, men paa visse enkelte Steder, der altid ere gamle. Det er det, man kalder Bornerthed og Filisteri, at være stærk i visse gamle Ting, men uimodtagelig for det nye. Det nye skal frem paa nye Steder, og det bliver hos Flidsmenneskene altid Steder, hvor der hviler Interdikt, hvor Bælgen er haard og tyk af lutter Begrænsningsvirksomhed. Der kommer intet igennem. Det bliver den gamle Historie med Paddehatten, der kun naar til at trykke Buler i Asfaltlaget.

Og derfor er det ogsaa, at individuel Indgriben saa tit er til Skade i Stedet for til Gavn, naar der er Tale om Spiring. Skal noget gro, skal et Indfald frem, eller man skal komme i Tanke paa noget, saa kan personlig Vilje (Bælgkraft) ikke skaffe det frem. „Det maa komme“. Enhver kender det Fænomen, hvorledes man ved Koncentrering af Opmærksomheden ikke er i Stand til „at komme i Tanke paa en Ting“, og hvorledes saa Indfaldet mangen Gang netop kommer, naar Bestræbelsen ophører. Opmærksomhedspupillen var under Bestræbelsen henvendt i en urigtig Retning, hvorved det Sted i Sjælen blev belagt med Interdikt, hvor Spiren netop skulde have været frem. Naar Hæmningen saa ophører, kommer Indfaldet af sig selv.

Naar man om Natten har tændt Lys for at notere et og andet Indfald og slukker Lyset paany, hænder det tit at man kommer til at tænde det igen, idet nye Indfald kommer frem i Tilslutning til de

foregaaende. Men lader man i Forventning om saadanne Lyset staa og brænde, kommer der sjældent noget; saa kommer der den samme Hæmningstonus, som man kender fra vaagen Tilstand, med sit Interdikt over Landskabet, hæmmende og afsluttende og nyt forbydende (Interdiktfølelse). Slukker man Lyset, kan man mærke, hvorledes Interdiktet hæves, og Sjælen aabner sig. Saa kommer den vegetative fødende Selvvirksomhed, som ikke er vor, men Naturens.

Men til almindeligt borgerligt Arbejde er Opmærksomheden selvfølgelig god. Der gavner det, at en almindelig Hæmningsvirksomhed kan hindre den levende Kraft i at gaa alle uvedkommende Steder hen, saaledes at den uadspredt kan samle sig om det ene, hvorpaa Virkningen skal udøves.

c. Et andet Forhold, Modellen stiller klart frem, er Bælgens (Hæmningsvirksomhedens) Betydning som det, der giver hele Apparatet y d r e F o r m o g F r e m t r æ d e n. Det er Begrænsningen, der giver Kanterne, Jensen og Hansen, saaledes som vi møde dem paa Gader og Stræder. Det indre Væld ser man som Regel ikke noget til. Det, der tegner sig, er Begrænsningen (Konturen).

Naar Ritmester N. lægger en overlegen Slagfærdighed for Dagen i et Replikskifte med Frøken P., er det hans Bælgkraft (Begrænsningssystem), der træder frem i en glimrende Orden (Reaktionsdygtighed). Det sætter ham i Stand til i et Nu at dirigere en halv Snes Strømme, hvorhen det skal være. Dog ikke saa gerne i nye Retninger; thi Bælgvæggene ere haarde og kraftige; dem bryder der ikke let nye Skud igennem. Men de gamle, en Gang erhvervede Baner er han en Mester i at turnere. Han er en Dirigeringsmester, og det er just det, der tegner hele hans Skikkelse (Jonglør).

d. Paa lignende Maade bringer Modellen os til at forstaa Forholdet med U d m a t t e l s e. Kredsningsarbejde (Kontorarbejde o. desl.) kan ikke let give Udmattelse i Betydningen Udtømthed; thi idet der er Hæmningstonus allevegne undtagen et eneste Sted, kommer der kun saa lidt ud. Derimod kan sligt Arbejde „trætte", idet det evindelige Interdikt tilsidst bliver pinligt. Man trænger da til „Adspredelse" ɔ: Ophævelse af Tonussen.

Helt anderledes er Forholdet ved Aabenhedsvirksomhed. Der vælder hele Svampens Indhold ud uden Begrænsning til fuldstændig Udtømthed.

e. Et andet ved første Øjekast overraskende Forhold, der imidlertid falder ganske naturligt, naar man holder fast ved Modellen,

er det Følgeskab imellem Plus og Minus, der saa ofte iagttages. Man skulde tro, at hvor den ene af disse to Modparter var stærkt fremtrædende, var den anden borte eller tilbagetrædende; men det er slet ikke Tilfældet. Det er allersnarest og meget hyppigt saaledes, at de netop følges og ere store samtidig. Det kan paa en naturlig Maade forklares ved den i Modellen fremstillede Samvirken af Aktion og Reaktion. Aktionen vækker Reaktionen, og paa den Maade komme de til at følges [11]).

Men paa den anden Side gør Modellen ogsaa forstaaeligt, at der ikke er nogen Nødvendighed for, at Plus og Minus altid skulle følges. I det frie Udløb (Livet) følges de ikke.

Det daglige Liv kræver et vist passende Forhold. Det kan ikke nytte at sætte den stille Magt til at kommandere en Hær; til det Brug skal der Begrænsningsvirksomhed, der kan avle Spænding og Handling. Men det kan paa den anden Side heller ikke nytte at sætte alting ind paa Begrænsningsvirksomhed. Ved idelig Kontraktion svinder Modellen tilsidst ind, saa man ender i „Sneverhed“. Bælgen bliver saa tyk og sejg, at den taber sin Gennemtrængelighed for nye Spirer og mister sin Evne til at flytte Aabenheden fra et Sted til et andet (bestandig Kørsel i de samme Baner). Saa kommer Filisteren (Bornerthed).

Et Menneske kan nærmest have Anlæg for Plussiden af Livet, andre afgjort for Minussiden. Kvinder staa som Regel betydeligt over Mænd i Henseende til aandelig Fødevirksomhed (feminin Beskaffenhed), Mænd betydeligt over Kvinder i Begrænsningsvirksomhed (maskulin Beskaffenhed). Derfor ligger Faren for Mændene nærmest i Filisteriet, Faren for Kvinderne i Mangelen paa Begrænsning.

H.

Udførselens praktiske Eftervisning. Det vil forstaas, at den under E fremsatte Udførselslære bringer det livsøkonomiske Spørgsmaal ind i et rent fysisk Spor og ind paa det praktiske Livs Omraade. Arbejdsmængde (levende Kraft) er jo en rent fysisk Ting, der kan være Genstand for Maaling med Apparater, og ydermere noget, der paa en ganske særlig

Maade hører Praktikeren til, noget han producerer og praktiserer fra Morgen til Aften, hvormed han lever Livet, og hvorom han besidder et Utal af Erfaringer.

Denne Omstændighed gør det muligt, at Livsøkonomi kan blive et praktisk Fag. Men for at dette vigtige Maal kan naas, bør Folk ledes ind paa praktiske Øvelser og Eftervisninger (Rekognosceringer), der kunne bringe Sagen til ligesom at sætte sig i Kødet paa dem; de maa lære den Selvstændighed i Opfattelse og Tankegang, der er Hovedbetingelsen for al Praksis.

Hvad det navnlig er ønskeligt at gøre til Genstand for praktisk Eftervisning og Indøvelse er den ejendommelige Forskel, der ifølge det foregaaende er paa Virksomhed: Dette, at nogle Livsytringer give Udførsel af levende Kraft (Eksternering), medens andre ikke gøre det (Kredsning), ja, medens nogle endog give Indtægt (Internering).

Paa det legemlige Omraade indrømmer man straks Rigtigheden (haardt Arbejde, Pusleri og Hvile); men paa aandeligt forstaar man ikke rigtig det, at noget kan koste. Man er fra gammel Tid vant til at gaa ud fra som en Selvfølge, at alt aandeligt haves gratis. Det aandelige Maskineri har Menneskeheden alle Dage tænkt sig som noget uden for Naturloven staaende, et Slags perpetuum mobile, der kunde gaa af sig selv.

Dette trænger allerførst til at imødegaas. Man maa ved Selvsyn overbevise sig om, at der er noget der koster; men paa den anden Side, at det ikke er alting, der koster.

Man kan straks med eet Slag sige, hvad det er for Virksomheder, der ere forbundne med Udførsel af levende Kraft (Udgiftsvirksomhed). Det er alle dem, der ere forbundne med Nervetræk, en ejendommelig Følelse af Tag i Nerverne (Træk i Skorstenen[12]), som Praktikeren med lidt Opmærksomhed snart lærer at kende og snart vil forstaa netop skriver sig fra Forbruget.

Dette Nervetræk har man for det første ved en ganske bestemt Slags Tænkning (fødende Tænkning, T æ r e t æ n k n i n g). Det kan være saa stærkt, at det snurrer i Vævene og foraarsager noget, man kunde kalde M u s k e l b r a n d, det vil sige en ganske lignende Produktionstilstand i Vævene som den, enhver saa godt kender fra intensivt legemligt Arbejde, naar der rigtig er kommen Fart i det, saa at det flyver fra Haanden.

Endvidere forekommer Nervetræk ved en ganske bestemt Slags Følelse, den i det foregaaende omtalte U n i v e r s f ø l e l s e, kendelig paa to Ting: Uendeligheden som Objekt og Aabenhed fra vor Side derimod. Der hører derunder en rig Mark af Sjælens fineste Fænomener, uden hvilke vi slet ikke kunne eksistere, saasom Frihedsfølelse, Haab, Rumudbredelsesfølelse, Udvejringsfølelse, Friskhedsfølelse, Fremadfølelse[13]).

Og endelig forekommer Nervetræk ved de saakaldte I n t e t f a n g, d. e. Fang i Modstande, der ere saa svage, at de forekomme En at være levende Kraft, paa lignende Maade som vi i Fysikken ofte se svage, bevægelige Modstande opfange betydelige levende Kræfter (Vindfang, Svømning, Flugt o. desl.).

Hvoraf kan man nu vide, at dette Nervetræk er forbunden med Udførsel af levende Kraft (e r selve Udførselen)? Derom melder Erfaring følgende:

a) At den ovenomtalte Nervetræks-Tænkning er forbunden med stærk U d m a t t e l s e. Den kan i Løbet af nogle faa Timer i den Grad udtømme et Menneske, at det er ham umuligt at gaa videre i Arbejdet — uden at man samtidig kan paavise nogen Virksomhed i Legemet, hvortil den levende Kraft kan tænkes at være forbrugt, nogen Magasinering af levende Kraft el. l.[14]). Den er simpelt hen gaaet sin Vej.

b) At den under slig Virksomhed iagttagne M u s k e l b r a n d,

saavidt man kan skonne efter Fornemmelsen, er af ganske samme Art som den, der finder Sted ved intensivt legemligt Arbejde, hvis Udførsel af levende Kraft simpelt hen er maalelig ved Dynamometer.

c) At et Menneske efter en slig ved Tænkning foraarsaget Muskelbrand paaviselig er i Besiddelse af m i n d r e f y s i s k S t y r k e e n d t i d l i g e r e, at man kan iagttage en stærk Nedgang i Evne til at udholde Strabadser (Fodtures Maksimallængde kan gaa ned til under Halvdelen), ligesom en stærk fremtrædende seksuel Impoetens.

d) At man kan „l e v e p a a" N e r v e t r æ k. Ethvert Menneske behøver med fysisk Selvfølgelighed et Afløb for den levende Kraft, der stadig produceres af Legemet. Uden Afløb vilde Maskinen sprænges, Mennesket kvæles. Enten maa man arbejde eller ogsaa paa anden Maade sørge for Forbrug; det veed enhver af Erfaring[15]). Naar man altsaa træffer Livsformer, som et Menneske kan „leve paa" (saaledes som man kan paa Arbejde), saa maa der være Afløb i dem; thi ellers kunde den fornævnte Ligevægt ikke være opnaaet. Nu viser Erfaring, at man ikke blot er i Stand til at „leve paa" Fænomener som Frihed og Haab; men at man ikke noget Øjeblik kan være dem foruden. Saa kvæles man. Det turde være Bevis for, at der er Afløb i dem. Ligesaa viser Erfaring, at det lader sig gøre at skaffe Afgang for Produktionen gennem den førnævnte Tænkning, og omvendt, at denne Balance ophører, naar Tænkningen forhindres (under Fremkomsten af en trykkende Spænding). Det er da paa samme Maade Bevis for, at Tænkningen er forbrugende.

e) At der overhovedet eksisterer et Fænomen som F r i h e d. Den Indeslutningsophævelse, som ligger deri, er umulig uden Udløb til det fri. Lukker man op for en Beholder, løber Indholdet ud. Det er en fysisk Selvfølge.

f) At der overhovedet eksisterer Fænomener som I n t e t f a n g. Vigende Modstande maa ifølge Sagens Natur altid fjerne sig med Indhold af levende Kraft. Flyver en Flok Vildgæs gennem Luften, sætte de en nedadgaaende Luftstrøm i Bevægelse, der fjerne sig med al den levende Kraft, Dyrene producere. Det er lige saa fysisk selvfølgeligt.

Men ved Siden af denne Virksomhed, som koster, maa Praktikeren endelig ogsaa forstaa, a t d e r e r V i r k s o m h e d, s o m i k k e k o s t e r, o g V i r k s o m h e d, d e r

giver Indtægt, ja, at den allermeste Virksomhed er af disse to sidste Slags.

Den Virksomhed, der ikke koster, er som tidligere udviklet det daglige Kredsningsliv, denne bestandige Løben rundt om sig selv i et klippefast Bevidsthedsliv, der hverken er varm eller koldt, hverken stille eller bevæget, hverken nyt eller oprindeligt, hverken fører frem eller tilbage, men i en evindelig Marsch paa Stedet lader Mennesket staa hen, den samme, som han var, indtil han en Dag opdager, at han er bleven gammel, og at Livet er løbet ham forbi, denne bestandige Gentagelsesvirksomhed, der bringer Tanken hen paa Trædemøller og Svinghjul, og hvori Formaalet nærmest kun er at faa Livet til at gaa med det foreliggende.

Hvoraf kan man nu — fraset de oven for udviklede teoretiske Grunde — rent praktisk overbevise sig om, at denne Virksomhed ikke er forbunden med Udgift?

a) Det kan man simpelt hen se af Billigheden, af den Omstændighed, at Folk kan holde ud dermed, saa længe det skal være, et helt Liv igennem uden Ophold. Kostede det noget, skulde det snart mærkes [16]).

b) Og det kan ligefrem føles. Ligesom man overhovedet kan mærke, naar der gaar Strøm i En (f. Eks. ved at en Lirekasse pludselig begynder at spille op i Gaarden), saaledes kan man ogsaa meget vel føle, hvorledes Strømmen forløber, om den gaar bort fra En (saaledes som ved Arbejde), eller den er staaende. Man kan med Opmærksomhed føle, at der gennem vort Nervesystem foregaar et stadigt vitalt Kredsløb (svarende til Blodomløbet gennem Aarerne). Man mærker Indmeldingerne gennem de sensitive Nerver, man mærker, hvorledes Ordrerne løbe ud igennem de motoriske Nerver, og man kan følge, hvorledes ydre Paavirkninger virke op igennem Centralorganet og tilbage gennem de motoriske Nerver, frembringende Udslag af allehaande Slags (Refleks), altsaa et Løb hele Omgangen rundt. Men lige saa sikkert, som man kan føle alt dette, lige saa sikkert føler man ogsaa, at der ved det her omhandlede Kredsningsliv er noget, som bliver staaende, noget dvælende, noget, der kommer

igen og bliver ved at kredse rundt om sin Genstand, ligesom man jo ogsaa i Sproget har Udtryk som Omtanke, Tankernes Kredsning om en Sag o. l. Det bliver staaende under Fornemmelsen af en vis Tonus, der bringer Tanken hen paa en Snurre med sin ejendommelige Stædighed (Stand). Og saaledes kan det staa, saa længe det skal være, uden at det koster.

Den Virksomhed, der giver Indtægt, behøver ikke lang Paapegelse. Det er det legemlige Behagsliv, hvorved den omtalte Billighed forbinder sig med en ligefrem styrkende Virkning.

Eks. Den oplivende Virkning af Adspredelse, Virkningen af Musik paa trætte Soldater, Betydningen af Følgeskab o. l., lærd Nydelse ved et latinsk Citat, Virkningen af Legetænkning, der pusles frem af sig selv (ɔ: af Omgivelserne), naar man gaar ned ad Gaden osv. osv.

Man kan ligefrem føle, hvorledes den Slags Ting fylder i Vævene (Fyldingsfølelse) og styrker.

Vi have til disse praktiske Eftervisningere kun betjent os af Erfaringer, enhver kan gøre uden særlig Forberedelse i Form af Apparater el. lign.

Der er imidlertid intet til Hinder for, at man paa dette Omraade ligefrem kan anstille Forsøg.

Eks. A. Lehmann har ved Maalinger (med den saakaldte „Ergograf“) godtgjort:

1) At Hovedregningsarbejde og lignende med et vist Eftertryk „betonede“ aandelige Virksomheder bevirke en kendelig Formindskelse af et samtidig udført legemligt Arbejde.

2) at visse andre „ubetonede“ Virksomheder ikke bevirke en saadan Nedgang, og

3) at visse „lystbetonede“ Fornemmelser under visse Omstændigheder endog give Forhøjelse af Muskelarbejdet.

Det stemmer, saa nøjagtigt man kan forlange det, med foran-

staaende. (Se A. Lehmann: „Die körperlichen Äusserungen psychischer Zustände“ 1901).

Hele dette psykofysiske Forsøgsspørgsmaal burde omfattes med en ganske anden Interesse og Opmærksomhed. end der for Tiden bliver det til Del.

Det er Fremtiden, der ligger i det [17]).

I.

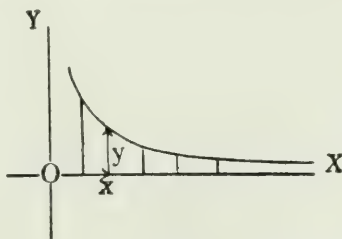
Differential- og Integrallæren. Til Læren om Udførsel er det endnu ønskeligt at føje en Redegørelse for, hvor den udførte levende Kraft gaar hen, hvor den bliver af.

Derom vides ganske vist ikke meget; men noget kan dog med Sikkerhed siges.

Enhver Bevægelse, der udbreder sig til alle Sider — det være sig Lyd, Lys, Marconiske, Becquerelske eller hvilkensomhelst os ubekendte Straaler — maa med fysisk Selvfølgelighed under Udbredelsen svækkes i Intensitet i Forhold til Afstandens Kvadrat. Kaldes Intensiteten y, Afstanden, Bevægelsen har gennemløbet, x, samt er C en Konstant, afhængig af Begyndelsesintensiteten, vil man have

$$y = \frac{C}{x^2},$$

hvoraf ses, at Styrken vil aftage som Ordinat til en tredje Grads Hyperbel med Abscisseaksen som Asymptote (se hosstaaende Figur), i Begyndelsen altsaa meget hurtigt, derefter langsommere og langsommere, indtil den tilsidst, naar den har naaet Differentialstørrelse, bliver konstant. Det er det Forhold, vi saa godt kende fra Stjernernes Lys, der har naaet

denne Differentialstørrelse (i Forhold til Lysgiverens Lys), men samtidig er saa konstant. at man kan fjerne sig 40 Millioner

Mile fra en saadan Stjerne, uden at der kan opdages Spor af Forskel i Lysstyrken.

Eks. River man en Svovlstik paa Nørrefælled, vil Lyset altsaa, naar det om hundrede Aar, eller hvor længe det kan vare, naar til Sirius, være at betragte som konstant. Folk vilde som Regel sige, at det er Nul; men det er en populær Opfattelse. Det er en Differentialstørrelse (Differential af 2den Orden); men i Matematiken ere Differentialer lige saa gode Størrelser som de allerstørste. Det kender enhver Matematiker, og anderledes er det ikke i Naturen[18]).

Anvende vi nu denne for al Bevægelsesudbredelse gyldige Lov paa den i det foregaaende omhandlede Udførsel af levende Kraft ved aandelig Virksomhed, vil det forstaas, at den Bevægelsesmængde, en Hjernecelle i et givet Øjeblik udsender, aldrig kan blive borte, aldrig kan blive Nul, aldrig kan naa til at blive betydningsløs eller endog blot at faa forringet Betydning. Selv om den nok saa rivende hurtigt gaar over i en Differentialstørrelse, der for vore Begreber er det samme som Nul, saa er dens Verdensbetydning ikke dermed i mindste Maade bleven forringet.

Men derimod er der meget vel noget, der hedder relativ Betydningsløshed. Naar en endelig Størrelse x og et Differential dy komme til at staa ved Siden af hinanden som Led i samme Sum eller Differens, $x \pm dy$, saa kan Differentialet dy ligefrem bortkastes som forsvindende i Forhold til x. Det er en Selvfølge.

Eks. 1. Lade det være, at Talen er om at *læse sin Nabos Tanker*. Saa foreligger et saadant Tilfælde af Sideordning af uendelig meget forskellige Størelser $(x + dy)$. Saa vil den Bevægelsesmængde, der fra denne eller hin Celle i Naboens Hjerne forplanter sig hen til en af vore, paa Grund af den forholdsvis uendelig store Afstand være forsvindende lille (dy) i Forhold til Larmen i sidstnævnte (x), og saa bliver Resultatet, at vi intet opfatte, med mindre vi maatte være udstyrede med ganske særlige Evner i den

Retning („Tankelæsere“). Men hold op med Støjen i din egen Hjerne, saa at der intet længer findes deri, som gør dy forsvindende, saa forandres Forholdet ganske. Saa bliver dy relativt pludselig en betydningsfuld Størrelse i Forhold til dx, og saa er der fysisk intet til Hinder for at læse ikke blot sin Nabos Tanker, men alle andre Naboers lige fra Verdens Begyndelse; thi de ere nu alle lige store. Ja, i Forhold til dx ere de nu overhovedet slet ikke smaa længere, men lige saa store og mægtige som y i sin Tid var det i Forhold til x.

I det Øjeblik x bliver til Differential dx, kommer det pludselig til at staa ligestillet med alle andre Differentialer dy, som det før ikke kunde mærke paa Grund af sin egen Størrelse og hines relative Lidenhed.

Eks. 2. Du dør daglig[19]), det vil sige udsender din levende Kraft til en anden Størrelseverden. Er Du 50 Aar, kan din tidligst udsendte levende Kraft allerede være naaet til de nærmeste Stjerner. De have undervejs mødt et uendeligt Mylder af lignende Bølger, hvormed de have interfereret. Midt ude i det uendelige Rum, hvor der er saa langt til Kloder, at Du ikke længere ser enkelte Stjerner, men kun hist og her Stjernetaager, er der ikke en Synaalespids af en Plads saa lille, at den ikke i hver Milliontedel af et Sekund paa den Maade gennemsitres af Milliarder af Liv og Skæbner, interfererende med hinanden, som Bølger altid gøre. Hvert saadant lille Sted har været sat i Svingning af de fysiske Betingelser for Opfattelsen af alt, hvad der er sket i Verden, hvert Lysglimt, der er udgaaet fra nogen Lysgiver, hvert Ord, der er talt, hver Bølge, der er udsendt ved, at en Tanke er tænkt, eller en Maddike har vendt sig i Jorden nogetsteds paa Kloderne. Alt det, Du troede forsvundet ved sin Lidenhed og Umærkelighed, løber videre og videre til evig Tid, idet det over for det uendelige smaa faar Størrelse igen. Maaske Du i Udførselsøjeblikket slet ikke bemærkede det, maaske Du gik forbi det med et henkastet „Aah hvad!“ Det løber og løber, Bølgebredde for Bølgebredde af Milliontedele Millimeters Størrelse og med dertil svarende minutiøs Nøjagtighed, med uhyre Hastighed gennem Himmelrummet for aldrig at standse.

Alt dette mærker Du ikke det mindste til. Du føler ikke din Barndomstid som værende ved Sirius. Du føler ikke nogen Interferens med mærkelige Ting i Himmelrummet. Hvordan kan det egentlig være? Du vil maaske sige, at det er, fordi din Bevidsthed ikke er med derude; men det er galt; thi det er den. Ganske vist er det, vi

almindelig kalde Bevidsthed (Minusformen), ikke noget Udførselsfænomen; men det sorte i et Billede er lige saa vigtigt som det hvide til at give Billede; de mørke Mellemrum imellem Udførslerne tegnes af de tilgrænsende Lyspartier med den allerstørste Nøjagtighed (Schatteringerne) og følge med dem, hvorhen de gaa. Paa den Maade kommer faktisk det hele med, Udførsel saa vel som Ikke-Udførsel. Hele din Person spadserer Dag for Dag gennem Himmelrummet med 40,000 Miles Fart i Sekundet, eller hvor meget det kan være. Nej, naar Du intet mærker, saa er det af en ganske anden Grund: Ingenlunde, fordi Du ikke er til Stede i Himmelrummet; men fordi Du kun er tilstede i Differentialstørrelse dx, der nødvendig maa være umærkelig i Forhold til den paa Jorden forekommende betydende Størrelse x. Det er igen det nævnte Forhold med $x + dx$. x'et paa Jorden kan ikke have Gnist af Anelse om sit eget dx i Himmelrummet, fordi det sidstnævnte er forholdsvis forsvindende. Men hold op med den uendelig store Larm, Du gaar her og gør (i Forhold til Himmelrummets Stilhed), saa vil det altsammen pludselig staa der. Enhver hemmelig Tanke, Du har haft, enhver uhæderlig Handling vil for evige Tider være lagt blot for Himmelrummet.

Aandelige Moder kunne skifte, og det er ikke umuligt, at det engang kan blive Mode at leve. Saa vil man forstaa dette bedre. Det Menneske, der rigtig forstaar denne Sammenhæng, taber „Osmærket" for Resten af sin Tid.

Saaledes ser Differentiation ud (Overgangen til Naturens Lidenhed uden Grænse). Man vil vel mene, at det er den rene Galskab. Men Fysikken siger det virkelig saaledes. Og sine Love tro er den tvungen til at fastholde sit Udsagn. Man kan ryste saa meget paa Hovedet, man vil. Den stakkels Naturkundskab! Den kan ikke anderledes. Gud hjælpe den, Amen!

Saa kommer det omvendte Spørgsmaal: Om vi paa lignende Maade, som vi her gik fra det endelige til det uendelig smaa, omvendt kunne gaa fra det uendelig smaa til det af endelig Størrelse værende, ja maaske videre til det uendelig store (Integration). Lad os høre, hvad Fysiken siger derom.

Erf. Jeg stod engang paa Skodsborg Jernbanestation, ret som et Uvejr nærmede sig, og enkelte Draaber begyndte at falde. Hver

enkelt lille Tik af en Draabe paa et Blad inde i Skoven var selvfølgelig for sig alene uhørligt; men da Regnen styrtede ned, lød det desuagtet som en Torden i Trætoppene. Smaalydene bleve integrerede.

Integration er mulig, siger alene saadan et lille Eksempel. Naar Betingelserne ere til det.[20])

Saa meget kan altid med Sikkerhed siges, at Integration idelig og idelig finder Sted lige for vore Øjne, at den opsummerende Virkning af uendelig smaa Størrelser til noget betydende, ja endog til noget uendelig stort, høre til vore Dagligdagsfænomener, at den hele Natur er bygget op paa den Maade, og at det derfor fra et fysisk Standpunkt ikke blot kunde være tænkeligt, men i høj Grad naturstemmende og sandsynligt, at de differentiale Sitringer i Himmelrummet kunne være af en endog uendelig stor Betydning for Endeligheden. Ser man i Mikroskopet, hvorledes de for vor Opfattelse umærkelige Mikrober ere sammensatte af Smaaorganer, der igen ere sammensatte af deres Smaadele, ser man, hvorledes Vejen til Østkap er bygget op af Atomer, hvorledes Tyngdekraften bliver til ved Indflydelse af Sandskorn i Brasilien, hvorledes den hele Jord forsvinder som et Gryn i Universet, alt ialt hvorledes Naturen med største Sikkerhed integrerer gennem to, tre Verdener, saa langt Øjet kan følge den, den ene Verden inden i den anden, rimeligvis i uendelig Række, kommer Muligheden ikke blot til at staa aaben for de smaa differentiale Paavirkningers endelige Betydning, men meget mere til at staa aaben for, at maaske alt til Slut kan styres og ledes af noget, der er sammensat af disse uendelig smaa Differentialer (aandelige Atomer). [21])

J.

Det foregaaende samler sig væsentligst omkring Ordene: „Du skal leve" *(Bevægelseslæren).* Vi komme nu til en Eftersætning, der hedder „paa bedst mulig Maade" *(Værdilæren).*

F o r t æ t n i n g. I det foregaaende er omtalt, hvorledes Naturudviklingen, som er Fysikerens naturlige Udgangspunkt, uadskilleligt knytter sig til Udførsel af levende Kraft. Det er simpelt hen den ved Udførselen af levende Kraft frembragte Naturforandring, som er Naturudviklingen.

Men idet Udførsel af levende Kraft er et Produkt af to Faktorer, Kraft Gange gennemløbet Rum, bliver Naturudviklingen til enhver Tid bestemt af to Ting:

1) B e v æ g e l s e o v e r h o v e d e t, dette, at der overhovedet leves, at der overhovedet vokser noget frem (Mulighedsværdi). Det er den Side af Sagen, vi hidtil have opholdt os ved (det gennemløbne Rum). Og

2) K r a f t i n d h o l d i det udførte, dette, at der, hvor Udførsel finder Sted, sker et virkeligt Indlæg af Kraft i det præsterede (Fortætningsværdi). Det er, hvad vi nu skulle gaa over til at omtale.

Af disse to Faktorer i Forening afhænger den samlede Naturudvikling, omtrent paa samme Maade som Højde og Brede i en Rektangel i Forening bestemme Rektanglens Størrelse (Udvikling paalangs og Udvikling paatvers).

Hvis det lod sig gøre at angive Værdierne i Tal, vilde Mulighedsværdi Gange Fortætningsværdi give den samlede Udviklingsværdi.

At Kraftfaktoren kan være yderst forskellig i de forskellige Naturfrembringelser (forskellig Fortætningsgrad) behøver ikke lang Omtale. Hvor vi se hen i Naturen, træffe vi nogle Frembringelser, der ere komne frem i uhyre Mængde til en øjensynlig billig Pris, andre, der forekomme yderst sparsomt som et øjensynligt Produkt af lange Tiders Offer, Anstrængelse,

Slid, Møje o. l. Det kan hyppig ligefrem være Genstand for Maaling, at der er kostet mere paa de sidste end paa de første, at der er indlagt flere Arbejdsenheder i dem ved deres Dannelse.

Eks. I en Students Hjerne vil der ordentligvis være indlagt flere Arbejdsenheder end i en Bondekarls. Det giver en finere sjælelig Struktur. Der er større Fortætningsgrad af Energien.

Fint Lærred er en videregaaende Fortætningsform af Energien end grovt. Der er „kostet" mere paa det. Det at koste paa en Ting er at fortætte Energien i den (det vil sige, naar Energien virkelig optages i Tingen; ikke gaar bort i Varme el. l.).

I Frugter og Frø er Energien til Stede i en stærkere Fortætningsgrad end i Blade. Naar et Bygstraa sætter Aks, samler det sin bedste Kraft i Frembringelsen af nogle ganske smaa Kærner, hvori næsten hele Værdien og Evnen kommer til at ligge.

I Stenkul har Naturen gennem Aartusinder tilvejebragt en større Energifortætning end i Tørv. Derfor ere de i Stand til at udvikle en større Varme og udføre et større Arbejde.

Opofrelse, tør man efter alt dette slutte, kræver en stærkere Fortætning af Naturenergien end løsagtig vild Begejstring. Den koster mere.

Overvindelse maa altid blive et sikkert Kendetegn paa en vis Fortætning.

Og saaledes fremdeles.

Det forskellige Energiindhold i de forskellige Naturfrembringelser giver sig almindelig til Kende ved en forskellig Udretteevne i Tingene. Nogle vise sig stærkere end andre, ere i Stand til at overvinde, dæmpe, fordrive og bekæmpe andre („stærkere Livsmagt"). Voksende Kraftindhold giver voksende Magt.

Eks. Stenkul er som Livsmagt stærkere end Tørv. Dersom de kom i Krig, vilde Kullene, alt iøvrigt lige, kunne fordrive Tørven. De ere i Stand til at udvikle en større levende Kraft.

Dersom høj- og lavspændt Damp kom imod hinanden, vilde den

første trykke den sidste tilbage. Den større Energifortætning maa nødvendig gaa af med Sejren.

Det lille Menneske overvinder tit mange Gange større og stærkere Dyr. Det er den i sjælelig Virksomhed tilstedeværende fortættede Form af Naturenergien, der besejrer den raa Kolos — raa i Betydningen fattig paa Energifortætning.

Tit ser man en lille dygtig Nation besejre en stor og mindre dygtig. Det giver Ret til at slutte, at Energien har været til Stede i en stærkere Fortætningsgrad i den lille o. s. v.

Se Anm. i Tillæg[22]).

K.

Hvorledes en Fortætningsdannelse overhovedet er mulig. Ved Talen om Fortætning støder man paa det Spørgsmaal, hvorledes en Fortætning overhovedet kommer i Stand. Flygtigt set, synes det egentlig ganske gaadefuldt, at et Menneske — hvem dog vel ingen længere tænker paa at tillægge en saadan fri Vilje, at det dermed skulde kunne gaa uden for Naturlovene — er i Stand til at frembringe en Energifortætning. I Kraft af hvilken Magt gør han det? Man skulde tro, at det var lige saa umuligt, som at en Sten kunde give sig til at trille op ad Bakke, eller at en Mand kunde løfte sig selv op af en Mose ved Haarene. Hvor kommer den dertil nødvendige Kraft fra, rent fysisk set?

Den kommer fysisk bestandig fra Sammentræffet imellem modsat rettede Naturvirkninger. Anden Vej har Naturen ikke til at frembringe Fortætning. Sammentræffet imellem den i Naturen en Gang tilstedeværende Bevægelsesmængde og Modstandene derimod (Reaktion, Hammer og Ambolt). Træffer en Strøm paa en Lukkethed, der spærrer Vejen for den, vil der altid danne sig en Fortætning eller en Trykhøjde (Bølge), der standser Bevægelsen og vender den tilbage imod sig selv.

Hvorledes Fortætning (Trykhøjde) paa denne Maade ligefrem kan være Genstand for Avling og Opsamling, kan illu-

streres paa en særlig anskuelig Maade ved et Vandloftningsapparat, der gaar under Navn af Vandvædderen (Stødhæverten). Den bestaar af et Ledningsrør, hvori Vand, kommende fra en højere liggende Beholder, ved sit Fald tager Fart, indtil Farten bringer en Klap- eller Kugleventil til at smække i og spærre Vejen for Vandet, hvilket da ved sin egen iboende levende Kraft tvinges op i et foran Ventilen anbragt Stigrør. Et saadant Apparat kan for en flygtig Betragtning godt se ud, som om det var i Stand til at frembringe Livsvirksomhed, naar det med sine pulslignende Slag ligger og præsterer det ene Løft efter det andet, saa længe det skal være, og uden at nogen ser til det eller rører ved det, ret som et perpetuum mobile.

En ganske lignende Fortætningsavling kan tydeligt nok iagttages i et Menneske.

Eks. 1. Staar en Dreng foran en Skole med Ulyst til at gaa ind, skulde man egentlig undres over, at han alligevel er i Stand til at gøre det, hvilken Naturkraft det egentlig er, som faar ham derind. Man skulde tro, at det var lige saa fysisk umuligt, at han kunde handle imod sin Tilbøjelighed, som at en Sten kan løfte sig selv op fra Jorden. Og det vilde det ogsaa være, hvis han virkelig havde lettere ved at gaa i en anden Retning; men det er netop det, han ikke har; thi henne paa Vejen ser han i Tankerne en Skolemester med et Ris. Det lukker al anden Udvej for Strømmen. Det giver en ubehagelig Fortætning (Stighøjde), over for hvilken Vejen ind i Skolen til syvende og sidst bliver den, han maa foretrække, skønt den er svær. Saa „væddres" han ind. Saa gaar han „af fri Vilje" ind (jfr. Soldaten, der gik „tvungen frivillig" med). Anderledes er nu Frihed og Selvbestemmelse engang ikke i Naturen.

Saaledes forløber Tilværelsen Dag efter Dag ogsaa paa det højere Sjælelivs Omraade.

Eks. 2. Jeg sætter, at et smukt Indtryk har sat en kraftig Strøm i Bevægelse, og man derefter møder et koldt og ubehageligt Vindstød, saa har man straks Væddringen. Den livlige Strøm afbrydes, samtidig med at den levende Kraft, der ikke kan være uden Virkning,

ikke faar anden Udvej end at frembringe Fortætning. Det er det bekendte Oppresningsfænomen gennem Ubehaget, som ethvert Menneske kender saa godt. Det ligger til Grund for al Fortætning.

Lad os sige, at Du en smuk Efteraarsaften staar ved Stranden og ser Lysskæret fra Byen spejle sig i Vandet langs Strandbredden, mens elektriske Lyskastere fra Fortet kaster Lyskegler ind paa Træerne paa Kysten. Det sætter Sindet i stærk Bevægelse. Det kan fremkalde en stærk utilfredsstillet Trang i Sindet, en stærk Bryden. En Forfatter, der skildrede en italiensk Nat paa Havet, brugte det Udtryk, at han gerne kunde have kastet sig ned paa Bunden af sin Baad i Graad. Søger man nu Afløb for denne Bevægelsesmængde ved at henvende Tanken i sædvanlige dagligdags Retninger, faar man en Følelse, som om man løb imod en Mur. Det er Lukkethed og Lukkethed altsammen; der er ingen Afløb. Men er det indre Banesystem maaske saaledes, at Tankerne føres i andre Retninger, lad det være i Retning af dit evige Ophav, saa kan det ske, at Mismoden paa en Gang afløses af en indre Jubel. Saa er en ny Vej væddret op. Det er øjensynligt Vandvæddervirkningen, en stærk Strøm, der af Lukkethed presses op i Udveje, der til daglig ikke naas.

Til slig Opvæddring behøves dog ingenlunde saa særegne Betingelser. Den finder Sted Snese Gange hver Dag, naar noget har sat Sindet i Bevægelse, samtidig med at Udveje lukke sig for den vakte Strøm. Snart kan det være et Par nedhængende Pileblade, der vække en utilfredsstillet Livstrang, snart en hyggelig Solkrog, man ikke har Tid til at nyde, en uænset Markblomst paa en Grøftekant eller en forglemt Begonie i et af Ukrudt overgroet Bed i Haven. Snart kan det være en stormfuld Sluddag paa Volden, naar alle Mennesker holde sig i Hus, snart Skønhed i Oktober i Forbindelse med Tanken om, at nu er det snart forbi med det hele. Altid er det noget, der sætter Sindet i Bevægelse i Forbindelse med utilfredsstillende Udsigt til Afløb. Det er ganske som i Vandvædderen, hvor Strømmen først tager Fart for derefter ved pludselig Afspærring at blive tvungen i Vejret. Se Anm. i Tillæg.[23])

Men som Vandvædder betragtet er Mennesket jo sikkert mere kompliceret indrettet end det ovenfor beskrevne Apparat. Muligheden staar her aaben for, at Ventilerne kunne bevæges paa en ganske anden sammensat Maade under Indfly-

delse af et mere eller mindre indviklet System af tidligere erhvervede Baner, Veje og Forbindelser, forskellige for de forskellige Mennesker, hvorefter den hele Virkning nødvendig maa faa et fuldstændig vilkaarligt Udseende, som om der handledes af egen Magtfuldkommenhed.

L.

Kvaliteter. Skal det saaledes fremkomne Løft imidlertid blive nyttigt, maa det paa en selvfølgelig Maade kombineres med Hindringer for Bevægelsens Tilbagegaaen af sig selv.

Det kan ske derved, at Stigrøret i en bestemt Højde udtømmer sit Indhold i en Dam, hvorfra Vandet ikke kan løbe ned igen, eller paa lignende Maade. Er Vandet kommen ud i en saadan Dam, bliver det der; saa bliver Løftet ikke større dengang; men saa kan man siden have en ny Vædder, der bringer Vandet fra den nævnte Dam op til en anden endnu højere liggende Dam o. s. fr. Der bliver paa den Maade bestemte Hvilesteder for Bevægelsen, ved hvilke Løfteanstrengelsen ophører, samtidig med at Tilbagegang forhindres, bestemte Etager, indrettede paa en længere Forbliven uden Anstrengelse.

Saaledes maa Forholdet fornuftigvis nødvendig være; men saaledes kan man ogsaa tydelig iagttage, at det er.

Eks. 1. Det er en Erfaring, der stadig gentager sig, at et Fortætningsubehag efter at have naaet en vis Størrelse (Løftehøjde) pludselig kan gaa over (Overvindelsen er udført), samtidig med at der viser sig at være sket noget i Organismen.

Efter en Tur, der havde været anstrengende og havde affødt en ejendommelig Uro og Hede, ret som en Slags Tørst, stod jeg en Dag udenfor et Traktørsted og tænkte paa en Tuborg Pilsner, da det i det samme faldt mig ind, at denne Hede vistnok slet ikke var Tørst, men en Bryden i Nervesystemet, der netop vilde blive ødelagt ved

Nydelsen: „Du skal ikke, Jeppe.“ En Tid stod jeg og saa efter de med rød Dug beklædte Smaaborde; men der vankede intet. Pludselig gik Heden over, Uroen var ganske borte, og i det samme iagttog jeg sjælelige Blink af stor Skønhed. Der var sket en Beskaffenhedsforandring ved Fortætningen. Havde jeg givet efter for Fristelsen, ved jeg af tidligere Erfaring, at den ikke var kommen. Nu var der væddret Vej op til nye Etager i Sjælen.

Hændelser af den Art ville være vel bekendte.

Eks. 2. Naar man efter et Ferieophold paa Landet paany stiller til Skoletimer o. dsl., har man en rig Lejlighed til at anstille Iagttagelser angaaende slige Overvindelsesgennembrud. Det kan i de første Dage være, som om man gik i en Stemning af Selvopgivelse, saa ubehageligt er det. Som om man slet ikke saa paa Huse, Gader og Genstande — det vilde kun være en Lidelse. — Som om man lod Haabet ude. Men er der gaaet et Par Dage, forekommer det En, som om det hele i Grunden ikke var saa galt. Det er netop ret rart med denne stærkere Stemning. Der er en vis virkelig Form for Tilværelse deri, der bringer En til at se paa Landliggerstemningen som noget fattigt, som kun usle Individer kunde hengive sig til i Længden. Man begynder at forstaa de Personer, der klage over Mangelen paa Arbejde og Beskæftigelse. Der er noget fladt og ynkværdigt ved denne Lediggangsstemning. Det vilde ikke være til at udholde, at have Ferie altid.

Det er tydeligt, hvorledes man er bleven væddret op til en ny Sjælsbeskaffenhed. Se Tillæg[24]).

Rimeligvis maa vel disse etageagtige Hvilesteder i Løftet staa i Forbindelse med den bekendte etageagtige Bygning af Nervesystemet med dets Hæmningsnerver og forskellige Centrer i overordnet Forhold til hinanden; men derved er der for Praktikeren ingen som helst Grund til at opholde sig; det veed han ikke noget om, og det kan være han ganske ligegyldigt. Hvad der for ham kun er af Betydning, er den Kendsgerning, at visse sjælelige Beskaffenheder vise sig skarpt adskilte fra andre, og at disse stadig med en vis Konstans sig gentagende Typer for saa vidt ere eneraadende paa det sjælelige Omraade,

som der ikke ligger noget blivende imellem dem. Man ligesom springer fra den ene til den anden ved en bestemt Proces (Fortætning), paa en lignende Maade som Is pludselig bliver til Vand og Vand til Damp, uden at nogen mellemliggende Tilstand eksisterer. Det er af den aller største Betydning for praktisk Sjæleliv at faa alle slige bestemt afmærkede og som faste Holdepunkter tjenlige Sjælsbeskaffenheder erfaringsmæssigt paapegede og fremdragne.

Vi have Lov til at kalde dem Kvaliteter. Lad os i det følgende sætte os til Opgave ad rent empirisk Vej at komme til Kundskab om, hvor mange af den Slags konstante Fortætningsgrader, der lade sig paavise i Sjælelivet (Damme i forskellige Højder i Vandvædderapparatet).

M.

1ste Kvalitet (Fortætningsgrad), A Fortætningen eller Ufortættetheden. Nulpunktet for Fortætning maa ligge der, hvor ingen Kraftanvendelse er at spore, ingen Tryk, ingen Overvindelse.

En saadan sjælelig Beskaffenhed forekommer i det almindelige letløbende Sanseprodukt, der daglig fylder Gader og Stræder, og hvis Grundtræk er aandelig Billighed, dette, at ingen Ting koster noget i Retning af aandelig Anstrengelse (Letløbenhed). Alt Liv begynder i Sansning og er i denne sin første Begyndelse en overordentlig tynd Vare. Slaar man om Morgenen Øjnene op og ser over paa Genboens Hus, er det, som om en ganske løs Ligevægtsforstyrrelse i et Nu forplantede sig igennem Legemet. Der er ved det første Øjebliks Bevægelse noget farende, ildagtigt hidsigt og voldsomt (tænk paa en Lirekasse, der pludselig begynder at spille op i Gaarden), men tillige noget løst og billigt. Det koster ikke noget. Det besørger sig selv. Man kan ikke blive fri, selv om man nok saa

gerne vilde, ja selv om man var syg (nervøs) og slet ikke kunde taale Bevægelsen. Den kommer med samme fysiske Nødvendighed som den elektriske Strøm i et Batteri, naar man forbinder den positive Pol med den negative.

Saaledes ser Begyndelsen ud for alt Sjæleliv, og saaledes er Nulpunktet for sjælelig Fortætning.

Det er denne Sjælsbeskaffenhed, der danner Grundtrækket i Affektion, Lidenskab, Opbragthed, Sensation (Sensationsmennesker) Ekstase etc. etc.

Skulle vi samle dens fornemste Egenskaber, maa vi vel allerførst nævne den føromtalte løse, pyroforiske, ildagtige Beskaffenhed. Men ved Siden deraf noget spiritusagtigt berusende og omtaagende (Balsal, Forelskelse, Parfume, fransk Nasallyd, Elegance, røde Farver og markerede Former, Sus i Silke, Larm og Brask). Det er, som om noget steg op for Sindet, fortumlede og omtaagede det (Opstig, Rejsning, Rørthed).

Eks. En „Herre“, der med flot Mine gaa ned ad Perronen, alt imens det for hvert Skridt, han gør, giver et elegant Sæt igennem hele Personen.

Anstiller man nærmere Undersøgelse om, hvorledes det hænger sammen med denne sidste Egenskab, vil man lægge Mærke til, at man ved al Sansning ligesom bliver genstandsbefængt. Der bliver siddende noget paa En. Helder man sig op ad en kalket Væg, bliver man hvid, det vil sige, at der bliver siddende noget af Væggen paa En. Lige saa er det, naar man ser paa en Ting. Der bliver siddende noget af Tingen paa Sjælen i billedlig Forstand, noget, der har Karakteren af det fremmede Legeme, og som, paa lignende Maade som det sker ved Befrugtning, fremkalder en Udvikling i En af noget, som man ikke vilde have kunnet frembringe uden det fremmede Legeme. Det er denne Udvikling, der stiger op for Sin-

det paa den nævnte omtaagende Maade. Det er som en R ø g, mere eller mindre farvet og ejendommelig. Snart er den tillokkende og prægtig, snart frastødende og hæslig, snart hvirvler den En med sig paa en henrivende Maade, snart er den dæmonisk uhyggelig; men altid er den beherskende og bindende. Berøver En Ens aandelige Ubefangenhed og Frihed. [25])

Erf. Kommer jeg i det Blicherske Hus og sidder og ser paa Rammer og Gardinstænger, navnlig paa Spidserne, er det ikke til at tage fejl af, hvorledes der bliver siddende noget Blichersk paa min Bevidsthed — jeg kan gaa langt ned ad Gaden, inden jeg kan faa det af mig igen — og hvorledes denne Genstandsbefængthed bevirker Udviklingen af ligesom en Røg, der indhyller hele Familien, hele Huset, alle Genstande, snart i et Rosenskær, snart i et kvalmende Skær, snart maaske i et uhyggeligt ildevarslende Skær, men altid i et Skær af en vis Ejendommelighed.

Alt Sjæleliv har for saa vidt en smudsig Begyndelse; thi det, at der bliver siddende noget paa En, er jo, hvad man sædvanlig forstaar ved at blive tilsmudset og u r e n. Naturligvis behøver det ikke at være ildelugtende Stoffer, der blive hængende paa En — det kan være fine duftende Parfumer; — men rigtig rent bliver det aldrig.

Eks. 1. Der er noget ved Omgivelsers Indvirkning paa Sindet, der minder om Cigaraske, der er falden paa Ens Frakke, og som man børster af sig. Naar jeg saa' paa min Vært, paa hans vortede Hud og det røde Skæg, hvorfra Aandsprodukter strømmede ud med en Aande, der lugtede; naar jeg saa' paa de pillede Æg, der stod paa Bordet, var det, som om jeg begreb noget ufuldkomment, der knyttede sig til Mennesket. Rødt Skæg! Pillede Æg! Man kunde næsten fristes til at sige „Fy!". Saa havde han en Hustru, der med Velbehag kyssede dette røde Skæg. Uhah dog! Det kom En næsten for, som om der var noget modbydeligt ved Legemligheden i det Øjeblik. Til andre Tider kunde den synes saa dejlig. Der stod en Række Billeder af en nydelig lille Pige i Balletdragt indtagende forskellige graciøse Stillinger. Men d e r paa det fremmede Sted uden fore-

gaaende Tilknytningspunkter forekom det mig næsten som troldagtigt. Rørte Billedet sig? Ja — nej — huh! Der var som noget forkoglende i Indtrykket, noget, man ikke ret kunde sætte paa Plads, som man kan det med det daglige Livs simple og jevne Indtryk. Uden for løb en Aa i henrivende Legen og Pjasken hen under Buske og udhængende Grene. Naar den førte ud paa dybt Vand, krusede Overfladen sig i allehaande Tegninger af opvældende Vand fra Dybden. Kom den ind imellem Stene, brusede Vandet ned i smaa Vandfald. Ud over Markerne saa man et Par Muldhøje; men der var ingen Ting ved dem, ikke engang saa meget som en Sti, der kunde tyde paa, at nogen betraadte dem. Altid laa de der og rugede og rugede, trykkende Sindet paa sælsom Maade. At de ikke en eneste Gang kunde se anderledes ud! Eller man hørte en Lærke stige til Vejrs eller et klagende Vibeskrig. Der var noget ved det hele, der sagde Trold, og som hængte ved Sindet. Kender Du det, naar Luften er tyk af Grøde i den frodige Sommertid, naar blomstrende Tjørnebuske staa i overvældende Pragt med en Regn af hvide Blade om sig og bedøvende Blomsterstøv. Der kan være noget i slig overvældende Skønhed og Frodighed, der lægger sig tykt og tungt over Sindet, som om der var et Stænk af Lidenskab i det. Pyh! Saa kan det til andre Tider være, som om Naturen var langt renere: Naar Vinden blæser koldt hen over nikkende visne Græsstaa, som den bøjer helt ned, ret som om de ikke kunde tænke paa at gøre Modstand (Turgénjew). Og dog kan der alligevel være noget af den samme Naturlidenskab, det samme Fangenskab i Billedet. Det synes uadskilleligt fra det at staa over for Naturen som den nydende og optagende (raa Natur). Det gaar først bort, idet man staar som den forarbejdende og beherskende (Fortætning). Se Tillæg[26]).

Og en sær ufri Begyndelse er det; thi denne Klistren til Tingene gør En bunden (Limpinde, Befangenhed), sætter En i et vist Afhængighedsforhold til Tingene (Tingsafhængighed). Man kan ikke „fri“ sig. Der er i den ovenbeskrevne Tingsvedhængning noget, at man ligesom fortsætter sig ud i Tingene og gaar op i dem, bliver slugt af dem. Det er Blanding paa en egen intim Maade (Amalgamering), som om man blev til eet med Tingene, sad i Tingene og blev skabt af Tingene (Produkt

af Tingene), som om man tog dem ind i sig og gjorde dem til Dele af Sindet — en Betragtningsmaade, man kunde kalde den s y m p a t i s k e Opfattelse af Tilværelsen.

E k s. Man tænke sig t. Eks. den Væmmelse, hvormed man betragter noget modbydeligt. Den skyldes netop dette, at man ligesom fortsætter sig ud i Tingene, ret som om man smagte paa dem. Eller omvendt paa de sublime Forestillinger, Folk kunne gøre sig ved i Forbigaaende at faa et Pust af en fin Parfume. Det er denne intime Fortsætten sig ud i Tingene, som om man fuldstændig amalgamerede sig med dem.

Der er noget ved slig Tingsvedhæften, der ligesom sætter sig i Indvolde og Mellemgulv. Det er ingenlunde tilfældigt, at Ord som Sanser og Sanselighed i Sproget føre henad det kønslige. Der gaar en vis underjordisk Strøm gennem hele denne sympatiske Bevægelse (U n d e r s t r ø m m e n).

Det er Hovedtrækkene i et aandeligt Fysiognomi, som enhver kender saa godt, at det blot behøver at nævnes, Billedet af den første vilde Natur i Mennesket, den vi alle ere fødte af og fødte med, det første raa Naturprodukt i Sjælen, ufortættet, ubehersket og uforarbejdet, som det danner sig.

Lad os kalde denne Fortætningsgrad for A K v a l i t e t e n, den p r i m æ r e Kvalitet, S a n s e k v a l i t e t e n, den u f o r t æ t t e d e, l ø s e, s y m p a t i s k e eller r a a Kvalitet.

N.

2 d e n F o r t æ t n i n g s g r a d (B F o r t æ t n i n g e n). Findes der nu andet i Sjælen end denne Vare, end denne Røg? Lærer Erfaring noget om Tilstedeværelsen af andre Kvaliteter?

I enkelte Øjeblikke kan man næsten være tilbøjelig til at svare benægtende; i den Grad herskende er dette Produkt (jfr.

Turgénjews ovenfor citerede Skildring). Befinder man sig i Selskabslivet, saa er der ikke andet. Gaar man i Teatret, saa ser man ikke andet. Tager man en „Bog“ i Haanden, handler den i de fleste Tilfælde om løsslupne Instinkter. Læser man i en Avis, drejer alting sig om Sensation. Mange Mennesker kunne slet ikke tænke sig, at Livet kan bestaa i andet. Livet er for dem en eneste stor Røg (Samfundsmennesker). De vide ikke af andet at sige end en rygende Hjerne.

Men selvfølgelig er der andet. Man behøver blot at tænke paa det daglige Slid og Slæb, der staar og venter paa En udenfor Teaterdøren. Eller paa Nød og Elendighed. Jo, der er visselig andet.

Lad os da se paa dette andet, se, hvorved det adskiller sig fra Røgen.

Det er stærkere Produkter fremkomne ved Fortætning (Overvindelse, Møje, Lidelse o. l.). I et Fænomen som Arbejde kan man ligefrem føle Kraften gennemløbe sit Rum (Thorvaldsens „F. gale mig“ i den stærke Arm). Der er et tydeligt Kraftindlæg. Noget saadant var der slet ikke i forrige Kvalitet. Der kunde vi have stærke Hastighedsfænomener som Voldsomhed i Lidenskab; men de maa ikke forveksles med Kraftytringer. Lidenskab er ingen Styrke, men tvertimod en Svaghed.

Hvilken Virkning har nu dette Kraftindlæg, denne Fortætning af Energien? Hvad viser Iagttagelse i saa Henseende?

Den ophæver som med et Slag alle de i det foregaaende omhandlede Løshedsfænomener.

Det ildagtige, hidsige, voldsomme giver Plads for noget koldsindigt, solidt og behersket („koldt Vand i Blodet“).

Den berusende, omtaagende, opdunstede Røg giver Plads for en vis sjælelig Ædruelighed, noget realistisk og virkeligt („den nøgne Virkelighed“).

Og denne sympatiske Gaaen op i Tingene (Amalgamering) med sin Befængthed og Ufrihed giver Plads for en Objektivering af Tingene, hvormed man ligesom stiller dem ud fra sig til Beskuelse (fænomenal Betragtning). Man er ikke længere Tingenes afhængige Tjener; man handler med dem, gør noget ved dem, stiller dem op og lader dem danse for sig, kort sagt, har gjort sig til Herre over dem (Tingsuafhængighed).

Eks. 1. Naar en Læge betragter en Byld, uden at det et Øjeblik kunde falde ham ind at væmmes ved den, stiller han Sagen ud fra sig til fænomenal Beskuelse og Behandling. Der ligger deri en Frigørelse fra direkte Berøring med Tingen i figurlig Forstand og i samme Grad en Gøren sig til Herre over den, som staar i skarp Modsætning til A Kvalitetens Amalgamering og Tingsafhængighed.

Eks. 2. Lige saa kan det være med en ildesmagende eller griset Ret, som man med Nødvendighed spiser, idet man betragter den som et Næringsstof, der nu engang skal ned. Der er ingen Amalgamering i Biddet. Der er Frigørelse sammen med sjælelig Kraftanstrængelse.

Se Anm. i Tillæg [27]).

I Forbindelse hermed træffe vi Tegn paa, at det fremkomne sjælelige Produkt stiller sig beherskende og dæmpende til Fænomener af A Kvalitet paa den under J omtalte Maade (stærkere Livsmagt).

Eks. Jeg havde engang en hæslig Drøm om nogle underlige Omgivelser, Bygninger med blaa og hvide Striber, som man ikke kunde blive klog paa. Der var noget dæmonisk over den hele Stemning, en Følelse, der nærmede sig til Rædsel. Drømmen blev afbrudt ved, at jeg vaagnede og erkendte, at det hele var Hjærnespind; men alligevel blev en uhyggelig Stemning tilbage, som det ikke med min bedste Vilje var mig muligt at faa bort. De blaa og hvide Striber stode bestandig i Baggrunden og syntes ikke at ville forsvinde, saa længe Nattens Stilhed varede. Der er slet ingen Plads for Personligheden i saadant Tilfælde. Den er ganske magtesløs over for

den Slags Ting. Man kan tilbyde Bevægelsen nok saa mange tidligere erhvervede Baner og Veje, Erindringer o. l. Det hjælper altsammen lige meget. Men saa hørtes pludselig Lyd. Det var Pigen, der var i Færd med at lægge i Kakkelovnen. Det vel bekendte Smæk med Kakkelovnsdøren mindede om Dagen og dens fortættede Stemning. Snart hørte man Tale i Huset. Det lød som Musik. Det var Fortætningen, der fordrev Kogleriet.

Virkelivets fortættede Stemning har alle Vegne noget ved sig, der er stærkere og mere vederheftigt end det let løbende, løse Stof, hvoraf Indtryksstemningen (A Kvalitet) er bygget. Ser man rigtig efter, vil man i alt Indtryksliv finde noget af dette med de blaa Huse, noget, der, naar det faar Lov til at udfolde sig og ikke beherskes af Fortætning, fører henad det dæmoniske. Man tænke paa Naturindtryk, som Folkefantasien til alle Tider har sat i Forbindelse med alskens Trolde og dæmoniske Væsner. Der skal Fortætning til at bringe alt dette løse Troldtøj til at vige.

Og endelig lægge vi Mærke til den ejendommelige forvandlingsagtige Maade, hvorpaa det nye Produkt kommer frem (jfr. L.), ret som naar Is bliver til Vand eller Vand til Damp uden nogen mellemliggende Overgangsform. Sjælen bliver lige med eet som en hel anden. Det er, som om den ikke var til at kende igen. Den forandrede Tæthedstilstand kan til Tider ordentlig overraske En, ret som om man stødte sig paa noget.

Eks. 1. Man erindre sig den Følelse, hvormed man i en Stereoskopkasse pludselig faar fat i Afstandsbedømmelsen og dermed føler sig som hensat i en indbildt Virkelighed — der kommer en Mand, der staar en Trækkevogn. — Det er ordentlig, saa det giver et Sæt i En, saa pludselig og mærkelig kommer Overgangen. Som om man tørnede imod Tingenes Nøgenhed (modsat Billedbetragtningen).

Eks. 2. Sammenlign hermed den Følelse, man kan faa, naar man under en Mellemakt i Teatret gennem et Vindue tilfældig kommer til at kaste et Blik ned paa Gaden. Man ligefrem støder sig paa Stenbroen. Au!

Saadan skal et Skjel være, saa man ligefrem løber imod det og støder sig paa det. Saa først er det rigtig praktisk. Man har ikke let ved at tænke sig noget skarpere Skel end det, der her tegner sig for os imellem to ganske forskjellige Ting i Sjælelivet.

Lad os kalde den saaledes afgrænsede nye sjælelige Species for B F o r t æ t n i n g e n, den s e k u n d æ r e Fortætningsgrad, den r e a l e Kvalitet eller V i r k e l i g h e d e n. Vi kunne endnu sige den m o t o r i s k e Kvalitet. Virkelighed hører altid sammen med det at virke, med Handling og Bevægelse.

Saaledes ser den første Anvisning ud, Naturen giver os paa Værdsætning af aandelige Værdier, den første Underretning, den meddeler i Retning af, hvad Ordet „højere" vil sige (ud fra Naturudviklingssynspunktet), den første Brug af Naturudviklingens Maalestok: Kraft Gange gennemløbet Rum. Men højere er langtfra det samme som højest, og flere Ting sige os straks, at det kun er et forholdsvis lille Skridt, vi her ere komne frem i Udvikling. Den paatrufne Fortætningsgrad er et saare almindeligt Fænomen, som de fleste Mennesker kunne præstere nogenlunde let, og ved hvis Herredømme der endnu er noget ret godtkøbs (Realisme). Det har sin Interesse at fremdrage dette som Overgang til det følgende.

E k s. Der gives en Besindighed, som hos os Nordboere nyder stor Kredit. Vi hade al Opstyltethed, Forhastelse og Løben for langt. Gælder det en Udtalelse, viser en Mand sin Modenhed og Overlegenhed ved Moderation, ved aldrig at benytte for stærke Udtryk o. l. Det har han tidlig lært, styrker hans Kredit. I en Afhandling betjener man sig af Vendinger som „formentlig", „ikke umuligt" o. dsl., og i en Samtale maa man fremfor alt vogte sig for ikke at blive for stærk i sine Udtalelser, navnlig ikke i Kritik. Folk stemmes til Forsvar: „Gud veed, om der nu ikke er Grunde, man ikke kender." Mindst af alt gaar det an at lade sig oprøre af noget, ja, sjælelige Samfundsforhold kunne være saa sindssvage, at man ligefrem gør klogest i at tie. Det kan gaa En, som den Mand, der saa

sin Broder springe i Søen og halv vild af Forfærdelse løb efter Hjælp, men af en tilstedekommende Betjent blev greben og fastholdt som sindssyg, alt imens Broderen druknede.

Vist nok er Besindighed en ypperlig Egenskab, naar det gælder om at danne et Bolværk imod aandelig Løshed (A Kvalitet). Det maa aldrig glemmes og kan atter og atter gentages. Men naar det er tilstrækkelig betonet, saa maa man heller ikke overse en vis aandelig Klamhed, som hæfter ved denne Kvalitet og tit trykker Folk nedad paa en stupid og filisteragtig Maade, en Mangel paa Grundvarme, der til Tider kan bringe alting til at visne. Soliditet maa der til, en vis aandelig Ædruelighed, Nøgternhed, Videnskabelighed, Nøjagtighed, Sikkerhed, Skarphed etc. etc. Det er et uundgaaeligt Grundlag. Det er det første. Det er ikke et eneste Øjeblik vor Mening at ville benægte Fortrinligheden og Uundværligheden deraf som en første Selvfølge. Det er netop denne aandelige Soliditet, der gør den matematisk-fysisk dannede Mand til det, han er, fremfor alle andre Mennesker; uden den er al aandelig Forskning umulig, al Sandhed en Illusion. Men — alting er ikke gjort med Soliditet. Man maa ikke glemme Varmen. Man maa ikke blive tør i Sjælen. Imens dør det bedste. (Tørre B Mennesker).

O.

3dje Fortætningsgrad (C Fortætningen). Den aandelige Varme. Det foregaaende kan altsaa allerede nok give os en vis Forudfølelse af, at der vist nok maa eksistere andre Ting i Sjælen end de betragtede.

Vi skulle nu fremdrage nogle Iagttagelser, hvori man træffer paa helt nye Fænomener.

Eks. En Mand gaar i Arbejdsstemning over en af Broerne i Frederiksberg Have. Imorges stod han op i Overvindelse. Nu er han efterhaanden kommen i dette daglige Trav, som sædvanlig fylder Livet, en vis rastløs Stemning, hvori man farer afsted uden Hvile i Sjælen, bestandig afsted, betragtende det som et Slags Bedrageri imod Livet, noget Øjeblik at lægge Farten fra sig. Livet er engang svært, og saadan skal det være. Saadan gaar Tilværelsen for de fleste Mennesker.

Det er taaget Efteraarsvejr. Alting er dryppende vaadt, og idet han ser ned i Kanalen, falder en Vanddraabe ned fra en Kastaniegren og danner en stor Boble, der langsomt sender Ringe ud til alle Sider.

„Det har jeg ikke Tid at se paa,“ er den første Tankebevægelse, der rører sig i ham. Men det vilde han ikke have tænkt, hvis der ikke havde været noget i Synet, der havde gjort Forsøg paa at fængsle ham. Saadan sker der tit, at Smaating kunne søge at tale til En og fange En. Saa skal man altid blive staaende. Der er ikke saa meget i Livet, der kan tale fint, at man har Raad til at gaa forbi. Bliv staaende! Bliv endelig staaende! Brug de faa Øjeblikke, Du lever, til at se det vidunderlige i Smaatingene. Vor Mand blev ved at gaa; men saa paakom der ham en uvilkaarlig Lyst til at se, hvor langt nu saadan en Ring kunde komme. Gud veed, om det ikke ogsaa var en gammel Erindring, der slog ham. Tit kan der i saadanne Smaaindtryk ligge Erindringer skjulte, som ikke naa at blive bevidste. Man veed ikke rigtig hvad. Han blev staaende med det ene Ben fremad, parat til fortsat Gang. Saa faldt der en Draabe til. Det satte ligesom en Prik i Sindet, en lille Punktering, et Naaleøje ind til noget, der var af Værdi. Men det var, som om dette Naaleøje i næste Øjeblik vilde glide bort. Man kan ikke fastholde den Slags Ting, ikke forcere dem op. Det var, som om det bestandig gled fra ham. I sin Forestilling om Boblen syntes han bestandig, at han gled af paa en glat Runding og faldt ned snart til den ene Side, snart til den anden, medens det, der skulde ske, var, at der med fast og sikker Haand blev holdt an lige imod et bestemt Punkt. Det forekommer ham irriterende med denne bestandige Gliden af. Tilsidst tager han med en vældig Kraftanstrængelse og sætter en Finger paa et ganske bestemt Sted: „Nu skal det staa der, og nu rører det sig ikke.“ Og saa kan det ske, at det virkelig lykkes — naar han staar ganske stille, saa stille, saa stille, ikke trækker Vejret, ikke rører en Muskel, ikke blinker med et Øje, — at der saa ligesom kan spire en lille Rod, der binder, og at han saa ikke længere glider paa det glatte. Saa bliver Naaleøjet større og større, indtil endelig en ny Bane fuldstændig aabner sig med et Lettelsessuk. Saa er der vundet op til noget nyt. Saaledes ser en sjælelig Overvindelse ud.

Det, der er Hovedsagen i saadan en Historie, er Kraftanvendelsen paa Travlhedsstemningen som Grundlag. Det er ejen-

dommeligt; thi det er jo egentlig to Gange Kraft. Travlhedsstemningen var selv et Kraftprodukt, fremkommen ved Overvindelse. Nu bliver dette Fortætningsprodukt selv Genstand for en ny Fortætning. Det er Fortætning i 2den Potens. Det maa nødvendig give en endnu stærkere Fortætning. Først var der et vist Maal af Fortætning (Arbejdsstemningen). Saa kommer en ny Fortætning til og øger sig til den foregaaende, ligesom oven paa den. Det maa nødvendig give noget mere. De ere der jo begge to. Den ene bearbejder det Produkt, den anden har frembragt. Det maa give forøget Virkning.

Men samtidig med denne forøgede Fortætning mærker man, at der er sket noget i Sjælen, en Forandring af den sjælelige Beskaffenhed. Der er kommen et nyt Produkt frem ved Gennembruddet, en egen Hjertevarme (Hjertelighed. Hjerteliv, Naturkærlighed), et ganske eget Produkt, som der slet ikke var noget af i det foregaaende, og som ikke kan lade være at minde En om, hvorledes stærke Energifortætninger i Naturen tit kunne bringe Genstande i Glød. Der kan være noget kært ved at staa og se paa de Ringe. Liv paa en hel anden Maade, som man godt kan huske, men som man helt havde tabt af Syne. Besynderligt, som det kan tale til En.

„Saadan noget har jeg nu aldrig oplevet,“ siger Læseren maaske. Nu vel! Saa lad os prøve et andet Eksempel.

Eks. 2. Lad os tage Overvindelsen paa en Fodtur. Den har sine bestemte Stadier. Allerede ved Slutningen af den første Mil lægger man Mærke til en vis Ulidelighed, en stærk legemlig Bryden, der tit frister En til at standse, gaa ind og drikke Kaffe et Sted el. l. Det er en ren legemlig Overvindelse. Faar den Lov til at vare sin Tid ud uden Afbrydelse, gaar den over af sig selv (Overvindelsen er udført), hvorefter man kan gaa en lang Tid uden mindste Bryden i en overordentlig behagelig træneret Stemning. Men saa kommer den for Fodturen egentlig karakteristiske Overvindelse, en mere sjælelig Form af Kraftudøvelse, som altid ender med Varme (Hjerteliv) af stor Skønhed. Enhver vil kende, hvorledes Tingene ved Slutningen

af en saadan Fodtur kunne faa noget velsignet kært ved sig. Det er netop for at opnaa denne hjertevarme, prægtige Stemning, man gaar Turen, hvis man ellers er Praktiker paa dette Omraade. Selv de om Vinteren mennesketomme Villaer kunne se i den Grad elskelige ud, at man næsten ikke kan lade være at klappe dem. Tit kan en Krumning af en Skovvej eller et dybt Hjulspor se saa velsignet hjemligkært*) ud, at man næsten maa le. Det er Naturkærligheden i sin reneste og nydeligste Form. Der kan være noget ved saadan en Vej, der fører En bort fra Verden som til et gammelt Hjem. Man kender det pludselig igen. Hjulsporene le til En, Vandpytterne blinke, en forunderlig Herlighed kalder En bort fra det vante. Du, der vil leve! Skynd Dig at blive borte i denne Naturens Kærlighed. Gem Dig i den, inden Menneskelivet finder Dig igen, og bliv for stedse i det gamle Hjem, der var og er. Mennesker frembringe Herlighed ved brogede Klude og Metalglans (A Kvalitet). Naturen lærer En virkelig levende Herlighed, den Herlighed i Sjælen, Menneskeheden glemte. Saadan var det, Menneskelivet skulde se ud. Vaagn op, Mand, af det elendige Liv, Du fører! Kan Du ikke høre, at der stundom er noget, der ligefrem raaber til Himlen.

Eks. 3. Beslægtet hermed er Overvindelse paa en Malerisamling. Har Du nogensinde prøvet at gaa saa længe paa en Malerisamling, at Du er kommen over den første Træthed? I Reglen gaa Folk forinden. Naar den bekendte Udstillingsbryden i Lemmerne begynder, naar man skal vride sig fra den ene Stilling til den anden, sætte sig, drikke Vand etc. etc., saa have Folk i Reglen nok. Men har Du prøvet at vente denne Ubehagstid ud — dertil skal der en stærk Kraftanvendelse (Overvindelse) — vil Du sikkert have erfaret, hvorledes man siden tit kan blive overrasket af et eller andet nydeligt, fint og hjertevarmt Indtryk, tit af en ganske intetsigende Aarsag. Det kan maaske være en Spurv, der sidder udenfor Vinduet og pipper. Du tænkte slet ikke paa, at der var nogen Verden derude.

---

*) Hjemmets Kærlighed maa ikke forveksles med Forelskelsens Kærlighed, der ved Siden af et muligt Indhold af den heromhandlede Naturkærlighed i hvert Fald indeholder en Mængde Lidenskab af den mest typiske A Kvalitet.

Man har i Praksis mange af den Slags sammenfaldende Betegnelser paa yderst forskellige Ting, som Sproget ikke har skelnet fra hinanden.

Denne Pippen kalder ganske uventet Minder frem fra den Gang, Du som ung studerende gik nede i den forsvundne gamle botaniske Have paa Gammelholm. Hvad var det egentlig ikke for et aparte Sted. Et Rige for sig, en Verden for sig, hvor Sjælen syntes at spire sammen med Planterne paa frodige Foraarsdage imellem de gamle Bygninger. Det var, som om der var Guld i Luften. Kender Du det, at der sommetider kan komme Ting, ganske ubetydelige Ting, der kan bringe En til ligesom at fare med Haanden op for Panden. Hvad var dog det, som der gik forbi? Noget, som man skulde have; men som man slet ikke har fat i. Det kan være, som om man vilde raabe efter det: „Aah, bliv hos mig et Øjeblik! Bliv hos mig alle Dage!“ Det kan faa Strengene til at dirre helt ned igennem En, I Spurve i Sollys og Grønt med videnskabeligt Fuglekvidder for et ungt Sind! Aah, hvor bleve I dog af? Jeg husker saa tydeligt Klangen. Det var den, jeg nu hørte. Underligt som saadan en tilfældig lille Ting tit kan lokke Blink frem af Livet i sin oprindelige Herlighed, som man ellers aldrig ser til daglig. Saaledes som dette Pip lyder, saaledes skulde der altid se ud i Sjælen. Saa gaar man rundt i Salene. Nu og da kan det være, som om noget brød igennem omme i Nakken et Sted.

Underligt, som Naturkærligheden altid kommer til En som Blink fra en eller anden bedre Verden. Og som noget helt nyt, der bringer Livet til at le i En. Du, som ikke kender til den! Du lever slet ikke. Du har ikke Begreb om, hvad Liv kan være, selv om Du formaar at fylde det med nok saa megen Pynt og Luksus af første Kvalitet eller rask Virksomhed af anden Kvalitet. Det er Gløden i Hjertet, der først rigtig giver Livet Værd. Den har slet ikke hjemme paa hine Steder.

Man vil se, hvorledes det gentager sig, at en Kraftudøvelse (Overvindelse), bragt i Anvendelse paa den i det foregaaende Afsnit omhandlede B Kvalitet, frembringer et fuldstændig nyt sjæleligt Produkt, den sjælelige Varme. Det er en Forvandling ganske af den under L omhandlede Slags, hvorved man paa en overraskende Maade pludselig føres ind i en hel forandret Sjælsbeskaffenhed, en hel anden Region, eller hvad man vil kalde det.

Hvad er nu det for en Region? Kan det tænkes, at det kunde være en af de to gamle fra det foregaaende? Kan det tænkes, at vi ved en Kraftudøvelse kunde være komne f. Eks. tilbage til A Kvaliteten igen, paa lignende Maade som det jo vitterlig koster Kraft at komme fra Assens til Faaborg og Kraft at komme tilbage igjen?

Det kan det ikke. Man kan nok i enkelte Henseender finde en vis flygtig Lighed, saaledes som naar man ser hen til den i Eksemplerne fremtrædende Velvære, Behag, Lykke etc. og sammenligner den med det Velvære, man har efter en god Skydebanemiddag til Kaffe og Cigar (A Kvalitet); men naar vi huske, at det, hvortil der i Naturudviklingsspørgsmaalet udelukkende skal ses hen, er Fortætningen (Kraftindholdet), bliver der en afgørende Forskel idet det her iagttagne nye Fænomen er et intensivt Kraftfænomen, medens A Kvaliteten er et Slappelsesfænomen. Der er imellem de to tilsyneladende beslægtede Ting samme Forskel, som imellem en udstrakt Arm og en hvilende Arm. Man er tilbøjelig til at mene, at en udstrakt Arm ikke er nogen Kraftudfoldelse og i hvert Fald ikke noget Bevægelsesfænomen, naar Armen holdes ganske stille; men det er det. Den tilsyneladende Ubevægelighed er en Række smaa svingende Bevægelser, som den kraftige Mand formaar at gøre saa smaa, at de ikke bemærkes. Da Tell skulde skyde Æblet af sin Søns Hoved, lader Digteren den før som et Espeløv skælvende Mand pludselig blive aldeles rolig. Til slig Bevægelsesfortætning skal der Kraft. Forholdet forstaas bedst, efterhaanden som man begynder at blive træt. Saa bliver Svingningerne større og større, indtil de tilsidst, naar Udmattelse nærmer sig, ende med at blive synlige (Rysten hos gamle og svage).

Men forholder det sig saaledes, at Fænomenet er et intensivt Kraftfænomen, og forholder det sig saaledes, at Naturudviklingen er fremadskridende Fortætning fra de kraftløse til

de energifortættede Sjælsformer, saa er det et højere Naturudviklingsfænomen, vi her have faaet med at gøre.

I Overensstemmelse hermed viser det sig ogsaa, at det nye Sjælsindhold er i Stand til at udøve en hæmmende og dæmpende Indflydelse paa de foregaaende Kvaliteter paa den under J omtalte Maade.

Der var med begge de to foregaaende Kvaliteter forbunden en vis Uro, der i den ene havde en vis lidenskabelig Karakter (Beruselse, Ekstase), i den anden traadte frem som en vis Rastløshed. Tænker man paa den almindelige Virksomhedsstemning, saa er der altid deri noget af dette, at man staar med det ene Ben fremefter ligesom paa Spring. Det kan ordentlig være ubehageligt at standse, og sjeldent gør man det længe, saa iler man fremad igen; man har ikke Tid. En vis Travlhed, en vis Uro, en vis Fart (jfr. Vanddraabehistorien Pag. 494). I A Stemningen er det nok anderledes. Har man efter hin Skydebanemiddag faaet sig anbragt i en god Lænestol, saa er der Tid nok; men Uroen er der alligevel paa en anden Maade. Den hele Spiritusstemning er paa sin Vis urolig. Der skal tales, der skal larmes; man ser ikke nogen et Øjeblik være uoptaget; saa maatte han da straks have fat i en Avis.

Denne sjælelige Ufred, der tit er en Svøbe for Menneskeheden, formaar Naturkærligheden paa en saa mærkelig Maade at lægge til Side. Der er noget ved dens Hjertevarme, der gør blikstille i Sindet og tilvejebringer, hvad man i Kirkesproget kalder „F r e d". Det er ikke til at tage fejl af, at vi staa overfor et overlegent Magtfænomen, der gør roligt ved Herredømme, der udøves af iboende indre Kraft) stærkere Livsmagt).

E k s. 1. En Dag, vi kom forbi et gammelt Hus i Raadhusstræde, udbrød min Ledsager: „Der boede Madam Mortensen paa 1ste Sal for 70 Aar siden"; og saa gav vedkommende sig til at fortælle en hel Del gamle Historier fra den Tid, hvad der gav Anledning til, at

vi kom ind i en anden i Nærheden liggende gammel mærkelig Gaard med et Bomærke over Indgangsdøren og Indskrift: „Alles, was Odem hat, lobet den Herren". „Det er egentlig ganske morsomt; man burde engang se saadanne gamle Ting lidt efter", udbrød jeg; men der laa deri: „Blot ikke nu". Man stod med en Følelse, som man i „Øjeblikket ikke havde rigtig Tid. Hvad havde man egentlig saa travlt med? Ingenting. Jeg skulde ned paa Ryssensten og have et Bad. Uvilkaarligt flyttede det ene Ben sig efter det andet, og tilsidst vare vi et Stykke fra. Saa var der jo da ingen Anledning til at vende om.

Der er en egen Uro over alle Mennesker, en Travlhed og Hast, der skriver sig fra Svaghed. Man er tilbøjelig til at tro, at rastløs Faren og Færden er det besværlige, og at den, der lever hastigt, lever mest. Men det er omvendt. Uro og Hast er det lette, noget, som enhver kan, i desto højere Grad, jo svagere og daarligere han er. Rysten paa Haanden hører syge og svage til. Ro og Stilhed i Sjælen er det, der kræver Kraftudvikling og Styrke. Der skulde en vis Kraft til at staa stille ved det gamle Hus. Den havde man ikke. Den har Folk ikke paa Gader og Stræder. Rastløs fare de omkring, søgende og spejdende, uden at have Tid til at se paa, hvad de en enkelt Gang finde. Der skal allermest Kraft til at holde en Arm ganske stille. Hvor tit har man ikke tilraabt sig selv: „Bliv staaende!" (Turgénjew). Men man kunde ikke. Hvor tit har man ikke udtalt de Ord: „Naar jeg engang faar Tid." Men man faar aldrig Tid, før man engang er færdig med det hele.

Men Tider efter tænker man: „Hvorfor blev jeg dog ikke?" Den, der har Tid til at glæde sig ved Insekternes Summen i Lindetræet eller det gamle Tegltags Fortælling, er større end den, der bygger en Stad.

Eks. 2. Man kan til Tider ligefrem støde sig paa Ting i sjælelig Forstand. Naar jeg saa' paa de dybe Hjulspor udenfor mine Vinduer eller om Aftenen i Slud stolprede tværs over Gaden over de vaade, knudrede Brosten, kigende forsigtig frem under Paraplyens Rand, kunde det være, som om alting vilde knuse En. Tit kunde Husene i Vendersgade lægge en Lidelse over Sindet, blot ved at de stode der og saa' saadan ud. Bare dette, at de „saa ud" (A Kvalitet). Man kunde hade den Plebejer af en Bygmester, der havde bygget saadanne Huse. Og dog gjorde de En jo ingen Ting — andet end at de stødte En ved det stærke Fang i det konkrete, de foranledigede (B

Kvalitet). Der kan være noget saa knugende ved dette Fang. Blikket blive saa langt, saa langt og saa fangtræt.

Men saa kan det hele paa en Gang vende sig til Lykke, naar den heromhandlede nye Kvalitet kommer til, naar man med en Kraftanvendelse (Overvindelse) ligesom tager det hele og stiller det et langt Stykke ud fra sig: „Vendersgade gælder slet ikke". Det kan give en Forandring, saa at hine Hjulspor maa give sig til at le (jfr. Fodturhistorien). Det er en ganske mærkelig befriende Virkning. Som om man vaagnede op af et Mareridt. [28])

Det er efter alt dette øjensynligt, at den paatrufne Livsbeskaffenhed ikke er identisk med hverken A eller B Kvaliteten; men at vi staa over for et herskende højere Naturudviklingsfænomen.

Lad os kalde den C Kvaliteten, den tertiære Kvalitet (Tredjefortætningen), Naturkærligheden eller Hjertelivet.[29])

Af Interesse er det at se, hvorledes denne tredje Kvalitet fortsætter den Tegning af Naturudviklingen, der af sig selv er paabegyndt i de to foregaaende Kvaliteter med Hensyn til Begrebet Frihed.

Som det vil erindres, var A Kvaliteten karakteristisk ved sin, man kunde fristes til at sige, jordbundne Beskaffenhed (Tingsafhængighed). Man var Slave af Tingene, havde blandet Blod med dem, havde „amalgameret" sig med dem. I B Kvaliteten havde man for saa vidt frigjort sig fra deres Herredømme, som man var bleven den herskende. Tingene vare blevne Objekter, som man stillede ud fra sig til fænomenal Betragtning. Man handlede med dem, lod dem danse for sig. Men for saa vidt var man endnu ufri, som man stadig var knyttet til dem paa en bindende Maade. Uden Ting, ingen Virksomhed. Man levede i en bestandig Syslen med Ting, Ragen med Ting (Filisteri).

I den her foreliggende nye Kvalitet er det væsentlig anderledes. Der har en ejendommelig Adskillelse fra Tingene taget

sin Begyndelse, ret som om man havde faaet varme Klæder paa til Beskyttelse imod Tingenes nøgne, kolde og afkølende Paavirkning. De kunne ikke naa' En. Naar man ser paa Postgaarden, er det, som om man saa' paa et Maleri. Den kan ikke gøre En noget. Der er skudt noget ind imellem (jfr. ovenstaaende Eks. om at støde sig paa Ting). Man er ganske anderledes fri af Tingene end i de foregaaende Kvaliteter (Tingsuafhængighed).

Eks. Da jeg paa hin Fodtur kom forbi et opslaaet Forbud: „Al Gennemkørsel er forbudt og straffes efter Loven", kom jeg til at le. „Der ligger de og rager med deres Goder", faldt det mig ind. Man følte det næsten som en Befrielse ikke at eje noget, der kunde binde En til Tingene, ret som Manden, der smækkede Døren i for sit Sølvskab med Ordene: „Det usle Mammon". Den aandelige Frihedsfølelse, en saadan Fodtur kan give, er vidunderlig. Og dog er det endnu ikke absolut Frihed. Man gik jo i Tanken og klappede Villaerne og saa til Hjulsporene. Der var noget der, som man endnu hang ved. Og hvor hænger man ikke ved saadan noget som Hjemmet. Tænk paa det gamle kære Bord, hjemme i din Stue. Du vilde ikke skille Dig ved det for Guld.

P.

4de Fortætning (D Fortætningen). Den forladende Kvalitet. Det viser sig snart, at der er flere Fortætningsgrader, end de i det foregaaende omtalte tre. Erfaring lærer, at den Fortætningsproces, vi i det foregaaende gentagne Gange har iagttaget — hver Gang paany bearbejdende det Produkt, som den forrige Gang frembragte — kan gentage sig endnu engang paa den Maade, at den gaar ud fra en Tredjefortætning som Fortætningsobjekt, hvorved der altsaa nødvendig maa frembringes en endnu yderligere Fortætning ud over Tredjefortætningen.

Eks. 1. Kender Du det, naar Du pludselig bliver opmærksom paa, at det snurrer saa mildt og venligt i Kakkelovnen, som om gamle Slægter talte? Du har jo nok hørt det buldre hele Tiden; men pludselig bliver Du opmærksom paa, at det lyder saa hyggeligt, saa mildt og venligt, som om der var Stemmer i Lyden, kommende lang Vejs fra, langt, langt tilbage i Tiden. Br .. rr .. brænder det pludselig op med Flamme lige i Trækhullet. Det kan være, som om Du stod naglet fast som en Støtte, saa stille. Hvad var det dog? Som om Du ikke kunde røre saa meget som et Øje. I Reglen syder og koger det i Sjælen; det er saa underligt, naar der pludseligt bliver ganske stille. Alt det mærkelige, man synes, at man hører. Det er egentlig blot det, det gælder om for et Menneske, der vil tænke, at være ganske stille i Sjælen, saa stille, at Fænomenerne selv begynde at tale, som denne Kakkelovnsbuldren nu her. Saa fortælle Fænomenerne selv det hele. I Reglen flakker man omkring som et Lys i Blæst, overfalder Fænomenerne med rystende Hænder og taler selv, i Stedet for at lade Fænomenerne tale. Dræber dem tilsidst med sit Snak og sit Jeg, saa at de staa døde omkring og sige ingenting. Man skal slet ikke være*). Der skal være ganske stille i Sjælen som ude i Himmelrummet. Saa gaar der Liv i Fænomenerne. Saa begynde de at tale. Det er, som om denne Buldren listede Dig med ud i Rummet i den uendelige Stilhed, og som der paa en Gang rejste sig et uendeligt Liv. Tys! Hvor er det mærkeligt!

Men har Du nogensinde oplevet et saadant Fænomen, saa vil Du vide, hvilken Aandskraft der skal til for saaledes at holde Sjælen ganske stille. Jo daarligere et Individ er i aandelig Henseende, desto uroligere er han, desto mere larmer han. Der skulde Kraft til at holde en Arm ganske stille; men der skal endnu større Kraft til at holde en Sjæl ganske stille.

Man vil se, at en saadan Oplevelse er Historien med Boblen i Frederiksberg Have (Pag. 494) om igen, næsten Ord for Ord, blot med den Forskel, at Objektet er forandret. Dengang var det Travlhedsstemningen (et B Fænomen), der var Genstand for Fortætning; her er det et Varmefænomen (et C Fænomen),

*) Den objektive Naturopfattelses Hovedsætning (modsat den i vor Tid saa stærkt fremtrædende Subjektivisme).

altsaa netop lige det, som vi dengang arbejdede os op til som Slutningsresultat. Bulderet i Kakkelovnen indeholdt en rig Stemning af sjælelig Varme og Hyggelighed. Det er en udpræget C Stemning. Et saadant Fundament af Varme maa overhovedet altid haves, hvorsomhelst der føles Rigdom i Sjælen. Varme maa til som Grundlag allevegne, hvor man skal ud over de simplere Stemninger. Det er et fattigt Aandsliv, der ikke er bygget paa Varme. Den Forsker, der ikke elsker sine Stoffer, sin Ilt, sin Brint og sine Apparater, bliver aldrig andet end en Haandværker i Sjælen (B Kvalitet). Sjælen visner for ham.

Men er Forholdet det, at Fortætningen fandt Sted paa et Grundlag af Varme, saa ere vi ude over Tredjefortætningen. Saa staa vi over for et Nr. 4.

Lad os se flere Eksempler.

Eks. 2. Paa lignende Maade som der i den ovenanførte Skildring skulde Varme og Kraft til ikke at være — i den rige Betydning, hvori dette Ord ovenfor er taget — skal der ogsaa Varme og Kraft til den fødende Tænkning, der, saaledes som skildret, har sit Udspring i slig ikke-værende Stemning, den Tænkning, der ligesom springer ud i Sjælen med helt nye Ting („fødte“ Ting).

Varme maa overhovedet nødvendig til overalt, hvor noget skal spire. Er Undergrunden uden Varme, bliver Produktet vindtørt og koldt. Kan man ikke faa noget til at gløde, kan man heller ikke faa det til at vælde ud i Rigdom. Men ved Siden af denne Varme behøves der til fødende Tænkning ogsaa Kraft. Den, der med Opmærksomhed vil følge en saadan Tænkningsproces, vil lægge Mærke til, hvorledes Anholdelsen og Fastholdelsen af saadan et lille forbiflyvende Tankeglimt kræver en Kraftanvendelse, der ganske ligner en Overvindelse. Der skal stærk Kraft (Fortætning) til Gennemførelsen af en saadan Tankebegyndelse. Hvor den mangler, bliver det hele kun en æstetisk Legen med Glimt (Kvindetænkning).

Der have vi atter denne Forbindelse af Kraft og Varme (Varmefortætning), der nødvendig maa føre til en yderligere Fortætning ud over den, der ligger i Varme alene.

Eks. 3. Kender Du den Grundstemning, hvormed gamle Folk tit kunne gaa ned ad Gaden, glædende sig ved Livet, ved den dejlige Sol og det hjertevarme Skær i Gruset? Det er, som om det gamle Sind var opfyldt af Lov og Pris; men det er paa en ejendommelig Maade ligesom ud over det hele (forladende). Om et Par Aar gaar Rejsen videre. Hvor er det taabeligt for den gamle at fæste ved noget. Han har jo lært, hvor uholdbar Enkeltheden bestandig var. Nu flyver han hen over det hele i vidunderlig Herlighed. Det er denne forladende Opfattelse, som egentlig er den store Frugt af Livet for det gamle Menneske. Hvor den ikke opnaas, har Livet været et Forbiskud. Gamle Folk kunne tit være vidunderlig elskelige, netop paa denne forladende Konto — den gamle Fiskerkone, naar hun lægger Hovedet paa Sned af Træthed, Modgang og Lidelse. Det er lige Modsætningen til den usigelige Grønhed (aandelige Gadedrengetilværelse), man saa ofte træffer.

I denne Gammelmandsstemning have vi atter en stærk Fortætning paa Grundlag af Varme. Det hele Billede fortæller om Modgang (Tryk, Slid, Møje, Sorg, Lidelse etc.); men hvor der er Modgang er der ogsaa Fortætning. Samtidig er der ogsaa Varme; det er lige saa lidt til at tage fejl af. Der er igen disse to Ting, der, naar de komme sammen, frembringe hint mærkelige Sjælsprodukt, man kunde fristes til at kalde for Trykkets Herlighed, et Fang, der paa en ejendommelig Maade ligesom fører ud over Tingene (Intetfang, Flugt).

Flere Eks. af denne Art ville findes samlede i tidligere Arbejder*); men har Læseren blot faaet fat i et Par, saa behøves der ikke flere, saa nikker han og kender selv hundrede. Og saa forstaar han tillige, at her ikke er Tale om sporadisk forekommende Tilfælde, der

*) „Om sjælelig Ringhed“ (Pag. 438—453) og „Om Ligeløb og Kredsning“ (Pag. 236—247).

Vi minde om Historien med Nattevagten (førstnævnte Arbejde Eks. 58) og den ejendommelige Maade, hvorpaa Tryk (Fortætning) paa Grundlag af Varme her fører En ligesom ud over Tingene, frembringende Følelsen af noget stort, der gaar forbi.

Og vi minde om Historien med Hans Tausen (Eks. 65), der syntes, at der manglede ham noget i Guds Naade, hver Dag han ikke kæmpede med Modgang og Nød. Atter her se vi Fortætning og Varme virke sammmen og i Forening avle dette ejendommelige Sjælsprodukt, der bedst kan betegnes ved Ordene: Ud over Tingene i Herlighed.

Et ganske lignende Indhold vil findes i Eks. 59, 60, 62—64.

nu og da kunne iagttages af en og anden, men om noget, der giver hele Tilværelsen sin Karakter og Smag, noget der er typisk for Sjælelivet og hører med til den daglige Regelmæssighed. Uden denne Modgangens løftende Indflydelse, uden denne „Flugt", opnaaet ved fortættende Bearbejdning af Varmefænomener (Varmefortætning), vilde hele Tilværelsen tabe sit Salt og sin Smag og blive som en „doven" Drik. Vi staa med andre Ord over for et Fænomen, der er bærende for hele vor aandelige Eksistens.[30])

Eks. 4. At vi med disse Varmefortætningsfænomener bevæge os i Nærheden af, for ikke at sige paa det religiøse Omraade, turde være indlysende; men det er ikke Fysikerens Sag at betragte Fænomenerne under denne Synsvinkel; han bør holde sig i forsigtig Afstand fra alt, hvad der ikke er ren Fysik. Saa meget turde dog formentlig være uimodsigelig fysisk Kendsgerning, at Fænomener som Offer, Forsagelse, Bøn o. desl. staa som typiske Eksempler paa de heromhandlede Varmefortætningsfænomener. At der er Varme som Grundlag i enhver virkelig religiøs Følelse, ligger i Fænomenets Natur, og at der er en aandelig Kraftudøvelse forbunden med Ord som „Din Vilje ske", behøver lige saa lidt Omtale. Atter her se vi, hvorledes Forbindelsen af de to Ting kan føre „ud over Tingene", som ovenfor omtalt. Det hele er et saa typisk Eksempel paa en Varmefortætning, at det ikke maa udelades, ligesom det af Hensyn til Eksemplets almene Forekomst og Betydning vilde være misvisende ikke at nævne det[31]).

De fremførte Eksempler turde være tilstrækkelige til at vise, at en Grundstemning af sjælelig Varme under Indflydelse af en stærk aandelig Kraftudfoldelse kan frembringe en ny sjælelig Species ganske forskellig fra, hvad vi tidligere have set. Det vil med andre Ord sige — hvad det navnlig her kun gælder om at betone — at Tredjefortætningen yderligere kan fortættes, at der altsaa eksisterer en Fortætningsgrad ud over Tredjefortætningen.

Samtidig med denne Fortætningsstigning lægge vi Mærke til de samme Tegn paa et Kvalitetsskifte, som vi kende fra det foregaaende.

Saaledes den bratte Overgang uden Mellemtilstande (M), ret som naar Is bliver til Vand, eller Vand til Damp. Det er, som om visse Døre paa en Gang aabnede sig, og der skete et Gennembrud til noget helt nyt. Man tænke paa Kakkelovnsbulderet med sin forstenende Virkning eller paa Gammelmandsbetragtningen, der ligesom bryder med det hele. Overtvert, paa brat afgørende Maade.

Og endvidere den beherskende og dæmpende Indflydelse paa tidligere Fortætningsprodukter paa den under J omtalte Maade (stærkere Livsmagt). Vi minde i saa Henseende blot om den religiøse Bevægelses dæmpende Indflydelse paa selv det stærkeste Hjerteliv (Offer).

Det er alle de samme Overgangsforhold, der tidligere have foranlediget os til at bruge Betegnelsen ny Kvalitet. Det er selvfølgelig kun en Betegnelsessag, om man vil bruge et saadant Udtryk eller ikke; men det vil være i Kontinuation af det foregaaende, om vi notere os dette nye Fortætningsprodukt som en ny Kvalitet, den fjerde i Rækken.

Lad os kalde den D Fortætningen, Fjerdefortætningen, den forladende Kvalitet, Intetfanget eller Overstrømmen.

Vende vi os til Egenskaberne ved denne nye Kvalitet, saa er det, der navnlig saa stærkt karakteriserer den, et vist ejendommeligt forladende Fang (Flugt, Intetfang, Abstraktion, Renoncering), dette, at man ligesom ikke rører ved Tingene („Ud over Tingene". Slip).

Der er noget ved dette Fang, der minder om Fugleflugt. Det karakteristiske ved Fugleflugt er en fuldstændig Mangel paa Berøring med Tingene samtidig med en Holden sig oppe ved Fang i et Medium, der er saa tyndt, at vi kalde det for Intet (Intetfang, Vingefang). Dette er lige akkurat Fjerdefortætningens Karaktertræk: Denne fuldstændige Kasten løs fra

alle Ting, samtidig med at man alligevel holder sig oppe i „Intetheden“.

Dertil skal en stærk Kraftudøvelse. Det er netop til denne Kraftudøvelse, der behøves den stærke Fortætning. Det er svært for en tung Fugl at flyve.

Sluttelig vil man se, hvorledes denne Grundegenskab paa en utvungen Maade føjer sig ind i og fuldstændiggør det Billede af Naturudviklingen, der af sig selv er kommen frem i de foregaaende Kvaliteter med Hensyn til Begrebet Frihed: Forløbet fra A Kvalitetens sammensmeltende Fang (Amalgamering) gennem B Kvalitetens filistrøse Tingsinteresse (Tingsfilisteri) til C Kvalitetens begyndende Adskillelse fra Tingene, med hvilken man dog endnu ikke kan frasige sig landfast Forbindelse paa enkelte Punkter (det gamle Bord, man ikke vilde miste for Guld). Vi vare ved Tredjekvaliteten just paa et Punkt, der pegede paa en Fortsættelse. Forbindelsen med Tilværelsen var reduceret til en eneste Traad. Et Skridt til, saa have vi det her omhandlede Fænomen, den fuldstændige Mangel paa fast Berøring (Tingsuafhængighed).

Der ligger deri den mest absolute Frihed (for Tingene) og en ejendommelig Renhed i Luften (Frihed for Paahæng), der navnlig stiller sig i stærk Modsætning til A Kvalitetens Genstandsbefængthed og Lugt i Stuerne.

Q.

Muligheden af flere Fortætningsgrader. Ser man tilbage paa den i det foregaaende paaviste Fortætningsrække, hvori ethvert Led fremgaar af det foregaaende ved et Energitillæg, ligger det nær at vente, at en saadan Række kunde fortsætte sig. Det stadfæster Erfaring imidlertid ikke. Der synes ikke at være flere Fortætningsgrader end de nævnte fire. I hvert Fald er det sikkert, at en Enkeltmand

har kunnet botanisere Sjælelivet igennem i 36 Aar uden at støde paa flere.

Forholdet med den stigende sjælelige Fortætning er i saa Henseende væsensforskelligt fra det, vi kende fra Spænding, der kan stige i det uendelige under Antagelse af alle mulige Grader, samtidig med at Spændingen stadig mærkes, stadig truer med at gøre sig gældende. Fortætningsprocessen i Sjælelivet minder mere om Varmebinding i Fysikken med sine bratte Overgange imellem visse Aggregattilstande, Is—Vand—Damp, ved hvilken Lejlighed en vis Mængde Energi pludselig unddrager sig Iagttagelse som medgaaet til Omdannelse. Saadan er det jo netop her. En vis Mængde Energi bliver pludselig borte. Først mærker man en Kraft med en stærk Bryden. Og saa paa engang er den pludselig borte (Overvindelsen er udført).

Samtidig med at man alligevel kan mærke, at den er tilstede i Produktet. Ved given Lejlighed ser man den komme tilbage, ganske paa lignende Maade som naar bunden Varme frigøres, idet Vand fryser til Is.

Erfaring. Naar en Tænkning sløjer af, kan det ske, at der pludselig dukker en rig Hjertestemning op, under hvilken Tingene paa Skrivebordet pludselig finde paa at se saa elskelige ud som aldrig tidligere. Det er ligefrem frigjort Varme.

Paa lignende Maade kan man efter en Tænkning, der ikke er bleven fortsat til fuld Træthed, tit iagttage en ganske ejendommelig motorisk Kvikhed (rask Gang), ualmindelig Sans for Musik, Kvindeskønhed el. l. Det er ligefrem degenereret Energi, der bryder frem. Saalænge Tænkningen var i Gang, mærkedes intet. Først idet Degenerationen indtræder, frigøres den bundne Energi i Form af lavere Virksomhed.

Men er Forholdet det, at Kvaliteterne ere en Slags Aggregattilstande at ligne ved Is—Vand—Damp o. l., saa bliver deres begrænsede Antal mere forstaaeligt.

Et andet Forhold, der ogsaa passer med, at de findes i et bestemt Antal, er den Pag. 484 antydede utvivlsomme Forbindelse med den anatomiske Bygning af Nervesystemet. Er det saaledes, at der til enhver Hæmning (man tænke paa Virkningen af N. vagus paa Hjerteslaget) skal en bestemt Hæmningsnerve med tilhørende Fortætningscentrum, saa er det temmelig givet, at der hverken bliver flere eller færre af den Slags Overvindelsesprocesser, end der er Overvindelsesveje (Hæmningsnerver). Saa er Antallet af Kvaliteter givet ved den anatomiske Bygning.

R.

Tilbageblik paa Fortætningsrækken. Den iagttagne Fortætningsrække maa i Henhold hertil betragtes som en afsluttet Række, der viser os Naturudviklingen i Sjælelivet fra sin tarveligste Begyndelse til de mest fuldkomne Former, vi i alt Fald ere i Stand til at iagttage.

Det vil ses, at Naturudviklingsgangen er en Frigørelsesproces, ved hvilken der sker en jævn Vandring fra de mest bindende, faste, konkrete Fang til de mindst bindende Fang af alle.

Det er det samme, vi iagttage allevegne, hvor der er Tale om Udvikling.

Skal et Barn lære at gaa, begynder det ubehjælpsomt at krybe paa alle Fire, klamrende sig til enhver Genstand. Først under Udviklingen lærer det at slippe det ene efter det andet, indtil det omsider ender med saadan noget som at løbe paa Skøjter og i et flot „Herresving“ lægger en Tingsuafhængighed for Dagen, der næsten ligner Flugt. Det er akkurat den samme fremskridende Frigørelse.

Og nøjagtig den samme Udviklingsgang er det jo, Geologien lærer os, naar vi se hen til, hvorledes Løsrivelse fra det

faste var den første Forberedelse til Livet, hvorledes den første Organisme stod fast i Jorden, og hvorledes vi derfra kom til Dyr, der kunde krybe, svømme og løbe, Fugle, der kunde flyve, og Mennesker, der kunde lade Naturkræfterne tjene sig.

Udviklingslære er saaledes paa en Gang Fortætningslære og Frigørelseslære.

Kun at Ordet Frihed i denne Sammenstilling tages i en polær modsat Betydning af den i daglig Tale sædvanlige. Ved Frihed forstaar man i daglig Tale sædvanlig subjektiv Frihed, dette at kunne gøre, hvad man vil, at kunne tage sig hvilke „Friheder", man vil *). Men den Slags Frihed er netop en Mangel paa indre Kraftanvendelse, Mangel paa Fortætning, Mangel paa Frigørelse i førnævnte Forstand. Det er ikke den Slags Frihed, Naturen mener.

S.

Billigheds-Genveje imellem Kvaliteterne. Idet Kvaliteterne staa i Udviklingsforhold til hverandre, er en bestemt Rækkefølge paa Forhaand givet; men herved er dog som en Erfaringssag at bemærke, at man kan overspringe enkelte Kvaliteter. Ligesom man i Løb op ad en Trappe godt kan springe fra 1ste til 3dje Trin o. l., saaledes viser Erfaring, at man kan gaa fra 1ste Fortætningsgrad direkte til baade 3dje og 4de og ligesaa fra 2den til 4de, kun at de ved slige Genveje fremkomne Produkter blive kendelig mindre fortættede (aandelig tarveligere), end om man havde medtaget de mellemliggende Fortætningsgrader.

---

*) Se det Afsn. B, Till. [2]) omtalte Forhold, at Ord, der betegne eller vedrøre Retning i Sjælelivet, altid kunne tages i to hinanden polært modsatte Betydninger, alt efter som man gaar ud fra Naturudviklingsretningen eller dens Modsætning. De have altid en naturlig Betydning og en antagonistisk naturmisforstaaet Betydning (objektiv og subjektiv Betydning).

Eks. Som Eksempel herpaa behover man blot at nævne den romantiske Tidsalder, der gik Vejen A—C med Forbigaaelse af B (Virkelighedslivet). Den realistiske Tid oprettede denne Fejl ved i rigelig Grad at tage B Kvaliteten med, men glemte saa til Gengæld ofte C. En lignende billig Genvej træffes hyppig i en vis aandelig Godtkøbshøjde, der gaar Vejen A—D med Forbigaaelse af baade Virkelighed og Varme. Den er meget farlig, idet den, naar D Indholdet tabes, hvad altid saa let sker med en vanskelig Kvalitet, lader Mennesket tilbage med det fattigste A Indhold, et intellektuelt Forfald, hvorpaa netop vor Tid giver rigelige Eksempler.

Hvor man paa en hurtig og flot Maade opnaar store aandelige Virkninger, skal man altid passe paa, om Varerne ogsaa ere ægte, om der ikke er skudt en Genvej uden om en eller anden Kvalitet paa en billig Maade ligesom i den romantiske Tid (Billighedsmænd).

Alene A Kvaliteten kan aldrig forbigaas af den simple Grund, at det er af den, at alle de andre Kvaliteter gennem Væddring og Fortætning skulle forfærdiges. Det er en Konsekvens af Naturens hele Udviklingssammenhæng. Raastoffet maa først før Forarbejdningen *). Derfor er den sanselige Verden en meget vigtig Ting, hvormed enhver maa forstaa at indrette sig; thi omgaas kan den ikke (Askesefejltagelsen). Enhver maa danse sin Sekstur med i Tilværelsen — i al Skikkelighed. Det gælder kun om ikke at blive slugt af den, saa at man forbliver i den.

Eks. Varme skal tit leges frem gennem alskens Spøg og Snak. Den, der ikke kan lege, bliver let kold. Men man maa aldrig lege „for Alvor“ (blive i Legen). Det er frygteligt (Selskabslivet).

Anm. 1. Af den Forskel, det gør i Resultatet, om man gaar den ene eller anden Vej, kan man slutte, at de forskellige Fortætningscentrer ikke kunne være ens. I saa Fald maatte man komme til samme Resultat, hvad enten man gik fra A til C eller fra A til B; men det gør man ikke. Den romantiske Species er aldeles forskellig

*) Nihil est in intellectu, quod non ante fuerit in sensibus (Panum, Fysiologi).

fra den reale. Det forholder sig i saa Henseende, som naar man i en Elevator gaar fra Stuen direkte til 2den Sal. Den bliver ikke derfor til 1ste Sal.

Det peger atter i Retning af den tidligere berørte fysiologiske Antagelse, at de forskellige Nervecentrer have hver sine forskellige Fortætningsfunktioner. De kunne ikke ombyttes.

Anm. 2. Forbinder man dette med den Pag. 510 omtalte Degenerationsmulighed, vil det forstaas, at Fortætningsgraderne (Kvaliteterne) kunne følge paa hinanden paa en hvilken som helst Maade baade i ascendent og descendent Retning.

T.

Kombinationer. Da de forskellige Fortætningsgrader blot adskille sig fra hverandre ved et forskelligt Indlæg af Kraft, vil det forstaas, at et og samme Fænomen kan optræde i forskellige Kvaliteter, ganske paa samme Maade som en bestemt Vare, f. Eks. Lærred kan foreligge i forskellige Godheder.

Eks. 1. Som Eksempel nævnes Religion. Man har Religion, der i fanatiske Former ikke er andet end den reneste Lidenskab (A Kvalitet). Man har Religion, der egentlig er et Slags sjæleligt Haandværk (B Kvalitet). Man har Religion, hvori Kærlighed er det bærende (C Kvalitet). Og man har Religion, hvis Grundtræk er Offer og Forsagelse (D Kvalitet). Maaske er vel sidste Slags nok den egentlige; men den er ingenlunde den hyppigste. I Reglen foretrækker man lavere Kvaliteter — de ringeste Individer meget hyppig den rene Fanatisme; det er den sjælelig letteste. Man ser, hvorledes der indenfor samme Fænomen er et fuldstændigt Udviklingsforløb igennem alle 4 Kvaliteter.

Eks. 2. Ligesaa med Natur. Naar man ser de grønne Kornmarker imellem Skove og Søer, saa er det Natur, men trods al sin Skønhed i en raa Form. Det er den primære Natur (A Kvaliteten).

Kommer Du ved at gaa frem i Landskabet til en Grusgrav, hvor

en Mængde Mennesker er i Færd med at læsse og køre Grus til Vejarbejde, forandres pludselig hele Stemningen. Noget realt og konkret træder Dig i Møde. Det er Naturen i sin B Kvalitet.

Gaar Du ind i Skovens Tykning og finder en Fuglerede, er det Hjertevarmefænomenet, der præsenterer sig for Dig, Naturkærligheden. Det er noget helt nyt, der slet ikke ligner det foregaaende. Det er C Kvaliteten.

Og træffer Du endelig paa geologiske Vandringer paa Jordlag, Forsteninger o. l., der minde om Tider, der gik, og om alt det, der blev borte, saa viser Naturen sig paany for Dig i en hel forandret Skikkelse, der fører Dig ud over Tingene (D Kvalitet).

Der er atter et fuldstændigt Udviklingsforløb indenfor samme Fænomen.

Sammenhold nu dette med, hvad vi i sin Tid fandt angaaende Udførsel. Der var det netop ogsaa saaledes, at eet og samme Fænomen kunde optræde i enhver Slags Udførsel. Der var, som det vil erindres, 3 Tilfælde af Udførsel:

a) En sand Udførsel (Ydeformen), det vil sige en saadan, hvorved der virkelig foregik en Udførsel af levende Kraft til den os omgivende Verden (Eksternering, Livssandhed). Den var altid kendelig paa sin udadrettede Aabenhed (Ligeløb) med Selvforglemmelse, Ubevidsthed, Forbrug og Udmattelse (Tæreformen).

b) En uegentlig Udførsel (Nydeformen), hvorved der nok skete Udførsel af levende Kraft, men paa indre Organer, saaledes at der faktisk intet kom ud af Organismen (Internering). Den var kendelig paa sin indadgaaende Aabenhed med Rekreation af Organer og Væv og deraf følgende Nydelsesfølelse (Livsløgnen med sin nydende Beskaffenhed). Og endelig

c) Udførselsmangelen (den døde Form, Livsmisforstaaelsen), hvorved der hverken fandt Udførsel Sted paa den ene eller anden af de ovennævnte Maader, men et indre Kredsløb, der viste sig forbunden med en vis Fasthed og Sik-

kerhed (Stand, Akse) med overlegen Selvtilbagevenden og Jegmægtighed, kort sagt, med Fremtræden af det subjektive i Mennesket (Mennesket i Mennesket i Modsætning til Naturen i Mennesket).

Alle disse 3 Udførselsformer kunde uden Hensyn til Kvalitet forekomme ved ethvert Fænomen, og det var jo iøvrigt ikke andet end, hvad man umiddelbart kunde indse nødvendig maatte være Tilfældet; thi hvad betegne de 3 Slags Udførsel overhovedet andet end Livet og Ikke-Livet (Udførsel og Ikke-Udførsel), og det at leve og ikke-leve er jo da Muligheder, der nødvendig maa haves inden for enhver Slags Tilværelse. En Ræv og en Hare kunne begge være saa vel levende som døde. Det er noget, der finder Sted ganske uafhængigt af Arten.

Men forholder det sig saaledes, at eet og samme Fænomen kan optræde saa vel i alle Kvaliteter som i alle Udførselsformer, saa bliver en hel Mængde Kombinationer mulige.

Det stadfæster Erfaring ogsaa.

Eks. Et Menneske kan være i Besiddelse af et stort Livsindhold sammen med en yderst tarvelig Kvalitetsbeskaffenhed (en lystig Solderist).

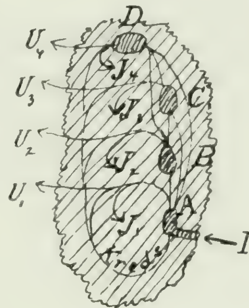
Det kan omvendt have et ringe Livsindhold sammen med meget fin Kvalitet (en vindtør Lærd, en selvfølende Prælat).

Det kan i Øjeblikket mangle begge Værdier (det kulturelle Selskabsliv med „Damer“ og „Herrer“ etc.).

Og det kan besidde begge Værdier (et lidende Menneske, der holder sig oppe ved Arbejde eller Religion).

Af Hensyn til, at det i Praksis tit volder Vanskeligheder at finde sig til Rette i slige Kombinationer, have vi troet, det kunde være til Nytte at vedføje et større Antal Eksempler. Men da det paa den anden Side vilde være uheldigt at afbryde Teksten dermed, og da slige Øvelser godt kunne læses for sig paa et senere Tidspunkt, have vi anbragt dem i Tillægget[32]).

Den brogede Mængde Kombinationer overses formentlig bedst ved Hjælp af den under G (Pag. 463) angivne Figur, naar man i Stedet for en enkelt Kredsstrøm, som vi i sin Tid signerede, tegne 4 saadanne, fremstillende de forskellige Kvaliteter etageagtig over hverandre i Overensstemmelse med, hvad Kvalitetslæren i det foregaaende har lært os. Man kommer derved til hosstaaende Figur, der kan forklare sig selv ved at sammenholdes med det under G. anførte.

Anm. Det er værd at bemærke, at denne Figur i flere Henseender minder om Nervesystemets Bygning. Hvor meget der heri er mere end en Tilfældighed, er i Øjeblikket ikke til at vide. Om det er tænkeligt, at den „sympatiske“ Kvalitet (A Kvaliteten) kunde være betinget af sympatiske Nervegangliers Virksomhed, om B Kvaliteten (den motoriske Kvalitet) paa en eller anden Maade kunde have noget med Rygmarvsnerverne at gøre, den sjælelige Varme med Mellemhjernen og D Kvaliteten med den store Hjerne, og om det kan tænkes, at de føromtalte forskellige Genveje imellem Kvaliteterne kunde have noget at gøre med Nerveprimitivtraadenes faktisk eksisterende Forløb imellem og udenom de forskellige Nervecentrer (Panum) — er altsammen noget, som det vilde være Fantasier at drøfte, saa længe der ikke vides mere om Forholdet imellem legemlig og sjælelig Virksomhed. Men utænkeligt var det vel ikke, at Sjælen kunde være knyttet til Legemets Bygning, at den ikke var et Væsen for sig, der var puttet ind i Legemet, saaledes som man sædvanlig tænker sig det, men noget, der efterhaanden fik Form i Legemet, paa det nøjeste knyttet til Nerveprimitivtraadenes Forløb og Legemets hele Beskaffenhed og Bygning. At den ligefrem var Bygningen. Det lade vi ganske staa hen.

U.

Samlet Oversigt. Fra Tid til anden gør man vel i at holde Mønstring over de indvundne Resultater (jfr. J). Ikke

blot for at holde sammen paa det voksende Stof, men fornemmelig for at se, hvorledes man bedst skal drage sine Linjer saaledes, at man med Udeladelse af alt, hvad der paa nogen Maade kan undværes, finder Minimum af, hvad der behøves til en fysisk Leve-ABC.

Lad os engang gaa helt tilbage til den første Begyndelse under A.

Vi gik ud fra Naturudviklingsfænomenet som det Grundfænomen, hvorpaa al sjælelig Naturlære maa bygges, paa lignende Maade som Geometrien bygger paa Sætningen om, at den rette Linje er den korteste Vej imellem to Punkter. Anden Begyndelse kan næppe tænkes, ud fra et fysisk Standpunkt. Dette, at der er en Natur til, og at den er levende (idet den udvikler sig), er den første uomstødelige Kendsgerning, som straks møder den, der træder ind i Verden. Det er det eneste, han har at bygge paa.

Iagttagelsen af dette Grundfænomen lærte os i første Linje, at der var noget, der hed Retning — Naturudviklingen gik i en vis Retning.

Vi maatte da allerførst se at faa denne Retning nøjagtig afpælet.

Det iværksattes paa følgende Maade:

Naturudviklingen maa, ligesom al Produktion overhovedet, være betinget af Udførsel af Arbejdsmængde. Men Udførsel af Arbejde (Kraft Gange gennemløbet Vej) kræver to Ting:

For det første K r a f t. Af Kraft have vi i det foregaaende lært at kende flere Slags. Der var ufortættede Energiformer med forholdsvis ringe Kraftindhold, og der var fortættede Kraftformer. Huske vi imidlertid paa, at lav Varmegrad er Varmens Modsætning (Kulde), og ringe Lysmængde Lysets Modsætning (Mørke) o. s. v., bliver det klart, at der ved Ordet Kraft, som det ovenfor staar, nødvendigvis maa menes Kraft i sine mest energirige Former, det vil sige h ø j F o r t æ t-

ningsgrad. Deri faa vi den første Hovedbetingelse for Naturudvikling (Varme, Slip).

Anm. 1. Omvendt bliver Modsætningen til Kraft at søge i Ufortættethed (A Kvalitet, Tyndhed, Opløsning). Det bliver, hvad der i første Linje staar fjendtligt imod Naturudvikling (Forfald).

Anm. 2. Kraft maa i den heromhandlede Betydning ikke forveksles med Spænding, der kun betegner Ophobning (Mængde) af en forhaandenværende Kvalitet. Med Mængde have vi ikke at gøre, naar Spørgsmaalet kun er om Retning. Vi ønske ikke at faa at vide, hvormeget der kommer ud af Naturudviklingen, men kun at faa afpælet, i hvad Retning den gaar. Det er et Beskaffenhedsspørgsmaal, intet Mængdespørgsmaal[33]).

Anm. 3. Heller ikke maa Kraft forveksles med Fasthed. Sikkerhed o. desl. (Subjektivitetens „Stand", „Akse"). En Klippe er nok en meget kraftig Ting at se til; men den er død. Den kan nok tilbagekaste Kraft, ligesom et Spejl kan tilbagekaste Lys; men den kan ikke udvikle Arbejdsmængde. Ligesaa er det med den subjektive Akselfasthed. Den er ogsaa en meget kraftig Ting at se paa. den imponerer ogsaa ligesom Klippen; men den er død, føder ikke. Den kan reflektere og give igen ligesom Klippen; men den skaber intet selv. (Negativitet).

For det andet Virkning paa Objekt igennem en vis Vej (Ligeløb). Det er derved, Udførselen finder Sted. At Kraften har Forbindelse med (Fang i) noget omgivende, hvorigennem den føres ud paa en Energimodtager, er det, vi kalde, at Kraftyderen er genstandsrettet (objektiv). Deri ligger den anden uundgaaelige Betingelse for Naturudvikling. Det kan ikke nytte, at Kraften spænder sig imod en Klippevæg eller tager fat i sit eget Udgangspunkt og løber rundt i Kreds inden for lukkede Døre. Det giver ikke Udførsel af Arbejdsmængde. Den skal ud, ud paa vigende Modstande (specielt Udstrømning til det fri), hvis der skal blive andet end Stagnation og Død.

Anm. Som Modsætning til denne Genstandsaabenhed med tilhørende Udførsel af Arbejdsmængde paa Omverdenen (Objektivitet) staar al Forbliven i sig selv (selvtilbagevendende Virksomhed).

En saadan Stagnation over for Omverdenen kan enten gaa for sig paa den Maade, at Individet hviler, det vil sige, at den forhaandenværende Aabenhed, i Stedet for at være genstandsrettet, er indadrettet imod Individets egne Organer til Rekreation og Ernæring af disse under et vist Behag (Internering). I saa Fald sker der en indadgaaende Udførsel, men ingen Udførsel paa Omverdenen (intern Naturudvikling i Modsætning til ekstern).

Eller det kan være saaledes, at Individet i det hele taget er lukket, i hvilket Fald der kun bliver Mulighed for en inden for lukkede Døre stedfindende i sig selv tilbagevendende Strøm (Kredsstrøm). Det er den sidstnævnte lukkede Tilværelse, der er Bærer af Subjektivitetsfænomenet (Menneskefænomenet, Livsmisforstaaelsen), hvorved Mennesket træder frem som noget, der siger jeg og selv kan, noget selvgyldigt og derved i Modsætning til Naturen staaende.

Lukkethed (Subjektivitet) giver selvfølgelig, lige saa lidt som Hvile, nogen Udførsel af Arbejdsmængde paa Omverdenen (ingen Naturudvikling).

Subjektiv og dermed naturfjendtlig er den, der er bleven „voxen" i Sjælen, den, der veed, hvad han gør, og gør, hvad han vil, og som, hævdende en for ham særegen individuel Beskaffenhed, bestandig staar parat til at lade Næsten føle sin saakaldte „Personlighed" (jfr. den vulgære, men fortræffelige Talemaade: „Skyde Skidtet op i Livet paa sig"). Det er altsammen noget, som udgør Mennesket i Mennesket til Forskel fra Naturen i Mennesket. Naturen er kemisk ren for alt Selv i Menneskeforstand (Selvmageri). Den har slet ikke dette Begreb. Den er Summen af alle Enkelthederne, samtidig med at den er fremmed for enhver enkelt af dem, saasnart de ville være noget andet end Led i Rækkerne, saasnart de ville være selv (jfr. Soldaten, der kun har sin Plads i Geleddet). Se paa den aftenrøde Himmel efter Solnedgang, hvor den er fri for al personlig Lugt, kemisk ren. Alt, hvad der lugter af Individualitet, er paa Vej ud af Naturen (Jensen med hans gule Gardiner, hans Tobakskasse og hans gamle Hat). Alnaturen er en eneste stor Elimination af alt Enkeltmandspræg, al enkelt Særegenhed. Bygget op af Enkeltheder og Sær-

egenheder, gaar den bestandig bagefter det enkelte og særegne med Svampen og visker ud med Modgang, Død og Forglemmelse. Intet bliver tilbage af, hvad der var sig selv. Det hører ikke Alnaturen til og skal elimineres. Alt skal gaa op i det hele, men ikke være noget selv[34]. Det Menneske, der ikke kan komme ud over sin Subjektivitet, men paa fattig Vis gaar rundt og hævder sig selv, er ikke naaet til at forstaa den Natur, han lever i (Naturmisforstaaelsen). Er han ikke naaet længere end til at være overlegen, saa er han helt bag efter og har ingen Værd i Naturen, selv om han nok saa meget kan have det i et naturantagonistisk Samfund, der lægger Formaalet i naturfjendtlig Retning.

Det bliver de to Hovedbetingelser for Naturudvikling, vi faa ud af det foregaaende: Fortætning og Ligeløb (Kraft Gange gennemløbet Vej). Saaledes svarer Naturen, naar vi spørge den om, hvad Naturudviklingen gaar ud paa. Man kan spørge paa forskellig Maade, og man kan faa Svaret frem under forskellige Former med Benyttelse af forskellige Udtryk*). Men Resultatet maa altid blive det samme.

Fortætning og Ligeløb udgøre det dygtige i Sjælen (Indbegrebet af Positivitet). I Modsætning dertil staar den aandelige Magelighed, repræsenteret ved de ovenfor nævnte naturudviklingsantagonistiske Fænomener, Forfald, Hvile og Subjektivitet. De ere alle tre Magelighedsfænomener (tarvelig, indadgaaende og ingen Udførsel). Sagen er for saa vidt i al sin Simpelhed den, at Naturen gaar frem (udvikler sig), idet den trænger Naturmageligheden (Inertien) tilbage (den aandelige Bekvemhed).

Naturudviklingens Retning kunde derefter kaldes den potensielle Retning, Naturantagonismens den inertiske eller bekvemme Retning.

Dermed er den Afpæling af Naturudviklingsretningen foretaget, som straks i Begyndelsen af ABC'en stillede sig som Op-

*) Se eksempelvis et Arbejde som Heegaards „Om Intolerance“ (Ensomheden).

gave, og som maa klares, før noget andet kan ske. Uden denne Indgangs-Orientering bliver Tilværelsen grumme let overladt til den rent instinktmæssige Ledelse, hvad dog kun skulde være Tilfældet hos Dyrene.

Naar man ser paa en saadan Oversigt, faar man Indtryk af, at det hele Resultat egentlig er en S e l v f ø l g e l i g h e d, som man alle Dage har vidst.

„Fortætning og Ligeløb"! siger Natursvaret. Det er de to Virksomheder, som skabe Naturudviklingen. Kunde man egentlig ikke have sagt sig det iforvejen?

Lad os tænke paa Ligeløbet. Hvad er Ligeløb (Objektivitet) andet end Naturlivets Grundejendommelighed? Denne bestandige „Gaaen op" i Virksomhed, hvori det personlige Selv glemmer sig, dette evige Fremløb, der aldrig vender sig om og ser tilbage, men bestandig „gaar paa" i ubevidst Strakthed og „Given sig selv" i den foreliggende Situation. Saaledes ser Naturen ud. Et eneste stort Værksted, en eneste stor under Bearbejdelse værende Genstand, en eneste stor Objektivitet. Tænker Du paa Dig selv, saa gaa din Vej! Men hvad vil Fordringen om Objektivitet saa sige andet, end at m a n s k a l v æ r e, s o m N a t u r e n e r. Men det er da en Selvfølge, naar man vil fremme Naturudviklingen, at man maa begynde med at være, som Naturen er. Det er en ren Overflødighed at sige. Det er af den Slags Sandheder, som at der skal Vand til at blive vaad e. desl. „Det kan ikke være deri, Hemmeligheden ligger" udbryder man uvilkaarligt; thi det siger sig jo selv.

At kræve Objektivitet som Betingelse for Naturudvikling er egentlig det samme som at kræve Natur som Betingelse for Naturudvikling. Det behøves ikke. Det er kun at sige Natur to Gange. Det hele, der behøver at siges, er at Naturen skal undergaa en Fortætning, at der med andre Ord skal ske en N a-

turfortætning. Med Ordet Naturfortætning er alt sagt. I det ene Ord ligger egentlig den hele Naturudviklingsbetingelse.

Men se vi saa, tilfredse over denne Reduktion, nærmere paa den tilbageblivende Fordring om Fortætning, saa er den i Grunden ogsaa noget af en Selvfølgelighed. Naturen er en Organisation; men sker ikke al Organisation ved Fortætning? Kan den tænkes uden? Atomerne stilles sammen paa en bestemt Maade med et vist Arbejde, under Binding af en vis Arbejdsmængde. Er det ikke Fortætning paa en selvfølgelig Maade? Er det ikke netop slig Sammenstilling, man kalder Udvikling, ligesom omvendt Opløsningen er Degeneration? Gaa Delene fra hverandre (Opløsning), er det eo ipso forbi med Udviklingen.

Men er Fortætningen ogsaa en Betingelse, der følger af sig selv, saa synes det hele til Slut at blive temmelig selvfølgeligt. Man kommer til det Resultat, at Naturudviklingen bestaar i to Ting, Natur og Fortætning, der hver for sig ikke behøve Omtale, fordi de sige sig selv.

Saadan skal et Resultat være for at være et Naturresultat [35]). Det skal være saaledes, at man synes, man veed det hele forud og altid har vidst det. Ellers ligger det ikke i Ens Natur. Naar man veed, hvorledes Naturen ikke har frembragt saa meget som en Spurveunge, uden at Dyret per Instinkt er udstyret med Kundskab om alt, hvad det skal gøre, kan man vide, at den heller ikke har ladet Mennesket udgaa, uden at den Kundskab, vi behøve for at leve, er nedlagt i vor Natur. Men saa kunne vi ikke vente, at vi ved en Undersøgelse som ovennævnte skulle støde paa noget, der er os nyt. Man kan gerne spørge Naturen, saaledes som vi i denne Undersøgelse have gjort det, og naar vi faa et Svar som det, vi her have faaet, at Naturudviklingen gaar i Retning af Naturfortætning, kunne vi jo heller ikke sige, at den ikke svarer os; men i Svarets hele selvfølgelige Beskaffen-

hed ligger det tydeligt: „Hvorfor spørger Du om det? Det veed Du jo godt".

Erf. Ved nærmere Eftersyn er det ogsaa tydeligt nok en Kundskab, der alle Dage har siddet Menneskeheden i Kødet. Noget, man altid har vidst.

Derfor var det, vore Fædre bestandig opdrog os til objektiv Virksomhed (Opgave i Livet, nyttige Borgere) og samtidig gennem Tugt og Revselse lærte os at kende Overvindelse (Fortætning). Det var Naturfortætning, der skulde frembringes. De vidste det godt; men de sagde det ikke. Man skal ikke snakke for meget om den Slags Ting.

Og var det ikke ogsaa det, vore Mødre vidste, naar de talte til os om det sande og det gode og gennem selvtilsidesættende „Given sig selv" ofrede sig for os. Var dette Selvoffer ikke paa een Gang Ligeløb og Fortætning? Var deres Utrættelighed andet end det reneste Ligeløb (gennemløben Vej, uselvtilbageholden „sand" Udførsel)? Og var Hjertet og Offeret andet end det, vi her kalde Fortætning (Varme og Slip)? Det er ikke til at se Forskel. Det var Naturfortætning, de praktiserede fra først til sidst maaske ikke saa meget i deres Tale som ved deres Liv.

Og er det ikke det samme, alle de forskellige højere Religioner lære, naar de advare os imod Subjektivitet ved at lære os om Selvtilsidesættelse, Selvfornægtelse, Ydmyghed etc. og paa samme Tid lægge Vægt paa Fortætning ved at tale om Kærlighed og Offer (Varme og Slip), og lære os Bønnen, som af alle Virksomheder er den, hvorved et Menneske bedst samler sig til Fortætning, naar Tilværelsen har splittet Sindet i flagrende Tyndhed. Der ser man igen Naturfortætningen opfattet af Menneskeheden som Tilværelsens Formaal.

Og er denne Naturfortætning endelig ikke noget, der hver Dag siger sig selv igennem vor instinktmæssige indre Følelse. Er der ikke noget i den Hjertevarme, Tingsforladen og Selvforglemmelse, hvori Fortætnigen bestaar, der stemmer med noget allerbageste i vort Sind? Er der ikke en instinktmæssig Følelse, der vil føre os tilbage til en levende Oprindelighed, hvori vor første Natur (Ligeløb) sammen med det venlige, gode rare og det verdensforladende

(Fortætning) tindrer os i Møde i Liv og Sandhed (Naturfortætning)? Er det ikke et Ansigt, vi have set før, og som vi synes at skulle kende saa godt, saa godt? Er der ikke noget deri, der paa en besynderlig Maade er vort eget? Ja, men Gud! Er det ikke ... Vi synes, vi se vort eget Billede fra gamle, gamle Tider, fra den allerførste Begyndelse. Vort allerførste Selv. Det er, som om noget lysnede ved at se det igen, som om vi vare komne tilbage til vort Udgangspunkt, efter at have løbet vildsomt omkring i Skovene. Skal det være en Nyhed, at Naturudviklingen gaar i denne Retning? spørger man uvilkaarligt. Man kan snarest ikke begribe, hvorledes det er gaaet til, at man nogensinde er kommen bort fra dette Udgangspunkt. Jo, jo! Det er ikke svært at sige. Det skete dengang, der gik aandelig Magelighed i Folk (tynd Bekvemmelighed). Saa glemte man Naturfortætningen. Den var Folk for besværlig. Den kostede for meget (Inertister).

Flere Eks. Tillæg[36]).

Men trods al Selvfølgelighed vilde det dog paa den anden Side være forhastet at slutte, at den Slags simple, egentlig af alle Mennesker kendte Naturudsagn vare overflødige. De kunne netop i Tider som vor være paa deres Plads ved deres uimodsigelige Natursimpelhed og ved rigtig at gøre klart, at Talen er om noget, der ligger i Sagens Natur, og som man i Grunden alle Dage har vidst. I vor fysisk uvidende og af aandelige Revolutioner mishandlede Tid kan man ikke komme langt nok tilbage til Begyndelsen. Man ser store Dele af Befolkningen (deriblandt de aller mest „dannede“) leve i en aandelig Løshed og Usikkerhed, der bringer dem til at handle lige paatvers af de simpleste Selvfølgeligheder. Der er ingen nok saa fattig Kundskab at give bort. Samtidig kan man se det Smule fysiske Begreb, Folk kan have haft, saa forplumret ved Agitatorers Forsøg paa at benytte Naturvidenskaben i retningsforvekslet Øjemed, at der vitterlig ikke er andet for at gøre end at begynde helt forfra. Under saadanne Forhold kan en simpel ABC have sin fulde Berettigelse. Andet kalde vi jo heller ikke denne Bog.

V.

Hvorvidt Naturudviklingskundskab er en Nødvendighed. Naturudvikling hører i vore Dage ikke til det, der nævnes meget. Det ligger uden for, hvad der optager Sindene. Men sker det, at der nu og da glimter en Opfattelse frem, vil den som oftest staa i en ganske mærkelig Strid med den Tegning, man paa ovennævnte Maade kan faa Naturen til at give af sig selv.

Divergensen træder haardest frem i Spørgsmaalet om Selvtilsidesættelsen. Vor Tid er Subjektivitetens Tid. Enhver er et stort Selv, og Fordringen om, at man skulde lade sit Jeg træde tilbage, vil i de fleste Tilfælde blive betragtet som ganske urimelig. Lad gaa med Næstens Jeg; det kan man endda nok se, er lidt svagt; det kan maaske nok være rigtigt, at det træder tilbage; men sit eget vil man sandelig have frem. De fleste Mennesker ville paa dette Punkt være ganske uenige med Naturen. Det er kedeligt nok; men man kan ikke være enig med den.

En anden Grunduenighed spores, naar Talen er om Naturens foromtalte milde, venlige Moderansigt. Det kan man sandelig ikke se, saaledes som der handles med os. Man ser snarest kun Rædsel allevegne. Naar Turgénjew skildrer os den russiske Fyrreskov, former han deraf en evig Isisskikkelse, der koldt og deltagelsesløst ser paa Mennesket. Det er, saa Menneskets Sjæl angest trækker sig sammen. „Han føler, at den sidste af hans Brødre kunde forsvinde fra Jordens Overflade, uden at saa meget som en Fyrrenaal sitrede derved, og med hemmelig Rædsel skynder han sig tilbage til Livets smaa Sorger og Sysler i den Verden, han selv har skabt“*). Det er et helt andet Billede end det oven for tegnede, og mange ere de Mennesker, der ville gaa med til at forestille sig Naturen paa den Maade[37].

*) Aftrykt i Forf. Arb. „Om Ligeløb og Kredsning“ Pag. 223.

Divergensen fortsætter sig paa det ene Omraade efter det andet. Man tænke engang paa det i Naturudviklingen saa stærkt fremtrædende verdensforladende Princip. Det vil vor Tid sandelig ikke være med til. Forlade Verden og Tingene? Aldrig! Det kunde da ikke falde Folk ind. Hvad skulde man saa more sig med? Det gør man mindst af alt i en Kulturtid.

Det er ikke vanskeligt at se, at denne skarpe Divergens i første Linje skriver sig fra den før omtalte aandelige Magelighed (Bekvemhed), der med stigende Kultur bliver i stærkere og stærkere Grad fremtrædende. Den maa nødvendig give Modsætning paa alle Punkter. Det vilde endog være underligt, om der blev Naturoverensstemmelse paa et eneste Punkt. Mennesket maa ved sin Magelighed bestandig være født rettet imod Naturudviklingen, der kræver Anstrængelse og Udførsel af Arbejdsmængde. Og jo mere aandsmagelige (bekvemme), Kulturen tillaver Folk, desto værre maa det blive.

Dertil kommer, at Divergensen yderligere maa blive forøget ved den i vor Tidsalder i saa høj Grad tilstedeværende fysiske Uvidenhed paa aandeligt Omraade [38]). Havde den ikke været, vilde hin aandelige Magelighed maaske kunde have været begrænset. Nu er der intet, der holder tilbage.

Naar man ser paa denne Naturafstand og den hele Forfatning, hvori den sjælelige Naturlære i vor Tid befinder sig, kommer man uvilkaarlig til at stille sig det Spørgsmaal, om Naturen ogsaa er noget, man behøver at vide Besked med, om vi virkelig ogsaa staa i noget videre Forhold til Naturudviklingen udover Tilskuerens, og om man ikke nok kan slaa sig til Ro med, hvad vi vide desangaaende, ligesom det jo dog ikke er enhver givet at kende kinesisk o. desl. Vi have jo saa meget andet, man skal tage Vare paa. Hvad har en Kulturtid egentlig med Natur at gøre? Lad Specialister om det.

I saa Henseende møde vi forskellige Kendsgerninger:

Erf. 1. Den første er den, at vi ere fremgaaede af Naturen, at vi ikke have gjort det allerbitterste for at fremkalde vor egen Eksistens, men først begyndte at være selv, da vi forlængst vare langt inde i Naturudviklingen, at vi, hver Dag vi leve, hvert Skridt vi gaa, behøve Naturens Indgriben og Forsorg i alle vore Livsfunktioner, i alle vore Fornødenheder, i hele vor Tilværelse.

Det maa kunne sige os, at vi ere integrerende Dele af Naturen, Naturprodukter, der ere komne frem netop under en Naturudvikling, og som retmæssig tilhøre Naturen. Vi kunne umulig være vore egne. Dertil er der gjort for meget for os fra anden Side og for lidt fra vor egen. Men forholder det sig saaledes, at vi tilhøre Naturen, at vi ere Naturorganer og Værktøj, Naturen har skabt, saa kan man ikke tænke sig andet, end at vi skulle bruges som Værktøj, at vi maa være blevne til for at tage Del i det Arbejde, Naturen har for, nemlig Naturudviklingen, at vi altsaa aldeles ikke ere frie, men have en Pligt over Hovedet paa os, den at gøre fælles Sag med vort Ophav, saa godt vi kunne, under dets store Arbejde.

Erf. 2. En anden Iagttagelse, vi kunne gøre, er den, at unyttige Organer i Naturen altid degenerere og forsvinde. Naturen ønsker øjensynlig ikke at bevare unyttige Dele og uvirksomme Tilskuere. Den skal bruge sine Organer til Iværksættelsen af sit Verdensarbejde, Naturudviklingen, og har ingen Plads for, hvad der ikke vil hjælpe til. Det Værktøj, der ikke kan bruges, kastes bort (smlg. visse i Tilbagegang værende uddøende Folkeslag).

Det kan lære os saa meget, at ville vi ikke tage Part i Naturarbejdet som Naturorganer og integrerende Dele af Naturen, saa kunne vi gaa. Saa er der ingen Brug for vor Eksistens. Naturen viser os simpelt hen Døden, hvis vi ikke hjælpe til. Vær saa gode at tage Part. Behag!

Anm. Der er noget skaanselsløst bydende i den Maade, hvorpaa Naturen viser sine Skabninger til Rette med Hensyn til Del-

tagelse og Ikke-Deltagelse i Naturudviklingsarbejdet. Det kan nok et Øjeblik synes, som om den ikke brød sig om, til hvad Side de gik, naar den lader sin Sol gaa op over baade det ene og det andet; men følg den et Øjeblik, saa skal Du se, hvor den gør Forskel. Naturen er et stort Forsøgslaboratorium, hvor der gøres baade heldige Forsøg og mislykkede Forsøg. De paabegyndes alle med samme Omhu, nyde samme Vilkaar, ere Genstand for samme Moderkærlighed; men de Objekter, der ikke ville vokse ret, luges i Virkeligheden snart op og kastes bort, fuldstændig skaanselsløst. Den Hare, der er for kortbenet til at løbe tilstrækkelig raskt, bliver indhentet af Ræven og ædt. Den Kombattant, der har brækket sit ene Lem, maa se, om den kan værge sig med det andet. Ellers bliver han dræbt. Der er ikke engang Spørgsmaal om, hvorvidt Skaden er kommen forskyldt eller uforskyldt. Kun om, hvorvidt Individet længere er tjenligt i Naturhusholdningen eller ikke. Der er kun Berettigelse for, hvad der kan. Hvad der ikke længere kan fremme Naturudviklingen, vil man se prisgivet til Udslettelse og Indhentelse af Forfølgere paa en Maade, der for Menneskeøjne synes rædselsfuld haard. Regeringsformen i Naturen er fuldstændig spartansk. Hvad der kan bruges, bliver fremmet, hvad der ikke kan bruges, slaas ned paa en Maade, der bringer det til at løbe koldt ned ad Ryggen paa os, naar vi se Høgen æde en stakkels Fugl el. desl. Det kan som i Glimt fare forbi En, hvordan det maa være, naar Subjektet under en frygtelig Situation ganske maa opgives. Saaledes gaar det tidlig eller sent altid Subjektiviteten i et Menneske. Den er et Standsningsfænomen (Stagnation), der kan staa en Tid, men altid ender med at blive indhentet af den i Bevægelse værende Natur. Undgaar det ikke. Man maatte egentlig hellere straks opgive den og melde sig ind hos Naturen.

Alting skal kunne. Kan det ikke paa den ene Maade, saa maa det paa den anden. Det er ikke til at misforstaa dette: „Kan Du eller kan Du ikke?“ alt imens Følgerne hænger En over Hovedet. Et mere utvetydigt „skal“ kan man ikke forlange.

Men samtidig med denne Naturens Skaanselsløshed i Fordringen om Skabningens Deltagelse i Naturudviklingsarbejdet strømmer den over af Hjertevarme og Godhed, saa længe det gælder om at udstyre Individet paa allerbedste Maade og hjælpe alt, hvad der endnu har mindste Mulighed i sig. Den kan vise en ligefrem genial Opfindsomhed med at hjælpe. Det er den samme Blanding af Streng-

hed og Hjertevarme, vi finde hos gode Forældre, kun at Naturen er haardere og strengere i sin Tugt, end svage Forældre pleje at være det over for deres vanartede Børn.

W.

Om folkelig Undervisning i Naturudviklingskundskab. Men forholder det sig saaledes, at vi leve for at fremme Naturudviklingen, og at der er aandelig Livsstraf for ikke at gøre det, saa var det da vel egentlig det bedste, at vi saa' at skaffe os lidt mere at vide om denne Naturudvikling. Og at vi fik udbredt en Smule Kundskab desangaaende i Folket.

Her komme vi ind paa ABC'ens anden store Hovedopgave, Undervisningsspørgsmaalet.

Undervisningsspørgsmaalet bliver et stort og vanskeligt Spørgsmaal derved, at Undervisningen skal være af en ganske særegen Art.

Den skal for det første være fysisk. Den skal ikke bestaa deri, at det ene Menneske fortæller det andet en hel Del Meninger, sine egne eller andres; men den skal bestaa deri, at Naturen kommer til at udøve en objektiv Paavirkning paa Eleven. Det skal med andre Ord være en Undervisning, ved hvilken Naturen er Læremester. Den alene er berettiget til at være det.

Og dernæst skal den være indfangende (folkelig). Mange ville maaske kalde det en Undervisning, der er givet i det foregaaende; men det er en tør Regning, en Regning, som ganske vist nok den Læser kan blive undervist af, der selv vil lægge et Arbejde ind i Sagen; men som den almindelige æstetiske Litteraturlæser i vor Tid gaar hen over uden Udbytte, fordi den stiller Krav til et Selvliv, han ikke har. Han læser den i de fleste Tilfælde slet ikke. Den er ham for tung og anstrengende.

Nej, folkelig Undervisning skal se ganske anderledes ud. Den har til Formaal at fange Læseren levende, uden at han mærker det. Det er en Slags Jagt og Fiskeri. Det er en hel anden Opgave [39]).

Naturen forstaar saa fortrinlig at imødekomme begge de to nævnte Fordringer:

Erf. Naturen har sin egen praktiske Maade til Undervisning. Den sætter Folk „i Lære“, og saa sætter Kundskaben sig af sig selv i Kødet paa dem uden Omtale. Dette, at man bliver „sat i Lære“, vil blot sige, at man bliver konfronteret med Fænomener. Naar en Urtekræmmerdreng kommer i Lære, faar han ikke et eneste Ord Teori; men han ser Sildetønder og Kaffesække rundt omkring sig, og saa maa Kundskaben efterhaanden komme af sig selv. Paa den Maade bør ethvert Menneske „staa i Naturlære“ og faa Naturudviklingen ind i Kødet uden Omtale. Det er dette „uden Omtale“, der er saa velsignet ved al Naturens Virksomhed. Saadan skal det være. Kundskaben skal komme af sig selv under Betragtning af Fænomenerne. Man ser paa dem saa længe, til deres Udsagn er indlysende, og man tilsidst har Resultatet ganske paa Følelsen. Saaledes ser det ud, naar Naturen selv er Læremester.

Der er noget ved denne Naturens Undervisning gennem Fænomener uden Omtale, der minder om Musik. Det er egentlig gennem en Slags Musik, at Naturen underviser sine Skabninger. Saa længe de ikke ere i Stand til at finde Vej selv, spiller og synger den for dem. Man kommer til at tænke paa amerikanske Fortællinger om Hustruer, der have sunget deres Mænd hjem fra Beværtningerne: „Kom hjem, kom hjem!“ Saaledes er det i Virkeligheden med Naturen. Saaledes synger den daglig for os. Det gælder blot, om Folk kunne være saa stille, at de kunne høre det. For at kunne høre det, maa der ikke snakkes, kun males og tegnes. Der maa være ganske stille i Sjælen.

Anm. Naturens Billedmetode er i vor Tid sikkert den eneste, ved hvilken det kan lade sig gøre at redde et Menneske fra sig selv. Kan han et eneste Øjeblik komme til at se Naturudviklingen, saa er han befriet; saa følger han den og lever bort fra sig selv. Subjektiviteten kan nu engang ikke taale at se Naturudviklingen: saa dør

den paa Stedet, ligesom visse Bakterier, naar de se Solen. Lykkes Forsøget, saa vil Individet, idet han vaagner op af sin aandelige Paralyse (Gedehamsbid), forstaa, at han har været i en Situation, der var Livet om at gøre.

Det er denne Naturens Undervisningsmetode, vi nu skulle forsøge at bringe i Anvendelse over for Læseren paa den Maade, at vi tegne en større Række Naturbilleder for ham det ene efter det andet uden Tekst og uden Omtale, ganske som Naturen gør det. Der bliver selvfølgelig den Mangel ved slig eftergjort Naturmetode, at Billederne ere mere eller mindre slet tegnede — det bliver aldrig saa godt, som naar Naturen selv lader sine endeløse Rækker af herlige levende Billeder drage forbi os til Iagttagelse; — men paa den anden Side bliver det dog vel aldrig værre, end naar en Botaniker eller Zoolog underviser efter Tegninger, hvad han dog i overordentlig mange Tilfælde er nødsaget til. Dertil kommer, at Læseren til enhver Tid har det Korrektiv, at han kan gaa ud i Marken og se selv.

Hvad det ved Tegningen af Billederne navnlig gælder om at vogte sig for, er den subjektive Indflydelse. Den vil bestandig liste sig ind. Blot man sætter Pennen til Papiret, saa er den der. I Stemningen, i Ordføjningen, ja, selv i Valget af Billeder gør den sig gældende. Egentlig skulde man tro, at den var en fuldstændig forbydende Hindring for enhver blot nogenlunde ren objektiv Fremstilling; men det er den nu alligevel ikke. Man træffer her paa et heldigt Forhold, der gør, at Manglen i Virkeligheden ikke bliver nær saa stor, som man skulde have ventet. Det viser sig, at det saa temmelig lader sig gøre at eliminere den subjektive Fejl*) derved, at man faar Læseren til selv at tale med. Man passer sit Snit saaledes, at man bestandig lokker Læseren til at falde supplerende ind i Fremstillingen: „Ja, det er rigtigt! Saaledes var

*) Jfr. Metoder til Bortfjernelse af den subjektive Fejl ved astronomiske og fysiske Iagttagelser.

det ogsaa med mig den Gang . . .“ (o. s. v.). Kan man paa den Maade faa Læseren til selv at gaa til Kilden, saa kan man ganske trække sig tilbage selv og dermed ogsaa sin subjektive Fejl. Saa bliver der kun Læserens tilbage, og den vil han jo dog altid have, selv naar han er direkte Iagttager. Ja, mangen Gang kan han, ved saaledes selv at komme med, blive greben af en saa levende Interesse for Sagen, at han kan blive borte for sig selv. Saa er der ikke andet end Naturen tilbage. Saa er han Naturdel i Naturen, som det oprindelig var Meningen, han skulde være, og saa hører han rigtigt. Absolut.

Erf. I denne Bestræbelse efter at eliminere Personligheden støttes man i høj Grad ved det tidligere (Pag. 523) omtalte i ethvert sundt Menneske tilstedeværende Naturinstinkt, Resterne af den i Mennesket oprindelige Natur.

Det er interessant at lægge Mærke til, hvorledes det idelig og idelig gentager sig, at Folk efter nogen Betragtning af et Billede faar Øje paa noget, de synes at skulle kende, saaledes at de mangen Gang nikke, før der er bleven talt ud. Og hvorledes de i saa Fald straks gøre Sagen til deres egen ved at henflytte Indholdet til andre Omgivelser og Tilfælde, som de selv have oplevet. Saadan skal det være. Saa kan man spare sig Resten. Naar Folk paa den Maade ligesom føle gennem hele Kroppen, have de fundet Vej til det paa Bunden af enhver Sjæl liggende objektive Liv. Saa er Subjektiviteten elimineret. Saa lever de. Saa kunne de høre Naturen fortælle; thi saa ere de selv Naturen.

Naturligvis er denne Naturbund ikke lige tilgængelig hos de forskellige Mennesker. Der kan være dem, hos hvem den synes at være ganske borte. Kulturen har slettet den ud. Men hos mange — som der endnu er lidt „Natur i“, — kan den ligge og lure, saa at den tit ved en ganske ubetydelig Berøring kan vaagne op med en aldeles fænomenal Kraft. Der er ikke noget, der saaledes kan ligge til Rette i en Sjæl som Naturens Stemme, og ikke noget, Mennesket i saa Fald saa gerne vil have trukket frem. Et flygtigt Glimt kan virke som en dragende Magt. Man kan blive greben deraf paa den forunderligste Maade, saa at man ligefrem kan standse: „Hvad var dog det?“ Man følger uvilkaarlig efter, hvis man paa nogen Maade

er i Stand dertil. Der er noget derved, der fører En langt, langt tilbage som til et oprindeligt Sted, til en levende Oprindelighed. Noget, der ler i En. Der kan være Øjeblikke, hvor et Menneske synes, det kunde briste i Graad eller kunde kaste sig ned for noget, det altid havde søgt efter, men var kommen bort fra, noget som var og er, noget, man saa sjældent har Lykke til at træffe. Hvis Du ikke kender til slige Følelser, saa er dit Liv et Forbiskud (Turgénjew).

Og der er ikke noget, der nederst paa Bunden af Sjælen er saa ejendommelig ens hos alle Mennesker som denne Naturstemme. Hos mange ligger den saa dybt, dybt nede, som om den aldrig havde været fremme. Det er aldrig faldet dem ind at se længere end til de foreliggende konkrete Fænomener; men saa kan det ske, at de en skøn Dag kunne blive grebne af et eller andet, og saa kan det vise sig, at de bære det samme Mærke omkring i sig som alle andre. En berømt Lærer ved et af vore Fængsler (Kaalund) har fortalt, hvorledes han ved at vise en forstokket Forbryder en ved Vejkanten plukket gul Mælkebøtte og tale med ham om den, kunde faa Dybder frem i Stakkelens Sjæl, som man mindst skulde have ventet. Den fattige Blomst mindede ham om Velvilje og Kærlighed i hans Barndom, og idet han ser Livet ligge derimellem i sit lange Løb, faar han Øje paa noget, som selv ikke en Forbrydersjæl kan staa for. Udviklingsfølelsen gaar pludselig op for ham, og han erkender sit Forbiskud.

Her paa dette Sted begynder egentlig først ABC'ens ejendommelige Arbejde. Det foregaaende har været den fysiske Escorte, der som tidligere berørt (se Tillæg[40]) nutildags bør udgøre første Halvdel af enhver hæderlig Bog, der vil ud over „Meningeriet". Nu kommer først det, som her er den egentlige Hovedsag*): At faa etableret en praktisk folkelig Undervisning paa det her betragtede Omraade (Højskoleundervisning i Sjælelivets Fysik). Er Læseren en natur-

*) Af denne Grund have vi ikke troet det rigtigt at lade 1ste og 2det Hefte af denne Bog udkomme for sig alene. De vilde let have kunnet bibringe Læseren en urigtig Forestilling om Arbejdet.

dannet Mand, kan han springe alt det foregaaende over og begynde her.

I enhver Naturaliesamling er man nødt til at opstille Individerne i en bestemt Orden for Oversigtens Skyld. Det maa vi ogsaa gøre her.

Vi stille vore Eksempler frem i 3 Grupper:

a) En Gruppe Eksempler, der vise samtidig Forekomst af Ligeløb og Fortætning, det vil altsaa sige Billeder, der direkte tegne Naturudviklingen for os (Naturudviklingsbilleder),

b) en Gruppe, hvori den ene af de nævnte to Naturudviklingsfaktorer ere til Stede, den anden ikke (Halvhed, Forlorenhed). Og

c) en Gruppe, hvori begge Faktorer mangle (fuldstændig sjælelig Værdiløshed efter Naturens Vurdering).

Det kan være, at vi med Henblik paa de Læsere, for hvilke Bogen er skrevet, nu og da ikke have kunnet lade være med at bruge Pegepinden lidt. Men det kan Læseren klippe fra, om han vil. Som oftest er det en ren Præsentation, hvorved vi lade Dyrene selv tale uden Forklaring.

Sluttelig bemærkes, at det selvfølgelig kun er et forholdsvis lille Antal Billeder, man kan lade defilere forbi i en ABC; men at jeg har Skabe fulde fra 36 Aars Indsamling, hvis Læseren skulde ønske at se flere.

X.

a) Samling af Billeder, der vise Kraft Gange gennemløbet Vej (Fortætning Gange Ligeløb) og derved tegne Naturudviklingen (Naturudviklingsbilledet). Det, der navnlig maa fastholdes ved denne Gruppe Billeder, er, at der baade skal være Fortætning (Varme, Slip) og Ligeløb. Begge Dele. En af Delene kan ikke gøre det.

Fordi et Billede tegner os Kraft, tegner det ikke dermed Naturudvikling, ifald det samtidig er fuldt af Subjektivitet. Billedet skal være „rent“. Det maa ikke tale om „Selv“. Da der gik Selv i Mennesket, blev det sat uden for Naturen.

Og omvendt. Fordi noget er levende, viser det ikke dermed Naturudvikling, naar det samtidig er tyndt. Man kan have en rivende Udvikling af saa mange Ting, naar man faar stillet en hel Del op af Luksus, Storstadspræg o. desl. Men Naturudvikling er det blot ikke, hvor der ikke foruden Liv tillige er Fortætning.

Samtidig maa Fortætningen ikke være af den under S omtalte billige Slags, hvorved man forbigaar Realitet eller Varme eller begge Dele. Saa er den kun halv. Varme maa i hvert Fald aldrig mangle. Ligeløb—Realitet—Varme—Slip: det er det, vi skulle se samtidig i Billederne.

Eks. 1. En skøn Eftermiddag tager Lilliecrona sin Violin under Armen og gaar bort fra Stedet og gaar hele Aftenen og hele Natten uden Hvile lige til sit Hjem Løfdala (Selma Lagerlöf „Gösta Berlings Saga“).

Han har set et Glimt af noget, der lokker ham, og vil ikke være paa Stedet længere.

Han vil ud efter det.

Kender Du ikke det, at noget ligesom kan være bleven borte for En, og at man saa pludselig kan faa et Glimt, der gerne kunde bringe En til at raabe højt: „Der er det!“

Det ler til En paa hele Vejen. Og man ler igen, saa det klukker i Sindet.

Om man dog ikke skulde kunne faa fat i det.

Tag Hat og Stok og en Pakke Mad i Lommen og gaa langt ud i Landet, om Du ikke skulde kunne finde det, dette forunderlige Livsfænomen.

Gaa op paa Maleriudstillingen, hvor det ellers aldrig falder Dig ind at gaa, og hvor Du ganske kan blive borte. Maaske det kunde være der.

Prøv blot at staa op en Vintermorgen Kl. 6 og gaa med „Skud i Kroppen“ til din Gerning. Der kan allerede være noget af det.

Tit kan det være, som om det ikke var til mere i Verden; men saa kan man i enkelte Øjeblikke blive mindet saa forunderlig levende om det. Snart kan det være af en Tone, man i Forbigaaende tilfældig hører, snart af et andet lille ubetydeligt Indtryk, en Skovstjerne, man finder, eller et Udtryk i en Bog. Det kan være, som om Sjælen standsede. Men det er gerne kun et Øjeblik. Saa er det igen borte. Nullet lukker sig over En.

Men hvad kan det være, dette mærkelige?

Hvad kan det dog være? Enhver kan se det, enhver kan mærke det — saadan tumler det med En. Men ingen vil tale om det og sige os, hvad det er.

Der kan være noget ved det, der ligefrem slaar Mennesket i En i Kvas. Der bliver ikke levnet noget. Man er ganske færdig. Og man bliver slet ikke spurgt. Det tager Dig ligefrem bort. Og saa er Du borte. Er der ikke. Og dog er det paa en Maade, som om Du nu først rigtig levede, kun ikke i det, Du i Gaar kaldte Liv, men i et gammelt, gammelt oprindeligt Natur-Selvliv, der er noget helt andet.

Hvad kan det dog være?

Der kommer saa det foregaaende og siger os, hvad det er. Der er Ligeløb, Slip og Varme. Saa skal det efter det foregaaende være Naturudviklingen, Du ser tegnet. Den mærkelige Bevægelse, der nu engang findes i Naturen. Den maa være det store X. Den skal kendes paa disse Ting. Og de ere der.

Eks. 2. Imorges, jeg gik over Højbro, saa jeg et Glimt af den levende Oprindelighed. Det var Solen, der brød frem gennem Taagen som en Ildebrand paa den ellers graa Himmel lige bag Taarnet paa Frederiks Kirke. Det satte ligefrem Ild i Sindet. Jeg fik med eet saadan en Lyst til at rejse. Der var ligesom noget, der kaldte. Man maatte ud at se efter X'et ligesom Lilliecrona.

Der kan være noget, der ligesom skinner langt ind i En ved dette at komme ud at rejse, ved at se hvide Skyer ude i Horisonten, eller Skæret fra den opgaaende Sol brydes i Duggen paa Kupévinduet. Man ser Ting, som man ellers aldrig ser, som i en ny Verden. Det er, som om der var gennemløbet Vej i Luften og Slip fra den hele mugne Tilværelse. Og det er der ogsaa; der er akkurat begge

Dele. Men Slippet er ganske vist lidt tyndt. Slippet paa en Rejse er af denne billige Slags (A—D Afsnit S), hvormed man forbigaar baade B og C Kvaliteten. Der er hverken Realitet eller Varme i denne Seen Billeder ud af Kupévinduet. For saa vidt ere disse Rejsestemninger alligevel daarlige Eksemplarer i en Naturudviklingssamling. Nej, tag Manden ud af Kupéen og lad ham gaa; saa bliver Fænomenet godt. Saa kommer baade Realitet og Varme til Stede og dermed en langt større og lødigere Fortætning. Tag ham paa en Fodtur, saa ser Du en Skabning i Naturudviklingsvirksomhed. Der er i en Hast intet Sted, tror jeg, hvor man har Naturudviklingen saa ublandet ren for sig som paa en Fodtur. At sige, saa længe man er i Bevægelse. Naar jeg stod stille eller lejrede mig til Forbliven et Sted, saa kom noget af denne dovne Landliggerstemning, der er saa usigelig inertisk og tynd. Man kommer til at tænke paa, hvorledes Stemningen vilde være, hvis man nu boede paa saadan et Sted og hver Dag i Ørkesløshed skulde gaa og se paa disse Græsstraa. Det vilde være usselt. Naar man ser den nydelige lille Sø der med den hvide Baad liggende med Sol paa Bagen imellem grønne Træer og Buske, saa er det nok henrivende dejligt; men det er alligevel, som det kvalmede i En af Tyndhed (Sukkergodt). Hvor vilde det ikke være frygteligt at sidde ved den Sø altid og nyde. Man skal have Fortætning. Der skal Kraftudfoldelse og Anstrængelse til. Man skal gaa, og man skal svede. Naar jeg om Søndagen travede ud af Vejen, ud forbi Lundehuset, saa var det godt; saa manglede der intet i Lykken. Saa var jeg paa Højden af Naturudvikling, ligesom Høstfolkene derinde paa Marken. Der var Kraft Gange gennemløbet Vej (Fortætning Gange Ligeløb). Baade i Legemet og i Sjælen. Et smukt Eksempel paa en Naturudviklingsstemning.

Eks. 3. Efterhaanden som et Menneske bliver gammel, bliver der mindre og mindre, der binder ham til Tingene. Naar man i yngre Dage følte sig let og glad, havde man altid en Mængde livfulde Billeder, der ligesom stode i Baggrunden af Sjælen. Man tænkte paa glade Begivenheder i Fortid imellem Venner. Man tænkte paa Smaating, der nok vare intetsigende, men alligevel saa rare, paa den røde Mur lige over for, naar Solen skinnede paa den, paa nylig udsprungne Stikkelsbærbuske i Præstegaardshaven og Lugten af frisk Jord om Foraaret. Nu er det, som saadan noget ikke rigtig forslog, som om det ogsaa begyndte at blive gammelt, som om man ogsaa blev træt

af det. Nu kan der stundom komme Stemninger, som om man vilde langt længere tilbage, som om man havde fundet noget, der var meget, meget ældre og meget, meget bedre end Minderne. Man gør sig ingen Tanke om, hvad det er — det er slet ikke, fordi man tænker paa at efterforske noget — men man føler sig mere og mere i Forhold til noget andet end Tingene; de forekomme En saa platte, tit saa elendige. Naar Blikket et Øjeblik falder over paa Jensens Hus med de gule Trækgardiner, kan det være, som om man hurtig trak det tilbage og med Voldsomhed kastedes ud i Rummet: „Det er dog for galt for et gammelt Menneske at fange i sligt Snavs længere“. Somme Tider kan der dukke en Følelse op, som om der endnu skulde være noget at søge etsteds; men ved nærmere Eftersyn er der alligevel intet. Forleden Morgen, jeg stod og vadskede mig, var der en Plet i Bunden af Vandfadet. Det var noget, der sad fast, naar man kradsede paa det, noget fra Brændingen. Jeg veed ikke, hvorfor; men jeg blev ved at staa og se paa den Plet saa længe, saa længe. Vanddraaber dryppede ned fra Ansigtet og sendte Smaabølger hen over den. Det gamle var borte, og det nye hang man ikke ved. Det var, som om Tanken, hver Gang den søgte ud, straks kom tilbage til Pletten igen. Det vidunderlige var ingen Steder; men da jeg sad i min Lænestol og hvilede Hovedet fast tilbage imod Stoleryggen uden at søge efter noget, var det alligevel, som om jeg følte en fin, gammel Glæde i Sjælen. Og som om det var nok. Det var, som om Lyden af Vognrummel paa Broen førte En langt bort. Den subjektive Tilværelse interesserede ikke mere.

Ret som en Hasselnød er naaet sit Naturudviklingsresultat, Modenheden, naar den begynder at sidde løst i sin Has, rede til at falde af, saaledes er det ogsaa med Sjælen, naar den tilsidst forlader Subjektiviteten i Selvforglemmelsen. Saaledes er Naturudviklingsresultatet for en Menneskesjæl. Det er den brune Hasselnød, Du lever for at frembringe, den Modenhed, Du skal naa: At kunne forlade.

Eks. 4. Gamle Erindringer komme tit til at staa for En i et ejendommeligt pragtfuldt Skær. Jeg tænker paa dengang, jeg som lille 7-aarig Gut for første Gang fandt en Fuglerede — inderst ved Stammen i et lille Grantræ paa „Granhøjen“ — en Gulspurverede med 5 nydelige smaa Æg. Fuglen laa paa Reden og vendte Hovedet omkring uden ellers at røre sig; men da jeg bøjede Grenene fra hverandre, fløj den med et Vips, der forskrækkede mig stærkt,

ind i det grønne. Jeg husker endnu saa tydeligt den Lyd, da den flagrede imod det skarpe Grønne. Aldrig har maaske nogen Begivenhed tændt en saa ren Glød i mit Sind siden, og underligt at det, efterhaanden som jeg bliver ældre, saa tit forekommer mig, som om der var noget deri, det gjaldt om at finde tilbage til igen, et sælsomt noget, der, alt som man fjerner sig fra Verden, kommer Sjælen nærmere, et noget, som var og er. Stundom kommer det helt hen til En og bliver hos En et Øjeblik; men det er gerne kun saa kort. Aah, kunde man rigtig komme tilbage dertil! Tit har jeg tænkt, om man ikke skulde se efter den Fuglerede igen. Engang, mange Aar efter, drømte jeg, at den var i nogle smaa Graner i Frederiksberg Have. Jeg gik derhen, fandt rigtig Granerne og bojede med Forsigtighed deres Smaagrene til Side. Men der var ingenting. Den var der ikke. Men nu jeg er bleven gammel og skal snart gaa, nu synes jeg saa bestemt, den er i Nærheden. Forleden saa jeg en nydelig Gulspurv i et Grantræ; jeg blev saa underlig til Mode ved det. De gule Nakkefjer og den graa Ryg kaldte saa stærkt de gamle Følelser tilbage. Naar Foraaret nu kommer, vil jeg ud at se i Buske og Graner. Om Reden ikke skulde være kommen. Den kommer engang. En saa stærk Følelse bedrager aldrig.

Underligt, hvad det er for noget i saadanne gamle Erindringer, der bestandig skyder sig ind imellem os og Begivenhederne.

Jeg husker paa en saa ejendommelig Maade, hvordan det lød, naar splinternye Bier i den tidlige Foraarssol summede omkring nysudsprungne Blade paa Stikkelsbærbuskene langs Sydvæggen af Præstegaarden. Nu og da stoppede Lyden op, naar Bierne satte sig paa en af de smaa kølleformede Stikkelsbærblomster. Det var for mig, som om det var Foraaret, der summede ud af den lille grønne Kølle, som om disse i stærk Virksomhed værende grønne Smaatingester, der rørte sig, naar Biernes Vinger kom i Nærheden af dem, vare levende, ja, som om de, staaende der midt i deres rigeste Naturudfoldelse i Solen og med Livet omkring sig udtrykte Naturen paa en mere egentlig Maade, end vi Mennesker ere i Stand til det eller have Begreb om det, Naturen i sin levende Oprindelighed. Men er det atter ikke siden, at det er kommen til at staa saaledes for Erindringen? Saaledes var det vist ikke dengang.

Jeg husker Vinterdage, naar Sneflokkene faldt stille ude i Skoven ned forbi Grene og Kviste. Tys! Det var, som om de talte om

den samme levende Oprindelighed. Men hvem tænkte vel paa det dengang?

Eller naar jeg som voksent ungt Menneske laa i Græsset ude i Dyrehaven, lyttende til Fluernes Leg i Solen og betragtende de smaa hvide Skyer, mens Tobaksskyer stege op imod Grenene og førte Tanken hen i Intetheden til alt det, der blev borte. Ære være alt det smaa og ubetydelige, der blev borte i Oprindelighed og skal findes igen i det uendelig store i al Evighed. Er det ikke atter sekundært? Saadan tænkte man sikkert ikke dengang.

Det er, som om dette gamle, forherligende Skær, der ligesom en Patina lægger sig over Tingene, i Virkeligheden altid var uafhængigt af Tingene, tilkommen senere.

Jeg husker, hvorledes det paa Fodture flere Gange er hændt mig, at et gammelt Minde fra et eller andet Landophold har kunnet tænde en, som det syntes, ganske meningsløs Glød i Sindet. Man kan, idet man kommer i Nærheden af saadan et Sted, faa en Følelse. som om det vidunderlige havde haft sin Fod der, noget, man siden havde tabt. Der kan dukke Minder og Syner op, saa at man fristes til at udbryde: „Ih nej dog, hvor Livet dengang var rigt! Hvorfor forlod man alt det? Og hvordan er det gaaet til at man nu er bleven saa fattig?“ Dog, læg Mærke til, at det gerne altid er stærkest med den Slags Følelser, saa længe man endnu er lidt fra Stedet. Kommer man helt derhen og staar uden for Huset rede til at lægge Haanden paa det bekendte Haandtag — lukker man i Tankerne op og begynder at gaa rundt i Rummene og leve sig ind i alle Enkeltheder, er det, som om man blev skuffet. Det er, som om man nu først rigtig huskede, hvordan det var. men saa tillige huskede, at det ikke var noget. Det glimrende Skær ligger aabenbart ikke i Tingene, men er noget, der har skudt sig ind imellem Iagttageren og Tingene, og kun ved en Art Projektion bliver ført hen paa disse. Jeg husker engang, jeg saa en Regnbue staa med sit ene Ben paa Hveen; man kunde tydelig se de gule og grønne Farver paa Kirken og Klinten. Men dog veed enhver, at der ingen Farver var derovre. Det „vidunderlige“ laa heller ikke der i Tingene, men imellem os og Tingene.

Men hvad er det saa da egentlig med denne gamle Patina? Denne Farve, Tiden ligesom faar ved at ses igennem tykke Lag? Dette forherligende Skær, der skyder sig frem foran Tingene? Hvad er det?

Det skal jeg sige Dig. Det er Naturudviklingen. Du ser. Det Udtryk kan man godt forsvare at bruge. Jeg kom forleden Dag forbi mit Barndomshjem paa Jernbane. Det var i Maaneskin med Sne. Stjernebilledet Løven stod lavt og syntes at gaa i susende Fart hen over de gamle Marker, hen over Granhøjen, i hvis smaa Graner det engang var, at Fuglereden sad. Nu vare de blevne til høje Mastetoppe. Der stod dette underlige, der var kommen imellem, vidunderlig dejligt. Men laa det nu ikke netop deri, at jeg gennem denne Granhøj kunde følge Naturudviklingen saa mange, mange Aar tilbage? Enhver Ting er et Naturudviklingsprodukt, et Resultat af Naturens gennem Aarrækker fortsatte Arbejde. Men almindeligvis forstaar man saa lidt af dette Arbejde. Er kun i Stand til at følge det saa kort. Veed knap, hvordan Tingen var i Gaar. Men idet jeg passerer Granhøjen, er det anderledes. Den har jeg set som ganske lille. Her veed jeg, hvordan det var engang, hvilke Følelser, der have været oppe, hvilke Skæbner, der ere blevne bestemte af disse Ting, føler, hvad der er sket Dag for Dag i den lange Tid. Her er det, som man saa Naturudviklingen for sig gennem Tiderne, som om det var den, der susede i Granerne og i strygende Fart gik hen over Snehøjene. Naturligvis veed jeg nok, at det altsammen er noget, der foregaar i min Hjerne, hvis Arbejde jeg projicerer ud paa Tingene. Men er jeg alligevel ikke berettiget til at bruge det Udtryk, at det er Naturudviklingen, jeg ser?

Saadan ser den ud. Saa vidunderlig dejlig.

Kommer jeg til Nabobyen Steenstrup, er der naturligvis ogsaa der foregaaet en Naturudvikling; men den kan jeg ikke se; thi da jeg ikke kender Fortiden, er jeg ikke i Stand til at faa fat i noget Forløb. Men kommer der i det samme en Geolog til, der viser mig de mærkelige Lerlag, der findes paa dette Sted, og fortæller mig om den store Issø, der engang har dækket dette Terræn, saa kan der ogsaa dér ske noget af det samme, at jeg faar fat i Udviklingstraaden og ser et Glimt af noget vidunderlig herligt, som drager forbi.

Ja, men saa maa vel al Historie vise Naturudvikling? Nej, det er dog ikke sagt. Historie maa, saafremt man kan faa fat i dens Traad, altid vise et mægtigt Ligeløb (gennemløbet Vej); men Ligeløb have vi set ikke er nok til Naturudvikling; der kræves tillige

Fortætning: og skønt Fortætningen ganske vist hyppigt vil ligge i Historiens ejendommelige Tingsforlad (Slip), saa er det dog ikke givet, at den altid gør det. Jeg kørte en Dag forbi et gammelt, lidet hyggeligt Voldsted, hvor der engang havde ligget en Herregaard. Det forekom mig saa indholdsløst og tomt, at jeg uvilkaarlig snappede efter Vejret. Det var, som om der stod skrevet allevegne: „Her kan da umulig have tildraget sig noget, som var af Kvalitetsværdi.“ Et saadant Sted kan nok give Forestilling om Tid, men ikke om Naturudvikling. Det er ikke nok med gennemløbet Vej alene. Der skal være Kraft Gange gennemløbet Vej.

Eks. 5. Men vist er det, at Historien meget tit har en vidunderlig Evne til at vise os Naturudviklingen. Historie er en underlig Ting. Det er, som om den med et eneste Slag holdt den hele Naturudvikling op for En i et mægtigt Billede. Der er gennemløbet Vej, saa det kan forslaa noget. Ih! Og saa dette underlige Forlad, der hviler over det hele. Alt er forladt. Der ligger en højeste Fortætning i det at forlade, som Historien bestandig holder En for Øje, en endeløs, bestandig Kraftfortætning. Hvor har der ikke været kæmpet og kostet, arbejdet og gennemgaaet, inden det altsammen blev lagt til Side, ganske stille. Et sælsomt gribende Naturudviklingsbillede! Man kan ikke se derpaa*) uden at betages af Ærefrygt over for det mægtige Apparat (jfr. Stjernehimlen). Ih, Gud bevares! Ja, saaledes seer Naturudviklingen ud i sin levende Uendelighed. Det er mere end et Billede; Begivenhedernes Gang fra de ældste Tider, fra den Dag, Jorden laa hen som en glødende Masse, er selve Naturudviklingen, der staar lyslevende for os. Idet man ser Oprindelsen til alt det, som i Dag staar, og idet man ser den levende Kraft tømre videre derpaa til Frembringelse af det næste, er det selve Naturudviklingen, der gaar forbi lige for vore Øjne. Det er, som om man saa noget bevæge sig.

Historie er Naturudviklingens Videnskab og dermed en Slags Naturvidenskab, egentlig dens allerfineste Gren. Aldrig bliver sikkert noget saa virksomt et Folkedannelsesmiddel som Historien. Derfor kommer den almendannende Folkeundervisning (Folkehøjskolen) atter og atter tilbage til Historie som det mest uddannende Fag af

*) F. Eks. ved en Ruin.

alle. Men Historie skal fortælles rigtigt. Man maa ikke blive siddende i Aarstal og Fredslutninger.

Oppe i Frederiksberg Have findes et Sted en Lavning i Grønsværet, hvor der ved Regn og Tø gerne samler sig lidt Vand. Det ligger paa Øen lige foran Slottet, en halv Snes Alen fra Kanalen. Der har engang været et Springvand. Det var i den gamle franske Haves Tid, i Oehlenschlägers Forældres Tid; men det var, da de endnu vare unge. Det Springvand havde en dejlig Plads i Skæringspunktet imellem to prægtige Alleer, den store Midteralle, der fra Slottet gik lige ned igennem Haven, og en anden Hovedalle, der fra det Sted, hvor Jostys Pavillon nu ligger, ligeledes er gaaet igennem hele Haven, men vinkelret paa den førstnævnte Retning. Af denne smukke Jostyalle, som jeg vil kalde den, staar endnu tre mægtige Lindetræer tilbage, der have været de yderste ved Springvandspladsen. Det er nogle af de smukkeste Træer i hele Haven. De have rakt deres Grene ud over Gruset, mens det plaskede i Bassinet. Gamle Tegninger vise, at Randstenene omkring Bassinet have haft en hel kunstig Form med 4 Buer og 4 smaa Hjørner. Man kan nok sige, at det er ligegyldigt, hvordan saadan noget har set ud; men det er ikke uden Interesse at dvæle ved Enkeltheder i Fortiden og se Tiden løbe forbi. Der paa disse Randsten sad Fluerne saa dejligt og solede sig i September og Oktober, naar det kneb med Varmen. Og der paa disse Randsten løb Børnene omkring, saa at Stenoverfladerne tilsidst vare slidte ganske glatte. Alle de Fodtrin, der her ere traadte af smaa glade Mennesker, der maaske have staaet Livet og Naturens Hjerte nærmere end mange Berømtheder, men nu gemte og glemte ere gaaede op i den store Alnatur. Naar min gamle Bedstemoder fortalte, hvorledes hendes Moder havde løbet der som ganske lille, saa straalede hendes Øjne. Man forstod, at det var noget, der var fortalt hende i Kærlighed. Det var, som om Blikket vilde udsige: „Dejlige Historier, Børn, som nu kun kendes af Gud.“ Der kan være noget i saadanne gamle Billeder, der minder om Klokkeklang bag Skoven, fra Steder, der er blevne borte for os, men som vi dog have Følelsen af ligge lige i Nærheden. Vi kunne blot ikke finde dem.

Der opad imod Bakken havde man den smukke Udsigt til Slottet med de to Stentrapper, hver paa sin Side af et Cascadeværk, hvori Vandet brusede ned til det neden for liggende „Parterre“. Og vendte man sig om og saa’ til den anden Side, saa man det store midt i

Haven liggende Glashus, hvor Hoffet til Tider holdt Bal. Der var i alt 8 Gange, der straaleformig gik ud fra denne Springvandsplads. Endnu den Dag i Dag vise de aabne, til Plæner senere udlagte Steder, hvor Gangene have gaaet. I skraa Retning op imod Bakken ud over to hyggelige med lave Hækker omsluttede Svanedamme, hvis Konturer endnu kan spores i den nuværende Kanals brillelignende Udvidelser paa dette Sted, har man midt for hver af de to Nedgange kunnet se et Par Billedstøtter — Gud veed, hvad det har været for nogle — og tæt derved Gavlene af et Par malerisk beliggende smaa Havehuse, hvis Grundplan endnu spores. Hvor mange Mennesker have ikke gaaet og set paa disse Billedstøtter hele Slægtled igennem, indtil de kunde dem udenad og kunde lukke Øjnene og se dem? Hvor forslidt for enhver Kjøbenhavner har ikke dette Syn været og den Stemning, der knyttede sig til dette Haveparti, Stemninger, som Tusinder af Mennesker have søgt Hvile ved efter Ugers Arbejde, og som Børnene ere voksede op med som en Slags Ejendom. Somme Tider kan det komme En for, at det umuligt kan være glemt, hvad der har været i den Grad indtil Forslidthed bekendt og har spillet en saa stor Rolle i den almindelige Folkebevidsthed. Det kan staa for En, som det hele ikke var længere borte end i Gaar, og at enhver maatte kende det, man vilde spørge derom. Men det er borte saa grundigt, at ingen nogensinde har hørt det mindste derom eller kan meddele nogensomhelst Oplysning desangaaende; borte saa grundigt, at det neppe falder nogen ind, at der har kunnet knytte sig ildfulde Følelser til alt dette, end sige, at man skulde gøre sig mindste Forestilling om, hvorledes de Stemninger kan have set ud, der rørte sig her. De tre gamle Linde ere de eneste, der i Fuldmaaneskin kunne staa og fortælle derom. Men man forstaar dem ikke.

Og endnu gaar Tanken længere tilbage til den Tid, da Bakken laa ganske bar med 4 Kæmpehøje paa det Sted, hvor Slottet nu ligger*). Man ser Tjørnebuskene ved deres Fod og tiltrampede Stier op til den herlige Udsigt fra „Tullehøjs“ Top ind over Byen. Hvor ere de Smaadrenge, der løb og legede paa de Høje? Og hvad var det for Høje? Ogsaa de havde jo en Historie. Hvor ere de Mennesker, der stode omkring dem, da de bleve kastede? Hvor er det altsammen blevet af? Der er, som om det blev borte i en fjern Klokkeklang.

Læg Mærke til, at det saa tit forekommer En, som man kom

*) Ifølge et gammelt Kort, der nylig er fundet.

nærmere til noget, naar det lykkes at drage det gamle og glemte frem. Det maa forstaas paa sin Vis. Det ligger selvfølgelig ikke i, at man kommer nærmere til noget hemmeligt eller overhovedet til nogetsomhelst andet, end hvad man kan se den Dag i Dag. Det var ikke anderledes dengang end nu. Men Du kommer nærmere til Udførsel af fortættet levende Kraft i din Sjæl. Du kommer nærmere til Naturudviklingen. Det er det, Du føler. Alt imens disse Fortidsklokker ringer i det fjerne, stiger din udførte levende Kraft som Røg i stille Vejr i en samlet lille tynd Søjle lige i Vejret til den levende Oprindelighed. Det er dit Offer til Naturen, dit Bidrag til Naturudviklingen.

Alt det, som Naturen dog har oplevet og kunde fortælle! Ikke blot af Begivenheder, der have vist sig for Verden; men meget mere af Ting, der have rørt sig inderst i de enkelte Sind og aldrig ere komne frem. Inderst inde i den enkelte Sjæl, hvor Naturen boede, og hvor man altid vilde have fulgt med i Sympati, hvis man kunde have set derind. Alt det, der aldrig fandt Forstaaelse i Tilværelsen, alle de Haab, der bleve skuffede, al den ærlige Vilje, der har været følt til at gøre bedre, hvad der dog alligevel kun blev saa daarligt. Det var Naturen selv i Mennesket, der vilde, men ikke kunde.

Mennesket tænker ikke paa, hvad Naturen har gaaet igennem under sin Udvikling, hvad den har haft at kæmpe med, hvor haardt den mangen Gang har maattet lide og bukke under, hvor meget der er stridt, som endnu sitrer ude i Himmelrummet for at faa det usle og døde højnet og levendegjort. Menneskeheden er lige glad. Den føler sig ikke solidarisk med Naturen i denne store Kamp. Breder sig fladt og flovt, paaskønner saa lidt, hvor der blev slaaet et godt Slag — veed det vel heller ikke altid. Men Naturen har set det altsammen; den fik enhver lille Røgsøjle, ethvert lille Offer, og den gemmer det altsammen i Kærlighed. Naar Nattergalen synger i Officershaverne nedenfor Bakken om Aftenen, saa er det alle dem, der hjalp til, den synger om, alt det stolte, stærke og kraftige Liv, der gik til Grunde i Kampen for Naturudviklingen gennem Aartusinder, gennem Jordperioder, alt det, som engang var og var saa stærkt inden for i den enkelte, og nu tilsammen danner Naturen selv, det gode og det levende, der efterhaanden har udvidet sig og trods alt vil vedblive at gaa frem, den Natur, der sidder aller bagest inde i Dig og hvisker til Dig, hvad der er Ret, og hvad der er simpelt og raat, og ikke blot sidder inden i Dig, men inden i enhver lille Skab-

ning fortællende den, hvor den skal lægge sine Æg, og hvor den skal finde sin Føde. Det er alt, hvad der er vundet gennem Slægterne, al den levende Kraft, der er frembragt og udført gennem Tiderne, der sidder Dig i Kødet. Resultatet af alt, hvad de gamle naaede til gennem Møje og Lidelse, Lykke og Tænkning, Resultatet af den hele Naturudvikling indtil i Dag.

Men er det dog ikke underligt, som Historien — betragtet paa den Maade — er i Stand til at tegne Naturudviklingens hele Forløb for os. Ja, egentlig mere end tegne; thi det er jo levende Billeder, den viser. Man ser dem røre sig. Man hører det raabe ud af Billederne: „Vil Du med?“ Historie kan kalde Naturudviklingen saaledes frem i En, at man tilsidst staar over for en levende Realitet.

Men saa er det forøvrigt ikke Historie mere. Saa er det Naturudvikling, man iagttager i Nutid. Se, se! Der er den! Saa kan man gaa med alle sine Sager, saa er Subjektiviteten elimineret (Pag. 532).

E k s. 6. Interessant er det at lægge Mærke til, hvorledes Folk i daglig Tale og forøvrigt ogsaa i Skrift tit benytter Ordet „h i s t o r i s k“ for, hvad vi her vilde kalde n a t u r u d v i k l i n g s p r æ g e t. Man taler om „historiske“ Øjeblikke, „historisk“ Udseende o. l. og forbinder dermed tydeligt nok Forestillingen om en vis Objektivitetsadel i Forbindelse med fortættet Øjebliksslip, altsaa netop de Egenskaber, der karakterisere Naturudviklingen (Ligeløb og Fortætning).

Naar jeg vaagnede om Morgenen i Aarhus og hørte Domkirkens store Klokke i den tidlige Morgenstund, var det, som om dens Rungen i Stilheden havde noget „historisk“ ved sig, der naaede Hundreder af Aar tilbage i Tiden, langt tilbage til Slægter, Klokken havde ringet for, men som jeg ikke kendte. Det var, som om Naturudviklingen drog forbi og for et Øjeblik knuste Sindet. Det kan blive saa lille, saa lille som den Gang, Mennesket endnu ikke havde faaet Sind og Selv, men var Barn af den objektive Natur. Rung, rung, store Klokke, og kald de Tider tilbage i os! Der er noget i saadan et historisk Indtryk, der taler til En, saa man ængstes. „Hvor ere I blevne af alle sammen, I hæslige Børn uden Værd? Hvad er det I bestille?“ Det er Naturudviklingen, der taler. Man ordentlig kryber sammen.

Man vil let se, at det ganske er det samme Billede af Naturudviklingen som i Eks. 3 eller 4.

Stundom kunde der paakomme mig en lignende „historisk“ Følelse, naar de dobbelte Vinduer vare satte i om Efteraaret, og Lyden

af Vognrummel paa Broen derved fik en forandret Klang. Der var noget i Indtrykket, der døde hen; men som bragte mig til at lytte. Ubestemte Mindelser, der førte Tanken tilbage, og bragte En til at styre ud i Rummet i Ligeløb. Det var paa en Gang Selvslip (Objektivitet) og Tingslip (Kraftfortætning), de to Faktorer, hvori Naturudviklingen ligger. Der kan være Øjeblikke i et Menneskes Liv, hvor han fristes til at udbryde: „Tys! Kan Du høre Naturudviklingen bevæge sig?“ Man synes, det er, som naar det suser i Træerne ved Vintertid. Det er selvfølgelig Indbildning. Man kan lige saa lidt høre Naturudviklingen, som man kan høre Græsset gro. Men en anden Ting er, at man opfatter den sjæleligt: thi Ligeløb sammen med Fortætning udgør Naturudviklingen.

Det „historiske“ ejendommelige Indhold af Naturudvikling ligger ikke i, at Begivenhederne ere forbigangne — lige saa lidt som Naturudviklingen overhovedet hører Fortiden til mere end Nutiden. — Det ligger i det føromtalte dobbelte Slip (fra sig selv og fra Tingene). Hvor det kan tilvejebringes i Nutiden, kan „det historiske“ lige saa godt vise sig i Nutiden. Det kan man allerbedst se, naar det er dagligdags Ting, der kunne faa noget „historisk“ ved sig. Naar gamle S. (en af Frederiksbergs Beboere vel kendt rar gammel Mand, der om Vinteren lejer Skøjter ud og om Sommeren er Kagemand) kommer trækkende med sin grønne Kagevogn, har det for mig noget vist „historisk“ ved sig. Det viser saa absolut bort fra den subjektive Menneskctilværelse (Storselvet). Der kan for gamle S. tit ikke blive mere end et Par Kartofler til Middag — Kartofler tillagde han paa sit gebrokne Sprog en meget stor Betydning for Fattigmand: thi dem kunde man dog immer koge sig et Par Stykker af, og kunde man saa være heldig og faa en Sild til, saa var Situationen reddet. — Der kunde ikke være Tale om Subjektivitet i de Kartofler. Og saa var der Tryk og Fortætning i de gamle Træk, noget, der var Naturen kært. Det var, som om Vinden og Solen kærtegnede de dybe Furer. Der kan ved hæderlig Fattigdom tit være noget forunderlig naturudviklingspræget, noget, som Naturen gemmer i Kærlighed (Pag. 546). Fortætning Gange Ligeløb. Noget, i Henseende til hvilket vi andre maa føle os som staaende langt, langt tilbage. Vi ere sandelig ikke „historiske“, naar vi sidde i vore Teselskaber.

Et Menneskeliv burde være et eneste stort sammenhængende „historisk“ Fænomen. Hvert Øjeblik, vi leve, burde være et „historisk“ Øjeblik, d. e. et af Naturudvikling præget Øjeblik.

Eks. 7. Mærkeligt, som der i gamle Huse kan ligge noget af det samme naturudviklingsprægede (historiske), noget rart, der øjeblikkelig stemmer til Sympati. Det ligger deri, at et Hus kan udtrykke Fortætning (Hjemlighed, Luning, Varme, Slip). Det kan et Træ ikke saa godt; det viser snarest A Kvalitet. Det skulde da være et Regenstræ, Holbergstræ el. l.;*) men et Hus kan nu alligevel bedre, fordi det har Hjemmet i sig. Og kommer saa til denne Fortætning en Tidspatina, der viser os Tidens lange Ligeløb, saa have vi begge Naturudviklingsfaktorerne for os (Kraft Gange gennemløbet Vej). Saa er Præget der straks (Evolutionspræget).

Til andre Tider kan man træffe paa Huse, der staaende midt i Rigdom og Pragt kunne lægge en forunderlig Livslede over Sindet, saa man med Uvilje vender sig fra dem. Det er, naar de vise os Tyndhed, (Elegance, Luksus, Forfinelse) og samtidig Subjektivitet (naar de staa og tale om sig selv, deres Tidsaand og deres Herskab, som et Hus saa udmærket kan gøre). Saa have vi begge Naturantagonismens Faktorer (Tyndhed Gange Standsning). Det giver lige Modsætningen til Naturudvikling.

En tysk Maler og Arkitekt Schultze Naumburg har i et fortrinligt Billedværk („Kulturarbejten" I—V Bd.) givet en righoldig Samling Billeder af saadanne gamle Huse, ved hvis blotte Syn man bliver „varm om Hjertet", som han udtrykker sig, og stillet dem i Modsætning til tilsvarende moderne, langt mere elegante, men iskolde og sjælløse Bygninger.

Det er ganske mærkeligt, som saadant et Hus lige med et Slag kan stille Naturudviklingen frem for En. Det kan ligefrem slaa. „Men hvad er det dog?" sagde engang en Mand, der havde læst Bogen. „Det er jo, saa det ordentlig slaar En; men jeg kan ikke sige, hvad det er. Saa sig mig det dog!"

Hvad er det. Det er ganske simpelt Naturudviklingen, der gør sig synlig. Folk kender den ikke. Det er Naturudviklingens Billede, Du ser i disse Huse (naturudviklingsprægede Bygninger). Det gode, rare, venlige (Fortætning) Gange de forløbne Tider (Ligeløb, Selvslip). Det gamle Hjem hos Naturen[40]).

Tit undrer det En, at Naturudviklingen skal ses i saadan nogle gamle faldefærdige Kasser og ikke i moderne, nye, elegante Huse med alle Nutidens Bekvemmeligheder. Der synes vi Mennesker at

*) Se herom en fortrinlig Afhandling af Knud Rosenstand: „Om Træer" i „Vor Ungdom" 1905.

se Udviklingen. Men man glemmer, at det ikke er Husene, hvis Udvikling Talen er om, og heller ikke det nye og forbedrede og heller ikke det elegante etc. — det er altsammen Tingsudvikling — men det rare, gode, gamle, forladende. Det er det, der er Naturudviklingen. Det er dette Naturens Ansigt, der har udviklet sig. Det kommer netop gerne frem paa Ruinerne af alt det andet (Rom).

Kan en Arkitekt faa dette Naturudviklingspræg frem i sin Stil („Glæde i Huset", som en ung Landsmand har kaldt det), saa har han fundet ind til det, der er Kernen i hans Kunst. Men for at faa det frem, maa han sikkert først have Naturudviklingspræget ind i sit eget Sind, og det er Tidsaanden nu engang saa daarlig til. Er der ingen Naturudvikling i Folk, kunne de heller ikke faa den til at skinne ud af Omgivelserne, det være sig Ansigtstræk, Huse, Haver, Klæder, Stil eller noget. Saa kommer der et Præg af Gudsforladthed, som kan være ganske frygteligt („Gegenbeispiel"). Tit kan der være noget ved Mennesker og Menneskeliv, der kan bringe En til at gyse. Man kan blive ganske kold om Hjertet. Der er ikke Naturudvikling skabt i dem.

Det er egentlig det, der er Særkendet for virkelig Kunst, at den bringer Naturudviklingspræget frem i Tingene. Det være sig Musik, Litteratur, Malerkunst, Skuespilkunst eller hvilken som helst Slags Kunst. Beskueren kommer til at fornemme Naturudviklingen i Produktet ligesom i de Schultze Naumburgske Huse (Varme og Slip Gange Ligeløb). Forstaar Kunstneren ikke at lægge dette Præg ind i sit Arbejde, bliver han trods al Færdighed kun en Andenrangsmester, der kan have Haand nok, men ingen Sjæl. Man tænke paa Musik. Mange kunne i en tarvelig lille Melodi faa et Indtryk frem, der ligner de gamle Huse og tager En med sig langt bort fra Stedet. Atter andre spille løs med en aldeles beundringsværdig Teknik; men naa ikke længere endtil at beskrive deres egen aandelige Tomhed og Fattigdom (Naturudviklingsmangel).

Men har man rigtig bemærket alt dette i de daglige Omgivelser, bliver man mere og mere opmærksom paa, at det samme selvfølgelig ogsaa gælder i Sjælelivet. Ogsaa Sjælen er noget af et Kunstværk, der i mere eller mindre Grad kan vise Naturudviklingen. Lykkelig den, hvis Sjæl er saaledes, at Naturudviklingspræget skinner frem af ham eller hende som ud af Schultze Naumburgs gamle, rare Huse. Mange Mennesker kunne være ligefrem grimme og dog have

noget ved sig, der vinder alle. De er naturudviklingsprægede. Man kan ikke se dem uden at faa en Forestilling om Fortætning (Varme, Slip) og Ligeløb (Liv), de aandelige Grundstoffer, hvoraf Verden er skabt. Man kunde gerne klappe dem. Intet kan i den Grad udtrykke „Glæde i et gammelt Hus“ som et Menneskeansigt. Og omvendt kan intet have et saa evolutionsfattigt (fersk) Udtryk som et Menneske, denne Skabning, hvorom det hedder, at den „er skabt i Guds Billede“; men som i Reglen ser saa lidt ud til at være det.

Kundskab om disse Ting er egentlig noget, der burde være hver Mands Ejendom. Som burde læres paa Torve. Før „Dannelse“ kommer til at bestaa i Bevandrethed i den Slags Ting i Stedet for som nu i Fransk og „Litteratur“, før ere vi ikke rigtige Naturskabninger („rigtige Mennesker“). Thi at en til Tænkning udstyret Skabning, der lever i Naturen uden at vide Besked med hverken Naturen eller sit Forhold til Naturen, med hvad den lever for, eller hvad Naturvirksomheden overhovedet gaar ud paa, ikke er „rigtig“ (ɔ: som den skal være), kan man dog vel nok sige.

Eks. 8. Hvad man navnlig paa en saa mærkelig Maade kan lære af disse Schultze Naumburgske Huse, er at samle sine Forestillinger om Naturudviklingen til et Ansigt. Mennesket har ved Aartusinders Øvelse faaet en aldeles vidunderlig fin Evne til at opfatte Ansigter. Kan man først faa fat i et Ansigt, saa har man en skarp og fin Opfattelse. Men det er netop saadan et Ansigt, der er i disse gamle Huse. De kunne have de mest forskellige Udseender, saa er det det samme Ansigt, der ser ud af dem alle. Man kender det paa lang Afstand. „Ahah, der have vi Ansigtet!“ Første Gang man ser det, studser man, ligesom Manden, Pag. 549, der udbrød: „Men hvad er det dog?“ Men har man først rigtig faaet fat i det, saa glemmer man det aldrig, og saa genkender man det hvert Øjeblik snart her og snart der; thi det er til syvende og sidst allevegne rundt omkring os. Og saa er Skridtet fra Huse til Historier ikke stort. Saa forstaar man, at der ogsaa er fælles Ansigt i alle disse Historier her, og at det akkurat er det samme Ansigt som i de gamle Huse.

Og videre. Har man først faaet fat i denne Enhed af forskellige Udseender, som ligger i Opfattelsen af et Ansigt, saa begriber man, at dette Naturudviklingspræg ganske ligesom et Ansigt er levende, at det kan fremtræde med højst forskellige Udtryk og Stemninger,

være glad, bedrøvet, vredt etc. etc. og dog med alt det alligevel være det samme Ansigt. Med Husene er det saa let at se; men med Historierne er det akkurat det samme.

I og for sig har det foregaaende vist Eksempler nok paa, hvor forskelligt Udtrykket kan være i dette Historiernes fælles Ansigt; men lad os til en Slags Øvelse foretage en Sammenstilling af de allermest modsatte Ansigtsudtryk, vi kunne finde, for rigtig at gøre det iøjnefaldende, at det med alt det dog alligevel er det samme Ansigt (Naturudviklingens Ansigt), der taler ud af dem alle.

Hvis jeg først maa vise Dig det glade Ansigt, vil jeg stille Dig paa Frederiksberg Bakke Pintsemorgen. Der har Du staaet lidt og overbevist Dig om, at Solen ikke danser mere den Morgen end alle andre Dage. Men ude over Øst ned i Horisonten sidder nogle smaa hvide Kuppelskyer, der langt borte fra leder Tanken hen paa et Liv, som eksisterer ganske anderledes stærkt end den Færdsel og Larm i Pintsepuds, der her omgiver Dig. Du staar og ser lidt derpaa, og gammel, som Du er, føler Du Lyst til at drage derhen. Du føler Lyst til at drage hen i en anden Størrelseverden med rigere Liv end det usle, Folk gaar her og laver. Et Liv, som Du synes, Du kender saa godt og husker saa godt, noget fra alle Tider værende, som Du vil komme tilbage til. Der har Du Naturudviklingens Ansigt i Frastand. Men det ser saa glad ud i Dag. Den gamle gode Natur; den danser paa de hvide Skyer for Dig Pintsemorgen, naar Du blot vil se paa det og ikke er for overlegen til at skænke Fænomenet Opmærksomhed. Og det fanger Dig virkelig. Det er, som om Du for et Øjeblik fik Lyst til at kaste det usle Kræ af et Menneske fra Dig og være Barn igen, lege Enke med Borgerfamilierne dernede paa Plænen, le med dem, saa det klukker, af ingen Verdens Ting og være dum som et Bæst, alt som Protest imod den usle Subjektivitet (Stormennesket), der har fjernet Dig fra hint gamle. Hvad er det dog ikke for et frygteligt Tab, Du har lidt ved, at det er gaaet fra Dig? Der staar det igen langt ude i Horisonten og ler som i Barndommen og vifter til Dig. Men Du kan ikke naa det.

Derfra vil jeg gaa til et sørgmodigt Ansigt. Det kan Du f. Eks. finde i Folkevisestemningen, der akkurat paa samme Maade kalder paa Dig i Frastand, paa samme Maade minder om noget godt, rart og herligt, men bestandig paa en sørgmodig Maade, som om det

var noget, der var tabt for bestandig. (Se Forsøg paa en Skildring af denne Stemning i Lambeks Tidsskrift for Aandskultur og Menneskekundskab II Bd., Pag. 174 Eks.).

Et vredt Ansigt, kan Du faa at se, hvis jeg maa stille Dig en Maaneskinsaften ved Vordingborg Slotsruin. Et ængstende Indtryk! Der er ikke noget saa forfærdende, som naar det døde bliver levende. Det var en stormfuld Vinteraften før Sengetid, at jeg gik en lille Vending ud omkring Gaasetaarnet. Vidunderlig alvorsfuldt præsenterede det sig i sin historiske Højhed, alt imens Skyerne jagede hen over den forgyldte Gaas i vekslende Maaneskin og Halvmørke. Saa kom jeg om paa Vindsiden, hvor Stormen tordnede om Ørene ind fra Fjorden, pidskende Bølgerne op, saa at Maanebilledet i Vandet rent knustes og kun lyste som en mat Sølvflade, der, naar Skyerne trak for, pludselig tabte sin Glans. Mørke Murmasser ragede ud i Vinden som truende Øjenbryn med et Udtryk, som om de vilde sige: „Her skal Du ikke gaa op.“ Jeg fik et Indtryk, som om den levende Kraft var vred, vred over den usle Menneskeslægt, der lever. Uvilkaarlig listede jeg af ad Vejen nedenom, skottende op til de Steder, hvor Kong Volmer for 700 Aar siden havde haft sit Yndlingsopholdssted. Vejen førte mig ud omkring en Kirkegaard, hvor mørke Cypresser stode som tilspidsede Søjler iblandt Monumenter. Det var ogsaa Forgængelighed; men andre Slægter, andre Tider og andre Synsmaader. Med Velbehag traadte jeg ind i min varme Stue paa Hotellet. Der hang paa Væggen et Billede, som forestillede en Holbergsk Leanderfigur med trekantet Hat syngende Kærlighedssange til Guitar for to unge Piger i Datidens brogede Dragt, hvide Strømper og Spændesko. Andre Tider, andet Liv, alt forsvundet. „Lad dem hænge!“ tænkte jeg. „Nu vil jeg i Seng.“ Fik Støvlerne af, aabnede Døren og satte dem ud med et Brag. Men hvad var det? Der var Toner i Braget. Jeg lyttede. Ah! Der hørtes en kælen tysk Sang foredraget af en smuk Herretenor: „Dass ich so traurig bin“. Det var en selskabelig Forening af den nulevende Ungdom, der havde taget sig paa at leve Livet paa Hotellet paa den anden Side af Gangen. Ja, det var det nuværende Liv. Og dog forekom det mig, som om det var Døden. En enkelt Slutningstone, der gik særlig højt, blev ved at staa i mine Øren længe efter. Det var, som om den rungede ud imod Kong Volmers Mure, langt forbi dem, Tusinder og Tu-

sinder af Aar tilbage. Det var forfærdeligt. Det var, som om Sjælen sitrede. Udenfor hørte man Vinden suse under Vindueskarmen. Der kan til Tider være noget gruopvækkende ved det hele Maskineri.

Saa vil jeg som Modsætning dertil tegne Dig et ganske daglig-dags Ansigt. Du kører paa Jernbanen forbi en Mand, der i en Mose langsomt og møjsommeligt udskærer Tørv for Tørv, som han formodentlig siden skal bringe paa Torvet. Ved Siden af ham kommer en Bonde gaaende, der handler med Fløde i Blikspande, der klingre. Det bringer Dig til at tænke: „Er det i Grunden værdige Opgaver for Mænd? Er det Efterkommere af de samme gamle Nordboere, der svang Sværdet som frygtede Krigere? De raslede saavist ikke med Blikspande." Men Naturkundskaben svarer Dig, at der kun er en eneste Opgave, som er et Menneske værdig, og det er den at sætte det uendelige Rum i Bevægelse til evige Tider ved at leve. Den, der har gjort den „mageløse Opdagelse", at det er Øjemedet med hans Liv, hans egentlige Livsopgave (den store Livsopdagelse), den, der har begreben, hvad det er for en mægtig og verdensvigtig Gerning, der ligger for ethvert Menneske, og som i al Stilhed for sit Vedkommende arbejder paa at løse denne Opgave gennem Fortætning og Udførsel, han er langt større end alle Krigere tilsammen, der ikke have begrebet andet end Sværdet. Selv om han er saa fattig, at han ikke har Brødet, selv om det staar sig nok saa smaat med borgerlig Anseelse, selv om han paa alle Maader sidder saa daarligt i det, at han tit kunde have Lyst til at lade Hænderne ganske falde, leed og ked af det hele, saa har han sin mægtige Opgave at se hen til, og den kan paa en Gang forvandle ham til den rigeste Mand i Verden. Mangen betitlet Stormand kan faa Kjøbenhavn til at dirre paa tynd Maade, men ikke Himmelrummet. Og mangen fattig Stakkel kan sætte Himlen i Bevægelse paa kraftfortættet Maade, men ikke Verden. De allerfleste Mennesker have aldrig gjort den Opdagelse, hvad det vil sige at leve. Nogle enkelte have det, men adskillige af dem ere blevne halv rasende derved, saa at de begynde at tale om Omvendelse, Aabenbaring og Vækkelse. Forstaar denne fattige Mand, der skar Tørv, maaske netop den Kunst at finde Livet gennem sit Arbejde uden Raseri, saa er han den allerstørste. Det er egentlig Smaamanden, vi skulle hen til. Se paa Ansigtet i de Schultze Naumburgske Huse: Det er et Husmandsansigt.

Og endelig vilde jeg gerne vise Dig et Træk af Højhed, som det imidlertid er meget vanskeligt at tegne. Det skal ses. Jeg kendte en

Mand, der havde fattet Kærlighed til Stjernehimlen. Naar han stod ved sit Vindue og saa derpaa, saa luede det i ham, og et Glimt af Lykke drog forbi. Han følte sig lykkelig ved blot at kunne være til under et sligt Fænomen, under en slig unævnelig Storhed og Uendelighed. Saa tit det hjalp ham til at bære hen over alt det trange og til at finde tilbage til Livet i sin oprindelige Lykkelighed. Hvor tit kunde han paa den mørkeblaa Aftenhimmel op over Bakken faa Øje paa en enlig stor Stjerne, der formaaede at tale til ham, saa det glødede i ham. Hvor tit havde han ikke set dem komme frem en efter en over sit Hoved eller var bleven staaende fængslet af deres glimrende Mylder i den sorte Nat, ret som om han følte, hvor gerne de vilde hjælpe den lidende Menneskehed. Tit kunde han staa og se og se lige ud i Uendeligheden. Det var, som om det bragte hans Hjerte til at slaa let og gjorde lyst i hans Sind, gav ham Kraft til at være, Kraft til at bære. Underligt at tænke sig, at der sad de og tindrede ganske som ved Livets Begyndelse paa Jorden. Det eneste, der var bleven uforandret tilbage. Karlsvognen var en lille Smule fordrejet; men Glimtet var ganske det samme. Efterhaanden kan saadan et Billede ligesom brænde sig ind i en Menneskesjæl. Der kan i et gammelt Menneskes hele Syn paa Tilværelsen være noget, der ligner Stjernehimmelen, og det er vel Meningen, at det skulde være saaledes. I vaagne Nætter, i den graa Morgentime, naar det kniber for os andre, saa flytter han ud i Rummet til sit evige Ophav. Den unge tænker sig altid Verden staaende et eller andet Sted. Men den gamle kan helt forlade den. Han flyver ud blandt Stjernerne. I Begyndelsen gaar det lidt tungt og klodset med Flyvningen, men efterhaanden bedre, og tilsidst er han derude. Og vidunderlig dejligt slet ikke at tænke paa at vende tilbage. Det var dog noget usselt Kram det hele dernede. Ding, ding siger en enlig lille Klokke i den tidlige Morgen. Den bliver ved længe, længe i Fred og Hvile. Tilsidst holder den op, og der er ganske mørkt og stille. Saa flyver den gamle Sjæl saa højt saa højt. Hvor kan det dog bære Dig, Du Gamle? Der er jo ingen Ting. Men kunde man se det gamle Øje, saa vilde det lyse saa sikkert, saa tillidsfuldt og varmt, som om det var en af Stjernerne. Som Genskin af noget herligt etsteds, hvor det er. Den gamle Sjæl har fundet det. Vi andre se kun de nøgne Vægge i det tomme, kolde Værelse.

Men er det nu ikke mærkeligt, hvor tydeligt det er det selvsamme Ansigt, der taler ud igennem alle disse dog indbyrdes meget

forskellige Stemninger. Har man først en Gang faaet fat i det, saa genkender man det straks.

Man faar igennem dette skiftende Minespil Indtrykket af noget levende. Som om noget i Ansigtstrækkene bevægede sig. Og man kan jo høre Ansigtet tale. Et gammelt venligt Hus, en hyggelig Havebænk; de kunne ligefrem tale til En: „Kan Du huske?“ Tilsidst er det, som om man saa en levende Skikkelse.

Saa nær er Mennesket i Stand til at opfatte Naturudviklingen, der opretholder og styrer Verden. Den levende Oprindelighed.

Hermed afslutte vi den Række Eksempler, der skulle tegne Naturudviklingen for os (Kraft Gange gennemløben Vej, Naturudviklingsbilleder). Der kan ikke blive Plads til flere i en ABC.

Der er nu til Slut kun den Vanskelighed at omtale, hvad vi gøre ved Fejlene. Fejl ere uundgaaelige i slige Eftergørelser af Virkeligheden, og i de her leverede Tegninger er der mange. De enkelte Eksempler ligne tit kun slet. De ere fortegnede baade her og der. Der er kommen en Moll Tone ind, som er et Produkt af den aandelig syge Tidsalder, vi leve i, og som derfor slet ikke burde være der. Det hele burde have været udsat i Dur (Smlgn. de mange forskellige Maader, hvorpaa et og samme Musikstykke kan spilles). Der er endvidere brugt Pegepind. Der er, siger man, Masser af Subjektivitet i det (Meningeri). Det hele er en tynd lyrisk Suppe, hvori der svømmer enkelte oprevne og udløbne Boller omkring. Hvordan skulle vi klare alt det?

Det gør slet ingen Ting. Alle disse Fejl eliminere vi efter Metoden Pag. 532.

Du maa trods alle Fejl meget godt kunne se noget igennem det hele. Og kan Du det, saa tager Du bare fat i en saadan Traadende og haler det frem, som det ikke er lykkedes mig at faa ned paa Papiret. Det er slet ikke Meningen, at nogen skal gøre det saa bekvemt for Dig, at Du slet ikke skal hjælpe til

selv. Min Tegning skal kun være Dig en Anledning til Selvarbejde. Hvem kan tegne saadan noget? Det kan overhovedet slet ikke gengives. Det spotter enhver Beskrivelse. Men hvad enhver saa særdeles godt kan, og Du ogsaa, er at se selv. Det er ingen stor Kunst. Hvis Du vil gøre det, kan Du meget hurtig lægge mit Makværk bort. Saa behøves det ikke. Og saa er Du med det samme fri for alle Fejlene.

Dermed anbefale vi da denne Sag til enhvers Selvarbejde.

Der kan faas meget ud af den. Ingen Virksomhed, tør man sikkert sige, kan som den blive en Kilde til aandelig Rigdom og Lykke. Ingen kan som den kalde Naturudviklingens Ansigt frem i Brostenene. Ingen kan som den paa en Gang føre et Menneske langt ind i den store mægtige Leveopgave, som ligger for enhver og altid mere eller mindre maa overlades til den enkelte (Livsøkonomien, jfr. det praktiske Landbrug). Og ingen kan sikkert som den bringe Mennesket til at yde det Bidrag, han er skyldig til Naturudviklingen gennem Udførsel af levende Kraft.

Og den er saa ligefrem.

Blot Du vil se, saa er det Dig bogstavelig umuligt at lade være med at se Naturudviklingen. Den ler til Dig ud af den hele Tilværelse.

Og blot Du vil tage Lære af, hvad Du ser. Saa kan Du bogstavelig ikke undgaa at lære, hvad det vil sige at leve.

Og blot Du vil forme Dig en Smule efter, hvad Du lærer. Saa er det ikke til at undgaa, at dit Sind og hele Tankesæt, endog ganske uden at Du mærker det, efterhaanden former sig, saa at der kommer „Natur i Dig“ igen. Den var tit lige ved at være helt borte.

Det er alt det, der behøves til at blive Menneske igen. I god Forstand.

Det er det, Folkehøjskolen har sat sig til Maal at lære Dig.

Tillæg.

Nærmere forklarende Bilag, Anmærkninger, Henvisninger o. l.

1) Anm. til A. Ser man en Paddehat trykke store Buler i et Asfaltlag, som den forgæves søger at bryde igennem, eller ser man et Livs Arbejde ligge spildt hen, tilsyneladende til ingen Nytte, er det Vidnesbyrd om Naturens stadige Kamp imod stærke Modstande, som den i sin Ufuldkommenhed ikke er i Stand til at overvinde. Tit kan det i saadanne Tilfælde være vanskeligt at se Meningen gennem Forbiskuddene; men i det hele og store, gennem Jordperioder kommer Naturudviklingen frem som en umiskendelig Kendsgerning.

2. Om Tvetydighed i Ord (Pag. 454):

Lad os tage et Fænomen som Frihed. Frihed er en udviklet Ting, naar vi tænke paa Havørnen, højt oppe fra seende ud over det udstrakte Hav, — et ubegrænset Væld af levende Kraft, der lægger selve Uendeligheden ind i det levende Væsen. Men Frihed kan paa den anden Side være et Begreb, der samler de tarveligste Masser omkring sig, den Del af Menneskeheden, der bestandig lever af at forveksle Livsmulighederne (Friheden „for mig"). Det er „misforstaaet Frihed", siger man. Ja, men er det ikke underligt, at Ordene saaledes kunne misforstaas? Det er jo helt modsatte Ting, Sprogbrugen her sammenfatter under samme Benævnelse.

Man taler om Storhed som det Ideal, Mennesket skal stræbe efter; men det er ogsaa et Begreb, der i høj Grad kan „misforstaas". „Stor" kan være noget af det ynkeligste, et Menneske kan blive (jegstor).

Ligesaa med Overlegenhed. Taget i en vis Forstand er den selvfølgelig heldig; men den kan ogsaa være i højeste Grad uheldig. Intet kan i Hast være et saa elendigt Forbiskud som en overlegen Mand. Overlegenhed kan være noget af det, der allermest stempler et Menneske som et tarveligt Individ.

Man taler om Vilje som noget, det gælder om at udvikle. Men

Vilje kan være to Ting. Den kan være noget, der bunder i Følelsen af, hvad man skal („Om der er lige saa mange Djævle i Worms, som der er Tagsten paa Husene, saa vil jeg derhen“): saa er den noget af det højeste, der kan røre sig i et Menneske. Saa er det, som om det egentlig ikke var Menneskets Vilje, men Naturens Vilje i Mennesket (objektiv Vilje). Men den kan ogsaa være noget i høj Grad menneskeligt (subjektiv), saasom Vilje hos uartige Børn, selvraadige, herskesyge Personer, Vilje der bunder i Attraa o. desl. Det er nok Vilje; men den Vilje maa man sandelig gerne lade være med at udraabe som en Dyd. Den Tale om Vilje, der i vore Dage saa ofte høres, og som forstaaet paa rette Maade selvfølgelig maa bifaldes af alle, — det er netop det Ord, der skal siges til en dekadent Slægt — kan blive til Ulykke, naar den ikke ledsages af en nøjagtig Betegnelse af, hvad det er for en Vilje, man mener. Folk misforstaa Ordet og anlægger den Vilje, der bedst anstaar dem. Det er noget, der ikke kan fremhæves nok, at Vilje kan betyde to ganske modsatte Ting. Maaske selve Bestræbelsesfænomenet i begge Tilfælde er det samme — derfor har Sproget kun ét Ord — men der er en fuldstændig Fortegnsforskel. Med Plus for, er det saare rigtigt, at Vilje er noget, man gerne skulde se at faa frem hos Ungdommen. Men man glemme sent, at alle disse Begreber have deres „misforstaaede“ Former, hvori de ere til Ulykke for Menneskeheden. Og de misforstaaede Former finder man gerne først.

Man taler om S e l v e t, der skal bekæmpes. Det maa altsaa være noget slemt. Man skal øve sig i Selvfornægtelse; „hvo sig selv ophøjer, skal fornedres“. Men til andre Tider er det ganske anderledes, saa kan Mangel paa Selvliv endog opfylde En med Foragt, saasom naar Kvinder lade sig belære af Forfattermode om, hvorledes Kvindelighed skal være, — det skulde Kvinderne selv vide. Eller naar man taler om Manglen paa aandeligt Selvliv som Grundtrækket i Slægtens Ynkelighed. I slige Tilfælde er Selvet bleven til en Ædelsten, der ikke noksom kan skattes. Hvad er det dog for en Modsigelse? Fuldstændig Konfusion. Atter to Slags i ganske modsat Forhold til hinanden.

Man taler om S u b j e k t i v i t e t som noget, der bør sættes højt, og tager i saa Fald Ordet i en lignende naturretnings-overensstemmende Betydning som Viljen og Selvet ovenfor (Naturen i Mennesket). Men Subjektivitet kan ogsaa tages i en anden Betydning, hvorved den visselig bliver alt andet end værdifuld. Man tænke engang

paa saadan noget som subjektiv Opfattelse af Historie. Det er skrækkeligt, naar man igennem Skildringen af en historisk Person el. l. kan smage Forfatteren (en kristelig Skildring e. l.). Denne Jensenske Tænkemaade: den ligefrem lugter af Menneske, og det er ikke nogen ren Lugt. Det er, som Historien indigneret protesterede; thi Jensen var ikke dengang. Der er noget, man kunde kalde subjektivt Snavs, subjektiv Stank, der navnlig træder frem hos aandelig simple Mennesker. Dette modbydelige menneskelige. Det er saa ringe. Dersom Kvinder vidste, hvorledes det fuldstændig kan ødelægge deres Skønhed, vilde det snart blive udryddet af Verden („skabe sig").

Her er atter et Ord i to Betydninger; men af disse synes dog den ene (den første) at være ganske uberettiget. Naturen er intet Subjekt, Individ, Person el. desl., hvorpaa man kan overføre menneskelige Betegnelser uden at give Anledning til fuldstændig Forvirring. Ord som Subjektivitet maa ifølge Sagens Natur altid betegne noget specifict menneskeligt og dermed naturantagonistisk. Anden Betydning er endevendt og meningsløs. I Overensstemmelse hermed ville Vi her i Bogen altid bruge Ordet subjektiv i naturantagonistisk og Ordet objektiv (ɔ: forholdende sig som Genstand) i naturoverensstemmende Betydning.

Og hvorledes er det ikke med Personlighed? Der er jo atter den samme Dobbelthed. Personlighed kan ligesom Vilje være noget af det højeste, der kan træde frem i et Menneske, — Udtryk for Naturens Kraft i Mennesket (objektiv Personlighed); — men den kan paa samme Tid være noget af det allerelendigste, den aandelige Verden har at opvise, naar vi staa overfor Hovmod, drengeagtig Flothed, Storhed hos en vigtig Handelsrejsende, der tiltaler en Opvarter el. l. Det ene er bar Natur, det andet bar Menneske. Sjeldent finder man et Begreb, der saa tit „misforstaas" som dette; sjeldent saa megen ved Misforstaaelse fremkommen Forgudelse af noget, der er bundurigtigt. Man vil Natur, men dyrker Menneskelighed.

Tit kan man ved at faa Indblik i onde Menneskers (Forbryderes) Liv og Tankesæt komme til at synes, at de egentlig ikke ere saa forskellige fra En selv. De samme Rørelser, de samme Bevæggrunde, de samme Slutninger — man kender dem alle. Tit stemmes man til Medhold. Ere de inderst inde mon i Grunden saa forskellige fra andre? Nej, vistnok slet ikke; men en lille Ting er bleven vendt forkert. En lille fejl Betragtning, en Fortegnsforskel, der koster dem Livet. Et Fortegn er kun en lille Ting, der saa let over-

ses; men det vender det hele omkring. Til retter man hele Opmærksomheden imod den numeriske Værdi, der har kostet En saa meget Bryderi at faa ud, og glemmer Fortegnet, om det bliver for eller imod (Corfits Ulfeldt).

Saaledes kunde man blive ved med lange Rækker af Eksempler.

Snart er Ordet J e g af ædel Herkomst, som naar man taler om sit „bedre Jeg"; snart er det noget, Børn skulle have Smæk for at sige, og som det er udannet at stille som Begyndelsesord i en Skrivelse.

Snart er B e v i d s t h e d noget, der betegner Menneskets høje Stade og Forskel fra Dyrene; snart er det noget, hvorpaa man netop kender den aandssimple Mand (Selvhævdelse).

Snart er det a t v æ r e et Ord, der besynges i Digterværker (Adam Homo); snart siger man: Altsammen skal det være noget, og netop derved bliver det først usselt.

Snart er K r i t i k l ø s h e d et Tegn paa den udannede Mand. Han ser ikke Forskellem mellem det ene og det andet — alle Kundskaber kunne være lige gode; i Amerika ere alle Mennesker dannede; — snart er Kritik en af de allerfattigste Livsbevægelser i Sjælen, Tegn paa en vis gold Bygning, der uden egen indre Skabeevne lever paa Eksersits med det foreliggende.

Snart priser man K l o g s k a b — gid man havde noget mere deraf! — snart vender man sig fra den med Kulde og Modvilje (beregnende Mennesker, subjektiv Klogskab).

Snart er B a r n l i g h e d noget rart; snart harmes man over Barnagtighed.

Snart er A l v o r noget, hvortil Menneskeheden i en saa bedrøvelig Grad trænger; snart er det noget, man umulig kan lade være at drive Gæk med (Alvorsmænd).

Snart er F a t t i g d o m i Sjælelivet en Betegnelse paa Værdiløshed; snart siger man: „Salige ere de fattige i Aanden; thi Himmeriges Rige er deres".

Det er næppe nødvendigt at fortsætte længere.

Kun endnu eet. Man lægge Mærke til, hvorledes Sprogbrugen haardnakket holder fast paa dette, at benytte samme Ord i dobbelt Betydning. Det er en ren Sjeldenhed, at man træffer Forsøg paa at foretage en lille Forandring i Ordets Bygning — men saa ogsaa en meget lille — som naar man ovenfor skelner imellem Barnlighed og Barnagtighed; i Reglen bibeholdes nøjagtig samme Ord. Det er

ingenlunde, fordi Folk har overset, at der er forskellige Betydninger til Stede; naar man bruger Sammenstillinger som „sand“ Alvor, „bedre“ Jeg, „god“ Betydning, „misforstaaede“ Former etc. etc., er det Vidnesbyrd om, at man meget godt er sig en Dobbelthed bevidst. Og det er heller ikke, fordi Sproget er saa fattigt, at man ikke kan finde paa Ord — gælder det et Ord som Gage eller Honorar, skal man vist kunne finde mindst et Dusin Betegnelser paa selvsamme Ting. — Det maa altsaa være, fordi Sproget ikke vil, ikke har anset det for rigtigt at have to Betegnelser. Man maa mene, at Fænomenet i begge Tilfælde er det samme. Og det er det sikkert ogsaa; den Afgørelse er utvivlsom rigtig. Stammen er den samme; det er kun en Art Fortegnsforskel, der er Tale om. Det er det samme Ansigt, der den ene Gang ser imod Øst, og den anden Gang imod Vest, samme Størrelse, der den ene Gang optræder med Plus foran sig, den anden Gang med Minus (Plusform og Minusform).

3. Eks. til C. Du er tidligt oppe en Vintermorgen; mørkt og koldt er det allevegne. En spinkel lille Klokke ringer Syv, og en enlig Stjerne glimter ned imellem Husene. Nu og da høres Rumlen af en Vogn paa Broen, hvorefter der igen bliver ganske stille. Der kan være en Stemning, som Du synes, Du kender saa nøje, saa nøje fra engang. Men Du ved ikke, fra hvornaar. Fra Barndommen kan det ikke være; thi hvornaar vare Forholdene saaledes dengang? Det er, som om det var noget oprindeligt, der glimtede frem, noget i Sindet af Naturen nedlagt. En betagende Følelse engang imellem at faa rigtig fat i dette allerførste langt tilbage i Sjælen liggende, at sidde og drikke sin Morgenthe ved den opbuldrende Kakkelovnsild, der lyser ud paa Gulvet og opad Bordbenene, at føle sig hos sit Ophav igen uden alt dette mellemliggende beklagelige. Det kan ske, at der et Øjeblik kan gaa en Jubel igennem Sindet. Ding, ding, siger den lille Klokke, som om den vilde kalde paa Menneskene, vilde have dem tilbage, vilde tale med dem. Hvor ere de henne? Hvorfor ere de her ikke allesammen? Hvorfor skal der kaldes paa dem?

4) Se Forf. Arb. „Om størst Udbytte af Sjælsevner“ Pag. 11.

5) ad Pag. 456. Man kunde tale om subjektiv („osmærket“) Ynkelighed: „Vi Kunstnere drikke altid Whisky“ (jfr. det Kjøbenhavnske Ord „sej“). Subjektivitet („Osmærke“) er noget, der i høj Grad kan præge et Menneske, ja endog Ting, der have med Mennesker at gøre (et Tendens-Maleri, en tidsstemmende Bygningsstil). Tidt kunde

det synes, som om en forbikorende Bagerovn havde dette Kainsmærke paa sig (Samfundsmærke. Samfundsmennesker).

6) ad Pag. 457. Goldschmidts Livserindringer Pag. 429 I.

7) ad Pag. 458. Se andre Misforhold i det folgende, der dog mere have Hensyn til det simple og slette.

8) ad Pag. 458. I skarp Modsætning til den saakaldte „Naturalisme“, der priser enhver Ting, blot den er naturlig, kan man ikke noksom fremhæve denne Nødvendighed af Naturens Begrænsning, hvis den ikke skal ende i det onde, slette og simple. N a t u r e n e r e n g o d T i n g; m e n N a t u r e n s k a l t u g t e s (ɔ: have grundig Dyrkning). Ellers giver den Ukrudt. Det er en Hovedsætning, der i vor Frihedstid endelig ikke maa glemmes.

Men ingen Misforstaaelse! Selvfølgelig gælder det samme om Kulturen. Begrænsning, Form og Tildannelse maa til for at baste Naturen: K u l t u r e r e n g o d T i n g; m e n o g s a a d e n s k a l b e k æ m p e s o g k n u s e s, hvor den gaar for vidt. Det have vi ikke mindre lært i vor kulturødelagte Tid.

Natur og Kultur maa til begge to. De kunne lige saa lidt undvære hinanden som Hammer og Ambolt ovenfor. Det skal forstaas. Enhver, der vil lægge ensidig Vægt paa nogen af Delene (Oksenaturlighed eller Overkultur), bør træffe Modgang. Og faar den ogsaa. Det ser man idelig.

9) ad Pag. 459. Se Forf. Arb. „Om Ligeløb og Kredsning“ Pag. 219 Eks. 10.

10) ad Pag. 461. Stundom kan det ske, at man ved et Tilfælde ligesom kan faa et Glimt af Livet at se. Lad det være, at man en Dag kommer paa Landet og ser en Landmand staa og betragte sit opvoksende Korn, hvorpaa hele hans Velfærd beror. Man kan et Øjeblik komme til at forstaa den Følelse, hvormed han ser de halvlange grønne Straa bevæge sig imellem hverandre, kastende Skygger ind imellem hverandre under en hvislende Lyd, alt imens en rød Træbuk kryber op ad en Stængel, eller Blikket falder paa en Klinteblomst, der ikke maa være der. Man kan et Øjeblik glimtvis komme til at forstaa, at der gives et Liv, som er stærkere end det, man til daglig drøser Tiden hen med. Men det er, som om det var haabløst at kige efter det.

Det er slet ikke andet end Udførsel af levende Kraft. Du mangler, Læser! Dans Tarantel i sjælelig Forstand og sid ikke og sov. Tag

fat i noget, der stiller virkelige Krav til Udførsel af levende Kraft — f. Eks. dette her — (ikke Kredsningsarbejde), saa skal Du se, hvorledes Du med Forundring gør den store Livsopdagelse. Sig til Dig selv: „Jeg vil finde Livet, jeg vil være med!“ Ja, saa har Du paa en vis Maade allerede fundet det. Men kom ikke og byd mig subjektiv Vilje i Stedet for objektiv (uartige Børns Vilje, Stædighed, Selvraadighed), og glem ikke at læse det følgende om forskellige Kvaliteter af Liv og at vrage de slette. Naar man siger til en Ung: „Du skal leve“, er han straks nærmest tilbøjelig til at tænke paa et lystigt „Leben“ — andet „Liv“ kender han ikke. Men det er ikke Meningen. Du maa læse helt ud og tage det hele med. Ikke løbe med en Flig.

11) ad Pag. 467. Lad os tage et specielt Eksempel som det, at „store“ Mænd tit kunne være saa mærkelig „smaa“ i Henseende til Forfængelighed og Jegdyrkelse. Det er forstaaeligt. Et Menneske bliver ikke „stor“ i Samfundet uden at have et betydeligt Indvæld af levende Kraft; men idet denne bryder frem, fremkalder den en kraftig Reaktionsvirksomhed (Begrænsning), ligefrem som Modtryk. Det ene fører saa meget lettere til det andet, som Samfundsforholdene altid ville opfordre til en Kombination af begge Dele. Store Mænd maa ikke blot være rige fødende Naturer (+); men det er praktisk nødvendigt, at de ogsaa ere store Personligheder i masculin Forstand (Handleforstand). Ellers vilde deres Liv kun blive en stille blomstrende Tilværelse uden Handling, medens det jo netop er Handlingen, der gør sin Mand „stor“ i Samfundet.

Hvor saadanne to modsatte Stormagter staa overfor hinanden i et Menneske, kan snart den ene, snart den anden bryde ud og tage Overherredømmet for en Tid. Til en Tid beundre vi saa Geniet, til en anden trække vi paa Skuldrene af Selvet. Tit kunne de store Handlinger være ganske desperate som Følge af en voldsom indre Bryden imellem det indre fødende Væld paa den ene Side og det stærke individuelle Selv med Handleevne og Jegdyrkelse paa den anden. Det kan give de mest vilde Udslag. Saa er det, at saadanne Mænd kunne blive til Fortræd for deres Samtid ved at sætte uheldige Retninger i Bevægelse. Men gaa de for vildt imod Naturretningen (Hvirvler, Skum og Sprøjt i Eksemplet under C), saa regere de ikke længe. Saa kommer den førnævnte stille blomstrende Tilværelse i Folket (Naturen) til Undsætning. Den bliver aldrig „stor“ — dertil savner den Begrænsning — den kan for en Tid saa let lade sig løbe

over Ende af en stærk Mand; men i Længden skaber den „den stille Magt“ i Folket, den sejge Sans for det sunde og rigtige, der naar hine Stormænd ere døede ud, og Stormene, de vakte, have raset en Tid, bringer Efterslægten til at kedes bort fra al den Daarskab og det selvglade Vanvid, deres store Individualitet fik pustet ind i Smaahjernerne. Havde man ikke hin „stille Magt“ (Naturen) til at glatte efter, saa vilde de store Mænd snart faa Verden ødelagt (jfr. Romantikens Udskejelse og Afløsning af den realistisk-æstetiske Tid og dennes nuværende Udskejelse og Afløsning af en ny Tid, der kun synes at se efter Redning i Naturkundskab). Skal en Retning kunne holde sig gennem Tiderne, maa den ikke være skabt af store Samfundsmænd, men af „Afsigselvet“ (Naturen). Gud bevare En for store Mænd, og Gud bevare Enhver fra at blive en stor Mand!

12) Se Forf. Arb. „Om Ligeløb og Kredsning“ Pag. 235.

13) Se Forf. Arb. „Om sjælelig Ringhed“ Pag. 433—448.

14) Sammesteds Pag. 384.

15) ad Pag. 470. Som bekendt er det en haard Straf at tage Arbejdet fra en Forbryder. Det beror netop paa, at han mister Afløbet for Produktionen. I legemligt Arbejde har et saadant Menneske den vigtigste Udvej for sin levende Kraft. Berøver man ham den, beholder han kun sin aandelige Virksomhed tilbage, og den er hos den Slags Folk sjeldent saa udviklet, at den bortfører tilstrækkeligt.

16) „Om sjælelig Ringhed“ Pag. 322 Eks. 11.

17) ad Pag. 473. Det vil forstaas, hvilken Interesse der knytter sig til saadanne Forsøg, og hvor ønskeligt det vilde være, om de kunde blive anstillede i videst mulig Udstrækning. Det vil altid blive saaledes, at det er de billigere Livsvirksomheder, der ere bedst kendte af Folk (Kredsning og Internering). Mange kende slet ikke anden Virksomhed. Saadanne Mennesker — og de ere de fleste — er det næsten umuligt at forhandle med om Udførselsvirksomhed. De benægte simpelt hen dens Eksistens paa aandeligt Omraade. Eller snarere, de tale om noget helt andet, som slet ikke er Udførselsvirksomhed. De kunne jo ikke tale om andet, end hvad de have oplevet. Naar de have haft Tanker, har det været Kredsningstanker i Billighed; naar de have haft Følelser, har det været Produkter uden Nervetræk. Saa slutte de, at der ikke er andet, og mene det endog godtgjort ved Erfaring. Slige Vanskeligheder vil man først kunne komme ud over, naar man engang faar Apparater, hvormed man kan maale Folks

Livsindhold (deres Udførselsmængde af levende Kraft) og angive den i Talstørrelser. Før faar man ingen til at indrømme sin egen Mangel paa Eksistens.

Forsøg af ovennævnte Art anstilles saa vidt bekendt for Tiden kun af en eneste Mand i Landet (nævnte Lehmann) i et Baghus til Ørsteds gamle Bolig i Studiestræde — efter Sigende i Ørsteds Tid benyttet som Tørreloft. Tidligere tilstod man Forsøgene Husly i Metropolitanskolens Kælder, et Lokale, der maatte forlades paa Grund af Mørke og Fugtighed. Det er ikke Forsøgslaboratorier som dem, Samfundet forstaar at opføre, naar det gælder Smørproduktionen („det landøkonomiske Forsøgslaboratorium") eller Øltilvirkningen („Carlsberglaboratoriet"). Og dog er Livssagen vigtigere. (Jfr. Malling Hansens Forsøgsvirksomhed og hans to efterladte Kasser med hidtil ubenyttede Forsøgsresultater paa Døvstummeinstitutets Loft).

Oprettelsen af et hensigtssvarende, med fornødne Hjælpemidler og fornødent Beregnerpersonale (det var det, Malling Hansen manglede) udstyret livsøkonomisk Forsøgslaboratorium er en Hovedfordring, alle Venner af denne Sag bør stille, uden hvis Opfyldelse Samfundet intetsomhelst Krav kan have paa Undervisning i dette for dets aandelige Velfærd saa betydningsfulde Naturfag. Og heller ikke faar den; thi den enkelte Fagdyrker faar saa svært ved at klare for sig selv, at det bliver ham temmelig umuligt at gøre noget for Almenoplysningen — om han overhovedet bringer det saa vidt, at han har noget at meddele Almenheden. Han kan være 36 Aar om en ABC.

18) ad Pag. 474. Husker man paa, hvorledes i Naturen den ene Verden saa at sige er stukket inden i den anden i en uendelig Kæde, Mikrokosmen inden i den endelige Verden, og denne igen inden i Makrokosmen osv. i det uendelige fra dx^n ∞^n, og hvorledes hvert Led i denne Række skaber sin Nabo af (relativt) uendelig Størrelse, kommer man til at tænke paa en endeløs Decimalbrøk, blot ikke i Titalsystemet, men saaledes at ethvert Ciffer er ∞ Gange saa stort som det foregaaende. Ethvert Ciffer i en saadan Infinitesimalbrøk (som Naturen faktisk regner med) er i matematisk Forstand lige vigtigt. Man kunde fristes til at sige, at Begrebet Størrelse aldeles ikke eksisterer for Naturen, men er noget, der kun refererer sig til det menneskelige Legemes Udstrækning og derfor forsvinder med dette. Skønt den ene Verden er stukket indeni den anden, ere de paa en vis Maade alle lige store, paa lignende Maade som Kræmmerhuse, der ere stukne

indeni hinanden. Der kan være det samme i dem. I Kimen til Jensen har alle Jensens Egenskaber ligget — han ligner jo sin Fader paa et Haar — og i din fattige Person rummes i Virkeligheden den hele Uendelighed. Tænke vi os to Kim staaende overfor hinanden, ville de forekomme hinanden af samme Størrelse som den, Du nu mener at iagttage hos din Nabo. Men hvad er Størrelse saa? Maaske Du og jeg netop i dette Øjeblik ere to saadanne uendelig smaa Kim, og at Afstanden til Sirius først er det egentlige Alenmaal. Størrelse er ganske ligegyldig. Eller rettere, Størrelse er noget, der overhovedet kun eksisterer forholdsvis.

19) Se Forf. Arb. „Om sjælelig Ringhed" Pag. 412.

20) ad Pag. 477. Du staar i Koldinghus Slotsgaard ved Aftentid. Det kommer Dig for, som om Historien blander sig med Stjernernes Bevægelse, som om Du kunde se dem i en uhyre Bue beskrive den Tid, der er tilbagelagt. Du hører Gadedrengenes Raaben og Syngen; det er, som om det jagede Dig ud fra Jorden, der synes saa ussel. Faktisk er Forholdet det, at Du sender en Strøm af levende Kraft afsted til disse Stjerner, en Strøm, der vil fortsætte sit Løb i al Evighed. Hver Gang dit Sind løftes af noget, udreder Du en Afgift til Uendeligheden, et Selvoffer. Giv det bedste, der er i dit Hjerte; thi det baner en Vej, Du vil komme til at fare bestandig! Men naar de aandelige i Vinduer saaledes staa aabne, maa der med Nødvendighed ogsaa kunne gaa noget ind ad dem. Man kan vel sige, det er givet. Spørgsmaalet er kun, om slige Differentialindflydelser under nogen Betingelse kunne gøre sig gældende. Din Nabos Tanker, have vi set, kunne ikke gøre det, selv om han tænkte dem i kun ganske ringe Afstand; men det kunde jo være, at der fandtes Strømgivere, større end han, uendelige Strømgivere, hvis Differentialer kunde være af endelig Betydning, ganske paa samme Maade som Lysdifferentialerne fra uendelig fjerne Stjerner meget vel ere i Stand til at gøre Indtryk paa dit Øje. Det ved man ikke. Hvorfor skulde der egentlig ikke kunne være slige uendelig store Strømgivere? Alt, hvad vi se, gaar jo saa at sige i det uendelige; alting spiller med Uendelighed. Hvorfor skulde Strømgiverne ikke ogsaa kunne være til Stede i uendelig Størrelse? Det vilde ligefrem ikke være samstemmende med, hvad vi ellers iagttage i Naturen, hvis det ikke var saaledes. Talrige Fænomener kunne ogsaa godt tyde paa at være af slig udefra kommende Oprindelse. Lad os tage et saa mærkeligt Fænomen som Samvittigheden. At den skulde være af individuel Herkomst, være et Produkt af Fordøjelse, Lever,

Lunge og Opdragelse stemmer egentlig slet ikke med Fænomenets hele Karakter. Der er tværtimod noget deri, der tit synes Personen modsat og samtidig paa en ejendommelig Maade ens for alle Mennesker (hvad der ikke behøver at forhindre, at individuelle Forskelligheder nok kunne bevirke et noget forskelligt Udslag hos de forskellige). Det bringer langt snarere Tanken hen paa Fænomener som det ved Skodsborg. Og af den Slags er der ikke faa. Mærkeligt er det Stemningsliv, der rører sig i hele Menneskeheden, mærkelige de uforklarlige smaa sjælelige Glimt, der saa tit fare forbi. Er Du et Menneske, der er noget ved, saa har Du tit nok været med til at „fange Differentialer“ af den Slags. Saa tit det kunde komme En for: „Hvad var det? Hvor kom det fra? Hvad var det for en lille Ener fra gammel Tid?“ Saa tit det ligefrem kan runge i Sjælen — man ved ikke, hvorfra Lyden kommer (H. C. Andersens Eventyr „Klokken“). Lad det være ved, at Du ser hvide Skyer ud over Heden, eller ved at Du en Aften sent, naar alle ere gaaede i Seng i Huset, hører dumpe Toner af Klaverspil fra en eller anden Etage. Som om noget kaldte paa En. Maaske mange af de Indflydelser og Anelser, der saa tit ere blevne stemplede som Overtro og Taabelighed, kunne have deres rent fysiske Forklaring som Integrationsfænomener. Man ved det slet ikke, aldeles ikke. Folk ere saa kloge og saa hurtige i deres Afgørelser. Og vide dog intet.

21) Anm. til I (Pag. 473—477). Differentiation og Integration fører os ind i Størrelseverdener, som ganske ligge uden for Folks tilvante Begreber, og som det med vor Tids mangelfulde fysiske Dannelse og Udvikling ikke nytter at komme for langt ind paa. Man vil ikke opnaa andet end at vække en Blanding af Mystik og Ekstase fra én Side, med forloren Overlegenhed fra en anden, begge Dele i lige Grad skydende forbi Maalet. Der gives Kundskaber, som man hverken gør Samfundet eller sig selv nogen Tjeneste ved at forcere frem, saa længe Jordbunden for dem endnu ikke er til Stede. Men det henstilles til Mennesker, der kunne tænke, og som have matematisk-fysisk Begreb, at se lidt paa disse Forhold. Ølkusken hjemme i vor Gade kører Aar efter Aar af sin Levetid bort, uden at det en eneste Gang er falden ham ind at tænke over, hvad en Stjerne er. De staa op over hans Hoved og gaa ned. Det er helt mærkeligt, saa lidt Folk se, og saa lidt de tænke. Endog angaaende Ting, der ligge saa snublende lige for og kunne bemærkes af enhver. Hvornaar standser nogen ved, at der i et Myggeben findes Nervesystem og Haarkarnet, der igen ere

byggede op paa en kunstig Maade af Celler, der igen osv. osv. Det er saa smaat. Hellere strides man om Dogmernes Angribelighed, om hvad Oehlenschlæger vilde lægge ind i „Aladdin“ eller Ibsen i „Vildanden“, eller om hvorvidt Omvendelse er mulig i den anden Verden eller ikke. Helt pudsigt er det at være Vidne til den Elegance, hvormed man taler om „den anden Verden“, som om det var et Sted, man daglig kom, uden at det et eneste Øjeblik skal falde nogen ind at tænke over, hvad det er, hans Mund siger, hvorvidt der er noget fysisk Grundlag for en saadan anden Verdens Tilværelse, og hvor man i saa Fald skulde henlægge den. Alle den Slags Ting staa op og gaa ned over Folks Hoveder ganske som i Eksemplet med Ølkusken. I visse Henseender er Jorden endnu „flak som en Pandekage“.

Der findes paa dette Punkt meget af den af Italieneren Ferrero omtalte Tankestandsning eller, som man maaske snarere skulde kalde den, Overhugning af Tanken (Arrested Mentation; se „Om sjælelig Ringhed“, Pag. 332). Man har slet ingen Trang til at tænke til Bunds og skaffe sine Anskuelser en fysisk Underbygning. Tværtimod. Man kan bedst foruden. Man „hugger over“. Der er ikke mindste Søgen i saa Henseende. Var der det, saa vilde den oven for afridsede sjælelige „mecanique céleste“ give endeløst Stof til Eftertanke. Det er ikke Fysikerens Opgave at komme ind paa sligt; men mærkelige ere de Overensstemmelser med Religionen, der her og i det følgende idelig og idelig glimte En i Møde. Man kan ikke lade være at standses deraf og tænke sin Del: At ingen tager sligt op! Folk maa ikke behøve Fysikens Bistand. Eller ogsaa ville de nu engang ikke støttes fra den Kant.

At Folk tænke saa lidt, som de gøre, staar muligen i Forbindelse med det ejendommelige Fænomen, at man kan „leve“ ved ikke at tænke. Det er en Kendsgerning, der idelig og idelig kommer igen, at standset Tænkning (Arrested Mentation) giver Livsindhold. Forholdet er øjensynlig det, at der, idet Kredsningen overhugges, danner sig et Ligeløb. Idet Strømmen hindres fra at søge tilbage i sig selv, løber den hen, hvor den bedst kan faa Afløb og kommer da naturlig til de indre Livsfunktioner, der altid ere i Virksomhed (forstærket Interneringsliv). Man tænke paa Eksempler som Leg, Dans, Selskabelighed, Mode, Verserim, der alle paa en iøjnefaldende Maade staa i Forbindelse med Fornuftstandsninger, — jo taabeligere jo bedre — og alle give et fremtrædende Interneringsliv. Eller man tænke paa et Fænomen som Lat-

t e r, hvis Livsvirkning paa umiskendelig Maade staar i Forbindelse med en stærk Kredsning, der brister. Eller paa det stærke Interneringsliv ved M u s i k, der øjensynlig staar i Forbindelse med den idelige Afbrydelse af Tonerne (smlgn. den eksternerende Virkning, en smuk Udsigt kan fremkalde). Der kan endelig heller næppe være Tvivl om, at denne Tankestandsningsvirkning er af stor Betydning i d e t r e l i g i ø s e L i v, naar man ser hen til, hvorledes alle Religioner til alle Tider have været iklædte mere eller mindre naive Former, der ligesom med Forsæt have trodset al Tænkning. Man skulde tro, at det var unødvendigt med alle disse massive Urimeligheder, som det altid falder saa haardt at faa Folk til at gaa ind paa; men det er netop ved denne Overhugning af Kredstænkningen at mange først finde deres religiøse Liv (jfr. Søren Kierkegaards Korsfæstelse af Fornuften). Hvad der opnaas ved at rationalisere Religionerne, har man tidt nok set. Livet gaar af dem.

Det er egentlig dette Tankestandsningsliv, der er den store Almenheds Hovedvej til Liv. Man faar antydet en hel Del Tanker, men tænker dem ikke færdige, løber fra dem paa Halvvejen og lever saa af Tankestandsningsliv og Latter. Kundskabsvejen er for de færreste Mennesker Vejen til Livet. En matematisk Sætning kan nok bibringe et Menneske, der har Anlæg i den Retning, et stærkt Eksterneringsliv — da Thales havde fundet ud af et matematisk Problem, ofrede han af Glæde 100 Okser, saa stærkt var hans Livsindhold — men ser man en saadan Kundskab 2den Gang, er allerede Livet mindre, og er man helt færdig med dens Erhvervelse, saa er den med det samme død („død Kundskab“). Saa er den gaaet i Kredsning, og paa den Maade ender al Kundskab forholdsvis hurtigt. Den slutter af, mens Livet altid er usluttet (Ligeløb). Derfor er det overhovedet vanskeligt at „leve paa“ Kundskab; man behøver blot at huske paa, hvor livløse og udtørrede lærde Folk kunne blive (den støvede Magister).

Kun én Slags Kundskab kan aldrig gaa i Kreds; det er den, der stiller En over for Uendeligheden. Den Genstand er for stor til, at man kan blive færdig med den og lukke sig over den. Den giver altid eksternt Ligeløb. Men det kan Folk ikke taale; det er dem for stærkt. At leve paa den nøgne Sandhed ere Folks Hjerner ikke til. Det vilde udtømme dem for voldsomt. Der maa kommes noget i, noget, der dæmper Udførselen, allerhelst noget, der skaffer Indtægt. Med andre Ord, der maa sørges for Internering (Livsløgn).

Det er rimeligvis i disse Forhold, man maa søge Grunden til, at Religionen aldrig har villet have noget med Fysikken at gøre; det vil næppe hjælpe, selv om Fysikken nok saa meget stadfæster Religionens Lærdomme. Man vil ikke have Hjælpen fra den Kant. Det tager Varmen bort. Luner ikke Sjælen. Man frygter det Kompagniskab. „Huhah, hvor vilde det blive koldt at gaa derude!“ sagde en Mand engang til mig, ret som om det ikke var helt Spøg fra hans Side. Man mindes, hvor Latinen var lun for Sjælen i gamle Tider, og man behøver blot i vor Tid at sammenligne Fag som Historie og Naturvidenskab. Det er ingenlunde tilfældigt, at en flink Bondeknøs i vore Dage tit har hørt et halvt Dusin Foredrag om Per Gynt og kender alle sine Digteres Stamtræer lige til Historien om, hvor Bræderne kom fra til den og den Digters Forældres Brudeseng, medens ikke blot han, men hans Lærere og hele det højt „dannede“ Publikum, naar det gælder Uendelighedslære gennem Fag som Geologi, Astronomi, Biologi, ikke at tale om Livsøkonomi, omtrent kunne staa paa samme Kundskabstrin som Sioux-Indianere og Zulukaffere.

---

22) ad Pag. 480. Anm. Det forskellige Energiindhold kan mangen Gang paa en temmelig utvivlsom Maade fremgaa af selve Fænomenernes Udseende (umiddelbar Vurdering). Nogle Ansigter kunne være i Besiddelse af saa fint forarbejdede Træk, at de ikke synes at lade Tvivl tilbage om et indre Indhold. Andre kunne være saa glatte, uforarbejdede og ferske („slikkede“), som om man ikke kunde tænke sig, at nogen Billedhugger kunde have sat sin Mejsel paa en slig Frembringelse (jfr. slebet Glas og støbt Glas).

Nogle Egne kunne se saa gudsforladte ud, som om der aldrig kunde være passeret noget i dem.

Andre kunne ved første Øjekast vække Forestillinger om, at her maaske en Gang kan have tildraget sig noget, der har været med til at sætte Himmelrummet i Bevægelse. Der er visse fine Træk af Indhold.

Dog er det en Selvfølge, at et saaledes paa et Skøn beroende Kendetegn ikke yder den Sikkerhed som de foregaaende, ligesom det forudsætter en vis Udvikling af Individet, der ser. Et plebejisk Udseende opdages ikke af den, der selv er en Plebejer.

23) ad Pag. 493. Anm. Af Hensyn til den Betydning, slige smaa Opvæddringer have til Frembringelsen af det daglige Livs Fortætning, er det vigtigt at vænne sig til at have Øje for Smaatingene i det daglige Liv paa den Maade, at man bliver i Stand til at tage Fortætning af dem. Uænsede Smaating, der kunne sætte Sindet i Bevægelse, uden at de samtidig byde paa noget videre Afløb, der kan tage Spændingen fra En igen. At kunne hente Bevægelse fra Fluernes Legen i Solen, af Maaden hvorpaa de store Græsstraa ved Dammen nikke til hinanden osv. osv. Det er den Slags Smaating, der tit kunne lære En Jubelen over Livet, netop fordi de byde paa saa ringe Afløb i Forhold til den Bevægelse, de vække. De væddre Livet op i En. Det kan et flot Musiknummer som Regel ikke gøre. Det giver en mange Gange stærkere Bevægelse, men aabner samtidig saa kraftige Udveje for Strømmen, at enhver Stigning umuliggøres. Folk tro, at man kan nyde sig i Vejret; men det er fysisk umuligt. Den, der gaar til Side for det daglige Væddringstryk, gaar med det samme forbi Fortætningslivet. I Landliggerstemning er Fortætning næsten umulig. Man er for fladt ud i Udløbet og naa'r ikke højere end til de laveste Trykhøjder. Der skal lukkes af paa Siderne, før Strømmen kan tvinges i Vejret. Derimod mærker man en kraftig Væddring (Fortætning) i Sindet den Dag, det sidste Blad er falden af Træerne i November, og der intet som helst mere er at kige efter.

Læg Mærke til, hvorledes hele Naturen er indrettet paa den Slags Opvæddring. Inde blandt de dejlige, grønne Kornstraa, hvor imellem Sollyset spiller, krybe hæslige Rovbiller og alskens fortærende Uhyrer, og ved Siden af staar Bonden og tørrer sin svedige Pande med bekymret Sind. Det er Apparaterne, hvormed Kraftfortætningen besørges, uadskilleligt knyttede til Tilværelsen, som de ere. Den skal staa tidligt op, der kan knibe uden om den. Men det skal han heller slet ikke. Det er denne Væddring, der skal skabe Livet. Uden disse Rovbiller vilde der aldrig blive andet end Simpelhed i Sjælen.

Modgang fortætter et Menneske mere end Medgang.

Regnvejr mere end Solskin.

Jyllands barske Vestkyst mere end Lollands frugtbare Marker.

Nedfaldne Blade i Oktober mere end Løvspring.

Somme Tider kan et og samme Indtryk paa en Gang fremkalde Bevægelse og lukke af for den. Saa fødes den vakte Bevægelse med en stærk Fortætning (høj Væddring, fine Indtryk).

Man tænke paa en stormfuld Sluddag paa Volden, naar Vinden staar tvers over Stien ind i de store Trætoppe, paa hvis Grene den vender Undersiden i Vejret under en tordenlignende Larm, saa at man knapt kan høre sine egne Fodtrin, alt imens nedstyrtende Grene gør det farligt at gaa deroppe, og Regnen jager Folk i Hus. Saa væddrer det i den enlige Vandrer til fine aandelige Stemninger.

Eller man tænke paa en gammel Ruin, den stærke Bevægelse, den kan vække, og den tilintetgørende Maade, hvorpaa den lukker af for gamle Tider. Faa Ting kunne væddre som en gammel Ruin, et Gravsted el. l.

24) ad Pag. 484. Dog er Forholdet selvfølgelig ikke saaledes, at man aldrig igen kan komme bort fra en engang erhvervet Fortætningsgrad. Lige saa vist, som der er noget, der hedder, at en Overvindelse er udført, det vil sige, at en ved Kraftanstrengelse fremkommen ny Sjælsbeskaffenhed er vundet ind i en saadan stabil Form, at den foreløbig kan fortsættes uden yderligere Kraftanstrengelse, lige saa vist er det, at den erhvervede Løftehøjde hurtigere eller langsommere kan synke ned igen, naar de forhaandenværende Fang ikke holde den vedlige. I saa Henseende er der noget, der hedder, at Fangene skulle kunne „bære“, det vil sige, være i Stand til at opretholde den tilstedeværende Sjælstilstand, det være sig i Henseende til Strømstyrke eller Fortætningsgrad. Mangler slig Bæreevne, synker man igennem (Udtryk: „fange igennem“). Det kan være ledsaget af en Følelse, som om man skulde snappe efter Vejret.

Eks. 1. Tarvelige Idealer kunne have noget ved sig, der ikke kan bære og bringer En til at snappe efter Vejret. Man mindes Bonden, der forklarede, at han fra det Sted, han boede, ikkun havde en Mil til Vrads. (Se F. A. „Om Ligeløb og Kredsning“, Pag. 264.) Det var, som om Vejret et Øjeblik skulde gaa fra En; thi naar man kom til Vrads, hvad saa? En lignende Mangel paa Bæreevne i Fanget mindes jeg fra engang, jeg ringede paa hos en i en Kælder boende Portner og ned igennem den aabne Dør fik Øje paa en Kommode

eller Bord med opstillede Nipsgenstande og Stads. Det var, som man skulde kvæles. Fanget kunde ikke bære. Havde man ved at se ned faaet Øje paa et fornuftigt Skomagerværksted o. dsl., saa havde det baaret; men dette var for tyndt.

Eks. 2. Paa den ene Side af en Dæmning var der et Indløb og paa den anden et Udløb; men det saa ikke ud til, at der var nogen Forbindelse imellem dem, om noget nu var styrtet ned derinde, eller hvorledes det forholdt sig. Der maatte anstilles en Undersøgelse. Men pludselig var det, som om jeg skulde tabe Vejret. Kunde det ikke være det samme, om det Skidt løb eller ikke? Der var for lidt Bærekraft i det. Selv om der befandtes at være en Forbindelse, hvad saa?

Om et Fang kan bære (holde) eller ikke, beror meget paa Individets Beskaffenhed, ikke blot paa hans sjælelige Interesser, men ogsaa paa hans legemlige Kræfter. En syg Mand kommer lettere til at snappe efter Vejret end en rask. Tit fanger man igennem paa en saa voldsom Maade, at det er, som man faldt ned paa den haarde Bund og slog sig (haabløse Udsigter, „Tilfald"). Til andre Tider — naar der Væld af friske Kræfter i Legemet — kan selv tarvelige Fang bære udmærket over.

25) ad Pag. 487, Eks. 1. Turgénjew „Røg" Pag. 320. Himlen var graa, Luften fugtig; det regnede ikke; men Taagen havde endnu ikke fortaget sig, og lavthængende Skyer skjulte Himlen. Vinden blæste mod Toget; hvide Dampmasser trak i lange Rækker, dels alene, dels blandet med mørkere Røgskyer, forbi Vinduet, hvor Litvinov sad. Han fulgte med Øjet al denne Damp og Røg. I uafbrudte Bugtninger, snart stigende i Vejret, snart sænkende sig, hvirvlende og strejfende hen mellem Græs og Buske, langstrakt og glidende ud i Luften, jog disse Masser hinanden i Hælene; hvert Øjeblik skiftede de Skikkelse og saa' dog bestandig ens ud ... stadigvæk den samme ensformige, ilsomme, kedelige Leg! Naar Vinden slog om, eller Vejen gjorde en Drejning, forsvandt pludselig hele Massen og blev saa straks efter synlig gennem Vinduet paa den modsatte Side; saa slog Røghalen igen om, og skjulte paany for Litvinov Udsigten til den brede Rhinslette. Han saa og saa, og besynderlige Tanker dukkede op i ham. Han var ganske alene i Kupéen, og der var Intet, som forstyrrede ham i hans Betragtninger. „Røg, Røg!" gentog han flere Gange, og pludselig forekom Alt ham som Røg — Alting, hans eget Liv, det russiske Folks Liv ... alt menneskeligt, men navnlig alt Russisk.

„Alting er Røg og Dunst", tænkte han: Alting træder frem i evig Omskiftelse, overalt ser man nye Former danne sig, det ene Fænomen snubler over det andet, men i det Væsentlige bliver Alt dog ved at være uforandret: Alting farer og stormer et eller andet Sted hen, og Alting forgaar sporløst, uden at have naaet noget Maal; pludselig blæser der en ny Vind, og hele Massen kastes over paa den modsatte Side, for der at begynde den samme hvileløse, travle og unyttige Leg". Han kom til at tænke paa den Mængde, der var sket i de sidste Aar med Bulder og Brag — „Røg" hviskede han: — „Røg!" Han tænkte paa de heftige Debatter og Skraalet oppe hos Gubarev og hos andre højt- og lavtstillede, hos Fremskridtsmænd og reaktionære, gamle og unge — „Røg!" gentog han: — „Røg og Dunst!" Han tænkte endelig paa det berømte Pikkenik, paa andre Statsmænds Domme og Udtalelser — og ogsaa paa alt det, som Potugin havde foredraget for ham. — „Røg, Røg, ikke en Smule andet end Røg!" Men nu hans egne Bestræbelser, Følelser, Forsøg, Drømme? ... Han gjorde en afværgende Haandbevægelse.

E k s. 2. Idet jeg kørte bort fra Aarhus, og Toget langsomt drejede af imod Syd, faldt mit Blik over paa Nordbanens Skinner, hvorpaa jeg for tre Dage siden kom kørende fra Randers. Hvilken underlig Forskel paa Stemningen nu og dengang! Det var, som om der var kommen en stærk Røg imellem.

26) ad Pag. 488. E k s. 2. En Mand kommer ind hos „hellige" Folk, læser Skriftsteder over Dørene og synes at vejre en vis Fred allevegne. Det tiltaler ham at mærke Selvnedlæggelse engang i Stedet for den Bunke Subjektivitet, man sædvanlig træffer. „Drag dine Sko af," siger det i ham. Men efter at have siddet der lidt, kommer han til at tænke: Det er forresten sært saaledes at hænge Sandheden op paa Væggen i Glas og Ramme. Det giver Lugt i Stuerne. Det behøvede man dog ikke. Og efterhaanden lægger han Mærke til det ene og det andet, som nærmest forekommer ham at kunne gaa ind under Betegnelsen Abekatteri. Hvad skal det dog til? Det gør Luften i Stuerne saa sær uren, tung og trykkende. Det maa den netop ikke gerne være, hvor Talen er om Sandhed. Sandhed er ren. Han gaar igen; men da han er kommen et Stykke derfra, er det, som om han vilde sige: „Uhah dog!" Han kommer andre Steder hen, hvor en hel anden Luft træder ham imøde, men lægger Mærke til, at der ogsaa der er en vis Lugt i Stuerne. Den er kun anderledes. Det er dog underligt, at man ikke kan ville Alvor og Sandhed, uden at den straks

skal stinke i aandelig Forstand, og man skal have Endestavelsen „isme“ bagefter sig. Hvor er det velgørende at mærke rigtig ren Luft i Folk. Men det er egentlig en sjælden Vare. Jeg gik imorges forbi Hansens. Deres gule Gardiner hang ud af Vinduet. Hvor saa' det hele Hansensk ud, og kommer man derind, saa lugter der gennem-Hansensk i hver en Krog. I det næste Hus kan det være Jensensk. Uhah dog! Det er denne snavsede Menneskelighed allevegne.

27) ad Pag. 491. Anm. Man maa ved denne Objektivering, denne Stillen Tingene ud fra sig til Beskuelse ikke beraabe sig paa Indgriben af Personlighed el. l. Det vilde være, som naar man i gamle Dage talte om Phlogiston eller lignende gaadefulde Stoffer, der paa en bekvem Maade fik Skylden for alt, hvad man ikke paa anden Maade kunde forklare. Det er ikke nogen Personlighed, der her træder op og bevirker Fortætningen; men det er den ved Vandvæddervirkning opstaaede Fortætning — med sine ejendommelige, af tidligere erhvervede Baner betingede tilsyneladende Virkninger af egen Magtfuldkommenhed (se K), — der opfattes som Personlighed.

Man vender om Aarsag og Virkning. Men naar man blot ved, hvordan det hænger sammen, kan man forøvrigt godt betjene sig af den gamle Terminologi. Det vilde være besværligt at udtrykke sig foruden.

28) ad Pag. 502. Eks. 3. Naar Naturen en smuk Efteraarsdag kalder paa Sindet, naar store blanke Poppelblade hænge daskende ned som Hundeøren i enorm Yppighed ved Siden af rød Vildvin, hvis lange Ranker hænge ned som Gardiner, mens den friske Efteraarsluft bringer Solskinnet til at spille allevegne — kan det være morsomt at lægge Mærke til, hvorledes Folk gerne skulle foretage sig en hel Mængde. En faar pludselig Lyst til at tage i Skoven for, som han siger, at tage Afsked med Naturen; en anden kommer i Tanke paa, at det kunde være morsomt at komme ud at fiske; en tredje vil have fat i den eller den af sine bekendte til en Kop Kaffe hos Josty etc. etc. Man maa ligefrem holde paa dem: Bliv, bliv! Gør slet intet af alt det. Sæt Dig ned paa den Bænk der og gør slet intet! Det er, som det voldte en Bryden i Lemmerne. Som om Folk vægrede sig i Angst for noget.

Eks. 4. Noget lignende har jeg engang iagttaget ved en gammel Ruin. Idet man staar og ser paa en lille Stenurt, der blomstrer ovenpaa en af de røde Mursten i Kong Volmers „ny Slot“, der nu i Aarhundreder har ligget i Ruiner, kan det give som et Stik i Sindet. Det

er, som det talte til En, men paa en Maade, at man kom til at sitre. Som om man — for at benytte Turgénjews Udtryk — følte sin Svaghed og vilde ile afsted „i hemmelig Rædsel". Og i Virkeligheden flytter det ene Ben sig efter det andet, saa at man snart er derfra, ret som om man var forfulgt af noget, der havde en stærk Haand. Men saa kommer det pudsigste, at naar man saa er kommen et Stykke Vej bort og ser ud over det foreliggende Hverdagsliv, saa kan dette forekomme En saa indholdsløst, saa goldt og elendigt, at man uvilkaarligt vender om og gaar tilbage til Stenurten. Og kører man siden afsted med Toget og ser ud over de intetsigende Marker, tænker man: „Hvorfor blev jeg dog ikke længere? Hvor kunde det have været en Nydelse at sidde en Times Tid paa en Bænk, saadan et Sted. Jeg havde jo slet ikke travlt." Ja, men den Gang, man var der, kunde man slet ikke sidde.

Det er tydeligt, hvorledes den daglige Travlhedsstemning (B Kvalitet) i et saadant Tilfælde møder et stærkere Aandsprodukt, hvorfor man i første Øjeblik sitrer og vil flygte; men hvoraf man siden beherskes (stærkere Livsmagt), et Produkt, der selvfølgelig fremkommer ved Væddringen (se Anm. Pag. 576 Slutningsstykket). Det er ikke til at tage fejl af, at en saadan Væddring finder Sted, og at der sker en ualmindelig voldsom Fortætning. Det er, saa det hele aandelige Hus ryster, og Sjælens Indvolde vride sig.

Eks. 5. Det gamle Hjem havde ogsaa noget af dette væddrende, stærkt fortættede ved sig, der kunde bringe Uro til at lægge sig. Man kendte hvert Søm; man kunde væddre sig op paa hvert Møbel i Stuen; men den Maade, hvorpaa de afskar En fra Tilværelsen (varme Klæder) og derved iværksatte Væddringen, var ikke saa brat og afsluttende, som naar man staar over for en Ruin eller paa en Kirkegaard. Derfor blev Væddringen heller ikke saa akut.

29) ad Pag. 502. Anm. C. Kvaliteten er en Kvalitet, der paa en ganske særegen Maade afspejler sig i Tingene. Naar det i sin Tid blev sagt, at Fortætningsværdi gerne stod at læse i Tingene, gælder det maaske intet Sted i den Grad som her. Man kender denne Kvalitet med lidt Øvelse paa lang Afstand (Det klassiske Frederiksberg kontra Nørrebro. Renæssancestil. Modenhed. En brun Hasselnød imod en umoden grøn. Solskin imod Maaneskin. Det gode, gamle, venlige. En gammel Klostermur med Solpletter og Skygge fra store Kastanier og med et Udtryk, hvori man synes at læse om Aarhun-

dreders Slid og Møje, Slægters Historie og Skæbne, ret som om Energifortætning var bleven lagt ind i selve Stenene osv. osv.).

30) ad Pag. 507. Anm. 1. Det kunde synes, at der var noget lidelsesagtigt, bittert og drøjt ved hele denne Kvalitet; men det er egentlig et Skævsyn. Noget drøjt maa der blive overalt, hvor et Arbejde skal udføres. Det er der, blot man skal springe ud af Sengen og dermed iværksætte det allerførste Skridt paa Fortætningsstigen (fra A til B). Hvor svært maa det saa ikke være at komme højere? Men samtidig dermed maa man aldrig glemme Fodturen til Ermelunden, der med al sin Træthed, Ulidelighed og Brydning jo dog var noget, man gjorde for Fornøjelse, og endog var noget af det herligste, man havde været med til. Ethvert højt Maal, der skal naas, har sin Fortætningsside af Lidelse (Fortætningslidelse); men det er kun daarlige Mennesker, der lægge Mærke til den (smlgn. det at ligge til Kl. 10 for at undgaa Ubehaget ved at staa op). Man har overhovedet ikke Lov til at kalde Fortætning for en Lidelse; det er tvertimod en Herlighed. Hvad maa vel et Straa ikke gaa igennem af Fortætning og Død for at frembringe en lille Riskærne. Det er altsammen Herlighed. Hele Livet er en eneste stor Fortætningsproces. Men den vilde dog være en forfejlet Skabning, der kaldte Livet en Lidelse. Det er en Herlighed, hvorfor man takker Guderne. Dertil kommer, at den Slags Lidelse meget er, som man tager den. Under Dans arbejde Folk som Heste mangenengang uden at tale om Besvær. Det er en Fornøjelse. Lidelsen kommer først rigtig frem som saadan hos den, der bestandig lader sig skubbe frem af Naturen og ikke frivillig gaar løs paa Fortætningen som sit Livsformaal. Skal man bankes til alting, saa bliver Livet en Lidelse. Saa kommer man baglæns til alting, kommer i Klemme i Vandvædderventilerne og gaar i Kvas som daarligt Værktøj.

31) ad Pag. 507. Anm. Interessant er det at se historisk paa dette Fortætningsspørgsmaal, hvorledes Menneskeheden gennem sine Religioner til alle Tider har taget Sigte derpaa. Allevegne træffe vi dette, at Offer og Overvindelse er noget, hvormed man tækkes Guderne. Det er ganske ejendommeligt at se. Det er, som om alle Mennesker til alle Tider have været enige om, at Fortætning var noget højtstaaende. Men paa den anden Side er det lige saa interessant at se, hvorledes det er et Højdepunkt, man alle Dage er degenereret fra igen og har haft et ligefrem Geni til at faa sig indrettet med paa en billig Maade. Man behøver blot at tænke paa, hvad Offer og

Forsagelse o. l. var i Kristendommens første Tider, og hvorledes man efterhaanden har forstaaet at indrette sig.

---

32) ad Pag. 516:

A. Som Eksempel paa A Kvalitetens Optræden i forskellige Udførselsarter kunne vi benytte den i „Om Ligeløb og Kredsning“ Pag. 223 citerede Turgénjewske J a g t h i s t o r i e, hvori Digteren skildrer os en Jæger, der efter Hjemkomst fra Jagten staar paa Dørtærskelen og kaster det sidste Blik ud over den barske Efteraarsnatur, hvori han hele Dagen har fartet omkring, hvorledes der paakommer ham en tærende Stemning ved Synet af det visne Græs, „der pidskes af Vinden og ikke kan tænke paa at gøre Modstand“, og hvorledes han derefter „med sand Vellyst“ træder ind i Spisestuen og ser det runde med snehvid Dug dækkede Spisebord, de tændte Lys og den dampende Suppeterrin.

Man ser her en tydelig Overgang fra Tæreform til Interneringsform. Vilde man se død Form ogsaa, kunde man blot tænke sig, at et saadant Selskab blev stift og kedeligt. Saa havde man alle tre Udførselsarter staaende ved Siden af hinanden i samme Eksempel.

Som et andet Eksempel paa A Kvalitetens Optræden i forskellige Udførselsarter kunne vi nævne F o r n ø j e l s e. En „s a n d“ Fornøjelse er det mig, naar jeg rigtig kan blive borte i et muntert Samvær, en Leg eller en Dans. Det er saa sjeldent, man kan blive det; men det er herligt saaledes at kaste Selvet overbord og more sig „for Alvor“. Som Ung kunde man have en Følelse, som om der løb en Ild igennem Sindet. Det var noget, der var „Udførsel i“ (Tæreform). Jeg har kendt tykke Personer, der ved at komme i fornøjelige og friske Omgivelser have tabt 15 Pund i Vægt i en Maanedstid som Tegn paa et stærkt stedfindende Forbrug (legemlig Eksternering).

Som i n t e r n Modsætning dertil kan nævnes Teaterfornøjelsen. Der tager man ikke af i Vægt. Nu og da kan der maaske være et og andet eksternerende Glimt, som tager paa Kræfterne; men det meste sætter sig i Vævene som Indtægt (Internering). Naar man gaar ud af Teatret, kan man have en Følelse i Legemet, som om det var en stoppet Pude. Der er nok Aabenhed og Liv, men det gaar i Kødet. Der kommer ingenting u d.

Og endelig har man saa den d ø d e Fornøjelse. Lad os nævne

Fornøjelsen ved en Indrømmelse af Statsraad N. Der er hverken Aabenhed eller Udførsel, som er Omtale værd. Individet har lukket sig omkring sig selv i Jegmægtighed og Selvstorhed. Et saadant stort Individ kan ligefrem finde det under sin Værdighed rigtig at more sig paa hin ovenfor omtalte ligeløbende Maade („for Alvor"). Aah, ja men var det dog ikke rart? Bare jeg en eneste Gang endnu i mit Liv rigtig kunde more mig „for Alvor" (Regimentets Datter)! Tit kan man undres over, saa lidt der er tilbage af hin sande Form for Tilværelse, navnlig i de „finere" Stænder. Man er stendød selv i Fornøjelsen (Hverdagslivets A Mennesker).

B. Som et Eksempel paa B Kvalitetens Forekomst i forskellige Udførselsarter kunne vi tage A r b e j d e. Det kender enhver i alle Grader og Former.

Der er først en „sand" Form, virkelig forbunden med Udførsel af levende Kraft. Det er den, der slaar os imøde, naar vi træde ind paa en Arbejdsplads ved et Broanlæg el. l. og se paa dens Myriader af hugne Sten, Tipvogne, Cementtønder, Kraner, Lokomobiler og Skure, Klokken, der ringer Folkene sammen til Maaltider etc. etc. Der er et ganske aparte Liv inde paa saadan en Plads. Har man set lidt derpaa, synes man, at selv den bare Jord derinde er mere levende end udenfor, hvor alt ligger dødt og uforanderligt hen. Det friske Brud i Jordskrænterne, alt taler om Liv og Vekslen. Det er, som om det fyldte i Ens Muskler at se derpaa, og man levede stærkere. Gaar man ud fra Pladsen, og Blikket falder ned ad Gaden, kan man ordentlig fristes til at gaa ind igen; thi derinde leves der. Der er en Livsmagt til Stede; udenfor regerer Døden. (Smlgn. Stemningen ved at træde ind paa et stort Værksted, et Jærnstøberi, Snedkerværksted o. l.). Men samtidig vil man bemærke, at denne stærke Stemning koster. Der er noget deri, som angriber Sindet paa en tærende Maade. Det er den stærke Udførsel af levende Kraft. Det er netop denne stærke Udførsel, der tiltaler, — at sige, saa længe man er rask og har Raad til Udførsel; thi der kan ogsaa være svage Øjeblikke, hvori Sagen stiller sig helt omvendt, hvor man slet ikke kan taale Forbruget, og hvori det føles som en Lindring at komme bort fra dette stærke, skarpe Liv ud paa de vante Gader, der ikke ere underkastede Omskiftelighed. Saa er man i samme Stemning som den, der bragte Turgénjews Jæger til med „sand Vellyst" at gaa i Hus. Det var jo ogsaa en Udførsel (A Udførsel), han flygtede for.

Saaledes ser Arbejde og Arbejdsstemning ud i sin sande, ydende

Form (Tæreformen). Men ved Siden af den er der ogsaa Arbejde, som er grumme lunt og beskyttende. Naar Ingeniøren kommer ind paa sit Kontor og sidder over sine Tegninger, vil han i Modsætning til hin angribende Stemning tit kunne bemærke en Følelse af „Ly", en vis Hjernebeskyttelse. Ogsaa derinde er Arbejde; men der er ikke nær den Udførsel i det. Der gives aandeligt Arbejde (Refleksion), der har yderst lidt med Udførsel at gøre, og som synes at blive udført med væsentlig de samme Celler som Refleksbevægelser (Rygmarvstænkning, aandeligt Haandværk), ligesom man kan udholde det næsten saa længe, det skal være, og endda blive tyk og fed og jegstor. Det er den Slags Arbejde, der ikke „tænder", og heller ikke „flyver" fra Haanden med Sang og Held i Følge, men lister sig saa jævnt afsted, Arbejde af samme Slags som den Fornøjelse, hvorom det hed: „Der er ingen Udførsel i det" (dansk Stil).

Men endelig har Arbejdet ogsaa sin internerende Side (Arbejdsnydelse). En gammel Mand, der i sin Tid havde været virksom, men som nu ikke længere kunde tage Dei i Arbejdet, fortalte, hvorledes han gik ud til Høstfolkene og „glædede sig ved Synet af al denne Virksomhed". Det er Arbejdsinternering. Af den maa der gerne være en Del ved alt Arbejde. Ellers bliver det svært.

Et andet Eksempel paa Variation i Livsgrad indenfor B Kvaliteten oplevede jeg forleden paa en Morgentur. Jeg gik og saa paa, hvorledes Halmvogne kørte forsigtigt ned ad Frederiksberg Bakke — det havde været Frost om Natten. — Især var der en enkelt, der maatte passe paa, idet den ved Foden af Bakken skulde dreje om og køre ind ad den vanskelige Passage til Eksercerhuset. Det var et helt Kunststykke at udføre og ligefrem en Vellyst at staa og se paa, hvorledes det gik, se Vognen fylde hele Passagen, saa Halmen skurede imod Væggene, og hvorledes det gik Vinduesskodderne, der befandt sig i en meget farlig Situation — en enkelt var lige nær bleven revet med. Man kunde ligefrem le af Livsnydelse ved at staa og følge alle disse Begivenheder lige indtil Hestene, der bagefter tyggede paa Bidslet og gjorde Kast med Hovedet. Men pludselig faldt det mig ind, om Kusken ikke let kunde blive tilbøjelig til at udbryde: „Hvad staar Du der og griner af?" Han havde nødvendig maattet betragte disse Begivenheder fra en hel anden Side, Livets „sande" eksternerende Form, og kunde næppe føle stor Agtelse for en unyttig Driver af en Kjøbenhavner, der staar og gør Skuespil af det hele, betragtende Sagen som en Nydelse — det havde det san-

delig ikke været for Kudsk og Heste —. „Du skulde hellere have hjulpet til, min Ven.“

Man ser den tydelige Forskel imellem en „sand“ Form med sin Eksternering af levende Kraft og en „uegentlig“ Interneringsform, hvorved man kun staar og gør sig fed i Ryggen; thi begge Dele er jo udprægede Rygfænomener (B Kvalitet).

Eksemplet viser ikke den tredje Form af B Kvaliteten, den døde Form — i begge Tilfælde var det Liv, vi havde for os —; men vil man se døde B Mænd til Sammenligning, saa er der nok af dem henne paa Torvet i Forretningslivet.

C. Lad os saa se et Eksempel hentet fra Tredjefortætningen: En Mand gaar forbi imellem to pæne smaa Døttre. „De have øjensynlig Krammet paa ham,“ bemærkede et ungt Menneske i Forbigaaende. „Hjemmets Fred kan være god nok,“ tilføjede en anden; „men alligevel er dog nu saadan en Mand færdig i en vis Forstand. Kommer ikke længere end til de to Døttre.“

Hjemmets Fred er god nok; men det er meget rigtigt, at der er noget, der hedder „at blive siddende i Kærlighed“, og at det er dødeligt i aandelig Forstand. Dette at gro fuldstændig fast i Kærlighed til en Sag (den P'ske Retning, „vi og vores“, Familiearistokrati o. s. v.) er altid Kendetegn paa en selvtilbagevendende Strømform (Kredsning). Hjemmets Fred kan godt blive en død Fred, der sluger sin Mand (død Kærlighed) — „frygtelig kedelig“, siger Ungdommen, der aldrig kan lide Døden, selv i dens fineste Former.

Men hvordan skal man da leve, naar man dør af at leve for et Hjem?

„Man kan leve for en Opgave,“ lyder Svaret, f. Eks. for Musik eller Videnskab. Det giver den samme Hjertevarme (C Kvalitet); men bevarer samtidig Livet. Det andet er Død.“

Maaske. Maaske det er rigtigt, at det bevarer Livet bedre; men det kan saa blive et Spørgsmaal, om den Form af Liv, der bunder i Nydelse, hvad enten det er Musiknydelse eller Nydelse ved andre Ting, er absolut værdifuldere end Døden (ud fra Naturudviklingssynspunktet). Man bringer ikke Verden frem ved Nydelse, in casu ved at sidde og fede sin brede Mellemhjerne ved Musik (Internering). Man skal eksternere ved sin Virksomhed. Ellers er man et unyttigt Menneske. Man skal blive mager derved. Kan man blive mager af Musik? Ja, maaske; det er en anden Sag; Musikere blive ganske vist sjeldent fede. Men vist er det, at et Menneske, der vil

leve for Nydelse og ikke kommer længere end til at fede sine Organer — selv om det er de højeste — er et unyttigt Individ, der ikke har meget at lade den døde høre; thi ingen af dem kommer længere end til sig selv. Bidragydere til Naturen ere de i lige ringe Grad.

Over for et saadant Nydelsesmenneske, en saadan fin Internant, er det et Spørgsmaal, om ikke Manden med de to Døtre alligevel bliver den højeste; thi han kan grumme nemt komme til at leve for andet end sig selv (Selvopofrelse), og i saa Fald have vi Eksterneringsformen for os, den Form, der kunde bringe Hjulsporene til at le i Ermelunden (Eks. Pag. 497). Den allerfineste.

Man vil lægge Mærke til, hvorledes alle tre Livsformer i C Kvaliteten spiller imellem hverandre i et saadant Eksempel. Det behøver ingen nærmere Forklaring.

D. Og lad os sluttelig se et Eksempel paa D Kvalitetens Optræden i forskellige Udførselsarter.

Jeg laa imorges og kunde ikke sove. Klokken slog 4 og siden 5 i Vintermørket. Hvor var det en ejendommelig Fred! Om Dagen var der de 100 Ting. Hvor var det rart at være fri for dem! Det var, som om noget oprindeligt kom En nærmere. Hvor var det hyggeligt at ligge og høre paa en Vogn, der kørte forbi henne i Pile alleen, at være uden for Tiden, uden for Menneskeinteresser, og lade Tankerne løbe omkring til andre Tider og Steder. Et Øjeblik tænker man paa Sommerdage, paa løvrige Grene, skyggende ned over et gammelt Jernstakit ned i Gruset. Noget gammelt, man synes, man skal tilbage til, kommer nærmere i den stille Nat, naar man bliver gammel. Sum . . m siger det for Ørene; man kan i Stilheden høre Blodet suse. Pludselig begynder en stor Klokke at ringe 6. Tone ud i Stilheden og Mørket. Hvor er det herligt, hvor er det stort og mægtigt!

Staar man op, forsvinder Stemningen; men det kan godt være, at den efterlader Spor og kommer igen en anden Gang, naar man ikke saaledes er uden for Tilværelsen, som om Natten. Saa kan det være, at det nydende (Internering) er gaaet bort og har givet Plads for Ligeløb og Udførsel (Tæreform). Lad os se.

Du sidder en Eftermiddag ved dit Arbejdsbord, mens Blikket falder ud i Eftermiddagssolskinnet paa de røde Mursten i Huset lige over for, som Du tankeløst maaler. Alt imens Du, uden at fæste ved noget, hører paa den dumpe Lyd af Vognrumlen paa Broen, kan det være, at Tanken føres tilbage i Tiden, tilbage til den gamle

Slægt, der gik, og hvoraf der nu ikke er en eneste tilbage uden Du. Det kan ske, at det forekommer Dig, som om noget oprindeligt og stærkt levende gik forbi. Det kommer Dig saa mærkeligt for med dette Spil med Slægter, tusinde Skæbner, Millioner af Skæbner, der blive borte i noget, der alligevel lever bagved det hele trods alt, hvad der dør. Det kan forekomme Dig, som om der netop i den dalende Sol, i Slægten, der forsvandt, og i den hendøende Rumlen laa et saa forunderlig stærkt Liv, netop det samme, som besjælede de gamle. Det er, som om det var de gamles Sindelag, den gamle Slægt, det gamle Hjem, der rejste sig og skinnede paa Muren derovre lige i dette Øjeblik saa venligt til Dig. Solen, der vil blive ved at skinne saa længe, saa længe. Det er, som om Livet rulledes op for din Sjæl, større og mægtigere, jo mere Tilværelsen gik fra Dig. Det er akkurat den samme Stemning, som hin Nat, kun at Nydelsen ikke er der længere. Der er snarere kommen en vis Smerte i Stedet. Produktionens Lidelse, den samme, vi have ved Arbejde og Anstrængelse. Man ser, hvorledes Stemningen er drejet — i hvert Fald noget — fra D Kvalitetens Interneringsform henimod D Kvalitetens udførende Form („sande“ Form), den højeste aandelige Livsform, hvortil et Menneske overhovedet kan hæve sig.

Vil Du saa endelig se den samme Stemning i sin døde Form, behøver Du blot at tænke paa, at Du tænker. Det bryder jeg mig ikke om at skildre nærmere.

Sluttelig bringes i Erindring, at der i Afsnit B, Tillæg 2, er givet en lang Række ganske korte Smaaeksempler af denne Art, hvori der dog ikke er taget Sigte paa at vise andet end Forskellen imellem en udførende og en ikke udførende Form (der var ikke dengang gjort Adskillelse imellem to Slags udførende Former, Eksternering og Internering).

Det var Eksempler paa, hvorledes en enkelt Kvalitet kan optræde i forskellige Udførselsarter; men vi kunne ogsaa nævne Eksempler, hvori et og samme Fænomen kan gennemløbe alle fire Kvaliteter og samtidig — inden for hver enkelt af disse — alle tre Udførselsarter:

Lad os tage T æ n k n i n g. Den har man af alle Kvaliteter og samtidig i alle Udførselsarter.

Der er først A Tænkning (Teatertænkning, Sensationstænkning), kendelig paa sine mægtige Syner og „store“ Tanker. Men altsammen er det ved nærmere Eftersyn Vind. Den Tankestorhed, man

kan skrue sig op til i et Teater under Lyden af Musik og ved Synet af ægyptiske Pyramider, vil sikkert være kendt af de fleste. Naar Skuespilleren proklamerer, at de store Følelsers Tid er kommen, er man lige ved at gaa oven ud. Men kommer man siden ud paa Torvet, kan man aldrig rigtig huske, hvad det var, og det gør saamænd heller ikke noget; thi det var ikke værd at huske. Opdunstet „Røg" (Turgénjew) af samme Slags som den, man tit kan finde hos fulde Folk, der ere tilbøjelige til Filosofering. Det hele er et A Fænomen af yderst tarvelig Beskaffenhed (Skvalder). Af den Slags Lidenhed er der meget i det, vi kalde Storhed. Men nu er det, man skal lægge Mærke til, at der kan være Forskel paa denne Vare, alt efter som den er sand, nydende eller død. I Teatret er den væsentlig af den nydende Art (Livsløgn). Men til andre Tider kan der godt være Sandhed i den, naar Talen er om ungdommelig Tankeflugt. Saa kan det være et skønt Fænomen, selv om det er nok saa tyndt i Støbegodset. Og endelig kan den være af subjektiv Beskaffenhed, naar en Stormand sidder og puster sig op med den til egen Forherligelse. Saa er den ussel.

Endvidere har vi B Tænkningen, den konkrete Tænkning, Forretningstænkning, den, som en Konstruktør har, naar han regner en Maskine ud, el. l.; det var den, vi havde med at gøre i Eksemplet Pag. 580, hvor vi tillige havde Lejlighed til at se den optræde i en saavel sand, uegentlig som død Form. Er den nævnte Konstruktør Opfinder af en Maskine, vil hans Konkrettænkning kunne være det stærkeste og mest afmagrende Ligeløb. Saa er det Førstehaandsarbejde. Men det kan ogsaa være, at han er en simpel Rutinør, der gentager en 100 Gange tidligere foretagen Beregning. Saa er det ikke andet end Alenarbejde, han præsterer (død B Tænkning, Betænkning, Haandværk). Og endelig kan Konkrettænkning godt være nydende. Der kan være Tider, hvor man ligefrem kan trænge til „Arbejde" og med Begærlighed kaster sig over de mest konkrete Sager, en Tegning, Apparat, Overslag o. l. Spiser dem.

Saa har man C Tænkning. Det er den Tænkning, der føler sig frem. Den vil være kendt af alle Mennesker, der have haft noget med Digtning, Kunstproduktion el. l. at gøre. Den er let kendelig paa sit Indhold af Varme og Hjerte. Er Du kold, saa kender Du slet ikke til den og maa da vogte Dig for at udtale nogen Mening derom. Den kan være i den Grad udførende, at saadan en Kunstner kan falde sammen som en Klud, naar han er færdig med

sit Arbejde (selvforglemmende Udførsel). Men paa den anden Side er den ingenlunde altid af saa dyr Art. Den kan til visse Tider være af udpræget nydende Beskaffenhed og til atter andre optræde selvproducerende saaledes, at den skaber Digterstorhed o. l. Det have vi ogsaa Erfaring for. Der have vi atter sand-nydende-død inden for den bestemte Kvalitet.

Og endelig er der D Tænkning, den abstrakte Tænkning. Den er ogsaa lejlighedsvis bleven omtalt i det foregaaende med samt sine 3 Livsgrader. Der er den sande Form (Tæretænkningen). Det er den, som brænder, som tærer sig igennem Individet paa fængende Maade, ret som en Ild, og ikke holder op, før det sidste Brændsel er forbrugt og vedkommende udmattet slipper Pennen, den Tænkning, der kan bringe Personen til ganske at glemme sig selv og paa vegetativ Maade opløse sig i Naturen som et Atom i samme. Saa er der den nydende Abstraktion, hvor den stærke Udførsel af levende Kraft har givet Plads for en Følelse af Lykke ved at sidde og se paa en Blækklat paa Bordet o. l. Og endelig er der den matematiske Tænkning, der i hvert Fald kan være meget kredsende og jegstærk, og som i saa Fald heller ikke er forbundet med noget særlig stort Forbrug (mere anspændende og dermed trættende end egentlig udtømmende og forbrugende). Hvor man ser tykke Bind, er der aldrig Tale om intensivt Forbrug; det forbyder sig selv. Det er i det væsentlige Refleksion. En matematisk Beregning kan Sider igennem gaa ganske af sig selv; den ene Slutning tager den anden, som om man drejede paa en Lirekasse.

Nu er det ikke ethvert Fænomen, der kan forekomme i saa mange Varieteter som Tænkning. Det kan være, at et Fænomen ifølge sin Benævnelse netop knytter sig til en ganske bestemt Species, en ganske bestemt Fortætningsgrad og en ganske bestemt Udførselsart, og det kan være, at Fænomenet ifølge sin Natur kun kan optræde i ganske bestemte Former (ligesom et Verbum kan mangle Passiv el. l.). Men overmaade mange ere de Fænomener, der ligesom Tænkning kunne undergaa en fuldstændig Conjugation i alle Kvaliteter og Udførselsarter.

Lad os for at antyde endnu et Eksempel minde om, hvorledes Religion (Pag. 514) kunde optræde gennem alle fire Kvaliteter. Men den kan samtidig optræde i alle tre Udførselsarter.

„Sand“ er den religiøse Bevægelse, der bringer Mennesket til at glemme sig selv i en virkelig Førstehaandsbevægelse. Tænk f. Eks.

paa et Menneske, der aabner sig for Uendeligheden ved Synet af en Stjernehimmel. Der kan være noget af et Selvoffer i sligt Syn; det er levende Kraft, der ofres, det vil sige udføres. Det er en Udførsel, der i Længden gør sin Mand mager. Man ser enkelte af disse magre religiøse gaa omkring; men de fede kunne ikke rigtig lide denne Tale om at glemme sig selv. De kalde det Buddhisme. Det er, som om denne aabne Form (Ligeløb, Religion i Ydeform) var dem for anstrængende. Folk trænge til mere hvilende Former (Internering); de ere mere stabile. Man trænger til at bryde af i en eller anden mere lukket Form („arrested Mentation")*).

I det Øjeblik, Mennesket bøjer Hovedet og siger „Ære være!" gaar det meget nemmere. Saa gaar han fra Eksterneringsformen til Interneringsformen, slaar over i en (udad) lukket Form, en Form, hvori han standser Udførselen og hviler. I det Øjeblik, den hellige Cecilie slaar Øjet ned (et italiensk Maleri), saa hviler hun i religiøs Nydelse. Det er en Form, hvorved Mennesket vederkvæger sig selv i Stedet for at bringe sig selv (Nydeform kontra Ydeform). Men ikke maa dette i nogen Maade siges for at fordømme denne Form. Den maa ogsaa til. Mennesket kan ikke altid leve i Ydeform. Man tager næppe fejl i at sige, at det allermeste af den religiøse Bevægelse, der forekommer, er af denne internerende Slags. I aandelig Henseende ere Folk gerne altid trætte. Man bryder af i „arrested Mentation" ved enhver Lejlighed, bryder af i Hvileform. Hvem tænker saa meget paa Offer, naar Talen er om Religion? Man vil have Fred og Hvile. Religion bruges mest til Hvile, ligesom Bøn mest drejer sig om at faa. Om at yde (Selvoffer) er der kun liden Tale (Interneringsreligion).

En gammel Mand kørte paa Jernbane. Han sad paa sin Træbænk i et Hjørne af Kupeen og saa ud over de forbifarende Marker. Verden forekom ham saa spredende; den splittede Sindet, ligesom Vand, der styrter ned fra en Højde, kan splittes i Draaber. Det gjorde ligefrem ondt i Sindet. Saa lukkede han Øjnene, og det kom ham for, som om han lagde sit Hoved paa Trappestenen til Guds Rige, og som om han derved fornam den dejligste Hvile og Samling. Alle de splittede Draaber fandt sammen igen i en Helhed. Hvor var det rart! „Her gaar jeg ikke fra", sagde han til sig selv, „om man saa sparker mig bort. Her vil jeg ende mine Dage". Forøvrigt var der heller ingen, der gjorde ham noget, han fik Lov at ligge. Men saa holdt

*) Se Forf. Arb. „Om sjælelig Ringhed" Pag. 332.

Toget, hvor han skulde ud, og saa maatte han ud imellem larmende og snakkende Rejsende, Dragere og Trillebøre. Tilværelsen besørger altid Spredtheden (A); Menneskets Opgave er det at finde tilbage til en inderste Fortætning og Samlethed (D). Det er ikke til at tage fejl af, hvilken Rolle Interneringen spiller i en saadan religiøs Bevægelse. Saaledes er det meste, man ser: Træthed og Trang til Hvile.

Men saa er der endnu en tredje Udførselsform af Religion, det er den døde Form, hvori der overhovedet ingen Udførsel findes. Det er den med det vaagne Selv, den subjektive Form, den, der kalder Selvforglemmelse for Buddhisme. Det er Eftersnakkeriet, Andenhaandsformen, den, der altid veed, hvor den har sig selv. Det er den teologiske Religion, hvori der hverken er Liv af den ene eller den anden af de ovennævnte Slags, hverken Udførsel eller Indførsel; men hvori Jeget har sat sig paa Livets Plads, tit i en modbydelig Aandshøjhed og Storhed (selvtilbagevendende, gjort Religion).

Hvis man nu vil prøve, saa vil man kunne finde samtlige disse 3 Udførselsformer af Religion forbundne med de førnævnte 4 Religionskvaliteter paa en hvilkensomhelst Maade. Enhver af dem kan baade være sand, nydende og død. Men det er for vidtløftigt til, at vi her kunne komme ind derpaa.

Man vil forstaa, hvilken Mængde forskellige Former og Arter, der paa denne Maade kan blive af ethvert sjæleligt Bevægelsesfænomen.

Og saa er der med disse 4 Gange 3 Slags af et og samme Fænomen endda ikke tænkt paa alle de under S nævnte forskellige Genvejsformer, den romantiske, ideelle o. s. v., der hver for sig ogsaa maa kunne optræde sand, nydende og død, end sige paa Muligheden af samtidig Optræden af flere Toner i Samklang. En saadan Samklang af flere Toner er vitterlig altid til Stede. Det giver i Virkeligheden Plads for en fuldstændig Musik, ligesom der ogsaa er noget, der fuldstændig ligner Musik, naar vi se paa det uendelige Mylder af forskellige Bevægelsesudseender hos de forskellige Mennesker. Hver er sin Melodi med sit Ledemotiv, sine Tankegange, sin Klangfarve, hæslig, dejlig, lys, tung. Eet Menneske har Tilbøjelighed til een Slags Sammenstillinger, et andet til en anden. Kombinationerne indtræffe ingenlunde tilfældigt, men tegne en vis Karakter, Sjæl, Naturel, Personlighed etc. etc.

Egentlig er et Menneske et Slags Musikinstrument; men der er det særegne derved, at alle Tangenterne til enhver Tid ere anslaaede,

alle Tonerne paa een Gang medvirkende, kun i forskellig Grad, alt imens Melodien veksler. Det er aldrig saaledes, at et Menneske til en vis Tid alene er A Menneske, til en anden Tid alene er B-stemt o. s. v. Han er alting til alle Tider, kun i forskellig Grad. Det er let at iagttage.

Anm. Naar man ser paa denne Mængde af vidt forskellige, ja helt modsatte Former, hvori et og samme sjælelige Bevægelsesfænomen kan optræde, begynder man at forstaa, hvorfor Folk saa tit ere uenige. Hver taler om sit. En paastaar, at der ved Tænkning udføres levende Kraft endog i en aldeles enorm Grad og støtter sin Paastand paa et langt Livs Erfaring. Han har Gang paa Gang iagttaget det (ved selvforglemmende abstrakt Tænkning, D Tænkning i Ydeform) paa en saa aldeles slaaende og overbevisende Maade, at det afskærer enhver Tvivl. Men en anden har erfaret ganske det modsatte og er lige saa sikker i sin Sag: „Jeg kan ogsaa tænke", siger han; „men jeg har aldrig iagttaget Spor af noget saadant. Jeg kan sidde Aar ud og Aar ind ved mit Arbejde og tænke — ja . . . ah, tænke, hvad gør man ellers, naar man sidder ved sit Arbejde — uden at mærke Spor af nogen aandelig Udmattelse ud over, at jeg engang imellem kan trænge til en Adspredelse. Jeg bliver endog tyk og fed ved det; det er lige det modsatte af Udtæring". Og i Virkeligheden har denne Mand lige saa stor Ret som den anden; thi det er en hel anden Slags Tænkning, han taler om, nemlig den subjektive Forretningstænkning af B Kvalitet (Alentænkningen). Den kan man saa vist holde ud med, saa længe det skal være. Den er anspændende og kan i Længden blive trættende, saa at man nu og da trænger til „Adspredelse"; men udførende (tærende) er den ikke.

Man vil forstaa, hvorledes Tale kan blive fuldstændig ørkesløs paa den Maade. Den første Betingelse for Udbytte af en Drøftelse maa dog nødvendig være den, at man har præciseret, hvad Talen er om; men hvorledes skulde man kunne det, naar man overhovedet ikke skelner imellem forskellige Former af Fænomenerne. Nu og da kan man høre enkelte Individer forsøge paa en skarpere Bestemmelse (ved Brug af Betegnelser som „sand", „egentlig" o. dsl.); men i Reglen gør Folk sig ingensomhelst Ulejlighed i saa Henseende, men tale løs, som det kan træffe sig. At man saa kan ende i den frygteligste Begrebsforvirring og Modsigelse, er ikke andet end, hvad man kunde vente. Mærkelig er især herved den Erfaring, at det navnlig er modsatte Ting, man har Tilbøjelighed til at forveksle. Det

synes, at der er en særlig Vanskelighed ved at skelne modsatte Ting, naar mellemliggende Orienteringspunkter mangle. Man veed i en Hast ikke, „hvilken der er hvilken" (jfr. Vanskeligheden ved i en Hast at afgøre, om en Skuelinje drejer „ret" eller „forkert").

Det kan i Praksis føre til de mærkeligste rent endevendte Fejltagelser, hvorved Folk bedrage baade sig selv og andre:

Folk prise — for at nævne et Eksempel — Personlighed; men tænke ikke paa, at det, de anbefale, mangen Gang er den bekvemme Form, der bare nyder sig selv og puster sig op, og hvorved man netop kommer bort fra den egentlige potentielle Personlighed, den, der udbringende og virkedygtigt ser, handler og frembringer (se Pag. 521).

Folk prædike om Vilje, men tænke ikke paa, at det kan misforstaas. Mange følge Anvisningen paa den Maade, at de anlægge en bekvem Form af Vilje, der bare vil, hvad den vil (Modstandsvilje, Stivsind, Vilvilje), samtidig med, at de ganske mangle den potentielle Vilje, den, der virkedygtigt ser, handler og frembringer (fremadstræbende Vilje, skabende Vilje).

Man ser Folk ofre Livet for Frihed uden at lægge Mærke til, at den Frihed, de ville indføre, er en Samfundsulykke, en bekvem Form, der bare gør tynd og tøjlesløs, og at man netop derved kommer bort fra den potentielle Frihed, den Frihed, hvorved man frigør sig for det, der ikke maa lede En.

Man hører Folk tale om „store" Mænd uden at lægge Mærke til, at det, de prise, mangen Gang er en uhyre Bunke Berømmelsegeschäft og Aandsbekvemhed der, naar man ser rigtig til, maaske kan have bragt grænseløs Ulykke over Samfundet („store" Æsler, „stor" i Lidenhed, retningsforvekslet Storhed). Det er ikke Storhed som den, Leibnitz og Newton udfoldede, da de skabte Differentialregningen (potentiel Storhed i Retning af selv at frembringe). Men mange se i en Hast ikke Forskellen.

Saaledes kunde man vedblive uden Grænse (Afsnit B, Tillæg 2).

Det er et Forhold, der har en — man kunde fristes til at sige — frygtelig praktisk Betydning (Retningsforvekslingen, Livsmisforstaaelsen).

33) ad Pag. 519:

I en Anmeldelse af 1ste og 2det Hefte af nærværende ABC i „Nordisk Tidsskrift" (1907) skriver C. Lambek ved Omtalen af Fortætningsrækken:

„Noget andet er, om Maalestokken er udtømmende, gældende for alle sjælelige Værdiforskelle. Det forekommer mig, at man kunde opstille andre supplerende Værdi Trinstiger, at Kraftfortætningen ikke er den eneste Værdifaktor. Tænk f. Eks. paa en Tankegang, der bygger paa grundig Besked om vedkommende Emne, og en Tankegang, der løber afsted for halv Vind, paa Grundlag af halv Besked. Hvordan bringes denne Fyldeforskel ind under Fortætningsmaalestokken?"

Dertil maa svares, at Fylde ingenlunde skal bringes ind under Fortætningsmaalestoken. Fylde er ligesom Spænding noget, der vedrører Mængde, og som vi ikke have med at gøre, naar Spørgsmaalet er om Kvalitet. Det er ganske som med Farver. Er Talen om en Adskillelse imellem forskellige Farver, grøn, gul, rød o. s. v., have vi intet at gøre med, at hver enkelt Farve kan være baade stærk og svag (forskellig Fylde). Der spørges ved Kvalitetslære ikke om hvormeget, men kun om hvorledes.

Anmelderen har megen Ret i, at Kraftfortætningen ikke er den eneste Værdifaktor. Er Talen om en Total-Vurdering, maa Fylden selvfølgelig med. Er Talen om at vurdere en Dynge Korn, beror Værdien ikke alene paa Kvaliteten, men ogsaa paa Antallet af Tønder, som forefindes; men med den Slags Mængdevurdering have vi i Kvalitetslæren intet at gøre (nærmere herom i Økonomilæren, hvor „Fylden" faar sin Plads).

Det er ved Talen om denne Fylde, som om man kom til en ny Dimension (jfr. det Forhold, hvori Højden af en Kasse staar til Længden og Bredden). En Mængde-Dimension, der foreløbig ikke er Genstand for Betragtning (jfr. Historien om Manden, der sagde, at et godt Glas Vin var det bedste i Verden, men fik til Svar, at to Glas var bedre; ja, det forstaar sig).

34) ad Pag. 521:

Folk have saa ondt ved at forstaa dette, at Selvet i Mennesket (Mennesket i Mennesket) er et Ufuldkommenhedsfænomen (Standsningsfænomen, Bekvemhedsfænomen), noget, man desto snarere forfalder til, jo svagere man er i Sjælen, og som Naturen derfor nødvendig maa staa fjendtligt imod i Spørgsmaalet om Naturudvikling (Pisk til en doven Hest).

I et ældre Udkast til Natur-ABC'en, der er offentliggjort i Lambeks „Tidsskrift for Aandskultur og Menneskekundskab" findes herom følgende Stykke (Afsnit F):

„Det vil af det foregaaende forstaas, at det, man almindelig kalder Mennesket, bliver noget naturfjendtligt.

Det, vi kalde Hansen og Petersen og se færdes paa Gader og Stræder, optrædende som noget villende og særskilt, som Magt over for andre, er jo i de fleste Tilfælde altid Egenviljen (det individuelle Selv i Modsætning til Naturselvet), altsaa netop det Selv, der ifølge det foregaaende er forbudt.

Naturselvet er altid i meget ringe Grad bemærkeligt. Man ser det ikke hos andre og mærker det knap hos sig selv, saalænge man paa ovennævnte Maade er i Harmoni med det. Naturoverensstemmelse kan ligefrem kendes paa Ubevidsthed (Naturselvet = det ubevidste Selv). Det gaar med dette, som det gaar Deltageren i en stor Fællesbevægelse. Han mærker som Regel ingenting (paa lignende Maade som Jordens Beboere ikke mærke dennes Fart igennem Himmelrummet). Det, der først rigtig mærkes, er Afvigelse, naar man skiller sig ud fra Naturselvet og gaar paa egen Haand (bevidst Selv, Særselv) eller kommer i Strid dermed (Samvittighedsnag). Men i samme Grad som Selvet i os saaledes bliver bemærkeligt, er det altsaa, at vi komme til at staa overfor noget, der ikke maa være. I samme Grad som Jeget bliver til Jeg ved at stille sig i Modsætning til Naturen, begynder det fjendtlige Naturforhold. Vil Skabningen være sin egen Herre, saa er den med det samme ophørt at være Naturens Skabning. Saa ophører dens Eksistensberettigelse i Naturen. Saa maa den slet ikke være der. Saa skal den slaas ned, hvor den viser sig, og som vanartet Barn tugtes, indtil den gaar i Naturen igen, hvoraf den er kommen, indtil det, der bliver tilbage, atter er eet med Naturen og ikke rager frem paa noget Punkt som noget fra Naturen adskilt. Her ligger Indgangen til den Krig paa Kniven, der altid har staaet imellem Naturen og Mennesket, og som alle Dage har sat sit Stempel paa Menneskeslægtens sørgelige Historie. Milliarder af lidende Stakler kunne tale derom. „Vi have det, som vi have det, fordi vi er „Mennesker", det vil sige os selv (Jegmænd)."

35) ad Pag. 523:

Levekundskab skal ikke være noget, man skal gaa og huske; den skal falde af sig selv i Selvfølgelighed. Ellers har den ingen Naturværdi. Den skal sidde i Kødet paa En som noget, der veed sig af sig selv, uden at det behøver at bemærkes. Paa den Maade kunne selv fattige Folk blive rige. Paa den Maade skal Samfundsoplysningen være, naar den virkelig duer noget, og i den Retning gaar den aande-

lige Reform, som Naturvidenskaben gemmer til os og i Tidernes Løb nødvendig maa bevirke, en ubevidst Udvikling i Kødet, gaaende i Retning af det, Naturen kræver (Fortætning og Ligeløb), en Fremgang, der ikke betegner sig som nogen Slags „isme“, Lære el. l.; men som simpelthen ligger i Luften som Lyset paa en Sommerdag (Hørup) til Fred og Lykke for Menneskeheden, uvist hvor den er kommen fra. Man vil ikke engang bemærke, at den er kommen; men en skøn Dag saa er den der. Saaledes er nu engang Naturen.

36) ad Pag. 525:

Natursvarets Selvfølgelighed kommer tit frem i den Maade, hvorpaa Folk, der aldrig har givet sig af med sjælelige Undersøgelser, kunne gaa og nævne de her indvundne Resultater som noget, de ikke et Øjeblik tænke paa at udgive som Nyheder, de have opdaget, men som behagelige Konversationsselvfølgeligheder af den Slags, man gaar og siger saa mange af i Samtalens Løb, saasom naar man fortæller sin Nabo, at det er godt Vejr idag o. dsl.

Jeg hørte engang en Ung sige om en blomstrende Mark, at det var et rent Syn, men et tyndt Syn. Det var tydeligt, at han opfattede Objektiviteten deri (Udtrykket „ren“), men tillige forstod, at der var en Mangel til Stede (Ufortættethed). Omvendt kan man høre Frelserhærens Paaskrivninger af Stenene i Skoven omtale som en Slags Forurenelser (subjektive Bemalinger af den objektive Natur), samtidig med, at man dog anerkender det lødige i Paaskrifternes Indhold (Fortætning).

Og hvor tit hører man ikke Folk tale om noget hos Dyrene, Mennesket trængte til at lære (Objektiviteten), samtidig med at man dog laster „Okseligeløb“ og „Oksenaturlighed“, det vil sige det løsslupne Ligeløb, der siger lige i Øjnene paa Folk, hvad man selv tænker, uden Hensyn til Næstens Følelser (Ufortættethed).

Eller man kan høre dem tale om Barnet med dets rige Objektivitet („uden I blive som Børn“), der dog alligevel skal have Ris, for at den ufortættede løsgaaende Naturlighed kan bringes inden for visse Grænser og derigennem til Fortætning og Udvikling.

Det er tydeligt, at Folk ganske per Instinkt have Begreb nok baade om Natur (Objektivitet) og Fortætning.

37) ad Pag. 526:

Skævheden hidrører øjensynlig fra, at Folk ved Natur almindelig forstaa den laveste Natur (A Kvaliteten, Skove, Søer, grønne Marker); men det turde være en ensidig Sprogbrug, der fører til forvrængede

Opfattelser. Dersom en Mand ikke kendte til Varmefænomenet, og Folk præsenterede ham en lav Varmegrad, vilde han derved uundgaaelig faa den Forestilling, at Varme var noget koldt noget. Hans Begreber vilde ligefrem blive endevendte. Saaledes er det gaaet Folk under deres bestandige Betragtning af Naturens A Side. Man faar en Forestilling om Unatur. Der kommer noget dæmonisk ind i Naturen (Turgénjew, Skovtrolde, Nøkker). Men det er en ganske utilladelig Betragtning. Man har ikke Lov til at tage Skoven uden at tage Fuglerederne med (Naturkærligheden). Den, der kun vil se Naturen fra dens primære Side, kender egentlig kun til Naturantagonisme (relativ Mangel paa Naturudvikling).

Og saadan er det gaaet Folk paa saa mange Omraader under deres bestandige Mangel paa Skelnen imellem forskellige Kvaliteter. Saaledes f. Eks., naar man kommer ind paa den moderne Tale om, at alting er lige godt, det ene kan være lige saa godt som det andet. „Du og jeg og alle Ting“, siger man, „ere i lige Grad fremgaaede af Naturen; enhver Begivenhed, selv den tarveligste, er et Led i Naturudviklingen. Det er altsammen naturberettiget, altsammen naturudviklingsfremmende (godt). Der er overhovedet ikke noget naturondt til“. Det lyder meget pænt; men det er bare galt. Det er rigtigt nok, at enhver af Naturen frembragt Ting til en vis Grad er naturudviklingsfremmende (god) — ellers var den ikke bleven til; — men Graden af Godheden er yderst forskellig. Noget er mindre naturudviklingsfremmende (godt) end andet, og *det grumme lidt gode maa over for en relativ Naturbedømmelse altid komme til at staa som det onde* paa lignende Maade som de lave Varmegrader oven for betegnede Varmens Modsætning (Kulde). Tynd Dyd er Udyd.

Det er Opfattelser, der alene hidrøre fra Mangel paa Kendskab til forskellige Kvaliteter.

Paa den Maade gaar det ogsaa til, at en stor Del af det, man i vore Dage hører betegne som „Natur“, i Virkeligheden er Naturantagonisme (Unatur). Saaledes Uopdragenhed hos uvorne Børn. Det har navnlig Forældre en vis Tilbøjelighed til at kalde Natur; men det er en *raa A Natur, der relativt bliver Naturantagonisme*. Naar et tolv Aars Pigebarn med situationsoverlegen Betoning rekvirerer Sodavand paa en Beværtning — naar en Dreng, der kommer cyklende paa en Spadseresti, ringer til en gammel Mand, at han skal gaa til Side — naar en ung Gentleman fejer en ældre til Side

med den Bemærkning, at sidstnævnte savner Elasticitet til at sætte sig ind i de unges Tankegang i vor Tid — naar en Murerdreng gør Strike, fordi han faar en Orefigen af sin Mester, eller Svendene i en travl Tid sætter sig hen og spiller Kort: „Hvad kommer det os ved, at det haster“ — naar man ser dem gaa til Arbejde med Hænderne i Bukselommen og Cigar i Mundvigen, alt imens de trække Benene efter sig og sige „jeg“ — saa er det altsammen den Slags bekvemme Natur, der over for en relativ Bedømmelse kommer til at staa som Naturantagonisme (Oksenatur). Man tager Skoven, uden at tage Fuglerederne med.

Ved nærmere Eftersyn er en meget stor Del, maaske det meste af det, den nuværende bekvemme Slægt kalder Natur, paa den Maade i Virkeligheden Unatur (Naturudviklingsmodstand).

38) ad Pag. 527:

D e n f y s i s k e U v i d e n h e d. Man kalder vor Tid en naturvidenskabelig oplyst Tid og peger med Stolthed paa Jernbaner, Telegrafer, Telefoner etc. etc.; men ligesom hele denne Viden er ganske grøn, knap et Aarhundrede gammel, saaledes er det saa langt fra, at Naturkundskab er trængt igennem paa alle Omraader, at der tvert imod er Steder, hvor den saa at sige endnu ikke har sat sin Fod, hvor Tilstanden endnu er fuldstændig middelalderlig som i gamle Tider. Herhen hører for en stor Del Sjælelivets Naturforhold, Folks Opfattelse af Natur, Naturudvikling, af deres Ophav, hvad de leve for osv. osv. Man staar her væsentligst paa samme Trin som altid. Ingen skulde egentlig derud fra drage den Slutning, at vi levede i det 20de Aarhundrede.

Man paastaar, at det er Gejstlighedens Skyld, idet Gejstligheden altid har fremstillet Naturkundskab for Folket som noget, der var fjendtligt imod Religionen (naar f. Eks. Udviklingslære fremstilles som noget, man skal holde sig fra, fordi det er Hedenskab, eller Selvforglemmelse betegnes som Buddhisme etc.). Det kan maaske nok for en Del være rigtigt; men vist er det, at det i antiklerikale Kredse i hvert Fald ikke staar sig et Haar bedre med Naturindsigten. Vore ledende Mænd paa Aandslivets Omraade berømte og ikke berømte, hele den literære Bevægelse, Halvfjerdsernes Mænd have skabt, og som for Tiden behersker den dannede Verden, staar i lige saa fremmed et Forhold til Fysikken som Kirken. Det er et Territorium, hvor man højst har givet Gæsteroller — og det selv i Tilfælde, hvor man ikke har været bange for at bruge Fysikken som Vaaben imod

Kirken. Det er et i kulturhistorisk Henseende hel mærkeligt Forhold. Det er, som om Aandslivet var noget, der nu engang var beliggende uden for Naturlovene og ikke vilde slippe denne Stilling.

At den litterære Retnings Mænd ikke føle sig tiltrukne af Naturvidenskab, kan man nu ved nærmere Eftertanke endda nok forstaa. Dertil er den dem for meget imod. De maa nødvendig have en instinktmæssig Følelse af, at det er galt fat med Besiddelsesretten til denne Kundskab.

Men hvorfor Gejstligheden holder sig borte fra Naturkundskaben, er egentlig ikke til at begribe. Den kan da umulig være fjendtlig imod Sandhed. Er Religionen Sandhed, behøver man da ikke at nære Frygt for, at den ikke nok skal vise sig at staa i Overensstemmelse med den Sandhed, Naturen kan lære os. Og det gør den faktisk ogsaa, naar man blot vil lukke sine Øjne op og se. Ved Religion forstaar jeg i denne Sammenhæng selvfølgelig ikke de til forskellige Tider vekslende Former, man har iklædt den — de kunne vel ikke være det væsentlige, naar man ser dem staa i ligefrem Modstrid til hverandre; — men jeg sigter til den Vurdering af Fænomenerne, Religionen til alle Tider og under alle Former har slaaet fast, og hvorefter det lave i Tilværelsen ligger i „Kødets Lyst“, i den aandelige Løshed og Mangel paa Overvindelse (A Kvalitet), medens det højeste ligger i Kærlighed, Offer, Forsagelse og lignende aandelige Magtfænomener (C og D Kvalitet). Det er paa dette Hovedpunkt, Religionen til alle Tider har ført sin store Kamp imod „denne Verden“, og det er paa dette Punkt, den endnu den Dag i Dag paa en særegen tilspidset Maade fører sin Kamp imod den moderne løse („frie“) europæiske Bevægelse. Paa dette Hovedpunkt er der en saa fuldstændig Overensstemmelse imellem Religionen og Naturlæren, at man skulde tro, at den ene var hentet ud af den anden. Det er nøjagtig den samme Vurdering, den samme store bærende Grundlov for den hele Tilværelse, der læres os begge Steder (Fortætningsloven). Det er egentlig ubegribeligt, hvorfor Gejstligheden holder sig borte fra den Slags Kundskab. Den er ikke blot af Interesse; men den kunde udøve Indflydelse paa mange, som Gejstligheden i Øjeblikket ikke er i Stand til at naa: thi man slaar nu engang ikke kirkefjendtlige Modstandere med Skriftsteder og Tro. Deraf smile de kun. Hvem var nærmere til at drage disse Forhold frem end Gejstligheden? Det er, som om Gejstligheden var betænkelig ved at have nogetsomhelst med Natursandhed at gøre, selv hvor den meldte sig som Forbunds-

fælle. Det er ikke til at forstaa; thi selv om man paa Grund af Uvidenhed og tarveligt Syn stod i den Formening, at Naturvidenskaben var noget, der var Religionen imod, og som man derfor skulde bekæmpe, saa bekæmper man da ikke sine Fjender ved ikke at kende dem. Tvert imod. Skal en Gejstlig ud at missionere blandt Hedninger, saa er det første, han foretager sig, netop det, at han søger at lære disse Folk at kende, lære deres Sprog o. l. Hvordan kan det da være, at Gejstligheden ikke har stillet sig paa samme Maade over for Naturvidenskaben? Man kan jo vide, at det er et Omraade hvorpaa den aandelige Afgørelse i vor Tid vil komme til at staa. Hvorfor væbner man sig ikke i Tide her, men giver Modstanderne let Spil ved sin egen rent middelalderlige Uvidenhed. Hvor kan det være forsvarligt over for Religionen? Her kan en rask Ungersvend trænge ind i Kirken og i Løbet af mindre end en Menneskealder fuldstændig ødelægge et helt Samfunds Religion og Moral, aldeles spille Boldt med Samfundets dyreste Eje, alene fordi Kirkeforsvarerne mangle fysisk Indsigt til at se, at de Vaaben, der bruges, ved nærmere Eftersyn først og fremmest vilde fælde Angriberen selv. Det er et rent Æventyr, at saadan noget kan ske. Man tror ikke, det er sandt. Drømmer man eller er man vaagen? Man skal helt tilbage til Tordenskjolds Tider for at finde Sidestykke af æventyrlig Bedrift. Men det er en Bedrift, der har kostet Religionen og Moralen Livet i Halvdelen af Folket. Hvad er det dog for en Maade at forsvare Religionen paa, vort dyreste Eje? Og hvad er det for en Kristenhed, der efter en slig Historie ikke finder Anledning til at foretage sig det mindste andet end som om intet var passeret at køre videre paa akkurat den samme Bane, hvorpaa det forsmædelige Nederlag blev lidt. Den maa jo være syg. Kan man dog ikke se, at det at være fysisk uvidende under disse Forhold er at misrøgte Religionen og derved ødelægge Samfundet?

Men alt dette om Religionen er kun et enkelt Bevis paa den herskende fysiske Uvidenhed. Der er andre lige saa talende Vidnesbyrd om, hvordan det staar til med fysisk Viden paa de allermest fundamentale Omraader. Lad os ganske kort nævne den i vor Tid herskende næsten tragikomiske aandelige L o v l ø s h e d. Siden Religionen led sit Knæk ved det 19de Aarhundredes „Gennembrud“ — i hvert Fald i store Kredse, — paa samme Tid som matematisk-fysisk Viden under den litterære Retnings Herredømme fik Lov til at staa hen som noget, der ikke hørte med til Dannelse, ophørte der saa at

sige at eksistere en Lov paa det aandelige Omraade. Enhver kunde sige og gøre, hvad han vilde. Man overgik hinanden i de dristigste, „vovede“ Udtalelser baade i Tale og Skrift. Det blev i Virkeligheden et Slags aandeligt Anarki, under hvilket en vis Sands for Lovmæssighed efterhaanden svækkedes. Jeg har hørt Folk tale om Matematik og Fysik som noget, hvis Betydning var meget overdreven: „Hvad kunne de saa til syvende og sidst bevise? At Hypotenusens Kvadrat er Summen af Kateternes Kvadrater etc. Er det noget, der kan forandre et Menneske?“ Man savner fuldstændig Forstaaelse af Lovmæssighedens Betydning som Hovedsagen, Indordningen under en absolut Domstol. Naar den samme Mand i næste Øjeblik tilføjer, „at det Menneske, der lever efter sin Lyst og kan føre sit Program igennem og føle sig lykkelig derved, staar paa et renere Standpunkt end den, der gaar rundt som et pietistisk Heldøre“, saa forstaar man, hvad Betydning en absolut Domstol har, og hvorledes man ender, naar enhver selv er Domstol. En vurderer efter Penge, en anden efter Heste, en tredje efter Veltalenhed, uden at der er Love paa noget Punkt uden dem, man selv sætter, og uden at man i nogen Maade generer sig for, hvad man siger. Man sætter sin Hat, som man vil. Med et mere rammende bon mot kan den aandelige Lovløshed i vor Tid vanskelig beskrives. Men et saadant Ord kan kun siges af fysisk Uvidenhed.

I Forbindelse hermed staar den Rolle, Meninger spille i vor Tid. Jo mere man afskaffer og tilsidesætter Love (religiøse som fysiske) og sætter sig selv op som øverste Domstol, desto mere Vægt faar nødvendig den personlige Mening. Dens Betydning er i Virkeligheden ogsaa i vor Tid naaet en ligefrem interessant Højde. Man kan se Bøger, der bogstavelig ikke indeholde andet end Meninger, Meninger og atter Meninger. Alting afgøres med Meninger, og det uden at det synes at falde hverken Forfatteren eller Læserne ind andet, end at det er fuldstændig i sin Orden, at der er nogetsomhelst mærkeligt deri, eller at det skulde kunne være anderledes, at der overhovedet haves anden Afgørelse end den, der ligger i den enkeltes „jeg synes“. Den og den berømte Forfatter mener saaledes og saaledes, og en anden udtrykker sig paa lignende Maade. Ja, andet kan der jo heller ikke siges, naar man ikke har andet end den personlige Domstol at referere til. Al Afgørelse maa ske ved en Slags Afstemning (Stemmeflerhed).

Interessant er det i saa Henseende at lægge Mærke til, hvilken

Rolle det spiller, at en Bog er „godt skrevet“, og hvilken Vægt der lægges derpaa. Det er egentlig alene derpaa, at det kommer an, at man kan give sine Meninger en saadan Form, at de vinde Bifald. Dermed kan i Virkeligheden alting bringes i Orden, Mord, Tyveri, Usædelighed, Hustruran, Elskerhold osv. Man skriver blot „en Bog“ (ɔ: Roman eller Skuespil), hvori den paagældende Bedrift forherliges, og er Bogen saa „godt skrevet“, behøves der ikke mere til at gøre Sagen fuldstændig berettiget. Den Maade at afsige Domme paa, er efterhaanden gaaet ind i den almindelige Bevidsthed som godt Latin. Det hele bliver med andre Ord en Slags aandelig Behændigheds-konkurrence, hvori den vinder, der fører den bedste Pen eller Mund. En rask Skolediscipel eller Ungmø, der er i Stand til at føre en flot Pen i en Anmeldelse, ser man mere end een Gang blive Vejleder for den offentlige Mening (litterære Meningsmænd).

Folk ere i den Grad indlevede i Forestillingen om Meningers Berettigelse, at man mangen Gang er helt ophørt med at skelne imellem Resultat og Mening. Man gør ingen væsentlig Forskel. Kommer nogen en Dag med et Bevis i Form af et fysisk Undersøgelsesresultat, saa imødegaar man ham ganske ugenert med en Mening eller Formodning (jfr. Konen, der ikke mente, at den rette Linje var den korteste Vej imellem to Punkter; den skraa forekom hende kortere). Man gaar ganske rolig forbi Beviset, Lader som det ikke fandtes og opstiller sine modsatte Formodninger og Meninger ved Siden af. Og det nytter ikke, at man tilraaber Vedkommende: „Om Forladelse, det var et fysisk Undersøgelsesresultat, jeg fremsatte, der maa staa, til man paaviser Fejl i Undersøgelsen!“ Thi man veed slet ikke, hvad et fysisk Undersøgelsesresultat er. Man lærte lidt om Skraaplan og Vinder i Skolen; det er alt, hvad man kender til Fysik. At fortælle slige Folk om en eneste berettiget absolut Domstol, vilde være haabløst. Man vilde anse det for en Mening, der straks maatte imødegaas med en anden modsat Mening.

Det er det, man kan kalde ikke at staa paa fysisk Grund. I vor Tid staa meget faa Mennesker paa fysisk Grund.

Anm. Det er under Indflydelse af disse fysiske Dannelsesforhold, at saa vel nærværende Arbejde som et tidligere paabegyndt „Om sjælelig Ringhed“ have faaet den Form, de have. Forfatteren kan ikke se rettere, end at enhver Bog, der vil gøre Krav paa at være andet end et Meningsværk, i vore Dage maa begynde med en fysisk Indledning, hvori man fremsætter det fysiske Grundlag, hvor-

paa Bogen er bygget. Ligesom man paa Rejse i Røverstater maa sørge for at have militær Escorte, ses det ikke rettere, end at enhver i aandelig Henseende hæderlig Bog i vor aandsrevolutionære Tid bestandig maa træde frem under fysisk Escorte, der kan yde Forsvar imod Meningeriet.*) Paa anden Maade vil det i Fremtiden blive umuligt at komme frem med Sikkerhed. Og det kan endda være daarligt nok; thi Meninger have i vor Tid et saadant Hævd, at man ingenlunde altid straks er villig til at indrømme fysiske Undersøgelsers Berettigelse til at gaa forrest. Man betragter dem som ovenfor nævnt simpelt hen som Meninger, stiller andre Meninger op imod dem og kommer paa den Maade let ud over dem.

Afsnittene A—U udgøre denne Bogs „fysiske Escorte", ɔ: Fremstillingen af de fysiske Love, hvorpaa det efterfølgende er bygget. Man kan synes om den eller ikke — der vil blive skarpe Dissonanser paa afgørende Punkter — og man kan maaske finde Fejl deri — det kan man i ethvert Arbejde; — men eet er sikkert, og det er, at Arbejdet er bygget paa fysisk Grund, og at det dermed har Krav paa Fritagelse for at blive behandlet med Meninger, Formodninger og „synes".

39) ad Pag. 531:

Det er ganske mærkeligt at se, hvor lidt der i vor subjektive Kulturtid**) kan udrettes paa aandeligt Omraade ved almindelig Undervisning. Folk lade sig ikke sige. De vide altid bedre Besked selv. Og særlig staar Undervisning om de heromhandlede Ting — Objektivitet og Fortætning — saa fjendtlig imod den almindelige Bevidsthed, at Paavirkning i den Retning næsten lige saa gerne kan opgives. Det er spildt Ulejlighed at tale til en Subjektivist om Objektivitet. Han vender En Ryggen med et mere eller mindre venligt Smil. Han er jo overlegen. Eller fortælle ham om Fortætning, naar hans hele Stræben og Hu staar til Tyndhed og aandelig Bekvemmelighed og Frihed (ɔ: Frihed for Baand, den bekvemme Frihed). Det kan man lige saa gerne lade være. Nej, tal om noget konkret, man selv dirigerer (Subjektivitet), saa er man med. Tal om Betydningen af at være Vegetarianer, gøre Gymnastik efter I. P. Müller, spise efter Bramsen og Hindhede, eller være afholdende overfor Spiritus og Tobak. Den Slags legemlige Sundhedsspørgsmaal kan sætte en

*) Jfr. moderne Skønord som Fædrelanderi, o. l.

**) Jeg tænker her navnlig paa den saakaldte „dannede" Verden i Byerne.

hel Tidsalder i Bevægelse, næsten som om det var Religionssager. Legeme, det er overhovedet noget, man kan forstaa. Det er man straks med til at gnide baade paalangs og paatvers. Det, indser man straks, skal passes, og det kan selvfølgelig være meget rigtigt og meget godt; men det bringer kun Tanken hen paa, i hvilken skrigende Grad Sjælen forsømmes. Aandelig Sundhed og aandelig Sundhedslære taler ingen om. Derpaa kunde det ikke falde nogen ind at ofre en Tanke end sige et Ord. Tingen er, at man dermed kommer ind paa Abstraktioner, der koster aandelig Anstrengelse, og det er Mageligheden ikke med til. Man er led og ked af alt dette om Sjælen. Betragter det som et Slags sygeligt Fantasteri. „Hvad veed man derom i vor realistiske Tid?“ Mange k u n n e slet ikke indlade sig paa den Slags Ting.

En vis aandelig Inerti (bestaaende af de tre Ting fra Pag. 520: Forfald (Tyndhed), Hvile (aandelig Magelighed) og Subjektivitet (Storhed) har i vor Tid saaledes fanget Folk, at den egentlig har afskaaret dem fra al Paavirkning i aandelig opdragende Henseende. Man kan staa med Lykken i Haanden og vise den til et Menneske: „Den kan blive din, hvis Du blot vil række efter den“. Han tager den ikke. Inertien holder hans Arm tilbage. Men af de tre Ting er Subjektiviteten den værste (moderne aandelig Storhedsvanvid).

I hvilken Grad den gamle Undervisningsmaade i vor Tid er kørt fast, ses bedst af den Tilbagegang, Kirken og Hjemmet har lidt gennem Tiderne. Om Skolen vil jeg slet ikke tale. Naar man ser paa det enorme Arbejde, der gøres fra Kirkens Side for dog at gøre Folk en lille Smule begribeligt, at der paahviler dem visse Pligter, og at de ved at unddrage sig dem paadrage sig visse Følger, maa man jo egentlig undres over, saa lidt det frugter. Kulturudviklingen fører Folk med Stormskridt i modsat Retning af den tilsigtede.

Og lige saa med det trofaste Arbejde, der i vor Barndom blev gjort i Hjemmene for at faa os til at være „gode Mennesker“. Hvad var det, de gamle vilde sige dermed andet end det selvsamme, Naturen kræver af os, naar den siger, at vi skulle være naturudviklingsfremmende. Det gode og det naturudviklingsfremmende. Er det ikke i alt væsentlig det samme? Kun en Ordforskel. Men hvad forslog hin hjemlige Tale over for den frygtelige Modsætning, den mødte i Kulturlivet. Man hørte som Regel ikke engang paa den. Tilsidst var det, som om Stemmerne efterhaanden bleve trætte. Der blev færre og færre, der talte. Tilsidst var der næsten slet ingen. Der taltes om

andre Ting. De gode gamle Mødre, der formanede, uden at blive hørte, uden at nogen rigtig tænkte paa, hvad det var, de sagde. Hvor ere de henne? Man hører ikke deres hyggelige, fredelige Stemmer mere. Hvor ere de henne? Hvor ere de henne? Ogsaa Hjemmene faldt efterhaanden for den frygtelige Fjende, Kulturen.

Ja, men saa lærte vi vel selv siden af Livet, da vi bleve store? Ja, det gjorde vi vist. Derom er det vist ikke værd at tale. Den maa være blind, der ikke kan se, hvorledes Slaget efterhaanden fuldstændig er tabt.

Men i samme Grad som dette er, som det er, maa det staa klart, at Undervisning af den heromhandlede Art i vor Tid maa gribes an paa en anden Maade. Den kan i k k e g i v e s a f M e n n e s k e r; d e n m a a b e s ø r g e s a f N a t u r e n. Ad den gamle Vej er Slaget tabt saa grundigt, at det simpelt hen vilde være dumt at fortsætte længere. Vi maa helt tilbage til vort første Udgangspunkt, Naturen. Den alene maa klare Forholdene, hvis de staa til at klare.

40) ad Pag. 549:

Som et Eksempel paa Schultze Naumburgsk Udseende (Naturudviklingsprægethed) hentet fra vore egne Forhold, fra Omgivelser, der ere os vel bekendte, kan nævnes F r e d e r i k s b e r g, Søndermarken og omliggende Smaahaver. At der er noget ejendommelig hjertevarmt og fortættet, noget sjæleroligt stemmende ved disse Steder, er tit nok bleven bemærket og omtalt. Hvori det ligger, og hvorfra det er kommen, er lige saa vanskeligt at afgøre som ved de gamle Huse — om det er Stedets Historie, der har gjort det, eller særlige lokale Betingelser have været i hvert Fald medvirkende; — men vist er det, at Præget findes. Det er sikkert et af de fineste Eksempler paa Naturudviklingsprægethed, vi have her i Landet (jfr. ældre Tiders Særpræg af lignende Art, det klassiske Præg og Renæssancestilen).

Morsomt er det at se, hvordan saadan et Naturudviklingspræg virker paa Folk. Hvorledes det ligefrem kan gruppere dem, saaledes at en bestemt Slags Mennesker (C Mennesker) føle sig tiltrukne, medens andre holdes borte. Der kommer forholdsvis meget faa Subjektivister (Stormennesker) og Kulturfigurer (Østergadefolk) hos Josty. De passe ikke i Landskabet, kede sig iblandt alle disse „gamle Tanter“ og gaa hellere et Sted hen, hvor der er Musik. Gaar man ind i en af de smaa Folkebeværtninger i Pilealleen („Te-

haverne“), hvor den Frederiksbergske Tone næsten allermest er fremtrædende, er det forundrende, saa lidt Subjektivitet, der træffes. Alle disse store, reaktionsparate Skikkelser fra Gaden, som man i høflig Ængstelighed sniger sig forbi af Frygt for, hvad der kan hænde, ere ikke til Stede herinde, eller ogsaa ere de blevne omskabte, idet de traadte ind. Man ser kun rare, skikkelige, glade Mennesker, der alle synes stemte til Lojer, unge gaa paa Vippebrædt, gynge eller kaste med Ringen til Krog, gamle sidde i lunt Gemyt ved en Bajer, medens den eller den Forening synger flerstemmige Sange. Det er Ligeløb, Hjertelunhed og forladende Tarvelighed. Man maa passe paa ikke at træde paa Katten, Hunden og Kyllingerne, der gaa fredeligt imellem hverandre ind og ud af Køkkenet, hvor Gryden hænger paa Krog over Ilden paa den aabne Skorsten. Der er noget saa forunderlig dansk derinde. Den danske Nation er skabt til Objektivitet, hyggelig lun Hjertevarme og forladende Fortætning. At Landet er lille og fattigt, uden Bjerge og store Fænomener, har lagt en vis Lidenhed ind i Beboernes Sind. De ere skabte til at holde sig til Jorden i Objektivitet og Ligeløb. Og at Klimaet er koldt og ublidt, har lært dem at holde sammen paa Varmen, et varmt Hjerte og et lunt Smil inden Døre. Dansk Natur er fortættet Natur. En Vestjyde er født i Fortætning. Derfor er det saaledes, at en dansk Mand ifølge sin Natur altid er nær til Naturudviklingens gode, rare, venlige, men fattige Ansigt i sin Person og i hele sin Færd. Derfor bør han for enhver Pris holde paa sin Danskhed og danske Natur, der kan give ham hint Præg, og derfor er det en national Ulykke og et sørgeligt Syn at se, naar man uden Følelse af sin folkelige Ejendommelighed paa en ussel Maade giver sig til at løbe bagefter udenlandske Vankulturer af den letteste A Kvalitet, der fuldstændig ødelægge hint medfødte Naturudviklingspræg, et sørgeligt Syn at se disse rødskæggede, solide, tungttænkende Efterkommere af gamle Nordbo-Kæmper løbe omkring og spille Jean de France efter nyeste Pariser Mode. Det passer slet ikke for dem. De gaa omkring i deres franske Restauranter som en Hund i et Spil Kegler, idet de søge at lægge Skjul paa Uoverensstemmelsen ved en vis kejtet Flothed, og alt imens enhver Gnist af det jevne danske Hjertelag er gaaet sin Vej og har givet Plads for en isnende Kulde og en modbydelig Aandsforlorenhed.

Hvor er Du dog henne danske Folk? Find din herlige, gamle

danske Natur igen, og lad alt det Abekatteri fare med „europæisk“ Kultur i den ene som i den anden Henseende. Se paa disse gamle, fattige Huse, som staar der fra Tider, da endnu „ingen franske Moder i Landet kommen var“, om det ikke kan minde Dig om noget allerbagest liggende i din Natur. Se paa de jevne Borgerfamilier med deres lune Humor, deres glade Hyggelighed og Nethed. Kan Du ikke huske, Du var saadan engang. Saadan var det at være dansk. Hvad skal al den opstadsede Forlorenhed til, der i lige Grad stemmer til Sorg som til Latter? Kan Du ikke mærke, at Du kommer ganske uden for dine egne Klæder, og at det ikke bringer Dig andet end Tomhed, Hjertekulde, Usædelighed og den Slags Ting. Kom hjem til „gamle Danmark“ igen med det rige Hjerte i al sin Fattigdom. Se paa Gryden der, som Ilden slaar op omkring, og tænk Dig om, hvad Du ødelægger, naar Du lader hint gamle falde.

Man maa ikke tale om Naturudviklingspræg uden atter og atter at komme tilbage til disse Forhold og uden paa det mest indtrængende at advare imod den bedrøvelige Slendrian, vi med Hensyn til dette Punkt leve under i vor Tid, og den cyniske Maade, hvorpaa de faa Ting, vi have af Naturudviklingsværdi, faa Lov til at blive misrøgtede af smaatskaarne, umodne Mennesker, et eget moderne Barbari, der, hvis man ikke tager sig sammen imod det, efterhaanden vil udflade Landet paa den mest karakterløse, naturudviklingsfjendtlige Maade. Man kunde tale om det moderne Byggeri, der ligefrem kan være en daglig Lidelse at se paa, man kunde tale om Indretning af Boliger, om Anlæg af Haver, om opvoksende Stationsbyer, om Litteratur og Kunst eller om Restauration af Domkirker, man kunde tale om de mest forskellige Ting, den ene mere haarrejsende end den anden. Pladsen forbyder at komme ind paa sligt her; men vi maa have Lov til at tage et enkelt Eksempel, og det ligger da nær at vælge det, vi nu engang her have fremdraget, Frederiksberg. Lad os engang rigtig se, hvorledes man i vore Dage værner om saadan en national Skat.

Der har man gjort Begyndelsen ved at omdanne Slottet til Kaserne. Der har man revet den gamle af vidunderlig historisk Skønhed værende Jostypavillon ned og rejst en ny i Pariserstil, som der skal Smedemestre og Bagere til at se Fremskridtet i. Der har man nu bygget høje 4 Etages Huse i den første Tredjedel af Pilealleen

og dermed beskaaren den dejlige historiske Udsigt, der Slægter igennem har været Nationens Stolthed.*) Og der er man gaaet hen og har fældet den Trærække paa Eksercerpladsen, der siden Havens Anlæg har været en Glæde for Slægt efter Slægt, naar man om Aftenen sad oppe paa Bakken og glemte Tiden ved den vidunderlig fine Udsigt, en Aftenstemning, der er besunget af Digtere, og som vil mindes i Kærlighed af alle dem, der have set dette Sted i sin Glanstid, før det blev mishandlet af den moderne Tids Røgt. Og hvorfor blev saa dette Hærværk bedrevet? For at der kunde skaffes Plads til nogle militære Materialskure, der ødelægge den sidste Rest af Udseendet. Der hører en ganske ejendommelig aandelig Raahed sammen med cynisk Ugenerthed til at øve en slig Bedrift. Man veed meget godt, hvilken Vægt der lægges paa disse Træer og paa denne Udsigt fra andre Menneskers Side; men man er lige glad. Træerne skulle væk; thi der skal Plads til Materialskure. Saa maa Folk søge deres Æstetik paa andre Steder. Der er noget af en Folke-Skamplet i saadan et Træk. Hvad maa udenforstaaende tænke, der se sligt? At her boer et Folk, der ikke er i Stand til at skelne imellem fint og simpelt, ikke forstaar at værne om sine aandelige Værdier. At fælde de Træer var — hvor ringe Sagen end kan synes at være — i mere end een Betydning en Fortræd, der blev gjort Nationen.

Og hermed maa man ikke tro, at vi ere færdige. Fremtiden er ladet med Projekter om lignende Forbedringer. Snart hører man Tale om en stor Udstillingsbygning paa det Sted, hvor Officershaverne nu ligge, snart om en flot Restaurant med Musikpavillon indtagende hele Terrænet mellem Pilealleen og Slottet, snart om, at der søges Bevilling til at drive Restauration paa den kinesiske Ø. Snart gælder det en Beværtning i Søndermarken, snart en Kørevej tvers igennem Frederiksberg Have, særlig med Henblik paa Automobilfærdsel. Nogle have tænkt paa at flytte Københavns Sommertivoli herud. Dertil kunde Søndermarken især godt egne sig. Til

*) Da dette skete, fandt man det dog for grovt, og der fremkom Klager i Bladene, der havde til Følge, at det sidste Hus i Rækken kun fik 3 Etager. Derved opnaaedes for saa vidt en Bevarelse af Udsigten, som man nu akkurat kan se Kirketaarnene paa Kristianshavn imellem Skorstenene paa det nævnte Hus. Et komisk Udslag af hjemlig Hensyntagen til Aandslivets Fordringer. Man kan ikke lade være at le, naar man faar Øje paa disse Kirketaarne fra Bakken. Og nikke til dem: Skaal, Du gamle! Vi kunne godt se Dig.

Vinter skal det efter sigende for, om ikke hele Historien bør sælges. Det eneste, man ikke synes at ville, er at lade alt blive staaende, som det er. Det er tydeligt, at Frederiksberg er i Færd med at blive betragtet som et gammelt Overdrev, som det nu kunde være paa Tide at faa omdannet paa „tidssvarende“ Maade. Ordet „tidssvarende“ er noget, der for moderne dansk Bevidsthedsliv staar som noget ærefrygtindgydende stort, hvorfor alle bøje sig. Man har ikke mindste Forstaaelse af det omvendte Forhold, hvori Naturudviklingen og „Tiden“ gerne staa til hinanden. Det rare, gode, gamle, forladende, der danner Naturudviklingens Ansigt (Pag. 549), har saa vist intet med „Tiden“ at gøre. Jages tvertimod gerne bort af den. „Tiden“ er i nærværende Tilfælde almindeligvis nogle Entreprenører, der skulle tjene nogle Penge, og som saa vist ikke arbejde for Naturudvikling. Jeg hørte engang en af dem udtale med en vis Tilfredshed: „Den Slags Hensyn (Pietet for Historie) er man jo nu kommen ud over. Nu spørges der kun om „Forretning“.“

Nylig have vore Blade bragt en for Frederiksbergs Historie vigtig Meddelelse: Til næste Aar skulle alle de gamle Beværtningshaver i Pilealleen falde og paa Grundene opføres en Række Villaer. „Vand-paa-Maskinernes“ Tid er forbi“, tilføjer et Blad lakonisk. Man veed meget godt, hvad det er for en Sorg for mange Mennesker at læse denne Efterretning, hvilke Øjestene disse smaa Huse i en lang Aarrække have været for den ud over Tidsbevægelsen interesserede Del af Befolkningen, man veed meget godt, hvorledes der i Sommertiden næsten ikke gaar en Dag, uden at en eller anden Maler er i Færd med at male dem eller en Amatørfotograf med at „tage dem“, og hvorledes et for gamle, fine Minder skønsomt Publikum om Sommeraftener sidder i de gamle Haver med Lys paa Bordene til Pillekartofler med Løgsauce, glædende sig over denne sidste Rest af en vis Tidsperiodes Historie, der endnu er tilbage paa dette ene Sted i København; men det hjælper altsammen ikke. „Vand-paa-Maskinernes Tid er forbi. Plads for Tiden! Man skal ikke kunstigt opretholde Ting, der have overlevet sig selv. Man skal ikke staa i Vejen for Forkrænkeligheden“. Meget rigtigt! Men det kommer an paa, om de paagældende Ting virkelig have overlevet sig selv, om de ikke have det allermest levende og virkningsfulde Ord, de skulle have sagt, netop lige i Øjeblikket. Det kommer an paa, hvori man ser Forkrænkeligheden, om det er i Sten og Træ eller i det aandelige Indhold. Om det ikke er „Tiden“, der i nærværende Tilfælde er

allermest forkrænkelig. Om det i det hele taget ikke er vor moderne Tid, der paa mere end et Omraade kunde trænge til en grundig Revision.

Et Eksempel som dette med Frederiksberg er kun et enkelt iblandt mange, et forholdsvis ligegyldigt lille Eksempel. Man har dem ganske anderledes betydningsfulde og faretruende paa Aandslivets Omraade. Men man kan undres over, saa lidt Folk lægge Mærke til saadanne Ting. Saa lidt man har Forestillingen om, at der er noget paa Færde. At man ikke i en ganske anden Grad raaber Brand og ser at slutte sig sammen imod det i vor Tid mere end i Aarhundreder truende aandelige Barbari (retningsforvekslet Frihed). Hvorfor er ethvert aandelig levedygtigt Menneskes Tanke ikke fra Morgen til Aften optaget af, hvad der i en slig Situation kan gøres? Hvorfor foretager man sig ingenting? Alt imens en improduktiv Negativitet jevner alt med Jorden, saa at Folk tilsidst staa i det bare Skind. Det er, som om Folk sov. „Er Religionen og Moralen gaaet, kan Historien gaa bagefter“, har jeg hørt en Mand sige. Det er, som om alt var tabt. Men saadan har man slet ikke Lov til at ræsonnere. Det er naturumedholdeligt (Pag. 528 Anm.).

Kort Fremstilling af

de sjælelige Naturudviklingslove

En Katekismus til Skolebrug

i en tænkt fysisk Tidsalder

(1910)

Til

Den danske Folkehøjskole.

Forord.

Fra et rent fysisk Standpunkt set er det mærkeligste Fænomen i Tilværelsen sikkert det, at der kan spores Plan og Hensigt i den os omgivende Natur. Man tænker af Vane ikke over, hvor mærkværdigt det i Grunden er, at saadan noget som et Bøgeblad kan sætte sig paa et Træ, at vi have faaet Arme og Ben og overhovedet ere til, ja, at saadan noget som et Øje kan eksistere, et saa optisk udtænkt Apparat, som om Fingre kunde have haft fat i det. Blive til ganske af sig selv. Det er ikke til at tage fejl af, at der er Tanke i det. Der er Mening i det. Men det er jo mærkværdigt.

Forholder det sig virkelig saaledes, at der er en Mening til uden for Mennesker, saa er det jo uden for al Orden, at denne Mening ikke drages frem som den allerførste Hovedsag i Tilværelsen. Saa burde enhver Tilsynekomst af en saadan Mening jo være en Lov for os. Saa burde saadanne Tilsyneladelser, saadanne i Tingene selvskrevne Love gøres til Genstand for den største Opmærksomhed, studeres med den største Omhu af kyndige Naturjurister og lægges til Grund for alt Liv i Verden.

Derom er der som bekendt slet ikke Tale. Besynderligt, at Skabningen ikke bekymrer sig det allermindste i saa Henseende. Man rejser slet ikke Spørgsmaal derom. Synes egentlig at stille sig ganske ligegyldigt dertil. Nogle Skabninger leve ganske af sig selv i en vis Overensstemmelse med Naturens Love; men andre ikke. Dyrene gøre det; men Mennesket gør det som Regel ikke. Mennesket foretrækker selv at skrive sine Love og Forskrifter. Naturjurister er slet ikke noget, man har.

I en æstetisk-litteræer Tid som vor, staar egentlig det hele Samfundsliv forholdsvis fremmed for Naturen, det gælder Religion, Moral, Litteratur, Selskabsliv, Maaden at se paa, Maaden at tænke paa, Maaden at være paa, klæde sig paa, fornøje sig paa, alt staar paa en ganske mærkelig Maade fremmed for Naturen. Ja, egentlig

paa Trods af Naturen, paa Kant med Naturen. Ja, — det er underligt, — man kan tit faa en hemmelig Følelse, som om der var noget forsætligt i det. Dette, at man paa Omraader af den allermest livsafgørende Art ikke kender saa meget som de simpleste Naturlove, bringer En til ligesom at lure. Det synes ikke at kunne være tilfældigt. At man kan spørge 10 Mennesker, og at de 9 ikke saa meget som vide, hvad de leve for. Der maa stikke noget under. I gamle Dage havde man noget, man kaldte at „forskrive sig" til ophavsfjendtlige Magter. Det er gaaet af Mode, det bruges ikke mere. Nu forskriver man sig mere til sig selv. Vist er det, at der i vor Tid gør sig en vis Natur-Emancipation gældende. Skabningen vil have sin Frihed. Den vil have Lov til at være, som den vil. Den lader sig ikke diktere af noget Ophav. Love, det er ikke noget, man saaledes løber og leder efter; dem skriver man selv eller vedtager med Stemmeflerhed. En Forfatter synes saaledes og en anden saaledes. Man skriver lange, mest æstetiske Værker om, hvad man synes, kan være rigtigt; men ikke falder det en eneste ind at undersøge, om disse Anskuelser ere naturstemmende eller ikke. Derpaa kommer det slet ikke an. Forfatteren har ganske andre Hensyn at tage, Hensyn til sig selv, til sit Standpunkt, æstetiske Hensyn, moderne, realistiske, teologiske, politiske etc. etc. Naturlovene kender han, naar det kommer an paa Levespørgsmaal, i Reglen kun grumme lidt til. De vilde kun genere ham.

At der er noget galt i dette Forhold — eller rettere sagt Mangel paa Forhold — til Naturen, er indlysende, og at ethvert forsigtigt Menneske, der lever sit Aandsliv for egen Regning, maa se sig lidt for med Hensyn til en saadan Samfundsskade, behøver ikke at siges. Særlig i en Frihedstid, hvori man vender op og ned paa alting. Han skal passe paa, at man ikke løber med ham. En skøn Dag kan der paakomme ham en uimodstaaelig Trang til at faa rigtig grundig Rede paa, hvor meget der virkelig kan godtgøres med fysisk Sikkerhed. Men vil han have noget at vide paa dette Omraade, maa han selv skaffe sig Underretning; thi der er ingen til at hjælpe ham.

Det var dette fysisk selvvaagnende Standpunkt, der saa stærkt kom frem i Slutningen af sidste Aarhundrede som Protest imod „Halvfjerdsernes" stærkt gennembrydende, men — som i hvert Fald mange syntes det — altfor vovede, altfor billigt og hurtigt sejrende, altfor tyndt funderede aandelige Frihedsbevægelse. Man vil lægge

Mærke til en i Firserne samtidig paa flere Steder og Maader spirende fysisk Bevægelse af ejendommelig praktisk hjemmegjort Art, en Bevægelse, der udsprungen i Hjemmene og dyrket i Hjemmene fandt sine Emner og Midler i det rent praktiske daglige Menneskeliv i de Erfaringer og Iagttagelser, enhver selv kunde gøre („sand Realisme“, Pastor Malling Hansens Maalinger o. l.).

At en saadan Bevægelse skal have sin Tid, vil forstaas; men nu er den naaet saa vidt, at den kan begynde at tænke paa at organisere sig. Dertil kræves allerførst Udarbejdelsen af smaa Lærebøger, passende for Menigmand, helst i Katekismusstil. Siden kan Talen blive om lokale Læsekredse til Fællesarbejde, om Skoler, om smaa Indsamlingsblade i Avisstil til Indsamling af Iagttagelser og Erfaringer, indøvende Eksempler, Spørgsmaal og Besvarelser, Billeder etc. etc. Alt i Hvermandsstil, saa at enhver kan være med i Arbejdet. Og alt saa kort som muligt. Beregnet paa praktisk Anvendelse.

Her er et Udkast til en saadan lille Katekismus. Den er ikke færdig til at komme ud endnu. Det er kun et Forslag, hvortil man kan gøre sine Bemærkninger, fremkomme med Rettelser og Forbedringer eller muligen andre Forslag. Blive Tid og Vilkaar dertil, er det Meningen at fortsætte med flere lignende efterhaanden forbedrede Udkast; men kommer der ikke mere, saa er nærværende, hvad en enkelt menig Mand formaaede, hans eenørige Bidrag til den store, langvarige, naturopdragende Folkebevægelse, der utvivlsomt vil blive det tyvende Aarhundredes Gerning.

Sluttelig en hjertelig Tak til vor gamle Filosof, Professor Høffding, ikke blot for den velvillige Maade, hvorpaa han altid er kommen denne praktiske Bevægelse i Møde, men i nærværende Tilfælde særlig for en Række fine og rammende Indvendinger, han har fremsat imod 3dje Udkast, hvorved det er blevet muligt i 4de Udkast at tage Stilling imod en Mængde Misforstaaelsesmuligheder (af den Pag. 662 o. flg. omtalte Art), der ellers vilde have ligget særlig lige for Haanden. Han har derved øvet en stor og retledende Indflydelse paa Arbejdet.

Frederiksberg i April 1910.

Katekismus.

1ste Stykke. Indledning.

Siger Naturen os overhovedet noget om, hvorledes vi skulle leve?

Derpaa vil det være mest i Overensstemmelse med fysisk Methode at svare ved simpelt hen at stille Iagttagelser frem for Læseren. De kunne selv tale, og Læseren selv se.

Iagtt. 1. Naturiagttagelse viser, at der foregaar noget i Naturen, at en Del af Naturen, som vi kalde den levende Natur, ligger i aaben Fejde med en anden, som vi kalde Inertien (den døde Natur), og at der af denne Kamp resulterer en langsom Bevægelse, som vi kalde Naturudviklingen. Vi kunne ydermere ikke være i Tvivl om, at vi staa som Part i denne Strid, idet det er en Kendsgerning, at vi ere fremgaaede af den levende Natur som Del af den og som Led i Udviklingen. Er der noget, vi kunne sige med Sikkerhed, saa er det dette, at Inertien ikke har frembragt os.

Hvis det er Tilfældet, kan det umuligt være os tilladt at staa op paa en Høj og betragte den omtalte Kamp som et interessant Skuespil, som opføres til vor Fornøjelse, eller at sætte os hen i misfornøjet Dvælen ved Tabet af en elsket Slavinde eller i bred Hvile efter en haft Anstrengelse. Det er der ikke noget, der hedder i et Slag. Ere vi blevne til i Kampen og af Kampen, kunne vi umulig have vor Plads uden for Rækkerne. Staa op og yd dit Bidrag til Fordel for den af de to Parter, der vitterlig har frembragt Dig, daglig underholder Dig og nødvendig maa eje Dig!

Sporge vi derefter, hvorledes man skal bære sig ad med at yde dette Bidrag, i hvad Form og paa hvad Maade det skal præsteres, ligger Svaret i følgende:

I a g t t. 2. Fysikken lærer os, at den hele Tilværelse er bygget op af Arbejdsmængde, Kraft Gange gennemløbet Vej. Der er ikke det Fænomen, ikke den Ting til, der ikke ved nærmere Eftersyn viser sig at være opført af dette Naturvaluta, lige fra det dampende Næringsstof, der kommer ind paa vort Bord, til Stofferne i Laboratoriet og Stenmassen i Klippevæggen. Det er altsammen bleven til af Arbejdsmængde som forskellige Former af Arbejdsmængde. Det er den Ener, hvoraf det hele er sat sammen.

Er saaledes alting af Arbejde, kunne vi umulig yde Bidrag af nogen Art, frembringe noget, forandre noget og overhovedet tage Del i noget som helst, uden at vi paa en eller anden Maade maa virke med det Valuta, hvoraf alting er sat sammen. Det vil med andre Ord sige, uden a t v i p r æ s t e r e e t A r b e j d e.

Det er det Resultat, vi allerføst maa komme til ved Betragtning af Naturen: D u s k a l a r b e j d e.

2det Stykke. Om Arbejdsmængde.

Er det sikkert, at et Menneske overhovedet kan udføre Arbejdsmængde, og ved hvilke Virksomheder finder i saa Fald en saadan Udførsel Sted?

I a g t t. 3. Fysikken lærer, at der hverken i et Menneske eller noget andet Sted i Naturen kan skabes Arbejdsmængde, idet Totalsummen af Arbejdsmængde i Tilværelsen er konstant (Loven for Energiens Bestaaen). Det kan nok se ud, som om et arbejdende Menneske skabte saa og saa mange Arbejdsenheder — man kan ligefrem med et Dynamometer maale, hvor mange der kommer ud af ham — men ser man nærmere efter, viser det sig, at det selvsamme Antal Arbejdsenheder tidligere er bleven hans Organisme tilført andetsteds fra. Manden har bestandig spist dem i Forvejen. Indtægt og Udgift blive i det lange Løb bestandig lige store (A t w a t e r).

Men naar det saaledes er givet, at et Menneske ikke kan skabe Arbejdsmængde, men kun et Gennemgangsled for den i Naturen engang tilstedeværende Energibeholdning, hvad er saa egentlig det, Mennesket kan gøre? Det Spørgsmaal kommer naturlig frem, hvad Udførsel af Arbejdsmængde saa egentlig vil sige, om et Menneske virkelig med Rette kan siges at udføre Arbejdsmængde.

Man kan straks nævne en meget stor Mængde menneskelige Virksomheder, ved hvilke det egentlig er ganske urimeligt at tale om Udførsel af Arbejdsmængde, fordi Mennesket trods sin tilsyneladende Virksomhed vitterlig intet som helst foretager sig.

Iagtt. 4. Der er saaledes Refleksbevægelser: Naar en Mand siger „Glædeligt Nytaar!" og jeg ganske uvilkaarligt svarer „Tak iligemaade!" I en slig Virkning spiller et Menneske ganske et Instruments Rolle. Arbejdsmængden gaar lige igennem Apparatet og kommer ud paa den anden Side i omdannet Skikkelse. Det er ren Mekanik. Men et Instrument kan man jo da ikke sige udfører nogen Arbejdsmængde. Det er jo dødt.

Iagtt. 5. Saa er der andre Tilfælde, hvori Individet maa lægge noget til selv. Dersom f. Eks. et Tilraab er af saadan Beskaffenhed (Varsko!), at det faar mig til at gøre et stort Spring el. l., saa kan den ubetydelige Arbejdsmængde, der indeholdes i selve Lydsvingningerne, umulig alene frembringe den stærke Bevægelse. Saa lægger Individet noget til. Men ogsaa det kan et Instrument gøre f. Eks. et Orgel. Det har en Bælgetræder, der staar bagved og tilvejebringer et Oplag af Arbejdsmængde, der efter Anslag af Musikeren hvert Øjeblik føres ind i Spillet, og hvorved der ikke blot frembringes en større og kraftigere Virkning, end Musikeren ved sin egen Haandkraft vilde kunne frembringe, men tillige en Regulering. Paa ganske lignende Maade gaar det til enhver Tid i et Menneske. Det passer aldrig saaledes, at man i ethvert Øjeblik netop lige kan faa tilført den Arbejdsmængde, man behøver til at reagere paa, hvad der forefalder; men saa sørger man for ligesom Orgelet at have et Forraad af Arbejdsmængde, hvoraf man kan yde eventuelt nødvendige Tillæg. Ved at se paa Naboens Hus uden at reagere derpaa, ved at modtage dette og hint Indtryk og fremfor alt gennem Fødemidlerne og Fordøjelsesprocessen (Bælgetræderen) samler man sig et løbende Oplag af Arbejdsmængde (Nervekredsløb, A. Lehmann), der virker paa ganske samme Maade som Svinghjulet i

en Dampmaskine. Kommer der en Paavirkning, der nødvendiggør et Tillæg, saasom det ovennævnte Varsko, saa laaner man hos Svinghjulet, der saa bagefter gør sig betalt af andre Paavirkninger, som man ikke reagerer paa eller dog kun i ringe Grad reagerer paa. Paa den Maade maa Forholdet nødvendig være i enhver Arbejdsmaskine, der overhovedet skal kunne gaa. Det er en fysisk Selvfølgelighed, at der maa være en slig Regulator; ellers vilde Virksomheden bestandig hakke og bestandig gaa i staa. Men se saa paa Orgelet igen. Et Orgel kan man dog alligevel ikke sige udfører nogen Arbejdsmængde. Det er jo en død Ting. Og kan man sige, at en Dampmaskine udfører Arbejdsmængde? Det er selvfølgelig en Benævnelsessag — man har Lov til at kalde alting for Udførsel af Arbejdsmængde, man har Lov til at kalde Graaspurve for Kanariefugle, om man vil og kan blive enig om det; — men det vilde være en urimelig og misvisende Betegnelse. Det er fra Varmen, Arbejdsmængden kommer, det er Kullene, der udføre Arbejdsmængde. Dampmaskinen er kun et Apparat til at opfange den i Kullene udviklede Arbejdsmængde. Selv er den en død Ting, der ikke har noget at give af. Det er Kullene, der give. Selve Arbejdsmaskinen giver ingenting; den har ikke noget at give af.

„Ja, paa den Maade bliver der vel saa overhovedet ikke noget tilbage, der kan kaldes Udførsel af Arbejdsmængde i et Menneske", vil man maaske sige. Jo, der gør. En Organisme har et Kuloplag i sit Kød og bliver derved i Modsætning til den døde Arbejdsmaskine i Stand til at udvikle Arbejdsmængde af sig selv.

Der bliver derved i enhver Organisme en skarp Forskel imellem to Slags Udførselsvirksomhed:

1) En omsættende Udførselsvirksomhed, hvorved Individet ganske ligesom Arbejdsmaskinen kun præsterer en Omsætning af den Arbejdsmængde, der bliver ført ind i den udefra, specielt gennem Fødemidlerne (Kullene), og

2) en fødende Udførselsvirksomhed, hvorved Individet forbruger af sit eget Kød (Tærevirksomhed, kendelig paa et vist „Tag i Kødet").

De to Virksomheder kunne altid skelnes fra hinanden paa Udmattelsesfænomenet. En Dampmaskine kan ikke blive træt. En Virksomhed, der kun bestaar i Omsætning af, hvad der indføres, kan altid kendes derpaa, at den kan

fortsættes saa længe, det skal være, uden Udmattelse. Anderledes naar man skal til at præstere noget af sit eget Kød. Saa kommer Udtømmelse og Udmattelse.

Iagtt. 6. Naar en Feriegæst kommer ud paa Landet og arbejder med i Haven, kan man til Begyndelse mangen Gang se ham tage fat med en voldsom Energi, hvorom Landboeren maa udtale sin Anerkendelse; det er, saa længe han arbejder af det løbende Oplag (Overskudsarbejde); men det varer sjeldent længe; saa sætter han Spaden; saa ophører det at være en Fornøjelse. Skal han saa fortsætte, kommer der noget, der er virkeligt Arbejde i Modsætning til Legearbejde; det er, naar han, som Landboeren kalder det, skal til at „lægge Slid i“, det vil sige, naar han, efter at det løbende Oplag er fortæret, skal til at tage til sit eget Kød; thi hvorfra skulde han ellers tage Arbejdsmængden, naar Oplaget er udtømt. I saa Fald yder Manden virkelig noget af sig selv (fødende Virksomhed); thi ganske vist kan man nok sige, at Kødet også er noget, han har fra Omgivelserne; men det er dog nu engang indlemmet i hans Organisme som Del af samme.

Man vil mærke et meget skarpt Skel imellem disse to Slags Arbejde, Legearbejde og Slidarbejde, og Skellet er saa let at kende paa Udmattelsesfænomenet. Saasnart Manden skal til at tage af sit eget Kød, maa Arbejdet nødvendig ende med Træthed og Udmattelse. Saa længe han kan arbejde af det daglige Oplag, uden at han behøver at tage til Vævene, er der ikke noget at blive træt af; saa kan han fortsætte saa længe det skal være.

Lad os med Benyttelse af dette Adskillelsesmiddel (Udmattelsen) saa engang gøre op, hvor meget af vor daglige Virksomhed, der da bliver forbunden med virkelig Udførsel af Arbejdsmængde, det vil sige en Virksomhed, hvorved Individet virkelig udbringer noget af sit eget Kød.

Iagtt. 7. Det er altsaa nu allerførst det her nævnte legemlige Slidarbejde, der i saa stærk Grad „tager paa Kræfterne“ (Svedearbejde, Knokkelarbejde). Derved er Udmattelsen saa iøjnefaldende, at der intet Øjeblik kan være Tvivl om, at Legemet maa afgive Arbejdsmængde, maa bringe noget af sig selv til Verden (fødende Virksomhed).

Ser man nærmere efter, opdager man imidlertid snart, at den Slags udførende legemligt Arbejde egentlig ikke er saa stærkt repræsenteret i det daglige praktiske Liv, som man skulde tro. Det allermeste af det, almindelige Mennesker til daglig foretage sig af legemlig Virksomhed, medfører sædvanligvis ikke nogen stærk Udmattelse. Det er mere af den

Slags Virksomhed, Feriegæsten i Begyndelsen præsterede, Overskudsarbejde, der ikke naar op til det Punkt, hvor det løbende Oplag er forbrugt. Det er egentlig ret sjeldent, at Folk overskrider dette Punkt, at man maa „tage saa haardt ved". Sædvanlig kommer man ikke længere end til en vis puslende Gaaen omkring, der ikke er forbundet med større Udgift, end hvad der kan bestrides af den daglige Produktion i Forbindelse med det daglige Oplag, uden at selve Kødet behøver at angribes. Sker det engang imellem, kan man blive ganske forbauset, lad os sige, at man en Dag har maattet løbe stærkt efter en Sporvogn eller har maattet taget et kraftigt Tag ved et eller andet. Det kan være, som om noget „tog i En". „Det var i Grunden rart. Det er vist sundt engang imellem at maatte tage til Kræfterne. Det kommer man altfor lidt til". Det gaar op for En, at det egentlig er en ganske forunderlig Begivenhed for et Legeme at bringe noget til Verden (føde). Jeg ved et Tilfælde, hvor en Mand Dagen efter, at han saaledes var bleven udførende berørt, gik ned og meldte sig ind paa et Gymnastikhold. Saa stærk forekom ham Berettigelsen af det iagttagne legemlige Udførselsfænomen. Det var, som om noget kaldte saa sært paa ham. Tingen er jo egentlig den, at det, der her iagttages, simpelt hen er Forskellen imellem legemligt Liv og Død. Thi hvad er det, vi kalde Liv, andet end Udførsel af levende Kraft? Alt dette Maskinvæsen og Nusleri med Mangel paa Udførsel, er egentlig legemlig Død; vi ere mest døde; men saa engang imellem vaagne vi op og blive forbausede ved at se Livet. Prøv at gaa ned i Loen og tærsk med Karlene blot i 5 Minutter, saa skal du faa et Glimt af, hvor forunderligt det er at møde legemligt Liv igen. Det kan være, som om man traf en god gammel Ven. Hvor er det i Grunden forkert, at Samfundsforholdene fører En bort fra saadan noget! Der er en Formue dér, som blev En givet; men som man ikke bruger. Det er i Virkeligheden Livet, selve Livet. Gid man forstod at leve! Mens Tid er. Skulle vi ikke gaa en Fodtur imorgen?

Saa gaar man maaske den Fodtur imorgen med stort Livsudbytte; men saa bliver det alligevel ikke til mere. Underligt, at man aldrig kan holde den Slags Beslutningsdygtighed oppe. Det er en Erfaringssag, at man bestandig hører op, bestandig gaar istaa igen. Man skal bestandig have en ny Foranledning (jfr. et Uhr, der trækkes op). Man skulde have en Mand, der hver Morgen kom og bibragte En legemlig Udførselsforanledning. Men det vilde vistnok ikke holde længe. Selv om nogle Venner sloge sig sammen i en Brydeklub, der arbejdede et Kvarter hver Morgen, saa vilde det sikkert høre op af sig selv ved første Lejlighed. Det skulde være, at Staten ligefrem ansatte en offentlig Lykkebringer, der gik rundt i Husene og trakterede Folk paa ufrivillig Maade. Det vilde give et helt andet Sving paa Tilværelsen; men saa vilde man vel give Ansøgning ind om at maatte blive ham kvit.

Saaledes er det nu engang med Livet; man vil ikke leve det, om det saa aldrig er om det, fordi det koster. Men møder man det engang imellem, kunde man næsten græde over, at man ikke har plejet det.

I a g t t. 8. Dette om, hvor meget der af vor daglige legemlige Virksomhed er forbundet med virkelig Udførsel af Arbejdsmængde. Lad os nu se, hvorledes det forholder sig paa det a a n d e l i g e O m r a a d e.

Ogsaa der kan man iagttage en ganske lignende skarp Forskel imellem to helt forskellige Slags Virksomheder, en f ø d e n d e A a n d s v i r k s o m h e d, der er forbunden med Udførsel af Arbejdsmængde (ligefrem Kødforbrug), og en b l o t o m s æ t t e n d e Aandsvirksomhed, der ingenting koster (ikke-udførende aandelig Virksomhed). Men i Aandslivet er det saaledes, at den blot omsættende Virksomhed til daglig næsten er eneraadende; den spiller en endnu langt mere dominerende Rolle, end Tilfældet var paa det legemlige Omraade. Det er saaledes, at de allerfleste Mennesker slet ikke kende til andet, slet ikke ville erkende, at Aandsliv overhovedet k a n være forbunden med Udførsel af Arbejdsmængde. „Jeg har aldrig truffet paa noget saadant," har jeg hørt en dannet Mand sige i et Selskab. Og det havde han ganske sikkert heller ikke. Aandsliv er virkelig noget, man i det daglige Samfundsliv som Regel har ganske gratis, fordi man ikke dyrker andet end den simpelt omsættende Slags. Kun en lille Minoritet af en ganske bestemt Slags Mennesker vide, at denne gængse Opfattelse er urigtig, idet de ikke blot have paatruffet Forbrug, men i en saadan Grad, at det har været bestemmende for hele deres Livs Skæbne. Det er de Mennesker, der, hvor Betingelser træde til, blive til „skabende Naturer", men ellers nøjes med at blive lykkelige Mennesker. Man vil iblandt Digtere, Kunstnere, Tænkere o. l. kunne træffe mange, der kunne fortælle om, hvorledes den og den Bevægelse er „født" i dem, og om, hvorledes en saadan Bevægelse i Sjælen kan ligne en Forbrænding, der tændes og griber om sig som en Ild, der fortærer sit Materiale og holder sig selv vedlige, indtil der ikke er Stof mere; men hvorledes saa Individet efter en saadan Forbrænding kan „synke sammen som en Klud af Udmattelse" og være ude af Stand til at fortsætte, før der er gaaet et Par Dages Tid, og der paa ny er samlet Kraft sammen. Det er en Udførsel af Arbejdsmængde (Udmattelse), der lige saa lidt er til at tage fejl af som den legemlige, og som ved stadig Fortsættelse ogsaa giver tynde, magre Individer til Tegn paa Bekostningen (Tæretænkning).

Noget af dette fødende Aandsliv er der nu alligevel i enhver. Naar Folk blive gjorte opmærksomme derpaa, kunne de godt finde et og andet, om end Kulturlivet har en dræbende Indflydelse derpaa. Nu og da ere hele organiske Processer afhængige deraf (Et vist Blik paa Livet med „Tag i Kødet").

Mærkelig er atter her den besynderlige, næsten gribende Maade, hvorpaa udførende Virksomhed kan træde En i Møde, naar man i det daglige Billighedsliv engang imellem træffer paa noget af det (Livet kontra Døden). Det kan være, som om noget skreg allerbagest i Sjælen. Man har set Mennesker briste i Graad derved. Men det er sjeldent hos almindelige voksne Kulturmennesker. Hos dem træffer man mest kun det almindelige Billighedsliv, der intet væsentligt koster, Omsætning og

Gentagelse, der ikke volder større Anstrængelse, end at det, som hos Feriegæsten, kan besørges af det løbende Oplag, Virksomhed, der kan stilles ved Siden af det i forrige Eksempel omtalte legemlige Puslearbejde (smlgn. den bekendte Legetænkning paa Gaden).

Det er utroligt, saa billigt Folk kunne leve deres Aandsliv ved almindelig daglig Virksomhed i Handel og Vandel, Embedsvirksomhed o. l., ligesom Erfaring jo ogsaa viser, at de kunne holde ud dermed saa at sige i det uendelige, Dag ud og Dag ind, saa langt Aaret er, uden mindste Tegn paa Afmagring. Tvertimod. Man læser Fransk, man skriver Betænkninger, følger med i Litteraturen, deltager i Kommissionsmøder og bliver med alt det tykkere og federe. Ja, selv saadan noget som Matematik er som Regel ikke mere bekosteligt, end at man kan holde ud dermed uden nogen bestemt Grænse. Man kan blive „træt“ (keed) deraf og ønske Afveksling; men om legemlig Udmattelse af den Slags, der bringer En til at synke sammen, er der egentlig ikke Tale.

Iagtt. 9. Ved omhyggelige Forsøg af Atwater (Ergebnisse der Physiologi 1904) med Individer, der under Forsøgene udførte et legemligt Arbejde, fandt denne, at Tilgangen af Arbejdsmængde, et saadant Individ gennem en længere Tidsperiode modtog, netop var lige saa stor som Vedkommendes Udgift til Varmeudvikling og legemligt Arbejde i samme Tid. Det viser, at det aandelige Arbejde under Forsøgene har hørt til hin ovennævnte Omsætningsvirksomhed, der intet koster.

Ved andre Forsøg af Alfred Lehmann (Die körperlichen Äusserungen psychischer Zustände 1901) med Individer, som man gav Hovedregningsopgaver, befandtes der at være et kendeligt Forbrug. Den omtalte Hovedregningsvirksomhed har altsaa ikke været gratis for Individet.

Videnskabelige Forsøg stadfæste altsaa, hvad man paa ovennævnte Maade ad praktisk Vej direkte kan iagttage, at der er to Slags aandelig Virksomhed, en, der koster noget, og en, der ikke koster noget.

Forsøg med stærkt forbrugende Aandsliv (fødende Aandsliv) hos Digtere, Tænkere o. l. ere, saa vidt vides, ikke anstillede, og kunne vel vanskelig udføres; thi bestilte man en Digter til at digte, mens man maalte og vejede ham etc., vilde det sikkert blive Digt derefter, af den Slags, der intet koster.*)

Anm. Den ovennævnte Mangel paa udførende Virksomhed er en af de væsentlige Aarsager til Mangel paa Lykke i Menneskelivet. For sunde

*) De her omhandlede Erfaringer ville let genkendes som værende de samme, der i Forfatterens Arbejde „Om størst Udbytte af Sjælsevner“ have givet Anledning til Adskillelsen imellem Begreberne Mulighedsværdi og Flidsværdi og i et senere Arbejde „Om Ligeløb og Kredsning“ til Adskillelsen imellem Ligeløb og Kredsløb. Det har imidlertid sin Interesse engang at se de ganske tørre Fakta stillede op uden nogetsomhelst Forsøg paa hverken Benævnelse eller Behandling i nogen Retning. Saa kan man selv se.

Mennesker ligger en af de allerstørste organiske Vanskeligheder i Kraftoverfyldningen, Mangelen paa Forbrug af den Sum af Arbejdsmængde, et sundt Legeme nu engang producerer og skal af med. Den er direkte eller indirekte Skyld i et Utal af Forstyrrelser, særlig i en vis Alder; mangen Gang kan den fuldstændig ødelægge Livet for en ung. Der findes langt mere Lidelse af den Art, end der bliver bekendt. Imod al den Slags Skade er der kun et Middel, Kraftforbruget. Men naar saa legemlig forbrugende Virksomhed er noget Kulturlivet fører bort fra, og aandelig udførende Virksomhed er noget, der slet ikke kendes, kan man sige sig selv, hvad Balance det kan blive. Saa er der tit ikke andet end Udskejelsen tilbage. Udførselsarbejde burde være noget, ethvert normalt Menneske paa det omhyggeligste sørgede for at have fuldt op af og dyrkede simpelt hen for sin Sundheds Skyld, rent fraset den Lykke, det paa anden Maade kunde forskaffe ham.

Navnlig gælder dette for det aandelige Udførselsarbejdes Vedkommende. Der er sikkert intet, der saaledes som forbrugende aandeligt Arbejde med „Tag i Kødet" er i Stand til at virke helsebringende paa et Menneske, at sige, naar han har Kræfter dertil, og hans Hjerne er indrettet dertil; thi det maa jo altid blive en Forudsætning. Det kan hindre de legemlige Strømme fra at gaa skævt, og det kan, hvor sligt er sket, bringe dem paa ret Vej igen, idet den sunde stærke Udførsel efterhaanden trækker de skæve Strømme over til sin Side. Det kan bringe en legemlig Formue, der før var en Forbandelse, til at blive en Velsignelse. Der er her en Dør, der sikkert engang vil aabne Vej til en ukendt Lykke for Mennesker, naar de lære at leve Livet anderledes, end de gøre, — naar deres „Dannelse" engang kommer til at dreje sig om andet end Æstetik, Sprog o. l.

Der haves rige Erfaringer paa dette Omraade.

3die Stykke. Om Udførsel.

Hvad kunne vi iagttage angaaende Maaden, hvorpaa Arbejdsmængde udbringes af Organismen?

Det foregaaende har lært os, at Arbejdsmængde kan forlade et Individ paa to væsentlig forskellige Maader enten ved en Slags overfladisk Tilbagekastning (Refleks), uden at Arbejdsmængden har været optaget i Organismen, eller ud af Individets eget Kød, hvilket sidste selvfølgelig maa give en krafti-

gere, dygtigere Virkning (egentlig Arbejde i Modsætning til uegentligt).

Uden Hensyn til, om Udførsel sker paa den ene eller anden af disse Maader, skulle vi nu se at faa klaret, hvorledes Udførsel overhovedet gaar til; hvad der kan iagttages i saa Henseende.

Iagtt. 10. Lad os begynde med Hvilefænomenet som det naturlige Udgangspunkt for al Virksomhed.

Hvad skal der ske med et hvilende Individ, for at det kan begynde at virke over for sine Omgivelser?

Man kalder paa vedkommende: „Du maa staa op!“ Man rusker i ham. Han maa „tage sig sammen“. Hvad vil nu egentlig det sige, at han tager sig sammen? Man mærker tydeligt, at der i saadan et Øjeblik sker en Sammendragning af noget i En, og at denne Samling iværksættes derved, at der lukkes i for visse frie Udløb. I den hvilende Tilstand stode alle Sluser og Døre aabne. Strømmen gik, hvorhen den vilde. En saadan Spredning til alle Sider er absolut uforenelig med Kraftvirkning. Den maa allerførst afbrydes, og det er det, Manden gør, idet han „tager sig sammen“. Han lukker af. Det mærkes paa en ubehagelig ligesom kold Maade. Allerede idet han har rettet sig halvt i Vejret, er der bleven spærret for en Mængde Rekreationsveje; men det forslaar ikke. Skal der være Tale om Kraftvirkninger af nogen Betydning, maa der lukkes i endnu stærkere Grad, og skal endelig Arbejdsmængden rettes imod et bestemt Punkt, maa der lukkes for alle Veje undtagen netop den ene, ad hvilken den særlige Virkning ønskes udbragt. Det er, hvad man kalder at rette sin Opmærksomhed imod Tingen (rette en eensidig Aabenhed imod den). Skal man løfte paa en stor Sten, kan det være, at man endog standser Aandedrættet i det afgørende Øjeblik i sin Iver for grundig Aflukning af alle uvedkommende Udveje. Kun over for Stenen, der skal modtage Arbejdsmængden, er man aaben.

Hvad der ved en saadan Iagttagelse straks falder i Øjnene, er den Hovedejendommelighed, at Regeringen i en Organisme er en Hæmningsvirksomhed. Regerin-

gen er bestandig en negativ Indgriben, der lukker for al Kraften til alle de Sider, hvor den ikke skal hen, samtidig med at den undlader at lukke i den enkelte Retning, hvori der skal virkes.

Det er jo forøvrigt ikke andet end, hvad vi ere vante til at se ved enhver fysisk Arbejdsmaskine. Forholdet er der altid dette, at en Kraftform (Damp, varm Luft, Elektricitet, eller hvad det nu er) holdes indesluttet i en Beholder, det vil sige, er begrænset i sin Fremtrængen af en Hæmningsvirksomhed, der nu og da slipper Kraften løs til en enkelt Side. Det er egentlig noget af en Selvfølgelighed. Hvorledes skulde Forholdet kunne være anderledes?

Lad os nu gennem Iagttagelser nærmere se at faa belyst, paa hvilken Maade den i Mennesket saaledes af Hæmningsvirksomhed indgrænsede Energi slippes løs i os under Udførelsen af Arbejde.

Iagtt. 11. Lad os allerførst betragte det tidligere omtalte udmattende legemlige Arbejde (Svedearbejde, Knokkelarbejde). Derved er Udførselen af Arbejdsmængden saa øjensynlig, at der ikke kan være Tvivl om den.

Hvad iagttage vi nu under en slig Udførsel?

Man føler for det første den omtalte Aabenhed, en overordentlig tydelig og karakteristisk Fornemmelse. I det Øjeblik, man skyder bag paa en Vogn, er det, som man lukkede sig op imod Vognen.

Men man føler mere. Man føler tillige et ejendommelig strakt Ligeløb, en Gaaen paa i lige Linje uden at se sig tilbage. Det er en Følelse, som paa en uadskillelig Maade ligger i al Fremtrængen af Kraft (gennemløben Vej). Det er, som om man igennem dette strakte Ligeløb og denne Aabenhed fornam Arbejdsmængden spasere ud af sig. Som om man fulgte Strømmen ud af Legemet og, idet man skiltes fra den, rammede Armen ud efter den.

Og endelig iagttage vi endnu en tredje ejendommelig Udførselsegenskab. Det er en vis Selvforglemmelse, et ganske mærkeligt Fænomen, der ligesom markerer Regeringens Ophør i os. Re-

geringen var det indgrænsende i Organismen. Idet der, saaledes som her, lukkes op, er det, som Regeringen et Øjeblik gik til Side, og lod Naturkraften komme til. Man kan blive ganske borte i saadan et Arbejde.

Det var ved legemlig Udførsel af Arbejdsmængde; men saaledes er det ogsaa ved Udførsel paa aandeligt Omraade, naar vi ville se tilbage paa det foregaaende.

Iagtt. 12. Enhver, der kender blot en Smule til det i Iagtt. 8 omtalte fødende Tankeliv, vil vide, paa hvilken mærkelig Maade de selvsamme Karaktertræk her træde frem, hvilken forunderlig Aabenhed, der kendetegner det, hvor mærkelig det strakte Ligeløb kan føles, og hvorledes man ganske kan glemme sig selv derved. Det er atter saaledes, at Regeringen ligesom er traadt til Side og har givet Plads for Naturkraften.

Iagtt. 13. Eller tag et Eksempel som det første Syn (Øjebliksfornyelse), som alle kende fra Rejseliv, Fodture, Maleriudstillingsbesøg o. l., og som man vil vide, er stærk fødende („Tag i Kødet“), det vil sige, forbunden med Udførsel af Arbejdsmængde (Udmattelse). Hvor tydeligt er dette Forbrug ikke knyttet til de samme tre Ting, Aabenhed, Ligeløb og Selvforglemmelse.

Iagtt. 14. Eller en Udførsel som den, der er forbunden med Lidelse — man kan blive baade udmattet og mager af Lidelse. — Er der ikke ogsaa der en ejendommelig Aabenhed, Strakthed og Opgivelse af Selvet. Det er, som man havde overgivet sig til Naturkræfterne og huskede sig selv fra i Gaar som en Saga.

For yderligere at belyse disse typiske Udførselstræk (Aabenhed — Ligeløb — Selvforglemmelse) ville vi tage et Par Eksempler fra ikke-udførende Virksomhed. Saa faar vi Modsætningen at se.

Iagtt. 15. Lad os lægge Mærke til den Stemningsforandring, der foregaar, naar en til Begyndelse udførende Virksomhed (legem-

lig eller aandelig) efterhaanden sløjer af og bliver til Virksomhed, der kan bestrides af Legemets øjeblikkelige Tilgang, uden at det er nødvendigt at tage til Kræfterne, hvorledes da de tre nævnte Fænomener paa samme Tid gradvis kunne tage af, hvorledes der i stedse mindre Grad er noget, der aabner sig i En, hvorledes Ordet Ligeløb ikke passer mere, og hvorledes der ikke længere er noget, der hedder at kunne blive borte i saadant forfaldent Arbejde. Man husker sig selv saa rigtig godt.

Iagtt. 16. Og tag et typisk Eksempel paa ikke-udførende Virksomhed som det Pag. 625 omtalte sjælelige Billighedsliv, en af den Slags Virksomheder, der kan fortsættes saa længe, det skal være, uden Udmattelse. Det fører aldrig Tanken hen paa hverken Aabenhed, Ligeløb eller Selvforglemmelse. Bortset fra en vis legemlig Aabenhed, som altid findes (og altid er forbunden med en tilsvarende Udførsel af Arbejdsmængde, nemlig den, der holder Legemet vedlige), er dette aandelige Ikke-Udførselsliv altid præget af Lukkethed. Det mærkes maaske ikke saa meget til daglig; det er jo et mageligt og for saa vidt behageligt Liv, — derfor driver man det; — men engang imellem kan man saa sært længes ud: „Ud vil jeg ud“ ... osv. Der kan være noget knugende indestængt ved Stemningen, der ikke kan andet end bringe Tanken hen paa Begrænsning, ja en Begrænsning, der til Tider ligefrem kan minde om Indskrænkethed (Bornerthed). Tit maatte man i Selskab spørge sig selv: „Er Du da egentlig Idiot?“ Eller naar man gik paa Gaden og for hundrede og enogtyvende Gang læste paa alle disse Skilte og gjorde sig Forestillinger om „Tid“, „Samfundsliv“ o. l. ved Synet af alt dette Kræmmerliv. Ganske vist kan saa nok et broget Baand, en svag Parfumeduft eller Kager hos Otto fremkalde en vis Aabenhed, ja en stærk Aabenhed, til Tider endog lidenskabelig Aabenhed; men saa er det ogsaa i det samme forbi med Billigheden. Saa koster det straks.

Og som det gaar med Aabenheden i dette Billighedsliv, saaledes gaar det ogsaa med Ligeløbet. Det er ogsaa borte; det er bleven erstattet af en ejendommelig trædemølleagtig Kredsning om Tingene. Hvor der er lukket og ingenting kan komme ud, bliver kun en eneste Bevægelse mulig, nemlig den at løbe rundt i Kreds. Saaledes er det netop her. Det ene Øjeblik gaar som det andet i bestandig Tilslutning til det foregaaende, bestandig Gentagelse af aan-

delige Facer, hvori man engang tidligere har befundet sig, de samme Oplevelser, de samme Samtaler med de samme Mennesker i de samme Situationer osv. osv. Man kan lukke Øjnene og se det hele. Engang imellem kunde man fristes til at sige „Pyh!" Ja, somme Tider kan det være, som om selv Kredsningen gik istaa, som om der indtraadte en fuldstændig Stagnation med Forbliven i et og det samme. Rugen over en bestemt Ide, bestemt Forestillingskreds, alt imens man ligesom borede sig ind i Tingene og blev siddende fast i dem (Tingsforblevenhed). Det er, som det slet ikke var Bevægelse, men en vis stereotyp Tilstand, en tilfrosset Strøm. Det er en fuldstændig Modsætning til Ligeløbet.

Og se vi endelig efter Selvforglemmelsen, saa finde vi i dens Sted en skarp Selvhuskning (Bevidsthed) og en stærk Selvhævdelse. Man tænke sig den Stemning, hvormed man i pæn behersket Samtale spanker op og ned ad Gulvet med Overretssagfører H. eller Cancelliraad P., hvilken Selvhøjde man i et saadant Øjeblik kan naa. En Højde, der er ganske usand. Falder Blikket ned paa Ens gamle lappede Støvler, er det, som de bebrejdende kunde sige til En: „Du er jo dog kun den lille fattige Hansen." Det er netop lige Modsætningen til Selvforglemmelse. Det er Regeringen (Selvet fra Pag. 626), der har pustet sig op til et Maksimum.

Spørge vi nu, hvad disse Iagttagelser lære os angaaende Maaden, hvorpaa Arbejdsmængde udbringes af Organismen, maa vi navnlig betone følgende:

Allerførst det grundlæggende Forhold, at der i en Organisme ligesom i en Arbejdsmaskine lader sig iagttage to Virksomheder i antagonistisk Forhold til hinanden:

a) En Naturvirksomhed, der er det positive i Organismen, det fødende og frembringende, svarende til Damp, Elektricitet o. l. i Arbejdsmaskinen (Naturkraften i Mennesket). Og

b) en begrænsende Hæmningsvirksomhed, der udøver samme negative Gerning som Beholder, Vægge og Lukkeapparat i Arbejdsmaskinen, og hvortil Regeringen i Organismen knytter sig.

Vi se, at Regeringen ikke er det positive i Organismen, saaledes som man i forste Øjeblik let bliver tilbøjelig til at antage, naar man ser en Arm blive strakt ud paa Regeringens Befaling. Det positive i Organismen er den af Legemet udviklede og leverede Naturkraft. Den bryder paa og vil frem, men møder i denne sin Fremtrængen Regeringen, der ved Hæmning og Tillukning tvinger den ind i ordnede Baner og dernæst ved Undladelse af Hæmning paa bestemte Steder tillader bestemte Bevægelser. Saaledes er Forholdet, vise Iagttagelserne.

Dernæst lære Iagttagelserne os, hvorledes Lukkethed og Aabenhed maa opfattes paa en fysisk Maade. Lukkethed er Lukkethed i samme Forstand, som naar vi lukke en Dør i; saa kommer der ingenting ud. Og omvendt se vi Udførsel af Arbejdsmængde knyttet til Aabenhed. Aabenhed i et Menneske er altsaa ikke et blot æstetisk Begreb, man kan læse om i Bøger, men en fysisk Afbrydelse af Begrænsningen (et Hul), der skal til, for at noget kan komme ud.

Endvidere vise Iagttagelserne, hvorledes den paa denne Maade gennem Aabenhed udgaaende Bevægelse har Karakter af et Ligeløb, det vil sige bærer Kendetegn paa en fri Bevægelse. Sluppen udenfor Organismen tegne Iagttagelserne os dem som noget, der er sin egen Herre (Naturen tilhørende). Med dens videre Forløb har Regeringen intet at gøre.

Anderledes med den Bevægelse, der finder Sted indenfor lukket Kontur (under Regering). Den er ikke fri; den viser Iagttagelserne os som en bestandig Tilbagevending (Kredsning). Det er, som om Bevægelsen ikke kunde komme ud og derfor maatte blive ved at løbe rundt. Det synes at være ganske det samme Bevægelsesfænomen, vi kunne iagttage i enhver fysisk Beholder, der er lukket, og hvori Delene ikke ere komne til Ro.

Endelig vise Iagttagelserne os det mærkelige Selvfænomen (Stand) og bringe os til at forstaa, at det er et Bevæ-

gelsesfænomen. Det viser sig atter og atter knyttet til Bevægelse og synes paa det nøjeste at staa i Forbindelse med det Stædighedsfænomen, der ifølge Inertiens Lov knytter sig til enhver Bevægelse, og som jo ifølge Fysikken skriver sig fra, at ingen Bevægelse kan tvinges eller forandres uden Anvendelse af en vis Kraft (Snurretoppen, Bevægelsesinerti).

Iagtt. 17. Vi kunne hertil yderligere føje den Iagttagelse, at naar Bevægelsen skifter Karakter, skifter Selvfænomenet ogsaa Karakter. Man lægge i saa Henseende Mærke til, hvorledes de ovennævnte to forskellige Slags Bevægelse, Ligeløb og Kredsløb, optræde med hvert sit Selvfænomen af højst forskellig Beskaffenhed.

I Ligeløbet, det vil altsaa sige den udenfor Aabenhed liggende ovenomtalte frie Bevægelse, føles Sikkerhedsfænomenet som noget uden for Organismen liggende, som en Sikkerhed, der skyldes en anden Indflydelse end Menneskets. Man tænke paa Luther i Worms, eller man tænke paa den objektive Selvgyldighed, hvormed en Plante vokser og udfolder sig eller et Dyr ser frem for sig uden at være andet end en effektueret Naturordre (Naturselv, Naturpersonlighed, Selvforglemmelsens Selv).

I Kredsløbet derimod, det vil sige den Bevægelse, der finder Sted indenfor lukket Kontur under Regering, føler man Standen som noget Organismen tilhørende, Organismen iboende, noget, man ligefrem tillægger Organismen (En vis menneskelig Personlighed. Man bøjer ikke saa let „en Rasmussen").

Det er to helt forskellige Selv, hver knyttet til sin Bevægelse.

Interessant er det at lægge Mærke til, hvorledes det førstnævnte Selv i det daglige Liv tit helt overses som noget udenfor Individet liggende, eller dog betegnes med Navne, der mere eller mindre udtrykke Henlæggelse i en vis Afstand („Inderstemanden", det egentlige Jeg, Samvittigheden o. l.), ligesom dets Tilstedeværelse jo ogsaa netop er det, vi kalde Selvforglemmelse. Og omvendt, hvor stærkt det sidstnævnte Selv lægger Beslag paa Opmærksomheden og er det, der i det daglige Liv navnlig frembringer Forestillingen om et Individ, det, som giver Mennesket Skikkelse og Ejendommelighed (det specifict menneskelige Selv, Mennesket i Mennesket i Modsætning til Naturen i Mennesket).

Saaledes er den Tegning af en Organisme, Iagttagelserne lægge frem for os. Man vil se, at den i alt væsentligt ligner Tegningen af en almindelig Arbejdsmaskine saavel i Henseende til den antagonistiske Samvirken af to modsatte Virksomheder, — en Naturvirksomhed, der bestandig bryder paa og vil frem (positiv), og en Hæmningsvirksomhed, der holder igen og stiller sig imod (negativ), — som ogsaa i Henseende til Kraftens Indeslutning, Opbevaring og Udbringelse gennem skiftende Aabenhed og Lukkethed. Det er alt som i den fysiske Arbejdsmaskine.

Hertil kan endnu føjes, hvorledes den organiske Maskine, bygget efter ovennævnte fysiske Principper, under sin Gang stiller fysisk-forstaaelige Krav om en passende Vekslen, passende Afbalancering af de ovennævnte to modsatte Virksomheder. Snart maa den positive have Fremgang, naar det gælder om at frembringe og skabe („Mulighedsværdi"), snart skal den negative have Lov til at gribe Tøjlerne, naar det gælder om at handle, gribe ind, ordne og dirigere („Flidsværdi"). Varig Overhaand maa ingen af dem have Lov til at tage; saa indtræde sygelige Tilstande. Faar den negative Virksomhed Overhaand, have vi den noksom bekendte aandelige Død. Og faar den positive Overhaand, saa man ikke kan faa sig lukket, have vi Lidenskaben, hvis Særkende er det, at der paa en unormal Maade er gaaet Hul paa Beholderen. Den er sprungen læk.

Det er altsammen i ren fysisk Orden.

Man vil imod hele dette Stykke maaske indvende, at der er for faa Iagttagelser, at det Par Stykker, der kan faa Plads i en Katekismus, ikke er noget, der kan belyse et saa stort Forhold. Men dertil kan bemærkes, at disse faa Iagttagelser i Virkeligheden ere mange, dels fordi de staa som Repræsentanter for talrige andetsteds opførte, dels — og her komme vi navnlig til en Hovedsag — fordi vi her befinde os paa et Omraade,

hvor Læseren blot behøver at gaa indenfor i sin egen Organisme for at kunne hente saa mange selvoplevede Sidestykker, han vil. Man behøver blot at antyde dem. Det er netop det ejendommelige ved Arbejdet paa dette praktiske Omraade, at vi selv kunne anstille Iagttagelserne. Dem behøve vi aldrig at have Mangel paa, naar blot vi ville se.

Anm. Populært kan man til Betegnelse af det negatives regerende Stilling over for det positive gerne betjene sig af det Udtryk, at det i en Organisme er Døden, der bestyrer Livet*), som ellers vilde løbe vildt. Det er bestandig den, der pænt lukker af og holder til Raade, sørger for Sammenhold, Kraft, Øvelse og alle disse Ting, der skulle til i Handel og Vandel, hvor der skal være Gang i en Forretning. Man knurrer ad den, man knytter Hænderne ud imod dens kvælende Indflydelse; men den kan ikke undværes (Kræmmerligheden i et Menneske i Modsætning til Uendelighedsbestræbelsen). Livet for sig alene vilde straks løbe løbsk og løbe sig selv ihjel (smlgn. Virkningen af Nervus vagus paa Hjerteslaget).

Til Illustration hidsættes til Slut et Par Billeder af, hvorledes de to konstituerende Virksomheder tage sig ud i deres antagonistiske Stilling for en Iagttager lidt i Frastand:

Iagtt. 18. Over for et Menneske, der ikke stræber efter at være noget, men blot er, det han er (et Barn, en gammel Mand), kan man tit faa en Følelse af Ærefrygt. Det er jo egentlig et Udtryk for Naturen, vi staa overfor. Naturen behøver ganske vist ikke at være fejlfri; den kan være ringe; men hvilket Storværk er det dog i Grunden ikke, den dér har faaet frembragt, naar man tænker paa alle disse Celler og hele dette vidunderlige Maskineri, der kan gaa. Millioner af Aars Udvikling sidder i disse Par Kubikfod. Det er næsten saaledes, at man maa rive Hatten af Hovedet. Det er, som man ikke kunde begribe, at det kan tillades En at staa ved Siden af

*) Udtryk af beslægtet Art kunne nu og da paatræffes i Litteraturen f. Eks. i følgende Vending: „Den sunde Fornuft bør være den øverste Myndighed i alt, hvad der ikke er aandeligt Liv i længere“ (H. Bégtrup, Højskolebladet Nr. 7, 1909).

saadan en Repræsentation for noget uendeligt. Og tale dertil. Et saadant vidunderligt Storværk. Ja, oven i Købet banke saadan et Barn. Vi kunne umulig blive værdige dertil uden paa Betingelse af, at vi selv ville være Dele af Naturen paa samme Maade; thi saa ere vi jo Brødre.

Men saa kan der nu og da komme en pudsig Iagttagelse. Midt som man saaledes staar ærbødig over for denne Naturaabenbaring, kan der pludselig komme et Glimt i dets Øje, der med eet bringer det til at styrte ned fra sin Højde. Det er naar „Mennesket" skimter frem. Denne Hr. Olsen han er sandelig ikke noget ærefrygtindgydende. Han er kun et Menneske. I det Øjeblik man faar Øje paa ham, faar man snarere en Følelse, som man ikke kunde begribe, at Naturen lod saadan et Kræ leve, at den ikke straks slog ham ihjel. „Uhah, det fæle Asen!" Ham skylder man sandelig ingen Ærbødighed.

Der ser man saa tydeligt begge Slags Selv ved Siden af hinanden.

Iagtt. 19. En gammel Hædersmand vilde forklare en ung Elev, hvorledes man skulde arbejde, hvorledes man ikke maatte blive træt af at gøre om og gøre om*), indtil tilsidst en indre Stemme ligesom sagde: „Nu er det godt!" Saa kunde man være sikker paa, at saa var det ogsaa godt, saa var det altid godt, og saa fik man Glæde af det.

„Har De aldrig erfaret det, hvorledes saaledes en indre Stemme, en indre Overbevisning om, at noget er godt, paa en afgørende Maade pludselig kan gøre sig gældende i En?"

„Næ—æ—æ!" Det ha'de Rasmussen aldrig.

Det er tydeligt, hvorledes den Gamle her arbejder med begge Slags Selvvirksomhed. Paa den ene Side Naturvirksomheden (den

---

*) Man kan gennem slig Puslen tit ligesom lege sig ud til Ligeløbet. Det er noget lignende, der foregaar ved Øvelse. Idet man gentager en Ting saa længe, til Subjektivitetens Indgriben falder bort, opstaar i samme Grad noget objektivt. Derfor maa man ikke underkende Betydningen af mange tilsyneladende taabelige og meningsløse Formaliteter saasom at sige Goddag, sætte et høfligt Ansigt op o. dsl. eller af katolske Bønner og Slaaen Kors. De efterlade en Aabenhed hvis objektive Værdi ikke maa underkendes. Man tror, man staar over for tomme Skaller; men det gør man slet ikke.

Mangelen paa slige Vaneaabenheder kan stjæle Individets Lykke (Gnaveri, Vanelukkethed).

indre Stemme), paa den anden Side den antagonistisk begrænsende menneskelige Virksomhed. Den sidste har Tendens til at kvæle den første og har trængt den stærkt tilbage, da den Gamle i sidste Øjeblik kommer den til Hjælp med sin Omhu og Pleje og lister den frem igen.

I den Unge derimod (en grufuld Frihedsmand og Negativist i Ordets heromhandlede Forstand) er denne Eksekution forlængst fuldbyrdet uden Pardon. Han har „kvalt Abekatten". Antagonisten er Eneherre i Huset, uden at genere sig. Det mærker man straks paa Svaret.

4de Stykke. Om Fortætning.

Er den Arbejdsmængde, en Organisme saaledes kan udføre, altid af samme Slags?

Den i den organiske Beholder paa ovennævnte Maade af Hæmningsvirksomhed indesluttede Energi maa, uanset dens nærmere Art (den være sig Elektricitet, Vitalkraft eller en hvilken som helst anden Energiform) altid være underkastet en vis S p æ n d i n g. Saa snart der er Tale om Indeslutning, er der eo ipso ogsaa Spænding.

I a g t t. 2 0. Med Hensyn til denne Spænding gør man den mærkelige Iagttagelse, at den kan „s l a a i n d" eller — som vi maaske med et mindre vulgært Ord bør betegne det — kan o v e r v i n d e s (f o r t æ t t e s). Naar Spændingen har naaet en vis Størrelse, kan den under visse Omstændigheder lige med et blive borte, og det vel at mærke, uden at den har faaet Lov til at virke ud, og uden at der heller er Tale om nogen Eftergiven fra Individets Side. Den bliver ganske simpelt borte imellem Hænderne paa En under Følelsen af en vis Lettelse (det bekendte Hvilesuk). Ofte kan det ske temmelig pludseligt, men altid sammen med en Fornemmelse af, at der er sket noget væsentligt i Organismen, noget, der ligner et Gennembrud. Man kan mærke en fuldstændig Forvandling af det aandelige Indhold; det har faaet et ligesom dygtigere, stærkere, tættere og mere

realt Præg. Og det mærkeligste ved det hele er, at skønt al Anstrængelse fra Individets Side nu er forbi, gaar Processen ikke tilbage igen. Den nye Beskaffenhed er i Besiddelse af en vis Stabilitet, saaledes at den kan holde sig, uden at der anvendes nogen særlig Kraftanstrængelse derpaa, i hvert Fald uden nogen Anstrængelse, der kan sammenlignes med den, der var i Overvindelsesøjeblikket.

Fænomenet ligner ganske det, vi kende fra Fysikken, naar Varme bliver „bundet" ved visse fysiske Processer, saasom naar Is smelter, eller Vand gaar over i Dampform. Begge Steder iagttager man en Forsvinden af fri Energi sammen med en Omdannelse af den forhaandenværende Beskaffenhed, ganske ligesom her. Det er en Lykke, at sligt kan ske i et Menneske; thi det vilde ikke være til at udholde at gaa rundt i dette Spændingsubehag bestandig. Nu bliver man saa rart fri derfor, naar Ubehaget er naaet en vis Højde (Overvindelsespunktet) og faar oven i Købet Betaling for sin hafte Møje i Form af en bedre sjælelig Tilstand.

Af den Slags Fortætningsprocesser lader der sig iagttage flere ovenpaa hinanden, idet et en Gang fortættet Produkt paany kan samle Spænding, hvorefter der kan foregaa en ny Fortætningsproces osv.

Iagtt. 21. Lad os antage, at et Forsøgsindivid, der paa ovennævnte Maade er undergaaet en Morgenfortætning og er kommen i den reale, ligevægtige Fortætningstilstand, der karakteriserer den sædvanlige daglige Arbejdsstemning (2den Fortætningsgrad), at et saadant een Gang fortættet Individ møder en lidende Medskabning, imod hvilken der kan være Anledning til at øve en Kærlighedsgerning, saa kunne Processerne ganske komme til at gentage sig. Dette med Kærlighed kan være godt nok; men det har han ikke Lyst til; det er han slet ikke oplagt til. Det er ham en Overvindelse at skulle give sig i Lag med den Slags Gerning. Han møder ganske den samme Brydning som før. Forholdet er atter det, at visse Indflydelser kalde paa ham og kaste ham modstræbende hen i en besværligere Retning. Følger han saa imidlertid atter denne Gang Kaldet, vil han kunne gøre ganske den samme mærkelige Iagttagelse som før, nemlig, at Ubehaget efter en vis Tids Forløb stundom tem-

melig pludseligt kan forsvinde og give Plads for en hel anden, og som det synes, stærkere Stemning, der dog i dette Tilfælde bliver af en anden Art end før, faar Karakteren af en ejendommelig Hjertevarme, der tifold betaler det hafte Ubehag, ligesom han ogsaa denne Gang gør den Erfaring, at det nye Produkt har en vis Stabilitet i sig, saaledes at det, engang erhvervet, kan holde sig en vis Tid uden Anstrængelse fra Individets Side. Der gives Mennesker, der uden Anstrængelse kunne leve et helt Liv igennem „i Kærlighed". Men det er ikke mange.

Man ser her en Fortætning foregaa ligefrem ovenpaa en anden Fortætning. Det er ikke til at tage fejl af, hvorledes der sker en yderligere Fortætning, hvorledes et reelt Plus bliver øget til den i foregaaende Tilfælde erhvervede Fortætningsgrad (3dje Fortætningsgrad).

Og saaledes kan man fortsætte med endnu en Fortætningsproces.

I a g t t. 2 2. Naar et Individ, der lever et rigt Hjerteliv af den foran beskrevne fortættede Art, ledet af højere Hensyn nødes til at give Slip paa noget, der er ham kært, lad os sige afstaa en Genstand, der er ham dyrebar (Offer), saa kunne vi have Historien for tredje Gang. Idet han afstaar Genstanden, foregaar der paany en Overvindelse i ham, der paa ganske lignende Maade som før medfører et Plus af Fortætning; men idet Overvindelsen netop beror paa, at Kærligheden var til Stede iforvejen — ellers vilde det slet ikke være nogen Overvindelse at give Slip paa Tingen — maa det nødvendig blive et Plus, der øger sig til det foregaaende Plus, altsaa frembringer en for tredje Gang forøget Fortætning. (4de Fortætningsgrad).*)

Dette Fortætningsfænomen har den Betydning for Organismen, at det m u l i g g ø r R e g e r i n g i e t v i d e r e O m f a n g end ovenfor nævnt. Ovenfor var det saaledes, at Re-

*) Disse forskellige Fortætningsgrader (sjælelige Kvaliteter) ville findes nærmere omhandlede i Forfatterens Natur-A B C Pag. 483—607.

geringen hæmmede ved Tillukning, at den forhindrede Udløb ved ligefrem at lukke i derfor. Men Udløb kan nu ogsaa forhindres ved Hjælp af Fortætning, idet man derved kan fjerne den Spænding, der skulde være drivende Kraft i Udløbet (jfr. Fortætteren i en Dampmaskine). For saa vidt altsaa Regeringen er i Stand til at foranledige, at der indtræder en Fortætning (en Overvindelse), bliver der paa den Maade to forskellige Midler, ved Hjælp af hvilke Regeringen kan gribe ind, den direkte Hæmning ved Tillukning og den indirekte ved Fortætning (Overvindelseshæmning, Afledning).

Det vil endvidere forstaas, at de højere Virksomheder (dem, der gaar ud paa højere Fortætning) paa den Maade komme til at staa i et Regeringsforhold til de lavere, idet de kunne borttage de sidstnævntes Energi. Regeringen faar derved en lignende Bygning som en Stat med Embedsmænd af forskellig Myndighed.

5te Stykke. Om Naturværdi.

Kan det tænkes, at disse forskellige Former af Arbejdsmængde, en Organisme saaledes kan frembringe, kunne være af forskellig Betydning for Naturudviklingen?

Her maa vi selvfølgelig atter kun tage Iagttagelse til Lærer. Der er ikke andet berettiget til at være det for en Fysiker.

Iagtt. 23. Fysikken lærer allevegne, at jo større en Kraft er, desto større kan den Modstand være, den er i Stand til at optage Kamp med. Stenkul kan overvinde mere end Tørv, fordi det har et større Energiindhold osv. Idet nu Naturudviklingen — hvorledes man end vil tænke sig den, og hvilke Maal man end vil sætte derfor — altid maa gaa ud paa Overvindelse af Modstande, kan det ikke være andet, end at kraftfortættede Former af Arbejdsmængde maa være mere virkningsdygtige og dermed mere tjenlige for Natur-

udviklingen end ufortættede. De have større Kraftindhold, og det er Kraft, der skal bryde paa. En stor Kraft kan altid trænge mere Modstand til Side end en lille.

Iagtt. 24. Fortætningsspørgsmaalet kaster et Lys over, hvad det egentlig er, Skabningen bestiller i Naturen. Ser man hen til det i 2det Stykke omtalte Forhold, at et Menneske kun udfører Arbejdsmængde ved en ganske bestemt Slags temmelig sjeldent forekommende Virksomhed (fødende Virksomhed) og selv ikke ved den Lejlighed udfører andet, end hvad Naturen tidligere har maattet forstrække det med, tager det sig jo egentlig ganske gaadefuldt ud, hvad Nytte Naturen kan have af at have saadanne Skabninger gaaende. De give jo ingenting. — Jo, de gøre. Det er netop det, vi se her. De kunne forbedre Beskaffenheden af Naturens Arbejdsmængde, omsætte den fra simplere Kvalitet til mere fortættet Kvalitet. Det ser man dem gøre den ene Gang efter den anden med eller imod deres Vilje — mest imod. Der er noget dér, som faktisk er en Bestilling, Skabningerne have i Naturen. Som Naturens Transformatorer.

Det er et saadant Transformatorarbejde, et Rugstraa foretager sig, idet det frembringer en Kerne. Og det er det samme, et Menneske gør, naar det gennem Overvindelse hæver sig fra det tynde til det fortættede.

Anm. Hvis et Menneske ikke saaledes kunde transformere Arbejdsmængden ved Fortætning, vilde det ikke være i Stand til at yde noget som helst Arbejdsbidrag til Naturen; thi hvis Individet ikke kunde andet end give Naturen den samme Arbejdsmængde uforandret tilbage, som det tidligere havde faaet af Naturen, saa var det jo kun frem og tilbage. Det vilde gaa lige op; det kunde aldrig blive til noget Bidrag.

Det vilde blive en ganske lignende Resultatløshed som den, vi saa i 2det Stykke ved det, vi kaldte uegentligt Arbejde, Virksomhed, hvori der ingen Udførsel var (ingen gennemløbet Vej), men som kun bestod i et vist Nusleri med Løben rundt i en Kreds (Pag. 622 og 624). Det var i Virkeligheden slet ikke Arbejdet (hvortil Udførsel paa uadskillelig Maade hører), men kun en Kørenrundt i Arbejdsmængden. Det kunde heller umulig blive noget Bidrag hverken

til Naturudviklingen eller til noget andet; thi det var jo simpelt hen ingenting; kun et Nul af Arbejde at være.

Det er interessant at se disse to Sidestykker af usselt Arbejde ved Siden af hinanden, hvorledes det det ene Sted er Mangelen paa Udførsel, det andet Sted er Mangelen paa Fortætning, der gør Arbejdet til uegentligt Arbejde, det vil sige til ingen Arbejde, og hvorledes Resultatet i begge Tilfælde bliver det samme. Det hele bliver til ingenting.

Det vil ses, hvorledes der paa denne Maade ganske af sig selv vokser en Naturvurdering frem af Iagttagelserne, en Vurdering, hvorved Naturværdien paa en ejendommelig Maade bliver betinget af to Ting: Udførsel og Fortætning.

Den stiller sig frem ganske af sig selv.

Men allerbedst som man ser derpaa og tror, at man har fundet et mærkeligt Resultat, bliver man pludselig vaer, at det jo egentlig er noget, man kunde have sagt sig selv i Forvejen. Vi saa i 1ste Stykke, at Naturudviklingen var betinget af Arbejde. Men Arbejde er jo netop et Produkt af de to ovennævnte Betingelser, Udførsel (gennemløbet Vej) og Kraft (Fortætning). Saa er det da intet Under, at vi finde Naturudviklingen betinget af det samme.

Det hele er en Selvfølge.

Saadan er det, det skal være. De nye Resultater, man finder, skulle være saa enkle og simple, at man, naar man ser sig lidt om, maa erkende, at det jo egentlig er noget, man kunde have sagt sig i Forvejen. Kunstigere er Naturen nu engang ikke. Det er Mennesker, der ere indviklede.

Naturens Værdimaalestok bliver kort og godt denne:

Det naturudviklingsfremmende (det naturgode) er det, der har Indhold af Kraft Gange gennemløbet Vej, det vil med vore Betegnelser sige, Indhold af den i 4de Stykke omtalte Fortætning sammen med den i 3dje Stykke omtalte Udførsel.

Det er saa simpelt, at enhver Skoledreng maatte kunne forstaa det. Naar det bare maatte blive sagt til ham. Men dertil er „Tiden“ ikke. Han skal lære ganske andre Ting.

Iagtt. 25. Vi gaa her rundt og udrette en hel Del i Behagelighed, uden at der rigtig er Strøm i noget, Strakthed over for noget, Aabenhed over for noget, uden Overvindelse, uden Besvær, uden Fortætning og kalde det altsammen for Arbejde. Det er det egentlig slet ikke. For det første er der ingen nævneværdig gennemløbet Vej i det (Udførsel), og for det andet er den Smule, der kommer ud, blottet for Kraft (Fortætning). Saa kan man efter ovenstaaende sige sig selv, om det er Arbejde, og hvad Værdi det Produkt har. Der er ingen Naturudvikling i det.

Saa udpynte vi tit slig Virksomhed med, at den ene Gerning kan være lige saa god som den anden; men det er en Doktrin, vi selv har lavet, og som netop ikke holder Stik over for Naturens ovennævnte Maalestok. Det kan nok flygtig se ud, som om der var noget, der kunde støtte en slig Læresætning: „Alting er fremgaaet af Naturen og maa dermed være berettiget til at være, smaa Sild lige saa berettigede til at leve som store. Ja, de smaas Eksistens er jo ganske nødvendig, naar de store overhovedet skulle kunne blive til. De store kunne ikke blive fødte store. Alting maa være godt, hvad Naturen har skabt.“ Ja, det er meget rigtigt; men det er ikke lige godt. Det lære vi af ovennævnte Værdimaalestok. Ligesom Kulde er det grumme lidt varme og Mørke det grumme lidt lyse, saaledes faar Naturen til trods for, at alting er naturgodt, alligevel noget, som man i hvert Fald relativt maa kalde naturslet, nemlig det grumme lidt naturgode. Naturen skaber mange Ting, der ere grumme lidt naturgode; det ligger netop i Udviklingens Princip, at begynde med det daarlige. Hvor der er Udvikling, kan alting ikke være lige godt; det kan maaske siges at være lige berettiget; men er der noget, som Naturen slaar fast for os med spærret Skrift, saa er det dette: Alting er ikke lige naturgodt. Du skal skelne.

Der er intet, man skal passe i den Grad paa at møde med Naturens Værdimaalestok som denne Sammenblanding af alting i Ligegodhed.

Iagtt. 26. Her kommer en ny Bygningsstil, en ny Vedtægt, en ny Levesædvane: „Nu skal det være saadan, det ene kan være lige saa godt som det andet.“ Ja, det kommer sandelig an paa det. Hent Naturens Værdimaalestok og lad os se, hvad det nye indeholder, først af Udførsel og siden af Fortætning (Naturudvikling).

Og her rykker en ny Slægt frem med Fordring paa Alburum: „Vi ere Fremskridtet, I andre et tilbagelagt Standpunkt. Den ene Tid er lige saa god som den anden, den ene Mening lige saa berettiget som den anden.“ Ja, det kommer sandelig an paa det; thi det er ikke Menneskepaastande, der skal afgøre, hvad der er det bedste. Hent Naturudviklingsmaalestokken og lad os se, hvad der indeholder mest Udførsel og mest Fortætning. Naturen har sin Værdimaalestok, hvorefter alle sig have at rette. Viser denne Maalestok, at den nye Slægt udfører en større Sum af fortættet Arbejdsmængde end vi, (Kraft Gange gennemløbet Vej), ja saa repræsenterer den nye Slægt Naturudviklingen; saa har den Retten paa sin Side; saa maa vi gaa; saa ere vi et tilbagelagt Stadium. Men skulde det gaa hen at vise sig, at den nye Slægts Storhed fornemmelig bestaar i store Produktioner af fortætningsløse Varer, saa kan det ske, at det formentlige Fremskridt i Virkeligheden er et Tilbageskridt af den Slags, man træffer i Dekadencetider. Lad os atter og atter høre, hvad Naturen siger. Hent Maalestokken! Vi ville maales.

Tit kan det forekomme En, som om det hele haardt kunde trænge til at maales efter med en naturjusteret, ikke hjemmelavet Maalestok.

6te Stykke. Om Ords forskellige Betydning.

Have vore Ord altid samme Betydning?

Ved omhyggelig Maaling med fornævnte Maalestok viser det sig, at en Mængde Ord til forskellige Tider kunne betegne en meget forskellig Naturudviklingsgrad.

Iagtt. 27. De fleste Mennesker vide meget vel, at der hefter den Vanskelighed ved Sprogets Begrebsbetegnelser, at samme Ord

kan have en Mængde *forskellige Betydninger*, ja helt modsatte Betydninger. Man kan mærke det paa den Maade, hvorpaa Folk, der vilde udtrykke sig nojagtigt, kunne forsyne saadan et Ord med allehaande mere eller mindre forklarende Adjektiver: „Vis“ Forstand, „egentlig“ Forstand, „uegentlig“ Forstand, „god“ Betydning, „sand“ Betydning, „misforstaaet“ Betydning, eller paa Udtryk som „velforstaaet“ Interesse, „virkelig“ Skikkelse osv. osv. Folk vide godt, at der er noget at passe paa, at der er noget, der skal holdes ude fra hinanden; men streng Orden med Hensyn til denne forskellige Betydning af Ordene er der nu alligevel ikke mange, der holder. Man lader Misforstaaelserne grassere. Tit er det i en Samtale saaledes, at man ordentlig maa gætte sig til efter Sammenhængen, hvad en Mand nu mener med dette eller hint Ord, og at man saa fra sin Side maa være honnet nok til ikke at tage Ordet i anden Betydning. I modsat Fald kan en Samtale blive ganske ørkesløs, selv om Folk i Virkeligheden ere aldeles enige. Hvor mange ørkesløse Stridigheder er der f. Eks. ikke ført om et Begreb som Personlighed, som Halvdelen af Menneskeheden ikke kan blive træt af at prise, samtidig med at den anden Halvdel kalder det en Tilværelsesulykke, og hvor begge Parter i Virkeligheden kunne have Ret, idet hver tage Ordet i sin „Forstand“. Særlig komme slige Vanskeligheder frem over for Folk, der ynde at udtrykke sig i „vovede“ Vendinger som den, at Rosenduft er Løgn, eller over for Sentenser som den, at Ordet har skabt Verden (fra anden Side kan man høre, at Ord er det tommeste af alt) o. l. Der er intet til Hinder for, at slige Udtryk kunne være overordentlig rigtige og træffende men der maa holdes Orden og passes paa, hvad man forstaar ved Ordene (Indtrykket af Rosenduften lader fint, men er primært).

En vis matematisk Punktlighed er en nødvendig Betingelse for alt, hvad der hedder Maaling. Alene af den Grund bør Matematik altid blive en Hovedhjørnesten for almindelig Dannelse. Den bringer et Menneske bort fra en vis æstetisk Maade at se paa, der umuliggør al Maaleorden (der gives en vis polyteknisk-praktisk Dannelse, som ethvert Menneske burde have lidt af).

Ved den heromhandlede Naturudviklingsmaalestok er det

det at passe paa, at den varierer baade paatvers og paalangs. Det hidrører derfra, at der i Arbejdsmængde indgaar to Faktorer (Kraft og gennemløbet Vej), hvorved Maalestokken ligesom faar to Dimensioner, der maa holdes ude fra hinanden. Man kan ved Maalingen paatræffe i forskellig Grad Kraft (Fortætning), og man kan paatræffe i forskellig Grad gennemløbet Vej (Udførsel). Begge Dele. I begge Retninger kan der være Variation.

I det ene Tilfælde faar man forskellig Naturgodhed som Følge af forskellig Fortætningsgrad (Fortætningsvurdering). Lad os kalde det Variationen paalangs. Derved gælder det om at kunne se Forskel paa Tyndhed, Realitetsindhold, Hjerteindhold og forladende Indhold.

I det andet Tilfælde faar man forskellig Naturgodhed som Følge af forskellig Udførselsgrad (Udførselsvurdering, Livsvurdering). Lad os kalde det Variationen paatvers. Derved gælder det om at kunne se Forskel paa Udførsel og Mangel paa Udførsel (Aabenhed og Lukkethed, Liv og Død).

Ved den sidstnævnte Vurdering afgør man, hvorvidt der overhovedet kommer noget ud af Individet (hvorvidt Individet overhovedet gi'er noget), ved den førstnævnte, hvad Værdi det udkomne har. Produktet bliver det samme Maal for Bidraget, der ydes (Naturudviklingsbidraget).

Lad os straks komme til Eksempler:

Iagtt. 28. Lad os til Eksempel anvende Maalestokken paa et Ord som Selv (Personlighed, Storhed o. l.).

Det have vi allerede en Gang haft for til Bøjning, nemlig Pag. 630, hvor vi kom til Adskillelsen imellem et specifict menneskeligt Selv og et Naturselv (Mennesket i Mennesket i Modsætning til Naturen i Mennesket). Det var Bøjningen paatvers.

Vi skulle nu vise, hvorledes ethvert af disse to Selv for sig kunne undgaa Variation paa en hel anden Maade, nemlig efter Fortætningsgraden (Bøjning paalangs).

Lad os først tage Menneskeselvet (det reflekterende, selvbuskende Selv, Overlegenhedsselvet).

Det har sin primære Form. Det primære Overlegenhedsselv er det, man kan iagttage hos en ung Fyr, der skal imponere sine jevnaldrende ved en flot Optræden paa en Kafé. Det er kun tyndt, maaler ikke højt paa Maalestokken (ringe Naturudvikling).

Saa er der det reale Overlegenhedsselv, man kan iagttage hos en ung Studerende, der med et Smil gennemskuer Ynkeligheden af hin Flothed og deri med Rette ser en Mangel paa Udvikling og Dannelse. Det er selvfølgelig af mere fortættet Art, men forøvrigt ikke nær saa glimrende, som det ser ud til. Den Slags Kæmpe-Overlegenhed er ikke af høj Adel. Der stod en ældre Mand og saa' alvorlig derpaa. Han kunde selvfølgelig ogsaa se Ynkeligheden af hin Flothed; men det var øjensynligt, at han holdt sig for god til at være med til slig Kritik. Den Overlegenhed var ham for spinkel. „Disse kloge, klartseende Mennesker," sagde han, „ere i Virkeligheden tit de allertarveligste. De lægge ikke Mærke til, hvor kolde de blive indvendig ved saaledes at gaa omkring og klæde andre af til Skindet med deres Fornuft i Overlegenhed." Det var ikke til at tage fejl af, at han var i Besiddelse af et større Fortætningsindhold end vor Kritikus; men forresten var han paa sin Vis ogsaa overlegen. Det var blot en ny Slags Overlegenhed, en vis Hjerte-Overlegenhed.

Men endelig kan man nu og da træffe en fjerde Slags Overlegenhedsselv. En Mand talte om al denne „skrækkelige Overlegenhed", der for ham netop var et Underlegenhedsfænomen, et menneskeligt Svaghedsfænomen: „Den usle Storhed, som altid er et Tegn paa Lidenhed". Deri havde han visselig Ret. Overlegenhed er et Hæmningsfænomen (Kredsning), der standser al Udførsel; det maa Maalestokken altid sætte lavt. Det var egentlig et stort og smukt Syn paa Tingene, han der havde. Men det værste var, at han godt vidste det. Folk kende i Reglen godt deres egen Storhed, naar de have lidt. Man kan se det paa dem; de gaa omkring og nyde deres aandelige Højde ud over dem allesammen. Men saa kredse de jo i Virkeligheden ogsaa rundt om en Selvform paa deres Vis. De mene at være komne ud over al Storhed; men det ere de jo saa slet ikke. Det er i Virkeligheden kun en ny Form af et Overlegenhedsselv om end det er en fin Form (kan iagttages hos visse Prælater).

Man vil se, hvorledes der her tydelig kan iagttages en hel Række Overlegenheder af stadig voksende Fortætningsindhold, den ene oven

paa den anden. Det er en fuldstændig Bøjning. Overlegenhedsselvet her undergaar efter stigende Variation af Fortætningsgraden (Bøjning paalangs).

Men akkurat den samme Variation efter Fortætningsgraden kan iagttages af Naturselvet (det selvforglemmende Selv). Lad os se.

Atter her kunne vi begynde med en Primærform (tynd Form). Det er den, vi kunne iagttage hos en dandsende ung Pige, der gaar op i sin Dands paa selvforglemmende Maade. Det ser nydeligt ud, og man bliver henreven til Sympati; men det er jo nok tyndt, siger Maalestokken. Ja, det er selvfølgelig bedre, end om vedkommende havde været en selvbevidst Reflektør, der tænkte paa sit eget Udseende, mens hun dandsede; thi saa vilde man jo have haft den føromtalte reflekterede, lukkede Form uden Udførsel. I Selvforglemmelsen ligger der dog altid Aabenhed og dermed Udførsel, selv om den er tynd.

Saa er der det reale Naturselv, man kan træffe hos en Pløjemand, der gaar og glemmer sig selv i Plovfuren. Det er heller ikke endnu nogen særlig høj Adel; men det er dog altid bedre, end den tilsvarende reflekterede Selvform, som vi f. Eks. vilde komme til, hvis Manden ved Enden af Plovfuren mødte en anden Bonde og begyndte en Hestehandel. Der vilde vi faa den tilsvarende bevidste (reflekterede, lukkede menneskelige) Selvform frem uden Udførsel. Saalænge han gaar her i Plovfuren, er han dog altid aaben og tilhører Naturen med sin Udførsel uden at være noget selv. Aabenhed giver bestandig Udførsel, selv om den ikke her just er af høj Adel.

Men saa har man højere Former af selvforglemmende Selv f. Eks. hos en Moder, der glemmer sig selv ved sit syge Barns Leje. Her komme vi højt op paa Maalestokken. Det er et rigt Naturselv.

Og endelig er der det besynderlige sidste Naturselv, der kan fremkomme i et Menneske, idet han glemmer sig selv over for Universet.

Naturselvet (det selvforglemmende Selv) gennemgaar her nøjagtig den samme Vandring igennem alle Fortætningsgrader, som vi ovenfor saa ved det reflekterende Selv.

Det vil forstaas, at Selv paa den Maade kan blive til mange Ting. Ja, vi kunne i Virkeligheden faa mange flere Former end de ovenfor nævnte, idet der imellem de anførte Fortætningsformer findes forskellige mellemliggende Genvejsformer*) (den romantiske o. fl.),

*) Se Forfatterens Leve-ABC Pag. 512.

ligesom Udførsel ogsaa har mellemliggende Former (intern Udførsel). Det kunde blive en hel Grammatik (jfr. Konjugationen af et Verbum i Aktiv og Passiv og alle Tider og Maader).

Det forstaas let, at det vilde være i Strid med praktisk Methode at fordybe sig i den Slags Systematik. Praktikeren maa kun vide, at slige Variationer i Begreberne gives, ligesom han i ethvert foreliggende Tilfælde maa forstaa at skelne dem.

I a g t t. 29. Naar man gennemgaar et Manuskript, man tidligere har lavet, bør det være en fast Regel, kun at lade det staa, som har skrevet sig selv. Saa snart man træffer et Stykke, man kan mærke, at man selv har skrevet, bør det øjeblikkelig stryges.

Ved paa den Maade at stryge alt det selvlavede og lade Resten ryste sig sammen af sig selv (jfr. Manden, der idelig gjorde om i Iagtt. 19), kan man til Slut opnaa et forholdsvis selvfrit Produkt.

Stundom kan det være som om Pennen førte sig selv uden Selv. Det bliver ved at skrive.

Lige saa med Komponister. Det er saa tydeligt at mærke, naar „det spiller ud af dem", og naar de „spille selv" uden i Virkeligheden at have noget, de skulle have sagt. Bare de i sidstnvænte Tilfælde vilde holde op og ikke besvære Folk med deres subjektive Toneudgydelser!

Ovenstaaende som Eksempel paa, hvorledes Begrebet Selv kan spille i Praksis. Det gælder saa blot, at Praktikeren i saadanne Tilfælde ikke forveksler Begrebets forskellige Konjugationsformer. Saa bliver det hele meningsløst.

Ligesom det her gaar Selv, gaar det næsten alle Begreber, man kan faa fat i. De kunne næsten alle konjugeres (forskellig Udviklingsværdi); stadig træffer man en a a b e n, u d f ø r e n d e Ligeløbsform (levende) ved Siden af en l u k k e t, i k k e u d f ø r e n d e R e f l e k t i o n s f o r m (død), og stadig gentager det sig, at begge disse to Former hver især kunne undergaa en hel Række Variationer paalangs efter det forskellige Fortætningsindhold. De to førstnævnte Former hidrøre fra

Variation i Faktoren „gennemløbet Vej“, de sidstnævnte fra Variation i Faktoren Kraft.

Anm. Undtagelser fra denne almindelige Bøjningsregel, danne Begreber, der netop betyde bestemte Former:

Iagtt. 30. Som Eksempel derpaa nævnes Ordet Aabenhed. Det har kun den ovenomtalte Langbøjning: Man har den primære Sandseaabenhed, som Tigren føler overfor sit Bytte (Lystaabenhed). Den maaler ikke højt paa Maalestokken, idet den kun lukker op for ringe Fortætning. Man har Arbejdsaabenheden, der har Overvindelse bag sig; den aabner for større Fortætning og maaler højere. Man har den Aabenhed, hvormed man ser paa et kært gammelt Hjem eller en Moder ser paa sit Barn (Hjerteaabenhed); den er af høj Fortætningsgrad, stor Udviklingsværdi. Og man har den Aabenhed, hvormed et Menneske i Selvunderkastelse kan se paa en Stjernehimmel (universel Aabenhed). Det er stigende Værdi efter stigende Fortætningsgrad (Fortætningsbøjning) fra en Aabenhed, der er grumme lidt naturgod (Tigrens) til en Aabenhed, der er af højeste Naturadel.

Ligesaa med Udførsel. Den har kun Langsvariation efter Fortætningsgraden af det Udførte. Den kan være værdiløs, hvor Fortætningen er ringe (tynd Udførsel), og den kan have Adelsværdi, hvor Fortætningen er høj; men den kan ikke være af forskellig Aabenhedsgrad; thi aaben er den altid; ellers kom der ingenting ud.

Eller et Ord som Glæde. Man kan ikke have lukket Glæde; det er en Modsigelse. Men derimod kunne vi meget vel bøje Glæde paalangs: Man har den tynde Glæde i Fornøjelse, den reale Glæde ved en heldig Forretning, Hjerteglæden ved et kærkomment Gensyn, og den altoverstraalende Glæde ved Religion, hvis Du veed, hvad Religion vil sige.

Som Eksempel paa Ord, der kun har Bøjning paatvers, kunne vi omvendt nævne alle Begreber, der betegne en bestemt Fortætning. Naar Fortætningsgraden er konstant, kan der kun blive Tale om Variation paatvers efter Aabenhed og Udførsel (Udførselsbøjning). Begreber af den Art ville alle faa Værdiløsheden der, hvor Udførselen er Nul (død Fortætning) og Værdien der, hvor der staar aabent for Udførsel (hvis Fortætningen er saaledes, at det udførte overhovedet faar nogen Værdi).

Som Eksempel paa slig udelukkende Tversbøjning kunne vi nævne Ordet Sensation. Det betegner ifølge sin Natur altid et primært Fænomen; det har ingen Fortætningsbøjning. At Ordet derimod ikke mangler Udførselsbøjning, forstaas, naar vi i det ene Øjeblik tænke paa Barnets aabne Sensation og i det næste paa den reflekterende Reklamemagers lukkede Form.

En Række Eksempler paa Bøjninger af forskellig Art findes angivne i Forf. Leve ABC., Tillæg, Pag. 561. Det følgende vil iøvrigt give Eksempler nok.

7de Stykke. Om Forveksling af Naturgodhed.

Give disse forskellige Grader af Naturgodhed ikke Anledning til Misforstaaelser i Praksis?

Forveksling af Naturudviklingsgraderne iagttages meget almindeligt og giver hyppig Anledning til en fuldstændig Begrebsforvirring.

Eksempler:

Iagtt. 31. Frihed er et Begreb, der i vor Frihedstid gøres til Genstand for de mest forskellige Opfattelser og misforstaas baade paatvers og paalangs.

Naar en Mand anbefaler sine Børn et frit, naturligt Væsen, og det giver Anledning til, at Børnene paa en uheldig Maade sige og gøre, hvad de ville (uforskammede Unger), saa er det en Misforstaaelse paatvers (med Hensyn til Subjektivitet). Det var ikke det, Manden mente. Børnene sætte en naturudviklingssimpel Forstaaelse af Ordet Frihed i Stedet for den naturudviklingsfine, som det var Faderens Mening at anbefale (Subjektivitetsmisforstaaelse).

Lignende Misforstaaelser kunne paatræffes med Hensyn til Kvalitet (Misforstaaelse paalangs). Naar Halvfjerdsernes Mænd anbefalede Folk „den frie Tanke“, er der næppe et Øjebliks Tvivl om, at de dermed fra først af mente noget stort og rigtigt i Retning af en fri aandelig Selvbevægelse (Vækstliv), som vort Samfund saa haardt tiltrænger. Men man misforstod dem, og Resultatet blev, i hvert

Fald i en Mængde Tilfælde, en ganske anden Slags Frihed (fri Kærlighed o. dsl.), der uvilkaarlig bringer En til at udbryde: „Det var vist ikke Meningen".

Af den Slags Misforstaaelser har Frihedsbegrebet haft mange. Foregangsmænd have set noget idealt, rigtigt og naturgodt, men ere blevne misforstaaede snart paatvers og snart paalangs, saa at der er opvokset Selvstorhed, Vigtighed, Tøjlesløshed og alle Slags Umodenhed. Frihed er et Begreb, der skal omgaas med stor Forsigtighed; det kan man ikke kaste i Grams eller raabe med, som man raaber med Varer. Dets Værd og Berettigelse afhænger af, hvad det er, man vil have Frihed for. Hvis det kun er Frihed for sig selv, for Sandselighed, Begærlighed etc., er Friheden lige saa forkastelig, som den i andre Tilfælde kan være herlig. Den, der vil være Reformator paa Frihedens Omraade, maa være saa naturudviklingsdannet, at han veed Besked med de forskellige Udviklingsformer, et saadant Begreb kan have, og er sig sit Ansvar bevidst med Hensyn til Imødegaaelse af Faren ved Forvekslinger. Ellers kan han gøre Ulykker. Han maa huske, at de menige Tilhængere altid ville have en let forstaaelig Tilbøjelighed til at misforstaa nedad; thi det er det nemmeste. Paa den Maade kan det herlige Begreb Frihed blive i frygtelig Uoverensstemmelse med Naturudviklingsmaalestokken.

Paa ganske lignende Maade gaar det en lang Række andre Begreber, der forstaaede paa een Maade betegne noget naturgodt, (d. e. maale højt paa Naturudviklingsmaalestokken), men forstaaede paa en anden kunne blive noget højst uheldigt. De misforstaas idelig og bestandig nedad.

I a g t t. 3 2. Lad os tage et Ord som T r o. Det kan misforstaas, saa at det bliver til noget yderst ringe. Den, der tror paa Selskabsliv, Skydebanemiddage, Bordtaler, Titler og Ordener, maaler ikke højt paa Naturudviklingsmaalestokken. Tynd Vare! Ligesaa med Samfundstro, Tro i Retning af Forretningslivet, Kommissioner og Valgtaler. At blive siddende i sligt er et ubedrageligt Kendetegn paa Undermaaleren. Kommer din Tro ikke længere end de samvirkende sjællandske Foreningers Delegeretmøde, saa er der noget smaat etsteds i Sjælen. Tro er en Aabenhed; det kommer an paa, hvad det er, man aabner sig imod.

Iagtt. 33. Eller Liv. Det behøver heller ingenlunde altid at være noget naturgodt. Det kan ogsaa give Anledning til Misforstaaelse. Man tænke paa Liv i Selskabskonversationen med 6 Stavelser i Sekundet og tilsvarende Hurtighed i Tankegangen, noget, der kun er Tegn paa en vis Lethed og Tyndhed (Urtekræmmerforstaaelse af Begrebet).

Iagtt. 34. Eller lad os tage et Begreb som Sandhed. Det er et Ord, der forbyttes meget.

For det første bytter man om paa to Variationer efter „gennemløben Vej“; Livssandhed (Udførsel) og død Sandhed (3 Gange 4 er 12).

Der er Livssandhed i Ungdommens Humør; men det er tyndt.

Der er Livssandhed i Arbejde, der bringer Sveden frem. Den er af højere Fortætningsgrad end den foregaaende: men endnu ikke af høj Adel.

Der er Livssandhed i Hjerteglæde, der bringer Øjnene til at straale. Det er en høj Fortætningsgrad.

Og det er Livssandhed et Menneske føler, naar det aabner sig over for Uendeligheden (universel Aabenhed), det højeste, et Menneske kan naa til.

Disse forskellige Former af levende Sandhed ser man stadig misforstaaede og erstattede med tilsvarende døde Former.

Som Eksempel behøve vi blot at minde om den føromtalte Oksesandhed, der klæder alting af til Skindet. Den gaar til daglig for god Sandhed. Men den er stendød. Det kan man se bare paa Overlegenheden. Den er fæl. Det er en uhyggelig Misforstaaelse. Der er i en Hast ikke noget saa uhyggeligt som denne døde Sandhed, der tager den sidste Gnist af Liv ud af Tilværelsen.

Som en anden Sandhedsmisforstaaelse kunne vi nævne den døde Religiøsitet. Fromme Kvinder (den hellige Cecilie) ses hyppig afmalede med nedadvendt, halvtillukket Blik. Det kender man saa godt. Tæppet er gaaet ned; der er lukket. Enhver føler, at det er noget helt andet end den Slags Religiøsitet, Maleren søger at skildre os, naar han maler et Blik, der er rettet imod Himlen (Udførsel). Der findes megen lukket for ikke at sige død Religiøsitet, ikke mindst i almindelig Kirkeandagt. Den er saa rart billig. Hvor der er lukket, kommer ingenting ud og saa bliver dcr heller ingen Bekostning (Udførsel). Der bliver Hvile, ingen Anstrængelse. Religion er for de

fleste kun til Hvile. Sandhed i Udførselsforstand (Offer) praktiseres ikke meget paa religiøst Omraade men det er i den Betydning, Ordet er taget i Sammenstillinger som „Aand og Sandhed".

Sandhed er noget, man ikke skulde tro kunde lede paa fejl Vej; men det er ligefrem uhyggeligt at se, hvorledes Begrebet kan misforstaas, og hvor mange Mennesker der ad den Vej aandeligt gaar i Døden. Man har sagt, at den allerstørste Part af vor Tids intelligenteste Ungdom tidlig dør af Overlegenhed og Sandhed, og der er noget i det. De faa fat i den ovennævnte lukkede, selvbevidste Sandhedsrealisme og lægge ikke Mærke til, at den er livløs.

Saa egentlig hellere Løgnen, der ogsaa kan konjugeres og har sine fine, højst værdifulde Former (Digt); derved bevarer man langt lettere Livet. Man taler om „Kadaverlyrik", og den er slem, det skal villig indrømmes; men der kan dog tit skjule sig en hel Del Liv i den. „Kadaversandhed" er værre; thi den er altid stendød. Unge Mennesker have her standset mig bittert og skarpt og sagt: Ja, men Realiteten skulle vi virkelig have med; ellers er det jo Sludder, hvad I lære os. Dertil kan kun svares: Hvis I ere modne til Realitet uden at blive siddende i den og dø af den (Sandhedsokser); men det have I hidtil ikke været. Kan man ikke andet end forsluge sig paa Sandheden (ukgt. Bet.), maa man hellere en Tid endnu forblive i Æventyret (jfr. det religiøse Omraade).

Til denne døde Sandhedsrealisme bidrager meget vor Tids Tilstopning med „død Kundskab"; den er selvfølgelig til en vis Grad nødvendig. At 3 Gange 4 er 12, er noget, man maa vide. Men den er tit aandelig livsfarlig. Hvert Øjeblik hører man, at der er gaaet „Jern" i En, „Jus" i en anden og „Teologi" i en tredje (Filisteri). Det er den stadige Havnen i død Sandhed i Stedet for levende.

Men endelig kan Sandhed ogsaa misforstaas „paalangs". En Realist, der i Halvfjerdserne var kommen i fint Middagsselskab, var efter nogen Tids Forløb bleven saa vammel ved den løgnagtige Situation, at han følte en Tilfredsstillelse ved at gaa hen og hviske en ligesindet Bekendt et højst uhøvisk Ord i Øret. Det var en Protest imod Løgnen; han vilde et Øjeblik sætte den nøgne Sandhed i Stedet, men forvekslede Kvaliteten, saa at han fik en yderst primær Form. Misforstaaelsen af Begrebet skete dog her forsætlig som en Spøg — det kunde man høre paa Mandens Latter; — men i andre Tilfælde kan den ske for ramme Alvor. Den Sandhed, der kan illustreres ved en

Hestepære, man sætter midt paa Bordet, maaler ikke højt paa Naturudviklingsmaalestokken. Den er ikke af fiin Kvalitet.

Iagtt. 35. Lige saa med et Begreb som Lykke. Man siger, at Menneskets Formaal er Lykke; men naar man ikke nærmere betegner hvad Slags man mener, kan slig Lære misforstaas paa en skrækkelig Maade. En Dranker kan føle Lykke ved at ligge fuld i en Grøft („naar man i Sjælen er en Gris, er man tilfreds med Svinets Paradis“). Den Slags Lykke kan man da ikke mene. Sætningen er rigtig nok, saa længe man tager Ordet i sin udviklede (fortættede) Betydning; men Folk gøre sig ikke Livet saa besværligt. Man gaar simpelt hen og tager de Glæder, Livet byder, og drikker et højt Bæger paa Filosoffens Sundhed, der opfandt den Lære. Saadan en Lære finder man ikke hver Dag. Den lader man sig ikke sige to Gange.

Iagtt. 36. Eller Begreber som Lyst og Ulyst. De maa ogsaa nærmere præciseres, hvis der ikke skal kunne afstedkommes uheldige Misforstaaelser.

Begge kunne være usigelig maalestokstarvelige, og til andre Tider maalestoksfine. Vi kørte forbi Silkeborgsøerne og nød den glimrende Udsigt ud igennem Kupévinduet, da jeg pludselig bemærkede, at min Ledsagerske saa ud igennem det andet Kupévindue ud paa de nøgne golde Lyngbakker. Der kan være noget vammelt ved det evindelige smilende Behag, saa at man ganske uvilkaarlig kan komme til at se til den anden Side, hvor der maaske er mere Fortætningsindhold.*)

Iagtt. 37. Man tror tit, at Skønhed er et Slags Alenmaal, hvormed man kan maale Tingenes Værdi, at det lader sig gøre at værdsætte dem efter deres Skønhedsindhold; men man skal passe paa med det; thi Skønhed kan være mange Ting. Der gives en primær Skønhed (Sukkerskønhed), der falder lige i Sandserne og efter Naturudviklingsmaalestokken kun er af yderst ringe Værdi. Den gaar det sandelig ikke an at vurdere efter (Elverpiger, der ere hule i Ryggen). Saa er der Realskønhed (Synet af en Kornmark, der „staar

*) Jfr. en Artikel om „Skønhed i det hæslige og hverdagsagtige“ i Nordisk Tidsskrift for 1885.

godt“ eller en fyldt Lade); den er nok af højere Fortætningsindhold; men at bruge den som Alenmaal vilde dog kun give en Bondevurdering. Bedre er „klassisk“ Skønhed. Den er efter Maalestokkens Udsagn en fin Vare, som man aldrig tager fejl i at vurdere efter. Og dog siger Maalestokken, at der er en Aandsskønhed, der endnu er mere værd. Den, der maaler med Skønhed, skal passe paa, at han ikke maaler med en gal Alen (populær Kunstvurdering).

I dette Eksempel med Skønhed er det Misforstaaelse paalangs, Talen er om (efter Kvalitetsforskel); men vi behøve ikke at dreje Emnet meget for at se os indviklede i en Misforstaaelse paa den anden Led:

Iagtt. 38. Lad os se paa et Begreb som Figur. Det kan ses helt forskelligt. Ser man den gamle Kagemand komme trækkende med sin grønne Vogn, eller ser man en lille Pige, der med Opmærksomhed staar og iagttager „Christian og Gine“ paa Dyrehavsbakken, saa er Figur noget, der paa en mærkelig Maade kan lære En Aabenhed. Man aabner sig imod disse Naturskikkelser. Det er, som om man saa selve Naturen gaa forbi og beundrede dens fine Tegninger. Det er ogsaa det Kunstneren gør, naar han med Flid opsøger slige Motiver. „Naar der ikke var Figurer til i Verden, saa var Livet ikke værd at leve“, har jeg engang hørt en Digter sige; han gik rundt med et lunt Smil og iagttog alle disse Skikkelser for bagefter at tegne dem af i sine Bøger.

Men hvor kan det mon saa være, at Figur til andre Tider kan virke helt anderledes paa En, at dette med Figur, Form og Façon netop kan støde En? Jeg saa et Par Huse, der ved deres Udseende gjorde sig stærkt gældende i Gaden. Det stødte mig. Det var slet ikke, fordi Husene var grimme; thi de vare egentlig smukke; det var aabenbart blot, fordi de stode der og gjorde Figur, at de nu netop saa saaledes ud og ikke anderledes. Jeg syntes, de paa en modbydelig Maade lignede Olsen, der boede i det ene af dem. Tit kan der ved Særpræg blive ligesom en skidden Lugt, som om der var noget usselt ved Figur. Og for Menneskers Vedkommende er det jo hel mærkeligt, saa usselt dette „at gøre Figur“ kan forekomme En. Dersom Du vidste, hvor gennemskuelig latterlig Du bliver, hver Gang Du bestræber Dig for at gøre Figur, vilde Du aldrig forsøge

derpaa. Selv en Kejser kan nutildags ikke gøre det, uden at man smiler saa smaat. Han er „opdaget“. Saadan noget gik i Middelalderen; nu er det ikke gangbar Mønt. En enkelt Undermaaler lader sig imponere deraf; de fleste sundt tænkende Mennesker stemmes til Uvilje eller Modbydelighed. Man behøver blot at tænke paa hotelvigtige Handelsrejsende, Kontordamer med Embedsfølelse eller Bureaukrater, der lade Folk vente o. l. Tit kan man ikke forstaa, at Naturen taaler saadan noget subjektivt Kryb; den er jo dog selv objektiv. Ja, men det gør den heller ikke. Det er ikke til at tage fejl af, hvor denne subjektive Slags Figurer er forfulgt i Naturen. Det er netop derfor, den er i Tilbagegang. Hvor tydelig er Tilbagegangen ikke, naar vi tænke paa Middelalderens Riddere, i Forhold til hvilke vore Personligheder jo ere rene Sinker, eller naar vi lægge Mærke til Tilbagegangen i os selv. Vi kunne egentlig bestandig daarligere og daarligere holde denne Person oppe. Vi gør saamænd alt, hvad vi kunne; vi paatage os Værdighed, fin Form, Belevenhed, Dannelse etc. etc. efter bedste Evne, og saasnart en enkelt Form maa forlades paa Grund af, at den er altfor latterlig, skynde vi os øjeblikkelig at anlægge en ny. Men det er, som det bestandig gik daarligere og daarligere. Det kræver større og større Dumhed hos Tilskuerne. Folk griner. Tilsidst bliver man nødt til ganske at være sig selv. Den Tid er ikke fjern, da alt saadant Figurmageri vil blive nødt til at fortrække ud af Verden paa Grund af Latter fra alle fornuftige Menneskers Side. Jo, Figuren er forfulgt i Naturen, det er ikke til at tage fejl af.

Men skulde da saa Kagemanden ogsaa være forfulgt i Naturen og den lille Pige, der saa paa „Gine“, og alle disse dejlige Figurer, der lærte os Aabenhed imod Naturen?

Nej, for de vare kun, hvad de vare. De *vare* Figurer; det er noget andet end at *gøre* Figur. Det er bestandig kun denne subjektive Virksomhed, der er forfulgt. Kunde man tænke sig en ægte Ridder, der virkelig af Naturen var det, han var, saa vilde det være et dejligt Syn (en Hane). Det er kun det gjorte, der er usselt. Og lige saa med Personlighed; kan man engang træffe en Kæmpenatur, der virkelig af Naturen er en Kæmpe, uden at han gør sig til noget, saa henrives man jo af Beundring. Det er kun den gjorte Storhed, der er saa elendig.

Der have vi Variationen paatvers: Naturfiguren paa den ene Side

og den specifict menneskelige Form, Menneskefiguren (den „gjorte" Figur) paa den anden.

De forveksles bestandig. Alle gaa de rundt og „gøre" Figur; ingen vil være, hvad de ere. Alt, skal det være noget mere. Og bliver netop derved intet. Kun latterligt og modbydeligt.

Iagtt. 39. Saa kunne vi igen dreje vort Objekt en Smule og tage noget som Iagttagelsesevne. Den kan være af overordentlig forskellig Beskaffenhed hos de forskellige. Nogle se maalestoksfint, andre maalestokssimpelt. Gaar man igennem en Foraarsudstilling, vil man lægge Mærke til en meget talrigt repræsenteret Klasse Malere, der hente deres „Motiver" fra det rent primære Omraade (Middag hos Grosserer N., Damer spaserende ved Havet, blomstrende Dit og Dat osv.). Det er gerne yngre Malere. Forholdsvis sjælden finder man Billeder, der kunne lære Folk at se fint. Jeg mødte forleden en Arbejderfamilie. Faderen bar den lille, der trykkede sig op til hans Hals, saa at han paa en ubehjælpsom Maade maatte dreje Hovedet til Siden det var ikke hans Sag at passe Børn. Moderen gik ved Siden og saa' frem, som om hun slet ikke hørte til det Selskab, og dog kunde man alligevel i hendes Blik tydelig læse en Blanding af Sideopmærksomhed og Tryghed. Der kan ligge en Højhed i saadan et Syn, saa man staar stille og ser efter det. Hvorfor maler man ikke saadan noget? tænkte jeg ved mig selv. Er det ikke Kunstnerens Opgave at lære os at opdage slige fine Ting? Eller kan han ikke selv se dem? Grunden er simpelt hen den, at disse fortætningsfine Ting koster mere for Kunstneren. Han skal anlægge Fortætning selv, og den har han ikke altid i vor tynde Tidsalder. Det andet er saa rart billigt.

Det er ligefrem tidsbeskrivende, saa maalestokstarvelige Motiverne kunne være paa saadan en moderne Udstilling, særlig hos den yngre, frie Slægt. Mest af alt ser man nøgne Kvinder. Hyppig synes det kun at komme an paa at præstere noget helt nyt, ingen før har set (Sensation).

Og lad os foretage en lille Drejning endnu.

Man strides i Bladene om Hørups Monument i Kongens Have, som Angribere kaldte et Raahedens Monument, medens Forsvarere — uden just at indlade sig paa Ordet Raahed — gjorde opmærksom paa Monumentets kraftige Livsindhold og den Forskel, der var

paa det og „den Mængde dødfødte Monumenter, som ere rejste og stadig rejses". Man syntes slet ikke at lægge Mærke til, at begge Parter godt kunne have Ret. Den ene kan have Ret i, at det er raat, og den anden Ret i, at det er levende. Den ene vurderer paalangs, den anden paatvers. Resultatet bliver, at de ganske skyde forbi hinanden.

Iagtt. 40. Kun endnu et lille af særlig Betydning værende Eksempel paa disse Godhedsmisforstaaelser. Det angaar Ordet Natur. Naturen er man tilbøjelig til at betragte som noget selvfølgelig naturgodt; men det kan den ikke være, naar den er underkastet Udvikling.

Det maa aldrig glemmes, at Naturen har sin primære Side, der sandelig ikke er meget naturgod. Den er raa, ufortættet, tynd og fuld af Skovtrolde. Grumme lidt udviklet (naturslet); det er netop derfor, den har Udvikling behov.

Det er i denne primære Natur, vi ere fødte i Ufortættethed og Tyndhed (jfr. Udtryk som Menneskets „onde Natur", som man skal sørge for ikke „gaar over Optugtelsen").

Det maa man altid huske, naar man møder Naturforgudelse. At ophøje Naturen til Guddom lader sig ikke gøre, med mindre man vil nøjes med fejlfulde Guder som Grækernes (der vel netop vare hentede fra Naturen), Guder, der have Udvikling behov.

Det er overordentlig pudsigt at se, hvorledes et saa grundlæggende Begreb som Natur helt kan misforstaas i vor unaturlige Tid.

Man vil forstaa, hvor let hele dette Forvekslingsspørgsmaal maa kunne blive skæbnesvangert for Praksis. Snart mene Folk eet, snart noget hel modsat ved det selvsamme Begreb, og til ingen Tid er man sikker paa, hvornaar en Opfattelse byttes om, og hos hvem det skal ske. Naar Folk tale om et Begreb som noget godt og attraaværdigt, er det som Regel altid Begrebets udviklede Former (Fortætningsformer), der er Genstand for deres Opmærksomhed. Men derfor behøver det samme ingenlunde at blive Tilfældet hos Tilhørere og Elever og navnlig ikke hos fjernere staaende Epigoner. De kunne

mangen Gang faa Sagen fuldstændig „galt i Halsen“. Det vil forstaas, hvorledes det nødvendig maa føre til en almindelig Løshed og Usikkerhed. Enhver Sandhed kan bestrides, og de mærkeligste Ting kunne siges og forsvares, ja i en vis Forstand virkelig være rigtige. Derhos er der noget demoraliserende ved det hele. Der fremkommer paa denne Maade tit en aandelig Letfærdighed og Mangel paa Samvittighedsfuldhed, der er lige saa beklagelig som den er utilgivelig.

For Praktikeren maa det være en første Hovedopgave at komme ud af disse Forhold. Han maa lære at skelne, hvad der er forskelligt og modsat, og han maa i en ganske anden Grad end hidtil vænne sig til udtrykkeligt at betegne, hvad det er for Konjugationsformer, han ønsker, man skal tænke paa, naar han taler om et Begreb, og hvilke andre man ikke maa tænke paa. Uden slig aandelig Orden er alt sundt praktisk Aandsliv en Umulighed.

Det er den skarpe Adskillelse imellem forskellige Udviklingsformer (Fortætningsgrader og Udførselsgrader), der er Kernen i Udviklingslæren. Naar Folk nutildags raabe med Udvikling og Udviklingslære som litterære Modesager, men samtidig ere fuldstændig fremmede for Fortætningsfænomenet, og med en vis Forbauselse kunne spørge En, hvad man mener med Udførsel, ere de løbne hen over det væsentlige i Udviklingslæren.

8de Stykke. Og to Slags Naturringhed.

Kan der ogsaa være Tale om Forveksling af Naturringhed?

Naturringe er ifølge det foregaaende det grumme lidt naturgode, det vil sige (se Pag. 638) det, der har grumme lidt Indhold af Kraft Gange gennemløbet Vej (udført Arbejde).

Naturringe er med andre Ord M a g e l i g h e d e n, Bekvemheden i Sjælen, Dispositionen til ikke at ville præstere nogen Udførsel.

Idet denne Disposition imidlertid kan findes i enhver af Faktorerne Kraft og gennemløbet Vej, opstaar atter her en Dobbelthed:

Ringheden kan skyldes M a n g e l p a a g e n n e m l ø b e t V e j, det vil sige Mangel paa Bevægelse overhovedet. (Mangel paa Strøm, Mangel paa Udførsel overhovedet). Der kommer slet ingen Ting ud af Individet, fordi det er lukket (Lukkethedsringhed; Død).

Eller den kan skyldes Mangel paa Kraftindhold (Fortætning), M a n g e l p a a „G e h a l t“ i det udførte. I saa Fald kommer der nok noget ud; men det udkomne duer ikke (Tyndhedsringhed; usselt Liv).

Det er disse to Ringhedsformer (Lukkethedsringheden og Tyndhedsringheden), der efter Naturudviklingsmaalestokkens Udsagn sammensætte det almindelige aandelig simple Menneske. Lad os se Eksempler paa hver især og sluttelig paa begges Optræden samtidig.

I a g t t. 41. L u k k e t h e d maa nødvendig ligefrem standse Livet. Livet. Der bliver ingen Udførsel. Der bliver ingenting.

Vi komme her ind paa et Forhold, der særlig i vor Tid hyppigt er en Grund til Mangel paa Lykke. Sindene ere lukkede. Mange Mennesker kunne bogstavelig ikke aabne sig for noget mere, men gaa omkring uden Udførsel, uden aandelig Strøm, uden egentlig aandeligt Liv. De leve egentlig slet ikke. Forholdsvis sjeldent ser man i vor Tids Kulturtilværelse et lyst og aabent Blik undtagen hos Børn eller i den tidlige Ungdom. „Voksenhed“ bestaar netop væsentligst i Tilegnelsen af en vis Lukkethed og Kredsning (Personlighed af den specifict menneskelige Art). Den faar man ikke, uden at Livet og Lykken ved Livet med det samme er beskadiget.

Jeg tænker paa det daglige døde Blik, hvormed man sidder og ser paa Muren derovre og har en Følelse, som om man løb imod noget haardt og koldt. Jeg tænker paa det indholdsløse og trøstesløse, der kan ligge i Tingene, sammen med en bestandig Venden tilbage til dem alligevel, Venden tilbage til sig selv i Tingene (det bestandig tilværelses-

huskende Selvliv). For den unge gaar det endda; han har endnu lidt af sin oprindelige Aabenhed tilbage; men snart kommer der et Punkt, da man kan lukke Øjnene og se det hele med en pinlig Nøjagtighed; da man gaar rundt og støder sig paa Tingenes haarde Kanter og dog alligevel ikke kan lade dem være; da man lever i en bestandig R u g e n o v e r d e t s e t e, Rugen over Tingene, Rugen over sig selv i Tingene — det kan være som i et Værelse, man opdagede var tomt. — Hver Gang jeg kommer gaaende og ser det Hushjørne derhenne, er det, som om jeg blev overfalden af Livslede. En Mand fortæller, hvorledes han ved Synet af en bestemt Bonde, der paa en bestemt Tid af Dagen kørte forbi med et Læs Grus, kunde blive ganske irriteret, skønt Manden aldrig havde gjort ham det mindste og hver Gang hilste høfligt: „Der er han igen". Han kunde gerne have slaaet ham. Nærmere beset, var det egentlig ikke saa meget Manden, han kunde have Lyst til at slaa, som det var hele Livet, en vis evindelig Gentagelse, Tilbagevending, Trædemølle, der lader Haabet ude. Der er Mennesker, der leve i en bestandig Livsfornærmelse (vrangvillig Tilværelseshusken). De kunde gerne banke Livet. Jeg har hørt en fuld Mand sige: „Jeg kunde gerne myrde Jer allesammen". Man kender saa godt denne Stemning ved Synet af de forskellige stereotypt sig gentagende Fænomener, naar man har tabt Aabenheden: Den lille Hansen der kommer anstigende og den tykke Jespersen. Det er, som om man blev til Is. Vendersgades Huse kunde en Tid lang ligefrem belægge mig med Lidelse. Hver Gang jeg saa ud af Vinduet og saa disse bestandige Skorstene, som nu havde vist sig der saa mange hundrede Gange. Det var næsten ikke til at tænke paa at se dem en Gang til. Indtil jeg tilsidst fandt paa at sige til mig selv: Vendersgades Huse gælder slet ikke; det er en Forestilling, jeg gør mig. Det hele gælder slet ikke. Det var, som om jeg med disse Ord slængte Husenes besværlige Paahæng fra mig. Det hjalp; saa forulempede de mig ikke siden; ja, vi bleve senere meget gode Venner. Nogle dybe Vejspor, hvortil jeg havde Udsigt fra mine Vinduer, og hvis bundløse Pøle en Tid ligefrem truede med at tage Haabet fra mig, bleve paa den Maade ganske forvandlede. De kunde siden le saa venligt til mig. Det lader sig virkelig gøre, viser Erfaring, paa den Maade at forvandle hele Verden fra et haabløst Sted til en eneste stor Venlighed, blot ved at lukke sig op. Og hvordan er det ikke med Skilte? De kunne til Tider ligefrem sejgpine En, naar man paa Bagerens Skilt læser H. Jensen for 365de Gang. Behandlede paa denne Maade kunne de blive i den Grad ligefrem klapvenlige, at det er en Livsstyrkelse at passere dem.

Alsidig lukkede Mennesker ere altid ulykkelige Mennesker. De kende ikke til den Herlighed, der kan ligge i Livet. Et saadant lukket Individ, hvori der er gaaet Bestyrelse, lever egentlig slet ikke; thi Livet ligger i Udførselen af levende Kraft, der igen er betinget af Aabenhed. Hvor der er lukket, er Livet med det samme borte. Individet bliver en Slags sjælelig Forstening, der engang har været en levende Skabning, men er kommen til at vende sig om og se tilbage, og idet de har opdaget sig selv

paa nært Hold, ligesom Loths Hustru er bleven forvandlet til en Saltstøtte. Tit kan det se ud, som et saadant Menneske ikke var til andet end kaste bort. Hvad skal Naturen med saadan et Stenstykke? Det lukkede kan jo ikke udføre; det yder jo ingen Bidrag til Naturhusholdningen. Jo, jo! Det kommer det nu alligevel til. Naturen skal nok faa det pillet op. Hvem, der ikke godvillig vil betale Skat, forstaar Naturen saa udmærket at faa til det. Den lægger blot Lidelse paa dem. Lidelse bringer Udførsel. Det er ganske, som naar vi andre bruge Pidsken paa den Hest, der ikke vil trække. Men det er ikke rart at skulle bringes til Udførsel paa den Maade.

Saaledes ser en Side af Naturens Helvede ud, skabt af Lukketheden. Der er mange i det, og der er ikke rart at være. Det er et frygteligt Syn at se Folk gaa rundt deri og slæbe det Liv hen, der burde have været levet i Herlighed. Men Du kan jo slænge de Vendersgades Huse fra Dig, hvad Øjeblik Du vil. Du kan gaa ud af den Lukkethed, hvad Øjeblik Du vil. Du kan bare aabne Dig. Her gælder det ikke at svare: „Saa var jeg ikke den, jeg er"! thi man kan efter Paavirkning udefra blive en anden end den, man var.

Det er en mærkelig Iagttagelse fra dette Helvede, at Folk deri bestandig have det, som de have det, fordi de ere, som de ere, ret som om Talen var om en personlig Indgriben med retfærdig Gengældelse. Det er hel mærkeligt at se; men Gang paa Gang kan snart den ene, snart den anden Begivenhed holde En denne Sætnings Rigtighed for Øje: Havde der blot været en Smule Aabenhed i naturgod Retning, vilde det have lettet baade paa den og paa den og paa den Maade. Og havde der været det fra først af, vilde det aldrig have gaaet saadan og saadan.

Men Folk have nu engang lukket.

At lukke sig til er ikke blot at undlade en Naturpligt (den at staa aaben for Udførsel i naturgod Retning), men i det samme ogsaa at lukke for sin egen Lykke.

Men Herregud! Hvorfor lukker man sig da saa?

Ih! Af aandelig Magelighed, aandelig Bekvemhed. Man gider ikke anstrenge sig. Det er den bestandige Bevæggrund til Opposition imod Naturen (Inertien Pag. 616). Man gider ikke præstere den Udførsel, som Aabenhed altid medfører. Det er altsammen af aandelig Ugidelighed. Man gider ikke have det godt.

For den Sygdom er der kun Pidsken. Men den kommer ogsaa.

Hertil maa dog gøres en Bemærkning. Naar der i det foregaaende er bleven talt om Lukkethed som noget uheldigt, have vi bestandig tænkt paa en alsidig Lukkethed, der ikke frembød nogen som helst Udvej for Udførsel, men simpelt hen standsede Livet.

En delvis Lukkethed med Lukkethed i visse Retninger og Aabenhed i andre er selvfølgelig ikke paa den Maade skadelig. Tvertimod. Der kan Lukketheden være i høj Grad formaalstjenlig og ganske nødvendig til Afspærring af slette Udveje.

Iagtt. 42. Interessant er det i saa Henseende at iagttage den Maade, hvorpaa Naturen opdrager sine Skabninger til Fortætning.

Der findes hos den hele Skabning fra første Begyndelse en Tilbøjelighed til at ville aabne sig (leve). Se vi paa Barnet, og se vi paa Vækstlivet i Mark og Skov, er der en bestandig Higen efter at ville „give sig selv“, det vil sige aabne sig for noget, bestandig Stræben efter at komme til at springe ud. Det er en Iagttagelsessag. Men lige saa sikkert er det en Iagttagelsessag, at Naturen gaar ved Siden af denne Aabenhedstrang med Pidsken og lærer Skabningen ikke at aabne sig for tidligt. Den giver ligefrem sine Skabninger Kursus i Lukkethed gennem Smæk, Kulde og haard Medfart saa længe, til de lære at anlægge en højere Fortætningsgrad. Saa synes Aabenheden først at maatte komme. Det er ikke til at tage fejl af, at den for tidlige Aabenhed bestandig er forfulgt: Den er ogsaa uforenelig med Naturudviklingen, idet den kun giver Tyndhed.

Iagtt. 43. Der ligger i det unge Sind en bestandig Tilbøjelighed til at lukke sig op imod Lethed og Tyndhed; men taagede Novemberdage med Sjask, Søle, Influenza, Fattigdom og Lidelse gaa ved Siden og lære Mennesket at holde Maade med Tyndheden. Naar Student I. med opsmøget Krave og Vand i Kaskjetten traver afsted i Snavset, mens de unge Øjne lyne ud imellem vaade Kraveklapper, saa er der allerede Klemme paa ham, men ikke værre, end at han endnu kan se det vaade Tag af Sporvognsventesalen med Tanke paa Baller, Fornøjelser og alskens Tyndhed. Men efterhaanden bliver Klemmen stærkere. Han skal slet ikke se tyndt paa Tilværelsen. Det er slet ikke Meningen, at han skal gaa rundt i Studenterhumør og tænke paa Baller. Det vilde være ganske i Strid med Naturudviklingens Fortætningsformaal. Tilsidst bliver Klemmen saa stærk, at der kan komme Dage, hvor Synet af det omtalte Ventesalstag gennem Taage og Regn forekommer ham saa aldeles blottet for al Livsnydelse, at han trækker Blikket tilbage fra Tingene igen, trækker Fangene ind, og lærer Tingsuafhængighed. Saa forlader han det pjattede Syn paa Livet, der kun ser efter Lyst. Fortætningen stiger. Men dermed er han endnu hverken forsagt eller forknyt. Tvertimod; der er ved denne Fortætning noget stort, der fanger ham. Han bliver i den Tid til Mand. Det er større at leve under Modgang end under et tyndt Teatersyn. Naar en Nordpolsfarer med Skindhue over Ørene styrer frem i Is og Kulde, synes han netop, det er stort at leve. Atter og atter lærer Erfaring, hvorledes Dygtighed og Fremgang skal tugtes frem under

ublide Kaar. Det skal et Menneske huske, naar han synes, han kun har fundet en tarvelig Lykke i Verden. Tynd Lykke er noget, der ifølge Naturudviklingsmaalestokken slet ikke skal være. Den giver kun tarvelige, udviklingsunyttige Skabninger. Der skal være ubehagelig Tillukning til at spærre alle de tynde Udveje. Den maa blot ikke tage de højere Udveje med, saa at der overhovedet ingen Udveje bliver. Saa dør Individet paa den oven for nævnte Maade.

Iagtt. 44. En Mand bad i sin Morgenbøn om, at han maatte finde tilbage til sit Ungdomssyn paa Livet, den Verden af rige Følelser, Menneskeudviklingen efterhaanden havde taget fra ham, den Livsherlighed, han kunde huske fra Septembermorgener, naar Garden med fuld Musik trak op paa Volden imellem brune nedfaldne Blade. Aah, ja!

Men det kommer an paa, om det nu virkelig var en naturgod Begæring, han der stillede; om denne lyse, herlige Aabenhed til alle Sider i Virkeligheden er naturudviklingsfremmende (maalestoksmæssig). Knebent nok maaske. Det var nok smukt og herligt; men driver man det i sit Liv ikke mere end til aandelig Livspragt, saa er Resultatet tyndt, siger Maalestokken. Der skal lukkes i og lukkes i og netop for det behagelige; ellers kommer der ingen Fortætning. Han kan umuligt have Naturret til at begære andet end, hvad der er maalestoksmæssigt; thi andet baader ikke Naturudviklingen, og det er i sidste Instans kun derpaa, alting kommer an. Et hvilket som helst andet Hensyn gælder ikke.

Lad os dernæst se Eksempler paa den anden Slags Naturringhed, Tyndhedsringheden.

Med Hensyn dertil maa det allerførst forstaas, at der er Forskel paa, om Tyndhed passeres som et midlertidigt Gennemgangsstadium undervejs til Fortætning, eller om man forbliver i den som Enderesultat (forbleven Tyndhed); med andre Ord om Tyndheden optræder med eller uden Udviklingsmulighed.

I førstnævnte Tilfælde har Naturudviklingsmaalestokken intet at indvende imod den. Alting maa begynde fra neden.

Iagtt. 45. Naturen begynder alle Vegne i det primære; enhver Produktion maa med Nødvendighed begynde i Raastoffet; deraf skal alting forfærdiges; det er netop deri Udviklingen ligger. Man skal nødvendig spise, sove og pleje alskens Magelighed og Bekvemhed. Det er Ting, der hverken kunne eller skulle udryddes af Naturen. Man maa kun ikke forblive deri, saa at man ikke kommer længere. Det er egentlig i Forblevenheden, at Ringheden ligger. Det er i Forblevenheden, at

Modsætningsforholdet til Naturudviklingen først kommer frem. Naturudviklingen vil frem fra det simple til det fortættede. Forblevenheden vil ikke; den vil forblive i det simple.

Et Barn kan man ikke kalde naturslet, fordi det staar paa et primært Standpunkt. Først naar man forbliver paa dette Standpunkt (barnagtig), er man efter Maalestokken ringe.

Et Glas Vin maa Du saa gerne drikke; men en forbleven Vindrikker er en Dranker.

Realsandhed er en udmærket Ting som Gennemgangsled; men en forbleven Realsandhedsmand er en Filister.

Romantik er en dejlig Ting; men en forbleven Romantiker er en Kadaverlyriker.

Kærlighed er noget stort; men „forbleven" Kærlighed („at blive siddende i Kærlighed") alligevel noget uheldigt.

Religion er endnu det største af alt; men en „Hellig" veed enhver er noget, der ikke ganske er, som det skal være.

Iagtt. 46. Det er noget, man gennem Iagttagelse snart kommer til at forstaa, at ethvert Menneske maa „danse sin Sekstur med i Tilværelsen", hvis han ikke vil blive et sygeligt Individ.

Han maa med i det primære; thi det er netop deri, hans Legeme skal hente sin Ernæring. Han skal baade paa Bal, til Skydebanemiddag og i Roklub. Det er Legen, hans Krop skal leve af; han maa blot ikke „forblive" i den („tro" paa den); saa er han færdig. Den skal betragtes for, hvad den er, en Leg, som man ikke forbliver i længere, end man behøver dens oplivende og ernærende Virkning, noget, man skal igennem og ud paa den anden Side (Gennemgangsophold).

Og han skal for enhver Pris med i det reale Virkelighedsliv. Ellers bliver han et usundt og vanført Individ, der mangler en Hvirvel i sin Rygrad (Romantik). Men det skal ogsaa kun være et Gennemgangsophold. Han maa ikke „forblive" deri som troende. Saa er han en Filister.

Ligesaa er det noget, Erfaring tit nok har lært, at et Menneske maa kende til at elske noget. Ellers bliver han kold og klam. Men der er det saa, at han skal passe saa forfærdelig nøje paa, ikke at „forblive" i det, han elsker. Han maa aldrig forgude noget. Han skal forstaa, at der er noget, han ikke har Lov til at gøre Regning paa; men som daglig gaar fra ham paa den ene eller anden Maade, og som han til enhver Tid skal være beredt paa at give Afkald paa med Tak og Velsignelse for, hvad det var.

Man maa ikke blive siddende i noget som det sidste; saa er Livet færdigt (Uendelighedsprincippet).

Iagtt. 47. Forblevenhed kan altid kendes derpaa, at Folk ligesom ere skaarne af i en bestemt Højde. Højere end til en bestemt Streg komme de ikke.

I Landliggertiden kan man tit iagttage en vis ussel tung og tyk Følelse i Hjernen, som om man var skaaren af i en vis ringe Højde og ikke kunde komme derover (Idiot). Hel anderledes, naar Efteraar og Vinter har lagt Nøgenhed og Kulde over Landskabet. Det har ligesom en rensende Indflydelse i Sindet.

Noget lignende „afskaaret" kan man tit mærke i det daglige Forretningsliv (Stupiditet, Filisteri).

Og endelig paa Hjerteomraadet (Hjerteforblevenhed). Da Talen engang var om Præstegaardenes hyggelige, rige Hjerteliv, bemærkede en bekendt Filosof, at de Mennesker nok kunde være overordentlig tiltalende ved deres Hjerteliv inden Døre; men at de hyppig ligesom vare skaarne af i en bestemt Højde. Der kunde ligesom være en bestemt Streg; over den kom de ikke.

Forblevenhed er egentlig en Slags Død ligesom Lukkethed. Kun i opadstigende Retning (ascendent Retning).

Det vil efter dette forstaas, at der ved den Tyndhed, der nævnes Pag. 663, paa selvfølgelig Maade altid maa menes „forbleven" Tyndhed. I anden Forstand er Tyndhed ikke maalestoksstridig.

I a g t t. 4 8. For at finde et Eksempel paa slig forbleven Tyndhed behøve vi ikke at gaa længere end til vor egen m o d e r n e K u l t u r t i d. Den er tynd, naar man tænker paa dens hele løse, lette Parisertilsnit, uden Hjerte og uden Varme, men i bestandig aandelig Bekvemhed, bestandig Tilbøjelighed til at skyde alle Baand tilside (Frihed i ukonjugeret Betydning). Men den er ogsaa „forbleven" i sin Tyndhed, naar man tænker paa den cyniske Maade, hvorpaa man ligefrem bærer Tyndheden frem som noget chik, noget moderne, naar man uden i mindste Maade at genere sig fylder vore bedste Blade med, hvilke Dragter Damer havde paa ved Hestevæddeløb etc. etc. Man betragter ligefrem Tyndhed som noget berettiget, som man sandelig agter at forblive i alle Dage og „udvikle".

Det er det, tynde Folk kalde Kulturudvikling (Tyndhed og Bekvemmelighed). Den er absolut maalestoksstridig og dermed i skarp Modsætning til Naturudvikling (Kraft Gange gennemløbet Vej).

Lærerigt, men ængsteligt er det gennem Historien at iagttage, hvorledes den Slags Kultur altid er i Følge med Opløsning, hvorledes Naturen tydelig forfølger slig Tyndhedsringhed, hvorledes den Slags Aandsliv altid har haft Plads i Nationernes Nedgangsperioder, hvorledes Tyndhed og Fald altid have hørt sammen.

I a g t t. 4 9. Det samme kan man Gang efter Gang se gentage sig i det enkelte Menneskeliv. Saasnart man kan sige om Folk: „De ere

tynde", staar man over for noget maalestoksstridigt og dermed naturfjendtligt, der altid i det lange Løb kommer til kort. Vi minde om de i Iagtt. 42 omtalte Mennesker, der havde Tilbøjelighed til at ville aabne sig „for tidligt" og altid fik Pidsken imod sig fra Naturens Side. Hvor der ikke er Kraft (Fortætning) og som Følge deraf heller ingen Produktion af Kraft Gange gennemløbet Vej, maa Resultatet i Længden altid blive usselt. Hvor tit har man ikke om saadanne Mennesker hørt det betegnende Udtryk: „De ere værst imod sig selv". Det vidner om, at det altid gaar skævt; men samtidig om, at man egentlig ganske godt kan lide disse Mennesker. Man kan lide dem paa Grund af deres hyppig indtagende Liv og Aabenhed (over for det primære vel at mærke). Men Naturen kan øjensynlig ikke lide dem. Maalestokken noterer: „Slet Vare".

Sluttelig skulle vi for ikke at trætte Læseren blot lige nævne det Tilfælde, hvor vi have begge Slags Naturringhed samtidig, baade Lukkethedsringheden og Tyndhedsringheden.

Det giver selvfølgelig det allertarveligste Resultat. Saa længe det kun er den ene Faktor, der er ringe, kan der dog maaske endda blive en Smule Produkt, idet en Faktor sjeldent er Nul i en saa matematisk Forstand, at den ikke ved at kombineres med en anden af Størrelse værende Faktor dog kan udbringe i hvert Fald lidt. Men konvergere begge Faktorer samtidig til Nul, maa nødvendig det hele blive forsvindende.

Iagtt. 50. Det er denne Kombination, man saa hyppigt træffer hos, hvad man kunde kalde vore „troende Samfundsmænd", Folk, der for ramme Alvor ere gaaede op i Tyndheden og samtidig forlængst ere døde (Forblevenhed). De kendes saa vel, at man ikke behøver at fornærme sine Medborgere ved at gaa ind paa en nærmere Beskrivelse.

Anm. Man mindes ved disse Mennesker tit om Ordet „ond", hvorved man efter almindelig Sprogbrug bestandig forbinder Forestillingen om noget tyndt med Forestillingen om et fremtrædende Hensyn til sig selv, altsaa en Forening af begge Ringheder. Naar Talen er om de i Iagtt. 49 nævnte letsindige Mennesker, der vare „værst imod sig selv", kan man tit høre Folk sige: „Der er ikke ondt i dem". Det er, som om det onde først begyndte, naar et vist subjektivt Element kom til Stede (Lukkethed i Forbindelse med Tyndhed).

Det er dog imidlertid aldrig heldigt at bruge et saadant Ord, der engang har Hævd paa at blive defineret ud fra et andet Synspunkt end

Naturens. Der kan saa let være en lille Forskel imellem Ordets hævdvundne Betydning og den, man vil tillægge det, og der synes trods al Overensstemmelse virkelig her at være en saadan lille Forskel, idet der i Sprogets „ond" bestandig spores lidt af en Aktivitet, som ikke kan andet end støde Naturmanden; thi i Inerti er der ingen Aktivitet. Fanden er for Naturmanden ikke nogen aktiv virkende Kraft, men kun Indbegrebet af al Inerti (Livsnullet).

Af lignende Grund have vi i det foregaaende bestandig med en vis Forsigtighed holdt Ordene „god" og „naturgod" ude fra hinanden. Man skal være forsigtig med at bruge andre Menneskers Ord, naar man ikke er sikker paa en fuldstændig Identitet. Og her kan ligeledes gerne være en ubetydelig Forskel. Sprogets „god" har foruden Aabenhed et Indhold af Varme, der kun passer med en ganske speciel Slags Naturgodhed (Naturgodhed af 3dje Kvalitet). Ganske vist kan man nu og da nok finde Sprogordet anvendt uden dette Varmeindhold, saasom naar man hører Folk sige, at Galoscher ere gode i slet Føre; men det synes ikke at være Ordets egentlige Betydning, man her har for sig (vulgær Talemaade). Man skal være forsigtig med at bygge noget derpaa.

Der er heller ingen som helst Grund til at jage efter at identificere Ordene. Naturen har sin egen Godhed (Naturgodhed), som den nok selv skal definere (se Pag. 641).

9de Stykke. Om Halvhed.

Hvorledes balancerer man imellem disse forskellige Naturgodheder eller Ringheder i Praksis?

Lukkethed og Tyndhed ere Beskaffenheder, der kunne skjules. Man har gennem mangeaarig Praksis fundet en yndet Metode i saa Henseende, der paa den ene Side ikke koster noget og paa den anden Side dog heller ikke lader nogen Nuliltet til Skue paa en blottende Maade, men tvertimod har et pynteligt Udseende, som om der virkelig var nogen Værdi til Stede (Halvhed, Forlorenhed). Den Omstændighed, at man for at nedbringe Produktionen af Kraft Gange gennemløbet Vej til det mindst mulige ikkun behøver at lade den ene af de to Faktorer gaa ned til Nul, bevirker, at man saa udmærket

kan skjule Nulliteten derved, at man samtidig lader den anden Faktor stige til en stor Højde. Det koster ingenting; thi det hele bliver jo dog alligevel Nul (et Produkt er Nul, naar blot en enkelt Faktor er det); men det kan for en overfladisk Betragtning se ud, som om det var noget. Naar der staar en stor og fin Faktor, lægger jo ingen Mærke til et lille Nul. Mangen Tarvelighed kan paa den Maade faa et overordentlig fint Udseende uden Ulejlighed, uden Bekostning, uden Anstrengelse. Det er i Virkeligheden et Forhold, som ingen undlader at benytte sig i hvert Fald noget af i det almindelige borgerlige Livs Konkurrence. Paa den Maade pynte vi alle mere eller mindre paa tilstedeværende Elendighed, og paa den Maade faar det hele Samfund trods al Hulhed sit bekendte „civiliserede“ Udseende. Tit har man vænnet sig saaledes til den Slags aandeligt Kulturliv, at man driver det ganske ubevidst og virkelig selv tror, at man er noget og gør noget, naar man stiller denne Forlorenhed op „ligesom de andre“. Men læg Mærke til, hvor det er nemt. Koster ikke noget.

Iagtt. 51. Man maa tit ligefrem beundre den Genialitet, hvormed Folk i det daglige praktiske Liv forstaa at komme uden om alt, hvad der koster aandeligt Besvær, men dog samtidig kunne holde en vis Form oppe. Der er faa Mennesker, der ikke ville være med til at rose Aabenhed, og der er faa Mennesker, der ikke ville være med til at rose Fortætning; men læg Mærke til, at det altid er hver for sig. Man passer altid sit Snit saaledes, at den ene Faktor hviler sig, mens man lægger Vind paa den anden. Saa koster nemlig Produktet ikke noget. Saa længe den ene Faktor i et Produkt er Nul, bliver Produktionen — trods al Udvikling af den anden Faktor — ikkun et stort rundt Nul.

Tusinder af Alvorsmænd have et klart Blik for Nødvendigheden af Fortætning og Elendigheden af den flagrende Tyndhed, der præsteres af Ungdom og Ufornuft; men ser man dem nærmere efter, er der tit kun grumme lidt Liv i dem. Bevægelsesfaktoren mangler. Deres Hjerne er en lukket Beholder, hvori de løbe rundt som i en Cirkus. Saa kunne de sagtens være fortættede. Det er ingen Sag at faa Spænding paa en Dampkedel, naar man lukker for alle Udveje.

Og Tusinder af Levemænd have et klart Blik for Livets Berettigelse og Fejlen hos de støvede, døde Alvorsmænd, der ikke kende til Livets Friskhed. Livet skal leves, sige de, og saa giver man sig til at husere som rasende med Vin, Kvinder og frisk Havduft. Men ser man saa paa

lignende Maade disse Mennesker efter, er det som Regel tyndt bevendt med „Gehaltet". Kraftfaktoren mangler. De ligge under for Lidenskab, de kende ikke til Fred og endnu mindre til Tingsuafhængighed (højere Fortætningsgrader).

Det er Halvheden, vi i begge Tilfælde have for os. Den er farlig, fordi Folk saa tit lade sig narre af dens pæne Side. Naar et saadant halvt Individ har drevet sin ene Faktor op til en glimrende Højde, bringer han let Folk til at overse, at den anden er vanrøgtet, og idet man saa beundrende efterligner ham, bliver det tit netop den uheldige Faktor, man kommer til at eftergøre. Det falder jo lettest. Den Slags Oplevelser ser man gentage sig Gang efter Gang.

Halvheden er paa en vis Maade langt farligere end om begge Faktorer havde været Nul (Helsletheden). Af helgjorte Bedragere tager man ikke nær saa let Skade; dem kan enhver gennemskue; men hvem tør kritisere det ensidig store og glimrende. Enhver vilde jo sige, at det var usselt tarveligt Smaasind af bornerte Sjæle; man tør ikke engang lade sig mærke med, at man ser noget galt, tænker maaske endog tit, at Fejlen kan være paa Ens egen Side, at man „ser for smaat paa de store Aander". Den Slags halve Storheder kunne fuldstændig i Fred gaa og ruinere en hel Tidsalder, uden at nogen gør dem noget derfor. Tvertimod. De betragtes som banebrydende Berømtheder, og faa Æresstøtter af Eftertiden, Monumenter, der tale om den glimrende Faktor, der „tog Keglerne"; men ikke om den anden, der ødelagde Samfundet.

Ved den særegne Maade, hvorpaa Lukkethed og Tyndhed saaledes kunne dublere hinanden med Hensyn til Frembringelsen af sjælelig Ringhed, blive de ligesom to farlige Skær, der lure paa Menneskeheden fra hver sin Side, delende Byttet imellem sig. Nogle sejle lige løs paa dem uden at bekymre sig om, hvad man træffer paa. Andre opdage Charybdis og dreje saa af med en saadan Kraft, at de tørne lige imod Scylla.

I a g t t . 5 2. Tre unge Mennesker holdt sig i Overlegenhed tilbage fra Ordsprogslegen. Saadan noget Pjat vilde de ikke være med til. Det var et let gennemskueligt Forsøg paa at gaa udenom Tyndheden. Men saa gik man bare lige i Lukketheden.

Der gives Mennesker, der af Sandhedshensyn ugerne sige „Godmorgen, hvorledes har De det?" o. l. Dumt Pjat at ønske et Menneske en god Morgen, som man dog vitterlig ikke kan skaffe nogen med sine Ønsker, eller at stille en Forespørgsel, som Folk knap engang afventer Svaret paa o. l. Det er der selvfølgelig Fornuft i; men det er et Spørgsmaal, om denne Fornuft er saa heldig. Det kan gerne være, at disse Sandhedsdyrkere faa en vis Fortætning frem; det gøre de naturligvis; men sam-

tidig glider en vis Aabenhed ud af Hænderne paa dem. Man sætter fortættet Lukkethed i Stedet for tynd Aabenhed; men af de to Alternativer synes det sidste dog egentlig nok at være de bedste; thi deri kan der dog være en Smule Liv, hvorimod Lukketheden er død. Der kan være noget usigelig trykket ved denne døde Sandhed. Har man talt en Tid med saadan en Sandhedsmand i Angest for at sige et ufornuftigt, uovervejet Ord, der kunde forekomme ham dumt og tyndt og nedsætte En i hans Agtelse, kan det ligefrem være velgørende at komme i Lag med andre, der bevæge sig i mere almindeligt „Snak". Der er noget, der lukker sig op i En derigennem. Jeg har altid bedst kunnet lide at tale med Kvinder. Hvad kan det nytte med al denne store Fortætning, naar Folk dør i den? Kvinderne se først og fremmest efter Aabenheden, og idet der samtidig er mere Hjertevarme i dem end i Mændene, komme de egentlig til at staa forholdsvis højt. Meget hellere dem. De ere rare. De blive ikke nær saa let Sandhedsokser*) som Mændene. Havde vi ikke dem, saa forgik Verden af Sandhed (ukgt. Betydning). De leve i det smaa, mens Mændene dø i det store. De bevare Livet paa Jorden med deres Snak. Der er noget i Kvinderne, der i en ganske anden Grad burde respekteres, end det bliver. Vi skylde dem Tak og Velsignelse, netop for hvad de ere. Det er noget, der burde huskes, naar man i vore moderne Tider vil lave Kvinderne om til forklædte Mandfolk med Frihedsbegreber (ukgt. Bet.), Embedsfølelse og Stemmeret, hvad der kun vil føre til, at de gaa samme Vej som Mændene; ad Helvede til (Lukkethed og Selvstorhed). I den Skikkelse ere de saa vist ikke værd at eje. Den Vej kunne vi godt gaa selv.

Det er denne døden de Indflydelse af Fornuftindgriben, der er saa bekendt fra det religiøse Omraade (Rationalismen). Religionen, hvis Væsen er Aabenhed, kan ikke taale Tilstedekomsten af Fornuftighedens realfortættede Lukkethed, uden at den med det samme er færdig. Fornuft er af lukket Natur; men Livet er en Aabenhed og dermed Mangel paa Afslutning. I det Øjeblik man naar Afslutningen paa en Sag, er man med det samme ogsaa færdig med Livet i den.

„Jeg hader al denne Sandhed", har jeg engang hørt en Mand sige. Man forstaar godt, hvad han mener. Det er det samme, der kommer frem i Slutningen af Iagtt. 46, naar der siges, at man ikke maa blive siddende i noget som det sidste; thi saa er Livet færdigt (Uendelighedsprincippet).

Det var Eksempler paa, hvorledes man paa en uheldig Maade kunde støde imod Lukketheden; men det er lige saa galt, naar man i Skræk for Lukketheden sejler lige imod Tyndheden.

---

*) En vis aandelig Reduktion, der i Reglen ødelægger Mændene i Alderen fra 25 til 30 Aar („gaa i Okserne"), haves egentlig slet ikke hos Kvinden.

I a g t t. 53. Interessant er det i saa Henseende at iagttage den Tilbøjelighed, man i vore Dage saa tit har til at overvurdere U n g d o m. Det er saa forstaaeligt. Den gamle Tid gik hen og døde, og nu vil man have Liv. Men man passer ikke paa, at der er noget i det unge, der saa tit er ufortættet (grønt). Saa kommer man bare fra det ene Nul i det andet, fra a. 0 til 0 a. Begge Dele Halvhed = 0. Til Uheld kommer dertil, at det i vor Tid meget er en Overtro med det store Liv, der skulde findes hos Ungdommen. Hos nogle er Subjektiviteten saa stærk fremtrædende, at de nærmest maa siges at være døde af Overlegenhed. Andre ere døde af Sandhed (Pag. 651) og atter andre ere principmæssig imod Aabenhed, som de — med Henblik paa den megen Aabenhed i primær Retning — finde værdiløs, eller — med Henblik paa megen tilvant Vaneaabenhed (Pag. 634) — finde usand og lavet. Liv er der egentlig slet ikke saa meget af i vor moderne Ungdom. Men er der ingen Liv, saa faa vi jo bare to Nuller, baade Tyndhed og Død.

I a g t t. 5 4. I et af vore Smaablade læstes fornylig: „Naar selv en Hjemmenes Digter som Bjørnstjerne Bjørnson tager det seksuelle Spørgsmaal op til Drøftelse i et Skuespil og ivrig raaber paa Respekt for de menneskelige Sansers Krav, saa turde det vel være rigtigt, hvad Bergstrøm siger i sit Skuespil „Karen Bornemann“, at der kommer en Tid, hvor den gamle Morallære vil falde som frønnede Mure“.

Her er atter et karakteristisk Eksempel paa den moderne Halvhed. Forfatteren har Blik for, at der er gaaet Død i det gamle (frønnede Mure). Deri har han desværre megen Ret. Men han passer ikke paa, at han udsaar Ufortættethed (sandselig Tyndhed) i det nye. Det er akkurat den samme Ombytning som ovenfor. Man flytter bare Nullet fra et Sted til et andet.

Ordet Liv narrer vor Tid. Den har faaet Blik for, at det gamle var dødt, og nu skal der indføres Liv. Det kan være godt nok. Men under denne Metamorfose lægger man ikke Mærke til, a t d e t n y e L i v, m a n a n b e f a l e r, e r a f e n y d e r s t u f o r t æ t t e t A r t. Man sætter l e v e n d e S i m p e l h e d (R a a h e d) i S t e d e t f o r d ø d F i n h e d. De to Ting komme ud paa eet. Det er Nul begge Dele (Halvhed).

Den, der tror, at han gennem den ny Tid skal føres hen til noget bedre end den gamle, bliver skuffet. Han føres kun fra den ene Halvdel hen til den anden, fra det ene Nul til det andet.

Nej tag Livet fra det nye og Fortætningsfinheden fra det gamle og sæt dem sammen. Saa faa vi det. Naturudviklingsmaalestokken forlanger. Men det koster; og aandelig Bekostning vil man nu engang ikke have. Mageligt skal det være.

I a g t t. 5 5. Der har blandt tænkende Mennesker været ført mange Disputer om, hvad der er værst enten den ene eller den anden af ovennævnte to Slags Halvhed, enten den tynde Aabenhed eller den fortættede Lukkethed (usselt Liv eller Død).

Fra den ene Side er Ræsonnementet følgende:

Naar man tror paa Selskabslivets Tyndhed, paa Klædedragt, literær Mode, Visitter, Skydebanemiddage, Bordtaler o. desl., er man et Naturnul, thi der er ingen Fortætning i alle disse Sager; det er tynd Aabenhed. Den, der kan sidde og se med Tro (Aabenhed) ned i et broget Teaterpublikum hilsende i Modetro paa Skuespiller N. og Forfatter P. er selv en Kræmmerfigur i broget aandelig Pynt uden Forstaaelse af den Fortætning, Naturen kræver af et Menneske. Han er i det Øjeblik et stort rundt Nul. Det kan ikke nytte, at der er Liv i et Menneske, naar Livet er tyndt og usselt. Kan den unge Mands Idealer ikke naa højere end til Politik, Østergadeliv, Hestevæddeløb, Foreninger og Sportsstævne, saa er han ikke den, der skal føre den levende Natur frem. Han kan være „en rask Fyr"; men han er et stort Nul („Idiot" kan man høre bedre Kammerater sige efter ham). Der er noget, man kunde kalde den for tidlige Tro", d. e. en Tilbøjelighed til at aabne sig for beredvilligt over for det letbenene og tynde. Den er et sikkert Kendetegn paa Undermaaleren, paa et aandelig tarveligt Individ. Hvor der er saa virksomme primære Udløb, kan der umulig samtidig være nogen Stighøjde. „Nej, saa langt hellere holde sig lukket", føjer saa vedkommende til, „saa har man dog Muligheden tilbage for at finde noget bedre".

Det er Ræsonnementet fra den ene Side, og deri er der selvfølgelig en knusende Sandhed, der rammer frygteligt. Men den anden Part fører ogsaa fra sin Side som det synes lige saa uimodsigelig rigtige Argumenter i Marken:

Fordi man engang imellem aabner sig noget for tyndt, behøver man ikke at have solgt sig dertil. Intet er saa farligt som denne bestandige Lukkethed; man mister tilsidst Evnen til overhovedet at kunne lukke sig op og dermed overhovedet til at kunne udføre. Og dertil kommer, at man behøver Strøm i Legemet, og den maa man nødvendig altid hente i det simple for siden ved Lukning og Overvindelse at hæve den til højere Kvalitet (Vandvæddervirkningen). Den, der ikke vil begynde med at samle Strøm i det primære, vil aldrig naa' til andet end Udtørrethed i de højere Kvaliteter. Det Barn, der ikke vil lege, og den Unge, der ikke vil dandse, duer ikke. Og den voksne, der ikke noget Øjeblik er i Stand til at lægge sit Selv til Side, men bestandig gaar omkring i en aandelig griset Lugt af Hr. Hansen, er noget af det fattigste, Naturen har. Dette Hansen-Produkt er egentlig Skarn, noget, der iblandt aandelig „ordentlige Folk" egentlig burde henvises til Toiletrummet. Det er, som om man fik noget paa Fingrene ved at tage et saadant „Menneske" i Haanden. Han kan ikke „give sig selv"; men den første Betingelse for, at et Menneske hører Naturen til, er, at han kan „give sig selv". Der er noget, man kunde kalde Sjælssurhed, ligesom man kan blive „kropsur" af Mangel paa Gymnastik og Bevægelse.

Man kan staa ganske i Vildrede imellem saadanne to Ræsonnementer. Man synes, de have Ret begge to.

Det have de ogsaa; thi Sandheden er selvfølgelig den, at man her

stilles over for to lige uheldige, lige fejlagtige, lige farlige Halvheder, der begge skulle undgaas af ethvert aandelig „ordentlig Menneske".

Der er intet, der belyser denne Tidens Halvhed (moderne Forlorenhed) paa en saadan Maade som Naturkundskaben med sit Slagord: „Lad os være Mennesker" (fortættede Skabninger).

Derfor skæver man til den og søger den ikke.

Der er neppe Tvivl om, at det ikke er et tilfældigt Træf, naar denne rige Kundskab ikke indtager en mere fremskudt Plads som Grundlag for almindelig Dannelse, end den gør.

Vor sjælelig bekvemme „paa Akkord" gaaende Halvhedstid ynder den ikke.

Iagtt. 56. Det er egentlig ganske monstrøst, at man i Aaret 1910 i en oplyst Tid i det væsentlige endnu lever paa de samme Dannelsesmidler som man havde i Middelalderen, ja tildels i Oldtiden, Sprogkundskab, Æstetik o. l., og at et saa mægtigt Fag som Naturvidenskaben (Fysik, Geologi, Astronomi, Physiologi etc. etc.) fremdeles spiller en saa tilbagetrængt Rolle som Folkedannelsesmiddel, som det gør; thi at lære Folk lidt om Skraaplan og Vinder og elektriske Strømme og lignende tørre Fakta, er jo da ikke at benytte Naturvidenskaben som Dannelsesmiddel.

Det er sikkert ikke tilfældigt.

I gamle Dage brændte man Folk, naar de paa en generende Maade kom til at belyse Samfundets Halvheder. Nu gør man ikke det. Dertil staar Kulturen for højt. Allermindst kan man gøre det, naar det er en Videnskab, der stiller sig i Opposition imod Samfundet; den kan man ikke brænde. Men mon man ikke kunde holde den lidt tilbage? Eller dog i hvert Fald lade være at fremdrage den? Ganske ubevidst? „Sylte" en saadan næsvis Videnskab en Smule?

Vist er det, at kommer Naturvidenskaben op i dens Anvendelse paa det daglige Menneskeliv, saa ere vi færdige med den nuværende „Kultur" med dens Velsignelser.

Der kan gerne være dem, der have en ubevidst Fornemmelse af dette Forhold, og som derfor holde lidt igen. „Mennesker" er nu engang det, man sidst af alt har Lyst til at være.

10de Stykke. Om Billeder af Naturudviklingen.

Hvorledes ser det Billede af Naturudviklingen ud, som Naturen tegner for os gennem det foregaaende?

Over for de Kulturudviklingsbilleder, det foregaaende stiller frem for os, kan det have sin Interesse at se et Billede af Naturudviklingen.

Et korrekt Billede af Naturudviklingen kan alene faas derved, at Naturen selv tegner det. Saasnart et Menneske laver noget, er det eo ipso „gjort" og dermed uden Naturautoritet.

Naturen tegner Billeder gennem de Iagttagelser, den viser os. Dem behøve vi blot at betragte i den Rækkefølge, Naturudviklingsmaalestokken foreskriver, saa kommer Naturudviklingsbilledet frem af sig selv, ganske paa samme Maade som vi se, at der fremkommer „levende Billeder", naar en Række Øjebliksbilleder fremstilles i Følgeorden umiddelbart efter hinanden.

Vi behøve altsaa blot at opstille en Række Naturiagttagelser efter stigende Fortætningsindhold og med det Indhold af Aabenhed, Naturudviklingsmaalestokken altid kræver (Udførsel).

En saadan Iagttagelsesrække maatte Læseren allerhelst selv opstille — saa vilde det fremkomne Billede blive af størst levende Betydning for ham; — men da Folk ere uvante i saa Henseende, skal der her anføres et Eksempel, idet vi dog ganske uden Tekst ville overlade til Læseren selv at se „det levende Billede" deri, paa samme Maade som han er vant til at gøre det i ethvert Biografteater.

Iagtt. 57. Lad os begynde med at stille Læseren ud i et smukt Landskab. Det er det, Folk i Almindelighed kalde Naturen, de prægtige Marker, Søer og Skove, den friske, grønne Frihed. Betragt de smukke Skovkroner, hvor de kuple sig. Det er smukt, siger Du, det er noget,

Du kan begribe, den dejlige Natur! Der er Du tilbøjelig til straks at begynde at prise Naturen paa Kulturens Bekostning. Ja, vist! Deri har Du Ret. Naturen skal man altid prise; men der er Du dog ellers ved dens simple Side, og det kunde maaske være, at det, der tiltaler Dig her, netop er det simple i Naturen. Naar tarvelige Mennesker skulle indtage andre tarvelige Mennesker, saa benytte de altid Sensationen, brogede Farver o. dsl. Er der ikke noget af det samme her i den stærke Farvepragt, hvormed Blomsterne søge at lokke Insekter til sig for Bestøvningens Skyld o. dsl. Og læg Mærke til andre Ting. Læg Mærke til, hvorledes disse runde Kupler fylde Dig med Længsel og Higen, hvorledes Horisonten derude fylder Dig med Fantasi og Uro, hvorledes Vinduerne derhenne i Proprietærgaarden med deres ejendommelige Form vække Forestillinger om markerede Skønne, der muligen kunde bo derinde. Der er Lidenskab i det hele, den Lidenskab, der har givet Anledning til Sagn om Nøkker, Skovtrolde og alskens Forgørelse. Naturen er til Begyndelse en eneste stor Lidenskab, et ufortættet Raastof, hvori alting maa begynde fra neden, og hvoraf alting skabes i begyndende Ringhed. Den er nok dejlig; men, som den staar der, er den ikke udviklet endnu, skal først til at begynde. I den Kvalitet skal Du nu ikke blive længere end netop nødvendig for at hente Strømkraft og Næring. Du kan tage Skade paa din Sjæl derved. Der er dem, der har mistet Livet (Elverskud). Se at vinde ind til Fortætning (Udvikling). Den, der ikke naa'r videre end til denne evindelige naturraa Umiddelbarhedsoptagelse, er et daarligt Individ i aandelig Forstand (primær Kvalitet).

Saa vender Du dig imod en Mand, der gaar og pløjer. Se, der er straks noget mere. Der er Fortætning, der er Overvindelse. Lugten af Muld og Hestepærer kan til Tider ligefrem vederkvæge Sindet, naar det var overbebyrdet med alskens Letsyn. Dette konkrete! Hvor er det velgørende! Man synes, det kunde være rart at være Landmand, at have en Livsopgave i saadanne faste Ting. Og at faa Sveden ud. Det er noget, man kan forstaa. Det er Sandhed. Sandhed, Tjah! Men Sandhed er nu rigtignok ikke altid et saa højtstaaende Begreb Det kommer an paa, hvad det er for Sandhed.

Du ser videre omkring og opdager en Gulspurv, der sidder paa et Led. Sikken et morsomt gult Hoved, den har, det lille Kræ! Den har sin Rede her i Nærheden. Der er igen noget nyt. Hvor forskelligt er det ikke fra Muldduften! Det er finere fortættet. Et varmt lille fortættet Centrum, der skiller sig ud af den store Spredthed.

Saa gaar Du atter videre og ser, idet Du kommer forbi Carl Hansens Gaard, en Messinglampe staa i Vinduet. Den kan maaske blive til Udstyret, tænker Du ved Dig selv; Datteren blev forlovet forleden. Ordet Udstyr kan for den, der kommer gaaende i Markstemning, have en underlig Klang. Der er noget deri, der sætter Sindet i sær Bevægelse, naar man er ung og kommer ude fra. Den Plovfure er alligevel kold og hjerteløs at gaa og trække i den hele Dag. Hjemmet kommer til at staa i en underlig forherliget Belysning. Se Hunden der, som ligger og soler

sig uden for Trappestenen. Den taler ogsaa om Hjemmet. Du tænker paa det hyggelige Kakkelovnsskær Vinteraftener, naar en bidende Vind bøjer de visne Straa paa Marken; Du tænker paa din gamle Moders venlige Ansigt, og Du forstaar, at der er noget ganske andet til i Verden end det, Du traf paa i Marken, noget, der ligesom danner en Slags Klæder for Sjælen, noget, hvori der ligesom staar skrevet: „Fred være med Eder"! „Det skal Du faa, hvis Du vil følge mig," siger Naturen.

Ja, og dog kan der være noget saa besynderlig stupidt og kvælende ved Tanken om at blive puttet ind i en Brudevogn med Gummiringe om Hjulene. Du gaar ned ad Vejen og føler Dig fri og lykkelig over ikke at være bundet. Der gives en Frihed i Sjælen, som staar over alt andet, en aandelig Tilværelse saa forunderlig ren og rig, varm og herlig. Læg Mærke til, hvor Hjulsporene i Vejen kunne le til Dig i det Øjeblik, Du kommer til Forstaaelse af noget, Du længe har gaaet og tænkt paa. Naturen kan le saa venligt lige fra Snavset paa Skovvejen eller Brostenene i den ulugede Gaard til de solbeskinnede, hvide Skyer højt oppe; og det gør den hver Gang, det dumme Individ kommer til at begribe noget, ret som om den vilde sige: „Endelig gik det op for Dig". Det er, som om den klappede Dig og lo, og som Du i det samme begreb noget, der vilde Dig det saa godt langt ud over Verden, en ophøjet Herlighed, der lovede saa meget, naar blot Du vilde følge.

Men lyt saa en sludfuld Efteraarsdag til, hvorledes det suser i de høje Trætoppe og hold det sammen med det mægtige Storslip, der gaar igennem alting, hvorledes det altsammen kun staar en lille Tid for saa at kastes bort. Er det ikke, som om noget fortsatte sig ud over det foregaaende igen. Se paa Historien, paa det stolte Liv, der blev borte, og som paa een Gang taler om at forlade og om at leve. Hvilket besynderligt Storsyn viser den os ikke ud over det hele? Se paa et gammelt venligt Hus, hvor det kan nikke til En, idet det taler om Slid Gange Tid (Kraft Gange gennemløbet Vej) eller et skikkeligt gammelt Ansigt, hvori Furerne tale om Fortætning, og de hvide Haar om Tiden, der gik. Det er Naturudviklingens gamle, rare Ansigt (Evolutionspræget), det rare gode gamle forladende i Tilværelsen, der ligesom siger: „Lad os være Mennesker". Det er bestandig det, vi føres nærmere til ved alt, hvad der i stigende Grad maaler paa Naturudviklingsmaalestokken.

Men saa er det saa mærkeligt, at der kan komme et bestemt Øjeblik, da der ligesom gaar Liv i det hele, som om det gamle Ansigt begyndte at tale, og som om det saa fortalte saa vidunderligt.

Det kan være en Dag, Du er oppe paa Thorvaldsens Museum og har gaaet en Tid rundt og set paa alle disse Ting, hvori et saa stærkt Liv var koncentreret for hundrede Aar siden, alt imens den hule Rumlen af Vogne paa Gaden fører Dig bort fra Tiden. Pludselig kan det komme Dig for, som om alt dette levede endnu og var Led i et endnu langt mægtigere Liv, der stod bagved det hele, en mægtig Strøm af Kraft Gange gennemløbet Vej.

En gammel Mand var kommen over i en gammel Egn, paa en Vej, hvor han ikke havde gaaet i 46 Aar. Det var, som om Tanken lurede. Den vidste ikke rigtigt, hvad den skulde tænke om det. Sommetider kunde der komme en ældgammel Følelse op, en Maade at se Livet paa, som Manden engang i længst forsvundne Dage havde haft. Hvor var det underligt at møde igen! Han ser paa Træer, han ser paa Vejblomster, akkurat de samme som dengang. I hver enkelt Ting er der intet; men ud af det hele faar han fat i en fjern Herlighed, et Produkt, der ligesom samler alle Enkelthederne etsteds, hvor det er, enten langt, langt tilbage eller langt, langt frem, kun ikke her i disse Ting. Han kommer forbi nogle Teglværker og Kirker. De ligge der endnu. Men alt imens kan det være for ham, som om noget stort bevægede sig. Han tænker paa, hvorledes Slægt er fulgt efter Slægt. Alle de gamle, der gik forud til Differentiallivet. De gamle rare Sjæle! Saaledes skulde det være. Ske din Vilje som i Himmelen, saa og paa Jorden! Det er, som om han skulde styrte i Gruset.

Der er intet saa vidunderligt, som naar Naturudviklingsbilledet begynder at røre sig. Der er noget ved det, at have set Naturudviklingen bevæge sig, at Mennesket dør i En (Kræmmermennesket). Da Semele saa' Jupiter i al sin Herlighed, døde hun. Den, der blot en eneste Gang i sit Liv har set det Syn, bliver aldrig den samme, som han var („Menneske“ igen). Han slipper aldrig det Billede. Det kan være, som om der dukkede noget gammelt op i ham, som han engang havde vidst saa godt, men havde glemt — en levende Oprindelighed, han var kommen fra. Uvilkaarlig nikker han ved sig selv; der behøves ikke mere.

Men Du bør sammensætte et saadant Naturudviklingsbillede selv for rigtig at forstaa, hvor forunderligt det er. Du skal ikke gaa efter mine Øjebliksbilleder. Prøv at sætte dine egne Oplevelser ind i Stedet paa samme Maade, som det her er gjort efter Naturudviklingsmaalestokkens før nævnte Princip. Saa skal Du bare se. Saa dør Du.

Og saa vil Du først rigtig forstaa, at her er Tale om et virkeligt fysisk Fænomen, og hverken om Lyrik, Poesi el. l. Det er sikkert det mærkeligste fysiske Fænomen, der overhovedet lader sig iagttage i Tilværelsen.

Anm. Det er utvivlsomt dette Fænomen, der saa ofte spøger i gamle Beretninger om Begivenheder, der i deres Form synes ganske urimelige (Vorherre, der kom gaaende til Abraham, talte ud af Tornebusken o. l.). Saadan er det gaaet til. Ganske naturligt.

Et saadant Naturudviklingsbillede skifter selvfølgelig ydre Form, naar man tager andre Øjebliksbilleder; men ligesom alle Bøgeblade i Skoven ere forskellige og dog af samme Type, vil det vise sig, at Udtrykket i alle de paa denne Maade fremkomne forskellige Billeder bestandig bliver det samme.

Har man først engang faaet Øjet op for det, ser man det alle Vegne, hver Dag i sit Liv.

Naar Verden gaar Dig imod, og Slud og Blæst plager Dig, saa ser Du Billedet langt ude og jubler ved at se det.

Det er den Fortegning, Naturen stiller frem for os til at se efter, naar vi ville leve.

11te Stykke. Naturudviklingslære og Religion.

Er Naturudviklingslæren i Overensstemmelse med Religionen eller ikke?

At Naturudviklingslæren gennem saadanne Billeder fører os tæt op ad det religiøse Omraade, er iøjnefaldende. Men samtidig vil det staa enhver klart, at det er to Ting, der ikke maa blandes sammen. En Empiriker har ikke noget Øjeblik Lov til at overskride Grænsen for sit empiriske Omraade. Saa ødelægger han alt. Blander han Tro ind i sin Naturkundskab, saa er den færdig som saadan, og blander han Ræson ind i sin Tro, saa er den paa sin Side ogsaa færdig. Der skal holdes skarpt Skel. Han har Lov til at knibe sig saa langt op til Grænsen, som han paa nogen Maade kan; men hans Opgave maa aldrig gaa længere end til at afstikke Fysikkens Grænse, saaledes at han kan sige: Hertil kan jeg komme med fysisk Sikkerhed og ikke længere. Det er uberegneligt, hvor megen aandelig Ulykke der i det daglige Liv foraarsages ved en vis griset Uorden langs denne Grænse.

Under slige Forsigtighed udkrævende Forhold gælder det mere end nogensinde at fastholde det tidligere nævnte fysiske Princip bestandig at lade Naturen føre Ordet gennem Iagttagelser, bestandig at afholde sig fra at sige noget selv. Et

eneste Fejltrin med at ville gaa paa egen Haand kan i aandelig Forstand koste Livet.

Iagtt. 58. Naturen taler til os gennem Billeder, levende Billeder, som den viser os. Saaledes er dens Sprog. Saa maa vi selv se, hvad vi kunne faa ud deraf, om vi kunne forstaa, hvad den siger. Tause, men vidunderlige Billeder, der sikkert kunne give alt lige indtil Forklaringen af de sidste „Verdensgaader", naar blot vi vare i Stand til at forstaa Sproget; men derpaa skorter det bestandigt. Underligt, at det kan være saa svært! Selv smaa Børn kunne i forholdsvis kort Tid lære et nyt Sprog ved blot at høre det. Selv en Raakalv kan ved blot at se paa sin Moders Bevægelser og drikke hendes Mælk forstaa, at der er noget, den skal følge, hvis den vil sit Vel. Men vi leve her et helt Liv med Naturen, blive frembragte af den og nyde dens Goder uden saa meget som et Øjeblik at begribe andet, end at det er os, der regerer det hele, det vil med andre Ord sige uden saa meget som at have det allerførste Grundlag for en korrekt Forstaaelse af Situationen. Og dog taler Naturen til Tider saa stærkt og højt til os gennem sine Billeder, at det ordentlig kan runge i Sindet. Træd ned i din Gadedør med din Hund en Vinternat Kl. 3. Det er knagkoldt, men ganske stille. Stjernerne myldre paa Himlen, og nu og da høres et fjernt Hundeglam paa Landet. Blot et eneste Blik af Naturen kan indeholde mere end timelange Prædikener eller tykke Bind. Om den uendelige Kraft Gange den uendelige Vej, om det store objektive Eksempel, der staar til at følge, paa den Maade, Raakalven forstod at følge.

Lad os nu se, hvor meget vi ved opmærksom Iagttagelse kunne faa Naturen til at sige os med Hensyn til det religiøse Spørgsmaal. Hvormeget vi ere i Stand til at forstaa. Og endelig, hvorvidt det, den siger, er i Overensstemmelse med Religionen eller ikke.

Iagtt. 59. Den første store og mærkelige Iagttagelse, vi i saa Henseende med fuldstændig fysisk Sikkerhed kunne gøre ved Fysikkens Grænse, er den, at der eksisterer en anden Størrelseverden end den os umiddelbart omgivende endelige.

Den er fysisk iagttagelig paa ikke mindre end 3 Steder:

Vi se Makrokosmen lige foran os med sit ubegribelige Mylder af Sole og Kloder, sine ubegribelige Afstande og Stjernetaager, der føre Tanken ud i det uendelige (∞).

Vi se Mikrokosmen, naar der paa en Synaalespids kan sidde Myriader af Organismer, der hver især have sine Organer og Smaadele, en Lidenhed, hvorved Tanken atter løber ganske ud af Endeligheden (0).

Og endelig have vi den besynderlige Differentialverden med sit gaadefulde $0. \infty$. Vi se Varme, Lys, Elektricitet osv. paa utallige Maader udbrede sig over det uendelige Rum uden Grænse. De gaa bort i Rummet, sige vi; men det er en Talemaade. De kunne ikke gaa bort, de kunne ikke blive borte. De kunne flytte sig længere ud, og de kunne gaa over i Differentialform, i uendelig smaa Størrelser; men de maa altid være der, altid blive der. Intet kan blive til intet. Det maa nødvendig føre til, at det saakaldte tomme Rum bliver differentialfyldt paa en aldeles endeløs Maade ($0. \infty$). Der findes en Differentialverden her, som ganske ligger uden for vor endelige Verden; men som vi ikke desto mindre staa i den mest levende Forbindelse med, idet vi hver Time paa Dagen afgive Materiale til den gennem den levende Kraft, vi producere, udføre og sprede ud i Rummet. En saadan Differentialverden ligger i den Grad uden for vore endelige Begreber, at vi ikke kunne have Gnist af Forestilling om, hvad der foregaar i den; men det vilde være imod al Naturorden at antage, at den var et uordnet Kaos, en Slags Alle-Sjæles Grøft, hvori den udførte levende Kraft løb bort til ingen Nytte. Der findes ingen Steder i Naturen Pulterkamre, hvori gammel afbrugt Arbejdsmængde ligger hen. Det vilde ikke ligne Naturen. Den Mulighed maa i hvert Fald staa fuldstændig aaben, at der kan være Orden her som alle andre Steder i Naturen, at der med andre Ord kan eksistere en ordnet Organisation af levende Kraft ganske uden for den endelige Verden, en Organisation, hvormed vi ere i fysisk landfast Forbindelse, og hvori vor borteblevne Udførsel af levende Kraft kan dukke op som integrerende Del.

Om den nærmere Beskaffenhed af denne anden Verden maa Fysikeren vel vogte sig for at sige et eneste Ord — saa vilde han være ud over sin Grænse. — Men paa den anden Side er det vor Opgave at knibe os saa nær Grænsen som muligt og sende Raketter ind over den for om muligt fra fysisk Side at belyse, hvad der kan være derinde.

I saa Henseende er der navnlig en mærkelig Klasse Iagttagelser, der med stor fysisk Sikkerhed kan gøres, og som atter og atter vender tilbage og er kendt af alle.

Iagtt. 60. I Skumringen, naar Mørket begynder at falde paa, alt imedens den lyse Aftenhimmel dog endnu præger Stemningen, i Solskin efter Sommerregn, naar Brostenene begynde at tørres, naar den store Lind kaster sin Skygge ned over Bænken — ved saa utallige Lejligheder, som man langtfra agter nok paa, kan der være noget, der ganske paa samme Maade som Stjernehimlen oven for, paa ubevidst Maade kan kalde paa et Menneske, ret som om det lovede noget stort og herligt, naar bare man vilde følge efter. Der er noget ved Naturen, at den ordentlig kan raabe efter et Menneske: „Kom med!“ Men vi høre ikke efter. „Hvis Du vil følge mig, skal Du faa“. Men vi ville bestandig selv.

Iagtt. 61. Naar jeg i Mørkningen sad og lyttede til Musik *) i Stuen inde ved Siden af og saa paa de røde Skyer nede i Vest, kunde

*) Posca: Ved Stranden.

det være, som om Tankerne løb langt, langt ud i Rummet, ved en enkelt lille fin Tone saa langt, saa det næsten ikke var til at tænke paa, den skulde kunne komme tilbage. Ud til en uendelig fjern Herlighed. Det kunde være, som om noget skreg i Sjælen. „Kadaverlyrik"! siger den overlegne Sandhedsmand. Ja, er Du nu ogsaa sikker paa det? Er det ikke for billigt at komme fra det Fænomen. Er det ikke snarere Dig, der er kadaversand? Det er slet og ret en Iagttagelse, en ren fysisk Iagttagelse. Den har man ikke Lov til at vise bort paa den Maade. Det er et Fænomen, der atter og atter vender tilbage, en Iagttagelse, der er kendt af ethvert Menneske, der ikke er „forbleven" paa et eller andet Omraade, det vil sige er død. Den Slags Iagttagelser er man ikke blot pligtig at respektere, men pligtig at benytte, hvis man virkelig vil spørge Naturen helt ud til Grænsen. Det er netop Fænomener af den Art, vi skulle have fat i, naar vi ville studere Grænseforholdene. Dem gaar det ikke an at vise fra sig i indbildt Overlegenhed. Vil man studere Grænsen, skal man ogsaa gaa til Grænsen.

Iagtt. 62. Stundom kunde det være, at der ved Synet af en eller anden ligegyldig Ting, Eger i et Vognhjul, der drejede sig forbi Lygteskinnet ind i Mørket, kunde gaa et Glimt igennem En som af noget, der var til, men som gik fra En, noget, som man ikke naaede at komme med til. En Længsel efter noget, der igen straks var borte. Vi komme der ind paa det, Folk kalde Længsler, og som Digtere synge om. Et underligt Fænomen! Hver Gang, man griber efter det, er det borte. Naar man i stille Aftener stod og saa paa, hvorledes Grene fra Søndermarkens Træer strakte sig ud over Himlen, kunde det være, som om man fik en Anelse om noget endeløst, der bevægede sig. En Følelse af det uendelig store og det uendelig smaa derude, som man i lige ringe Grad forstod noget af, alle de uendelig smaa Bølger, der med fysisk Nødvendighed maatte fare imellem hinanden i al Evighed uden at kunne opfattes af noget levende Væsen. Foreløbig da ikke. Man staar og ser og ser. Tys! Som om man hørte noget i den stille Nat, som om det kunde være et fjernt Bølgebrus fra Havet. Man tænker paa, om det virkelig skulde komme fra — Stranden, men opdager endelig, at det er Blodets Brusen for Ørerne. Det er med andre Ord ingenting. Saa falder man til Ro igen. Nej, der er ingen Forbindelse imellem Differentialerne og Endeligheden. Og dog veed enhver Matematiker, at Differentialer ere Størrelser, man kan regne med med samme Sikkerhed som man regner med endelige Tal, og at de kunne integreres. Enhver Fysiker veed, at Vejen herfra til Østkap er bygget op af uendelig smaa Atomer, at den hele Verden i sin grænseløse Uendelighed er bygget op af Differentialer. Deres uendelig store Mængde kan bøde paa deres ringe Størrelse, saa at der endda kan komme noget uendelig stort ud af det. Naar man taler om Eksistens i en Differentialverden, betragter Folk det som Drømmetale. Noget uendeligt lille kan man kun tænke sig som Drøm. Nej, det er ingen Drøm; det er sund fysisk Tale. Al Størrelse er relativ. Naar vi synes, at Diffe-

rentialet er saa forsvindende, er det kun i Forhold til vor egen endelige Størrelse; men naar „vi" ere borte, kan Differentialet i Forhold til andre Størrelser maaske blive uendelig stort. Størrelse er i det hele taget et ganske ligegyldigt Naturbegreb, der blot skriver sig fra Forhold til noget andet. Et Flueben er overfor en absolut Bedømmelse lige saa stort som et Elefantben, $\frac{a}{\infty} = 0$, uden Hensyn til Størrelsen af a. Størrelse er et menneskeligt Begreb, der i en vis Forstand slet ikke eksisterer for Naturen. Hvad er Rum og Sted, naar der ingen Begrænsning er? Og hvad er Størrelse, naar der ikke er nogen Alen? De stærke Bevægelser, der engang i længst forsvundne Tider bragte Verden til at sitre, men som nu ere uendelig smaa uendelig fjerne Differentialbevægelser, ere for Naturen lige saa vigtige, lige saa fysisk store og naturbyggende som den Dag, de passerede. Det lever for saa vidt endnu derude altsammen paa samme Maade, de samme Storme, de samme Lidenskaber, de samme glade Øjeblikke; blot lidt længere ude i Rummet og i Differentialform. Ja, der var fysisk set intetsomhelst i Vejen for at tænke sig en Forbindelse etableret dermed gennem passende Integrationsapparater, lige saa vel som mange Lærde nutildags have tænkt paa Muligheden af at etablere en Forbindelse med Marsboerne. Det fysiske Substrat er til Stede. Den Dag kan maaske komme, da vi kunne gøre det. Det forekommer os saa ganske absurd at ville tænke paa at iagttage, hvad der er passeret; men den fysiske Mulighed er faktisk til Stede. Et Refleksionsspejl stillet op paa Sirius, og en Ordning, der kan integrere Differentialerne, saa har Du det. Saa kan Du se de gamle Romere igen og følge deres Tankegang. Der er intet overnaturlig deri, og det kan maaske være lige saa tænkeligt, som det for 100 Aar siden vilde have forekommet Folk at sende et traadløst Telegram til Amerika.

Men mener Du, at det er umuligt at finde paa et saadant Integrationsapparat, saa kan Du jo bare dø. Saa har Du det ogsaa; thi saa er Du selv gaaet over i Differentialverdenen, og saa behøves Integrationen ikke.

Du ser paa alt dette med en vis Usikkerhed. Bare det ikke er Fantasteri! Det ligner jo ikke rigtigt, hvad Du er vant til at anse for sikkert i det daglige Livs konkrete Tilværelse. Men se paa det igen. Er det virkelig muligt at komme forbi disse fysiske Kendsgerninger uden at maatte erkende, at Tilværelsen af en saadan anden Størrelseverden er lige saa realistisk sikker som den Jord, hvorpaa Du træder? Du er allerede i den, kun at Du i din Endelighed ikke mærker det uendelig smaa omkring Dig. Hvert Øjeblik paa Dagen sender Du dine smaa Myreæg af Bidrag ud til den fra det lille Bølgecentrum, som Du er i den uendelige Sammenhæng. Og er det virkelig muligt at tænke sig blot en Smule om uden at forstaa, at en saadan Verden med sine endeløse Dimensioner maa være af en grænseløs Betydning, og at den maa kunne gribe ind i dit Liv og i din Skæbne paa en Maade, Du ikke er i Stand til at eftergaa.

Hvorledes Du nu end vil tage paa denne Sag, saa vær bare ikke overlegen. Vi ere tilbøjelige til at smile, naar vi se en stakkels søgende Iagttager, der med dyb Undren staar og ser ud i Himmelrummet lyttende

efter kosmisk Larm, der viser sig at være Blodets Brusen i Aarerne. Men det skal Du ikke. Saaledes lytter ethvert Raadyr i Skoven. Det er farligt at være for klog. Se dog, se! Uden om Stjernerne kan Du se lige ud i Uendeligheden. Er det ikke vidunderligt? Fader vor, Du som er i Himmelen!

I a g t t. 6 3. Man vil maaske sige, at disse taagede, anelseslignende Iagttagelser (Glimt af en Herlighed, der vises os ligesom i stor Afstand) ere for løse til at have fysisk Betydning. Men naar Iagttagelserne 59 med fuldstændig fysisk Sikkerhed godtgør os Eksistensen af en anden Størrelseverden, faar det alligevel en vis Interesse at se disse taagede Omrids. Man skal tage dem med; de høre med til Billedet.

Samtidig skal man lægge Mærke til, hvorledes de altid have noget med N a t u r u d v i k l i n g at gøre. Det er aldrig den tarvelige, ufortættede Side af Naturen, der fremkalder Længsler af den Art, men altid den udviklede, konjugerede Side, altid fine Kvalitetsfænomener, der føre bort fra den daglige kvalitetssimple Verden. Ganske vist kan man nok træffe den Slags Fænomener ved ret, haandfaste Realiteter som skønne Landskabsudsigter o. l., men man lægge Mærke til, at det altid er Realiteter, der pege videre frem paa den Uforblevenhed, der er Naturudviklingens Særkende (Gennemgangsophold Iagtt. 45 og 46). Det er i Virkeligheden ogsaa her den forladende Kvalitet (Tingsuafhængigheden), der spiller ind. Det synes altid at være den, der foranlediger Fænomenet.

Deri bestyrkes vi ogsaa ved at se paa det i forrige Stykke omhandlede Naturudviklingsbillede. Var det ikke paafaldende, som dette Billede ligefrem var myldrende fuldt af saadanne Glimt? Hvilket Løfte laa' der ikke i de hvide Skyer, der lo til Dig? Og hvilket Løfte laa' der ikke i Kunst?

Det kunde tyde paa, at det ligefrem er Glimt af Naturudviklingen, vi opfatte, at den iagttagne fjerne Herlighed er et Øjebliks Harmoni imellem de foreliggende Begivenheder og en Naturudvikling, vi sidde inde med Anlæg til, men ikke ere naaede til endnu. En Harmoni, som vi derfor ikke ere i Stand til at holde fast paa mere end et Øjeblik.

Nærmere er det umuligt for en Fysiker at sige. Her gaa vi ud over Fysikkens Grænse.

Det var vor første Iagttagelse ved Grænsen, den, at der tydeligt kan ses Land paa den anden Side, kan iagttages noget stort derovre, hvad det nu er, og hvad vi ville kalde det.

Hvorvidt er nu denne første Grænseiagttagelse i Overensstemmelse med Religionen eller ikke?

Ja, døm selv! Kan det egentlig med Rette siges at være nogen Uoverensstemmelse? Ganske vist stødes vi nok over Na-

turens iskolde Realitet over for Religionernes ideelle Syn paa „en anden Verden"; men man maa huske, hvor langt disse Kilder ligge fra hinanden i deres Udspring. Det er en Sprogforskel, man ikke kunde andet end være forberedt paa imellem to Udsagn, der komme fra saa grundforskellige Sider. Men det, der siges, er jo dog egentlig det samme. Man taler om Fjendskab; men skal der ikke et vist middelalderligt Smaasyn til at faa Fjendskab ud af ovenstaaende? Mon man ikke hellere burde lukke sine Øjne op og se den dybe Overensstemmelse, der her faktisk er til Stede?

Men lad os se videre. Lad os se, om Overensstemmelsen fortsætter sig. Lad os tage Religionens eller Religionernes forskellige Hovedpunkter frem og eftergaa, hvad Naturen i det foregaaende har sagt os desangaaende.

Iagtt. 64. Religionen lærer os om en personlig Gud. Men er det i Virkeligheden ikke ogsaa det, Fysikken gør, naar den lærer os, at enhver Bevægelse skaber et Selv (Pag. 631), hvoraf da med Nødvendighed maa følge, at den endeløse Bevægelse, hvoraf Universet er opfyldt, ogsaa maa skabe et Selv.

Hertil vil man maaske sige, at Religionerne hyppig betragte Guddommen som en Flerhed. Ja, men det kan Naturen ogsaa saa udmærket være med til; det er den ikke noget Øjeblik imod, idet Mennesket i sin Endelighed altid maa have Lov til at betragte et Stykke af Uendeligheden ad Gangen. Det maa Naturmanden ogsaa selv gøre, naar han i det ene Øjeblik taler om Uendeligheden som en Helhed, han godt kunde spænde over, men i næste Øjeblik maa opgive Forsøget, og saa maler os en anden Skikkelse, han kalder Naturen, der har Udvikling Behov, som begynder i Ringhed og ender i Uendelighed.

Saa lærer Religionen os dernæst at tilbede denne Gud eller denne Flerhed af Guder. Men er det i Virkeligheden ikke ogsaa det, Fysikken gør, naar den kommer med sin første og sidste store Fordring om universel Aabenhed. Hvad er Forskellen?

Men saa Principperne da? Ja, i saa Henseende er der en Overensstemmelse, der endnu er den allermest mærkelige. Ser man hen paa de Forskrifter og Belæringer, de højere Religioner give Mennesket, maa man ligefrem forbauses, i hvilken Grad de falde sammen med, hvad Naturudviklingen lærer os. Navnlig gælder dette for den kristne Religions Vedkommende.

Naar den taler om „denne Verden", om kødeligt Begær, Lidenskab

o. desl. som noget, der skal værdsættes lavt, er det netop den samme Vurdering, Naturudviklingen foretager.

Naar den taler om Overvindelse, mindes man, hvad Vægt Naturudviklingen lægger i dette Fænomen (Fortætning).

Naar den taler om Kærlighed, Resignation, Offer og Forsagelse, er det netop de Begreber, Naturudviklingen sætter som Blomsten af al Tilværelse, Hjertevarme, den forladende Kvalitet, Slippet og Tingsuafhængigheden. Er det ikke nøjagtigt det samme? (Buddhismens Ubevidsthed).

Og komme vi ind paa Bevægelseslæren (gennemløbet Vej, 3dje Stykke) fortsætte Overensstemmelserne sig akkurat her paa samme Maade:

Naar Religionen taler om Liv og Sandhed, er det jo egentlig ganske det samme, som naar Naturudviklingen fordrer Aabenhed og Udførsel.

Og komme vi endelig til Religionens Lære om Ydmyghed og Kamp imod „Selvet", maa man ligefrem studse; thi det er jo lige Naturudviklingslærens ejendommelige Hovedpunkt om, at der gives en vis Form af Subjektivitet, man skal holde i Ave, fordi den er naturantagonistisk.

Det er en Overensstemmelse, der ligner Kongruens. Det er saa man uvilkaarlig udbryder: „Men hvad er dog dette? Det kan jo umulig være tilfældigt. Det er, som om det hele var skreven ud af Naturen".

Skulde det virkelig kunne tænkes? Skulde det kunne tænkes, at Religionerne, der jo sikkert ikke fra først af ere lavede efter Forgodtbefindende af Mennesker, skulde kunne være blevne til under en vis Paavirkning fra Naturens Side? Den kan sige en lille Trækfugl, hvorledes den skal rejse til Ægypten o. l.; den maatte vel ogsaa nok kunne lære et Menneske hans Religion. Skulde det virkelig kunne tænkes, at Naturen fra først af paa en eller anden Maade havde dikteret det hele, at Religionerne ligefrem vare Naturens Stemme til Folkene alt efter deres Udviklingstrin?

Derpaa kan der fra empirisk Side ikke gives noget Svar. Men vist er det, at alt dette ikke lærer os noget om Uoverensstemmelse imellem Religion og Naturkundskab; men tvertimod kun viser os en eneste stor Række Overensstemmelser, en eneste fortsat Række Beviser for, at Religionerne have dybe Rødder i Naturudviklingslovene.

Nu kan der imidlertid ogsaa paapeges Forskelligheder. Det skulde være mærkeligt, om den grundforskellige Herkomst ikke nu og da sporedes. Der lader sig fremdrage Punkter, hvor man i hvert Fald mener at se en vis Differens. Lad os se

I a g t t. 6 5. Allerførst opholder man sig ved en tilsyneladende Forskel i V a r m e i n d h o l d. Religionen siger man, er kærlig, varm og mild med Fred og Hvile („Kærlighedens Religion"). Naturen er kold og streng *) med sin bestandige Hovedvægt paa den forladende Kvalitet, paa Offer og Forsagelse med Udførsel af levende Kraft. Naturen godkender ikke Forblevenhed paa noget Punkt end ikke i Kærlighed. Det Menneske, der bestandig kun lever for at faa, bestandig kun tænker paa Indtægt, Billighed, Bekvemhed og Lykke, har glemt det væsentlige i Naturen, Ydelsen.

Ser man nærmere til, svinder dog denne Turgénjewske Uoverensstemmelse i høj Grad ind.

For det første er Naturen ingenlunde uden Varme, som netop er dens rigeste og fineste Gennemgangsled; den vil blot ikke tillade, at man bliver „siddende i Kærlighed" paa nydende Maade.

Og for det andet gaar Religionen endnu mindre uden om Ydelse, Offer og Forsagelse, som netop er dens Hovedfordring, selv om Opfyldelsen deraf gennem Tiderne maaske nu og da kan være skudt lidt til Side af Bekvemmelighedshensyn.

Er der nogen Uoverensstemmelse, bliver det ikke saa meget mellem Religion og Natur, som med Menneskene i deres Trang til aandelig Magelighed og Forblevenhed, en Uoverensstemmelse, som Religion og Natur ere lige rede til at misbillige.

I a g t t. 6 6. Saa siger man dernæst, at der er en L i v s f o r s k e l, at Naturkundskab er død, medens Religion er levende. Naturudviklingslære, siger man, kan muligen være udmærket til at bevise, at Religionen er rigtig; m e n d e r k a n i k k e l e v e s p a a d e n. Der kan ikke leves paa en Kundskab; thi Liv er betinget af Aabenhed, og Kundskab er en Afsluttethed.

Hertil maa svares, at det er rigtigt, at intet kan komme ved Siden af Religionen i Henseende til Evne til at aabne Sindet for Uendeligheden. Det skulde da være Poesi og Musik. Det er rigtigt, at Naturkundskaben paa dette Punkt altid kommer til at staa tilbage baade for Religion, Poesi og Musik, ikke mindst fordi den skal have Realiteten med, som hine tre saa bekvemt lade ligge. Den skal trække et større Fortætningslæs, hvad nødvendig maa gøre dens Udførsel (Aabenhed) vanskeligere at opnaa. Og endelig er det ogsaa rigtigt, at al Kundskab i og for sig er død, et Forhold, vi jo ogsaa saa godt kende fra Religionskundskab (Teologi). Men naar alt dette er indrømmet, maa det paa den anden Side ikke overses, at Naturudviklingslærens Hovedpunkt netop er at anbefale os Aabenhed („gennemløben Vej" og „universel Aabenhed"). Selv om man ganske vil se bort fra den forunderlige Aabenhedsrigdom, der ligger i selve Kundskabsfrembringelsen, idet man kan gøre gældende, at den ikke vedkommer Kundskaben som saadan og heller ikke er hver Mands Sag at opnaa, — selv om man vil betragte Naturudviklingslære som en slet og ret

*) Turgénjew.

Skolekundskab, der skal læres, ligesom man lærer Geografi, saa bliver det dog altid saaledes, at den er et Fag, der i ganske læregen Grad baner Vej for Aabenhed. Og det ikke mindst ved sin Evne til at gøre sig ubevidst i Sjælen. Man huske det ejendommelige Punkt, der kunde komme, da der ligesom kunde gaa Liv i det hele (Pag. 676). Naar det indtræffer, saa har Naturkundskaben ikke blot ført til Aabenhed, men ind paa selve Religionen. Naturkundskab vil i Virkeligheden altid blive et Fag, der baner Vej for Religion og fører ind paa Religion.

Og saa er det endda et Spørgsmaal, om den Religion, vi paa den Maade komme til, ikke er en særlig udviklet Form. Saavel Religion som Poesi og Musik kunne, som alle Begreber, konjugeres, og det er et Spørgsmaal, om ikke de Konjugationsformer, der tage Realiteten med, saaledes som Naturkundskaben gør det, ere af større Fortætningsindhold end dem, der gaa uden om. Den realt underbyggede Bevægelse er af større Udviklingsværdi end den blot æstetiske.

Men er alt dette saaledes, synes der heller ikke paa dette Punkt at blive nogen egentlig Differens.

Iagtt. 67. En syg Kone talte i sin Lidelse om de dejlige, grønne Enge deroppe i Himlen, hvor Faar gik og græssede. Naar bare man var deroppe! Vore hedenske Forfædre tænkte sig røde Broer over Vandløb, der flød med Vaaben.

Der er en Aabenhed i saadanne Træk, over for hvilken al Kundskab, af hvad Art den end maatte være, ærbødig maa træde tilbage. Blot en eneste Linje kan være nok til at bringe En til at forstaa, at Religion aldrig til nogen Tid kan undværes, aldrig kan slippes og aldrig maa slippes, og at det Menneske, der mangler denne sidste Aabenhed, vil blive som et afrevet Blad uden Forbindelse med Moderorganismen.

Der passer det med den levende Religion, der staar over al Kundskab.

Iagtt. 68. En ung Pige havde mistet sine Forældre, og der var bleven saa koldt i Verden. Den aabne venlige Favn var ingen Steder. Der var dødt og tomt. En Nat, hun gik og græd i Præstegaardshaven, gik hun igennem Laagen ind paa Kirkegaarden op ad den lange Gang og tænkte, om Moderen dog ikke skulde komme. Blot en eneste Gang! Men der kom ingen. Saa satte hun sig ved Kirkemuren og fandt Hvile ved at lægge Hovedet op til den. Hun syntes, den var saa rar, saa lun at helde sig op til. Den kære gamle Vorherre var vist i den. Han var virkelig til. Og det kom til at staa for hende, at det jo egentlig var ham, der havde været i Forældrene. Hvorledes skulde de kunne have været af sig selv? Hun huskede paa, hvorledes et Menneske netop er størst, naar det kan sætte sig eget Selv til Side. Var det ikke netop det, der var det ejendommelige ved de Gamle, at deres eget Selv bestandig var sat til Side. Men naar deres Selv ikke var der, saa kunde de jo ikke være det, de vare, af sig

selv. Hvorledes skulde ogsaa de skrøbelige Skabninger vel kunne have frembragt den aandelige Rigdom og Herlighed, Hjemmet indeholdt. Det kunde de umuligt. Den var ikke af Mennesker. Den var slet ikke deres; det var Vorherres. Det var ham, der var det hele. Det var ham, der saa ud af Forældrenes Ansigter, naar Godheden lyste ud af dem. Saaledes kunde de ikke have set ud af sig selv. Og det var ham, der talte ud igennem alt, hvad der var levende, og nu var i Kirkemuren. Men i saa Fald vare jo egentlig Forældrene hos hende endnu. Hun syntes alting kom til at se saa varmt og venligt ud ved de Tanker. Hun syntes, som om hun i det Øjeblik saa den aandelige Rigdom i det hele, som for hende hidtil havde været forenet i Forældrene. Som om Vejen til Hjemmet laa lige for hende, og som hun aabnede sig derfor. Det var den kære Vorherre altsammen. Han var i hendes Forældre og var hendes Forældre. Han var i det hele og var det hele. Han var inden for i dem allesammen, naar blot man kom igennem den hæslige Menneskeskal, som de trak om ham, den, som var helt borte i de gamles aabne Ansigter.

Og da hun kom ind i den gamle Dagligstue igen syntes hun, at den gamle, rare hjemlige Tone var kommen igen, Lænestolen lige til at sætte sig i og det lille Bord ved Siden af med Lampen. Og det var en Jubel at forstaa, at dette gamle blev til evig Tid, selv om alle gik; thi det hørte ikke til Skikkelserne. Det kunde blive hos hende altid. De gamle Venner, der bragte Mildhed og Venlighed med sig, kunde altid være til Stede, sidde i Lænestolen og lægge Hjertevarme i Tingene; thi det var simpelt hen Vorherre, der var Hjemmet. „Kære Vorherre! Lad os i forladte Øjeblikke altid finde vore Forældre igen paa den Maade. Lille Mo'er, lille Mo'er"!

Naar Naturmanden hører saadanne Historier, forstaar han i et Nu, at Religionen yder noget andet og mere, end nogen Kundskab nogensinde kan yde, en Aabenhed over for det uendelige, som den lukkede Erkendelse er ude af Stand til at frembringe.

D e t kan nok synes at være en stor Forskel; men samtidig er det umiskendeligt, hvorledes Naturudviklingslæren paa den ovenfor omtalte ejendommelige Maade arbejder hele denne Synsmaade i Hænderne:

I a g t t. 6 9. Sammenlign med foranstaaende Historie den ejendommelige Maade, hvorpaa Naturen lærer os at betragte Verden som et stort Hjem, hvori alle høre sammen i fælles Interesse. Alle ere de Medarbejdere i samme Sag (Naturudviklingen), hver paa sin Maade. Hver gør det, som han kan, efter sin Udstyrelse. Du sang med det Næb, Du havde; det

kunde ikke sige bedre. Det kunde ikke give mere til os andre. Det hele er et stort Hus, hvori vi alle høre hjemme og have vor sidste Tilflugt. Hvor underlig er Naturen ikke et Menneskes sidste Tilflugt, hvortil han søger tilbage, naar alting slipper, naar alle gaa, og ingen kan hjælpe. Og hvor underlig kan den ikke være og blive hos et Menneske, ret som om der sad noget gammelt og kært i Lænestolen (Natlampen i Sygeværelset o. l.). Tit kunde det ske, at Du midt i den haarde Verden ligesom kunde drage en Kreds omkring Dig, indenfor hvilket Du fandt det gamle og var hos det gamle. Ære være det, der kan støtte os, naar vi ere alene, det gamle Ophav, der altid bliver det sidste!

Er det ikke, som om dette fysiske Indhold her ligesom danner Grundlag for Religion og til Slut ligefrem fortsætter sig over i Religion, idet det bliver levende. Det var det, vi talte om ved Naturudviklingsbilledet (Pag. 676), at der kunde komme et bestemt Tidspunkt, da der ligesom gik Liv i det hele. Saa ere vi i Virkeligheden inde paa Religionen.

Men hvor bliver saa Forskellen af? Hvor bliver Uoverensstemmelsen?

Iagtt. 70. Saa er der endelig et tredje Punkt, paa hvilket man vil se en Differens. Det er med Hensyn til Formen. Et Menneske skal altid iklæde sine endelige Forestillinger en vis Form. Det hører Endeligheden til. at have Form; ingen Religion uden Form. Men Naturen har ingen Form, simpelt hen fordi den mangler Menneskenes Endelighed. „Gaa ind i dit Hus og beed!“ siger den til Mennesket paa ethvert Blad; men den siger ikke hvorledes. Naturjuristen (Udtryk fra Fortalen) bliver altid en dyb religiøs Mand; men Form kommer der aldrig paa ham, han mangler Skik; thi derom lærer Naturen ham intet. Form er noget, der hører til Begrænsning (Kontur), medens Naturen bestandig viser os Uendeligheden, der ikke kan rummes indenfor en Begrænsning. Er der noget, der er frit for Vis, Façon, Maner, -isme, Lære etc. etc., saa er det Naturen. Men paa den anden Side skulle vi lægge Mærke til, at den heller ikke er imod nogen Form. Det overlader den kun til os efter vort Behov. Former er noget, vi selv maa vedtage paa Kirkeforsamlinger o. l. for saa en anden Gang igen at forkaste dem og vedtage nye. Det blander Naturen sig ikke i, men gør heller aldrig noget Skridt imod. Den har selv frembragt Menneskene, som de ere, i deres Endelighed, hvoraf igen følger Trang til Form. Den lader sin Sol gaa op over baade den ene og den anden Façon, den er med dem alle og støtter dem alle. Naturen er den store Generalnævner, der omfatter alt, hvad den efter Skabningens Udvikling og Behov gennem Tiderne selv har ladet komme frem. Den lærer Dig Rummelighed, den lærer Dig Tolerance. Vintermorgener, naar Du er kommen tidlig op og staar alene i Kulden, Mørket og Ensomheden, kan det ske, at Du staar og glæder Dig ved Morgenstjernen, ja somme Tider ved slet ingen Ting, blot en altoverstraalende Jubel ved den eneste store grænseløse Sammenhæng. Saa lever Naturen i Dig. Saa er Du hos Naturen.

Men sligt er ikke Mennesker nok. Her bliver et Punkt, hvor man sikkert altid vil lave Kæmpeforskel imellem Religionerne og Naturen, og hvor man selvfølgelig altid vil lægge Hovedfejl paa Naturens Side: Den har ikke Ordet, den kender ikke til Ordets Magt; den lægger ikke den rette Vægt paa Dogmer o. l. Men man maa ikke dømme den for haardt og af den Grund sætte den til Side, som man gør. Den kan ikke anderledes. Den har jo skabt det altsammen og skal værne det altsammen. I gamle Dage vilde man have brændt den. Da kaldte man slig Almindelighed og Tolerance for kættersk. Havde man dengang kunnet faa fat i Naturen som en enkelt Person, havde man faktisk brændt den levende; thi det var jo i Virkeligheden det, man gjorde, saa godt man kunde. Det var jo netop altid saadanne naturberørte Skikkelser, det gik ud over. Men det var Synd. Nu gør man ikke saadan noget mere. Nu lader man bare saadanne Folk gaa og tier dem hen. Nutildags er Oplysningen større. Man er gaaet frem i Tolerance.

Men forresten ikke saa meget, som man skulde tro.

Til Slut endnu kun en lille Iagttagelse angaaende disse Ting. Det er den, at den største Intolerance (mindste Rummelighed) gennemgaaende træffes hos de mindst begavede Personer. Det er almindelig erkendt.

Svaret paa det over nærværende Stykke stillede Spørgsmaal, hvorvidt Naturudviklingslæren er i Overensstemmelse med Religionen eller ikke, maa efter alt dette nærmest blive saaledes, at Religion og Naturkundskab ikke staa i nogetsomhelst fjendtligt Forhold til hinanden, men tvertimod i et Fortsættelsesforhold. De ere to Ting, der aldrig burde skilles, men burde arbejde Haand i Haand, Naturkundskaben som en Slags Indledning til Religionen.

Naturudviklingslære er faktisk en Slags indledende Religionskundskab. Hvor der er religiøs Sikkerhed nok, kan man gerne have Ret i, at Indledning ikke er nødvendig. Men hvor denne Sikkerhed er tabt, hvor Folk saa at sige leve hen i Vejret uden nogen Religion, der er en Bønne værd, og uden nogetsomhelst at staa paa i aandelig Henseende, er det uforsvarligt og skammeligt, at man ikke fra smaa af har lært dem om Naturen. Det vilde have kunnet redde mange, der nu gik til Grunde.

I Stedet for lærte man dem Tysk og Fransk.

Men den første Betingelse for Brugen af Naturkundskab i religionsdannende Øjemed var jo rigtignok en Gejstlighed, der forstod at bruge denne Kundskab og ikke i fysisk Uvidenhed betragtede den som noget, den havde til Opgave at holde Kirken og sig selv saa fjernt fra som muligt.

12te Stykke. Slutning.

Hvorledes skal Undervisning i dette Fag bedst praktiseres?

Naturen skal selv give den, det vil sige, den skal være ubevidst. Den skal vokse frem i Kødet paa Folk uden Omtale, saaledes at det rigtige „falder af sig selv", ligesom det falder af sig selv ikke at slaa Folk ihjel o. l.: „Lad os være Mennesker!" Ellers bliver Undervisningen hverken levende eller paalidelig.

Dengang Talen var om at tegne et Naturudviklingsbillede (Pag. 672), blev der lagt Vægt paa, at Naturen skulde tegne det selv. Ellers blev det „gjort" og fik hverken Liv eller Naturautoritet.

Ligesaa her.

Iagtt. 71. Naar et Barn vokser op i et godt Hjem og ganske „af sig selv" opnaar en god Udvikling, uden at der egentlig behøver at være sagt noget, uden at man egentlig rigtig forstaar, hvorledes det er gaaet til, er det denne ubevidste Naturundervisning, vi have for os.

Iagtt. 72. Ligesaa naar en Raakalv skal lære at leve*). Den lærer ubevidst af, hvad den ser. Den ser paa sin Moders Bevægelser og kommer uvilkaarlig til at eftergøre dem. Den lægger Mærke til, at naar den handler saaledes og saaledes, saa paadrager den sig visse Følger. Passer den ikke paa, falder den i Grøften. Mennesket er i Virkeligheden slet ikke stillet anderledes i Naturen. Naturen har født os. Vi have ligesom Raa-

*) W. Long: Skolen i den grønne Skov. Oversat af Knud Rosenstand.

kalven at give nøje Agt paa vor Moders Bevægelser (Naturudviklingen), eftergøre dem saa godt vi kunne og følge efter i blind Lydighed med den samme tilspidsede Opmærksomhed, Vildtet viser i Skoven, den samme fine Iagttagelsessands og Opladthed. Ikke finde paa Kunster selv. Passe vi ikke paa, blive vi spiste af Bjørnen; thi er der noget, vi snart komme efter, saa er det dette, at Naturen ikke kender til Pardon. Holder Du ikke fast, saa falder Du ned, uden at det i mindste Maade nytter at komme med Undskyldninger om, at Du havde en daarlig Haand etc.

Iagtt. 73. Det er denne ubevidste Undervisning, vi saa godt kende fra Praksis. Naar en Urtekræmmerdreng er kommen i Lære, maa han selv passe paa og se. Alt eftersom han kan bruge sine Øjne og tænke sig om selv, opnaar han Dygtighed paa den Maade, at Kundskaben efterhaanden af sig selv sætter sig i Kødet paa ham. Netop saaledes skal et Menneske „staa i Lære“ (staa i Levelære) hos den levende Natur.

Iagtt. 74. Og det er denne Undervisning, der i saa udpræget Grad kommer frem ved Forsøgsvirksomhed, der mere end nogen anden forener Selvliv med Opladthed over for den Oplysning, Naturen giver.

Iagtt. 75. Paaklistrede Leveregler sidde som Regel kun slet. Man tænke t. Eks. paa, hvor meget der gennem Tiderne er gjort for at lære Folk Forskellen imellem godt og ondt, og hvor lidt det har hjulpet. De blive værre og værre. Man skulde tro, at alt var i god Orden, naar Folk bleve underviste om, hvorledes de skulde bære sig ad med at blive lykkelige Mennesker — de maatte jo være sindssvage, naar de ikke øjeblikkelig rettede sig derefter; — men Erfaring lærer, hvor meget det nytter. For det første kan en Personlighed nu engang ikke ville andet end det, han vil; thi saa var han en anden end den, han er. Og for det andet er man nu engang blottet for Omtanke paa det Omraade. Der er egentlig ingen Mennesker, der tænker, naar det gælder Levekundskab. At man skulde sige til sig selv: Naar jeg handler saaledes og saaledes, vil det drage de og de uheldige Følger efter sig. Det gør man ikke. Eller at man skulde erkende: At det her er gaaet ilde, er en simpel Følge af, at jeg dengang handlede saaledes og saaledes. Hvem gør det? Man kaster Skylden for de uheldige Resultater over paa disse eller hine stygge Mennesker og sætter sig stille hen og lider, som om der var overgaaet En en Uretfærdighed.

Men hvad Nytte er saa al den tillærte Kundskab til i Praksis? Der skal ubevidst Naturvækst til, som sidder i Kødet. Kun den har virkelig praktisk Naturbetydning.

Iagtt. 76. Iagttagelse lærer os bestandig om to Slags Forstaaelse: En „født“ Forstaaelse (Førstehaandsforstaaelse), som er kommen til Individet af sig selv, uden at det veed hvordan, og en reflekteret tillært Forstaaelse (Andenhaandsforstaaelse). Den ene er Natur, den anden Men-

neske. Det er bestandig den første, det gælder om i Praksis. Praktikeren er nu engang „født“.

Tit kunde det ske, at jeg havde skrevet en Ting i Førstehaandsforstaaelse, men 14 Dage efter var kommen bort fra det oprindelige Synspunkt og saa maatte arbejde mig igennem Stoffet som en fremmed Læser. Saa blev det Andenhaandsforstaaelse, og saa kastede jeg gerne Produktet væk som upraktisk. Men saa traf det stundom, at et enkelt lille Ord eller Vending pludselig igen kunde stille Sagen frem paa den gamle Maade. A-hah! Saa var det igen Førstehaandsforstaaelse.

Lige saa vil det være, naar Læseren faar fat i denne Bog. Saa maa han til Begyndelse arbejde sig frem i Andenhaandsforstaaelse. Men saa glæder det, om et enkelt lille Ord eller Vending kan være i Stand til at kalde Førstehaandsbevægelse frem i ham, saa at Sagen bliver hans egen (født). Sker det, saa behøver han ikke længere Bogen; thi saa kan han bedre selv. Sker det ikke, saa er Bogen forøvrigt ogsaa unyttig; thi saa er den praktisk slet skreven og bør gaa i Papirkurven. Saa er der ikke Natur i den. Der er i Førstehaandsforstaaelse noget forunderligt, der ligesom kan nagle En fast.

Iagtt. 77. Det er stadig dette Førstehaandsforhold til Naturen, det gælder om at faa frem. Og navnlig gælder det, naar vi komme ind paa de fundamentale Hovedspørgsmaal om Livsopgave, Levepligt o. l. Tit kan man undres over, hvad det egentlig er, Folk leve for. Det kan fuldstændig se ud, som om de ikke vidste det, som om de nærmest kun levede for at faa „Tiden til at gaa“ og „ha' det godt“. I den Grad kan man se dem gaa op i de arrigste Smaating. Snart ser man En skrive om Bortkastelsen af Flertalsformer i Sproget, snart reformerer en anden Skrifttegnene ved at gøre Bogstaverne skævbenede. Snart har man fundet ud, at denne eller hin historiske Person egentlig ikke er opfattet som den, han var, snart at dette eller hint Digt slet ikke er skreven ved den Lejlighed, man har troet osv. osv. Hvis nogen vil mene, at det kan være ligegyldigt, svares der, at det har videnskabelig Interesse. Der er ikke den aandelige Fattigdom til, der ikke kan gives ud for noget og kan bruges som Objekt for et Menneskes kostbare Arbejdskraft. Tit maa man undres over, at Folk ikke undse sig ved at tilbringe Livet med slig Syssel. Ja, at man ikke gør det over for Mennesker, kan endda forstaas, naar andre gøre det samme; men at man ikke undser sig over for sin Gud ved at byde et saadant Livsarbejde, er fast ubegribeligt. Naar man dog staar over for den store Opgave, Naturen har lagt foran ethvert Menneske, at fremme Naturudviklingen gennem Fortætning og Udførsel, Menneskets store Leveopgave, det store almindelige Naturformaal, som enhver burde huske paa fra om Morgenen, han stod op, til om Aftenen, han gik i Seng, og som i lige Grad ligger til Løsning for alle lige fra Kejseren, der yder sit Bidrag gennem Sejrvindinger og Nederlag, til den fattige Stodder, der fornemmelig yder sit gennem Lidelse, Sult og Kulde.

I hvilken besynderlig Modsætning staar ikke den stærke og levende Følelse af Kraft Gange gennemløbet Vej, der ligger bagved en saadan Førstehaandsforstaaelse af Naturudviklingen, til den Menneskehed, vi have, med dens Indhold af Aviser, Romaner, Politik etc.! Det er, som om den ikke havde det mindste med hin Almenopgave at gøre, ikke brød sig om den eller overhovedet havde faaet Øje paa den.

Da en af Napoleons gamle Krigere var kommen hjem og skulde til at tage fat paa fredelige Sysler, satte han sig hen paa en Sten og græd; thi hvad var der nu mere at leve for. Han havde ikke Kundskab til at vide, at der er noget, der hedder at tjene Naturudviklingen, som er lige saa stor en Sag som at være Kriger under Napoleon, ja, at det netop var denne Sag, den store Kejser havde ladet sine Soldater ofre sig for paa Valpladsen. Men hyppig gaar det ikke andre Mennesker bedre. Hyppig er det heller ikke gaaet op for dem, hvad der er at leve for. Da Talen engang faldt paa et stort Foretagende, hvorpaa Amerikanerne vilde ofre Millioner, og som gaar ud paa ved nøjagtige Triangulationer tvers over Nordamerika saa nøjagtigt, som det overhovedet er muligt, at bestemme, hvorlangt der er fra New York til St. Francisko, sagde en Tilhører: „Kan det ikke være lige meget, hvor langt der er? Er det ikke en tarvelig Opgave at sætte Menneskeliv og Millioner ind paa?“

„Ja, hvad Opgaver har man?“ lød Svaret. „Er der overhovedet noget, der hedder Opgave, ud over, hvad man har Lyst til?“ Saadanne Udtalelser fremføres virkelig i vor Tid for ramme Alvor.

Iagtt. 78. Naar saadanne Mennesker skulle raade for, hvorledes et Liv skal føres, og hvilke Opgaver man skal sætte sig, kan der komme slemme Ting frem. Det er noget, Erfaring og Iagttagelse hurtig lærer En, at menneskelig (personlig) Ledelse i den Slags Anliggender er alt andet end paalidelig, og at et Menneske egentlig kun kan være sikker paa at leve rigtigt, naar det forstaar at eliminere Menneskepersonligheden i Sjælen og faa Naturen frem som øverste Leder gennem den ubevidste Undersvisning.

Mennesket staar alene med Naturen. Skal svare for sine Handlinger ganske alene (Heegaard). Der maa ikke være nogen Mellemkomst hverken af din egen Person eller andres, ingen Andenhaands-Menneskekundskab af nogen Art. Det skal være Naturen selv, der er Dig i Blodet, og hvert Øjeblik siger Dig, hvad Du skal gøre. Du skal slet ikke tale om det til nogen; thi det er en privat Sag imellem Dig og Naturen.

Man kan gerne udtrykke det paa den Maade, at et Menneske først af alt skal være menneskefri (ren). Alt hvad Du laver, skal være menneskefrit. Det maa ikke lugte hverken af Hr. N. N. eller af Hr. P. P. og endnu mindre af Dig selv (Menneskepræg). Saa er det ikke objektivt som den store Natur, Du tilhører. Det maa ikke være som med den Hansen, jeg engang har fortalt om, der fik alt hvad han kom i Berøring med til at lugte af Hansen lige indtil hans Tobakskasse. Der er Folk, der ikke kunne opfatte en Tanke, ikke kunne sige et Ord, uden at det

lugter af dem selv. Og der er andre, der roser sligt og regner det for en Dyd (Individualitet). Det gør Naturen ikke, den lugter ikke, den er ren. Den har ingen Individualitet.

I a g t t. 7 9. Saa har den ubevidste Undervisning endelig det store Fortrin, at man er sikker paa, at den ikke ved Misforstaaelse k a n g ø r e F o r t r æ d. Det kan man ikke sige om al Undervisning og mindst om den naturvidenskabelige i vore Dage. Den kan til Tider ligefrem være farlig. Over for det Flor af Misforstaaelser og Misforstaaelsesmuligheder, det foregaaende har vist os (7de Stykke), vil enhver forstaa, at der er noget i Stykker med vor Tids Naturdannelse. Man har ikke engang Ord til at udtrykke sig, men lader samme Ord betyde modsatte Ting. Man kan komme til at sige noget helt andet, end man vil, mangen Gang lige det modsatte. Man fægter med Begreber som Frihed, Sandhed og Ret. Ja, de ere jo udmærkede, naar bare man vilde konjugere dem rigtigt; men det gør man ikke. Man har ikke Begreb om Konjugation (Pag. 664).

Under saadanne Forhold gælder det at være forsigtig. Naar en Vogn er itubrukket, skal man være yderst forsigtig med at køre i den. Naturkundskabens Anvendelse paa aandelige Forhold er noget, man i vor Tid kun skal røre ved med den allerstørste Forsigtighed og Ansvarsfølelse. Man kan i de fleste Tilfælde være sikker paa at blive misforstaaet, og idet Misforstaaelsen altid gaar nedad til det, som er lettest for Opfattelsen, bliver Resultatet da kun, at man kommer til at arbejde i Hænderne paa alskens godtkøbs Bevægelser i Aandslivet.

At prædike Naturudviklingslære for Hottentotter vilde ikke blot være taabeligt, men sikkert ligefrem skammeligt; thi da Kundskab af den Art ikke vilde passe med disse Folks aandelige Udvikling, vilde det være temmelig givet, at de fik den galt i Halsen (misforstod den nedad). Men vi ere slet ikke saa langt forud for Hottentotter, naar det gælder aandelig Udvikling i Naturkundskab. De fleste kende ikke engang et Fag som Naturudviklingslære af Navn, end sige, at de skulde vide, hvad det omhandlede. Det læres ikke. Og have vi ikke faaet den Smule Kundskab om Darwinisme og Arvelighed, almindelige Mennesker i vor Tid besidde, fuldstændig „galt i Halsen" paa ren Hottentottisk Vis, naar vi tænke paa de forskellige moderne „frie" Retninger af den mest ufortættede og lukkede Art, Opfattelser, der i Virkeligheden ligge betydeligt under Negerens Standpunkt; thi hans Trætilbedelse giver ham dog en vis Aabenhed over for noget, der er større end han, hvorimod man i de sidstnævnte Opfattelser tit kun finder kold overlegen Lukkethed (moderne „Fritænkeri", Panteisme, Rationalisme, Materialisme og anden „isme" af ukonjugeret Art. Mest Selvdyrkelse).

I a g t t. 8 0. Selvfølgelig er dette Forhold for mange Mennesker kun en yderligere Grund til at holde Naturkundskaben tilbage paa den Pag. 673 omtalte Maade. Man er bange for at gøre Fortræd med den. Man er for sit eget Vedkommende ikke i Tvivl om Sagens redelige Sammenhæng;

men man frygter for de Misforstaaelser og Tvivl, der maatte kunne opstaa hos umodne Mennesker. Det er ikke al Sandhed, der tør siges, og det gaar ikke an at bygge paa en naturvidenskabelig Udvikling, der ikke haves.

En saadan Frygt er i Virkeligheden slet ikke uden Grund. Der kan i vore fysisk uciviliserede Tider gøres de største Ulykker, hvis man ikke passer paa. Glem aldrig, hvorledes det gik vort Samfund, da vi sidste Gang skulde prøve paa at gaa rask fremad i Aandslivet, uden at vi havde sørget for, at der var fysisk Ballast til Stede, hvor grundigt vi brækkede Halsen, hvilken godtkøbs Løssluppenhed det skabte paa alle Omraader, og hvilken aandelig Ulykke det har bragt over vor Samtid.

Det er ingen Kunst at løsne aandelige Baand; men man skal have de altid nødvendige nye Baand færdige, inden man løsner de gamle. Ellers skabes der blot vilde Mennesker; det fik vi at se. Naturlovene først og saa Frihed! Saadan maa det hedde. Saa vidt de to Ting kunne forliges. Det er den dyrekøbte Erfaring, hvormed vi gik ud af vor aandelige Revolutionstid.

Med denne Erfaring for Øje er der i vor Tid kun et eneste at gøre, og det er at oparbejde en større naturvidenskabelig Udvikling af Samfundet. Det er denne Naturudvikling, vi savne, naar vi i vore Dage kunne træffe paa Folk i det brede Lag, der staa fuldstændig blottede for Begreb om, at de overhovedet have aandelige Love over sig, det er den, vi savne, naar Indehaverne af Tidens højeste Intelligens kunne vise sig øjensynlig ubekendte med de simpleste Naturudviklingslove (som Fortætningsloven), eller naar vore beskikkede Førere og Lærere i Gejstligheden kunne staa og sige Ting, der ligefrem udæske Oppositionen og vække fysisk Forargelse for ikke at sige Latter hos lettænkende Tilhørere, samtidig med at man viser sig ude af Stand til at forsvare Religionen imod de mest umodne og paa Misforstaaelse af Fysikken baserede Angreb.*)

Det er den Slags Forhold, der allerførst maa rettes, inden noget andet kan gøres. Men nærmere beset behøves der saa maaske i Virkeligheden slet ikke andet, idet Resten vil ordne sig „af sig selv“ gennem den før omtalte ubevidste Naturundervisning, den som lærer Folk, uden at man veed det, den som lader alting falde af sig selv i naturlig Vækst, som altid er den bedste.

Det er interessant at iagttage, hvorledes denne Opfattelse Dag for Dag bryder frem hos stedse flere og flere af de Mennesker, der have været Vidne til vor aandelige Gæringstid og dens Følger.

Fra een Side hævdes der, at vi maa have en ny Dannelse, at det ikke gaar an at leve længere paa denne gamle af Æstetik og Sprog lavede Aandsudvikling, der som en Rest fra den latinske Tid staar i spottende Modsætning til Tidens aandelige Krav. Vi maa have mere Naturkundskab ind i vor „dannede“ Klasse, og navnlig maa vi have en

*) Forf. Leve ABC. Noter Pag. 601.

mere alsidig Uddannelse af vor Gejstlighed end den, der for Tiden bliver denne til Del ved vort gamle ærværdige Universitet under Studiet af pseudoisidoriske Dekretaler, Semipelagianisme og Brugen af Udtrykket regula veritatis hos Irenæos e. l. En slig Uddannelse hævner sig frygteligt. En uvidende Gejstlighed er en Ulykke. Baade for Folket og for Religionen.

Og fra den anden Side begynder man mere og mere at indse, at det ikke kan nytte at ville modarbejde Naturkundskaben og tro, at det lader sig gøre at fortsætte denne aandelige Obstruktion i Længden. Det er simpelt hen barnligt og dumt. Man taber kun selv Terræn derved. Naturkundskaben lader sig ikke skrue tilbage, men bringes ved Forsøg i den Retning ikkun til at staa i en højst farlig Opposition. Men bliver tidlig eller sent nødt til at indrette sig med den, og maa da meget hellere gøre det straks og bidrage sit til, at den kan komme frem paa en uskadelig Maade. Frem skal den. Det gælder kun om, at den ikke kommer misforstaaet frem og i den Skikkelse kommer til at gøre Fortræd.

Iagtt. 81. Og endelig er der endnu en Grund til at fremme den ubevidste Undervisning i vor Tid. Folk begynde at blive trætte af de evige Angreb paa Tidens aandelige Lovløshed. Man bliver tilbøjelig til at sige: „Mon det nu ogsaa har været saa meget bedre i gamle Tider? Har det ikke alle Dage været saaledes, at den gamle Slægt var misfornøjet med den ny? Kan det ikke komme af, at man ikke forstaar de nye Tiders Syn? Kan den ene Mening i Virkeligheden ikke være lige saa berettiget som den anden?" osv. osv. Da en bekendt indremissionsk Præst spurgte en Husmand paa Lolland, om han førte nogen Kamp med Djævelen, svarede denne: „Nej! Jeg vil helst leve i Fred." Det er i Virkeligheden et Standpunkt, der er i Færd med at arbejde sig frem. Man begynder at finde sig ganske godt til Rette med de nye behagelige, ulovbundne Forhold og er keed af det evige Kævl.

Men under saadanne Forhold er kun een Slags Undervisning mulig, det er den ubevidste Naturundervisning.

Men et er at indse, hvorledes en Undervisning skal være, og et andet, hvorledes den bedst praktiseres. Spørgsmaalet herom staar endnu stadig tilbage. Er en slig ubevidst Paavirkning overhovedet noget, der kan praktiseres af Mennesker, uden at den med det samme bliver reflekteret og „gjort"?

Iagtt. 82. I saa Henseende kan man anstille Iagttagelser paa vore Folkehøjskoler, hvis Speciale netop ligger i denne ubevidste Paavirkning, og som tilstrækkelig have vist, hvad der lader sig udrette paa denne Maade.

Ser man hen til de derved indvundne Erfaringer, kan der ikke være

Tvivl om, at man i hvert Fald meget godt kan lægge Forhold til Rette paa en for det ubevidste Naturlivs Selvvækst gunstig Maade.

Erfaringer fra disse Skoler føre allevegne hen til, at det, der skulde gøres, var Indrettelsen af en fysisk Højskole for den dannede Ungdom.

Det skulde være et Kollegium, hvor unge Mennesker boede sammen for at studere hver sit Brødstudium paa sædvanlig Maade; men hvor de bleve stillede saa gunstigt i økonomisk Henseende, at de kunde forlænge deres Studietid med et Par Aar, saa at der kunde blive Tid til samtidig Uddannelse i alsidig Retning og da navnlig i naturvidenskabelig Retning.

Erfaring har vist, at der intetsomhelst er til Hinder for, at en ung Mand, alt imens han passer sit Brødstudium, det være sig Polyteknik, Jura, Teologi, eller hvad det være vil, — naar hans Studietid forlænges paa passende Maade, — kan anvende nogle Timer daglig til at følge Medicinernes Undervisning i Fysiologi, Anatomi o. l. Kemikernes i Geologi, astronomiske Øvelser paa Observatoriet osv. osv. Jeg har selv gjort det. I en stor Stad er der rig Lejlighed til at drive sligt alsidigt Studium. Samtidig kunde slige studerende paa selve Kollegiet faa Undervisning i Fag, der ikke andetsteds doceredes (f. Eks. Levelære) og navnlig faa Lejlighed til Forsøgsvirksomhed. En ung Mand, der i vor Tid vil gøre et selvstændigt Forsøg, har ikke det Sted, hvor han kan gaa hen og faa Hjælp dertil. Jeg har oplevet det Tilfælde, at en ung Mand, der havde udtænkt et sindrigt Forsøg, for egen Regning maatte bekoste Apparater og leje Lejlighed i Byen til Laboratorium, og som endelig, da hans Midler omsider vare forbrugte, blev nødt til at tage sig en Plads, der optog al hans Tid, mens Apparaterne stode hen og samlede Støv. Sligt er en Skændsel for en „oplyst" Tid (jfr. Malling Hansens Saga). Den Slags Folk har Samfundet ikke paa nogen mulig Maade Raad til at lade gaa uden Hjælp. Der kunde en saadan fysisk Højskole træde til og yde fornøden Støtte: Her kan Du faa Lokale, her kan du faa Apparater, her kan Du faa Tid, her kan Du faa Vejledning, Raad og Hjælp, alt, saa vidt det kan skaffes. Vil Du engang i bedre Tider betale, saa kan Du, hvis ikke kan Du lade være (jfr. Hagemanns Kollegium).

Et sligt Fristed for praktisk selvlevende Aandsliv burde ikke savnes i et blot nogenlunde civiliseret Samfund, og allermindst i Tider, hvor man staar over for en aandelig Ulykke, over for en Degeneration. Det er noget, der kan gøres og absolut bør gøres. Lad os sige: Det skal gøres, hvad enten det nu bliver af en enkelt Rigmand, eller der skal skillinges sammen. Det skal gøres. Den nulevende Slægt har Ret til at føre dette Sprog over for den næste. Nu have vi gennem en Slægts møjsomme Arbejde uden enhver Hjælp skaffet i hvert Fald visse begyndende Betingelser til Veje. Nu kunne I gøre Resten; det er kun et Pengespørgsmaal.

Maatte de Tider engang komme, da Hensynet til Praksis kom til at

spille en lige saa stor Rolle paa det aandelige som paa det materielle Omraade (Institutioner som polyt. Læreanstalt, Landbohøjskole o. l.)!

Nu have vi haft Teori lige siden latinske, græske og teologiske Tider. Gør nu engang noget for Praksis! Lad nu ikke denne for Lægmanden af uberegnelig Rækkevidde værende praktiske aandelige Velfærdssag ligge!

Efterord.

Imellem det højst halve Hundrede Mennesker, der beskæftige sig med den Kundskabsport, som sjælelig Levelære for Tiden maa kaldes, er der for ringe Forbindelse, særlig naar Hensyn tages til den fundamentale Betydning. Indsamlingen af Iagttagelser have for Faget. Der er mange fine Iagttagelser, som det var Guld værd at faa fat i; men som imellem Aar og Dag gaa tabt, fordi Folk ikke vide, hvor de skulle gaa hen med dem.

En Forbindelse, der er praktisk, er imidlertid ikke let at faa etableret. Snakkeforeninger bør for enhver Pris undgaas, og regulære Bladforetagender ville sikkert være dødfødte Bestillingsarbejder. Jeg har tænkt mig, om man ikke kunde indrette nogle hjemmegjorte „Indsamlingsbreve“ for den Slags Iagttagelser, saaledes at alle de paagældende Indsamlere vare lige gode Redaktører, og saaledes at Brevene fremkom uden noget Spor af Plan eller Bestilling, naar der var Anledning til dem. Naar et Medlem i Ringen havde gjort en Iagttagelse, eller havde faaet en saadan meddelt, sendte han den blot hen til en Maskinafskriver og lod tage 50 Ekspl. og derefter til en Boghandler, med hvem man havde truffet Aftale om Fordelingen. Det vilde næppe blive hverken besværligt eller bekosteligt.

Der vilde ved en slig Forbindelse kunne opnaas mange Fordele.

For det første vil en Iagttagelse, der er bleven bekendt for 50 Mennesker, kunne betragtes som sikret imod Forglemmelse, hvis den ellers duer noget.

For det andet vilde en saadan Ring fremme Folks Selvvirksomhed og Iagttagelsessands og muliggøre et Samarbejde, der er af stor Betydning ved en ny Bevægelse.

Dernæst vilde der vindes Tid. At skrive en Iagttagelse ud af en Dagbog tager faa Minutter, hvorimod det kan tage lige saa mange Uger at skrive en Artikel og maaske lige saa mange Aar at faa den til at indgaa som Led i en Bog.

Endvidere kommer Iagttagelsen friskere frem paa denne Maade, end naar den anbringes i en Systematisering.

Og saa er man ganske anderledes fri i sin Stil, end naar Produktet skal forelægges Offentligheden.

Endelig kommer man paa denne Maade nogenlunde ud over Pengespørgsmaalet, som altid er Begynderens Svøbe, naar han vil bryde nye Baner, der endnu ikke have faaet borgerlig Godkendelse.

Om man ikke skulde forsøge? Hvem der kunde have Lyst til at være med, indbydes til Samtale eller Brevveksling desangaaende.

Sammenbragte

Breve for Samlere

paa Levelæreiagttagelser

(1910)

1.

4 Haandværkere i Bagsværd Kro.

De havde bestilt Bøf.

4 arbejdsklædte Haandværkere havde i en „bedre Anledning“ bestilt Bøf. I Ventetiden vare de meget højttalende og bemægtigede sig ganske det aandelige Herredømme i Lokalet. Da en Opvarter, der kom med Kaffe til mig, af en Fejltagelse nærmede sig deres Bord en Smule, bemærkede en af dem højlydt: „Her skulle vi ikke have Kaffe“.

Der iagttages her en stærk Aabenhed i en bestemt Retning (Bøf), en rigelig Tilstedeværelse af Faktoren „gennemløbet Vej“. Men samtidig er Kraftfaktoren tynd (tyndt Ligeløb). Morsomt at iagttage den tilstedeværende Selvfølelse, hvorledes den var præget af en vis aaben almenneskelig Velvilje (primært Ligeløbsselv, Naturselv), et Selv, man kender saa udmærket fra sig selv, naar man sidder over for et godt Maaltid, velvillig og velsindet over for andre. Selv den fornemme Mand bliver egentlig ret nedladende ved en slig Lejlighed. Men samtidig kan der hos saadanne simple Folk ogsaa fremkomme en vis Menneskesubjektivitet (Storsnudethed, Selvstorhed). Det ligger utvivlsomt i, at der er flere Etager i Hjernen, og at et særlig stort Afløb i primær Retning kan begunstige Lukkethed i andre Etager (en Gnier, der ser paa sine Penge). Men hvor der er Lukkethed, har man øjeblikkelig Kredsning inden for Indelukket og dermed Kredsningsselv (Menneskesubjektivitet). Resultatet kan da blive, at man faar begge Slags Selv frem, hver knyttet til sin Region af Hjernen. Det bliver Selv og Selv, alt i alt en stærk Selvproduktion af den stærke Strøm.

2.

Musik paa Heden.

Nogle simple Klavertoner, der løde hen over den jydske Hede, frembragte et Øjeblik en ganske sælsom jublende Følelse. Det var, som om de gjorde Sindet blødt og forladende. Som om noget rev sig løs fra Endelighedens Verden og kastede sig ud i Rummet.

Det kom til at staa i en egen Kontrast til et andet Indtryk, der mødte mig, da jeg kom hjem paa Hotellet. Der var „Kongres“ for den danske .... Længe hørte man en summende Lyd fra Spisesalen engang imellem blandet med Hurraer og Fanfarer. Omsider gik Dørene op, og man saa en blaa Tobakstaage hen over et langt Bord. Forholder det sig som ovenfor bemærket, at Ligeløbsselvet er forstærket under et godt Maaltid (primært Ligeløbsselv), saa synes omvendt Kredsløbsselvet at blive det dominerende, naar man er færdig og med Veltilfredshed slaar sig paa Maven trædende ud til Omverdenen i Bevidsthed om, at man er Deltager i den kgl. danske Kongres for ....

Pudsigt at se, hvor Mennesket i sin almindelige primære, daglige Menneskestemning er langt fra den fortættede Natur — Musikken paa Heden.

3.

Eksempel paa Kraft Gange gennemløbet Vej.

En gammel Højskoleforstander fortalte mig forleden Dag sit Levnedsløb. Han hørte til dem, der efter 64 følte et levende Ønske om at være med til at genrejse sit stakkels Fædreland. Han vilde gøre noget, der kunde gavne, og han syntes ikke, han kunde gøre det bedre end ved at holde Højskole. Med kun 40 Rd. i Lommen begyndte han selv at lægge Grund til Huset. Folk ansaa ham for gal, at han, der havde en stor Lærereksamen og allerede en god Ansættelse, vilde begynde at slaas med slig Armod. Om Natten sov han et Sted, hvor han maatte sætte en Tønde over sig for at beskytte sig imod Regnen, der dryppede igennem Taget. Murerhaandlanger maatte han selv være, og naar han som saadan havde arbejdet den hele Dag, snedkrede han fra Kl. 10 til Kl. 2 for at lave Skoleborde og Bænke. Hver en Dør, hvert et Vindue i det hele Hus havde han selv lavet.

Omsider kom han saa vidt, at han kunde begynde i to Stuer; men der var næsten ingenting i dem.

„Hvad sagde Eleverne til det?“ blev der spurgt.

„Ja, hvad sagde I?“ henvendte Forstanderen sig til en tilstedeværende af hans første 10 Elever.

„For det første“, svarede denne, „var man jo ikke saa godt vant

dengang. Og for det andet kunde vi jo nok se, at der stod en Mand bagved, som vilde noget."

„Men for hun kom," fortsatte den gamle leende, idet han saa paa Konen, „var der jo ikke meget Møblement. Hun bragte Bord, Skab, Kommode; men forresten forslog det jo ikke meget. Men saa sled og stræbte vi. Og saa den Glæde, hver Gang vi fik et Stykke, der manglede. Den kender rige Folk ikke. Ja, det er nu bagefter næsten ikke til at forstaa, hvorledes vi kom igennem. Hun har tjent Føden til mig," fortsatte den gamle, idet han hævede Stemmen, „saadan som hun har slidt. Men nu er det jo ogsaa galt i den ene Skulder. Og saa, naar man havde været inde i Byen at gøre Indkøb og skulde hjem om Aftenen. Jeg husker en Aften, jeg med en Sigtekage og et Faarelaar hængende over Skulderen kom til det Sted, hvor Østbanegaarden nu ligger, og hvor Gassen holdt op — den Gang var der jo ingen Jernbane — hvor der saa sort ud, og hvor Havet brusede op imod Vejen. Der skulde jeg nu gaa 2 Mil i Mørket."

Saadan er det, at Naturudviklingen vil ha' det: Kraft Gange gennemløbet Vej. Det er Deltagelse i Naturudviklingsarbejdet. Den kan være af meget kvalitetsforskellig Beskaffenhed; men selv om det kun er Haandlangerarbejde, der præsteres, saa stemmes man til Ærbødighed, og saaledes vil det altid være, hvor der virkelig tages fat i noget i Ligeløb med Udførsel af levende Kraft.

4.

Eksempel paa „gennemløbet Vej" uden Kraft.

Hun havde 3 Børn.

Da Talen var om en ung Pige, der havde 3 uægte Børn, som hun med cynisk Frimodighed vedkendte sig paa Trods af den offentlige Mening, ytrede en ung Mand, at der egentlig var noget, der aftvang ham Respekt i det Løvemod, hvormed hun traadte op imod Samfundet, hævdende sin Ret til at leve paa den Maade, Naturen havde lært hende, og hvoraf maaske hele hendes Eksistens var betinget. Havde hun i Virkeligheden ikke her Naturen paa sin Side imod Menneskeheden?

Man kan blive helt betuttet ved at faa saadan et Skud. Hvad skal man svare? Ja, der er ikke andet for end at hente Maalestokken; saa faar vi maale.

Maalestokken siger, at den ene af de to Værdifaktorer er i ekstra god Orden — det var det, der saa' saa blændende ud — men at den anden Faktor er Nul. Den aabne modige Frihedsfordring er en smuk Livsudfoldelse (Aabenhed, gennemløbet Vej), naar den bare var gaaet ud paa noget bedre end at faa 3 Børn; thi det var kun Udslag af Tyndhed. Kraftfaktoren duer ikke. Det er meget rigtigt, at hun har Naturen paa sin Side; men hvad for en Natur? Den primære Natur, det vil sige den, som det netop er Opgaven at udvikle og fortætte gennem Overvindelse. Det er ikke al Natur, der duer. Tynd Natur (Ufortættethed) maa ikke være Genstand for Ovation; saa kunde man komme til at beundre mange fæle Ting.

Den Slags Tilfælde gentage sig stadig. Man kan faa de mest ravgale Ting stillet frem paa en saadan Maade, at man, ganske forvirret, synes at maatte give Fremstilleren Ret. Det ligger altid i, at det er Halvhedsfigurer, som man stiller frem med den pæne Faktor forrest. Den pæne Faktor er der ikke noget at sige til. Men prøv at dreje Figuren om og se den i Ryggen, saa skal Du se. Er den saa hul der, saa er den værdiløs, selv om Forsiden var nok saa blank: thi et Produkt er Nul, naar blot en enkelt Faktor er det (Katekismus Pag. 682).

5.

Cyklisten paa Frydendalsvej.

Han kørte lige over Noderne.

En Bogtrykkerlærling, der kom kørende paa Cykle, tabte i Farten et Bundt Noder, som i Faldet spredtes over Vejen. Inden han blev standset og kom tilbage for at samle op, var der kommen flere Køretøjer til. En Bagerkusk kørte forsigtig uden om for ikke at ødelægge Papirerne; men en yngre Gentleman, der kom cyklende i fuld Fart, havde ikke Lyst til at tage dette Hensyn; han lod sit sølede Hjul gaa lige hen over Noderne og fjernede sig derpaa i uformindsket Fart for ikke at høre Læredrengens Eder og Skældsord.

Det var da en Laban, tænker man ved sig selv; han kunde jo sag-

tens have styret den halve Alen til Siden. Men det morede ham. Saadan er Tiden. Gadedrenge! Tja! Men den Slags har man vel for Resten haft til alle Tider. Man kommer til at tænke paa en gammel Erindring, en gammel Pebermø, vi kendte, der var saa stærk til at raabe op over ingenting, og som en Dag under et osende Regnvejr blev greben af en Hvirvelvind, der snurrede hende rundt som en Top og vendte hendes Paraply. Jeg forsikkrer, vi lo, saa vi nær havde faaet Krampe, om vi naturligvis end paa bedste Maade søgte at hjælpe hende. Der er noget af den samme Ondskab. Og for Resten synes jeg ogsaa, at Du smiler lidt, kære Læser. Hvad er det for noget? Saa er Du jo ikke et Haar bedre.

Der hører paa selvfølgelig Maade Ekspansionslyst (Lyst til Udvidelse) til enhver Fortætning. Det er en simpel fysisk Nødvendighed. Og naar der saa byder sig en Aabenhed, der kan give en frisk lille Strøm, som der er Fart i, kan man ikke lade være at styrte sig ud i Hullet, selv om Resultatet nødvendig bliver Tyndhed (Menneskets „onde“ Natur, det vil i Virkeligheden sige Tyndhedslyst). I det Øjeblik, man tager en Side ud af en Vandbeholder, vælter Vandet ud, uden at der er Tale om Standsning. Saa kan man nok bagefter hurtig arbejde paa at faa Brechen stoppet og skaffe Fortætningen op igen i Form af Medfølelse, Hjælpsomhed etc. etc.; men i første Øjeblik er det ikke givet enhver at kunne dæmme op. Bagerkusken kunde; men Cyklisten kunde ikke; han vilde virkelig ikke have den Ulejlighed at fortætte sig (med at tage Hensyn o. l.). Selvfølgelig er der dem, der aldrig til nogen Tid gør sig den mindste Ulejlighed i saa Henseende, hverken først eller sidst. Over for saadanne kan der selvfølgelig kun udtales en bestemt Daddel. Saa kan der blive noget berettiget i Brugen af de forskellige haarde Ord, der faldt os paa Læberne.

Om vor selvbevidste Tyndkultur skulde føre en Smule i den Retning?

Man vil ikke have den Ulejlighed at fortætte sig.

6.

En ung Pige i Uendelighedsform.

Denne Olsen skylder man sandelig ingen Ærbødighed.

Som udviklet (Katk. 6te Stykke) have næsten alle Begreber og Fænomener to modsatte Skikkelser eller Former, hvori de kunne optræde, en Ligeløbsform (Naturform, objektiv Form) og en Kredsningsform (specifik menneskelig Form, subjektiv Form). Man kan gerne sige en Uendelighedsform og en Endelighedsform.

Læg Mærke til, hvorledes den sidstnævnte altid er Genstand for en vis mindre Agtelse end den første („denne Olsen"). Den bliver altid „gennemskuet". Og omvendt, hvorledes Mennesket i sin Uendelighedsform (som Naturskabning i Ligeløb og Aabenhed) altid er Genstand for Respekt.

Naar en ung Pige ikke gør Forsøg paa at trænge ud over denne Form, er hun allermest uimodstaaelig. Det er i den Form, at hun, staaende som den hun er, som Repræsentant for Naturen i sin Højhed, begejstrer Turgénjew til sit „Bliv staaende" (Sidste Digtninge Pag. 314). „I dette Øjeblik er Du udødelig," siger han; „dette dit Øjeblik fortabes aldrig." I denne Naturskikkelse kan hun ligesom Barnet lige være til at sætte et Par hvide Vinger paa.

Vender hun derimod — hvad sædvanlig er Tilfældet i vor selvbevidste Institutformations Tid — den anden Form, „Mennesket", frem med et „raskt" overlegent Cigaretvæsen med 6 Stavelser i Sekundet, er hun øjeblikkelig „opdaget" som værende kun et Menneske og dermed lige saa øjeblikkelig nedsat i 2den Klasse. Selv om hun maaske nok kan træffe nogle ligesindede subjektive opvartende Kavallerer, der ynde den Slags Endelighed, saa er det tydeligt at spore, at deres Agtelse for hende er af stærkt betinget Art. Hun er for dem kun en menneskelig Underholdningsgenstand, som de helt igennem baade gennemskue og forstaa, kan „staa for" og forbeholde sig sin Kritik over; og den er i Reglen haard.

Pudsigt, at Folk i vor (menneske-) subjektive Tid som Regel med Flid lægge Vind paa denne mindre ansete Form. Hvor tit ser man ikke, at en ung Pige, der vil indtage — det kan jo

ske engang imellem, netop tror, at hun bedst gør det ved at anlægge en rigtig menneskesubjektiv Form („skabe sig"). Og hvor tit ser man ikke, at en Mand, der rigtig vil imponere, anlægger et Storhedsvæsen, der kun gør ham til Latter.

7.

Om Fotografi.

Noget, jeg allerede i første Blad gerne vilde henlede Opmærksomheden paa, er Amatørfotografering. Der kunde indsamles dejlige Ting af den Amatør, der for det første kunde se, og for det andet ganske stille kunde tage et Øjebliksbillede.

Saadan et Ansigt kan være et helt Sjælemaleri. Folk ser ikke derpaa. Ingen bryder sig om det. Først naar det fremstilles paa et Billede, kan man se det. Men hvem maler sligt? Vore Malere er tilmed ikke altid fine Psykologer, Kunsten er jo, som rimeligt er, for dem Hovedsagen.

I en Kupé sad en Herre og to Damer og holdt et forfærdeligt Styr, og lige overfor ved den anden Side en enlig Mandsperson skævende med en halv Drejning af Hovedet hen efter dem. Der var et svagt Udtryk af gennemskuende Humor over hans Ansigt, blandet med Overlegenhed, Haan og Kulde i den mest interessante Sammenblanding. Det havde været Guld værd at kunne ta' ham.

Kunde man dog ikke faa Amatører til at tage sig af den Slags Indsamlinger? Billedkunsten kunde blive et betydningsfuldt Middel i den praktiske Psykologis (Levefysikkens) Tjeneste. Der skulde unge Mennesker til, der havde Tid og Blik. De maatte dog kunne findes.

Bladformatet er valgt med Henblik paa denne Mulighed.

8.

Om at „stikke Piben ind" og om at „rejse Nakken".

Der var $^3/_4$ Times Ophold i Lunderskov til en god Frokost. Jeg var ganske alene i Ventesalen og satte mig rigtig til Rette ved et rundt Bord midt i Lokalet overfor et godt Fad Mad, da der pludselig træder 7 sorte

Damer ind ad Døren, hver med en Krands. Uden at sige et Ord toge de Plads langs Væggene. Det gjorde et underlig uhyggeligt Indtryk, ret som jeg sad der alene i Midten. Tilmed syntes jeg, at de allesammen saa' paa mig. Var det mig, det gjaldt? Jeg blev uvilkaarlig saa artig, at jeg hverken rekvirerede Genever, Bajer eller Cigar, men nøjedes med det allernødtørftigste, Naturen gav mig Ret til at fordre, naar jeg skulde friste det fattige Liv, som det dog havde været dens Mening, jeg skulde leve.

Hvad er nu det, der sker her? Det er det, at den menneskelige Subjektivitet (Jegselvet, det specifik menneskelige Selv, Endelighedsselvet) træder tilbage for Naturlivet (Objektiviteten), der kommer til Syne i en stærk fortættet Form. Det er denne ærbødige Tilbagetræden af det subjektive Selv i Mennesket, man i daglig Tale kalder at „stikke Piben ind".

Det er ingenlunde overfor alt Naturliv, man er tilbøjelig til at stikke Piben ind. „Piben" kan til andre Tider brede sig, saa det er en Gru („skyde Skidtet op i Livet paa sig"), ogsaa overfor Naturlivet. Det fik jeg at se, da jeg et Øjeblik efter halværgerlig kom ud paa Perronen. Der stod en hel Skole fuld af smaa søde Piger, der skulde i Skoven med Flag. Det var ogsaa Objektivitet (Natur); men der var Respekten ikke større, end at man meget godt kunde tænde sig en Cigar. Det manglede bare, at de skidne Unger skulde kunne formene En at ryge. Der kom den menneskelige Subjektivitet tilbage.

Det man (ɔ: det subjektive Menneske) inde i Ventesalen havde vist denne Ærbødighed og Respekt, var altsaa ikke saa meget Objektiviteten, som det var den fortættede Objektivitet (4de Kvalitet). Og det er efter Naturmaalestokken ogsaa korrekt; thi det, man skylder Ærbødighed, er kun Sammentræffet af Kraft og gennemløbet Vej, ikke hver enkelt Faktor for sig. Objektivitet (Natur) alene for sig kan være højst tynd og uden Krav paa Agtelse (en Rovmorder).

For Resten er der jo Fortætning i andet end lige netop den allerhøjeste Fortætningsgrad (4de Kvalitet). Der er stor Fortætning i 3dje Kvalitet, og man skylder sandelig ogsaa 2den Kvalitet Ærbødighed, naar der er gennemløbet Vej med den. Og lidt til 1ste kan der vel ogsaa nok blive; thi der kommer jo dog noget ud, og der er Mulighed for Udvikling. I hvert Fald

saa meget, at man nok kunde have undladt at sige „skidne Unger" til hin Børneskole (men det var ogsaa kun, fordi man var ærgerlig). En gammel Lærer følte altid Ærbødighed over for Børn: han tænkte paa, hvad de kunde blive til, og hvilke Muligheder der laa gemte i de smaa Sjæle. „Det var rigtig tænkt", siger Naturmaalestokken. Kun Subjektiviteten i Mennesket er man ingen Agtelse skyldig; thi hvor der er lukket, kommer absolut ingenting ud, ikke engang Simpelhed.

Paa den Maade fører Naturlæren egentlig til, at man skal „stikke Piben ind" overalt. Blot der er den mindste Smule Fortætning sammen med Ligeløb, og en Smule er der jo dog overalt. Man maa slet ikke have Pibe, hvis vi ville leve efter Naturmaalestokken. Knæk den over og kast den væk!

Vi ere egentlig uafbrudt hver eneste Dag den højeste Ærbødighed skyldige. Jeg tænker paa Arbejderfamilien (Katk. Pag. 656). Jeg tænker paa den gamle Oberst, der kom til at tale ganske sagte ude i Klitten, eller paa den gamle Højskoleforstander (Iagtt. 3), der havde slidt sig op til en ganske kort Stump.

Allevegne er der Anledning til at nære Ærbødighed over for Kraft Gange gennemløbet Vej.

Det smager Dig ikke, min Ven! „Det var en net Lære," vil Du maaske sige. Saa skulde man aldrig kunne tænde sig en Cigar. Saa skulde man altid liste rundt i Tilværelsen i Ærbødighed for Uendeligheden, som er allevegne, aldrig turde tale højt, drikke sig en Bajer, læse sit Ekstrablad eller overhovedet tillade sig noget, hvorved den menneskelige Subjektivitet kom særlig frem. Altsammen af Ærbødighed for Uendeligheden, der jo faktisk følger En i Hælene allevegne. Det var simpelthen ikke til at holde ud. Gaa saaledes rundt og være artig altid. Det Skraaplan have vi været inde paa en Gang, dengang man levede i Askese. Det har da Udviklingen heldigvis ført os fra. Lad os ikke komme ind paa det igen. Jeg holder

Politiken, vort bedste menneskelige Organ, ryger Hirschsprungs „Rabatter“ og er et Menneske. Det er jeg skabt til at være, og det vil jeg ogsaa have Lov til at være.“

Hertil kan svares, at det er Kulturudviklingen og ikke Naturudviklingen, der harført os bort fra hint asketiske Standpunkt, og at det ganske vist var uigennemførligt og upraktisk i den tilspidsede Form, det havde dengang; men at det dog paa den anden Side næppe kan nægtes, at den menneskelige Subjektivitet er altfor stærkt fremme i vor Kulturtid. Den kunde godt trænge til at klippes en Smule, i Stedet for at dyrkes, som den nu bliver. Sikkert vil der komme den Tid, da Mennesket vil lære af Naturen at indskrænke sin Subjektivitet lidt, saa at den i hvert Fald ikke trives i den fuldstændige Oven-ud-Ugenerthed, som nu. Saa længe Mennesket staar saa fremmed for Naturen, som det i Øjeblikket gør, og er sin egen Herre, som det nu er, sker det ikke; men den Tid vil med Naturudviklingsnødvendighed komme, da Mennesket vil komme til at staa Naturen nærmere, og da vil det første, den lærer os, være det „at stikke Piben ind“, Ærbodighedsprincippet. Saa vil meget af det Gadedrengeri, der for Tiden behersker Samfundet som højeste Intelligens, falde bort af sig selv. Der bliver ikke Stemning for det mere.

Det er nu i Virkeligheden slet ikke saa slemt at skulle „stikke den Pibe ind“. Det er kun aandstarvelige Mennesker, der ere bange derfor og sætte en Ære i at rejse Nakken. Ved slet ikke at stille noget Selv frem faar Mennesket en Objektivitet, der giver det Plads som Del af den store fra Endeligheden frigjorte Natur, medens det som Menneskesubjekt tit gaar rundt med en Smag i Munden, som om det ikke var sig selv rigtig bekendt. Er det saa rart? Hver Gang jeg — hvad desværre ikke sker saa sjældent — inviteret af Omgivelserne kommer til „at give Partiet“ over for en Kelner el. l. Kulturperson, der ikke forstaar anden Jargon, kan jeg faa en Følelse, som om

jeg skulde spytte en Følelse af aandeligt Svineri, en Nedværdigelse af mit eget objektive Naturselv. Se paa en vigtig Handelsrejsende el. l. Vil Du da virkelig byde Dig selv at være saadan? Det er egentlig ubegribeligt, hvorledes noget tænkende Menneske, der har Agtelse for sig selv (for sit Naturselv), nogensinde kan give Endelighedslivet og Endelighedsselvet Plads i sig paa den Maade. Ikke holder sit aandelige Hus for rent dertil. For rent til slig Menneskelighed.

Der er sikkert ikke det mindste i Vejen for, at Mennesket engang i Tiden helt og holdent vil kunne forme sig efter Naturen, helt vil kunne afskaffe Endelighedslivet som en nedværdigende Form for Tilværelse. Der kan næppe være Tvivl om, at Naturudviklingen efterhaanden vil føre Mennesket i den Retning. Saadan en moderne Jargonherre af en Grosserer, henslængt i et Hjørne af en Kupé med sin Avis, en klartseende Politiker eller stormægtig Bureaukrat, vil blive nævnt som en Mærkværdighed, man dengang havde, et Monstrum (jfr. Juraformationens Krybdyr), som Naturudviklingen efterhaanden har ført bort fra. Der er ikke Tvivl om, ja man tør sige, der vil med Naturudviklingsnødvendighed engang komme den Tid, da man vil betragte slig Menneskesubjektivitet som en Ynkelighedsform, en Nedværdigelse for Menneskeheden.

Men underligt, underligt, at denne Ynkelighedsform i vor Kulturtid netop skal være Genstand for almindelig Eftertragtelse og Beundring. At man netop sætter til Højbords, hvad Naturen siger er lavt (Endeligheden, Menneskesubjektiviteten i sin Modsætning til Naturobjektiviteten). At man netop bestandig „stikker den Pibe frem“, som Naturen siger er ringe (Individet, den menneskelige Personlighed). At det, at „rejse Nakken“ ligefrem skal kunne siges at være et beskrivende Karaktertræk for vor Tid, og Tyndhed skal være noget, man ligefrem planmæssig dyrker, mangen Gang det eneste, man er i Stand til at praktisere.

Det ligger selvfølgelig i, at „Tiden“ er kommen aldeles bort fra Naturen og stiller sig antagonistisk til den. Man bryder sig aldeles ikke om, hvilke Love Naturen skriver for et Menneske. Er tværtimod paa Trods af dem. Man blæser Naturlovene et langt Stykke. Det samme gør man forøvrigt ogsaa med andre Love; thi det er Frihedens Tid. Det samme gør man f. Eks. ogsaa med Religionens og Moralens Love. Man blæser dem et langt Stykke. Det er overhovedet ikke moderne at tage Hensyn til Love af nogen Art. Kun en eneste Lov er i Mode, og det er Frigørelsens Lov, den Frigørelse, som ifølge Naturens Udsagn netop fører til Menneskets Ynkelighedsside.

Men ere de da tossede? Er Menneskeheden forrykt? Kunne de ikke se, kunne de ikke tænke? Hvad fejler dog de Folk? De fejle saamænd ingenting. De er bare aandelig uvidende og dovne. De gide ikke se, gide ikke lade sig belære af Naturen og følge saa simpelt hen, hvad der er det nemmeste og behageligste. Gennemløbet Vej koster; men man vil ikke have noget, som koster. Fortætning anstrenger; men man vil ikke have noget, som anstrenger. Let og bekvemt skal det altsammen være; det er Kulturudviklingens Princip. Det er hele Sagen.

9.

Badeliv i Hornbæk.

Alt var Vedtægt.

Esrom, den 21. Juli 1910.

Da jeg forleden var nede i Hornbæk og ytrede min Forundring over det Badeliv, de havde dernede — „ville Damerne virkelig være med til det?“ — svarede en ung Fisker med et ubeskrivelig lunt Smil og en ligesom betroende Stemme: „Det er netop saadan, de vil ha' det.“ Det var, som om han vilde insinuere, at det netop var Damerne, der bare Skylden for de bestaaende Forhold. Det var selvfølgelig Uret. Men hvordan kunde det dog forresten være, at vore Kvinder vilde være med til sligt? Det var dog løjerligt.

Jo, forklarede de Indfødte mig. Det kom deraf, at Anstændighed var en Vedtægt, og at enhver Vedtægt kunde forandres, naar bare man var enig om det. Der var mange Damer, der til Begyndelse vare noget be-

tænkelige ved at være med; men Betænkelighederne forsvandt straks, saasnart de fik at vide, at det var nyeste Mode, og at man brugte det saaledes i Udlandet.

Ahah! Naa saaledes.

Jeg kom til at stille det Spørgsmaal: „Mon man da kunde faa Damerne til at gaa med en lille grøn Hale og ellers ingenting, naar de fik at vide, at det var nyeste Mode, og at man brugte det saaledes i Udlandet?

„Det var der vist ikke noget i Vejen for,“ mente man, „naar bare man begyndte i Udlandet.“

Jeg talte med Folk, der for ramme Alvor paastode, at der ikke var nogen Grænse for, hvad man kunde faa almindelige kjøbenhavnske Damer med til, naar man blot kunde faa Aviser og moderne Forfattere til at fortælle dem, at det var nyeste Mode, og at man brugte det saaledes i Udlandet. Man vilde bestandig støtte sig paa dette, at alt var Vedtægt, og at enhver Vedtægt kan forandres, naar bare man er enig om det.

Det er helt mærkværdigt, hvorledes Folk ligefrem geledvis kunne lade sig fange af et Postulat som dette, at alt er en Vedtægt. Thi det er jo saa splittergalt, som noget kan være. Rent oven-ud forkert. Naturlovene ere sandelig ikke Vedtægter. Kulturen er kommen saa vidt, at den regner, som om Natur og Naturlove slet ikke eksisterede. Men det er jo fuldstændig rasende. Det er at gøre Regning uden Vært.

„Natur“, siger man. „Det maa jo da netop være Natur, naar Folk gik uden Tøj som paa Adams Tid. Det var da netop det naturlige.“

Ja, det er sikkert nok; men det er primær Natur, og primær Natur er netop noget, Naturudviklingen lærer os at sætte lavt som noget, der skal ringeagtes. Det er en Misforstaaelse, at primær Natur er god Natur. Det er tvertimod det laveste Naturstandpunkt, der ellers plejer at være overladt til Dyrene; men som man nu har fundet paa skal sættes til Højbords.

Det er ligefrem fornøjeligt at se, hvorledes man render Panden lige imod Naturlovene, saa det ordentlig knalder. Dem vil man sandelig ikke have i Hornbæk. Paa Kulturens Enemærker.

Men samtidig faar man en Følelse af, hvor løst det hele

er, hvor langt vore uvidende og oppyntede Kulturstænder, der ikke kende til anden Kundskab end Æstetik og Fransk og ikke til andre Love end Modens, hvor langt de kunne bringes, naar der ingen Regering er længere, ud over, hvad man har Lyst til.

Leve Uvidenheden, Hurra!

Men vore gode rare Kvinder! Hvor ere I dog henne? Ville I dog virkelig gaa med til alt, hvad Mændene ville bilde Eder ind i Retning af Frigørelse?

Der have vi en af disse gale Konjugationer af Ordet Frihed (Katk. Pag. 649): Frihed for det allertarveligste i Mennesket.

Naar man i vor Tid høre Ordet Frihed, maa man med Angst og Bæven spørge: „For hvad?."

10.

Et Folkeuniversitet.

Nu er der et Tidspunkt i Danmarks Historie, da der maaske kunde blive gjort noget for den teologiske Uddannelse. Vort gamle Præsteskab! Det blev i Halvfjerdserne angreben fra ukirkelig Side og led ikke blot et Nederlag, men et forsmædeligt Nederlag, et af den Slags, der sætter Slut paa en Sag, selv om den Overvundne paa Grund af Omstændighederne faar Lov til at gaa lidt omkring endnu. Aandelig lette Mennesker for ikke at sige værre, trampede ind i Kirken og besudlede, hvad der hidtil havde staaet for Folket som helligt, uden at Kirkens Vogtere mødte op og vare i Stand til at forsvare Religionen, uden at de vare i Stand til at gendrive de fra moderne Side kommende Angreb med andet end Skriftsteder og Tro — til ligefrem Munterhed for Angriberne; thi med den Slags Vaaben kunde man billigvis ikke saare dem. Kirkens Vogtere havde ikke været opmærksomme paa, at der var vokset en ny Tid op omkring dem, som det var nødvendigt at holde sig bekendt med. Man vidste knap, at der var noget, der hed Naturvidenskab, og mindst af alt, at der var vokset en Tendens op i Sin-

dene i den Retning. Man tænkte, man kunde blive ved med sit gamle gode, middelalderlige Tankesæt, saa længe det skulde være, og ulejligede sig ikke med den Tanke, at den, der ikke passer paa sine Fjender og holder sig nøje à jour med deres Vaaben og Krigsførelse til Slut bliver et let Bytte for dem (Katk. Pag. 691).

Nu kan man sikkert sige, at det staar saaledes, at enten maa vi have en helt ny teologisk Stand med en grundig naturvidenskabelig Uddannelse, der kan sætte Indehaverne i Stand til at forsvare Kirken i en naturvidenskabelig Tid, eller ogsaa er vor gamle Kirke fortabt. Vort Nederlag har været altfor frygteligt til, at en Fortsættelse paa uforandret Maade længer er mulig. Man tror, at man ganske rolig kan fortsætte paa den vante Vis og lade som ingenting, at man bare kan stikke Hovedet i Busken ligesom Strudsen og intet se: „Vi have intet Nederlag lidt.“ Men det gaar ikke.

Det bliver mere og mere aabenbart for enhver, der overhovedet giver sig af med at se og tænke, at vi ikke kunne klare os i Længden uden et Folkeuniversitet. Vort gamle Universitet kan være udmærket til videnskabeligt Brug; men det forstaar ikke Folket, Folkets Krav og Folkets Behov. Det lever sit eget Liv inden for sine lærde Mure og har ingen Forestilling om, at der uden for er noget, der hedder Praksis, som har sine berettigede Krav. Og hvad mere er, det er paa Forhaand udelukket at faa sligt til at gaa ind i de gamle videnskabelige Hjerner, fordi deres høje Videnskab fører dem ind i en Sfære, der ligger ganske udenfor den folkelige og praktiske. De ville ganske roligt blive ved med at uddanne os en Gejstlighed, der mere og mere sætter Religionen overstyr uden i mindste Maade at bekymre sig om, hvad der sker; de ville ganske rolig blive ved med at paavirke de dem underlagte Undervisningsanstalter, Latinskoler, Seminarier, Almueskoler o. s. v. paa gammel Vis. De gaa allesammen trostig bagefter: Saadan siger Universitetet,

saaledes siger Bispen og Skoledirektøren, saaledes maa vi ogsaa mene. Det er nu engang lovbefalet saaledes i Danmark. Det kommer i religiøs Henseende altsammen til at staa paa samme middelalderlige Standpunkt som det gamle Teologicum paa Frueplads, livløst og dogmatisk, slaaet med Lamhed i Henseende til at forstaa, hvad det kan gaa an at byde Folk i Aaret 1910. Men Gang paa Gang hører man unge Mennesker sige, at den Religionsundervisning, de have faaet, egentlig ligefrem har været en Modgift imod Religion, den virksomste Modgift imod Religion, der kunde gives dem, at den har vakt en Modbydelighed og en Uvilje i deres Sind, som aldrig vil fortage sig. Det er frygteligt, at det skal kunne siges; men man hører det Gang paa Gang. Kan man egentlig gøre nogen større Forbrydelse imod Ungdommen end at oplære den paa en saadan Maade, at sligt skal kunne siges ikke af een og af to, men af hele Rækker ned igennem? I gamle Dage vilde man have brændt Folk for den Slags Ting. I gamle Dage kunde det gaa an at lade en ung teologisk studerende lære den augsburgske Konfession udenad paa Latin; nu vækker det Oprørskhed og Harme. I gamle Dage kunde man sætte en Seminarist til at lære Bibelen udenad, saa at han kunde slaa ned ethvert Sted og sige, hvad der stod i Joh. 7. Kapitel 3. Vers, og omvendt kunde angive, hvor ethvert Skriftsted havde sin Plads. Nu væmmes man over, at nogen kan være sindet at byde Folk et sligt aandløst Terperi. I gamle Dage kunde det gaa an at lade Eleverne i en Skole optælle, hvor mange Gange Navnet Abraham forekommer i det nye Testamente, hvad der siges i Bibelen om Døre og Vinduer i Arken, eller have Spørgsmaal, der hed „Bespisning", hvorved saa Eleven skulde gøre Rede for, hvor mange Gange der er Tale om Bespisning i Bibelen, lige fra den Manna, der faldt i Ørkenen, til Enken i Sarepta; nu vækker sligt ligefrem et Latterhyl: „Nej, er det muligt? Kan sligt virkelig endnu passere i vore Dage?" Ja, det præsteres virkelig den

Dag i Dag. Og det er ikke de daarlige Skoler, der møde op med sligt. Det er tvertimod de allerdygtigste. Man viser netop sin Dygtighed ved sligt. Der bestilles noget ved saadanne Skoler. Eleverne klare sig til u g. Med andre Ord, man gør ligefrem Religionen til Latter ved Ting, der ikke er væsentlig bedre, end naar man paa Holbergs Tid disputerede om, hvor mange Fjer, der gik paa en Englevinge.

Det er den gamle middelalderlige Luft, der forlængst er borte paa alle andre Omraader, som endnu stadig bliver ved at holde sig paa det teologiske. Vi trænge til en Institution, der kunde bringe vor teologiske Lærerstand i Kontakt med Naturvidenskaben, Folket og Tiden (Frihedsbevægelsen). Hvert Øjeblik træffe vi Eksempler paa, at bedre Elementer blandt vore teologiske Studerende selv have en Følelse af, at der er noget galt i saa Henseende ved deres Uddannelse, og at de efter endt Skriftstedsuddannelse ved Universitetet søge ud i Folket til Højskoler o. l. Men Forholdet til Livet er for vigtig en Sag til, at den saaledes kan overlades til de unge at ordne efter eget Tykke, — hvis de have Lejlighed, hvis de have Tid, og hvis de have Lyst. Det turde netop være en Hovedsag for Universitetet at ordne. Naar vore Landinspektørelever have naaet et vist Maal af Kundskaber, sende vi dem til Hedeselskabet m. v. for at de kunne se de erhvervede Kundskaber anvendte i Praksis, og naar Skovbrugseleverne have taget 1ste Del, sendes de „paa Distrikt“. Saaledes bør det være ved enhver samvittighedsfuld Undervisning. Men hvad gør vort Teologicum af den Art? Ikke det bitterste. Uagtet der netop paa det Omraade turde være ganske særlig Anledning til at holde Forholdet til Livet i Orden, lader det vore unge Teologer staa saaledes, at de med absolut Nødvendighed maa komme til kort i Praksis. Det er simpelt hen forrykt.

Lad os faa en med det gamle Universitet sideordnet Institution, der netop kan sætte hin forsømte praktiske Side øverst

paa sit Program, et Folkeuniversitet ude paa Landet i Jylland etsteds, hvorved vore unge Teologer, efter Uddannelsen i teologisk Lærdom, kunne studere endnu et Aarstid med det Formaal at erhverve den praktisk naturvidenskabelige, folkelige Uddannelse, som det gamle Universitet nu engang ikke kan give dem.

Gøre vi ikke noget, saa bliver Religionen tilsidst ligefrem udryddet af Landet. Saa ere vi færdige. Se engang omkring, hvorledes en uhyggelig klam Dødhed breder sig allevegne, med Forlorenhed eller Ligegyldighed for, man kunde næsten fristes til at sige, alt aandeligt Liv overhovedet. En Hær af lunkne og kolde Hjerter. Hvor er der snart en Mand i Landet saa ægte, at han vil sætte noget ind paa en Idé, end sige sætte sit Liv ind paa noget — det skulde da være at tjene Penge eller opnaa Berømmelse.

Den Gang det stod paa med Jernbanen til Æbeltoft, sagde man, at der i Byens Organ hver Dag stod at læse med fede Typer: „Husk Jernbanesagen". I vor Tid burde alt, hvad der skrives om Undervisning, i Stedet for Slutstreg ende med de Ord: Husk den teologiske Uddannelse.

11.

„Topdille".

Esrom, den 27. Juli 1910.

En Naturforsker, der er passioneret Fjeldbestiger, fortalte med en egen Fjeldvellyst om, hvorledes de engang 4 Mand, bundne sammen med et Tov, der bestandig holdtes stramt, vare stegne ned ad en 600 Fod høj iset Skrænt paa den Maade, at de med Isøkse for hvert Skridt maatte hugge en lille Afsats til at sætte Foden paa. Mens han fortalte, var det, som man saa Isøksen gaa i Haanden paa ham.

Aldeles til ingen Nytte. Bare for Fornøjelsens Skyld.

„De maa jo være gale," er Ens første Tanke. Man tænker paa Diliriums-Drankere og lignende med Lidenskab beheftede Personer („Topdille", Rabies alpina).

Hvad i al Verden gør man dog saadan noget for?

Ja, det kan man nu alligevel nok forstaa, naar man har hørt lidt paa Skildringen.

Det første, man med Sikkerhed kan sige, der opnaas, er et glimrende Ligeløb (Liv). Det maa være enestaaende. Der er visselig ikke Tid til at vende sig om og se tilbage. Det maa være en Optagethed, der er aldeles selvforglemmende.

Men ikke nok med det. Der opnaas tillige Fortætning. Ligeløb kunne saa mange Mennesker opnaa; det opnaar en københavnsk Grosserer ved at lægge sig ud i Vedbæk og hans Damer ved at gaa paa Bal; men det er tyndt Ligeløb. Det, som det kommer an paa, er tillige at opnaa Fortætning (Kraft Gange gennemløbet Vej). Det opnaar disse Folk paa flere Maader. Alene Faren maa med Nødvendighed frembringe en vis Fortætning. Men dertil kommer en, som det synes efter Fortællerens Skildring, endnu vigtigere Fortætningskilde, en vis Stræben efter at se, hvor langt man kan komme, et vist Opbud af Kraft for at se, hvad man magter.

Det eneste, man ikke rigtig kan forstaa ved Sagen, er, at Mangelen paa egentlig Formaal ikke skader Fortætningen mere, end Tilfældet er. Man kan sagtens forstaa en Fjeldnedstigning, der havde til Formaal at redde et Menneskeliv. Det maatte være en Sport, der var noget værd. Man kunde tænke sig en Englænder, der rejste rundt og reddede Mennesker, slet ikke for Menneskenes Skyld, men blot for Fortætningens Skyld. At han reddede blot for at redde og bagefter lod de reddede Individer løbe; thi nu havde han ikke nogen Interesse af dem mere, det var slet ikke for deres Skyld, han havde anstrengt sig. Det maatte være en ideal engelsk Sport. Men man har ondt ved at begribe dette, saaledes at sætte Livet paa Spil uden Formaal og til ingensomhelst Nytte.

Jo, her kommer dette med Dille. Det kender enhver, at den kan faa alt til at gaa med største Iver. Der behøves hverken Formaal, Hensigt, Plan, Fornuft eller sund Sans af nogen Art. Det gaar strygende ganske af sig selv. Se paa en Mængde Mennesker, der danse rundt i broget Forvirring svedende og anstrengte. Man skulde jo tro, at de vare gale. Det er En umuligt at begribe, hvad der kan bevæge ellers dovne Mennesker

til at paatage sig et saadant Slid. Jo, det er Dillen. De have Dansedille. Saa gaar det strygende.

Og kender man det ikke fra sine egne Fodture? De ere jo egentlig ogsaa aldeles formaalsløse. Vort „Gaapip“ er øjensynligt ganske parallelt med Fjeldbestigernes „Topdille“.

Nærmere beset eksisterer der utrolige Masser af Dille. Man har Opdagerdille, man har Samlerdille, man har Festdille, Taledille, poetisk Dille, lyrisk Dille, Skrivedille, Stjæledille, Lyvedille og de mærkeligste Former af Dille.

Men læg Mærke til, at det alle Steder er Dillen, der sætter Fart i Tingene, langt mere end det Formaal, der hyppig affekteres. Det er, som om der var en Slags Ildsvaade i Vævene, der foraarsagede en voldsom og ustyret Udvikling af levende Kraft, der til Begyndelse kan se ganske forrykt og sindssvag ud, men alligevel skal til, for at der kan komme Gang i Sagerne.

„Ingen begriber,“ siger vor Fortæller, „hvad det er for en Fornøjelse at bænke sig i en saadan Fjeldhytte og tale om Begivenhederne.“ Man fornemmer i hans Skildring en indre Varme og Fortætning, hvorledes de stærke motoriske Strømme (2den Kvalitet) pr. Vandvæddervirkning løbe lige op i baade 3dje og 4de Kvalitet. Bestandig er det Sagen for sin egen Skyld, ikke for noget Formaals Skyld. Ligesom naar Manden i Talens Løb siger:

„Naar jeg efter et Livs Arbejde er kommen til et Resultat, der viser mig Tingenes hele Sammenhæng paa en tilfredsstillende og uigendrivelig Maade, maa De for mig gerne bagefter putte det hele i Kakkelovnen, uden at et eneste Menneske faar noget at vide derom. Det er slet ikke for noget Formaals Skyld, jeg har arbejdet, men for Arbejdets Skyld, for min egen Videbegærligheds Skyld, fordi jeg maatte arbejde.“

Der er i denne Leven for selve Livets Skyld noget vist naturkorrekt. Saaledes bærer jo en Georgineknold sig ad, naar man lægger den i Jorden. Den har intet Begreb om, hvad den vil lave; men den har Dille; den vil op, og saa gaar den op og laver en Georgine. Et Ord som Formaal forudsætter en bagved staaende reflekterende Personlighed; men en Naturmand skal ikke have sin egen Personlighed, men kun Naturens. Han skal kun handle, fordi han nødvendigvis maa handle saaledes ifølge sin Natur. Om det fører til noget eller ikke fører til noget — det kommer ikke ham ved, blot han gør sit bedste. Tit maatte han se, hvorledes altfor megen Formaalsstræben medførte Døden (aandeligt).

Men der er det vanskelige ved Dillen, at man saa let forbliver i den (Forblevenhed, Katk. Pag. 663), og at den som Følge af sin altid primære Natur altid skal fortættes, naar der skal komme andet ud af den end aandelig Tarvelighed. Den

skal regeres, og netop paa Grund af dens stærke Livsindhold er dette ikke altid saa let.

Der er ingen Tvivl om, at det at leve paa Dille (det umiddelbare Tænd) giver det raskeste Livsindhold (Ligeløb); men der er ligesaa lidt Tvivl om, at det at leve paa Formaal giver den sikreste Styring (Kredsning, Fornuft).

Det gælder om at finde en passende Forbindelse af begge Dele.

Den, der ingen Dille har, er død. Den, der forbliver i Dillen, er ussel. Den, der ikke kan styre sin Dille, er færdig.

Til Slut meddeler vor Hjemmelsmand en pudsig lille Iagttagelse om, hvorledes en Dille huskes:

„Naar jeg siden tænkte tilbage paa den Gang, da jeg skubbende mig forsigtig nedad paa Bagen søgte at nærme mig Kanten af Afgrunden saa meget, at jeg kunde se ned, kunde der paakomme mig en Følelse af Rædsel. Det var egentlig mærkeligt; thi i selve Øjeblikket var der ikke nogen slig Rædsel. Maaske," føjer han til, „den har været til Stede i Anlæg, men ikke kunnet komme frem af Mangel paa Tid og Lejlighed. Man havde andet at bestille. Først siden og i rolige Øjeblikke udløses den paa samme Maade som Münchhausens frosne Toner tøede op, da de kom til Varmen."

12.

Om „Mug paa Tilværelsen".

(Mangel paa Kraft Gange gennemløbet Vej).

Esrom, den 21de Juli 1910.

Det er sundt engang imellem at stille sig helt uden for Tilværelsen og betragte Tingene for, hvad de virkelig ere, nemlig Fænomener (objektiv Betragtning). Du skulde prøve det. Blot for en Gangs Skyld. For en Gangs Skyld se Sandheden. Saa kan Du jo bagefter „være Dig selv" igen. Jeg sidder her og drikker min Morgenthe i Gaarden og ser paa Vejen, paa Spurvene og paa det kvindelige Postbud, der har travlt, slænger Regnkappen og iler ind paa Kontoret, og det falder mig ind: „Hvor er det egentlig storslaaet, at Vorherre har kunnet faa alt det lavet. Nu saadan en Mand, som kommer gaaende der paa Vejen. Ih, Gudbevares!"

Hvorfra nu saadan en objektiv Betragtning finder Vej her ud paa Landet? Her er dog ikke nær saa meget at se paa, som der var inde i Byen.

Aah, det ligger vel i den større Ro, der giver Tid til at standse ved Betragtninger, man ellers iler forbi (smlgn. Slutningsbemærkningen i forrige Historie om Münchhausens Toner). Men forøvrigt ligger det sikkert ogsaa i en anden Ting, i en vis Aabenstaaen af alle Sluser og Døre i Sjælen, som gør, at enhver primær Bevægelse, der kan blive vakt ved Synet af en Hund eller et Postbud, øjeblikkelig løber hele Huset igennem. Man kan ordentlig føle det. Det allerførste Sandseindtryk af Spurvene er selvfølgelig af ganske primær Sandsenatur (I. Kvalitet); men i samme Nu er Strømmen oppe i den reale Region, naar man tænker paa det storartede Maskineri, som det hele udgør (II. Kvalitet), og lige saa hurtig er den i III. Kvalitet i den forunderlige Fred, der paa en saa fremtrædende Maade præger hele Stemningen. Og at det endelig ogsaa er noget, der rører sig i det religiøse Hjørne (IV. Kvalitet), spores umiskendelig i Talen om „Vorherre, der har faaet alt dette lavet". Det er tydeligt, at den primært vakte Strøm løber hele Huset igennem som Følge af den ovennævnte Aabenstaaen af alle Sluser og Døre.

Det er et strakt Ligeløb, der nødvendig maa give Objektivitet i den hele Betragtning.

Hvor er det en frisk Fornemmelse med dette Træk igennem Skorstenen! I Reglen er der Forstoppelse enten det ene eller det andet Sted.

Men Friskheden er jo nok lidt tynd (tyndt Ligeløb). Det er ikke, som naar man kommer ud fra en Maleriudstilling. Der er man ogsaa sat i Ligeløb, men det er Ligeløb af stærk Fortætningsgrad. Fortætning er der ved alt dette Landliggeri slet ikke noget, der hedder. Man gaar rundt paa Vejen i daskende Gang, flyttende Benene en Gang imellem, indtil man tilsidst staar helt stille over for en med Blommer overfyldt Gren eller en smuk Slyngrose. Det er nok et herligt Væld af primær Strøm, men altsammen ubeskrivelig tyndt. Det er omtrent, som naar man sidder i Teatret og betragter ægyptiske Pyramider til Musik. Nok Liv, men tynde Varer. Der er jo heller ikke Spor af Overvindelse ved det hele noget-

steds. Der er noget ved Landliggeri, som om det hele ikke var rigtig Alvor, netop fordi Fortætningen ikke kommer til sin Ret. Og hvorledes skulde den kunne det under en Aabenstaaen af alle Sluser og Døre, der gør hele Huset til et eneste stort og aabent Rum, hvori der dog umuligt kan være væsentlig forskellig Spænding paa de forskellige Steder.

Men trods al Tyndhed har det nu alligevel sin Betydning med denne Udluftning. Det hjælper for Mug paa Sjælen, det vil i nærværende Tilfælde sige Stillestaaen i Banerne.

Det kan ikke nytte, at der er nok saa mange Baner i Hjernen, naar der ikke er Strøm i dem, og det manglede der saa tit i Byen. Navnlig da Varmen begyndte at lune En om Ørene, og Luften blev tyk og kvalm. Saa kneb det saa tit i den Grad med Strøm, at man var lige ved at gaa i staa. Og er først Bevægelse ophørt, saa er man død.

Der skal luftes ud engang imellem helt nede fra Grunden og op igennem. Det er just det, der sker, naar Bevægelsen begynder i det primære (skabes i Kødet) og pr. Vandvædder-virkning forplanter sig op igennem alle Etagerne, saaledes som ovenfor beskrevet.

Men kedeligt er det med denne Tyndhed. At Fortætningen skal være saa ussel.

Underligt nok, at der altid skal mangle en Faktor. Enten den ene eller ogsaa den anden. I Byen var det ganske godt med Fortætning; men saa manglede der Bevægelse (gennemløbet Vej). Her paa Landet er Bevægelsen kommen til; men saa er der ingen Fortætning (Kraft). Det er ordentlig ærgerligt. Man kan flytte fra det ene Sted til det andet, og lige vidt er man. Galt er det, og galt bliver det. Aldrig kan man opnaa ideale Forhold.

Man tænker paa dem med „Topdillen" (Pag. 722). De forstode det vist alligevel bedre; thi de fik baade Ligeløb og Fortætning. Her faa vi altid kun en af Delene.

Ok! Det er ikke saadan at leve. Man skulde jo have begge Faktorerne op samtidig. Det var det, der skulde ske; men det

gider man ikke; thi det vilde betyde et større Opbud af levende Kraft i det hele. Det er paa Ordet „gide", at hele Livet til syvende og sidst strander. Man flytter med sin Nulfaktor fra den ene Side til den anden; men helt bort kan man aldrig faa den; thi saa skulde man bestille noget, og det gider man ikke.

„Klø, skulde de have", hørte jeg i Tankerne en Mand sige. „Saa fik de nok Nulfaktoren væk og større Opbud i det hele."

Ja, det er egentlig den nøgne Sandhed.

„Drenge skulle have Smørrebrød og Prygl", sagde min gamle Lærer og Opdrager. Der ere vi ved Kernepunktet; kun at det ikke blot gælder for Drenge, men ogsaa for voksne.

Følgende lille Historie er bleven mig meddelt:

En gammel Lærer K. i V., som jeg nogle Gange har besøgt, og som nu modstræbende har taget sin Afsked som Lærer, har fortalt mig, hvorledes han for 30 Aar siden eller mere havde besluttet at opgive Lærervirksomheden og dog alligevel blev ved den. „Jeg var bleven saa træt og haabløs," fortalte han. „Det vilde paa ingen Maade gaa med Skolearbejdet. Jeg følte selv, at det var Uret imod Børnene. Jeg talte med min Kone om, at der ikke var andet for, end at jeg tog min Afsked; andet kunde jeg ikke forsvare for min Samvittighed. Min Kone tog sig det meget nær. Hun mente, jeg skulde prøve at spise noget midt i Skoletiden. Ja, det kunde jeg jo gerne prøve. Saa smurte hun mig den bedste Mad med Sul paa, — men det blev ikke bedre. Saa foreslog hun en Snaps, den krøb jo ned, men smagte slemt, og det hjalp da heller ikke. Saa gaar jeg engang efter Skoletid igennem Stuen. Min Kone sidder og ser helt forknyt ud. Jeg siger ingenting, for hvad skulde jeg sige? Men jeg skammede mig. Som jeg nu kommer ud i Haven, ligger der en stor Sten. Den skulde af Vejen; men jeg havde ikke orket det. Saa tænker jeg ved mig selv: Mon Du ikke engang kan faa den Sten af Vejen? Jeg fik fat i en Løftestang og begyndte at slide med Stenen. Og allerbedst kommer der saadan en 4—5 sure Sveddraaber ud af Panden og render ned over. Og dermed var det, som blev jeg et helt andet Menneske. Siden har jeg drevet mit Landbrug og passet min Skole. Og nu er det min Kone, som vil til Byen. Jeg veed knap, hvorledes jeg skal være Jorden foruden."

(Meddelt af Eline Begtrup.)

Der er mange Mennesker, der kun i meget ringe Grad kende til virkeligt udførende Arbejde (Katek. Pag. 624), og som lige-

frem kunne forbauses, naar de møde en Sveddraabe. Og vækkes derved.

Men langt værre er det, naar man kommer ind paa det aandelige Omraade. Der er det ingen Overdrivelse at sige, at de allerfleste Mennesker ikke have Spor af Anelse om, hvad virkelig udførende Bevægelse vil sige. De kende ikke til anden Slags Tænkning end den, der fremkommer, naar man køber en Ladning Rosiner, regner en Stempelstang ud eller drøfter de politiske Forhold med sin Nabo. De have aldrig haft en Tanke, der gav „Tag i Kødet" (jfr. Sveddraaberne). Havde de haft det, vilde de være blevne vakte op ligesom denne Skolelærer, og siden være blevne helt anderledes

Det er overhovedet de færreste Mennesker, der vide, hvad det vil sige at leve i aandelig Henseende. De gaa skimlede omkring med Mug paa Sjælen.

Men mangen Gang kan der endnu være Liv, der gærer i dem. Livet er ikke helt udslukt i dem endnu, og naar de saa en Gang møde et Glimt deraf, kan det gribe dem helt forunderligt.

Et ungt Menneske har fortalt mig, hvorledes han en dejlig Aften, hvor man morede sig saa fortrinligt ved Leg i Maaneskin ved Silkeborgsøerne, paa en ham ganske uforklarlig Maade var kommen til at græde.

Og Turgénjew har jo en ganske lignende Historie om en sydlandsk Nat af sælsom Skønhed, hvor Lyd af Musik og Dans ud fra Orlogsmanden paavirkede Fortælleren saaledes, at han kastede sig ned paa Bunden af sin Baad og græd.

Folk vide ikke, hvad Liv er, og naar de saa en enkelt Gang møde det, blive de ganske betagne ved Mødet.

Og saa er det Liv, der skildres i disse Historier, dog ingenlunde af fineste Art, men iblandet med Poesi og Romantik af ret tarvelig Kvalitet. Der er ganske andre rene og dejlige Former af Liv af ganske anden fortættet Beskaffenhed. Dem kender man slet ikke. Veed ikke, at de ere til. Underligt som man af aandelig Dovenskab (Ulyst til Overvindelse) helt kan degene-

rere i aandelig Henseende. Naar et Menneske siger: „Jeg vil leve“, vil det i Reglen sige, at han vil ud at more sig. Det er det, han forstaar ved Liv. Han veed ikke, hvor stort Livet kan være i Fortætning. Det var lidt af det, Skolelæreren fik fat i, da de 5 sure Sveddraaber „trillede ned over“.

Kender Du rigtig dette med Mug paa Pæren? Det har jeg altid lidt saa meget af. Du maa tro, kære Læser, at det er slemt. Det kan fattiggøre et helt Menneskeliv. Saa tit som jeg har ønsket at kunne faa en eneste Sveddraabe ud i sjælelig Forstand!

Mon dette Mug ikke skulde komme af, at man fanger for stærkt, at man binder for stærkt til Fangobjektet. Entet at man nu ser saa gennemborende paa Tingene, at man aldrig kommer fra dem igen (Død af Real-Sandhed — hør ikke saa meget efter den Sporvogn, det koster Livet). Eller at man har Interesser, man aldrig kommer over. Eller endelig, at man i den Grad glæder sig over sig selv, at man aldrig kommer bort fra sig selv mere (Død af Personlighed). Allevegne binder man for stærkt i Fanget, saa at man aldrig mere kommer derfra (Forblevenhed). Saa sidder man i det. Saa er det, at der ingen Fart kommer i Strømmen (Mangel paa Frihed i Betydning af Tingsuafhængighed)

Stundom kan man være saa led af dette aandelige Muggenhedsliv, at man ordentlig væmmes. Hør Klavertonerne derinde! Det er, som om de vilde bestride, at det nogensinde havde været Skaberens Mening, at Mennesket saaledes skulde „sidde Livet af“ i Forblevenhed. Man kommer til at tænke paa, om Livet ikke skulde have været levet ganske anderledes, end det er kommen til at se ud for de fleste.

Se, om Du ikke kan finde en stor Sten, der skal flyttes. Og om Du ikke kan orke det.

Og vær ikke livsfornærmet, naar Du faar de omtalte Klø, der kurere saa udmærket for Mug. Det er noget, der saa tit

kommer, naar man ligesom Læreren tænker paa at tage Afsked og sakker bagud. Det unyttige i Naturhusholdningen kommer til at torne imod. „Ja, jeg skal gi' Dig Afsked!"

13.

Regnvejr.

Det kan lære En ikke at se.

Esrom, den 5. August 1910.

En Morgen, det var Regnvejr og saa' ud til Dagsregn, tog jeg Paraply, Galocher og Regntøj og gik ud midt paa Marken.

Regnvejr har en vis tiltalende Side deri, at det lærer En ikke at se. Der er jo intet at se ved Regnvejr. De tunge drivende Skyer og det vaade Sjask allevegne. Men bagved er der alligevel noget betydeligt, et Liv ligesom uden for Tingene, uden for Verden. Det er netop den Slags Liv, der er saa overmaade meget værd: Dette ingen Steder at være. Stundom kan man staa ganske stille foran en vaad Græstot. Man ser slet ikke paa det. Der er egentlig noget ved det at se paa Tingene, som er Mennesket uværdigt. Lad være, at Du sidder og betragter et mønstret Linoleumstæppe og gør Dig Forstillinger om, at de enkelte Tavler ligne Løvehoveder. Det vidner om en Gøren sig til eet med Tingene, der egentlig er et Menneske uværdig, — Mennesket, saa fornemt det er som Del af Naturen. Skulde Du ikke se paa alt som paa dette vaade Græs, som Du slet ikke bemærker? Er det noget for Dig at staa og lade Dig skabe af en Radsaamaskine, en Smedje eller en Ko? Saa er Du jo ikke bedre selv. Derude i det vaade Græs er det, som om Du fandt noget, der var ud over Tingene, højere end Tingene, og i Sammenligning med hvilket den hele Verden blev til det bare Regnvand. Det er, som om man skimtede det ud under Paraplyen. Hvor det er herligt at være hos dette store et Øjeblik! Imorgen skinner Solen igen; saa skal man tilbage til Tingene paany. Idag har man Orlov og kan flyve, hvorhen man vil, uden at se paa noget.

Regnvejr er det mest adelige Vejr, man har. Blot det stiller lidt af, og man begynder at se lidt længere ud efter en Mølle, der ligger, mærker man Forskellen. Hvad er det ikke for et fattigt Tilløb i Menneskelighed og Tingsinteresse!

14.

Solskin.

Det kan forresten ogsaa stundom lære noget lignende.

Esrom, den 6te August 1910.

Imorges tidligt skinnede Solen saa oplivende ind i Værelset og bragte mig til at tænke paa en rigtig lang Tur ud ad Helsingørsvejen, da Blikket

i det samme faldt paa nogle Dugdraaber, der hang under Haandlisten paa Altanrækværket imellem et Par Clematisranker spillende i Solen. Jeg blev liggende og saa paa dem. Der kan være mere i saadan en lille Dugdraabe, end der tit findes i hele Verden. Det kan være som et lille Naaleøje, der fører ind til det vidunderlige. Et ganske lille Øje, naar man bare kunde faa fat i det og faa det til at aabne sig. Luk op! Luk op! Og lad mig gaa igennem. Det er, som om man strakte Hænderne ud imod noget, man ikke rigtig vidste, hvad var. Om man dog ikke kunde faa Lov til at gaa igennem. Hvad skulde man løbe derude paa Landevejen for, naar Indgangen til det hele er her? Hvor saadan en Skærve i en Landevej er haard, tænker man, idet man lægger Hovedet fast imod Hovedpuden, sammenlignet med dette lille, spillende Punkt. Den ene skarp, kold og tillukket, den anden indeholdende Vækstmulighed i det uendelige. Først begynder den som en lille bitte Prik, saa aabner den sig efterhaanden mere og mere til en nydelig lille Gennemgang, og saa videre endnu til en mægtig Portal, der tilsidst munder ud i selve Uendeligheden. Nej, jeg bliver liggende her. Jeg vil ikke ud til de Skærver. De ere saa haarde. Jeg har intet med Tingene at gøre.

Kender Du det, at noget stundom ligesom kan skrige i Sjælen ved saadan en lille Smaating?

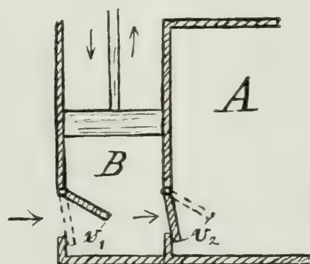
Det er, som om visse allerbageste Baner i det lille Hjerne bleve tagne i Brug, som ellers ikke deltage i Kredsløbet.

15.

Hvorledes Naturen lærer os, vi skulle se.

Udstrømning af en Beholder, hvori et vist Tryk er til Stede, kræver kun en Aabenhed; saa løber Indholdet ud ved sit eget Tryk. Ganske anderledes vanskeligt er det at faa noget indbragt i en saadan Beholder, idet man da har Trykket imod sig. Det maa ske ved Pumpning (Fødepumpen ved en Dampkjedel).

Lad *A* være en Kjedel, hvori Vand eller Luft skal indbringes under Tryk, og *B* en Pumpecylinder, hvori et Stempel kan bevæge sig op og ned, saa maa man nødvendig have to Ventiler, en ydre Ventil v_1, imellem Pumpecylinderen og det frie og en indre v_2 imellem Pumpecylinderen og Kjedlen, af hvilke den ene bestandig maa være lukket, medens den anden er aaben. Gaar Stemplet op, lukker v_2 sig, medens v_1 lader Vand eller Luft strømme ind i *B*. Gaar Stemplet ned, lukker v_1 sig, imedens Indholdet presses ind i Kjedlen igennem v_2, o. s. v.

Indtagelse af legemlig Føde. Først aabner man Munden v_1 og tager en Mundfuld, der tygges. Saa lukker man v_1 og udøver et Pres paa Føden, der derved trykkes ind igennem en anden Aabning v_2 (Synkningsprocessen). Paa anden Maade er det over-

hovedet umuligt at fremtvinge en Cirkulation imod en vis Modstand. Der maa være to forskellige Aabenheder (Ventiler), der skiftevis kunne være i Virksomhed, og en mellemliggende Trykfrembringer (jfr. Hjertets Pumpebevægelser og de peristaltiske Bevægelser i Tarmene).

Overraskende er det nu at iagttage, hvorledes det i Virkeligheden er den selvsamme Synkningsproces, der bringes i Anvendelse, naar man skal indtage sin aandelige Næring.

Man retter sin Opmærksomhed mod en Ting og modtager et Indtryk. Der have vi den første af de to Aabenheder (v_1).*) Med dette Indtryk kommer paa en eller anden os ubekendt Maade et vist Energiindhold til Stede; man kan mærke, hvor det fylder; man kan blive ganske mæt af Indtryk. Naar det er erhvervet, er det dernæst tydeligt, at der under normale Arbejdsforhold udøves en Overvindelsesproces. Men hvad vil det sige andet, end at der paa den før beskrevne Maade udøves et Tryk, hvorved Indholdet bringes videre frem gennem en ny Aabenhed (v_2), en indre Aabenhed. Det er en fuldstændig Synkningsproces (jfr. Vandvædderen, Leve ABC Pag. 481).

Ved at iagttage, hvorledes denne Synkningsproces gaar for sig i det daglige Liv, kommer man til interessante Resultater. Det viser sig, at de fleste Kulturmennesker synke deres Føde meget daarligt, og at dette i en meget væsentlig Grad er Aarsag til den tarvelige Livslykke, man almindelig træffer.

Folk ser for fast paa Tingene, stirrer sig fast i dem og amalgamerer sig med dem. Man gør sig til eet med dem, som om man var gift med dem, bliver siddende i dem og kommer aldrig fra dem igen. Blikket kommer aldrig tilbage. Naar Folk i vor realistiske Tid se paa Ting, er det ordentlig, som om de gennemborede dem („gennemskue" noget) og syltede sig ind i dem for aldrig at forlade dem.

Det har til Følge, at der aldrig bliver noget af den føromtalte Overvindelsesproces. Naar den ydre Ventil v_1 altid staar paa vid Gab, kan den indre Ventil v_2 aldrig komme op. v_1 maa lukkes, før man kan faa v_2 op.

Men bliver der ikke noget af Overvindelsesprocessen, saa bliver der heller ingen Cirkulation af det indtagne, ingen Produktion, saa gaar overhovedet hele Fordøjelsen i Staa paa

*) Se Katk. Pag. 634; at rette Opmærksomheden imod en Ting er at rette en ensidig Aabenhed imod den.

Grund af Forstoppelse ved v_2. Det kan ikke hjælpe, at der er ydre Aabenhed i Overflod (ved v_1). Tvertimod, det er netop det, der bevirker, at der ingen indre Aabenhed kan blive ved v_2. Saa er det, at der ingen sjælelig Varme bliver produceret (Kvalitet III). Der bliver koldt i Sjælen, og alt højere Liv gaar i Staa. Indrelivet er færdigt.

Det hele er, som om man vilde spise paa den Maade, at man uafladelig aabnede Munden og uafladelig stoppede Næringsmidler i den uden at synke. Det vilde simpelt hen føre til Kvælning. En saadan Næringsindtagelse kan slet ikke gaa an.

Spis ordentlig! Har Du et Øjeblik set paa en Ting, saa tager Du Blikket til Dig igen, lukker Dig for Tingen (objektiverer den) og anvender en Overvindelse paa det erhvervede Stof, hvorved det kommer i Cirkulation og kommer til at varme i Sjælen (Kvalitet III). Først naar Munden paa den Maade er bleven tom igen, er det sømmeligt at tage en ny Mundfuld. En slig ordentlig Spisning hører til den aandelige Sundhedslæres allertarveligste Førstehaandskundskaber. Den anden stadige Indstopning er en ren dyrisk Fremfærd, der fører til Kvælning og til, at man ikke kommer ud over de allerlaveste Kvaliteter I og II, aldrig faar Varme i Sjælen, aldrig naar til de Kvaliteter, der dog i alt overvejende Grad ere Betingelserne for Lykke.

Det er af stor Interesse at iagttage, hvorledes en vis Kvælningsproces i Virkeligheden finder Sted hos de fleste Mennesker. Der er selvfølgelig Forskel; men de allerfleste lide deraf. Naar jeg hører Dampskibsfløjterne ude fra Havnen, er det tit, som om jeg vilde udbryde: „Jeg kan ikke mere, nu kvæles jeg. Nu har jeg hørt de Fløjter 1000 Gange, nu kan jeg ikke mere.“ Eller Sporvognens evindelige Larm i Krumningerne eller den lille Hansen (Katk. Pag. 660). Man kan ikke mere. Men prøv saa at tage det Blik hjem blot et Øjeblik og at anvende en indre Overvindelse, saa at der bliver Varme i Sjælen, saa skal Du bare se, hvor Munden er bleven tom igen. Saa kan Du godt tage en lille Fløjte til, og saa kan det være en hel Fornøjelse at se den lille Hansen komme gaaende. Saadan skal man bære sig ad, naar man vil leve ordentlig. (Jfr. Bemærkningen Pag. 746 om Sporvognen).

Naar jeg sidder her og betragter de forgyldte Striber paa de Protokol-

rygge, saa er det egentlig en Lidelse: „Forgyldning. Ok Gudbevares! Hvor det er barnligt at byde Folk saadan noget.“ Og saa denne udpræget vandrette Retning af de Striber. At man ikke lige saa godt kunde lade dem gaa paa den anden Led. Man synes, at de ligne Olsen. Jeg glemmer aldrig de Vinduer, der lignede Snedkerens Kone. Huh hah! Ja, men hvorfor dog? Snedkerens Kone var jo netop en rar Kone, en pæn Kone og en god Kone. Ja, det kan gerne være; men det er denne Asen med Tingene, at der skal være Fysiognomier selv i Vinduer, der er lige ved at gøre det af med En. At man nu ikke kan se paa Tingene uden at tænke paa, hvad de ligne, tage dem ganske for, hvad de ere, og gaa fra dem igen, men skal lime sig til dem, som om man aldrig skulde skilles fra dem igen, pine Løvehoveder ud af Tæppemønstre o. s. v. o. s. v., indtil man tilsidst sidder ganske fast i Omverdenen. Det er modbydeligt. Det berøver En aandelig Frihed og Rensmag i Munden. Man kommer til at tænke paa, hvorledes det vilde være, hvis man skulde gaa rundt og have Bøfsmag i Munden altid; det vilde være frygteligt. Men saadan er det i Aandslivet. Man gaar rundt og har Tingssmag i Munden hele Dagen. Ødelægger paa den Maade hele Livet.

Det er bare det, at man glemmer at synke sin Mad. Saasnart man har modtaget et Indtryk, skal man overvinde det og derved befordre det videre; og først saa maa man indtage et nyt Indtryk. Hvordan en saadan Overvindelse ser ud, veed Du saa nøje. Du husker Vendersgades Huse, der pinte mig saa stærkt, fordi jeg Snese Gange om Dagen maatte se paa dem og ligesom smage paa dem; men som jeg pludselig fik til at se saa rare og venlige ud derved, at jeg ved en Viljesakt ligesom slængte dem fra mig (Overvindelse): „Vendersgades Huse ere slet ikke.“ Det var de heller ikke; thi jeg havde sunket dem (Katk. 660). Paa den Maade kan man i et Øjeblik skabe Lykke i Sindet paa samme Sted, hvor der før var Lidelse. Blot ved at synke sin Mad. Men Folk ville ikke have Overvindelse. De hade Overvindelse. Saa kvæles de hellere.

Naar Du rigtig vil vide, hvorledes Du skal bære Dig ad med at se, behøver Du blot at tænke paa, hvorledes Du ser paa en Mide under et Mikroskop. Den betragter Du nok meget skarpt, aabent og gennemtrængende; men dog ikke saaledes, at Du bliver siddende i den. Tværtimod, Du „objektiverer“ den, det vil sige stiller den ud fra Dig til en vis reserveret Betragtning. I denne Reservation ligger netop den ydre Lukkethed, som er nødvendig for at en indre Aabenhed med Bearbejdelse af det optagne Stof kan finde Sted (Overvindelse). Man føler saa tydeligt, at man under Reserveringen gør noget ved Sagen. Og samtidig føler man den indre Cirkulation og den indre Varme (Kvalitet III). Saadan skal det være.

Eller lad os tage et andet Eksempel. Du skal se, som naar noget har sat Dig i Stemning. Saa er der altid indre Aabenhed sammen med ydre Lukkethed. Jeg kom en Dag kørende paa Jernbane efter at have været sammen med et Par Levedygtigheder. Den ene var en Husmoder, hvis Evne til at iværksætte og samtidig finde og tage, hvad der duede, lige-

frem havde imponeret mig. Den anden var en Ungkarl, der stillede to Lys paa Bordet med en Flaske Rhinskvin imellem og med dette Anslag af en Stemning førte En ind paa ejendommelige Interesser, han havde, der tændte Ild i Sindet, saa man uvilkaarlig kom til at sige til sig selv: „Hvad er dette her? Her leves jo.“

Synet af indre Liv stemmer En altid til indre Aabenhed (v_2), men samtidig til ydre Lukkethed (v_1). Det er ligefrem ifølge den ovennævnte Pumpelov. Jeg sætter, at man sidder i et saadant godt Lag og faar en Paavirkning fra Omverdenen i Form af et Brev, Bud el. desl. Man vil altid være tilbøjelig til at udsætte saadan en Sag til imorgen. Eller nu her med disse forbifarende Marker, Skove og Vejrmøller. Vind og Slud. Det er, som man udsatte dem til imorgen, ikke saa' videre paa dem. Man kom jo fra Liv, og hvor der leves, ser man ikke paa Ting. Man sidder og tænker (indre Aabenhed): Om nu alle Mennesker vare saaledes, bestod af saadanne levende Mennesker som disse to, at der i hvert Hus, hver Gaard, man kom forbi, skjulte sig en saadan indre Verden af levende Kraft. Ja, saaledes er det naturligvis Meningen, at det skulde være. Og saaledes kunde det saa godt være. Men hvor vilde Verden saa ikke være anderledes! Hvorfor er det dog ikke saaledes?

Nogle Huse fløj forbi, et Sted saa man 4 Vinduer, et andet Sted en Skorsten. Men stadig var man for ydre lukket til at ofre det Opmærksomhed. Den indre Aabenhed havde Overtaget, og samtidige kunne de to ikke være. Liv er saa sjelden en Vare i Verden, at naar man engang ser et Glimt deraf, kan man sidde og se hen for sig længe efter. Ret som man syntes at noget var løbet fra En og havde ladet En blive tilbage. Noget, man ikke kunde komme med til. Og dog saa gerne vilde. Saa gerne vilde. Hvor er det dog henne? Imens kan alting gaa forbi derudenfor (ydre Lukkethed). Man ser ikke paa det; det er ikke igennem Ting (v_1), at Vejen gaar til den indre Verden (v_2). Man forbliver sig ikke til noget ved at se paa en Vejrmølle.

Men da jeg i den Stemning kom hjem og fik Øje paa Bagerens Skilt, var det ganske ualmindelig slemt. Dette Symbol paa daglig Stilstand med indre Lukkethed. Det standsede hin indre Aabenhed saa stærkt, at det var, som om man skulde kvæles. Man maatte hurtig se hen paa andre Ting; men de var forøvrigt ikke meget bedre.

Forresten kan der efter en saadan Livsoplevelse godt hengaa flere Dage, i hvilke man ikke ser saa meget paa Tingene som tidligere. Saa gaar det En ligesom en tænkende Mand, jeg kender og sætter højt. Han ser aldrig stærkt paa Tingene, naar han kommer gaaende. Hans indre Aabenhed (v_2) er for stærk, til at han i væsentlig Grad skulde kunne aabne sig for Tingene (v_1). Uden naar han engang imellem standser for at se paa et Par Spurve eller en Vandpyt. Saa aabner han sig stærkt og tager en Mundfuld (ydre Aabenhed), saaledes som vi talte om det, for saa siden, naar han gaar op ad Gaden, at tygge paa det og synke det, alt imens han er lukket for andre Ting (ydre Lukkethed).

Jeg husker Provsten, naar han i gamle Dage gik op og ned ad Gulvet

og talte med min Fader og i Forbigaaende kastede et velvilligt Blik ned paa mit Legetøj paa Gulvet. Saadan skal det være. Men han kunde ogsaa Latin, det vil sige havde Banerne aabne for højere Kvaliteter (v_2).

Saadan en Mand sætter, ligesom Mikroskopisten, Tingene ud fra sig i en vis Afstand. Det gør almindelige nydende Mennesker ikke. De ere ikke gladere, end naar de kunne komme helt ud i Spidsen af Tingene, saasom naar en Dame trækker sin raslende Pynt paa og bogstavelig sidder ude i Spidsen af Handskerne eller Hatten med Sjælen. Eller naar Du er i Skoven og sjæleligt sidder oppe i Træerne. Sligt er noget, et aandelig ordentligt Menneske ser paa i Forbigaaende enten under Samtale med andre eller under Optagelse af indre Selvliv. Dette at sætte sig midt ud i Maden er en dyrisk Fremgangsmaade.

Folk ligefrem foræde sig paa Tingene under den nydende Betragtning, de sædvanlig stille an i deres Tingsforblevenhed. Det er en primær Forslugelse, der egentlig er fuldstændig uværdig for et Menneske som den høje Naturskabning, det er. Ligesom det jo ogsaa fører til, at Vedkommende aldrig kommer ud over det rent primære Standpunkt, primære Kvalitet (aandelig dyrisk Standpunkt).

Uden for min Dør var der fire Spadsereture jeg kunde gaa; men jeg kendte dem alle udenad paa den modbydeligste Maade. Det gik saa vidt, at jeg til Slut ganske opgav at gaa ud, fordi jeg ikke kunde taale at se nogen af dem.

Men hvorfor dog? Stadig af samme Grund. Man lægger for stærkt Mærke til Tingene. Man ligefrem suger dem ud (opgaaende Stempel i Figuren); men idet de ere indholdsløse, opnaar man kun derved en indre Fortynding og Tomhed, der ganske og aldeles bringer den indre Aabenhed ved v_2 til at falde til og lukke sig. Lad være med den Seeen paa Tingene og luk i dets Sted v_2 op. Det kan gøres ved en simpel Viljesakt. Man gaar jo dog for at røre sig og faa frisk Luft, ikke for at spise de ulykkelige Ting, der ere blevne spiste hundrede Gange før. Man kan tilsidst blive ganske arrig over saadan en Dumhed, uden at man alligevel gør sig rigtig Rede for den. Man mærker bare, at noget generer En. Kast alle disse nærgaaende Ting fra Dig ligesom Vendersgades Huse, saa skal Du mærke en Varme i Sindet, der i en Haandevending gør Dig lykkelig, i Stedet for, at Du før var en forpint Skabning. Prøv bare, saa skal Du se.

Sæt Dig til Regel aldrig at lade din Opmærksomhed — i stærkere Forstand — strække sig længere end 3 Alen ud til alle Sider. Indret Dig inden i saadan en lille Kugle med 3 Alens Radius; saa skal Du se, hvor der er rart. Jeg kunde fristes til at sige: Om de saa spændte 10 Heste for, skal Du ikke lade Dig trække ud af den Kugle. Det er den Slags Midler, man tit maa ty til i Sygdomstilfælde. Men et saadant foreligger virkelig med denne sygelige Tingsbetragtning man er forfalden til i vor

Tid. Folk have forslugt sig paa Tingene og have faaet ondt af dem. Det kalde de at leve i Sandhed; det er en uheldig Konjugation af Begrebet.

„Din Dosmer," maa man stundom sige til sig selv, „her har Vorherre givet Dig det dejlige Liv, og saa lever Du det saaledes, at Du tilsidst ikke kan gaa ud af Tingslede."

Kære Læser! Faa det rigtig til at gaa op for Dig, at Du er ligesaa fornem som Provsten. Forstaa, at Du er den højest staaende af alle Skabninger, Del af Naturen, Naturens fornemste Repræsentant paa Jorden. Og saa gaar Du her og ser efter Ting. Du maa jo skamme Dig.

Det er uværdigt for en høj Naturskabning som Dig at se paa et Stakit.

Ikke at tale om at blive hængende ved det, saa at det kommer til at saare Dig og diktere din Sindsstemning paa sin raa Maade.

Hold Dig for god dertil. Du skal slet ikke noget Øjeblik blive i saadan en Ting.

Her indrette de sig kostbare Villaer med dejlige Haver. Bare for at blive i dem. Det maa Du ikke.

Her bekymre de sig baade for det ene og for det andet, som fanger Sindet. Det er galt. Det skal Du ikke. Saa forstaar Du ikke at leve. Det gør Dig kold i Sjælen.

Lad aandelig simple Folk om det, rige Skræddere og Grosserere.

Læg bestandig Mærke til dette: Jo større Idiot og jo mere aandstarvelig et Menneske er, desto mere sidder han i Tingene, og desto større Rolle spille Tingene for ham (mondæne Mennesker).

Aandelig simple Folk ere altid Tingsmennesker, sidde i Tingene, lade sig imponere af Tingene, tro paa Tingene (ydre Aabenhed). De vide ikke bedre, have ikke Forstaaelse af, at Vægten ligger i et helt andet Hjørne, i aandelig Varme og højere Kvalitet (Tingsuafhængighed). De foretrække at gaa til

Væddeløb. Men hvor kan Du dog lade Dig narre af det? Af deres Pynt og Stads og brogede Baand? Det er jo ikke dem, der skal lære Dig at leve, men Naturen.

Aldrig forblive i Tingene er Naturens store Lære. Du skal slet ikke sidde ned hos dem, men bestandig gaa. Højst staa stille foran dem, saa længe Du bider Hovedet af dem og synker dem.

Har Du rigtig forstaaet det Program, saa lever Du paa en hel anden Maade.

Naar Du ser paa et Træ, saa skal Du nok modtage et Sandseindtryk deraf og lade Dig sætte i Bevægelse deraf — det er nødvendigt for at leve — og Du skal ogsaa gaa ind paa en realistisk Behandling deraf, saa at det staar Dig klart, at det er et Træ og kun et Træ. Men ingen af Delene maa bringe Dig til at opholde Dig længere ved Træet, end det er værd. Saa bliver Du til en Tingsmand. Glem aldrig, at det er Varmen, Du skal se at naa til, og ikke Træet (jfr. Regnvejret Pag. 731).

Jeg hører en Vogn knirke i Gruset. Jeg vil ikke vide, at det er Rasmus Jensens Høstvogn, der skal ned i Rismarken og hente Hvede. Hvad kommer det mig ved? Hvad skal jeg ind paa Livet af alle disse Enkeltheder for? De bare gøre mig forbleven i Realiteten. Jeg vil nok igennem Realiteten, men ikke forblive i den.

Der sidder Tusinde af smaa Makrelskyer paa Morgenhimlen derude. Hvad Rimelighed vilde der være i at begynde at se paa hver enkelt af dem? De gaa i næste Øjeblik op i det hele ligesom jeg. Som en Draabe, der falder i Havet og ophører at have Form.

Hvad har jeg med det Kobrøl at gøre, som kommer op dernede fra Engen? Hvorfor følger jeg saa nøjagtigt med dets mindste Enkeltheder, finder det slæbende, tungt, ensformigt og nedtrykkende at høre paa. Bliver melankolsk deraf! Det beror paa et helt Fejlsyn i Betragtningen af Tilværelsen. Jeg har jo aldeles ikke med det at gøre. Med mindre det paa en eller anden Maade skulde kunne hjælpe mig til Udvikling af Varme. Thi der staar jeg ved min Opgave.

Eller lad os sige, at jeg ligger paa min Sofa og ud igennem Havedøren kan se Spidsen af en Kirsebærgren; ligger og ser paa, hvorledes Bladene kunne bevæge sig ude i Spidsen af Grenen. Hvis jeg nu i saadan et Øjeblik nærmere vil forfølge den Gren og gøre mig Rede for, at den tilhører det Træ, der staar nede i Skellet, at det er Værtens Træ o. s. v. o. s. v., saa er det saa tydeligt at mærke, at Sagens Varmeindhold lider (III Kvalitet). Det skal Du ikke. De nævnte reale Oplysninger ere jo ganske uden Værd. Løb ikke efter dem! Du skyder paa den Maade ganske forbi Livet. Nej, hold Dig til det, Du ser, et Kirsebærblad oppe i Luften. Du skal aldeles ikke være saa bange for at lære det af Romantikerne at blive oppe i Luften. De mange reale Detailler stjæle kun din Varme i Sjælen. Lær

endelig at forstaa dette, at det vidunderlige ikke ligger i Tingene, men langt foran Tingene, langt nærmere ved Dig selv, end Du tror, helt inde i Dig selv. Det skal Du slet ikke saa langt ud efter. Det vidunderlige ligger i Aabenheden over for det højeste Udviklingsprodukt (Kvalitet IV); men Tingene ere sandelig ikke det højeste Udviklingsprodukt (II Kvalitet). Dem skal Du ikke blive siddende i.

Og flyver en Svale forbi Døren: Kvit, Kvit! saa skal Du ikke i Tankerne fare ud efter den: Aldrig jagte efter Tingene. Bliv ved den lille smukke Prik, Svalen satte i Sindet, og se at faa den til at udvide sig. Saadan et lille Naaleøje kan man faa til at blive større og større, naar man bliver ved det. Ganske ubevægelig. Men jagter Du ud, saa er det tabt. Forstaa det, at det er en Livssag at faa saadanne smaa Aabenheder til at gro sig større. At trække dem til. Og lær, at den indre Aabenhed bliver mindre og mindre, naar Du jagter ud i ydre Aabenhed. Det er i den indre Aabenhed, i Aabenheden ind til de højere Kvaliteter, Rigdommen ligger, ikke i Svalen. Lad den flyve.

Ellers har Du ikke Begreb om, hvad Naturudvikling vil sige paa aandeligt Omraade.

„Det er den rene Romantik," hører jeg i Tankerne en Læser sige. Nej, det er det slet ikke. Der er stor Forskel paa at være Romantiker og ikke at ville blive stikkende i Realiteten.

„Ja, jeg er nu alligevel af en hel anden Mening," siger en anden Nutidsmand. Det kan saa godt være, kære Læser! Men det gør ingenting. Det er ganske ligegyldigt. Det kommer slet ikke an derpaa. Lad os endelig faa det slaaet fast, at det i dette Fag ikke kommer an paa Meninger, men kun paa, hvad Naturen lærer, den Natur, hvorefter alle sig have at rette.

Den lærer os gennem Iagttagelsen af Udviklingsfænomenet, at alt skal gennemgaa et Udviklingsløb, at Du ikke kan springe til noget, men, hvis Du vil naa det mest udviklede, skal passere alle Kvaliteter hele Rækken igennem uden Forbigaaelse af nogen og uden at forblive siddende fast i nogen. Saaledes er Princippet. Man maa ikke forbigaa Realiteten og forblive sidende i Romantik (III Kvalitet); det har Du Ret i; det er en afskyelig Fejl, som de gamle begik; det gøre vi yngre aldrig mere; det love vi hinanden. Men Du maa sandelig endnu mindre blive siddende i Realiteten (Okserealisme, Landmandsrealisme og Kadaversandhed); thi det er endnu ringere (II Kvalitets Forblevenhed). Og allermindst maa Du blive siddende forbleven i det primære (I Kvalitet); thi saa er Du et rent Dyr.

Bestandig forlade, indtil Du har naaet det mest udviklede. Det er Slutstregen for al Naturudviklingslære.

Her er et af disse generalvigtige Punkter, der indbyde til Catoniske Slutstreger.

Den sidste Slutstreg, vi havde, angik Religionens gradvise Udryddelse af Landet og dermed Standsningen af hele vor

aandelige Existens overhovedet. Den syntes Du ikke var af nogen videre Vægt: „Herregud, der er jo saa meget andet, der er vigtigere at huske." Det var dog en ret vigtig Ting paa een Gang, synes jeg.

Her føres vi til en ny Slutstreg, der angaar Maaden at se paa Tingene i det daglige Liv: „Husk at faa Blikket tilbage fra Tingene!" Den gælder den enkeltes hele personlige Livslykke. Det er ogsaa saadan en Smaating.

„Aah, ja, hvad!"

Lad os samle paa saadanne smaa uskyldige Slutstreger — Du kan jo kalde dem Narrestreger, om Du vil. Ligesom andre samle paa Frimærker. Og anvende dem skiftevis i Ny og Næ, naar der en tom Plads, der skal fyldes. Naar man ikke har andet at bestille. Med vigtigere Ting.

Der er et og andet, man har glemt i Danmark.

Som det aldrig kan skade, man i Forbigaaende mindes om.

Ikke fordi jeg tror, det kan nytte det mindste; det kunde sikkert ikke falde nogen ind at gøre noget. Det kan ikke engang med Billighed forlanges.

Men det koster jo ikke noget at sige det.

16.

Iagttagelser af Tidens svage Punkt.

(Tingsforholdet).

Det vil af det i Punkt 15 fremsatte ses, at vor Tidsalder har et svagt Punkt, hvor det gælder Behandlingen af den indtagne aandelige Næring (ved v_2 i Figuren Pag. 732). Man kan ikke fordøje sin Mad i aandelig Forstand (jfr. den moderne „urinsure Diatese").

Behandlingen af den indtagne aandelige Næring er, som vi have set andetsteds (Leve ABC), en ret indviklet Fortætningsproces: Først skal det ved Indtrykkene avlede raa og rygende

Førsteprodukt (Kvalitet I) ved Overvindelse bringes i II Kvalitet (Realfortætning). Derefter skal det ved en ny Overvindelse bringes i III Kvalitet (Hjertevarme) og endelig igen ved en ny Overvindelse i IV Kvalitet (Slippet). Det er en fuldstændig Fordøjelsesproces (jfr. de peristaltiske Bevægelser i Tarmene), gennem en fuldstændig Fordøjelseskanal, man maa tænke sig indskudt i Figuren ved v_2.

Men der er det særegne ved dette Fordøjelsesapparat, at man kan skyde Genvej i det (Genvejsformer, Leve ABC Pag. 512), idet det behandlede Produkt kan udføres af Organismen paa et hvilketsomhelst halvfordøjet Standpunkt, og idet man kan overspringe baade den ene og den anden Kvalitet, naar man vil nøjes med en ringere Beskaffenhed af det udførte.

Som Følge af dette indviklede Fordøjelsesmaskineri kan Fordøjelse og Fordøjelse i aandelig Forstand være mange Ting, alt efter som Føden passerer den ene eller den anden Vej eller Genvej, og her er det nu, at vi i det følgende skulle søge at vise, at den ovennævnte Svaghed bestaar deri, at man fordøjer sin Mad for billigt. Man udfører for tidligt, søger Genveje ved enhver Lejlighed og mangler Fortætning i det udførte. Der er ingen Kraft i det aandelige Maskineri.

En uhyre Mængde af Tidens Mennesker leve simpelt hen paa et rent Nulpunkt af Fortætning, hvor man overhovedet ikke befatter sig i nævneværdig Grad med Overvindelse, men lever og dør i Kvalitet I med Forbigaaelse af baade II, III og IV (den fuldstændige Fortætningsmangel). Det er det laveste aandelige Standpunkt, hvorpaa man kan befinde sig. Et meget almindeligt fordærvet Kulturstandpunkt.

Og ser man hen til Resten, naa'r den for den allerstørste Dels Vedkommende kun til, hvad man kunde kalde den enkelte Overvindelse. En enkelt stakkels Fortætning enten fra I til II eller fra I til III eller fra I til IV; men kun een. Hvilken af de nævnte tre Veje, man vælger, er det bestandig

kun een Kraftanstrengelse (een Gang fortættede Varer. Den almindelige Lystovervindelse).

Det at foretage to Overvindelser i Træk, f. Eks. fra I til II og derfra igen med det samme videre til III eller fra I over II til IV eller fra I over III til IV (to Gange fortættede Varer) synes man aldeles ikke at magte. Naar nogen har forsøgt paa sligt, er det gerne mislykkedes; Folk kunne ikke være med til en saa stor Anstrengelse; naar man er gaaet frem med den ene Fod, er man gleden tilbage med den anden, ret som om man stod ved det yderste af, hvad Individet kunde præstere.

Og om en gennemgaaende Fortætning fra I over II og III til IV kan der overhovedet slet ikke være Tale. Dette, at man skulde kunne tage det hele ligesom i een Mundfuld, være i Besiddelse af saa stor Aandskraft, at man skulde kunne holde hele Passagen aaben paa een Gang (fuldstændig Fordøjelse), derom kan der slet ikke blive Spørgsmaal.

Det har sin store Betydning at klare dette Tidens svage Punkt paa det allernøjeste, følge det Skridt for Skridt gennem Aarene og holde opmærksomt Øje med dets Udslag i de forskellige Forhold. Vi skulle i det følgende anføre en igennem 40 Aar paa denne Maade ført Iagttagelsesrække:

I Halvfjerdserne skete det store Fremskridt, at man gjorde op med den gamle romantiske Bevægelse. Man fik Folk til at indse, at det direkte Forløb fra I til III med Forbigaaelse af Realiteten (II) var en utilladelig billig Genvej, at den gamle romantiske, højstemte Varme i mangt og meget var en Frase, hul i Bunden, og at Realiteten nødvendig i stærkere Grad maatte frem.

Men læg saa Mærke til Maaden, hvorpaa man sætter dette Program i Værk, hvorledes man bærer sig ad med at faa Realiteten ind. Det er det, der bliver det mærkelige; det er der, vor Iagttagelse begynder. Man skulde jo antage det for en given Sag, en simpel Selvfølgelighed, at Fejlen rettedes paa den Maade, at Realiteten fik Plads paa det Sted, hvor den manglede, blev sat ind i det iagttagne tomme Hul imellem I og III. At man med andre Ord fik lavet noget, der havde Realitet i sig, men i Forbindelse dermed fremdeles var i Besiddelse af den gamle Varme (I—II—III). Var det dog ikke det, vi allesammen tænkte, det, Du og jeg og vi allesammen i Folket mente? Var det ikke den Tanke, vi raabte Hurra for?

Man kunde jo fornuftigvis ikke mene andet, synes jeg. Men det gjorde Førerne aldeles ikke. Nej, nej! Det vilde have kostet en Dobbeltovervindelse (først fra I—II og saa fra II—III), og den vilde man ikke have. Man vilde nok Fremskridt; men det maatte sandelig ikke koste noget, ikke koste forøget Anstrengelse. Nej, man fandt en meget billigere Vej. Man optog nok Realiteten men samtidig kvitterede man Varmen.

Det er ligefrem pirrende at iagttage, hvorledes denne Svagheds-Hestefod (den aandelige Magelighed) her efterhaanden stikker frem og kommer til at stikke stærkere og stærkere frem Aar efter Aar, alt efter som den realistiske Bevægelse sejrer og bliver mere og mere ugenert.

I Begyndelsen lød det saa smukt: „Nu have vi haft Humbug nok, nu ville vi sandelig have fast Grund under Fødderne og ikke længere hænge oppe i Luften.“ Det lød som Musik; man ordentlig sprællede med Benene for at naa Jorden. Og fandt ogsaa Jorden. Man kastede sig ud i Tingene (Realiteten) med en Iver, som om det var noget, man aldrig skulde rive sig løs fra igen. Læg Mærke til, hvorledes en realistisk Forfatter kan beskrive Genstande. Nipsting paa en Etagere el. l. Det er, som om han sad i dem, det er med en næsten fotografisk Nøjagtighed. Eller hvorledes han kan skildre en Flue, der kryber ind og ud af Øjenhulerne i et gammelt afbleget Torskekranium paa Strandbredden. Jo, jo! Realiteten kom sandelig med. Det manglede ikke. Og det var jo godt. Det var jo det, vi allesammen vilde. Det var jo den, vi skulde have fat i. Men — men. Allerede her begynder man at blive lidt betænkelig; thi hvor blev Varmen af? Den var der jo ikke, syntes man. Var den bleven borte? Og var det ikke sket netop som Følge af Realitetens Tilstedekomst? Ilde berørt ser man sig om og bemærker, at der hos hele denne Aandsretning findes en underlig uhyggelig nøgen og kold Aandsbeskaffenhed, som den oven i Købet roser sig af og giver ud for Valuta (Realsandhed). Man spørger sig for og faar at vide, at dette kolde Vejr ikke kommer tilfældigt; men at Kulde netop hører med til Realismens Væsen. Realiteten er kold. Man peger hen paa Naturen, hvor „den sidste af Eens Brødre kan forgaa, uden at saa meget som en Fyrrenaal sitrer derved“ (Turgénjew). I, Fy for Pokker! Det er ikke til at tage Fejl af, at den nye Retning virkelig kvitterer Varmen III i Romantikens I—III). Man sætter ganske simpelt II i Stedet for III. Det er det hele. Og bliver saa staaende ved I—II. Ja, saa! Men saa er Reformationen jo en Tilbagegang; thi II staar jo da lavere i Naturudviklingsrækken end III. Fra det Øjeblik, da man har opdaget det, er man færdig med den nye Bevægelse.

Og ikke engang ved denne forholdsvis endda ret maadeholdne Tilbagegang blev „Realismen“ staaende; vi fik en til, der var meget værre. Retningens Epigoner, der i Nedgangen fra I—III til I—II fornam en Lettelse i Tilværelsesfordringerne og muligen derved kan være komne i den Tro, at det var Befrielse og Lettelse, det gjaldt om ved den nye Bevægelse („Frihed“) viste sig øjeblikkelig villige til at lette sig i endnu langt højere Grad. Skal det komme an paa det, saa ... Befri sig for Baand, det ... Tilsidst saa man en Litteratur og en Kunstretning, hvori Tiden paa den

mest usminkede Maade proklamerede det skære I som Formaal og satte Hestepæren midt op paa Bordet (utugtige Romaner, nøgne Modeller, Middagsselskaber, pyntede Damer etc. etc.). Her er Skridtet fuldt ud og ikke til at misforstaa. Man har simpelt hen reformeret den gamle Tid med dens I—III paa den Maade, at man har skaaren Kvalitet III (det, der duede) af og kastet den bort uden at sætte andet i Stedet. Det er jo det allernemmeste, bekvemmeste og behageligste.

Men saa er man ved Lejlighed kommen helt ned paa bar Bund. Paa det bare I.

Resultatet blev et tabt Slag. I Stedet for at komme op paa en større Fortætningshøjde, som jo dog maa være det selvfølgelige Formaal med ethvert Udviklingsarbejde, kom vi ned paa slet ingen Fortætning, helt ned paa bar Bund. Det hele blev et voldsomt Fortætningsfald i Stedet for en Fortætningsstigning.

Der er noget ved den realistiske Bevægelse fra 1870—1900, der minder om en flot Slædefart, som nogle raske Drenge foretage fra Højderne; men som ender med, at de til Slut ligge paa den bare Is, paa den bare. Kold Fornemmelse. Hurtig Afgørelse.

Anderledes er det i Virkeligheden ikke gaaet os i denne litterære Fremskridtssag. Efter et æstetisk rasende Ridt i Frihed ud over alle gamle Vedtægter og Fordomme have vi efter knapt 40 Aars Forløb tilsat Religion, Moral, Hjertevarme og enhver Løftehøjde og ligge nu ... 3 Kors, Herren være os naadig! Gid vi vare oppe igen!

Se vi tilbage paa saadan en Storhistorie, er den egentlig som en hel Bibel af Belæring. Den tegner os vor hele aandelige Habitus. At saadant noget virkelig kan passere. Er det ikke forunderligt? Og den peger saa stærkt paa det førbemeldte aandelige Svaghedspunkt. Hvor usselt det staar sig til med vor aandelige Kraft, hver Gang der skal tages et Tag, selv blot det mindste. Saa ligge vi der. Vi begyndte med at ville forbedre et defekt I—III (Romantikken) ved at indføre II (Realitet) deri; men gled under Anstrengelsen, saa vi kom ned paa I—II, og endte tilsidst med at ligge og rage i det bare Sandseliv, det bare I. Det er akkurat som med en Mand, der møjsommeligt arbejder sig frem paa glat Underlag, og som gør et Skridt med det ene Ben, men i det samme glider tilbage paa det andet, og saa eftertrykkeligt, at han falder. Han kan ikke.

Enhver paa Observation og Iagttagelse støttet Standpunkts-

bestemmelse er af fundamental Betydning. Orientering er den første Betingelse, naar man skal frem. Man maa kende sin Begrænsning, man maa vide, hvor man staar, og hvor man skal hen. Ellers tumler man omkring som vild. Den heromhandlede Iagttagelse har derhos været Naturen ganske ualmindelig dyr; den har kostet Naturen et helt Slægtled og Tusinder af omtumlede og søgende Menneskers Velfærd, Liv og Lykke. Derfor skal Du se paa den med Hatten i Haanden. Derfor er det nuværende Øjeblik i Naturudviklingshistorien et alvorligt og vigtigt Øjeblik, hvor det gælder om at passe paa og bruge sine Øjne for at udnytte, hvad vore faldne, lidende Fæller have tjent til os gennem skæbnesvangre Fejltagelser. Er der noget paa Færde paa Himmelen som en Venuspassage o. l., ser man alle Astronomer være paa Benene og gøre lange Rejser for at iagttage Fænomenet. Her er et sjeldent og mærkeligt Fænomen i den aandelige Verden, et Fænomen, som Naturen kun har Raad til at lade passere med lange Mellemrum, Slægters Mellemrum. Se til, at Du bruger dine Øjne for at blive klog deraf.

Noget af det allerførste, Realismens Historie viser os, er et svagt Punkt, bestaaende deri, at vor Tidsalder paa en uhjælpelig Maade sidder fast i Tingene. Svagt, fordi Fastsidden i en bestemt lav Kvalitet (II) er ensbetydende med Forsømmelse af derover liggende Kvaliteter. Det var denne Tidsskade, vi allerede førtes ind paa i Punkt 15 ved Iagttagelse af det vedhængende Blik, hvormed man i vor Tidsalder betragter Ting. Her komme vi ad en anden Vej til det samme ved Iagttagelse af Tidens Realisme. Begge Iagttagelser pege paa en bestemt Maade hen paa et altfor stærkt Tingsforhold som Aarsag til sjælelig Fordøjelsesuorden.

Tilstedeværelsen af noget skæbnesvangert i Forholdet til Tingene tør efter saadanne samstemmende Vidnesbyrd ikke længere betvivles. Det er der, og det maa antagelig søges i denne bestandige Ragen med Tingene (det konkrete), der er ejendommelig for vor Tid. Længere kunne vi ikke komme. Dem kunne vi ikke frigøre os fra; dem kunne vi ikke forlade; dem kunne vi ikke se hen over. I dem lide vi Gang paa Gang vore evindelige Nederlag, hvori Tingene altid ende med at staa som Overherrer (Penge, Ære, Omgang, Omgivelser og alskens Livsbetingethed). Der er ingen, der staar sig. Hvor megen aandelig Fattigdom er der ikke iagttaget paa dette Punkt? Jeg husker, hvor ondt det gjorde at se Anførerne for den ovennævnte Bevægelse, der jo netop skulde udrense alt Humbug, at

se dem være de første, der faldt paa dette Punkt. Men de vare jo netop Realister.

Der er noget ved denne Tidens Fastsidden i Tingene, der paa den ene Side grænser til det usigelig Barnlige — man skulde ikke tro, at Talen var om voksne Mennesker — og paa den anden Side til det latterlige, det ustyrlig latterlige. Kun er der ingen, der ler. Der er intet, der kan fremkalde en saadan Grav-Alvor og Sandhedsfølelse hos voksne Mænd som Talen om Toldpolitik, Samvirkning af sjællandske Landboforeninger o. desl. Man ser Miner, som om man stod ved Grænsen af, hvad den menneskelige Tanke overhovedet formaar at hæve sig til. Folk ser agtelsesfulde paa hinanden, og paa den Maade bestyrker det ene Menneske det andet i Respekt og Anerkendelse af fælles aandelig Fattigdom.

Tingene have i vor Tid fuldkommen fortroldet Folk, en Trolddom, der ikke vil blive hævet, før engang et Latterhyl vil bringe alle de alvorlige Ansigter til at vende sig om.

Det er det første, vi lære om vor Tids svage Punkt af denne Historie. Men paa den Maade kunne vi blive ved med at pille den ene Kundskab efter den anden ud af dette mærkelige Storfænomen.

Forholder det sig saaledes, at Fastsidden i Kvalitet II hindrer Fremkomsten af højere Kvalitet (III og IV), saa maa vi efter førnævnte Iagttagelse kunne vente at træffe Mangel paa baade III og IV i vor Tid. Slaar det til? Lad os se efter.

Ja, det gør det rigtig nok. Det var jo netop Kulde, der ovenfor saa stærkt skræmmede os ved den moderne Bevægelse (Pag. 743). Gang paa Gang støde vi i vor Tidsalder paa en næsten uhyggelig Mangel paa Kvalitet III. Alt er realistisk koldt. Som om Hjerte ikke rigtig mere passede til Tiden, var noget gammeldags noget, man var kommen ud over (Overspændthed, Kadaverlyrik). Som om man ikke engang rigtig vidste, hvad det var. Hjertevarme, hvad vil det sige? Er det, naar man løber væk med en anden Mands Kone? Gang paa Gang ser man Lidenskab forvekslet med Varme, og træffer Bøger (Romaner og Skuespil), der flyde over af den fattigste Kvalitet I, det fattigste Pariser-Chik. Som om man ikke vidste af andet Traktement at sige i vor Tid end koldt Bord med den tarveligste Slags primære Retter.

Og se vi hen til Kvalitet IV, er det egentlig ikke bedre. Ganske vist have vi i vor Tid Intelligens nok; det mangler ikke. Men læg Mærke til, hvorledes den altid er af en ejendommelig realistisk Art, bestandig bunder i Tingene og Behandlingen af et foreliggende Stof, hvad den og den Forfatter har skrevet, sagt o. s. v. o. s. v. Omsætning og atter Omsætning af givet Stof (Maskinarbejde). Hvornaar træffe vi i vor Tid paa fødende Virksomhed? Dertil kræves Undergrund af Varme og Uberørthed

af det foreliggende; men de Betingelser savnes. Man har ikke Varme i sig og sidder fast i Verden lige op til Ørerne. Læg Mærke til — det er ikke tilfældigt — hvorledes det religiøse Fænomen, det fornemste af alle kvaternære Fænomener, saa at sige aldrig forekommer i den realistiske Bevægelse, er som banlyst af den realistiske Intelligens. Haves ikke. Med Religion mene vi selvfølgelig ikke her nogen bestemt Religion — man kan have, hvad Religion man vil; — men der spores overhovedet ingen. Der kommer aldrig nogen frem. Det ser i hvert Fald ud, som om der var aldeles goldt paa dette Punkt. Bestandig er det en vis sekundær Intelligens (af Kvalitet II), man glimrer med. Tit som med en ren Handelsvare (Tingene).

En underlig kold og i Henseende til Kvaliteterne III og IV mager Tid, trods al sin overstrømmende Aandfuldhed og sine mægtige og enestaaende Opfindelser. En sekundær Tid. En Tingenes Tid.

Og se en anden Iagttagelse.

Forholder det sig saaledes, at Tiden har et svagt Punkt i det ovennævnte Tingsforhold, i en vis Køren fast i Kvalitet II med deraf følgende Forsømmelse af III og IV, saa maa der findes en Strømkæntring i Kvalitet II. Naar Strømmen ikke kommer længere end til dette Sted, maa den nødvendig vende og gaa tilbage, for saa vidt som den ikke udføres. Men en Tilbagevending (Kredsning) giver jo øjeblikkelig Selvfænomener. Saa skulde da vor Tid vise saadanne Selvfænomener. Passer det? Slaar det til? Iagttage vi sligt?

Ih, Gud ja! Det er jo netop det, vi gøre i en saa fremtrædende Grad. Det er jo netop Selvfænomenet (Overlegenhed), der i vor Tid har udviklet sig i saa ren kæmpemæssig Grad og netop særlig i Forbindelse med den heromhandlede Bevægelse. Man kan nok sige, at man alle Dage har haft Overlegenhed og Storhed; det er vist; men der har i vor Tid udviklet sig en ganske særlig for den reale Tid karakteristisk Type, som man ikke har haft før, et vist overintelligent, altgennemskuende realt Klarsyn, der netop lige er basèret paa den ovenfor nævnte høje reale Kultur. Det passer saa udmærket med en Strømkæntring netop i den reale Kvalitet.

Men denne Kulde og dette reale Klarsyn i Overlegenhed*) kan vor Tidsalder ligefrem undertegne sig i Stedet for med Lak og Signet. Det er saa karakteristiske Kendetegn, at man kender den paa lang Afstand. Se paa saadan en Tingsmand (Realfortætningsmand), naar han kommer gaaende og med et sandhedsbesiddende Blik ser ud over Verden. Ingen skal bilde ham noget ind. Han gennemskuer det hele. Han ved Besked med Tingene. Ja, det gør han. Kun een Ting veed han ikke Besked med, og det

*) C. Lambek: Et Menneske, som ikke er de allerfleste ham bekendte Individer af Menneskeslægten overlegen i de allerfleste Henseender er noget af en Sjeldenhed („Personlig Kultur“ Pag. 44).

er, at det netop er dette hans reale Klarsyn, dette hans faste Sæde i Tingene, der er det gale, denne for tidlige Væren ved Enden af at Erkendelse (allerede i Kvalitet II), der lægger Hindringer i Vejen for hans Udvikling baade i III og IV. Noget koldere end en saadan overlegen Tingsmand kan man ikke tænke sig. Man kommer til at fryse ved at se ham.

Der er i en Hast ikke noget saa elendigt som real Overlegenhed. Stromkæntring er aldrig heldig i nogen Kvalitet; men navnlig ikke paa et saa tidligt Stadium som i Kvalitet II. Saa kan man sige Farvel til Resten. Der er kun een Storhed, der er værre endnu. Det er, naar Kæntringen allerede foregaar i den primære Kvalitet (en Kalkun eller Hane).*)

Saaledes kan man blive ved med at finde Sammenhæng imellem den ene efter den anden af de i ovennævnte Historie gjorte Iagttagelser og denne ejendommelige Køren fast i Kvalitet II (det for stærke Tingsforhold). Tit kan det være tilsyneladende ganske tilfældige Smaatræk, der ikke synes at have Forbindelse med noget; men saa kan det alligevel vise sig, at de i Virkeligheden ere Udslag af denne samme sjælelige Beskaffenhed, af denne sygelige, reale Stagnation.

Der er nu saadan noget som P a r t i v æ s e n. Det beror i sidste Instans ogsaa paa en vis aandelig Køren fast i Tingene. Det er lige saa lidt som Overlegenhed og Storhed noget, som den realistiske Bevægelse særlig har opfundet og bærer Ansvaret for at have indført — man har alle Dage kunnet køre fast; — men hvor underlig er dette Fastkøreri i Partivæsen ikke bleven belyst gennem disse 40 Aars Begivenheder.

Du skal aldrig lave Parti, Retning, Skole el. l., hvor det paa nogen mulig Maade kan undgaas. Hvor der er Parti, er der øjeblikkelig Epigoner, det vil sige en Slags Bakterier, der ødelægge alt ved at efterabe Lyderne og forbigaa Dyderne. Hvilken ødelæggende Rolle have disse Epigoner ikke spillet i denne Historie? Det er egentlig dem, der have forvoldt hele Nederlaget. Selvfølgelig skal Du se at faa Folk med til Fremgang; men Du skal gøre det paa samme Maade, som Naturen bærer sig ad. Naturen er intet Parti; den er det hele. Naturen er ingen Retning. Enhver Retning har Uret netop deri, at den er en Retning. Du maa aldrig lave noget, der ender paa „isme", og aldrig stille Dig som Leder eller Anfører for nogensomhelst Særbevægelse. Enhver arbejder under Naturens egen direkte Anførsel. „Du selv" er i Grunden noget, der slet ikke har Lov til at eksistere. Du har kun Lov til at eksistere, hvis Du er en Natur (i udviklet Betydning); men det er Du jo slet ikke. Det er netop dette Dig, der er i

*) Jvfr. Kæmpestorhed som den, der hyppig træffes hos Handelsrejsende o. l. (primær Storhed).

Vejen. I Naturen er der ingen Dig. Ti helst ganske stille med, at Du er til, og se at liste Dig igennem Verden uden at nogen lægger Mærke til Dig. Og lad fremfor alt være med at „tage Kegler“ paa dit Arbejde. Det var det, der i saa høj Grad ødelagde de gamle, dette, at der altid skulde „tages Kegler“. Dette ulivsalige Honnørfiskeri, der var saa barnligt. Altid Ære. Herregud! Det var atter Udslag af det samme Tingsforhold, af det samme Hensyn til Omgivelserne og Dvælen ved Tingene, der gik igennem det hele og hørte Tiden til; men som er Begyndelsen til aandelig Stagnation og Forraadnelse i den aandelige Fordøjelseskanal.

Det er til syvende og sidst ogsaa dette intense Tingsfang, der gaar igen i Tidens fremmede, for ikke at sige fjendtlige, Stilling over for Naturen. Naturen er paa en selvfølgelig Maade fremmed for enhver Køren fast. Den er jo idel Udvikling, idel Bevægelse; den kender ikke til at sidde ned nogetsteds, hverken i Kvalitet II eller i nogen anden Kvalitet.

En Tid, der sidder paa den Maade fast i Tingene, som vor Tid gør, kan man ligefrem paa Forhaand vide ikke kan have Begreb om Naturen. Det havde de gamle Halvfjerdsmænd heller ikke. Det var derpaa, de faldt. At deres Nederlag kom saa overraskende hurtigt, som det kom, i Løbet af knapt 30 Aar, blev saa ejendommelig skarpt, som det blev, og maaske et af de mest totale, Aandslivets Historie har at opvise, — ja, at de endog kunde falde uden egentligt Angreb fra nogen Side (Angreb paa Sagen som saadan), simpelt hen som Følge af indre Opløsning, skyldtes mere end noget andet Mangel paa Naturoverensstemmelse.*) Idet man strøg alle Overleveringer, havde man intet andet at støtte sig til end Naturen; men den kendte man ikke noget egentlig til. Der var jo ingen af alle disse Æstetikere, der nogensinde havde brugt Naturen til andet end til at gaa paa Jagt i eller skrive Hymner om. Ellers havde man bl. a. ikke kunnet begaa en saa frygtelig Bommert som den at sige, at Naturen var kold, en Opfattelse, der blot viser, at man aldrig har betragtet andet end den kolde Side af Naturen (dens reale Side), at man med andre Ord ikke er kommen længere i Naturen. At Naturen har en kold Side (real), vide vi saa udmærket vel, lige saa vist som vi vide, at den har en raa (ond) Side; men hvem siger, at vi skulle blive staaende ved noget af disse to lave Udviklingstrin. Naturen er den første til at lære os, at vi skulle længere end til det primære og ordinære (I og II), idet den viser os Naturudviklingen, hvori Varme (III) er et uundværligt Hovedled, ligesom den er den første til at lære os at forlade Tingene (IV), naar den Dag efter Dag paa den mest skaanselsløse Maade river dem itu lige for vore Øjne og tilsidst lader os selv gaa med. Den lærer os sandelig ikke hverken Kulde eller Tingsforblevenhed. Den, der vil paastaa sligt, maa ikke rigtig have set efter.

---

*) Ganske samme Skade som med Religionen i vore Dage eller rettere med Religionsforkyndelsen; thi Religionen selv er ingenlunde uden Forhold til Naturen. Tværtimod.

Det var et Uheld for de gamle, at den Gren af Naturvidenskaben. Talen her er om, paa det Tidspunkt ikke var videre fremme, end at enhver, der skulde bruge den, selv maatte lægge den til rette. Man kunde paa det Tidspunkt endog ligefrem have Grund til at være bange for Naturen. For den, der ikke ved af Naturudvikling at sige, og ikke forstaar at skelne den udviklede Natur fra den raa og primære, men som misker det hele sammen i et enkelt uklart Begreb „Naturen", kan der læres de frygteligste Ting af Naturen, saa man kan have Grund til at være angest og bange for den, Mord og Rov og alskens Gemenhed. Det er egentlig saa rimeligt, at man under saadanne Forhold kunde komme til at søge sin Underretning andre Steder end hos Naturen. Den saa ikke ud til at være til at stole paa. Og at man saa kunde føres ind paa Selvafgørelse, paa det Meningeri og den subjektive Betragtningsmaade, der blev saa karakteristisk for denne Tidsalder (Subjektivitetens Tid).

Hel anderledes bliver det at leve for Fremtidens Mennesker, der staa med Naturudviklingslæren i Haanden og vide, at de i den udviklede Natur have den absolutte Autoritet, samtidig med at den uudviklede (primære og ordinære) Natur viser os alt, hvad der skal overvindes, bekæmpes og udvikles videre. Deri har enhver en bestemt Recept til at leve efter.*) For saadanne Fremtidsmennesker er der ikke nogensomhelst Anledning til at forfalde til Meningeri. Man har bestandig Autoriteten i Huset, der til enhver Tid siger en, hvad man skal gøre, og hvorhen man skal gaa. Det gør alle Meninger overflødige. De falde bort ganske af sig selv uden Omtale. Man har kun det ene: At gøre sig bekendt med Naturen.

Nu kan man nok sige, at der i selve Opfattelsen af Naturen altid vil skjule sig Meninger**), at det ikke er muligt at lukke hin Mund op, uden at Meninger og personlige Opfattelser gøre sig gældende og blande sig ind i Fremstillingen, og at man som Følge deraf aldrig helt vil kunne komme ud over Meningeriet. Javel, men der er dog altid et Mere og et Mindre. Man behøver ikke at gøre sig til ligefrem Meningsmand, saa at man lader det, man tænker, træde i Stedet for det, man ser, eller rettere sagt ikke ser, og i ugenert Egenmægtighed ligefrem sætter sig hen og dekreterer Love for Tilværelsen efter eget Skøn. De Tider, da man gør sligt, ville være forbi. Det gaar ikke. Man har set, at det ender i ublid Slædefart med ømme Punkter.

See vi tilbage paa alle disse Træk, er det ikke vanskeligt at se, at de gaa op i en fælles Generalnævner: B i l l i g h e d e n. Der er en vis aandelig Magelighed, der gaar igennem alting, en bestemt Tendens til Frigørelse for alt, hvad der hedder Overvindelse, der præger alting i vor Tid. Aandelig Bekvemmelighed og Magelighed. Det er med Hensyn til den omtalte Køren fast i Kvalitet II; man gider ikke længere. Det er med Hensyn til Mangelen paa Kvalitet III og IV; man kan ikke præstere dem. Det er med

---

*) Jeg tænker selvfølgelig ikke her paa Folk, der staa paa religiøs Grund; thi de savne ikke Recept til at leve efter.

**) En Iagttagelse bliver aldrig andet, end hvad j e g kan se.

Hensyn til Overlegenheden, der jo ogsaa er et Billighedsfænomen (Kredsning). Det er med Hensyn til Fastsidden i Partivæsen, som er det nemmeste, og det er med Hensyn til Naturkundskab. Den er for besværlig; det er meget lettere at dekretere Lovene selv. Alting skal være nemt og bekvemt. Allevegne giver man op og naar kun Halvvejen.

Det er egentlig Skaden. Det var det, vi Pag. 742 mente med, at man fordøjer sin Mad for billigt.

Intet kan bedre end den ovennævnte Historie lære os, at man ingen Vegne kommer paa den Maade. Naturudvikling er en Fortætningssag, ikke noget, man kan slappe sig til i europæisk Løshed og Tyndhed, ikke noget, man kommer til gennem en primær Følgen sin Lyst, nogen Slags primær Frigørelse, Lettelse eller aandelig Billighed. Det fører altsammen nedad paa Udviklingsmaalestokken i Stedet for opad. Det gik altfor let og billigt for de gamle. Behageligt og frit. I deres Romaner og deres tvangfri Liv. Men det gik ogsaa tilbunds.

Der har Du en ved omhyggelig og opmærksom Indsamling gennem 40 Aar tilvejebragt Række af Iagttagelser over hint mærkelige Fænomen, noteret paa selve Aastedet, under selve Begivenhederne, saa objektivt, som det har været muligt for en Iagttager, der levede i selve Tiden.

Den skal Du lægge Mærke til.

Tænk over den!

Vi staa nu over for en ny Tid, i hvis Haand det vil komme til at ligge, om det syge Punkt skal komme sig mere, eller det skal være forbi med os som med Romerfolket.

Pas paa!

Den ny Tid bør vist tage Skeen i en anden Haand.

Den ny Tid vil i en enkelt Henseende blive Barn af Realismen, for saa vidt som den for enhver Pris maa bibeholde den i Halvfjerdserne vundne Realitet (II); men den maa og skal forandre Forholdet til Naturen. Den maa og skal ind paa Forhold til den udviklede Natur. Alle virkelig levende Mennesker, Teologer og ikke Teologer, Digtere og ikke Digtere, Kunstnere og ikke Kunstnere, alle, der have nogetsomhelst med Slægtens Fremgang at gøre. Kom dog til at forstaa, at det er al-

deles eksorbitant, at vor Slægt staar uden for Naturen, vor Moder, vort Ophav! Hvorledes kan det dog egentlig være gaaet til?

Nu have vi set, hvad det fører til.

Det gaar ikke længere.

Se selv!

Men bestemme vi os til at søge Lære hos Naturen, saa er det første, den lærer os, dette: Naturudviklingens fundamentale Afhængighed af Kvalitet III. Og saa bliver det første den ny Tid faar til Opgave: At tilbageerobre den i Halvfjerdserne tabte Varme. Det maa og skal gøres. Det er det første, der maa gøres. Det bliver simpelt hen Programmet for det tyvende Aarhundrede.

Respekt for Fortætningen! Respekt for Varmen!

Du unge, der duer noget! Mon Du dog ikke skulde kunne gaa med til et saadant Program, som Naturen selv skriver for os, skriver, saa Du selv kan se det. Du behøver slet ikke at høre efter mig. Du skal selv se Pennen gaa, følge dens mindste Strøg. Læg Mærke til det. Og Du har jo dog kendt til Varme før. Alt, hvad Du er, skylder Du Naturens moderlige Varme. Du kan umuligt helt have glemt det. Nu er Øjeblikket, da Du skal gøre noget til Gengæld, til Gengæld for, hvad kære Hænder gjorde imod Dig, da Du var lille. Det var Naturen, den udviklede Natur.

Dengang kendte Du saa godt Naturens Kvalitet III. Siden er den gaaet Dig saa underligt af Minde.

Efterhaanden som Du blev voksen, mener Du vel. Som Følge af mere mandigt Syn paa Tingene, Modenhed, Sandhed o. s. v., o. s. v.

Nej, jeg skal sige Dig, som Følge af hvad:

Som Følge af bare Billighed, Billighed og atter Billighed. Tidens svage Punkt.

17.

En Iagttagelse om at gaa frem og tilbage.

Det synes at forhøje det sjælelige Udbytte af en Morgentur, naar man i Stedet for at gaa lige ud ad Vejen bliver ved at gaa frem og tilbage paa samme Strækning.

Nu maa man ved en slig Iagttagelse være forsigtig og veje alle Momenter, der kunne udøve nogen Indflydelse.

Noget kan selvfølgelig hidrøre fra, at man gaar paa en særlig tiltalende Vejstrækning; det vilde jo ikke falde nogen ind at blive ved at gaa frem og tilbage paa en Vejstrækning, man ikke kunde lide. Det kan imidlertid let vises, at det ikke er derfra, det forøgede Udbytte hidrører; jeg har prøvet at gaa frem og tilbage paa et kedeligt Sted; men det forhøjer alligevel Virkningen.

Saa kan man mene, at det er fordi Forsøget bringer en vis Interesse til Stede. For at undersøge det har jeg imidlertid gentaget Forsøget saa tit, at Interessen derved i hvert Fald maatte synke kendeligt. Men der blev alligevel et Behag tilbage.

Nej, Behaget har utvivlsomt en ganske anden Grund. Det skriver sig umiskendeligt derfra, at man bliver fri for den aandssimple Søgen i Tingene, der ellers til daglig plager En. Dette elendige at gaa og se efter noget. Det er deri, Tyngdepunktet ligger. Der kommer en indre Aabenhed til Stede, idet man ikke længere ser efter Tingene.

At sige, det kommer selvfølgelig an paa, hvad Mand Du er. Hvis Du overhovedet ingen indre Aabenhed ejer, kommer der begribeligvis ingen frem, og saa vil Du ogsaa nok foretrække at se nye Steder; men er Du et Menneske, der kender til et Liv inden i Dig selv og ikke blot er et Produkt af de ydre Omgivelser, saa vil Du vinde ved at gaa frem og tilbage.

Gaa rundt om Hall's Statue f. Eks. Tingene kunne komme til at se saa varme og venlige ud, naar man kommer til dem i 2den og 3dje Omgang.

18.

Et Angreb paa Iagttagelse 4 Pag. 707.

Pigen med de 3 Børn.

Man har i private Breve stærkt angrebet denne Historie. En Mand lader mig vide, at mens han i tidligere Skrifter næsten har været altfor enig med mig, er det i „Brevene" helt forbi med Enigheden. Der er fuldt op af Ting, som virkelig ægger ham til Modstand:

„I Iagttagelse 4 nævner De," skriver han, „et Eksempel paa gennemløbet Vej uden Kraft og fælder her en kategorisk Dom, som helt forbløffede mig. Jeg ledte forgæves rundt om nogen Begrundelse; men nej, der

var ingen. Uhjælpelig blev jeg staaende ved Ordene „uægte“ samt „paa Trods af den offentlige Mening“. Skulde det virkelig være Løsningen? Jeg har ikke paa længe bleven saa flov, som da jeg hørte Dem sige, „der er ikke andet for, vi faar hente Maalestokken,“ og Petitmeteren*) saa kom og udviste Nul for den ene af de to Faktorer. Er Livet for Dem saa enkelt og paa samme Tid fattigt, at alt kan maales ud paa den Vis, og at de subjektive, personlige Momenter ingen Betydning har over for selve Værdispørgsmaalet?**) Jeg maatte læse det baade en og to Gange, for det syntes mig saa rent ufatteligt, at dette virkelig kunde være N. N., som optraadte saa skematisk og tilsyneladende bornert-moralsk i sin Dom.“

Det er en Indvending, der er aldeles ideal til at klare Begreberne. Det var at ønske, man havde mange af den Slags.

For det første er der en lille Divergens hidrørende fra forskellige Forudsætninger, man let kan komme til at gaa ud fra i en saadan lille løsreven Fremstilling.

Sagen er i al sin Simpelhed denne:

En Pige har udvist en Opførsel, om hvis Bedømmelse forskellige Mennesker ere af forskellig Mening.

Nogle synes, at hun har handlet galt.

Andre gøre gældende, at hun har Naturens Medhold, og at hun dermed staar aldeles renset med Krav paa Sympati over for Samfundet. Vor Kritikus kan godt tænke sig det Tilfælde, at han maa tage Hatten af for hende.

Det er altsammen Meninger og for at faa en objektiv Afgørelse særlig med Hensyn til det kildne Punkt, hvad Vægt der skal lægges paa Naturens Medhold, er det, man henter „Petitmeteren“.

Den afgiver — gaaende ud fra sit Fortætningsprincip — den Højesteretsdom, at Naturens Medhold ikke er noget, man kan beraabe sig paa, naar den Na-

*) Et Udtryk, vi skulle tillade os at laane i det følgende.

**) Udhævet af os som Indvendingens egentlige Hovedpunkt.

tur, der giver Medholdet, er den ufortættede (tynde) Natur.

Hvis, siger den, Pigen har handlet af fortættede Motiver (Kvalitet III og IV), hvad i Eksemplet ikke er forudsat, men hvad Kritikus kan have Ret i godt kunde tænkes, saa har hun Ret trods Samfundet. Saa er det den fortættede, udviklede Natur, der er med hende.

Men er hun en tynd Person, der handler af et løst og let Sind med Tillæg af Frækhed, saaledes som forudsat i Eksemplet, saa har hun Uret. Saa er det Naturmedhold, man beraaber sig paa, kun Medhold af den primære Natur, og dens Medhold gælder ikke, siger Maalestokken.

Det er i al Korthed Sagen.

Er der egentlig noget dertil at bemærke? Ere vi ikke enige om, at Maalestokken er rigtig? Og siger den ikke som anført? Se og hør selv! Jeg vil for ingen Pris have nogen Mening; jeg vil kun lade Maalestokken tale. Men siger den ikke saaledes?

Og er der i saa Fald et eneste Ord at sige mere i denne Sag?

Det er det velsignede ved den „Petitmeter", at den afskærer al Snak. Punktum.

Men naar vi ere færdige med denne lille første Uenighed, vil jeg gerne dvæle lidt ved et andet og meget vigtigere Punkt, dette, at vor Kritikus øjensynlig ikke er stemt for Brugen af Maalestok overhovedet.

Hvor besynderligt! Er den da ikke rigtig? Ifølge sin Herkomst som Resultatet af Iagttagelser og Kendsgerninger skulde man synes, at den ikke kunde forkastes. Hvad har man da imod den? Lad os se, hvad der siges.

Man siger, at Livet ikke er saa enkelt, at det kan udmaales paa den Vis, og at de subjektive, personlige Momenter ikke komme til deres Ret.

Det første, der ligesom aander En i Møde i denne Udtalelse,

er den ejendommelige Subjektivitets-Hævdelse, der er saa karakteristisk for vor Tid. Den gentager sig atter og atter.

Læg Mærke til den Betydning, man i vor Tid tillægger Talent. Talent fremfor Lov. Da man engang spurgte Fanden, hvilke Bøger han syntes bedst om, skal han have svaret: „De bedst skrevne". Man kan vanskelig tænke sig et Svar, der bedre tegner vor Tid. Talent er alt. Og det af den ganske simple Grund, at der ikke gives Lov, ikke anden Lov end den, man selv sætter (Frihedens Tid paa Aandslivets Omraade).

Og ligesaa. Læg Mærke til den subjektive Tendens, der gaar igennem alt, hvad der hedder Foredrag. Folk vil sandelig ikke have et objektivt Foredrag med nøgne Kendsgerninger. Det er kedeligt. Man forlanger, at Subjektiviteten skal skinne igennem, at man mærker Talerens Meninger, politiske Anskuelser, etc. etc. Saa først kommer der Farve paa Tingene, noget, man enten kan slutte sig til eller misbillige.

Og læg Mærke til, hvorledes det ved slig Lejlighed tit langt mindre kommer an paa, hvad der siges, end paa at „tage" Publikum, give sin Tale et vist befangende og formrigt Tilsnit (egentlig en Art Taskenspillerkunst). „Det var et godt Foredrag," siger man, naar man gaar hjem, selv om det har været de mest ligegyldige og værdiløse Ting, Talen drejede sig om. Ja, det interesserer maaske ikke Dem; men saa kan der jo være andre, som det interesserer." Stadig denne Talent-Methode og subjektive Vurdering.

Læg Mærke til Avisfejder, Selskabsdisputer o. l. Hvorledes det hele tit er en Slags Kunst-Turnering: „Danske Drenge, der i Leding gaa." Er det egentlig almindeligt, at der kommer noget ud af en Disput? Af mine har jeg aldrig haft andet end Skarn og Fortrydelse. Er bleven gendrevet, inden jeg fik talt ud. Resultatet bliver gerne, at den ene Part med en fortrædelig Mine afbryder Kampen som unyttig at fortsætte, samtidig med at man tydelig læser imellem Linjerne eller paa hans Ansigt, at han bliver ved sit. Og hvorfor skulde han ikke det, naar der hverken er Lov eller Ret, der kan afgøre Tvisten, men kun Meninger.

Meningslivets Eldorado! Subjektivitetens Guldalder!

Det er utvivlsomt i denne Subjektivitets-Dyrkelse, vi have Nøglen til ovennævnte Uenighed. Kommer i en saadan Tid nogen med en objektiv Maalestok, der afskærer al Snak med et Punktum, saa berøres Folk ubehageligt. Saa er Livet ikke saa enkelt, at det kan behandles paa den Maade. Saa kommer Subjektiviteten ikke til sin Ret.

„Naar jeg faar et af Deres Breve," skriver min Kritikus,

„paakommer der mig undertiden en vis kildrende Lyst til blot for et Øjeblik at overspyle det med en Kierkegaards individualistisk Modbølge med total Værdiforflytning fra den objektive til den subjektive Pol.“

Det er i høj Grad interessant.

Paa hvilke Iagttagelser støtter man nu denne Uvilje imod Objektiviteten? Thi Meninger gør det jo ikke. Kierkegaardske Meninger afgøre ikke Sagen lige saa lidt som Citater af andre Forfattere, naar Talen er om Iagttagelser og Iagttagelsers Resultater, — og Iagttagelserne vel at mærke maa erkendes for at være rigtigt anstillede. — Vi maa forlange Iagttagelser igen. Hvad har man af saadanne?

Man har kun denne ene, at Livet er i høj Grad sammensat, hvoraf man slutter, at det ikke kan maales med en slig enkel Maalestok.

Men veed vor Kritikus da ikke, at denne Indvending kan rejses imod al objektiv Bedømmelse i Praksis, saa at Konsekvensen deraf vilde blive, at man kom til at afskaffe Maaling og Vejning og al den Slags objektiv Vurdering. Det kunde egentlig blive net, især hvis man satte subjektiv Vurdering (Mening, Skøn) i Stedet.

Det er den gamle Historie, som enhver Matematiker saa nøje kender: De matematiske Forudsætningers altfor store Almindelighed til, at de nogensinde kan passe paa det praktiske Livs uendelig mangfoldige og fine Net af Enkeltheder. En Matematiker kan med matematisk Nøjagtighed beregne Indholdet af en Stabel Kugler, naar man gaar ud fra Forudsætningen om, at de ere nøjagtig runde; men prøv paa at overføre det paa en Dynge Korn. Det passer naturligvis ikke, idet ethvert lille Korn har sin forskellige Form og Beliggenhed i Bunken. Men derfor at sige, at Regning og Matematik ere forkastelige Ting, vilde dog være sindssvagt. Enhver veed, hvorledes man ved Korrektioner, Konstanter o. l. meget godt kan begrænse de altid uundgaaelige Fejl i Forudsætningerne, saaledes at man opnaar Tilnærmelser, der i hvert Fald kunne være rigtige nok for Praksis. Er Kritikus ikke saa meget Matematiker, at han veed det, saa kan han bare spørge om, hvad Rolle Beregning spiller i Praksis.

Og lige saa med Love. Enhver veed, hvor mangelfulde juridiske Love kunne være i Henseende til Hensyntagen til de enkelte tilstedeværende specielle Forhold. Det er derpaa, man har søgt at raade Bod ved Juryer o. desl. Men derfor vil dog ingen afskaffe Lov i Landet.

„Ja, men jeg vil nu alligevel aldrig bruge den Petitmeter,“ hører jeg

en tredje sige. „Jeg bliver aldrig Elev af Objektiviteten. Den tilfredsstiller ikke min subjektive Sands.“

Ja, se det er en hel anden Sag, som der ikke er noget at sige til. Jeg har kendt 2 Damer, af hvilken den ene holdt mest af Chokolade, medens den anden foretrak Marsipan. Det maa jo enhver som han har Lyst til, om han vil betjene sig af Iagttagelser eller af Tale. Det er en frivillig Sag.

Dermed ere vi saa inde paa Snakken. Over for en slig rigtig ægte subjektiv Meningsafgørelse, kan man kun svare i samme Sprog ved efter ægte Meningsmetode at hævde sin Ret til ogsaa at eksistere. Saadan er det jo, den ene Mening bestandig siger til den anden.

Den Gang Realismen gjorde op med Romantikken og fik den kastet paa Døren, udbrød et vittigt Hoved:

„Hah, Hakon! Det var en Lettelse.“

Nu staa vi akkurat over for en lignende Proces mod det moderne Meningeri, som næste Slægt vil have paa Døren for saa vidt muligt at sætte objektiv Maalemetode i Stedet. Hvor vilde det blive en Lindring at blive af med dette Talenthegemoni, hvori enhver taler op med sin Mening, og Mening staar imod Mening med Krav paa Ligeberettigelse. Og hvori de i Virkeligheden alle staa lige; thi der er ikke Lov i Landet til at dømme. Kun Mening.

Hah, Hakon! Var det dog ikke rart, om denne Tidsalder snart vilde gaa samme Vej som Romantikken? Vilde det ikke være en Lettelse?

Men endnu eet. Forholder det sig saaledes, at Eksemplet med Pigen er daarligt fortalt, saaledes at det kommer til at friste den bekendte danske Tilbøjelighed til at blive hængende i Bitingene, uden at man nogensinde naar frem til Hovedsagen, saa kan man jo bare tage et andet Eksempel, hvori det Spørgsmaal, man vil belyse (Spørgsmaalet om, hvad Betydning man

skal tillægge Naturens Medhold), er uforandret det samme, medens blot de Forudsætninger ere fjernede, hvoraf Læseren tog Anstød (Pigen med hendes omtvistede Beskaffenhed).

Jeg er netop i det Tilfælde at have et saadant andet Eksempel ved Haanden.

En Mand paastaar, at det er en Uhøflighed imod Naturen ikke at lade sig indtage af Kvinder. Naar Naturen har gjort sig den Ulejlighed at udstyre Kvinderne med Skønhed og Yndigheder for at indtage Mændene, saa er det ligefrem uhøfligt imod Naturen ikke at ville lade disse Egenskaber vederfares Retfærdighed.

Ligesom Naturen ikke havde gjort det godt nok! Det er jo saa udmærket.

Det er den samme Historie som med Pigen om igen, blot med lidt andre Ord: En Tyndhed, der forsvarer sig med Naturens Medhold, ja endog gøres til Pligt for ikke at fornærme Naturen.

Det ser virkelig skuffende ud; thi man kan jo dog umuligt nægte, at Naturen paa forskellig Maade har pyntet Kønnene ud, for at de skulle indtage hinanden (en Hanes Prydelser o. l.).

Saa hente vi Petitmeteren igen. Hvad siger den? Den afskyelige Tommestok!

Den kommer saa ligesom før med sin ejendommelige Adskillelse imellem flere Slags Natur, af hvilke vi skulle respektere nogle, men bekæmpe andre. Hvad for Slags Natur er det, Du beraaber Dig paa her? Det er vel aldrig den primære (tynde) Natur? Thi den skal Du ikke gaa efter; den skal Du tvertimod overvinde, bekæmpe og derigennem udvikle.

Halværgerlig udbryder man: „Ja, vil Du da have, at man skal sky Kvinderne?"

Nej, det siger Petitmeteren aldeles ikke; thi der er andet i en Kvinde end netop det primære og simple. Der kan blandt andet være Hjerte (Kvalitet III). Men h v i s der ikke er andet end det tynde, hvis det er saaledes, at Du træffer en Kvinde, hvori der hverken er Realitet, Varme eller forladende Indhold, men kun Skønhed og Pariserchik, saa siger Petitmeteren, at Du skal, om ikke just sky hende — thi man behøver den primære Kvalitet til at tage Tilløb i — saa dog ikke komme hende nærmere, end at Du let kan forlade hendes Verden (ikke forblive i det primære).

„Ja. Tak for den Besked" siger Du. Naar hun er en Flane, skal man ikke gifte sig med hende. Det kunde man nok have sagt sig i Forvejen .. Det behøver man ikke nogen Petitmeter til at fortælle.

Ja, saadan er det. Petitmeteren siger aldrig noget, som man ikke i Forvejen godt nok veed, er rigtigt. — Thi enhver har en Petitmeter i sig. Den sidder i Kodet.

Forresten er det nu alligevel ikke enhver, der handler efter den.

Man ser, hvor nydeligt Petitmeteren gør sin Pligt og maaler ud, hvad der duer, og hvad der ikke duer. Man kan ikke tænke sig et Værktøj, der fungerer smukkere. Og hvor passer den ikke til vor Tids Miskmask af Værdi og Ikke-Værdi, subjektive Meninger og Strømme af Snak!

19.

Et Angreb paa „Petitmeteren“.

Som Svar paa Stykke 18 om Pigen med de 3 har jeg modtaget følgende fortræffelige Angreb, der netop paa Grund af den Dygtighed, hvormed det er skrevet, og de uberegnelige Konsekventser, hvortil det kan lede, nødvendig maa og skal tilbagevises. Man skriver:

„Det tilsendte læste jeg med megen Interesse, specielt virkede det helt pudsigt at se den energiske Hævden deri af Objektiviteten i deres Standpunkt. Petitmeteren er, siger De, Naturens Dom. — Ja, er det nu ganske korrekt? Var det egentlig ikke rigtigere at sige: Den er Naturens Dom, subjektivt fortolket ved L. F.? De har et Afsnit i Brevet, som begynder: „Den (Petitmeteren) afgiver“ ... Jeg følte mig stærkt fristet til at korrigere det til: „Jeg, L. F., afgiver, gaaende ud fra mit Fortætningsprincip“ ... Jeg kan nemlig umuligt komme bort fra, at naar De paa Basis af denne deres Maalestok fastslaar en Tings eller Persons Tyndhed*) og Simpelhed, saa er det her i allerhøjeste Grad deres egen subjektive Opfattelse og Fortolkning af visse sjælelige Kendsgerninger hos Dem, visse Erfaringer, De har gjort. De vil for ingen Pris have nogen Mening, siger De. De vil kun lade Maalestokken tale, paaberaaber Dem den som den absolute Autoritet, ligesom Teologerne paaberaabe sig Skriften. Trods deres Protest kan jeg imidlertid ikke komme bort fra, at der

*) Her holder min Kritikus lidt mindre god Orden med Ordene; thi Maalestokken giver sig jo slet ikke af med at fastslaa nogen Tings eller Persons Tyndhed; den siger kun, at naar de ere tynde, saa ere de af ringe sjælelig Værdi (simple). Alias: Naar en Soldat er under 27 Tommer i Brystmaal, saa er han ubrugelig til Krigstjeneste.

over begge Autoriteter hviler et vist Skær af Relativitet paa Grund af subjektiv Farvelægning. Dermed vil jeg slet ikke have sagt, at jeg ikke selv personlig kan være helt enig i netop deres Farvelægning eller Fortolkning, Fortætningsprincippet; men jeg benægter baade deres og min Ret til at kalde det en objektiv Dom. Her gælder det, mener jeg, at have klare Linjer. Hvorpaa begrunder De altsaa deres Ret til at lade Maalestokken have Virkekraft ogsaa over for Individer, der have gjort andre Erfaringer?" *)

Det skal jeg sige Dem.

Den begrunder jeg ganske simpelt paa den praktiske Umulighed af at gøre andre Erfaringer end dem, hvorpaa Maalestokken er bygget.

Hvorpaa bygger De deres Ret til at paastaa, at Grindefjeld er højere end Himmelbjerget over for Folk, der have gjort andre Erfaringer? Derpaa, at det er praktisk umuligt at gøre andre Erfaringer.

Naar der er Retssag om, hvorvidt der er Kakkelovn i et Værelse eller ikke, og jeg tager 2 Vidner og gaar hen og ser efter, og vi komme til det Resultat, at der er Kakkelovn, saa er det praktisk umuligt for noget normalt Menneske imellem Himmel og Jord at gøre „andre Erfaringer", ligesom vort Udsagn, tilbørlig beediget, som bekendt ogsaa har Retsgyldighed. Saa er der med andre Ord virkelig en Kakkelovn. Du! Hører Du? Kakkelovn!

Og naar jeg tager ikke blot 2 Vidner, men et helt Samfund med, og vi gaa hen og studere Naturen og komme til det Resultat, at Naturudviklingen har en ganske bestemt udpræget Retning, der fører fra det tynde til det fortættede (Fortætningsprincippet i Naturen), saa er det en Kendsgerning, at det er saaledes, og saa er det ikke „mit Fortætningsprincip", men Naturens. Du! Hører Du? ikke mit. Og saa vil det være umuligt for nogen Europæer imellem Himmel og Jord at gaa hen og gøre „andre Erfaringer"; thi det **er** simpelt hen saaledes. Han kan jo selv se.

Det er kort og godt mit Svar.

Det forekommer mig at være „klare Linjer".

Man skulde undres over, at der kunde blive Uenighed ud af sligt, naar det ikke var, at man vidste, at der stak noget meget dybere under. Men vi gaa her faktisk hen over den Valplads, hvor det blodige Slag engang vil komme til at staa imellem den moderne Bevægelse („Aandselegancen") og den Tid, der kommer efter (Praksis).

Hvad det for os Praktikere her tidlig og sildig gælder om at holde fast paa med begge Hænder, er Begrebet praktisk

*) Udhævet af os som Sagens egentlige Kærnepunkt.

Sikkerhed (vidnefast Iagttagelsessikkerhed). Absolut objektiv Sikkerhed, vide vi saa udmærket vel, ikke haves. Naar jeg ser en Kakkelovn, kan det være Sandsebedrag, jeg kan være et Menneske, der ser Kakkelovne allevegne, hvor der ingen er. Og af mine 2 Vidner kan det ene være skeløjet, den anden abnorm. Det vide vi saa udmærket vel. Absolut Objektivitet haves knapt nok i Matematikken, hvor den Pythagoræiske Læresætning kan fremstilles paa meget forskellig Maade af de forskellige Matematikere (man kunde for saa vidt godt forsvare at bruge Vendingen: „Den Pythagoriske Læresætning, subjektivt fremstillet af N. N.“). Men over for denne Indrømmelse maa vi paa den anden Side hævde, at vidnefast Iagttagelsessikkerhed nu engang er den største Sikkerhed, Menneskelivet ejer, og at det er en Sikkerhed, der er fuldstændig tilstrækkelig for Praksis (praktisk Objektivitet). At den rette Linje er den korteste Vej mellem to Punkter, kan ikke objektivt godtgøres — for saa vidt hviler den hele Matematik paa subjektivt Grundlag; — men det er dog sikkert nok, sikkert nok til, at man kan bygge sit Liv derpaa. Lad saa Folk tit nok bevise, at det, vi Praktikere kalde Objektivitet, ogsaa er en Slags Subjektivitet, saa skal det i hvert Fald fastholdes, at der er et gabende Svælg imellem den Slags Subjektivitet (for hvilken Erfaring bestandig staar som Grundlag) og den Slags moderne Subjektivitet, hvorved man sætter den ene Paastand lige saa god som den anden, og som Resultat faar, at A har en Mening og B lige den stik modsatte. Den Slags Divergenser i Anskuelser skal man nok lade være med at have over for, hvad der er praktisk sikkert (Kakkelovnen). Der er en Afstand imellem de to Slags Sikkerhed, som Praktikeren paa det bestemteste maa forlange anerkendt. Han maa forlange, at man ikke roder sammen, men — som min Kritikus ellers selv prædiker — holder rene Linjer. Den Omstændighed, at absolut objektiv Sikkerhed overhovedet ikke eksisterer for Men-

nesker, maa ikke benyttes til at slaa det hele sammen i en eneste stor subjektiv usikker, europæisk Meningskage, hvori man kan skære ganske, som man vil, mene og tænke ganske, hvad man vil. Saa hører alting op i Praksis. Det maa møde den mest levende og energiske Indsigelse. Vil ikke andre, saa maa i hvert Fald Praktikeren, forlange erkendt, at der virkelig gives noget, som er praktisk sikkert (Kendsgerning), og at ikke alting i Verden er subjektive Domme (Kæft, Snak*)).

Men den for Praksis og Naturkundskab i vor Tid saa mærkværdig fremmede, men til Gengæld i Æstetik og Dialektik vel bevandrede moderne Intelligensmand knytter Hænderne og siger: Jeg skal vise de Bønder, at deres praktiske Sikkerhed er den rene Utopi.

En saa skarp Modstilling skal man lede længe efter.

Pudsigt at se, hvorledes denne Diskussion efterhaanden har udviklet sig til en Sag af den største Livsbetydning for begge Parter. Det begyndte i halv Leg med Tale om en Pige med 3 smaa. Nu er det simpelt hen Aandslivet om at gøre. Thi Sagen er lige saa vigtig for min Modstander. Dersom Naturvidenskaben (Petitmeteren) faar objektiv Retsgyldighed, saa er det ganske simpelt ude med hele det europæiske paa Subjektivitet grundede Aandsherredømme. Derfor vil min Modstander ikke et eneste Øjeblik taale Ordet „objektiv Dom". Derfor skal og maa det fra hans Side vises og fastholdes, at enhver Dom er en subjektiv Dom. Ellers har han jo ikke Lov til at mene, hvad han vil, og hvad bliver der saa af hele Europæismen, Retten til at tænke, som man vil („den frie Tanke"). Den maa ikke noget Øjeblik begrænses af noget, der gør Fordring paa

*) I Indledningen til sin Bog: „Tankens Forhold til Driftslivet" siger F. Halberg Pag. 7: Gaaende ud fra det samme Grundlag, de samme Sandheder, og brugende uimodsigelige Argumenter og Raisonnementer kan man komme til højst forskellige ofte modsatte Slutninger. Det er noget, man kan se hver Dag, blot man tager to Aviser, der tilhører modsatte Partier, i Haanden.

at besidde objektiv dømmende Myndighed: saa er der Orm i Roden paa Frihedens Træ. Den Petitmeter skal slaas ned: det skal og maa vises, at den kun er en subjektiv Dom ligesom alle andre subjektive Domme, noget, som en enkelt Mand har fundet paa („mit Fortætningsprincip"), og som man har Lov til at være enig med ham i, men ogsaa har Lov til at være uenig med ham i. Kan det ikke lykkes at tilintetgøre dens Objektivitet med et Smæk, som man slaar en Flue bort, saa er det forbi med den aandelige Frihed. Morsomt at lægge Mærke til, hvorledes min Kritikus i sin Iver ikke forsmaar i Forbigaaende ogsaa at give Skriften et lille Sidehug. Den gør jo nemlig ogsaa Fordring paa Objektivitet. Den maa ogsaa væk. Alt, hvad der lugter af Objektivitet, maa slaas ned.*)

Dette til Orientering. Lad mig derefter fortsætte Citeringen af min Modstander: han skriver videre:

„Jeg har gjort mine sjælelige Erfaringer, hvorpaa jeg har opbygget min Livsanskuelse, N. N. har gjort sine Erfaringer, maaske i Strid med mine, hver især føle vi os overbeviste om, at vor Maalestok er den rette og rigtige: og i Tilfælde, at den viser sig at bære værdifulde, gode Frugter, at den skænker Vedkommende et rigt, tilfredsstillende Liv, er den visselig ogsaa den rette og bedste**), maaske eneste anvendbare. NB! for ham. En anden kunde maaske slet ikke benytte den, hele Livet vilde maaske gaa, som man siger, „i Fisk" for ham ved Forsøg paa at maale med L. F.s Fin-Petitmeter."

Dette sidste Stykke er navnlig en ren Herlighed. Det har i en saa overordentlig Grad Krav paa Interesse, at det er mig

*) Jeg kan i Forbigaaende forsikre min Modstander om, at det aldrig har været min Mening at skyde mig bagved Skriftens Objektivitet. Naturvidenskaben skal nok forsvare sig selv. Den skal nok sætte sine sikre Love igennem trods al Subjektivitetsdyrkelse i vor Tid.

**) Her er det igen galt med de „klare Linjer"; thi med hvad Ret lader min Modstander her Livsresultaterne staa som Beviser for Maalestokkenes Rigtighed eller Ikke-Rigtighed. Den Omstændighed, at en tarvelig Person ved Tidens Gunst slaar sig op til at blive berømt, er da sandelig ikke noget Bevis paa Rigtigheden af hans Maalestok, lige saa lidt som det behøver at være noget Bevis for Urigtigheden af et Menneskes Maalestok, at den fører ham „i Fisk".

umuligt at lade være med at kaste Krykke og Stok og alt, hvad jeg har, for at hjælpe min Modstander af alle Kræfter; thi i en privat Hjælpeforening som denne er det jo lige meget, hvem der vinder, blot vi komme til det rigtige Resultat.

Det syntes mig i første Øjeblik, at det Stykke ved en ringe Forandring kunde blive aldeles fældende. Det skal bare omredigeres en Smule, saa ligger jeg dér. Som det staar oven for, er det et Postulat uden Bevis; det duer ikke; men ved en lille Drejning kan min Modstander faa endog rig Erfaring bag sig.

Han skal give sin Paastand følgende Form: Et Menneske skal være i Overensstemmelse med sin Natur, ellers gaar det ham ilde. Saa har han rig Erfaring bag sig; det er noget, Slægt efter Slægt tit nok har maattet sande. Saa er han lige akkurat i det Tilfælde, jeg var før med Kakkelovnen, at intet Menneske vil kunne gaa hen og gøre andre Erfaringer, og saa bliver det pudsigt nok ham og ikke mig, der kan bruge Skriften, om han vil, idet han kan citere Luthers bekendte Sætning: „Det er ikke raadeligt for et Menneske at handle imod sin Samvittighed“. Der har han en aldeles fortrinlig Stilling. Det Skud er virkelig saaledes, at man vakler: Hvad er det dog? Det er jo rigtigt, hvad han siger. Hvad i al Verden? Man bliver ganske betuttet; thi naar Mennesker kunne have forskellig Natur, og det kunne de jo vitterlig, og man skal være i Overensstemmelse med sin Natur, saa maa der jo nødvendig blive lige saa mange Maalestokke, som der er Mennesker, og hvad bliver der saa af den almengyldige Petitmeter? Saa faar han jo virkelig Ret, at den kun bliver for mig. Og at han kan faa en ganske anden Maalestok.

Det er et uforglemmeligt Øjeblik. Man ordentlig gnider sig i Hænderne over den uhyggelige Situation; thi man veed jo i Forvejen, hvorledes det hele vil løbe af, at Petitmeteren nok skal staa. Og man veed ogsaa, at ethvert dygtigt Angreb paa den styrker dens Stilling. Dette er et ganske fortrinligt Angreb

af den kære Nordmand, udført med hele hans Retnings Talent og Tankebehændighed; det vil komme til at gavne Petitmeteren mere end noget.

Men hvor er Fejlen? Den er bogstavelig ikke til at se. Det er aldeles fortrinligt. Man maa ordentlig le ved Tanken om, at Europæerne et Øjeblik skulle staa med Støtte af Luther. Hvad er det dog for noget? Det er ligefrem vittigt, som om det hele var en Spøg.

Men det varer jo ikke længe, inden der er noget, der begynder at hakke.

Der er, nærmere beset, en grov Fejl i det ovennævnte saa smukke Ræsonnement. Fejlen ligger i, at det er en Fabel med alle de mange Slags Naturer, der ligesom staa paa Række ved Siden af hinanden med lige Berettigelse til at afsige Domme og afgive Grundlag for forskellige Maalestokke. Det er galt, rent giftig galt. Der er kun en eneste Natur i Verden, den Natur, der omgiver alle og har skabt alle, kun een Autoritet, der har Ret til at diktere Love og opstille Maalestokke. Kun een Naturudvikling, een Naturlov og derfor ogsaa kun een Maalestok.

Men idet Naturudviklingen har mange Trin, hvoraf A lever paa eet, B paa et andet, C paa en Kombination af 1ste og 3dje, D paa en ganske ny Kombination af 1ste og 4de eller 2den og 4de o. s. v. o. s. v., bliver der en Mængde saakaldte „forskellige Naturer“ mulige, hver med sin løsrevne Stump eller sine løsrevne Stumper af Natur i sig. Men lige saa vist som alle disse „forskellige Naturer“ ere Stumper af samme Natur, lige saa vist ere alle de forskellige i Overensstemmelse dermed dannede Maalestokke Stumper af samme Generalmaalestok. De „forskellige Naturer“ maale med andre Ord hver paa sit Sted af samme Petitmeter, der er ens for dem alle.

En har kun Sans for Væddeløb og bedømmer alt efter Heste, en anden har sin Specialitet i fin Cognak og bedømmer alt derefter; men lige

saa lidt som de paagældende Mennesker ere uden for den Natur, der har skabt dem alle, lige saa lidt ere deres Maalestokke uden for Naturens store Fortætningsmaalestok; man genkender ogsaa tydelig Fortætningsprincippet begge Steder, baade i de forædlede Heste og i den med stor Omhu og Kunst behandlede Cognak. De ligge blot bestandig nede i den lavere Ende af Skalaen og komme aldrig ud over det rent primære. Lige saa med en Forretningsmand eller en hellig Mand. De have hver sit Stykke, de spille paa, men altid inden for den samme Natur og samme generelle Maalestok. Tit kan det se blandet og broget ud. Se paa en Morder, der har maattet bekende og fremlægge hele sit Sjælsindhold for Dommeren. Det er tit, saa man forfærdes; thi man synes, at det ligner En selv. Man genkender store Stykker af sig selv; men de ere bare galt satte sammen, eller der mangler en eller anden Stump hist og en Stump her. Og hvor tit har jeg ikke tænkt paa min Ven N., som det er gaaet saa ilde i Verden, fordi han, som man siger, er en „ond Mand". Hvor lidt der dog skal til for at skabe et ulykkeligt Menneske, et „ondt" Menneske! Tit kan det være en enkelt Vane eller rettere Uvane, der ikke er bleven pillet ud ved Børneopdragelsen, og som saadan et Menneske nu maa betale med sin Livslykke. Han er egentlig et retskaffent Menneske til Tænderne med de dejligste blanke Stykker Petitmeter i sig; men saa ere de komne til at sidde lidt forkert, saa at de ikke rigtig flugte. Saa har han f. Eks. den nederdrægtige Vane, at han altid skal skælde alle Mennesker saa uforskammet ud og aldrig har dyrket den Kunst at fremkalde gode Stemninger hverken i sig selv eller andre. Der er med andre Ord et Hul i hans Petitmeter; der mangler et Stykke III. Ellers er han den mest respektable Mand af Verden. Petitmeteren er saamæn den samme i ham som i alle andre; men der er en Beskadigelse paa et bestemt Sted. Han er akkurat lige saa godt Barn af Stornaturen som alle andre; men der er en lille Invaliditet, der maaske engang i Tide kunde have været fjernet, men ikke blev det, og som Naturen nu smækker ham for paa den Maade, at hans defekte Maalestok ikke vil fungere til Lykke for ham.

Men forholder det sig saaledes, at alle de „forskellige Naturer" ere løsrevne Stumper af samme Natur, og at de forskellige af min Modstander omtalte Maalestokke ere løsrevne og forkert sammensatte Stumper af samme almengyldige Naturmaalestok, saa ser jeg ikke rettere, end at min kære Nordmand har tabt Slaget og kommer til at lade Petitmeteren staa som almengyldig Maalestok.

Og saa ser jeg ikke rettere, end at hans Ligeberettigelsesprincip af de forskellige Maalestokke fuldstændig falder sam-

men, thi de forskellige Steder af Petitmeteren ere sandelig ikke lige værdifulde. Den onde Natur i Mennesket (den primære Natur) er sandelig ikke noget, man kan hævde sin Ret til at følge; thi den skal efter Naturudviklingens Princip netop stadig bekæmpes.

Med andre Ord: Der ligger min Modstander lige saa lang han er. Den smukke Sætning om, at et Menneske skal være i Overensstemmelse med sin Natur, havde en lille Hage, som man ikke lagde Mærke til i første Øjeblik, nemlig, at der er flere Slags Natur i et Menneske (4 Kvaliteter) og at det billigvis kun er de højeste, man skal være i Overensstemmelse med, medens man netop skal være i den størst mulige Uoverensstemmelse med de lavere (bekæmpe dem). Det gaar sandelig ikke an at være i Overensstemmelse med sin onde Natur (uopdragne Børn).

Men op igen, kære Ven! Du er langt fra overbevist. Saadanne Angreb kunne gøres paa mange Maader og fra mange Sider. Og jeg skal hjælpe Dig til det yderste; thi ingen kan mere end jeg være interesseret i, at der rigtig bliver hugget løs paa denne Petitmeter af alle Livsens Kræfter og paa alle de mulige Maader. Lad os rigtig se, om den kan staa for Slag. Af de drøjeste og stærkeste, ført af de dygtigste og farligste Modstandere, der kan slippes løs paa den.

Dette mislykkede Angreb kan, naar man vil, meget godt genoptages og fortsættes paa anden Maade. Det er utroligt, hvad der i saa Henseende kan gøres.

Man kan sige:

Det beviser altsammen ikke, at den ene Maalestok ikke kan være ligesaa berettiget som den anden. I det, at de forskellige Mennesker spille paa forskellige Stykker af samme generelle Naturmaalestok, ligger jo i Virkeligheden netop en Indrømmelse af, at jeg (Kritikus) har Ret, naar jeg paastaar, at de forskellige Mennesker have vidt forskellige Maalestokke og ogsaa

maa have Ret til at have det, ja at de vilde gaa fuldstændig i Fisk ved at leve paa hinandens Maalestokke. Det er jo netop lige, hvad jeg har sagt. En Løve maa have Lov til at myrde; det vilde være en daarlig Løve, der ikke gjorde, hvad den kunde i den Retning. Det er nu engang dens Natur at slaa ihjel, og man skal være i Overensstemmelse med sin Natur; ellers gaar man i Fisk. Men saa maa det være lige saadan med et Menneske. Har et Menneske en simpel, lav (tynd) Natur, saa maa han være berettiget til at følge den; saa maa han — for at blive i Meter-Terminologien — være naturberettiget til at leve paa den lave Ende af Petitmeteren. Det er da soleklart.

Ja, det vilde der kunne være noget i, hvis det ikke var, at ethvert Menneske har en vis Part af højere Natur i sig, som han ifølge Naturudviklingsloven er pligtig at rette sig efter. Find mig et Menneske med ovennævnte Løvenatur, saa vil han efter Petitmeterens Dom have moralsk Ret til at slaa ihjel for Føde. Men et saadant Menneske maatte øjeblikkelig erklæres for et Umenneske.

Det er netop det ejendommelige for et Menneske, at det altid har bedre Stykker Natur i sig. Selv om dets Natur kan falde fortrinsvis i den laveste Kvalitet (den primære Kvalitet) og desværre i Reglen gør det, saa har det dog altid Stumper af bedre Natur i sig (højere Kvaliteter), som netop ere dem, der adskille det fra Dyrene. Og saa er Mennesket ifølge Naturudviklingens Lov netop pligtig at følge disse højere Anlæg; thi Naturudviklingens Lov siger, at det udviklede skal regere over det uudviklede (Princippet i al Overvindelse).

Ja, det kan ikke engang hjælpe, at han kommer og siger, at han er Tilhænger af „Forholdstalsvalgmaaden“ og vil have Lov til i saa Fald at lægge forholdsvis mest Vægt paa det simple og i mindre Grad paa det udviklede (fortættede); thi Naturen er ikke nogen Tilhænger af Forholdstalsvalgmaaden;

men kræver blot og bar og uden Skaansel, at man skal lade det bedste i sig regere *).

Har Mennesket aldeles ingen Samvittighed (Kvalitet IV), ja det er en anden Sag; saa er der ingen Tvivl om, at han er naturberettiget til at leve paa det lavere Stykke af Petitmeteren indtil III. Saa bliver det h a n s Maalestok. Og har han heller ikke Gnist af Godhed i sig (III Kvalitet), saa maa han have Lov til at leve paa en endnu lavere Stump Petitmeter. Og saaledes videre, indtil han, hvis han har fuldstændig dyrisk Natur, kan faa Naturdispensation til at myrde ganske som Løven; men saa er han ogsaa kun et Dyr ligesom Løven. Saa længe der er Spor af Menneske (højere Kvaliteter) i ham, saa længe er han naturpligtig at følge Petitmeteren med Hensyn til Kvaliteternes Vurdering, saa langt han kan naa.

Petitmeteren (Fortætningsprincippet i Naturen) er med andre Ord den almengyldige Lov, der gælder for alt, hvad Naturen har skabt, saa højt vedkommende Skabning rækker. Naa'r Skabningen ikke til stor Højde, ja saa lever den paa et lavere Stykke af Petitmeteren; men derfor staar Petitmeteren alligevel som almengyldig Lov for Alskabningen.

Dermed falder ogsaa dette Forsøg paa at styrte Petitmeteren som Naturens Almenmaalestok.

Men nu skulle I høre et rask lille 3die Angreb. Jeg skal laane min Modstander en Iagttagelse, der i et Øjeblik synes aldeles at knuse Petitmeteren, en ren Baldur-Mistelten.

Jeg var forleden i Nyborg, hvor jeg for rundt sagt 50 Aar siden havde Lejlighed til at se et rask Officersliv. Der paa det Sted, hvor det artige Avisbord nu staar midt i Stuen, stod dengang deres Billard. Jeg ser endnu

---

*) Man lægge Mærke til, at Luther i den oven for citerede Sætning ikke bruger Udtrykket „Natur", men derimod „Samvittighed" (det bedste i sin Natur). Luther er her ganske i Overensstemmelse med Naturudviklingsloven.

den raske Løjtnant Skaarup helde sig ud over Banden til Stød i en sær vreden Stilling og hører Kuglernes Knalden. Tynd Syssel, siger Du! Ja, naturligvis, det ved jeg nok; men jeg glemmer aldrig den raske Ungdom og Munterhed, det raske Syn og det djerve Liv. Det er, som om man nu saa sig om i de tomme søvnige Værelser. Alle døde. Hvor ere de blevne af? Er der ikke Militær i Byen mere? Jo, der er; men de gifter sig tidligt og lever stille og pænt uden Eksesser. Efter 64 spiller Militæret ikke den Rolle som før, føjer Vedkommende til.

Underligt, hvor det rigtige i Verden tit kan se sølle ud i Sammenligning med det urigtige. Der kan være anderledes Fart i Fanden end i Dyden, noget bedaarende og betagende, som man aldrig glemmer. Og var det nu saa slemt, om de kom hjem fra et Sold med et lille Hul i Panden? Det var Karle, der kunde slaas, hvad kan man forlange mere af en Officer. Det er, som om man trods alt kastede sig i Armene paa de gamle Minder: „Jeg kan nok se, at Du er lidt ringere; men Du er mit Hjerteblod." Jeg tager alligevel de gamle, selv om de vare lidt fejlfulde; thi de levede dog. Hvad gøre de nu? De ere artige, men døde. Livet, Livet, Livet! selv om man maa trække lidt paa Skuldrene og ligesom Eske Brok sige: Herren være os naadig! Jeg kan ikke tro andet, end at Naturen maa lee ved at se derpaa. Min Natur kan i hvert Fald ikke andet. Gaa din Vej med alle dine Fortætningsmaalestokke, Fin-Petitmetere, og Dyder; jeg vil leve; det er det, jeg er født til. Hellere være levende i den allerdaarligste primære Kvalitet end død i Dyden. Leve hine raske Gutter! (Bellman).

Her er atter et af disse Angreb, der et Øjeblik kunne se ud, som om de var noget; men som ved nærmere Eftersyn dækker over en eller anden fejl Forudsætning, urigtig Insinuation el. l. Hvad ved man om, hvad ovennævnte pæntlevende Officerer tage sig til? De spille ikke Billard; men det kunde jo tænkes, at de toge sig noget bedre til. I det hele taget insinueres der overfor en Modsætning imellem Døden og Dyden paa den ene Side og Livet paa den anden. Ja, hvis det Valg forelaa, saa maatte man selvfølgelig altid vælge den Side, hvor Livet findes, selv om det var til Stede i tarvelig Form; thi Døden er slet intet. Men det Valg foreligger ikke. Fortætning er sandelig ikke noget, der nødvendig medfører Døden. Tvertimod. Der kan netop leves det allerhøjeste Liv paa Fortætning.

Men selvfølgelig ikke af tynde Personer. Det er meget rigtigt. En tynd Makker kan let gaa hen og dø under Forsøget.

Og i saa Fald kan det selvfølgelig nok siges, at et Menneske hellere maa leve i, hvad han kan, end dø i, hvad han ikke kan; thi er han først død, saa er han slet ingen Ting. Men man tage sig højlig i Agt for ikke at undervurdere sin Evne i saa Henseende og ikke for tidligt overgive sig til de lavere Kvaliteter; thi derved kan man komme i farlig Uoverensstemmelse med Rester af højere Naturer, som man maaske alligevel kan have i sig *). Og altid bør man huske, at en saadan tynd Makker, der har overgivet sig til tynd Syssel — hvad enten det er ved den nævnte Undervurdering af sig selv, eller fordi han virkelig ikke er til bedre —, ifølge Petitmeteren altid maa betragtes som en lavere Skabning, ligesom Løven oven for, en Slags Kanin, eller hvad man vil kalde ham, der — i heldigste Tilfælde — har Dispensation til at leve paa den lave Ende af Petitmeteren paa Grund af tarvelig Natur. Kaniner kunne være meget søde Dyr at se til, men det er kun Kaniner.

Jeg har kendt en Mand, der havde en meget tynd Natur. Han levede paa Varieteer med Vin og Kvinder alle sine Dage og kom lykkelig og glad igennem Livet paa den Maade. Han levede et for ham „rigt og tilfredsstillende“ Liv, som min Modstander angiver som Prøve paa en Maalestoks Rigtighed (??) og var forøvrigt ogsaa i Overensstemmelse med sin Natur; thi den gik ikke højere; han var i Virkeligheden ikke til mere, (naar man i Sjælen er en Gris, er man tilfreds med Svinets Paradis). Et saadant Individ er man ikke naturberettiget til at bebrejde noget; men han maa bare vurderes efter, hvad han er. Hans Samtid vurderede ham som et degenereret Individ, der ikke udrettede andet i Verden end at forbruge en Masse Penge, som han tilfældigvis havde. Og Petitmeteren afgiver samme Vurdering: Han var en af disse Kaniner, der have Dispensation til at leve ved den lave Ende af Petitmeteren paa Grund af simpel Natur. Naturen har mange Slags lavere Skabninger, Krebsdyr og andre Dyr, som den er glad ved og god imod, naar de leve i Overensstemmelse med deres Natur, saa godt de kunne. Det gjorde han ogsaa. Det var virkelig „Sandhed for ham“. Det var hans Livsopfattelse. Den som hans Erfaring havde lært ham.

Men det beviser altsammen ikke, at Petitmeteren ikke gælder ogsaa

---

*) Der var adskillige af hine raske Officerer, der siden „gik i Fisk“, fordi deres bedre Natur havde været til mere end solde og spille Billard.

for ham. Tvertimod han levede trofast efter det Stykke af Petitmeteren, som hans Natur berettigede ham til at leve efter, nemlig den simple Ende.

Lige saa lidt som man kan bygge noget paa, at han vilde være gaaet „i Fisk“ ved at forsøge sig som Indre-Missionær; thi den Ende af Petitmeteren (IV Kvalitet) var jo slet ikke hans.

Og jeg har kendt en anden Mand, der stod et Nr. højere og kendte Kvalitet II, men øjensynlig heller ikke mere. Han var en Slider, der gik op i sit Arbejde og sled hele sit Liv igennem, indtil han tilsidst døde i Sliddet. Han levede ogsaa i Overensstemmelse med sin Natur; thi den var kun til Arbejde. Det var nu engang højeste Sandhed for ham. Det var hans Samvittighed. Den naaede ikke højere.

Men fordi et saadant afkortet Individ lever lykkeligt og godt efter sit lavtliggende Stykke Petitmeter, viser det jo ikke, at Petitmeteren ikke gælder i sin Helhed, at det ikke alle Dage maa blive den, der siger, hvorledes de forskellige løsrevne Stykker skulle nummereres og vurderes. Hvorledes Stykkerne skulde have siddet i de forskellige ituslaaede Kar.

Men efter dette ser jeg ikke rettere, end at ogsaa dette Officersangreb falder til Jorden.

Jeg ser saa overhovedet ikke rettere, end at vi foreløbig komme til at lade denne Petitmeter staa. Denne besynderlige Maalestok, som ikke er opfunden af Mennesker; men som Naturen tegner for os Dag efter Dag gennem Naturudviklingens Gang, og som enhver, der har Øjne og Øren og gider bruge dem, kan gaa ud i Naturen og se selv og lære selv.

Ære være Naturens store Lov og Tale til os, dens store Tegning!

Naar dit Dovre Fjeld engang er styrtet sammen, Nordmand, som et lille ubestandigt Stykke I-Natur, saa vil denne Naturens store Tegning staa endnu langt ud over Dovre, ud forbi Sirius, talende om Enhed, Fasthed og Lovmæssighed og alle Steder visende hen til en Naturudviklingshøjde, der ligger ud over, hvad vi kunne iagttage omkring os, ud i en Uendelighed, hvorom hverken Hr. A eller Hr. B kunne have saa meget som blot modstridende subjektive Meninger, fordi de ligge ganske uden for deres Rækkevidde og Synskreds.

Hvorfor man dog ikke lader sig undervise af en saadan Tegning?

Nej! Det er ikke aandeligt moderne; det bruges ikke. Man har bedre Ting at rette sig efter. Man har sin egen Mening.

P. s. Ja, jeg ved nu saa saare vel, kære Kritikus, at Du ikke lader Dig overbevise af dette. Et Menneske lader sig i vor Tid overhovedet ikke overbevise. Men saa venter jeg at høre mere fra Dig og takker for ethvert dygtigt Angreb i denne vigtige Subjektivitetssag. Vi Praktikere ønske intet hellere, end et Opgør paa dette Punkt. Vi staa med en Følelse af, at den moderne Tid har bedraget os og ført os i Ulykke, at det er den moderne Tid, der har ført os i den skæbnesvangre Situation, hvori vi for Tiden befinder os, har ført os til det Vendepunkt af Knald eller Fald, over for hvilket vi for Tiden staa og skulle træffe Valg. Saa er det da ikke saa sært, at vi gerne ville have rørt ved denne Sag, gerne ville have fat i disse Folk.

Jeg for mit Vedkommende vil være ganske særlig taknemlig for at maatte udveksle Erfaringer (thi Meninger tør jeg ikke tillade mig at have i en saa vigtig Sag) med en baade stilfin og tankefin Mand i mine Modstanderes Rækker, tale med ham paa nært Hold i den Fredelighed, som nærværende private Omraade giver Mulighed for, og høre, hvad mine Modstandere er i Stand til at vidne om af Ting, som jeg ikke kan se. Det er netop, hvad det kommer an paa, at indhente Iagttagelser fra alle Sider, allermest fra deres Side, der se paa Sagen fra en anden Side end ens egen.

At sige, naar det virkelig er Iagttagelser og ikke subjektive Meninger, der udgives for Iagttagelser

20.

Angrebet paa „Petitmeteren" fortsat med Støtte fra ny Side.

En dansk Videnskabsmand har i et privat Brev tilsendt os nogle kritiske Bemærkninger, som jeg, paa Grund af den Interesse, der knytter sig til dem, ikke mindst ved den vægtige Støtte, de i Øjeblikket yde min norske Modstander, har anmodet ham om Tilladelse til at aftrykke for Brevkredsen. „Ja værsgod"!

Han skriver:

... „Da det jo er Dem magtpaaliggende at faa Deres Naturudviklingslove saa solidt funderede som overhovedet muligt, synes jeg, at jeg bør gøre Dem opmærksom paa en fæl Tilsnigelse, hvorved De faar en „objektiv" Sikkerhed for Deres Love, som faktisk ikke findes. S. 761—764

sammenligner De Visheden om, at der findes en Kakkelovn, med Sikkerheden for Fortætningsprincippets Gyldighed. Her kommer De i en soleklar Strid med al Erkendelseslære. En Kakkelovn er en Ting, der kan sanses. 2 normale Menneskers Vidnesbyrd om, at en saadan Ting findes paa et bestemt Sted, er tilstrækkelig til at fastslaa dens Eksistens, fordi alle normale Mennesker maa se den paa det Sted. Men Fortætningsprincippet er ikke en Ting, det kan ikke sanses, det kommer man kun til ved Slutninger ud fra bestemte Erfaringer. De har maaske nok Ret, naar De skriver: „det vil være umuligt for nogen Europæer mellem Himmel og Jord at gaa hen og gøre andre Erfaringer, thi det er simpelt hen saaledes". Men deraf følger aldeles ikke Princippets Gyldighed; thi det vil kun være rigtigt, hvis hele den Slutningskæde er rigtig, hvormed De kommer til Princippet. En anden kan af de samme Erfaringer drage ganske andre Slutninger. Han kan aldeles ikke „selv se"; thi et Princip kan slet ikke ses. Deres Fortætningsprincip er derfor udelukkende Deres, har kun rent subjektiv Gyldighed, indtil Videnskaben ved en omhyggelig Prøve af Erfaringerne og de derpaa byggede Slutninger kommer til det Resultat, at ingen anden Forklaring er mulig. Har det paa den Maade faaet Rang som uomtvistelig Kendsgerning, tillægger man det „objektiv" Gyldighed, hvilket som bekendt aldeles ikke udelukker, at man ved at høste nye Erfaringer en skønne Dag nødes til at forkaste det hele. Jvf. f. Eks. Grundstofatomerne, som i mange hundrede Aar gik for at være usammensatte og saa pludselig gaar i Stykker i Tusinder af Elektroner.

Fortætningsprincippet er lige saa lidt som Atomerne en Kakkelovn, der kan ses. Og da det for mange Mennesker, f. Eks. Deres Nordmand og mig, er vanskeligt at indse dets Rigtighed*), saa maa det foreløbig staa for Deres Regning. Det er muligt, at Efterverdenen vil give Dem Ret og erklære Nordmanden og mig for blindfødte Umuligheder, fordi vi ikke kunde indse dets Rigtighed. Men ingen vil nogensinde bebrejde os, at vi ikke kunde se det; thi det kan hverken ses eller smages.

Har De nu Lyst til i et nyt Brev at gendrive mig, staar det Dem naturligvis frit for, og hvis jeg paa nogen Maade kan faa Tid, saa bider jeg fra mig."

Omtrent samtidig hermed modtog jeg en ny Skrivelse fra min kære norske Modstander (som Svar paa Stykke 19), hvori han, næst efter at beklage sig over, at jeg er gaaet ganske uden om det Punkt, han havde ønsket Besked paa, nemlig paa hvilke enkelte Kendsgerninger (Naturfænomener) jeg støtter Fortætningssystemet", be-

*) Udhævet af os.

nytter det selvsamme Ord „Tilsnigelse“ i følgende endnu langt skarpere Vendinger, som jeg ligeledes har Tilladelse til at aftrykke.

Han skriver:

...De har ude i Naturen, som De siger, truffet paa et bestemt — temmelig kompliceret — Sjælefænomen, som unægtelig havde en vis Lighed med, og derfor naturligt bragte Dem til at mindes, et fysisk Fænomen (Fortætningen). Ja er det ikke saa, er det ikke det, De har gjort? Tar jeg fejl, nuvel saa sig mig det, ret mig og giv mig ikke Fraser men den forlangte, berigtigede Redegørelse. I mine Øjne har De optraadt som Digter, intet andet. De har anvendt det af Dem fundne Billede til Belysning og Klarlægning af det meget indviklede og vanskelig forstaaelige Sjælefænomen og med fuld Ret. Deres Billeder, Symboler ere som oftest udmærkede og pragtfuldt stimulerende paa Fantasien.

Men hvad De ikke har Lov til, det er *ud fra denne letkøbte Analogislutning at opkonstruere en hel detailleret Værdiskala med Kvaliteter**), hvorefter alle Verdens Sjælefænomener pænt har at rette sig — og saa tilmed paa ægte pavelig Maner at give dette Deres subjektive Meningeri Skin af at være Naturens eget objektive Sprog. Det er den frækkeste Tilsnigelse, jeg i mine levende Dage har truffet paa. Og det værste er, at De tilsyneladende optræder uden selv at ane, hvilken Kjæmpekarussel, De har været med at arrangere, hvor De og alle Meningsfæller troligt hvirvles rundt til en og samme Lirekassemelodi om den fælles ret imponerende Centralakse. Jeg skulde næsten forsværget, at et fornuftigt Menneske i god Tro kunde servere den Slags flove Almindeligheder som gyldig og tilfredsstillende Argumentation; men det maa vel ogsaa være en Følge af Karussellens velkendte forvirrende og desorienterende Evne“.**)

Ved Besvarelsen af sidstnævnte Brev, vil det være rettest at knytte Traaden til det foregaaende.

*) Udhævet af os.

*) I Slutningen af Brevet, hvoraf dette kun er et særlig udvalgt pænt lille Stykke, skriver Manden, at jeg formodentlig nok vil vogte mig for at lade dette aftrykke, for at ikke Skandalen med Kejserens nye Klæder skal blive aabenbar. Men jeg mener netop, at det har stor Interesse for Læseren at se, i hvilken bitter Grad Kritikken er oppe tilmed fra dygtig og kompetent Side, ligesom jeg intet ønsker mere, end at Læseren kommer til at „se selv“ i denne Sag. Jeg har jo ingen Interesse af at bilde ham noget ind. Kan Læseren ikke gøre de samme Iagttagelser som jeg, saa er det jo netop godt, at han kan faa Øjnene op for, hvad der ikke er rigtigt. I Naturlære er der ikke noget, der hedder at paavirke Folk, gøre Proselytter el. l.

Naar min norske Modstander begynder med at beklage sig over, at han tiltrods for mine mange Ord ikke har faaet Oplysning om, hvad han ønskede at vide, nemlig paa hvilke enkelte Kendsgerninger (Naturfænomener) jeg støtter „Fortætningssystemet", maa jeg allerførst dertil svare, at han ikke tidligere har stillet noget Spørgsmaal i saa Henseende; men at jeg, saasnart jeg ser det, øjeblikkelig skal besvare det.

Han ønsker et Svar uden Fraser. Det skal han faa. Der kan svares ham med ikkun 2 Ord:

„Paa Overvindelsesfænomenet".

Det er endnu kortere end Svaret paa hans forrige Spørgsmaal (se Pag. 762).

Men naar jeg har givet ham dette korte bestemte Svar, hvori det hele ligger, maa jeg vel nok have Lov til bagefter at forklare mig lidt nærmere, uden at man derfor vil kalde det Fraser.

At der eksisterer et sjæleligt Fænomen, der hedder Overvindelse, og at det, hvor det forekommer, bestandig bevirker en indgribende Forandring af det sjælelige Indhold,*) er en saa sikker Erfaring, som praktisk Iagttagelse overhovedet kan skabe. Den er fuldkommen lige saa sikker som Vidnernes Erkendelse af den omtvistede Kakkelovn. Skal man tvivle om den Slags Ting, saa hører alting op for en Praktiker.

Derpaa er det, at hele „Fortætningssystemet" hviler, som min Modstander kalder det. Andet er det ikke. Mere behøver jeg ikke end denne ene Kendsgerning, dette ene Naturfænomen.

Deraf følger med uafviselig Nødvendighed, at der er Forskel paa sjæleligt Indhold, at noget kan være forholdsvis let og løst bygget (uden Overvindelse), medens andet

*) Jeg paastaar intetsomhelst om, hvilken Forandring det er.

kan fremkomme som et Produkt af en K r a f t a n s t r æ n g e l s e, atter andet ved en endnu større Overvindelse, indtil vi endelig ende med Produkter, til hvis Fremstilling der kræves den allerstørste K r a f t a n s t r æ n g e l s e, et Menneske overhovedet er i Stand til at præstere. Fænomenerne stille sig op i en lang Række efter deres K r a f t i n d h o l d ganske af sig selv. (Katk. Pag. 638).

Hvis man virkelig vil anerkende Overvindelse (K r a f t-anstrængelse) som noget, der eksisterer, saa skal man lade denne Række staa til evige Tider.

Det er simpelt hen denne Skala med sin Rækkesætning af de sjælelige Produkter e f t e r s t i g e n d e K r a f t i n d h o l d, jeg har tilladt mig at benytte som Maalestok for K r a f t b e d ø m m e l s e i n y e T i l f æ l d e — efter at jeg har inddelt den i 4 Kvaliteter og indført Benævnelser paa den. Det er den, min Modstander spotvis kalder „Petitmeteren"; jeg vilde foretrække at kalde den Overvindelsesmaalestokken, K r a f t maalestokken eller Naturudviklingsmaalestokken.*)

Hvor er der nu nogen Tilsnigelse i alt det? Skalaen ligger jo vitterlig der paa Bordet med sine forskellige Intensiteter af Overvindelse (K r a f t), den ene oven paa den anden. Har jeg ikke Lov til at bruge en saadan Skala som Maalestok for Bedømmelse af K r a f t indhold i paatrufne nye Tilfælde? Eller ligger Tilsnigelsen i, at jeg i n d f ø r e r B e n æ v n e l s e r o g I n d d e l i n g e r paa den? Har jeg dog ikke Lov til at inddele mit Termometer i 80 eller 100 Grader ligesom jeg vil, uden at det skal kaldes Tilsnigelse?

Min norske Uven siger, at jeg ude i Naturen har fundet et Sjælefænomen, som unægtelig havde en vis Lighed med, og derfor naturlig bragte mig til at mindes, det fysiske Fortætningsfænomen, idet han saa bagefter beskylder mig for altfor

*) Som det vil erindres beror Naturudvikling paa Udførsel af Kraft Gange gennemløbet Vej.

letkøbte Analogislutninger. Kan han da ikke se, at det, der foreligger her, er en ren og skær Benævnelsessag. At jeg kalder den Forøgelse af det aandelige Kraftindhold, som en Overvindelse nødvendigvis maa frembringe, ved Navnet Fortætning, fordi Fænomenet ligner det fysiske Fortætningsfænomen, er ikke det mindste andet, end at jeg opkalder min Søn efter hans Bedstefader. Det kan da ingen i al Verden forbyde mig, og der ligger da heller ingen Tilsnigelse deri. Det er kun et Navn, hvori min kære Nordmand er ganske uberettiget til at se noget digterisk Spøgelse.

Men er det saaledes, at min Stræben efter tertiær Udtryksform bringer min kølige Broder til at se Digt *) allevegne, saa kunne vi jo bare døbe Barnet om og kalde det Hans Madsen eller noget andet. Hvad siger min Modstander om et Udtryk som Overvindelsesmængde eller maaske slet og ret Overvindelse. Saa var da enhver Tale om uberettiget Analogislutning og Identificering med det fysiske Fortætningsfænomen med det samme ude af Verden. Forresten synes jeg nu, det vilde være Synd at forlade et saa udmærket Ord som Fortætning, fordi et enkelt Menneske i Angrebslune ser digteriske Spøgelser deri.

Og ganske lige saa aandselegant er det, naar min Modstander taler om, at jeg opkonstruerer en hel detailleret Værdiskala med Kvaliteter. Kan han da ikke se, at det atter er en Benævnelse, som han er ganske uberettiget til at forbyde mig. En Skala, som man vil maale med, er man sandelig nødt til at inddele, og at jeg inddeler min Over-

*) Ifølge Schultze-Naumburg bør enhver Bygningsstil være i Besiddelse af noget, der gør En „warm am Herz". Det samme gælder Kunstværker (Have, Vase, Melodi o. l.), og det samme gælder et Menneskes Ansigtsudtryk, hans Maade at være paa, hans Tale og hans Skrivestil. Denne Hjemlighed maa imidlertid paa ingen Maade forveksles med Digt, Lyrik el. l. Den kan være til Stede hos en fattig Stodder, der har med alt andet end Digt at gøre, og den kan mangle i den fineste Kunstmusik. Den findes hos Turgénjew, men ikke hos Tolstoj.

vindelsesskala i 4 Kvaliteter, kan man lige saa lidt forbyde mig, som man kan forbyde Reaumur at inddele sin Termometerskala i 80 Grader.

Ingen kan formene en Geolog at inddele Jordhistorien i lige saa mange Perioder, han vil, og kalde den første for den første og den sidste for den sidste; det vilde være ganske urimelig andet.

Men saa kan heller ingen forbyde mig at inddele den oven for fundne Overvindelsesskala (for nu ikke at sige Fortætning denne Gang), som jeg vil, kalde de overvindelsesløse Partier for den primære Kvalitet osv.

Det er kun Navnespørgsmaal.

Kævl om Ord.

Det er mig ikke muligt at se Gnist af Tilsnigelse i noget af alt dette, end sige en fræk Tilsnigelse.

Nej, nu skal jeg sige min norske Modstander, hvorledes en virkelig farlig og giftig Tilsnigelse ser ud, en Tilsnigelse, som er baade „fræk“ og modbydelig. Det er den, som visse Mennesker gøre sig skyldige i, naar de med Tilsidesættelse af Naturens Autoritet give sig Mine af at være Herrer i den aandelige Verden, og uden Hensyn til Iagttagelser og Kendsgerninger efter eget Forgodtbefindende fastsætte, hvad der skal være Sandhed.

Det er Tilsnigelse.

Naar de uden at ænse et fuldstændig bærende Grundfænomen som Overvindelsesfænomenet, uden at regne med den Forskel, dette Fænomen skaber i det sjælelige Indhold, uden at skelne imellem dyrt og billigt, fylder os med den Lære, at det ene kan være lige saa godt som det andet (Aandsfrihed), og at aandelige Værdier ere „heuristiske Kategorier“ (Modesager).

Den er fæl. Den kan i Løbet af 35 Aar spolere et helt Samfund.

Her er det egentlig, at Fingeren skal sættes. Vi ere i vor Tid saa langt nede, at vi befinde os imellem Grundstenene i Fundamentet. Saadan et Spørgsmaal som dette her, hvor vidt der er Forskel paa sjæleligt Indhold eller alting er lige godt, er jo helt nede i Fundamentet. Her er det, man fremfor alt skal passe paa at lægge Grunden rigtigt, hvis ikke hele Huset skal blive skævt. Hvis nogen paa dette Sted mener, at han i Aandselegance har Lov til at vælge sine grundlæggende Livsprincipper selv, uden at spørge Naturen, saa ere vi inde paa den farligste Tilsnigelse af alle. Og tillige den mest aandsfrække. Man tillægger sig paa det allermest afgørende Sted en afgørende Myndighed, som man aldeles ikke har.

Hermed har jeg formentlig besvaret min norske Modstanders Spørgsmaal om, paa hvilke enkelte Kendsgerninger (Naturfænomener), jeg støtter „Fortætningssystemet“ *).

Men kunde det nu ikke for en Gangs Skyld tillades mig at spørge:

Er min Modstander i Besiddelse af Iagttagelser, der godtgøre, at det han kalder „mit“ Fortætningssystem er urigtigt?

Det vilde være mig magtpaaliggende at faa at vide. Hidtil har alt, hvad han har tilskrevet mig, ikkun været af negativ Art, Protester, Benægtelser og Paastande om, at mine Iagttagelser kun ere Paastande, Paafund, Digt osv. Det kan altsammen være i høj Grad interessant; men det er ikke paa den Maade, man imødegaar Iagttagelser i Fysikken.

Det maa ske med andre Iagttagelser. Naar jeg fremsætter

*) Det har forøvrigt været mig vanskeligt at forstaa, hvorledes nogen der beskæftiger sig med denne Sag, har kunnet være i Tvivl derom, da jeg dog har skrevet 2 Bøger hovedsagentlig om dette Emne. Men min Kritikus har maaske ikke bemærket dem. Eller de kunne være slet skrevne, saa at Pointet ikke opfattes.

Iagttagelser, saa skylder min Modstander at svare med andre Iagttagelser.

Jeg kunde have megen Lyst til at vide, hvad han har af den Art.

Jeg foreslaar, at vi i fælles Stræben efter Sandhed lade alle Fjendtligheder ligge, og at han saa i al Skikkelighed siger mig, om han virkelig er i Besiddelse af Iagttagelser, der kunne tale imod Rigtigheden af „mit“ Fortætningssystem.

At han er ærgerlig og negativ stemt, kan jeg saa godt forstaa. Man er i vor Tid aldeles ikke sindet at give Slip paa sin bekvemme autokratiske Regeringsform i Aandslivet. Man vil have Lov til at sætte sine Værdier (Hat), som man vil, og man bliver irriteret ved den blotte Tale om, at noget skulde være absolut. Men det er dog ikke Maaden at tage Tingene paa i Fysik.

Lad os nu høre, om han virkelig har noget ud over den bare Negativitet.

Eller det altsammen kun er Autokratiets almindelige Uvilje imod den naturabsolutistiske Regeringsform.

Anm. Jeg har i det foregaaende holdt mig forsigtig borte fra alt, hvad der kunde ligne Analogislutninger, for at man ikke straks skulde se Digt; men jeg kan i Fortætningssagens almindelige Interesse dog nu til Slut i en Anmærkning ikke lade være med at henlede Læserens Opmærksomhed paa den i Naturudviklingen stadig sig gentagende stigende Bekostnings-Iagttagelse (jeg tør ikke sige Princip mere). Hvorledes Naturen i de første Jordperioder begynder med det billige, det som der kun er kostet forholdsvis lidt paa (Leddyr o. l.), for derfra at gaa frem til Frembringelser, hvorpaa der er kostet stedse mere og mere (varmblodige Dyr, tænkende Væsner). Det ligner i paafaldende Grad den Overvindelsesskala, vi have paatruffet i Sjælelivet, naar denne ogsaa begynder med det billige (ingen Overvindelse) osv.

Men lad os som sagt holde os i forsigtig Afstand fra alt, hvad der kunde kaldes letkøbte Analogislutninger og Digt.

Alt dette til min norske Modstander.

Over for min danske har jeg kun at takke for den Interesse, han viser Sagen, og den velvillige, smukke hjælpende Maade, hvorpaa han former sit Angreb. Hvis min ovennævnte Redegørelse er antagelig, falder det af ham benyttede Ord „Tilsnigelse“ bort af sig selv, og der er da ikke Anledning til væsentlige Bemærkninger.

Kun skal jeg med Hensyn til det bestemte Medhold, han giver Nordmanden i, at Fortætningsprincippet er mit (udelukkende „Deres“ med udhævet Tryk), og at det kun har rent subjektiv Gyldighed, tillade mig at bemærke, at den ovennævnte Overvindelsesrække er en ren og skær Iagttagelse, der kun ved en beklagelig Ukorrekthed (der nu bittert hævner sig) er kommen til at løbe med Efternavnet „Princip“ (en iagttagen Række er intet Princip).

Forholder det sig imidlertid saaledes, at Overvindelsesrækken ikke er et Paafund, men en Iagttagelse og dermed noget objektivt, saa er det ikke korrekt at kalde den „Deres“; thi en Iagttagelse er hverken min, din eller Deres *). En Iagttagelse er en Iagttagelse uden Hensyn til, hvem der har indbragt den. Den ejes af ingen og staar i det hele taget saa ganske dejlig menneskefrit. Den blæser Erkendelseslære et langt Stykke; thi den har ikke det mindste dermed at gøre, den lader Folk „se selv“, og den har intet hverken med videnskabelig Forkastelse eller Ikke-Forkastelse at skaffe; thi den kan ikke forkastes (hvis den ellers er rigtig anstillet). Den er tværtimod netop noget, hvorefter „alle sig have at rette“. Den staar saa rart fast. Lad os dog endelig ikke faa det Grundlag forrykket med det stygge lille Ord „Deres“.

Hvorvidt den ovennævnte Overvindelsesrække ses mindre

*) Med mindre Talen er om en ren Benævnelse, som naar man taler om Fahrenheits Termometer; men i den Forstand er Ordet jo ikke brugt her.

tydeligt end en Kakkelovn, veed jeg aldeles ikke. Men lad os lade det staa hen. Sikkert er det, at den iagttages med meget stor Tydelighed, og sikkert er det, at naar jeg tager en saadan Række og sætter et Mærke paa den og derefter holder den hen til et nyt Tilfælde for ved Sammenligning at afgøre, om det nye Tilfælde er af samme Beskaffenhed, eller om der kan iagttages en Forskel og i saa Fald til hvilken Side denne maatte gaa (større eller mindre osv. osv.), saa er det en regulær Maaling. Derom kan der ikke tvistes.

Men enhver Maaling er en objektiv Vurdering og ingen subjektiv Meningsytring. Det kan være en daarlig Maaling, en unøjagtig Maaling, ja maaske en rent kassabel Maaling; men det kan aldrig blive til en Snak.

Dermed turde jeg fuldstændig have renset mig for enhver Beskyldning for Subjektivitet („Deres"-væsen).

Paafund er alt dette ikke.

Men saa kan man angribe mig paa en anden Maade og har ogsaa gjort det. Man kan sige: Er det ingen Subjektivitet, De møder op med, saa er det i hvert Fald en daarlig Objektivitet. En sjælelig Maalestok som den af Dem angivne lader sig slet ikke bruge. Den er baade umulig og gal; den er et Termometer med urigtig Inddeling, hvormed De gør Forsøg paa at indbilde os, at De kan foretage Maalinger, som De aldeles ikke kan med et saa simpelt Apparat, fordi De ikke kan tage de uendelig mange Korrektioner med i Betragtning, som her nødvendig skal tages i Betragtning.

Ja, der er noget, jeg bøjer mig for, og hvorefter man skal lytte og lytte to Gange. Dette Mylder af uendelig fine Smaating i en Sjæl. Hvor kan nogen tænke paa at faa fat i sligt med en saa raa Maalestok som den her foreliggende?

Det er rigtigt og meget rigtigt; men min Kritikus overser dog alligevel her en Ting og det er den videnskabelige Kendsgerning, at man i visse Tilfælde meget godt kan

maale rigtigt med et tarveligt, ja rent galt Apparat. Til Afgørelse af, hvorvidt to Vædsker ere lige varme, behøver man sandelig ikke noget rigtigt inddelt Termometer, og ingen veed bedre end min højlærde Kritiker, at man kan veje aldeles rigtigt paa en splittergal Vægt (ved Dobbeltvejning). Dermed skal det saa langt fra være sagt, at man kan klare sig i alle Tilfælde med et saa raat Apparat, som jeg selvfølgelig maa indrømme, dette er i Forhold til Sjælelivets uendelig fine og sammensatte Objekter. Men jeg forlanger blot erkendt, at det i visse Tilfælde kan yde højst værdifulde Holdepunkter for en Bedømmelse. Er det ikke allerede meget?

Jeg skal i de følgende Breve tillade mig at fremføre en Række Eksempler i saa Henseende, Eksempler paa, hvad der kan opnaas selv med et saa tarveligt Maaleapparat som dette.

Vist er det, at man aldrig naar til fuldkomne Apparater, naar man ikke til Begyndelse vil nøjes med mindre fuldkomne, og at selv det tarveligste Forsøg paa en objektiv Afgørelse ved Maaling er at foretrække fremfor den Vurdering efter fuldstændigt Skøn lige ud i det blaa, hvorefter saa mange, navnlig intelligente Mennesker, i vor Tid inddele deres Livsmaalestok, og hvorved man kan opleve det Skuespil, at det ene Menneske sætter øverst, hvad det andet kalder den laveste Billighed, den ene kalder Dyd, hvad den anden kalder Last osv. osv., et fuldstændigt aandeligt Anarki.

I saadanne Tilfælde kan selv en raa Maalestok være til megen Nytte.

Bare vi dog kunde faa lidt mere Maaling!

21.

Petitmeteranalyser.

Til fuldstændig Udvikling af en sjælelig Frembringelse hører Gennemførelse igennem alle Fortætningsgrader I—II—III—IV.

I en syg Tid er en slig fuldstændig Udviklingsproces forholdsvis sjelden. Det meste, man træffer, er halvfordøjede eller helt ufordøjede Varer, ved hvis Fremstilling der er skudt Genveje snart her og snart der, snart mangler een Kvalitet, snart en anden. Man har simpelt hen ikke Kraft til at føre hele Løbet igennem. Tit er Folks Syn saa billigt og usselt, at der saa at sige mangler alting paa nær den tarveligste primære Sandsekvalitet. Den mangler aldrig.

Udsigt fra Valby Bakke paa Holbergs Tid

En Dag bragte Toner, fra et Klaver i Værelset inde ved Siden af, Tankerne til at løbe selsomt langt tilbage til gamle Tider. Mon der ikke skulde kunne have været et rigere Sjælsindhold i Folk dengang? Mon det ikke skulde kunne tænkes, at man i gamle mere oprindelige Tider kunde have været en fortættet Natur nærmere, end vi nu ere det i vor Pariser-Tyndhed? Skulde kunne have kendt en mere oprindelig og gedigen Synsmaade, som vi nu ere komne bort fra; en Kraft i Skønhedsopfattelse, som vi nu blot kunne drømme om, naar vi høre saadan et Musikstykke? Stundom kan en enkelt Tone klinge gennem Sindet som en Mindelse om noget, der har været engang.

Hvor hurtigt kan ikke en Synsmaade blive borte! Nye Slægter komme, der ingenting se og ingenting mærke, og saa er Synsmaaden der ikke mere. Man behøver ikke at gaa længere end til Ens egne Forældres Fortællinger om Livet for 100 Aar siden. Hvor lidt det ligner Nutiden! Naar de dengang sang deres hyggelige Drikkeviser, „Om hundrede Aar er alting glemt", med indadvendt Aabenhed og Hjertevarme, hvor der

nu er Overlegenhed og Selvhuskning. De gamle rare Mennesker! Saadan en Synsmaade er nu saa fuldstændig ude af Folkebevidstheden, at det kun er ad historisk Vej eller gennem slige tilfældige Traditioner, at man et enkelt lille Øjeblik kan faa den til at leve op igen.

Jeg sidder her og ser ned paa det samme Jordsmon, der for 200 Aar siden dannede den gamle „Valby Bakke". Hvem ved nu, hvad Valby Bakke var? „Det er vel Frederiksberg Bakke", siger man. Den er saa grundig glemt i Folkebevidstheden, at Folk ikke engang veed, hvor den Bakke har ligget. Og dog var den et Sted, som dengang ethvert Barn i Byen kendte. Dernede, hvor Halls Statue nu staar, der laa man om Søndagen i Græsset og saa paa den dejlige Udsigt ind over Byen, saa paa det dengang høje, spidse, slanke Frue Taarn og paa det lille Petri ved Siden. Der drak man sin Kaffe i Snapophuset eller Pasophuset, hvad det hed, som skal have ligget der paa Hjørnet; der dækkede man sin Mad ud i Græsset i gammeldags Nøjsomhed, men Hyggelighed og indre Varme; der laa Wessel med sin Perial og rimede til de to næsvise Studenter: „Paa Valby Bakke et Svin der laa, to Æsler kom og saa derpaa". Hvor fuldstændig kan ikke en saadan hel Tid forsvinde! Nu er der ikke engang saa meget som Sagn tilbage om det Folkeliv, der har rørt sig der. „Valby Bakke! Hvad er det?"

Kan noget saa haandfast som en høj Bakke med en hel Folkehistorie blive borte i mindre end 200 Aar, hvad kan der saa ikke blive borte af Aandsliv og Lykke i Løbet af langt, langt længere Tider? Man kan egentlig slet ikke vide noget rigtigt om, hvad der har været og hvorledes der har set ud i Sjælene i gamle Dage. Sikkert har der nok været mere oprindelig Kraft og navnlig mere Varme i den hele Livsopfattelse end i vor degenererede Tid. Dengang man skrev: „Det fede Randers Øl gav Lyst til mere Snak"; dengang man sang til Arbejdet og talte om Livet som en Herlighed, man skulde takke sine Forældre for. Der har nok været Mennesker, der have kunnet se noget ganske andet i en Husgavl, en Milepæl eller en blaa Himmel end det, vi nu ikke gide betragte, Folk, der havde Oprindelighed i Sjælen, hvor vi have Kultur, og som derfor kunde se mere, renere og længere, end vi ere i Stand til. Jeg saa forleden Dag en Husgavl og kom saa sært til at tænke paa, hvad Livet kunde have været, naar man ikke var det usle forblevne Menneske, man er.

Men forholder det sig saaledes, at Tiderne have været forskellige, og forholder det sig yder mere saaledes, at den nuværende Tid ikke er den bedste, saa er man jo da egentlig *ikke gift med sin Tid* i den Forstand, at man nødvendig skal tage Del i dens Fejl; saa kan Du jo vælge Dig en ny Tidsalder. Saa lev en ny Tid ganske for Dig selv, en ganske anden Tid, anden Tidsalder inden i Dig selv. Jeg mener ikke, at Du skal stifte Partier af nogen Art og volde Splid, men ganske simpelt flytte, ligesom man fraflytter en daarlig Lejlighed. Ganske stille uden at sige det til nogen grundlægge din egen Koloni inden i Dig selv. Se om Du ikke kunde genfinde et oprindeligt Liv og faa det bragt tilbage, et

Liv, som Du, staaende uden for Verden, engang som gammel kunde leve fort med ind i Evigheden.

Det er, som om Klavertonerne vilde udtrykke, at det ikke var saa vanskeligt, at det tvertimod laa lige for. Kunde det egentlig ikke ogsaa være rimeligt at antage, at Kunsten at leve var saa naturforberedt, at det maatte kunne lade sig gøre at hitte paa den, selv om man i en Periode var kommen helt bort derfra. Mennesket maa jo dog sikkert have medfødte Anlæg til at leve. Naar man blot kunde faa dem pillet frem.

Prøv, om det ikke skulde kunne lykkes Dig at finde et Indreliv, Magen til det gamle, Musikken i Dag synes at spille om. Et Liv, som en ny Musik maaske kunde spille om for andre engang i Tiden, naar Du ligesom den gamle Bakkes Tid er „glemt af alle uden af Gud“ *).

Anm. Her ligger Indgangen til et Fremtidsaristokrati, som det i en Tid som vor burde være Opgaven for ethvert aandelig „ordentlig Menneske“ at tilstræbe. Det kan slet ikke nytte, at han er udadgaaende i sin Opgave og blander sig med sin Tid i den Tro, at han kan forbedre Samfund eller lignende store Ting. Derved ødelægger han kun de fine Spirer og dermed alt. Kan han bare forbedre sig selv ved at finde sig en ny Tid inden i sig selv, saa har han løst sin Leveopgave. Naar blot enhver vilde gøre det, saa var det hele gjort. Og paa den mest organiske naturlige Maade. Af sig selv.

Hvis Du nu vil maale en slig Stemningskæde med „Petitmeteren“, vil Du se, at der her foreligger et Tilfælde af et ret genvejsfrit Fuldtudsforløb („fuldstændig Fordøjelse“).

Først træffe vi det til enhver Begyndelse altid nødvendige Tilløb i den primære Kvalitet I. Det frembringes af Tonerne, der sætte Sindet i stærk Bevægelse, uden at der dog derved er Tale om den Forblevenhed i det primære, som er Kendetegnet paa aandelig Simpelhed (Pag. 737). En saadan Sandsepaavirkning af uforblivende Art maa altid være det første. Ingen Udvikling er saa høj, at den ikke maa hente sin Bevægelse fra Legemet, fra Sandserne; det maa den altid, der maa blot ikke være nogen Forblevenhed i det primære; thi saa kommer vi jo ikke videre; saa er Udviklingen med det samme færdig (det er netop deri, den aandelige Simpelhed bestaar).

Derefter fører vort Undersøgelsesobjekt os ind paa en i

*) Citat fra en Gravsten paa Asminderød Kirkegaard.

hvert Fald noget mere real Formning af Bevægelsesmængden (Kvalitet II) ved Talen om Valby Bakke, hvori vi atter ville lægge Mærke til, at der ikke er nogen forblivende Tendens; i den historiske Betragtning er der tvertimod snarere en forhastet Tendens til Videreføring (Realiteten er lidt svag).

Saa lægge vi Mærke til et umiskendeligt Varmeindhold (Kvalitet III) i Interessen for det gamle.

Og endelig til et forladende Syn paa det hele (Kvalitet IV).

Det er Forløb igennem alle 4 Kvaliteter I—II—III—IV, dog saaledes, at Kvalitet II (Realiteten) er lidt svagt repræsenteret (det hele har et vist lyrisk Anstrøg).

Se vi tilbage paa alt dette, have vi et godt Eksempel paa, hvorledes en Analyse med Overvindelsesskala (Petitmeteranalyse) ser ud. Saadan er den; og det er, hvad den kan give.

Man ser, hvorledes Fremgangsmaaden simpelt hen er den, at man lægger Overvindelsesskalaen oven paa Forsøgsobjektet og saa efter Skøn søger at udpege de fælles Bestanddele.

Det er en Art Maaling ved Paalægning og Sammenligning. Saa og saa meget kunne vi genfinde: Der er I, III, IV og „Spor“ af II.

En Slags kvalitativ Analyse med Hensyn til Indhold af Overvindelse.

„Men raa og skønsmæssig“, siger Du.

Ja, selvfølgelig! Hvorledes skulde den kunne være fin med vort Kendskab til Sjælelivets Forhold? Der kan under saadanne Forhold aldrig blive Tale om andet end en grovkornet summarisk Behandling med skønsmæssig sammenlignende Afgørelser. Men hvad behøves der mere til Hjemmebrug i det daglige praktiske Liv? Det er under denne praktiske Synsvinkel, vi altid maa huske at se Sagen. Hvad have vi Praktikere med andet end grove Ting at gøre?

Forresten vil jeg dog hertil føje, at Metoden er nøjagtigere

og skarpere, end man i første Øjeblik skulde tro. Man kan komme længere med raa Apparater, end man skulde vente. Metoden har navnlig sin Force i, at den bestandig bygger paa Sammenligninger. Der er intet, man med saa stor Sikkerhed kan afgøre, som om to Størrelser ere ens. Det er et overordentlig fint Skøn (Saccarimeteret, Fotometeret).

Selvfølgelig maa det indrømmes, at vi ikke kende det mindste til den indre Bygning af de forskellige Kvaliteter, Analysen melder om; men det gøre vi jo heller ikke i Kemien, naar vi adskille Æggehvidestoffer fra Fedtstoffer og Kulhydrater. Hvad vide vi vel om disse Stoffers indre Bygning? Det er Stoffer, man har paatruffet i tidligere Tilfælde og nu søger at genfinde i nye; men veed man stort andet om dem? Anderledes er Analyse nu engang ikke. Hvis sligt ikke kunde billiges — i hvert Fald midlertidig — var al Analyse en Umulighed (Regning med ubekendte Størrelser x og y).

Et helt andet Spørgsmaal er, hvad saadan en Analyse saa kan nytte til.

Kan den være til nogen som helst Nytte? Det er en helt anden Sag.

Ja, den kan. Den kan bruges til mange Ting; men navnlig til Orientering i den sjælelige Verden, Afgørelsen af, hvor man er, og hvad det er, man har for sig, hvoraf i Virkeligheden igen Ens hele Livssyn kan blive en Følge.

Folks Livssyn er noget, der i høj Grad trænger til Analyse. Der er intet, der i den Grad illustrerer den herskende aandelige Elendighed som det Livssyn, hvorunder Folk leve. Det kan være i den Grad fattigt, i den Grad splittergalt, rasende galt, ja næsten barnlig forkert, at man ikke skulde tro det muligt hos voksne Mennesker (Forfængelighed, Mode, Selskabelighed, Titler osv. osv. osv.). Det kan være, som det var Børn, der legede.

Tingen er naturligvis den, at enhver Naturopfattelse ifølge Sagens Natur maa og skal være gal, fordi Naturen er grænseløs og dermed ufattelig for et Menneske. Mennesket skal ikke omfatte og overskue mere end en forholdsvis ganske lille Stump af Naturen. Og saa render hver med sin Stump („afkortede Naturopfattelser").

Realisten betragter en Stump, der kan betegnes ved I—II. Han bruger

væsentligst kun Naturen til at tage i Skoven i, dyrke Korn i el. l.; til andet er den ikke for ham. At den skulde kunne opfylde ham med indre Hjertevarme (III), Evighedslængsler (IV) el. l., ligger ganske uden for hans Betragtning. Saasnart min Ven Hansen hører om noget saadant, gør han en Grimase; den fuldstændige Holden sig ren for den Slags Ting er netop det, han kalder for „ren Sandhed". Saaledes er den almindelige Betragtning af Naturen, man i vore Dage hyppigst træffer (det realt afkortede Syn, realt begrænsede Syn. Hjerteforladt og gudsforladt).

Romantikeren dvæler ved en anden kort Stump, der kan betegnes ved I—III. Han har opdaget noget i Naturen, der inspirerer ham til Varme. Han stemmes digterisk af Naturen, der i visse Øjeblikke forekommer ham som en eneste stor Lyrik. Den kan føre ham helt bort fra det, vi i realistisk Forstand kalde Tilværelsen. Men til Gengæld har han saa glemt Realiteten (II). Han skyder Genvej i Billighed.

Og saaledes videre. Hyppig kunne Folk ikke engang overse saa store Stykker af Naturen ad Gangen, men nøjes med f. Eks. Kvalitet I alene (Naturen som ensbetydende med Sandselighed). Det er et endnu mere begrænset (afkortet) Syn.

Almindelig har enhver sit ganske bestemte, hyppigst af meget ringe Udstrækning værende Stade, hvor ud fra alting skal ses, og hvoraf naturligvis følger en fuldstændig forbleven og ensidig Naturbetragtning. En ser alting ud fra et løst og let Parisersynspunkt, en anden har Ordet Business skreven paa Panden, en lever paa Musik, en paa Hjerte, en paa Teologi, en paa Æstetik i Forbindelse med Hansens „rene Sandhed" (Realitet). Saasnart man har fundet denne faste Flagbastion hos Folk, hvor ud fra de se alting, saa „har" man Personen. Men alle saadanne bestemte Stader ere paa Forhaand gale (afkortet Naturbetragtning); thi Naturen er grænseløs, ligesom den under sin bestandige Udvikling ikke kender til noget, der hedder Stade. Fast Stade er Forblevenhed og dermed Død, ligesom enhver Ensidighed, enhver afkortet Naturbetragtning er Brud paa Naturens uendelige Kontinuitet.

Itubrækkede, stykkevise og afkortede Naturbetragtninger give os altid et falsk Syn paa Tilværelsen, og jo kortere Stumper, vi løbe rundt med, desto længere ere vi fra at have nogensomhelst Opfattelse af Naturudviklingen i sin Helhed. Se vi paa saadan en Opfattelse som Hansens „rene Sandhed", som vel Pluraliteten af vor Intelligens nutildags lever paa, saa er den baade kold og forblevet. Den, der vil opfatte Naturen i sin Helhed, maa indstille sin Hjerne paa noget mere end det blot reale. Realiteten skal nok med, men kun gennemgangsvis, ikke saaledes, at man forbliver i den og derved kommer til at forsømme højere Kvaliteter. I saa Fald bliver det en Okseopfattelse af Naturen, man faar. Men okseagtig er Naturen sandelig ikke. Det er galt.

Det er navnlig til Rettelse af slige forkerte Livssyn, at Petitmeteranalyser saa fortrinlig kunne komme os til Nytte ved at henlede

vor Opmærksomhed paa Kortheden af de Stumper, vi løbe rundt omkring med, noget vi ellers kun have rent instinktive Midler til at bedømme.

Lad os engang se, hvorledes en Analyse som den ovennævnte kan retlede os i saa Henseende.

Den viser os slet ikke noget fuldkomment (der var jo en kendelig Mangel i Kvalitet II), men dog altid et længere, mere sammenhængende og mindre afkortet Forløb end det, vi sædvanlig se til daglig.

Men læg saa Mærke til, hvorledes det straks præsenterer os et helt andet Livssyn, hvorledes det mindste Spor af et længere og mere sammenhængende Forløb straks bringer os ud af det daglige afkortede Løbs usigelige Bestialitet.

Der er ved ethvert Forløb, der fører os blot en Smule længere ind i Naturudviklingen end til det rent primære og reale (jordendelige) noget ejendommelig harmonisk. Musik har alle Dage haft en særegen forædlende og løftende Indflydelse paa et Menneskesind. Men omvendt vil paa den anden Side Tilstedekomsten af højere Kvaliteter (forædlende Indflydelse) altid have noget ved sig, der minder om Harmoni, en gammel besynderlig Klang, eller hvad man skal kalde det, en gammel jordfri Stemning, som man kender saa godt og saa tit har en Tilbøjelighed til at henlægge til Fortiden.

Nu kan man i dette Tilfælde sige, at det er at løbe rundt i en Cirkel; thi den hele Bevægelse blev jo fra først af fremkaldt ved Lyden af Musik i Værelset inde ved Siden af; saa er det da ikke saa sært, at vi finde noget musikalsk ved Forædlingen. Men det er nu alligevel ikke Cirkelløb; thi den samme Harmoni kan man træffe andre Steder, der ikke have det mindste med Musik at gøre. Lad mig nævne en Solnedgang, jeg nylig saa. Den kan føre os ind i et ganske lignende forlænget Løb (og maaske paa en endnu mere fejlfri Maade; thi den ovennævnte Mangel paa Kvalitet II vil ikke her være til Stede); men der er akkurat det samme harmoniske, der kan føre en tilbage til Fortiden (Fortidsharmoni). Den bragte mig til at tænke paa de allertidligste Ungdomsdage, paa en lille Klokke, jeg for mange Aar siden hørte ringe ude paa Holmen om Morgenen. Det kan være, saa man spidser Øren, som man hørte en Klang. Hvad var det dog dengang? Hvad var det for en Herlighed, man hørte, men siden aldrig fandt?

Besynderligt, som Naturudviklingen altid har noget fængslende harmonisk ved sig, blot man træffer et lille Hjørne af den, blot en lille Smule af et længere Forløb end sædvanligt, en eneste Smule ud over det rent bitte dagligdags afkortede Oksesyn.

Men denne Naturharmoni tegner Analysen ligefrem for Dig gennem sit lange Løb. Er det ikke af Værdi?

Og se saa videre.

Læg saa igen Mærke til, hvorledes dette forlængede Natursyn med sin Harmoni har noget besynderlig levedygtigt ved sig, ret som

det lærte En at leve, noget, som en træt Sjæl ligesom kan læne sig op imod, noget, der forekommer En saa mærkelig tilstrækkeligt (jfr. Stemningen i Bøn).

Er det ikke stort at lære?

Og saa denne ubetalelige Egenskab ved saadan en Analyse, at den meget hurtig overflødiggør sig selv. Har man blot nogle Gange lært at se Naturen i sit lange Løb, saa kunne vi næste Gang se det uden Analyse. Saa kan man i saadan en Solopgang se noget saa langt, som om man saa' lige ind i Evigheden. Saa behøves der ikke længer nogen Analyse til at fortælle os mere.

Analysen tilskærper med andre Ord vor instinktive Opfattelse og overflødiggør netop derved sig selv i sin Raahed.

Men er det ikke altsammen store Ting?

Jo, Analyse kan sandelig være til Nytte. Den kan simpelt hen reformere hele dit Aandsliv.

Man glemmer sent en Undervisning som den, der tydelig staar at læse i ovennævnte Analyse midt i dens mangelfulde lyriske Form (Lyrikken kan Du godt tænke Dig taget fra):

Naturudviklingen er som en Musik, der gaar lige ind i Evigheden. Naar man bare kan høre den for Ting. En Musik, der lyder over det hele og gennem det hele, langt, langt tilbage, som disse Toner her, og langt, langt frem i det ubekendte. Somme Tider er det, som om den ganske var bleven borte i det daglige Livs Tummel; men saa kan der igen komme Øjeblikke, hvor den kan runge saa stærkt. Saa skal Du høre efter. Staa stille! Tys! Der er den. Hatten af! Der hører Du. Saadan lyder den. Saadan er den. Saadan siger den. Den højt udviklede Natur, hvoraf Du er fremgaaet, Naturen, hvorefter alle sig have at rette.

22.

Et andet Eksempel paa en Petitmeteranalyse.

I et Brev fortæller en ung Mand om en liturgisk Gudstjeneste, han overværede i Yorks Domkirke:

Det var en Vinterdag lige i Mørkningen oppe i Højkoret, der er ligesom en Kirke i Kirken; selve Skibet er altfor stort til daglig Brug. Oppe

mellem de gamle Munkestole, der blev ligesom dobbelt ærværdige ved den endeløse Række Navne, man læste paa dem: Dean, Prior, ... Earl of Gloucester, Earl of ..., Duke of ..., Historien spillevende om En. Og ind kom Præsterne to og to og Sangerkorene, baade de Voksne og Drengene, Orglet bruste og Korene sang Davids Salmer i Vekselsang. Og med klar Stemme læste Præsterne Stykker op af Bibelen; intet Sprog er saa højtidsfuldt og stemningsrigt som det engelske Kirkesprog. Og aldrig har jeg hørt et Orgelspil saa vidunderligt, det var som Fugle, der sang, som Dans i grønne Enge. Glødelamperne lyste som Stjærner, Hvælvingerne laa saa højt over, at de blev helt borte i Mørket, Pillerne voksede og voksede i Højden. Tilsidst var det, som Murene var fyldt med Stemmer, som hele Kirken sang med og bar En op i Uendeligheden. Men paa en mærkelig rig og varm Maade, det var som alle de henfarne Slægters himmelstormende Drømme og Længsler var om En og gjorde der lunt og godt at være. „In the glory of god“. (W. Marstrand.)

En smuk og mægtig Stemning, som enhver vil genkende fra Kirkelivet.

Lad os engang tage og maale saadan en Stemning med „Petitmeteren“ ligesom vi maalte den forrige.

Dette her maa vel være noget lignende, tænker man straks. De to Bevægelser ligne hinanden ikke saa lidt at se til. Denne besynderlige Naturmusik begge Steder paa ganske samme Maade.

Ja og nej, siger Petitmeteren. I Henseende til de højere Kvaliteter III og IV — dem, der ere de toneangivende i den nævnte Naturmusik — ere de nok ganske ens. Der er Kvalitet IV begge Steder, (den forladende Kvalitet). Den er til Stede paa den samme vidunderlige ophøjede Maade. Og der er Kvalitet III (den sjælelige Varme); den er ogsaa her rigt til Stede; i en hjertevederkvægende Grad.

Men i de lavere Kvaliteter er der en Forskel. Kvalitet I er godt nok til Stede. Den kan nu aldrig mangle — den altid nødvendige Pirring af Sandserne, uden hvilket der overhovedet ikke bliver nogen Strøm, der kan sætte det hele i Bevægelse — den er godt nok til Stede i Musikken og de store Hvælvinger. Men Kvalitet II mangler endnu mere end før. Der er en For-

skel. Der er saa at sige slet ingen Realitet. Der skyder man Genvej ganske paa samme Maade, som Romantikken altid gør det.

Det er en Naturufuldkommenhed, som ikke ligner Naturlivet udenfor. Slig Overspringelse af Realiteten tillader Naturen sig aldrig. Man kan træffe mange højtidelige Øjeblikke i Naturen, der minder om Gudstjeneste under store Hvælvinger; men Realiteten er altid med. Den slippes aldrig noget Øjeblik.

Der er med andre Ord gaaet Billighed i Fænomenet. Et Spring fra I til III med Forbigaaelse af den virkelige Verden. Noget, som ikke er fuldstændig naturægte, siger Petitmeteren. Ja, nu maa I ikke blive vrede. J e g veed ingenting og hverken vil eller tør have nogen Mening om saa ophøjede Ting; men Petitmeteren siger saadan. Se selv. Spørg den selv. Tal selv med den.

Det var det, der fældede Romantikken, fortsætter Petitmeteren. Og det var den Fejl, der rejste Reformationen. Det var Realiteten, der protesterede.

Men stadig spøger denne Fejl endnu. Mindst Halvdelen af den blev tilbage, og det er den, som den Dag i Dag skader Religionen saa meget og raaber paa en virkelig fuldstændig gennemført Reformation. Realiteten maa man sandelig ikke lukke ude; saa længe man gør det, mangler der en meget væsentlig Ting i, at det hele er naturfuldkomment. Ja, undskyld! Det er Petitmeteren, der siger det.

Vor Gejstlighed staar endnu den Dag i Dag for langt fra Naturen og Realiteten, paastaar Petitmeteren.

Der ligger dens svage Punkt, der engang vil fælde den, ligesom den fældede Middelalderens Kirke.

Hvis man ikke forstaar sin Tid i Tide og retter Fejlen.

Inden for meget gaar med.

A n m. Paa den anden Side maa man ved Spørgsmaalet om Rettelse af denne Realitetsmangel aldrig tabe af Syne, at den er en Billigheds-

genvej, der til kan være ganske nødvendig af Mangel paa Kraft. Folk magte ikke at tage det hele Naturforløb og maa da skyde Genvej, hvor de kunne (jfr. Børns og primitive Menneskers Tilbøjelighed til urealistiske Former, Æventyrformen o. l.).

Men kan Fejlen saaledes være en Nødvendighed, gaar det ikke an at gaa altfor voldsomt frem imod den. Erfaring viser, at det til Tider ligefrem kan være farligt, idet det kan ske, at man under Forsøget paa at tage II op kommer til at miste andet, der er mere værd. Husk saaledes, hvorledes det gik Realismen, da den skulde tage II op, men til Gengæld tabte III, og hvorledes det gik Rationalismen, der under Forsøget paa at tage II op simpelt hen døde.

Rettelse af Realitetsmangelen bør sikkert kun ske paa Betingelse af, at Formen bestandig faar Lov til at rette sig efter de tilstedeværende aandelige Kræfter. Og aldrig med Voldsomhed, ved at man i kortsynet, drengeagtig Iver farer løs paa enhver lille Realitetsfejl, enhver saa godt kan se. Derved vil man som Regel kun indlægge sig ringe Fortjeneste. En hel anden Ting er, hvad der fra en naturdannet Gejstligheds Side med Forsigtighed kunde gøres for efterhaanden at mindske paa Fejlen, uden at man risikerede Tab og Brud paa andre og vigtigere Steder.

23.

Angribernes Svar paa Stykke 20.

Fra min norske Modstander har jeg faaet et udmærket skrevet og i høj Grad interessant Svar af 13de ds., som jeg skal citere i Smaastykker, saaledes at jeg til hvert lille Stykke vedføjer mine Bemærkninger. Han skriver:

Meningsdivergensen imellem Dem og mig gælder jo, hvorvidt Deres Værdiskala blot skal betragtes som Deres egen private og subjektive, eller den ogsaa har Ret til Naturautoritetens Signatur, og alligevel hævder De nu i Deres sidste Brev, at „da det hele er en ren og skær Benævnelsessag*), saa kan ingen forbyde Dem at give Tingen det Navn, De selv maatte ønske“. Selvfølgelig — saalænge den kun gør Fordring paa at staa for egen Regning, kan De indrette Dem ganske som De selv lyster; men det er jo netop det, De ikke vil. De fordrager slet ikke det Privathegn rundt.

Lad os se lidt paa det; thi det er baade fornøjeligt og karakteristisk for vor elegante Tid.

Doktoren skærer med et rask Snit Hovedet af hele Sagen

*) Udhævet af os.

ved at lade mig have sagt, at „det hele er en ren og skær Benævnelsessag“. Dermed er Striden færdig lige med et Slag. Tout à coup. Thi indrømmer jeg, at „det hele“ er en Benævnelsessag, saa er „det hele“ subjektivt, og det er kun det, Doktoren hele Tiden har villet slaa fast. Færdig kære! Han gaar derefter ganske rolig ud af Kampen og gør det forøvrigt paa en nydelig og skaansom og overlegen Maade, der staar i Modsætning til hans tidligere Voldsomhed. Han vil ikke gøre mig noget; men lægger blot sin Sabel fra sig.

Det er ligefrem elegant.

Men — men — men! Hvor har jeg dog sagt det, kære Hr. Doktor? De sætter Anførselstegn, saa at enhver jo kan begribe, at det maa være en ordret, korrekt Gengivelse; men jeg har søgt Side op og Side ned gentagne Gange i Forundring over, at jeg skulde kunne have skrevet saadan noget Snak. — Om det skulde være kommen til at staa ved en Fejltryk? — Jeg kan aldeles ikke finde det. Sig mig dog, hvor det staar. De er jo en Mand, der ikke befatter Dem med „fordrejede Citater, frække Tilsnigelser, urene Linjer, Naivitet, Sofisteri, Prokuratorkneb“ og alle disse rare Ting, De er saa elskværdig at beskylde mig for; De maa jo vide, hvad De har citeret, hvor dette aldeles afgørende Ord findes.

Hvad der er sagt er, at „det, der foreligger her“, er en ren og skær Benævnelsessag; men derfor behøver „det hele“ sandelig ikke at være det.

Stedet, hvortil der ovenfor sigtes, er Pag. 780, Lin. 2 f. o., hvor Talen er om at kalde den ved Overvindelse fremkomne aandelige Tilstand for en Fortætning. Det er en ren og skær Benævnelsessag; men der er sandelig langt derfra til, at jeg skulde have indrømmet, at selve Gradestokken (Overvindelsesmaalestokken) ikke skulde have den rene objektive Kakkelovnseksistens, som Striden hele Tiden har staaet om. Den er sandelig ingen Benævnelsessag; thi den kan man simpelt hen

iagttage (Kendsgerning). Man kunde akkurat lige saa godt finde paa at paastaa, at Dr. N. var en Benævnelsessag grundet paa, at han hedder N., eller at et Termometer var en Benævnelsessag, grundet paa at Inddelingen i 80 eller 100 Grader er en Benævnelsessag. Derfor er selve den inddelelige Kviksølvsøjle det dog sandelig ikke. Den vil trods al Inddeling eller Ikke-Inddeling staa som Varmebedømmer med objektiv Gyldighed til evige Tider.

Underligt nok, at Doktoren ikke kan se, hvad det er for en Slags Argumentation, han her betjener sig af. Eller skulde det være, at han maaske meget godt veed det; men at det er et behændigt Forsøg paa at smutte bort og dække et Tilbagetog med velvillig Overlegenhed. Det kunde jo være, at han synes, at Jorden begynder at gynge lidt under ham, og at det vist vilde falde ham svært at benægte Petitmeterens simple Tommestoks-Berettigelse som Kraftmaaler. Og saa kunde jo saadan en lille rask Afgørelse i Overlegenhed være rar.

Men saa ungdommelig let gaar det nu ikke at komme ud over et sikkert objektivt Iagttagelses-Grundlag, kære Hr. Doktor! Navnlig naar man ikke har andet end Meninger at stille imod positive Iagttagelser.

Efter dette typiske Eksempel paa europæisk Aandselegance fortsætter Doktoren:

> De vil netop for enhver Pris have Naturens Objektivitets-Stempel under ...

„For enhver Pris“. Aah ja! Hvad der er en Kendsgerning, kunde der jo være en vis Rimelighed i blev erkendt som en Kendsgerning. Men forøvrigt! Træffer man paa Folk, der foretrække Meninger, som de ere vante til, skal man aldrig være paatrængende med Iagttagelser, der ikke passe for dem. Hvad deres indre sjælelige Bygning er stemt til, skulle de have Lov til at beholde saa længe, til Ønsket om at se selv melder sig.

Man skal aldrig løbe fra sin indre sjælelige Bygning. Det haster ikke. Naturen har god Tid. Der kommer nok Folk, der engang ville se.

Saa jeg er slet ikke saa begærlig efter at faa det „Stempel under". Hr. N. maa for mig tro ganske, hvad han vil.

... og naar vi da bede om at faa at se, hvilken Garanti De nu mener at have for, at Deres Værdiskala nøjagtig svarer til Naturens, saa henviser De til en praktisk Erfaring, De og flere med Dem har haft, at der ved det, vi kalde Overvindelse, finder en tilsyneladende sjælelig Værdiforøgelse[1]) Sted. Paa Basis af det Fænomen slutter De ikke blot, at da maa nødvendigvis en tilsvarende Værdiforøgelse finde Sted altid[2]) ved Overvindelse, ikke blot hos enkelte, men hos samtlige[3]) Individer, og De slutter endvidere, at Overvindelsen egentlig er Naturens eneste[4]) Form for sjælelig Værdiforøgelse, saaledes at De trygt kan opkonstruere den for Dem og Naturen fælles Værdiskala, idet De blot følger Overvindelsesfænomenet i dets videre Fart opefter. De har da Naturens ene Kraftfaktor[5]) fastslaaet gennem den stigende Overvindelse i dens forskellige Kvaliteter.

Det første, vi her ikke maa undlade at lægge Mærke til, er, at Dr. N. øjensynlig kvitterer for Modtagelsen af Svar paa sit skarpe Spørgsmaal om, „paa hvilke enkelte Kendsgerninger, (Naturfænomener) jeg støtter Fortætningssystemet". Husk paa, hvor voldsomt han bragede paa, da han havde faaet det Indtryk, at jeg stadig gik uden om og blev ham Svar skyldig paa dette Punkt, paa hvilken bydende Maade han forlangte „Svar uden Fraser". Det var med Løvens Kraft. Nu er dette bydende Krav paa Svar ganske borte. Det er tydeligt, at han har faaet, hvad han begærede.

„Sykelige Overvindelsesrefleksion" knurrer han paa norsk imellem Tænderne; men det er tydeligt nok bleven ham klart, at der virkelig bygges paa et Iagttagelsesgrundlag, og at Maalestokken ikke er saa helt hen i Vejret, som man efter hans første Stormløb nødvendig maatte faa Indtryk af. Vi se ham ogsaa fra nu af ganske forandre Taktik, idet han begynder et helt

[1—5]) Mærkerne og Udhævelserne af os.

nyt Felttog, rettet imod Overvindelsesfænomenet, altsaa netop imod det Fundament, han før mente, ikke eksisterede.

Det kommer han nu imidlertid rent uheldigt fra.

Han begynder med at lade mig sige, at der ved Overvindelse finder en tilsyneladende sjælelig Værdiforøgelse Sted. Hvor staar det, kære Hr. Doktor? Det er igen ukorrekt. Jeg har sagt, at der finder en Kraftforøgelse Sted *). Men Kraftforøgelse og Værdiforøgelse er sandelig ikke det samme **). Det er igen et af disse elegante Citater.

Kraftforøgelse vil Doktoren dog vel ikke benægte ved en Overvindelse.

Dermed bortfalder imidlertid ikke blot Indvending 1, men tillige de to følgende Angrebspunkter (Mærkerne 2 og 3): thi hvad Dr. N. end vil mene om Værdiforøgelse ved Overvindelse, saa vil han dog vel ikke benægte, at den nævnte Kraftforøgelse finder Sted ikke blot altid (Mærke 2), men ogsaa hos samtlige (3) Individer. Thi det er jo ikke andet end at sige, Kraft er Kraft i alle Tilfælde.

Saa lader han mig derefter (ved Mærke 4) sige, at Overvindelse egentlig er Naturens eneste Form for sjælelig Værdiforøgelse. Men Herregud! Har Doktoren da virkelig glemt Faktoren „gennemløbet Vej“ (Liv) og alt, hvad derom har været talt? Hvor nødvendig den maa være til Stede, for at der kan fremkomme Virkning. Og hvor udtrykkelig der Gang paa Gang er lagt Vægt paa, at Kraft uden Liv kun giver død Spænding. Har jeg saa sagt, at Overvindelse egentlig er Naturens eneste Form for sjælelig Værdiforøgelse? Hvad er det dog for noget? Og hvor staar det at læse? Atter Elegance.

*) Hvis Dr. N. vil se efter i Stykket fra midt paa Pag. 793 til nederst paa Pag. 779, vil han 9 Gange finde Ordet Kraft i forskellige Sammenstillinger, hvorimod han forgæves vil lede efter Ordet Værdi. Det kan ikke være en Fejltryk.

**) At Kraft i visse Tilfælde kan blive af Værdi, nemlig i alle Tilfælde, hvor den kommer sammen med gennemløbet Vej (slet ikke, hvor den kommer sammen med Kredsning) berettiger ikke til at bruge Ordene synonymt.

Og endelig taler han ved Mærke 5 om Naturens „ene Kraftfaktor". Hvad behager? Da vil han da vel ikke have 2 Kraftfaktorer i Naturen. Nu staar man helt stille. Det maa jo være en Fejltryk. Han mener vel sagtens: „ene Værdifaktor".

Hvad den Slags Argumentation hedder paa Dansk, vil jeg ikke sige. Det skulde da ikke være det, som paa Norsk hedder „Singdudelitæj" *)? Saa meget er sikkert, at den ikke er af den Art, der volder den angrebne Part Uro. Det virker snarere beroligende, at Tidens klarest tænkende, bedst skrivende og Naturbevægelsen mest fjendtligsindede og farlige Mænd med deres værste Vilje ikke formaa at fremføre andet.

Hel underligt er det ovenpaa sligt Ræsonnement at læse følgende Selvtilfredshed over Udfaldet:

Ja, jeg kan ikke komme fra, at et Ord som fræk Tilsnigelse ligger paa Tungen over for et Ræsonnement som dette. Det vilde være de gamle Sofister fuldt værdigt. For man vil dog nødig tro, at der her er Tale om den reneste Naivitet hos en Mand, der tidligere saa' saa uhildet klart.

Det er mig, han mener. Jeg kan dertil ikke svare andet, end at jeg skal søge at forbedre mig. Mit Program skal i Fremtiden være, bestandig at lade Naturen selv tale gennem Iagttagelser, bestandig at lade Naturen lægge alt paa Bordet for os lige til Aflæsning, saaledes at Mennesket slet ikke behøver at ræsonnere, spille Selvautoritet eller heller være aandelig Modejournal med Løben bagefter andre Europæere; men at det blot skal behøve at se, se, lade være at snakke, og atter se. Saadan skal det være og saadan skal det blive.

Herregud, at det virkelig er hos mig at Sofisteriet, Tilsnigelserne, Meningeriet, Paastande og alle disse rare subjektive Ting høre hjemme, at det skulde staa saaledes til hos en Objektivist. Der kan man rigtig se, hvad det er for Folk, rene løse Fugle og Aandsnegocianter, — hvad deres Objektivitet har at

*) Et Udtryk, hvormed Dr. N. i tidligere Breve betegner mine Produkter.

sige. Men jeg skal søge at lægge det ganske af og omvende mig. Det skulde De ogsaa gøre, Hr. Doktor. Men det behøves maaske ikke for Deres Vedkommende.

Men nu kommer det morsomste af det hele. Det er Doktorens Svar paa mit Spørgsmaal, om han har Iagttagelser (Pag. 782). Det lyder saaledes:

Saa spørger De, om jeg da kan fremlægge Erfaringer, som gaa imod Deres. Ja, det er ikke saa „helt like til", fordi De gennem Deres Methode straks tvinger Sjælelivet bort fra dets naturlige Rigdom og ind i Skematiseringen; men jeg kunde være fristet til at henvise til Sjælefænomenet L. F., saadan som han ytrer sig for mig (!) i sine senere Skrifter, efter at han blev fangen i al den „sykelige Overvindelsesreflektion". Fra det Øjeblik finder jeg, der er en paatagelig Nedgang ....

Og saa begynder han paa en hel Side fuld af Ubehageligheder, som jeg ikke skal trætte Læseren med, men som altsammen er noget Doktoren „finder", medens jeg bad om Iagttagelser.

Det er, hvad jeg kalder en slem Iagttagelse.

Veed Doktoren, hvorledes dette vilde lyde paa Dansk. Det vilde blive omtrent saaledes: Iagttagelser, Sagen vedrørende, har jeg ikke; men hvis De vil høre en Del personlige Ubehageligheder, saa staa de i rigt Maal til Tjeneste.

Et uforglemmeligt Svar for en Iagttager.

Jeg skulde paa dette Sted gerne have fundet Discussionen moden til Afslutning, hvis det ikke var, at jeg skylder min Modstander en Kadeau for et nydeligt lille Stykke, hvormed han slutter sit Brev et Stykke, der ganske vist ikke direkte vedkommer Angrebet, men alligevel har stor Interesse paa dette Sted ikke mindst ved at vise, hvilken aandelig fin Mand min Modstander trods ovenstaaende er. Han skriver:

De maa ikke tro, at jeg ikke fuldt vel giver Dem Medhold i, at Naturen har arbejdet sig fremad gerne gennem en Art Kraftfortætning, og at den derigennem har udviklet sig fra de enklere, mere elementære Væsener og Tilstande op til de mere sammensatte og komplicerede, og for det menneskelige Sjælelivs Vedkommende mener jeg at kunne spore

en tydelig Stræben hen imod noget i Retning af den Lambekske „sjælelige Fylde". Men denne Evolution fremkaldes ikke, som De mener, blot ad den ene fattige Vej. Naturen har til sin Raadighed tusinde Veje, varierende efter de enkelte Sjæleliv, og den fremmes bedst ikke ved nogen generel Nivellering og Skematisering, men derved, at enhver trænger ind i sit eget inderste Sjæledyb og bearbejder, under Kontakt med selve det praktiske Liv, den forunderlig spiringsrige Sjælemuldjord, han der forefinder, og idet han følger sin iboende ideelle Fremdrift, søger at faa saa rig personlig Sjælevækst som muligt.*)

Den menneskelige Livsskov, om man tør kalde den saa, ejer netop sin bedaarende Skønhed i sin myldrende Rigdom paa individuelle Varianter. Der findes haardføre, og der findes mere ømtaalelige Planter og Træer, der er dem, som trives bedst og naar sit ideelle Højmaal lettest under Modgang og i mager og stenrig Jord, og andre, som maa have Medgang og støttende Pleje, enkelte trænger til megen Regn og skal helst have Skygge, andre maa for at trives have Sol, megen og rig Sol. Der er fine slyngende Ranker, som ved forsigtig og lempelig Medgang kan blive til Nytte og Velsignelse for en Mængde af deres Medplanter, men som behandlet efter Deres skabelonmæssige Maner bliver hæslige og unyttige Krøblinge.

Det er et nydeligt Stykke, der fortjener at læses med spændt Opmærksomhed og stor Eftertanke, fordi min Modstander her imod Sædvane gaar ud i Naturen for selv at læse.

(Det skulde han altid gøre. Bare der ikke stikker noget under!)

Han skildrer os Mylderen i Naturen med dens Tusinder af Planter,

Det er udmærket,

som Naturen er kommen til ved at arbejde sig fremad (gerne) gennem (en Art) Kraftfortætning paa saa mangfoldige Maader fra de enklere mere elementære Former op til de mere sammensatte og komplicerede,

Tja-ah, kære Uven! udbryder man begejstret, er det ikke netop det, Petitmeteren siger med de mange, mange forskellige Mennesker og Sjæleliv, hver arbejdende med sin Stump af den

*) Udhævet af os.

samme Meter i sig (Pag. 768). Ok! Vi ere saa enige (forresten ikke rigtig hyggelig Enighed),

et Mylder af Veje, hvoriblandt man ikke maa drive generel Nivellering og Skematisering;

maa man ikke have nogen Botanik?

men hvori enhver skal følge sin iboende idelle Fremdrift (hør) og søge at faa saa rig personlig Sjælevækst som muligt.

Ja, det kommer skam an paa, hvad det er for en Personlighed, han mener, om det er den subjektive eller den objektive; men idet man gaar ud fra, at han naturligvis mener den objektive, svarer man: Ja—ja! Det er saamæn vist. Hør!

(Man føler sig imidlertid ikke rigtig tryg, veed ikke rigtig, hvor han vil hen med alt dette; det kan blive til, hvad det skal.)

Saa gaar han over til at tale om, at nogle af disse Planter ere haardføre, saa at de bedst trives i Modgang, medens andre skulle have Medgang, Sol, megen Sol.

Der begynder man allerede at skotte lidt til ham: Du skulde vel aldrig høre til dem, der absolut maa kræve Medgang; dem har jeg kendt mange af. Det er, som om Jorden gyngede en Smule.

Der er fine slyngende Ranker, der behandlet efter Deres skabelonmæssige Maner blive hæslige og unyttige Krøblinge.

Saa—aah, er det det? Man tænker paa Vinranker, der maa passes og beskæres, naar de ikke skulle løbe ud i Vildskud, man tænker paa Havekunst, hvori Kniven (Modgang) Espalier, Opbinding o. desl. spille en saa afgørende Rolle for Frembringelsen af god Frugt.

Men saa standser min Modstander pludselig. Han er maaske netop selv kommen til at tænke paa Beskæring, Espalier o. desl., det har

maaske generet hans Tankegang, og saa er der ikke kommen mere. Saa standser han, uden at vi faa nogen rigtig Afslutning paa noget, uden at vi egentlig faa nogetsomhelst reelt Udbytte af hans smukke Naturskildring.

Og godt det samme, at han standsede; thi det var saamæn aldrig bleven Enighed til Enden. Dette med Havekunsten var aldrig gaaet godt. Ganske vist skal der til et godt Havebrug nok Medgang, Gødning, Gravning, Vanding, Pasning og Sol; men der skal sandelig ogsaa Kniv, Tugt og Baand.

Jeg veed endnu i dette Øjeblik ikke rigtig, hvad det hele Stykke skulde sige; men for det Tilfælde (der forekommer mig mest sandsynligt), at det skulde være en Apologi for den frie Udvikling, vil jeg blot sige, at Doktoren skal passe paa, at det ikke bliver den vilde Udvikling. Han maa ikke tro, at jeg ikke paa min Side skatter aandelig Frihed; det har han ingen Grund til at sætte mig ud for, efter hvad jeg har skrevet; men han maa af sin smukke Naturskildring blot ikke drage den moderne Slutning (hvis det er det, han vil), at han har Lov til at leve, som han vil, ligesom Skovens Tusinder af Træer og Markens Tusinder af Dyr. Den gaar ikke. Det bliver ikke til Udvikling. Ja, det bliver Udvikling til Dyr, men ikke til Mennesker.

Vil han blot se en lille Smule dybere i Naturen, end han gør i et saadant elegant, overfladisk og ufuldendt Naturbillede, saa vil han opdage Baand, Slag og Modgang allevegne (det ene Dyr, der æder det andet). Og Love, der regere det hele, allevegne. Knut og Tamp.

Ligesom Tyngdekraften trods alle Variationer, hvormed den kan optræde, er en enkelt Kraft, der holder det hele Univers i fast Gang ud til dets yderste Grænse, saaledes er der nu engang Naturlove, som man ikke kan snakke sig fra, som trods alle Variationer beherske den hele Tilværelse, og som vi med al vor Frihedsudvikling sandelig blive nødte til at rette os ef-

ter, hvis vi ikke ville løbe Panden mod ubønhørlige Kendsgerninger. Jeg kan saa udmærket vel forstaa, at en Frihedsmand ikke kan fordrage Overvindelsesfænomenet og ikke kan tænke sig nogen Fremgang*) derigennem, jeg kan saa udmærket vel forstaa, at han allerhelst saa alle disse Love og Baand fjernede, saa at der ikke blev noget, der kunde trykke Sjælens Frihed og forhindre den rene Subjektivitet fra at boltre sig og tage Bestemmelse paa hvad Maade, den lystede — det var skønt —; men Kraftfortætning er nu engang en fysisk Betingelse for Produktionen af Kraft Gange gennemløbet Vej. Det er en af disse Love, man nu engang ikke kan snakke sig fra, og som man nu engang maa tage som de ere, selv om de kunne forekomme En nok saa snobbede og ufri.

Ellers er man ude i aandelig Lovløshed. Den kunde vi dog nu snart have set nok af.

Det var Gensvar til min norske Modstander, med hvem Striden dermed formentlig maa være endt.

Men nu dukker der en tredje Angriber op i Forfatteren Hr. Hj. B., der ogsaa stiller sig paa europæisk Side. Han har sendt mig et Indlæg, der ligeledes kræver Besvarelse, og hvoraf jeg udvalgsvis med hans Tilladelse skal anføre følgende (Svarene vedføjede ved de respektive Stykker ligesom i det foregaaende):

„Enhver vil give Dem Ret i," skriver han, „at Overvindelsesfænomenet er en vidnefast Kendsgerning, der kan sanses som en Kakkelovn";

Det var herligt! Saasnart jeg har Overvindelsesfænomenet

---

*) „Hvordan man end anskuer Overvindelsesfænomenet", siger Doktoren et andet Sted i Brevet, „saa er og bliver det dog en Hæmning, en Modstand".

indrømmet som en uomstødelig Kendsgerning, behøver jeg ikke mere.

„men", fortsætter han, „straks ved næste Skridt ophøre Kendsgerningerne. „At Overvindelse hidfører en Forandring i det sjælelige Indhold", kan ikke umiddelbart sanses. Spurgte man en Mand, om han umiddelbart kunde „se", at der fremkom en saadan Forandring, ved at han overvandt sig til at staa op om Morgenen, vilde han rimeligvis (!) svare: „Jeg kan se en fysisk Forandring, idet jeg efter Overvindelsen indtager en anden Stilling (oprejst Stilling), ikke andet. Og hvad er forresten det sjælelige Indhold?" Det er altsaa kun en Paastand, en Hypothese."

Dertil maa jeg svare, at jeg øjeblikkelig melder mig som „Mand" og er i Stand til at skaffe en Mængde Vidner (baade af Mænd og Kvinder) paa, at Overvindelse helt kan forandre den indre Beskaffenhed („sjælelige Indhold") af et Menneske paa den i Leve-ABC, Bogstaverne N og O, tilstrækkelig beskrevne Maade. Det er en til Trivialitet kendt Iagttagelse, og naar min Kritikus ikke har gjort den, er det kun et Bevis paa, at han — som mange moderne Mennesker — ikke sysler særlig med Fænomenet. Overvindelse er nu engang ikke moderne i vor bekvemme Tid. Der er dem, der aldrig have udført en Overvindelse; det kunde aldrig falde dem ind. Fænomenet turde i vor Tid blive sjeldnere og sjeldnere.

Kritikus skal være forsigtig med at kalde andres tydelige af Vidner stadfæstede Iagttagelser for Paastande, blot fordi han ikke selv har gjort dem. Det er ikke enhver, der har set en „Kakkelovn"; derfor eksisterer den dog alligevel.

Efter paa den Maade i en Haandevending at have ekspederet en Kendsgerning (Elegance) fortsætter han:

„Næste Skridt er en ren Slutning, heller ingen „Kakkelovn": „Da der finder en Forandring Sted, maa der være Forskel paa sjæleligt Indhold".

Ja, det er rigtigt, at det er en Slutning; men Slutninger ere tilladelige, naar de ere rigtige, f. Eks. to og to er fire.

„Sidste Led er en ganske vist meget berettiget Hypothese, men dog en Hypothese, idet De ud fra, hvad Naturen viser*), antager, at Kraftudfoldelse er værdifuldere end Ikke-Kraftudfoldelse.

Hertil behøver man bare at bemærke, at Kraft er en nødvendig Betingelse for Udforsel af Kraft Gange gennemløbet Vej, hvoraf Verden er bygget.

Men kunde man ikke nok spørge, rent intellektuelt altsaa: Er den ufortættede Æther ikke i og for sig lige saa værdifuld som den til en Jordklode fortættede? En vidnefast Kendsgerning er det ialtfald ikke. Vi faa altsaa:

1) En Kendsgerning (Overvindelse),

2) En Hypothese (at Overvindelse bevirker Forandring i det sjælelige Indhold),

3) En Slutning (af Forandring følger Forskel) og

4) En Hypothese (mere Kraft er værdifuldere end mindre Kraft).

For saa vidt Hr. B. dermed mener at have paavist Upaalideligheden af de Elementer, hvoraf Petitmeteren er bygget op, vil jeg minde om, at nævnte 4 Elementer ifølge det af mig ovenfor bemærkede maa rettes til følgende:

1) En Kendsgerning,

2) En vidnefast Iagttagelse,

3) En Slutning, der umulig kan modsiges, og

4) En „meget berettiget Hypotese“, der er taget „ud fra, hvad Naturen viser“, som Kritikus selv siger.

Det er slet ikke saa galt. Jeg er godt fornøjet.

„Saa vidt Fortætningen“, fortsætter han.

„Angaaende Skalaens Inddeling maa De dog give Dr. N.**) Ret i, at der er stor Forskel paa at sige, som De nu gør — „Jeg maa dog have Lov til at inddele Skalaen som Reaumur sit Termometer“ — og saa paa at opstille 4 Kvaliteter med bratte Overgange, som De direkte sammenligner med Vandets Aggregattilstande“.

Ja, det er ogsaa rigtigt. Men hvorfor i al Verden skulde jeg dog gaa ind paa Drøftelsen af de Bevæggrunde, der have bragt

*) Udhævet af os.

**) Min norske Modstander.

mig til at sætte Inddelingsstregerne paa en bestemt Maade, naar jeg har Lov til at sætte dem ganske som jeg vil. Det er rimeligt at sætte Streger paa et Termometer ved Vandets Frysepunkt og Kogepunkt, men hvorfor indlade sig paa Drøftelse deraf, naar man har Lov til at sætte dem, hvor man vil. I Krigstilfælde medtager man ikke mere, end hvad der lige er strængt nødvendigt at drage med ind i Fæstningen.

At det er lykkedes, at gøre min dækkede Stilling uangribelig, synes min Kritikus selv at indrømme, idet han slutter med følgende Ord:

„Dermed er antagelig dette Spørgsmaal ude af Verden“ (Alias: Nu er der ikke mere at sige dertil).

Men saa kommer ogsaa her et pudsigt Efterspil. Efter at Hr. B. saaledes har ment at maatte lade min Fæstning staa, søger han med det gode at lokke mig uden for Voldene:

„Mon“, skriver han, „man nu ikke — stadig under den Forudsætning, at det er Hypotheser, man arbejder med — kunde gøre Fortætningen mere antagelig for Folk ved at gaa ud fra den de Vriesske Teori om Mutationer ... osv. (saa gaar han nærmere ind paa denne Teori).

Det er et Forslag, der er alle Pengene værd. Ja, det kunde De lide, Hr. B.!

Hvor underligt, i det ene Øjeblik at angribe en Mand, der ikke kan fordrage Teori, for at hans Iagttagelser ere Teorier, og saa i næste Øjeblik at indbyde ham til Drøftelse af — andre Teorier. Jeg forsikrer Hr. B., at jeg ikke kender den de Vriesske Teori, og at jeg heller ikke bryder mig om at kende den, eftersom jeg kun er Iagttager og ikke har andet Formaal end Iagttagelse og atter Iagttagelse.

Jeg kan ikke have den Fornøjelse.

Sig mig engang: Hvad skulde en Iagttager dog med Teori paa et Sted, der ligger lige for til Iagttagelse, saa at han blot be-

hover at se. Der er jo aldeles intet at tale om. Naar Folk staa og se paa en Ildebrand, kunde det dog ikke falde nogen ind at fortælle sin Sidemand, at det var Ild; thi det kan denne jo selv se. De staa tause og iagttage det mægtige Skuespil. Ligesaa med Naturens store Tilværelsesfænomen. Der er — for en Iagttager — derved sandelig ingen Brug for hverken Mening, Teori, -isme, Paastand eller noget af alt dette; thi det hele er lige til at iagttage ligesom Ildebranden, naar man bare vil lukke sine smaa kære Øjne op. Men de fleste ville ligefrem ikke se, de foretrække at snakke om „Tilværelsens Gaader“ (for den, der ikke vil se, kan meget blive en Gaade). Kender Du rigtig, hvad der bor i det at se selv; ganske stille. Ærbødig og stille. Uden alle disse Kunster. Ære være det store Fænomen! Lad os aldrig komme bort fra Iagttagelse.

Nej, gaa med dine Mutationer, eller hvad de hedder. Jeg vil ikke tale med dig om dem, kære Hr. B. Gør det ikke. Vil ikke.

Men der er mange, der nok vil.

Dermed er denne Strid om Petitmeterens Objektivitet formentlig til Ende.

24.

Redaktionelle Betragtninger ved Slutningen af Slaget.

Naar Striden er endt, er det første, der skal gøres, at finde et bedre Navn til Petitmeteren. Naar fyrstelige Personer tiltræde en Regering, antage de tit et nyt Navn. Det gjorde din Konge, Nordmand. Vor Konge kan ikke være mindre. Da det er en „ren og skær Benævnelsessag“, kan der vel intet være at sige dertil, tænker jeg.

Lad os kalde den Kvalitetsmaalestokken; det er et Navn, der fortæller, hvad den er. „Petitmeter“ fortæller kun om Uvilje, og den vil jeg haabe er forbi.

Det næste, der skal gøres, er, gennem Iagttagelsesindsamling at faa afgjort, hvor stort Riget er, den skal herske over, det vil sige, hvormeget der kan kvalitetsmaales.

Egentlig kunde man vel nok slutte sig til det i Forvejen, idet det maa være alt, hvad der har med Kraft at gøre. Naar Kraft kan være af et vist Antal Slags, saa maa alt, hvad der indeholder Kraft, kunne forekomme i det samme Antal Slags. Men ifølge vort Princip, at lade Iagttagelser fortælle alt, vil jeg hellere lade det fremgaa af en Iagttagelsesindsamling.

Endelig maa vi se at faa Brevene mindre. Det skal ikke være Afhandlinger, der leveres med store Slag i, men en almindelig Brevkorrespondance imellem en Kreds af Mennesker, der ville støtte hinanden i et fælles Studium, hvori der for Tiden ikke gives Vejledning andetsteds. Vi komme let uden for vor oprindelige Plan paa den hidtidige Maade.

Dertil kommer, at store Breve ere trættende. Hvem kan holde ud at læse et Brev paa 8 Sider. Man lader uvilkaarlig Haanden synke med en træt Fornemmelse ved Synet af et saadant Opus.

Og endelig bliver det for dyrt. Det er ogsaa et Hensyn. Naar det ikke gælder Storslag af afgørende Betydning, som dette har været, maa vi se at komme ind paa smaa Breve, som man kan overkomme baade i den ene og anden Forstand.

25.

En Iagttagelse fra Nyborg.

(4 Slags Liv).

Der har i det foregaaende været talt saa meget om Kraft, om Kraftens forskellige Fortætningsgrader (Kvaliteter) og disses Bestemmelse ved Hjælp af Petitmeter (Kvalitetsmaaling), at enkelte Læsere maaske kan have glemt, at alting ikke er gjort med Kraft; men at der er en anden Værdifaktor, der er lige saa nødvendig til Liv og Kraft, nemlig „gennemløbet Vej“ (Bevægelse).

Det er først ved Bevægelsens Tilstedekomst, at der fremkommer fysisk Liv, at Kraften bliver levende, bliver til „levende Kraft“ (Kraft Gange gennemløbet Vej). Uden Bevægelse er Kraft kun dødt Tryk.

Det kunde have sin Interesse at faa nærmere undersøgt, hvad der sker i det Øjeblik, denne anden Faktor kommer til, og navnlig at faa oplyst, om de 4 Slags Kraft (Kvaliteter) blive

ved at være forskellige, i det Øjeblik Kraften bliver levende, eller om Fortætningsejendommelighederne falde bort under Bevægelse, lige som Damptryk falder bort, naar Dampen udvider sig. Med andre Ord, om der bliver ved at være 4 forskellige Fortætningsgrader af Kraft under Bevægelse eller de smelte sammen til 1 Slags. Det kan man ikke a priori vide. Derom maa Iagttagelse belære os.

Jeg kom for nogen Tid siden til at gøre en Iagttagelse i saa Henseende, der tydeligt synes at vise, at det forholder sig paa den førstnævnte Maade, at de forskellige Former af Kraft blive ved at bevare deres Ejendommeligheder, selv om de blive levende og nok saa levende, blive ved at optræde i 4 Species, hvoraf med Nødvendighed følger, at der ogsaa bliver 4 forskellige Slags Kraft Gange gennemløbet Vej, det vil sige 4 Slags Liv ganske som der er 4 Slags Kraft:

Enhver veed, hvorledes gamle Erindringer kunne træde frem med en Herlighed, der utvivlsomt aldrig har været til Stede i det paagældende Øjeblik. Lad os tage Historien om Officerernes Billardspil i Nyborg (Pag. 771). Der kan ved en saadan Erindring være noget, der ligesom brister i En. Et selsomt Glimt, der egentlig slet ikke hører hjemme paa Stedet, men er andetsteds fra. Man brister hen imod det.

Livet skal bristes frem, naar det rigtig skal naa sin vældige Storhed. Betingelsen for at leve er, at noget ligesom skiller sig ad i En. Saa længe man er hel, lever man ikke. Vi have før talt om, at naar man aabner sig for noget, saa lever man; men det er egentlig først, naar Aabenheden faar Karakter af et Brist, at Livet kan blive saa forunderlig vældigt. Det kan være, som om noget gik itu i En, ligefrem flængede, og som Livet saa naaede det vidunderlige. Som naar en Æggeskal brister, og en Kylling møjsommelig arbejder sig ud imellem Skaller, der klemte den.

Det hele er saa let at forstaa. Det ligger i, at Livet er Udførsel af levende Kraft (Kraft Gange gennemløbet Vej). En saadan Udførsel kan umulig finde Sted igennem en hel Overflade. Der maa være Rifter og Revner, før Indholdet kan komme ud, itubrukne Steder i Jordskorpen, hvorigennem de vulkanske Kræfter kunne bane sig Vej. Stærke aandelig tykskallede Personer kunne ikke briste; men de leve heller ikke mere.

Den Slags simple Ting blive altid sidst forstaaede. Der er saavist ingen, der lægger Vind paa Brist af den Grund. Tvertimod; den almindelige menneskelige Stræben efter Personlighed bevirker, at man som Regel lægger stærk Vind paa det modsatte, at man slutter Skallen saa hel og

fast om sig, som man paa nogen Maade kan, allerhelst som et uigennemtrængeligt Panser. Meget ligger vel ogsaa i Magelighed. Man gider ikke leve mere end højst et ganske lille Øjeblik. Det koster for meget. Ak ja! siger man og vrikker lidt med Hovedet, medens man saa snart som muligt søger over til andre billigere Emner (en eller anden banal Floskel el. l.). Jeg fandt den Aften, at det kunde være Tid at komme til Ro, og saa gik jeg i Seng. Dermed var den Livsanstrængelse forbi. Men med det samme ogsaa Livet.

Næste Morgen kom imidlertid Bristet igen, og da havde jeg bedre Kræfter til at holde fast ved det. Jeg skulde med Svendborgtoget før Solopgang og havde forskellige Genvordigheder med at komme afsted — Billettøren var ikke kommen. — Det varede syv lange og syv brede; men saa kom følgende lille fine Iagttagelse. Da vi kom lidt ud af Byen, og Solen stod op, genkendte jeg paa een Gang Skyerne fra gamle fynske Dage, genkendte dem, saa det ordentlig flængede i mig fra øverst til nederst. Goldschmidt fortæller, at da han som Barn blev flyttet fra Vordingborg til Valby, forekom alting ham saa fremmed, nyt, koldt og indholdsløst, indtil han en solrig Foraarsdag ved Tøbrud pludselig genkendte den gamle Vordingborgske Havejord. Den er ikke saadan til at finde for et Menneske. Lige saa gik det mig her; jeg genkendte pludselig mine gamle fynske Skyer. Ih! Jeg kunde gerne have grædt ved at se dem. Kære Læser! Jeg vilde ønske, jeg kunde rive en Flænge i Dig fra øverst til nederst, saa Du skulde briste frem imod Livet, som jeg gjorde i det Øjeblik.

„Næh, de gamle Skyer!“ skød det pludselig op i mig. Jeg kendte dem paa Totterne, paa den Maade, de skilte sig ad, paa det hele. Det var den gamle fynske Himmel, ganske som jeg forlod den for 48 Aar siden. Saadan havde den rimeligvis været lige siden. Og jeg havde ikke set den! Jeg begreb, at Livet naturligvis var til endnu, ganske som dengang; men at jeg var kommen fra det. Man blev ved at stirre og stirre imod Østhimlen ud over Beltet, hvor Lyset kom fra, som om man følte den lange Flænge, der var revet, og som om Solen skinnede ind igennem Saaret i den tidlige Morgen. Aah! Det gør ondt at blive flænget; men det er vidunderligt at leve.

Sært saaledes at møde Livet som et Marsvin, en Pingvin eller sjelden Søfugl, Livet, som man dog er skabt til at leve. Og saa træffer det efter saa mange Aars Forløb, nu man er gammel og skal snart til at dø. Ret, som om det var det, man skulde tilbage til igen, og det var kommen for at hente En. Sæt, at det hele Hylster blev sprængt, blev flænget af og kastet i Ovnen. Hvad vilde der saa ske? Vilde man saa komme tilbage til det gamle igen?

Men pudsig, saa hurtigt man kan finde sig hjemme i slige gamle Forhold. Det varede ikke 5 Minutter, før jeg fuldstændig var kommen de 48 Aar tilbage i Tiden og simpelt hen levede videre i Ungdommens Stemninger, som om der ingen Afbrydelser havde været. Mennesket har øjensynlig medfødte Anlæg til at leve. Leve paa den gamle, oprindelige Maade.

Finder sig hurtigt til Rette, naar bare det er kommen tilbage. Man kan ligefrem forundres over, at det skal være noget mærkeligt at leve, at det skal være et Fænomen, man møder med 48 Aars Mellemrum. Thi det er dog saa ligefrem.

Der er ved dette Brist noget, der minder om, hvad der sker med en Blomst, idet den springer ud. Før lever man ikke. Et Menneske, der ikke kender til det at være bristet fra øverst til nederst i en lang Flænge, er aldrig sprunget ud som Menneske.

Du gaar omkring afrundet og hel, bevidst tankedygtig og overlegen, tror om Dig selv, at Du er en Herre, der er Livet mægtig. Men der er bare ikke Liv i Dig. Til Liv skal der Brist, og det kender Du ikke. Der er i en Hast ikke noget saa aandelig uhyggeligt som saadant et Menneske, der er rigtig hel og ikke kan briste mere. Han brister ikke i Latter, men ler med Moderation i overlegen Anstand. Han brister heller ikke i Graad; thi der er ikke Brist i ham. Allevegne har han sin store, faste, fede Kredsning i Orden, som ingen flytter paa Grund af dens Inerti. Han lærer ikke at briste før i Døden.

De fleste Mennesker leve egentlig slet ikke. Skallen er bleven saa tyk om dem, at de kunne møde enhver Eventualitet, uden at der er Tale om den mindste Rift end sige Brist. I denne Uangribelighed sætte de en Ære (Personlighed). Naar jeg ser et saadant Menneske og spørger: „Hvordan lever De?“ Og Vedkommende med en vel tilfreds, selvsikker Mine giver til Svar: „Jo Tak, godt!“ tænker jeg altid: Naa saaledes, min Ven! Du lever altsaa slet ikke. Mangen Gang have Folk fuldstændig glemt, hvorledes det var. De mærke ikke, at Livet er løbet fra dem i levende Live:

Men nu kommer saa den Iagttagelse med de 4 Slags Liv:

En Kritikus, der hører dette, bliver harmfuld over, hvad det er for noget Snak med denne Tale om Livets Sjeldenhed.

„Lever jeg da ikke, naar jeg svinger mig i en Balsal?“ spørger han.

Jo, forresten. Det kan man jo ikke nægte. Det kunde man selv have Lyst til. Det Spørgsmaal kommer En lidt paatvers.

„Og lever jeg ikke, naar jeg brister i Latter? Er det ikke ogsaa et Brist?"

Jo, naturligvis. Det havde man ikke tænkt paa.

„Og lever jeg ikke, naar jeg er levende optaget af Arbejde i min Forretning og opnaar rigt tilfredsstillende Resultater?"

Jo, selvfølgelig. Det kan heller ikke nægtes.

„Og lever jeg ikke rigt, naar jeg møder Kærlighed i Hjemmet?"

Jo, Gudbevares!

„Ja, men hvad er det da for noget Snak, at Liv er sjeldent, naar man saaledes kan finde nok af det, hver eneste Dag".

Der staar man, ganske beskæmmet, føler sig fuldstændig slaaet og veed hverken ud eller ind. Ser man paa de af Kritikus fremførte Eksempler, maa man indrømme, at han har Ret, og ser man paa Nyborg-Iagttagelsen, kan man heller ikke komme fra, at den var rigtig. Hvordan hænger det dog sammen?

Indtil det omsider gaar op for En, at det er helt forskellige Slags Liv, der tales om, at der er en Kvalitetsforskel til Stede af ganske samme Art som den, vi traf paa ved Kraft.

I Dans, Latter o. l. er der nok Liv; men det er sandelig ikke den Slags Liv, Talen var om i Nyborg-Iagttagelsen. Det er Liv, der er præget af den tynde Kraftform, vi kaldte Kvalitet I.

Naar man arbejder i sin Forretning, er der ogsaa Liv, men ligeledes en hel anden Slags, tydelig præget af den sekundære Kraftform (Kvalitet II).

Naar man glæder sig i sit Hjem, er det atter en fra de foregaaende ganske forskellige Slags Liv, præget af den tertiære Kraftfortætningsform (Kvalitet III).

I Nyborg-Historien var det den allerhøjeste Fortætningsform, vi havde for os (Kvalitet IV).

Man behøver ikke at se mere end et Øjeblik paa saadan en ordnet Række Kendsgerninger for at forstaa, at der eksisterer helt forskellige Slags Liv, ganske forskellige Slags, og at Forskellen hidrører fra de forskellige Kraftfortætningsformer (Kvaliteter), det vil altsaa sige, at Kraftens forskellige Kvaliteter kunne skinne igennem under Bevægelse og skabe et nyt

Slags Liv for hver ny Slags Kraft. Man studser egentlig; thi det havde været rimeligere at vente det modsatte, at Forskellen imellem de forskellige Kraftformer kunde være falden bort under Bevægelse ligesom Dampspændingerne ved Dampens Udvidelse. Det er altsaa ikke Tilfældet. De forskellige Slags Kraft blive ved at være forskellige ogsaa under Bevægelse. Kvalitet I bliver ved at være Kvalitet I, Kvalitet II ved at være Kvalitet II osv., selv om Kraften bliver nok saa levende, Livet nok saa stærkt. Kvalitet er overhovedet noget, der bliver ved at eksistere, uanset de Bevægelsesforhold, hvori Kraften forekommer.

En mærkelig Konstans, der har vidtrækkende Følger:

Ikke alene blive vi jo saa nu for Eftertiden nødt til at skelne imellem 4 Slags Liv, ligesom vi i sin Tid maatte skelne imellem 4 Slags Kraft; men langt betænkeligere er det, at denne Kvaliteternes Konstans jo sikkert vil gøre sig gældende andre Steder end ved Begrebet Liv, antagelig ved ethvert Begreb, der har noget med Kraft at gøre. Med andre Ord, det stiller os i Udsigt, at vi kunne komme til at skelne imellem 4 Species saa at sige alle Vegne. Det er betænkeligt, siger jeg; thi paa den ene Side faar man jo aldrig Folk i vor Tid med til en slig Skelnen, hvortil Sproget ikke engang har Ord, og paa den anden Side medfører en Undladen, at man bestandig kommer ind i et Uføre af Modsigelser og Uklarheder, bestandig kommer til at tale sort paa den Maade, vi kende saa nøje fra vore sædvanlige Samtaler om den Slags Ting i vore Dage.

Hvor vanskelig og farlig Sagen er, kunne vi allerbedst se ved hin Nyborg-Historie. Det Uføre, vi der kom ind i ved ikke at skelne. Det er egentlig en ren Advarselshistorie, der viser, hvilke frygtelige Fejl, der kan begaas, naar man ikke skelner, hvor der skal skelnes. Hvad maa en ung letsindig Levemand tænke, naar han læser den ubetingede Lovtale over Liv, vi i den Historie anstillede. Han gaar selvfølgelig ud og morer sig meget værre end før; thi det er jo Liv. Men det er jo rasende. Vi omtalte Liv som

noget yderst sjeldent og ypperligt. Ja, det er rigtigt, saa længe vi tage Liv i den der betragtede Betydning; men det er en skæbnesvanger Fejl ikke udtrykkeligt at tilføje, at det sagte kun gælder Liv i en bestemt Betydning, og at der eksisterer andre Slags Liv, som man tvertimod skal vogte sig for. Liv kan være et saare almindeligt og yderst tarveligt Produkt, der ikke behøver at være en Bønne værd. Det gaar aldeles ikke an at prise Liv ganske i Almindelighed, blot fordi det er dygtig levende. Selv om det ser nok saa glimrende og herligt ud, kan det være et overfladisk tyndt Produkt uden Værd (primært Liv, usselt Liv), ja, det vil netop hyppigt være den Slags aandssimpelt Liv, der mest tilstræbes af almindelige Mennesker (primære Mennesker).

Hvor man ikke skelner, vil man altid blive udsat for Forveksling af Værdier; men Forveksling af Værdier er en af de allergiftigste aandelige Fejl, der kan begaas i en umoden Tid. Det er netop paa det Sted — i Forveksling af Værdierne — at vor Tidsalder har sin frygtelige Skade.

Man kan ikke bredt og skarpt nok mane til Forsigtighed paa dette Punkt. Det Menneske, der ikke kender sine 4 Species i Aandslivet og til enhver Tid veed at holde dem skarpt ud fra hinanden, er fuldstændig lige saa aandelig umulig som den Skoledreng, der ikke kan de 4 Species i Regnebogen. Og hvad mere er, han vil kunne gøre Ulykker, hvor han kommer. Han bliver et livsfarligt Menneske, skikket til at konfundere og forkvakle den sidste Rest af instinktmæssig rigtig Vurderingsevne, andre Folk endnu kunne have af Naturen. Sjelden har nogen Tid kunnet afgive rigere Erfaringer i saa Henseende end vor, hvori de groveste Forvekslingsfejl, hvoraf et Menneskes hele Lykke kan afhænge, begaas paa den mest ugenerte Maade, ja ligefrem prises som nyeste moderne Fremskridt. Altsammen fordi man ikke skelner imellem

hvidt og sort, godt og ondt, plus og minus, men regner det ene lige saa godt som det andet. I Tilfælde som i denne Nyborg-Historie, hvori det er En selv, der har begaaet Fejlen, har man saa rart Lov til at aabne sit Hjerte og beklage sig over sin usle Samtid og sin egen Mangel paa Evne, at man ikke kan gøre det bedre. Herren hjælpe os stakkels Mennesker, som vi for Tiden sidde i det!

Ganske lige saa gaar det med det før omtalte B r i s t. Ogsaa derved maa der skelnes imellem forskellige Slags, der ikke paa nogen Maade maa forveksles. Vi priste i hin Nyborg-Iagttagelse Brist som noget ypperligt. Ja, det er meget rigtigt, saa længe vi tage Ordet i den Betydning, det der havde (IV Betydningen); men Brist, (d. e. Aabenhed af en vis voldsom, fuldstændig og blivende Art), kan til andre Tider være en yderst farlig og højst uheldig Ting f. Eks. det Brist, der forekommer i Lidenskab (Drik, Sandselighed o. l.). Det er ogsaa Brist, men i en primær Betydning (Ordets I Betydning). Man ser øjeblikkelig, at det ingenlunde er alt Brist, der duer; men at det tvertimod til Tider kan være noget, man skal holde igen paa.

Saa er der andre Brist, der ere bedre, uden dog heller at være særlig attraaværdige, saasom naar et Menneske fuldstændig bliver „slugt“ af en eller anden filistrøs Forretningsinteresse. Det er uheldigt, for saa vidt som han saa aldrig kommer videre (Bornerthed). Et Menneske kommer aldrig videre end til Briststedet. Der, hvor Manden „gaar itu“, der løber han ud, og længere kommer han ikke. En naaede kun til Politik, en anden til de samvirkende sjællandske Landboforeninger, en tredje til en mekanisk Opfindelse af en eller anden Art. Men det er for lidt at blive siddende i den Slags Ting (Kvalitet II).

Saa hellere blive slugt af saadan noget som Hjemmets Lykke, Samlerinteresser o. dsl. (Kvalitet III), skønt man ogsaa der saa tydeligt sporer, at det er at blive siddende i noget, der endnu ikke er det højeste.

„Slugt“ er egentlig noget, man ikke maa blive uden af det allersidste. Brist er af en saa afsluttende Karakter, at det kun maa finde Sted over for det allerhøjeste (Kvalitet IV). Lykkelig den, der har fundet sit Brist i det højeste.

Kendte Du gamle K. i H. Om ham kunde man sige, at han var bristet i Kvalitet III („leve i Kærlighed“). Han kunde blive saa varm for en Sag, at Taarerne stod ham i Øjet. Hvor kan man føle sig ringe over for saadan et Menneske! Der stod man som en Støtte hel og kold, velvilligt smilende over for den naive Mand, der lukkede sig op og levede — ret som et aandeligt Kadaver ved Siden af noget, der virkelig levede. — Og dog havde Manden ikke fuldt ud Ret; thi han var bristet for tidligt; man maa ikke saadan løbe ud for tidligt. Man skal gemme sit Brist til det allerhøjeste, og det kan aldrig blive „en Sag“; thi det er det hele.

Atter her komme vi tilbage til, hvilken menneskelig Hovedsag det er at skelne (Petitmeter). At man til enhver Tid veed, hvad man har for sig og ikke brister for tidligt i det simple. Det er egentlig derpaa, man skal kende et Menneske: Hvad han brister for. Som Du brister, saa er Du.

Slet intet Brist er det usleste af alt. — Intet er saa elendigt som denne lumre Samfundsluft af Helhed og I-Fuldkommenhed*). — Men briste for tidligt er ogsaa elendigt. Derfor maa man aldrig laste et Menneske, fordi man kan se, at han sparer paa sit Brist overfor Tarveligheden. Blot han ikke glemmer det sidste Brist; thi saa er han en Naturbedrager, der skulde stenes ud af Tilværelsen, som han ødelægger og fladgør.

---

*) Hvor der er Fare for Misforstaaelse af flertydige Ord (Konjugation Katk. Pag. 649), kan man med Fordel betjene sig af Indekser.

Naar jeg skriver I-Fuldkommenhed (læs det Primærfuldkommenhed), maa enhver Tvivl være hævet om, at jeg mener Ordet i sin „slette Forstand“ (Fuldkommenhed i det primære, Tomhed, Tyndhed, formel Fuldkommenhed uden Indhold). Staar der derimod ingen Indeks, er der Mulighed for den samme Misforstaaelse som i Nyborg-Historien. Saa kan hin unge Levemand gerne falde paa at tro, at jeg ganske i Almindelighed raillerer over Fuldkommenhed, at en ung, rask Gennembrudsmand ikke skal være saa bange for en lille Udskejelse, gerne maa sætte sig lidt ud over „Fordomme“ og tillade sig allehaande Frihedshandlinger. Den Slags Opfattelser har man set før. Farlig Misforstaaelse.

26.

Smaaiagttagelser af samme Art.

(IV Brist).

Smaa Tilløb til Oplevelser af denne Nyborg-Art har man ret tit, naar man vil lægge Mærke dertil (Smaabrist):

Sidst i Juli begynder man at kunne mærke, at Solen knap staar saa tidligt op, som den har gjort før, og at Nætterne blive mørkere. Det er trist. Kl. 2½ laa jeg og skrev ved Lys paa Sengen, som det kunde være ved Vintertid, da en Svale pludselig sagde et lille „Kvit“ midt i det aabentstaaende Vindue. Jeg forstod et Øjeblik, at det endnu var Sommer, og at det endnu blev tidlig Dag. Det gjorde uvist hvorfor et ganske ejendommeligt Indtryk, ret som da Huden blev flænget af En i Nyborg. Jeg har lagt Mærke til, at slige Glimt tit kunne komme straks efter, at noget er løbet fra En, saalænge man endnu ligesom rækker efter Livet i Søvne.

Spurve kunne tit have en mærkelig Evne til at kalde IV Livet frem i et Menneske. Naar saadan en lille Fyr en tidlig Morgen paa Landet pludselig sagde „Fillip“ under Tagskægget, uden at man anede, at der var nogen.

En anden Nyborg-Historie har jeg fra Odense:

Jeg var engang i Odense paa min Faders Fødselsdag den 21de Maj. Ud igennem Hotelvinduet kunde jeg se en rød Skorsten ved Siden af en blomstrende Kastaniekrone afbilde sig paa en Baggrund af hvide Klodeskyer. Jeg veed ikke, hvorfor deres blændende Hvidhed saa levende bragte mig til at tænke paa Barndomstiden, der faldt her paa Fyn. Dengang, da man kunde se „Naturens lange Løb lige ind i Evigheden“. Hvor levende mindede de Skyformer mig ikke om den 21de Maj i Præstegaardens Have med nylig udsprunget Bøgeløv, Solskin, Chokolade og hvid Dug i det grønne. En underlig Højhed, der kan samle sig om saadan en gammel Erindring, nu da alt er borte! Jo ældre man bliver, desto hyppigere træffer man paa Glimt af den Art. Tit kan det komme En for, at et Menneske først naar sin fulde aandelige Modenhed, naar han kan se dette Glimt til alle Tider igennem det hele. Tit kunde et Gran af denne indbildte gamle Herlighed fare forbi Sjælen, blot man hørte en stor Spyflue summe rundt i Værelset.

Det er en Form af Liv, som Mennesket skulde lægge sig efter at kende, mere end det gør, fordi det fører Tanken længere frem end til det tingslige (I og II).

27.

Tørv som Centralinteresse.

(II Brist).

En Tone maa saa godt gentages i Musikken, naar det passer i Tonefaldet. Lige saa med en Iagttagelse, naar den passer ind med andre Iagttagelser. Gentages, saa tit det skal være.

Vi erindre her om hin affekterede Selskabsmand, der spurgte en anden:

„Hvad er nu Deres Centralinteresse?“

Og fik det lakoniske Svar:

„Tørv.“

Der er et Eksempel paa II Liv (II Brist) til Sidestilling med ovenstaaende.

28.

Iagttagelser om Naturens Sprog.

I Danmark taler man saaledes, i Holland saaledes. Hvert Land har almindeligvis sit Sprog, sommetider flere. Saa kan man da ikke undres over, at Naturen ogsaa har sit eget Sprog.

Men de færreste forstaa det; thi det læres ikke i Skolerne.

Naturens Sprog er et Billedsprog. Den viser os Billeder. I Reglen gaa vi forbi dem, uden at skænke dem videre Opmærksomhed. Vi have jo andre Ting at tænke paa. Derhos ere vi saa vante til dem, at vi ikke ænse dem.

Men stundom kan det være, at et eller andet Billede, en Tusmørkebelysning el. l. kan træde lige hen for En, som om det vilde standse En i Farten. Man kan mærke, at det siger noget til En. Man kan ikke komme omkring det og gaa i Fred. Ja, der kan ligefrem være noget, der „slaar En“. Men hvad er det dog?

Er det paa en Spadseretur, og man er i Følge med nogen, kommer man i Reglen let uden om Fænomenet derved, at man tager Livet af det med en eller anden banal Floskel, saasom: „Det er en dejlig Aften“ el. desl. Ser lidt ud i Luften med et Øjebliks undersøgende Opmærksomhed og saa igen vender tilbage til, hvad man talte med sin Ledsager om. Saa er den Gnist beroliget.

Dog kan det stundom være, at det ikke lykkes. Engang lagde jeg Mærke til, at min Ledsager ikke svarede paa en slig tilbagevendende Bemærkning, men blev ved at se hen i Retning af den lyse Aftenhimmel uden at sige noget. Hans Taushed gjorde et ubehageligt Indtryk paa mig. Ret som om jeg havde gjort mig for tidligt færdig med Skønheden. Jeg havde jo lige gjort en Bemærkning derom; hvad var der saa mere? Eller skulde det være, at han opfattede mere end jeg? Det kunde jeg da ikke tro. Saadan en Aftenhimmel maatte man jo da snart kunne blive færdig med, naar man ellers er i Samtale om Ting af Betydning. Den har man jo da set før.

Men er man alene, trænger Indtrykket nærmere ind paa En, saa at man kommer til at se og se. Men man ser ingenting. Hvad monstro han saa' saa stift paa dengang?

Jeg hørte fortælle om en Mand, der skulde dø, at han, svag som han var, stod ud af sin Seng i den tidlige Sommermorgen og saa' ud af Vinduet for at se Morgenrøden engang endnu. Det kan give ligesom et Sæt i En, naar man hører saadan noget; thi hvad vilde han se den for? Kunde han se noget, vi andre ikke kunde? Og hvad saa' han? Jeg vidste om denne Mand, at han var en betydelig Mand i aandelig Henseende. Han var en af dem, jeg har agtet højest af alle, jeg har kendt. Men hvad kunde han se? Man ser i samme Retning; men opdager intet.

Somme Tider kan man blive ganske forknyt. Man synes, der siges noget i Naturen: men man kan ingenting se, ingenting forstaa. Man vilde dog saa gerne forstaa, hvad Ens egen Moder siger til En. Men saa kan det igen til andre Tider komme En for, at man egentlig godt forstaar det hele.

Thi den Forstaaelse, her kan være Tale om, kan dog billigvis aldrig blive en Forstaaelse igennem Ord. Hvad skulde Naturen med Ord? Dette ufuldkomne menneskelige Meddelelsesmiddel, hvormed Individerne ubehjælpsomt og famlende gøre Forsøg paa at bøde paa Mangelen af direkte Forbindelse imellem Sjælene. Hvor er det fattigt! Man vilde saa gerne kunne se lige ind i Sjælen paa Folk og have, at de skulde kunne gøre Gengæld; man vilde saa gerne vise dem baade dette og hint, der er saa simpelt og ligefrem og har været En selv af saa stor Betydning; men det kan bare ikke lade sig gøre. Saa tyer man til Ord, men kan aldeles ikke komme afsted med at sige, hvad man vilde. Man retter, filer og maler Sider fulde, men opnaar

kun Misforstaaelse. Hvad skulde dog Højheden med et saadant ufuldkomment Meddelelsesmiddel? Den bruger ikke Ord. Vil den meddele os noget, saa er det i os med det samme. Saa ser man det simpelt hen for sig, saaledes som vi kende det fra Instinkt og Samvittighed. Saa er det i os, uden at det behøver at passere hverken tyrkisk eller spansk.

Og saa er det i En, uden at man veed det; thi det gaar naturligvis akkurat paa samme Maade med Bevidsthed. Hvad skulde Naturen med Selvbevidsthed?*) Dette rent menneskelige Fænomen, hvortil al vor elendige Menneskelighed, aandelige Begrænsning og Fattigdom knytter sig. Hvad vilde vi ikke være for Skabninger, hvis vi vare fri for den? Hvis vi kunde handle direkte ud af Naturen. Ikke vare „os selv", men Repræsentanter for Naturen. Ikke skulde handle ud af den Overvejelse og Klogt, der bestandig hæmmer (Katk. Pag. 629). Naar alt kunde vokse ud af os som Spirer paa en Plante, i fuldkommen Tilstand. At ville udpynte Højheden med slig menneskelig Ufuldkommenhed er ligefrem barnligt. Det kan man dog begribe, den maa være hævet over.

Ligesom ogsaa over Forestillinger o. l.

Der hører en egen Menneskelighed til at tænke sig alle saadanne Ting fortsættende sig uden for Mennesket.

Men hvad saa med Forstaaelse? Det er jo ogsaa saadan en menneskelig Ting. Saa kan Forstaaelse af Naturen maaske ogsaa blive noget ganske andet end det, vi tænke os. Saa kan det maaske gerne være, at vi forstaa paa Naturens Maade, meget mere, end vi tro, og meget mere, end vi vide og mærke. Paa denne instinktmæssige og menneskefri Maade.

---

*) Jfr. Overlegenhedselv, subjektiv Personlighed o. l., alle disse Menneskesærkender, der saa stærkt afvige fra tilsvarende Alformer af Begreberne, man træffer hos Naturmennesker, f. Eks. Børn (Alværen, Albevidsthed, Alselv o. s. v.).

At vi egentlig godt forstaa det altsammen paa Naturens Maade.

„Ja naturligvis!“ vil Du maaske sige.

Iaftes, jeg gik hjem med Armen fuld af Indkøb, gjorde et begyndende lille Maaneskin af saa meget som 1/4 Maane et standsende Indtryk paa mig. Den sad sammen med Saturn i Vædderen. Der var baade Fluen og Trianglen. Ok ja! Det var længe siden, man havde set paa dem. Da jeg kom hjem, tog jeg min Kikkert frem og saa' paa Selskabet; men hvad kunde man se i en saadan lille en? Underligt, som der kan komme Øjeblikke i Ens Liv, der kan vække en storladen Utilfredshed. Der kan være noget, man synes, man er lige ved at faa fat i, men som alligevel løber fra En, uden at man kan sige, hvad det er. Det var mig ikke muligt i det Øjeblik at sige, hvad det var, Billedet sagde til mig. Og dog var det, som om det ordentlig rungede i Sjælen og blev ved at give Genlyd ikke blot den hele Aften, men i Dage efter. Genlyd af noget ældgammelt, der kom op. De allerfleste Mennesker kende saa udmærket vel til Naturpaavirkninger af den Art. Ret som om der kunde være Stemmer i Luften, der gik forbi, uden at man tilsyneladende forstod dem. Som om noget urgammelt tog fat i En. Noget saa kæmpestort, at alle Sjælens Strenge maatte dirre derved, længe længe. Vi Mennesker, der hænge her i det smaa.

Men er det egentlig ikke godt nok en Slags Forstaaelse? Man opfatter jo, man modtager Paavirkning. Endog saa man sitrer. Hvad vil man mere? I vor Snakketid synes man, der skal Ord til Forstaaelse; men hvad opnaar man egentlig tit ved Ord andet end at oversavle og ødelægge enhver fin Opfattelse. Er det ikke netop det store ved Naturen, at den ikke har den Snak behov? At den kan bibringe En Tanker uden Ord.

Engang greb jeg mig i, at jeg ved at se en Guldregnblomst hænge ned fra Vordingborg Ruin kom til at ryste paa Hovedet. Ligger der i en slig Hovedrysten ikke tydeligt nok en Kvittering for Forstaaelse? Lige saa naar man kan komme til at nikke ved at se en Fuglerede sidde i Antvorskov gamle Klosterruin eller en Gartnerdreng cykle forbi med en Krands paa Nakken, saa Bladene flagre.

Man forstaar egentlig udmærket vel sligt. Men ubevidst uden Ord. Og det er egentlig netop det, der er det store og herlige ved Sagen, at

man kommer uden om dette usigelig ferske, der ligger i Snak, uden om Folks saa højt udbasunerede, men i Virkeligheden al fin Opfattelse ødelæggende Bevidsthed. Saa fine og dejlige, saadanne smaa Billeder kunne være uden Ord og Bevidsthed, og saa ødelagte de kunne blive i samme Nu, Mennesket faar fat i dem og skal til at forbedre dem og forklare dem.

Da man viste mig den föromtalte Fuglerede paa Klostermuren, lagde jeg Mærke til, at min Ledsager — en aandelig fin Mand — kun pegede ganske let og forbigaaende paa den. Han havde tydeligt nok en Følelse af, at Snak ved denne Lejlighed vilde have spoleret Naturens Tale (han har senere indrømmet det). Der skal ikke siges et eneste Ord. Der behøves ingen Hjælp. Aandelig fine Folk vide det godt; men de sige det ikke. Slægtninge, der følges ad ned ad Gaden i almindelig hjemlig III fin Stemning (Hjertestemning), vil man aldrig høre konversere hinanden eller overhovedet veksle mange Ord ud over rent positive Oplysninger. Det samme med Folk af aandeligt Indhold (IV Mennesker). De gaa helst alene og læse ikke meget Aviser*). Se selv og siig ingenting!

En uafviselig Betingelse for, at et Menneske skal kunne høre Naturens Stemme, er, at han forstaar den Kunst at tie. Vil man høre, maa man tie. Idet vi tie og se, modtage vi ubevidst den Paavirkning af Naturen, som er dens Tale. Til at være Elev hører absolut, at man tilbageholder sig selv, saa længe man undervises, og ikke overdøver sin Lærer med egen Forudvisdom. Til at høre Naturens Sprog hører bar Bund i Sjælen og Tavshed; saa kan Du høre.

Men hvem vil være med til sligt i vor selvbehagelige Snakketid? Selvtilbageholdenhed, bar Bund og Tavshed! Det er netop, hvad man allermindst vil. Hvem vil tie, og hvem vil tilbageholde sig selv et eneste Øjeblik? Det er egentlig det, der saa ejendommeligt skiller vor Tid fra Naturen. Man har for meget, man skal have sagt. Saa længe Mennesket bestandig selv veed Besked og ikke behøver at spørge Naturen, hverken gennem Iagttagelse, Erfaring, Forsøg eller noget af den Art, men bestandig veed det hele i Forvejen, bestandig kan gøre

*) Samtalemænd af Avisherretypen til Sodavand og Whisky ere i Reglen „tynde" (I eller II Mennesker, Fornøjelsesmennesker eller Arbejdsmennesker). Naa' ikke højt paa Petitmeteren (Fortætningsmaalestokken).

Rede for den hele Sammenhæng i Strømme af Ord, Paastande og Meninger, saa længe er det paa Forhaand færdigt med ethvert Naturforhold. Saa siger Naturen begribeligvis ingenting. Under en slig Selvgrode maa Forholdet til Naturen nødvendigvis blive tyndt. Der er ingen Naturbund, ingen Naturstemme i Folk, intet Natursprog, ingen Naturundervisning, intet Naturforhold i det hele.

Mennesket er blevet for stærkt.

Det er en hel Iagttagelsesgren for sig at studere dette vor Tids manglende Forhold til Naturen i alle dets utallige Udslag: Hvor megen Unatur der er i hele vort Sindelag og Tænkemaade, hvor langt vor Tids spektakulose Aandsliv ligger fra Naturens tavse Sprog, hvorledes Folk kunne høre de mærkeligste selvoparbejdede, aldeles ikke eksisterende Ting, men bare ikke Naturens Stemme, hvorledes de kunne præstere det mest glimrende Aandsliv og samtidig mangle ethvert Blik for Naturen, simpelt hen fordi de overdøve den objektive Natur i sig med deres subjektive Selvs Storhed, og endelig sidst, men ikke mindst, hvorledes den ene efter den anden af deres stolte aandelige Bygninger falder sammen, fordi de ikke staa paa Naturgrund, hvorledes de kunne bære Spiren til deres Fald i sig, fordi der er Unatur i dem. De staa ikke gennem Tiderne; det gør kun Naturen.

Kort sagt, hvor lidt Natur der er i hele Tiden.

Det kunne vi ikke komme nærmere ind paa her; men vi skulle dog nævne nogle Eksempler:

En Dame kunde udtale Navnet Paludan Müller med en saadan Færdighed og Klang, at man i et Øjeblik begreb den allerhøjeste Dannelse og Udvikling. Den blotte Lyd af et saadant Digternavn kan opfylde Sindet med den fineste Røgelse, og det selv om man maaske aldrig har læst en Tøddel af Paludan-Müller eller veed, hvad han har skrevet. Det gør mindre til Sagen. Det hele er nemlig noget, man selv har banket op, et usandt Kunstprodukt, der slet ikke svarer til det virkeligt foreliggende. Man kan høre de allersimpleste Begivenheder i saadanne Mænds Liv,

Ting, der faktisk ikke ere en Bønne værd, blive nævnede som betydningsfulde historiske Fakta, som Børn maa lære i Skolerne, man ser deres gamle Hatte blive opbevarede etc. etc. Saadan er meget af vor Tids Aandsliv. Det Mareridt af æstetisk Dannelse, hvorunder vor Tidsalder saa haardt lider, er helt igennem af denne unaturlig selvfremhjulpne Art. En faktisk Løgn, hvorpaa man funderer sin Aandsdannelse, men saa ogsaa faar Aandsdannelse derefter. Der bliver Lammelse i Bunden. Folk lægge ikke Mærke til, hvor galt det er. Vore bedste Folk holde Foredrag paa Foredrag funderede paa slig Naturløgn, ja, det kedeligste ved det hele er, at det egentlig er Løgnen, der tager Keglerne og begejstrer Tilhørerne. Naturbund under det hele er der ikke.

Bare saadan noget som Rim. Klingklang. Hvad maatte en ny ankommen Marsboer sige til sligt.

Interessant er det at se, hvorledes Børn undertiden kunne vægre sig ved at se de voksnes Sandheder af den Art (Kejserens nye Klæder). Et Medlem af Brevkredsen har sendt mig følgende lille kongelige Historie:

„Jeg kan huske, jeg tit har maattet slaas med Folk, der behandlede mine Iagttagelser og Sansninger som „Meninger". Som lille Pige plejede jeg at disputere ivrigt med en gammel Tante, der boede hos os, og som skikkeligt syntes, at hun var moralsk forpligtet til at tage sig af mine mange løjerlige Indfald og stække dem lidt. Mange Kampe førte vi. De kunde forme sig f. Eks. saadan:

Det er paa Hjemvejen fra Kirke.

„Det er da en sær Klang, Pastor Bang pludselig kan faa i Stemmen! F. Eks. hans aa-er. Naar han siger „Naade" især. Det er helt anderledes end andre Mennesker," siger jeg.

„Pastor Bang taler udmærket. Han taler netop saa naturligt. — Han er i det hele en udmærket Mand."

„Ja, men kan Du ikke høre det?"

„Nej. Ikke Spor. Pastor Bang er for Resten ogsaa bekendt for sit smukke Organ netop."

Andre Kirkegængere komme til.

„Kan I ikke høre, Pastor Bang siger „Naade" paa saadan en løjerlig Maade?" siger jeg bønligt.

„Pastor Bang — næ —"

„Saadan, fedt — eller —"

Saa bliver Tante oprørt: „Det er nu for galt. Saadan en Kritik! Du vil da ikke paastaa mod alle os andre — —"

„Jamen, det er mig, der har Ret. Jeg kan jo høre det. Saa maa det jo være der. Ellers kunde jeg jo ikke høre det. I kan ikke høre det, saa har I Uret."

„Naa — naa. Tag det nu ikke saa heftigt," siger en af de voksne — „min gode Ven" — og klapper mig. „Du har jo Lov til at synes, hvad Du vil. Men saa maa du skam ogsaa give os andre samme Ret."

Men jeg er ved at græde, da jeg opgiver Evret, fordi jeg ikke kan forklare dem det rigtig.

Hvis nogen havde sagt til mig: „Nej, det er galt. Det er ikke fede. Bangs aa-er er. De have snarere en rund mæt Futteralklang, omirent som den Lyd, Raadyrene udstøde, naar de pludselig skræmmes og sætte af med Bagen i Vejret“ — saa var jeg bleven henrykt.

Min Beskrivelse kunde være mangelfuld; men Iagttagelsen var god nok.“

(Emilie Døcker.)

Noget ganske lignende var det jo i gammel Tid med Latinen. Naar man hørte *rustibus in via cacavit* gennemstrømmedes man af ophøjede Dannelsesforestillinger uden Hensyn til, at der intetsomhelst værdifuldt Indhold var i Ordene. Det var alene Klangen, der betog En, den blotte Lyd. Paa dette Fundament har Aandsdannelsen for en stor Del hvilet i Aarhundreder. Nu er man begyndt at komme i Tanke om, at der vistnok ogsaa her er lidt Lammelse i Bunden. Latinen er opdaget. Et Fundament, man ganske selv havde sat. Der var ingen Naturbund der.

Saadan er det stadig. Man begynder etsteds oppe i Luften med et Fundament, man under Begivenhedernes Gang faar fat i eller selv sætter, og opfører saa derpaa de allerstørste Paladser, der selvfølgelig en skønne Dag falde til Jorden, fordi de mangle Naturbund at staa paa. Altid denne Tendens til at ville begynde etsteds midt oppe i Luften med noget, man posito sætter.

Edvard Lehmann taler i sin fortræffelige Artikkel „Skoledagen“ *), — der efter fransk Mønster burde opslaas i alle Kommuner Landet over; men som i vor Tid ikke bliver læst videre eller omtalt af mange, det vil denne Artikkel heller ikke blive — om Valget af Undervisningsfag i Skolen, hvorledes man fylder de stakkels Børn, til alvorlig Fare og Skade for deres Helbred, 6 Timer daglig med de mærkeligste Ting, der ere aldeles blottede for Værdi, blot fordi det nu er Skik og Brug. Det hører nu engang med til Skoledannelse. „Det skulde være en stor Spas,“ skriver han, „engang at faa historisk Rede paa, hvor disse almindelige Skolekundskaber stammer fra.“ Om det ikke skulde være fra nogle obscure, tydske Skolebøger i Historie og Geografi, der ere blevne oversatte og efterlignede saa mange Gange her oppe i Norden, at det efterhaanden er bleven fast Tradition, at dette og dette hører med til almindelig Dannelse (glem ikke Baffinsbugten **).

Man kan ved Læsningen af sligt ikke lade være at komme til at tænke paa, hvorledes Børnene den første Dag i Skolen begyndte med at lære, i hvor mange Dage Verden er skabt, og hvad der skete paa hver enkelt Dag, og hvorledes man saa bygger videre i samme Stil helt op igennem de højere Undervisningsanstalter. Naar man f. Eks. lader Seminarieelever lære store Stykker af Bibelen uden ad og gerne ser, at de kunne sige, „hvor“ erhvert Skriftsted staar, og omvendt, hvad der staar i et bestemt Kapitel og Vers. Eller naar man betjener sig af de saakaldte

*) Juliheftet af „Tilskueren“ 1910.

**) Jfr. Mark Twain, der ved at høre malabariske Ord udbryder: „Gud ske Lov, at det ikke er værre!“

„Samlingsspørgsmaal“ (eller, som de ved nogle Skoler kaldes, „Oversigtsspørgsmaal“): Hvor mange Gange Navnet Abraham nævnes i det nye Testamente, hvor mange Mænd, der i Bibelen have hedt Simon, hvor mange Gange Engle have aabenbaret sig o. l. En Elev fra en af vore Landskoler fortalte, at hun havde været oppe i „Vinger“, ligesom det skæmtevis har været drøftet, hvorvidt man kunde komme op i „Døre og Vinduer i den gamle Pagt“. Det er simpelt hen en Rest fra „Hørernes“ Tid. Men man kan studse over, at Aandslivet er saaledes, at sligt overhovedet kan passere, at man ikke indser, hvilken ødelæggende Fortræd man gør ved den Slags Kundskabsdyrkelse. Man har spurgt, hvorfor man ikke indfangede saadanne Mennesker og satte dem i fysisk Forbedringshus; men det kan man sandelig ikke; thi de udgøre simpelt hen Flertallet. Man maa være glad ved, at de ikke indfange dem, der tillade sig at ræsonnere over, hvad Samfundet netop maa rose og belønne som Dygtighed. Og er det stort bedre med Universitetet, hvorfra Kundskaben udgaar og Eksemplet gives, naar man lader de unge teologiske Studerende lære den Augsburgske Konfession uden ad paa Latin eller man disputerer for Doktorgraden om Brugen af dette eller hint Udtryk hos denne eller hin Forfatter (Katk. Pag. 697).

Værst af alle Steder spores dog det manglende Naturforhold i Kirkelivet.

At et Menneske skulde søge Støtte for sine religiøse Forestillinger i Naturen, vil for de fleste være en ganske ukendt Tanke, ja vel endog noget, man i de fleste Tilfælde kunde være særlig bange for. Natur er almindelig anset for noget, der hører hjemme i Hedenskabet. Taler man for meget derom, saa er det ikke rigtigt; saa er man Naturalist, Rationalist eller Hedning af den værste Slags. Folk leve i Forestillinger om et gammelt Fjendskab imellem Religion og Natur. At dette med stigende Oplysning kunde være falden bort, ja at Naturen skulde kunne blive Religionens virksomste Støtte i en farlig Tid, have de i deres Naturukyndighed intet Begreb om. Religionen trænger ikke til Støtte. Den har ingen Naturbegrundelse behov. Den skal kunne staa ved egen Kraft uden Fodfæste i nogen Natur.

Bar Bund i Sjælen et eneste Øjeblik, det kan en kirkelig Mand ikke tillade sig. Saa er han ikke, som han skal være. Og lytte til, hvad Naturen siger. Nej, det er der ikke Plads for i Religion efter Danske Lov 2—1—1. Nej, det tør vi ikke. Sæt, at der engang kom Splittelse i Troen, at man tillod sig at have forskellige Meninger. Sæt at Naturen forlangte en og anden lille Ændring i Ritualet, som nu 6 Bisper have vedtaget skal staa urokkeligt. Saa vare vi jo ganske ude paa det løse. Nej, det bør slaas ned, hvis vi kende vor Pligt og hvad vi have vort Embede for. Vi maa holde paa det gamle ganske uforandret, som det er: „Med Lov skal man Land bygge“. Ellers hører alt op*).

*) Man mærker, hvor Jorden gynger. Egentlig frygteligt. Et Øjeblik hænger det hele i Danske Lov 2—1—1.

Saa vedtager man 6 imod 1 at blive ved det gamle ganske uforandret og lægger ikke Mærke til, hvorledes Tiden løber fra En, lige saa lidt som Strudsen lægger Mærke til noget, naar den stikker Hovedet ind i Busken.

Men saa kommer denne frygtelige Lammelse i Bunden, der i vor Tid er lige ved at gøre det af med al Religion, og som simpelt hen hidrører fra, at man ikke har sørget for at have Naturen bag sig, den Natur, der med hver Dag gør større og større Erobring i Menneskesindet, og som ingen Bisp er i Stand til at dæmme op imod. Hvad Enden maa blive derpaa, er ikke vanskeligt at sige.

Ja, det maa vel ikke hedde sig, at der er nogen Lammelse; men man kan ligefrem se den paa Folk, naar man opmærksomt vil iagttage dem. Der mangler et vist Kendsgerningens Ligeløb, en vis sidste Aabenhed i Blikket, saasnart man kommer ind paa den Slags Forhold. Det kan tit være, som om religiøse Mennesker saa sky paa hinanden, som man ikke var sikker paa, hvad den anden vilde sige. Opdager man, at der er Enighed, volder det en Glæde, saa at man er lige ved at omfavne hinanden, ret som det var noget, man ikke forud kunde være sikker paa. Men det er jo skrækkeligt. Er der da Usikkerhed i Fundamentet? Jeg hørte en Teolog forsvare sit Standpunkt. Det var ordentlig uhyggeligt; thi var det da noget, der havde Forsvar behov? Man taler om Tro. Er det da noget, man ikke veed? Skal der afstemmes? Man skal sandelig ikke tro, man skal vide, naar det gælder Opførelsen af en Bygning, hvorpaa alles aandelige Vel beror. Er der da virkelig noget i Bunden, som ikke er absolut sikkert? Gud forbarme sig! Saa se dog efter. Et Fundament skal være saaledes, at det hverken behøver Forsvar, Forklaring, Pyntning eller overhovedet nogen som helst Omtale; thi det er selvfølgeligt. Det skal ikke være en Sikkerhed, man sætter selv og med hysterisk Voldsomhed fastslaar; men det skal være den Sikkerhed, hvormed man taler om Ildebranden, der fandt Sted igaar. Ingen taler om, hvorvidt det brændte eller ikke brændte; thi det veed enhver; man taler blot ud fra den Kendsgerning, at det brændte. Saaledes skal et Udgangspunkt være.

Tit kan der være noget ligefrem sygeligt, noget forceret og oparbejdet ved Folks Standpunkt paa dette Omraade. Hvornaar træffe vi egentlig den friske Jubel over Livet, som man finder hos enhver lille Fugl, der synger i Træet paa ren Naturbund. Den rene Naturbund have vi ikke. Der er noget i Vejen i Bunden, der er Lammelse i Grunden. Det kan jo aldrig være andet, end at det Spørgsmaal nu og da dukker op i et Menneske, om han nu ogsaa veed, at hans Fundament er i Overensstemmelse med, hvad der nu engang ifølge Sagens Natur umuligt kan forkastes. Naar han saa maa svare sig selv, at han aldrig har set efter, saa ligger deri en Lammelse, der sent eller tidligt vil bære sit Frø. Man kan bero-

lige ham lige saa meget, man vil, saa vil dette, at han aldrig selv har set efter, altid blive en Mare, der tager den friske Naturbund fra ham, den, hvoraf han skulde synge i Træet. Tænke sig i dette vigtige fundamentale Spørgsmaal. Noget saa uforsvarligt!

De Tider ere forbi, da man kunde gaa hen over noget. Da Uvidenhed var et Vaaben, og da det var nok at ignorere. Nu maa den rene Bund frem paa ethvert Sted.

Ja, naar der saa endda ingen ren Bund var at faa. Saa kunde man forstaa meget. Naar Religionen var et Omraade, der ikke kunde taale at ses efter fra Naturens Side, fordi der var noget i Vejen. Naar man havde gode Grunde til at tie Naturen ned, fordi den hurtig vilde lære, at det hele var galt. Men det er saa langt fra at være Tilfældet, at Religionen tværtimod er et Naturprodukt, noget Naturen selv har lært Menneskene, og som paa ethvert Punkt staar i den dybeste Overensstemmelse med Naturen, naar man bare vil se efter og ikke vil blive hængende i Sprogforskelligheder — saa langt fra at være Tilfældet, at en Paavisning af Religionens dybe Naturgrund netop lige vilde være det virksomste Middel til at fjerne enhver Lammelse af ovennævnte Art og stille ethvert Menneske paa naturfast Grund i sin Religion*).

Det vil man nu ikke tage op. Og det er heller ikke det, vi skulle ind paa her. De ovenstaaende Eksempler skulle kun tjene til at illustrere, i hvor ringe Grad Natursproget i Øjeblikket tales og forstaas i alle borgerlige Forhold. Der er intet Naturfundament, ingen Naturforbindelse, ingen Naturundervisning, intet Naturforhold. Overalt er Naturen sat til Side.

Det er et Kulturliv, vi føre. Se paa Hattene.

Alt dette var om Natursprogets Ikke-Tilstedeværelse: men lad os nu tale om, hvorledes det ser ud, naar det **er** til Stede.

Naturens Undervisning uden Ord og Bevidsthed bestaar paa en ganske mærkelig Maade i Meddelelse af I m p u l s, ret som om det var Naturen, der virkede ud igennem Mennesket, talte ud igennem Mennesket, skrev ud igennem Mennesket. Det er det mærkelige ved Natursproget med denne besynderlige Impuls: „Gaa hen og gør det og det! Gaa hen og vær saaledes og saaledes.“ Uden Ord og uden Bevidsthed. Bare man vil lade

---

*) Det er andetsteds berørt, hvorledes de Principper, Naturen lærer os, paa en ganske overraskende Maade bestandig minde om de religiøse Principper (Katk. Pag. 690).

Impulsen faa Lov til at gøre sig gældende (Myrernes og Biernes Arbejde).

Naar jeg skal udrede, hvad det var, Naturen paa sit Sprog meddelte hin Aften med Kvartmaanen, saa var det en Impuls saa stærk, at den ligefrem brød og voldte Uro i Sindet, ligefrem fordrede Virksomhed. Naar jeg sidder her og skriver, er det simpelt hen endnu Udslag af denne Impuls. Det er egentlig Iagttagelsen, der skriver, og ikke mig. En Artikel, der er Udtryk for en Iagttagelse (modsat Refleksion) skriver altid sig selv efter Diktat af Naturen. Pudsigt, naar man træffer paa en og anden Rettelse, man siden „selv har sat til“, og som saa fuldstændig skiller sig fra ved sit Personpræg. Ellers er Resten blevet til ved Naturens Impuls. Af sig selv. Paa den Maade burde det altid være. Folk burde aldrig „skrive selv“; men lade Naturen tale, skrive og leve ud igennem sig. Aldrig selv! Hvor kan et Resultat blive slet, naar man er „selv“*) har været paa Spil med det, fremfor naar det „falder af sig selv“**). Det bliver Jensensk, Nielsensk og personligt, hvor det skulde være upersonligt og rent. Mennesket kommer frem i det, og saa duer det aldrig. Kan man ikke holde den Skabning ude, saa bliver det frembragte øjeblikkelig modbydeligt. Lugter.

Til andre Tider kan Impulsen slaa ud i ubestemt Bevægelse i Sindet, i Tanker, man ikke veed, hvor de kom fra, eller Stemninger, Du ikke behersker. Naar Du i en ensom mørk Nattetime ligger og mærker, hvor ene Du er med det store Univers, hvis Uendelighed synes at maatte opsluge Dig, hvad Du ogsaa veed det engang vil gøre, saa er det igen Naturen, der taler til Dig paa sit ejendommelige Billedsprog og meddeler Dig sin ejendommelige Impuls. Siger til Dig, at det, der har skabt Dig, ogsaa vil sørge for Dig, lærer Dig det mærkelige Fænomen Bønnen med sit stærke Impulsindhold: „Du skal ikke være bange“. Du mærker bedst Forskellen imellem denne Naturens Tale og din egen Forestillingsverden, naar det bliver Morgen og Træskoklappren i Gaarden minder Dig om Dagens Interesser, Mælkemanden, der kommer med Fløde tiltrods for, at han netop ikke skulde komme i Dag o. s. v. Der begynder Du med din Hæmningsvirksomhed (Subjektiviteten, Kredsning). Det andet var Naturen med sin impulsive Virksomhed (Objektiviteten). Kan Du rigtig føle Forskellen?

Paa den Maade er det, at alt det bedste, vi frembringer, udvikler sig. Ud af Naturens Impuls (dens ubevidste Undervisning). Paa den Maade er det, Naturens Skabninger normalt skulle leve det Liv, Naturen har givet dem. Og paa den Maade

---

*) Det subjektive Selv (Regeringsselvet, Særselvet).

**) Det objektive Selv (Naturselvet, Sigselvet).

er det, at alle umyndige Skabninger leve, der endnu ikke have haft Forstand nok til at gaa paa Afveje. Naturen leder dem gennem sin Impuls (sin ubevidste Tale), saa det egentlig ikke saa meget er dem, der leve, som det er Naturen, der lever ud igennem dem. Siger dem, hvad de skulle gøre, hvorledes de skulle handle: „Kom nu, min lille Dreng! Nu gør Du det, og nu gør Du det. Jeg skal nok være hos Dig og aldrig forlade Dig“. Den viser dem alle sine Billeder. Den viser dem det slette, Rov, Mord og Sandselighed og allehaande primære Ting og lader dem gennem Erfaring og Instinkt forstaa, at det er Ting, der maa begrænses. Og den viser dem paa den anden Side Kærlighed, Varme og Uendelighed og lader dem forstaa, at det er Ting, der først naas ved Udvikling. Kort sagt, den lærer dem Naturudvikling. Saadan en skarprandet hvid Klodesky en Sommerdag. Saa meget, den ganske ubevidst kan lære En! Stundom kan en eller anden tilsyneladende ligegyldig Ting, en Belysning paa Bladene, Lyden af en Sporvogn el. l. bringe En til at staa stille i Sindet, som om man var naglet til Jorden. Man veed ikke, hvorfor. Det er Naturen, der taler. Der er „Sprog i Luften“, som man ikke forstaar.

Stundom kan en Tind paa Valbykirken, belyst af Morgensolen, frembringe en saadan Bevægelse i Sindet, at man synes, man nødvendig maa tage i Skoven el. l. Det er atter „Sproget i Luften“, der mærkes, men ikke forstaas. Kommer man ud i Skoven, saa er der aldeles ingen Ting. Det er paa selve Impulsstedet, der er noget. Noget, der taler. Staa stille og luk op!

Men forholder det sig saaledes, saa behøvede det egentlig slet ikke at staa saa daarligt til med vor Opfattelse af Naturens Sprog, naar bare vi ville lade være med at lægge ligefremme Hindringer i Vejen derfor, men vilde give Impulsen Lov til at virke ud igennem os. Naar bare vi vilde staa aabne derfor.

Man lærer Tysk, Fransk og Engelsk og, naar man skal være

rigtig „gennemdannet“ og vel udrustet til at undervise andre, tillige Latin, Græsk og Hebraisk — saa bliver man rigtig tilgavns aandsdannet. — Kunde det ikke lade sig gøre at tage dette ene Sprog med, Naturens Sprog, Grundsproget for alle levende Væsner.

29.

Praktikerens eneste Vej, Naturens Vej.

Nogle orienterende Betragtninger i Anledning af Casper Feilbergs nye Bog: „Studier af Naturens Sprog“. Nationale Forfatteres Forlag. Kjøbenhavn 1911.

„Naturens Sprog, hvad er det? Er det en Slags lilla Blomster i Familie med „flittige Lise“? Eller er det en af de sædvanlige 2 Ords Titler paa moderne æstetiske Bøger, „Unge Dage“ o. l.? For det skulde da vel aldrig være denne Slags sprøde Kager, der smuldre og falde ned i Smaastykker, naar man bider i dem?“

Saaledes spørger let den, der for første Gang faar denne Bog i Haanden. Folk ere saa ganske uvante med den Tanke, at Naturen skulde kunne tale, at det slet ikke falder nogen ind, at det kan være bogstavelig ment.

Kan Naturen tale? Ja, det kan den rigtignok; det er en simpel Kendsgerning. Man behøver blot at tænke paa Ting som Instinkt, Samvittighed, Forsøgsrækker og Iagttagelser. De kunne føre en mægtig Tale, som vi burde lytte mere efter, end vi gøre.

Naturen fører et Sprog, der er af ligefrem bærende Betydning for hele vor Eksistens. Men vi lægge ikke Mærke til det. Ville vel endog tit være tilbøjelige til at anse Tale derom som poetisk Snak, som fornuftige Dannemænd ikke opholde sig ved.

Det er dette Sprog, der er Bogens Emne. Forfatteren har ligefrem gjort det til Studium og har fundet paa en særegen Studiemaade, hvis Grundtanke er den, at han faar Naturen

til at tale gennem indsamlede Iagttagelsesrækker angaaende det Emne, han vil undersøge. Han indsamler lange Rækker af Iagttagelser, hvortil han ikke føjer et eneste Ord; men som han ordner saaledes, at Natursproget tilsidst staar der ganske af sig selv; gaar ind i Kødet paa Læseren, uden at nogen i Grunden behøver saa meget som at pege paa noget. Man fornemmer Sammenhængen, uden at det behøver at siges. Det er en Maade, hvorved der frembringes en forholdsvis ren Naturtale, en Maade, hvorved Mennesketale i hvert Fald indskrænkes til et Minimum. Naturen giver selv Besked paa sin ubevidste Maade uden anden Indblanding af Mennesker end den, der ligger i Indsamlingen og Ordningen af de paagældende Iagttagelser.

Og saa har Metoden den store, store Fordel, at den er folkelig og populær. Paa den Maade kan enhver Bonde tale med Naturen, hans Ophav, naar han blot kan se selv og tænke.

„Det er da ikke noget nyt," vil man maaske sige. Saadan bærer Bonden sig jo altid ad i sit daglige Liv, naar han indsamler Erfaringer, snart om 6radet Byg, snart om Tærskeværker. Ja netop! Det er der, Forfatteren har lært det. For Bonden er det visselig ikke noget nyt; men Bondens naturiagttagende Tankegang er paa det Omraade ny for mange. Det er netop det, der turde være det nye, at overføre denne rent praktiske, man kunde fristes til at sige, Bondemetode (Landbohøjskolemetode) paa Aandslivets Omraade.

Om det kan gaa? Ja det er endog saa uhyre nemt. Man skal bare forstaa den Kunst at tie, at holde inde med sin egen velsignede Røst.

Men det falder saa vanskeligt for mange.

Naturens Sprog er forunderligt, naar man forstaar at tie. Ethvert Menneske kender det egentlig saa godt, saa godt, naar man bliver opmærksom derpaa. Man har navnlig været i Lag med det paa 3 store Hoved-

punkter i sit Liv, hvor det ligefrem havde en livsopholdende Betydning for En, skøndt man ikke lagde videre Mærke dertil:

Den første Gang, Natursproget talte særlig stærkt til En, var den Gang, man laa paa sin Moders Skød, og hun pludrede op for En med det barnligste Snak, det dummeste Tøjeri. Man forstod hende saa udmærket. Gud velsigne hende derfor i hendes Grav! Det gjorde et Indtryk paa En, som man siden aldrig glemte. Det var selve den store Natur, der talte til En gennem de fattige Ord, de barnlige Udtryk, de taabelige Gebærder. Dens Sprog indeholdt mere end det fineste Latin. Det sagde egentlig fuldt ud det vidunderlige. Hvis et Menneske altid kunde lade være med at være for klog og kunde lytte som dengang, saa vilde man forstaa meget.

Saa kom der en Alder, hvor man blev for klog til den Slags Tale, hvor man syntes, den gerne kunde holde op: „Mor, vi ere dog virkelig ingen Børn; vi kunne godt selv“. Naar hun tog til at „prædike“, kunde der gaa et Jammersudtryk over de unge Ansigter, sær over de store Drenges: „Aah, lille Mor, hold nu op, hold nu op! Vi kunne ikke taale mere; det maa vi dog virkelig være voksede fra“. Siden er man kommen i Tanke paa det rige Natursprog, der laa bagved den tilsyneladende unyttige Tale, noget, man siden aldrig fandt, men ikke kunde høre dengang, noget forunderlig oprindeligt, fra Udspringet kommende, som man som ældre mangen Gang kan komme til at lytte saa sært efter. Bagved hendes rige Kærlighed, som hun jo ikke havde givet sig selv, laa der en Tale om noget uden for det hele liggende, som vi nødvendig maa tilbage til. Natursproget er et underligt Sprog. Det synes saa dumt, men er saa rigt. Man kan længes saa sært efter det, naar det er borte.

Den anden Gang, Natursproget talte særlig stærkt til En, var den Gang, man selv fik Hjem og fik Børn at tumle med. Natursproget er paa en besynderlig Maade Hjemmets Sprog, men atter her paa denne ejendommelige allerbageste ubevidste Maade uden Ord, og uden at man i Øjeblikket lægger Mærke til noget. Siden kan det være, som om man vendte sig om og saa'. Naar Aarene ere gaaede, og Ansigterne ere forsvundne, kan man komme til at tænke paa, hvor vidunderlig meget der i Grunden laa i Petræas skikkelige Ansigtstræk. Ih, Gud bevares! Det var jo egentlig en Aabenbaring af selve det vidunderlige. Men hvem lægger Mærke til sligt i Øjeblikket, andet end at det er et Ansigt. Et Menneskeansigt er egentlig en Bibel, som man bør læse med Hatten i Haanden, naar det virkelig er Naturen, der taler ud derigennem, og ikke Mennesket; thi det er fælt at se; saa sætter man Hatten paa igen. Aar efter kan man mangen Gang komme til at tænke paa et ubetydeligt, intetsigende Ord, Udtryk eller Bevægelse, som man ikke lagde videre Mærke til dengang. Det var Naturen, der talte sit Sprog og gjorde et Indtryk, som man aldrig glemte. Hele denne Betragtning af Mutter og Rollingerne, som aldrig blev Genstand for Omtale; men som alligevel drejede hele Livet! Man mærker først, at der var noget, der talte højt og stort, naar det er borte. Et ganske særeget ubevidst Sprog, som ingen lægger

Mærke til; men som er saa vidunderligt. Hver Gang noget „griber Dig“, saa er det altid det, der taler. Hatten af!

Men saa er der endelig et tredje Omraade, hvor Natursproget taler saa ganske særlig stærkt til et Menneske. Det er Religionens. Jeg siger ikke Kirkens — thi den tager ikke Naturen med, — men Religionens. Højt og klart og tydeligt; men altid paa denne allerbageste Maade, som sædvanlig overhøres og sættes til Side, som vi sædvanlig tro er uden Betydning; men som nu alligevel er grundlæggende for hele vort Liv. Naar Du ser paa den blaa Himmel, de hvide Skyer, den grønne Skov og den tavse Stjernehimmel, saa taler det højt til Dig om Religion. Saadan har det talt til alle Tider til dine Forfædre*), og hvad der blev fortalt dem, satte de sammen til de forskellige Religioner. Paa den Maade ere de opstaaede allesammen. Paa dette sit Modersprog har Naturen fortalt alle sine Skabninger den hele Sammenhæng, alt efter deres Standpunkt. Og paa den Maade fortæller den endnu den Dag i Dag, naar bare man vil tie og høre efter. Det er altsammen kommen fra Natursproget som Grundsprog og er derfra bleven oversat i de mere eller mindre barnlige Former, Folkeslagene behøvede til Forstaaelse af Sagen, efter deres mere eller mindre mangelfulde Kulturtrin. Stundom er Kulturtrinet saa ringe og som Følge deraf Formerne saa taabelige, at Natursproget deri næsten kan være ukendeligt, til andre Tider nikker man betydningsfuldt, naar det igennem de besynderlige altid mere eller mindre overnaturlige Forklaringer kan gaa de fineste Gengivelser af Naturens Tale, som man fuldt vel forstaar kun kan fremsættes for Menigmand i denne overnaturlige Form paa Grund af sit uendelige Indhold, der nødvendig maa falde udenfor de Rammer, vi kende. Naar Du, efter at have hørt en saadan tit tilsyneladende ganske taabelig Tale, gaar ud i Naturen og ser efter, saa forstaar Du mangen Gang det hele som i en Aabenbaring. Naturen gentager det hele for Dig Punkt for Punkt, og Du bøjer dit Hoved i dyb Ærbødighed for den simple, tilsyneladende taabelige Form. Den var ikke taabelig. Den havde Ret. Det er rigtigt det hele. Man forstaar, at Natur-

---

*) Af et tabt Værk af Aristoteles anfører Cicero i ordret Oversættelse følgende (Humbolt: Kosmos II, Pag. 16):

„Naar der gaves Væsner, der i Jordens Dyb stedse levede i Boliger, som vare prydede med Statuer, Malerier og alt, hvad de, vi anse for de lykkelige, besidde i rig Fylde; naar dernæst disse Væsner erholdt Kundskab om Gudernes Færd og Magt, og gennem aabnede Jordspalter traadte frem af deres skjulte Vaaninger paa de Steder, vi bebo; naar de paa een Gang skuede Jorden, Havet og Himmelhvælvningen, erkendte Skyernes Omfang og Vindenes Kraft, beundrede Solens Størrelse, Skønhed og lysudstrømmende Virkning; naar endelig deres Blik, saasnart den indbrydende Nat indhyllede Jorden i Mørke, mødte den tindrende Stjernehimmel, den lysvekslende Maane, Himmellegemernes Op- og Nedgang samt deres fra Evigheden af ordnede uforanderlige Løb; saa vilde de sandelig udbryde: Der gives Guder, og saadanne Ting ere deres Værk.“

sproget virkelig har fortalt det hele saaledes for Hjerner, der ikke kunde tage imod anden Form. Tit kunne Religionerne være saaledes, at man bogstavelig kan høre Natursproget tale igennem dem Ord for Ord. Jeg tænker paa, naar Natursproget, det hele Naturbillede, taler højt til os om den af Menneskeheden korsfæstede Natur, der trods al Mishandling endnu lever og saa gerne vilde redde Menneskene til et evigt Liv i den store Uendelighed. Naar vi forstaa, hvorledes den endnu den Dag i Dag græder over Menneskeheden, som den saa gerne vilde vise Vej, saa gerne vilde samle under sine Vinger, naar de blot vilde komme til dem; men de ville ikke. Naar vi læse i Naturen, hvorledes den bestandig endnu den Dag i Dag atter og atter kalder paa os for at føre os tilbage til det Ophav, der notorisk har ladet os udgaa uden mindste Medbestemmelse fra vor egen Side. Men vi ville ikke. Eller naar Natursproget, det vi lære af Naturen, fortæller Dig, om den store Organisme, hvori vi alle ere Brødre og om en anden Størrelseverden, hvori alt bliver ved at leve; naar den Punkt for Punkt, Sætning for Sætning gentager akkurat det samme, Religionen har lært Dig, om den store Hovedsag med Kampen imod Selvet i Aabenhed, Liv og Sandhed, om Overvindelse og Fortætning, om „denne Verden", kødeligt Begær og Lidenskab som noget, der skal sættes lavt, om Kærlighedens store Bud, og om Blomsten af al Tilværelse i det at kunne forlade (Forsagelse, Resignation og Offer). Det er, saa man tilsidst næsten forfærdet kan fare op. Hvad er det dog?

Thi det er, som Religionen blev levende derude. Saadan har man aldrig hørt den. Man ser den komme frem som paa den første Dag. Det ordentlig sætter i En, som om noget stod levende op fra det døde. Og naar man gaar bort, kunde det aldrig falde En ind at rejse en eneste Indvending imod denne eller hin tilsyneladende mærkelige Form, der før kunde støde En. Man nikker ved sig selv. Det har sin Rigtighed altsammen. Formen kan jo være ganske ligegyldig; den maa vælges efter Hensyn til Menigmand.

Har Du en eneste Gang set Religionen saaledes blive levende ude i Naturen, er Du for Fremtiden et andet Menneske. Du ser da i Fremtiden kun een Religion. Ja, det bliver der egentlig ikke engang; thi Religionen kommer ikke til at staa for Dig som noget særegent, der er forskelligt fra, hvad Du ellers ser i Naturen. Det sees jo altsammen. Det hele bliver en eneste stor Selvfølgelighed, der ikke giver Anledning til Omtale; thi det er jo Kendsgerning altsammen. Det bliver noget, der af sig selv lever i Dig til enhver Tid. Du er bare en lykkelig Mand for Resten af din Tid*).

---

*) Sært at komme fra denne Naturtale til den sædvanlige systematiske Rubrikdeling, Folk anstiller: Om en Mand hører til en ny Slags Indre-Mission eller til en Afskygning af Ny-Grundtvigianismen med noget særegne Meninger om Naaden og Daaben, eller om han maaske ikke snarere er „en af disse gamle Naturreligiøse".

„Ja, mon man ikke ligefrem kan sige det?" hørte jeg en Mand lettet

Det er hel underligt at se paa saadan en Naturtale og samtidig paa den Afstand, der i vor Tid er mellem Mennesket og Naturen.

Hvor er dog denne Afstand kommen fra? Natursproget er vort Modersprog, det er Hjemmets Sprog, og det er Religionens Sprog, og til samme Tid kende vi ikke mere til det, end at vi kunne spørge, om det er en Slags Kager, man kan spise. Hvordan kan det dog være**).

Besynderligt at se, hvorledes Kirken, der fra første Færd slog saa mægtigt igennem i Kraft af sit stolte Naturindhold, hvorledes den i Øjeblikket faktisk staar uden for Naturens Grund. Man kan se Tilfælde, hvor fysiske Angreb kunne blive besvarede med Skriftsteder, eller hvor Kirkens Mænd i Tilfælde af Uenighed om Skriftens Tydning ligefrem kunne holde Afstemning om, hvad der er Sandhed, og hvad der bør taales i Landet. Hvor sligt kan finde Sted, er man uden for Naturens Grund.

Man kan med en vis Sørgmodighed se paa Aarstallet 1911, hvor lidt vi ere gaaede frem siden 1415. Saaledes er Frugten af vor „høje" videnskabelige Udvikling.

Men tilbage til Bogen.

Det er dette forsømte Natursprog, Forfatteren af Bogen har kastet sig over og vil studere, ligesom man kan studere Engelsk og Tysk. Det har man jo da Lov til.

„Ja saa", siger Praktikeren og lurer.

Praktikeren har ikke glemt sit Modersprog, han har ikke glemt sit Hjems Sprog, og han har ikke glemt sine religiøse Instinkters ubevidste Tale i den store Natur.

---

udbryde. Det var ham øjensynlig om at gøre at faa enhver Ting paa sin rette Plads. System i Sagerne. Før sov han ikke igen. Han syntes ikke at have nogen Mistanke om, at det at leve aldrig kan blive nogen Retning, at man er død samme Øjeblik, man hører til en Retning. Det behøver blot at siges, saa er man med.

**) Der er neppe Tvivl om, at der ligger en dybere Grund bagved dette Forhold, end man straks ser, et aandeligt Mageligheds-Forfald. Men der kan neppe heller være Tvivl om, at Kirken i hvert Fald bærer sin Del af Skylden. Den har jo sat Naturen i en Slags Ban, som et Slags farligt Hedenskab, den rettroende Mand ikke bemænger sig med. I sin Naturuvidenhed se Kirkens Mænd ikke den omtalte Overensstemmelse, og i sin aandelige Magelighed og Sorgløshed ser man ikke, hvorledes man her mister et Vaaben, der ufejlbarlig maatte slaa enhver Kirkens Modstander til Jorden, saafremt denne blot kunde se og tænke en eneste Smule, samtidig med at det maatte bringe enhver tilbage, der blot et eneste Øjeblik kunde være i Tvivl om Religionens Rigtighed.

„Om man ikke ogsaa selv burde studere det Sprog?" siger han. „Var det egentlig ikke noget, enhver burde kunne?" Saadan noget har man aldrig lært ham. Og saa tænker han paa alt, hvad han har maattet lære i 6 Timer daglig paa Skolebænken — af Skidt og Møg, som ikke er en Bønne værd.

Han synes, der er et Hul der, netop lige paa det Sted, hvor hans aandelige Tyngdepunkt ligger.

Praktikeren tørster egentlig efter at høre sit Modersmaal, Naturens Sprog, som i gamle Dage. Han har aldrig glemt det. Allerbagest i Sjælen gaar han omkring med et stille Liv, der ikke rigtig finder Næring nogetsteds; men hvori hans Barndomshjem, hans eget Hjem og hans religiøse Instinkter ubevidst ere Grundfaktorerne. Det lever op i ham, hver Gang har hører Naturens Tale. Det Sprog er ham egentlig ubevidst en Livssag at faa opfrisket og vedligeholdt. Han siger ikke noget til nogen om det — det bruges jo ikke; — men hver Gang nogen taler til ham i Nærheden af det Sprog eller om det Sprog, saa lurer han.

Der var engang, da P o e s i e n gjorde det. Den talte paa Natursproget til ham og lærte ham at finde Livet igen. Men det gik ud. Nu bestaar Poesi jo mest i letfærdige Pariserromaner, der knap kunne naa at kalde paa det rent primære sandselige i ham, end sige paa det allerbageste i Sjælen.

Saa var der ogsaa engang, da V i d e n s k a b e n gjorde det, da den talte til ham paa hans Hjems levende Sprog. Naar han i unge Dage var til Fest paa Universitetet, og det lød: „Tankefast Rømers Aand udmaalte Lysets Hast". Saa kunde det lyne i Sjælen. Men han ved ikke rigtig, hvor den Sang er bleven af. Mere og mere kom han til at forstaa, at det saamænd ikke var hans Natursprog, som taltes der, men gammelt Latin og Hebraisk: En vis afmaalt, stivnet og korrekt Form omkring ikke altfor meget og uden Vækst og Varme. Det er Videnskab. Kom ikke med Natursproget der! Det er ikke Videnskab. Hvor der ikke er noget, der kan læres (læres udenad), kan der heller ikke være Tale om Lærdom — det ligger simpelt hen i Ordet — og hvor der ikke er Lærdom, er der heller ikke Videnskab. Ja, det skulde da være, at man kunde komme ind paa, hvad Sibbern, Søren Kierkegaard og andre Filosofer havde skrevet, sagt og ment om den Ting. Saa maaske der kunde blive noget, der kunde kaldes Videnskab, som der kunde tages Doktorgrad i; men et Arbejde maa der virkelig gøres saadan et Sted. Studium af Naturens Sprog alene er ikke Videnskab.

Nej, Videnskaben skal sandelig ikke hjælpe ham. Han maa for den leve, som han vil og kan.

Praktikeren faar at mærke, i hvilken Grad han staar alene, naar det gælder hans Livssag, det at leve. Det er sandelig ikke Smaating for

ham, og dog sparker man til den allevegne, som om man var kommen langt videre.

„Det er da trist", tænker jeg mig en og anden ung Dame sige, „saa staar han vel og græder". Nej han gør saamænd ikke. Han sover. Det gør i hvert Fald alle bedre Folk; „det gør man i alle „dannede Kredse". Det er derfor han er saa rolig. Hvis han vaagnede i vore Dage, vilde han ikke blive god.

Engang imellem vaagner han op et Øjeblik og ser sig misfornøjet omkring eller raaber højt i Søvne.

Engang forlangte han et Folkeuniversitet, en Folkelæreanstalt for Livet, der kunde lære Menigmand at leve, lære ham at se, lære ham at føle, lære ham at spørge Naturen selv, i Stedet for at skulle lade sig made med berømte Mænds Meninger, kort sagt en Læreanstalt, der kunde gøre Lægfolk til Mennesker i aandelig Henseende. Det kunde man ikke med Billighed forlange, at Universitetet skulde gøre. Det havde jo helt andre Interesser, helt andre Formaal, helt andre Arbejdsmaader og Virkefelter. Det kunde ikke ofre sig for Folket. Men det kunde paa den anden Side ikke berettige til, at Folket fuldstændig blev glemt. Giv Folket sit (Livet) og Universitetet sit (Videnskaben).

Men ingen bekymrede sig om noget, og lidt efter sov man igen. Den lange „dannede" Søvn.

Nu hører man ikke mere Tale om Praktikerens aandelige Behov.

Han har vel ingen? Han sover.

Paa aandeligt Omraade leve vi endnu som i Enevældens bedste Tid, da Folket stod stille og roligt uden for Døren med sine Interesser.

Stod uden for og sov.

Praktikerens eneste Vej paa Aandslivets Omraade er Naturens Vej, den at han lærer selv at se, lærer selv at forstaa Naturens Sprog.

Lad saa Aandsforvaltere bedrage ham lige saa meget, de ville. Saa har han sit.

Det var den Vej, der førte hans Forfædre til at blive dygtige Mennesker i det daglige praktiske Liv, hver paa sit praktiske Omraade, en i Landbrug og en i Urmagerkunst. Det er ogsaa den Vej, han selv skal følge, naar han vil uddanne sig til at blive en Dygtighed i det praktiske Fag at leve. Naturens Vej er Vejen til Barndomstidens Varme og Rigdom, Friskhed og Lykke, Vejen til Ungdommens Idealer, Hjemmets simple og sande Synsmaade, Vejen til Naturens mægtige religiøse Aabenbaringer.

Lære at læse i Brostenene, der ligge i Gaden. Lære at staa stille, naar de hvide Klodeskyer en Sommerdag raabe højt paa alle.

„Ja, de dejlige Skyformer! Kunde der dog ikke være Grund til at staa stille og se lidt paa dem, høre hvad de kunne have at sige?"

„Aah, Du Skydrømmer!" siger en lærd Kritikus, der ikke har for Vane at drømme, naar han sover.

Paa sligt Signal fra oven sover hele Selskabet straks paany. Skydrømmeren selv ogsaa, idet han bøjer sig for Realiteten.

Det er under saadanne Forhold i Henseende til et praktisk levende Aandsliv i Folket, at denne lille Bog kommer frem og vil tale Natursprog til Folk.

Det er unægtelig et ejendommeligt Foretagende, man kan sige et ikke tidssvarende Foretagende; thi hvem faar han i en saa naturfjern og tilmed saa grundigt sovende Tid med til at studere Natursprog? Man vil se forbauset paa ham og misforstaa ham fra alle Sider. Det gaar aldrig; Tiden er ikke moden dertil. Bogen bliver ganske stille lagt hen. Brænde Folk gør man ikke mere; man har en bedre Maade; man lægger dem hen. Tier dem ihjel.

Til Slut endnu et. Bogens Emne, det Udsagn, Forfatteren faar Naturen til at give gennem sin Naturtale (om Afstandtagen fra det konkrete), have vi med alt dette slet ikke været inde paa. Og det vilde vi heller ikke ind paa; thi denne Afstandtagen er noget, Folk slet ikke gaa med til i vor Tid, hvor man netop atter og atter lever i Tingene. Tingene saa nær som muligt. Lad Naturen bare snakke om det, som den vil; det er ikke værd at yppe Strid med nogen om det. Det vilde kun forøge Forvirringen, saa meget mere som det slet ikke er paa dette Enderesultat, at Hovedvægten ligger, men paa Sprogstudiet.

Naar man læser et Stykke i en dansk Læsebog, skal man ikke gøre Ophold ved Indholdet. Derved bortleder man kun Opmærksomheden fra det, der i Øjeblikket er det væsentlige, Sproget.

Det maa man endelig holde fast ved, at det er paa Studiet af Natursproget, Hovedvægten her ligger. Det er atter og atter et Natursprog, Forfatteren vil have os til at lægge Mærke til, vil have os til at studere. Og det er atter og atter derfor, han netop fortjener Tak.

Natursproget er en Slags Naturmusik, over for hvilken vi i vore unaturlige Dage ganske lade Indholdet træde til Side, ligesom den gamle Kone, der slog op paa et ganske vilkaarligt Sted i Biblen og læste. Det var hende lige meget, hvor hun læste; thi det var godt altsammen.

Indholdet bliver en Sag for sig, vi maa tales ved om ved Lejlighed. Foreløbig gælder det alene Natursproget.

Naar saadan en helt ny Form af Litteratur lægges for os, kommer det saa nøje an paa at blive stillet rigtigt for Sagen og forstaa, hvad der egentlig er Meningen.

Ellers skyder man forbi.

En gammel Kone troede, det var en Anekdotesamling.

En Filosof kunde ikke begribe, hvad alle disse mange Iagttagelser dog skulde til. En enkelt var jo nok. Ud af et eneste Eksempel kunde man opbygge det hele Resultat, naar man forstod at analysere. Ja, det er maaske rigtigt, naar Formaalet er at filosofere; men ikke, naar det er at lære Folk at se.

30.

Lykken uden Anledning.

I Kulturlivet ere Folk gerne indgroede i den Forestilling, at Lykke maa være knyttet til en bestemt Tingsaarsag, maa være foraarsaget ved bestemte Goder (Tingslykke), og saaledes er Forholdet jo ogsaa altid i de lavere (tingsbundne) Kvaliteter, som Folk bedst kender: der er Lykken ikke til at rive fra Tingene (denne bommefaste Lykke ved Pynt og Stads, Penge, Titler, Selskabsliv og Nydelse).

Men man har ogsaa Lykke af højere Kvalitet, der tværtimod er betinget af, at man slipper Tingene, Lykke, der kan være i saa høj Grad frigjort fra det konkrete, at den saa at sige ikke „rører ved“ paa noget Punkt („Lykken uden Anledning“).

1. Den smukkeste Form af slig „Lykke uden Anledning“ turde maaske være den, man træffer under en f ø d e n d e T æ n k n i n g (modsat

Refleksion). Den Slags Tænkning er ikke meget kendt i det tingsbundne Kulturliv, men dog vel nok saa meget, at man vil kende dens stærke ubevidste Ligeløb under fuldstændigt Slip fra det konkrete (Abstraktion), ligesom man sikkert nok af sørgelig Erfaring vil kende det tilsyneladende store Spild af Kraft, der altid karakteriserer denne Virksomhed. De fødte Tanker ere saamænd det mindste — nu og da kan der komme en enkelt — mest mærker man en tilsyneladende spildt Strøm, under hvilken man ikke synes at bestille det bitterste andet end at sidde og se paa en Lysedug eller en Prik paa Papiret under Slip fra det konkrete, alt imens et stærkt Ligeløb gaar igennem Hjernen, tilsyneladende uden Anledning, men altid i Forbindelse med en rig Lykkefølelse. Forholdet er ganske, som naar man har trukket Stigbordet for Mølledammen, og Strømmen farer ud, ligegyldig om den bringer Møllen til at gaa eller løber frit ud. Strømmen er i begge Tilfælde den samme og Vandudgiften den samme.

Der er ikke Tvivl om, at dette tilsyneladende store Spild af Kraft har en organisk Betydning, hvad enten saa Strømmen gaar til ekstern eller intern Udførsel eller begge Dele, det er ikke saa nemt at afgøre, — at netop dette Spild er med til at skabe Livet og tilvejebringe et Maal af Lykke, uden hvilken man ikke kan eksistere. Det vide vi endnu intet nærmere om.

2. Det selvsamme tilsyneladende Spild af Kraft kan spores ved alt A r b e j d e; jeg tænker herved paa almindeligt Arbejde af Kvalitet II (skrive en Betænkning eller „lange“ en Last Tagsten). Ser man nøje til, hvorledes et saadant Arbejde gaar for sig, vil man altid bemærke nogle enkelte adskilte Krafttag, der sætte Strømmen i rask Fart, og en hel Del derimellem liggende Mellemøjeblikke, hvori man egentlig ingenting bestiller; men hvori den erhvervede raske Strøm løber af uden Objekt ganske som oven for ved Mølledammen (Fristrøm).

Men det er netop altid disse Mellemøjeblikke, der skabe Lykken ved Arbejdet, naar man rigtig vil se efter. Det er altid dem, der lyse Livet op paa en Maade, man slet ikke kunde undvære uden at gaa til Grunde. „Lykken uden Anledning“ er bestandig det Paalæg paa Maden, det Krydderi, der giver Lysten til at leve.

Først skal der tages et Krafttag, og saa skal denne Mellemtidslykke have Lov til at komme frem; det er Recepten for et godt Arbejde; det er det, man trives ved.*)

*) Sammenlign hermed den gode „Nyttevirkning“, der kan opnaas ved at „lange“ en Last; den beror netop paa dette, at der er enkelte stærke, men kortvarige Anstrengelser med derimellem liggende Ligeløbsøjeblikke uden Objekt.

Og se omvendt hen til den uhyggelig deprimerende Indflydelse, som Trædehjulet (Trædemøllen) i gamle Dage havde paa Folk. Der var ingen Mellemøjeblikke.

3. Det sidste Eksempel er med Forsæt valgt i Mellemkvaliteterne for at vise, at Forholdet er ens i alle Kvaliteter; men lad os vende tilbage til IV Kvaliteten, hvor „Lykken uden Anledning“ optræder i sine betydningsfuldeste Former, og der tage et andet Eksempel, der maaske ligger Folk nærmere, end den fødende Tænkning gjorde, nemlig B ø n n e n. Bønnen har ligesom Tænkningen en selvforglemmende Ligeløbsform, der er forbunden med Udgift (modsat den almindelige Kirke- og Forretningsbøn, Folk stille an, der enten kun er et fint Kredsningsprodukt, der ingenting koster, eller et Interneringsfænomen, der tvertimod endog styrker og giver Indtægt). Den, der kender denne eksterne Ligeløbsform, vil vide, hvorledes „Lykken uden Anledning“ ogsaa derved kan vise sig, hvorleds der kan komme Øjeblikke, hvori Folk med Forglemmelse af alle Formularer kunne gaa op i en Lykke, der ikke blot ligger udenfor ethvert Tingsforhold, men uden for enhver synlig Anledning.

Og man vil vide, hvilken Rolle denne Lykke uden Anledning spiller for Mennesket, hvorledes denne Mellemøjeblikkenes forunderlige fri Lykke kan sprede sin Indflydelse ud over Livet saa at sige blive til et eneste stort og lykkeligt Mellemøjeblik, idet den ovenbeskrevne Lykke ubevidst ligger bagest i Sjælen til enhver Tid, farvende hele Livet.

4. I „den lykkelige Morgentime“, efter at Sporvognene Kl. 5 ere begyndte at køre, men alt ellers endnu er mørkt og stille, hvor ingen endnu tænker paa at staa op, men man ligger og ser paa de Tegninger, Gadelygten laver paa Loftet som Skygge af Planterne i Vinduet, i denne fri Time har jeg tit følt den højeste Lykke, jeg overhovedet har oplevet — uden nogensomhelst Anledning. Uden hverken Tænkning, Bøn eller noget.

Gid den stakkels Menneskehed engang kunde lære at føle denne Lykke uden Anledning. Den kendes af enhver Fugl i Skoven, enhver Mælkebøtte, der aabner sig. Men Mennesker kende den ikke; thi de have Forstand, og Forstand forstaar ikke den Lykke, er udelukket fra den. Gid F. havde den Forstand, naar det skal være Prisen for den, at man skal sælge sin største Lykke, Lykken uden Anledning.

5. Kender Du det, naar Du om Aftenen sidder ved dit Skrivebord, og Tingene pludselig kunne begynde at se saa hyggelige ud, Striberne i Træet og det gamle Blækhus. Naar det Par Alen, Lampelyset kan naa ud over, paa en Gang synes at tale om noget saa langt borte, som Du engang kendte og ligesom kommer tilbage til igen i dette Øjeblik. Der er igen det samme. Der har Du igen den samme underlige Lykke uden Anledning. Hvad er det dog for noget?

Eller Bulderet af Ilden i Kakkelovnen, jeg engang før har talt om. Kan Du huske?

Og kan Du huske den Gang, vi fandt den gamle Hat paa Isen? Man kan forfalde til ligefrem Jubel over saadanne Ting (Genvejsform). Aldrig er noget fra min Side bleven Genstand for en saa vild Henrykkelse som den Hat; thi den var til ingenting og forlod det hele.*) Der ligger en Jubel

*) C a s p e r F e i l b e r g: „Studier af Naturens Sprog“ Pag. 41. Jfr. Historien om en Tinske ved Kirsten Piils Kilde (Pag. 26).

skjult i ethvert Menneske i dette fuldstændige Slip. Men enhver vil dog sige, at det er „Lykke uden Anledning“.

Man behøver ikke at fortsætte ret længe med slige Iagttagelser for at forstaa, at der paa dette Sted har været noget, der er gaaet tabt for Mennesket. At det har mistet en Lykke, der engang var Menneskets Eje; men som nu kun glimtvis og sjældent tindrer frem et Øjeblik.

Og man kan ikke være i Tvivl om, hvorledes det er gaaet til: Folk ere blevne hængende ved den Tingslykke, som Kulturlivet dyrker saa stærkt, uden at de have været opmærksomme paa, at man derved gik tabt af noget, der var af langt større Værd, og egentlig var det, der gav Livet sin ophøjede Karakter, den tingsfri Lykke.

6. I Barnealderen har Mennesket den endnu; men hos den Voksne er den næsten fuldstændig gaaet tabt, saa man skal lede efter den blandt saadanne spredte Iagttagelser. Tit ere Folk saa ukendte med dette deres oprindelige Storeje, „Lykken uden Anledning“, at de ere tilbøjelige til at betragte den som et sygeligt Fænomen („de maa jo være gale“). Men se paa Bogfinken, om den er syg; og se saa tilbage paa Dig selv. Om det ikke er Dig, der er det.

Men kan man da ikke gøre noget for at skaffe denne Lykke tilbage igen? spørger man uvilkaarligt. Kan denne Kulturfejl i Menneskelivet ikke rettes? Eller er man nødt til at leve med den alle Dage, som den nu engang er?

Dette er et meget vanskeligt Spørgsmaal at svare paa.

Hvis det er, som Eksemplerne synes at vise, at det hele er gjort med et Stigbordstræk (sjælelig Aabenhed i en vis Retning), saa skulde man ikke tro, det kunde være saa vanskelig en Sag. Man kan jo bare trække Stigbordet op og, om man vil, sømme det fast. Saa ere vi der. Saa er Ens Lykke gjort.

Men Spørgsmaalet er, hvem der skal trække Stigbordet. Om vi selv kunne? Om det ikke omtrent er det samme som at drage sig selv op ved Haarene af en Mose? Der er visse Livs-

yttringer i et Menneske, der skal „gives En“ af Naturen, nemlig alt, hvad der hedder Vækst (vegetativ Virksomhed). Det er Virksomheder, som man umulig selv kan tage. Og Spørgsmaalet er, om det netop ikke er noget saadant, Talen her er om. Om en subjektiv Regering (der er en Hæmningsvirksomhed) ikke er magtesløs over for alt Vækstliv. Jo mere den virker, desto mere hæmmer den, og desto værre bliver det.

Det er saa nemt at sige: I have Eders Vilje; I kunne jo bare ville. Ja Tak! Men man kan ikke ville vokse. Jo mere mit subjektive Jeg gør sig gældende, desto mere vokser Regeringen i mig, og den er en Hæmningsvirksomhed.

Det er ligesom naar man fra Kirkens Side viser os hen til Bønnen. Det er meget godt; men det kommer an paa, om den, der skal bede om objektivt Liv, ikke i Forvejen maa have objektivt Liv i sig. I saa Fald er det ikke saa sært, at Bønnen altid bliver opfyldt.

Det hele ser yderst tvivlsomt ud.

Paa den anden Side gør man mig opmærksom paa, at det var Despotiet, der i sin Tid gav Folket Friheden ved selv at træde tilbage. Sæt, at man kunde faa Subjektiviteten i sig til at gøre det samme, saa kunde maaske Naturvæksten paa Grund af de derved opnaaede friere Vilkaar give sig til at gro af sig selv ligesom i Fuglen og Mælkebøtten. Naturens Liv gaar igennem den hele Natur, naar vi bare lade være med at hindre dens Gennembrud. Kan være, at den kom af sig selv, hvis Betingelserne for dens Vækst i os endnu ikke vare ødelagte. Og Subjektivitetens mere eller mindre stærke Fremtræden skulde man da tro var noget, vi raadede over.

Man vil se, at det Pag. 847 stillede Spørgsmaal er af den Slags, der kun kan besvares ved Forsøg. Prøv!

Prøv paa at indskrænke Subjektiviteten i Dig, og lad os saa se, om „Lykken uden Anledning“ saa vil komme af sig selv. Ligesom hos Bogfinken.

Det hele løber dermed ud i en eneste Vanskelighed: At komme ud over denne fortvivlede Personlighed Peter Jensen (den menneskelige Personlighed), som Folk jo ellers til daglig sætte sig til Formaal at udvikle, saa meget de kunne.

Kan det egentlig være saa vanskeligt? Denne elendige Person, hvis sjælelige Ringhed vi have saa let ved at opdage hos andre, og som vi der altid vende os fra med en Blanding af Modbydelighed, Ringeagt og Latter som et Indbegreb af al Usselhed; den skal man bare undlade at snavse sig til med. Saa ere vi der.

Saa kommer „Lykken uden Anledning“ ganske af sig selv. Ganske uden Anledning.

Saa — aah!

Det var nemt. Det var egentlig nok værd at se.

7. Aah, kald paa de store Drenge! De vare altid saa begærlige efter fysiske Forsøg. Sig til dem, at her er et Forsøg, der gælder Livet. Dette er saa simpelt, at ethvert Barn maa kunne forstaa det.

De Stakler! De skulle ud at leve og forberedes hver Dag dertil paa en Maade, der netop gaar lige i stik modsat Retning af den fornævnte. Tidlig og sent underviser Kulturlivet dem om Udvikling af Personligheden, om Rygrad, Rejsning, Subjektivitet, Individualitet etc. etc. Den Undervisning have de saamænd godt nok forstaaet; i den Retning mangler det ikke paa Forsøg, og de lykkes desværre alt for godt. De blive tidsnok til „Personligheder“ alle. „Stands den Personlighedsudvikling!“ siger Natursproget tydelig til os. „Det er lige til den stik modsatte Side, I skulle.“

De lange Drenge! Lykken uden Anledning var engang deres. Nu ere de lige i den Alder, da man tager den fra dem. Hvorfor er der dog ingen, der vil hjælpe dem? Hvorfor lærer man dem aldrig noget om, hvorledes de skulle værne Naturlivet i sig? Det skulde man lære dem i Stedet for meget af det Stads, man fylder i dem under Navn af almindelig Dannelse (jeg havde nær sagt, som man viser os Praktikere den Haan at kalde almindelig Dannelse*). Man ser roligt paa, at de gaa omkring uden at trives. Man ser roligt paa, at den ene efter den anden sætter Livet til, at de Gang paa Gang gaa ud i Livet som aandelige Vrag, haabløse Slægter, der forpeste Tiden. Giv dem deres Naturlykke tilbage: Lykken uden Anledning.

---

*) Jfr. Edv. Lehmanns „Skoledagen“.

Du kunde jo bare prøve. For en Gangs Skyld. Slettere end nu kan det ikke godt gaa.

Efterskrift. Selvfølgelig er det i denne Artikel fremsatte ikke noget nyt — det kunde aldrig falde mig ind at paastaa — det har været sagt 1000 Gange før fra Kirkens Side; men det er ejendommeligt at se dette gamle komme frem af Naturvidenskaben, det har sin Interesse at se Naturen og Religionen — disse to gamle Arvefjender — stemme saaledes med hinanden i Enderesultatet, at Naturforskeren ligefrem maa føle Trang til at rense sig for Beskyldninger om Plagiat og forklædt Eftersnakkeri.

Jeg kan ikke gøre ved det. Der staar saaledes i Natursproget. Se selv! Saaledes er det.

31.

Et Aarsskifte-Slip.

1. Nytaarsaftenen var det med Besvær, vi i Folkestimlen fik fat i en Droske; men den havde kun Plads til fire, og vi vare fem, saa at den ene maatte gaa. Enhver vilde nu være den ædle:

„Saa gaar jeg."

„Nej, vist ikke. Sid nu bare ind; jeg bryder mig slet ikke om ..." Den ædle Strid havde allerede varet i nogle Minutter, da nogle lystige Hoveder toge sig paa at opmuntre til hurtig Afgørelse ved et vældigt Kanonslag lige bag vor Ryg.

2. Et andet Sted sad en ung Mand og gjorde sit Livsregnskab op for Aaret, hvad han havde gjort af gode Ting i Aaret — det skrev han paa den ene Side — og hvad han havde gjort af slette — det skrev han paa den anden. — Men han havde Meninger, og det foraarsagede, at flere Handlinger, som andre syntes var mindre heldige, netop bleve opførte som de allerstørste Fortjenester.

I det samme fik han en vældig Potte paa Døren.

Der kan være noget frigørende ved saadan en Potte. Det er, hvad jeg kalder et Slip (Genvejsslip).

3. En troende Mand havde talt om Faren ved Dans og megen Lystighed; thi han var en Alvorsmand. En anden (som man vidste var en stor Æsel, man sagde, at han var slem med Kvinder og havde sat Ild paa) holdt et glimrende Foredrag om Afholdssagen. En tredie var en rigtig fiin, dannet Mand med smuk Stil og Udtale, Titel og Rang, det hele formende sig i en elegant Runding af tynde Vægge.

Et underligt Samfund af „Mennesker", der havde glemt Naturen i sig.

Aah, giv dem en Potte! Naar man binder 2 Urtepotter sammen ved en Snor igennem Bundhullerne, tager fat midt paa denne og lader Potterne hænge ned som Klokker, kunne de ringe saa nydeligt under Farten ind paa Døren. Og det giver et rædsomt Skrald.

Hvor det passer Nytaarsaften!

Men de kunne saamænd ikke høre det.

De høre intet og se intet og kende ikke til „Lykken uden Anledning“.

32.

Om modbydelige Fysiognomier i Tingene.

At Ting kunne have Fysiognomi og ligefrem ligne Mennesker (Personlighed), ville de fleste vistnok straks indrømme. Hvor tit har man ikke lagt Mærke til, at et eller andet Tagvindue af aparte Form har kunnet ligne en i Huset boende Snedkers Kone eller andet lignende. Men de færreste gøre sig sikkert Rede for, hvilken enorm Rolle dette Forhold spiller i det daglige Liv, hvorledes den Slags Fysiognomidannelse i Tingene i Grunden skaber hele Verden, saaledes som den præsenterer sig for os, og hvad værre er, forpester hele Tilværelsen.

1. Kører man i Sporvogn og ud igennem et Vindue læser Ordet „Konditori“, saa er der Fysiognomi. Kommer Hr. Lamprecht gaaende, saa er der Fysiognomi. Hører man nogen tale om Forhandlingerne i Rigsdagen, saa er der Fysiognomi, og saaledes i det uendelige. Man bliver hurtig klar over, at det, vi kalde „Verden“, egentlig er en eneste stor Fysiognomidannelse, noget vi selv fabrikere og lægge ind i Tingene. Hvor underligt det lyder, saa er Verden uden om os egentlig noget, der kommer inden fra i os selv, noget vi selv lægge ind i Tingene. Tingene se slet ikke saaledes ud; thi de se overhovedet „slet ikke ud“. Det er os, der faa dem til at „se ud“ ved at tillægge dem Præg, som de slet ikke af Naturen have; men som vi lave til dem.

2. Det maa slaas fast som Kendsgerning, at disse Fysiognomier meget hyppigt forekomme os modbydelige. Ikke altid, men meget

hyppigt. Ingenlunde fordi det ovennævnte Falskneri generer os, det kunne vi godt føle ikke er Grunden, — Mennesker have slet ikke noget imod Maskerade, deltage gerne deri; — men fordi der er noget ubehageligt med os selv. Om det er i Leveren eller Maven vide vi ikke rigtigt; men der er noget ubehageligt etsteds, som vi saa lade gaa med ud i de Fysiognomier, vi fabrikere.

Se nu de skævbenede Heste der foran den Arbejdsvogn. Det er ordentlig saa det kan belægge Sindet med Lidelse, saadan et modbydeligt Fysiognomi, de have, navnlig de Bagben. Men se, det er idag. Igaar havde de et rigtig rart Udseende. Da var der ikke noget i Vejen med dem.

Hele Livet kan for mange Mennesker blive et eneste stort fortsat Anstød alene paa Grund af disse modbydelige Fysiognomier i Tingene. Enten de nu komme fra Maven eller hvorfra.

3. En Mand havde en Dag taget et saa voldsomt Anstød af Tingene, at han udbrød: „Jeg kunde have Lyst til at myrde Jer allesammen“. En saa aabenbar Modbydelighed saa' han allevegne.

Men kan Du nu begribe, hvorfor nogen vil se saadan? Thi naar Tilværelsens hele Fysiognomi, som ovenfor omtalt, er noget, vi selv lave og lægge ind i Tingene, saa kunde man jo lige saa gerne lave lutter Dejligheder.

Det var jo da meget bedre.

Sikken et Liv, det kunde blive.

Det synes ubegribelig dumt at bære sig saaledes ad. Der maa sikkert stikke noget under: At man ikke kan anderledes.

Det var interessant at faa det undersøgt nærmere.

Lad os give os til at studere disse modbydelige Fysiognomier paa vor praktiske Maner gennem Iagttagelser.

4. Man sidder i et Venteværelse og skal tale med nogen i Huset. Blikket søger rundt i Stuen og standser snart ved nogle Gardinstænger, snart ved et Askebæger. Man kan blive ved at sidde og kredse om saadan en Ting og indlægge Udtryk i den. Det er, som om den lignede Familien i Huset. Navnlig har Askebægeret fuldstændig det Olsenske Fysiognomi. Egentlig er der noget væmmeligt i det; man synes, man har en klar Følelse af, at hele denne Snak om

Fysiognomi er den sorteste Usandhed. Men det bliver ved at plage En. Det er, som om Luften ikke var ren. Er der bare et Gran af Gaslugt, Madlugt e. l. i Stuen, kan man øjeblikkelig arbejde det hele op til en griset subjektiv (familieejendommelig) Lugt i Huset. Saa er det ogsaa væmmeligt at sidde der og kredse om en anden Mands Gardinstang i ussel tilbagevendende Betragtning. At sidde der og skulle underlægge sig den Olsenske Hustone. Varer det lidt længe, kan der sætte sig modbydelige Rande langs hen ad Gardinstængerne og langs alle Konturer paa Askebægeret. Man kan ordentlig hade et saadant Fysiognomi, saa urent det er. Man er grumme let til at hade den Slags Ting.

Lad os nu se paa saadan et Eksempel, om det ikke kan give os nogen Oplysning.

En Ting, man straks bliver opmærksom paa, er den stærke Kredsning om Tingene under et saadant Venteophold, under denne Minut efter Minut fortsatte Venden tilbage til denne Gardinstang og dette Askebæger i modbydelig Gentagelse.

Man tager sikkert ikke fejl, naar man tillægger denne Kredsning en fremtrædende Rolle i Fænomenet. Man veed, hvorledes enhver Bevægelse ifølge Inertiens Lov er i Besiddelse af en vis Stædighed, det vil paa sjæleligt Omraade sige af et vist Selv. Det er tydeligt at mærke, hvorledes det af denne Kredsning avlede Selv giver en vis Duft af Personlighed, som man projicerer op paa Gardinstængerne og indbilder sig som tilhørende det Olsenske Hus. Det er selvfølgelig en Indbildning. Det Selvfænomen har intet med Olsen at gøre; men Fejltagelsen ligger nær; man sidder i Olsens Hus og ser en Person stige ud af et Askebæger; saa maa da enhver tro, at det er Olsen. Hvem tænker paa, at Personen er En selv, at det hele er en modbydelig Selvdannelse inden i En selv, at Tingenes Personlighed er vor egen Personlighed.

Jeg kan et lignende Eksempel.

5. Jeg kørte en Vinterdag paa en opblødt Vej i Vendsyssel og blev ved at se ud af Vognvinduet paa optøede Pletter i Sneen, der gentoge

sig i trøstesløs Ensformighed. Det var akkurat den samme Kredsning og det samme modbydelige Fysiognomi som hos Olsens — der er noget i en saadan Stemning, der næsten kan knuge En til Jorden. — Her kunde der nu imidlertid ikke være Tale om at skyde Skylden paa nogen Olsen; thi der var ingen. Undertiden gjorde man et Forsøg paa at projicere det ubehagelige Fysiognomi ud paa Egnen, som det var Sæbyegnen tilhørende — et afmægtigt Forsøg paa at begaa samme Fejltagelse som med Olsen; — men her var det altfor tydeligt, at Fysiognomidannelsen var noget, man selv præsterede, at det var Ens egen indre Kredsning, der lavede den hele Modbydelighed. Ens egen indre stadige Bevægelse rundt om samme Sted.

Men det er da underligt; thi Kredsning er da ingenlunde altid saa ubehagelig. Vel?

Nej, ingenlunde. Den kan være rigtig rar.

6. Man behøver bare at tænke sig, at Olsens Familie var gamle kære Venner, som man efter mange Aars Fraværelse vilde overraske med et Besøg, saa vilde den Omstændighed, at Gardinstangen og Askebægeret lignede dem, jo utvivlsom kun volde En Glæde. Og dog vilde der ogsaa i saa Fald være en Kredsning til Stede.

7. Ligesaa med gamle Erindringer. De give jo netop ganske særligt Tilbagevending (Kredsning) og Fysiognomidannelse. Idet man kredser om saadant et gammelt Fund, kan det være, som om gamle kære Fysiognomier traadte frem — det er netop et smukt Eksempel paa Fysiognomidannelse ved Kredsning; — men der er jo da ikke Spor af Modbydelighed. Tvertimod. Man glæder sig.

Ja, men pas paa der! Glæder sig. Det gør man nok; men der er noget derved, man skal lægge Mærke til, og som muligt kan give En Nøglen til den hele Sammenhæng. Det man glæder sig over, er den fine Kvalitet (Kærligheden, Kvalitet III); men samtidigt er der ganske tydelig en Hestefod, der stikker frem. Har man stirret en Tid paa saadan en gammel Ting, kan det godt være, man med en Hovedrysten*) eller afværgende Haandbevægelse lægger den fra sig igen

*) Iagttagelse af en nedhængende Guldregn ved Vordingborg Slotsruin. Man rystede paa Hovedet og gik. („Om sjælelig Ringhed").

Jeg har flere Gange lagt Mærke til denne Hovedrysten. Saaledes forleden, da jeg kom ind til min Urmager, og han genkendte et gammelt Ur, som han havde solgt til min Moder for ca. 40 Aar siden.

og gaar videre. Fortiden er død; den skal man ikke blive staaende ved mere end et venligt Øjeblik. Man skal frem.

Det, som den afværgende Haandbevægelse i saadan et Eksempel gælder, er tydeligt nok Stagnationen. Du maa ikke blive staaende.

Men var det saa ikke ogsaa den, det var galt med i de andre Eksempler. I Vendsyssel og i Ventenværelset; det var jo ogsaa Stagnation. I Kredsning er der jo overhovedet altid Stagnation; man kommer jo ingen Vegne. Det er March paa Stedet.

Saa er det vel Stagnationen, der overalt er Skyld i Ubehaget.

Vi nærme os øjensynlig her til Udgangen; thi nu begynder Sagen at blive forstaaelig. Hvorfor Kredsning gav ubehagelige Fysiognomier, forstode vi ikke. Men hvorfor Stagnation giver det, forstaa vi straks; thi Stagnation er Døden i Mennesket, og at den maa være ubehagelig for det levende er selvindlysende.

Anm. Saadan skal det være. Med en matematisk Udvikling er man først rigtig tilfreds, naar Resultatet er bleven „simpelt" („det kunde man have sagt straks"). Og med en fysisk Udvikling maa gælde det samme. Helst skal det være saaledes, at Sammenhængen paa en selvfølgelig Maade føles, saa at Bevis er overflødigt. Det hele ser sig selv. Før er et Menneske ikke færdigt med at studere Naturen, før han føler den hele Sammenhæng paa denne Maade.

Ere vi naaede saa vidt, at vi have forstaaet, at det er Døden i de ovenfor beskrevne aandelige Stagnationsfænomener, der er Aarsag i deres Ubehagelighed, saa ere vi egentlig færdige.

Men lad os se paa flere Eksempler:

8. Der er nu Linnedskabet (Synet af det hæslige). Derved er det saa tydeligt, hvorledes det er Stagnationen, der er Aarsag til Modbydeligheden. Det standser mig ligefrem ved sin Grimhed, hvergang jeg passerer forbi det („opholde sig over noget"). Om en saadan Standsning er der ikke Tale ved det pæne, rolige Tapet i min Stue. Det bringer aldrig Tanken til at gøre Ophold. Det „støder" ikke. Volder ingen „Anstød". Et Anstød standser.

Det modbydelige ved Hæsligheden ligger aabenbart i dette, at den standser En (Ophold, Anstød). Man opholder sig ved Tingenes Hjørner, Kanter, Farve etc., idet man tager Anstød deraf; i Anstødet ligger en Stagnation. Men Stagnation er Døden. Tit kan Tilværelsen forekomme En saa besynderlig død, haard og raa, naar man paa nævnte Maade er kommen for nær paa Tingene og er bleven standset af dem.

9. En Morgen, jeg var kommen ud af Sengen et Kvarter før den sædvanlige Tid, vidste jeg ikke rigtig, om jeg skulde gaa i Seng igen for det Kvarters Skyld, men paa den anden Side heller ikke, hvad jeg skulde op for. Uvilkaarlig stod jeg og drejede mig uden Energi. Der lød et Klokkeslag fra Gaden. Det var et Køresignal fra Sporvognen. Men det forandrede jo ikke Forholdene. Der var ingen Ting, der kaldte. Ingen Initiativ, og Graavejr var det. Paa den anden Side var der heller ikke noget, der lokkede til Sengen; thi Hvile havde jeg slet ikke haft i den. Kort sagt, der var Stagnation i det hele.

Der var under disse Overvejelser et lille Punkt af Modbydelighed i Sjælen, uden at man just projicerede det hen paa noget bestemt. Under Morgentomheden var det saa tydeligt at føle, at det var fra Stagnationen, det kom.

10. Sommetider kan Bryggeriet i Rahbeks Allé med dets Lyd af Maskiner præsentere sig med et stærkt fremtrædende Udtryk af Personlighed (modbydeligt Fysiognomi). Det kommer altid af en stagnerende Sjælsbeskaffenhed. Jeg har lagt Mærke til, at det er værst, naar jeg gaar op imod Bakken. Opad Bakke og daarligt Vejr giver Personlighed i Tingene. Pyh! Altid er det, naar noget paavirker En til at gaa i Staa, at det bliver galt med „Personerne“ i Tingene. Saa falde de over En. „Personerne“ i Tingene er Døden.

11. Vi leve nærmere beset i en stadig Kamp med denne Stagnation, i en stadig Kamp for at holde Livet i Gang. Det er sandelig „ikke saadan“. I en stadig næringsløs Tilbagevenden til Tingene (Kredsning om dem), Kigen og Spejden for at finde en Smule „aandelig Ernæring“. Men der er saa lidt. Man ser paa Tingene, finder ingenting, vender saa tilbage til dem igen for ligesom at gøre det om og gøre det bedre. Og geraader under al denne Tilbagevending til Tingene i en permanent Kredsningstilstand med dermed følgende Selvproduktion (Subjektivitet) med Fysiognomi i Tingene og

tilsidst i fuldstændig Stagnation. Saa er man der: saa have vi hele Modbydeligheden (Døden).

Saadanne Stagnationsfænomener høre egentlig med til det daglige Brød i Aandslivet, ligesom Sult og Tørst for de vilde Skabninger ude i Naturen. Det er jo egentlig det normale i Naturen at kæmpe imod Mangel.

12. Tit er det, som man ligefrem tørnede imod Tingene og stødte sig paa Tilværelsen. Det er ikke blot Linnedskabet; men det er det altsammen.

Jeg tænker paa K o r u p s H a v e i Regnvejr, paa det ubehagelige Fysiognomi, den kan have, idet man sjopper forbi. Det kan være, som man lod Haabet ude og snappede efter Vejret. Hvad kan det nytte altsammen? Eller Taget paa Jensens Hus. Det kan stirre paa En med et Par stereotype Øjne og et Fysiognomi saa væmmeligt, at man bliver ganske kold om Hjertet. Knækker sammen i Ryggen som en Barberkniv.

13. Sommetider kan man blive forunderlig nedtrykt ved at rejse længe i fremmede Egne, hvorom man egentlig maa sige, at det kan være En lige meget altsammen. Jeg kom igennem en By, hvor der paa et Skilt stod „K o n g s b e r g s B a g e r i". Som saadan et eneste Ord kan trykke En helt ned til Jorden! Man veed jo ikke, hvem denne Kongsberg er. Eller om det overhovedet er en Mand, der hedder K., om det ikke er Byen, der hedder K. Og hvor kan det være lige meget, hvilken af Delene det er. Ja, men det er jo frygteligt; det er jo det, man skal leve af. Det er, som om Djævle faldt over En og trykkede En til Kvælning. Med de modbydeligste Fysiognomier. Hvor kan et saadant Bageri have Fysiognomi!

Husene i Horsens. Sikken et Fysiognomi! saa det ordentlig kan svie i Sindet.

Eller Aarhus Kathedralskole. Det er ganske ligesom med Linnedskabet. Det er umuligt at tænke sig nogen Glæde i det Hus.

Nu kan man her synes, at det lyder underligt at tale om Stagnation paa en Rejse, hvor man oplever saa meget, og alt er Bevægelse og Forandring; men der er ikke noget Sted, hvor man kan træffe Stagnation i Hjertelivet i den Grad, som paa en Rejse, ikke noget Sted, hvor man kan blive i den Grad „kold om Hjertet" (Schultze-Naumburg). Man behøver blot at tænke paa det gamle Fænomen

Hjemve, som Folk kunne møde midt i de mest bevægede Omgivelser i Amerikas store Stæder. Men Stagnation i Hjertelivet er ogsaa Stagnation. Keder man sig i Korups Have herhjemme, saa er det Stagnation i det almindelige Sandseliv (Kvalitet I). Har man derimod Hjemve i Amerika, er det Stagnation i Kvalitet III, hvorimod der er Liv nok i Kvalitet I. Det er blot Stagnation forskellige Steder i Sjælen; men i begge Tilfælde er det Døden. Det er det væsentlige.

Stadig komme vi tilbage til dette, at det er Døden, der volder de modbydelige Indtryk.

14. Vi mindes her, at det jo egentlig ogsaa var det, vi kom til i Stykke 30, naar vi fandt, at vor Naturlykke (Lykken uden Anledning) var betinget af Begrænsning af vort subjektive Selvliv, at det med andre Ord var vort døde Selv (Døden i os), der ødelagde vor Naturlykke.

Det var jo egentlig ganske det samme. Ogsaa der var det Døden, der optraadte som Antagonist. Det ene Sted vækker den modbydelige Følelser, det andet Sted tog den vor Lykke.

Sagen synes nu at ligge klar: De iagttagne modbydelige F y s i o g n o m i e r i T i n g e n e („P e r s o n e r" i T i n g e n e) s k y l d e s s i m p e l t h e n D ø d h e d i S j æ l e n. Deraf Modbydeligheden.

Det er et Resultat saa simpelt, at det næsten er selvindlysende. At Døden maa forekomme levende Mennesker stødende (modbydelig) er da ligefrem. Det kunde man have sagt i Forvejen.

Men selvfølgelig gælder Resultatet kun for levende Mennesker. Døde Mennesker behøver Døden begribeligvis ikke at støde. „Naar man i Sjælen er en Gris, er man tilfreds med Svinets Paradis" (se senere).

Tilbage bliver saa kun at anstille Prøve paa Regnestykket paa den Maade, at vi se efter, hvorledes det da gaar, naar der kommer Liv i Sjælen (det vil sige under Ligeløb). Om det saa

er anderledes, om der saa ikke findes modbydelige Fysiognomier.

Det hele ender i en Henvisning til Ligeløb.

(Fortsættes.)

33.

Det med de store Typer og det med de smaa Typer.

Det var et udmærket Foredrag, Edvard Lehmann forleden holdt i Pædagogisk Samfund om „Upersonlig Undervisning".

Men et Foredrag langt forud for sin Tid.

„Upersonlig Undervisning". Hvad er det?

Ja, til eget Brug maa vi have Lov til at definere Ordene i Forhold til vort eget:

Upersonlig Undervisning er den, Du faar af det med smaat Tryk i disse Blade: Undervisning gennem Iagttagelser, Undervisning af selve Naturen, kan man gerne sige; thi det er den, man staar i direkte Forhold til, naar man iagttager.

Personlig Undervisning er det, Du faar gennem de store Typer, Forfatterens vejledende Bemærkninger: „Kan Du se?" Hans Pegepind, hans „Opfattelse".

De to Slags Undervisning gaa gerne sammen paa den Maade, at den upersonlige kommer først, og at Personligheden derefter kommer til Hjælp, forklarer, understøtter og forbedrer Naturen, hvad man mener, den haardt kan trænge til.

1. Da Højskolebevægelsen kom frem, og „Vækkelsen" greb Folk, var det en upersonlig Bevægelse (Naturbevægelse). Det enkelte Menneske følte ganske for sig med Overbevisningens hele

Kraft, at der var noget, der hed Liv, som burde frem. Det var Individet selv, der følte det, Naturen i ham sagde det, uden Hensyn til Mennesker; det var netop det, der var det betagende ved Sagen. Ganske vist var der jo nok en „Person“, der havde henledet Opmærksomheden paa dette Forhold; men det, han havde gjort, var egentlig blot at tænde den upersonlige Undervisning i Folk, faa dem til at se selv, føle selv og begribe selv. „Det er rigtigt“, sagde de derefter allesammen i Kor med Overbevisningens Kraft, og denne Kraft fik de ikke af Grundtvig, men af Naturen, der talte i dem (upersonligt). Det var deres egen Natur, der talte i dem og gav dem den knusende Overbevisning. Fra det Øjeblik af, at man var kommen i dette direkte Forhold til Naturen, var Sagen lige saa meget Folks egen, som Grundtvigs. Han var heller ikke kommen anderledes til den; thi det var egentlig slet ikke Grundtvig, der var begyndt, men Naturen, der var begyndt i Grundtvig. Og nu begyndte den i de andre. Naar en Sag er moden, kan man somme Tider se den bryde frem samtidig paa 2—3 Steder uden indbyrdes Forbindelse med hinanden. Det er Naturen, der begynder alle Steder. Det er den upersonlige Undervisning, den levende Undervisning, Undervisningen af Naturen selv.

Anm. Der er mange Mennesker, der ere tilbøjelige til at kalde den Magt, hvormed Naturen her virker i Mennesket, for Personlighed; men det maa man ikke gøre uden at lægge Mærke til, at man derved benytter Ordet i en hel anden og modsat Betydning end den, hvormed det sædvanlig tages i Sproget; man skylder i saa Fald særlige Betegnelser (saasom Naturpersonlighed, Indrepersonlighed el. l.); ellers afstedkommer man Forvirring.

Sproget har kun een Slags Personlighed, den almindelige gamle Menneske-Personlighed, og alt, hvad der er i Modsætning dertil, er for Sproget Upersonlighed. Denne Terminologi fastholder Lehmann med fuld sproglig Ret; men det bør bemærkes, at han derved kommer i Fare for at blive misforstaaet af de ovennævnte Mennesker (der ved Personlighed forstaa Naturpersonlighed), deriblandt mange Højskolefolk, der ved Personlighed tænke paa den i Eks. 1 omtalte oprindelige Grundtvigske Naturkraft (Personlighed „i god Forstand“).

Det er den gamle Historie med Sprogets beklagelige dobbelte Betydning af saa at sige alle Begreber (en Naturbetydning og en re-

fleksiv Betydning), et Forhold, der nødvendig skal skabe Misforstaaelse, naar man ikke anvender den allerstørste Forsigtighed og Paapasselighed.

2. Ligesaa gik det med Kristendommen. Den betagende Magt, hvormed den greb de første Kristne og bragte dem til at ofre deres Liv paa Baalet, var Udslag af det direkte Forhold til Naturen. Det var den „upersonlige Undervisning“ (Naturpersonligheden), der virkede i Folk. Enhver hørte selv Naturen tale i sig med Overbevisningens Kraft.

Senere kom den personlige Undervisning. Saaledes som vi kende den.

Saa gik det, som det gik. Indtil Upersonligheden engang imellem greb en enkelt Mand paa samme Maade som i Begyndelsen (Luther, Grundtvig).

Naar Edvard Lehmann paastaar, at Undervisningen i Skolerne bør holdes upersonlig (i ovennævnte Forstand), har han selvfølgelig Ret. Ethvert Menneske burde, saa vidt gørligt, opdrages til at staa i et direkte Undervisningsforhold (Førstehaandsforhold) til Naturen uden Menneskers Mellemkomst. Undervisningen burde ikke ske saa meget igennem Snak, Opfattelser, Meninger og personlig Paavirkning som derved, at Individet lærte at se, vel at mærke med egne Øjne, ikke med Lærerens (som man saa let kommer til ved den personlige Paavirkning).

Det skulde være saaledes, at et dannet Menneske, der havde faaet, hvad Videnskabens upersonlige Undervisning har at give, blot behøvede at se paa Naturen for at forstaa den. Naar han saa' paa Stjernehimlen, saa begreb han en Sammenhæng, der ikke behøvede Tekst, og naar han tog et grønt Blad i Haanden, saa nikkede han og kvitterede for al personlig Bistand. Tak, jeg kan nok se! Og samtidig tændtes den Ild i ham, som er ejendommelig for alt Førstehaandsliv (Eks. 1 og 2).

3. Men hvor langt vi ere fra sligt Ideal, veed enhver i en Tid, hvori Folk ikke forbinde en selvstændig Tanke med at se paa Na-

turen, ja overhovedet slet ikke se, men sætte alt ind paa Tale. De kunne gaa forbi de dejligste og rigeste Iagttagelser uden at se det mindste, selv om de ligge lige for, samtidig med, at de svælge i Udviklinger af H.'s Opfattelse og hvad P. har sagt i store Værker. Upersonlig Undervisning af Naturen selv er egentlig Folk fremmed. Man lader Seminarieelever lære Israels Konger paa Remse, hvor mange Gange Navnet Abraham nævnes i den nye Pagt, og hvor mange Engleaabenbaringer, der har været, uden at det saa meget som skal falde en eneste ind, at der kan være noget galt i det. De kunne slet ikke se det. „God og sund Kundskab". Samtidig er Kunsten at iagttage slet ikke noget, der øves i Skolen, ligesom vi jo vide, hvor meget selv vore Lærere og Førere i Aandslivet kunne om Naturen (vor Gejstlighed, vore æstetiske Forfattere, vort hele „dannede" Publikum).

En Opfordring til „upersonlig Undervisning" falder for saa vidt nok paa et tørt Sted; men Spørgsmaalet er, om den ikke i alt for høj Grad er forud for sin Tid. Om Personligheden ikke er altfor indgroet i den nuværende Slægt til at den kan røres, ja, hvad værre er, om Folk kunne undvære den, uden at tage Skade deraf; om vor Tids Mennesker ikke mangle i den Grad Evne til at se selv, tænke selv og opdrage sig selv, at vi ved at afskaffe personlig Paavirkning komme til at udelukke al Opdragelse overhovedet. For ikke at tale om andre Ulykker.

Vi have i vor ulykkelige Tid set, hvad Fortræd, der kan gøres.

4. Den moderne Tids Forsøg paa Brug af upersonlig Undervisning ved Opdragelsen i Hjemmene maa egentlig siges at være faldet meget uheldigt ud. I vore Forældres Tid var det altid Formaning og Formaning. Det var personlig Undervisning. Nutildags formaner man ikke (saamænd ikke saa meget af noget højere Hensyn, nogen Stræben efter upersonlig Undervisning, som simpelt hen af Magelighed og Indolens; man gider ikke). Børnene skulle vokse op i Frihed. De skulle lære af Eksemplet og derved, at de selv komme til at indse det Rettes Hensigtsmæssighed.

Men hvorledes er denne upersonlige Undervisning falden ud?

Saaledes, at Børnene simpelt hen ingen Opdragelse fik. Blev nogle Ugleunger, der smed Benene op i Sofaen, ikke sagde Goddag og ingen Hensyn tog til andre end sig selv.

Der maa alligevel have været noget i de gamles Formaning, der ikke var saa gal. Tingen var vist den, at der bag den personlige Form laa noget upersonligt, som de unge naaede at faa fat i, naar det lokkedes ned i dem med denne personlige Madding. Selv om man nu og da smaalo lidt af den personlige Form og syntes at være hævet over dens let synlige Mangler: „Saa, saa, lille Mo'r", saa huskede man det skam alligevel, mens Resultatet af den nyere Opdragelse blev, at Børnene slet ingen Ting fik.

Det er et Spørgsmaal, om Folk i vor naturfremmede Kulturtid ere modne til upersonlig Undervisning, om vi ikke en lang Tid endnu blive nødte til at danse omkring Personligheden ligesom Jøderne om deres Guldkalv til den af Lehmann omtalte Lirekassemusik. Det kan vist ikke nytte at gøre Oprør imod en saa indgroet Idiotisme, der bunder dybt i Tidens hele Aandsbeskaffenhed, dens Religion og dens nedarvede Syn paa Tilværelsen. Upersonlig Undervisning (direkte Undervisning af Naturen gennem Selvsyn) er noget, der forudsætter en høj Naturudvikling, hvoraf vi endnu aldeles ikke ere i Besiddelse. Man skal være forsigtig med Reformer, hvortil der endnu mangler Modenhed. Folk have en egen Evne til at misforstaa det nye og enten praktisere det paa outreret Maade, saa at det bliver til Ulykke (den „frie Tankes" Historie), eller til som Protest derimod at gøre sig ganske forrykte. I begge Tilfælde sker der Skade. Det kommer an paa, om vi ikke her staa over for noget, der skal komme af sig selv gennem Tiderne, skal komme „upersonligt", uden at man lægger Mærke til, at man efterhaanden snakker mindre, og efterhaanden ser mere selv og tænker mere selv; om man ikke med Hensyn til den Slags Ting skal følge det Princip at lade Fejlene dø ud af sig selv (Septic-Tank-Princippet). Det vil i nærværende Til-

fælde sige: Lade Folk danse om deres Kalv til de blive trætte, lade Personligheden rase paa Lirekasserne saa længe, til ingen kan udholde at høre derpaa længere.

5. Dertil er der allerede gode Tegn. Man begynder allerede at blive lumsk træt af denne gamle Paradehest, der saa tit vækker Latter paa Grund af sin Gennemskuelighed („man kan saa godt se igennem Dig“, naar Du er Personlighed). Gud, hvor er min Nabo kongelig, naar han træder frem i hele sin Betydelighed og Dannelseshøjde med sin personlighedslignende Hat.

Anm. Jeg føler Trang til at komme med disse personligheds-undskyldende Bemærkninger ved Slutningen af Lehmanns udmærkede Artikkel, fordi der ellers let kunde falde en Skygge paa nogle af vor Tids allermest levende og vækkende Undervisningsanstalter (Højskoler), en Skygge, der saaledes som Forholdene ere, vilde være aldeles uberettiget. Det vilde gaa aldeles galt, hvis man der vilde indføre upersonlig Undervisning (jfr. Eks. 4). Eleverne vilde slet ikke faa fat i noget. Man maa huske, hvad Tid vi leve i, at vi leve i en Tid, hvori alle voksne Mænd ere Standpunktsmænd*) i den Grad, at andre slet ikke ere agtede, — leve i en Tid, hvori alle Mennesker lige fra Barnealderen ere indrullerede i ganske bestemte uniformerede Anskuelser, der fastsættes ved Lands Lov og ere ens for alle i et Land (et Forhold, der i kommende Aartusinder sikkert vil blive nævnt som en ligefrem Mærkværdighed, en fuldstændig barbarisk Aandsuhyrlighed, der karakteriserede vor Tid), — ja leve i en Tid, hvori Folk bogstavelig dø i Tingene af bare Personlighed (indædt og fast Kredsning omkring Tingene). Anderledes er vor Aandstilstand ikke; i Forhold dertil maa alt regnes, i Forhold dertil maa Undervisning gives. At begynde med upersonlig Undervisning til Folk, der hidtil have været i den Grad personligt vante, personligt ledede og personligt udviklede, vilde være ganske haabløst, selv om Fordringen om Upersonlighed er nok saa ideelt rigtig. Det gaar ganske simpelt ikke. Det er mere, end man kan forlange af vor Tid.

---

*) En Standpunktsmand (Personlighed i vor Tids Forstand) er i en Hast noget af det aandelig uhyggeligste, der eksisterer; thi han er aandelig afsluttet (død) i hvert Fald partielt og meget hyppig totalt. Egentlig ligefrem et Genfærd (slaa Kors!).

Der er dem, der have prøvet at tale Upersonlighed til Folk; men de ere slet ikke blevne hørte.

Nej, kunde man bare naa saa vidt, at de Mænd, der skulle være vore Lærere og Foregangsmænd, kunde blive saa meget forud for deres Samtid, — kunde faa saa megen Følelse af, i hvad Retning Udviklingen gik, — at de holdt blot en lille Smule igen paa Storheden og ikke paa en altfor bekvem Maade kastede sig ind i den staaende Personlighedsmaskerade*) (aandelige Fastelavnsløjer), saa vilde det sikkert være alt, hvad der foreløbig kunde forlanges. Det ser ilde ud at se en Præst eller Højskolemand med Personlighed. Saa meget kunde de gerne være forud for deres Tid.

Men hvad enten det nu forholder sig saaledes eller saaledes med Hensyn til Tidens Modenhed til upersonlig Undervisning og Nyttigheden af Angreb paa Guldkalven, saa forhindrer det ikke, at vi for vort eget private Vedkommende bringe Edvard Lehmann en dybt følt Tak for hans fortrinlige Indlæg og særlig for det udmærkede Ord, „Upersonlig Undervisning", som han slynger ud imod os, vistnok til Forfærdelse og Forargelse for mange „gamle Skolemænd". Man saa' dem ryste paa Hovedet.

Bare saadan et eneste lille Ord kan virke saa velsignet rensende paa Luften. Snavset dør sig rent derigennem ganske af sig selv, uden at nogen bemærker det (efter ovennævnte Tank-Princip).

Snavset, det vil sige det, der er imod Naturen.

34.

Om „modbydelige Fysiognomier" i Tingene. (Fortsat.)

Det foregaaende viste os hen til Ligeløbet.

Hvad er nu det?

*) Tænk blot paa Begrebet „en Herre". En Herre med bister Mine og stort Overskæg. Kan man tænke sig en mere fuldendt Maskeradeforklædning?

Ligeløb i et Menneske er strømmende Bevægelse af Energi (levende Kraft) hen imod et Forbrugssted (hvorfra Energien altsaa ikke vender tilbage).

Hermed følger nødvendig Forbrug af den levende Kraft og Virkning, hvorfor Ligeløb altid er ledsaget af Frembringelse (Mulighedsværdi).

Ligger Forbrugsstedet uden for Organismen, sker der et ydre Arbejde (Eksternering), der er forbunden med Udgift for Legemet (Udgiftsligeløb).

Ligger Forbrugsstedet i selve Organismen (Forbrug til Udbedring, Udvikling og Restitution af Organer og Væv), sker der et indre Arbejde (Internering), der er forbunden med Indtægt for de paagældende Organer og Væv (Indtægtsligeløb).

Det vil forstaas, at Ligeløbet ved dette Forbrug af Energien (Forbrug udad eller indad) kommer til at staa i skarp Modsætning til Stagnation og Kredsning med deres status quo (ingen Forbrug). Stagnation og Kredsning koste bestandig ingenting (Billigheden). Ved den ene er der slet ingen Bevægelse, ved den anden er der nok Bevægelse, men en Bevægelse „paa Stedet“, en Bevægelse, der ingen Vegne kommer.*)

Denne skarpe Modsætning træder stærkt frem i Bevægelsernes hele Udseende: Ligeløbet med sin Tørnen lige ud uden at se til Siden, uden at se efter Tingene (Ubevidsthed) og Kredsningen med sin bestandige Biden sig selv i Halen og Seen tilbage à la Loths Hustru („se efter“). Men den gør sig ogsaa gældende paa en anden og langt væsentligere Maade: Den spalter saa at sige det hele Aandsliv i to Dele, idet alle Energi-

*) Ved Nervekredsløbet er Forholdet i saa Henseende ganske ligesom ved Blodkredsløbet: En bestandig Venden tilbage af Strømmen (Energien), uden at der sker anden Forandring end den altid nødvendige Tilgang og Afgang.

begreber faa et helt forskelligt, modsat Udseende, alt efter som de have med Ligeløb eller Kredsning at gøre.

En af disse Spaltninger, der er af særlig Betydning for det foreliggende Emne, og som vi derfor maa dvæle mere indgaaende ved, er Dobbeltheden af Begrebet Personlighed (Selv).

15. Enhver Bevægelse, ethvert Strømløb i et Menneske avler ifølge Inertiens Lov*) et vist Selv, en vis Stædighed; men denne Stædighed faar en meget forskellig Karakter alt efter Bevægelsens Beskaffenhed.

Kredsningsselvet, det Selv, vi have haft med at gøre i det foregaaende, faar en vis Karakter af Snurretoppen. Det føles som det faste og sikre i os, et Mennesket iboende altid tilstedeværende Oplag af levende Kraft (Nervekredsløbet er lige saa sikkert altid til Stede som Blodomløbet), en vis Rygrad i Mennesket, der staar lige op og ikke flytter sig. Idet Kredsstrømmen derhos ved Siden af denne Fasthed formaar at virke som Regulator, saaledes at den paa den ene Side kan hæmme derved, at levende Kraft optages i Kredsløbet under Forstærkelse af samme (Hæmningsvirksomhed) og paa den anden Side omvendt kan fremme en alt igangværende Bevægelse ved at der efter Behov igen afgives levende Kraft af Oplaget (Flidsværdi), faa vi Indtrykket af en Regering, af noget fast, ledende og styrende (Jeg, „En selv", Personen, „Mennesket i Mennesket", Forselvet, Bevidstheden). At være sig bevidst er at føle det daglige Kredsløb i sig med dets Evne og Magt til at styre og gribe ind.

I Modsætning til dette Mennesket iboende Regeringsselv (Snurretopselvet) kommer

Ligeløbsselvet mere til at ligne den Stædighed, vi træffe hos en Geværkugle. Den viger heller ikke; men det er en hel anden Slags Stædighed, der fører bort fra Stedet og Tingene. Det er et Selv, man ofte er tilbøjelig til at henlægge uden for eller dog i et fjernere Forhold til Mennesket, som om det ikke var særeget for

---

*) Ifølge Inertiens Lov vil ingen Bevægelse forandre sin Beskaffenhed uden udvortes Aarsag. Der skal en uden fra kommende Indflydelse (Kraft) til for at bringe en Strøm til enten at dreje sig eller forandre sin Hastighed.

Individet, ud over hvis Grænser det gaar, men fælles for den hele Natur (Indersteselvet, Bagselvet, Naturselvet, „Naturen“ i Mennesket i Modsætning til „Mennesket“ i Mennesket). Man mindes herved, at det lige Løb kan betragtes som et Kredsløb omkring en uendelig fjern og dermed uden for Mennesket liggende Akse. Naar denne Natursikkerhed er til Stede i os, have vi en Følelse af, at vi ikke handle „af os selv“ *), men ifølge andetsteds fra kommende Naturordre (Luther i Worms).

Anm. I daglig Tale er det altid Kredsningsselvet, vi mene, naar vi tale om „Selv“. Det er det, vi bestandig lægge Mærke til, bestandig holde fast ved og kæle for, vort eget Selv, det døde billige Kredsningsselv, det, der ingen Ting koster, men heller ingen Ting skaber.

Ligeløbsselvet agte vi i den Grad lidt paa, at vi kalde Tilstedeværelsen deraf for Selvforglemmelse (det vil sige Forglemmelse af førnævnte Selv) Ubevidsthed, Upersonlighed.

Det er til dette Ligeløb med sit ejendommelige tingsfjerne, upaaagtede Selv, at de foregaaende Iagttagelser vise os hen, naar vi ville undgaa de „modbydelige Fysiognomier“ (personlighedslignende Udtryk) i Tingene.

Lad os nu se, om det virkelig slaar til, om det passer, at Ligeløb er i Stand til at fordrive „modbydelige Fysiognomier“.

16. Kommer i Eks. 12 (Korups Have i Regnvejr) en Brandsprøjte kørende, er der straks Fart oppe (Ligeløb). Men i samme Øjeblik er det paa den pudsigste Maade forbi med alle „modbydelige Fysiognomier“. Saa er der lige med eet ingen Ting i Vejen.

17. Lige saa, naar Du i en lignende Stemning faar fat i en fin Cigar, eller Forholdene ere saaledes, at Du kan lægge Dig ned i behagelig Hvile paa et Grønsvær. Det giver ogsaa Ligeløb, i dette Tilfælde internt Ligeløb (nydende). Men saa er der heller ingen „modbydelige Fysiognomier“ nogetsteds. Det interne og eksterne Ligeløb virker i saa Henseende ganske paa samme Maade. Begge fordrive øjeblikkelig al Modbydelighed.

18. En Overraskelse kan i Forfaldstider tit paa en aldeles overraskende Maade fordrive „modbydelige Fysiognomier“. Jeg tæn-

---

*) af det ovennævnte Regeringsselv.

ker paa disse Stemninger, hvor man gaar rundt i Kedsomhed og Sløjhed og ikke veed, hvor man skal gøre af sig selv. Det er rigtig Jordbund for „modbydelige Fysiognomier“. Men saa lynsnart de kunne være forsvundne, saasnart der indløber en lille Overraskelse, der kan sætte Ligeløb i Kroppen! Bare det ringer paa Døren: „Hvem kommer nu?“

Det er saa pudsigt med denne Lynsnarhed. I samme Nu, Livet er der, er Modbydeligheden borte. Det er saa tydeligt, at det er Stagnationen (Døden), der er det modbydelige.

19. Paa et B a l, hvor en ung Mand begyndte at kede sig og anstille Refleksioner, faldt hans Blik paa nogle Stole, der viste sig at have „modbydeligt Fysiognomi“. Hverdagens nøgne ufestlige Syn traadte tydeligt frem i dem, hvorledes der havde set ud i Huset om Gaarsdagen. Tilværelsens Nøgenhed kom til Syne gennem hele Herligheden. Sikken nogle modbydelige krumme Former, de Stoleben dog havde; de lignede Heste.

I det samme inclinerede en ung Dame for ham. Saa var der pludselig ikke noget i Vejen med Stolebenene. Det „modbydelige Fysiognomi“ i dem var som blæst væk.

Man mærker tydeligt, hvorledes den begyndende Standsning (Refleksionen) her skaber de „modbydelige Fysiognomier“. Men saa kommer Ligeløbet og ophæver dem. Saa danser man løs i Selvforglemmelse uden at standse ved Hestesammenligninger.

Interessant er det i saadan et Eksempel at lægge Mærke til, hvorledes Refleksionen paa et Bal dog vil forekomme de fleste modbydelig. Ellers kan Refleksion nok have sine Dyrkere og Forsvarere; men ved en slig Lejlighed ere alle berørte af Livet.

Sidde og reflektere paa et Bal. Huh hah! Fæl Ungdom i vor Tid. Fordærvet. Blaseret.

„En lille reflekteret en“ har jeg engang hørt sige om en ung Pige i nedsættende Betydning. Paa et Bal synes alle enige om, at Stedet ikke er til Refleksion. Der skal man more sig. Ligeløbet har taget dem alle. Selv om det er tyndt, saa er det dog en F o r m f o r L i v. Altid bedre end Døden.

20. „Jeg har set een med 6 Heste for“, raabte e n S k o l e d r e n g med vidt opspilede Øjne til en Kammerat, idet de passerede forbi. „Det har Du da vel ikke“, tænkte jeg ved mig selv og glædede mig; thi det var „lige ud“, det var tydeligt. Der var hverken

Stagnation eller Kredsning. Sikken en Iver! Han kunde slet ikke se mig, saa lidt Tid havde han til Tilbagevendinger og Refleksioner.

En saadan Ligeløber ser ingen „modbydelige Fysiognomier" i Tingene. Han har en hel Livsglorie liggende for sig. Den har ingen Ansigt og allermindst noget modbydeligt.

Han var paa Vej ind til Skolen, ind at lære at være Menneske. Det forstod han ikke endnu.

Paa den anden Side af Gaden gik en Berider med lange Støvler, Sporer og Ridepisk i Haanden paa Vej til Ridehuset. Han havde lært det, han var udlært. Han forstod at faa En til at se Fysiognomier i Tingene; de ordentlig lyste ud af ham paa en Maade, saa man trak Blikket til sig og saa efter Drengen paany. Uvilkaarlig byder man den hele Menneskehed „Velbekomme!".

21. Paa en Fodtur lever man i det samme strakte Ligeløb som Drengen. Men der er heller ingen modbydelige Fysiognomier. Der befinder man sig et Øjeblik i Naturlivets Lykke (Lykken uden Anledning), den, der synger med Solen. Men det varer sjeldent længe, saa træffer man paa en eller anden Maade Samfundet igen med sine „modbydelige Fysiognomier", sin Stagnation og sin Kredsning.

Man skulde aldrig leve anderledes, end man gør paa en Fodtur: Levende, men forbigaaende. Saa man tilsidst kunde tage Hatten af i Forbigaaende: „Jeg skal ikke længer have den Ære ..."

22. En gammel Mand, der huskede disse Fodtursstemninger, men ikke havde Kræfter mere, spurgte om en Bøn ikke kunde gøre det. Han foretrak øjensynlig Indtægtsligeløbet. Jo, den kan! Den fordriver ogsaa „modbydelige Fysiognomier". Et Menneske kan ligefrem leve i Bøn. Hvis den er lige ud (ikke „gjort"), fjerner den enhver Livsmodbydelighed. Men „gjort" er den modbydelig.

23. I Naturen er alting født i Ligeløb. Alt, hvad der vil frem, alt hvad der vil leve, det er altsammen i Ligeløb. Naar et Dyr vil bjerge Føden eller redde Livet; det er altsammen fremad og lige ud. Naar en lille Fugl synger ved Solopgang af sit fulde Hjerte; det er strakt altsammen, lige til naar Høgen tager den.

Men i samme Grad som Naturen saaledes er ligeløbende, er den ogsaa fri for „modbydelige Fysiognomier". Den kender ikke til den Standsning (Refleksion), der behøves til Opfattelse af Fysiognomier. Hele denne Fysiognomiopfattelse af Verden er noget, der hører Mennesket til og falder paa de Ting, Menneskehænder har haft fat i. Sjel-

dent har jeg set et stort Træ med „modbydeligt Fysiognomi". Dertil stemmer det En for meget til Ligeløb. Snarere kan en Busk Nelder, der have brændt En, eller et Parti Skræpper, der skulle fjernes, have et „modbydeligt Fysiognomi"; men de stemme En ogsaa mere til Refleksion end til Ligeløb.

De i det foregaaende anførte Eksempler paa Ligeløb ere alle af en vis let og behagelig Art. „Saa er det ikke saa sært", vil man maaske sige, „at de kunne fordrive noget ubehageligt". Nu vel! Saa lad os i Modsætning dertil se paa L i g e l ø b, d e r e r e u b e h a g e l i g e. De kunne alligevel holde de „modbydelige Fysiognomier" borte.

24. 2 S m a a p i g e r, der fulgtes ad til Skole, fandt en affalden lille Syrenblomst liggende med sine fire Flige paa Stenbroen. „Næh, hvor den er sød!" sagde den ene. I samme Nu satte den anden Foden paa den og tværede den ud.

Det vakte et levende Ubehag i Iagttageren. Det var ordentlig, saa noget sagde „Huh" i En. Men der var Liv i det lille Menneske, Ligeløbet var umiskendeligt: Ligeløb kan altsaa godt være ubehageligt.

Til Trods for dette Ubehag var der imidlertid ikke noget, der i mindste Maade lignede de ovennævnte „modbydelige Fysiognomier". Det var mere Ubehag, som naar nogen stikker En med en Kniv el. desl. En hel anden Slags. Saadan en lille essig Heks kan mangen Gang være ligefrem bedaarende netop ved sit Hekseri. Der skal netop Hekse til at forhekse Folk. Saa langt er det fra, at Tilfældet har noget at gøre med „modbydelige Fysiognomier".

Det er af stor Betydning at lægge Mærke til den Slags Smaatræk for rigtig at faa fat i Karakteren af de „modbydelige Fysiognomier". Talen her er om, deres karakteristiske Ansigtstræk. Altid er der noget stagnerende og tilbagevendende i dem. Det hører med til deres Væsen. Døden skinner bestandig igennem. Det Træk findes slet ikke i saadan et lille Eksempel.

25. Det o n d e kan tit have noget dæmonisk tiltrækkende ved sig, samtidig med et udpræget Ligeløb. Det kan være, som en Pil foer afsted i En. Et saadant ondt Ligeløb har aldrig noget med „mod-

bydelige Fysiognomier" at gøre. En Vovehals af en Røver kan leve et saa rask Liv i Ligeløb, at han endog inspirerer Digtere til at lave en Helteskikkelse ud af sig.

Anm. Dermed anbefaler Naturen os ikke det onde; thi saa kommer Kvalitetsspørgsmaalet (Petitmeteren). „Det er", siger Naturen, „ikke nok, at man lever, det kommer an paa, hvordan man lever". Selv om den onde kan holde Livet raskt (hvad ingenlunde altid er givet, det kan ogsaa dovne hen for ham og faa „modbydelige Fysiognomier" for ham), saa vil den Fortætningsmangel, der er karakteristisk for det onde, altid sætte Naturen op imod ham. Det er et usselt Liv, det er tyndt; men saa længe det kan holdes i rask Ligeløb, er der aldrig „modbydelige Fysiognomier" i det. Det kan tvertimod se yderst fristende ud (jfr. Stads, Pynt o. l.).

Et saare ubehageligt Ligeløb, der trods sin Ubehagelighed ganske kan holde „modbydelige Fysiognomier" borte (rense Luften. Virkning som Peber og Salt), er Overvindelsesubehagets Ligeløb. Det er ikke af hin tynde Slags; det er bestandig af en mere eller mindre fortættet Art (højere Kvalitet); men det forandrer intet i Ligeløbets bestandige Evne til at fordrive „modbydelige Fysiognomier".

26. Man tænke sig, at der i Eks. 3 pludselig kunde vise sig en Retsbetjent, der arresterede vor vrede Mand som sigtet for morderiske Tendenser. Saa vilde hele hans Modbydelighedsfølelse øjeblikkelig være borte. Den stærke Oplevelse (Ligeløb) vilde nok være forbunden med Ubehag (Overvindelse); men de „modbydelige Fysiognomier" vilde alligevel være borte. Der kommer pludselig ren Luft i Stuerne. Manden kommer pludselig til at leve. En Hest lever, idet den trækker.

27. Man kan se Mennesker, der med Flid kunne opsøge Overvindelsesubehag (Løvejagt, farefulde Situationer, Skænderi og Spektakler) øjensynlig netop fordi det stærke Ligeløbsliv, der findes i disse ligeløbende Situationer, fordriver den Dødsmodbydelighed, der knytter sig til det stagnerende Forfaldsliv.

Det er tydeligt, hvorledes Ligeløbet, idet det bringer Folk til at

leve, fordriver alle „modbydelige Fysiognomier", selv om Livet i sig selv er nok saa ubehageligt. Ja tit netop saa.

28. Smerte har trods sin Ubehagelighed aldrig noget „modbydeligt Fysiognomi". Man lever et stærkt indre Liv (Ligeløb) midt i Elendigheden. Det kan være ubehageligt, men aldrig „modbydeligt" i den ovennævnte Forstand.

29. Lige saa med daarligt Vejr, Regn, Storm o. desl. Det holder En fri af Tingene. Jeg husker, naar jeg gik paa Volden, og Stormen tordnede En om Ørene, og store Grene faldt ned. Det kan i saadanne Stemninger slet ikke falde En ind at se efter Tingene. Men er der ikke noget tiltalende rent netop i denne Frihed for Tingene (Ligeløb)? Man siger nok, at det er et modbydeligt Vejr; men jeg har kendt Folk, der netop søgte ud i saadant Vejr (Snefog). „Modbydelige Fysiognomier" i ovennævnte Forstand ere som blæste væk med Stormen.

30. Ligesaa med Bekymringer. „Hvor kunde saadan et Snebillede være dejligt, naar man ikke havde de Bekymringer", tænkte jeg en Morgen, jeg sad og drak The og saa' over i Søndermarken. Man lægger ikke Mærke til, hvilken aandelig Værdi disse Bekymringer i Virkeligheden have, hvorledes de holde En fri for det sædvanlige daglige plumpe Fang i Tingene med deraf følgende Standsning og deraf følgende „modbydelige Fysiognomier" (Bundfanget). Naturskønheden og Bekymringerne holde En i Forening fra at synke ind i Tingene (Ligeløb). Man lægger i Øjeblikket ikke Mærke dertil, tror slet ikke, at man har set videre paa Snebilledet; men bagefter maa man mindes, hvor skønt det var.

Alt imens kørte en Sporvogn forbi. Selve Vognen kunde ikke ses, da vi boede paa 2den Sal; man saa' kun den øverste Ende af Førestangen følge langs Traaden. Men hvor ubehageligt var det ikke at se dette Ho'de langsom krybe tvers over Billedet; thi det hentede En ligesom ned i Vognen til Samfundet (Refleksionen, Kredsningen) og tilvejebragte derved en saa stærk standsende (fysiognomidannende Virkning, at Naturskønheden og Bekymringerne i Forening ikke kunde veje op derimod. Den Sporvogn havde et „modbydeligt Fysiognomi"; til trods for at jeg slet ikke saa' den. Nu var Ligeløbet tabt igen, og dermed de „modbydelige Fysiognomier" paany fremme.

31. Om Efteraaret oplever man tit nogle haarde Fortætningsdage, der „stroppe En op" og give Ligeløb. Den tynde ny-

dende Landliggerstemning afløses af en Tilværelse, der kræver Handling og Indgreb (Overvindelse). Tit kan det overvælde En, saa man er lige ved at tabe Modet. Smaa Ubehageligheder, der under andre Forhold neppe vilde være blevne bemærkede, ere lige ved at vokse En over Hovedet, og andre komme til, der maaske ellers slet ikke vilde være indtrufne. „I denne for os alle saa forfærdelige Tid", sagde en Dame i Telefonen. Man vidste ikke, hvad hun hentydede til; men man tænkte ved sig selv: „Ja, det maa hun saamænd nok sige". Efteraarsfortætningerne ere ligesom Efteraarsstormene; de ere slemme.

Den Slags Tider ere udprægede Ligeløbstider, Ligeløb af stærk fortættet Art (Kvalitet IV). Man tørner lige ud, uden at opholde sig ved noget. Forlader i Tanken det hele. Solgte gerne hele Tilværelsen, hvis nogen bød En 10 Øre. Det hele er ikke til at have med at gøre. Hvad skal man dog gaa her og stampe for uden Selv, og Selv kan der jo dog ikke være Plads til i saadanne Tider; det vilde være umuligt at nære Interesse for noget. Man gaar rundt i en egen Ubevidsthed, har glemt sig selv og tror, at man ikke lever. Men det er nu netop det, man gør. Man lever overordentlig stærkt midt i Elendigheden.

Og læg nu Mærke til dette, at modbydeligt er det hele egentlig slet ikke, trods alt Ubehag. Modbydelige Fysiognomier er der ikke noget, der hedder, fordi alting er lige ud; de modbydelige Fysiognomier komme først, naar man vender sig om. Det hele er et fortrinligt Bevis paa, hvorledes Ligeløb selv midt i det værste Ubehag er i Stand til at fordrive „modbydelige Fysiognomier".

Jeg husker en Dag, jeg gaar igennem Kongens Have og ser en ny Gang anlagt tværs over Pladsen, hvor de gamle Drivhuse laa: „Nu skal der vel laves en hel Del der. Naturligvis uden Varme og uden Hjerte; thi de findes ikke i vor Tid". Man ser ligegyldig derpaa og gaar forbi i Ligeløb. Men uden at der er „modbydelige Fysiognomier" i noget; thi man ser ikke tilbage. Vender sig ikke om efter noget. Man har ikke noget med den naturfremmede Tid at gøre.

Længere henne træffer man paa noget, der vækker Erindringer. Der er den Pavillon, paa hvis Tag vi sad og drak Øl „frisch vom Fasz". Der var noget, der et Øjeblik gav Anledning til at vende sig om; der var noget, der kaldte; men man vendte ikke; dertil var

Stemningen ikke; man forlod det altsammen, det gamle ogsaa; det kan ikke holdes oppe. Men der var dog et lille Øjeblik, hvor man ligesom vendte sig en Smule og hørte efter Raabene. Hvor altsaa Ligeløbet slap en Smule. Men saa var der øjeblikkelig „modbydelige Fysiognomier“ og det af den alleruhyggeligste Art. Det var, som man saa Døden lige ind i Ansigtet: Altsammen borte, alle de Mennesker døde, som sade der livsfriske og glade. Nu stod Pavillonen her i Regn og Rusk som et Spøgelse, ret som om den fortalte, at den gamle, fine Tid var død, og at gamle Minder ikke kunde holdes oppe. Det var ordentlig, saa man styrtede afsted, fremad og lige ud igen i Ligeløb. Kun Ligeløbet giver ingen Genfærd, ingen modbydelige Ansigter i Tingene.

Uden for Haven faar man Øje paa et nyt Hus, hvis Arkitekt har været heldig med at lægge et varmt og venligt Indtryk ind i Stenene. „Ih se! Der er Folk, der leve endnu!“ Det var ligefrem en Lindring at se derpaa. Som om noget levede op igen ud af al denne Elendighed. Det Hus var fuldstændig fysiognomifrit. Lignede hverken Hansen, Olsen eller Petersen.

Saa gik man videre igen i Ligeløb. Huh! Det var fælt med det Øjebliks Tilbagevending. Naar man er stramt spændt for, skal man lige ud.

At være stramt spændt for er ikke behageligt men det er en fysiognomifri, ren og ophøjet Ligeløbstilstand. Det er egentlig af Usselhed, at man ikke ønsker altid at leve i dette stærke Ligeløb. Det have de nok haft en vis praktisk Forstaaelse af, vore gamle Forfædre, de gamle Vikinger, naar de stode med deres Økse i Haanden, og det gjaldt Livet. Gud veed, hvad de vilde have sagt til en af os, naar de havde set os sidde hos Wivel og læse vore Aviser til Sodavand og Whisky. De havde flækket Hovedet paa os.

32. Tycho Brahesdage ere vel kendte: Dage, hvor alting gaar uheldigt og galt, hvor der er Tryk og Modgang allevegne, tit i en Grad, saa man ikke synes, man kan mere, og ikke har Interesse for noget mere.

De ere nu slet ikke saa gale, den Slags Dage, netop paa Grund af denne manglende Interesse for Tingene. Elendigheden stemmer En til Ligeløb. Hvem kunde i saadanne nedslaaede Øjeblikke finde paa at se efter noget eller opholde sig ved noget. Man betragter alting ganske objektivt, for hvad det er. Kører en Sporvogn forbi,

forstaar man, at det er en Sporvogn, men ser slet ikke efter den, end sige, at man skulde finde noget kommunalt i Lyden. Ens Modtagelighed for slige Ideassociationer er ganske borte; man ser kun lige ud paa det for Haanden værende.

Men læg Mærke til, hvorledes dette Ligeløb midt i Ubehaget kan rense Luften for „modbydelige Fysiognomier". Et Ligeløb kan være drøjt, men det er aldrig „modbydeligt". Man mærker bedst Forskellen, naar Modgangen begynder at lette, og man begynder at komme til Verden igen. Hvis der saa kommer en Sporvogn, kan det ske, at man med en vis ubehagelig Overraskelse pludselig genkender den gamle velkendte daglig „kommunale" Opfattelse af Lyden med hele Publikummet og Samfundet siddende i Hjulenes Hylen. Huh, hah! Hvor kan det forekomme En „modbydeligt", efter at man har været fri for den Opfattelse en Tid. Saa er Ligeløbet gaaet; men saa ere de modbydelige Ansigter der ogsaa straks paany.

Men nu skal Du høre en pudsig lille Tillægsiagttagelse. Steg saa Modgangen paa saadanne Modgangsdage for stærkt, kunde det ske, at der kom et Punkt, hvor man ligesom blev overmandet, og hvor der da pludselig begyndte at vise sig aldeles „modbydelige Fysiognomier". Hvad er det? Hvordan kan det være? Jo, for saa var Ligeløbet ophørt. Saa var man kørt i Staa og stod stille; saa var Døden der (Stagnationen). Naar et Halmlæs sidder fast i en snever Port, kan Modstanden blive saa stor, at Hestene ikke kunne komme af Stedet. Det er modbydeligt. Men saa længe Læsset bare vil give en lille Smule efter, saa lever Hesten allerstærkest, idet den trækker.

Alle disse Eksempler paa fortættet Ligeløb have været Udgiftsligeløb; men vi kunde med samme Udfald lige saa godt have taget Indtægtsligeløb.

33. Som Eksempel derpaa behøve vi blot at minde om den i Eks. 22 nævnte B ø n. Det behøver ingen Omtale.

Endelig endnu til Slut en Iagttagelse til at pointere, at det i disse Eksempler paa fortættet Ligeløb ikke er Fortætningen, der fordriver de „modbydelige Fysiognomier", men Ligeløbet.

34. Det ses allerbedst, naar Fortætning forekommer uden Ligeløb. f. Eks. i en daarlig Prædiken. Den fordriver visselig ikke „modbydelige Fysiognomier". Tværtimod. Jeg tænker paa, naar jeg sad og saa' paa Hjørnet af Pulpituret med de udskaarne Figurer. De saa' sandelig ikke godt ud; thi Døden hvilede over det hele. Det var, som om Figurerne holdt Foredrag om levende Præster og døde Præster og tillagde de sidste et stærkt udpræget „modbydeligt Fysiognomi".

Selv den højeste Kvalitet kan faa et „modbydeligt Fysiognomi", naar den er uden Ligeløb (Liv).

Samle vi nu alle disse Iagttagelser sammen, vil det ses, hvad Udfaldet bliver af den „Prøve paa Regnestykket", vi paabegyndte Pag. 859.

Det vil huskes, hvorledes vi dengang vare komne til det Resultat, at „modbydelige Fysiognomier i Tingene" skyldtes Dødhed i Sjælen, og at vi som sluttelig Prøve paa dette Resultats Rigtighed ønskede at se, hvorvidt Tilstedekomsten af Liv i Sjælen (Ligeløb) vilde være i Stand til at fjerne de nævnte sjælelige Misdannelser.

Man ser Udfaldet. Svaret er det, at alle mulige forskellige Slags Ligeløb ere i Stand til paa en overordentlig tydelig Maade at fordrive „modbydelige Fysiognomier". Baade eksterne Ligeløb og interne, baade tynde og fortættede. De kunne allesammen. Bedre Udfald af en Prøve kan man ikke med Rette forlange.

Dermed er saa egentlig vor Undersøgelse færdig. Det fundne Resultat, at „modbydelige Fysiognomier i Tingene" skrive sig fra Dødhed i Sjælen, maa efter dette kunne betragtes som tilstrækkelig fysisk godtgjort.

Men der var noget oven for, der pirrede og fængede.

Et Bevis kan være rigtig rart, og det skal selvfølgelig til, naar man ikke vil leve i Meninger og Paastande, — hvad den og den Forfatter har sagt og hvad den og den mener; — men

naar Beviset er leveret, saa er der noget, der for Praktikeren endnu er langt vigtigere end selve Beviset — noget han er ganske ene om at forlange, netop fordi han er Praktiker — og det er at faa Resultatet frem paa en praktisk levende Maade. Der er intet, der i den Grad kan fænge Praktikeren, kan faa ham til at gaa lange Veje, som naar han kan faa Resultatet til at røre sig i sine Organer og Væv, saaledes at han kan føle, hvorledes Sagen sidder i Kødet paa ham. Først i saa Fald føler han sig som lykkelig Sejrherre. Det tørre Bevis gør ham kun mellemfornøjet.

Der var et lille Gran af dette Fængstof ovenfor. Vi saa det glimtvis kige frem i den lange Række af forskellige Slags Ligeløb, i Maaden, hvorpaa de stillede sig til Livet i et Menneske. Det maa vi ikke gaa forbi: det maa vi tilbage til og have fat i.

At Ligeløb med sin Udførsel af levende Kraft nødvendig maa medføre Liv, ere vi hele Tiden gaaede ud fra som en Selvfølge. Og at det som Følge deraf viste sig at kunne fordrive Døden gennem den hele lange Eksempelrække var ikke andet end, hvad vi kunde vente. Men en Ting fængede sært: det var den Maade, hvorpaa Liv og Ligeløb gennem den hele Eksempelrække bestandig optraadte, som om det var en og samme Ting. Man tænke blot paa Eksempler som 18, 26, 27 og 28.

35. Ved Siden af den tørre Kendsgerning, at Ligeløbet idelig bragte de „modbydelige Fysiognomier“ (Døden) til at forsvinde, var der allevegne noget ejendommeligt selvfølgeligt, der pirrede En. „De modbydelige Fysiognomier“ gik ikke deres Vej, saasnart Ligeløb kom til Stede; men de vare borte, idet det viste sig. Eo ipso. Var der ikke. Det var ikke saaledes, at man fik Indtrykket af en Virkning, fik Indtryk af at Ligeløbet var en Slags Medicin, der hjalp for Død; men de modbydelige Fysiognomier vare simpelt hen borte med det samme. En Virkning skal have en vis Tid til at komme frem; men her var det en absolut Samtidighed. Ingen Steder fik man Ind-

tryk af, at Ligeløb forholdt sig som Aarsag og de modbydelige Fysiognomiers Forsvinden som en af denne Aarsag sekundært følgende Virkning. Alle Steder var det som to Sider af samme Ting, man havde for sig. Som om Ophøret af de „modbydelige Fysiognomier" laa i selve Ligeløbet.

Man vil maaske undre sig over, at sligt kan tænde nogen saa stærkt, idet Resultatet dog bliver det samme, hvad enten Ligeløbet bringer Liv eller er Liv. Ja, det er meget rigtigt. Sagens tørre Realitet forandres ikke derved; men for Praktikeren gælder det som oven for omtalt om mere. Det forandrer i væsentlig Grad hans levende Opfattelse af Sagen. Det hele kommer til at staa anderledes for ham, med andre Ord, andre Udtryk. Meget bedre, meget mere levende og klart. Han begynder at føle det hele.

36. Der blev (Iagtt. 11) sagt, at vi levede i en stadig Kamp for at holde Livet i Gang — altsaa imod Stagnation. Det er udmærket rigtigt; men saaledes som Praktikeren nu ser paa Sagen, vil han udtrykke sig helt anderledes: Han vil sige, at vi leve i en stadig Kamp for at holde Ligeløbet vedlige. Ligeløbet er et fortsat Bevægelsesfænomen, der stadig skal holdes vedlige ligesom den fremadskridende Bevægelse af et Aeroplan. Er Aeroplanet ikke i stadig Fart, styrter det ned paa den faste Bund. Det samme gøre vi, naar vi ikke holde Ligeløbet vedlige (Eks. 30). Sagtner Ligeløbet et Øjeblik ved Anstød imod Ting, falde vi øjeblikkelig ned og maa ligge og rage paa det faste i Bundfang. Ret som naar en tung Bille tørner imod en Væg og falder ned, og give vi os til at reflektere og kredse rundt om os Selv, saa gaar det paa samme Maade. Saa er det ogsaa forbi med Farten fremad.

Ligeløb er det, der bærer, Stagnation og Kredsning det, der giver Fald. Det hele er en Flugt.

Klar af det faste (Tingene) klar af sig selv; ellers er der ingen Mulighed for at flyve. Deri kommer det hele Livsprogram til at ligge. Ikke hænge ved Tingene (Verden), det giver Stagnation; og ikke hænge ved sig selv; det standser ligeledes den opretholdende Fart fremad. Begge Dele er Flugtens Ophør.

Nu først har Resultatet faaet den levende Form, Praktikeren forlanger, det skal have. Nu først vil han kalde det færdigt. Nu flyver det, han ser Aeroplanet for sig, han ser, hvorledes det tørner imod Væggen.

Den Slags Bestræbelser efter en praktisk levende Form maa man ikke paa nogen Maade smile over. Praktikeren er kun Bonde. Han har sine egne smaa fattige Bondekrav, som han maa have Lov til at stille: Han forlanger at en Ting skal være forstaaelig, at den virkelig skal indeholde noget og fremfor alt, at den skal være levende. Han kan ikke leve af Sibberns Definition paa Livet: („Livet er en fra en indre Kilde kommende" . . osv.); men et Resultat som dette, det kan han se og det kan han forstaa, det kan han faa fat i.

For den, der kommer fra praktisk Side, levende gennemtrængt af det praktiske Livs berettigede, men tilsidesatte Krav paa Hjælp til at leve Livet paa udbyttebringende Maade, vil det i et Øjeblik staa klart, at her er noget, der kunde være til Nytte. Jeg kan ikke noksom anbefale mine Venner at lægge Mærke til dette Resultat og tage det op til praktisk Anvendelse. Det kan lønne sig.

Bittert maa man beklage, at den naturvidenskabelige Dannelse i en „oplyst" Tid skal være saaledes, at et saadant praktisk Resultat ikke kan udbringes i vide praktiske Kredse. Det vilde sprede Lykke omkring sig. I en ulykkelig Tid.

37. En uhyggelig stille Tidsalder paa de for Mennesket allervigtigste Omraader. Næsten som om det var noget, der ikke maatte tales om. Som om der var noget galt, der ikke maatte berøres. Under en næsten foruroligende Ro kan man faa Lov til ganske alene at studere de allervigtigste praktiske Livsspørgsmaal, som man skulde mene havde Krav paa den allerstørste Interesse, Spørgsmaal, hvoraf Liv, Velfærd, aandelig Lykke og lignende Smaating paa det aller-

næreste ere afhængige. Der er ikke en eneste, der vil have nogetsomhelst dermed at gøre. Ingen, der beskæftiger sig dermed eller gør det ringeste. Man kan godt faa hele Marken. „Praktisk Levelære“. Ja saa gerne! Hele Marken og — en Kartoffel i Nakken i Tilgift, naar man gaar ud af Døren.

Ja, men er det dog ikke uhyggeligt? Der maa jo være noget i Vejen. Noget, som man ikke vil sige. Det er ikke til at forstaa; men der maa jo være en Grund.

Praksis er paa aandeligt Omraade et Ord, der bogstavelig ikke findes i Landet. Det er noget, man kun har i Agerbrug, Maskinvæsen, Haandværk o. l. Gælder det at finde et Sædskifte, hvorved man kan opnaa et større Udbytte af en Mark end ved den gamle Rovdrift, saa er man med; men at der skulde kunne være Tale om forskelligt Udbytte af et Menneskeliv, Tale om Sædskifte paa det Omraade eller Rovdrift — det er der slet ikke noget, der hedder. „Praktisk Aandsliv! Hvad er det? Er det et Landbohøjskolefag? Eller hvor hører det hen?“ Det kan i hvert Fald ikke have nogen større Betydning. Det er jo saa faa, der „saadan lever“.

Det sidste kan være sandt.

38. Under vor Tids med unaturlig Voldsomhed frembrydende Kultur, er det næsten bleven en hel Sjeldenhed at finde nogen, der har reddet Livet i aandelig Forstand. Man kommer til at tænke paa Pestens Tid, da hele Byer, hele Landsdele uddøde. De fleste dø i en ganske tidlig Alder. De leve som Børn, men dø i Kulturstæderne allerede som unge. Folk dø af Tingene, der under det stærke Kulturfrembrud i en altfor voldsom Grad lægge Beslag paa vor Opmærksomhed. Man optages ganske af dem, amalgamerer sig med dem, smelter ind i dem, hvorved man nødvendig standses i den ovennævnte Ligeløbsfart. Blot man hører en Sporvogn, er det, som man opfattede det hele Samfund gennem Lyden, smeltede ind i det hele Millieu og blev siddende fast deri alt under Opfattelsen af mere eller mindre „modbydelige Fysiognomier“, der plage En i en Grad, som man langtfra tilstrækkelig gør sig Rede for.

Det er en rent rasende Maade at leve paa, siger vort Resultat; det er at begynde Livet med Døden. Saa hører alting op.

Uvilkaarlig ser man omkring sig, hvorledes det da er gaaet. Ser mest „modbydelige Fysiognomier“.

Men ingen lægger Mærke til noget. Ingen bekymrer sig om noget. Det er Folk ganske ligegyldigt, om de dø allesammen.

Livet! N—aah!

39. Et underligt Gengangeri af Døde. Sjeldent ser man noget, der bryder levende i Sjælen eller skyder det mindste friske Skud. Alting Gengangeri! Noget, der er hentet et eller andet Steds fra og er bleven forsynet med en eller anden lille Ændring. Mest „modbydelige Fysiognomier". Tit kan man hartad synes, at det hele lugtede en Smule. Kan Du ikke mærke ... lidt?

Tusinde og atter Tusinde gaa omkring som lidende og elendige Stakler, selv Skyld i alt. Deres Ulykke er simpelt hen Facit i et Regnestykke, enhver kunde have lagt paa Bordet for dem. Det kunde umulig blive anderledes. Men de ere lige glade; thi de ere døde. Det interesserer dem slet ikke engang at tænke derover. Blot man vilde se sig det mindste om og tænke saa langt som efter sin Næse, maatte man kunne forstaa, hvorledes man ved den og den Lejlighed havde styret sit Fartøj forkert, hvorledes den og den Ytring, den, og den Handling, nødvendig maatte afføde, hvad den gjorde. Men man vil aldeles ikke drage Slutninger, aldeles ikke tænke, aldeles ikke gøre Erfaringer. Ikke engang siddende i Ulykken er nogen tilbøjelig til at erkende, at han maaske har levet fejl. Langt snarere ville Folk være tilbøjelige til at bevise En, at de altid have handlet rigtigt, og at det er rent ufortjent, at det er gaaet dem ilde. Lad os ikke fornærme dem med at sige dem imod; men man tænker sin Del: Du skulde have lært at leve.

Saaledes er praktisk Levekunst i Danmark. Ingen kan noget, ingen vil lære noget, ingen vil se, ingen vil tænke, ingen vil lade sig sige, ingen vil forandre det mindste i sin Adfærd, belært gennem sket Skade.

De foretrække Døden fremfor at gøre en Smule for at leve lykkeligt.

Saa bliver Livet, som det kan.

Folk forstaa slet ikke at leve.

At det under saadanne Forhold er temmelig haabløst at tænke paa at faa et Resultat som det her fundne ud i Praksis,

vil forstaas. Tiden er ikke til det, Naturdannelsen *) ikke til det. At Kundskab om „modbydelige Tingsfysiognomier“ skulde være noget, der kunde hjælpe Praktikeren, faar man sikkert ikke en Mand i Kongeriget til at indrømme, i hvert Fald ikke før det engang kan blive Mode at skænke den praktiske Levesag mere Opmærksomhed. At der deri skulde skjule sig en Opdagelse af stor praktisk Værdi, og at praktisk Levelære i det hele skulde være et Fag, der næst Religion skulde være bedst skikket til at redde vor ulykkelige Tid ud af den Sump, hvori den moderne Kultur har bragt det — vilde hos de fleste kun fremkalde ironisk overlegne Smil.

Anm. Det fortjener i denne Sammenhæng at bemærkes, at nærværende Fysiognomispørgsmaal ikke er nyt og uforsøgt; det fejrer i disse Aar netop sit 100 Aars Jubilæum, idet det første Gang behandles i 1808 af H. C. Ørsted („det Skønnes Naturlære“). Siden vides Emnet ikke at have været væsentligt fremme, før Schultze Naumburg nu fremlægger sit betydningsfulde Værk om tiltalende og frastødende Fysiognomier i Bygninger.

Det er betegnende for den aandelige Situation, at saadan et Emne, der sikkert engang paa afgørende Maade vil komme til at beherske Sindene i det praktiske Aandsliv, har kunnet ligge hen i 100 Aar uden en eneste Dyrker. Man svælger i sine herlige Videnskaber, Teologi, Latin, Filosofi og Æstetik; men denne menneskelige Velfærdssag har ikke opfordret nogen til Studium og vil sikkert ikke gøre det mange Aar endnu. Man har andet at bestille.

Skal imidlertid Sagen nu lægges hen paany — maaske i 100 Aar igen — saa skal det dog ikke ske, uden at vi efter

*) Ved Naturdannelse forstaa vi ikke den tørre Samling af Naturkundskaber, man faar i Skolen, men Kundskaben om Menneskets Forhold til Naturen i sin Helhed. Den haves ikke i vor „dannede“ Tid. Man har politisk Dannelse, sagde gamle Berg, man har praktisk Dannelse, man har social Dannelse, æstetisk Dannelse, akademisk Dannelse, latinsk Dannelse og forgyldt Dannelse. Men een Slags Dannelse har man ikke, og det er Naturdannelse.

fattig Evne og Lejlighed vil forsøge at skrive et Jubilæumsskrift. Det er ikke hver Dag, man finder en slig Jubilæumsanledning; det er et af den Slags Tilfælde, der vil blive mindet i Historien.

Vi have lagt Planen til dette Jubilæumsskrift saaledes, at der i de to næste Breve — som Fortsættelse af nærværende — gives en Fremstilling af, hvad det fundne Resultat kan bruges til i livsøkonomisk Henseende og i de derefter følgende en Fremstilling af, hvorledes man er i Stand til at drage Slutninger om sit eget Indre ud af de Præg, hvormed Tingene præsentere sig for os (aandelig Spejling). Til Slut kan saa maaske det hele samles i et offentlig udkommende Jubilæumsskrift af Form og Udstyrelse som Universitetets aarlige Indbydelsesskrift (kun ikke med Universitetets Stempel paa).

Men det maa vente lidt; thi det hører ogsaa med til Tidens karakteristiske Aandsejendommeligheder, at det at være Levelære-Forfatter er noget, der skal betales dyrt. Paa Grund af den stærkt begrænsede Interesse for Sagen og Vanskeligheden eller Umuligheden af at kunne faa offentlig Støtte dertil, bliver det en Sport, man kun med lange Mellemrum kan tillade sig.

Skønhed i det hæslige og hverdagsagtige.

(Artikkel i „Nordisk Tidskrift".)

1885.

Allerede 1808 fremsatte H. C. Ørsted den Lære, at vi modtage Skønhedsindtryk af det fornuftstemmende i Tingene hvorfra man let kommer til, at enhver Ting, der er i Stand til at bibringe os en Meddelelse om noget — kan fortælle en noget — maa være i Besiddelse af Skønhedsindhold; ti enhver saadan Meddelelse var jo ikke bleven optaget, hvis den ikke havde været fornuftstemmende. (Loven for det fortællende Indholds Skønhed). Gaar man ned ad Gaden og lader tankeløs Blikket fæste sig nu paa et Hus, nu paa et Stakit, nu paa en forbigaaende Mand eller et Par Spurve, saa er der for det normale Menneske et Behag ved at gaa og betragte alt dette. Prøven paa Sætningens Rigtighed have vi straks: Hvorfor skulde man ellers gøre det? Man kunde jo godt lade være at gaa og se. Saaledes gør jo virkelig Melankolikeren og den Livstrætte, hos hvem Synet af Omverdenen kan frembringe sygelige Virkninger. De indeslutte sig og søge Minimum af Indtryk; men hvilket normalt Menneske gør det? Indtil en vis Grænse søger man Maximum. Overalt, hvor man faar noget at vide, er der Skønhed, overalt, hvor man hører ser eller føler noget — ligemeget hvad — er der et tilsvarende Element af Skønhedsfølelse tilstede hos den modtagende. Eksisterer ikke Ordet „tiltalende" i Sproget ret som en af Masserne given Tilstaaelse af, at man netop fandt Skønhed déri, at Tingen kunde „tale til en", og er hele Loven egentlig andet end en mere præcis Form for den gamle Sætning: „Det er skønt at leve".

„Aa ja, med Maade!" hører man en og anden bemærke. Slige Konsekvenser af Loven finde de fleste ikke stemmende med Praksis. „Vi se ikke al denne Skønhed om os", siger man.

Gennemsyret som man er af et vist dagligt Ubehag ved Slid og Slæb og allehaande ubevidste Livsfunktioners Virksomhed, finder man ofte Talen om en bestandig Skønhed i alle Ting mildest talt lidt utidig. Og vel vogte nogen sig for at fremsætte en saadan Paastand i for stærke Udtryk. Dersom nogen vilde sige: Kan du da ikke se, at der ligger en aandelig Formue i denne Lov, i de Ord: Al Ting taler og Tingenes Tale er Skønhed? Du Surmuler; og Malkontente! hos dig er Fejlen; Livet om dig mangler intet: det har denne Sætning forlængst godtgjort"; — dersom man rettede en saadan Replik til et Menneske taget ud af Hverdagslivet, vilde man sikkert møde det mest ejendommelige Ansigtsudtryk, og ens Kredit vilde være forspildt. Han vilde nok lade en vide, at teoretiske Rigdomme ikke altid have Værdi i Praksis.

Der eksisterer en vis Art højt berigende Belæring, der altid bliver modtagen med Vrangvillighed. Dersom en forstaar at fremsætte en letfærdig, magelighedsplejende Sætning med en vis Klang, kan det godt være, at den i Løbet af en Maaned kan vandre Europa rundt, og at man inden et Aars Forløb kan spore Dønningerne af den i de laveste Samfundslag. Omvendt kan en Sætning som denne nu snart holde 100 Aars Jubilæum, uden at man egentlig mærker nogensomhelst Virkning af det mægtige Indhold, der ligger i den, den frugtbare, selvstændige Iagttagelses Grundprincip. Det er ordentlig interessant at se, hvor vanskelig ovennævnte Sætning har havt ved at trænge ind i Folkebevidstheden, og hvorledes man endnu den Dag i Dag vægrer sig ved at optage den i sig, ret som der var noget i Vejen med den, som om den ikke var tilstrækkelig godtgjort. I et af vore Blade *) har der staaet følgende:

„Nu kan man villig indrømme, at det aldeles tomme og intetsigende ikke kan være smukt: men naar dette kun altfor sande opstilles som „Loven for det fortællende Indhold", bliver

*) Illustreret Tidende for 1. Juli 1883.

det usandt; ti det er næsten selvindlysende, at et Indtryk aldrig er skønt, fordi det fortæller os noget. En svulmende rubinrød Drankernæse er en meget energisk Fortæller, beretter om hele sin Fortid og raaber det ud paa Gader og Stræder, hvor mange fulde Glas dets Ejermand har taget til sig — men Skønhedsindtrykket? — Ja se om det kommer".

Man er af den Mening, at en Ting kun bliver skøn derved, at det, den udsiger, i og for sig er skønt, og at Loven for det fortællende Indholds Skønhed „løber ud i det rent tautologiske", idet den ikke siger andet, end at en Ting er skøn, naar den udsiger noget skønt. „Man kunde", siges der, „med samme Ret opstille den modsatte „Lov": det Indtryk, der fortæller os noget, er hæsligt — det er nemlig sandt, naar det er noget hæsligt, det fortæller os". Man tilføjer yderligere:

„Og der er jo ikke den Ting mellem Himmel og Jord, som ikke har sit at sige. Fluerne paa Væggen fortælle, at det er Midsommer, Spindelvæven under Loftet, at her ikke bliver fejet hver Dag o. s. v., det gælder om det hæslige som om det skønne, om det største som om det mindste, ja det er aabenbart, at der er Fortælleindhold af mathematisk, botanisk, geologisk, kort sagt af enhver mulig Art", — hvoraf man da vil drage den Slutning, at da alle Ting fortælle, og det billigvis ikke kan være nogens Mening, at alle Ting ere skønne, saa kan det ikke være det fortællende Indhold, der er Skyld i Skønheden.

Lignende Anskuelser kan man atter og atter træffe paa, naar man i Samtaler med denne og hin vil føre Sætningen paa Bane. Ofte komme Indvendingerne fra alt andet end uansete Personer og fremsættes med saadan Skarpsindighed og Dygtighed, at de synes at besidde en stor Vægt. Altid er det det hæslige og hverdagsagtige, man drager frem, idet man paa den ene eller anden Maade varierer det tilsyneladende soleklare Argument: „Ja men naar en Ting er hæslig, saa er den dog

virkelig ikke smuk; en Ting kan dog være saa modbydelig, at der ikke er Tanke af Skønhed i den".

Vi have i den Anledning troet, at det muligen ikke kunde være uden Interesse at belyse denne Lov særlig i dens Forhold til det hæslige og hverdagsagtige, idet vi fremføre en Række Eksempler, der kunne illustrere Lovens Rigtighed netop paa dette betrængte Punkt.

Forinden skulle vi bemærke, at Misforstaaelsen selvfølgelig hidrører derfra, at man ikke gør sig tilstrækkelig klart, at en Ting, trods det at den er hæslig, det vil sige: indvirker saaledes paa en, at vi kalde Totalindtrykket deraf for hæsligt, meget godt kan indeholde overvundne Skønhedselementer. Ethvert Indtryk er et „blandet Indtryk", sammensat af talrige Smaaindtryk (A, B, C, D ....)

$$I = A + B + C + D \; \ldots .$$

At Totalsummen af disse er negativ (hæslig), er ikke i mindste Maade til Hinder for, at enkelte Addender kunne være positive (skønne). Lad nu A være den Indvirkning det har paa en, at Tingen fortæller — aldeles uden Hensyn til, hvad den fortæller — og lad B, C, D være Virkninger, som det fortalte sekundært frembringer i en, saa siger Ørsteds Lov ikke andet, end at A altid er positiv. Med B, C, D .... beskæftiger den sig slet ikke; de kunne særdeles godt være negative, de kunne f. Eks. være indre Beskadigelser af legemlig eller sjælelig Art, sekundært opstaaende Spændinger eller Stridigheder mellem gammelt og nyt Indhold etc., det er noget, der slet ikke vedkommer A. Og ere de negative, saa kunne de jo være saa overvejende, at de aldeles overdøve A, saa at man slet ikke mærker dens Tilstedeværelse. Saa have vi Hæslighed samtidig med, at A dog godt kan være skøn.

Eksemplerne skulle nærmere oplyse dette Forhold.

Vi ville begynde med at minde om den Virkning, der ligger i talende Ansigter. Tag et Billede af „Punch" eller „Fliegende

Blätter“: En Kalvekudsk, der med en ubeskrivelig sur Mine betragter en forbikørende Bicyklerytter. Der behøves aldeles ingen Tekst til et saadant Billede, enhver maa trække paa Smilebaandet og føle et indre Behag ved et saadant Syn. Er det da smukt? Visselig ikke, naar vi betragte Indtrykket som Helhed. Det fortæller om Simpelhed, Misnøje og onde Følelser. Hvorfra kommer da Behaget? Aabenbart fra Fortællingen, der ligger i disse Ansigtstræk. De udsige saa uendelig meget. Se paa en Skuespiller, der uden at aabne sin Mund kan bringe Publikum i Latter blot ved et talende Ansigtsudtryk. I Regelen kommer det meget mindre an paa, hvad et saadant Udtryk fortæller, end derpaa, at det fortæller. Lad os tage et Ansigt, der er afgjort hæsligt, et „modbydeligt“ Forbryderfysiognomi. Hvis der ikke heri fandtes noget, der tiltalte Læserne, vilde illustrerede Blade aldrig falde paa at afbilde saadanne Ting; men det, der tiltaler, er det beskrivende, altsaa det fortællende i Trækkene. Da et temmelig intetsigende Forbryderansigt en Gang var aftrykt i et illustreret Blad, udbrød flere Personer: hvad skulle vi nu med et saadant Billede, som der ikke er det allerringeste mærkeligt ved? Man kunde ligesaa godt vise os en hvilken somhelst Bondemand greben ud af Hverdagslivet. Hvad forøget Interesse kan det vel faa, fordi han nu er kommen til at slaa et Menneske ihjel?“ — Det er øjensynligt, at man vil se et karakteristisk Fysiognomi, der paa en ejendommelig Maade kan gribe ind i de Forestillinger, man har gjort sig, derved at Trækkene ere i Stand til at fortælle noget om, hvad der rørte sig indenfor i Manden. Er det ikke Tilfældet, saa bebrejder man Redaktøren, at han har optaget Billedet. Paa den anden Side vil ethvert karakteristisk fortællende Ansigt altid afvinde Læserne en vis Interesse uanset det modbydelige Totalindtryk. Men i Interesse og Behag ligger Skønhedselementet.

Et lille Træk er her værdt at bemærke. Der er væsentlig

Forskel paa at se sligt paa Billede og i Virkeligheden. Lige overfor en virkelig Genstand, der udtrykker Lidenskaber, Urenhed o. desl., vil man føle en ganske anden levende Modbydelighed end overfor et Billede af samme Art. Hvorfor vel? Aabenbart fordi Konfronteringen med Genstanden vækker sekundære Virkninger i en Frygt for Berøring, Paavirkning deraf o. desl. Jo mere man kan fri sig for disse sekundære Virkninger, desto tydeligere fremtræder det blotte Fortællebehag. — Det er netop det, Maleren gør. Han forstaar at stille sig ganske udenfor, iagttagende overfor saadan en Genstand, og for ham bliver saa virkelig ikke andet end Fortællebehaget tilbage. Det er en bekendt Sag, at der eksisterer hele Skoler — hollandske og moderne og ikke blot i Malerkunsten — der netop med Flid opsøge saadanne Motiver, og som, hvad man end vil sige, i Virkeligheden have havt og have et stort Publikum for sig. Man hører ofte Modstandere af den Art Arbejder udbryde: „Hvad i al Verden er der nu af tiltrækkende deri? Skal det være smukt?“ Sikkert ikke som Totalindtryk betragtet. Det er vist slet ikke disse Kunstneres Mening. De ville kun fremhæve Fortælle-Skønheden; og den Sætning vil det vist være umuligt at benægte, at naar man forstaar at forholde sig malerisk til Genstanden ɔ: forstaar at hindre det fortalte i at blive omplantet i en, saa er der Skønhed i enhver Ting, der kan fortælle med en vis Energi. Derimod kan man selvfølgelig ikke give dem Medhold, naar de vælge intetsigende Ting af smudsigt Indhold; ti saa bliver der jo hverken den ene eller den anden Art Skønhed tilbage.

Ser man en med Klatter oversaaet Malerdreng, der fløjtende og svingende med Armene med Næsen i Vejret styrer henad Fortovet og uden at forandre Tempo med et uforlignelig frejdigt Udtryk tilraaber en Kammerat: „Vil du med?“ kan et saadant Syn tit skaffe en en saa levende Glæde, at man gærne gav Drengen en Mark. En anden ser intet og spørger

med Forbauselse: „Er det smukt?“ Visselig ikke. Ingen vil paastaa, at et saadant Ansigt fortæller noget somhelst skønt, men det er skønt, at det fortæller. Holberg kan i en vis Forstand siges at være vor Nations største Lærer paa dette Omraade.

Man fremhævede i ovennævnte Citat en Drankernæse som noget, der ikke skulde være i Besiddelse af Spor af Skønhed. Lad os se. Lad os analysere et saadant Indtryk, lægge Mærke til, hvad det er der rører sig i en, naar man faar Øje paa en saadan Næse. Det er allerførst her af Vigtighed at udskille de ovennævnte Konfronteringsfænomener, Frygten for en for stor Nærhed, Spiritusdunst, Forpligtelse til at skulle skride ind paa denne eller hin Maade etc. etc. Man maa, for at faa Øje paa Fortælleskønheden, se aldeles malerisk paa Tingen. Der bliver da nøje at skelne mellem to Tidspunkter i Indtrykkets Historie, det allerførste Indtryk og de sekundære Virkninger. I det allerførste Øjeblik vil man hos de fleste Mennesker kunne spore umiskendelige Tegn paa et vist Overraskelsens Behag. Man kan høre det paa Folks Udbrud: „Næh! sikken Næse“ eller „Naa! den har været dyr“, Ytringer, der altid blive fremsatte med et vist Humor. Først bagefter, som noget ganske for sig, hører man: „Fy! hvor det er hæsligt“ og denne sekundære Virkning er i Virkeligheden noget ganske for sig, der ikke maa sammenblandes med det første Øjebliks Fortællebehag. I øvrigt er der her en stor Forskel paa de forskellige Mennesker, alt eftersom deres forskellige Udvikling gør dem mere eller mindre disponerede til at optage Fortællingen. Jeg har set Vinelskere føle en saa levende Fornøjelse ved Synet af en saadan Næse, at de ordentlig have gnedet sig i Hænderne af Glæde. Det er aabenbart Fortællingen om alle de mange fulde Glas, der her finder et let Indpas. Hos Totalafholdenhedsmanden bliver det omvendt. Han modtager ikke Fortællingen. Hvis den et Øjeblik ligesom har listet sig ind, kaster han den i det næste

med konvulsivisk Voldsomhed ud fra sig og smælder Døren i derfor. Han kan ikke modtage Fortællingen, paa lignende Maade som visse Mennesker ikke kunne forstaa Komik. Noget ser han selvfølgelig; men det er kun et ringe Korn i Sammenligning med, hvad Vinelskeren ser, et Frøkorn, der imidlertid er fuldkommen tilstrækkeligt til at sætte hele Hæren af sekundære Virkninger i Bevægelse, Forestillingerne om det slette, lastefulde, fordærvelige, alle Addenderne ÷ B, ÷ C .... i overordentlig Størrelse. At denne Mand ikke mærker noget til Behag, er begribeligt.

Det er en bekendt Sag, at Læger kunne finde sygelige Fænomener smukke, medens andre væmmes derved. Her se vi atter det samme. Fænomenet kan fortælle Lægen saa overordentlig meget, at Fortælleskønheden hos ham langt overvejer det sekundært opstaaende Ubehag. Hos andre Mennesker mangle de nødvendige Forudsætninger til at forstaa Fortællingen; de opfatte kun en ringe Kim i Sammenligning med, hvad Lægen opfattede; men Kimen løber videre, tænder de sekundære Virkninger og sætter alle de negative Addender i Bevægelse. Paa denne Maade mærkes da kun Hæslighed.

„Ja, men Kimen er der dog“, vil man maaske sige, „en tilsvarende ringe Skønhed maatte der altsaa dog kunne spores, og den er der ikke; der er ikke Spor af Skønhed i et saadant Syn, ikke engang en nok saa lille overvunden Minoritet“. Jo, der er. Man kan gribe Folk i, at de efterat have modtaget et saadant hæsligt Indtryk, hvorfra de have bortvendt sig med Væmmelse, alligevel i næste Øjeblik ere komne tilbage, ligesom for at erkyndige sig om, hvor slemt det egentlig var og for paa ny at styrte derfra med Modbydelighed. Det er aabenbart, at de gærne ville modtage Fortællingen; men de ville nødig have det fortalte. Man kan ligefrem anstille Forsøg i saa Henseende, lade et større Antal Mennesker lugte til en Flaske med et ret ildelugtende kemisk Stof (Svovlkulstof el. desl.) og se

efter, om ikke en stor Part kommer igen anden Gang. Det maa selvfølgelig være en Lugt, vedkommende ikke kender; ti ellers vilde Fortællingen blive saa lille, at man muligen forud vilde betakke sig. Noget lignende kan ofte paa en komisk Maade komme frem ved Ærgrelse, at Folk idelig og idelig søge tilbage til det tirrende Objekt, uagtet de dog vide, at det blot volder dem Ubehag. De kunne ligefrem savne et saadant. En Henrettelse, der dog vist maa kaldes et afgjort hæsligt Syn, tilkalder Tusinder af Tilskuere. Man kan kalde det Nysgerrighed, eller hvad man vil, saa er det en Art Tilfredsstillelse, de finde derved, altsaa for saa vidt et Behag. Og hvem vilde ikke, naar det havde været muligt, have staaet i en Krog og set Jordskælvet paa Ischia eller deslige Begivenheder, ligesom man jo faktisk paa Theatret fremstiller Mord og Brand og alt andet end skønne Scener til Lyst og Glæde for Publikum.

Saa vidt om de hæslige Ting. Ved de hverdagsagtige kunde man et Øjeblik synes, at Forklaringen maatte være en ganske lignende. Ogsaa her maa jo Fortælleskønheden kunne være skjult af Hæslighed, blot at de hæslige Addender ikke ere tilstede i Overskud, men kun i saadan Grad, at de netop formaa at gøre Skønheden usynlig. En saadan Forklaring vil vel ogsaa i mange Tilfælde virkelig være rigtig; men aller hyppigst vil Sagen have en endnu simplere Sammenhæng.

Vanen kan saaledes være Aarsag til, at vi ikke bemærke en Skønhed, der føles af os, og at det kommer til at se ud, som om Tingene fortalte uden Fortælleskønhed.

Som Eksempel herpaa behøver man blot at nævne Behaget ved at se Mennesker. Uagtet dette Behag er saa stort, at de gamle endog talte om en egen „Selskabelighedsdrift“, saa mærkes det egentlig slet ikke til daglig. „Det kommer virkelig an paa, hvad det er for Mennesker“, vilde de fleste svare en, idet de tænke paa den forskellige Grad af Behag, Fortællerne kunne vække og sætte Nulpunktet der, hvor Behaget begynder at und-

gaa deres Opmærksomhed. Men gaa en halv Dag alene omkring i Gribskov, saa vil Behaget ikke undlade at vise sig, om det saa er overfor den simpleste Arbejdsmand, der kommer gaaende. Det Behag, der her træder frem, er aabenbart Fortælleskønhed. Netop fordi man selv er Menneske, kan denne Skikkelse fortælle saa uendelig meget. En Hund eller en Kanariefugl kan være god; men der vil altid savnes de fælles Baner, der først ret gør det muligt, at Fortællingen kan omplantes. En enkelt Læser, der ikke har givet sig Tid til at sætte sig tilbørlig ind i det foregaaende, vil maaske her gøre gældende, at der kan være et vitterligt Ubehag forbundet med Synet af et Menneske, f. Eks. ved Synet af en Person, der truer en paa Livet, af et Menneske, man hader, af Søndagsvrimmel etc. Herom kan gentages, hvad der alt ovenfor er sagt, at slig Hæslighed beror paa sekundære Virkninger af saa hæslig Beskaffenhed, at de skjule Skønheden. Morderen fremkalder, betragtet for sig alene (malerisk), et primært Fortællebehag — ellers vilde man i Skuespil aldrig finde sig i, at Helten, som man lever og aander med, kom i Livsfare — men de sekundære Virkninger, som Fortællingen fremkalder, ere saa ubehagelige, at de fleste foretrækker at renoncere paa hin Skønhed; man maa ingenlunde sige alle; thi der gives jo virkelig Mennesker, der finde Behag i farefulde Situationer, som med øjensynligt Behag sætte Livet paa Spil paa Indianertog og Løvejagt, Mennesker, der altsaa sætte Fortællebehaget over det sekundære Ubehag.

Vanens Betydning har jeg ogsaa set stærkt belyst i et andet Tilfælde. Det kan ske, at et Menneske i Feber el. desl. kan drømme om det fornuftfremmede, om underlig gaadefulde Omgivelser, hvori han ikke kan orientere sig, og hvoraf han ikke kan forstaa det mindste. Saadanne Drømmeforestillinger have altid et dæmonisk Præg og ledsages af en ubeskrivelig Følelse, der nærmest maa sammenlignes med Rædsel. Naar man vaag-

ner op af en saadan Drøm, kan det være en ganske besynderlig Vederkvægelse at blive sig den fornuftbestemmende Verden bevidst; *der* hænger Bedstefaders Ur, *der* staar Natlampen og brænder, *der* ligger Peter i sin Seng og sover. Der er ikke den Ting i Værelset, der i sligt Øjeblik ikke er skøn. Man forstaar i et saadant Øjeblik, at Verden er bestandig skøn, og at det kun er en Art Sløvelse eller Mangel hos os, naar vi ikke altid indse det. Men det er ogsaa kun et Øjeblik; snart glemmer man den hæslige Drøm, og det ene staar da igen som det andet, uden at noget hæver sig over det særlig bemærkningsværdige; snart har man af Vane igen ganske glemt, at der ligger en stor Skønhed alene deri, at noget er i Overensstemmelse med ens indre Bygning, kan tale til en, kan fortælle en noget, ligemeget hvad.

Medens Vanen saaledes ved mange Ting er Skyld i, at vi ikke bemærke en Skønhed, der virkelig føles af os, kan det ved andre Ting være, at Skønheden slet ikke kommer frem hos en, fordi man ikke har faaet Øjet op for den i Tingen indeholdte Fortælling.

En vis dagligdags Gnavenhed skriver sig saaledes fra Tomhed, derfra, at man ikke formaar at tænke sig noget ved, hvad man ser, ikke formaar at modtage nogen kendelig Fortælling af Tingene. Fejlen ligger ikke hos Tingen, den kan være i Besiddelse af stort fortællende Indhold, det er kun for Iagttageren med hans mangelfulde Uddannelse eller Evne, at det ser ud, som om den intet fortalte. I det han søger Fortælleskønhed og ingen finder, giver han Tingen Skylden og bliver gnaven.

Russiske Bogstaver paa en Skibsside kunne ærgre en, fordi man ikke kan læse dem. Ved Siden deraf synes de danske skønne, fordi de kunne fortælle.

Mange ville kunne mindes, hvorledes de i tidligere Alder har kunnet se paa berømte Statuer med Ligegyldighed, maaske endog med en lignende Fortrydelse som paa de russiske Bog-

staver. Senere fik man Øje for Fortællingen deri (lad der være fremstillet Mod, Ondskab, Listighed etc.), og fra selvsamme Øjeblik indsaa man Storheden. En opfatter straks Fortællingen i en gammel Ruin og opfyldes med Behag, en anden lytter forgæves til nogen Fortælling; men saa ser han heller ingen Skønhed; ja samme Person kan til forskellige Tider være meget forskellig disponeret til at høre paa slige Fortællinger og i samme Grad til at se Skønhed.

En Dreng, der har levet sin Barndom i et hyggeligt, men ensidigt Familieliv, hvor han kun har lært ganske særegne Interesser og Synsmaader at kende og kun har lært at tænke sin Faders Tanker, kommer i Lære hos ganske fremmede Mennesker, der slet ikke ligne hans egne. Disse Mennesker blive en Slags russiske Bogstaver for ham. Han forstaar ikke dem, og de forstaa ikke ham; alle de Historier, han før har let over med sine egne, høre de paa uden et Smil, og omvendt forekommer deres Latter ham hæslig, fordi han ikke ser nogen Grund til den. Underlig hænge disse Gardiner, et Mønster, som det aldrig kunne falde hans Moder ind at købe, og hvilke sære Tapeter! Pærerne derude i Træet er det eneste, der ligner det hjemme; men han kan ikke glæde sig derved. Han føler ingen Hvile i Grunden. — Forholdet er aabenbart, at Drengen mangler visse Baner og Betingelser for at opfatte den i de nye Omgivelser liggende Fortælling, og idet det altsaa forekommer ham som de ikke vare i Besiddelse af Fortælleindhold, ser han dem prægede af en tilsvarende Hæslighed. Nej, lad ham en Dag komme hjem! *der* kunne Tingene fortælle, *der* kan han ryste dette ubegribelige af sig, som virker paa ham som Oktoberkulden paa Fluen i Vindueskarmen. Hvad Tingene fortælle, er ham ganske ligegyldigt; det vilde være ham umuligt at gøre sig rede derfor; men hvis han kunde, vilde det sikkert kun være Trivialiteter fra Fortiden, Slagsmaal med Brødrene, Ting der maaske i og for sig kunne være meget hæslige; men det

kommer slet ikke an paa det. Tingene kunne fortælle noget, han kan opfatte, noget der for ham er fornuftstemmende: det er ham nok. Men naar saa Aar ere gaaede, kan det være, at han mere og mere opdager det gamle i det nye: han forstaar, at der ikke var den Forskel, som han først troede, men at den samme Naturaand dog egentlig gaar igennem det hele, kun ytrende sig paa forskellig Maade. Jo mere Tiden gaar, desto mere finder han Baand, der knytte det nye og det gamle sammen, desto mere genfinder han sit gamle selv i de nye Omgivelser og forstaar, at denne Sammenfatning netop er et Modenhedsmaal, der i en dybere Betydning stiller sig for ham.

Lignende Forhold kunne paa en interessant Maade studeres ved Bopælsforandringer. Blot det at flytte om Hjørnet til den anden Gade er nok til at gøre en ganske fremmed med sig selv. Man synes, man er kommen til en ny Luft, der er koldere og mindre næringsholdig. En gammel Mand saa jeg valfarte til sin tidligere Bolig, — man hører om gamle Folk, der slet ikke have kunnet taale Forandringen, — det staar for en selv, som noget var blevet borte. Møder man en Dag en Husfælle fra det gamle Sted, kan det indvirke paafaldende paa en: „Herregud, der er de fra det gamle Sted, de bo der endnu som dengang“. Saa gaar der et Aar eller to; man kommer en Dag ind i en Butik, hvor man tidligere handlede. Det vækker gamle Erindringer; men pludselig gaar det op for en, at man jo egentlig lige saa godt kan siges at høre hjemme her nu som tidligere — i lang Tid forekom det en at være Gæstebesøg til det gamle, hver Gang man kom i denne Butik. Det bliver i al sin tilsyneladende Ubetydelighed det første Baand, man knytter mellem det nye og det gamle. Saa vokser saadant et Indtryk ligesom fine Rodtrevler kunne vokse mellem nøgne, haarde Sandkorn. Man finder flere og flere Ting igen. Blot Rodemesteren en Dag kommer ind, er det ordentlig en Glæde at se, at det er den gamle Rodemester, man altid har haft med at gøre. Gamle Følelser komme efter-

haanden igen, og tilsidst kan man virkelig naa saa vidt, at det staar for en, som der slet intet var foregaaet, at man føler det nye ligesom i Forbindelse med det gamle. Man kunde fortsætte med en Mængde saadanne Eksempler, men det er neppe fornødent.

Kun endnu et. Naar vi ovenfor have talt om det betydningsfulde Indhold, der laa i denne Ørstedske Lov, den frugtbare selvstændige Iagttagelses Grundprincip, saa kunde det muligen være rigtigt at ledsage denne Ytring med et Par Bemærkninger. Hvad vi navnlig kunne ønske at betone, er, at Lovens Værdi slet ikke ligger saa meget deri, at den i det daglige Liv er Vejen til mangen Glæde, som man uden den ikke vilde have havt — det er en Uvæsentlighed, saafremt denne Glæde ikke fører til andet end et øjeblikkeligt Behag. — Langt væsentligere er den Betydning, Loven ved at vække Iagttagelsesaanden faar som aandelig økonomisk Grundlag.

Det, som det for den sjælelige Økonom idelig gælder om, er selvstændig, kraftforbrugende aandelig Nybevægelse. Denne spiller samme Rolle i den sjælelige Husholdning som Bevægelse for Legemet og er en Hovedbetingelse for aandelig Velfærd. Denne Fornødenhed, der i desto stærkere Grad træder frem som saadan, jo højere Individet staar i intellektuel Henseende, er det imidlertid ofte meget vanskeligt at opdrive, og Hundreder ere gaaede til Grunde af Mangel paa Forlig mellem dette aandelige Behov og den dem givne Andel i den aandelige Bevægelse. Det vil være forstaaeligt, at Økonomen først og sidst har sin Opmærksomhed henvendt paa dette Punkt; men hver Gang han vil fremsætte noget derom, standses han af de Ord: „Ja men hvor er der Lejlighed til denne selvstændige Tænkning? Hvad kan det nytte, at man siger os, I skulle tænke og forskaffe eder selvstændig aandelig Nybevægelse? Hvor gaar man hen og finder den? Hvad anden Syssel er mulig for os end med Forretningsanliggender, Politik, Børspapirer etc., der give omsæt-

tende, men ikke skabende Tænkning? Videnskabelig Tænkning er kun for en lille Flok, der har Kundskaber og Evner, og selv om man kunde sysle dermed, vilde det dog aldrig kunne blive i Selvstændighedens Sandhed. Saalænge Videnskabsmanden gaar ved Siden og med et Pennestrøg kan klare, hvad vi udpege som de største Dybsindigheder, saalænge vil man aldrig kunne gøre en saadan Syssel til sin egen og kun derved bliver man selvstændig".

Vist nok er alt dette rigtigt; men der er en anden Vej til aandelig Nybevægelse end gennem Videnskab, og det er netop den, hin Ørstedske Lov fører os ind paa, den selvstændige Iagttagelsesvirksomhed i det daglige Liv. Her er en Dør, der staar aaben for alle. Her er ikke Tale om saadanne Forudsætninger, som Videnskaben kræver. De rige Evner ere slet ikke nødvendige. Den simple Ting at se fordrer langtfra saa store Apparater, som man i Almindelighed antager. Tilstrækkelige Betingelser til denne simple Gerning kan man godt sige, ligger allerede i Trangen dertil. Og med Hensyn til Paastanden om, at det almindelige Menneske ikke skulde kunne deltage med en Følelse af Alvor og Sandhed i sligt Arbejde, idet han skulde føle sig som Dilettant ved Siden af Videnskabsmanden, da gælder den slet ikke her. Maaske ere vi her paa en Grund, hvor Videnskabsmanden næsten slet ikke har noget Forspring for ethvert skarpt seende og tænkende Menneske, hvor hans Videnskab ikke yder ham nogen stor Nytte, ja maaske i enkelt Tilfælde kan siges at skade ham, for saa vidt den angriber hans uhildede Syn.

Vi staa sikkert her overfor den gamle Forskel mellem Praktikeren og Teoretikeren. En lærd Landmand vil meget snarere end den simple Bonde kunne ødelægge sin Gaard og begaa ubegribelige Forglemmelser. Her er en Opgave, der netop kan og bør optages af det almindelige Menneske, af den, der med almindelig Dannelse forener Uhildethed og et naturligt skarpt

Blik. En vis Iagttagen i simpel Inderlighed er noget, der særlig ligger for det upræparerede Menneske. Han er skabt til at være Bonden i den sjælelige Verden. Vi trænge til Bønder der. I vore Dage har man saa at sige kun lutter Potentater og Nuller; der er ingen Mellemvej. Vi trænge til en aandelig Mellemklasse af Empirikere, Folk, der have Selvstændighed i at se og opfatte omkring sig, og som forstaa deres Forhold til Videnskaben paa den Maade, at de uden at gøre Forsøg paa at være spekulative — det er jo ikke deres Forum — overlevere deres Indsamlinger til den Lærdes Brug. En saadan Klasse vilde indbringe en sjælelig Sundhed, hvortil vort syge Samfund trænger, ja det er næppe fejlagtigt at sige, at Sygdommen for en stor Del hidrører fra et Misforhold af denne Art; der trænges til individuel Iagttagelse paa alle Omraader, i Æstetik, i hele den daglige Livsførelse. Opgaven er smuk, netop fordi den er almen, fordi den ligesom det at være simpel Jordbruger paa en naturlig Maade ligger for det almindelige Menneske, og den yder rig Løn, for saa vidt som den enkelte ad denne Vej kan fylde sit Liv med en aandelig Rigdom, hvorom man i mange Tilfælde neppe har den rette Erkendelse.

Stemninger og Billeder
i harmonisk Ordning.

Et æsthetisk-psykologisk Forsøg.

(1886.)

Forord.

Det er bekjendt, at den sjælelige Paavirkning, vi modtage af et Sandseindtryk, i høj Grad afhænger af de omgivende Indtryk. Ved passende Vexel af Toner kan man frembringe Musik; Farvevirkning beror i en overordentlig høj Grad paa Maaden, hvorpaa Farverne sammenstilles, og paa Smagssandsens Omraade gælder noget ganske tilsvarende. Phænomenet gjenfindes paa æsthetiske Omraader. Det er interessant at se, hvad enkelte Personer kunne præstere i Retning af Blomstersammenstillinger eller Klædedragt, hvorledes de mangen Gang ved simple Smaating kunne frembringe en overraskende Virkning, medens man til andre Tider kan se rige Midler benyttede saa slet, at det Hele fordærves. Spørg imidlertid ikke om, hvorledes han eller hun bærer sig ad med Sligt. De vide det godt; men de sige det ikke, og dertil have de deres gode Grunde. Ser man nærmere til, saa arbejder egentlig enhver æsthetisk Forfatter med slige, man kunde fristes til at sige, instinktmæssige Midler. Naar man læser Forfattere som Turgénjew, der paa en saa mærkelig Maade forstaar af tilsyneladende intetsigende Smaating at bygge et talende og skjønt Hele, saa er Phænomenet ganske det samme. Virkningen er af musikalsk Art. Han forstaar at lade disse Smaating følge efter hinanden paa en egen heldig Maade. Men hvorledes? Ja, han angiver ingen Regler, men gaar videre til det næste.

Der er noget tillokkende ved at blive tilbage paa et saadant Punkt. Mon der ikke skulde existere bestemte Regler og Love for en saadan sjælelig Musik, ligesom man er i Stand til at angive Regler for Tone- og Farvesammenstillinger? Mon man ikke ved at prøve sig frem og lade udvalgte Stemninger og Billeder drage forbi i forskjellig Orden, hvad enten det nu blev paa skjøn eller hæslig Maade, skulde kunne udfinde noget i saa Henseende?

Der gives en legende Syslen, som i dobbelt Forstand er et Menneskes egen, og paa hvilken det gælder om at holde fast: En holder Høns og driver det rationelt; En lægger sig efter Biller, som han om Søndagen tager ud paa Landet for at opsøge; En samler slet og ret paa Sneglehuse. Overfor de, der forstaa Betydningen af saadanne Virksomheder i den daglige sjælelige Økonomi, vil det maaske ikke være uden Interesse at henpege paa en berigende Samler-Syssel, der ligger bagved ovenstaaende Linjer, samt at fremsætte et Par anvisende Forsøg*) i saa Henseende.

Nogen yderligere Kommentar til det Følgende vilde neppe være paa sin Plads. Derimod skulle vi gøre et Par Bemærkninger for at afvende Misforstaaelse fra en i vore Dage udbredt Læserklasses Side. Feuilletonlæsning er dette ikke. Den, der gjennemløber disse Stemninger paa samme Maade, som naar man læser æsthetiske Skrifter „for Handlingens Skyld", vil komme til at se med hovedrystende Forundring paa Forsøget. Man maa se Stemningen for Stemningens egen Skyld, — det er just en Kunst, som vor Tidsalder trænger til at dyrke —, man maa forstaa at hvile i en Stemning, at afbryde sin evindelige Hensigtsstræben og fremadstyrende Jernbanefart og et Øjeblik give sig hen til den standsende og stedelskende Syslen, som Enhver, der vil experimentere, maa kjende. Det vil styrke de udpinte Nerver. Først naar man i denne Ro ved at se og se, langsomt og ofte, faar Stykkerne levende, saa at det enkelte ikke forlængst er tabt, før det næste kommer — hvorfor der jo forøvrigt ligger en Fare i de mange Ord, som Stemningerne behøve til deres Beskrivelse, — først da har man naaet den Modenhed i Opfattelse, der er en absolut nødvendig Betingelse for Sammenfatning. Og endelig maa man forstaa at experimentere og se selv, at tænke sig dette og hint borte og se, hvad Virkning det vilde gjøre, Sammenstillingen ordnet paa en anden Maade etc. Saa ser man t. Ex., hvorledes Stykkerne 1 og 3 danne en fremhævende Ramme, for det smukke 2, hvorledes 4 vilde være umulig uden 3, hvorimod begge i Forening løbe harmonisk ud i Slutningen af 5, hvorledes 8, der visselig ikke

*) Af Hensyn til Bekostningen vil Trykning neppe kunne blive anvendt til mere end et Par enkelte Blade, ligesom man har maattet opgive eller i hvert Fald udsætte Anvendelsen af Træsnit. Det vil dog kunne være fuldt tilstrækkeligt til at afridse en Virksomhed, som Enhver let kan optage og fortsætte.

er skreven for Skjønhedens Skyld, pludselig bliver klædelig ved at komme i passende Omgivelse, medens omvendt 7 og 9 ikke godt kunne staa sammen uden 8 som Mellemled. Meget af sligt er for subjektivt til at kunne skrives. Læseren maa selv se det uden Anvisning.

Paa saadan Maade stilles der betydelige Fordringer til Læseren. Fyldestgør han dem ikke, faar han Intetsomhelst ud af det Hele.

I.

1. Bahia eller San Salvador, Brasilien, den 22de Februar. En Dag, fuld af Begejstring, er henrunden. Begejstring er imidlertid et Ord, der kun ringe udtrykker de Følelser, der besjæle en Naturforsker, som for første Gang har vandret alene i en brasiliansk Skov. Græssenes Elegance, de parasitiske Planters paafaldende Former, Blomsternes Skønhed, det glinsende grønne Løv, men fremfor alt Vegetationens almindelige Yppighed fyldte mig med Beundring. En ganske forunderlig Blanding af Støj og Stilhed hersker i de skyggefulde Dele af Skoven. Insekternes Støj er saa stærk, at den endogsaa kan høres i et Skib, der ligger for Anker flere hundrede Alen fra Kysten; dog synes der i de dybere Dele af Skoven at herske en almindelig Stilhed. For den, der elsker Naturhistorien, bringer en saadan Dag en dybere Glæde, end han kan haabe nogensinde igjen at føle. Efterat have vandret omkring i nogle Timer, vendte jeg tilbage til Landgangsstedet; men før jeg naaede det, blev jeg overrasket af et tropisk Uvejr. Jeg forsøgte at finde Ly under et Træ, der var saa tæt, at det aldrig vilde være blevet gjennemtrængt af en almindelig engelsk Regn; men her flød der i Løbet af nogle Minuter en hel lille Strøm nedad Stammen. Det er denne Regnens Voldsomhed, vi maa tilskrive den grønne Plantevæxt paa Bunden af de tætteste Skove. Dersom Regnbygerne lignede dem i de koldere Klimater, vilde den største Del være opsuget eller fordampet, før den naaede Jorden. (Darwin.)

2. Men hvor lidet fylde alle Enkeltheder, jeg saaledes kan mindes og sætte sammen, mod det hele Liv paa Gaarden i dets Stilhed og Sundhed, i dets Rugbrøds- og Hvergarns-Tilværelse, i den Beskyttelse, det gav Opvæxten! At færdes paa de store Strækninger, vor Ejendom, at kjende hver Jordlod som noget Særegent, næsten noget Levende, af hvis Vilje og Dygtighed man ventede noget Bestemt; at se det Ventede komme under det brede Solskin og føle Bekymring for det i Uvejr; at gaa imellem det naar det svulmede og bugnede og var som en Skov, højere end En selv, og tog Vejret fra En; at høre Leerne klinge, at kjøre ud med Mad og Øl til Høstfolkene, kjøre Sæden hjem og blive saa sulten og dele sin Mad med Heste og Hunde! En Gang skete det, at vi silde om Aftenen bragte Fødemidler ud; thi da det truede med Regn, havde Karlene tilbudt at arbejde en Del af Natten. Moder var med og sad paa et Neg og strikkede, og jeg Lyksalige faldt i Søvn paa et Neg ved Siden af.

Og saa ved Juletid, henad Juleaften, være ude i den store snebelagte Gaard, løbe omkring Stakkene og se Skinnet af den store Ild, hvorved Moder og Pigerne bagte Æbleskiver; se Karlene komme ud af deres Kamre, endog Røgteren i ren Skjorte, og senere se dem alle, Karle og Piger, i Række med Avlskarlen i Spidsen komme ind til os og gaa rundt om Bordet og sige: Tak for Mad! Og derpaa gaa ned til dem i Borgstuen og spille Brus med dem om Æbleskiver! Ja hvilken Tid!

(Goldschmidt.)

3. Vi toge Sadlerne af vore Heste nær ved Kilden og beredte os til at tilbringe Natten her. Aftenen var smuk og Atmosfæren saa klar, at Masterne af de Skibe, der laa for Anker i Bugten ved Valparaiso, tydeligt kunde ses som smaa sorte Striber, og dog var Afstanden ikke mindre end 26 geografiske Mile. Et Skib, som for fulde Sejl gled om den yderste Pynt,

viste sig ligesom en skinnende hvid Plet. Anson taler med megen Forbauselse i sin Rejse om den Afstand, i hvilken hans Skibe bleve opdagede fra Kysten; men han tog ikke tilstrækkeligt Hensyn til Landets Hojde og til Luftens store Gjennemsigtighed.

Solens Nedgang var prægtig; Dalene viste sig sorte, medens Andesbjærgenes sneklædte Toppe endnu havde en rodlig Tone. Da det blev mørkt, antændte vi en Ild i en lille Løvgang af Bambus og ristede vor Charqui (tørrede Stykker Oxekjød), derpaa drak vi vor Maté og befandt os rigtig vel. Der er en usigelig Tillokkelse i saaledes at leve i den frie Luft. Aftenen var rolig og vindstille; — af og til hørte man Bjerg-Viscacha'ens gjennemtrængende Støj og det svage Skrig fra en Natravn. Disse tørre, forbrændte Bjærge besøges kun af faa andre Dyr.

Man har sagt, at Kjærlighed til Jagt er en Mennesket medfødt Lyst, en Rest af en instinktmæssig Lidenskab. Forholder det sig saaledes, er jeg ogsaa vis paa, at den Glæde, man føler ved at leve i den frie Luft med Himmelhvælvingen som Tag og Jorden som Bord, udgjør en Del af den samme Følelse; det er den Vilde, der vender tilbage til sine vilde og medfødte Vaner. (Darwin.)

4. Kadiz ... En kort Pause paafulgte, der udfyldtes med Skjæmt og Løjer. Derpaa istemte Gjæstgiveren en ny Melodi, og nu begyndte den samme Syngen, Stampen og Banken, der denne Gang gjaldt Maria Raphaela. Med et utroligt raskt Spring stod hun paa Bordet. Det var en Dands! For at følge al denne Hvirvlen alle disse Snoninger og Spring, havde man behøvet lige saa mange Øjne som en Edderkop. Som et Lyn var hun snart her og snart hist, nu skimtede man hendes røde Strømpebaand, og snart syntes hendes Kjole at indhylle hende ligesom i en Sky, og med alt det forbandt hun en Lethed, der syntes alt andet end jordisk. Dette Pigebarn formaaede det Samme, som

den talmudske Legende fortæller om Napthali, Jakobs Søn, at han paa en Mark kunde løbe hen over de modne Hvedetoppe uden at knække Straaene. Hun sprang omkring i Luften, og naar hun dalede ned, rystede ikke en Gang Bordet; hun vuggede sig paa Hofterne, svang Armene, drejede sig til Højre og Venstre, hoppede og hvirvlede rundt, og dog var der ikke en Bevægelse at mærke paa Bordpladen. Det var som om Vinden legede med et afrevet Blad eller som om en Spiritusflamme snoede sig omkring paa Bordet. Tilskuerne var ude af sig selv af Henrykkelse, de sprang op, strakte Armene ud efter hende og søgte at gribe hende, men hun gled bestandig behændig fra dem; de jublede, skreg og klappede og da Maria Raphaela endelig blev træt, da steg hun ikke ned af Bordet, men sex Arme løftede hende ned.

Da vi kjørte hjem hen ad den hvide Landevej havde vi foran os hele det atlantiske Ocean. Maanen var paa Himlen, langt borte saa vi sølvskinnende Sejl glide henover Havfladen, Byen laa foran os i et rødligt Aftenskjær og syntes ligesom en Lotosblomst at dukke op af Havet. Ude fra Havet viftede der en efter Dagens Hede dobbelt velgjørende Brise, og ved Siden af os larmede Brændingen. Vi aandede en Luft, der syntes sammensat af Blomsterduft og saltagtige Substanser. Inde i Vognen snorkede min Vært og hans Hustru overvældede af Vinen og Dagens Anstrængelse; jeg var lysvaagen, Guitarens Klang klimprede endnu i mine Øren. Maria Raphaela sov ved Siden af mig og havde lagt sit smukke Hoved op til min Skulder, og lige over for mig sad Julie, hvis tungsindige Øjne ufravendt vare fæstede paa mine. (Max Nordau.)

5. Vort Rejseselskab bestod af 7 Personer. Den første Station var meget interessant. Dagen var uhyre varm, og da vi droge igjennem Skovene var Alt blikstille, undtagen de store, glimrende Sommerfugle, der fløj dovent omkring. Udsigten fra

Toppene bagved Praia Grande var mageløs skjøn; Farverne vare intensive, og den fremherskende var mørkeblaa: Himlen og Bugtens rolige Vande kappedes med hinanden i Pragt. Efterat vi vare komne igjennem en Strækning dyrket Land, kom vi ind i en Skov, hvis Storhed i enhver Henseende var uovertræffelig. Ved Middagstid ankom vi til Ithacaia; denne lille Landsby ligger paa en Slette, og rundt om Huset i Midten ligge Negrenes Hytter.

Da Maanen stod tidlig op, besluttede vi at bryde op samme Aften. Da det mørknedes, droge vi hen under et af disse vældige, nøgne og stejle Granitbjerge, der ere saa almindelige i dette Land. Dette Sted er mærkeligt der ved, at det i lang Tid har været Tilflugtsstedet for nogle bortrømte Slaver, som ved at dyrke et lille Stykke Jord nær ved Toppen fristede en ynkelig Tilværelse. Tilsidst blev de opdagede, og da en Afdeling Soldater sendtes derud bleve de alle grebne med Undtagelse af en gammel Kvinde, som, hellere end igjen at blive slæbt i Slaveri, styrtede sig ned fra Bjærgets Top og knustes. Hos en romersk Matrone vilde dette være blevet kaldt den ædle Frihedskjærlighed; hos en stakkels Negerkvinde er det brutal Oprorskhed. Vi vedbleve at ride i nogle Timer. De sidste Mile af Vejen vare vildsomme; de gik over en ubeboet Ørk af Moser og Laguner. Det var et trøstesløst Syn i det svage Maanelys. Nogle lysende Insekter fløj forbi os, og den ensomme Sneppe udstødte sit klagende Skrig idet den hævede sig i Vejret. Havets fjerne, dumpe Brusen formaaede næppe at bryde Nattens Stilhed. (Darwin.)

6. Medinet Abu er en af Ægyptens anseligste Ruiner, og bestaar af flere Partier fra forskjellige Tidsperioder. Den egentlige Hoveddel er et Tempel, opført af Kong Thutmes II. Foran dette Tempel er der en ydre Gaard, aabenbart som man let ser af de barokke Søjlekapitæler, fra en senere Periode, maaske

fra Ptolomæernes Tid. Søjlerne ere forbundne med Halvmure, men Alt er temmelig ødelagt og kun to af Søjlerne staa endnu oprejste og hele. Indenfor denne Gaard komme de ældre Dele af Templet, først en meget anselig Pylon, dernæst en stor Mængde forskjellige Bygninger og Gaarde med Søjlehaller, hvoraf meget ligger i Ruiner, og til Slutning en uhyre stor Pylon, bag hvilken der findes to store Gaarde, omgivne af temmelig vel bevarede Haller, hvoraf een med Søjler og een med firkantede Piller, op mod hvilke kolossale Figurer staa lænede. Søjler og Piller i disse Gaarde ere af mærkværdig korte og svære Proportioner, og alle Hieroglypher og Billeder ere udhugne saa dybt, at man knap kan se Farverne paa dem.

Ved den sydlige Ende af den førstnævnte Pylon støder man paa en isoleret Bygning, som er af stor Interesse. Det er en gammel, ægyptisk Kongebolig eller privat Residents, den eneste i sin Art, som er bleven bevaret til vore Dage. Den kaldes Pavillonen eller Ramses III. Palads, og bestaar af flere, vel konserverede, smaa, men høje Fløje, med lodrette Mure, der indeholde Værelser i tre Etager, og indeslutte et lille Gaardsrum, hvis Plan ligner et Kors. Al Ting er opført af massive Stenblokke og tildels rigt forsiret. Nogle Steder ere Væggene dekorerede med Billeder, der fremstille Scener af det huslige Liv. Man ser her Pharaonen spille Brætspil med sin Gemalinde, more sig med sine Børn, sidde tilbords og opvartes af unge Piger o. s. v. Det Hele er saa vel konserveret, at det med en ringe Restauration gjerne atter kunde beboes.

At der kun er saa Lidet tilbage af Oldtidens private Bygninger, er et Bevis paa, at denne Art Bygninger i Almindelighed langtfra have været af en saadan monumental Karakter som Tempelbygningerne. Det var aabenbart i Almindelighed ikkun Templer og Grave og saadanne Bygninger, der stode i Forbindelse med Religionen, paa hvilke man ofrede alle sine Kræfter; en af Oldtidens Skribenter (Herodot), skal ogsaa et Sted have

kaldt de Levendes Huse Hoteller, dem man kun i Forbigaaende benytter, hvorimod de Dødes Grave ere de evige Boliger, som ikke forlades. (Stilling.)

7. Som Piber i et Kæmpeorgel ragede tæt ved hinanden staaende Søjler op af Flodsengen, trak sig i en sammenhængende Gruppe henimod Dalvæggen, bleve henimod Enden kortere og svagere og havde i nogen Afstand en saadan Lighed med en kunstig Bygning, at det ikke vilde have gjort Indtryk af noget Usædvanligt, hvis der var trængt festlige Toner ud fra det Indre af disse Søjler og Buegange. Men en majestætisk Stilhed hvilede over Klipperne, og kun den lyttende Iagttager lykkedes det at opdage Tusinder af de mest forskjelligartede Stemmer. I den klare Luft bevægede den stolte Musvaage sig højt oppe og sendte sine gjennemtrængende Skrig ned til Jorden; dybt under den beskreve kviddrende Svaler deres lunefulde Zigzag-Linier; farvede Græshopper sloge deres Triller paa tørre Græsstraa og den rappe Chapporal cock hørte man skrabe i Sandet. Naar den Rejsende drager forbi de smukke Sandstensbilleder beundrer han i sit stille Sind Kraften af de faldende Vanddraaber, der i Tidernes Løb have kunnet fremstille et saa kunstigt Billedhuggerarbejde. Fromme Mexikanere blotte deres Hoveder, korse sig og bede et Ave Maria. Selv Ørkenens uciviliserede Urbeboer søger ogsaa at lægge for Dagen, hvorledes heller ikke hans Sjæl har været uimodtagelig for Indtrykket af en storartet Naturomgivelse. For disse Følelser, der have deres Udspring fra den i ethvert Menneske nedlagte guddommelige Gnist, formaar den raa Vilde ikke at gjøre sig noget Regnskab; men uden at vide hvorfor, maaske ogsaa med Tanken henvendt paa sin Manitu, tvinges han til at indskjære sine uordnede Ideer som hieroglyphiske Billeder og Tegn i den haarde Klippe. Saaledes fandtes der ogsaa paa

Klippevæggen mangfoldige Billeder, der af forbirejsende Indianere vare indmejslede i Sandstenen eller malede med Farve. (Møllhausen.)

8. Dette Lag, som jeg vil kalde Fyrrelaget, er vel fornemlig sammensat af ovennævnte Affald af en Fyrreskov, men der forekommer dog ogsaa Levninger af andre Træer deri, f. Eks. Frugt og Rakleskjæl af en Birk, Blade af en Pileart o. s. v. Desuden ere de glatte, lindsedannede Frø af Menyanthes trifoliata (almindelig Bukkeblad), og enkelte Insektvinger (Donica, fl. Arter) meget almindelige. Mængden af Koglerne er saa stor, at de kunne opsamles skjæppevis. Naalene syntes i Almindelighed kortere end hos den almindelige Fyr; de findes undertiden endnu fastsiddende paa Grenene, men gjennemvæve forresten hele Lagets Masse. Enkelte udkastede Fyrrefrø (Nødder) ses overalt, men hyppigst finder man dog, at Nød og Vinge sidde vel bevarede inden Koglens tiltrykte Skjæl. Nogle Fyrrestammer ere endnu tilbage og afgive et Billede paa Fyrreskovens Væxt. De vende alle Topenderne indad i Mosen og ligge i Forbindelse med deres Rødder, som støde imod Grusskrænten. Stammerne ligge saa skraa, at de næsten kunne siges at være styrtede hovedkulds ned i Mosen. Det hele Fyrrelag er omtrent $1^1/_2$ Fod mægtigt.

En Vegetation af Egetræer maa have fulgt efter disse Mosefyr; thi ovenpaa Fyrrelaget følger en Masse, der ligeledes bestaar af en Skovvegetation, men af en Løvskov, af Egetræer. Smaagrene, Blade, Agern, disses Skaale og tildels Stammer sammensætte denne Masse. Egelaget følger aldeles Fyrrelaget, saaledes at det altsaa ligesom dette følger parallelt med Skrænten, men det har en større Mægtighed (næsten 2 Fod) og tiltager i Tykkelse efterhaanden som det gaar nedad. Derimod gaar det ikke saa dybt ned og indad i Mosen som Fyrrelaget.

Det synes, som om Egetræerne kunde have begyndt at klæde Bankerne omkring Mosen, medens hine Mosefyr endnu i forknyttet Tilstand stode længere ud i denne.

Ovenpaa Egelaget følger Ellelaget, en Tørvemasse, der fornemlig er sammensat af Rester af Elletræ. Ligesom alle de andre Planter, der have bidraget til Massens Dannelse, have disse undergaaet saa megen Opløsning, at de ere mindre let gjenkjendelige, hvorfor Laget, skjøndt flere Fod tykt, i hele sin Mægtighed er temmelig ensdannet. I Laget ligger nogle Rødder og Stammer af El, enkelte af Birk og Pil, og ellers afbrydes Ensartetheden kun hist og her ved en indskudt Stribe af Sphagnummos. Ellelaget er det øverste Lag i Mosen og et Lag, der gaar over hele Mosen; paa enkelte Steder er det dækket med Sphagnummos, men dette maa have voxet derover i den sildigste Tid, da det endnu ikke er begyndt at fortørres.

(Stenstrup.)

9. „Forsøg kun“, siger Jeronimus, „at give eders Søn reven Øl og Brød til Frokost, som tilforn, se, om han ikke vil svare: Jeg er vant til Chokolade i Holland; forsøg at give ham en god dansk Melgrød eller Byggrynsgrød, se, om han ikke vil grine deraf, og en anden Aften soupere hos en fransk Kok. Vilde de endda ikkun føre én Nations Lyde hjem med sig, var det ikke saa meget at sige, men de komme tilbage sammensyede af alt det Galskab, som findes udi England, Tydskland, Frankrig og Italien. Jeg vil ikke skjære op, Nabo, men saaledes leve ungefær vore Kavalerer, naar de komme hjem: Om Morgenen skal de have deres The eller Chokolade, det, sige de, er paa sin Hollandsk. Om Eftermiddagen deres Kaffe, det er paa sin Engelsk. Mod Aften spille de Allomber hos en Maitresse, det er paa sin Fransk. Naar de gaar et Ærende i Byen, skal de have en Lakaj

udi Hælene paa sig, det er paa sin Leipzigsk eller Berlinsk; skal de gaa i Kirken, sporger de forst, om der bliver Musik, det er paa sin Italiensk; alt hvad der er udenlandsk, synes dem at være artigt og fornemme, endogsaa naar de blive trukne til Slutteriet for Gjæld.“ (Holberg.)

Nogle spredte Notitser.

Det behøver neppe at bemærkes, at man af en lille Stemningsrække, som denne, ikke er i Stand til at uddrage almindelige Love og Regler. Der fordres dertil en Rigdom af Materiale, der først møjsommeligen skal indsamles. — Men en Indsamlen uden samtidig Tænken og Noteren i Anledning af det Indsamlede er ogsaa urigtig; den fører til, at Materialet skuffelægges og tilsidst overvælder En ved sin døde Masse. Ganske vist er det sandt, at de Notitser og Slutninger, man kan udvinde af et aldeles ufuldkomment Materiale i direkte Forstand ere temmelig værdiløse, men enhver, som har syslet med nogensomhelst ny Frembringelse, det være i Literatur, i Kunst eller Industri, vil vide, hvilken umaadelig indirekte Betydning selv urigtige, primitive Slutninger og Indfald, mangen Gang kunne have paa Fremkomsten af det Rette.

Saadanne Betragtninger føre til ved Slutningen af hver Række at indrette en Rubrik for andres og egne Bemærkninger.

a. Det er ejendommeligt at se, hvorledes Skjønheden i flere af disse Smaastykker koncentrerer sig, saa at sige, omkring en eneste Linje, uden at en saadan Linje dog i og for sig behøver at være smuk. I Nr. 1 ville vi nævne Stedet: „dog synes der i de dybere Dele af Skoven at herske en almindelig Stilhed“; i Nr. 3: „af og til hørte man Bjerg-Viscacha'ens gjennemtrængende Støj“ o. s. v. og i Nr. 5: „Nogle lysende Insekter fløj forbi os.“ Der synes ikke at være indeholdt noget særligt i disse Linjer. Det er snarere, som om Skjønheden opstod ved Indflydelse andetsteds fra.

b. Der synes her at være Tale om en Slags Interferentsvirkning. Det i disse Linjer meddelte formaar at slutte sig til noget tidligere

sagt, og ved denne Samvirken kommer med ét et nyt Produkt til Syne. Det er som naar Lysbølger ved at træffe hinanden paa en vis Maade pludselig kunne tilvejebringe uventede Farvevirkninger.

c. En saadan Samvirken eller Interferents kan strække sig ud over betydelige Afstande, og de umiddelbare Omgivelser ere neppe altid dem, der influere stærkest paa et Sted. Betragte vi atter de citerede Linjer i Stykkerne 1, 3 og 5, træffe vi i 1 forud for den beskrevne Stilhed en levende Beskrivelse af Insekternes Støj. Der er en egen Harmoni mellem denne Støj og Stilheden; det er, som om de gjensidig forstærkede hinanden, som om Stilheden bragte den ensformige Summen til at lyde dobbelt stærk og levende, samtidig med at den ensformige Lyd markerede Stilheden. Det er ret, som naar Rødt og Grønt fremhæve hinanden, saa at begge synes stærkere. — I 3 have vi en ganske lignende Akkord mellem Naturens ophøjede Ro og de beskrevne Dyreskrig og ligesaa i 5 mellem Nattens Stilhed, de lysende Insekter og Sneppernes Skrig. Der spilles i alle 3 Stykker paa samme Streng (Darwin). Selv om nu denne Harmoni maaske nok i Stykket 1 er den væsentligste Skjønhedsaarsag (der findes ikke her noget tidligere, hvortil man kan tilbageføre Virkningen), saa er det samme dog vistnok langtfra Tilfældet i 3 og 5. Vil man forsøge at indskrænke Læsningen til de paagjældende Linjer alene, bliver Virkningen forholdsvis mat, og hvor tydeligt er det f. Ex. ikke, at Slavehistorien i 5 udøver en væsentlig Indflydelse. Den gaar igjen i de lysende Insekter og de beskrevne natlige Lyde, Sneppernes Skrig og Havets Brusen — det er, som om det Altsammen fortalte derom. Men endnu meget længere gaar Interferentsen tilbage. Forstykkerne til 3 og 5 have deres Betydning, der tydelig gjør sig gjældende, naar de fraklippes, og de forud for dem gaaende Stykker have deres Betydning. Som Exempel nævne vi Rækken 3, 4, 5 og 6. Man mærker et bestemt Løb igjennem hele denne Række. En ejendommelig ildagtig Bevægelse vækkes ved Naturvildheden i 3, virker derefter ud over 4, finder en harmonisk Henfart i Slutningen af 5 og begraves i 6. Der er ingen Spørgsmaal om, at en saadan Interferents kan forplante sig gjennem lange Strækninger. En udpræget Begyndelsesstemning synes at kunne gaa igjennem et helt æsthetisk Arbejde.

d. Besynderligt er det, at tilsyneladende intetsigende ja sletskrevne Stykker kunne medvirke til saadan Interferents. Forstykket til 5 synes som sagt ikke at kunne udelades uden Skade, men er i

og for sig af en meget tarvelig Beskaffenhed. Det indeholder en uordnet Samling af mat beskrevne Enkeltheder. En Station siges at være interessant (en triviel Bemærkning), en Udsigt skjøn, og en Skov uovertræffelig etc.; man faar et chaotisk Indtryk af det Hele. Men det er aabenbart det, man netop skal have paa dette Sted. Kommer Efterstykket til, forsones man fuldstændig. Man behøver dette Chaos, en halvdunkel Forestilling om en hel Mængde Ting paa en Rejse. Det er en vis impressionistisk Indflydelse, der her gjør sig gjældende.

Noget ganske Lignende træffes ved 6, hvor det chaotiske Forstykke alene tjener som Forgrund for det Sted i Efterstykket, hvor Pharao spiller Brætspil med sin Gemalinde og opvartes af de unge Piger. Det er ikke nok at sige, at saadanne Stykker bæres af det Øvrige. De kunne ikke undværes.

Betydningen af 4 i den ovennævnte Række kan vistnok siges at være af omtrent samme Art. Alene for sig er Stykket nogenlunde trivielt, men som Forløbsgrund for 3 gjør det sin Nytte.

e. Den ovennævnte af Darwin paa flere Steder benyttede Methode, først at skabe en stærk Uro i Sindet og derefter pludselig at indskyde Stilhed som Baggrund, er i flere Henseender mærkelig. Det synes at være af Vigtighed, at Stilheden ikke bliver død eller henfalden; men at Iagttageren holdes „oppe“ (Opholdstilstand som Forløbsbaggrund). Der synes her at skjule sig en Lov, der maaske vil kunne træde tydeligere frem ved fortsat Indsamlen.

f. Mærkelig er ogsaa 8. Hvem skulde vente, at der i Videnskabernes Selskabs Skrifter i en Afhandling om Tørvemoser skulde kunne findes Stof til æsthetisk Nydelse? Og dog synes virkelig denne Tørv at kunne skabe Harmonier. Nedenunder den „stolte Musvaage“ ved Kæmpeorglet gjør det sin egen Virkning at høre om Skove langt tilbage, der gik paa Hovedet i Forglemmelse.

Om Manglen paa Forstaaelse
imellem Folkehøjskolen og den akademiske Verden.

(Artikkel i
„Tidskrift for Aandskultur og Menneskekundskab".)
1902.

Det Ordskifte der nylig er falden imellem forskellige af Folkehøjskolens Lærere og Professor G. Brandes, kaster et skarpt Lys over den mærkelige Afstand, der endnu den Dag i Dag findes imellem det praktiske Liv, Folket og Folkehøjskolen paa den ene Side og Universitetet og den akademiske Verden paa den anden. Det er, som der ganske manglede Vej imellem dem, som om den ene Part talte dansk, den anden persisk, ja de naa ikke engang at faa saa meget fat i hinanden, at man mærker, hvor de skilles, hvad der egentlig er i Vejen. Til enhver Strid skal der altid et vist fælles Grundlag, som man kan føre Tankerne ud fra; men her lader der sig ikke øjne saa meget fælles, at der engang kan udvikle sig en virkelig Strid. Man kommer ikke længere end til en Række rent personlige Meninger, Ubehageligheder etc., mere eller mindre „godt skrevne", men lige ørkesløse. At Afstanden var stor, har man alle Dage vidst, men at det skulde være saa galt, at enhver udbyttebringende Tankeudveksling var umulig, havde man dog ikke tænkt sig. Skulde det virkelig ikke være muligt at finde et eneste lille Hjørne af et fælles Grundlag, hvor ud fra der kunde udvikle sig om ikke en Enighed saa dog i hvert Fald noget, der ligner en fornuftig Strid?

Jo, der er et. Der er det naturvidenskabelige Omraade, hvor Højskolemanden som Praktiker er født og naturlig hører hjemme, og hvorpaa Akademikeren nutildags i hvert Fald gerne vil give sig Udseende af at være vel bevandret. Hvorfor vil ingen derhen? Ganske vist er det et Omraade, hvorpaa ingen af

Parterne har for Vane at komme; men i sligt særeget Tilfælde kunde man jo bekvemme sig dertil. At tale ud fra religiøse Synspunkter maa dog alle være enige om er haabløst. Paa det Sted er der visselig intet fælles Grundlag; der taler bare hver om sit. Det naturvidenskabelige Udgangspunkt har tillige den Fordel, at man der bliver fri for alle disse personlige Meninger og Paastande, der jo egentlig ere Læseren saa usigelig ligegyldige, og hvormed Folk kunne blive ved i det uendelige, uden at der selvfølgelig dermed er bevist det mindste. Det er ren orkesløs Underholdning. I Fysikken er der kun Brug for Iagttagelser og Kendsgerninger. Med dem bliver man hurtigere færdig,

Var det ikke et Forsøg værd at lede Tanken hen paa dette Omraade. Lad os engang prøve.

Det første, man bliver var, naar man ser paa denne Strid — om man tør kalde den saa — fra et fysisk iagttagende Standpunkt, er en god Hoben Uvilje, der trods alle venskabelige Forsikringer tydeligt nok er med i Spillet. Den er nu af gammel Datum. At Folkehøjskolen overhovedet er til, har aldrig været smigrende for den akademiske Verden. Hvor kunde et menigt Folk falde paa saaledes at emancipere sig i aandelig Henseende og etablere sin egen Undervisning, naar det ikke var, fordi det havde følt sig trykket ved en tidligere mindre god Ledelse. Er det ikke, som om der laa en Anklage i denne Folkebevægelses blotte Tilværelse? Dog, naar denne aandelige Rejsning nu engang har fundet Sted, og Folkehøjskolerne staa, hvor de staa, som et Udtryk for Folkets Ønsker, der jo maa respekteres, skulde man dog egentlig tro, at en saadan Uregelmæssighed nok engang kunde glemmes. Det er den alligevel ikke bleven. Man kan ikke lide disse uægtefødte Børn. Giver dem gerne et lille Spark, naar man kan, „de hellige Kraftkarle“!

Det er tydeligt, at der ligger noget andet og mere bagved

denne Uvilje, end der lader sig forklare ved hin oppositionelle Tilblivelse, noget væsensforskjelligt, som bliver ved at vække varigt Mishag. Lad os se, om det ikke skulde være muligt at klare, hvad det kan være. Hvad er det, Folkehøjskolen — set fra et fysisk Synspunkt — egentlig vil? Hvad er det for Ønsker, man der nærer, som Universitetet aldrig har kunnet forlige sig med, og som stille Folkehøjskolen og den akademiske Verden saa uforstaaende overfor hinanden, at man knap engang synes at forstaa, at man ikke forstaar hinanden?

Hvad Folkehøjskolen vil, er med vor her benyttede Sprogbrug sagt med eet Ord: Den vil l e v e. Udsprunget fra det praktiske Liv, som den er, har den i første Linje den Opgave, som maa stille sig forrest for ethvert levende Væsen, Udredelsen af, hvorledes man bedst bærer sig ad med at være til. Det er Folkehøjskolens første og sidste Opgave at give Folk en praktisk Undervisning i at leve og det er dens uvisnelige Fortjeneste, der vil mindes i Historien, at det var den, der rejste Levesagen i Danmark.

Paa hvilken særegen Maade løser Folkehøjskolen nu denne Opgave? Thi Folk have jo dog til alle Tider levet her i Landet, skulde man synes. Paa den Maade, at den stræber at vække det naturlige S e l v l i v i Mennesket, stræber at bringe Folk til at leve selv. En Folkehøjskole er en Selvlivsanstalt. Den søger at faa det ind i Folk, at man først lever, naar man lever selv. Det er en Sandhed saa simpel, at man ikke skulde tro det nødvendigt at lære den. Det er en Sandhed, hvormed enhver Skabning er født, en Sandhed, hvormed vi ere voksede op som Børn, naar vi uden Kundskaber og uden Betingelser levede lykkeligt i vore egne selvopfundne Lege, en Sandhed, som enhver fattig Husmand paa Heden i Reglen veed Besked med, og hvorfra han henter en Forstaaelse af, hvad det vil sige at leve, som vi andre slet ikke have. Egentlig er jo Selvliv noget, der praktiseres af enhver Ræveunge i Skoven, naar den stilles

udenfor Hulen og ikke har Hjælp at vente nogensteds fra. Den maa selv leve. Den lever Naturens Liv, det bedste, der gives. Kun det af Naturen ødelagte Menneske har under sin Beruselse af Samfundslivet glemt, hvordan det var at være sig selv. Underligt nok: thi det var jo dog det bedste. Var det ikke? Underligt, at man kan glemme det, der giver Lys og Farve paa Livet, Fart i Sjælen og ekstern Udførsel til Rummet. Underligt, at man ikke kan se, hvad der føder og frembringer, hvad der skaber den hele Tilværelse. Lykkeligt det Menneske, der finder tilbage til Selvlivet, det vil sige til Naturens aabne, spirende Selvliv (ikke til den lukkede, personlige Selvstand, der er fjendtlig mod hint. Den skal man netop se at faa Bugt med og vogte sig for). Kunde man dog ikke lære Folk noget om det? Om denne simple Sandhed. Kunde det mon navnlig ikke lykkes at faa Menigmand til at se den, han, der mere end andre er henvist til Naturens Ligefremhed, og dermed til at leve dens Liv (Ligeløbet)? Her er Folkehøjskolens Opgave. Programmet er simpelt og ligefremt — mærkeligt, at man ikke har fundet paa det før, fristes man næsten til at sige — og dog var det stort set og tænkt af dem, der først fandt paa det, det største, der i Aarhundreder er kommen frem i vort lille Fædreland.

Der er enkelte Mennesker, paa hvem Hænderne sidde lykkeligt, og for hvem alting synes at ligge saa snildt. Bare de komme, saa er alting godt. De kunne altid klare en Vanskelighed og ere altid parate med et „Skal jeg?“ Det er Folk med Selvliv, gerne Folk, der fra smaa af ere blevne vænnede til at tage sig sammen. Saaledes er det, vi skulle have Menneskene i aandelig Henseende. Det at tage sig sammen og tage Selvlivet fangent, beror i mange Tilfælde alene paa de to Faktorer Vane og Mod. Se selv og tænke selv i Stedet for at sidde som et lammet Væsen, der er henvist til at følge andre. Vaagn op

Menneske, og bliv Dig selv! Du er jo slet ingen Skabning, som Du er.

Der er Skjellet imellem Folkehøjskolen og den akademiske Verden. Der bør man sikkert se Grundaarsagen til det uforstaaende Forhold imellem dem; thi dette Natur-Selvliv er nu engang noget, der aldrig faar hjemme i den akademiske Verden. Det er noget, man i overordentlig ringe Grad har, noget, man slet ikke rigtig forstaar, og noget man ikke gør det mindste for at vække eller frembringe.

Det er en Selvfølge, at den Slags Paastande ikke maa fremsættes uden den alleromhyggeligste Godtgørelse. Det bliver nødvendigt at opholde os en Tid ved dette Sted.

Vi skulle levere vore Begrundelser i følgende Orden:

1) En teoretisk Begrundelse af, at Selvliv, som Forholdene ere, ikke godt kan trives i den akademiske Verden,

2) En Kontraprøve, der viser, at Selvlivets Modsætning er til Stede paa en fremtrædende Maade (antagonistisk), og

3) En Række praktiske Eftervisninger af Tilfælde, hvori Mangelen paa Selvliv i den akademiske Verden er øjensynlig.

1) Den teoretiske Begrundelse er den, at Kundskabserhvervelse paa det nøjeste er knyttet til Reflektionsvirksomhed (Kredsning) og som Følge deraf nødvendig maa medføre aandelig Lukkethed, der er hæmmende for spirende Selvliv. Naar man studerer en Forfatter, er man modtagende, forarbejdende og omsættende, men i forholdsvis ringe Grad selvfrembringende. Naar man rejser i Udlandet og kommer hjem, belæsset med al Slags europæisk Kultur, som man derefter giver sig til at sprede, saa er det Omsætning og atter Omsætning. Man har jo ikke fundet paa det selv. Det er ikke Selvliv. Det er Arbejde, man kunde faa et intelligent Bybud til at gøre. En Slags Agenturforretning for dygtige Forretnings-

mænd. Og naar den unge Student gaar i Foreningen og faar sine Meninger dikterede af alskens Partiførere, der tale godt for sig, eller han som noget ældre studerer sine Aviser for derefter at danne sig sine Meninger, eller som Kandidat gør sit Valg imellem de eksisterende kirkelige Partier, hvilket han vil tilhøre — det eller det, andre Muligheder er der ikke — saa er det Mekanik det hele i en rystende Grad, Kredsning og Omsætning, men visselig ikke Selvliv. Og det kan ikke være anderledes. Det ligger i Sagens Natur, at saaledes maa det blive, hvor man lever for at lære, det vil sige modtage, hvad andre have givet, og derefter udnytte det paa bedste Maade. Den akademiske Borger maa paa en selvfølgelig Maade altid blive Kulturmanden i den aandelige Verden, men Kulturlivet er en stor Fabriksvirksomhed, hvor man lever af Omsætning og paa en selvfølgelig Maade altid maa blive refererende, tilbageførende og reflekterende, det vil sige lukket. Det skaber den lukkede Selvstand (Personligheden, Kredsningsselvet), der er antagonistisk imod det aabne, spirende Naturliv *).

At Lærdom har en beskadigende Indflydelse paa det levende i Mennesket, er jo forøvrigt en saa gammel omtalt Sag, at man maa mindes sin Holberg:

„De havde alle tre Homerum læst med Flid,
Og derpaa dem til Ros anvendet meste Tid."

Ligesom det jo ogsaa er en Sag, der tidt nok har været under Omtale, naar man f. Eks. har drøftet det Spørgsmaal, hvorvidt Civilisationen virkelig er et saa utvivlsomt Gode, som den regnes for. Naar Japanesere have sagt: „Vi vare langt lykkeligere, før vi fik Eders Kultur; før den Tid havde vi ingen Historie, nu have vi Historie", har det af tænkende Mennesker tidt nok været indrømmet, at der var noget i Sindet,

*) Se Forf. Skr. „Om størst Udbytte af Sjælsevner" og „Om Ligeløb og Kredsning".

der gik tabt under Kulturens Paavirkning. Erkendelsen er slet ikke fra i Dag.

2) Kontraproven er denne:

Hvis det er rigtigt, at den akademiske Verden mangler spirende Selvliv (Mulighedsværdi), skal det vise sig, at Antagonisten dertil, Personlighed, i desto rigere Grad er til Stede; thi de to ere saaledes omvendt forbundne, at den ene er Hindringen for den anden, og derfor vokser, naar den anden aftager. (Se de ovenfor citerede Skrifter).

Passer det? Er der megen Personlighed i den akademiske Verden? Det er selvfølgelig en Skønssag, og hvor Talen er om Skøn, kan Fysikeren allerhøjst tage Hensyn til alment anerkendte Masseafgørelser. Men have vi ikke en saadan Massedom i den bekendte Beskyldning for Aandshovmod, man retter imod den akademiske Stand, en Beskyldning, der er saa forslidt, at det er unødvendigt at komme nærmere ind paa den. Man kan sige, at den samme Beskyldning ogsaa rettes imod andre Stænder, f. Eks. imod den militære Stand; men i den vil man dog vel heller ikke søge efter Mulighedsværdi? Det forhindrer ikke, at Forholdet kunde være et ganske lignende i den akademiske Verden. Nægtes kan det ikke, at der foreligger denne Massedom, og nægtes kan det ikke, at den nok ser ud til at kunne være rigtig. Se paa en Bisp, naar han staar paa Prædikestolen i Silke og Fløjl og med Ørneblik udslynger aandfulde Ord over den andægtige Forsamling, mens Ordener dingle ham paa Brystet. Hør ham tale til en stakkels forkrænkelig Degn. Eller se paa en berømt Lærd, der i Egenskab af Overhoved for en Undervisningsanstalt besvare en ærbødig Henvendelse fra de unge Menneskers Side med de Ord: „Gaa hen paa Deres Plads, jeg har ikke ønsket at tale med Dem“. Det er saaledes, at man udbryder: Himmel, er det muligt!

Man begriber næsten ikke, at saa megen Storhed kan rummes i en menneskelig Hjerne. Kontraprøven synes at passe overraskende godt, men henstilles iøvrigt til Læserens Bedømmelse.

3) Vi gaar saa over til Rækken af Iagttagelser fra det daglige Liv, hvori Mangelen paa Selvliv er øjensynlig.

Den første omhandler simpelt hen Maaden, hvorpaa den „dannede" Verden lever, eller rettere sagt ikke lever sit Liv.

Naar man en September Morgen gaar ud af sit Hus lidt hen ad Vejen, seende paa Græsstraa og Smaasten, glædende sig over alting og forstaaende, at det ikke kommer an paa, hvad man ser, og hvor man er, men kun paa, om der er Sangbund for de Indtryk, der kommer, kan man ikke lade være at tænke paa, i hvor ringe Grad man i Grunden har lært at leve. Er det dog i Grunden ikke det, det kommer an paa? Ja, men hvordan kan det da være, at der aldrig siges noget derom? Det er ubegribeligt. Hvordan kan det være, at man et langt Liv igennem ikke har hørt eller set saameget som en Stavelse om det Emne? Ser man rent bagvendt eller foreligger her ikke en Fejl af den mest fundamentale Art, en saa forfærdende Fejl, at der burde gøres Anskrig paa den allerstærkeste Maade?

Man bliver staaende foran en Bygmark, hvor det nylig mejede Korn ligger paa Skaar. Da jeg var Dreng, var saadan et Høst-Syn noget af det, hvortil mine stærkeste Følelser knyttede sig, de gyldne Straa med de dejlige Aks, og Spurvene, der i talløse Skarer fløj op og ned. Siden har jeg ligesom aldrig kunnet finde det igen. Jeg har tidt nok kiget efter det, og jeg har tidt nok set Byg baade paa Rod og paa Skaar; men der har aldrig været noget at se ved det. Heller ikke har jeg paa mine Ledsageres Ansigter nogensinde kunnet spore, at de saa noget. Der var ingenting ved det. Tilsidst kigede jeg saa heller ikke mere. Saadan noget var ikke mere i Verden. Indtil det nu i Dag, uden at jeg har set derefter, ligesom ved et Trylle-

slag staar levende for mig paany Det hele Sceneri, Aksenes utrolig lange Stakke, de grønne Pil, der bøje sig med deres store, hviskende Blade ud over den tilkorte tørre Høstvej, fuld af Aks og knækkede Straa, de smaa Haver med Regnfang og Hyld, og Skoleborn, der med Tavle og Grifler ile afsted i Snak til Skole. Det er, som jeg kunde raabe højt: „Der er Bygmarken!“ Aah, Herregud! At dog ingen kan lære en at finde Bygmarken i Livet. Hvor vilde Tilværelsen faa et forandret Udseende! I lærde Herrer derinde, som Folket har betroet at sørge for vort aandelige Ve og Vel! Kom os til Hjælp! Kunne I ikke give os et Raad og sige os, hvad vi skulle gøre for hver Dag i vort Liv at finde Bygmarken?

Men de tie alle. Thi de forstaa slet ikke, at der er nogen Opgave.

Ja, men hvorledes? Er det ikke Eder, der skal hjælpe os? Er dette her ikke noget, det gælder om? Hvad er det da ellers, I kunne?

Hvad vi kunne? Vi kunne lære Dig Sprogenes Oprindelse, og hvordan en Kamelmave fungerer. Men finde Bygmarker, det maa Du virkelig selv gøre. Det er ikke Videnskab.

„Det er ikke Videnskab“, lyder det for Ens Øren. Hjælpe Gud! At leve, det er der ingen, der saa meget som begriber er en Opgave.

En gammel Kone kommer ud fra et lille Hus og gaar ved en Stok henad Markvejen for at slikke lidt Morgensol. Hun ser paa mig, som om hun vilde sige, hvad jeg var for en underlig en. Saa vender hun sig og trækker en Hyldegren ned, for at se, hvorvidt Bærrene ere komne. Lidt længere henne er Jorden saaledes overfyldt med Spurve, at man uvilkaarlig udbryder „Næh“!

Ikke Videnskab! Det er, som om noget i Ens allerinderste pintes. Det er, som om man kunde have Lyst til at skrige efter de lærde Herrer: „Jamen Livet, Livet“!

Det nytter ikke. De forstaa ikke mere. De svarer ikke. Der er intet at gøre; der er intet at haabe. Alt er tabt fra den Side. De leve ikke.

Men Du unge Menneske, der endnu lever Livet, se Dig i Spejl, saa frygteligt det er gaaet.

Kender Du det forstenede Herreansigt, saaledes som det f. Eks. kan forekomme hos en velsitueret Handelsmand, der kalder paa en Kelner paa en Restauration, læser Aviser eller kører i Landauer med sin Familie, dette underlige, maskeagtige Ansigt, hvori ikke en Mine fortrækker sig, og inden for hvilket man sporer en kold og klam sjælelig Verden, der hverken er til at hugge eller stikke i, uden Liv, uden Varme, uden Interesse for andet end Penge, Villaer, Hesteväddeløb og Selskabelighed. Det er Kulturen i sin allertarveligste Skikkelse. Saadan ser dens Buste ud; den er frygtelig.

Er det ikke, som om den ovenbeskrevne intelligente Død paa mange Maader minder om dette Stenansigt, ret som Talen kun var om Variationer af det samme Kulturfænomen, den selvsamme Livsforstening. Naar en slig Dannelsens Foregangsmand nævner Navne som Cherbuliez og Balzac med en Betoning saa elegant, som der svirrede højere Magter i Luften, eller fortæller om, hvorledes han maatte skifte Vogn i Aix les bains, eller om det Regnvejr, han oplevede i Milano, ere vi saa ikke i Virkeligheden inde paa det samme? Gøgler! tænkte man tidt ved sig selv. Jeg har hørt en Forfatter raabe ind ad et Billethul om en Billet til Klampenborg med en saadan Betoning af dette Ord, at jeg i Øjeblikket kom til at tænke: „Hvor dog saadan en Mand selv i Smaating som Tonefaldet er ud over det almindelige“. Det var Landauergrossererens Elegance om igen, blot i lidt ændret Form. Fornemheden den samme, Forfængeligheden den samme, Personligheden den samme. Der arbejdes blot paa lidt forskellig Maade med forskellige Midler. Den ene har Kundskaber og Begavelse, den anden Penge; men Han-

delsmænd ere de begge. Den ene handler med Taine og Sainte Beuve, den anden med Kaffe. Det er hele Forskellen. Det ene er paa sin Vis ikke et Haar bedre end det andet. Døden i Hjertet er den samme, Iskulden den samme, det spirende Selvliv lige tarveligt begge Steder. Det er Kulturen, der begge Steder raser paa Naturens Bekostning. Hvorlænge kan en Tidsalder se op til den Slags Skikkelser?

Vi skylde Universitetet og den lærde Verden meget; men vi skylde dem ikke Livet. Det have vi altid møjsommelig maattet hente selv andetsteds, hvor vi kunde finde det. En fandt det i Missionsgerning, en fandt det i Folkehøjskolen, en fandt det i et Studium, som han selv gav Liv, og som da blev noget helt andet, end hvad man lærte ham. Alle følte de sig i stor Gæld til den eller det, der lærte dem Livet, men Universitetet var det ikke. Det er, som om Livet ikke hørte hjemme ved denne gamle Reflektionsanstalt, som om dens Opgave gik i en helt anden Retning. Lære Folk at leve, det er altfor praktisk en Sag, til at man kan have med det at gøre.

Man lader trøstig Livet pulsere uden for de gamle Mure. Og imens danner der sig et dybt Skel imellem Folket og Universitetet. Folket skal leve. Og Universitetet synes slet ikke at kunne forstaa, at Folket skal leve.

I naturlig Sammenhæng hermed ville vi nævne et andet Omraade, hvor Selvlivet ligeledes paa en iøjnefaldende Maade fattes i den lærde Verden. Det er P o e s i e n s, den daglige Livspoesi. Ethvert Menneske er født med en vis Digternatur, der staar i det nøjeste Forhold til den paagældendes Indhold af spirende Selvliv. Vi se den hos Børn, naar de lytte til Fortællinger, vi se den hos Naturmennesker. Det er denne Natur, der, naar den plejes, giver Livet Farve og Rigdom. Vi burde alle have lidt af en Digter i os, ellers due vi egentlig ikke som Mennesker.

Hvorledes har den akademiske Verden det nu paa dette

Punkt? Ja, se vi paa Rækken af vore Lærde, kan man jo daarligt undgaa at komme til at smile ved et saadant Spørgsmaal: thi Digtere ere de sandelig ikke. Der er neppe saa megen Poesi i hele Rækken, at den er værd at betale med en Martsviol. Deres Liv er gaaet op i Refleksion. Hvad saadan en gammel Latiner kan drive det til i Retning af aandelig Udtørrethed, er jo ligefrem humoristisk og har tidt nok givet Stof til Anekdoter. Det behøver ingen Omtale. Der synes at være noget i „Videnskab" og „Videnskabelighed", der snigløber Digteren i Mennesket. Er det andet end de mange banede Landeveje for Tanken? Betingelsen for at være Digter er den, at man skal kunne lægge alt fra sig i Sjælen og staa ganske aaben, lyttende til de Stemmer, man synes at høre. Det kan den lærde umulig. Dertil har han for meget i sin Hjerne, at han saaledes skulde kunne lægge det altsammen til Side. Hans Hjerne er fuld af herlige Veje, der lede og binde hans Tanke. Han er bunden til for Livstid at vandre omkring imellem sine Skatte. Kun enkelte have haft et saa rigt Hjerte, at det kunde slaa igennem denne Kundskabens aandelige Forskalling. Men saa have de ogsaa været deres Hoved højere end de andre (Ørsted).

Det er fra denne aandelige Tørhed, vore „dannede" have deres Udspring. Deri fik de deres Tankedaab. Gennem dens Licentiatbaner og aandelige Regularitet lærte de først at anskue Tilværelsen. Det maatte blive tørt. Tør Fisk.

Ja, men Studenterlivet! udbryder man. Det kan man da sandelig ikke kalde tør Fisk. Meget rigtigt. Men er det Universitetets Skyld? Er det Frugten af noget, man fik der? Neppe. Det er Frugten af Ungdom og erhvervet aandelig Smidighed i Forbindelse med gunstige Forhold, sikkert ikke Frugten af et Aands- eller Hjerteindhold, man fik gennem sin Uddannelse. Det ses bedst, naar nogle Aar ere gaaede. Saa staar der en egen aandelig Klamhed tilbage. Saa begynder Spireevnen at vise sig af det, man gav disse unge Sind med for Li-

vet, hvad det var værd, man lærte dem om Kommaer hos Homer og Udtalen af C som K i Latinen. Tilsidst modner den fuldt udviklede akademiske Frugt sig i Form af en traditionel Indtorrethed, indsvobt i et nogternt Sprog med regulær firkantede Vendinger, som have sat sig fast i Tungen, en vis akademisk Dannelse, der saa rart dækker over, hvor blank man er, og hvor kold man er bleven. Ungdommen var god nok, men med Spiringen og Selvlivet var det kun smaat. Høsten slog fejl.

I Forbindelse med Manglen paa digterisk Evne ville vi nævne Manglen paa s e l v f ø l e n d e T a n k e l i v (Originalitet). De to Ting høre naturlig sammen. Enhver medfødt Tanke begynder, kan man gerne sige, i Digtning, i hvert Fald i det samme Hjørne af Sjælen, hvor Poesien har sin Plads. Hvor dette Hjørne er forstenet, hvor Sjælen er bleven for tør til at rumme Varme og Følelse, er den ogsaa for tør til at føde nye Tanker. Det er noget, man kan sige sig selv i Forvejen; men som ogsaa stemmer med Iagttagelse. Genialitet og Lærdom kunne aldrig godt forliges. Er der engang en genial Forsker, kan man være vis paa, at han er den dovneste til at studere, og ser man en rigtig lærd Arbejdsbi, kan man omvendt være vis paa, at Selvlivet er tyndt. Men er det ikke underligt, at der af saa mange Mennesker med de allerlyseste Hoveder og stillede under de allergunstigste Betingelser med Tid og rige Hjælpemidler til Raadighed i alle Kroge udgaar saa lidt nyt, som egentlig Tilfældet er? Bestandig er det Kredsningsarbejde. Somme Tider kan man se Folk leve et helt Liv igennem uden at frembringe saa meget som en eneste virkelig Nyhed. Og hører man dem endelig sige noget af sig selv, kan det være, som Knogler ramlede, saa skralt, tørt og ideforladt det er. Tidt er det, som det egentlig ikke saa meget gjaldt om Indholdet, som om en vis Videnskabelighed i Udtryk, Form og Maade. Der gives en vis videnskabelig Formnydelse (videnskabelig Internering), der navnlig i tidligere Tider har spillet en kæmpe-

mæssig Rolle i den lærde Verden. Hvor tidt har man ikke kunnet se den træde frem i Ansigter, Gebærder og Tonefald, naar en af disse gamle Potentater kom skridende frem og med en Air, der ikke kunde andet end frembringe et Smil, erklærede, at hvidt var ikke rødt, og rødt var ikke hvidt *). Mærkeligst af alt var, at dette videnskabelige Interneringsfænomen ingenlunde alene fandtes paa Talerens (Forfatterens) Side, men ogsaa paa Tilhørernes (Læserens). Man vilde have det saaledes. Man følte sig ikke i mindste Maade brøstholden ved at blive belært om, at Mennesket ikke er skabt til i længere Tid at opholde sig under Vandet eller lignende Sandheder, naar blot det blev sagt med ægte videnskabelig Klangfarve med de rette regulære Vendinger. Det er utroligt, hvad man i Videnskab har kunnet nævne af ubestridelige Sandheder som den højeste Viden. Var Indholdet tyndt, gik det paa Videnskabens Regning. „Det var Videnskab". Endnu i vor Tid er der neppe noget Ord, der i den dannede Verden kan frembringe en saa vældig Internering som Ordet Videnskabelighed. Det er en Internering, man sætter i den Grad Pris paa, at man for dens Skyld gerne opgiver Hensynet til, om der egentlig bliver sagt saa meget væsentlig nyt. Blot det er videnskabeligt og kan erkendes for at være rigtigt, saa nikker man og føler sig opfyldt, selv om det bagefter er En ganske umuligt at gøre Rede for, hvad man egentlig har faaet at vide. Hvor meget har man ikke for en Menneskealder siden oplevet af den Slags Ting (jfr. Søren Kierkegaards Udtryk „at flæske op"). Nu er Tidens voksende sunde Sans en Hindring for den Slags Udfoldelser; men er der noget Sted, hvor hin videnskabelige Internering endnu lever, saa er det da visselig ved Universitetet og i den akademiske Verden. Der er slet ikke saa lidt tilbage.

---

*) Man kan af ældre Skrifter samle sig de mest pudsige videnskabelige Buketter af den Slags Viden.

Men hvor Internering staar i Forgrunden, maa Eksterneringen (selvfødende Tankeliv) komme tilsist.

Det er utroligt, saa lidt selvfødende Tankeliv der kan være i en dannet Hjerne. Alting refererer sig til Kundskaber, til hvad der vides, og hvad den eller den Forfatter har ment og sagt. Mange have, saa langt Aaret er, ikke skabt en Tanke, men bestandig hørt den eller læst sig til den. Deri bestaar deres Dannelse. Forgæves kan man sige til dem: Peg dog engang paa noget, Du selv har frembragt, som virkelig er Dit, som Du et Øjeblik har været alene i Verden om at vide. Det ere de ikke i Stand til. Det mener man er for meget at forlange, at enhver skal kunne gøre. Men det kan ethvert Barn gøre. Det har sine Helligdomme, som det er ene om at frembringe. De dannede voksne har ingen Helligdomme mere. Bestandig trave de rundt i det foreliggende. Det foreliggende er for dem Udgangspunktet og Tilbagevendingspunktet. Men Tilbageføring til det foreliggende er Refleksion. De kende ikke til anden Tankeform. Taler man til dem om anden Tænkning, saa vise de En Refleksion, og siger man: „Ja, men det var ikke den Slags Tænkning", saa vise de En igen Refleksion, thi de have ikke andet (lukket Tænkning) *).

Det var at ønske, at ethvert tænkende Menneske rigtig vilde lægge Mærke til denne Lukkethed; thi paa det Sted ligger noget afgørende i den aandelige Verden.

Selvliv og Lykke ligger i det ene lille Ord Aabenhed. Det er den Vej, vi skulle; men Universitetet er en lukket Anstalt, og den akademiske Verden med vore Opdragere i Spidsen føre os trolig an til Lukkethed.

Det er egentlig denne fra Refleksionslivet stammende akademiske Lukkethed, der sætter Kærneforskellen imellem den akademiske Verden og Højskolen, hvis Grundtræk er Aaben-

*) Se Forf. Skr. „Om sjælelig Ringhed" Eks. 44 og 50.

hed. Lukker Højskolen sig engang i aandelig Forstand og bliver „akademisk“, er den færdig.

Man kan gaa rundt til hvilke Fænomener, man vil. Saasnart de kræve Selvliv, kan man være sikker paa, at de i den dannede Verden føre en hensygnende Tilværelse. Lad os tage et Eksempel som Religion. Det er et af de Omraader, hvor Selvliv med en ganske særlig Nødvendighed maa kræves, hvis man skal staa overfor andet end tomt Humbug. Hvorledes har det sig dermed? Ja, Religion er der jo ikke meget af i den dannede Verden. Det veed enhver. Det er tyndt. Snart ser man Folk staa ganske uden nogetsomhelst Begreb i saa Henseende, snart finder man religiøse Tilstande, der egentlig ere langt forfærdeligere, end man rigtig gør sig Rede for, en Skarndynge af Vissenhed, Lunkenhed, Udtørrethed og Død, saa man ordentlig maa gyse. Hvor kan det dog være? Hvorfor er det saaledes? Simpelt hen fordi Refleksionen i den dannede Klasse har kvalt Betingelserne for et virkelig religiøst Liv. Den stiller Folk lukkede overfor et Fænomen, der ifølge sin Natur kræver Aabenhed. Folk ere for kloge. En gammel Husmand kan præstere sin Aabenhed. En dannet Mand er for klog. Se engang paa en Institution som det teologiske Fakultet. Kan man let tænke sig noget mere betegnende for vore aandelige Tilstande end den blotte Tilværelse af en saadan Institution, hvor man paa ren fabriksmæssig Maade behandler Ting, der ifølge deres Natur ere dødsdømte ved en slig Behandling. Der kommer Religionen visselig i Kontakt med Klogskaben. En mere haarrejsende Behandling har man vanskeligt ved at tænke sig. Det er, som om den med Flid var indrettet til at knuse alt Selvliv i den paagældende Retning; thi er der noget, Selvliv ikke taaler, saa er det haandværksmæssig Behandling.

Hvilken underlig Mangel paa Forstaaelse af det, det kommer an paa! Hvor er det muligt, at et saadant Aandscentrum kan røgte noget aandeligt Liv i Folket, kan værne om Folkets

aandelige Livsinteresser? Det gør det heller ikke det svageste Forsøg paa. Man behøver blot at lægge Mærke til en Kendsgerning som den, at det, paa en Tid, da Praktikeren stilles overfor en frembrydende ny Aandskultur som Naturvidenskabens, uddanner en Gejstlighed, som er aldeles ukendt med denne Kultur. Det er jo sindssvagt. Man tænke sig, at nogen vilde sende en Missionær til Tamulerne. Saa vilde han dog vel tage en Mand, der kunde tamulsk Sprog, og hvis han ikke kunde finde en saadan, saa vilde det første, den nævnte Mand fik at gøre, være at lære tamulsk. Det er saa selvfølgeligt, at det næsten er trivielt at sige. Men hvad gør Universitetet? I en Tid, hvor alt staar paa Naturvidenskab, hvor Kirkens Modstandere idelig og idelig trække op med Naturvidenskabens Lærdomme som Skyts imod Religionen, paa et Tidspunkt, hvor alle burde kaldes under Vaaben, fordi Religionen staar i Fare — paa en saadan Tid sender man os en Gejstlighed ud, der ikke har Begreb om Naturvidenskab, som ikke engang er i Stand til at se, at de af Modstanderne fremførte Argumenter bevise det stik modsatte af det, der paastaas. Man er ikke i Stand til at se, at Angriberne ere Folk, der selv ere ligesaa fysisk uvidende som Gejstligheden, men blot ikke mangle Dristighed til at køre op med alt, hvad der i Øjeblikket synes at kunne bruges. Det er fuldstændig sindssvage Forhold. Det behøver blot at siges, for at ethvert Barn kan begribe det urimelige deri. Men Universitetet kan ikke begribe det. Alle Gejstlige burde under slige Omstændigheder være kyndige Fysikere. Det kan sandelig ikke nytte, at de staa og forsikre Angriberne om deres Tro; thi den bøje disse sig ikke for. De forlange Argumenter. Det er saaledes, at man uvilkaarlig udbryder: „Men sove de da derinde? Er det Løjer, eller hvad er det?“ Den teologiske Undervisning gaar uanfægtet af Tidens Strømninger sin rolige Gang som for 200 Aar siden, og den Gejstlige, der skal forsvare vor Sag, sendes ud i Livet udrustet med akkurat

de samme Vaaben som i Middelalderen. Der er bleven sagt, at Universitetet paa det Punkt har røgtet vore aandelige Interesser saa slet, at det har forspildt Folkets Tillid. Det er maaske ikke nogen stor Overdrivelse. Slettere er en stor Sag sikkert aldrig bleven forsvaret.

Og tale vi om Kirken, mindes man Skolen. Hvorledes røgtes Selvlivet der? Ogsaa der kunde man gerne græde. Læs om engelske Stormænds Skildringer af deres Skoletid som den lykkeligste Tid i deres Liv, en Tid, hvortil deres kæreste Minder knytter sig (Smlgn. vore Friskoler og Højskoler), og se saa paa vor akademiske Skole herhjemme, der for de fleste Børn staar som en ond Drøm, en Slags Straffeanstalt, hvori man tæller Timer og Dage, indtil man engang med et Glædesraab kan vende det hele Ryggen, og hvorfra man da ingenlunde sjældent bærer Mærker for hele Livet i Form af blege Kinder, svagt Helbred, Overanstrængelse, Nervøsitet etc. etc. Hvad er det dog for Tilstande? Folk af de mest forskellige Anskuelser og Retninger mødes med det Spørgsmaal, hvorlænge det dog skal vare med disse Forhold. Hvorledes er det muligt, at ingen siger noget dertil? „Skulle de dog have Lov til at behandle vore Børn, som de ville?“ Alene vort kære gamle Universitet kan ikke se, at der er det mindste i Vejen. Saadan har det jo alle Dage været. Det kunde ikke falde nogen ægte Akademiker ind at opholde sig derved. Man bliver trøstig ved — indtil det en Dag vil gaa op for Forældrene, at de skylde deres umyndige Børn at rejse sig imod slig aandelig Varetægt.

Fra Skolen gaa vi ind paa vore højere Læreanstalter og træffe akkurat det samme. Jeg mindes fra min Studeretid den mekaniske Fornemmelse, man kunde faa i Hovedet, naar man i timevis havde siddet paa Auditoriebænken og var bleven madet og stoppet, uden at der paa noget Punkt var givet En saa meget som Tid til at se paa, hvad man havde faaet. Fremad til det næste uden Tale om Selvtanke paa noget Punkt. Tilsidst

kunde man være som en død Klump, der ikke noget Øjeblik tænkte paa, at et Menneske selv kunde tænke. Det gjaldt bare om at faa ind, hvad der skulde ind. Og glad kunde man være, naar Læreren ikke — hvad ikke sjældent skete — naaede at gøre Eleven træt og ked af Faget, i Stedet for, at det burde være hans fornemste Opgave at vække et aabent Sind overfor det, hvormed der sysledes, den første Betingelse for Selvliv. Og dog var der i Tiden for en Menneskealder siden udenfor Undervisningen noget, der stod højt. Der var ligesom lidt tilbage fra de Ørstedske Tider. Det var, som om man hvert Øjeblik stødte paa noget, der viste tilbage til et Selvliv, der havde sat sit Særpræg paa en hel Slægt. Folk talte endnu bestandig om de Tider og havde Udseende derfra. Talrige Smaafortællinger og Anekdoter tegnede Skikkelser, man genkendte i Stemningen. Jævnsides med det oven omtalte Bænkelæseri var der endnu noget til Rest, der kaldte Idealer fra en svunden Tid til Live. Naar man saa paa de gamle Apparater, hvormed de store Opdagelser vare gjorte, var det, som der strømmede Selvliv gennem En. Man fik en Forestilling om, hvad det var selv at forske i aandelig Frihed. Jeg mindes den fine Sporsans, der var i det unge Sind overfor enhver Luftning i saa Henseende, hvorledes man øjeblikkelig begreb, at her var noget, der laa ud over, hvad man var vant til at se, noget, der gjorde den store Mand. Jeg mindes Taknemmeligheden, man følte ved ethvert lille befrugtende Pust af den Art. Det satte et Frø, som man bevarede i Beundring og Kærlighed, og som siden baade hos den ene og den anden i Flokken kaldte Spirer til Live til aandelig voksne Mennesker, der selv kunde se og selv kunde tænke. Det var de sidste af Ørsteds Elever, der bleve til paa den Maade; thi snart fandt Universitetets Stormænd, at denne Frihed gik for vidt. Jeg mindes en ulykkelig Dag, da det pludselig gik op for vore indsigtsfulde Lærde, at der maatte indføres en ganske anden og strengere Tugt. Den gamle milde, feminint

hyggelige, venligt stemmende og paa mange Maader saa frugtbargørende Ørstedske Aand blev sat fra Regeringen, og Orden og Disciplin kom i Stedet. Det var en Forandring, der vilde have kunnet vinde enhver nidkær Korporals Bifald; men fra det Øjeblik af var det Skoledrenge, man uddannede, Folk, der studerede paa Tælling, fik deres Ordrer og Paabud om hvert Skridt, de skulde foretage, og derefter „snød" sig fra, hvad de kunde. Hvilket Fremskridt! Hvilke Begreber om den ophøjede Opgave at lede en Ungdom frem til Selvliv! Løse Opgaven paa den Maade kunde vel nok mindre Mennesker have fundet paa. Dertil havde man ikke behøvet Stormænds Indsigt. Hvor levende taler et saadant Eksempel ikke om Selvlivstilstandene ved vort Universitet, om i hvilken Grad man anser Selvlivet hos de unge for nødvendigt, og i hvilken Grad man plejer det.

Ja, naar man saa endda ved sin Indblanding i Ting, der helst maatte være overladte til den enkelte, tog Sigte paa at hjælpe de Unge til en fornuftig Studiemaade, der var sund for deres Legeme og gavnlig for deres Udvikling! Men i den Retning gaar Baandlæggelsen ikke. Vilde man ved enhver Undervisningsanstalt indrette et Gymnastikhus, hvor Eleverne fik Kryds for at stille hver Morgen Kl. 7 til ½ Times Morgenøvelse som Indledning til Undervisningen, saa kunde man dog forstaa en Mening. Men det gør man ikke. I dets Sted ser man Undervisninger begynde Kl. 2 og Kl. 3, ret som om man med Flid havde gjort, hvad man kunde for ikke at lære de unge en rationel Brug af Dagen. Sligt afgøres efter ganske andre Hensyn end Hensynet til de unge. Se engang paa de Undervisningsplaner, man foreskriver, og den Rolle, som Tiden spiller deri. Alting har en Hast og et Jag. Kan der vindes ½ Aar, er det som en Gevinst for Livet. Ingen tænker paa at opholde sig et Øjeblik ved det lærte, at give Eleven Lejlighed til at overveje og tilegne sig Stoffet, Lejlighed til Samtale med Læreren, til at tænke selv etc. Alting gaar, som man var paa en Fabrik.

End sige, at man skulde give Eleven Tid og Lejlighed til at erhverve sig en og anden udenfor det specielle Studium liggende Kundskab. Det er, som der ikke var noget, der hed Udvikling for de unge. Det ligger udenfor Opgaven. Det er Folk en aldeles fremmed Tanke, at der er noget, der hedder saa. Alt er Tid, Penge, Fortjeneste, et Aars Ansættelse før de andre etc. etc. Højere Formaal har man ikke. Det er, som om det hele var et Væddeløb. Man jager Livet igennem. Hvem der kan komme først til Døden. Hvad nytter det saa, naar man har glemt at leve undervejs?

At Folk ikke kunne indse det frygtelige i en saadan Opdragelsesmetode. Det er, som om man ikke havde Begreb om aandelig Ledelse. Og det værste er næsten, at ingen siger noget. Man synes fra alle Sider, at det er rigtig godt. Metoden staar uanfægtet som et Mønster til Efterfølgelse. Der er ingen, der kan se, at det er galt; thi den akademiske Verden er nu engang ikke anderledes. „Saaledes ere vi jo alle“. Men Folkehøjskolen staar med Forbavselse og ser paa en saadan aandelig Fallit.

Det gamle Universitet! Underlig hult drøner det, naar Døren til Frue Plads falder i, denne Dør, der de 3 Kvarter af hver Time omhyggelig holdes laaset, for at ingen Frakketyve og andet lumpent Kram skulle komme ind. Er det ikke elskeligt som Allegori? Dette Kundskabens Hus, der burde have 5 Døre, der alle stode aabne paa vid Gab som Symbol paa Aabenheden og Friheden i Aandens Verden. Der sidder man for Laas og Slaa. Hvis nogen vil ud, er der ikke anden Udvej end at brække ud. Det er det, Folkehøjskolen har gjort.

Et Træk, der paa lignende Maade er betegnende for den dannede Verdens Indhold af Selvliv, er det Valg, man gør af Kundskaber, den øjensynlige Forkærlighed, man har for Aandsindhold, der ikke stiller Fordringer til Selvliv. Helst skal det være Ting, hvortil der slet ikke skal tænkes; men skal

der tænkes, maa det være Refleksion. Paa ekstern udførende Tænkning (Tæretænkning) indlader man sig ikke under nogen Betingelse. Læg Mærke til hvilken Rolle Sprog spiller i den dannede Bevidsthed. Man tager vel ikke fejl i, at det for mange Mennesker staar som det allervigtigste Dannelsesmiddel. I den lærde Skole læser man 7 Slags Sprog. Hvor betegnende for de Forestillinger, man har om Aandsdannelse! Og læg Mærke til, i hvilken Grad Litteraturkundskab behersker Sindene. Om „Vildanden“ skal tydes paa denne eller hin Maade, hvad den Digter har skrevet, og hvad den Filosof har sagt. Deri ser man tidt vor Tids dybeste Aandsindhold. Ve den, der ikke veed, hvem Hamann var, hvad Goethe skrev, da han var 50 Aar, eller kan tage Del i en Samtale om Feuerbach. Han er jo et udannet Menneske. Det er Stof, der ligger for Hjernerne (jfr. Teaterdannelse o. desl.). Til Kundskaber, der kræve Selvliv, selvstændige Iagttagelser, selvstændige Slutninger har man ligesom ikke Plads. Kundskaberne være sig nok saa betydningsfulde. Man dyrker dem nu engang ikke. En fint dannet Mand kender Peter Andreas Heibergs Karakter til Bunds, og kan skrive en hel Bog om Berettigelsen af Fru Gyllembourgs Handlemaade, mens han paa samme Tid er saa uvidende om de mest nærliggende Grundlove for Livet, at han end ikke aner saadanne Loves Eksistens. Det er helt mærkværdigt, i hvilken Grad man selv i den akademiske Verden er blottet for Kundskaber, der vedrøre de allerhøjeste aandelige Interesser. Det lyder som Overdrivelse, men en Kannibal vil som Regel ikke kunne vide mindre om Livet og dets mest fundamentale Naturlove, om hvad Skabningen lever for, og hvad den hele Naturordning sigter imod, end vore saakaldte „dannede“ gøre det; thi de vide intet. Det eneste, man møder, er forudfattede Meninger og store Forestillinger om egen Indsigt. Der er hartad intet værre end disse dannede Kannibaler.

Ja, hvor sparsom er man selv ikke ved Universitetet paa

Forskning af den Art? Hvor gaar man hen og lærer en Toddel om den Slags Ting. Man har Oldbulgarisk; men hvem kender noget til aandelig Naturlære? Aandelig Naturlære, hvad er det? Det har man slet ikke. Er det en Slags Filosofi eller er det Fysiologi? Man er slet ikke med. Hvad er Meningen?

Et Fag som Psykofysik, der om 50 Aar vil staa som en af Bærerne for den aandelige Civilisation, blev først for en halv Snes Aar siden indført ved Universitetet, vel at mærke ikke ved Universitetets Foranstaltning, men ved privat Initiativ. Man indrømmede den paagældende Videnskabsmand et Rum i Metropolitanskolens Kælder til sine Forsøg, og da det efter nogle Aars Forløb maatte erkendes, at her hverken var Lys eller Luft, og at hans Apparater ødelagdes af Fugtighed, overlod man ham Plads i Ørsteds gamle Udhus ovenover et i Ørsteds Tid som Vadskerum benyttet Lokale. Saaledes kan Tiderne skifte.

Et Fag som praktisk Levelære ligger aldeles udenfor, hvad man befatter sig med, og hvad Ens Forestillinger dreje sig om. Tænke sig, at noget som Loven for den eksterne Udførsel, der med Naturnødvendighed i Tiden vil komme til at bære hele vor Livsopfattelse, er ganske ukendt ved Universitetet, ja, at der ikke er mindste Jordbund for den. Man har slet ikke Brug for den Lov. Naar nogen henleder Opmærksomheden derpaa, ser man ikke engang efter. Undersøger aldeles ikke Sagen. Det er, som om man vilde sige: „Hvad er det for noget? Sligt have vi jo aldrig lært dem. Det er noget, de have lavet selv; det gælder skam ikke; det er ikke Videnskab."

Til Slut endnu en lille pudsig Iagttagelse om Selvlivet i vor Tid. Det er en Bagatel; men den er saa karakteristisk, at jeg ikke kan forbigaa den. Det angaar den ejendommelige, jeg kunde fristes til at sige, æstetiske Maade, hvorpaa vore „dannede" studere Naturvidenskab, naar deres Opmærksomhed af en eller anden særlig Grund rettes ad denne Kant. Der er i

vor Tid en Del Mennesker, der, ventelig for at søge Støtte for en moderne Livsopfattelse, beskæftige sig en Del med Naturlovenes Uforanderlighed, Udviklingslære, Arvelighed, Darwinisme etc. Men læg Mærke til, af hvad Karakter det Selvliv er, der kommer frem ved slig Lejlighed. Ingen maa tro, at man gør sig det Besvær at skelne imellem, hvad der af disse Ting er Kendsgerning, og hvad der er Teori, eller gør sig den Ulejlighed at spørge om Begrundelse og ved selvstændig Tænkning at prøve en saadan Teori. Nej, man bekender sig simpelt hen til det hele som til en Slags Religion. Det er ganske haarrejsende for en Fysiker. Men hvor betegnende med Hensyn til, hvorledes Folk have det med naturvidenskabeligt Selvliv! Der er ingenting. Der er ikke andet i dem end Tro, Mening og Paastand; dermed skal alt afgøres ogsaa paa det fysiske Omraade. Da jeg engang havde fremsat en med Bevis ledsaget Sætning, svarede et dannet Menneske mig: „Deri kan jeg nu aldeles ikke være enig med Dem.“ Man betragter det som en Selvfølgelighed, at alting er Meninger i Verden, som man saadan i al Gemytlighed kan stemme om, kan bekende sig til og kan forkaste, naar man ikke længere synes om dem. Beviser ere nu engang ikke Folks Sag. „Det maa Fagmænd besørge. Det kan jeg ikke have med at gøre.“ Og man forlanger heller ingen. Læg Mærke til, hvorledes der i disse naturinteresserede Menneskers Skrifter (litterære Fysikere) kan findes Paastand efter Paastand uden Henvisning til en eneste Sætning, Iagttagelse eller Erfaring. Ren Æstetik! Hyppig i et mesterligt Sprog, men uden et eneste virkeligt Argument. Det kalder man at staa paa fysisk Grund. Det maa ikke forskrække; thi der er ikke Spor af fysisk Grund under slig Produktion. Det er æstetisk Sprogkunst, Akrobater, der tumle sig til Publikums Fornøjelse og Bifald (smlgn. hermed den Hovedvægt, der i vore Dage ligger paa at noget er „godt skrevet“).

Der er sikkert ikke noget, der paa en saa farlig Maade er

bleven misbrugt som Ordet Naturvidenskab. Den Paaberaabelse af Naturvidenskab, der kan høres, særlig hvor det gælder Opposition imod Religionen, er sikkert den dristigste Anvendelse, der endnu er gjort af Videnskab — for at bruge et mildt Udtryk — og at sligt kan passere uden Modsigelse, vidner mere end noget andet om den Uvidenhed og Mangel paa Selvliv, der hersker paa dette Omraade.

Tager man alt dette sammen, forstaar man den ejendommelige, ligesom polære Forskel, der er imellem Folkehøjskolen og den akademiske Verden. Det er ikke tilfældigt, at de ikke kunne forstaa hinanden, det er ikke tilfældigt, at de saa let komme til at divergere selv blot over en Skovtale.

Men Forskellen Selvliv og Ikke-Selvliv lader En tillige forstaa mere. Den lader En forstaa, hvorledes Enkelthederne i det bestaaende Forhold nødvendig maatte forme sig paa den Maade, de have gjort det, og den lader En i løse Rids skimte og formode, hvorledes det vil gaa i Fremtiden.

Folkehøjskolen maatte med Nødvendighed opføre sin Bygning paa empirisk Dannelsesgrundlag. Det gamle latinske Grundlag havde ingen Selvliv. Det anbragte En paa et Liv, der var levet for 2000 Aar siden; det maatte nødvendig blive Højskolen fremmed. Og om et æstetisk Grundlag, som den saakaldte dannede Verden slog ind paa, kunde der heller ikke være Tale. Lægmanden er Praktiker. Han skal leve Livet saaledes, som det nu engang er; han er fra sin Fødsel bestemt til at iagttage den nøgne Virkelighed og gøre Erfaringer. Han er Kendsgerningernes Søn og kan kun trives paa empirisk Grund; kun dertil har man Lov at føre ham. Det gælder alle Mennesker, men vel i særlig Grad os Nordboere, at vi ere fødte i den nøgne, brutale Virkelighed. At stille en solid, skikkelig Dansk op i europæisk-æstetisk Habit er omtrent som at klæde en Puddel i Uniform. Man veed ikke rigtig, om man skal le eller græde. Den ene Gang efter den anden maa man se paa,

hvorledes han kun opnaar at komme udenfor sine egne Klæder og ender med at staa blottet til Skindet.

Men skulde Grundlaget være empirisk, var der ikke andet at bygge paa end Historien; thi Naturvidenskaben var paa det Tidspunkt, Højskolen kom frem, ikke i en saadan Udviklingstilstand, at den kunde tjene som Fundament for en Folkedannelse, og er det forøvrigt endnu den Dag i Dag ikke. Højskolen havde kun den ene Vej at gaa at blive historisk; men samtidig vil det forstaas, at Naturvidenskaben som empirisk Videnskab altid maatte komme til at ligge den ligesom i Kødet (jfr. Fremkomsten af den i nært Forhold til Højskolen staaende praktiske Landbrugsskole og Højskolens mange andre betydningsfulde praktiske Udslag). Naturvidenskaben er Højskolens fødte Ejendom; men den har hidtil beskæftiget sig for lidt med Aandslivets Love, til at den i nogen kendelig Grad kunde berøre det Levespørgsmaal, som Højskolen havde sat paa sit Program. Den dertil tjenlige Naturvidenskab skal først skabes.

Derfor er det rent pudsigt og karakteristisk for vor Tid at se Højskolen truet med Naturvidenskab, truet med at komme til at bide i Naturvidenskabens haarde Granit, truet med en Aandsvidenskab, der endnu ikke er til, men som den Dag, den kommer frem, er Højskolens selvskrevne Ejendom. Det er Kulturen, der truer Naturbørnene med Natur. Det er ligesaa endevendt, som naar man vil bruge Naturvidenskaben som Vaaben imod Religionen, der i Tiden vil faa sin allervigtigste Støtte fra Naturvidenskabens Side. Man fristes til at sige: „Lad det Vaaben ligge; det er vort.“ Den Dag, Folket har taget Naturvidenskabens mægtige Slagvaaben i sin Haand ved Siden af Historien, vil det være mod Slutningen med megen af den Slags moderne Aandskultur, der kun funderer paa sin Opfinders mere eller mindre geniale Hoved.

Naturvidenskaben er endnu en ledig Mark, en Skat, som ingen har gjort Forsøg paa at udnytte paa den Maade, den kan

udnyttes. Men mens Granitten gror, mens det Vaaben smeddes, der alene kan afbryde den orkesløse, bevisløse Meningsudfoldelse, der nutildags tages for god allevegne og præsteres fra Aandslivets fineste Steder, spirer der i ubemærkede Kroge paa Landet et Aandsliv frem, der engang vil komme til at rejse Kampen mod den voksende aandelige Kulturødelæggelse. Det er, som de sidste Livstraade toge sig sammen, den hjemmegjorte Natur kontra Kulturens Misregimente. De to Sider ville komme til at brydes i det nye Aarhundrede. Det vil sikkert blive „Hovedstrømningen“ i det tyvende Aarhundrede i hvert Fald hos os.

Lad os værne om dette opvoksende nationale Aandsliv. Født af den dyre Nødvendighed, som det er, og baaret frem i Kærlighed, har det en Livskraft i sig, som vi ikke have kendt herhjemme i Aarhundreder. Lad os forstaa at vurdere det, og lad os slutte os sammen om det, saasnart der fra den gamle Aandskulturs Side gøres Angreb derpaa. Lad os for enhver Pris forstaa dette, at vort nationale Værd ikke skal ligge i at løbe bagefter en europæisk Dødkultur, 40 Aar efter andre, men i vor selvlevende Ejendommelighed, i det at kunne præstere noget, vi kunne lære de andre. Lad os være os selv. Den danske Natur har sikkert ganske særlig gunstige Betingelser i den Retning. Lad os huske det, naar Udlændinge allerede nu langvejs fra komme rejsende herop for at se det ejendommelige danske Fænomen, der kaldes Folkehøjskole, og lad os huske det, naar dygtige Agenter ville virke for Indførelsen af udenlandske Varer, der ikke passe for vor Natur og vor Jordbund, og ville være ødelæggende for hint nationale Selvliv. Lad dem dyrke deres Planter, hvor de ville, men ikke hos os. Her i Danmark er det Naturens Lov, at der skal gro Byg, og hverken Majs eller Hirse. Ere vi dem ikke franske nok, saa lad dem gaa til Paris; ere vi dem ikke ugudelige nok, saa lad dem gaa til Helvede.

At Forholdet imellem Folkehøjskolen og den akademiske Verden i en nær Fremtid skulde blive bedre, er det efter det foregaaende — trods alle Venskabsforsikringer — ikke at vente. Naar man fra akademisk Side forsikrer os om, at Folkehøjskolens dødelige Afgang har fundet Sted, og at Holger Danskes Skæg er groet fast i Stenbordet, saa er det for tidligt. Folkehøjskolen fører netop paa dette Tidspunkt det friskeste Liv, den nogensinde har ført, fri for mange Særheder og Svagheder, der til Begyndelse heftede ved den. Hvem der har haft Lejlighed til at følge Højskolebevægelsen paa nært Hold gennem Aarene, kan vidne om en ganske mærkelig Egenskab, hvoraf den er i Besiddelse, en Egenskab, der er overordentlig sjelden, og som navnlig i høj Grad fattes i den akademiske Verden, det er Evnen til at gøre Erfaringer og lægge sine Fejl af. Hvor denne Egenskab findes, er der altid Udvikling. Det er et af Tegnene, hvorpaa man skal kende Selvliv. Som Følge af denne Egenskab er Udviklingen i Højskolen gaaet saa hurtig for sig, at man i den akademiske Verden aldrig rigtig har fulgt den. Inden man naaede at komme til Kundskab om Højskolens Ejendommeligheder, vare akkurat de Forhold ændrede, som man var begyndt at lægge Mærke til. Hver Gang man fik Øje paa et Træk, var det bestandig noget, der var rigtig for 10—15 Aar siden, men nu ikke længere passede. Man naaede aldrig længere end til Højskolens gamle aflagte Klæder, noget, der var dødt og borte. Saa tænkte man vel tilsidst, at den ikke længere levede.

Men en skøn Dag løber man Panden mod en ny Bygning, hvis Opførelse man slet ikke har bemærket.

Kulturstrømningerne have i det nittende Aarhundrede været saaledes, at en Mængde Mennesker ikke længere ser paa Kulturen med den Tillid, Forventning og ubetingede Respekt som tidligere. Man er bleven betænkelig, og i samme Grad har den Selvlivsbestræbelse, Højskolen tændte, vundet Terræn, saa

at den er i Færd med at brede sig ud over Bondeomraadet og truer med at trænge ind paa den akademiske Verdens Enemærker. Sker det, saa er den Kamp imellem Højskolebevægelsen og den akademiske Verden, der nu i et halvt Aarhundrede har kunnet forudses, dermed udbrudt. Et ganske enestaaende Fænomen af en Kulturkamp, der let kan blive af et uberegneligt Omfang; thi det er, som man sikkert allerede vil have faaet en Følelse af i det foregaaende, ikke paa et enkelt Omraade, at der er noget i Vejen, men paa næsten ethvert, hvorhen man vil vende sig, paa det gejstlige, paa Selvtænkningens, paa Naturforskningens, paa Levekunstens osv. osv. Overalt er Selvlivet blidelig indslumret, det, som det er Højskolens Formaal at føre frem. Det er saaledes, at man hverken øjner Ende eller Begyndelse paa, hvad Konflikt der kan komme.

Og eet er sikkert: At som Aandslivet i Øjeblikket er, kan det ikke blive ved at staa. Dertil ere de aandelige Forhold for faldefærdige. Den nuværende Dannelses Fallit er aabenbar. Dens Vissenhed, Bleghed og Aandsdød kan ses af ethvert Barn og har længe opfyldt tænkende Mennesker med Bekymring: „Hvor længe skal det dog vedblive saaledes? Hvorledes skal det ende?“ Vi staa for en Forandring. Enten styrter Huset sammen eller ogsaa maa det paa en eller anden Maade undergaa en Hovedreparation.

INDHOLD

